

મુંબઈના મુખસિદ્ધ અવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને અવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ, ગણેશવાડીની
સામે, મુંબઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

સોના ચાંદી, અને અવેગતના ખનાવનાર અને વેચનાર

નંબર ૨૨૦-૨૨ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ -

પ્રતિમા નાટક.

જ્ઞાતી રાં મણિલાલ હયાગમ લાક.
 ગુદ, સગલ ને રમબરિત ભાપાતર
 (ગમાયણ નરુ છે)
 કિમ્મત રૂ ૧) પોસ્ટેજ પગેરે ભુદુ
 એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,
 પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ નં ૨

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની કું.

૨૦ વગસની જુની હુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોઈપણ જાનના મોઝી તથા નાની સાઈઝના હીરાઓ તથા
 મેલી સાઈઝ પાના નિરે ઝવેરાત છુટકે તથા જયામધ મળશે
 હાનની ચાલુ કુશન્ટુ મળીપણુ જાતનુ ઝવેરાત તથા સોના ચાલીના તળી
 નાચો તળચાગ તેમજ ચારુદ્રથી જનાની આપવામા આવશે
 જેમો માલનકે આંગળી મ્ત્રી આપીશુ તેમ જ ઝવેરાતના દાગીતાનુ રીપેર
 કરી આપીશુ

ફો-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,
 ૩-૧-૧૬ મુમ્બઈ.

ટેલિફોન

નં. ૨૨૩૬

ટેલીગ્રાફ ઓફીસ

Calmness,

Bombay

વાચો ! વાચો ! અને તમારા કુટુંબ

અને

મિત્રમહાળમાં વંચાવો !

કે રાજતાન (પ્રિટેક્ટીવ)

રૂ- ૧૦/૬
 રીમા નાખવા
 લાવ - ૧

૧-૦-૦
 ૧-૦-૦
 ૧-૦-૦

જગતને વાણીથી વંશ કરવાની અત્યુત્તમ સુકિત, વિદ્યાર્થીઓનો પરમમિત્ર
 વકતા,

કામોગ, મેનિરી લાભવાળુ પાકુ પુકું અને વેખાના ફાટે
 સોલ એજન્ટ

કપાશિઆનું તેલ

આ તેલ રાધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમાં ધી તેમ જ માખણની ગળ્ગ મારે છે. જાણીતા કુટુંબોમાં, હોટેલોના તથા વીરી ઓમાં હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક રતલ, સાડાત્રણ રતલ, અને પાંત્રીસ રતલના ડબ્બામાં જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કૉટન ઑઈલ કં. લી
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનું: નવસારી

શાખાઓ: સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London via Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight and every if compared with the other system.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. 2		Rs. 2
Badminton Magazine	12 1	Pearson's Magazine and Xmas	
Boy's Own Paper and Xmas Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	3 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Delineator	7 4	Weldon's Lazarar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
	4 8	Wied World Magazine	7 0
	7 14	Windsor Magazine	7 8
	7 8	Woman at Home	6 12
	8	World's Work	12 6
	5 10	Young Ladies Journal	10 2
	5 12		

American & English Nov. Supplies

લીખા કલ્યાણલની કંપની.

પાંચ અસરકારક ઓપરેશન

૧. તાવની અસર ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણલની ફીવર એન્ડ એન્ડ પીલ્સ.

રિહાન અને અનુભવી ડૉક્ટરોની સલાહથી તૈયાર કરામાં આવેલી આ તાવની ગોળીઓથી કોઈપણ જાતનો તાવ એન્ડ ફિવરમાં ફક્ત ચાર-ગોળીઓ લીધાથી હાલ જાય છે. ૬૦ ગ્રામ્સ થી ૧૦૦ ગ્રામ્સ સુધીના કોઈકે કોઈકે ગોળી પાણી અથવા દૂધ સાથે ગળવી. કિ. શીશી એકનો ૩.૨૦.

૨. તાવનું અસરકારક મીડિયમ.

આ મીડિયમથી અડીઆ, આનગીઆ, મેયેરીઆ, વિગેરે દરેક જાતના એક તાવ ઉપર સમજાણ અસર થાય છે. મીડિયમના ફક્ત ૧૦-૧૫ ગ્રામ્સ લીધાથી એન્ડ ફિવરમાં જામે તેવો તાવ નાશ થાય છે. અસરકારક ૨૦ મિનિટમાં જોવામાં આવેલા કોઈપણ લાગતુ નથી તાવ મર્યાદા પડી પછી જો વખત વધુ લીધાથી ફરી તાવ આવશે નહિ. કિ. શીશી એકનો ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાંઠી અને ટીક ક્રેમીક બામ.

આ બામ સારી મોડિયમથી સુધીયાત, પડવાત, ધુમરી, ધુમરી, હાથ પગનું ગંદી જવું કે સર્જીર ઉપર મારે ચઢી આવેલો, પેટમાં દુખવું, કે એવા બીજા કોઈપણ દરેક અસરકારક કમુનાઈ ને અસરકારક લાગતુ રહેશે, જાનતલુની નબળાઈ, વિગેરે સર્જીર ઉપર એકમર્યાદા રામ બામ અસરકારક મનમ છે. અનુભવી રિહાન ડૉક્ટરની ખામ મ દર્શીતૈયાર કરવામાં આ થો છે કિમત ગીગી એકનો ૩. ૦-૮-૦.

૪. બકાસ એન્ડ એન્ડ

દાદા મારે બહુ જાણીતો અસરકારક મનમ લાખા વખતથી દરેક જાને ફીડેથી દેશન થતા આ કોઈકે ગમેલા દરેક એકને આ મનમ વાપરના અમે ખાસ લનામણ કરીએ છીએ. માન જો ત્રણ વખતના લગાડસથી ત્રણ મગી જાય છે, અને બળતુ નથી પછી ૬૦૦ અને પ્રુમો આપે છે કિમત એક બારલીનો ૩. ૦-૪-૦.

૫. લુલાબની ચમત્કારીક ગોળીઓ.

જામે નેવી કમુનિયમ ઉપર મરે મુતી વખત થકા પાણી સાથે ચાર-ગોળી ગળી જવાથી પેટ સાફ આવે છે અને અસરકારક દૂર થાય છે તેનાથી પાચનશક્તિ વધે છે અને સારીને નબળાત બનાવે છે. મનના, વાયુનો મોલો, અપચો, વિગેરે પેટના ગંદા તથા મન ને તનની આજગાઈ, માથાનો દુખાવો, વિગેરે ઉપર આ ગોળીઓ બહુ કામચલાકાર છે કિમત એક કોનીની ૩. ૦-૮-૦.

ખતાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણલની કંપની,

ઇંગ્લેન્ડ દ્વારા વેચનાર.

મલેતવાડીને નોકે, મુજલ જેસની માર્ગે પામે, બહારકો, મુખાઈ.

પ્રીતાગમ બી.ડી.સ. કાર્ડ માર્ગે, મુખાઈ.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને માટે ખાસ ।

થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કૉંગ્રેસ અંક રૂ. ૦-૮-૦

આ અંકમાં ગુજરાતના ભણીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ લેખો છે કૉંગ્રેસના અનિદાનિ-
અવગોષ્ઠો તથા સદીય પ્રશ્નો ઉપર સંગીન ચર્ચા અને અનુભવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે
તે ઉપરાંત કૉંગ્રેસના પ્રમુખ મર મરેડ પ્રમુખ મિ. મને તથા ગુજરાતી અંગ્રેસો
તથા ભણીતા ગુજરાતી લેખકોની સુર જમીનોથી માં અંક અનુકૂળ કરાવ્યા બાદ
આ અંકની કૃતિ થોડી જ પ્રતો બાકી છે

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ અંક રૂ. ૦-૧૦-૦

૧૯૧૬ના ઑક્ટોબરમાં અમદાવાદમાં ભરાયેલી પ્રાંતિક રાષ્ટ્રીય પરિષદ કેળવણી પરિ-
ષદ અને સંસારસુધારા પરિષદના પ્રસંગ ઉપર કાં તમા આરોગ્ય આ અંક કૉંગ્રેસ અંક નેટો
જ ઉપરોક્ત વાચનથી બહાર છે રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપરાંત કેળવણીના અને કૉંગ્રેસના રસથી
ચર્ચા કેળવણી ખોલાતા ભણીતા અધિકારી લેખકોના તથા અભ્યાસકોના હારં ધરેલી છે ઉપરાંત
તેમાં તેર સુદાચિત્રો જુની જુની પરિવર્તોના પ્રમુખોની છબીઓ અમદાવાદના લેના લાચક
રચોના ચિત્રો તથા 'અવગોષ્ઠ ગુર્જરદેવી' નું અલ્પન નુદર ચિત્ર વિશેષી આપો
અંક મનોરંજક અને આકર્ષક છે

૩. 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની કાંઈ

છુટક, રૂ. ૩.

બાંધેલી પ્રતના

રૂ. ૩-૪-૦

પોસ્ટેજ જીન વધાએમાં.

તમા અધીનામાં ગુજરાતના ભણીતા લેખકોના ઉત્તમ લેખોનો સમ્ર ગુજરાતી રચનાઓના
કોન્ટેન્ટના અનુ વિસ્તરણના તથા ભણીતાના સચિત્રોને અપેક્ષાને રાષ્ટ્રીય અને
રાષ્ટ્રીયના સામ્યો અને લગભગ પોરોગો સુદર ચિત્રો તથા ગણાય છે કૉંગ્રેસ
થોડી જ નકલો બાકી છે આ માધિમાં ગુજરાત પરિષદ અંકના ભાગેરે મનાના
આપો

આ રીતે કાઢવાના અંક અંકમાં પરિષદ અંક સિવાય રજા રૂ. ૦-૬-૬ પોસ્ટ ૪ માં
આ લાન વારેલી મળેલી નહિ હોવાથી આ લાન સોજીનોએ તા માને મનીનો રૂ. ૫
જોડાઈ અંક મળેલી તેના થી થી મોકલવામાં આવશે નહિ

તામે

અમદાવાદ 'સમાલોચક'ને કોંગ્રેસ અંક, મુબારક નં. ૨

સમાલોચક.

અનુદેશક વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ વાદ્વાય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧

[પુસ્તક ૨૨ સુ.] જાન્યુઆરી ઈ. મ. ૧૯૧૭. [અંક ૧ ભા.]

તંત્રી—રા. અખાલાલ યુલાખીરામ જાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી. એ. એલએલ. બી.

પ્રકાશક—ગ. રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

૧. નિવેદન

રા. અખાલાલ યુલાખીરામ જાની, બી. એ.

૨. નૂતન વર્ષાંશિનન્દન

રા. વિવિત્ત

૩. ગળ્યશાસ્ત્ર.

રા. રણજીતરામ વાવાલાઈ મહેતા, બી. એ.

૪. એલિઆસ મેડકિન કોફરુ સક્ષિત જીવનનુસાન્ત

પ્રો. છોટાલાલ બાનકૃષ્ણ પુરાણી, એમ. એ.

૫. નીલગિરી પ્રસવર્ણન

રા. બાનુશંકર હરિશંકર યાજ્ઞિક, બી. એ.

૬. સજીવની વાર્તા

રા. જગન્નાથ હર્ષિમાન પંથા, બી. એ.

૭. જિન્હાકુંવર.

રા. હરગવ્ય અમુનખગવ્ય દેસાઈ, બી. એ.

૮. પ્રાથમિક વિદ્યા ૧ ગા. ૧૫ પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રાન્તિક સરનાર

ગ. પંના યુનિવર્સિટી ૩. દરજ્જાવાત પ્રાથમિક કેળવણી ૪ સામ્રાજ્ય સભે

રા. રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી

૯. કૉલેજીઅન સાત વાર્તા

ગ. ભોગીન્દ્રાવ ગતન તા. દીવેટિઆ, બી. એ.

૧૦. મત્રારી જોગણ. કાવ્ય

ગ. લલિત

વાર્ષિક લનાજમ રૂપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પાણચાર.

લવાજમ શરૂઆતમા જ લેવામા આવે છે

अजायना सुप्रसिद्ध रचना,

धी माँ. पाण्डु अष्टिकावन्तु भद्रमहाज.
(अष्टिकावन्तु हिन्दी गीतिकावन्तु अष्टिकावन्तु)
रचना ई स १९१३

સમાજીય નિવેદન

પુસ્તક ૨૦ મુ,]

જાન્યુઆરી ૬ મ ૧૯૧૭.

[અંક ૧]

નિવેદન ૧૪૮૮-૮

રેખ —૧ અખાલાય બુદ્ધાબીગમ જાતી, બી એ

ઉચ્ચ જીવનના મનોરથોની વચ્ચેની રીતે જીવવાની તેમ જ આસ્પદ છે એવા મનોરથોના અનિવેશ્ય બધાતા બધાતા, ધૈન્ય સમય આપે અને વેગ અને આતુરતા પામતા, બચ્ચારમા ઉત્તરની ધન્ય વડીલો અનુભવ અનુભવ કરાવે જ સાતત્ય સમયે આપણા ભેગમા મનની ચાલી રહેલી પ્રવૃત્તિની જગૃતિ અને સ્વચ્છ પ્રવૃત્તિના અગોચરે તેમા પોતપોતાની શક્તિ યોગ્ય મનના જોડાને જોડવાના પ્રયત્નના નતોતો નિચાગ કરતા, આપણા માનિષ્ય કે જેઓ આમા પોતાનો દન્યભાગ યથાયોગ્ય રીતે ભજવી રહે એમ છે, તેમના ઉચ્ચ જીવનના મનોરથો બી એ મનોરથોની શિદ્ધિમા અપેક્ષિત અગમનો, આતિ નિચારમાના અમાન વાચકો સમય ધરનાને દાવનો સમય વિરોધ અનુકૂળ છે અને તેમ જનમાન અંક દ્વારા સમાજોચક માનીસમા નમા પ્રવેશ પામે છે તે પ્રત્યે વિશેષ ઉચિત ચર્ચા કરે જા નથી પણ ઉપર સમાજોચકો માનિષ્ય સ્વરૂપ આપતા, દર્શક સ્પષ્ટ તો કદાચ અસ્પષ્ટ રૂપમા પણ, આમા નિચાગે અમાગ વાચકનો આર નરમા આન્યા ક્ષત અને તે વિદ્વાન એક અને નિવાર બુદ્ધોની સહાનુતાથી તે અંક કરનાની મનીષા પણ દાનાઈ હતી અને તે પછીના બે નમા તે દિશામા યથાશક્તિ પ્રવાસ પણ અમે આલે છે બી એ રીતે ગ્રાહ્ય બુદ્ધોની કદાચ સહાનુતા મેળવી શક્યા છીએ એમ આમત્ર સાતો આરોપ વહારી લઈએ એમની રજાએ છીએ

આતિમ વર્ષ ઉપર વિમાનિષ્ય રૂપમા પ્રથમ સમાજોચકનો ઉચ્ચ થયો તે સમયે અને તે પૂર્વે મુખ્યત્વે આતિય અને ગાલ અગે ધર્મ લોક ચત્તાર તથા સમાજના નિયત રૂપો સમધી નિચાગસામગ્રી રાજ્ય સમય ધરવી, એમા જ આપણા માસિકો દર્શક યા પચાસ મનાતી હતી પરંતુ તે સમય હવે જ નાયો છે, લોકની વાચનશીલ વડી છે તેમ જ વિવિધ બી પણ વર્ષ છે તથા નિચાગ માટે તેમને જોઈતા નિયમોની અગત્યે પણ નવનુ રૂપ લીધું છે દિન ઉગે, વિષમા પ્રવર્તની નવા યુગની નવીન સંસ્કૃતિના ગાલ સમાગમમા આપણો

જનસમાજ વધુ ને વધુ આનંદો જાય છે અને પ્રાચીન-અપ્રાચીન સમૃદ્ધિઓના શુભ અશોના સમીકરણથી નિષ્પન્ન થના નવા ઘટના માર્ગે આપણા વિદ્યાગ જનસમુદાયને દાખરવાની એટલું જ નહીં પણ આ માગેએ તેમને જોવાની અગત્ય મુશ્કેલી પુરોગેને વિશેષ સમગતી જાય છે કેટલેક અંગે આ અગત્ય લોકભોજ્ય સાહિત્ય પૂરી પાડી સંપૂર્ણ છે, અને હાલનો સમય વિચારતા આપણા માસિક આનુ લોકભોજ્ય અને સામ્ય લોકચેતનને પ્રેરનાર, સાહિત્ય તૈયાર કરવાની અને લોકમા તો વિગેર મહાગ્રા પ્રસાર કરવાની ગહિત ધગવે છે આમ સમય જાયથી માસિકને કર્તવ્યપ્રદેશ અને કાર્યવિશા નિશાળ તેમ જ વિવિધ થના ઘટના તેઓ હજી જોઈએ તેટલા આ નિશાળ કર્તવ્ય ઉદ્યોગવાને તત્પર થવા જણાતા નથી

વનમાન સમયે સમસ્ત હિન્દમા પ્રવચનના અદિતનો ધૂમાય છે, ને વિવિધ પ્રકારની ઉન્નતિની પ્રદર્શિઓ લોકો પોતે જ આદરવાની અગત્યના ઉદ્યોગો ચારે કાર પડી રહ્યા છે સામાજિક, વ્યાપારી, નાજીયા, આનિક વગેરે, ઔદ્યોગિક કેળવણીનિયમ આદિ ઉદ્યોગ યોગ્ય, બહુ બહુ પ્રદર્શિઓના અવરોધો અને તેને લગતા શ્રેણીમાર્ગોના નિરૂપણો આપેખનારી સચેત નિયામકસમીતીઓ લોકભોજ્ય સાહિત્ય દ્વારા જ આપણા જનસમુદાય સમક્ષ ધરવાની અને એના ચેતનોથી તેમના હૃદયો હવમવાવવાની વાતો સર્વન થાય છે પરંતુ એમાની, લોકના આરોગ્યને પામે એવી, કેટલી સાહિત્ય-સામગ્રી તેમના સમક્ષ ધરના આનુર પ્રથાએ થયા છે? અને આપણા માસિક, કે જે ધારે તો આ કાર્ય સાગી રીતે કરી શકે એમ છે, તેમણે તે માટે કેટલી તત્પરતા દાખવી છે? અને આપણા વિચારનીન સુત્ર વર્ગ તેમા કેટલી સરળતા કરી આપી છે? આ વિશ્લેષે નિચારીશું તો તેલુ સમાધાન નિશાળજનક જ આનરો, એમ જાનિ નાથે કહેવું પડે

અલખત આ માટે કેવળ માસિકને એટલે કે તેના તત્પરજને જ શિરે ખવો દોષ દોળવો એ ચોગ્ય નથી, એમ અમારે અષ્ટ વહેતુ જોઈએ સમાલોચકને જ માસિકનું સ્વરૂપ આપતા અમે તેમ જ અન્ય કેટલાક માસિકકારોએ પણ ચોગ્ય પ્રસંગે પ્રવચનના ચેતનો વાચકોના હૃદયમા જગવનાગી વિવિધ લેખસામગ્રી નિદાન લેખક નિચારક બધુઓની મહાવતાથી શુદ્ધ પ્રગ્ને સાદર કરવાનું જણાવ્યું હતું, અને એ જણાવેલું વામ કર્તવ્ય અમે પાર પણ પડ્યું છે પરંતુ અમારે દિવગિરી સાથે એ કહેવું પડે છે કે ચોગ્ય નામાકિત અપનાદો બાદ કરતા અમને તેમ જ અન્ય પત્રકારોને આપણા સુશિક્ષિત વગ આવી સદાવતા આપવામા અતિમરતા દાખવી છે આની તેમની મદતાના પણ કારણ છે એક પક્ષે સુશિક્ષિત વર્ગમાના ધણા તો શુદ્ધતાની લાખા તરફ માત્રલાખાને ચોગ્ય અભિમાન ધરાવતા નથી, એમ વિના સંકોચે અમે કહી શકીશું તેઓ ઇંગ્રેજ લાખાના સાહિત્ય તરફ જોટલી પ્રીતિ ધરાવે છે તેટલી જ એપરવાઈ શુદ્ધતાની સાહિત્ય તરફ રાખતા જણાય છે એટલે પોતાના અર્ધશિક્ષિત બાંધવો સમક્ષ પોતાના મહન વાચન અને નિચારણાના ક્ષય ક્ષય લેખો માત્રલાખા દ્વારા ધરવાની અને શુદ્ધતાની સાહિત્યને સર્વોચ્ચ મુદર ખનાવવાની તેમની તત્પરતા મદ હોય, એ સ્વાભાવિક છે તેમ જીએ પક્ષે આપણો નિશાળ જનસમુદાય વ્યવસ્થાથી છે અને જમાનો અતિ પ્રદ

તિતો છે, એટલે તેઓ ગહન વિચારથી ભરેલા લેખો વાંચવાને વિશેષ લગ્નચામ એમ નથી, તો પછી એના પુસ્તકો તો ક્યાંથી વિચારવાને અને તે પ્રમાણે માર્ગ શોધવાને તત્પર થાય ? તેમને તો વિચાર કરવાની કલામાં રૂચિર વાચન દ્વારા આજ્ઞાની સાંધી પહેલી જગ્યા છે તેથી જો તેમના સમક્ષ સ્વભર રીતે તેમ જ મનોરંજક વિવિધ ગ્રંથો, જૂના જૂના દૃષ્ટિગિન્દુઓથી નાના નાના નિવેદનો, વાર્તાઓ, કાવ્યો, વાપણો અને વધુ લેખો દ્વારા સચોટ અને સરળ ભાષામાં પ્રગ્ન જીવનના પ્રયોગ રજુ કરવાની આજ્ઞા કરના આપણા લેખકો ખીનવે તો જ તેઓ તે વાચવાને આકર્ષાય, એ અનુભવથી સિદ્ધ જણાય છે આજની અનુકૂળતા કરવાની શક્તિ આપણા માસિકો ધરાવે છે અને તેમણે તે સત્વર પૂર્ણ ઉમંગથી ઉપાડી લેવું વટે છે પરંતુ વિચાર કરી શકે એવા જનસમૂહો ધરાવી કઠિના હોવાથી, પ્રત્યેક કઠિના વાચકવર્ગને અનુકૂળ કક્ષાની લેખસામગ્રી રજુ કરવાના માસિકો પણ તે તે બિનબિન કઠિના હોવા જોઈએ અને એવા બિનન કઠિના માસિકો કાગળની યોજનાઓ આપણા મુશિક્ષિત ર્થે જ કરવાની અત્યંત અગત્ય છે

માસિકો પ્રગટાવવાના ચેતનો બહુનામના રેદના સમર્થ છે, તેના દૃષ્ટિાની અપેક્ષા હોય તો ઈંગ્લેન્ડના જ આગેવાન માસિકો તરફ દૃષ્ટિ કરવાથી તે સતોપાશે ત્યાંનાં 'રીન્ડુ ઓફ રીન્ડુઝ', " ફોર્ટ નાઇટલી રીન્ડુ, " " ઇન્ટેન્સિવોરી રી પુ " ' નાઈટલીન્થ સેન્ચુરી રી પુ, " " લેન્ડ એન્ડ વોર " આદિ મહત્તેની નીકળના હોવા જના હાનના વિમરુના સમયમાં પણ તેની વિચારમામગ્રી જાણવાની અત્યંત ઉત્સુકતા ત્યાના વાચકોને ગહ છે આવા ઉચ્ચ કઠિના માસિકો ઉપરાત ઉતરતી કોનીચા ધણા માસિકો અને અકાદમિકો બનવાથી નાચકોને માટે પણ નીમ્ને છે પરંતુ આપણા અસાધ્યમેના ગુજરાતમાં એવું ઉચ્ચ કઠિના કઠિનું થે એકપણ માસિક છે ?

અનન્ય ત્યાના જેવી ઉચ્ચ કક્ષાનું કોઈ માસિક આપણે ત્યાં હોય એ કુદરતી માનીએ પરંતુ જે કક્ષાના વાચકવર્ગો આપણા ગુજરાતમાં સામાન્ય અને પ્રગટાવવાના પ્રયોગ કરી ઉંડા વિચારથી સમગ્ર અને જીવન રીતે એવા છે તેમના હૃદયને અનુકૂળ વિચારસામગ્રી રજુ કરવાનો પ્રયાસ થવાની શ્રેયોગી અગત્ય છે ? કાસના નના કાન્તિયુગની ધમ્ના, જમનીની સુચવસ્થિત ઔદ્યોગિક નવજીવનની રચના, જાપાન અને યુનાઈટેડકેટિડ્સના પ્રત્યેનતિના સફલચેતનોનું સંવિધાન, ક્ષિત્રીશ લોકતન અને આપણી પ્રગતિની સાધનાઓ અનુભવતા એ દેશના માસિકો, પત્રિકાઓ (Pamphlets) અને કમિક પેપર્સ (Periodicals) એ પોતાના જનસમૂહના હૃદયોને પ્રગટાવવાના ચેતનોથી બહુલાવવાને અને અચુક પ્રત્યેનતિ કરવાને જે કાર્ય કર્યું છે, તેના દાખલો લઈને તેના જેવા ધોરણે આપણા જનસમાજમાં પ્રગટાવવાના ઉચ્ચ મનોરથો પ્રેરનાર પ્રત્યેનતિ સધાય એની બાધાનું પ્રતિબંધો તરફ લોકાદર જગવનાં અને જનસમાજને પ્રગતિના અચિન માર્ગે વાગનાં લોભસાહિત નૈયર કરવામાં આપણા માસિકો પણ પોતાનો દિલ્લો પૂર ઉમંગથી આપે એવો અમારો ઉચ્ચ મનોરથ છે, આશા છે કે આ ઉચ્ચ મનોરથ સફલ કરવાની પ્રેરણા તકમાન આપણા લેખક વિચારકના હૃદયમાં સત્વર જાગશે

મેચેન ફુનિઆ ૧૯૧૭-૧૮ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આટલું ના વર્ષે માસિના ઉચ્ચ મનોરજો સમીપી અને આ મનોરજોને વ્યવહારમાં ઉતારનારી અત્યંત અગત્ય આવશ્યક મનુષી મૂલ્યન કયા પત્રી, અસમાલોચકની મયા વપતી પ્રવૃત્તિનું સિદ્ધાન્તલોકન અને વર્તમાન વર્ષની પ્રવૃત્તિનું કંઈક મૂલ્યન કરા અગત્ય રહે છે આગના નય કરતા પણ મધે વર્ષ નિયમિતપણે અમે વિશેષ અતે જાળવી રાક્યા હીએ જો આ નય મનોરજન પ્રેસના માધિગની અનુકૂળતાથી તે વધારે જાળવાશે એમ લાગે છે માસિકનું ૬૬ અમે મળ ૬૬ કરના નધારીને મયા વય જણાવ્યા પ્રમાણે ફોર્મ છ કીડી છે અને ન ૭ નામ ૧ વિગ્રહની કાલ જનર જેની અસર નામ્યા છતા અને તે ૬૬ દકારી નામ્યા ઉપનામ ચાલુ નર્મથી સાત કાર્મએટલે પદ પૂર કરનામા આવ્યા છે. જોઈ અમારી ઉમેદ ૬૬ નવારી આઠ ફામનું ૬ નાની હતી જા અનુકૂળતા થતા, નિયમ કરતા વધારે પૂર દકારો તો તે કાલવાની અમારી વિગ્રહ હજી મોળું છે મકાલવાર હપામણી અને ચિન્મયામઝી મળધમા પણ અમે મયા નર કરના જે હુધારો કરનાને નમ્તિનાન વધા હીએ તે આટકા પોતે જ જોઈ શક્યા હરો અમારી હિન્ન વાયકોના હ યમા ઉચ્ચ લાન પ્રેગનારા, અને ચિન્નકનાના આદર્શબૂત ચિત્રો અને નૈસર્ગિક દેખાવો રજી કરનાની છે જેનાના મધે નર્મ કેટલાએક રજી કર્યા હતા પરંતુ નાણાની મળીન મ્થિનિ અને ગ્રાહકો ન જાણી અમ્યા હોય તો જ આ હિન્ન બહોળા પ્રમાણમાં સમ્ય થઈ રાં એમ છે છતા નામા ૧ નવી પ્રમામતા વિગેરે સ્થળો ૥ નૈસર્ગિક દેખાવોના ચિત્રો આપનાની જોગનાઈ કરનાને વિચાર નાખેવો છે સમાલોચકનો સકાર કરનારા આહકમધુ એના ઉત્તેજનથી પ્રેરાધને મનોગજક સાહિત્યમામઝીઓવી તો દીપાવસાનુ સાહસ કરવા અને આમ ધાર્યું છે તો આશા છે તેઓ પોતા ૥ ઉત્તેજનને વિશાળ પ્રમાણમાં પ્રમાણે અને અમારો ઉત્સાહ દકારી મળનામા સહાયબૂત નીનકરો

પરંતુ આ સમયા સોથી વિશેષ મતલબો અને ખરો ઉપયોગી અગ લેખસામઝી છે એ વિસરનું જોઈતું નવી મયા વર્ષે આ અત ખીનનવા ત ૫ અમે પૂરતુ ખ્યાન આપના ધટતુ મથન કર્યું હતું જા હજી તેમા મન સતોપાય એની પ્રગતિ કરી શકાઈ નવી, છતા આગતા નર્મ કરતા મયા નપના લેખો કંઈક નિવિવતામા, અને વિચારની સરળતામા ઉચી કોટિના છે અને મોટે ભાગે તેનો ઝોક સમાગબો, અને વિજ્ઞાન તથા જીવનશીન, વિષયો તમ્ક હાથે છે એકરે આ અમ કંઈક મતોપકાન્ડ છે ખરો, પરંતુ વ્યાપાર-ઉદ્યોગ અને મ્થાનિક નહીવટ આદિ અગય આગતો મળધી અનેક પ્રતોની અયા અને વિચારણાની વિશેષ અપેલા જણાય છે વિશેષ લોનાપયોગી બામનો, અર્થેસ અને નિરૂપવાની મહેન્જ થાય, એ કુદરતી છે, પણ માનિમ્ના ૬ ની મર્થાલઓ અને આ કારની વિદાનતા તેમ તેના અભ્યાસનું મ્ય પોતાના બાધોને આપવાની આતુગ્નાનાળા વિદ્વાનોની અપજ્જતપ સમ્યા, આદિ અરો પણ ખ્યામા લેના અમારી મુકેલી વાયકો સમજી રાકરો વર્તમાન વિગ્રહ અતરાયરૂપ ન થયો હોત તો અમે આ કાર કંઈક વિશાળ પ્રમાણમાં ઉપાધના ધાગના હતા

આગ ૥ વય કરતા મધે નર્મ 'શુભસતી' ગગમ્થિના અનલોકનનું નનુ અગ સમાલોચકમા દાખન થયું છે ૨૧ અમણીયગમ ગોવિદનગમ ત્રિપાળીએ આ અતીન અગત્યનું અગ

સદમતા તેમ જ તટસ્થતાથી ચર્ચા છે આપણા નાટ્ય, રંગભૂમિની સ્થિતિ, ઉર્દુ નાટ્ય સાથે અભિનય પાત્રમત્ત અને નીતિમય વસ્તુનિર્ણય, અને દશ્યનિવાનની કલા એ સમગ્રી દૃષ્ટિથી, અને મરાઠી નાટ્ય સાથે સંગીતની દૃષ્ટિથી સરખાવતા, પામર લોકો છે નાટ્ય જનમમાજના હવે ઉપર સંગીત અમર જગત સામર્થ્ય ધરાવે છે, તે જોતા આપણી નાટક કપની માનિકાના તેમ જ લેખ-કરિઓના આલોચા વિગત ધરાવી ધણી અપેક્ષા છે નિદાન સિચારકાએ જો-જોતનની આ ઉપયોગી વિજ્ઞાનો ધટતો ઉપયોગ કરવો જોઈએ છે

હાલમાં વાચકોની અભિરુચિ સાત તરફ જગતી હોવાથી અમે ગમે વર્ષે વાર્તાઓ બહોળા પ્રમાણમાં આપી હતી, પરંતુ તેમની ધણીક વાંચન સાહિત્ય કલા અને ઉત્તર લોકાશયની ખામીનાળી હતી વર્તમાન ના વિદ્યાર્થીઓની ચિનિરીતિનું નિરૂપણ કરનારી માત્ર રમિક સાત પ્રમિદ્ધ લેખક શ્રી ભોગીન્દ્રગન રતનનાન દીવેનીયા ખી એ પાસે સખાનનાની યોજના અમે જાહેર કરી ચૂક્યા છીએ, અને તે ઉપરાંત ખીજી નાની નાની વાર્તાઓ પણ આપીશું છતાં ગમે વર્ષે નિવેનમા અમે જણાવ્યું હતું તેમ “લોકજનના ગુચરણુભા પ્રત્યે રમિક અને મોઢા-સાતઓમા ગુચવાની અને તે દ્વારા લોકની વાચન રચિને કેળવી તેને વિચાર કરવાની કલાએ અગરનાની” અત્યંત અગત્ય છે બગાળા જેમ ડૉ નીન્દનાથ દાગોર, બાલુ ખખમચ, અર ગેમેશચ દત્ત જેના સહેતુક અને ઉત્તર આશય પ્રેરનારી સાતઓના લેખકો મેળવનારો ભાગ્યશાલી થયું છે, તેમ ગુજરાત એના ધન્ય પુત્રો પામરો ત્યાર જ રાતોના પ્રદેશ ઉત્તર દેશને થતા પામરો

ગમે ના નિવેનમા જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રમુખનને આદિનિત કરનારી પ્રવૃત્તિઓ સમ ધમા નિદાન લેખકોના વિચારોને અમ્મિ કરનારો ખાસ અંક કાઢવાની યોજનાને અનુસરીને, ગુજરાતમા કેળવણી મનધમા નોકમેનન જગનનારી કેળવણી પગિહતા પ્રસંગે અમે જાહેર ગુજરાત પરિપક્વ અંક પ્રયોજીને તેમા આપણા અનુભવી નિદાનોએ અમને ત પરતાથી સહાયતા આપી હતી અને તે માટે અમે તેમના અત્યંત આભારી છીએ અહીં અમારે વાચકોનું લક્ષ કૌત્રેમ જો પગિહ અ-જેના જાગર અંકો કપીઆ બે જેની નાજમની નાની રકમમા જાગતુ જેટલું ભાર પડે એમ છે, તે તરફ દોનું વટે છે જતા ગુજરાતની નોકમેનન જગનનારી પ્રગતિને પ્રસંગે તે મનધી વિચારસામગ્રી તેમની મમમ ધગવાનું કતવ્ય અમે બજારનામા કયાશ કરી ન હતી આટલુંજ કહેવું પડે છે તેનું કાલ મેં છે “આના નમોપે વાચકો કમલ આવી વિચારસામગ્રી રજુ કરવાની અત્યંત આપણા અન્ય માર્ગિકો વધારે સમજશે અને એ રીતે લોકો યોગે પ્રમુખનના આના વિષયો તરફ અભિમુખી કરવા તત્પર થશે

અનમા અમે અમને અમારી પ્રવૃત્તિમા સત્ય આપનાગ લેખકનુઓ અને ગ્રાહકોનો આભાર માનીએ છીએ જો વર્તમાન રૂપમા સમાજોચક છટ પ્રવૃત્તિ વિગત પ્રમાણમા લખવા જો માસિક ઉચ્ચ જનના ઉપર નિર્ણય મનોન્યો યથાસક્તિ સક્ષ કરતા સમય થાઓ અને એ રીતે ગુજરાતના પ્રમુખનના નીન સંકરણમા યોગ્ય મેવા બળવના સમર્થ થાઓ, એની પ્રાપ્તિ પરમાત્માને અમે કરીએ છીએ

નૂતન વર્ષાસિનંદન.

લેખક - રા. વિવિત્ત્યુ.

(વસતતિતકા વૃત)

- ઘેળે ગુપ્તિ પ્રણયના ઝરણા ઉરે ને
સદ્વૃત્ત નીતિ સખાઓ સદયાગ્રિહી હો !
આશા બધી હૃદયની પરિપૂર્ણ થાઓ,
આ નૂતનાન્દ ત્હમને સહુ ઇષ્ટ આપો 1
- ઉલાસ યે જીવન વૃતન રેડળે ને
પ્રારબ્ધ સત્કૃતિતણા જગ્ને અથાગ,
વિધ્વસ ઘેમ રમી દુષ્ટ રિનાજનો હો !
આ નૂતનાન્દ ત્હમને સહુ ઇષ્ટ આપો 2
- ત્રેમે દયાથી વળી સિચિત વારિકા આ
જ્યા નર્મદે સતત આત્મીય નીર સિચ્યા
તે રાખના સતત પ્રુક્ષ સચિન્ત રૂહેળે !
આ નૂતનાન્દ ત્હમને સહુ ઇષ્ટ રેળો 3
- અરાન-ધ્વસ ઠરીને ઘડી અર્ધજાય
સ્વર્ગીય મોહ લહવા કરજો પ્રયાસ,
પ્રારબ્ધ કૃત્તન તમ કમ નુનિદ્ધિ પામે !
આ નૂતનાન્દ ત્હમને સહુ ઇષ્ટ આપો 4
- જૂની વિરોધ નિજ લક્ષ્મી સરગતી યે
સકાન્ત આપ મહી દો મુજ પ્રાર્થના એ,
રનેહેભરી દગથી ઇસ સદા નિહાળો !
આ નૂતનાન્દ ત્હમને સહુ ઇષ્ટ આપો 5

મહેસાણા,

૧૨ ૧૦ ૧૬

રાજ્યશાસ્ત્ર *

લેખક— ન્યુટનગમ વાવાસાર્થ મહેતા, બી એ

રાજ્ય અને તેની ગતિઓના જે નિયમો અને સિદ્ધાંતો રહેતા છે તેમનો અભ્યાસ જ્ઞાનની જે સાખા કહે છે તે ગાન્યગામ્ના નામથી ઓળખાય છે. રાજ્યના અને તેના અસ્તિત્વ તથા વિકાસ માટે આવશ્યક ગિથિનિઓના અભ્યાસ સાથે જે શાસ્ત્રને નિગમન છે તે ગાન્ય-શાસ્ત્ર, એવી યાખ્યા ગ્વી રાકાય ખીન રાગેમા, ગાન્યગામ્ના પ્રવેશમા ગાન્યની ઉત્પત્તિ, પ્રકૃતિ, સ્વયંવચ્ચાના અમખ્ય રૂપો, દેનુઓ મતાઓ ગતિની પદ્ધતિઓ અને તેના વિકાસને સાદાખ્ય આપે અથવા પ્રતિનય કહે એવા ગિથિનિઓના અભ્યાસનો સમાવેશ થવો જોઈએ.

સમારમા ગાન્યનુ સ્થાન મરોડુ છે સપ્કૃતિતુ પ્રતય અગ તે હવુ અને છે ધનિદા સમા કૃતનીક વાગ લુત્તન ઓ આપખુરીતુ ઓગત એ નીવચુ છે અને મનુષ્યગતિને સદાય કાગક થવાને બને હાનિકા અનેકવાગ થયુ છે, ના મનુષ્યગતિના વિકાસમાં એની પ્રતિગ ઉત્કૃષ્ટ છે આ દહારો વગ થયા આ સ્થાનો અભ્યાસ ક વામા વિદ્યાન તત્ત્વચિતકો અને વિચા નીન રાન્યુમે રામયા છે અને હમૂ પશુ પ્રાચીન લખાલોમાથી વર્તમાન રાજ્યકીય વિદ્યાના અભ્યાસમાટેઆવાગ મને છે ભા નવમમા મડાભાગન, ચાલુક્યતુ અથરાત્ર, ધૃદ-સ્પતિનુ ગાત્ર, કુક્તીનિ, ધૂરાપમાએરિટોડવનુ ગાન્યગાન્ય વગેરે ઉત્કૃષ્ટરૂપે મશુ છે ગાન્ય દારી જીવનમા થના અમખ્ય મહત્ત્વસર્થા પ્રગતિશાની ફેફાગેનાયુગમા અસારે આપલે વમીએ છીએ, નિવાસસ્થાપના (Colonisation), રાજ્યવિસ્તાર, મમાગમયોગન (Federation) અને લોકશાસન અને સામાજીય જીવનની ગાન્યગી ગિથિને એવા બળથી અસર કરે છે જેથી ગાન્યરાત્રનો અભ્યાસ ખાત્ર મહત્ત્વનો થયો છે જીવનની ગાન્યગીતિની ચર્ચા અને રચના કરવાનુ ભાગ્ય જે મહાગાળ્યોને પ્રાપ્ત થયુ છે, તેમને આવા અભ્યાસની ઉદામીન હેતુ પાનવશે નહીં.

ગાન્યશાસ્ત્રના ઉપવિભાગોનો મુખ્ય નથી અને પ્રત્યેની મીમાએને સ્પષ્ટ નિશય થયો નથી તેથી મિત મિત વેષકાના દર્શિમિન્દુ પ્રમાણે ધણા વર્ગીકરણ રાકય છે તત્ત્વદૃષ્ટિએ ગાન્યનો વિચાર કરીએ તો રાજ્યર્થન (અથવા રાજ્યતત્ત્વવિદ્યા) નામનુ જ્ઞાનનુ અગ થશે, અને ગાન્યકીય જીવન અને વિકાસમા મહેતાસિદ્ધાંતોની શુદ્ધિમાન્ય પથેપણ તેનાથી થશે ખીજા પ્રવેશોની પેરે રાજ્યકીય ઉપપતિનો ધનિદાત પશુ લખવે, આ વિષયપર વે હાન વાન્યની મીને ધવુ લગ અપાન છે ગાન્યશાસ્ત્રનુ ખીનુ અગ રાજ્યના સ્થૂય સ્વરૂપ પરત્વે, એના વિમાસ, એની મમૃદિને ઉત્તેજે અથવા ટટારે એવી ગિથિનિઓ અને એની નન્યગમ્યા અને

* ગાન્યગી ભાગમા રાજ્યશાસ્ત્ર વિષય ગયોની ન્યૂનતા હોવાથી થયારાકિ એ પ્રદેશનુ સાહિત્ય સ્વયનો કહે છે ૧૯૧૪ના સમાલોચકમા 'રાજ્યનના નિદાંતો' નામની વેષમાલો એવી મીને મે લખી હતી તેથી જીને ના વર્ગ J Q Dealey ત્ર The Development of the State રૂપથી એ વેષમાલો લખવા ધાલ્યા છે ના વેષ જે માગોને પ્રથમ દર્શો છે ૨ વા

વહીવટના અમરખ કોષના અભ્યાસથી વળતા આવે ન ત્રીજી નીતિઓ ઉપર કાયો પડે, એમની તત્વમીમાના પ વે અને ઐનિદાનિ ને અથવા સાન્ય રીતે જુદા જુદા રાજ્યોના ધડએના ધીરાને પવે વતી રિતમાન નિનગત આ રીતે કાયદે અથવા ધારાનાસ્ત્ર (Jurisprudence) ના નવ પ્રશ્નોના અભ્યાસ ન મ અને નાન્યનાન્યની દ્વાના અભ્યાસ ત ક પશુ અને ને પદનિઓના નાન્ય પોતાની નીતિઓ રી અમતમા મ ના મધે છે તેમના પડે વત અપામ ના મા, નાન્યને એન્વીન આવે વેરાર ઓ અ નધો હોય છે, તેથી અત રીય (International) ધારાના પ્રમથ અને માધિરિયત્રિમા Diplomacy ની ક્યા ધીમે ધીમે રાના છે મહાત્મા નાન્યો અને ઓડનુમય પ્રાપ્તિએ જાને અગા અત્યત આત્યના થ રિ પના છે આવા આમાન્ય રિપયોમાની પ્રયેકના લાગવિભાગ સુમારિનાના થઈ રા પડુ આપણા અભ્યાસ માટે નપૂર્ણ વર્ગીકરણની જરૂર નથી નાન્યતાનના રિપયપ્રદેન અને અગત્ય પ્રમે લગ દો ના અને તેના આમાન્ય રિભાગોના મધેપમા નિર્દય કયા પુરતુ કહેવાય છે

રાન્યનાન્ય એ મહાજ્ઞાનનુ અગ છે મુખ્યતા ઉત્તમતા થતી ક્રિયાઓમા રહેના નિયમો અને સિદ્ધાંતો પાન્યસોય ન રીતે અથવા સામાન્ય ઉત્તમતા નિરિધ કોષના મ્યૂન અભ્યાસ રીતે, અરઅપગમના સમયમા એકત મહત્તી મનુષ્યના નિયે નાન પ્રાપ્ત કરતુ, એ સનાજાતનો રિપય છે આમાન્યિક ઉત્તમતા પ્રમથો નિમ્ન નમનાગા અને અન્યોન્યાયથી હોય છે, પડુ, સગરક ખાતર તેમનુ ગુરુત્વામા વર્તિત્વ કરામા આવે છે અને પ્રમથોના પ્રયેક વગ કે ગુરુ ખામ અભ્યાસનો રિપય મ્યો છે આ રીતે મપતિદાર, નીતિદ્વાત્ર, સાન્ય ધમમીમાસા, શિક્ષણસામ, ધનિતામ જેના નમાજનાત્રના અગોનુ રાન પ્રવૃદ્ધિ પામ્યુ છે

એટલુ સ્પષ્ટ છે કે મુખ્યોના અનપગમના રીતેરત્થી દોઈ પણ રપના મનુષ્યસમાજ બધાય છે પ્રેણથી ઓ દેરથી મનુષ્ય પ્રાપ્તિઓ રના સમુદોમા મમદ થનાનુ છે અને સામાન્ય લોની, ત્યામા, રીવાત્રે, ધમ અને ધધારોજ્ઞાત્ર જેવા ગ્યાથી અને મમળ બધાથી આ સમુદોના અગામ્યો અગાઓના મદે છે આમા સમુદોમા રિખામ સામાન્ય હેતુ ગાયવા હેતુઓના રક્ષણ અને વિરૂપન માટે ખામ મગો અવલાન બધાય છે ઉચ્ચત સત્કૃતિનુ ખામ લગલ આમા રાજુનાજુ હોય છે પણ અરજાણુ અને સામાન્ય ન્યાણુ માટે જ્યારે દોઈ સમદ્ય બોલ્લમ અને મ્યાથી જની એક જેવો સમનસ્થિત થાય છે ત્યારે તે સમદ્યની મન્યમીય રીતે સમનસ્થ થાય છે ઓ ઓ મન્યમીય નરીર કી મન્ય

જો મન્યમીય મરીરો મન્યો નથી મનુષ્યોથી વમેની દુનીઆમા સર્વ, નહાના મદોગા અસખ્ય રાન્યમીય નરીરો છે આમાન્ય મદાણુ ઓ ક્યાણુ માટે રેડ સુસગજ હોય છે, ગા એના જેવી જ પડુ એમનાથી મદોગી સપ્થાગોને નજ આમાના ધણા ખર્ચ હોય છે આ મદોગી સપ્થાઓમાની દેટીક સતત અને સનાપગી ગણાય છે એની મિતિમા

તેઓ રાષ્ટ્રીય ગાંધીય મંત્રી તરિકે ઓળખાય છે અને એમને રાજ્યો મહેનામાં આવે છે. રાજ્યની ગાંધીય મંત્રીઓ, પ્રતિ, પરમણા, સુમા, 'ડીપાર્ટમેન્ટ્સ,' 'કાઉન્સિલ,' નગરો, 'મ્યુનિસિપાલિટીઓ' કમ્પાઓ અથવા 'કોમ્યુન્સ' જેવા નામોથી ઓળખાય છે. રાજ્ય એટલે મલોપરિ રાજ્યથી એકલ અથવા કુટુંબ-તેની અવસ્થા દ્વારા-જેતા મલોપરિતાવાળા ગાંધીય ગાંધીય મંત્રી, જેની આખ્યા મંત્રી મંત્રી ગાંધીય ગાંધીય શરીરથી જે એકલ કહેવાય છે તેને ગાંધી મહેનાય છે. રાજ્યમાં વસતા અને ગાંધી પ્રત્યે વફાદારી રાખતા અને રાજ્ય પામેથી રક્ષણ માટે હજી ધરાવતા ગેનારાઓના એકલ નમુદને લોક કહેવામાં આવે છે. ગાંધીની મના પોતાના અગમ્યો ઉપર હોમ છે. જે વાતપર બાર મૂકવામાં આવે તો તેમને પ્રજા કહે છે, અથવા રાજ્યની અલગ તે અગમ્યોને હકો છે, જે વાતપર બાર મૂકવામાં આવે તો તેમને નાગરિક (સેસન) કહે છે. જ્યાં મરમ બધારજીનાગી હોય છે ત્યાં પ્રખત પુરુષ નાગરિકોને, કેટલાક પ્રતિનિધા સાથે, અમનદારો અથવા પ્રતિનિધિઓ પોતાના મનથી ચૂંટી કવનો હજી હાય છે. આવા નાગરિકોને એકલ મમુદ અનદારમણ (Electorate) તરિકે ઓળખાય છે. આધારજી રીતે આ નાગરિકોને નોકાનુ મહા અથવા પોતાના મિત્રો સાંવના નરિકે લેખમાં આવે છે.

—અપુષ

નવુ પુસ્તક

નવુ પુસ્તક

કિન્ડર ગાર્ટન

મળ-ધી હ લેખો.

લેખક - રા. હિમતલાલ ગણેશજી અબરિઆ, એમ એ, એનએસ બી

કિમન આ ૧૦ ટપાન ખર્ચ લુદુ

એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુએવમ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

મિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ ન ૧.

પ્રથમ નાદાલ ૧૦ મ મરમી ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પ્રમાણે મુકત કેમ બનાવી શકાય ? તે વિષયની ઘણી ઉપયોગી સોધ તેણે પોતાના જીવનના અતલાએ કરી છે

૧૮૪૫ ની સાલમા ખાકાફ પાસે આવેલું ઈવાનાન્દા ગામ મેટ્કિન કૉફની જન્મભૂમિ છે તેનો પિતા એક લગ્નકરી અમલદાર હતો અને નોકરી ઉપરથી નિવૃત્ત થતી વખતે તે 'મેજર જનરલ'ના ૫૦ સુધી પહોંચ્યો હતો તેને મોટેસ્વારીના ધણો સોખ્ખ હતો, પરંતુ વિતાન તરફ તેનું લેશમાત્ર પણ નયનુ હોય એવું જણાયું નથી મેટ્કિન કૉફની માતા યાહુદજી હતી અને પોતાની માનસિક સ્થિતિ તથા પ્રતિભા માટે તે તેનો રક્ષી હતો નાનપણથી જ તેને સૃષ્ટિના અવલોકનનો પ્રયત્ન થોપ્યો હતો ખાકોફની દાર્શનિકતાથી પસાર થઈ તત્ત્વ વર્ણની વયે તે યુનિવર્સિટીમા દાખલ થયો અને એ વર્ષમા એટલે ૧૮૬૪ મા તેણે તે યુનિવર્સિટીની અંતિમ ઉપાધિ પ્રાપ્ત કરી અને ૫૭ી વયે અભ્યાસમાટે તે વિતાનની જનનીરૂપ જર્મનીમા ગયો ૧૮૬૩-૬૪-૬૫-૬૬ એ સાલોમા પ્રતિવર્ષ તેણે પોતે ટ્રેલી સોધોને પ્રસિદ્ધ કરી આ નવી સોધો જીવન સુધેમ કીડોના આત્મચરિત્ર તથા જીવન-ઇતિહાસને લગતી હતી આ બધો સમય તે 'ગિજેન'મા આવેલી લોકાર્થની પ્રયોગશાળામા કામ કરતો હતો ૧૮૬૬ મા એવું બન્યું કે એક શોધ કે જે તેણે અત્યંત રીતે કરી હતી તેનું માન ખાના 'તે સોધ મે કરી છે' એવો નવો તેના ગુરુએ તો પ્રસિદ્ધ કરતા હશે 'હતો અસપ્રિય મેટ્કિન કૉફે તે વાતનું અસત્ય ઉઘાડું પાડી આપ્યું અને તે કાગળથી તેને પોતાના પ્રથમ શિલાનુસ્તરે મોટે વિરોધ થયો આ ૫૭ી થોડા સમય તેણે નેપરસમા ગાળ્યો અને ત્યાના ઉપસાગરમા ત્રેયલા કેટલાક પ્રાણીઓના વર્ણન તથા જીવન-ઇતિહાસ તેણે લખેલા છે આ બધા દાર્શનિક તેણે પોતાની મોક્ષસ તથા બારીક અનલોકન કરનાની શક્તિ તથા નવીનાત્પાદકતા (ઓરિજિનેલિટી) નિદ્ધ કરી આપેલી છે તેના આ સમયના લેખો નથી ઉત્તમ પ્રતિના છે ૧૮૭૦ મા તે ઓરેમા યુનિવર્સિટીમા પ્રાણીવિજ્ઞાનનો (જીઓ લોજ) મહોપાધ્યાય (પ્રોફેસર) નીમાયો અને ત્યાં પણ તેણે પોતાની શોધખોળ ચાલુ રાખી આ સમયમા તેની ધર્મખત્તી લયની માહગીમા સપડાઈ અને જે કે હરાફર માટે તેને મીડીસ વર્ધ જર્જ એ ત્રણ વર્ષ રાખનામા આવી તો પણ કાર્ડ ટીકી લાગી નહીં અને તેના ફેહનો અવસા થયો આથી કેટલાક સમયસુધી તેના કામમા લગાણુ પડ્યું ૧૮૭૪ મા તેણે 'કોંકસિયન તથા મોગાનિયન જાતોની આખોના પોપચાની ખામીયત' એ વિષયપર એક ઉત્તમ માનન-વિજ્ઞાનના (એન્થ્રોપોલોજી) વિષયનો લેખ લખ્યો, તથા વાગની જે જાતમાની અમુક એક અમુક પ્રદેશમા બીજી જાતની સ્પર્ધામા જે સ્થાપિત થઈ શકી, એ વિષયપર પણ એક સુન્દર લેખ લખ્યો એ લેખમા ઉલ્લાસિત્તાદના 'મખબતો નિર્નાહ તથા નિર્બલનો નાસ' અથવા જીવનનિમ્મલ એ સુન ઉપર તેણે ધણું સાફ અજવાણ પાડ્યું

૧૮૭૫ મા તેણે ઓગ્લા એવા કોષ્ટકોફ નામની સત્તર વયની બાળા સાથે બીજી વારનું લગ્ન કર્યું આ ખાર્ડ ચિનનિઘામા તથા પ્રતિમાવિધાનમા (સ્કલ્પચર) ધણી કુશળ સારસ્વતીચન્દ્ર લાગ ૪ થો ૨ ૩-૬-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

હતી પોતાના હાથ પછી તેણે પોતાના પતિને પ્રિય વિષયોનું શિક્ષણ તેની જ પાસે લેવા માગ્યું, અને સ્વાસ્થી તે તેના મરણસુધી રોકે કાર્યમાં તે પોતાના પ્રિય પતિની સહાયક તરીકે કાર્ય કરતી હતી વળી તેને અગ્રેજી તથા ખીજી પણ પરબાષાઓ આવડતી હતી, તેથી તે તેના ઘણીને ઘણી વિવિધ રીતે ઉત્તમ મદાય આપી, તેના જીવનકાર્યમાં ઉમંગભર્યો ભાગ લેતી હતી આ પ્રમાણે અન્યોન્યને કાર્યમાં સહાય કરી શકે એના દૃષ્ટી વિરલ જ જોવામાં આવે છે આપણા દુર્ભાગી દેશમાં તો સમાન શિક્ષણ પામેલા અનુચિત દંપતીઓનું સ્વમ પણ આવે એમ નથી । જ્યાં જોધયે ત્યાં વધના, વિદ્યાના કે તે બંનેનાં કળેડા । બહેનશી પત્નીને પથ્થરના બમરડા જેવો પતિ, તથા વિદ્વાન ને રસિક પતિને કંઈ દોડ ગજની લાજ તાણનાશ વળેથી તથા રીસાળ પત્ની બાધેના જણાય કે

ઉપર જગ્યા યુ છે તે પ્રમાણે મેરફિન કૉફરનો ખામ વિષય ગર્ભવિજ્ઞાન (એમ્બ્રા લૉજ) હતો વિવિધ પ્રાણીઓની ગર્ભાવસ્થા તથા તે તે અવસ્થાના ગર્ભોની મૂલ્યમ રચનાનો તેણે ઘણી મૂલ્યમરીને અભ્યાસ કર્યો હતો ૧૮૮૨ મા પાર તક શરીરવાળી વાદળીઓના (એપી-શુસ) તથા છત્ર-મત્તઓના (જેલીફિશિઝ) અભ્યાસ કરતા, તેણે તે પ્રાણીઓના શરીરની અદગ્ની બીંતોના કોનોનું વર્નન બ્યાનથી જોયું હતું, તથા એ જ અથવા એને મળતા વિષય ઉપર તેની પૂરે થઈ ગયેના જીવ-વિજ્ઞાનીઓએ જે કાઈ લખેલું હતું તે તેના જાણનામાં હતું એ અદરના પડાથી રૂડા પડી બમતા કોણ શરીરના વિવિધ ભાગોમાં જે કાઈ નગાડો થયો તેણે તે ગળી જઈ ખાઈ જાય છે, એ શોધ કરનાર જો કે તે કાઈ પહેલો ન હોતો પણ તેણે એ સિદ્ધ કરી દેખાડ્યું કે એ દમ્ય અપનાદ રૂપ નહીં પરંતુ નિત્ય બનતા તથા ઘણા જ આધારણ છે તથા શરીરના ખીજે અંગોના કાર્યો જેવા જ તે ગણના જેધયે તેણે સિદ્ધ કરી દેખાડ્યું કે આ રખડતા અને બગાડો ખાઈ જતા કોનો કે જેને ‘ લક્ષક કોનો ’ કહી નામય એમ છે તેમનું મુખ્ય કામ શરીરના બગાડને ખાઈ જવાનું છે ૧૮૮૪ મા તેણે એ પ્રુસ્ટક પ્રસિદ્ધ કર્યું અને તેમાં બતાવ્યું કે મનુષ્યના શરીરના લક્ષક કોનો, તેના શરીરમાં લખન થતા વિવિધ ઝેરી સૂક્ષ્મ જીવોના નિનાતક કાર્યથી તેનું રક્ષણ કરે છે ‘ ડેન્ડ્રીયા ’ નામના જીવ-પ્રસના પાર્શ્વે શરીરમાં તેણે લક્ષક કોનોની ખીજી રામ પેલ કરનાર જીવોને ખાઈ જવાની ક્રિયા જોઈ હતી તથા ખીજને દેખાડી સમય એવી તેને સિદ્ધ કરી હતી

આ લક્ષક કોનોના કામના અભ્યાસમાં જ પોતાનું બાકી રહેલું જીવન બ્યતીત કરવાના નિશ્ચયથી તેણે પ્રાણીવિજ્ઞાન તથા ગર્ભવિજ્ઞાનની શોધો પડતી મેલી, અને એમોડેસામાં રૂપાયેલી નનીન મૂલ્યમ જીવુશાળાનું (બેચિરિઓલોજીકલ લેબોરેટરી) આધિપત્ય સ્વીકાર્યું, પરંતુ પોતાના કામમાં ખર્ચ નાખે એવી તે નોમ્મીની સરતો જણાવાથી ૧૮૮૮ મા તેણે તે જગ્યા છોડી દીધી પછી તેણે બર્મિંગ જર્મિયો સંલોગો મળે તો પોતાનું કામ આગળ ચલાવવાનું ધાર્યું પણ ત્યાંથી દડો જનામ મળના તે પારિતમ્ય પેરચરની પામે

આપો પેચર તેના ગુપ્ત તથા સ્થાનની કદર કરી, પોતાની પ્રયોગશાળાનો એક ભાગ તેને જુદો કાઢી આપો તથા તેના કામમાટે જરૂરી બંધી મગવડ કરી આપી થોડા વર્ષ પછી નવું ' પેચર ' દરિદ્રચરિત્ર ધ્યાતા તેના મદદનીશ અધિપતિની જગ્યા તેને આપવામા આવી તેના કામની ખ્યાનિવી મુગ્ધ ચર્ધ સમ્રો સુનાન સોધકો તેના હાથ તજે શીખના આનવા ભાગ્યા

મેટ્રિક્સ કૌંફ નિત્ય મયમા પ્રીતિ ગાખનાર હોતો વાલ્કિરાદોમા તેને નકામી છલાખેડી અથવા દોડા મારનાની ટેર ન હોતી કાર્ડ પશુ માન્યના અથવા મિદ્ધાત્વ સત્યામ્ય તારવી કાવાની મતનબથી જ તે વાલ્કિરાદોમા ઉતરતો હોતો એવો પ્રતિપાદન કેના સિદ્ધિતામા કાર્ડ કાર્ડ ન્યૂનતા અથવા ભૂન દેખાતુ તે તેની જોડે અમ્મોઈ, વામ્મુદ કર વાને બદને, તેડી મદાઓ દુર થાય એવા નવા પ્રયોગો તે યોજતો હોતો આપણા હાલનાં ધનમાનપ્રોમા જે જનના મુજબને નકામા વાલ્કિરાદોને ધ્યાન આપવામા આવે છે, અને જે નાચવામા ધાગા માણુસો પોતાનો અમ્ય મમ્ય બર્ધ ગુમાવે છે તેમા અમુક વ્યક્તિના સિદ્ધાંતોની અર્થ કરનાને બદને અચન દક્ષા કરનામા આવે છે તથા આજગણા ચનાવવામા આવે છે આર્યમાજી તથા સાતતીઓના વાલ્કિરાદો કે જે આપણા ગુજરાતના નનરા બેઠેલા ' એડિટર ' ખીજી ઉપયોગી સામર્જિક ચર્ચાને અભાવે પેપરના કાગળ બગાડી જગ્યા બગવા આપ્યા જાય છે, તેમજો આ ઉપ વી ધવો વડો ચેવાનો છે

૧૮૯૨ માં ' મોગજોલુ સાપેક્ષક રોગ-વિજ્ઞાન ' (ધી કપેરેટિન પેથેસીજી ઓફ ઇન્ફેક્શિયસ) એ નામનું અગ્નિ પુસ્તક તેલે છપા યુ અને તેમા પોતાના સિદ્ધાંતો સમર્થન કરતા અવયોખોને તેલે ધણી યુક્તિપૂર્વક એકત્ર કરેલા છે એ પુસ્તકમા મેટ્રિક્સ કૌંફ દેખાડુ કે નીચી પદ્ધતિના, ક્રોડ રિનાના પ્રાણીઓના શરીરમા જેરી જતુઓ દાખન થતા વિવિધ પ્રિન્ટો શરીરના તે ભાગોમા થવા માટે છે એ રિકારને પરિણામે પેદા થતા દ્રવ્યોના ગમાયણિક કાર્યથી તે પ્રાણી શરીરના લક્ષક કાચ તે ભાગ તરફ ધણી મોગી સખ્યામા આકર્ષાય છે અને તે રિકારને પરિણામે પેદા થયેલા દ્રવ્ય તથા તે રિકારના કાણુરૂપ જતુઓને ગળી જાય છે કેરોડમાળા ઉચી પદ્ધતિ પ્રાણીઓમા લોહી, નીચી પદ્ધતિના પ્રાણીના શરીરમા જેમ જ્યાં પોનાલુ દોષ લા વહે છે તેમ ન વહેતા બધ રક્તનળીઓમા જ વહે છે એ રક્તનળીઓની ભીતિમા આવેના ન્નાયુ વગેરે બોધતુઓને વલ છે મગજમાના અમુક ભાગમાથી આનતી આગા અનુસાર રક્તનળીઓ વિકસે છે, અથવા સક્રિયાય છે શરીરના કાર્ડ પશુ ભાગમા જેરી જતુ દાખન થતા તે ભાગમા આવેલી રક્તનળીઓ બોધજતુના કાર્યથી એવી મોડાચાર્ડ જાય છે કે ત્યાં લોહીનો પ્રસાદ લગભગ અટકી જાય છે પછી એ સ્થિર થયેલા રક્તપ્રસાદમા જમા થયેલા લક્ષક કોશોલુ સૈન્ય તે વિખરવાળા ભાગ તરફ ખેચાય છે ત્યાં જઈ તેઓ રિકારથી બનડેના શરીરના ભાગ અથવા ત્યાં પેદા થયેલા જેર તેમ જ તે વિખરના કાણુ સદમ જતુઓને ગળી જાય છે આ દૃષ્ટિએ જોતા સોજ તથા

ગુપ્તમાં, એ આપણા શરીરમાં દાખલ થયેના વિષ અથવા વિષ પેદા કરનાર જીવોને દૂર કરવાના કુદરતની ઉપચારરૂપ છે

બહુકે કોરા, વિકારનાળુ સ્થાન, બોધજનુ તથા ગતનળીઓ એ બધાના ધણા સારા સહકાર્ય વગર આ પ્રભાવો બનવુ શક્ય નથી, અને પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે આટલુ બધુ અટપટુ સહકાર્ય પૂર્ણ તથા સ્થિર શી રીતે થવા પામ્યું? શુ એ પ્રભાવોનુ સહકાર્ય મનુષ્યજાતિમાં પ્રથમથી જ સ્વત સિદ્ધ હતું કે એ પાછળથી પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિઓમાંની એક છે? હજુ પશુ જીવોમાંની સામે ટકી રહેવાની શક્તિ બધા માણસોમાં એકસરખા અશમાં પ્રાપ્ત થઈ નથી, એ આપણે જાણીએ છીએ. પ્લેગ અથવા કૉલેરા અથવા એવો કોઈ પણ બપટુ એવી રોગ કોઈ સ્થળે પૂર જોસમાં ફાળી નીકળેનો હોય છે, સારે આપણને જણાય છે કે તે સ્થળે રહેતા બધાં મનુષ્યોપર એ રોગ એકસરખી અસર કરતો નથી કેટલાકને તે રોગ ધણી સહેનાઈથી લાગુ પડી જાય છે અને બીજા કેટલાક પર તે રોગ ભાગ્યે જ કોઈ અસર કરી શકે છે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ત્રિવિધ રોગ પેદા કરનાર જીવો સામે ટકી રહેવાની શક્તિ બધા માણસોમાં એકસરખી હોતી નથી, પરંતુ તે ક્રમેક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે હવે આ જાતની શક્તિ કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે, તે આપણે જોઈએ

એ તો નિર્વિવાદ વાત છે કે જે કોઈ ઉષ્ણ દેશમાં વસનાર માણસને એકદમ શીત દેશમાં કોઈ જવામાં આવે અને તે લા લાની હવાને અનુકૂલ ન હોય તેના વસ્ત્ર પહેરે તથા ખાન પાન ઇત્યાદિ રાખે તો તેની ઉપર તે દેશની હવાની આડી અસર થવાનો ધણો સંભવ રહે છે. માંદિયાં તથા દેડકાંને પાણી બહાર જમીન પર લાગેા વખત રાખવાથી તેઓ મરી જાય છે આ ઉપરથી આપણને એટલી વાત સમજાય છે કે જીવતા રહેવા માટે પોતાની આસપાસના સંજોગોને અનુકૂલ થવુ જોઈએ. હાન જે જે પ્રાણી તથા વનસ્પતિ આપણે આપણી આસપાસ જોઈએ છીએ, લા તે જીવતી છે, કારણ કે તેની આસપાસની ઉપાધિ એટલે સંજોગો તેને અનુકૂલ છે, પ્રતિફલ તો નથી જ જો તે સંજોગો અથવા ઉપાધિઓ તેને પ્રતિકૂલ હોત તો તે લાં જીવતી રહી શકી જ મરી હાત આ સિદ્ધાંત કે જેનુ કાર્ય સમગ્ર સજીવ સૃષ્ટિમાં જોવામાં આવે છે, તેને 'અનુકૂલતાનો સિદ્ધાંત' (પ્રિન્સિપલ ઓફ એડાપ્ટેશન) કહે છે. સજીવ વનસ્પતિ તથા પ્રાણીઓના સબધમાં બીજી વાત એ યાદ રાખવાની છે કે કોઈ પણ બે વ્યક્તિઓ એકમેકને સનાંશે મળતી હોતી નથી. પ્રત્યેક બે વ્યક્તિઓ એકાજ વધતાં બિંદુઓમાં ભિન્નતા નિલ દેખાડે છે. આમ હોનાથી માતાપિતામાંથી થતા સતાનો કોઈ સનાંશે માતાપિતાની જ પ્રતિકૃતિ અથવા છાયારૂપ થતાં નથી, પરંતુ તેમનામાં કેટલાક નવીન બિંદુઓ ઉત્પન્ન થાય છે કે જે માતાપિતામાં હાતા નથી. આવા નવી પેનીમાં થતા નવા લક્ષણો 'નવલક્ષણ' (વેરિએશન) અથવા 'બેદ' કહેવાય છે અને એ પ્રભાવો નવીન લક્ષણ પેદા થવાના પ્રકારને 'બેદદર્શન અથવા નવલક્ષણોદ્ભેદ' (વેરિએશન) કહે છે ત્રીજી વાત લક્ષમાં એ રાખવાની છે કે સજીવ વ્યક્તિઓ ધણી શીઘ્રતાથી સખ્યામાં વધે છે. દેડકાનુ એક જોડ

એક જ મોસમમાં કેટલા હજાર ઇંડા થૂંકે છે એક તળાવના કિનારા પર નમતા દેડકા એક મોસમમાં જેટલા ઇંડા થૂંકે તેટલા જો પાકે તો થોડા જ વર્ષોમાં તે આખું તળાવ દેડકાથી જ ભરાઈ જાય ! એક ઝાડપગ કેટલા બાંસ અસખ્ય બીજ થાય છે છતાં તે વૃક્ષની કુલ સખ્યામાં કેટલો સ્વરૂપ ફેર પડે છે ! આમ છે તેથી આપણે માનવું પડે છે કે આ પ્રમાણે ધણી મોની સખ્યામાં પેના ધયેની પ્રજાની વ્યક્તિઓ ન્યૂન ગણ, આધાર, જલ, પ્રજાશ દેવાદિ જીવનને માટે જરૂરી સન્તોષો પ્રાપ્ત કરના ધણી ત્રીન મધ્યા સાવતી હોની જોઈએ એ નાણુ જીવન વિગ્રહ કે જે પ્રતિલાલુ વગર અટકે ચાલ્યા જ કરે છે, તેમાં ધણાનો સદતર નાગ થાય છે તથા બીજા કેટલાક ગુણુઓ ઝોડી નાની જાય છે જેનામાં કાઈ ગુણુ અથવા શક્તિ હોય તે જ તેમાં ટકા રહી શકે છે આ દૃશ્યને ‘જીવનવિગ્રહ’ ‘સ્ફૂગલ ફ્રાગ એગ્ગિસ્ટન્સ’ કહે છે નવીન લક્ષણો ધારણ કરનારી વ્યક્તિઓમાંથી જેનું નવીન લક્ષણુ તેને આ જીવનવિગ્રહમાં જાય આપે એનું દર્શ, એ જ વ્યક્તિ જીવન નીવડને આ એના અનુકૂળ અથવા ઉપયોગી નવીન લક્ષણુ નિનાની વ્યક્તિઓ ટકા ન રહી રાડવાની જેમ આપણે ધઉને સાવણામાં સાળીપે છીએ આને વડધઉ રહી જાય છે અને કાઠગ નીકળી જાય છે, તેમ આ કુદરતના સાવણામાં અનુકૂળ લક્ષણોનાથી વ્યક્તિઓ ટકા રહે છે અને અનુકૂળ નહીં એની વ્યક્તિઓનો નિનાશ અથવા સ્થાનફેર થાય છે આ દૃશ્યને ‘નૈસર્ગિક વરણુ’ અથવા ‘કુદરતની પસંદગી’ (નૈચરલ સીલેક્શન) કહે છે

હવે આ ઉપર જણાવેલા સિદ્ધાંતો આપણે આપણા પ્રત્યુત નિપયને લાગુ પાડીએ ધારાકે પહેલાના મનુષ્યમાં કેટલાક કોશ એવા હતા કે તે અમુક એક સ્થાને ગિચગતાથી ઝોડી નહીં રહેતા, આખા શરીરમાં રસજતા હતા અને માગમાં જ્યાં જ્યાં તેમને ખારા લાયક વસ્તુ મળી આવે તે ખાઈ જતા હતા આ પ્રમાણે ભમતા લક્ષક કોશો શરીરના જીવતા ડાંગોને ખાઈ ન હોતા રાકતા, પણુ શરીરના મત કોશ અથવા બહારની સજ્જિમાંથી શરીરમાં દાખલ થયેના સુદમ જીવોને સહેલથી ખાઈ રાકતા હતા હવે આ પ્રમાણે શરીરમાં ભમતા અથવા રસજતા કોશ હોના રૂપ નવીનતાથી તેના કોશ ધારણુ કરનાર વ્યક્તિને ધણો લાભ થતો હતો, કારણ કે તેમના નર્વથી તેના નરીસતુ બહારથી આવતા વિરિધ જીવોથી રક્ષણુ થતું હતું આ પ્રમાણે આવા ભમતા, રસજતા કોશોને ધારણ કરવા એ તેની વ્યક્તિને લાભ કરી હતું, કારણ કે તેથી મનુષ્ય કેટલાક રોગોથી બચના પામે છે હવે ધારા કે મનુષ્યમાત્રના બે વિભાગ પાડેતાં છે એકમાં આના લક્ષક કોશ છે અને બીજામાં નથી આવે પ્રસંગે પહેલા વર્ગના માણુસો જેટલી ખાતીથી બચી શકે છે તેટલી ખાતીથી બીજામાં બચી શકતા નથી આમ હોવાથી પહેલા વર્ગના માણુસોના આવરણ લાભો થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેની પ્રજા પણુ ધણી ઝડપથી વધે છે આ પ્રમાણે ધણા વયાની પછી પેહેલા વર્ગના માણુસોની સખ્યા બીજા વર્ગના માણુસોની સખ્યાના પ્રમાણમાં એટલી મોટી થશે કે તે વર્ગના માણુસો બહુ નિરબ જ જોવામાં આવે એમ કરતા કરતા આખરે એ બીજો વર્ગ

येनका-श्रीयुन गोटि ग

तल्लीन.

—क्या रि

• ୧୧୫ •

નજીઆય થઈ જમે, અને રોગો સામે ટકનાર મનુષ્યોની નવીન જાત ઝિયા થશે આના જ કોઈ પ્રકારે કદનાક મનુષ્યોમાં અમુક અમુક ગેજોથી સુકન રહેવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી છે વિવિધ ગેજોના જલુઓ સાથે કાર્ય કરતા લખડ કેસો, મનુષ્યવરીરનો બચાવ કરતા હાવાથી તેમનો માણસના ગતમા જમાન થનો જાય છે અને એ રીતે માણસને ધીરે ધીરે રોગ સામે ટકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થતી જાય છે

૧૯૦૩ મા 'મનુષ્યપ્રકૃતિ' એ નિપયપર મેટ્રિકિન કોંકરુ એક પ્રુવત્ત વખતુ, તેમા તેજે એવો મત દશાવ્યો છે કે પેટના નળી અંદર નિ-રી કરોનાણુ થનાથી તેમા જે નિપદ-જ્ય પેદા થાય છે તે વરીગમા સુઆતા તેની અમગથી રજનનગીઓની ભીંતિ તથા શરીરના અંગો શિથિન થઈ જાય છે અને પરિપુરમે વૃદ્ધાવગ્યાના ચિહ્ન મનુષ્યના શરીરપર દેખાના માંડે છે, પળીયા આવે છે, આમગીપર કરાચનીઓ પગી જાય છે તથા સાધા શિથિન થઈ જાય છે અને અતે માણુનનો આવરણ દુકો થઈ જાય છે મેટ્રિકિન કોંકરુ પોતાના જાનિ અનુભવથી તથા પ્રયોગોથી નિહ્ન કરી બના-સુ કે તાજી ગસનુ નિત્ય મેવન કરનાથી ઉપર વર્ણુવેતુ વિકારી કહોનાણુ થનું અટકે છે આનુ કારપુ એ છે કે જાસ વાગે નળમા 'લેક્ષિટ જલુ' દાખવ થાય છે, અને તે જલુના કાર્યથી જે લેક્ષિટક એસિડ થાય છે તેમા ઉપર વર્ણુવેતુ વૃદ્ધાનાણુ કરનાર જલુ ઇવી શક્તા નથી આ નિપયમા તેની પોતાની દ' ખાત્રી થનાથી તેજુ નિત્ય શેર ધાસ પીનાનો અભ્યાસ ગખ્યો હતો

૧૯૦૧ થી તે ૧૯૧૬ મા તેનુ મણુ થયુ, ત્યાસુધી તેજે ઘણી ખતથી તથા બગાણુ વગર પોતાની પ્રયોગશાળામા કામ કર્યા કર્યું સનાથી સાજ સુધી એમ આખો દહાડો તે પોતાની પ્રયોગશાળામા કામ કર્યા કરતો હતો અને તે એટલે સુધી કે સતત, વાકા વળી મૂદમદર્મક થતો ઉપયોગ કરવાથી તેનો નાસા વળી ગયો હતો અને તેને વાકા વાકા રહી ચાલુ પડતુ હતુ તેને પોતાનુ કામ એટલુ તો પ્રિય હતુ કે તે, તે ઝાડી ભાગ્યે જ ખીજે કોઈ રથને મોજ મારવા જતો હતો

આના આના કર્મપરાયણુ વિજ્ઞાનીઓની સતત તથા નિઃસ્વાય મહેનત અને સલાન્વે પાપુના આગ્રહથી ઘણી ઘણી નવીન શોધો થયેલી છે કે જેનાથી મનુષ્યનુ જીવન પ્રથમ કરના સહીસનામતીકર્યુ તથા સુખી થના પામ્તુ છે પ્રાચીન સમયમા આપણુ જ્ઞારતવર્ષમા પણ આવા જ બહુ એથી પણ એટ પ્રતિભાવળા, તથા સલાન્વેપણુમા દ' આગ્રહવાળા શોધકો હતા કે જે ॥ પ્રથમથી આપણુ પ્રિય જ્ઞારત વિવિધ વિવાકળાના મદિરરપ થયુ હતું તથા તેના વિવાપ્રકાશથી હજારો પરદેવી વિવાર્થીઓ ઝીસ, મિસર, જાપાન જેવા દૂર દૂર દેગોથી અહીં આનતા હતા વર્તમાન સમયમા પણ પ્રો પ્રુલ્લખ રોષ તથા જગદીશ ન્દ બોઝ જેવાઓએ વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમા પોતાની મહા શક્તિ સિદ્ધ કરી દેખાડી છે અને આપણી નિઃતેજ તથા નિઃશત્ર થયેલી જ્ઞારત માતાના મુકૂટને કાંઈક નમે તેજદવી કરનાનો મક્કળ યતન કર્યો છે આના આના ઘણા રસતો પાખી જ્ઞારત માતાના ખરા સતતાન થઈ તે માતાની વિનૂનિમાં ઉત્તરાવર જુદી કરો !

નીલગિરી.

લેખક—રા ભાનુશંકર હરિશંકર યાજ્ઞિક, બી એ,

હા દેશમાં રહેનાર લોકોને હિંદુસ્થાનનો જાનાળો ધણો પ્રખર લાગે છે, તેથી યૂરોપીયન લોકો તે દિવસોમાં વિશ્રાંતિ તથા હડી મેળવવા માટે પર્વતોમાંના ઉંચા ઉંચા ધ્યાનો તરફ દોડે છે, અને તેને લીધે જ આ સ્થાનો પ્રચારમાં આવીને તેમના કાયદા દિવસોદિવસ એતદેશીય ધનિક લોક પણ લેના લાગ્યા છે. જાનાળામાં આણુ, માવેરાન, લાનોલી તથા મહા ખલેશ્વરમાં આપણા લોક પણ ધણા જવા લાગ્યા છે. આવા સ્થાનો હિમાનયની દક્ષિણ ઉત્તરાણુપર ધણા જ નિર્માણ થઈને તે મોટા શહેરો અને જો તે સર્વ સ્થાનોમાં નીલગિરીનું શિખર ધણું જ હવાવાળું, મુંદર તથા આરોગ્યકારક છે, એવી ખ્યાતિ છે. હિમાનયમાંના મુખ્ય સ્થાનો સિમલા, કાર્જીસિંગ પ્રમાણે આ સ્થાન પણ ઉચું છે અને અહીંઆની હવા અતિ હડી ન હોતા આપુ પર્વ સાધારણ એકસરખી જ હોય છે. યરફ પડવા જેટલી સખ્ત હડી અને ન હોવાને લીધે આ ઠેકાણાનું ધણું જ મહત્વ છે. યરફના કેખાવો વિના સ્પષ્ટિસૌન્દર્યમાં આ પણ હિમાનયપરના સ્થાનોથી હારી જાય તેમ નથી.

આ સ્થળ માટે આપણા ગુજરાતીઓને જ પછી માહિતી નથી. પરંતુ હવે ઠેક ઉટકા મઠ સુધી રેલવે થવાને લીધે લા જવાનું સહેલું થયું છે, તથાપિ મ્હેસરની છેક દક્ષિણ સીમાપર જો કે આ સ્થાન છે તો પણ ત્યાંથી રેલવે ન હોવાને લીધે થોડાક કાવિડી પ્રાણા યામ કરીને જ અહીંઆ જવું પડે છે. જે લોક પુષ્કળ પૈસા ખરચીને મહાખલેશ્વર, રાથે રાંનાદિ ઠેકાણે ગઈમાં રહે છે તેમને નીલગિરી જવું વિરોધ હરકત અથવા ખર્ચવાળું થશે નહિ. આ પર્વતપર રહેવાના ત્રણ ચાર સગવડવાળા સ્થળો છે અને ત્યાં પુષ્કળ નાનામોટા બગલા ભાડે મળે છે. આ વર્ષેનું પરથી આ પર્વત અનેના ઠોઈ પણ ગિરિશિખર કરતા હા, રમ તથા ઉપદ્રવરહિત છે, એવી ખાતી થશે અને સામાન્ય રિયતિના લોકોને એસ આરામ અથવા આરોગ્યના હેતુ વિના કેવળ સ્પષ્ટિ એક અતિ મુંદર સ્થાન જેવામાંટે પણ આ પર્વતની મુસાફરી કરવાનું ઇષ્ટ લાગશે.

વિન્ધ્યાદિની દક્ષિણ તરફનો જે હિંદુસ્થાનનો ત્રિકોણી પ્રદેશ છે તેની વચ્ચેનું ઉચું મેદાન સહ્યાદિ તથા પૂર્વ માઠ પર્વતો વચ્ચે છે. આ બંને પર્વતો નીલગિરીમાં મળે છે અને આ બંને હારોનો આ સગમ અતિશય ઉંચો હોવાને લીધે આ ઉત્તર તરફ જનારા કાટા અનેથી જ નીકળે છે, એમ કહીશું તો પણ ચાલશે કારણ, અહીંઆથી દક્ષિણ તરફ કન્યાકુમારી પયન્ત જે પર્વતપકિત જાય છે તે પાંચ ઘાટની રપ માઈલ પહોળાઈની ખીણને લીધે મળ સત્યાદિથી તટક છે.

હિમાલયની દક્ષિણે નીલગિરી જેવું ઉંચું ખીણ સ્થાન નથી આણુ, મહાખલેશ્વર, પંચમઠી, અથવા સીલોનની 'થેટો તાલા ગેલા' કરતા પણ નીલગિરીનું શિખર ઉંચું છે તેની સરા

સરી ઉચાઈ ૬૫૦૦ ફૂટ છે તથા તેમા પશુ ઉટી (ઉટકામઝ) ની ઉચાઈ ૭૩૦૦ ફૂટ કરતા વધારે હોઈને કેટલાકે શિખરો તો લગભગ ૬૦૦૦ ફૂટ ઈયા છે ગ્રાવલ્યુકોર સરથાનમાર્તુ 'આને મન્યા'નુ એક શિખર ફક્ત ૮૮૫૦ ફૂટ ઉંચુ છે અને નીલગિરીના ' ડોઝુ મેટા ' શિખરની ઉચાઈ ૮૭૫૦ ફૂટ છે

આ પર્વતની ' નીલ મન્ય ' સદા પશુ છે તાગીત બાપામા ' મલય ' શબ્દ પર્વત વાચક છે ' નક્ષ મન્ય ' ' પદ્મ મલય ' ' આને મન્ય ' ' ત્રિનો મલય ' નામના પર્વત દક્ષિણ ભાગમા છે ' મન્ય મારત ' આ સરકૃત શબ્દનો અર્થ- ' દક્ષિણ પવત તરફથી આવતો પવન ' - છે આ પર્વત નીચેના મેદાનમાથી જોનારને નીવ રંગની ઝાકળ જેવી વસ્તુથી ઢાકાયેલા જો છે, આને લીધે જ આનુ નામ નીલગિરી પડ્યુ છે તે જ પર્વતની પેલી પાર પૂર્વે જે પર્વત છે તેનુ ' બિળી ગિરી ' (સફેદ પર્વત) નામ છે

અમના વગેરે જે પર્વતના શિખરોપરના હવાના સ્થાનો નિર્માણ થયા છે તે સર્વ કરતા નીલગિરીના શિખરનો વિસ્તાર ઘણો મોટો ટોવાને લીધે અહીંઆ બે ચાર સારા શહેર તથા અનેક ગામડા પશુ વગ્યા છે આ વસવાટ ૧૦૦ વર્ષની અદરનો છે તે પૂર્વે અત્રે થોડા ગામડા હતા પરંતુ આ સં પ્રદેશમા ફક્ત થોડા વગેરે જ ગ્રામી લોકોની વસ્તી હતી અને ખેતી પશુ નહોતી ઇ સ ૧૮૨૦ ની સાન પછી યુરોપીયન લોકોએ આ રમ્ય સ્થાન વસવાટ નીચે આણવાનો પ્રારંભ કર્યા પછીથી તેને તદ્દન નવીન જ રચાય આબુ છે

જે સ્થાનમા જગતી જનવરો અને તેમની જ યોગ્યતાનાળા માણસો હતા, જ્યા અતિ શયનકાંડી હોવાને લીધે મેદાનના લોકોને ઉપર જવાની ઇચ્છા પશુ થતી ન હોતી તથા જમ્યાની ધીમ ઝાડીમા પ્રવાસ કરવો પશુ ઘણું જ દુર્ધટ હતુ તે જ સ્થાન હવે એક સુદર કુદનમા જડેલા મરુતમણિ પ્રમાણે રમણીય થયુ છે અત્રે હવે ઉત્તમ ધાટો, સડકો તથા આગગા ડીના રસ્તા થયા હોનાથી ઠેકાણે ઠેકાણે ખેતી, બાગાયત તથા શાકભાજીની વાડીઓ થયા છે આ પર્વતપર ૧,૨૫,૦૦૦ કાયમની વસ્તી થઈ છે સન હવામા તથા સર્વ ઋતુમાં થનારા ફળો, ફૂલો તથા ભાજપાવા અને પાન્ટા હોવાથી અને મોટામોટા સેનીટોરિયમો તથા વિદ્યા લયો સ્થાપન થયા છે આગરે ૮૦૦ વર્ષથી તામ્રસાસનો પરથી આ પર્વતનો ઉદ્ભવ જણાય છે, તથાપિ આ કાઈ શહેરો તથા નગરો હતા, અગર સાંધી ગામ, બ્રહ્મજાળ, વગેરે રાજાઓને ખનુ વસ્તુન આનંદુ હશે, એમ જણાણ નથી દીપુએ અને એક શિખરપર નાનો મિલો બાપો હતા, પરંતુ તે મેદાનના લોકોની નાકાબંધી કરવાને માટે જ હતો

નીલગિરી પર્વત ઐસુગની દક્ષિણે છે તમાપિ તેની વચ્ચે મેચાર નદીની પહેળી ખીણ છે પૂન પશુ તે જ નદીને લીધે તે પર્વત ખીણ દ્વારથી તદ્દન જુદો થયો છે આ પવતની દક્ષિણે બવાની નદીની ખીણ છે અને તેની દક્ષિણે કોઈમિત્તરના સપાટ અરે ઉપર મેદાનો છે ઉપરની બન્ને નદીઓ પૂવમા મળે છે તેને લીધે આ પર્વત તેમની વચ્ચે પશ્ચિમતરફ નીલગિરીના માયા નીચે પશુચાર હળગ ફૂટ નીચે મનખારનો વાવના નામનો કુગગળ પ્રદેશ છે નીલગિરીના માયાનુ જ સ્ત્ર આસરે ૭૦૦ ચોરસ માઈલ છે એની પૂર્વપશ્ચિમ લંબાઈ

૩૫ માઈનિ તથા ઉત્તર-નિધિ પહોળાઈ ૨૦ માઈનિ છે હાલના આ પ્રશ્નો એક સ્વતંત્ર શ્રેણી કયો દોનાથી તેમા મલયાળના કેટલા પ્રદેશનો પણ ગણાવેલા કયો છે

મહેસુર, મલબાર અને કોઈનુર જામા આ પવનપગ જામા ધણા સુંદર બાધેના થાટ છે અને તે પગથી પણ ઘણી ગહનરી ચારે છે પરંતુ હવે પર્વતના આગ્નેય ખૂણામાંથી રેક ઉગી પર્વત ૨૬ માઈનિનો આગગાડીનો રતો થયેનો દોનાને લીધે પ્રવાસી આ જ રસ્તે જાય છે યુનેથી ઓગસ્ટ ૧૭૫ માઈનિ છે ત્યાંથી ની નિગિની તલેગીનુ મેટાપોલિયમ મહેર ૨૮૩ માઈનિ છે અને ત્યાંથી જ ની નિગિની રક્ષવેની મરજાત થાય છે આ રસ્તો મધ્યમ મરાઠા રેલવે નેટવોર્ક જ પહોળો છે અને ઘણો મજબૂત બાધેલો છે, તથાપિ ગાડી અતિશય ચક્રાવલગથી જાય છે એટલે ત્રણ ચાર જડખા હોય છે અને એન્જીન પહોળાઈ લગાડેલુ હોય છે આ પર્વતનો ચગન મેટાલમાંથી જ એકદમ મરજાત થાય છે પહેલા ચારપાચ માઈનિનો રસ્તો સાધારણ સપાટ છે, પરંતુ કથા (ખડકાળ) રેગનથી ઘણો ચગન આવે છે ત્યાંથી આ રસ્તો ની નિગિની પૂવાભિમુખ પ્રચલિતી શાળી બાજુએ થઈને અનેક નિર્ઝર તથા પ્રસાદ ઓગાળીને ૧૫૦૦ ફૂટ ઉચે માધાપરના કુનર હાથેર પળેચે છે ચક્રાવલુ પ્રમાણ ૧૨-૧૩ ફૂટમાં એક ફૂટ દોવાને લીધે બે પાટા વચ્ચે એક દાનારાગો પાટો દોય છે તેને આધારે આધારે ગાડી જાય અને મરજી ન જાય એવી મોનના ફગી છે

આ રસ્તે જતા તલેગીએ ભયકર તાપ લાગે છે પરંતુ ૪૦૦૦ ફૂટ ગયા પગી થોડી કડક હડી પડના મઠિ છે અને કુનરથી આગળ ઉગિએ જતા મરમ કપડા પહેરવા પડે છે પર્વતની તલેગીનુ જગન આપણી તરફના મલાઈના જગતના જેવું જ છે અને ત્યાં આસપાસ સોપારી તથા નારિયેળના મોટા મોગ બાગ જણાય છે મમુદની મપાગીથી ૨૦૦૦ ફૂટ ઉપર અનિયાના સરકારી બગિચામા નિરનિગળા મ મ દેગોમાંથી આવેના રિચી, લવિંગ, તજ, કપૂર, મેહોળની, મગિરિટન, અનેનાન, જાયફળ અને મોઠા વગેરેના ઝાડો રોપેના આવે છે આ તલેગીના જમયમા વાસના ઝાડ ધણા જ છે અને વચ્ચે વચ્ચે મોટા મોટા જગતી ઝાડો છે આ જમયમાં સિદ્ધ વિનાના સર્વ દિસક પથુની વચ્ચી છે અને લાનાની તથા મોપાર નદીની ખીજોમાંથી તો જગતી હાથીઓના ટોગા પણ મળી આવે છે

આ રેલવેનાં ધણા ખરા રેશનોના નામ અમેશ છે કારણ, આ ભાગમા પુષ્કળ ઇન્ડિયન લોક રટે છે તેને લીધે બગના, વાડીઓ, ચક્રાઓ, ખીલો, નવીન ગામે તથા કોરી ઓના ખેતરોને તે ભાપાના જ નામ આપવામા આવે છે રેલવેની એક બાજુએ ઉચા પહાડ તથા ખીણ બાજુએ જાડી ચક્રાઓ છે તથા વાટમા કેટલાક છુગડા તથા પુષ્કળ પૂનો છે ત્રણ ચાર હજાર ફૂટ ઉપર ગાડી આવે એટલે વનસ્પતિમા ફરક પડે છે અને અહીં આથી હમેના લીના રહેનાગ રાન રાઝ થાય છે કુનરની બાજુ પરથી અનેક ગતોના તથા રંગોના રક્ષવેલનાં પુલો ભરેલા દેખાય છે અને વચ્ચે વચ્ચે ઉચા પ્રદેશમાંથી પડતા પાણીના સ્વચ્છ સફેદ પ્રસાદ પુગીને તુપારનો વર્ષાવ થતો લાગે છે આ ભાગમાની

ઝાડી ગીચ છે અને ઝાડ પણ ઘણા જ ઉંચા છે જે જે પ્રયત્ન ખીણની બાજુએ આ રસ્તા કાઢેલો છે તે જ બાજુએ ઘાટોની નાજપાગ જેવી કાંદેરી મુઠ્ઠા મઝાની દેખાય છે આ ખીણની દક્ષિણ બાજુએ જે પર્વતનો ભાગ આવેલો છે તેની ટોચથી નીચે મુખી ચાર પાંચ હજાર ફૂટ ઉંચાઈની વૃક્ષાવસ્થિ એક લીંત જ દેખાય છે આ જ શિખરપર 'હળ કુર્ગ'નો કિલ્લો છે આના ઉત્તરબાજુ પર ચઢા કોરીના ખેતરો દેખાવા માંડે છે કુર્ગ સહેરની વચ્ચે આઠ ફસ હજાર છે અને ઉત્તમ બજાર છે અને પર્વતની સપાટી પર અનેક બગના બાધેના છે એક ચરકારી બગિચો તથા નજીક જ નવીન બાધેતુ પાસ્ટ્યુર ઇન્સ્ટિટ્યુટ પણ તદ્દન ઉંચા ભાગ પર છે આ સહેરની આસપાસ પવતની કારખાંધી સામેની વિસ્તીર્ણ ઉડી લીલી ખીણો, ગુફાઓ, દક્ષિણ બાજુના કોઈએક મુખીના બાત સૂત્ર મેદાનો એક સામટા જોવાને મળે છે કુર્ગમાં ઘણા તથા મીઠનરી ૥ વિદ્યાપથો છે, તેમાં યુરોપિયન તથા યુરેઝીયન છોડાઓની સગર ધાય છે સાધારણ નિવસ પ્રમાણે હિંદુઓની વસ્તીનો ભાગ ઉડી તથા ગનિય જગ્યામાં છે, પરંતુ યુરોપિયોના બગના, હોટેલો, ચર્ચો તથા સરકારી ઇમારતો ઉંચી તથા ખુબી જગ્યામાં બાધેના છે ગામ, બજાર તથા મેગન પણ જરા ખાડામાં છે, પરંતુ બાકી સર્વ વચ્ચે પુગરના મયાળાની ઉંચી જગ્યામાં છે ત્યાંથી નીચેની ઉતરાણુપરના ચઢાના ખેતરો, કોરીના ગીચ ઝાડો તથા સિંચાનાનો પાક પણ દૃષ્ટિએ પડે છે કુર્ગના ઉપરના ભાગમાંથી દેખાતો દેખાત ધણે જ ભવ્ય તથા ભયાનક ઇ અહીંની હવા ઉગી કરતા વધારે ગરમ છે તેને વીધે તે સહેર કરતા આ હવામાં રહેનાતુ ધણીને પસંદ પડે છે એતદેશીય લોકને પણ ઉગી કરતા આ જ તથા વધારે ગમે છે અહીં મ્યુનિસિપાલિટિ છે, અને સહેરના આરોગ્ય તરફ ધણે જ ખ્યાન આપવામાં આવે છે ગામમાં પાણીના નળ છે અને થોડા જ વખતમાં વીજળીના દિવા ચલાના છે 'સિમ્સ પાર્ક' નામનો બગિચો તથા 'પાસ્ટ્યુર ઇન્સ્ટિટ્યુટ' જોવા લાયક સ્થળો છે

કુર્ગની આગળ એક માઈન પા વેનિઝન સ્ટેશન છે અહીં યુરોપિયન લશ્કર માટે પુષ્કળ ખેરકમ બાધે રી છે અહીં પુષ્કળ બગના, અને હોટેલો છે અને દર મોમનારે મોટું બગના ભરાય છે આથી આગળ ઢોઢ માઈન પર એક સુદ્ધ ખીણમાં સરકારનું 'કાર્પાઈટ' તૈયાર કરવાનું કારખાનું હોઈને તત્સમથી પુષ્કળ ઇમારતો બાધે રી છે અહીંયા જ મર્ચ હિંદુસ્થાનના લશ્કર માટે કાર્પાઈટ, ઝાઈનેમાઈટ, વગેરે સ્ટ્રોન્ટ પર્થ તૈયાર થાય છે આ કારખાનું કાવેરી નદીના ધોધથી ઉત્પન્ન કરે રી વિદ્યુત્તક્રિય થાય છે અહીં આગળ ઝાડી ચતી ચતી થોડા વખતમાં કેડી, લંચોન, અને ફર્નિચના સ્ટેશનો કરીને ઉડીની આસપાસના કુર્ગની દાર તોડીને તે સહેરના અતિ સુદ્ધ તળાવેથી જ સ્ટેશને પહોંચે છે

કુર્ગ કરતા ઉગીની સાધારણ ઉંચાઈ ૧૫૦૦ ફૂટ વધારે છે કુર્ગનું સ્ટેશન પસાર કર્યા પછી ઉપરનો દેખાત બદલાય છે અહીંથી આગળ ધણે જ સપાટ પ્રદેશ આવે છે અને ઝાડી પણ કમી થાય છે ગીચ ઝાડોને જ ને નાની નાની લતાતુ મેથી કુર્ગની બાજુએ લકાચી

૩૫ માર્ચ તથા ઉત્તર-દક્ષિણ પહોળાઈ ૨૦ માર્ચ છે હાલમાં આ પ્રદેશનો એક સ્વતંત્ર
જિલ્લો કર્યો હોવાથી તેમાં મનપાતના ટેકાકે પ્રદેશો પણ સમાવેતા થયો છે

ગ્રેસર, મનપાત અને કોઈમટુર જિલ્લામાં આ પવનપગ જનાગ ધણા મુલ્ય બાધેના થાટ
છે અને તે પરથી પણ ધણી રાહદારી આવે છે પરંતુ હવે પર્વતના આગ્રેષ ખુલામાંથી
ટૂટી પર્વત ૨૬ માર્ચનો આગગાદીનો રસ્તો થયેનો હોવાને લીધે પ્રમાણી આ જ રસ્તે
જાય છે પુનેથી બંગ્લોર ૬૨૫ માર્ચ છે ત્યાંથી નીચગિરીની તળેની મેગપોનિયમ રોડ
૨૮૩ માર્ચ છે અને ત્યાંથી જ નીચગિરી રેલવેની મરજાત થાય છે આ રસ્તો મધ્ય
મરાઠા રેલવે જેટલો જ પહોળો છે અને ઘણો મજબૂત બાધેનો છે, તથાપિ ગાડી અતિશય
મદાવપરથી જાય છે એટલે ત્રણ માર જ ડબ્બા હોય છે અને એન્જીન પછનાડે લગાડેલ હોય
છે આ પર્વતનો મગન મેદાનમાંથી જ એકદમ રાફ થાય છે પહેલા મારપાથ માર્ચનો રસ્તો
સાધારણ સપાટ છે, પરંતુ કઠાર (ખડકાળ) સ્ટેશનથી ઘણો ચગવ આવે છે ત્યાંથી આ
રસ્તો નીચગિરીની પૂર્વાભિમુખ પ્રચલ ઢાંડી ચુગની બાજુએ મધ્યે અનેક નિર્ઝર તથા પ્રવાહ
ઓગાધીને ૧૫૦૦ ફૂટ ઉચે માથાપરના કુત્રુ વહેર પહોંચે છે મદાવનુ પ્રમાણ ૧૨-૧૩
ફૂટમાં એક ફૂટ હોવાને લીધે બે પાટા વચ્ચે એક દાનાવાગો પાટો હોય છે તેને આધારે
આધારે ગાડી જાય અને સરખી ન જાય એની ચોજના કરી છે

આ રસ્તે જતા તળેનીએ લયકર તાપ વાગે છે પરંતુ ૪૦૦૦ ફૂટ ગયા પછી થોડી
કડક ઢાંડી પડવા મળે છે અને કુત્રુથી આગળ ઉડિએ જતા ગરમ કપડા પહેળવા પડે છે
પર્વતની તળેની જગમ આપણી તરફના મહાદિના જગનના જેવું જ છે અને ત્યાં આસપાસ
સોપારી તથા નારિયેળના મોટા મોટા બાગ જણાય છે મહુડની સપાટીથી ૨૦૦૦ ફૂટ ઉપર
અર્ધિયારના સરકારી બગિચામાં નિરનિરાળા ગરમ દેશમાંથી આવેલા નિચી, લર્ચિંગ, તજ,
કપૂર, મેહોળની, મોગોસ્ટિન, અનેનાસ, જલપળ અને કેપિ વગેરેના ઝાડો રોપેલા આવે છે આ
તળેનીના જગનમાં નાસનાં ઝાડ ધણા જ છે અને વચ્ચે વચ્ચે મોટા મોટા જળની ઝાડો છે
આ જગમમાં સિદ્ધ નિનાના સર્વ દિસકે પથુની વસ્તી છે અને હમરાની તથા મોધાર નદીની
ખીણોમાંથી તે જગની હાથીઓના ટોળા પણ મળી આવે છે

આ રેલવેના ધણા ખરા મેશનોના નામ અગ્રેજ છે કારણ, આ ભાગમાં પુષ્કળ
ઇન્ડિયન લોક રહે છે તેને લીધે બગ્યા, વાડીઓ, ચુકાઓ, ખીણો, નવીન ગામો તથા કોશી
ઓના ખેતરોને તે લાભાના જ નામ આપવામાં આવે છે રેલવેની એક બાજુએ ઉચા
પહાડ તથા ખીણ બાજુએ જાડી ચુકાઓ છે તથા વાટમાં કેટલાક છુગડા તથા પુષ્કળ પૂનો
છે ત્રણ માર હજાર ફૂટ ઉપર ગાડી આવે એટલે વનસ્પતિમાં ફરક પડે છે અને અહીં
આથી હમેશા લીનાં રહેનારા રાન રાફ થાય ■ જુગરની બાજુ પરથી અનેક જતોના તથા
રોનોના વહાવેનાં પુનો લાવેલા દેખાય છે અને વચ્ચે વચ્ચે ઉચા પ્રદેશમાંથી પડતા
પાણીના, સ્વચ્છ સંકેત પ્રવાહ કુત્રીને તુપારનો વર્ષાન થતો લાગે છે આ ભાગમાંની

ગ્રામી ગીચ છે અને ગ્રામ પાલ ધણા જ ઉચા છે જે જે પ્રચલ ખીણની બાજુએ આ
રસ્તો કાઢેલો છે તે જ માનુએ ઘાટોની નામપાઞ જની કાઢેલી મગ્ગ મજાની દેખાય છે
આ ખીણની દક્ષિણ બાજુએ જે પર્વતનો ભાગ આવેલો છે તેની ટોચથી નીચે સુધી ચાર
પાંચ હજાર ફૂટ ઉચાઈની વૃક્ષામૃદાન્તિ એક લીન જ દેખાય છે આ જ શિખરપર 'દળ
દુર્ગ'ના ખિલો છે આના ઉત્તરાણુપર ચઢા કોરીના ખેતરા દેખાવા માંડે છે કુનૂર શહેરની
અતી આઠ દમ હજાર છે અરે ઉત્તમ બજાર છે અને પર્વતની સપાટીપર અનેક બગના
બાધેના છે એક સરકારી બગિચો તથા નજીક જ નવીન બાધેતુ પાર્ટીયુ ઇન્સ્ટિટ્યુટ
પણ તદ્દન ઉચા ભાગપર છે આ શહેરની આમપામ પવનની કોરપર્થી સાથેની
વિખીલું ઉડી લીની ખીણો, ગુફાઓ દક્ષિણ બાજુના કોઈમ્પુટુ સુધીના બાન સૂમ
મેલનો એક સામટા ભેરાને મળે છે કુનૂરમા ધણા તથા મીઠનરીના વિદ્યાનયો છે, તેમાં
યૂરોપિયન તથા યૂરોપિયન ડોઝમ્બોની સગર ચાલ છે સાધારણ નિધમ પ્રમાણે હિંદુઓની
વસ્તીનો ભાગ ઉડી તથા ગનિય જગ્યામા છે પરતુ યૂરોપિયનોના બગના, હોટેલો, ચર્ચો
તથા સરકારી ઇમારતો ઉંચી તથા ખુની જગ્યામા બાધેના છે ગામ, બજાર તથા રોશન
પણ જરા ખાડામા છે, પરતુ બાખી સર્વ અતી કુગગના મથાગાની ઉચી જગ્યામા છે
ત્યાથી નીચેની ઉત્તરાણુપરના ચઢાના ખેતરો, કોરીના ગીચ ગ્રામ તથા સિકાનનો પાક પણ
દૃષ્ટિએ પડે છે કુનૂરના ઉપરના ભાગમાથી દેખાતો દેખાન ઘટો જ ભવ્ય તથા ભયાનક છે
અહીંની દના ઉગી કરતા વધારે ગરમ છે, તેથી વીધે તે શહેર કરતા આ હવામા રહેવાનુ
ધણીને પસંદ પડે છે એતદ્દેશીય ભોખને પણ ઉગી કરતા આ જ મ્યગ વધારે ગમે છે
અહીં મ્યુનિસિપાલિટિ છે, અને શહેરના આગેમ્ય તરફ ધણુ જ ખ્યાન આપવામા આવે છે
ગામમા પાછળના નળ છે અને થોડા જ વખતમા વીજળીના દિવા ચલાના છે 'સિમ્સ પાર્ક'
નામનો બગિચો તથા 'પાર્ટીયુ ઇન્સ્ટિટ્યુટ' ભેવા લાયક મ્યગો છે

કુનૂરની આગળ એક માઈન પગ વેનિયન રોશન છે અહીં યૂરોપિયન નરર માટે
પુ'કળ બેરેકસ બાધેલી છે અહીં પુ'કળ બગના, અને હોટેલો છે અને દર મોમવારે મોટુ બજાર
ભરાય છે આથી આગળ હો' માઈન પર એક સુર ખીણમા સરકારનુ 'કાર્ડાઈટ' તૈયાર કર
વાનું કારખાનુ હોઈને તત્સબથી પુ'કળ ઇમારતો બાધેલી છે અહીંયા જ સર્વ હિંદુસ્થાનના
લશ્કર માટે કાર્ડાઈટ, ગ્રાનિમાઈટ, વગેરે સ્ટ્રેટક પર્થ્થ તૈયાર થાય છે આ કારખાનુ કાવેરી
નદીના ધોધથી ઉત્પન્ન કરેલી મિલ્કમ્બહિનથી ચાલે છે અહીં આગળ ગ્રામી અતી અતી થોડા
વખતમા કેગી, લવગ્રોન, અને કૂર્નડેવના રોલનો કરીને ઉગીની આસપાસના કુમરોની હાર તોડીને
તે ચહેના અતિ મુદર તળાવેથી જ રોશને પહોચે છે

કુનૂર કરતા ઉડીની સાધારણ ઉચાઈ ૧૫૦૦ ફૂટ વધારે છે કુનૂરુ મેશન પસાર કર્યા
પછી ઉપરનો દેખાન બનાય છે અહીંથી આગળ ઘણો જ સપાટ પ્રેમ આવે છે અને ગ્રામી
પણ કમી થાય છે ગીચ ગ્રામોને બદલે નાની નાની લતાચુઓથી કુમરોની બાજુઓ ઢાકાયેલી

હોય છે અને ત્રિપવિધ રંગના કુલોના થોકના થોક ત્યાં દેખાય છે તે જ પ્રમાણે ઉડી અને ભોંની જગ્યામાંથી નાળાની ગદ્દી હોય છે આ જાડોને અંગ્રેજીમાં 'ફર્ન' કહે છે અને તેની અનેક સુદર જાતો અને છે કુનૂરના કુગરોમાં તો આના વૃક્ષ જ મળી આવે છે આ જાડોને ફોલો આપતા જ નથી તો પણ તેનો લીનો રંગ અને કામન પર્યુષણના ઘણી જ સુન્દર દેખાય છે આ ભાગમાં 'બડગા' લોકના પુષ્કળ ગામડા નજરે પડે છે તથા ચારે તરફ ખેતીવાડી જગ્યાય છે ન્યા ખેતી માટે જમીન ખેડેલી નથી ત્યા લીનાજમ ખારીક ધામનો ગાલિયો જ પાય રેસો દેખાય છે અહીંની જાડીમાં એક જાતના જ જળી પેરના જાડ ધણા ઉગે છે અને તેમના ગુતાખી રંગના કુલો રોળીતા દેખાય છે હિમાચલના 'રોડોડેડન' નામના જાડો આ ભાગમાં ધણા છે બિનાળામાં તેમને જમુદીના કુન જેના ગ્નાસ પડતા લાય કુલોના મુખ્યે મુખમાં લાગેલા દેખાય છે આ ઉપરાંત યૂરોપ જેવા હડા પ્રદેશમાં થતા અનેક કુલજાડો અહીંયા આપોઆપ ઉગેલા હોય છે કુનૂરની આસપાસનો દેખાન ભુરો અને અહીંના દેખાન જૂદો જ દેખાય છે ત્યાની બચકર ખીણો, પર્વતોની તૂટેલી ઉંચી દારો, ધોધો તથા ગીચ અને ઉંચી આડી જળિનેઅત્રેના દેખાનમાં સૌમ્ય તથા મૃદુ સ્વરૂપ આન્યુ છે અત્રેના નાના મેદા નોમાં કામ ઉગે છે અને કોઇક કોઇક સ્થળે થોડી જાડી પણ દેખાય છે તે પણ ખાસ વાવેલા બગિચા પ્રમાણે સ્વચ્છ દેખાય છે મેદાનોમાંથી તથા નાની ખીણોમાંથી કોઇક નાના તળાવ તો વળી કોઈક જોરથી તથા કોઈક મદ ગતિથી જરા જરા વહેતા ઝરા તથા ખાખોળીયા દેખાય છે અહીંના કુગરો ઉંચા હોય તો પણ ઉધાડા બોડડા ખડકાળ રોચવાળા નથી હોતા, તેમના સિખરો ગોળ હોય છે તથા મર્મન મૃદુ તૃણથી ઢાકેલા હોય છે પવનના ગુપ્તાટા તથા હડી હવાનું પરિણામ અહીંયાની ઇશ્વિસૌન્દર્યપર થયું છે કેટલેક દેકાણે ફોધોથી ભરેલી સફેદ ગુખોની વેલ જાડોપર ચડેલી હોય છે તથા તેવા જ સુવાસિક છાંયેનીયમ, ડેઇઝી, વાયોલેટ તથા કુલજાડ ઇન્ધાદિ વનસ્પતિ અંગે સ્થળ છે

સિમલા, હાઈલિંગ તથા ઉટકામડની ઉંચાઈ સરખી જ છે, છતાં હવાની દૃષ્ટિએ ઉટકામડ જ ઉત્તમ અંગ છે ઉટકામડમાં અતિ હડી તથા અતિ ઉન્હાળા હોતા નથી અને ખરફ તો ક્યારેય પશુ પડતો નથી અહીંની હવાનું પ્રમાણ આખા વર્ષમાં સરખું જ રહે છે સરાસરી શિયાળાના દિવસોમાં પારો ૪૬" અથવા વધુ હોય છે અને ઉન્હાળામાં ૭૦ સુધી ચડે છે ઉન્હાળામાં રાત્રે પારો પડે અસ સુધી ઉતરે છે આને લીધે નીલગિરીની સમપ્રાત હવા પૃથ્વીપર્ગનાં થોડા જ સ્થળોમાં મળી આવે

વરસાદનું પ્રમાણ પણ એવી જ રીતનું છે પશ્ચિમ સમુદ્રથી ૧૦ માર્ચન ઉપર આ કુમર છે તથાપિ અત્રે વરસાદ ઘણો જ માફકસર પડે છે અરબીસમુદ્ર તરફથી તથા બગાળાના ઉપસાગર તરફથી આવતું ચોમાસું અહીં સુધી પહોંચે છે તથાપિ સરાસરી ૫૦ ઇંચ કરતા વધારે વરસાદ ઉટકામડમાં પડતો નથી કુનૂર તથા વેનિગ્લનમાં પાંચ દસ ઇંચ વધારે વરસાદ પડે છે આ બન્ને ચોમાસાને લીધે સરાસરી ૧૧ મહિના થોડા ધણા વરસાદ હમેશા પડે છે

બગિચો આ દેશમાં બીજો નથી, એમ કહીએ તો ચાલે આ બગિચાની જગ્યા દુગરની વચ્ચે છે અને નીચેની સપાટીથી તથા ઉતરાણ પૃથ્વી ૧૨ ગિચગર્વિત બગિચો કરેલો છે અહીં ઠેકાણે ઠેકાણે ઉંચા વૃક્ષ અને પુલકાની હાથે તથા ગાવિયા, ચમત્કારિક પાનો તથા આઠરોના સાધપ્રેસ, નિરનિગળી જતોના કલ્પુષો, ઝમળાથી ભરેલા નાના સરો, દુગરમાંથી નીકળતા નૈસર્ગિક પુવારા, તથા પાણી મેધમડળને પહોંચતા બૃહદ્ગમના હળગે તટબધી તથા તેમના પર પશુ ક્યારેક ક્યારેક સૂર્યપ્રકાશમાં માણેખના ખડા પ્રમાણે ચળવતા તથા ક્યાક ક્યાક સફેદ ટંગામાં ગુચરાઈ ગયેલા દુગરના ઉંચા શિખરો હોવાને લીધે આ સ્થળ અત્યંત આલ્હાદકારક દેખાય છે

આ રહેનમાં તથા આસપાસ ફરનામાટે મોટા ગાડીઓ, ઘોડાગાડીઓ, તથા માણુમેથી ખે ચાલી 'રિક્ષા' ગાડીઓ પુષ્કળ છે આ જ રિક્ષા કુનુરમાં પણ પુષ્કળ છે, તથા રસ્તો ઉંચો નીચો હોવાને લીધે તે પ્રનામી લોકોને ધણા ઉપયોગમાં આવે છે

આ પરંતપર તથા આસપાસ વિગેપત ઉટકામડની આસપાસ પરદેશના બૃહદ્ગમ ઝાડોની રોપણી અતિશય કરેલી છે ખાનગી મગનાઓમાં, સરકારી રસ્તાઓની બાજુએ, રાખેલા જંગલોમાં તથા દુગરોના છેક ગિચરોપર આ ઝાડોની મીઝ ઘટા દેખાય છે અને તેના પાનોતુ તેમ જાડનાના કાગળાના પણ અત્રે છે

આ વૃક્ષોની ઉચાઈ ઓગ્રેબિયામાં ચારપાચસો ફૂટ ટોચ છે, પરંતુ અહીં ૧૫૦ ફૂટ પર્યંત તે વધે છે એના પાદ્મો વિરલ, ખાચા કમી તથા વધ સરખા હોવાને લીધે તેમની રોશા દેખાતી નથી મૂળતુ જગત કાપી નાખીને આની રોપણી અતિશય કમને લીધે હવે ખગમ ભાગે છે આમનો મુખ્ય ઉપયોગ સપણુ માટે છે નીચગિરી જોનારના સ્મરપુમાંથી આ ઝાડો કઠિપણુ જશે નહિ! ઝોંશી તથા ચાના ખેતરોતુ સુસવાદ ભર્યા પરંતથી રક્ષણ કરનામાટે પણ તેમને ગેપે છે

ઉટકામડમાં મનરેસાહેબનો બગલો સરકારી બગિચામાં જ છે અને આ બગિચામાં 'તોડા' નામના પ્રાચીન જંગલી જાતિના લોકોના અર્ધ ગોળાકાર છે આ લોકોના નર્ણનમાટે એક સ્વતંત્ર લેખ જ જોઈએ તહેરમાં ખ્રીસ્તી લોકોના મોટા મોટા દેવાલયો, પાંચાળા, લાઇબ્રેરી, નાટકગૃહો, હોટેલો, કેટ્ટો તથા બીજા સરકારી મકાનો, ખાનગી તથા જાડે અપાતા પુષ્કળ બગલાઓ તથા યુરોપિયન લોકોની મોની મોટી દુકાનો છે શહેરનો વ્યાપાર ધણો ખરો મલગારી મુનમમાન લોધના ઝનગમાં છે બન્હાળામાં તે પ્રાતમાના કેટલાએક રાજ્યો તથા જમીનદાર, તથા સરત-શિજારના રોષીન લોક અહીં ધણા બેગા માંય છે તે ઉપરાંત હજારો લોક હવેરે માટે જ આવે છે અહીં મુખ્યત રોમન કેથોલિક તથા હંતિર પથના ખ્રીસ્તી સ્ત્રીપુરુષોની ઘણી વસ્તી છે, તેને લીધે ધણા જ એતદેશીયો ખ્રીસ્તીઓ છે જોનેને તથા પાંચાળા એમણે જ સ્થાપન કરેલી છે, પરંતુ તેમાં એતદેશીઓને પ્રાપ્ત કરતા નથી

વધુ ખાત્રીની જરૂર નથી.

ઓટો મોહિનીની માલ

અને દરાર ખુશમો માલ

લેઠાની પુરેપુરી ખાત્રી થઈ ગઈ

કે તેમ જ

ઓટો મોહિની.

જલ્દી ખુશમો આ

રિમ દરારી રાખી

એમ સાષીન ફરી આપનાર

૧૦૦ નિમ આપવામા આવે

કે વધુ દુઃ સુધી પ્રાપ્તિ પામી આ પ્રતિભા

મેળવનાનો શરો કરા નથી એ જ તેની માગમા

ભાગી ખાત્રી છે પ્રિમત કે જે માલ, ના

મોલ એજન્ડસ મોહિની એજન્સી, બુમામસીદ મુખાલ્ફ.

ઘણોજ અમૂલ્ય લાભ !

ગુજરાતના ગ્રન્થકોગેની પુસ્તકોની દુકી જાડગખખને ઘણા જ સમ્પત્તા ભાગે મમાલોચક મા લેનામા આવશે ૭૫૨, માટે પુછાવો.

૨

મમાલોચક મા હપાતા ચિત્રોના જલોદ ભાગે કે વચાતા મળી ગઈને ભાગ માટે પુછાવો

૩

કોટા ક્રિકેટજોડમ કુનારાની ઉચ્છા નખનાગઓને મમાલોચક ઓડિન તન્દુથી એના જલોદમ સમ્પત્તી કિમતે તૈયાન ફગવી આપવામા આવશે એક વખત ખાત્રી કરા મૌને નિનતિ કરામા આવે કે.

નિગેષ નાહિતી માટે લખો-

વ્યવસ્થાપક મમાલોચક ને

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ મુખાલ્ફ નં. ૨.

ટીઝ ટેસ્ટ તરફથી

બા.આ. 'તમે
માટે ખામ

ઉત્તમ પાચન શક્તિ એજ ટોનિક તરવ

બેનો 'તમામ
ખુનો નિગમો.

આ બધું શું ?

ટીઝ ટેસ્ટ.

તેનાથી શા શબ્દો 1/1/1 ખામ માથે જેના
અપવૃત્તિ - નાશ - આપની એ નરિન આજ
કે જેના ઉપચારથી પાચન-પૌષ્ટિક આજ - આપુઓ
આજ કો સા નહીં પણ આજ કો મગસા
જેની આપુરતી નવાજ કો રક ખામ માથે
નિયમિત તમા નરીજ તબ નરિન કપ લે ક
રાત્રી નિગમી આજ કો આજ કો પચેના અભિમાયો
મગસા કો છના ઉપચાર એજ ઉત્તમ આખિની -
દિવન માગ મુ આજ કો 1-4-0
નમુનો . 0 10-0
(આ પત્રના સાદા નિમુસારી આખ નુરી
ખામ ખવ મા)

- ના -

T's Tastes Works

ટીઝ ટેસ્ટ વર્કમ, કાલબાલેવી મેડ, હુઆડ.

દ
વા
શિ
વા
ય
ત
હ
ર
સ્તિ

સ્વા
દિ
ષ્ટ
ભો
જ
ન
થી
તા
કા
દ

શાક બાજી ગયતા માટે ખોસ-ચ. ૧-૪-૦

શારીરિક સલા-
મતી માટે
વિધોમ.

શુભાકર્ષીમા નિશ્ચાયુ

ઉત્તમ એજીધી
નરીકળા.

સમાજો એજ-એસ- જમનાતમી

ગની-નિજની- કટાપટમ,

જાન્યારેની મે. મુ તાક

કરીની ખામ ગનોવટ રે ૧-૪-૦

આ પરતપર ચાંચીના ખેતરોનાગા, માનગી, તથા પેનશન વધેને રહેનારા લોક ઘણા ખા. યુરોપિયન છે ખેતીનાડી નરનાગ તથા હહેગમા ઘાળી ખરી દાન્ય મળૂરી નાના ખ.ગા લોક છે એ જિવલકન હોય છે અને કાનડી નથા તામીન મિત્રભાષા ખાને છે થીજન દેવી નો- એટને, સરકારી તથા વિગેયન આદેમ લેમિના ખાગી નોકકો હોના વીધે આ રસ્તી વગાન જ છે માથેગન અને મહામનેથર પ્રમાણે મદ્રાસ ઇનાડામા મધ્યમ પ્રિથિના મુખી લોક અને ઘણા થોડા દેખાય છે એ આશ્ચર્ય છે

અત્રેના ખીન પ્રેક્ષણીય મ્યંગો 'દોડુ મેટા'આં પરતપર ખેતરો નદીઓના ચાગપાય મોટા મોટા ઘોધ, તથા ચાંચી તથા સિકોનાના ખેતરો અને કારખાના છે 'દોડુમેટા'ના શિખરપર એ-બગનો છે અને તેમા હવા, વગસા, પનન વોરે માપનાના વનો મૂકેલા છે આ મકાનની અગાળી પગધી નીનગિરીનુ મથાણુ, કુનૂર રેનિગટન તથા ઉંડી-આ સપચિતપટમા દેના જેવા વાગે છે, અને તેની જ રીતે ઉત્તર તરફ મ્હેનુર તથા કિલ્લુ તરફ કોઈમનુરનો પ્રદેગ પણ જાણાય છે અત્રે તથા સાગે જ ફક્ત આ પૂરના પ્રાત ખીનકુન જ દેખાતા નથી તે વખતે આગે તરફ મ્હે વા ગળિા સમુદ્ર જ પ્રસરેનો દેખાય છે તથા ખુ આ શિખરપર પા ના વાગ નાગા આત્રીને વગસા પના મારે છે આ શિખર ઉપગત ઉંડીની નૈસર્ગ્ય વિશાળે નીનગિરીની હારના જેવડા કાંપર કુન નામની પ્રવ. પરતની હાગ છે તે યાગાની કોગની માફક ઉંડી આની છે કેટલીક વખતે આ પરતની ખીલામથી સહેલા વાળિા પ્રવાહ નીનગિરીના ચાણપર ઉતરે છે ત્યારે તે હિમપ્રવાહ જ છે એમ ભાસ થાય છે આ હારોમા 'દોડુમેટા'ની બરોબર નીચે ઉમાઈલિયા શિખરો ઘણા છે તેમા મુદ્દતિ નામનુ ૮૮૦ ફુટ ઉંચુ શિખર છે આ શિખરપરથી જેદેખાર દેખાય છે તેવો નીલગિરીમા ખીન કોય પણ જણાતો નથી મહામનેથરમા એન્ડ્રિયસ્ટન પોઈન્ટથી જે ઉગાડા ખોડકા તથા તગવાગી ઘા જેવા દરો તથા ટોચો દેખાર છે તેવો આ દેખાર નથી અહીં અત્યંત ગાળ જગન, આખે વક્ર આવે તેની ઉંડી ખાઈઓ, તૂટેની ભીતિ જેવા જિયા ટેકરા, તેનાપરથી હી પ ના જન પ્રપાત, તથા ધરતીકપે ફળી દીધેના પ્રમાણે નીચે ઉચળી પડના પરિનના બાગ દેખાય છે ઉંડીની નૈસર્ગ્યે ૧૫ માઈન પર જ આ હાર છે તથા દેર પત્રિમે આદ્રસ માર્ગ મુધી એડમ રણચાગ હાગ ફૂટ નીચે નામના પ્રદેશ પ્રસરેનો છે ત્યાનુ જગન ખીચ, જમીનો ભીતી, વગસા ૨૦૦ ફીટ પરત અને હસા રોગી છે, કુળપરત તથા વામનાડની વચ્ચે એડ મોની ખીપુ છે તેમાની વનથી ખરેખર જમુ ર છે ત્યાંજી તથા આની પુષ્કળ શેપરી કરી છે વામનાડમા મોનાની ખાલો જડી હની પલુ તેમા નફે ન થના લીધે પુષ્કળ કપનીઓ પુષ્કમા મળી મઈ તથા તે ધધે તદ્દન જ બેગી ગયા જેની જાનમાથી તાપ ઉપર રામનાણ કાપેને' કારે ૭ તે નિધના ઝાંડોના પુષ્કળ સરકારી તથા ખાનગી કારખાના છે અને તે ઔપધ આ ગંગમા પૂર્વ પાડી નાથ તેટન અહીં ઉત્પન્ન થાય છે

નીલગિરીની પૂન તરફની બાજુએ કોટગિરી નામે યુરોપિયોનુ પહેલુ વસરાટનુ નાનુ શહેર છે તે પણ ધાણ હારાણુ છે જેમને એકાંત પમ્પ છે તેમા લોહ ત્યા રહેના જાય છે

મણિ અને મોહન ર ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

નીલગિરીપર ધેંગ, કલહની, કાટેરી, કલાર વગેરે નદીઓના બેમો તથામો ફટ ઉચાઈના વોધ ત્રેવા માટે પ્રતારી ખાસ બધ છે તે જ પ્રમાણે કોટગિરી પાસેના રગસ્વામીનો કુગર ટોચ જેવો છે તે પણ જેવા જેવો છે

નીલગિરીપર તામીન, ગાંડી, મલ્યાળી, ખડગ, તેનડ, હિંદી તથા ઇંગ્લિશ ભાષા પ્રચલિત છે પહેલી ત્રણ ભાષાઓ જ્યાં ચાલે છે તે પ્રાચીની વચ્ચે જ આ કુમગળ પ્રદેશ હોવાને લીધે એમ થયું સાદુજી જ છે ગાંડી તથા તામીલ મિશ્રિત પેટા ભાષા ખડગ અહીંના બેંગા બેદુત બોલે છે બધી ખેતી એમના જ હાથમા છે તથા હાનકી મજૂરીના ગમે એ જ રતા હોવાને લીધે હાલ એ લોક મુખી થયા છે એમના ઘરો ૨૫-૭ તથા નવીયા વાળા હાલ છે એમના ગામની ગયના વ્યવસ્થિત દેખાય છે એ ધર્મે અર્ધા સ્ત્રિ ગાયત છે તે પણ અત્રે જગન નથી તોડા લોક આમને માન આપે છે આમના છોકરા માટે હમણા શાળા સ્થાપન થયથી ૧૦૦૦ છોકરા હાન શિક્ષણ લે છે અહરથી ગમળા તથા ઉપગ્રથી ધોળા ધોતીયા, માથે ડમાલ અથવા ડાનટાપી, કપાળે લસ્મ તથા મહેં અદન અને હાથમા ગોળ તાડની મલખારી ખરી-આ તેમના ફરેલા પોપાક પરથી આ લોક તરત જ ઓળખાઈ આવે છે એ ઘઉં, ઓટ, બટાના, નાચણા, વરી, હરીજ તથા કુલદનાદિકની રોપણી કરે છે

હાનમા ઘોરી તથા ચાની વાવણી પણ એમણે નર કરી છે અત્રે એમની વસ્તી આગે ૩૫૦૦૦ ની છે તેમના ગૃહસંઘરના તથા પ્રેતપ્રિથિના ચાલ ચમત્કારિ છે

એ લોક અત્રેની પ્રાચીન વસ્તીપંક્તિ નહિ હોય અને મહેસુર તરફથી આ-આ હરોએવો તરફ છે તે જમીનના સ્વામીત્વ માટે તોડા લોકને ધાન્ય આપે છે

કુગરના પૂર્વ ભાગમા કોટા નામના અર્ધ જગતી લોક પહેલાના છે તેમની વસ્તી થોડી છે અને તે કારીગિરી તથા વાજિત્રનો ધધો કરે છે

ચિતન માટે શાત, નિર્જન તથા ગમ્મ જગ્યા જ્યાં જ્યાં છે તે સર્વ ઠેકાણે, રિરોપત હંચા ગિરિદરોપર પ્રાચીન નળથી દેનાનથો આવવાનો સમ્રાજ્ય આ દેશમા છે, એની કાષ્ટ પણ નૈસર્ગિક રમણીય જગ્યા આ દેશમા નથી, કે જે ઠેકાણે આના દેવાળયો નથી તથા તે અથો પુણ્ય તથા પવિત્ર મનાયના હોય પરંતુ નીલગિરીના અતિ મહાશય તથા આજપર્યંત ચાત ગિખરપર કાષ્ટ જન, શુદ્ધ તથા બ્રાહ્મણ ધમના દેવાળય નથી હાલમા માન શહેરમા નાના નાના મંદિરો બાધ્યા છે આ ઉપરથી પ્રાચીન કાળથી આ જગતી લોકની તથા જૂત પિશાચાદિકની ભૂમિ છે એની સમજણ હતી એમ લાગે છે તથા આ અનુમાન અપોઆ જે તોડા નામના જગતી લોક છે તેમના ચમત્કારિક આચારવિચારપરથી અષ્ટ ચાલ છે

આ લોક હિંદુધર્માના કાષ્ટપણ પ્રચલિત ધર્મમા નથી અને તેમનામા ચેટક, જાદુ વગેરે ઓગ્રી સમજણોનુ પ્રુક્ષણ પ્રાપ્ત્ય છે એ જગતી છે ખરા, પરંતુ ખોડ, સાધનાદિક જેના દિ સક તથા ફર નથી અને તેના ગોગ્રહ્ય વૃત્તિપર નિર્મલ કરે છે કોટા લોક ગાયો

રાખે છે પણ તેમનું દુધ કાઢતાં નથી તેના કમ્ત બેસે તથા પાડા રાખે છે તથા તેમના દુધ વગેરે પર નિર્વાહ કરે છે એ ખેતી કરતાં નથી પૂર એમના મુખ્ય નિર્વાહના સાધનો જંગલી કદમૂળ અને બે સનુ દુધ જ હતા હાનમાં તેમને ખડગા લોક પાસથી થોડું થોડું ધાન્ય મળતા માણ્ય છે તેમની વસ્તી સઘળી હજારની અંદર જ છે, પરંતુ તે ગામમાં રહેતા નથી પતનના સપાટ પ્રદેશમાં જ્યાં તેમના બેસ પાડાઓને ચરવાપીવાની સગવડ હોય ત્યાં જ નાના નાના બે નહુ ઝુપગ કરીને રહે છે બેસો ચરાવવી તેમનું દુધ દોહતું, તથા માખણ ધી તૈયાર કરના એ જ આ લોક વણે પવિત્ર આયુષ્યક્રમ સમજે છે તથા આ કામો ફક્ત પુરુષ જ કરે છે સ્ત્રીઓને તે સ્થાન તરફ જવાની મનાઈ છે દહોવાની જગ્યાને ઘણી જ પવિત્ર માને છે તે નિના બીજા દેશનાયો નથી કેટલીક બેસો તથા પાડા પૂજ્ય મનાયા હોય છે અને તેમને ગાખનારા જે લોક હોય છે તેમનું ધણુ માન છે આ ધધાવિના બીજા કોઈ પણ ધધો પુરષો કરતાં નથી તથા સીખ્યા નથી સ્ત્રીયો ઘરનામ ઉપરાત કાંઈ જ કરતી નથી નમ્ર, ગભાધાન પ્રચ્છતિ તથા પ્રેતનિધિ ઈત્યાદિ રિવાજો આમનામાં ધણા જ રિવજો આપ છે પ્રેતનિધિમાં પાડા મારનાનો એક મોટો સમાજ છે આમનામાં લગ્નમધ વણે જ નિધિન છે અને અંકે પતિત્ર આધારણ છે એમના ઝુપગ અનુગોળ હોય છે અને તેમાં દાખન થનારો એક જ નાનું બારણું હોય છે તેમાંથી સંક્રાંતિને ગયા વિના અદર નર્મ મંડાતું નથી પુરુષ તથા સ્ત્રીઓ કેશ બાધતા નથી એથી પાડાને કેમ કૂટા ખલાપર રાખે છે સ્ત્રીઓનો તથા પુરુષનો પોષાક સગવડો જ હોય છે આદરા જેના ધોળા તથા ગળાથી દેડ પગે પહેાએ તેના વસ્ત્ર તેઓ જે આ જાત ધણી જ દેખાડી, ઉચી તથા મજબૂત છે તે અર્ધગોરી છે તથા મંગમ ઇનાકાની ધણી જ જાતો કરતા આમની સ્ત્રીઓ મુન્દ છે આ લોકની રીતભાત તથા ધર્મની સમજણ બાબત પૂરોપીયન લોકોએ ધણી શોધ કરી છે અને તેનું એક ચત્ર આદિય જ થયું છે એમનો પોતાક, બાધો તથા મીધુ નાક જોતા જ આ રોમન અથવા ચાંદુદી લોકોના વગ જ હોના જોઈએ એમ પ્રથમ લાગતું હતું તે સમજ મૂન ભરેલી હતી એમ હવે નક્કી થયું છે હિંદુસ્તાના પહાડી મુલકમાં જે જંગલી લોહાની હાલ વસ્તી છે તેમાંના જ આ લોક છે તથા જે લોકોની મદદ સુધી લોકોની ચારી માટે લીધી, તે 'વાન' મેના પૈકી આ લોક પણ હોના જોઈએ નીન, નવ, જાણુત જતિરાચક નામો હોના જોઈએ નનમનયના 'નવ', નીનમનવપરના 'નીવ', તથા એના જ અન્ય ટંમણાના જંગલી લોહાની નામમેના હતી *

* એક મરાઠી લેખના આધારે

સંજીવની.

સજીવનોપચિરસો તુ હૃદિ પ્રસિક્ક ।

લખડ ન છગનલાલ હુનિલાલ પડ્યા, બી એ,

હાનનગરની દસ ગરડી હાનાયો અમારી કપતી ત્યાથી એકમ ઉપડીને કુગચી
આતી હતી આ રાહુ મહાદુ હાનાયી નવા ત્યા મ્હારે પહેની જ વગ આનનાતુ થપાથી
હુ ઇધે બોળખતી ન હતી, આ અમારી કપતીના લોકો સારે જ નસરાતુ મો અનુકૂળ
ન હતુ તેથી ન્હાં કે ન ત તો તમની બગા ન્હા રિના છુગો ન હતો તો પણ અનકામના
વખતમા હુ આમ ન પડાગીઆના સહનાસમા ન આરૂ મન લાડે મને તો તેની
તપામમા હતી હતી મ્હારી સાથે નાટવનાળાનો એક માલમ હતો તેને મહાકા ૧૨
મને કીડ જણાતુ તો તેના મનથી તપાસ કરવા મેગીની અર મોડનતી ૧ હુ તો બહાગના
ભાગમા જ ઉભી રહતી એક રિમ સાવના બહેન માયાને રુમાર આમ મ્હે તે
માલમને માર્ક ખાતી મનન મો લેના જેતુ વાચુ તેને લગતી પચુક કરવા મોડપેા હતો અને
હુ નાક ઉભી હતી તેનામા મ્હારી ૧૨૦ પામની એક પુતવનાળા ઉપર પડી તેમાથી
વાચાગઓ હવે સર્વાન્ન થયો સમય થયાથી ધીમે ધીમે બહાર આનના હતા તેઓ
આભારિક રીતે મ્હાગ જેવી બેની ત્યાં આવે થયે ઉભેની બેધને જગ ચમકતા પણ
તેથી કઈ ગભરાઈ એવી ન હતી તેમાનો ખોલ લાગ પસાર થઈ ગયો ને માગ ઉપરનો
અનુ જન પલુ વર્કે ઓઠા થના માયો અટવામા મો માર્ક પાળાથી મ્હાકે નામ
દધને બોનાનતુ હોય એતુ લાચુ ને શ ન્હારે કાને પડ્યા જ મ્હે પાઝ વળીને જેયુ
તો બોનાનતાર ગમ્ય અમારી કપતીનો એક એક્ટર હતો એમ મને જણાયુ આવે વખતે
એ ક્યાથી આવતો હશે એનો મો ખગે ખ્યાવ આલના માટે જ જલે આગળથી તેના
સુખમાથી પ્રસરતી દુર્ગે મ્હાગ તન્દ્ર પ્રધાન વ્યુ એની આખો ફરેલી હતી-વાળ વીખ
સયેવા હતા-ગનિ સ્ખનિન હતી-મ્હોમાથી વળી પાનના લોના જરા બહાર પડતા હતા તેને
લીધે જળો રધિર જ વમન કરતો હોત એવો ભાસ થતો હતો તેને અચાનક આવા
એકાન્ત સ્થળમા મ્હારી સમીપ આવતો નેષ મને જરા ત્રાસ ઉપલ થયો અને એની
બેભાન જેની સ્થિતિમા મો એ કઈ અટ-આળુ કરી દેશે તો મ્હારી પુરી ફરેલી થગે એની
ચિંતા પણ થના લાગી-મ્હારી સાથે માણસ કોણ જલે એ હથ તપાસ કરીને પાછો
આ થો ન હતો અમારી નાટવનાળામા હુ તેના માયુ પણ જોતી નહિ તે પેટલીકવાર તે
બોનાના આવતો તો હુ એને તરછોડી નાખતી તેના જેવા દુબ્બની માણસો આવા પ્રસંગ
આ થે તો શુ નકરે એ હુ સહજ સમજતી હતી સહલાયે કેમકેઈ માણસ દશ જર્ત
આનતુ તેથી મો જરા હિમત હતી તેના પ્રમના જવાનમા ને તેને જણાયુ કે હુ
મકાન લાડે શોના આતી હતી, એટલે તો એલે ખખડ હસના માયુ

" હો ! તમારા જેવાને તે વળી મકાનની ત્રી ખોટ ! આનેની મ્હારી સાથે મહે જેનુ ભપકાગ ધર હમણા જ ગમ્યુ છે ! તમારી સગડ ત્યા ખુલીથી કરીશુ આપણે નાટક શાળામા સાથે જ્યાઆનનાનુ થરો કેમ, છે પચ ૨ "

" તમારો ઉપકાર માનુ છુ " - મ્હ કહ્યુ " પણ મ્હાર તો કોઈ ખાનદાન કુટુંબમા બેરા રોય તેમની સાથે ગેરનાનો વિચાર છે "

" મ્હાગથી આમ ભાગ ભાગ કરે શુ વળનાનુ હ ? મ્હાર કહ્યુ માનશો તો સુખી થશો આ પરદેશમા તમાર ખીનુ કાણુ છે ? "

" મહે તમને એક કરના રધારે વાર નથી કહ્યુ કે તમારે મ્હારી પચાત કરેની નહિ ? જાઓ તમારે જનુ રોય ત્યા "

" હે-એટનો મો મીજન ! કીક છે નેઈ નેને હવે "

મ્હારા તિગ્ગકાગ છતા એ જટ લઈને મ્હારો કેડે મુકશે કે નહિ એની મ્હારા મનમા મજાગ થની હતી એટલામા સદ્ભાવ્ય પાગથી એક પુખ્ત ઉમરના પુરો આનીને એને એવો ધનમા થો કે ત્યાથી એ ક્રા લઈને પનાયન જ કરી ગયો મને લાગ્યુ કે અધા ગમા અમારી પાગ ઉભે ઉભ એમણે અમારી બધી વાનચીન સાવળી હો

આ અપચિયિત પણ ભના મુદ્દથનો ઉપનાર મ્હારે કયા નમ્દોમા વાળવો તેની હ મુદ્દમનમા હતી એટનામા એમણે જ મને પિતાનુ ન્ય મેહથી આશ્વાસન આપતા કહ્યુ કે-
" બેન ! તુ નામ્ના ધધામા પડેની છતા મર્ધ સાગ કુળ ઠી હોર એમ મને લાગે છે અને તો આ કુટ સનારતો દત્તો તેની હે હિ મતથી અનચલના કરી તેથી ન વણો જ ખુની થયો છુ તને એનીને મેરેા થોજ્ય કોઈ મમાન આટનામા મ્હારી પચગીનુ તો મળે એમ નથી અમળપમા મુનકમા મર્ધ નિગધાન માનએ ખાની મ્યા રગ ઉપર ઉપચી સારા દેખાતા પદાનીએના કે ધરાગાના ગીમ નમ્દોથી ન ત્યાછો તેમો ભરોમે મ્હેનુ એ બહુ હાનિમાર છે માટે ને તો મ્હારો વિશ્વાસ આરો તાર તો હું તને મ્હારા મમનનો એક ભાગ ખુલીથી દસો કાઢી આપુ અમે મા ! ધણીધીઆપી મે જ છીએ તેથી આપુ ધર અમને ખાવા ધાય છ ત્હાર જેની ગુણીયન બાળાતો અમો તતનામ થરાથી અ સગ નહિ આવે ત્હારે જુ, ઇધુ રોય તો તેની પજુ મગર છ ને અમારી સાથે જમનાનુ ગમ્યુ હોને તો તેમ પણ મની રા ને "

હુ તો એમની આવી માયાળુ મીનવાત-મ્હારા જેની એક અમળખી છોકરીને માટે દીનમોહ-મને હુ ખમા નહિ પગ દયાની તમની ગળગ-મિર નેઈઓ આપી જ બી મર્ધ અરો એમરો મ્હારા ખીજ પિતા ઉપે જ માનુ તો એમા મર્ધ ખોટુ ! હતુ એમ મને લાયકથી તે રૂપે જ હુ મગરન મ્હીને કહસ લાગી કે- " પિતાજી ! આપ જે ઉપમારના બો તત્તે મને મુમરા માફા છો તો ! ન તો મ્હાગ જેની એક મરીમ છોકરીએ ત્રી રીતે રાગવો તે હુ સમજાતી થી આપ કહ્યુ તેમ મ્હાર મ્હા કા નથી અને પેત્રો માટે મ્હ નાટકમા જોના

નાનું કણુન કયું છે પણ આપ જોશો કે હું આપને કે મહારા માતાજીને કોઈ પણ વાતે
ઓછું આનવા દર્શાવું નહિ, તેમ જ લજનાના કાળ આપીશ નહિ આપને કોઈ પણ રીતે
ઉપયોગી થઈ પડીત તો જ હું કૃતાર્થ થઈ એમ સમજાવું પૂર્વજન્મનો કઈ ઝાણાનુમદ હશે
તેથી જ આમ મને આપે એક આત્મભાષી જવાનીને આપના રક્ષણ તમે મુકી છે "

આ પ્રમાણે સાતસીત થયા પછી તેઓએ મને પોતાની સાથે આવનાનું કહ્યું તે પ્રમાણે
હું તેમની પગપાડે પગપાડે ચાલી ને થોડીદારે અમે એક નાના સગા પણુ અન્ન
ઘાટના, ખુની હરા તથા પ્રકાશો અતરાય ન આવે એના મજાન પામે આવી પહોંચ્યા
મને જરા આરણાપામે ઉભી રાખી પોતે એકા અદર ગયા ને પોતાની સ્ત્રીને મહારી હકીકત
કહી આન્યા હશે તેથી તે બીચારા ઉમગથી હસતે મ્હોએ મને તેડના આન્યા અને ખોનાઈ
ગયેલા આનડને પાટ મેળવવાથી એક માતાને જેવો દર્પ થાય તેવો જ તેમના દીવસા
ઉભગતો જોનામા આ યાથી મને ખાની થઈ એ સ્ત્રીપુરુષ બન્ને કોઈ સારા ખાનદાન કુટુંબના
જ હોવા જોઈએ તેમનું વય ૮૦-૪૫ વર્ષનું હતું-તરીર સાગ બાધાનું હતું પગનું
ચિતાથી કે મદનાડથી તેમના મ્હો ઉપર ડગ્યનીઓ પડના માડી હતી ધરમા પેસતા જ
મને જણાય કે તેમની સર્વ સગવડ એક ગૃહસ્થને જોઈએ તેવી હતી ધન્યો એક ખડ
અનગ ઠાઠી અપાય એવો હતો તે મને એમણે બતાવ્યો અને મહારી સાથે મહારા પૂર્વ કાલના
ઇતિહાસની વાતો પૂછતા પૂછતા એ આમ તેમ મને ફરવીને પછી તેમની મેડીમા એસાડી જો
કઈ પુસ્તક વાચવાનું મને તો તે કખાટમાંથી મુખેથી લેનાનું કહીને રસોઈમાટે નીચે ગયા

એકની પડતા હું સ્વસ્થ થઈને પ્રથમ તો ત્યાં ભટકાવેલી છબીઓ જોના મડી તેમાં જે
ગૃહસ્થ મને ત્યાં તેડી લાન્યા હતા તેમની તથા તેમના સ્ત્રીની છબીઓ હતી તે ઉપગત એક
ચિત્ર મને ઈર્ષ્ય પરિચિત આકૃતિનું હોય એમ લાગ્યું પણ તે મહારો ભ્રમ હશે એમ મ્હો
મન વાળ્યું એ કે આ ગામમાં હું માર્ગને ઓળખતી ન હતી તેથી કેલ્પના મ્હોરો મ્હો કહીક
જોયેલા પુસ્થને મળતો આનતો હશે ને તેથી જ આવો મને લાસ થયો હશે એમ મેં નિર્ણય
કયો એક તકતામા એ બન્ને સ્ત્રી પુરુષની સાથે એક ઊકગતો પણ ફેરોત્રાફ હતો તેથી એમને
સતતિ તો હશે એમ મહારી ખાત્રી થઈ પણ આજ એ ધરમા ત્રીજુ કોઈ ન હતું તેથી તે બાળક
કયા હશે-તેનું શું થયું હશે-એ રિગેરે મને ઘણા પ્રમારની યજ્ઞ થઈ નીચે ગયા પછી એ વાત કા-
નાનું મ્હો ધાર્યું કે પેના મુખના મોટો તરફ ફરીથી મહાર ચિત્ર આકર્ષાયાથી હું તેની બી નિદાણાને
જોતી હતી એટલામા તે ગૃહિણી કંઈક કામે ઉપર આ યા હશે તેમનો પદસચાર મ્હો સાલજોયો
નહિ પણ મહારી પાળ તેમનો શ્વાસ આવવાથી હું ફરીને જોવા લાગી તો મને જણાય કે તેમની
આખેમા આસુ ભરાઈ આન્યા હતા આથી મને ઈર્ષ્ય અનિષ્ટ મૂચન થતા હું તેનું કારણ પુછના
જતી હતી તેવામા તેમણે જ મને કયું કે -" જોન, તું આ છબી જુએ છે તે અમાગ એકના એક
વ્હાવા પુનની છે ન્હાનપણથી ત્હારી પેટે એને પણ ગાનાનો શોખ હતો અને નાટકનો છ લાગ્યો
હતો એટલે લણના ગણનામા એનું મન લાગતું જ નહિ એનાપિતાએ એને ઘણું ઘણું સમજાવે "

નારકના ધધામા આખર જવાની સાથે સારી કમાણી લાભે કાઢિને જ થાય છે તે નિશ્ચય સપાદન કમાણી મહાદેવી પદ્મીએ ચળીને પ્રતિષ્ઠા પમાય છે નિમેરે નહુ ધણ એને કળિને સમજાયો. પણ થોડુ વાચતા લખતા આવજા પડી એણે નિગામે જવાનુ માડી વાળ્યુ. એનો કમ એવો મધુર હતો કે અમને ન મગનુ તે જતાં એને જવાનના મન થનુ એકનો એક પુત્ર તેથી જાતુ તો અમે એને શુ કરી સજાયે પણ એનો વિવાદ નહિ થાય એ બધીમથી અમે એને પાણુ ડગવ્યો એણે એમ જાણ્યુ કે એને નાટકમા અમે જોડાના તો લ્હનુ જ નહિ તે એના મનને એ વાત સવોપગિ હતી તેથી એ વાન જોના માત્રો કના ગયો હતો સાથી ઘેર આનસને જાને એ કહી જોના ગયા ને અમે સા જોઇ જોઇને ધામસ નહેનમા ધણીએ તપાસ કરી, પણ કહી એનો પતા મળ્યો નહિ તેથી રાતનિસ અશુભનાદથી અમારા શોકનો ભાર ખાળી કરતા અમે નિરાશ થઇને ખેસી ગયા આરી રીતે અમાર-એકનુ એક-મહાભોધુ-પુત્ર-રત્ન શુભારાથી અમને અમારી સખ્તાર્થ માટે મળુ પમ્તાવો થયો પણ ન સળગ્યા પછી કુવો ખોદવો એ શા કામનુ? આ વાતને એકાદ નય અર્થ મળુ તે પડી મુમધથી અમને એક માણસનો કાગળ મળ્યો તેમા તેણે જણાવુ હતુ કે કનૈયાધાર કરીને એક અમર ત્યાની શુજરાતી કપનીમા નોનર હતો તેણે નણ આ નિસની માદગીમા દેહ ડોડ્યો છે તે તેના ખમર એના પિતાને કનાજો રેમણે આપવાનુ તે અમને કહેતો ગયો છે તે વળા અમે પોરબદરમા હતા.

“આ જાની ફાડે એના ખમર મગતા અમારા શોકનો તો પાર રલો નહિ વચ્ચે વચ્ચે અમને આશા રહેતી હતી કે એ માર્ગ કપનીમા હરો ત્યાથી વૉજ મહિને કે જે વાર વન પણ મોજ નેવા વારો આનમે પણ આ તો મત કાળને માટે અમારે એનો વિધાન થયો-હવે પડી એનુ ફરન અમાર આ લોકમા તો કરવાની આશા રાખનાની જ નથી અમારા મુખદુ ખનો સાથી દહાવગ્યામા આધારને માટે જોના ઉપર અમે સન હનાઇ તરંગો માધેના તે અમા. રાકનુ રત્ન-અમારો લાડ-નાથો આમ અમે ખોઈ ખેશ તેથી અમારી તેની સાથેની નિધુન નર્તનુકને માટે અમે અમારો પોતાનો જ નિગગગ કરના નાન્યા, ને ત્યાનથી આ જ મુરી અમે એના પ્રુણ-અમરણમા જ અમારો નખત ગાગીએ છીએ પ્રથમ તો અમને લાગનુ હતુ કે આ કારી ધા પડનાવી અમારા સરીર પણ ટકી શ ને નહિ પણ નિધિના લેખ કોઇથી મિથ્યા થતા નથી અમાર આમ રીનાઇ રીમાદનિ મગનાનુ હને-કોણ જાણે કંટનાએ ખીન દુખ ભોગવનાના હશે તે હજી અમારો અત આનતો નથી પણ પ્રુણ જે કરે તે સાનને માટે જ એમ મનવાનુ પણ લાગવા જતા એની છત્તો અધીન થઇને અમે માર ઉગ નિર્નાઈ માટે જોયતો થમ કરીને હરિકથા શ્રવણ કરનામા અમારો કેટનો કાળ ગાગીએ છીએ તા. આન્યાથી, ખેન, અમારુ દુખ કઈ નિસાર પડતે તુ અમારી જાનિની જ છે એ અમારે મન મોગી વાત છે હવે તો તુ એને જ સ્થાને છે પુની છતા પુન રૂપે તને માનીને અમાગ મનને અમે આધાસન આપીનુ તને અગાઉ માર દહાગે નહિ દીરવી છતા કોણ જાણે મ

મહા હુન ત્હારી તજ પ્રેમના ઉમગધી મેડે છે પ્રભુએ તને અમારુ દુખ દુઃખના જ કાણુ જાણે મોકલી હશે ”

તેમનો આવો કમ્પાન્ય ભરેનો દયાન માલગીને મહાદેવ પાણુ ભગિ આ હુ ને તેમના મનનુ અમાધાન કરુ તો કનિ હુ છતા મહાગથી મની નક્ષા પ્રમાણે દીનામે આપના મે તેમને કહ્યુ કે —

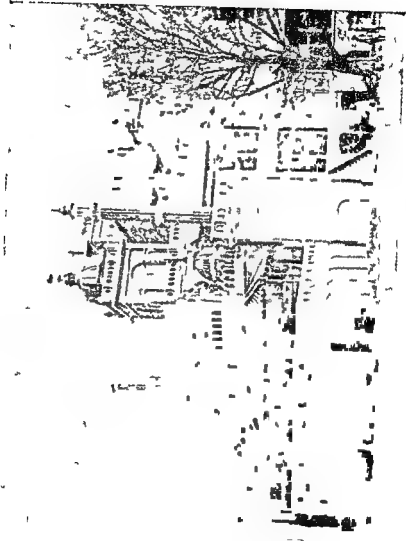
“ માણ ! આમ મર્ધ યુગરી રાત તાજ કગનીને તમને દુખ આપના કાણુમનુ હું ધર્મ પડી તે માટે આપની ન કમા ચા હુ પ્રભુએ જે મુખદુખ ભોગના આપણે માટે નિર્માણ કરી ગએતુ છે તે તો ગમે તે વખતે આપણે ભોગના પિના છુટકો નથી મળા છન્ના ને તે માગ્યુ મળતુ નથી તેમ તેનાથી દર રહેવાથી-જગત્તે વલન ચિન્નન ભોગનાની-છન્ના ગમનાથી તે દર નેતુ નથો જેનો જેનો અનુષ તમારી માથે તમારા પુનને આટલા થોડા ન જ રહેનાનુ મજુ દો તેથી તે તમને આમ દગરળના મુનીને વાધ્યો ગયો પપુ એ તો પ્રભુની બક્ષીસ તેથી તેને આપની દેવ ત્યારે આપે ને લેવી હોય ત્યારે ધર્મ લે તેમા આપણે હાથ-રોક ન કરવો એ જ ખરુ હાથપા છે માટે અચાર સુધી જેમ તમે એ દુખ વીમારે માણુ હુ તેમ જ પાણુ એ તો મળે દહને તમારે ઉભરે સમાર્પી દેનો એવી મહાગી પ્રાપના છે ”

બનાટકારે-આસુ ખાળનાને પ્રય । કયા કતા એમની આખમાથી ધારા વપતી હતી તેથી રિગેપ કંઈ બોરી નહિ શકનાથી તેઓ મહારે હાથ પકડી મો નીને જમના તેડી ગયા મોડી રાતે મહાગી આવે આની મહારે માટે કાગેના ચોરકમા તેઓ મહારે માર મુવા બેસ વાની રાત આમથી તૈયાર કરી મને ત્યા મુખ ગયા તે પછી એકના પડના મો આ પરિત્ર યુગને માથે આની પડેના અઢને માટે બા લાગણી યર્ધ અને પ્રભુ એમને કંઈક પણ સનાન હુ આપે તો એમનુ મ તેને ઉઠે રામા રામય તેથી પાગી રાત કંઈક વીમારે પડે એમ રિચાર આનવાથી તેરી માગણી મલુ પામે હુ ખગ દીનથી કરતી કરતી નિરાન ધર્મ

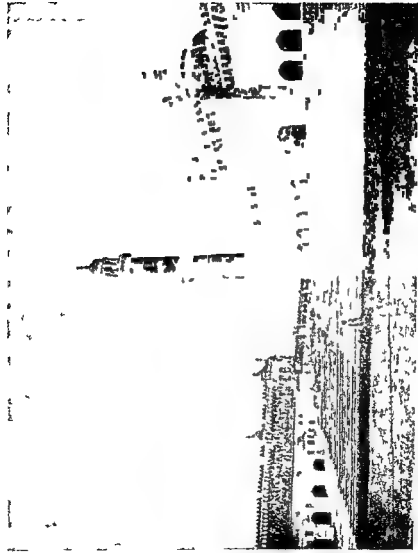
નમ્રમા મને જાણે એમો પુન જ છન્તો જમનો મન્યો દેવ—અમે બને એક જ નાટક ભગનામા ભાગ લેતા હોઈએ—એવો દેખાર જોવામા આનવાથી હું જમળીને જાગી તો મના થના આપેતુ જણાયુ ને હમણા જ જેનો સ્પર્શ તાને હતો તે યુવક એકએક કેમ અદશ્ય ધર્મ ગયો તે વિચાર આનવા મહાગ હ વમા કંઈક અનર્જનીય ખે પલા થયો મહે એને કટોક જોયો હુને કે અમ—અમે પહેલા કહી મળ્યા હર્ષુ કે નહિ એ સકપ રિધપ કરતે કરતે હુ ઉડી અને નિલ કર્મ કરી નીચે જઈ તેના માતાજીને મળી તેમના કામમા મામેન યર્ધ ગઈ તેથી તેમનો અર્ધો અમ દર થયો બો મહારી કામ ગ્યાની છટા તથા સ્વસ્તી રીતભાત જોઈને તેઓ રિગેપ પ્રસન્ન થયા

નાટકગાળામા જનાનો વખત થના આનર્તા મને મર્ધકાનો બનાવ પાછો યાદ આ-યો જનાર્તનનો મહાગથી નિરસ્કા થયેનો—તેને મહા । ઉપકારે કપકો આપેનો—તેથી તે

समालोचक

पुष्पक-चर्म-पत्र-संस्कृत-
संस्कृत-पत्र-संस्कृत-
संस्कृत-पत्र-संस्कृत-

મહોદેવ કામનારાયણ અને મહિજદ-વખનો.

અવશ્ય મો મનાવશે એવી બ્હીક હવે લાગવા માડી પણ એકમ તો કઈ તે કરી મકો નહિ અને વળતા કોઈ માણુમને લાધને આવીશ એવા નિશ્ચય કરીને : ત્યાં ગઈ થોળા દિનમ આમ અમારું કામ ચાલ્યું પણ અમારા મેનેજરને જણાવ્યું કે જનાર્દન વિશે દિનરો પધારે બગાડતો જન છે તેથી કો કિનાર અબ્બીને વખતે એ બેલાન થઈ જશે ને પા નહિ બજવી રહે તો મ્હોની મુગકેની ઉબી મશે તેથી તેઓ તે બંને માર્દિદોલીયા એક ટુની શોધમા હતા તેમા તેમને એક સારો એકટર નોકરીની પેરનીમાં મુનબમા દેર છે એવી બાતમી મળતા તેમને તેમણે તાર કરીને બોના થો, ને ચાર વિસમા તો તે અમાગ મુદામપર આવી પહોંચે.

જનાર્દન ધાર્યા પમાણે જ સુગત ગ્રહેતો ને નવે નવે આવતો પણ નહિ તેથી મો તેનો પાર્ આ નવા એકટરને આપ્યો “રીહમન” વખતે અમે બધા બેગા થયા અને પામે આવવાનો પ્રસંગ મળતા મને આ નવા એકટરના ચહેગમા અને મ્હાન ઉપકારના ધરની મેડીએ મેં જે દોરો મારૂં જોયો હતો તેમાં ઈકે મળતાપણ જણાયું તેની સાથે મેં તેને પહેલા કાઈકે અંગે એકમ જોયા છે, એ વિચાર નારે દુ થવા લાગ્યો મેટોચાઈ જેનો હતો તે તો હવે અસ્તિત્વ ધરાવતો ન હતો એમ મને એના માતાએ જ્યુ હતું તેથી તે અને આ એક હોય એ તો સખરિત જ ન હતું સારે આ સાદસ્થ શા કારણથી હશે એ વિશે મેં ઘણો વિચાર કર્યો પણ મ્હોની કઈ ખાતી થઈ નહિ પાર્ટ લગ્નનામા, મને લાગ્યું કે એ ધણો આનાક અને કુશળ હતો તેમ એનો કંઈ એટનો તો મધુર અને સુરીનો હતો કે જે એ જીનો પોશાક પહેરે તો કાઈએને ખગેખરી સ્ત્રી જ હશે એમ માને આવી રીતે એના લલણો કાઈકે મનલાવતા હોવાથી મો મ્વાલાનિક રીતે એનો પરિચય કરવાની ઈચ્છા થવા નામી પેના દાશીઆ જનાર્દનનો “પાટ એક એ પ્રવેશમા મ્હોની માથે આવતો હતો અને બ્લાઝે એ ખીમાર પડીને ગેરફાળુ જ્યો સારે એને બાંધે આ નવા એકટરને જ તેનું લામ મોપાયતું હોવાથી તે અને હું બંને એક જ પ્રવેશમા ઉતરીશું એમ મને નિશ્ચય જણાયું તેથી મને વિશેષ આનંદ થયો રીહમન થઈ ગયા પછી અમે સાસાને ફકાણે ગયા અને રાત્રે નાટક વાગ્નનિક લજ્જવાનો સમય થતા અમે સન મળ્યા સારે મને જણાયું કે એનું મન પણ કઈ મ્હોના તરફ આપ પાંતું હતું મ્હોની ના એને રૂચિકર લાગી હતો તેથી ટાણુજીએ લાથી એ મ્હોના સાનુ વિશેષ જોવા નાગો અને અમે બંને બ્લાઝે સુગોખિન રસ્તાનકાર પટેરીને ગગનુખિ ઉપર ઉતરી આપ્યા સારે અમાગી નની જેડી જેઈને જ પ્રેચકાએ તારીઓની ગર્જનાથી અમને પધારી બીધા તેનો આ જ પ્રથમ જ બેખાન હતો અને તેના આવવાની વાત શહે મા બધે પ્રસરી હતી તેથી તે કેનું કામ કરે છે તે જોવા લોકો તનપાયક થઈ રહ્યા હતા અમારૂં સલાપણ રાત્રે થતા જ એનો અભિનય, એની બોનવાની છટા, અતગનો ભાવ વગર મોને પણ જણાવવાની ખુબી એના તો અવનવા હર્ના કે પ્રેક્ષકોએ તેને માટે જ સદ્વિચાર આપ્યો હતો તે દુ થવા લાગ્યો, તેમા વળી બ્લાઝે એના સંગીતનો પ્રથમ પ્રસંગ આપ્યો સારે તો એણે એની ચીન એવી બનગરીને તાન તથા આવાપ સાથે ગુદ્ ગાનુ ભાન કરાવે એવી મધુરતા તથા ગસ

સત્તાથી ગાઇ કે જ્ઞેતાગ સર્વ આજો ફાડીને અનિમેષ દૃષ્ટિથી તેના સામુ જોઈ રહ્યા આખી નાટકશાળા જાણે સ્તબ્ધ-ચિત્રિત મનુષ્યોથી જ ભરેલી હોય એમ શૂન્યતા ભાસના લાગી અને ગાયન સમાપ્ત થતા તે અતર્હિત થતા જતો હતો તેનામા "વન્સમેગ" ના પોઝર એના જ્ઞેત્રથી થયા કે નાટકશાળાઓને પોતાના પ્રાહુકોની મરજી રાખવા-તેમને વધારે આકર્ષવા અને પોતાની કમાણી વધારના ખાતર-નાહવાહ આખા શહેરમા ફલાવના ખાતર તેને ફરી પાછો રંગભૂમિ ઉપર આણી તે જ ગાયન ફરીથી ગરારાવુ પડ્યુ આ પ્રમાણે જે નહિ પણ ત્રણ વાર થયુ તેથી અસાધારણ લોકપ્રિયતાનુ ખીજ તે વેળા રેતપાયુ એમ અને મન એ માન્યુ હમણા તો એનુ શરીર નિરુદ્ધમી હોવાથી કે કાણુ જાણુ ખીજ કાઈ ગરણુથી કાઈકે કૃષ થયેલુ જાણુ પરતુ સારો પગાર મળેથી ખાસ પીવાની બરદાશ, માનજત, અને ચિતાનો ક્ષય થતા એની સક્તિ હજી પણ વધારે ખીજી નીડળને એમ અમારા મેનેજરને પણ લાગ્યુ તેથી એમણે એને તરત રૂ ૧૦૦ નો પગાર કરી આપીને પોતાને લા રહેવાની ગોઠવણુ કરી દીધી આ પ્રમાણે પોતાની ફતેહ જરા અલુધારી થવાથી એનુ મન પ્રદુષ થયુ અને અમારે બેને જરા બોનવાનો પરિચય વધ્યો એટલે મે એમના સમુધી કેટલીકે હમીજત જાણુનાની મટારી તીવ ઈચ્છા દાખી નહિ રાખ્યાથી, એઓ પરેલાં કુમા હતા, મુજ ક્યાના વતની, નાટકનુ કામ ક્યારથી કરના માણુ છે રિજેરે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમા તેમણે જાણુવ્યુ કે, "તેઓ પૌરમદનના તલીશ હતા બાળપણમા ત્યા જ અભ્યાસ કરતા પણ નાટકનો ગોખ વાગવાથી ભણુવુ ગણુનુ સુખીને ગરૈયાઓની સાથે જ હજતા ફરતા તેમના માતાપિતાએ બહુ વાર્ષાં છતા એ સગ નહિ છોડીને આખરે તેઓ તેમને કહ્યા, વિના ત્યાથી, એકાએક આગમોદમા બેસીને સુખઈ ગયા હતા ત્યા પ્રાંતુ આજખાણુ નહિ તેથી એકદમ તાનેમ આપનાર કે નોકરીએ ગમનાર કાઈ અણુ નહિ ને સાથે ચારપાચ રૂપયા લાગ્યા હતા તે ખર્ચાઈ ગયા એટલે વગર પગારે એક ગુજરાતી કપનીમા નોકર રહ્યા ત્યા તેમના કામથી લોભને સતોષ થતા લાગ્યો તેથી તેમને ધીમે ધીમે થોડો પગાર ફરી આપ્યો પણ તેનાથી તેમનુ ખર્ચ નબે એમ ન હતુ અને વધારે પગાર થાગ એની આત્મા ન હતી, તેથી હવે આ જગતમા નિરર્થક જીવન ગાળના કરતા દેહત્યાગ કરવો એ વધારે માઠ છે એની કઈવ બમણા થતાથી તેમણે નિરાહાર રહીને પોતાનો અત આજુનાનો નિશ્ચય કર્યો આ વાત તેમણે કાઈને જાણુવી નહિ પણ પોતાના માતાપિતાને કાઈ ખીજના નામથી પર લખીને જાણુ-મુ ક તેમને પુત્ર બેગાર રિસની માદગી બાળવીને મર્જવાગી થયો છે પોતાનો નિચાર તેમને ફરી મ્હો જ બતાવવાનો ન હતો અને ખાધા પિતા પ્રાણુ ટપ ગટેલે જ નહિ એ તો સર કાંઈના જાણુનામા દોષ તેથી તેણે એમ માન્યુ કે થોડા રિગમા પોતે પરનોકરામી થયો, પણ રિધિની ઘટના વિચિત્ર હોય છે, મનુષ્ય સવળુ ધારે છે તેમાથી અવળુ સાવ છે અને અવળા માંથી સવળુ થઈ જાય છે તેમ જ્યારે એની આવી ત્તા એના એક મિત્રના જ્ઞેતામા આવી ત્યારે એ એનુ ખર કારણ કહી રાડ્યો અને તરત પોતાની તકનીચી એને સારી આધિક મદદ ખાતગી રીતે અપાવીને એને જાણુ કાઈ સારી નોકરી મળવાની સાત નક્કી થઈ, દોષ

એની ખુબ આપી તેથી એનો ઉલામ પાડો જાણત થયો, અને પુષ્ટિવારક ખોરાક મળવાથી એનું શરીર પણ ટેંગણે આનના લાગ્યું થોડા વખતમા દેવેઆથી કોઈ પારસી નાટક કંપનીમા તેના જેવા એક્ટરની જગર હોવાથી ત્યા એનું કામ જોઈને એને ૨ ટપુ ના પગારથી રાખી લેવામા આ-એ અને દિવસે દિવસે એની પ્રતિભા એ ખાતે વધતી ગઈ પણ વળી પાછી દશા ફરવાની હતી તે એ કંપનીનું સર્વજ્વ આચારક આગમા બળી ગયું અને બધા એક્ટરોને થોડા વખતને માટે ગળ આપવામા આવી તેથી પાછા એ તો હતા તેવા થઈ ગયા. અત્યારસુધીની આવક માથી સહજ બચાવેનું તે સ્પર્ધા ગયું ને બીજી ટોકીની તે શોધમા હતા તેમા અમારી કંપનીના મેનેજરનો તાર આનવાથી અહીં આનવાનું થયું "

આ બધી વાત સાબળતા મ્હારા તો ડેવેઆ ઉભા થઈ ગયા જે શરીર બળીને ખાખ થઈ ગયું મનાતું તે હાલ પ્રભુ-કૃપાથી સ્વ-ન છે-જે વ્હાના પુત્રનું દલિથી તેના માતા પિતાએ આ જગતમા મ્હો નીહાળવાની સર્વ આરા મુખી દીધી હતી-અને જેના વિચો-ગથી તેઓ કુટુંબી કુટુંબી પોતાનો પ્રાણ કાઢી નાખવાને તૃપ્ત હતા-જેના વિના તેમનું મુદર મકાન નેમને સ્મશાન જેવું ભયંકર અને શૂન્ય બાગણ હતું-તે જ પુત્રને તેઓ ફરીથી અણધાર્યો નિહાળમે-આર્નિંગરો-ત્યારે તેઓને કેવો અવર્ણ્ય આનંદ થશે-એ વાતનો વિચાર આનના મ્હારા આનદનો પણ પાંચ રહ્યો નહિ વળી આ યુવક પણ પોતાના માતાપિતા પોતપોતા હશે એમ માનતો હતો ને ફરીથી તેમને મ્હો દેખાતા ચરમાતો હતો-તેને જ્યારે અણચિન્ત પો જ તેમનો બેટા ધમે-હવે તેની રાજી સારી ચાનવાથી જ્યારે તે તેમની સમક્ષ ઉભો રહેતા કઈ પણ ક્ષોભ પામે એની ચિન્તિમા ન હતો પણ તેથી ઉતરા પોતાના પગારમાથી તેમની આર્નિકાના સાધનમાદદિ કરવાને સમથ થયો હતો અને તેથી જ સવને વધારે પ્રિય થઈ પડ એવો હતો તેને તેના પ્રિયજન એન્ડ્રુ આળખશે, તેમના ફરીથી થવાના મેનાપનું કારણ મને જ માનગે-ત્યારે મ્હાર પણ નાણું કંઈક અરો વળી ગ્રેમે એમ મને લાગ્યું આમ મને તેમના મુખનું સાધન બનાવવામા પ્રભુએ મ્હારા ઉપર કેટલી મોગી કૃપા કરી હતી એ પણ મ્હાર સમજ્યા બદાર ન હતું તેથી હું તે મહાન પિતાનો આખ્યાર માનવા લાગી કોઈનું પણ ભયું કરાવવામા નિમિત્ત થયું એના જેવું પુણનું કામ બીજું કઈ નથી એમ હું સમજતી હતી અને હવે મ્હારે મ્હારો 'પાર્ટ' થોડા વખત સુધી જરા સલામથી ભજન વાતો હતો એમ મને લાગ્યું મ્હારા મિત્રનું મૂળ નામ તો કન્યાવાન નટરનાન હતું પણ હવે તેમને ૨ રીને બ્રજવાન ગણ્યું હતું એ પણ એમની વાતમાથી હું સમજી ગઈ એમની માતાનું નામ નાદુશા હતું તે પણ મળતું આ યુ મને જે એમની આકૃતિ પરિચિત જેવી લાગતી હતી તેનું કાલ પાંચ મુનર્મા મ્હ એમને નાટકલાગાઓમા કાઈકે કાઈકેવા ગજમિ ઉપર જોયેના એની મને હવે સ્પષ્ટ પ્રતિતી થઈ પૌરનરથી એમના માતાપિતા થોડા નાં થયા જ કરામી આન્યા હશે એમ મ્હ તક કર્યો કન્યાનાયે કરામીથી ગળ મેગીને પૌરનર જગતુ પાર્યું હતું એનું એ એમની વાતથી ઉપરથી જાણ્યું પણ પ્રભુએ પ્રસન્ન થઈને તેમનો તે અમ ઉમાર્યો હતો એ એકની હું જ સમજતી હતી

તેમના માતાપિતાને છોડીને દુ ખી ડરવા માટે હવે તેમને બહુ પથાત્તાપ થતો હતો જેમણે પોતાને પાળીપોષીને મ્હોટો કર્યો હતો, જેઓ પોતાના દિતને માટે જ સંઘા પ્રયાસ કરતા હતા-ને તાટકના ધધામા નહિ પડતી જેમની સનાહ પ્રાણ નિઃસર્ધ તથા શુભચિન્તક હતી-તેમને હવે જે કરીથી મળવાનું થાય તો તેમની પાસે તે ખરા અત કરણથી લગભગ ભાગે એમ એ જોતા, પણ એ દિવસ કાણ જાણે ક્યારેયે આનંદ આનંદ પ્રિયારમાં એ કેટલીકનાર એટલા તો મરડ થઈ જતા કે આત્મપાસની સ્થિતિનું જ્ઞાન જુની જતા હતા હુ એમને દીવાસો આપના માટે બીજી ત્રીજી વાતે ચાલતી અને તેમાં મ્હોં એક વખત લાગ જોડેને મ્હારે મકાને ચા પીવાનું આમનણ કરતા ડરતા મકાન ધણી તથા તેમના ધણી યાગીની જનમનસાઈ, માયા, મમતા, સુજનતા, મ્હાગ ઉપરનું વાતસય વિશેષે એની અમર કારક ગીતે વર્ણુન્યા કે એમને પણ એના સારા માણુમો સાથે જોળખાણુ કરનારું મન થાય નાટકના ધ ધામા પડેલાને વ્યાભારિક રીતે અમાજનો ટેલોડ લાગ હવલક ગણીને તરડોડે છે તેથી અગળયાને ટેર જતા અમાગ જેના અચર્યા છે પણ આ સ્વીપુરપને તો અમારા જેના સાથે ધણી મદાતુબૂતિ છે-તેઓ અમારી કનાને ઉત્તેજન આપવાને તત્પર છે અને મને વગર જોળખાણુ તેઓએ મકાનમાં લઈ જઈને એક પુત્રી તરીકે આજ મુઠ્ઠી પાળી હતી એટલું જ મ્હારા કહેવાના સમર્થન માટે બસ હતું તેથી એમણે મ્હારી વિનવી સ્વીકારી અને હુ મ્હારા એક જોળખીના સભ્ય મુનડને આજ મ્હારી સાથે ચા પીવા લાવનાની છુ એની વાત મ્હોં એમના માણુમોને મોનમ કરી રાખી હતી તેથી તેઓ પણ કાઈ નવા માણુમને જોનાને તત્પર થઈ રહ્યા હતા.

સાજે અમે અને અમાગ મકાને પહોંચ્યા સાર એમના માતાપિતા હમેરાના જતા વધકે વધારે સમર્ધ રાખીને અમારી વાટ જોતા બેઠા હતા તેમણે જ્યારે મ્હારી પાછળ એમને ઉમરો જોળગીને અદર આનતા જોયા સાથે તેઓ એકદમ જીને ગાભરાગાભગ બનીને સામા આન્યા-આ તે સ્વપ્ન કે સાનુ-પોતાનો અગેવણી પત્ર પાઠો પોતાની મગને જોડુ તો ટાઈ દહાડો તેમણે ધારેનું પણ નહિ તેથી એકદમ તેમને જોડેને વળગી પડતા જરા અચર્યા પણ અત કંણે આક્ષી પૂગવાથી અને જણુ ગળગળા થઈને-“કાણુ-મ્હારા કન્યાનાન” એ બાઈ! શ્રી પ્રજુતી કૃપા! તુ તો નવે અનતારે જ આ થો લાગે છે અમાગ આધળાની આખ આજ સતેજ થઈ ” એમ અનેક રીતે પોતાના હર્ષના ઉદ્ગાર કહતા તેને જાતી સરસો ચાપીને ખુબ આનદાશ્રુ પાડીને પોતાના દેવાનો ઉલ્લેસ એ સમાવવા લાગ્યા કન્યાનાન તો ઝખરાણુ જ પડી ગયા અો અહી મ્હારા માતાપિતા ક્યાથી એ વિચાર આનરાથી એ પપુ જરા ગભગયા તો ખરા પણ મ્હારી તરફ ડિમિત હાવ્યચુકા દષ્ટિ કરીને મ્હારી છેતરપડીનો ભરમ પોતે સમજ ગયા હોય એમ મો જણાવતા જણાવતા-તેમની બાથમાંથી છુટા થયા કે તરત તેમને ચણે પકા સાણાગ હવલ ડરતે કરતે તેમણે અચરણુ નયને તેમની લામા માગી પણ તેમને એમણે વધારે જોવાના અટકાવાને પોતાની સાથે જ બેમાડી તેમના સરિસી કુશનતા આલિના મમા ચાર પ્રજના માડયા આજ મુઠ્ઠી કયા હતા-પૌરવત્થી ગયા પડી આવો જુરો કાગળ કેમ

વખે દતો રિગેરે સવ ખુવાસા માંખ્યા તે ॥ ઉત્તર તેમણે મો આખ્યા હતા તે ॥ પ્રમાણે તમને આપવાથી આખરે તેમને પરિપૂર્ણ મતોપ થયો.

માતાપિતાને પુત્રનો વાક ક્યાથી વમે ? તેમણે તો ઉત્તર પોતાની સમ્પત્તાનો દોષ કાઢ્યો અને આટલે ૪૧ ફરી પાઠા પ્રભુએ તેનો અપુધાર્યો બેગો કરાવે એ જ કોઈક પોતાના પૂર્વ-જન્મના મહત્ત્વ યુગ્યનો પ્રભાવ હશે-આટલા વડ મહા સગદ વેઠવાનું ફળ પ્રભુએ આવું આદિષ્ટ આપ્યું તેથી તે સર્વ દલ પોતે વીસરી જશે-એમ કહેના લાગ્યા અને હવે ૭ મી પર્વન ફરીથી તેમનો વિયોગ ન થાય એટલું જ પ્રભુ પામે દીનતાથી એ માગના લાગ્યા.

મને આમ તેમનું પરમ્પર સુખ જોના રિગેષ આનંદ થાય એ રસાભાવિક હતું અને તેમની વાનમાવી જરાક તેઓ પગાર્યો ને મને હાગી એટલે તેઓ કેમ જાણે મને છેક જ ભુની ગયા હોય તેમ યાદ આનંદથી દોડીને મ્હારી પામે આવ્યા ને પુત્રને જેમ આનિગતા હતા તેમ મને પણ આનિગીને-“મેન-ત્ત્વ જે અમારા ઉપર ઉપકાર કયો છે તેનો બદલો તો અમે વાળી ગયોએ એમ છે જ નહિ-ત્હારા ૪૩ જ અમે અમારા પુત્રના મમાગમનું સુખ પુનરપિ અનુભવીએ ડીએ-તું ન હોત તો અમને એની સાથે કાણુ મેનાપ કગનત-પામે છતાં અમે શું જાણુતે એ અટી હશે-અને અમે આ ગામમાં જના એરે ડીરીતે ખબર પડત કે અમે અહીં રહેના આવ્યા છીએ-મહીનાના મહીના નીકળી જન પણ કોઈને કોઈની ખાતરી પણ મળત નહિ ને કપની ઉપડી જત તથા અમે જે દુષ્કાળ સ્થિતિમાં પડ્યા હતા તે જ બોગરતા અમારે કાળ પૂરે કરન પ્રભુએ તને અમારે ત્યાં મોકલી તે આશને માટે, ત્હારા પગના કડુ ॥ થયા તેથી અમે તો ત્હારા સત્ પગ ધોઈએ ડીએ તો પણ ત્હારા નાણામાંથી મુકત થઈએ એમ નથી ત્હે જે પુત્રીભાન રીકાયો છે તે કાયમ ગમીને અમારા ઉપર વિશેષ ઉપકાર કરીશ તો જ અમે કૃતાધ થઈશું.”

તેમની મ્હાગ પ્રતિ આની મમતા જોઈને મને હર્ષાશ્રુ આવ્યા ને મ્હારા ઉપર તેમણે કાળો ઉપકાર તેઓ ભુની ન જાય તેટલામાટે મ્હે તેમને જણાવ્યું કે-“ માતાપિતા-મ્હારા જેવી રખાળી-નિરાધાર-નગર ઓગખાણની એક છોકરીને માત્ર બાની ખાતર આપે આપના આનંદમાં મ્હાન આપ્યું એટલું જ નહિ પણ પોતાની પુત્રી ગળીને સર લાડ લાવે છે એ શું મ્હાગ ઉપર આપનો થોડો ઉપકાર છે ? પરમરૂપાણુ પ્રભુએ મને આ ગુણ પ્રમગના નિમિત્તરૂપ મનાવી તેથી તું મ્હારા જ મ સજ્જ થયો એમ માનુ છું અને આપની આની કૃપાને સહાગ હુ પાત્ર રહુ એની પ્રાર્થના કર છું.”

આ પ્રમાણે અમે સર્વ સુખની મીમાંસા પહોંચ્યા આપીને નાખતો કરીને અમે મનેએ અમારા કામ માટે નાટકાગામાં જરાની આજ્ઞા માગી કનેયાનામે હવે નાટકાગામાંથી ઉતારો ફેરડીને પોતાને ઘેર જ- હેવા આનંદાનું હતું એ તો કહેવાની જરૂર જ નથી તેથી અમે અને સાથે પાઠા આવીશું એમ કટીને લાચી આવ્યા રસ્તે મને કનેયાવાને પોતાની

પ્રીતિ જાણનાતા-આની રીતે છેતરના માટે જગ મર્મોક્તિથી ઉપારભ આપતા હોય તેમ પણ મીઠા મરે કહ્યું કે-“ યજ્ઞોત-તુ આટલી બધી ચરાર હોઈએ એમ કુ નહોતો જાણતો ત્હારા ગુણથી તો કુ મોહિત થયો જ હતો પણ ત્હારા આ ઉપકાર તમે કુ એવો દર્શાવે ગયો છું કે હવે તેમથી કેમ કરીને નીજાણુ તે કુ સમજતો નથી ત્હારી આની મદદથી જ મને ત્હારા માનપિતાનો ફરીથી અચ્ચાનક અમાગમ થઈ ગયો નહિ તો કુ ભટકી ભટકીને ચાકત પણ ક્યાએ તેમનું મુખ જોના પામત નહિ ને એ બીચારા મ્હાગ વિયોગથી મિઝકાન કુ ખ પામીને અતે પ્રાણુચાગ કુત ત્હારા આ અગ્રીમ ઉપકારનો ખલો મ્હાગથી મી રીતે વાળી શકારો ? ”

“ તમારા માતાપિતાએ મને જે વગર ઝોળખાળે આશ્રય આપ્યો છે તેથી એમની કુ સદાને માટે ઝોળખાળી થઈ છું તેથી ત્હારી તો ફજ્જ હતી કે આવો અણુધાર્યો પ્રસંગ આવે લાગે તેમને સુખી કરના આપની દ્વારા તે બની શક્યુ તેમા મ્હે કઈ પ્રિયેપ કર્યું નેથી આપના સમાગમમા ત્હારે પણ હવે રહેનાનુ ચરો એ મને ઝોળો લાલ છે ? આપની પાસેથી તો ત્હારે ધણએ લીખનાનુ છે ”

આમ વાત કુતા કરતા અમે નાટકતાળએ પહોચ્યા અને લા અમારા “ પાર્ટ ” રોજ કુતા અધિક ઉત્સાહથી ભાગીને અમે એન પૂરો થના પાછા મકાને આ પા

દિવમે વિષે અમારો સમઘ વધારે ગાદો થતો ગયો અને ત્હારા આશ્રયદાતાએને એમ લાગ્યું કે સમાનશીલે વ્યસનેષુ સલ્લયમ્ એ નિયમ પ્રમાણે અમારી બનેલી એક રીતે ગાત તો બધાઈ હતી તો પછી અમને લગનની પરિત્ર ગાથી જોડીને વર-વધુના સમઘમા પેલાના બને બાળક બનારી દેનામા આવે તો શુ ખેડુ ? તેથી તેમણે અમારી મરજ પૂછી, અને ત્હારે તો કુ આ સમારમા એકવનાઈ દેનાથી કેઈની સમતિ લેનાની ન હતી-હ-થે આગળથી એમને ત્હારા પ્રાણેશ નીમી દીધા હતા-એમના ગુણથી મોહિત થઈને સગાકાળ એમની દાસી થનાને કુ તત્પર થઈ ગઈ હતી, તેથી મ્હે તે વાત તરત સ્વીકારી અને એમણે પણ સુભાગ્યે ત્હાગ પ્રતિ સદ્ભાન દર્શાવી હા પારી તેથીસ્વલ્પ કાળમા અમે બને સદ્ધર્મચારી બની અમારા માતાપિતાની મેના મર્જુ શ્રદ્ધાથી કરવાની સાથે અમારા ધધામા પણ વિશેષ કુશલતા મેળવના ચાઆ

જીન્હાકુવર.

લેખક-રા હરનાથ અમુલખગાય દેસાઈ, બી એ

રાત્રિ લાપણુ ૬ મુ

સવત ૨૦૨૧ના શ્રાવણ સુદ આમને રોજ રહવાના છ વાગ્યેથી સૌ જી હાકુવરના મહીઆઈ મામાના પુવા ૮૦ વર્ષની ઉમરે ગુજરી ગયા તેથી ઉતાવળા ઉતાવળા તે કુટવા જવાની તૈયારી કરતા હતા તે વખતે ગજેશી પાયાલાને કગડાખી કરેલી તેનો નાત્રિએ દુરસદની વખતે આપેનો અ સૌ જીન્હાકુવરનો જનામ

“રહવાના તમે શુ કરેના હતા? હવે યાદ નહિ આવે? મતનમની હોત હોત તો યા આવે બૂની ગયા? બોનોને હવે

ક્યારે બોળ્યા હતા? કેમ રહવારે બોલેના-હું મારા મમન મામાના છાકુપુવાને કુટવા જતી હતી ત્યારે હજુ યા નહિ આપતુ હોય, કેમ? નજ જેના બોન બોલવા અને પડી બૂવી જતુ યા બૂની જનાનો ફોગ કરવો! માર તો માણતુ માણસ મધુ ને તમને ટીકા કરનાનુ જડ્યુ!

ટીકા કેમ ન કરે? તમારું હવે પણ શેનુ બનાવેનુ છે? ઠીક વખત બેઈ બોલ્યા! મરે તેને ત્યા રડનાડટના પછુ ન જતુ? મોઢનુ માણુમ જાય અને આપણે તેને આસાયેશ આપની નહિ? તેના કુ બે કુ ખી છીએ એમ બતનાવના ખાતર તેની સાથે રોવાડવામા સામીન ન થઈએ તો આ શરીર ત્યા કામના છે?

હવે આખો ન કદાડો. મહારાજે વખત ન હોતો, નહિ તો તે જ વખતે જવાખ આપત વખત મળ્યો છે તે કહેનાની જ છુ તમને ન કહું તો કેને કહું? તમે સ્ત્રીઓના હૃદય સખન્ધી નામીઓની વાતો કરોછો મોટી અભાઓમા બાગ ગજ લામા લાપણો સલળાવો છો, ને ધરમા બધુ વાહ! વાહ! કર્ઈ થયુ કે અમારા કામમા ઠીકા તમારી કવન, તમારા જીભાઈ વગેરે દોષ્ટ રો-જેમાના કેટલાના નાક કાન જડથી મ્હાડી નાખના બેઈએ, તમારી રમત ગમત, નાના છોકગાં મારફ દાઝા ઝાગવા અને પડી હાથમા મારા ધોષકણા જેનુ લખેને હોડતુ, તમારા ધુમાડા, તમારી તોફાન મચ્છી, તમારી છેનાઈ એ વિષે મેં તમને કદી પણ કઈ કહ્યું છે? તમને અમારા કામની ટીકા કરવાની છે શુ કહો છો? અમે બધા દોષ કરીયે છીયે? ગતીમાં ધ મ ધડમ અંદાળી યાદા પાના, આખમાથી આખ કરના મોહુ આસુ ખેરવતુ તે અમારા ગેગ? અમારું પત્થર ફાટે એનો મરે રાજ્યા ગાતુ તે શુ? બોનો, બોનો હસો છો રાને? મને યાદ છે તમે શુ કહેતા હતા તે તમે તેને નાચ કહોનો કેમ? એ ગરના ગાનાનો વખત હતો ખરો ને? ત્યા તો આનંદ નરમેયો તે નાચ કરના ગયેના? જરાક શરમાઓ તમારું હૃદય તો શેનુએ બનેલુ છે! પત્થર પીગમે એનુ મરણુ ને તમને ત્યા નહિ! તમારે તમારા જ જેના કંઠાર હૃદયની સ્ત્રી બેઈની હતી તો મને શુ કામ પરણ્યા? (રડે છે)

हृ संकीर्ण

चित्रकार—श्रीयुत घोषि म

—कोपीराज

પ્રાસંગિક વિચાર

લેખક-રા. રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

૧. રાજકીય પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રાન્તિક સરકાર.

અંગ્રેજ કેળવણીએ પ્રજામાં સ્વાતંત્ર્યની વેગબરી પ્રગતિને અત્યંત ઝોસથી હથમચારી મૂકી છે. અંગ્રેજ સરકારનું રાજ્યનત્ર સ્વાતંત્ર્યપોષક અને હમેશા ઉદાર હોઈ એ અનિરિગાળ તત્ત્વથી આ દેશની પ્રજાનું લોભી સ્વાતંત્ર્યને જ પ્રિય ગણે એમાં આશ્ચર્ય નુ દોષ શું ? એ વૃત્તિ પ્રજામાં જેમ રીધારે પ્રાગલ્ભ્યથી રિકમળી રહે તેમ તેમાં અંગ્રેજ સરકારને અભિમાન ગમવાનું મહાનું પ્રયત્ન કાઢવા મળે છે. આજથી એટલીસ વર્ષ પહેલાં એટલે ૧૮૮૪માં મદ્રાસમાં કિવાન બહાદુર રબુનાથરાવના રજા સિન્ધી ગાંધીન પરિપક્વતા બીજા નખાયા બો એ બીજાના દુન થતા થતા આગે મ્હોટા ત્રણપે આપણે એ પરિપક્વને એક મહાનું રાજકીય સંસ્થામાં ફેરવાઈ ગયેલી જોઈએ છીએ, એ જ આ રજામાં અંગ્રેજ રાજ્યની માર્ગકનાનું વધારેમાં વધારે મહત્વપોષક પ્રમાણુજન પરિણામ છે. એ વખતે એવો હતો કલ્યાણે પરિપક્વતા મુનનીઓ અને આ દેશના મહાનું નેતાઓ મ્હામે તેમના ધુ ધર કાવમાં સ્હસાન ઉગે નમનના પ્રકારના અનેક સડોતે સ્વાભાવિક રીતે ઉભા થતા અને દેશના પેટના અધિકારીઓ તરફથી તેમના કાર્યપ્રવાહ તરફ શકાશીન દૃષ્ટિ ફેકરામાં આવતી હતી એટલું જ નહિ પણ એ પ્રવાહો રોકરા માટે અનેકધા અનેકરિધ મુઠકેલીઓ પણ ઉભી કરરામાં આસતી હતી. પણ પ્રજાના નેતાઓના દૃઢ આમદ બને કાવ કરનાની પ્રયત્ન ઇન્જાને રોકી મડાનન અધિનરીગના આ પ્રવામો સહભાએ હમેશા નિર્દુન નીરખા છે એના અધિમરીગની આ મમતીથી પદ્ધ નિધી પ્રજામાં અસતોષ ફેલાનાના મરણ મળે છે એ એ પ્રનિદ વાત છે, એટલા માટે રાજન અને પ્રજા ઉભયના કદયાણ અથે અધિમરીગ પોતાની આવી ગળ્યવનીવરી પદ્ધતિને નિનાજરિ આપવાની હવત જરૂર છે. પ્રજાના સ્વાતંત્ર્યનિનસ ઉપર ના ઇન્જાનેગ નિયનના મૂકી તેને અદુશમાં ભાસાની જે મહેનજઓ આ અધિમરીગને ધાર તે તેમના કાર્યનન દાનને ગભીર રીતે નુશ્માનકતા નીરહે પ્રજાના પ્રમ બો વિશ્વાસ સપાન કરનાને માટે કે તેમના હવનને રીધારે શુદ્ધ બને સાધિન મનાવનાને માટે પ્રજાની જ કોમન દૃષ્ટિએ તેમની અનેકરિધ પ્રવૃત્તિઓ જોરાથી અને પ્રજાના જ કલ્યાણસાધક માર્ગોવાળી રાજ્યવકીરની પદ્ધતિ પ્રદાન કરરાથી બનને પ્રયત્ન તરસામે અન્ય નાબ છે, એ રીતનું અધિનરીગને ગભીર રીતે નિરમગ્ન થાય છે અને તેથી પાછામે મનને નન્ય ના ઇન્જાનેગ પ્રનાગ ઉભો થાય છે, એ યોગ્ય સામનપદ્ધતિનું સાફ પતિલામ નથી.

અમનાવાદની ટેની પ્રાન્તિ પગિદ રખતે અમ નાનાના હાવા મેડેટે ત્યાની પરિપક્વતા કાનવા પો જે રોકા આપો હતો તેો મ્હીનર જાપણથી બે ત્યાના કાવસાદ એ પ્રો હતો પણ કે નેડરના સાપણની દે એનાએ, લોક સામગ્રી સિદ્ધતા પગના નામ અમમ ૧

પતિનના સગીઓ ૨ ૨- - એ ૧ એગ ત્રિપાઠી એ- - પની, મના

વાર્તાની જ પ્રશ્નએ નહિ પરંતુ સુધારના આપણા આગેવાન લોકનાયકોએ પણ પ્રશ્ન નિર્ણય ઉપરની અગત્ય હતી પરંતુ તેમ નહીં કરતા એ અવિરેક સર્વ ઈર્ષગણી ગયું અને જાણે કે જ થયું નથી એ, રીતે એ આખા પ્રશ્ન ઉપર જે પ્રકારની ગળતી ખસાઈ ગઈ તે અરેખ્ય અત્યંત લોચની પાત્ર છે નામ ૧૦ જાનગ-હિન-કાઉન્સીલને પ્રતિષ્ઠા ધારણા આ પ્રશ્ન આં મી પડેને પ્રશ્નો હતો પરંતુ તેનો ઉત્તર પ્રશ્નને સંતોષ આપે એવી રીતે મળ્યો નહિ, એ સમયે અધિષ્ઠિત રિંગીરી થાય છે આની સાથે ઉપર ઈર્ષ પણ પ્રકારને દાદપિછોડા કરવાની પદ્ધતિથી પ્રાન્તના અને તેની પ્રજાના અન્માન, ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠા એજ થાય છે આ જ દષ્ટાન્તને અનુસરીને ડીમેન્સર માસમા લખનાના ઉપરી અધિકારીએ રાષ્ટ્રીય પત્રિકાના સંસ્કાર મળી નરક એક એવો અનુભવીપર મોકલ્યો હતો, કે જેની કંઈ આડકતરી રીતે એનું મનજાવવામાં આ મુદ્દા કે કોંગ્રેસના નકાલોમાથી કોઈ પણ વક્તા, પોતાની જાણ ઉપર અકુશ મૂકી મોનગે નહિ તો તેના ઉપર ફાજદારી કાયદાનો લગ કર્યો આરાપ મૂકનાની નામુદગ ફરજ ધ્યાનિત અધિકારીવગને સિરે આવગે આની ચેતવણી ત્યાના મુખ્ય અધિકારી સરજેમ્સ મેટ્ટને કેવળ કોંગ્રેસના જ તરફ મોકલી હતી, લખનામાં ભરાનારી અન્ય પત્રિકા તરફ નહિ, અમે સ્પષ્ટ શકતા નથી કે એ નામનાશીએ અન્ય પત્રિકા અને કોંગ્રેસ નામે આટલો પણ ભેદ કેમ ગણ્યો હતો? લખનામાં નાતાલના તરેસારોમાં અને ન્દાની મોટી જાહેર દિવસોમાંની સમિતિઓ ભેગી થવાની હતી તેમાંથી કોંગ્રેસને જ આમ મુદી કાઢવામાં સરજેમ્સ મેટ્ટનેનો જો આગવ રશે, તે ઢલથી મળતુ નથી કોંગ્રેસમાં બોલનાર વક્તાઓનો મોટો ભાગ અનુભવી, દીર્ઘચી, હકાપણનાળો અને હાપનાડાનુનો જામજનાર, કેવળ પ્રસિદ્ધ વક્તાઓનો છે અને તેમના દક્ષ ઉપર આમ અકુશ મૂકનાનો અધિનાર કોંગ્રેસના પ્રમુખ ગિનાય અન્ય કાંઈને પણ નથી તો ઉપના આલયનો ખરીતો રસગતમજાના પ્રમુખ ઉપર મોકલવામાં કાંઈ અર્થ અચાલો હોય એવું લાગતુ નથી કોંગ્રેસમાં બોલનાર વક્તાઓનો એક મોટો ભાગ સરખાની કાઉન્સીલોના ઓનગમન મળ્યોતો છે અને એમને હાપનાડાના એનું ભયોટ હોય કે? એ લોકો અમવાનિત ઈર્ષગત્યના કે પ્રજાના હિત વિરુદ્ધ વાય કે કોંગ્રેસ જેવી મહાત્મ અન્થાને કાંઈ પણ રીતે નેજ પણ હાનિ થાય અને તેની પ્રતિષ્ઠા આં ગૌરવ જગભાર પણ એજ થાય, એ પ્રમાણે એની નકિતઓ વર્તે એ એમની નીનિનીન પ્રમાણિતતા ઉપર મહાભારત જેનું ગાણ એવી આગકથી એ જસામ ૧૨ વ્યક્તિઓને ૧૧ જાણ અન્યાય થવાનો ગળી જાય છે તોય નર્મની કોંગ્રેસની અમર કામગીરીમાં હાથ પણ નિમે આપા પગલે વેરાને કાંઈ પણ અધિનારી પ્રેમયો નથી હતા મર જેમ્સ મેટ્ટ ૧૧ એ પ્રેમલા ની રીતે અને એના ક્યા સમત કાગોને ત્રીજાઈ હતો એ કપનામાં પણ આની ગ તેમ નથી કોંગ્રેસના ન કાંઈ સમિતીના પ્રમુખ આં ગજગનનારાયણ પતિ જે ઉત્તર તેની સરકારો મોળ્યો છે તેવી કોંગ્રેસનું ગૌરવ એજ થયું છે, એનું અમારું દૃષ્ટાંતી માનવું છે જે વાતનો અવિરર એ મહત્તે ન હતો તેમાં તેમજે આવું નિષ્પ્રયોજન માથુ મારી કોંગ્રેસનું સન્માન ખતિ થવા જેનું ક્યું કે મર જેમ્સ મેટ્ટનેના આપગના મહામે અમે અમારો સખત અળગમો દસાવતા આ અમારો નિષ્ઠ અભિપ્રાય.

અને ગુપ્તતા જાણીએ કે 'ગ્રીએ નામનાર વૉલ્ફમગ્ન-ઈન-કાઉન્સીન પામે વડીધારામનામા આના પ્રત્યેના ઉત્તર માગી તેના સતોષકારક નિણય તાત્કાલિક આપણા દેશ-જનોએ પ્રયામ કરવો ઘટે છે. દેશની વિભાગ પામતી આવી આંદોલનાનીઓની પ્રવૃત્તિઓ ઉપર નિષેધારણુ અક્રમ મુકનાની રાજ્યપદ્ધતિ મ્હામે પ્રગતના અવગમ્ય નેતાઓએ પ્રગ્ન તરફથી તેમના અટકાવ અર્થે ગોચર પિદ્ધાપોષા રાની રૂપ ત અગત્ય છે કે જેથી બરિધ્યમા આના પ્રસંગે બનતા અગ્રે એટલુ જ નહિ, પરંતુ કાયદેમગ ગણાતી આ ગાજડીન પ્રવૃત્તિઓના સૂચનીઓના માર્ગમા આવી પડતી અને વિધિ અડચણો સદાને માટે ફર્ થર્સ આ રાજ્યીય પ્રવૃત્તિઓમા રાજ્ય-નિગતા મા' તરફો દહે એટલા બધા તો આમજ થર્સ વણાઈ ગયા છે કે તેને રાજ્યોદ્ધો અન્ધ દહે લાગી ગઈ તેમ નથી એ અમારી દ' માન્યતા છે.

નામદાર વૉલ્ફમગ્ન લૉ. ઈન્સફ. પાતાના ગજનનના સિદ્ધાન્તો તરીકે વિગાલ દરિમિનિદુઓ સ્વીકારી, આ રેલની પ્રગમમા આના આના પ્રસંગોથી જે ગેરસમજે ઉભી થર્સ લોડયાગણી ઉચ્ચેરાય જનમમામા જેથી મામ્ જ્વાલ્મેગ અમતોષ દેનાય તેની અનુમગની આ ગજનનીતિ ન થીને આ દેશની પ્રગતના રધારે વિશ્વાસ અને સન્માનને પ્રાપ્તિયાન, અંચા રાજ્ય-તાના અતિ વિગાન અને દીવર્ગી તેમ જ લોકપ્રિય સિદ્ધાન્તો સ્વીકારજે તો તેથી આ દેશનુ અર્થે ગજનનુ ધણુ કથ્યાલ ધર્મશરો એ નિગડ છે. પ્રાન્તિક સગકારના ટનાડ અરિત્રી ઓત્તીસુચિત દરિમિયાં ને રધારે રિત્તન અને લોકપ્રિય બનાવનાની રુગ ના રોડ ઈન્સફ. હાથમા લે તો તે આ રેલની પ્રગતને રધારે દ્વિતાનદ થરો તેથી જગજન અને પ્રગતના પ્રેમાન સમન્ધો રધારે મા' અને અગીન મનગે એનુ અમાડ માનવુ છે.

૨ પંના યુનિવર્સિટી બીલ—

ગઈ તા. ૨૧ મી દીએમગની સાગે મુમાઈની યુનિવર્સિટીમા પડના યુનિવર્સિટી બીન અમન્ધમા અત્યલ ગ્રાકમીબગી ચર્ચા થઈ હતી. વૉલ્ફસિ-ચેન્સર ૨૨ એન-ન પ્રમુખ-પદે હતા. મને ઉપયુક્ત બીન અમન્ધમા મ નારાયણ ચેન્સરે અવન જ્વેમદાર પગલુ ધધાયો. અભ્યાસમા મ અગીન અને નાજમી મરીઆ ઉપરીતની પડના યુનિવર્સિટી મીનતી એ ત્યાં યુનિવર્સિટીના ચેન્સરને તાવની અન્ય યુનિવર્સિટીઓ ગળા અતિ રધાર પડના વિગાલ અરિડારો અને તેના તન ઉપ સખ્ત અડગની મતાઓ આપરામા આનાગ ૨ તે અરિડાર એટના નસ તો આગળ પડતા છે કે તેની ઉપે ચેન્સર ગીન્ડીગી મુદાની મન-રમા ૧૯ પલુ અમ્ય માટે રગ્રાધા ઉપરામા આવે તો તેનો કેવનો નિણય કે યુનિવર્સિટીના હાગમાગના મીડ પ્રત્યેના અતિમ નિધાય કરવાનુ મય તથા એ હાગમાગ સમન્ધમા જેન્હાનામોટા રુઓ કરના ૧૧૯૨ તે પલા ચેન્સર જ ૨૨ ને ઉપગત મીન્ડી ગમા રુપ ચા' જ મર્યો નીમરામા આવે અન યુનિવર્સિટીના અન્ય હાનરાહડ પળ નીમરામા ચેન્સર ને જ હાખ મરે આના હામોને રીધ મેનેટ તો માત્ર એક નામની જ ઉની રી મં. ગી ગણાય અે નેને કોઈ પલુ પ્રકારના ઉપયોગી અગ તરીકે મી ગવામા આવી નથી.

વળી આ બીવની રૂએ ફક્ત સાત જ કોલેજો અને તે પણ યુનિવર્સિટીની આસપાસના એક માધ્યમના પ્રદેશની હદમાં હોઈ શકે તેમ ઉભી કરવી, એવું ઠગવામાં આવ્યું છે.

આમ ભોજનના નિકાસ નિષ્ફ આ બીવ ધડાપુ છે અને તેથી આ બીવ પ્રજાના લાભની વિરુદ્ધ છે એટલું જ નહિ પરંતુ કેળવણીના આ મહાન પ્રગતિમાન યુગને અર્થ ગીતે પ્રતિદૂત હોઈ સર નારાયણ ચન્દાવરકરે એ બીવ સ્વીકારવાને માટે સાદુ ચોખ્ખી ના પાડી હતી હિન્દુસ્તાનમાં હજી અન્ય નવી યુનિવર્સિટીઓ ભગિણીમાં ઉભી કરવામાં આવશે અને આ રીતે પટના યુનિવર્સિટીના બીવનું યોરણ સ્વીકારવામાં આવે તો ભગિણીની નવી સ્થાપનાને જનગૃહસ્ત ધોક્કા પડોયે, અને કેળવણીને કળાપર કળા પાછા ફરવું પડે, એની ગિચ્છિતિ આવે તેથી સર નારાયણ ચન્દાવરકરે એ ચોખ્ખું જ કહ્યું હતું કે આ પ્રમાણે મેનેજમેન્ટને કોઈ પણ અધિકાર આપવામાં ના આવે અને ચેન્સેલરને જ સર્વોપરિ સત્તા આપવામાં આવે તો પટના યુનિવર્સિટી એ એક Debating club અર્થાત્માં કરવા માટેની ન્હાની સંસ્થાના અધ્યક્ષત રૂપમાં જ વર્ણવે રહેશે મેનેજમેન્ટે તો કેવળ સૂચનાઓ જ કરવાની અને એ સૂચનાઓ સીન્ડિકેટ સ્વીકારવી જ જોઈએ, એવું બન્ધન ના હોવાથી અને સીન્ડિકેટ ચેન્સેલરને જ માન આપતી હોવાથી અને ચેન્સેલર જ સર્વોપરિ સત્તાધિશી હોવાથી, યુનિવર્સિટીના કાર્યવ્યવહાર બ્યવસ્થિત રીતે આવે તે નહિ તે જોવાનું કાર્ય પણ તેનું હોવાથી, અને એ બ્યવસ્થામાં માર્ગ પણ પ્રકારની ખામી નીકળે તો પોતાને ચોખ્ખા લાગતા માણસો નીમી તેના નિકાલ પોતાને કરવાનો હોવાથી, સર્વ બામતોના છેવટનો નિર્ણય પણ ચેન્સેલરે જ કરવાનો હોય છે આવી બ્યવસ્થા તદ્દન વિચિત્ર અને હિન્દી યુનિવર્સિટીના ઇતિહાસમાં કદી ના જોયેલી એવી છે આ પ્રમાણે યુનિવર્સિટીને જો સરકારના એકબાજા જ તરીકે ઉવાડવાની હોય તો પછી એક સ્વતંત્ર યુનિવર્સિટીનું તેને મિથ્યા નામ આપવાની કોઈ પણ જરૂર નથી રહેતી સર નારાયણ ચન્દાવરકરે યુનિવર્સિટીના સન્માન અને પ્રતિષ્ઠાને ઝાખી લાગે એવા, એટલું જ નહિ પરંતુ યુનિવર્સિટીના સ્વાતંત્ર્યવિરોધસત્તી વિરુદ્ધ જતા લનજો આ બીવમાં ધડાઈ મૂકાયેલા હોવાથી તે નિષ્ફ પોતાનો સળન અભિપ્રાય આપવા મેનેજમેન્ટે તદ્દન બ્યાજથી રીતે મજબુત લખામણ કરી હતી.

તે પછી આ બી ચીમનજાન સેતલનડે સર નારાયણના કથનને ટેકા આપ્યો હતો આ બી ચી રહુનાથ પરાજપેએ બિહારવામીઓની દયા ખાતા અસરકારક ચમ્પોમાં કહ્યું હતું કે આ ખગડામાં ચેન્સેલરને એટલા બધા તો વિશાળ અધિકાર આપવામાં આવ્યા છે અને તેમાં તેને એક પગારદાર તો કર તરીકે રાખવામાં આ પો છે કે તેથી પટના યુનિવર્સિટીનું ગૌરવ બોલુ થાય છે આખા દેશમાં ન્યારે કોલેજોમાં વિદ્યાર્થીઓ તો ધસારો વેગથી વધ્યા જ ન્યય છે તે વખતે નવી કોલેજો ઉભાવાના કાર્યમાં આ બીવથી મોટો અવરોધ ઉભો કરવામાં આવે છે બિહારવામીઓ ન્યારે ફન મેટલાનો એક ટુકડા માંગે છે ત્યારે તેમને જાણે પત્યગેના ટુકડા આપવામાં આપવામાં આવતો હોય એવું બનવું જણાય છે હુડમાં પટના યુનિવર્સિટીના બીવનું બધાંજ સર્વ રીતે પ્રવચન માન બનાવવા વિડાસ નિષ્ફળ છે આ પ્રમાણે સુબાની યુનિવર્સિટીની મેનેજના પ્રવચનના આગેરાત પુડ મોઝે મહત્વના આ પ્રશ્ન ઉપર જે ચર્ચા કરી હતી તે ઘણી જ ઉપયોગી હતી યુનિવર્સિટીના

ઝાંખવ્યવહાર માટે નાણા પ્રમજન આપે છે અને તે ઉપર અકુશની ઘટની સત્તા પ્રમને હોવી જોઈએ, તેને સ્થળે બહુય સગકારી તત્વ આવી રીતે આગેજ કરી પ્રમજનના અભિનાય ઉપર તરાય માગવાની આવી અનિષ્ટ પદ્ધતિ આપણો અધિકારીવર્ગે ક્યારે છોડશે? લોકશાસનના આ મુગમા પ્રમને જ્યારે પોતાના તરો ચનારનાયોગ્ય મનારના માટે શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે, એક પોતે જ્યારે તેની માગણીઓ કરે છે ત્યારે પણ તેમને તેની ના પાડી નિરાગરના કે તેમના અધિકારની વચ્ચે આવી તેમના વિકાસને અતગમ્ય થયું, એ કોઈ રીતે હજી નથી મેસુરની 'યુનિવર્સિટી'ના એક તાજે જ દુષાન્ત લઈએ એના બધારણ અને પટના યુનિવર્સિટીના મધારણ વચ્ચે કેટલો બધો અતગમ્ય છે! ડૉ. એને આ સમન્વયમાં યોગ્ય કંઈ હતું કે,

He thought that if a University was to be of any use it ought to be autonomous. The fact that the Government was to support the University had nothing to do with the question. The Government supported it from the public funds, which was money belonging to the people and the people should have control over that University.

સક્ષિપ્તમાં એમ ઈંગ્લીએ છીએ કે નામદાર વૉઈસરાયની ધારાસભામાં આ બીન ઉપર બહુ જ ગંભીરપણે વિચાર ચલાવવામાં આવ્યો એટલું જ નહિ, પરંતુ પ્રમજનના દક્કલું સંપૂર્ણ રીતે મરક્ષણ થઈ પટનાની યુનિવર્સિટીને એક આદસજીત સમ્યા તરીકે ઉભી કરવામાં આવશે, અને નહિ કે એક નામની સમ્યા પ્રમના જીવનને વધારે પોષક નત્વે આપવામાં સગીન, દદ અને પ્રમની દૃષ્ટિએ સાગતી ઉપયોગી કેળવણીની જ પ્રમને જરૂર છે.

૩. ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણી—

“મુ બઈ ઈનામમાં જે જે સહેજમાં મ્યુનિસિપાલીટીઓ હોય ત્યાં ત્યાં ફરજિયાત કેળવણી શરૂ કરવા માટે પગના લગના અને તે માટે અધિકારી અને બીનઅધિકારી વર્ગની એક મિશ્રિત કમીટી નીમવી કે જે આ સમન્વયમાં ચોક્કસ નિયુયો તૈયાર કરે”—આ મતલબનો એક દુકો પણ ઘણો જ અગત્યનો હંગામો આ મી વિદ્યુતભાઈ પટેને નામદાર ગવર્નરની ધારાસભાની છેત્રી બેઠકમાં રણુ જોઈ હતો અને આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આ હરાવ ઉપર પુરબજ ગસાકમીલરી ચર્ચા થયા પછી ‘ઈન્ડિપીરીઅન કાઉન્સિલ’ના હરાવ વિરુદ્ધ પ્રાન્નિક મરકારને પગના લરવાનો કોઈપણ પ્રકારનો અધિકાર નથી’ એવી એક દલીલ સાથે આ મી પટેનો હરાવ ‘નાપાસ’ થયો! આ મી પટેનો હરાવ બહુ જ મોળો હતો છતાં એવો એવો પણ સ્વીકારવાની નામદાર ગવર્નર-ઈન્ડિપીરીઅન જરૂર ના જણાઈ એ આવન એવની વાન છે મ્યુનિસિપાલીટીઓને મક્કત અને ફરજિયાત કેળવણી આપવાના સીધા કે આક્રમકારણે અધિકાર નથી અને એવી રીતે જુદી જુદી મ્યુનિસિપાલીટીઓને એ દક્ક અપાવવા માટે આ મી પટેને જે અતિ નમ્ર હાવ મૂક્યો હતો તે અત્યંત આવશ્યક હતો એ નિરાક છે એ હરાવ કેટલો બધો નરમ હતો તેનું એક લક્ષણ એ હતું કે એ હરાવ

વની રૂપે કેવળ છોડરાઓને જ ફરજિયાત કેળવણી આપવી, અને છોડરીઓની ફરજિયાત કેળવણીનો પ્રશ્ન તો હાન દરરહેના દેસાનો હતો, તથા જે જે મ્યુનિસિપાલીટીઓને પોતાના પ્રદેશમાં આ પ્રમાણે કેળવણી ફરજિયાત કરવાની ઈચ્છા થાય તેને જ સરકારે એવી મૂલત આપવી.

પરંતુ, આ દેશની સરકારને દ્રવ્યના બહોળા ખચમાં ઉતરતું પડે, આ દેશવર્થી સરકારે હાથે પ્રજામાં અસતોષ ફેલાય અને છેવટે આથી ઈર્ષીની જન કાઉન્સિલના હાન વચ્ચે, આનું પડે, એ તથા મુખ્ય દલીલો દ્વારા મરજર તરફથી ઓ મી ચૌધરે પોતાનો અભિપ્રાય તેની વિરુદ્ધ લાંબો હતો પણ એ રહે દલીલોમાંથી એક પણ પ્રજાને માન્ય થઈ શકે તેમ નથી અમને એ દલીલોમાંથી પણ પ્રકારતું વ્યાજબી જન લાગતું નથી, એટલું જ નહિ પણ એ દલીલો કેવળ લાભો જવાન મરે છે યુદ્ધ પછી વધારે સગીન સ્વરૂપમાં ફરજિયાત કેળવણીનો પ્રશ્ન હાથમાં વધે શકાય એવા જરૂરથી હાનમાં ફક્ત જે મ્યુનિસિપાલીટીઓને એવી સ્વતંત્રતા લેવાની ઈચ્છા હોય તેમને તે આપવી અને બીજી મ્યુનિસિપાલીટીઓની યોગ્યતા માટે સરકારે એક કમીટી નીમવી કે જે પોતાની સૂચનાઓ તૈયાર કરે, એટલે યુદ્ધ પછી બીજી વિચાર કરવાનું બાકી જ રહે નહિ.

સરકાર ફરજિયાત કેળવણી કરે તો પ્રજામાં અસતોષ ફેલાય, એ વાત સ્વીકારતા પડેલા હસતું આવે છે પેટમાં કઠડીને બૂખ લાગી હોય તે વખતે ખોરાક મળે તો તેથી આગ્રહ વાદ અને સતોષ થાય કે માણો દેવાય આનું જનનું એ તો અમલગત જણાય છે પ્રજાને કેળવણીની અત્યંત બૂખ લાગી છે અને કેળવણી માટે એ બહુ આતુર છે તે વખતે કેળવણીથી પોષકતત્વ આપ્યાથી પ્રજાના આસીરાં જ મળે એ નિશ્ચય છે.

ફિશિઆમાં બચર યુદ્ધ આવે છે તે વખતે ત્યાં ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરનામાં આવે, હિન્દુસ્તાનના દેશીરાજ્યોમાં પણ એ જ કેળવણી વધારે સગીન સ્વરૂપમાં ધડાની બાંધ છે, તે વખતે આપણી સરકાર આમ હરહમેશ 'હમણા અવકાશ નથી,' એમ કયાં જાય એ કેટલું બધું શોચનીય ગણાય? હિન્ડિઅન નેશનલ કોંગ્રેસ, પ્રાન્તિક પરિષદો અને કેળવણી પરિષદો ઉપરાંત દેશની લિનક્ષિત વર્ગોની મહાન વ્યક્તિઓ દરરહ્યાર ઉગે ફરજિયાત કેળવણીના ઉદ્દેશની રાહ જોયા કરે છે તે વખતે સરકાર તરફથી આવા નિગાસાજનક રામ્પો નીકળે એ અત્યંત દુઃખ વાત! કહાય-અંતિ પરિણામે એ જ કહ્યું છે કે, 'Let us have concrete proposals ready at our hand to be given effect as soon as the war is at an end to begin our work in right earnest'

જે કે ઓ મી પિટ્ટનાર્થ પડેને આ બીજી કાઉન્સિલમાં લાનવામાં ધણ જ ઉપયોગી કાર્ય થયું છે, જતા પણ એ બીજીની મરજિયાતો જોઈએ તેટલી સગીન ના હતી આ જ મરજિયાતો સરકારે કશું ના રાખી, તો બીજી તો કેવી રીતે તે કશું રાખન, એ એક પ્રશ્ન સ્વાભાવિક રીતે ઊભું પડે તેમ છે પરંતુ અમારું જ માનવું છે કે કેટલીક વાર એ યોગ્યપણાથી

બધું મારું જાય છે છોકરા મો તેમ જ છોકરીઓની કગડાના કેળવણીનો પ્રશ્ન બધું જ મળી રહે અને એ પ્રશ્નો સગીનરૂપે સગડા સમય ગળુ કે સારી જરૂર હતી આપણી માગણીઓ જેમ વધારે મનન અને પોતાવત્તવોથી સગીન બનેલી હશે તેમ તેમણી વધા સત્ત્વ ની જાગે એ નિમનય છે કેળવણી મન-મનમાં વધારે સગીન રૂપમાં હજી મન નીતન રાગેવા પ્રાન્તિ-સરકારની ધારામબાઓમાં તેમ જ વડી ધારામબામાં વધારે વેગથી ઓ ધીરેથી ગળુ કરવાની જરૂર છે એ હાલો પાળી પડે તો ખીજી રાર જમણા ઉત્સાહથી અને વેગથી ફરી જુ કરવાનું કાર આપણા બીન-અધિકારીઓ-પ્રજાજનના સમ્યજનોયે હિમ્મતથી દાયમાં લેવાનું છે જો હાલમાંનું મહાન અર્થસૂચક સૂત્ર—*Agitate Agitate and Agitate*—નું સંપૂર્ણ પરિપાતન આપણા આ સંબો કરશે તો જ ભવિષ્યમાં તેની સિદ્ધિ પ્રમાણમાં વેલી થશે એવી અમારી નમ્ર માન્યતા છે પ્રત્યેક મનુષ્યના જીવનને જેમ દસા અને પાણીની અગત્ય રહે છે, તેમ પ્રજાના જીવનને કેળવણીની પ્રથમ જરૂર છે કેળવણીથી પ્રજાનો જીવનવિકાસ નાર વિનૂત દહીમૂત અને ગળ્યને આવી રાં પ થઈ પડ છે

કાઉન્સિલમાં એક દરે આ વિષયની ચર્ચા ધણા જ ઉત્સાહથી ચર્ચા હતી અને એ વચ્ચે એવી તો રસમરી અને ઓં મી થટેન રિએરેને માટે માન ઉપન કરે એવી હતી કે, અમે હમીએ કે તરેમના આ પ્રાનો વધારે વેગથી આગળ વધે અને તેમને યશ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે

૪. આંત્રાન્યમ મેવન—(The Imperial Conference)—

We will not tolerate the pretensions of the Dominions to a share in the Government of our Country without our being admitted to an equally effective share in the Government of the rest of the Empire. Once mistress of her own destinies India will know how to hold her own among the nations that owe allegiance to the British Crown. India should be represented by her own natural leaders. —The Hon'ble Mr V S Shrinivas Shastri Self-Government for India under the British Flag

યુરોપના મહાન યુદ્ધો અને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના નીતન બધાગણની વધારે સુદૃઢ વ્યવસ્થા કરવાને માટે આવના કેમુઆગી માસમાં ઇંગ્લેન્ડમાં બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના પ્રત્યેક ભાગનું એક ખામ સમેન—*The Imperial Conference*—થી ઇમ્પીરીઅન કોન્ફેન્સ બરવાનું નક્કી થઈ ચૂક્યું છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તે માટે સામ્રાજ્યના પ્રત્યેક ભાગના લોકોને તેમાં ભાગ લેવા માટે આમત્રણ પણ અપાઈ ચૂક્યા છે આ સમેનમાં હિન્દો યોગ્ય સ્થાન અપાશે કે નહિ, એ એક નબતે પ્રથમ પ્રશ્ન હતો, ઓ તે સમયમાં આપણા દેશના અગ્રગણ્ય નેતાઓએ, વિમાન્કાએ અને ગજદારી પુરોએ યોગ્ય રીતે પ્રત્યક્ષનનો મનવ પધા ધારી જ હજી દૃષ્ટિથી નબતસર પાચો તેના પગિણાને નામદાર સમ્રાટ ન્યાયની સમરે હિન્દના પ્રમા લૉન્ડોનમાં એકઠાને હિન્દ નરકથી એ સમેનમાં હાજર થવા આમત્રણ આપ્યું છે એ રાત તો નિર્ધાર છે કે આ દેશના કન્યાભાગોની ઓક યોગ્ય િશ્વાઓ પ્રજાના જ નેતાઓ ઓ પ્રજાના જ હુ યો જાણનાર હિન્દીઓ સિવાય અન્ય

કોઈ પણ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ દ્વારાથી અને સત્ય વચનમાં કોઈ પણ પ્રકારે રજુ કરી જ શક નહિ હોઈ ચેન્નરવેઈ. હિન્દુ સમન્વયમાં બહુ ઓછું જ્ઞાન ધરાવે છે અને હિન્દીઓની અભિ-
 વ્યક્તિઓ તમ્મ સતોપદાગ રીતે સમૃદ્ધ દીવમોદ્ય ધરાવતા નથી તે વાતની હેમના પૂવકાના
 ઘટલાક ગાથો સાંભળી પૂરે છે એટલે સામ્રાજ્યના આ સમેયનમાં હિન્દુ તરફથી
 પોતે દાખર નહે તો પણ હિન્દુની પ્રતિષ્ઠા કે ગૌરવ તેઓ કેટલે અંશે સાચવી શકશે, એ એક
 મહત્વાકાંક્ષક પ્રશ્ન છે હોઈ ચેન્નરવેઈને આ દેશના મે પ્રસિદ્ધ અને મુદ્ધ જનોને એ મહદ્
 નર્યમાં પોતાની આંધે ગણના માટે ઇચ્છા દર્શાવી છે, તે કદાચ આગામ્યનક કોઈ મંત્રે, પણ
 એ પસંદગી કયા મે પુરૂષા ઉપર ઉતરશે તે જ્યાં મુખી જણાયુ નથી ત્યાં સુધી હિન્દુની પ્રજા
 અમનુષ્ઠ જ રહેવાની એ નક્કી છે જોવાની-અધ્યાત્મના અમીર ઉમરાવો હિન્દુ તમ્મ જે
 નિગ્રહકાર, કટુતા અને વાસ્તવમનમ્મના ભાવથી જીવે છે, એટલું જ નહિ પણ સામ્રાજ્યના
 આ નમેયનમાં હિન્દુને કોઈ પણ ધ્યાન રાખુ જ નેઈ એ નહિ અને હિન્દુ ઉપર તેમના અધિકાર
 ધ્યાપન કરવા નેઈ એ એની જે લાગણી અધ્યાત્મિકાને એક મોટા ભાગ દર્શાવે છે, તે હિન્દુના
 નાભને ભયકર રીતે નુકસાનકર્તા છે હિન્દુ નાસીએને તેમના પ્રદેશમાં કેવળ તામેયારની માફક
 અધિકાર આપી પોતે હિન્દુના ધર્મીયથી થવા માગે છે એ આર્થાન્ય ઇચ્છા હિન્દુનામીઓ કહી
 પણ પૂરી પાડના દેશે નહિ હિન્દુને ધ્વિરિંગ સામ્રાજ્યમાં યોગ્ય અધિકાર અને પદવિ નેઈ એ
 છે, હિન્દુને સ્વગત્ય નેઈ એ છે, પોતાના દેશના અનેક કાર્યભારમાં પ્રમત્તને અનુકૂળ જ સત્તા
 અને અવિદ્યારાજી નામ્યતન્ત્ર નેઈ એ છે, હિન્દુને પોતાનું લક્ષ્ય, પોતાનું નૌકામૈત્ય, અને પોતાના
 જગની પરિચિત્તિને અનુકૂળ આવે એના કાયદાઓ ઘડનાના અધિનાર અને સ્વામ્ય નેઈ એ છે,
 તે રખતે આ સમ્મનોની કુકુમ્મ એ કશું ગમે એ કોઈ કાળે પણ બનવાનો યોગ્ય નથી હિન્દુના
 અધિકાર, હિન્દુ ગૌરવ અને હિન્દુની પ્રતિષ્ઠા એ સર્વનું સરક્ષણ કરવાનું જોખમ ધ્વિરિંગ
 સામ્રાજ્યને શિર છે, અને એ ધર્મથી ન્યાયી સમ્રાટ પામે હિન્દુ પણ એ જ માગણી કરે છે
 હિન્દુના આ પ્રમાણે સૌ અધિકાર સમનાય આ સામ્રાજ્યમાં હિન્દુ ધ્યાન વધારે ઉચ્ચ
 અને પ્રતિભાસાની અને તેના દક્કે અપાન કરના હિન્દુને વધારે સત્તા નેઈ એ છે અને આ સૌ
 માગણીઓ પ્રજાના મનની ઉડી ભાવનાઓ સ્થમજનાર પ્રજાની જ દૃષ્ટિથી જોનાર, પ્રજાના
 જ નેતાઓ જેટલા અધિકારથી અને જ્ઞાનથી તે સમન્ધી બાનતો રજુ કરી શકે તેટલા પ્રમાણમાં
 અન્ય કોઈ પણ રજુ કરી શકે નહિ આ જ વારણથી અમારો એ દૃ અભિપ્રાય છે કે સામ્રાજ્યના
 એ મહત્ત્વના મમેયનમાં હિન્દુસ્તાનની પ્રજાના જ અગ્રવચ્ચ-પ્રજાએ જેમને પોતાના સ્વીકાર્યા
 છે અને જેમને પ્રજા સન્માનભાવથી પૂરે છે કે જેઓ આ દેશનું હૃદય મથાર્થ રીતે સ્થમજે છે,
 અને જેમનો એક ધર્મ જ આ દેશનું હિત સાધવું એ છે, તેના આ દેશના જ નેતાઓને
 ખાસ આમત્તલ આપના નેઈ એ, દેશના અધિકારીનર્મમાંથી કોઈની પસંદગી આ દેશને
 જેટલી કલ્યાણગરી નીવડશે તેના વરતા પ્રજાના જ પક્ષના નેતાઓ વધારે હૃદયથી હિન્દુનું
 હૃદય સ્થમજવી શકશે અને પ્રજાને તેથી જ વધારે લાલ યશે, એ નિર્વિવાદ છે સમ્મનોના
 જેટલા જ દક્કોનો અધિકાર હિન્દુસ્તાનને છે, એ વાતનો અધિકાર કરાવવાની હવે જરૂર નથી,
 ઇતિહાસે તો તે સિદ્ધ થયું છે દેશના ગણનાલક્ષ્ય રખડતા રખડતા કોઈ પણ વિરોધીઓ

બોસ સ્ટોવ.

ઘાસવેદધી બળે, પપ્પ વામ નહી, મેસ નહી, અનાજ નહી, ફંદાળો નહી, પમ્પ કરવો ન પડે, ધામ્તી નહી અને એક બાળક પણ ચલાવી શકે. એક-બે-ત્રણ-ચાલ-ને પાચ બનના આલે છે. એ શૂણે જરૂર લેઈ જશે. આજે હજારો કુટુંબો તે શૂણે વાપરી નાહવા ગાય છે, અને ઘરનું મુખ વધારી શક્યા છે. તમે પણ તે જ શૂણે વાપરી તમાનું મુખ, મગનક, શુભદ અને શાંતિ વધાવો.

એલ. રાય સંપત,
ન્યુ કિવન્સરોડ-મુબાઈ

તા. કં.

અમારે ત્યાં માટીની મુદ્દો પીનો, તથા ઉંચા પત્તો
વગેરે મળે છે

નિરાશ થવાની

જરૂર નથી.

પરંતુ જો અન્ય વીશાઓમાં, લોજનગૃહોમાં કે
લપકાદાર લોન્નેમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,
અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ ચાને
ટેસ્ટકુલ રસોઈ જમવાની આશા
રાખે તો જરૂર નિરાશ
થવું પડશે !

એક વખત પધારો અને ખાત્રી કરો.

ડૉ. મુખ્યાદેવી પોસ્ટની પાછળ,

મુંબઈ નં. ૨૦૭

હિન્દના આ અધિભર વિરુદ્ધ પોતાના અભિપ્રાય માનવજીવનની મુક્તિનું હુદ્દિયી જાનેને નગના બધા જુગુ કરે તેની પરના હિન્દના વ્યાપ્તીને નેતાઓને રજાસાર પણ નથી

આ દેશની પ્રજાના અભિનાય વધારે વેગનાળા અને ઉત્તમ મન્યા છે, આ દેશના કારોમાગમા અગત્યના ફેરફાર કરવાની જીવન આરમ્ભકતાને પ્રજા પ્રથમ સ્વીકારે છે દેશના આગેકા અભિજ્ઞ અને અજ્ઞાન રહે, દેશના કળાકૌશલ્ય અને વ્યાપાર મુખ્ય અને મનુષ્ય અવસ્થામા અડચણ રહે દેશના અનેક ન્દાના મ્દોદા ગળકીય કાર્ય અસહ્યરમા હાથ નાખવાનો તેમનો અધિકાર પણ ના રહે, દેશના સરકારી ખાતામા નોંધનીઅર્થ તરીકે જોડાવાને ના મ્દિશ્ચિયા ચોખ્ખી રીતે પ્રતિનિધિ રહે કે ડિફેન્સ ઓફ ઇન્ડિયા ઓફ અને પ્રેમ ઓફ જેવા બ્રિટિશ આત્મચ પ્રતિનિધિ કાર્યોઓથી અપદિત રીતે ખીતા મ્દેનુ પડ એ સૌ પ્રતિફન ગિચિનિ મુસારનાની જગ છે અને તે માટે જ બ્રિટિશ હકુમત સાથે સ્ત્રી હિન્દી રાસીઓને સ્વગત્ય જોડાએ છે એ સ્વગત્યના શિક્ષણ માટેની જમીન ઉપર સ્વતંત્રપણે દરના કુટુંબના અધિકારની જૂજ હિન્દને વાગી છે આજુ અમિકાચરણ મુખ્યમા કહે છે તેમ જમીની પ્રજાની પ્રતિષ્ઠા વધારમા માટે, સમ્માનોમા હિન્દુ જગન વધાર પડે અને તેનુ સન્માન રહે તે માટે, સ્વગત્યની પહેલી જગ છે

Complete Reciprocity and Retaliation are the only remedies for this degrading humiliation inflicted upon our people and Home Rule alone can furnish the necessary prescription So long as the Canadian South African and the Australian are free to settle in India and also to find their way to the public services of the Country no tinkering measure, no controlling wages will solve the Question

‘ નાઈન્ટીન સેન્યુરી એન્ડ આફ્ટરમા અસના મિત્ર રે જી બ્રિટિશ પોતાના એક લેખમા હિન્દ સમન્ધમા બહુજ ઉપર હુમલો ઉદ્ધાર કરાડ છે કે,

We need to realise that we cannot now base the Government of India upon any other foundation than that of the will of the Indian peoples that we are here the servants of the Indian peoples and not as their masters that a foreign bureaucracy can only be regarded as a temporary form of Government and that our ultimate aim and object must be to establish India to develop her own civilization upon her own lines

દુકમા અમે નામદર સમ્રાટ જ્યોર્જને અને તેઓથીની સમ્રાટે તથા બ્રિટિશ પ્રજાની આત્મચ પ્રિય ઉપર વૃત્તિઓને એ જ મિતિ કરીએ છીએ કે હિન્દી રાસીઓના હુમન્ધનને આન પાડવા, તેમની મનીષાઓને સિદ્ધ કરવા, આપ્રાજ્યના ગમેનમા હિન્દી રાસીઓને જ આમત્રણ આપવાથી આ દેશનુ કલ્યાણ વધારે દદ યશે, અને તેથી આ દેશની પ્રેમાન અને ગળનિષ્ઠ પ્રજા વધાર ઉત્પાદી અને વેચની જનમે, એ નિ સ્પષ્ટ છે

કૉલેજીઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

વેબ—રા બોગીન્ડના ગતલાલ દિવેદીયા, બી એ

પ્રક યુ ૧ ૩

ગતની તૈયાગી.

૮મ પૂરા વસા આપ્યો હતો અને પરીક્ષા થઈ ગઈ હતી મોગીયન ગેવેરીંગ, મેચ-ટુર્નામેન્ટ-નાટકની તૈયારીઓ આવી ગઈ હતી અને કૉલેજમાં ફેરળ્યા આન જાણે હતો નેશનલ કૉલેજના નગોમા, કૉલેજની ડેસીડેન્સીમાં, કૉલેજની કનજમાં, અને કૉલેજના અખાડામાં પારસી યુજગતી દળાડી મુમનમાનનો બેઠો બૃહતો હતો યુજગતી-દશણી-પાગસી વનખેડના અલક્ષ્ય બોજન નિનાય યુગતમાં યુગત રૂપેય પાગસી મિનનો આદ પીતો મુસનમાન મિત્ર હિદુ મિત્રો ખાવાનો ડાબો ઉપાડી પૂર્ણ-ગોળપાપડી કે મગજ નિનાયે ખાઈ શિકા ઉપર મૂખી રાકતો યુગને અડકવાનો તો સાથે હતો જ નહિ સામાન્ય ગીતે દરેકજ જમરા માટે જાદો જાદો ક્યબો હતી જના કૉલેજના સાતાવગુમાં તાતિબેદનો ગ્રીષ્મો બેઠો નિસરાયે જતો હતો અને એ પ્રનાય નેશનલ કૉલેજના પ્રીન્સીપાલ અને પ્રોફેસરોનો હતો પ્રીન્સીપાલ અગાથી અને પ્રોફેસરોમાં પગ્ગબી, મદ્રાસી, દશણી, યુજગતી અને પાગસી હતા એકાદ બે ફેર્નો મુમનમાન હતા નેગનય કૉલેજમાં અલક્ષ્ય બોજન ન લેતુ એ કાયદો ન હોતો પગતુ અપના તર્કિ નિઘાર્થીઓ તેમ જ પ્રોફેસરો અલક્ષ્ય લેતા ન હતા પ્રોફેસરો ખવાર સાજ સાથે જ જમના બો જોઓ કુટુંબ સાથે ગેહતા તેઓ પશુ બપોરતુ દીરીન સાથે જ લેના કૉલેજના મુખ્ય તહેવારોને દિવસે પ્રોફેસરોના કુટુંબો વિદ્યાર્થીઓની સાથે ભળતાં અને એમની દેખરેખ નીચે જ મિષ્ટાન્ન થતા અને વેડાળના દૂધપતિમાફક પ્રીન્સીપાલ અને પ્રોફેસરો નિઘાર્થીઓને સાથે લઈ મોજ ઉડારતા-કુટુંબ-વર ન સાલજે એમ વર્તતા અને નિઘાર્થીઓને એમ જ થતુ કે કૉલેજ છોડી એ અમાથી પતિત થવું બરાબર છે

એકલવાયા પાગસીઓ કાઢતી મચ્છરી કરી-દગધડારિનાના ચાલન માર્છ અને માર્છિય ઉપર ફેગ મારી લેડાલેડી કરતા હતા વારણ એમને ૪૨ એટલે ગણુલેનીના દૂધા ઉપરથી નગર અપાટે પાણી ભરતી માથબેન અમર હિદુગતાનના કોઈ શહેરોમાં દારની ફુકાન હતી હાથ પટેરણ અને ધોતીયુ ધોતા દક્ષણીભાઈ કાવો ગતાગીરી ડીન્ડીકટમાં કોઈ નાના ગામમાં જવાના હતા અને ત્યાં આનાસાહેબ, તાઈ અને દાદસાહેબની સાથે દેશોત્રતિની મેતોમાં યુથાવાતા હતા અથવા રજમાં સિદ્ધાન્તઝૈમુદી અને ગેન્સગ પૂરો કરવાના નિયારમાં હતા મુસનમાનભાઈ તો હુમાયુનો મકામો અથવા ખવાજ પીરની દગ્ધા નેરી ઉપડવાના મનસુબા કરતા હતા અને આપતા યુજગતીભાઈઓમાં આનદ-ગ્ધાનિ-ગબીરતા ગવાયા હતા હિદુ અને તેમાં એ યુજગતી કૉલેજનોના હૃદયમાં કાઢ કાઢ લાગણીઓ

થેના વાલીતુ કુટુંબ. ૨ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

યતી હતી કેટલાક કૉલેજને નીમે જ સચુક્ત કુટુંબની દુધામાથી પૂજ્યા હતા તેમને રમ્મ એટને મુઆઈના સ્વત્ર ૭૫૫ ઉપર તિનાન્તને મિત્રમજ્જની સાથે દરવા ફગા ઉપર મી. પહેગા એના ખાનાપીના ઉપર ગમ રામ કાળ માળ છે ત્યા જઈ આવ મરીઆઈ બાઈની દીકરી મરી ગઈ છે એટલે એસવાળ દુકાને બા ન્યાતમા જમના બ એ ઉદ્ગારે સામળનાં બલુમગ વાગતા હતા કેટલાકને તો ક્યાનાએ પત્રો ઉપર પત્રો આના લાગ્યા હતા અને પતિગજ સમલ સામુ, નણદની ક્યાદી નોધાઈ હતી મુઆઈના કૉલેજીઅનોમા માય અને ડારિવાસની પ્રેમલાવના પણ નગી હતી અને જોનેના ખચ માફ મોકલેના પૈસામાથી બર્ડ ૬ મી ટનની નોટને ખાતે લખાએના પૈસામાથી પોનકાનુ લુગકુ કે મેન્ટની બાટની આવી ગઈ હતી અને ફન્કને છેડતળીએ એ વસ્તુઓ મૂકાઈ હતી

ખીજે રિસ કૉલેજમા ગેધરીંગ-છનામનો મિનાનડો અને જમલ હુ આજ શાન્તિનો વિવમ હતો વિદ્યાર્થીઓ પોનપાતા ડી રૂમેમા ગપ્પા મારતા હતા ગાપનો ચાવતા હતા આ ગ્રેફેસરાની વિદ્યાર્થીઓની સ્ત્રીવિદ્યાર્થીઓની શુદ્ધભાનસર રસુડ મરફની થતી હતી આ ધાવગમા કૉલેજના શુજાતી વિભાગમા ચોડીસની રૂમમા બેત્રણ વિદ્યાર્થીઓ અદર અદર ઘડીકમા મોટી તો ડીકમા ધીરેથી વાતો કન્ટા હતા દૂક સામાન, કપનીમાથી આવેલા કપડા, બૂટ-જથર પથર પડેના હતા એક જથ્થુ પનગમા પડયો પડયો મેન્ડ મેગેઝીનેની છબીયો જોતો હતો એક મેજના ખાનામાથી મગગો કાની વાત્વી વાત્વી ફાડતો હતો અને ત્રીજે મેન્ડ સળગાવનાની તૈયારી કરતો હતો એટલામા ફોર્ડ એ બારણુ ડોક્યુ અને મેન્ડવાગો ઉચેક બાગડ ઉવાડના જ ટપાનનાગાએ કાગળ આપ્યો બારણુ મધ થયુ અને કાગળનુ શ છામુ વામુ

" મી મહેતા ! એક આનોવાન બન્ધા આજ હાથમા આ પેા છે કેલ્પે કાગળ છે જોનાગીતી ! કાગળનો પછુ નમર ! પચીસમે પચીસ કાગળમાથી એક જ ભાગ હાથમા આ પેા છે આ વામ્યા રિના ન આપુ " મી મહેતા કાગળ ફાડતા ફાડતા ઉભા અને ધીકની પાછળ દોષ્યા "જરા ભાગ રાખે ધીક કાગળ આપી દે તારે સે નહિ હમાગ ગમે તેના મગળ હાથ નુ આખી કાનેજમા ફગેલ કરે એવો ભાગે કાગળ આપ નહિ તો પ્રીન્સીપાનને કહીશ તમાર સાગ કાગળ આનના હોય તેમા અમારે શુ ? અમારે મન તો સોના જેવા ચદુ ! વ શુ આજ જુવે છે ! હારે ધીરે નથી કહેતુ ? "

" ધીક ! મહેતાનો કાગળ આપી દે અને આપો આ ઉરાડા ખાનામાથી વચાવ એના વાગીનુ "

જોને આ ગખાન અમતમા આવે ધારી મી મહેતા ખાનુ વાસરા મયા તોફાની ધીરેએ કાગળ ફાડ્યો અને મચ્કરી કરતો કાગળ વાચના માલ્યો મહેતા ખાનુ વાગી દોડ્યો અને કાગળ પચ્ડ્યો છોડાવનાની ધમારમ થઈ ' પોતાના કાગળ વચાવે નહિ અને અમારા કાગળ - ચરા ચદુ ! તારે નથી કહેતુ ? "

" મહેતા ! હુ મારી ના ફિના કાગળો જરૂર વચારીશ રાચના તો દે "

“શેતા વાચનાદે ! ધીગને નથી ઝાળખતો તે દિનમ પેવા પટેવનો કાગળ વાચી એને કળેત કળેત ક્યોં સીને ઘે એવુ જ તમને તમારી સગથીઓ નહિ લખતી હોય બહુ વાચશો નહિ, થી દુધ ખાતે વખતુ તે મિચારને હજી સુધી બનાવો છે”

“મહેતા ! ચંદુ છે એકયો એને કાઈના કાગળ વચાવવાના નથી આ આપી દઉં પણ મને વાચના દે પછી તુએ ગાડો છે આપણે તો ગૂના દોસ્ત, એક ગામના, જાતના, તારી પાત તે બાર જાય ? તારા નાઈક શુ ગુ મગાવ્યુ છે એ તો જોઈએ મારે ત્યા લકાઈ ન થાય હુએ લઈ જઈ ”

મહેતાએ ઉડી નિશ્વાસ નાખ્યો “ધીગ, ધીગ ! ત મને સા માટે બાળે છે ! તને મારા સસારનો ક્યા અનુભવ નથી ? મારે ત્યાતો રોણુ છે આ તે કાગળ કહેવાય ! મને ઘેર જવાનુ આવ્યુ છે ને તેન રોણુ છે તારી શકુન્તલા ક્યા ને મારી દિનાળી ક્યા મુનાઈ ! મુબાઈ ! ન જોયુ હોત તો હુ કેટલો સુખી થાત ! ગામડામા રહી દુકાને બેમી મારા વિચાર ત્યા જેવા જ રહેત અને િનાળી સાથે દિવાળી કરત તારો અસાર જોયો આપણી કંઈજમા પેતી બે આવે છે એમના અનુભવ પછી અને સનિરવિચારે બોરીવલી વાળા શાન્તનુનો ગૃહમસા જોયા પછી મને આ કાગળ વાચના ગમતા નથી—ખરે અમને વહેવા પરણાવનારનુ—”

“મહેતા ! મહેતા ! આમ ડે નિરાશ ના થા શકુન્તલા મારફત દિવાળીની સ્થિતિની મને ખબર છે પણ એમા દિનાળીનો વાક નથી વાંઠ તારા કુટુમ્બીઓનો છે ને તારો છે”

“મારો ! એની શુઝધને તુ ઠરે ? લણતી કેમ નથી ? ત્યા નનરી પડી શુ કરેછે ? બે ઘડી શકુતલા પામે જતી હોય નો ? મેં એપડીઓ આણી આપી છે એ જાતે જ એવી છે એના કાગળ બતાવતા તરમ આવે છે વાચ એટલે જણામે

ધીરુએ પત્ર સમો કર્યો ને વાચ્યો !

હસા તારીખ આરો સુધી

“વવા પાલ નામ

“તમેરો કાગર નથી તે ફર વાચ છે સાસુજી માદાગે તેથી કામ મરે કરવાનુ છે તમે હવે કેટલાની આપણા છા હવે તમે દોમને બેમો કે નોતરી હ્યો તો ડીક—સાત તાપસેથી રીતે બજી એ તો આખો કિપસ બહાવાની વાતો મ્હેં સાસુજીને ગમડ નથી આવે ત્યારે બે જાન લાવને લાખી બાપના પોસકા મને નથી ગમતા એવુ એવુ ન વાચશો તમે તો અહીં શકુતલાને ત્યા ને ત્યા રહેગો તે આ ફેરી નહી રહેવા દઈ—એમમા વાતો ગમ આવે ત્યારે વાચવ્યત કર્યા વિના જોણીને બટવા નહિ દઈ”

એજ

લી

દીવારી

“કેમ ધીર ! વાચ્યોને ! મતોય મપોને ! તારા—ગુની—હસીટીમાં ફરટ અને સેકન્ડ આવતા મહેતાનો ગૃહ સસાર જોયોને !”

વહુને શીખામણ ૩ ૧-૦-૦ એન જોમ ત્રિપાળી એન્ડકપની મુબાઈ

ધીર કામળ નામી-મહેતાના હૃદયમાં થતો સત્તાપ મમત એન્દ્રમ ગભીર બની ગયા અને મેં ક્યા કામળ હિવાસો એમ થયું મહેતાએ કામળ હાથમાં લીલો-નિશામ નાખ્યો અખિભાંયી પાણી નિકળ્યા અને ખાનુ હિસાડી અનેક કામળો ભેગો કામળ મુઝ્યો

મદુ, મહેતા અને ધીરના સામુ ત્રેષ બન્નેને શાન્ત કરતો ભોલ્યો “મહેતા! આ સામાન મૂળી દે એ તો એમ જ હોય આટલોએ કામળ લખે કે એ કહેને! બીયાગ ધણુને એટલુએ હતુ નથી ધીર નગીમવા છે પણ એ નરીમને લખેને જ ધારીસ તોતુ એ ટાઇરિસ એ સ્થિતિએ પહોચીસ હવે રહેના દો ધીર મ્દન નમ્રો બળ છે સાદ કરી નાખ મટેના! કાનતુ મ્પીય તૈયાર છેને! જેને વળી એમા દિનામી આરમે તો હોળી થશે ગાડીમા ભેગીને બર સભારજો અહીંતો આન” પારમી ભાઈ જેનુ રાખીયે”

મહેતા નાગૃત થયો પરીક્ષા, કુટકલાસ ઈનામ, મ્પીય સાબર્યા અને ગૃહસસાર વિસારે મુઝ્યો

પ્રકરણ ૨ નુ

ગેધરીંગ.

નંગનય કોનેજ મુખાઈના એક પગમાં આવેલી હોનાથી અને આજ મોગીયત ગેધરીંગનો અપૂર્વ દિવસ હોવાથી સવારથી રેલ્વે અને મોટર મે કોનેજમાં પરાણાઓ આનસ લાયા હતા કોનેજના કમ્પાઉન્ડની બહાર લાઈન મધ મોટરો, મોટરસાઈકલ, અને બગીચો ગોઠવાઈ ગઈ હતી આ નાના ગામના ન્દરાગીઓને લા બમે અચ્ચાર મહેમાનોનો મુજામ નખાયો હતો ગામના લોકોમાં રોજના કરતા વિશેષ ઉત્સાહ હતો બીડીઓ, અને પાનસોપારીની દુકાન ઉપર આજ ધમાન હતી રેલ્વેના નોકરોને આજ કામનો માગે હતો

આનનાગઓમા કોનેજમાં બહુના વિદ્યાર્થીઓના મગા-મિત્રો મુખ્ય હતા પોતાના બાઈકો ન્વાર્વા નાના ગામમાં અવગ હતા અને અવગ વાનારગભા અભ્યાસ કરે છે અને ધાધળીયા મુનાઈથી દૂર છે જાણી આન પામતા હતા ક્રીકેટ, વીલી ડા-ટેનીસ-હોકીમાં પક્ષીઓની માફક જીવન કરતા પોતાના નાનકેને જોઈ ખરેખર થર આગળ મુખ્ય ન્વેયા ભેગી રહે છે-પાણીનુ પનાતુએ લાનતા નથી અને અહીં અવગમાં અધક ગામ ઉત્સાહથી કરે છે એનુ તુ કાપ્તુ એમ વિચારતા મામાપો પોતાના સમયમાં આરી કોનેજનો લાભ ન મઈ શક્યા એ માગે નિરાગ થતા હતા

નૈતનન કોનેજના મતગમતના ખેતરની પડી એક નાના પ્રાર્થનામંદિરમાં એક બાબુ શિનાનન, નાનુ રૈખાન મઠિ-પ્રાથના મઠિ અને નાની મગજી જેવુ હતુ બાઈઓ કુનાના પાળીથીડિવા િસાથી નાની-ચોગાનવાળા મંદિરમાં પા અડવો ઠનાક મ્વતન રીતે પ્રાર્થના કરતા એ પડી પોનાપોતાની રૂમોમાં જતા આવેતા મહેમાનોને આ મઠિ-મંદિરમાં અવરના લા તેમ જ બહા ના ચોગાની સ્વના અને ગોણા ત્રે ઘિગીભ મેસવાનુ મન થનુ અને મેસતા પક્ષ ખસ મહેમાનોમાં મેટલાક કોનેજના બૂના વિદ્યાર્થીઓ હતા અને તેઓ પોનાના મિત્રોને

કોંગ્રેસની ભીંત ઉપર, કમ્પાઉન્ડની ભીંત કે ત્રાડ ઉપર, બેંચ ઉપર, ચાપુથી તાતડેલા પોતાના નામ પચારી આન-માનના અને અનારા નખનના વિદ્યાર્થીઓ જેવા આ વિદ્યાર્થીઓ તોફાની નથી એમ જ્ઞી અભિમાન ધરતા

માજના ચાગ વાગ્યા આ યા અને કોંગ્રેસના વચના હોવમા માણમે આનના નાજ્યા વિદ્યાર્થીઓ માટે જેનેરી-અને પાછો લાગ નખી કમ્પામા આજો હતો આગના લાગમા પ્રાન્તના અધિકારીનમ, પ્રતિષ્ઠિત મુદ્દથો, સનારીઓ અને રાજીઓની ન્યવર્યા હતી એક ખાલુ આગરોજ દરીકાળના વ્યાખ્યાનમા લાગ લેનાર વિદ્યાર્થીઓ ભેગ હતા તાટક રાત્રે થનાનુ હવુ પાર્લી નાટકની પડી હતી-મહેમાનો ચા'વા જનાના હતા એટલે ધનામની દરીકાઈ અસારે ગખી હતી ગ્રેક્ષમા વાતો વાલી

“આમા હનિધ્વના ગોખલે કે તારાઈન મે.અપીઅર હને કે ?”

“લામટે નદિ! કાઈ બક કે મુરેન્દનાય પા હમે”

“પેનો મદુ! પેનો મી મહેતા ફટકનામ માટે વાયે છે તે!”

“પેનો ધીર! પેનો કાનમ! પેનો જોરગાકર! ને પેની કાણ?”

“એ ન એળખી મીમ નાન પોર્નીઓનુ રૂપીય માલગી તમે હેમનાઈ જમે”

“જા, જા હવે બાઈ ખાલુસ યધને આ મલામા બોનમે? પોર્નીયા લાદે મેમનીયો કાણ?”

“કાનસ એમનીયો છે ને જોગેવાવક એન્ટોનીયો”

“હાય! હાય! પામીને ગુન્ગતલુ રમતમાએ ધલી રાજીઆળી અપને હુ નો આનુ

જાણુ દત તો ન આનન”

“મેશને હવે-એ તો મુખાર્ લાગે જખમાગરા આનદી મોદીને કુસારી ગખો ડો? હમે નાકદીયે ડીએ કે ડોડગીને નન વર્ષે પગલુસની તે તમને—”

“હવે સામગો—”

મનર શાંતિ ફનાઈ-મોલનારાઓમાથી એક ઉકયો એવો મુદ-પાટનુન-હાઈપાટ-ફેલ્ટ હેટ પલ્થો દના-રોન પહેયો તો અને નામ મો તાતા જ આગળ આની પેટ રામ ઉપરથી બકવુ *Impeachment of Warren Hastings* શબ્દ કયુ સર્વત્ર આનદ-સ્તુતિ આી મપના અપાનને નિજ્યા ગ્રેક્ષમાથી કાઈક ધીરથી બોલ્યુ, “મીમ દનાન પાગે આનમે? મી મહેતાનો પાટ નથી”

“મી મહેતા હમણા જ આનમે એ સાચવો નવી ને ધનામે ને ?”

“વાન્યા મિતા પામ યનાય જ ના! !”

“પાસ વાય એટલે -હેરાય કે ગેડરો સુદ્ધિ-વળી કે-તપામ થાય તો કહેરાય ગદા-વેતર કરે પાસ યનાય? સુદ્ધિ જોઈએ” રાજી શાન્તિ ફનાઈ-અનિનમતા મવનના મદાક્ષાન્તા દીનરમાતી, સાચે ગનાના વાગ્યા આે મેષદન ની મમજનાગ પલુ લાવથી-અગીનના ધનિથી અને ગમથી આનદમા કુનના વાગ્યા

બે મીનીટ પછી કાનમ, મીસ નાન અને જોગાન આગા અને રિવાઈનગમા અન
નવો ઉત્પાદ આગો, શામનોક એક મુગનમાન થયો હતો કાનમ-જોગાન-૨ અને શામ
નોગના હાનભાન બોનનાની છટાથી શ્રોતાજન નતોપ પામ્યા પણ મીસ નાન જ્યાં પોર્સિયા
તર્જી ઉભી ન્દી-એ-ગેલીથોને મચાસી નાની વીંગી માગના નાગી ને સમયનો તેનો મધુ
ક', તેની મુદ્દ બાપા, તેનું સૌદર્ય, તેની વિગુદ્દ મુખમુ । ચર્ચને અન્ધ કન્યા મગદના આમા
આજ કોને ડનામ આપનુ ? પેટા ઇનામ તો ઠીક પણ મખ્ય ઇનામ કો આપનુ એ પછી
શક કમીગીમા રિચાગવા જેવી વાત ચર્ચિત્વતી વળી શાન્તિ કેનાઈ મદનાનો નાગે આ પો ઉત્તમ
વકતાના વ્યાખ્યાન પછી સરમમા અરસ સામાન્ય વ્યાખ્યાન નિગમ નાો ? તો મીસ દનાન
જેવી સુકુમાર પ્રભાવશાળી ગુજરાતી કન્યાની પછી ગમે તેના બોનનાનુ વ્યાખ્યાન સુક
સાગે એમા શી નરાઈ ।

—અપૂર્ણ

સન્નારી જોગણુ.*

લેખક-ગ લલિત.

(કન્નારી મજનના ગદે લલકાની લાવણી)

(તાન દાગે)

નારી ના તાલી નમન સૌભાગ્ય ચમત્કૃતિ કન્નારી
 મદારોગ નમ્મુખ હુંબા અગિ મદ સમજા નિભય, રૂઝનારી *
 પુત્રોના યુદ્ધ નજારાવ-વીના નાર રકરનારી !
 મ યુન ડેનરી ન, નેના અગળ બોગ રૂઝનારી !
 દુખ દ વરા નામ જનરા એકી નૂરી લલકારી !
 જા મીતિ ન વાલ અથ તે યુદ્ધ કદી ન મચવનારી !

પાત્ર નિવ રહમ ન્યા ને નનખા સચેને ધગનારી
 નિરાગિત એ સતાપ દુગના યુદ્ધારોદ્ધણુ કગનારી !
 સત્વર મદમા તોપમજને મન ન ડોકેગનારી
 ઉગતે આવેગ ધસારે એકદમ ન ધસનારી !
 જપાકપીના મન્યા મામન, નહી કદી જપનાનારી,
 અજન અનગતમા રાગ પ્રેગિત નાથ દિને રેવવનારી !

૩

નારી નાગવણી ! સજન, સૌભાગ્ય ચમત્કૃતિ કગનારી
 આગધન નના, નગન ના ન્વીકારની મચવનારી !
 જગની જોપાનિકા મની એ રણુનાછે જ વિચરનારી
 ન રણુજે ગે દુલાગ્ય જાન ભાર્યા એકલ સદનારી !
 આદિ મમથથી ધાયવ અપગ નરની નજર ન્યા વળનારી
 લલિત હુવની નારી મુકામન સનત દિન મુખ દેનારી

૪

એક રકત સરિતઃ ધર જોગણુ એમ મૂમે સનારી !
 પરમાદ્ભુત સહનશીન શરવીર દેરી ધ્યાનુ મજારી !
 મનુષ્યના ધનિદાસે ઉગજવન જગમનના તો સનારી
 આગળ જેની આજે સ ન જનતાનઃ હો સનારી !

રસિયાજને તાગવડને

વડોદરા તા ૭ ૧૧ ૧૯

* She of the Red Cross નામના એક અંગ્રેજી રેડ ક્રસ માસિકમાસ ચીત્રનો અનુવાદ
 ગસો રસેનું પગાય ૨ ૩-૦-૦ એન એમ પ્રિપાની એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મમાલિયક

Tell us not then that the man of business the bustling tradesman the toil worn labourer has little or no time to attend to religion As well tell us that the pilot amid the winds and storms has no leisure to attend to navigation or the general on the field of battle to the art of war Where will he attend to it? Religion is mainly and chiefly the glorifying of God amid the duties and trials of the world—the guiding our course amid the adverse winds and currents of temptation by the starlight of duty and the compass of divine truth

PRINCIPAL CAIRD

પુસ્તક
૨૨૩

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજેરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજેરીની ચાવી ખોવાઈજવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણ તીજેરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સપ્તળી ૨૬ કુગી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજેરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજેરીઓનું બેડકામ ફક્ત રેવીટ ચા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજેરીઓ તોડી શકાય. હાલની મુધરેલી રીત મુજબ અગતનું બેડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુબાઈ

નામદાર વૉઇસગાયને—

નામદાર ગવર્નરને—

નામદાર ગાયકવાડને—

નામદાર નિઝામને—

મધ્યપ્રાતના કમીશનરને—

બનારમના નામદાર

મહારાજને—

અપાયલી પાર્ટીઓમાં

“ગોવિન્દજી”ની મીઠાઈઓ.

મુંબાઈની છેલી કોંગ્રેસમાં,

રાણિન હોલના પેલા ગળ-

વર “વોઝ મેલ અને ફેટ”માં

“ગોવિન્દજી” ને જ

પસાંગી મળી છે. નધતી જતી જરૂરીયાતોને પહોંચી વળના માટે
જુ. મુંબાઈની અદગ ત્રણ હુકાનો ખોલનાની કરજ, પડી છે.

મકોરદ્વાર—ચીરાબજાર—માટરોડ,

૭ ફેબ્રુઆરી ન ૧૯૫૬

સુ બાઈ.

પંકાયલા, પુરાણા અને પ્રભાપ્રિય મગીન

પોલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ પુરાણે એક ફેશનેબલ પુરાણી સપાટીયર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ નવા સણગાર, અને નવા અનગરો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

કુળને પધારી તમ્હી લઈ જોગો તો

જરૂર જ મોહજો !

પરિણમે અમને ખદાયા મિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે ?

અમદાવાદ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબારક

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના ખનાવનાર અને વેચનાર

નંબર ૨૦૦-૨૨ ગેબ્રિયેલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

પ્રતિમા નાકે.

કર્તા રા મણિલાલ કબીર્જીભાઈ.
શુદ્ધ, સર-૧ ને રસભરિત ભાષાતર
(ગમાયલુ વસ્તુ છે)
કિંમત રૂ ૧) પોસ્ટેજ વગેરે ભુદુ
એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ નં ૨

૨૦ વરસની છુની ફકાન,
હીંગ તથા ઝવેરાતના ચેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોઈપણ બાલકો મોટી તથા નાની સાઈઝના હીરાઓ તથા
મોટી માત્રિક પાના વિગેરે ઝવેરાત છુટક તથા બધાબધ મળે
છાનની ચાલુ ફેગનલુ કોઈપણ બાલકુ ઝવેરાત તથા સોના ચાંચીના હામી
નાઓ સપ્તાગ તેમજ એક્સચેન્જી બનાવી આપનામા આવશે
હમો માવની આકાશી કરી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના હામીનલુ રીપેર
કરી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ એક્ષીમની સામે,
૩-૧-૧૬ મુ બાઈ.

ટેલીફોન
નં ૨૨૫૬
ટેલીગ્રાફ એડરેસ
Calmness,
Bombay

બાળ સુવાન
અને વૃદ્ધ એ
દેને ઉપ
યોગી !

વાયો ! વાયો ! અને તમારા કુટુંબ
અને
મિત્રમંડળમાં વ્યાપો !

રેક વાઈસ
રીમા રાખવા
લાયક !

લલકે ખૂલ

જગતને વાળીથી વંશ કરવાના અત્યુત્તમ સુકિત, વિદ્યાર્થિઓનો પરમમિત્ર
વકતી.

સકાઈદાર કામગેરી સોનેરી નામવાળુ પાકુ પુસ્તક અને નેણના ફેટો નાથેલુ હોવા છતાં કે ફક્ત રૂ ૨-૦-૦
સોલ એજન્ટ, શુક્લ બ્રધર્મ-મુબાઈ, નં. ૨૧

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ રાધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમાં ધી તેમ જ માંખણની ગરજ સારે છે. જાણીતા કુટુંબોમાં, હોટેલોમાં તથા વીથીઓમાં હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક રતલ, સાડાત્રણ રતલ, અને પાંત્રીસ રતલના ડબ્બામાં જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કોટન ઑઇલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનું નવસારી.

શાખાઓ: સેન્ડહર્સ્ટ ગેડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London or Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight and every if compared with the other systems

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. 2		Rs. 2
Badminton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Times	
Boy's Own Paper and Ymagin	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 11
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Delineator	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girls Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wied World Magazine	7 0
Lady's Pearly	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 12
Nash's Magazine	7 8	World's Work	11 6
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

American & English News Supply Agency

Near Parthana Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

લીખા કલ્યાણુજની કંપની.

પાંચ અસરકારક ઔષધો.

૧. તાવની અકસીઝ ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણુજની ફીનર એન્ડ એચુ પીલ્સ.

નિદ્રાન અને અનુભરી ઝાડરોની રોધથી તૈયાર કરવામા આવેલી આ તાવની ગોળીઓથી ઔષધિયુ જાનતો તાવ એન્ડ દિવસમા રૂન ચારજ ગોળીઓ લીધાથી હકી જાય છે દર ૬૦ ગ્રામ્સ ત્રણ કલાકે એકેક ગોળી પાણી અગર દુધ માથે ગળવી. કિ. રીશી એકના રૂ. ૨.

૨. તાવનુ અકસીઝ મીક્ચર.

આ મીક્ચરથી ગઢીઆ આનરીઆ, મેનેરીઆ, મિગેરે દરેક જાતના ઝેરી તાવ ઉપર રામખાપુ અસર થાય છે મીક્ચરના કસ્ટ નજુર લાભ લીધાથી એન્ડ દિવસમા ગમે તેવા તાવ નાશુ થાય કે અસકિત કે સુસ્તી જેનુ ઝાઈપણુ લાગતુ નથી તાવ મટ્યા પછી પણ બે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાવ આનરે નહિ કિ. ગીશી એકના રૂ. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાંડીન એન્ડીક કેમેટીક બામ.

આ મનમ ગરીર યોજવાથી સધીનાત પક્ષવાત ધુતરી ધનુરાંત હાથ પગનુ રહી જતુ કે શરીર ઉપર સોજો થકી આનવો પેટમા દુખતુ કે એવા બીજા ઔષધિયુ દરેક, સ્ત્રીઓના કમ્પવાડ ને ગલાગવના ભયકર રોગો જાનતતુની નજાઈ મિગેરે સર્વ ઉપર એકસામે ગમ-ખાપુ અસરકારક મનમ છે અનુભરી નિદ્રાન કોગની ખામ મદદથી તૈયાર કરવામા આ થો છે કિમત રીશી એકના રૂ. ૦-૮-૦.

૪. બકાલ ઓઈન્ટમેન્ટ.

ફાર માટે બુજ જાણીતો અસરકારક મનમ લાગ્યા વખતથી દરાજ થાત કીડવી હેગન થતા આરો કલાણી ગમેના દરદીઓને આ મનમ વાપરવા અમે ખામ ભનામણુ કરીએ છીએ માત્ર બે ત્રણ વખતજ લગાડવાથી દાર મરી જાય છે અને બજતુ નથી પણ ૬૬૦ અને ખુરામો બાપે છે કિમત એક બારલીના રૂ. ૦-૪-૦.

૫. જીલાબની અમલકારીક ગોળીઓ.

ગમે તેરી કમજીયાત ઉપર રાત્રે સુતી વખત થકા પાણી માથે ચારજ ગોળી ગમી જવાથી પેટ સાફ આવે છે અને કમજીયાત દૂર થાય છે તેનાથી પાવનશકિત વધ છે અને શરીરને મજબુત બનાવે કે મનગાર વાધુનો ગોળો અપચો મિગેરે પેટના દરેક તથા મન ને તનની આજનાઈ, માયાનો દુખાવો મિગેર ઉપર આ ગોળીઓ બુજ કાય ગારક છે કિમત એક હાથીની રૂ. ૦-૮-૦.

બનાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણુજની કંપની,

ઈંગ્લેન્ડ દવા વેચનાર.

૧. ગણેશવાડીને નાઈ મુગજ જેઠાની મારકીટ પાસે, બહાગપટ, મુબાર્ક.

આન્ય :—૨. સીતારામખીર્જીસ, કાર્ડ મારકીટ, મુબાર્ક.

હિસાબ બંધ કરનાની ખાતર અતિ સમતી કીમતે એટલે ૫૦ ટકા
કુમિશનથી ફક્ત થોડા મમયને માટે જ અમૃત્ય લાભ !
જોતિપત્ર અત્યુત્તમ ચમત્કારિક પુસ્તક

જાતક ખંડ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—શ્રીનાથદ્વાનનાળા પ્રખ્યાત દયારામ ગિરિધર મિશ્ર.

અસલ કીમત રૂ ૪ હાલ ઘટાડેલી કીમત માન રૂ ૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ, નં. ૨.

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે લા ચીનાઈ, જોપાનીસ, ફ્રેન્ચ રેશમી કાપડ, બનારસી રોના, તાસ,
એણીઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ, લેથ શીટ પદા, જાનર તથા ફેનસી
મુગનાઈ, ચોખી સાદીનું ભરતકામ તથા તેને લગતો ચાલ મળશે

નવી નવી તરેહના ફોંક, અને પોનકા તૈયાર મળશે તથા ઓરિસા આપવાથી
બનાવી આપીશું

પ્રમાણીકપણું અને એક જ ભાન એ અમારું મુદ્રાલેખ છે !

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે.

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

કા. ૯૫-૯૬ જુનેશ્વર, મુંબઈ.

મુંબઈ જાણના આદ્ય કાળજનો અમુક નવાયાબાન આ ભાગના હમણા આવ-
સ્યના હોવાથી તેમની ઉચિતને અનુમોદન આપીને હાલ તેની થોડી પ્રતો બધારી તેમને
તાર ખાસ તૈયાર કરાવેલી છે માટે જેમને જોઈએ તેમણે નીચેને દેખાણેથી મંગારી લેવી
પૂર્વભાગના પ્રત્યેક ગ્રાહકને હિતગ્રામ તથા પ્રસ્તાવના આદિ જાળીએ લાગુ રિના મૂ. જે
આ વખતે આખરે પૂરો પાડનામ આનમે કીમત રૂ ૨) પોસ્ટેજ છુદ્ધ

ભાષા-તર કર્તા—શ્રી. દગનવાલ હરિવાલ પડયા, બી એ
મેશર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

આનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર.

આમારી દુકાને દરેક જાનના ચિનાઇ જેવાનીસ કેન્ડી વિગેરે સમી કાપડે કિનાયત બારે અને નમનનાઈ બરેવી રીતે મળી જાય છે. તુડી તુડી જાનની સાગીયા, પોન ૧, ક્રાક, લેમીઝ ફે સી વાયરો, મજલીનો દીર્ઘગત નેતરેની જેસે મખમલવપર જગીની તથા મસળની ઝિનારો, ક્રીકનુ અને જગીનુ તરેલુપાર બરનખમ આકાન ખામ મનપસદ પડે તેવી જાવનુ તૈયાર છે. અકવાગ પધારો અને બતેજ ખાતી રો.

આનુઓ માટે સિલાઈખાતું

જોએ ખાસ કનાકેડ છે, જેમા પાસી હિન્દુ અને સર્વ આનુઓ કોમની માટે પ્રસાદિત, ખચાઓના ખુરી છુડી જાનના કપડાના સુ. ચોળીઓ પોનજ વિ રિઉ નામા છુડી દેમનની સિવાઈની ઢાંચે વાચાસર તૈયાર કરી આપવામા આવે છે.

પહારખામના ઓડરો વી પી થી મોકલવામા આવે છે.

બી. કલ્યાણુની કંપની.

ફેમી કાપડ તથા જરી માલના વેપારી

ટે—દાઉલાઈ જરીનાળા બિહિડન, નં ૩૧૫, ગાનજદેવી રોડ, મુબાઈ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(કવીનાઈન વગર)

સમળા તાગીઆ (મેરેરીઆ) તાવો ઉપર અકગીઝ
પલગ છે આ દવા સ્વીનાઈન રંગની હોવાથી
તેની પાછળથી ખરામ અસર થતી નથી. લીમત
૩ ૦ ૬૦

વેજટેબલ

શૌનિક સીરપ

દેવી વનગ્ગતીમાથી તરીરતે કોનત આપનારી દવા પાચન
શક્તિ સધારે છે અને શરીરને કૌવન આપે છે આ દવાની
દીઝીઓ પલુ મળી નાકે છે. લીમત ૩ ૧૨૦

ગુળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીડ કમ્પાઉન્ડ

લીવગ અને બરોળ પર લીમગની મળો થેલી
અસર કરે છે તેમાથી બનાવેલી ઉત્તમ દવા
લીમત ૩ ૧૪૦

મળનાનુ ડોકાણ —

ધી. એલેખીક કેમીકલ વર્કસ કં. લી.

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈન. ૨

તથા વડોદરા કે. પ.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને માટે ખાસ !

થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧ 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કાંગ્રેસ અંક ૩. ૦-૮-૦

આ અખ્યા ગુજરાતના ભાષીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ લેખો જા ફીમસના એતિહાસિક અવકાશો તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપર સ પિન ચચા કરતા અનુભવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે તે ઉપરાંત કોઈસના પ્રમુખ અર અન્યે દ્ર પ્રમુખ વિા અને ભણીતા ગુજરાતી મધેસરો તથા ભાષીના ગુજરાતી લેખકોની મુદર છત્રીઆથી મા અ ક અનુવ દરવાખા આવ્યો જ આ અ કની ફ ન થોડી જ પ્રતો બાકી છે

૨ 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ્ અંક ૩. ૦-૧૦-૦

૧૯૧૬નો બ્રેકિંગબરમા અમદાવાદમા બરાયની પ્રાનિક રાષ્ટ્રીય પરિષદ્ બેચારી પરિષદ્ અને સ સામુદાય પરિષદ્ના પ્રમુખ ઉપર કાળામા આવેલો આ અ ક કોંગ્રેસ અ ક જીનો જ ઉપરો પી વાચનથી ભરપુર છે રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપરાંત કેવડાગીના અનેક ફ પ્રશ્નોની રમબરી રૂડી રેગવ પી ખાનાના ભાષીતા અધિષ્ઠરી લેખકોના તથા અખ્યાસકોના હારે થયે ની છે ઉપરાંત તેમા તેર મુદર મિયે જી જી પરિષદોના પ્રમુખોની છત્રીઓ અમદાવાદના લેખા લાખક રથોના ચિત્રો તથા 'સ્વખવશ સુર્જરેતી' લ મલખ સુદર ચિત્ર વિરેધી આવ્યો આ અ કનો ૧૦ અને માકા છે

૩ 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ તી ફાલ.

'કુટેક, ૩. ૩.

ખાંધેલી પ્રતના

૩. ૩-૬-૦.

ચોખ્ખો જુદુ રધારેમા

જાણ કપીનામા ગુજરાતના જા પિના લેખકોના ઉત્તમ લેખોના મમક સુજરાતી રા મુખિતા 'સ્નેહ પ્રિતા' અને વિરમપવના જા પિનાનાકોના સવિસ્તર અવરોકોના હાસ્યજનક અનેક કાળી કાળી વાનાઓ અને લગભગ ચોખ્ખોનો મુદર ચિત્રો ગરે વા અપાના જ ફકત થોડી જ નકલો બાકી છે આ ફાઈનમા ગુજરાત પરિષદ્ અ કનો સમાવેશ કરામા આવ્યો છે

જના વચની ફાઈલના મુક અકોમા પરિષદ્ અ ક શિવાય દરેકના ૩-૦-૬-૦ પોસ્ટે જ માયે ૪ મા લાન વારેધી નજીતો નહિ રેત્રાથી સાહિત્યના શેખીનેલે લાકાતિક મનીઓ કરી મેકતા અકો મગાવી લેવા સી પી મોકનમા આવશે નહિ

લખો—

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં. ૨

સંમોલોચક.

જનુકેગકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચે યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચ વ ગાઢાય તપ ઇચ્યતે ॥ મ ની ૧૭-૧૫

પુનઃ ૧૦ મુ.] ફેબ્રુઆરી ૬. સ. ૧૯૧૭ [અંક ૨ જો.

તત્રી—૧. અખાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

૧. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—૧. રમણીયગમ જોનર્દનગમ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમિકા.

નિપય.

પૃષ્ઠ

૧. નિથિગુરુ ભાનત કા ૧

૧. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી એ એલએલ બી

૫

૨. લખનૌ કોએમ

૧. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી એ, એલએલ બી

૫

૩. બારમી હિન્દી ઔદ્યોગિક પરિષદ

૧. પોપટનાન જોશિ-વાન રાહ, એમ એ

૬

૪. વન્દે માતા ભાનતી કાવ્ય

૨. સુલજી દુબલજી વે

૬

૫. દેગ પ્રત્યેતુ ડાકવ્ય દુખી નાતા

૧. કાલાશાસિદ્ધમજ પટેલ

૬

૬. જીવહાકુવર

૧. હરરાય અમુનખગય દેસાઈ બી એ

૧૭

૭. દેશી ગાળયોમા રાષ્ટ્રીયતા

૨. હિમતચિહજી સિઓગીઆ

૭

૮. પિતાનો પગલાન

૧. મેવાધર્મી

૮

૯. શાન્તિ કા ૧

૧. બળનતરાય કલ્યાણમજ કાગર બી એ

૮

૧૦. અનુભવતત્ત્વી એકાદા

૨. રણજીતગમ વાસાભાઈ મહેતા બી એ

૯

૧૧. કોલેજિયલ ચાનુનાતા

૧. ભોગીન્દરાન રતનનાન દિવેદિઆ, બી એ

૯૮

૧૨. ખામ અકો એક સિંહાનલોકન

૧. મન્મુખનાન ઝવેરીનાન પડ્યા

૧૦૧

વાર્ષિક લનાજમ રૂપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પોસ્ટાચાર.
લવાજમ શરૂઆતમા જ લેવામા આવે છે

સમાલોચક

પુસ્તક ૨૨.]

ફેબ્રુઆરી, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૨.

વિશ્વગુરુ ભારત

લેખક - ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાસાકર પટ્ટા, બી એ, એન એવ બી
(મરાઠી સાખી)

૧

ભારતના ભૂતમાયના અમૃત વિશ્વમહી પાઈશુ,
ભારતના મત ગૌરવકેશ ગર્વગીત માર્શુ,
ભારતનો કીર્તિધ્વજ સાદીશુ,
ભારતનો વિશ્વ-મીઠર ચાલીશુ

૨

ભારતની વર્તમાન અધીનતા મુક્તિમત્રે સદરશુ,
ભારતની સન્તાતિના હૃદયે રાષ્ટ્રના ચેતન ભરશુ,
ભારતને વિશ્વપ્રતિજિત કરશુ,
“ભારતનો જય” કિંગત નજરશુ

૩

ભારતના ભાવિના ઉજ્જવલ જ્યોતિ કે જળહળગે,
ભારતના ભાવિ સન્તાતો સમૃતિ યોગ નિહરગે,
ભારત વિશ્વ-આ ન થશે,
ભારત વિશ્વ-ગુરુ બનશે

ચાહનાયાગ ગિરગામ
મુબાઈ, તા ૨૫-૧-૧૯૧૭

પાણીપતનું પુદ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

લખનૌ કૉંગ્રેસ.

લેખક - ગા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી. એ., એન્ડેવ બી.

ધી ઇન્ડિઅન નેશનલ કૉંગ્રેસની ઉલ્લેખ્ય કારખીર્દીમાં જ માન નહિ, પરંતુ ભારતવર્ષના રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસમાં લખનૌની કૉંગ્રેસ અદિતીય નહિ તો અનિશ્ચય અગત્યનું સ્થાન. તે ભોગરમે જ હાજરીની દૃષ્ટિથી, ચયેલા કાર્યની દૃષ્ટિથી તથા સોમત્સાહની દૃષ્ટિથી લખનૌની કૉંગ્રેસ ધણી જ મહન હતી એમ કહેતા અમને આનન્દ થાય છે. આ સફલતાને આનન્દ કેટલાક શોકગ્રસ્ત તરવોથી તદ્દન અમિશ્રિત નહોતો એ અગ્રહે કમૂલ કરીએ છીએ, છતાં નાનિતથી અને દીવદૃષ્ટિથી એકદર વિચાર કરનારને લખનૌની કૉંગ્રેસની સફલતા સ્પષ્ટ થયા નિતા નહિ રહે એમ અગ્રહે માનીએ છીએ. આ સફલતાના તરવો ક્યાં હતા? પ્રથમ અને ધણુ જ અગત્યનું તત્ત્વ સમાધાનનું હતું. હિન્દના જે હિતસત્રુઓ સ્વાર્થાન્ધતાથી પ્રસંગે અને અપ્રસંગે હિન્દીઓના બેદો ઉપર ભાર મૂખી લેખનામાં પરસ્પર કબહો જગનાનું અધમ કૃત્ય કરે છે તેવા નરપિશાચોને મૌન ધારણ કરાવવાને લખનૌની કૉંગ્રેસે એક અમરકારક ઉત્તર આપ્યો હતો. અરુ છે કે હિન્દના વતનીઓમાં અનેક પ્રકારના બેદો છે, પરંતુ પ્રશ્ન બેદોની અસ્તિતા કે નાસ્તિતાનો નથી, પ્રશ્ન બેદોના અને અબેદોનાં તરવોમાં ક્યા તરવોને પ્રાધાન્ય મળે છે એ છે. લખનૌની કૉંગ્રેસે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે અગ્ર અદ્ય ગમે તેના મતભેદ હોય, પરસ્પર ગમે તેના અગત રાગદ્વેષ દોષ, છતાં રાષ્ટ્રના હિત માટે હિન્દના ગાજપુકો એકત્ર થઈ શકે છે, અને આખા દેશનો અભિપ્રાય એકે અવાજે જાહેર કરી શકે છે. પોતાના સિદ્ધાન્તોને અને પોતાના વિભાગ તરફના ધર્મને બને તેટલા અનુસરીને એકત્ર કૉંગ્રેસને સમાધાનપૂર્વક સપ્રલ કરવાની ઇચ્છા એટલી બધી પ્રગલ્ભ થેખાતી હતી કે લખનૌની કૉંગ્રેસને એક દૃષ્ટિથી સમાધાન-કૉંગ્રેસ કહીએ તો કાઈ ખોટું નથી એ સમાધાન એ પ્રકારનું હતું એક સમાધાન હિન્દુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચેનું અને બીજા સમાધાન મિતનાદી અને ઉદ્ધામ પક્ષો વચ્ચેનું ધી ઇન્ડિઅન નેશનલ કૉંગ્રેસ એ અમરત હિન્દની અને સર્વ વિભાગોની રાજકીય સત્થા છે, તાર્કિક એકલા હિન્દુઓની નથી. બ્યારે એની સર્વસામાન્ય સત્થા છે ત્યારે મુસલમાનોની “મુસ્લિમ લીગ”ની જુદી રાજકીય સત્થા કાઢવાની જરૂર નહોતી, કારણ કે મુસલમાનો હિન્દુઓના જેટલા જ હિન્દીઓ છે, અને તે બન્નેનું રાજકીય હિત પરસ્પર વિરોધી નથી. છતાં કેટલાક અપ્રેમ અગ્રનાદારોની પ્રેરણાથી કેટલાક સકુચિત દૃષ્ટિરાળા મુસલમાનોએ મુસલમાનોનું રાજકીય હિત સાચવવા માટે “મુસ્લિમ લીગ” નામની જુદી રાજકીય સત્થા સ્થાપી અને તે સત્થા કૉંગ્રેસની વિરોધી દોષ તેનું સ્વરૂપ લેને આપ્યું જતે દિવસે મુસલમાન ટામના વિશાલ દૃષ્ટિરાળા અગ્રેસરો કાન્યા અને ‘રિણુમે’ ‘કૉંગ્રેસ’ અને ‘મુસ્લિમ લીગ’ એ મન્ને મગ્થાઓ પોતાનું વ્યક્તિત્વ નષ્ટ ક્યા નિતા “બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં હિન્દી મનારાજ્ય”ના એક જ ઉદ્દેશી સિદ્ધિ માટે પરસ્પર સહન કરનાર સત્થાઓ બની ૧૯૧૫, ની સાલમાં એ,

પાણ અને કૌન્વ રૂ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

બન્ને સમિતીઓએ પોતપોતાની કમિટીઓ નીમી હતી, અને એ કમિટીઓ એકત્ર મળીને રાજ્યની એક જ યોજના નિર્ણય કર અને તેયોજના બન્ને સમિતીઓ મંજૂર કરે, એવું કક્ષી કરવામાં આવ્યું હતું કોંગ્રેસની અને 'મુસ્લિમ લીગ'ની કમિટીઓ કલકત્તામાં એકત્ર થઈ હતી અને બન્નેએ રનરાજ્યની યોજના તૈયાર કરી હતી બંગાળ અને સંયુક્ત પ્રાંતોમાં મુસલમાન પ્રતિનિધિઓના પ્રમાણના સમન્વયમાં મુસ્લિમ લીગની કમિટી અને કોંગ્રેસની કમિટી વચ્ચે મતભેદ રહ્યો હતો અને ખીજી બાજતોમાં તે બન્ને કમિટીઓ એકમત થઈ હતી એ મત બેઠ કોંગ્રેસના સમેન સમયે બન્ને પક્ષોએ સમાધાનવૃત્તિથી પતવી દીધી અને પરિણામે કોંગ્રેસમાં રનરાજ્યની યોજના એકમતે મંજૂર થઈ ગઈ કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગ વચ્ચે આવેલા સાગે સમન્વય બધાય અને બન્નેએ એક ખીજીની મદદથી જ સ્વરાજ્યનું સાધ્ય સિદ્ધ કરવાનું છે એ બાબ બન્ને સમિતીઓમાં જાગૃત થાય, એ રાજકીય દૃષ્ટિથી નહોતો, સતો લાભ નથી કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગના આવા સહકારમાં જ હિન્દના ગૃહીય ઉદ્ધારની આશા છે હિન્દુઓ અને મુસલમાનોના સમાધાન જેવું જ ખીજી અગત્યનું સમાધાન મિતરાદી અને ઉદ્ધામ એ બે રાજકીય પક્ષોનું છે, મુસ્લિમ લીગને સમેનસમયે કોંગ્રેસમાં જોડે પડ્યો અને 'મિતવાદી' તથા 'ઉદ્ધામ' એવા બે પક્ષો થયા ત્યારથી માંડીને ઉદ્ધામ પક્ષ કોંગ્રેસના સમેનનોમાં ભાગ લેતો નોતો સમિતીઓના સ્વરૂપના સ્વરાજ્યનું સાધ્ય ઉદ્ધામ પક્ષને સ્વીકાય લાગતું નહોતું અને તેથી કોંગ્રેસની 'કીડ'માં મીડી કરના તે પક્ષના માણસો તૈયાર નહોતા ખીજે બેઠો મુદ્દો એ હતો કે કોંગ્રેસને માટે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરવાનો હક માત્ર રનકૃત રાજકીય સમિતીઓને જ આપવાનું ધોગણ ઉદ્ધામ પક્ષને માન્ય નહોતું, અને એ પક્ષો આગ્રહ એવો હતો કે જાહેર સભાઓને પણ પ્રતિનિધિઓ ચૂંટવાનો હક આપવો જોઈએ બેઠના આ કારણોની સાથે અગત ગમદેષો પણ પુખ્ત બનેલા હતા અને પરિણામે મિતરાદીઓ તથા ઉદ્ધામો વચ્ચેનો વિનંદ લગભગ મવ પોતેઓ જ્યારે યુરોપમાં મહાયુદ્ધ જગતું ત્યારે સમસ્ત બ્રિટિશ મામાજ્યની એનતા ત્રિદ થઈ હિન્દ જેમ મામાજ્યના ખીજા બે સાથે પોતાની એકતા દેખાતી તેમ હિન્દના બન્ને રાજકીય પક્ષોએ પોતપોતાના બેટ બૂની જર્જ ગાંધીની એકતા બતાવવી જોઈએ એની ઈન્ટેન્ડ અનેકને થઈ બન્ને પક્ષોના સમાધાનનો પ્રથમ અવાજનો પ્રારંભ આમ કોંગ્રેસ સમયે થયો મુખ્યાર્થ કોંગ્રેસ બધારણુમાં કેટલાક આનસ્ય ફેરફાર કરી સમાધાન શક્ય થઈ અને લખનૌની કોંગ્રેસમાં તે સમાધાન સિદ્ધ થયું કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગનો રનરાજ્યની સિદ્ધિમાં સહકાર અને ઉદ્ધામોનું કોંગ્રેસમાં પુનરાગમન આ બે સમાધાનો લખનૌ કોંગ્રેસને સફળ કરવામાં અગત્યનો ભાગ બજાવનાર તરવો હતા અમ્હે અન્તે જુલૈસ છપ્પીએ ધિએ કે આ બન્ને સમાધાનો સાચા અને સ્થાયી નીડે આ છપ્પા અમ્હે નિર્ગ્ય- દર્શનતા નથી અમ્હારે બે સાથે જાણવું પડે છે કે એના કેટલાક પ્રસંગો બન્યા હતા કે જેવી એનું લાગી ગયા વગર ન રહે કે મિતવાદીઓ અને ઉદ્ધામો વચ્ચેનું સમાધાન એ સાચું સમાધાન નથી પરન્તુ માત્ર નામનું

જ સમાધાન છે સમ્બોદ્ધસ કમિટીની ચૂંટણી કરામા ઉદામ પક્ષનાજાઓએ જે પદ્ધતિ સ્વીકારી હતી અને સમ્બોદ્ધસ કમિટીને સર્વ પક્ષોની પ્રતિનિધિપૂર્ણ બનાવવાને બદલે પોતાના જ પક્ષની બનાવવાનો જે અયોગ્ય પ્રયાસ કર્યો હતો તે સમાધાનવૃત્તિને પોતે એવા ન જ ગણી શકાય પોતાના સિદ્ધાન્તોને અનુસરીને પરંતુ સાધ્યની એકતા ધ્યાનમા રાખીને બંને પક્ષો જોણુ મતબેદોને સમાધાનવૃત્તિથી પતાવી દેશે અને બંને પક્ષો પરસ્પર સહલાવથી પોત પોતાની રીતે શાન્તિથી રાય કર્યે જગે એવી અમહે આશા રાખીએ છીએ આ વિષય બંધ કરના અમહે પણુ બાણુ અગ્નિકાચરણુ મજમુદારના ઉદ્ધોષમા અમહારો નમ્ર મુર પૂરીએ છીએ કે " *Blessed be the peace-makers* !-સમાધાન કરાવનારાઓનુ બનુ થાઓ !"

લખનૌ કોંગ્રેસની અધ્યક્તાનુ બીજી તરખ સ્વાગત કમિટીના પ્રમુખ પંડિત જગન્નારાયણુ તથા કોંગ્રેસના પ્રમુખ બાણુ અગ્નિકાચરણુ મજમુદારના ભાષણો હતા બેમજ, બંને ભાષણો જોઇએ તે કરતા ધણુ વધારે લાભ હતા અને આખા મધ્યમા સ્થેગાથી સભાગાય એવા અવાજે વચાયા -હોતા પરિણામે તે વખતે ધોધાટ ધણુ થયો હતો અને વડાજીઆનનાથી વજા માણુસો આસ્થા પણુ ગયા હતા ભાષણુ વાચનારનો અગાજ સલાખાતો હતો તેના કરતા વધારે જોરથી " મહેરબાની કરીને મહેરોથી બોનો"ના અવાજે સલાખાના હતા બાણુ અગ્નિકાચરણુ પોતે વૃદ્ધાવસ્થાની નિર્મયતાને લીધે પોતાનુ આખુ ભાષણુ વાચી શક્યા નહોતા, અને તેથી તેમનુ ભાષણુ એક ખીજ સદ્ગૃહસ્થ પામે વચાનુ પકડુ હતુ પરિણામે, લખનૌ કોંગ્રેસ જેવા પરમ પ્રસંગને અનુરૂપ વક્તૃત્વના લેખનની જે આશા રાખી શકાય તે આશા સફલ થઈ નોટી પડ્નુ વક્તૃત્વની વાત દૂર રાખીએ તો બંને ભાષણો સતોપ આપે એવા હતા પંડિત જગન્નારાયણુનુ ભાષણુ મનનીય વિચારોથી ભરપૂર હતુ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના જુદા જુદા સમ્બાનોને જમારે સ્વરાજ્ય આપવામા આ યુ સારે તેમની સ્થિતિ કેની હતી તેની માથે હિન્દની સ્થિતિ સરખાની તેમજો અસહારક દિનોથી પૂરવાગ કરી બતાવ્યુ હતુ કે હિન્દની સ્વરાજ્યની માગણી ટાઇ રીતે બહેની કે વધારે પડતી નથી અસ્થાનોના મ્વજપનુ સ્વરાજ્ય જમારે હિન્દ માગે છે ત્યારે હિન્દના સમુદાયોએ સમ્બાનોના ગભ્યતવોનો સૂક્ષ્મ અને સર્વ દેશીય અભ્યાસ કરવો જ જોઇએ, અને માત્ર ખાની સમ્બોથી જ નહિ પરંતુ ના ન પાડી મગાય એની હકિકતોથી હિન્દની સ્વરાજ્ય માટેની યોગ્યતા સિદ્ધ કરી બતાવવી જોઇએ આ કાય બદ મફલ તાથી કરવા માટે પંડિત જગન્નારાયણુનુ ભાષણુ અભિનન્નને પાત્ર હતુ સક્ષેપમા, હિન્દની સ્વરાજ્ય માટેની યોગ્યતાના પ્રતિપાલને પોતાના ભાષણુનો મુખ્ય વિષય બતાવવા માટે પંડિત જગન્નારાયણુને જેમ અભિનન્ ન ધટે છે તેમ એ વિષયનુ મ્વષ્ટ માદી અને સચોટ ભાષામા અમરનારક દલિનોથી સજન રીતે પ્રતિષા ન કર્યા માટે પણુ તેમને અભિનન્દન ધટે છે બાણુ અગ્નિકાચરણુનુ ભાષણુ જુના જ પ્રગરનુ હતુ નેજોએ પોતાના ભાષણુમા અનેક વિષયોને મ્વર્ણ કર્યો હતો, અને તે પણુ સિદ્ધ દેશીના સમ્બર્ણ આભરથી પરિણામે, ભાષણુ વલ જ લાણુ યયુ રુતુ એક દષ્ટિથી તેમનુ ભાષણુ અમને જાુ જ પ્રસંગોચિત લામે છે લખનૌની કોંગ્રેસ

એ એક બાબતથી મમાધાન-કૉંગ્રેસ હતી અને બીજી બાબતથી સ્વરાજ્ય-કૉંગ્રેસ હતી અને એ બન્ને કાર્યોને સફલતાથી પેાચી વળે એવી વિચારતાથી યુક્ત બાબત અગ્નિકાચરણનું લાપણુ હતુ માત્ર શુદ્ધિની જ નહિ પરંતુ હૃદયની જે સર્વશક્તિ આન્તર તથા બાહ્ય મનભેદો પ્રમણે આસ્થક છે તે સર્વશક્તિ બાબત અગ્નિકાચરણના લાપણુમાં સ્વીકારી લીધી હતી, અને તે દૃષ્ટિથી અમને તહેમનુ પ્રમુખપદ અનિવાર્ય મળી લાગ્યુ હતુ એક પાસથી નહીં નહીં આશા-ઓથી અને અભિનાપાઓથી તગવરતા હુ યવાળા શુભાનનો ઉત્સાહ તેઓએ દર્શાવેા હતો તો બીજી બાબતથી અનુભવીમાં અનુભવી વૃદ્ધ પુરુષનુ વ્યાવહારિક ગાહણપણુ તેઓએ ખતાન્યુ હતુ પ્રમુખીય જીવનના પન્થ પ્રસંગોને સવદેશીન ક પનાવાળા અને સમગ્રી એકવાળા મહાનુભાવો જ પેાચી વળે છે અને બાબત અગ્નિકાચરણે પોતાના લાપણુમાં તેમજ પોતાના વર્તનમાં એ શુભોનુ ઉચ્ચ પ્રકારનું પ્રતિબિંબ કર્યુ હતુ

લખનૌની કૉંગ્રેસની સફલતાનુ ત્રીજુ તરફ તેમાં થયેલુ અનિશ્ચય મહત્વનુ કારણ હતુ કૉંગ્રેસમાં જે અનેક અગત્યના ઠગવો રજુ થયા હતા તદ્દમાં ત્રણ બાબતો સવિશેષ અગત્યની હતી પ્રથમ અગત્યની બાબત હિન્દીઓને બ્રહ્મસંન્યમાં તથા નૌકાસંન્યમાં બ્રિટિશ નાગરિકોને શોભે તેનુ સ્થાન આપનાની માગણી હતી લોગનનાના સન્તાતો સામાજિકતા શુભોના આક્રમણો મદામે સ્વસરક્ષણ કરી શકે એટલુ જ નહિ પરંતુ સામાજિકતા સરક્ષણમાં પણ માનવર્યો ભાગ લઈ શકે તે માટે આસ્થક છે અને બ્રિટિશ નાગરિકોની માફક હિન્દીઓને પણ બક્ષકરી તારિખ માટે સ્વ પ્રમાણની અનુકૂળતા મળી જતી એ સ્વસરક્ષણની શક્તિ એ સ્વરાજ્ય માટે પ્રથમ આસ્થક છે એ વાત હિન્દી ગણપુરો સાગમાં સાગી રીતે સમજે છે અને તેથી કૉંગ્રેસના કાર્યમાં વર્તમાન મહાચુદ્વે પ્રસંગે એ બાબતને પ્રથમ પદ આપનામાં આવ્યુ હતુ બીજી અગત્યની બાબત સ્વરાજ્યની માગણી હતી એક દૃષ્ટિથી જોતા લખનૌ કૉંગ્રેસનો વધારેમાં વધારે અગત્યનો હસાવ જે કોઈ ગણી શકાય તો તે સ્વરાજ્યનો હસાવ હતો. " હિન્દની માગણીને 'સ્વરાજ્ય' કે 'એન્ગ્લો-વન્ડ' કે 'હોમરૂલ' જે નામ આપવુ હોય તે નામ આપો, પરંતુ અમ્હારે શમ્દોની મારામારી નથી કરવી, અમ્હારે તો વસ્તુ જોઈએ છે " એ લોકમાન્ય તિલકના સ્મરણીય શમ્દો મુદો બહુ સાદી અને સમોદગત રીતે રજુ કરે છે સ્વરાજ્યના હસાવ ઉપર કેટલાક સારામાં સારા વક્તાઓ બોલ્યા હતા અમ્હાર કમન કરવુ જોઈએ કે પ્રસંગની અને વિષયની મહત્તાને અનુરૂપ લાપણુ કોઈ પણ રીતે નહોતુ બાબત મુદેન્દનાથ તથા મિસિસ બેસન્ટના લાપણો પણ અમને સાધારણ પકિનતા લાગ્યા હતા સ્વરાજ્યનો હસાવ રજુ થયો અને મળુર થયો તે પ્રસંગે આખા મડપમાં અનિવાર્ય ઉત્સાહ બાપી રહ્યો હતો, અને "સ્વરાજ્ય" કે "હોમરૂલ" એ શમ્દોનો ઉચ્ચાર જોસમેર તામીઓના અવાજથી નધારી લેનામાં આવતો હતો કૉંગ્રેસે તથા મુરિમ લીગે નીમેની કમિગીઓએ મળુર કરેલી સ્વરાજ્યની પોજનના કૉંગ્રેસે અત્યંત ઉત્સાહથી મહાધી આપી સમગ્ર હિન્દ એકે આગળે સ્વરાજ્ય માગે છે એવી અચૂક સાબિતી

આપી હતી ત્રીજી અગત્યની બાબત બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં હિન્દના સ્થાન વિષે હતી ચાનતા દારૂણ મહાબુદ્ધનો અન્ત આન્યા પછી બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની પુનર્વ્યવસ્થાના પ્રયત્નોને સામ્રાજ્યે પ્હોચી વળવું પડ્યું, અને તેથી તે દિશામાં સ્વાભાવિક રીતે અત્યારથી જ ઇચ્છામાં તેમ જ અચ્છાનોમાં સહોભ શરૂ થઈ ચૂક્યો છે હાલ તુરત સામ્રાજ્યપરિપદ્માં હિન્દને યોગ્ય સ્થાન મળવું જ જોઈએ, અને તે ઉપરાંત બુદ્ધને અન્તે થનાર સામ્રાજ્યની પુનર્વ્યવસ્થાને પ્રસંગે પણ હિન્દને યોગ્ય સ્થાન મળવું જ જોઈએ એવી માગણી કોંગ્રેસે કરી હતી હિન્દને એક બાબુથી જેમ સ્વગત્ય સિદ્ધ કરવાનું છે તેમ બીજી બાબુથી સામ્રાજ્યમાં યોગ્ય સ્થાન પણ પ્રાપ્ત કરવાનું છે

આ અગત્યની બાબતોના ઠરાવો જ પસાર કરીને કોંગ્રેસ અટકી નથી, પરંતુ સ્વરાજ્યની યોજનાના સમન્વયમાં સતત સંયોજિત સહોભ કરવા માટે વ્યવસ્થા કરનાર કમિટી પણ તહેલો તીમી છે એક બાબુથી સ્વરાજ્યનો મન્દેશ હિન્દના પ્રત્યેક પ્રત્યેક પ્રજાજનને પ્હોચાડવા માટે હિન્દુસ્તાનમાં પ્રચારક કાર્ય કરનાર છે તેમ બીજી બાબુથી સ્વરાજ્યની યોજનાને બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ કાયદાનું રૂપ આપે તે માટે ઇચ્છામાં પણ પ્રચારક કાર્ય કરવાનું છે એક બાબુથી હિન્દના લેખને પોતાના રાજકીય હક્કનું જ્ઞાન જરાવડું અને તે રાજકીય હક્કોનો ઉપભોગ કરનારે તહેમને તૈયાર કરવા તથા બીજી બાબુથી તહેમના તે હુકમો સ્વીકાર બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ પાસે કરાવવો એ બન્ને કાર્યો માટે રાષ્ટ્રીય દ્રવ્યસમૃદ્ધ ખેાલનામાં આવેલો છે અમ્હે આશા રાખીએ છીએ કે આપણા દેશના સર્વ પ્રજાજનો કોંગ્રેસના આ મહાકાર્યને ઉત્સાહથી વધાની લેશે અને તહેને સદ્દલ કરવા માટે પોતાનાથી બનતો પ્રયાસ કરશે સામ્રાજ્યના આ પરમ પ્રસંગે હિન્દ કસોટીએ ચ્હોલ છે તે સદ્દલ નીવડે છે કે નિષ્ફળ તે ઉપર ભારતના ભારિનો આધાર છે આ પરમ પ્રસંગને પ્હોચી વળવા જેટલું સામર્થ્ય પ્રભુ ભારતને આપે એ જ અમ્હારી પ્રાર્થના છે

ખારમી હિન્દી ઔદ્યોગિક પરિષદ

લેખક - રા. પોપટલાલ ગોવિન્દલાલ ગાહ, એમ. એ.

દરેક મનુષ્ય અને દરેક પ્રજાની સર્વથી મોટી જરૂરીઆત આજીવન પ્રાપ્ત કરવાની છે, આસ કરીને હિન્દુસ્તાન જેવા ગરીબ દેશની આર્થિક સપ્તિ અને આજીવિકાના સાધનોના વિકાસ સમધી વિચાર કરવાની દરેક મનનશીલ હિન્દીની ફરજ છે. આ કાર્ય જેટલું જરૂરી છે તેટલું જ અર્થ છે અને ગહન છે. ઔદ્યોગિક વિકાસનું કામ રાજકીય ચળવળ કરતાં ભુલ પ્રમાણુ છે અને તેને માટે ભુલ પ્રકારની સત્તા, ભુલ જાતના કાર્યક્રમ, અને કાર્યપદ્ધતિની જરૂર છે. આ સાદુ સત્તા હજુ સુધી આપણા દેશમાં સ્વીકારાય નથી. રાષ્ટ્રીય કૌન્સિલ અપાયો પછી સમભગ વીસ વર્ષ સુધી આપણા ઔદ્યોગિક પ્રશ્નોની ચર્ચા માટે સ્વતંત્ર સંસ્થાની જરૂર છે, એ પણ સ્વીકારાયુ ન હતું, અને ૧૯૦૫ માં જ્યારે પહેલી ઔદ્યોગિક પરિષદ મરહુમ મી. રમેશચંદ્ર દત્તાના પ્રમુખપણા નીચે મળી લાગી અત્યાર સુધી પરિષદના બધારણમાં કૌન્સિલની જ નહીં કરવામાં આવી છે. ઔદ્યોગિક પરિષદનું હાનુ બધારણ ફેરવાની જરૂર છે, એમ બે ત્રણ વર્ષથી સમજાય છે, પરંતુ તે સમધી રહેજ અસતોષ સિવાય આપણા નેતાઓમાં અથવા પ્રજામાં કાંઈ પણ ફોલ જાણતો નથી. દેશના ઔદ્યોગિક પ્રશ્નોની ચર્ચા અને નિકાલ કરવાને માટે સતત તૈયારી, મહેનત, ખત, વિશિષ્ટ જ્ઞાન વિચેરની જરૂર છે અને તે જિનાયતુ અધુ કામ વ્યર્થ જાય છે, એમ આપણને લખનાની ઔદ્યોગિક પરિષદના અનુભવથી લાગ્યા વિના રહેતું નથી.

પ્રજા અને નેતાઓનો ઉભગ, ઉત્સાહ અને તૈયારી વિચેરે કાંઈ પણ દૃષ્ટિથી લખનાની રાષ્ટ્રીય કૌન્સિલ જેટલી સફળ સમજવામાં આવે તેટલી જ નિષ્ફળતા ઔદ્યોગિક પરિષદને પ્રાપ્ત થઈ હતી, એમ કહેવામાં કાંઈ અનિયોક્તિ નથી. પરિષદના કાર્યવાહકો એટલા બધા ઉતાવળમાં પડેલા લાગતા હતા કે વિષયનિર્ણાયક કમિટીનું કામ લગભગ એક કલાકમાં આટોપી લેવામાં આવ્યું હતું, અને પરિષદની સભા ત્રણ કલાકમાં પૂરી કરવામાં આવી હતી. આખા હિન્દુસ્તાનના આર્થિક અને ઔદ્યોગિક પ્રશ્નોનું વિવેચન અને લખિયના કાર્યક્રમનો નિર્ણય એ સમગ્ર કુલ ૨૫૦ મીનીટમાં સમૂર્ણ ! શી કાર્યક્ષતા ! આ સમયમાંથી અડધા ક્ષેત્રાતનો વખત તે સ્વાગત સમિતિ અને પરિષદના પ્રમુખોનો લાપજો વાચનામાં મયો. હશે ત્યાર પછી રીપોર્ટ વાચવાનું અને ઠરાવો પસાર કરવાનું ગાડુ ગમડાથી દેવામાં આવ્યું. એટલું પસાર પછી પરિષદના દરવાજા એક વર્ષ માટે બંધ કરાયામાં આવ્યા.

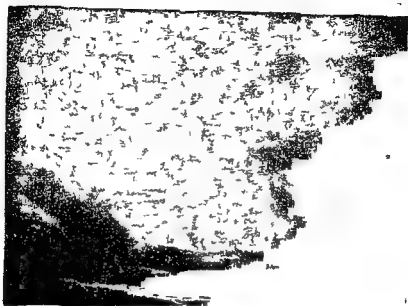
આ બાવણો અને ઠરાવોનું વિવેચન કરતા પહેલાં લખના ઔદ્યોગિક પરિષદના એક પરિણામ ઉપર ખ્યાન એવું અગત્યનું છે. પરિષદના જનરલ સેક્રેટરીની ઓફિસ અત્યાર સુધી અમરાવતીમાં હતી. પરંતુ હવે તે મુબાઈમાં રાખવામાં આવી છે અને જુના મ્યાપક એડેટરી મિ. મુબાઈકર ઉપરાંત મુબાઈના મિ. મનમોહનદાસ રામજી અને મિ. જયમુખ-

લાલ મહેતાના નામ ઓનરરી મેકેટરી તરિકે ઉમેરનામા આવ્યા છે ઔદ્યોગિક પરિવહના સુકાનીઓ તરિકે સુબાઈગિઓએ અત્યા સુધી ઉન્નવળ કીર્તિ સ્થાપના કરી છે પરિવહની બાગ બેકામાવી સાનના પ્રમુખો સુબાઈ ઈજાનાના હતા સર નિરુવલમ કાકગમી, દીવાન બહાદુર અબાલાવ, લંતુલાઈ ગામગતસ, મનમોહનદાસ રામજી એટલા શુદ્ધ ગુજગતી શિવાય બે પાનગીએ અને એક જોન ગૃહસ્થો ગુજરાતી જોનનાર ગણીએ તે ઔદ્યોગિક પરિવહના પોળણમા ગુજગતને કામે નહોતે ન ગણાય, આ જોતા પરિવહન કાયમરિર સુબાઈમા નાવવાવી સન રીતે લાલ થયે, એમ માનવાને કાર્ક હરકત નથી પરંતુ સુમાર્તના ન્યાયારમ્મ નેતાઓ પોતાની જાળજામાથી દૂર થાને આ પરિવહના કાર્ય તરફ પૂરતુ ખ્યાન આપી તકરો કે નહિ તે જોવાલુ છે ૧૯૧૫ મા “વેપારી કૉન્ગ્રેસ” નામલુ નવ મહળ ન્યાપીને સુબાઈએ જે જોખમદારી માથે લીધી છે તેના પરિણામ માટે પાચ વર્ષ સુધી (તે મળતી બીજી બેકક મળે આ સુધી) કાર્ક પૂજનાર નથી, પરંતુ ઔદ્યોગિક પરિવહ એક વપમા હવે ફરીથી મળે તે પહેલા પરિવહના હિસાબના કહેવાતર ગોટાળા અને પરિવહના નવા બધારલુ સનધી સુબાઈએ અગત્યનુ કામ કરનાલુ છે આ કાર્યસિદ્ધિમા સુમાઈની બનહાઠ કાર્યક્ષતા ઉપયોગી અને સફલ નીનકશે, એવી આશા સર્ તરફથી રખાય છે

લખનૌની પરિવહમા વ્યવસ્થાની ખામીલુ એક કારલુ સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખનુ અમાનક મગલુ હતો નાચ બહાદુર મુનરી પ્રયાગ નારાયણ ભાગ્ય અમુક્ત પ્રાતોમા અને લાકનાના ધનાઢ્ય અને ઉદ્યોગપરાયણ ગૃહસ્થોમા અમણી હતા તેમના હાથ નીચે લખનૌ પેપર મિન, બેખાડ અને બીકનુ કાગખાલુ વગેરે ઉદ્યોગો સારી રીતે પેપાતા હતા ધાસ અને લાકામાથી કામગી બનાવવાને માટે ‘માવો’ બનાવવાને એક કપતી કાનીને તેમજે એક નવા ઉદ્યોગને સગીન પાથો નાખવાની તૈયારી કરી હતી તેમનુ સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ તરિકેનુ ભાપલુ હુક મુદાસર અને સમયોચિત હતુ લખનૌના જાણવા ભાપક દુમરે જેવા કે સુતરાઉ કાપકના વણાદ અને તે ઉપર હીટો બપવાલુ નામ-મલમલ, અને રેશમ ઉપર “મિકન” કામ અને જરીનુ “કામદાની” કાપડ-હાથીદાતના, લાકાના, અને માટીના બારીક કારીગરીવાળા રમકડાની બનાવટ-વગેરે દર્શાયા પછી, પેપર મિલના ચાનક તરિકેના પોતાના અનુભવ સનધી ઉદ્દેખ કરવા ઉપરાત તેમણે દેશના ઔદ્યોગિક પ્રયોગોમા અદ્ય ઉકલ ઉતરવાનો પ્રયત્ન ક્યો ન હતો

ઔદ્યોગિક પરિવહના પ્રમુખ રાય બહાદુર સીતાનાથ રાયલુ ભાપલુ ધણે અરો નિરાશાજનક હતુ તેમના જેવા ઉદ્યોગપ્રવીણ અને અનુભવી પ્રમુખ પાસેથી વધારે સગીન અને વધારે નિર્ણયાત્મક અો માગદર્શી ભાપલુની આશા રખાઈ હતી આપણા વાર્ષિક સમારભોના પ્રમુખની ચુટણી કરવામા દર વર્ષે ઘણી જ દીન કરવામા આવે છે, અને ખાસ કરીને ઔદ્યોગિક પરિવહના પ્રમુખો તે નવેખ્ખરની આખર પહેલા ભાગે જ નકી કરવામા આવે છે આવા દુક વખ-

समालोचक.

शत्रुभला.

તમા ઉત્તમ ભાષણની આશા રાખતી, એ અન્યાય ગણાવે, પરંતુ તે સમઘી બધી જોખમ રીતે
હાર પાડેલા કાયદાદારને માથે છે. ગય મીતાનાથ બહાદુરના ભાષણ ૧૧ પહેલા ભાગમાં
હિન્દના પ્રાચીન નષ્ટ થયેલા ઉદ્યોગો સમઘી ઐતિહાસિક ઉદ્યોગ હોય છે. સાગ પત્રી દાખની,
ઔદ્યોગિક સ્થિતિના કેટલાએક વક્ષણો સમઘી દુકાન વિવેચન તુલ્ય દેશની નૈમગિક મર્યાદા,
મજુર વર્ગ, હુન્નરી માન, મુડી યાત્રિક કળા, ઔદ્યોગિક વ્યવસ્થા, બજાર, માત્ર નિર્ણયના
સાધનો, ગત્યની મદદ, અને ઔદ્યોગિક સાહસ, એ સર્વ વિવિધ વિષય ઉપરના તેમના વિચાર
સાધારણ પ્રકારના હતા. ઉર્ધ્વ વિચાર અને બહોળા અનુભવથી પ્રાપ્ત થતી દરેક પ્રશ્નનો
નિકાન કરવાની શક્તિનો અભાવ જોવામાં આવતો હતો. કેટલાંક પણ નિષ્ઠ ઉપર નિલુપામક
વિચારો હિંમતથી પ્રતિપાન કરેલું જોવામાં આવતું ન હતું. કેવે ગત્યની, મરકારી
બેંક, સરકારી કલ્પકોમાં હિન્દી વેપારીઓનું સ્થાન, બગાડ પત્રીની વ્યવસ્થામાં હિન્દી ઉદ્યોગોનું
સ્થાન, એ વિષયો ઉપર વિવેચન તદ્દન અપૂર્ણ અને ઝીઝ હતું. સરકારી મદદ માટે નિમજ
બાળકના રૂદ્ધ શિવાય ઉર્ધ્વ કલાના વિચારોનો બીનકુલ અભાવ હતો. ‘માખાપ’ પામે
રૂદ્ધ કરવા શિવાય બીજો રસ્તો રહ્યો નથી તે વાત સ્વીકારવા છતાં પણ સ્વમાન અને સ્વાધિને
ખાતર પણ સ્વતંત્ર પ્રયત્નો થવા જોઈએ, અને તે સમઘી વિચારપૂર્વક કામ ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી
આપણી ઉત્તિ થવાની નથી તે ક્યૂં કરવું પડે. હિન્દી વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગોના આગ્રહને
નડતી અસખ્ય મુશ્કેલીઓ સમઘી ખરી હાલત મેળવીને તેને વિચાર, મનન, અને દુઃખ સ્થાપથી
ગોઠવીને ગ્રહ અને સરકાર તરફથી જોઈતી મદદ અને સહકાર મેળવી આપવો, એ ઔદ્યો-
ગિક પરિવર્ધના પ્રમુખતુ કર્તવ્ય છે. આને પરિવર્ધના કાર્ય અને કર્તવ્યના સમઘી
સ્થેન પણ ઉદ્યોગ શિવાય, ફરીઆણાની દુકાનની માફક થવા વિષય ઉપર હતાજવાયા
વિચારોના ખીચાડ જેવું ભાષણ છપાવવામાં સમય કાઢવું અને છપાઈતો વ્યય વ્યય થાય છે,
એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી.

પરિવર્ધ આગળ મૂકેલા છપાયેલા નિમણેમાના બે શિવાય બધા અપાન અથવા તે
અસ્થાને હતા કાચના હુન્નર સમઘી અભ્યાસના કાચના કારખાનાના મારીઓ નિમજ
અનુભવસિદ્ધ વિચારોથી ભરપૂર હોય. તેમ જ કાનપુરના સરકારી રસાયનશાસ્ત્રી
મી. શ્રીરાસતવનો અતરના ઉદ્યોગ વિશેના નિષ્ઠ તેમના પ્રયોગો અને માગદશક વિચારોને
માટે વાચવા જેવો છે. ખાડીના નિમણે આઔદ્યોગિક પરિષદની કાર્યમિદિને માટે ઉપયોગી
ન હતા અને તે છપાવવા પણ જોઈતા ન હતા. દાખના તરિકે સહકારી મંડળોના ઇતિહાસ
સમઘી નિષ્ઠ કેટલું માસિકમાં અથવા સહકારી મંડળોની પરિવર્ધ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયો હોય
તો વધારે ઉચિત ગણાત.

દરોવાની યાદી ઉપર નજર ફેરવતા જોઈ નિરાશાના સમુદાય ફરીથી રૂબતુ પડે છે.
સાત દરોવામાંથી બે તો મુનથી પ્રયાગ નારાયણ અને મી. જી. સુવર્ણચંદ્ર આપરના
અવસાન સમઘી હતા. એકમાં સરકારે નીમેના ઔદ્યોગિક કમિશનના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા

માટે એક કમિટી નીમવામા આવી હતી પરિપક્વતા બધારણ સમધી ૧૯૧૫ માં નિમાયેલી એક કમિટીનો રીપોર્ટ ૧૯૧૭ ના સપ્ટેમ્બર સુધીમા બહાર પાડવો એમ ઠરાવવામા આવ્યું હતું. પરિપક્વતા ઓફિસ બંધીને મુ બાઈ ખાતે રાખવી, એ વિષે એક ઠરાવ હતો. બધી સરકારી રેલ્વેનો વહીવટ ધીમે ધીમે સરકારે કરવો એવી ભલામણ કરનારો ઠરાવ મૂકતા સર વિઠ્ઠલદાસે કરેલા ભાષણ શિવાય કશું નહુ અથવા રસમય ન હતું મુ બાઈની પરિપક્વતાને પસાર થયેલા ૩-૪-૫-૬-૮-૧૦-૧૧ નમરના ઠરાવોનો એક કુમળો (*Omnibus resolution*) પ્રમુખ તરફથી વિવેચન વગર પસાર કરાવીને પરિપક્વતા કાયદાહક એ બંધાબંધ વેપારનો એક વ્યવહાર કાખલો આપ્યો હતો. આ ઠરાવો શા હતા તે જાણવાને મુ બાઈની પરિપક્વતા રીપોર્ટ ખરીદવો પડે એ જોતા આ સમય બચાવવાની હીકમતો અમેરિકાનોને પણ પાછી જરાવે તેની હતી, એમ કબૂલ કર્યા નિના ચાલે તેમ નથી

ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા આગળ થયેલા ભાષણો, પસાર થયેલા ઠરાવો, વચાચેલા ગણાયેલા નિમણે, અને વિધ્યનિર્ણાયક કમિટીનું કામકાજ, એ સઘળું જોતા દેશના ઉદ્યોગમા વિકાસ માટે તલસતતા હૃદયને નિરાશા અને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયા નિના રહેતા નથી જે વખતે ઔદ્યોગિક પ્રશ્નો સમધી વિવેકપૂર્વક અને રાનિતથી જિહ્વાપોહ કરવાની ખાસ જરૂર છે અને જ્યારે ક્ષિત્રીય સામાજ્યનું જેકે દરેક અંગ પોતાના સ્વાર્થ જાળવવાને અને વિસ્તારવાને માટે પોતાના તરફની હકિકત આક્રંધ, ફલીલો અને પ્રમાણો સાથે ધીરજ અને ખતથી તેજાર કરવામા મશગુલ છે, તે સમયે હિન્દુસ્થાનના ઉદ્યોગોના લાભ જાળવવા માટે મળેલી રાષ્ટ્રીય સભા સાડા ત્રણ કલાકના અર્વદ્ય વિવેચનથી સતોષ માને તે જોઈને ક્યા મનનશીલ મનુષ્યને ગ્યાનિ થયા વિના રહેશે ? તે છતાં પરિપક્વતા હવેની બેઠાનો કાર્યક્રમ મુ બાઈના સેક્રટરીના કાયમા છે, એ બારણાએ કરેલી નીચેની સૂચનાઓ અરથાને નહી ગણાય —

૧ ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની પુછડીમા દબાવી નાખવાથી સંસ્થા દાનિ જ છે પરિપક્વતા મળનાનો સમય નાતાવમાંથી કાઢીને વર્ષના ખીજા કાર્ડ ભાગમા રાખવો જોઈએ કે જેથી સમૂહ્ય વિવેચન અને શાન્ત જિહ્વાપોહનો લાભ મળે

૨ પરિપક્વતા બધારણમા મ્હોટો ફેરફાર કરવાની જરૂર છે ઠરાવો પસાર કરવા ઉપરાંત હિન્દી ઉદ્યોગો સમધી કાર્ક વ્યવહાર કામ ચાલ તેની જોઈનણ થવી જોઈએ છે

૩ પ્રમુખની ચુટણી એક વર્ષ પહેલા થવી જોઈએ, કે જેથી પરિપક્વતા કાર્યક્રમ અને પરિપક્વતા નડતી મુશ્કેલીઓનો નિકાલ કરવામા પ્રમુખની ક્રિતિલા જાણી આવે પરિપક્વતા એક વ્યવહાર મંડળ નરિકે કામ કરવું હોય તો તેવો ફેરફાર કર્યા વિના ચાલે તેમ નથી તેમ ચવાથી પ્રમુખનાં ભાષણોમા હિન્દી આર્થિક સ્થિતિ ઉપર છીઝરા વિવેચનને બદલે હિન્દી ઉદ્યોગોના વિકાસના સાધન સમધી નિર્ણયાત્મક વિચારો જોવામા આવશે પ્રમુખની જોખમ

દારી એક નિબંધ લખવા નેટલી નહીં પણ એક નવું સુધી હિન્દી ઉદ્યોગોના લાભ જન-
વધાને પ્રજાના હિમાયતી અને નેતા તરીકેની હોતી જોઈએ

૪ પરિષદ પાસે આવતા બધા નિબંધો છપાવવાની જરૂર હેતુનીથી દ્રઢ ઉદ્યોગપરાયણ
અનુભવીઓ પાસે લખાવેતા નિબંધો સ્વીકારવા જોઈએ, તેવા નિબંધો કાઢી મૂકત મગી શકે
તેમ આશા રાખવી, એ ઔદ્યોગિક પ્રદ્યુનિતિ અસાન બનાવે છે અનુભવીઓના દ્વારે દેશના એક
એક હુબર લખીને તેમાં નડની સઘળી મુશ્કેલીઓનો અભ્યાસ કરીને તેનો નીવેડો લાનવાને
બ્યવહાર સૂચનાઓ તૈયાર કરાવી અને તેમાં પ્રજા અને સરકાર તરફથી જોઈતી મદદ મેળવી
આપવી, એ પ્રકારના કાર્યને હાનમાં દેશને ધણી જરૂર છે આવી રીતે એક વર્ષ એક જ હુબર
વિષે સંપૂર્ણ માહિતી મેળવવામાં આવે તો તે બસ યશ પરિષદ દર વર્ષે ૩ ૮૦૦૦ નો ખર્ચ
કરવાના અડસટ્ટા બહાર પાડે છે તેટલી રકમમાંથી આ પ્રકારનું કાર્ય થાય તો હિન્દી ઉદ્યો-
ગોના વિષય સંબંધી કાંઈ બ્યવહાર કાર્ય થયું ગણાશે

૫ લખનોની રાષ્ટ્રીય કૌશિસના સતોષકારક પરિણામોમાં એક રાજકીય સુધારણાની
તૈયાર કરેલી યાદી ગણાય છે તેવી જ રીતે હિન્દી ઉદ્યોગોના સળધમાં પણ સરકાર પામેથી
માગવાના હુકોની અને પ્રજાને કરવાની બનામજોની યાદી તૈયાર કરવાની જરૂર છે નેટલા
અશે આ યાદી બ્યવહાર અને ઉપયોગી થશે તેટલે અશે પરિષદનું કાર્ય સફળ થયું ગણાશે

વન્દે માતા ભારતી.

લેખક-૨૧. મૂલજી દુર્લભજી વેદ.

વન્દે માતા ભારતી ! વન્દે માતા ભારતી !

સ્વર્ગથી ત્રેહ અમ માતૃભૂમિ જનની !

વન્દે માતા ભારતી !

ઉદ્યાયવ મૂર્ધ પ્રચલ ભાતુમતી !

ગિરિ હિમાચલ અચલ દુર્ગધારી !

વન્દે માતા ભારતી !

જગજ્યોત્સ્ના સગી ધર્મની દાષિની !

શક્તિ તુ ! માત ! ઓ ! મોક્ષદાત્રી !

વન્દે માતા ભારતી !

રતુવતી, રસનતી જલવતી, સરસનતી !

રૂપિ-મુનિ-વીરના વેદવાહી !

વન્દે માતા ભારતી !

દાન ને ભક્તિના નેષુ એ ક્રમઝગે !

યુધે મોક્ષના અમર મનો રમે

વન્દે માતા ભારતી !

હૃદયમા સત્ય ને હાથમા સૌર્યશ્રી

ધર્મક્ષેત્રે પાપ પાવનકારી

વન્દે માતા ભારતી !

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ધર્મમુદ્યોતપદ્મ

શ્રવ ને દેશ ને જાતની ચેતના

વન્દે માતા ભારતી !

મયવ ગાન તુજ સકલ ભારત કરે

અમ પ્રાણ-ધન-મન સર્વ દેવિચરણે

વન્દે માતા ભારતી !

દેશ પ્રત્યેનું કર્તવ્ય.

ચેખક - રા. ડાહ્યાલાલ લક્ષ્મણ પટેલ

પોતાના પતિ અને પુત્રને હોરાથી રણભેર પર વિદાય હતી પત્નીઓ અને માતાઓના જન્મ જમીના રક્ષણ માટે જ મહાજ્મીના સન્માન માટે, દેહત્યાગ કરવાને તત્પર દેહત્યાગ કરનાર નરવીરો અને વીરાગતાઓના દેશના સુપુત્ર અને સુપુત્રીઓના ઉન્નતવ જ્વનન દશા તેની આ દેશ (હિંદુ રવાન)ના પ્રાચીન અને મધ્ય કાળના ઇતિહાસમા ખામી નથી પણ દેશના જૂનકાવના ગૌરવથી માન અગર રહેવાથી દેશનો હવથ યઈસારો નહિ કિન્વાળો તૂટી પડ્યા છે પણ હતુ એ પ્રાચીન અને મધ્યકાલીન દેશાભિમાન એ ગૌરવના પાયા ઉપર ગયા નથી તેના ઉપરની ધૂળ પરિશ્રમથી ખ ખેરી નાખી જ મહાભિ ઉપરની પ્રીતિ ઐક્ય અને આત્મસોગતા આ પાયા ઉપર દેશાભિમાનના મજબૂત અસેધ, નવીન દુગની રચના કરવામા આવશે તો દેશોદય અને દેશના અ માનના રક્ષણ સામે જાવી હવા રહેતા અનેક મદાનુ વિખો સામે તે કૃતદ્રમ્ ટકાર શ્રીની રાખો

‘અનિદ્રાથી પણ દિલ ઉત્પન થાય છે યુરોપના હાવના લોકરે યુદ્ધમા ઉતરેલી પ્રજાઓના દેશાભિમાન તેમના આત્મસોગ ઉપરથી, દેશને માટે હોરાથી યુદ્ધમા જવા તીવ્ર ઉત્સુકતા તસરતા બતાવનાર રાક્ષ અને બોલી જેવા સ્વિદીશ સુપુત્રના મુચિતિમાંથી આ દેશની પ્રભને ઘણું શીખવાનું મળશે’

વર્તમાન પત્રના પાનાનો ફરક ૧૮ બજાગાથો મિસિસ ક્લુમે પોતાના કામમાંથી ઉઠે નજર કરી અને પોતાનો પુત્ર બેઠો હતો તે તરફ કાઠિ જાવની દૃષ્ટિએ જોયું હાથમા વનમાન પત્ર પડી તે ઉમોથયો તે ઉઘો, પાવળો, દેખાવડો, કાષ્ઠકતીપો જણાવો વીશ વર્ષનો યુવાન હતો

“માતા! ત્વે તો બહુ થયું ક્રાસમા જર્મનોનું આપણા ઉપર ઘણું દબાણ છે મારે યુદ્ધમા જવું જ જોઈએ”

મિસિસ ક્લુમે બાળી લાગણી દનારી, સાનિથી કહ્યું — “બહાન રાક્ષ! શું છે?”
 નાદે વનમાનપત્ર આગળ ધર્વું તે બોલ્યો — “લાઈની સ્થિતિ ધાન્તીભરી છે આપણું સરકર મુશ્કેલીમા છે માટે જલ્દિ, મલ્લ કરી જોઈએ”

“તારું એમ કહેવું છે કે નાર કૌન્યમા જોડાવું છે?”

‘હા, માતા! માગ કટેનો જ અથ તે જ છે ફરેક માણસને એવી લાગણી થાય છે અને થવી જોઈએ’ યુદ્ધમા જવા તે દલીલ કરતો હોય એમ જણાય

મિમિસ ક્લુમે કાંકિ વિચાર કરી કામ પાતું મુક્યું અને, કહ્યું — “રાક્ષ! તારે ધણું પગો વિચાર કરનાર છે તું એકનો એક છોડા છે”

નાદે નિાનમા મજબૂત રહતા પ્રયાગ કરતા બાળો

‘માતા! તે દુ જાણું છું પણ આવી જાગતમા, દેશના રખા અને દેશની પ્રતિષ્ઠાની જાનતામાં તેની દલીલ કાઈ ચાન?’

મિમિસ ક્લુમે ખુબ્બીમાંથી બાળ થયા અને લાગણીથી મુજતા અનાજ સાથે પાસે આવી કહ્યું — “રાક્ષ! મારું શ થશે? તારા ઉપર મારો દક્ષ નથી? તારો જન્મ પણ નહોતો

યથા તે પહેલાથી, તારી બાલ્યાવસ્થાથી અત્યાર સધી મેં તારા પર પ્રેમ રાખ્યો, તારી સલાજી રાખી, તેનો તું કાંઈ વિચાર નહિ કરે ?”

રાદ્ધના નીચા નમેલા નેત્રોમાં તીવ્ર વેદના જ્વલાઈ તે વાતચોળ થઈ ગયો.

“માતા ! હું સઘળું જાણુ છું પુત્રાસો આપવો મુશ્કેલ છે, પણ એ મુશ્કેલીને અંગે જ મારે જવું છે તારે ખાતર મારે જવું છે ”

“રાદ્ધ ! માર ખાતર ? મને કાંઈ સમજણ પડતી નથી એ તને કાંઈ કાંઈ થાય તો હું પણ મરું, એ તને ખબર નથી ?”

“પણ ખીજી માતાઓ પણ છે તેમની પણ તેની જ દશા થશે ” તેણે ધીમે અવાજે કહ્યું.

“રાદ્ધ ! તને મારે માટે બિલકુલ લાગણી નથી ?”

આખમા આસુ સહિત તેણે કહ્યું — “માતા ! તું શા માટે આમ બોલે છે ? મને ધોઈ હું ખ થાય છે, પણ યુદ્ધમાં જવું એ મારી ફરજ છે ”

તેણે ઝૂંપ લઈને જવાબ આપ્યો — “તારે અહીં રહેનાની જરૂર છે જો તને કાંઈ થયું તો પછી અર્ધ રહ્યું પછી ક્રુસનું નામનિરાન રહેશે નહિ ”

રાદ્ધે જનામ દીધો — “જ્યારે જ્યારે જરૂર પડી છે સારે સારે કોઈને કોઈ ક્રુમ પાતાના દુશ્મને માટે પ્રાણ અર્પણ કરનાને, મરનાને બહાર પડ્યા છે. માતા ! સલાજી, તું મને રહે છે કે તું મને ચાલ છે રાદ્ધ નામ ? છે, બ્હીવણ છે બાપલો છે, એમ લોકો કહેશે તે તને મરશે ?” વળી, તેણે કાઈકે હમીને કહ્યું “એવું કાંઈ નથી કે હું અર્થોજ જઈશ હું બચી જાઉં પણ ખરો અને કદાચ હાથ પગ લાગે અગર ખીજી રીતે અપગ થાઉં, એ જ ”

આખમા આસુ લાની, મિમિસ ક્રુસે કહ્યું — “રાદ્ધ ! તું નિર્દય છે, હું જેને વધા-રેમા વધારે પ્રિય ગણુ છું તે બાપતને તું હમી કાઢે છે મારા હૃદયના વડે કડકા વરવાને, મને લગ્ન કરવાને તું અન્ય લોકોના અભિપ્રાય મને કહી સલાજાવે છે ”

તે સાથી હવે રહેવાયુ નહિ સુકતકેટો ડસકા ખાઈતે રડના લાગી

રાદ્ધે કહ્યું — “માતા રડીશ નહિ મારે ખાતર પ્રજાને ખાતર રડીશ નહિ ”

ખારણ ઉઘડ્યું અને મિ ક્રુમ અદર આન્યા મિસિસ ક્રુસને તેણે ગડતા નેચા તે તેની પાસે જઈ બેઠા અને ખબે હાથ મૂકી રડતી પત્નીનું સાન્નિધ્ય કરવા લાગ્યા રાદ્ધે હોઠ દરડતો પાછો દી ગયો.

મિસિસ ક્રુસે કહ્યું — “કલોડ ! તે આપણને છોડી યુદ્ધમાં જવા માગે છે ” ડસકા

ખાતા ખાતા વળી તેણે કહ્યું — “મારા દિનના ચૂરચૂરા થાય છે તેની તેને દરકાર નથી ”

ક્રુમે, ડોકરા તરફ નજર કરી

“કલોડ ! તમે તેની સાથે તાત કરો, તેને સમજાવો, કદાચ તે તમને માનશે ”

પિતા પુત્ર એકબી પાયા

“મી ! આ બધું શું છે ?” કોરતાથી તેના પિતાએ કહ્યું

“ જો મારી માતાને કહ્યું કે માટે યુદ્ધમાં જવું છે તે મારી લાનના સમજી ગઈ નથી ” તરફાટ કરીને બોલતા અટકી પડ્યો.

“ તે શું સમજી ગઈ નથી ? ”

‘ યુદ્ધમાં જવાની મારી ફરજ આખત સ્ત્રીઓના-માતાઓના હૃદય પોચા હોય છે ’

“ મારી ફરજ એટલે શું ? ”

રાષ્ટ્ર બોલતા બોનતા અચકાયા પણ તેણે બોનનાનું ચાનું રાખ્યું — “ જો યુદ્ધમાં જઈ શકે તેણે જવું એવી શું દરેકની ફરજ નથી ? ”

હાથવાર ચાતિ ફેલાયા પછી કંતોડ ક્રુસ બોલ્યો — “ રાષ્ટ્ર ! બેસ, આપણે આ આખન કાઈક વિચારથી વાત કરીએ તું જઈશ અગર રહીશ તેથી લડાઈમાં જયપરાજય થવાનો નથી ”

“ પિતાશ્રી ! દરેક જણ તેવો વિચાર કરે તો — ”

“ બીજાઓના અભિપ્રાયને આપણે હાન શું કરવા છે ? તારી વાત અપનાવ કપ છે તું મારો એકનો એક છોકરો છે, મારે નજીકનું કોઈ બીજું સચું નથી જો મારે કોઈ વારસ ન રહે તો, કોઈ ગમે તે આની મારી મિલકત ભોગવે એટલું જ નહિ પણ આ આપણી જાગીર ઉપર આધાર રાખના વણા માણસની કમનખતી ચાપ તેમની સ્થિતિ સુધારી એ મારા જીવનનો ઉદ્દેશ છે આ રીતે તો તેઓ કેવળ નશીબને અધીન થઈ પડે ”

‘ પિતાશ્રી ! આમાં કોઈ નિશ્ચયાત્મક દૃષ્ટી ને જણાતી નથી તમારા કામદારોની સમાજ લે તેના કોઈ વારસને તમે પસંદ કરી લો તો પછી ? ’

“ રાષ્ટ્ર ! કેટલા જમાનાથી આ જાગીર આપણે ભોગવતા આન્યા છીએ ? મારી મહાનતા રૂળ, મારો છોકરો ન ભોગવે, બીજું કોઈ ભોગવે, સુધારેલી જાગીર પર બીજા લોક તેમના છોકરા આવી નસે, મજા કરે, તે શું તારા ખ્યાલમાં આવતું નથી ? તારે માટે અમે કેટલું કર્યું છે ? તને કૃતચતા નથી ? ’

રાષ્ટ્રે જરા ક્રોધથી કહ્યું — ‘ પિતાશ્રી ! તમારી તરફ કૃતચતા ખતાન તા માટે મારે બીજું બનતું, નામદમાં ખપતું ? માણસના પોતાના બાતના મુખ કરતા મમત્ર દેશના મુખનો સનાલ નધારે મહત્વનો છે. ’

“ નાશ ! ” ઘેર રહી કયા જોડા વણા લામ તારે માટે છે તું તને તે નક્કી કરી આપીશ રાષ્ટ્ર યુદ્ધમાં જના દરતા કોઈ કોઈ વખત, ઘેર રહેતું, એમાં વધારે બહાદુરી રહેતી હોય છે ”

“ પિતાશ્રી ! ધરકામ મરનાને જોડો વધારે લાયક હોય તે ભલે કરે તું યુવાન છું બનનાન છું, ઘેર રહી તું વધાર ઉપયોગી કામ કર તેની કેળવણી મો મળી નથી આવા વખતમાં ઘેર રહેનાનો મને હુકમ નથી. ”

પિતાશ્રી હવે ક્રોધ અગ્યો તેણે કહ્યું — “ રાષ્ટ્ર ! તું ચલ્યુ ચલ્યુ કેમ બોલે છે ? નાટકના કોઈ નાયબની જેડે તારા હાનની વાત કરતી બધ રાખ અને આ ખૂન ખ્યાનમાં રાખ કે, લસકરમાં બેઠાનો અગર તે પિતા પિતાર નાનો કૃતને મતા નહીં છું ”

રાફ્ફ જાખો જખ પડી ગયો તેના મ્હો ઉપરનું નર ઉડી ગયું, તેણે લાચાર બની કહ્યું
“પિતા શ્રી!—”

“મેં તને સમજાવ્યુંની વાત કહેના મારી, પણ તે નિષ્ફલ ગઈ જે તને મારી લાગણી માટે
સન્માન નહિ હોય તો મારે બીજા ઉપાય લેના પડશે”

કેટલાક દિવસ આ તડાર ચાલી પણ તેવામાં મિસિસ બ્રુસ સખ્ત બિમાર થઈ જતા,
યુદ્ધમાં જવાનો રિયાર છોડી દેવા માટે, માદ્દનીને મિજાને ગફ્ફ પામેથી વચન લેવામાં આવ્યું.

* * *

ક્રિસ્ટમસની સાજ હતી મિસિસ બ્રુસ બેઠ બેઠ જોકે પત્ર વાચતા હતા

મિ બ્રુસે પૂછ્યું, “કાનો કાગળ છે?”

“બહાદ્રા! જે કાગળ હેલન વેગરનો છે”

“મિયાંની હેલન! બોલી રાફ્ફની સાથે જ અભ્યાસ કરતો હતો,” મિસિસ બ્રુસની
મજાક જઈ તેણે કહ્યું, આપણે રાફ્ફને ઘેર ગમ્યો, તે સારું ન કર્યું? તે જરા ખિન્ન રહે છે,
પણ બોની વેગરના મગજ કરતા તે સ્થિતિ ઘણી જ વધારે સારી છે

મિસિસ બ્રુસે જવાબ આપ્યો નહિ તે પોતાના હાથમાંનો કાગળ વાચતી હતી—

‘મારી જીવન મૌકામાં જે ગામડું પડ્યું છે તે પૂરી સલામ જેમ નથી મારા પુત્રના વચનના
જાણકારા અને વાચ્યા કરે છે—‘માતા!’ યુદ્ધમાં જવાનો અને પ્રેમ છે, અને હોશ છે—પોતાના
દેશને માટે મરડ જે આત્મનો! કઈ નાનો પુત્રો નથી અને જે આત્મજીવન મારા બહાદ્ર દીકરાએ આપ્યો,
જે અભિમાનથી મારા નબળા સીદ્ધિદેને નબળું પણ આપવાસન મળે છે

આ વાચતા મિસિસ બ્રુસને ધરચગટ થયો અને પત્ર તેમણે વાળી દીધો ધર્મનાં
ખાગણા ઉધાયા અને ખિદ્મતગારે કહ્યું—“હા! હાનિ”

“કેમ હાકર! શું છે?” મિ. બ્રુસે પૂછ્યું પણ હાકરનો ખિન્ન ચહેરો જોઈ તેણે
વધારે પૂછ્યું નહિ

“હું તમારી પાસે ઘણાં મામ સમાચાર લઈ આવ્યો છું તમારા રાફ્ફને અકસ્માત થયો છે”

મિસિસ બ્રુસે રહેજ છુમ મારી પૂછ્યું, “રાફ્ફને?”

હાકરની ખમર કહેનાની હળ ઉપગ્રથી તેઓએ અનુમાન કર્યું કે ગાફ્ફ મગજ થયું હશે
હાકરે કહ્યું—“મોટરોની અથગ્રઅથડીમાં ગાફ્ફ માર્યો ગયો છે”

* * *

રાફ્ફના મરણ પછી તેના માતૃપિતા એક દિન એકના બેઠ હતા તેઓ તદ્દન શાન્ત
હતા એવામાં થોડી વારે એકદમ મિસિસ બ્રુસ બોલી ઉઠ્યા—“કલોડ! રાફ્ફને યુદ્ધમાં જવા
આપણે ના પાડી તે હમેશને માટે આપણો ખટખટતો”

કલોડ બ્રુસના હોઠ ઉપરનું લોહી ઉડી ગયું તેણે જવાબ આપ્યો—“લડાઈના જવાનો,
દેશસેવાનો, એના ઉપ આપણે પત્રની લીધો, તેની હોશ લાગી નાખી તે આપણે ખોટું કર્યું છે
તેને આપણે જવા દીધો હોત તો હેલન વેગરને મળેલું આશ્વાસન આપણને મળત, આપણા
બહાદ્ર છોકરા માટે આપણે પણ અભિમાન ધરાવી શકત”*

* આ એજ ઉપગ્રથી થોડા ઘટતા ફરફાર સાથે

સિદ્ધાન્ત જેમ ૩ ૧-૮૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જિવહાસનંદ.

લેખક—રા હરરાય અમુલખરાય કેસાઈ, બી એ
(ગતાકથી ચાલુ)

આપણુ ૧૦ મુ

સંસ્કાર.

સાંભળો છો કે ? તમને બહુ કહેવાની જરૂર નથી તમે કયે દહાડે ના કહો છો ? પણ અમને કયા વગર બહારોબહાર કંઈ પણ કરવું એ તમારો પતિધર્મ નહિ માટે કહુ છું જાણુ છું કે આ નાદકની તરફી છે હે ધ્વજ ! પતિ મળો તો ભવેભવ આવા જ મળને ખરેખર હું તો જેને તેને તે જ કહું છું મારા સમ જો ખોટું કહેતી હોયો તો

દહાડે વાત કરવાની નવરાજ નહિ તમને જ્યારે જેલિ ત્યારે કામમા ને કામમા ખાતી વખતે સહેજ નવરા ને તે વખતે જ્યારે વાત કરીએ ત્યારે એની કરમ કયા કરવાથી તમારા ખાવાનો રસ જાય. સવાર, બપોર, સાંજ તમે કામમા ને કામમા ત્યારે રહી અમારે ભાગ આ રાત હવે મારી વાત સાંભળીને પછી ઉઘળે એમને એમ નહિ ઉઘાય

આજ વાત ન કરૂં ? આજ ન કરૂં તો પછી વખત જ કયા છે ? આજે ચૌદશ ને કાપે તો સમાપ્તિ સવારે વાત કરૂં ? વળી જાણુ તમે સવારના નવરા હો તેમ રાત્રે જ આ ધરમા ટોકોટો તે બૂલી ગઈ શું ? શું બોલ્યા ? બહાર નાશી જતું છે ? કારણ અહિ કોઈ તમને અણગમતું બોલે છે ? તમને કંઈ અહીં દુરગમા બાલ્યા છે ? દુરગા ખરી ? હા હા, દુરગ તો ખરી જ તો આપ મહેગ્યાન મારા કેદીજી ને હું પહેરેગીર યાને કોટવાળ, આ તુમ તો પ્રેમનંધન થયેના મારા આ કેદીજી મારા પ્રિયતમને રહેવાને માટે પ્રેમગારેથી ચલેની સમજ્યા ? હવે નાટક જવાહો બહુ થયું આટલા છોકરા આસપાસને હવે નાટકનો વખત છે ? એ એટકના વખત ગયા હવે તો રાઈના પાડ તો વહી ગયા

શું અધ કરૂં ? બોલતી અધ રહુ ? ઉઘણુ છે ? આમ નાદક શું કામ તરછોડો છો ? મારા જેવી સ્ત્રી આ બોલોને લાયક નથી હો ! જ્યારે જ્યારે વાત કરવા આવું ત્યારે ત્યારે તમે મને ઉતારી પાડો છો તમે મારું સાંભળતા જ નથી તમને મારું બોનું ગમતું જ નથી જ્યારે, મુગા તે કેમ રહેવાય ? ને તમારી સાથે વાત ન કરે ત્યારે શું હું ભીંતોને સંભળાવું ?

મુગી અનતરી હોત તો ઠીક થાત ? વાહ ! ચાગાસ ! ઠીક ધ્વજા દેખાડી હું મુગી અવતરી હોત તો તેમા તમને શો લાભ ? ધીમે ધીમે મારા તરફની સર્વે લાગણીઓને તમારા હૃદયમાંથી દૂર કરી હવે તો તમને તમારી જાત જ વહાની છે તમને ખબર છે કે સપ્તાહ બેડી છે ? તમે જાણો છો ? ત્યારે ઠીક હું ને કીકીઓ બાગવતની કયા સાંભળના જાણે છીએ તે ખબર છે ? હું સગસ કયા ? અરે શું તેના સાર ! જે કયા પરીક્ષિત રાજાએ સાંભળેલી તે ! તેનાથી સર્વે પાપ થોનાઈ જાય છે

પાપ કર્યા શુ કરવા? પાપ થઈ જાય છે છુટ્તું કરતા હઈશું? સરેજમા જાણેઆણેજાણે
પાપ થઈ જાય તમે આ જોયા તે પાપ, ને મારે તમને હેવું પડે છે તે પણ પાપ

ત્યારે બોલુ છુ શુ કરના? બન ચડ મુદ્દાની વાત કયા એ રહી ગઈ? આતો ધન મગ
ને કુલ ને બીનાડી પાડે છુ મગ બીનાડીની વાતપર ઉતરી ને જોશ આણુએ રહ્યા છુએ
કાને સખતાક ઉદવાની છે

મારૂં થયું કે ઉઠશે? ખિચારો આગડતો મટશે? તમે તદ્દન નામિતક છો હ ધારતી
હતી કે કઈ પણ શ્રદ્ધા દોરે પણ આ તો છે-જ કરીખતાન ખમખમ જેવો આહાર તેવો જ
ઓટકાર, જેની સોમત તેની જ અમર તમારી ક્ષય, તમારા દોસ્તો વગેરે તમારા જેવા બોળા
મનનાળાને આડે મને ઢોરી જગે એ મારી ગિહન ખી પડી

જે જલેણુ હોય તે કહી દઉં? તો તે જ વરની દત્તી પણ તમે તમે બોલો છો,
ઉકારા જોડો, ઉધવાના ઢોળ જોડો ને પગી જોડો કે બોરીનાખ હ ડોની આગળ બોલુ
મારૂં સાબળતા દોય ત્યારે બોલુની? જુઓ માધન પુગણી—

શુ બોલ્યા? તે આદમી તમને પસંદ નથી? એમા વળી પમગીનુ કામ જ શુ છે?
ન્યાત આખી આ જાય છે એટલે હ પણ જલેણુ જે જે વધારે બોલતા આવુ છુ તમે શુ
જલેણો તે તમે કહેશો કે 'વાં પાપક વાંદે વડી ને વાંદે મુરખી મધેડે ચડી' એ તો મને મો
પગ છે એ બાલુ છે બાલુના ડોળગી નિં. મહા પાપ છે તેમ કળતા તમે કેમ આવકો
નથી ખાતા? ધમિર કેમ ગણ રહેશે? તેનો નર મળો તે પુરાણી કેવા છે?

તે પાપી છે? આ તો ધોખી છુએ મુવે ને તમે છુએ વણુમુવે શુ તેમનું જ્ઞાન! સરકૂત
તો ચટચટ બોલે ને શુ તેમના હાવભાવ! કેની તેમની બોલવાની છડા! કેનુ સરસ સમજવનુ!
મીરી વાણી, નરમાશ, તેજરની આખો, પરિવ્રતા, શુદ્ધ આચારવિચાર એ બધાં તેમનામા આવા
પુરુષની નિદા જગત જગ અવકાઓ, જરાક શરમાઓ

તે પુરાણીનુ માટે નામ જ ન દેવું? કઈ ગરણ? તમારો વાધો જણાવો ને? તે
બાજ ખાઉ છે? આગવાડી છે? આવી નીચી દૃષ્ટિ કેમ જોડો? શુ વામ પાપ વાવોડો?
હવે તો પાપના ઝાડ ઉગશે તમે પૈમાનાળાને પાપી માગવાડી ગણો છો તો તમે તમારા પૈસા
ઉરાડી દીધા? પૈતાની પામે પૈસા હોય તો દીકને બાપક બાલુના બાળક પાસે દમડી
હોય તે ના ખમાય તમારૂં તો મને તેમ અથુ પણ આ રીત જોડરા ન રીજે તેમને તેનો
એવ ન લાગે

મહેરમાની કમી વધારે ન બોલો. પુન્ય કરવા જઈએ ત્યારે પાપ ન કરા રોડીને ન
વાવો ધમિનો તો નર મળો તમારા આના બોનોથી આ ઘર કુળે છે 'કોલે જ કયામા
બલ ને બાલુના વચ્ચેના સંધિની વાત આની હતી ને બાલુની નિદાથી બલ' કેવા કોપાયર્મન
થાય છે તે સમજ હ હુ મને તો તમારી શી-ર થા જરે છે અરે રામ! રામ! આમને
કઈ તો સાગી શુદ્ધિ આપ

તુ બોલો છો ? હોહ તો હા થા, ત્યારે મોતી દોને રખેને કઈ પેટમાં ગરી જાય નથી બોનનું ? હીક કયું ? ન બો ના નદિ તો મારા હા અપરિત થાન કયા માન્યગીને પવિત્ર થયેના કાનમાં વળી શ્રાવણની નિંતાના નમ્રો જવાથી માત્ર સર્વે પુન્ય નદિ થાન તમારા મોતે બોન કાળ-તમા મારા જીવ છે તે વિચારની વાત કયું કે ? પેના શ્રાવણને પચભાગ આપ્યો હતો એ વખતે તુ બોલ્યા હતા ? થા છે કે ? હમ્યા હમ્યા એટલે પત્યુ

તમે નથી બોલતા ? અરે મોતો છો અને બાલો છો શ્રાવણના દીકરાને મુગી ધાન્ય આપ્યું કે નાક દુગગણ પોતાનું પેટ ભરવું છે ? બોલીંગની પેટ પડી રહેવું છે આ અનના જે ડરગો તેનું ફન મળેને આરતે અરતાર ને, હો તે નથી થયે ગયા જ મમા કયું છે તેથી આ જન્મે પામ્યા છો પણ આરતે અરતાર તો હમ્મદ જ તો પચભાગનો ગુ તમારો વિચિત્ર અથા ! જેના પાચે ભાગેના દોષ તેને આપવું એ પચભાગ તમાગ તે દીનસના જમ તો હાગની ગપ માફક હવેય પડેના છે પાચે ભાગેના ? પાચે અવયવો જેના ન હોય તેને આપવું ? જેના આખું, બલ, કાન, હાથ ને પગ ન દોષ એવાને આપવું તે પચભાગ એવી બોડેરાગો શ્રાવણ થાન એવી ઇન્દ્રિય કેમ થાય ? શ્રાવણને આપવો નહિ આપીએ તો ને જરો ક્યા ? આપણને હમ્મરે આપ્યું છે તો ખીજને આપીએ છીએ

તેઓ આપણું લોહી ચુમે છે ? તમે તો હમ્મરે તમારા પોતાના ડોકરો તમાગ આવા વિચારો જાણી વજનાઈ જમે તમો પાપે એમેરે ઘેરેવા છે ઈ જાણી ક વાની નથી મને પણ ધર નહાવું છે હોને કકન મપ્તાહરે ત્યાર પોથી પુજા કરી તમારી પુજા કર ? રાજ તો તમારી પુજા કર છું આ જાનતા દેવને તો મગગા બોમ મગ્ગેમોગ શયનબોગ એમ મગ્ગ ધરાવું છું હવે કેરી પુજા કર તે મમજલો દેવની વાતમાં પોતે આગળ નાનાં અવ્યવસ્થા મનપર ધમની અસર કરના અરે ધર્મેની ગપ પાડવા અપ્ત આપ્યો ? તમારે ભાવણ તેમને ઉધે ગમે થાવે એને પત્યુ મારે તો બધું ધુળપગ લીપધુ તે બધા નાગ્નિન ખનને તો દુનિઆ કેમ ચાનને અમે બેરા તો અવિનાશી, અનન, સવચી શ્રેષ્ઠ એના ધર્મદા ભગ્ન રાજ ગાઈવું તમે તમારે પાપ કરો-પાપના ભારા બાધો સાક છે કે મુશ્કેલી પાપની સીઓ ભાગીદાર નથી નહિ તો તમે તો મારાપગ પાપની પેરે બાન્ત

અર્થ ઘણુ થાય છે ? એ તો હુ જાણતી જ હતી આટલું મોટું મોટા એ જ મહે બાની તમારા ખીટી-દોષ, ન્યાય-દોષ, વગેરે આવે તો તેમની સરભરા વગર પડે થાય છે ? તેમને ત્યા વાગતદેવા મીઠાઈઓ કેમ મોખ્યાર છે ? દેવચ્ચન કયા, વાના, શ્રાવણોત્તમ દા. રમેરું અથ ગલીએ લાગે છે ઈદ બોનતા લવાઓ અજાનને દુર કરનાર આ પવિત્ર કયા સાબળીને આત્મા પગમાતમા મગી જાય છે તે તમને ખમર છે ? એવી ક્યાગસના રના ચખાડનાર પુન્ય શ્રાવણને દાન પાપ ન કરવું ? પોથી પગ કરીગ ને કરાવીશ અને છોકરીઓ પામે તે માથે પણ લેવડાવીશ જેથી પરીચિત જેવા

રાજાઓના પાપ દળી ગયા, જેને મોટા મોટા માણસો મોક્ષ આપનાર માને છે, જે શ્રીભગવાનના ખરા પ્રતાપનું જ્ઞાન કરતી જ્ય તપ આદિ કર્યા હોય એવા પાપીઓના મનનો એવ ઘોષ નાખી તેમને શુદ્ધ કરે છે તેવા ભગવાનની કથા સાંભળ્યા પછી મુ તમારા યુગારાથી ડરી જઈ મારે વીધેનું વ્રત હું પુર નહિ કરું, હું તો પ્રાણશૂને આપીશ જ તમને પાપ કરના નહિ દઉં

તમે હવે નાન કહેતા-રેકના દક્ત બે રૂપીયા જ ખર્ચ આપશે ” આટલામાં નાનીકાકીએ ઉધમા ‘બા મને પાણી’ કરી જૂઠા મારી તેથી સભામાં લગાણ પડ્યું લાપણકર્તા સ્થાનક બ્રષ્ટ થઈને પાણી પરા ગયા એટલે મ્હે નિદ્રાદેવીનું આરાધન કર્યું અને તે પાછળથી દયેળી વાત કરતા હતા પણ અર્ધઉધમા ‘પોથી ઉંચકાવીશ’ ‘માગ બે રૂપીયા’ એવા કોઈક ઉદ્દગારો મગજને પહોંચતા પણ તેથી કંઈ મારી ખીની નિદ્રા મને તણ ગઈ નહિ’

આ મથળે પોથીપુખ્ત થઈ કે નહિ અને પોથી માથે લઈ તેમની પુત્રીઓ વ્યાસજીની પાછળ ગાતીગાતી ગઈ કે નહિ તેનો કંઈ પણ હિસારો રા પોચાનાલે પોતાની નોંધપોથીમાં કર્યો નથી પણ મારા મિત્ર પોચાલાવના પત્નિની સાચના મારા પરિચયથી હું કહી રાકું, છું કે તે એના દૃઢ વિચારના હતા કે તેમણે કરેલો મનમુખો તે ફેરવે જ નહિ અને એવું મારે ખાસ ધારવું છે કે તેમણે પોથીપુખ્ત કરી જ હશે ને તેમની છોકરીઓ તે ધીર, ધીર અતુલ્ય પુન્ય થાય છે તે પુન્ય મેળવવા ભાગ્યશાલી થઈ જ હશે

—અપૂર્ણ

દેશી રાજ્યોમાં રાષ્ટ્રીયત્વ

લેખક—રા. હિમતગિંહજી સિસોદિઆ.

“ પ્રભનો નિચાર મહારાથી નથી થયો પણ વમે હવે આ ૧૭ પ્રભના કૃત્યાણનો વિચાર કરજો પ્રભ ૧૭ છે—ગોવતી તથી પણ મહારાથી અને સાર કંઈ થયું નથી—તમે કુલરો નહિ—પ્રભ અન, પાન અને શરીર ત્યજ પ્રભને ભગવતે પ્રભ તમને લાળવણું પ્રભ પ્રીયારી પ્રભ પ્રભ ” —સરસ્વતીચંદલામ ૩ પા ૧૮-૩૧૯ ૩ (ખોલ આપતિ)

ના. વૌદ્ધસર્વોપના પ્રમુખત્વનીએ દિલ્હીમાં મળેલી હિન્દના દેશીરાજાઓની છેલ્લી પરિષદ વિશે આપણા આખા દેશમાં ચર્ચા થઈ છે આ પરિષદના ખાસ ઉપયોગી પરિણામો શું આપ્યા અગર આપણે તે કાઈ નક્કી થયું નથી તેથી તેનું કેવું બધારણુ યોજનાવાનું હશે તે કાઈ કહી શકાય નહિ બાકી આવી પરિષદથી એક વાત સિદ્ધ થઈ શકે કે આપણા દેશીરાજાઓમાં પરસ્પર મિત્રતા વધતી જશે, એટલે અમદાવાદની છેલ્લી પ્રાતિક પરિષદમાં દેશીરાજાઓને હવે મિત્રરાજાઓ તરીકે ઓળખવાની વાત મુકાઈ-ચર્ચાઈ હતી તે સર્વત્ર સ્વીકાર પામશે રાજાઓની પરિષદનો અતિમ હેતુ અને યોજના ગમે તેવા હોય પણ આ પગિપદે રાષ્ટ્રીય દષ્ટિએ શું કરવું જોઈએ તેની ચર્ચા અત્રે અપ્રાસંગિક નહિ ગણાય

પુનર્લેખનો પંજાતાપ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ વિખાહી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

હિન્દુ-રાષ્ટ્રીયદષ્ટિએ દેશી રાજ્યોમા નેહિયમાયકે અગવળ થવા જોઈએ તેમાનુ કંઈ થતું લાગતું નથી આપણા દેશી રાજ્યોમા પ્રગલ્ભિતના વિચારો અને યોજનાઓને સ્થાન મળ્યું નથી નડોદરા એ આ દિશામા પગથા ભર્યા છે અને મહીસુર ત્વરાથી અનેક પથનાં ભરતું જાય છે, તેમ ખીન્ત બધા દેશીરાજ્યોએ પણ પ્રગતિમાન થવાની જરૂર છે મન્ય જેસી રહેવાથી રાજ્યો ૥ કર્ન-પ શીય હવન કલકિત બનશે એ વાત સર દેશીરાજ્યોએ યથાર્થ રીતે સમજવાની જરૂર છે વડોદરા પ્રગતિ આરબનામા સદૃશી પ્રથમ છે છતાં પણ તેજે હમણા મહીસુરની પ્રવૃત્તિને અનુસરવાની જરૂર છે વડોદરા યુગ્મદાતમા ખાસ અનુકરણીય છે, તેથી કોઈ કોઈ રાજ્યને તેવું થવાની ઇચ્છા થાય ખરી પણ તેમને કોણ જાણે કંઈ નિર્ભરતાઓ નડે છે વડોદરાએ મહીસુરની પ્રવૃત્તિ સ્વીકાર્યા ઉપગત એક બહુ જ મોટી ફરજ ધ્યાનમાં લેવી જરૂરની છે ના. ગાયકવાડ દેશી રાજ્યોમા અગ્ર છે અને તેમણે ગઈ પગિયા મુખ્ય પાક ભજ્યો છે તેઓ રાજ્યોની એ પરિપક્વતા હિન્દુ પ્રચલ રાષ્ટ્રીયત્વના દાખર કરવા પ્રયાસ કરી દેશના અનેક ન્હાના મોટા રજવાડાઓને અનેક કલ્યાણમાજ દર્શાવી પ્રમત કરવા ધણુ કરી શકે તેમ છે આ બાબતમા તેઓની અમૂલ્ય સૂચનાઓ રાજ્યો સ્વીકારશે જ હિન્દના કલ્યાણુ અર્થે રાજ્યોનુ એક થવું જોઈએ અને તેમણે પોતાના રાજ્યોમા અનેકધા રાષ્ટ્રીયત્વ પ્રગલ્ભીયત્વને પોપણુ આપી દેશીરાજ્યોના નામને સાર્યક કરવું જોઈએ

દેશીરાજ્યોની રૂપતાની અને ક્ષિત્તિક પ્રગતી સ્થિતિમા યજ્ઞ જ ફર છે મિટીગ-પ્રગતમા હવે એકપ્રગતવનુ લક્ષણુ નિકાસ પામતુ થતુ જણાય છે, ત્યારે દેશીરાજ્યોમા એકપ્રગતપણુ આ મુ નથી અને સ્વત સહેતાઈથી આનના અનકાગ કે સહાર નથી દેશીરાજ્યોમા પ્રગતપણુ તે રાજપણુ છે, પ્રગ અને રાજ એ પહો નથી-લિજ નથી દેશીરાજ્યોની પ્રગ પોતાના રાજની ધિજા વહવાનુ અનુરૂપ-અનુકૂળ સાધન છે આ ભાવના પ્રાચીન સમયથી ચાલી આવે છે પ્રાચીનરાજત્વ ટકી રહ્યું છે એમ કહેવા કરતા પ્રાચીન પ્રગતવ નબી રહ્યું છે એ કહેવું વધારે અર્થસૂચક છે દેશીરાજ્યોની પ્રગ હવના માફક પોતાનુ પ્રગપણુ મેળવે તો કેવુ સારૂ ખરૂં પ્રગપણુ એ રાજપણુ જ છે પ્રગ અને રાજને એક ખીલની જરૂર છે, માટે બન્નેએ જગૃત થવું જોઈએ પરસ્પરની એમની સુધુપ્તિઅનસ્થા ક્યાર નિરમશે એ એક પ્રશ્ન છે, જોકે ક્ષિત્તિક પ્રગતી સહાયવડે દેશીરાજ્યોની પ્રગ પોતાના રાજને જમાડી શકે ખરી પ્રગને સુધુપ્તિકા નથી જોડેલો ભય છે તેટલો રાજ્યોને નથી એ નિર્વિવાદ છે માટે જ દેશીરાજ્યોને જમાડવાનુ દુર્ધટ કામ દેશીપ્રગતને શિર છે અને તે પ્રગ નહિ જાગે તો તેથી તેને નુકશાન વધારે છે ના જગવાથી રાજને પણ નુકશાન છે પણ તે હાનની પોતાની દષ્ટિએ, પોતાને થયુ છે એમ નહિ લાગે આ દષ્ટિથી તે કલ્પ નહિ જાગે પણ તેથી પ્રગને કટની દાની યજ્ઞ તે ખ્યાલ પ્રગએ જાગી રાજ સમક્ષ મુકવો જોઈએ કેટલાક રાજ્યો જાણીજોઈને પ્રગની હાજતો તરફ દુરુદ્ધ આપતા હશે તેમને પ્રગએ જગૃત કરવાની જરૂર છે રાજ્યોને તેમના કર્તવ્યોનુ જ્ઞાન પ્રગએ કેટલીકનાર કરાવુ પડે છે, પ્રગના કલ્યાણુઅર્થે રાજ્યોએ અનેક પ્રવૃત્તિઓ અનેક સકડો વેગને પણ કરવાની જરૂર છે

જોજ અને કાનિદાસ રૂ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

દેવી જગ્યાની પ્રગતિને નિશ્ચયિત કરી નાખે તે જ જીવના પ્રાણીય આથી મળી નહીં તે પ્રાણીય વગરની શોધ કરવાને સહિત તેના આગેએ આપના તેનો તૈયાર થયું જોઈએ પ્રથમ બિન બિન દેવી ગાંધોમા એક પ્રગતિપાત્રની ભાષા કેનારી અને એ પ્રગતિપાત્રે તેઓએ જોઈ નહાની મોગી દીનનાનો મગની જોઈએ નરઆતમા ગાંધોયત્વથી દૂર નહીં તે સાથે ધનનાની સમિતિ આ પોતાના મેગવના સિત્તા લેવ જરૂર છે અમુક પગથિએ નહકમ પદ્મી, ધીરે પણ દુનાથી બીજા સમમા તેજ વધુ જોઈએ દાનની ગિનિયા 'રાજાઓ અ પ્રવેશ નાની પેગે ઉચ્ચ ઉદ્દેશો પારણ કરી દેવીગાંધોની પ્રગતિએ પોતાની એક પગથિ આપની અને જેમ પ્રતિક આ રાષ્ટ્રીય પરિપોષિતિલ અગ્રગની અમમ પોતાની દાનને તે દુનાથી આ વગરથી ગુણ કરે છે તેમ દેવીપ્રગતિનો આ પરિપૂર્ણ દગવો દેવી રાજાઓ પામે જ પ્રગતિએ પતા પ્રમાણથી અમમમા મુકાવમે આ પરિપૂર્ણ ગાંધોયત્વિ કરનામા અનોખ અ રૂ મુદ્દા થમે

નામદાર વૉઈનિંગેયનો ઉદ્દેશ ગાંધોની પાંચ સાથી સવિધ્યમા રાજાઓને એક મજબુત મળે પતાની મેએને સિદ્ધિલ હિન્દના કારોનાગમા ભાગ લેના કરા એવો છે એમ જાહેર થયું છે આથી વૉઈનિંગેય ગાંધોનો ઉપર બદુ પ્રીતિ ગમે છે એમ જાણાય છે, પણ તે ગાંધોની પ્રગતિ તમા દેવી પ્રગતિની ભાષા દેવી એ અમમમા તેમ નથી દેવીરાજાઓનો મોટો ભાગ ખગ પ્રગતિલ કરનામા તદ્દન પગલ છે પણ જ્યારે ના. વૉઈનિંગેય તેના માટે આપુ છિ છે તેનું તેઓ સમજાવે તત્તલ તેમો સિદ્ધિલ કારોનાગથી અપૂર્ણ જાણીતા થયો પ્રયામ કરવાની જગ પડે એ ખરૂ, પણ ભય છે કે તેઓ બીજા બહારની નક્કમી ધમાનોમા પડે અને જ્યા આપવામા ધણુ અર્થ ખચ કરમે આથી પ્રગતિલ રુ થમે ' સિદ્ધિલ સગકા જેમ પોતાની પ્રગતિલ દિન કરવા બધાયેન છે તેમ દેવીરાજાઓની પ્રગતિલ દિલ રિચારાની 'પણ તેની તેથી જ રૂજ છે એટલા માટે જ દિલીપરિપૂર્ણ વળતે ના. આપકવાડે જે વિચારે દર્શાવ્યા છે તે સીકારી અત્ય ચદર્ની છુટ્ટિ ધાગણ કરી ગાંધોને ઉદ્દેશ બુધિમામા આવેના માટે અનોખ પ્રગતિમાન પ્રવૃત્તિઓ તેમજોટાથ ધરી જોઈએ ના. ગાંધોવા. પ્રગતિ નાડી પ્રખ્યાત દમીમ છે તેથી દેવીગાંધો પોતાના ગાંધો ઉત્તમ પતાનામા પ્રવૃત્તિ પરાયણ રહે એમ તેઓ ઇચ્છે એ આભારિક છે ના વૉઈનિંગેય આ પરિપૂર્ણ એએ આની ભાવ નાતે પોતાના મતે જ કરવા પ્રવૃત્ત થાય તો તેથી વધારે મગીન લાભ થના અભવ છે આ પરિપૂર્ણ વગતુન થથાર્ય લાભો પ્રત્યક્ષ થના માટે રાજાઓની પગરપર દુ મેરીની જરૂર છે ભાષાદિએ જોતા પણ હિન્દના અને બિન ભાગોમા આ પરિપૂર્ણ સાખાઓ આપની જોઈએ, અને રાષ્ટ્રીયપરિપૂર્ણ ધોરણપારણ અનુસાર વિષમપૂરક સતત ઉત્સાહી સગીન લાય થયું જોઈએ તેના પરિણામ ગમે ભારે આવે તે જોવાનું નથી પગતુ મદીમુર અને વડો રાને પ્રસાર અનુસરના પ્રગતિલના કાર્ય કરવા ગાંધોને હમણા તો તત્તલ એ ભામતો તગ્ પોતાનું લક્ષ્ય દોગ્યાની ખાન જરૂર છે

દેશીરાજ્યોની સમસ્ત પ્રજાના ક્યાણુ માટે જે પ્રાથમિક સુધાગલાદોરનું 'ફિન્ચુન' પત્ર સૂચવે છે તે તા ૧૩-૧૦-૧૬ ના "કોમનલીન"માં આપ્યા છે તેનો નીચે ઉતારો જવામાં આવ્યો છે —

(૧) "રાજ્યોમાં પરસ્પર દત્તર સમ્બંધ-મંત્રી, અને

(૨) સમસ્ત દેશી રાજ્યો-ગળ્યોનો (સયુક્તરીતે) પ્રાતિક સંકારોને બે નેહિન સરકારમાં સંબંધ "

"હાન દેશીગળ્યો પરમારા-છુટથી પરસ્પર મળી રાખતા નથી આ અવરોધની બાબ હાગિક મુદ્દાઓ અનેક છે માટે જે તે વધલેવામાં આવે તો દેશીરાજ્યોના ક્યાણુમાં અનેકરીતે વવારે તરાથી ખુલા થવા માડશે એ નિસરણ છે વડો ગતા અને મરીસુગના રાજ્યોની પ્રવૃત્તિઓનું વણાઓ અનુસરણ કરશે એક બીજાને તપાનતા ખામીઓ દુર કરવા પરસ્પર અનુભવી અધિનરીઓની લેન્ડવેડ ચમે આવે આતમિક સમ્બંધ કેવો ઉપયોગી છે તે આ દષ્ટાન્તથી જણાશે મરીસુગના અને વડોદરાના હાલ માછ દીવાન શ્રીયુત નિ. પિ. માધવરાવે મરીસુરની ઈકાનોમીકલ કૉન્ફરન્સથી ઉત્તમ રૂઝો નીપળ્યા છે એવું જનસૂચે તરત તેઓએ લાનુ ગમકાજ નેના એક અમનવારનેલા મોકલે થોડા વખત પછી તેઓએ પોતાના અમનમાં વડોદરામાં એક ઈકાનોમીકલ કમિટી સ્થાપી જે મરીસુર પ્રમાણે હમણા કામ કરે છે આથી ગળ્યને ઘણા લાભ થાય છે અને ઘરો જે મળે ગળ્યો આ દિશામાં સમુદ્ધત થાય કરે તો તેથી ઘણો જ ફાયદો થાય "

"મોટા રાજ્યો જતા નાના નાનાઓને આવી સમુદ્ધતા-સહકારિતાની ઘણી જ જરૂર છે વડો ગ તો એમનુએ કરી શકે, પણ બીજા નાના રાજ્યો કરી નકે નહિ તેમજો મરીસુર જેવાની મ થી ઘણો લાભ થાય "

"આગના વખતની માફક હવે સરકારને દેશીરાજ્યોના પરસ્પર સમ્બંધથી ગાંધિપણ લાય રાખવા જેવું નથી કારણ કે હાનતા ત્રિપ્રહમાં આ રાજ્યોએ જે મૈનભક્તિ સારી છે તે કદી બરી જવાય તેની નથી આવી સ્થિતિમાં ઉપરોક્ત અવરોધ કે જે દેશી રાજ્યોની એક મા બીજી રીતે પ્રગતિ અટકાવે છે, તેને આનુ રાખવો ગાંધિપણ રીતે વ્યાજબી નથી "

"બીજે સુધાગ લુન્ડલીએ અરેમ છે આ મુસ્કેલીએ દુર કમળી ખાસ જરૂર છે ગાંધી કે જ્યા સુધી દેશીરાજ્યો જુલ જુલ નહિ સરાર પ્રાપ્તિ સરકાર અને ગિલ્ડના અમલદારોની નીચે છે ત્યા સુધી તેમની ઇચ્છિત સહમાગિતા ચર્ચાકરો નહિ આવી સહકારિતા આપે તેવા જ સુધાગ જગના છે "

આ મે બામતોની સવએ સમુદ્ધ રીતે માગણી કરી જોઈએ પહેલી વાત મધુ સહેલી છે અને તેને માટે રાજ્યોની દરખાસ્ત અને માગણીઓ જ આવસ્યક છે ગળ્યોની પરિપક્વતા યોગ્ય તરીકે ના વૉઈસમાં દોડ બીજી બામત પણ વગર મુસ્કેલીએ તેમની સહાનુભૂતિથી મક્કળ થાય તેમ છે જગ કહેવું જોઈએ, કે ના. મૉઈસરોપનો એવો પણ આતરિક વિચાર

હોય કે રાજ્યોની આવી પરિપદ્ધિ થોડી તેમને પરખારા હિન્દ સરકાર સાથે સંબંધિત કરવા આવા વિચાર હો એમ કોણ ન ઈચ્છે ? દેશી રાજ્યોને વચ્ચેને કબજગીરી-આજ પપાળ ભોગમ્મી પડે છે તેથી તેઓ પોતાની સ્વતંત્ર પ્રગતિ જરી શકતા નથી પરિપદ્ધિ ના વૉઈગિંગ પાસે આ માગણીઓ મૂકવી અને તેને તેની કાર પામે નહિ તો પરિપદ્ધિના યોજકત્વ ઉપાદકત્વ-મા ખામી-ઝાપપ આવશે દેશી રાજ્યોનો પરખારો સમય થયા પછી આ પરિપદ્ધિ રાજ્યોને તેમ જ સરકારને બહુ જ ઉપયોગી થશે કારણ કે પરિપદ્ધિ દ્વારા જ દેશી રાજ્યોના અવાજ સરકારે સાંભળવાના રહેશે અને હાલ જે મહેનત-પચાત દેશી રાજ્યો માટે સરકારને જુદી જુદી રીતે કરવી પડે છે તે મદી જરા એજન્સીઓની મોટી ધડમધન પછુ દુર થશે ના ગાયકવાડે આના જ આશયથી એક ખીજના આતરિક રાજ્યતંત્ર-વહીવટમા ભાગ નહિ લેના સમયે કંઈક કંઈક હવે દાવનો દેશકાળ પ્રજાની વચીલાત કરનામા રાજ્યો પાસે ઓછો ઉતરે તેમ નથી તો પરિપદ્ધિ દ્વારા સાર્થકતા પ્રજાનુ હિત સાધવામા જ છે દેશી રાજ્યો આદર્શ રૂપમા પછી જ રાજ્યો બ્રિટિશ વહીવટમા ભાગ લે તે તે ધર્મ ગણાય આનુ થયા પહેલા તો રાજ્યોએ *Charity begins at home*-સિદ્ધાંતને મનન કરી વળગી રહેવું, જોઈએ આ સિદ્ધાંતનો અનાદર ઉત્તમ રાજ્યનીતિ નિરૂદ્ધનો છે આદર્શ ગભ્યનીતિ પદ્ધતિ થના માટે ઉત્તમ રાજ્યનીતિઓના માર્ગ આલવું જોઈએ હિન્દની ગાંધીય પરિપદ્ધિ આના સમર્થ પુરુષોની જુદી અને શકિતનુ પ્રય અથવા વપરાના-ખર્ચાવરાનુ સ્થલ છે તો ઉપર કંઈ છે તેમ રાજ્યોની પરિપદ્ધિ બધારણુત્તમ તે અનુસાર કરવા રાષ્ટ્રીય ઉદ્દેશ દઢતાથી સ્વીકારી લેના-તે યોજવાનો કરાન પરિપદ્ધિમા સખનતાથી સપૂર્ણ રીતે ચર્ચાઈ મનુર થયો જ જોઈએ આ માટે ૬ મારો માનસિક વિચાર દેશમા ફેકલુ અને યોગ્ય સ્થળે તેનો સત્કાર થર્મે-નિમાન પછુ થશે

દેશી રાજ્યોની પ્રજાની દરેક પ્રકારની સ્થિતિનો ઉડા વિચાર શુ બ્રિટિશ પ્રજાના ઉદાર નેતાઓ અને પ્રજાકીય અજવળના હિમાયતીઓ નહિ કરતા હોય ? તેઓને દેશી રાજ્યની પ્રજા માટે લાગણી-દેશ દાઝ નહિ હોય ? તેઓને ખામીઓ અને સુધારા નહિ સુઝતા હોય ? તેઓ ખુબ જોઈ શકે છે તેઓના પોષકતત્વો દેશી રાજ્યોમા નથી હરો તો તે સ્વતંત્ર સમજ નહિ હોય, છતાં તેઓ દેશી રાજ્યો પામેથી મોટી મોટી આશાઓની અને સિદ્ધિઓની અપેક્ષા રાખે છે આ અપેક્ષા દેશી રાજ્યો અથવા તો તેમની પ્રજા ઓ સમુક્ત વા વિચુક્ત રહીને સપૂર્ણ કરવા સમર્થ છે આ અપેક્ષાને દેશી રાજ્યોમા જે ન્યાય ન મળે તો તેઓને કેવડો ઉડા ધા પડે ? બ્રિટિશ રેયત રાષ્ટ્રીયત્વ તરફ ઢળના લાગી છે અને તે પોતાના ઉદ્દેશો સફળ કરવાની સ્થિતિમાં આવે ત્યારે દેશી રાજ્યોની પ્રજાને પોતાની સાથે જ ઉભેલી જોવાને આતુર છે દેશી રાજ્યોનો વિગતાર આખા હિન્દના ચોથા ભાગનો છે તો તેઓ આવી સ્થિતિમા ન આવે-પછાત રહી જાય તો હિન્દ રાષ્ટ્રીય ઉદ્દેશમા-તેની સિદ્ધિમા-ખામી આવે, અને આ ખામી માટે રાજ્યો જવાબદાર છે તો તેઓ પ્રમાદી નહિ રહે તે માટે પાડોશી પ્રજા-જહેન ચિતા કરે તો તેમા શુ નવાઈ ? આવી ચિતાના વિચારથી બ્રિટિશ રેયતના નેતાઓ પછુ દેશી રાજ્યો બ્રિટિશ ગરોબારમા ભાગ લે તેનુ ઈચ્છતા નથી નથી બધા રાજ્યો મહીસુર

અને વડાના માફક અનન્ય શુદ્ધિ અને અભિપ્રાય તથા ઉદાર કર્તવ્યતાના નથી કે જેઓ સુગ્રીમ કાલિ સીનમા ચોખ્ખા અને વિવેક-અભરો લાગ વર્ષ શકે ક્રિષ્ણ રૂપત અને તેના નેતાઓની ના આવા જરૂરોથી છે અને નહિ કે તેઓને રાજાઓ માટે માન નથી તેથી ગાંધીઓના ઉદાર આશ્રય અને ના-નરિતાની તો તેઓ રાહ જોઈ એક છે ધણા જાહેરગણ્યોમાં ગાંધીઓએ મદદ પણ સ્વીકારી છે તેથી તેમના વિશે ક્રિષ્ણ રૂપત અનિષ્ટ ક્ષિતિ જ નહિ ધાર્મિક-સામાજિક વગેરે બાબતોમાં તો ઉભય પ્રગળા પપુ એક જ છે, જુદી નથી આ પ્રગળા ના તમે માયે તો જુના નખતથી ચમક છે પપુ અરકા સાથે તો હમણા મેની (સમય) થઈ છે ક્રિષ્ણ રૂપતમાં મા ની નાતઓ લગે તો ક્રિષ્ણ રૂપતને “મામાને લા નિરાહ અને મા પીરમે” તેવું થાય, અને રા ની પપુ ક્રિષ્ણ રૂપત પોતાની પ્રગળા વાસનતા રાખે. ઉભય રૂપનો બિન પ્રગળા નથી-એ જ છે-પપુ બિન અધિકારો નીચે છે અને તેમ હોય પપુ “જો માયા પાલી જુ ના પના નથી” ઉપર દગાવેની ચિતા સિવાય બીજી કશું કાળજી નથી પપુ હવે ના ગાય નાડના ઉત્તરથી તો આ ચિંતાએ આપ્યા જુનું જોઈએ, પપુ આ ઉત્તર-નિચાગની સિદ્ધિમાં શ્રદ્ધા નીચેને રાખવી ?

આ શ્રદ્ધા ગાંધી એ રીક છે તો તેમ ક ના માથે ક્રિષ્ણ રૂપત-રૂપતી મેને 11ની બહેનને અને તેના પતિને બનામણુ નિનતિ જની આ નિનતિ જેમ જની એ મેની બહેનનું કર્તવ્ય છે તેમ તે સાબળી એ પા 11ની બહેનનું કવ વ છે, તો મેની બહેન એટલે દિનદગાડી પશ્ચિદ દેની રાજા મો, પ્રગળાને અને સગરને નિનતિ કર તો ગુ ખાટ રાજાઓએ અથરા તેમની પિપ્પે આ નિનતિ અને સૂચના અવસ્થા નીડાગની જોઈએ જ પ્રગળા નિપય માટે રાષ્ટ્રીય પરિપત્તી સૂચના જો થાય તો તે ધણી જ વ્યાજગી છે અને તેથી ને રાજાઓની પરિપત્તી રીકારની જ પડે પપુ ગ તમે પ્રગળા પાનક છે તે માળનનો લડી નજરે પિચા કરીને તેઓ એ રાષ્ટ્રીય પશ્ચિદના ઉદાર પોતાની પશ્ચિ મા સગેત્ર મીમારવા અથરા તેમ નહિ તો તેમને તે પોતાના ગાંધીઓ અમરના મૂ ના મનત અને દા પ્રયાસ-ચોજનાઓ કરની જોઈએ, એ તેમનો ધર્મ છે આ ધર્મના પાનતથી પોતાની પ્રગળા ને પ્રમાણે દિન-રી મક્ત અને ફરજિયાત કેળવણીની બામનમાં નડો ગની માફક સ 11 મતાની આપતુ કે રાજાઓના પ્રચારથી પ્રગળા પ્રગળા બારી રામય કે-આરી જ છે કદાચ છે કે ‘ ટોર કરે ટોર થાય અને માણુ મ કરે માણુ થાય ’ માખા દિ વો ઉદિષ્ટ મા 11 મન-જરાની નગમ ગાંધીઓના હાથમાં વણીખરી છે તો પોતાના વનપાનની અથરા ગાંધીય પરિપ સાથે આપ અનુભવવાથી તેઓ આખા દિનને આખાની ની પોતાનું સવ દિ ય રાજા રિદ્ધ કરી નામે

અનના હ એટલુ ક્ષિતુ ધુ કે નડકના લરિપ્યમાં રાજાઓની પરિપ અને રાષ્ટ્રીય પરિપ પ્રગળા સદાનુભવ-માખરી-ઉપયોગી અને લાભથી નિવડો આની નિાઓમાં નિરતા મમય તરવો નિનતિ-સૂચના કરવી જોઈએ કે આપની રાષ્ટ્રીય પરિપ દેનીગ ત્યો પશ્ચિનિ મન-ડો નિચાર મી ઉભા રૂપતોની વેક

આપતમા અપૂર્વ એકતા થાય તેના માટે યોગ્ય-વ્યવસ્થિત યોજનાઓ-ઉપાયો-પગલા લેવા જોઈએ-રાજ્યોની પરિપદ અને હિન્દ ગાંધીય પરિપદનું યોતપ્રોતપાલુ-તાદાત્મ્ય કરના માટે ઉભયે પ્રયાસ કરવા જોઈએ અને સપ્રવૃત્તિ-સહચારી જ બનવું જોઈએ એ સહચારિતામા ભાગતનું અહોહત્યાણ છે ભારતવાસીઓને ભારતનું કલ્યાણ એ જ હેતુભવે સત્યધર્મ છે, હેતુભવે હૃદયમા એ જ પરિવર્તન ધર્મભાવના અખડ ન્યોતિથી પ્રકટે, પ્રકાશવાન બને અને વિશ્વની અનેક પ્રજાઓમા પોતાનું પ્રધાનત્વ સ્થાપી ભારતને આદર્શ-ભૂમિ બનાવી ભારતના પુત્રો તરીકે જન્મ્યાનું સાર્થક્ય કરે! પ્રભુ પ્રગતિનામને નિલ સાહાય આપે છે, ભારતવાસીઓની અનેક પ્રગતિઓમા પ્રભુ હમેશા સાથે જ છે !

પિતાનો પરાલવ.

(ચોડાક પત્રો)

સપાદક-૨૧ એવાધર્મી.

પરમ પ્રિય પિતાશ !

આપનો પ્રેમભર્યો પત્ર મળ્યો છે એવએવ જી મા પાસ થવા માટે મને અભિનંદન આપો છે તેથી ઉપનાર માનું છું આ વખતે પ્રશ્નપત્ર સારા હતા, એટલે ફર્ટ કલાસમા આવી શકાય તેમા કાઈ હું એટલા બધા વખાણુને પાત્ર નથી

હવે લલિષ્યતો વિચાર કરનાનું તમે લખો છો તે તદ્દન બાળજી છે તમારી મુખ્ય સૂચનાઓ નહીં છે — ૧ ઍડવોકેટની પરીક્ષા આપી મુબારકમા ધવો કરવો, ૨ અમદાવાદમા ધર્મબાત કરવી ૩ મુનસફની નોકરી માટે પ્રયત્ન કરવો

૧ ઍડવોકેટની પરીક્ષા આપીને પાસ થવા પછી ધવો કરનામા મુખ્ય સહાયતા સોલીસીટરની જોઈએ છીએ, અને આપણને હાથ દે તેવો કેઈ સાલીસીટર હોય તમ' લાગતું નથી એટલે તમારા ઉપર બોળડપ ચઈ, વધેના વર્ષ મુધી વેગથી પૈસા મગાવી, ફેશનેમન કપડા પહેળી મુબારકમા ગહેન સપાટા મારવા તે પસંદ કરવા યોગ્ય નથી

૨ અમદાવાદમા વકીલાત કરવાની તમારી જીજ્ઞાસના છે તમે લખો છો કે તમારા દરજ્જાને લીધે અમદાવાદમા સારી પ્રેક્ટીસ મેળવી શકાયે વળી એકાદ બે કલ્યાણવાન તમારી બોળખાણના છે, તમા એક માઈસ્ટ્રેટ માહેબ તમારા બાળમયધી છે એટલે અદ્ય

પરાનો સભવ થયો જ રહે છે. હું ઈચ્છુ છું કે આપે આ રીતે મને લખ્યું હોત નહિ. જદાય રેવેન્યુ ખાતાના વાતાવરણમાં આ મધુ તમને ધણુ શુદ્ધ લાગતું હશે. પરંતુ જ્યાં દવાલો પેદાશના યોગ્ય છે તેમ જ ન્યાયના ધધામાં પલપાતનો મિચા કરવો તે કામ પાપતુ છે. મારા દુકા અનુભવ ઉપરથી હું કહી શકું છું કે રોમના વખતમાં કાયદાના સનાહકારતુ કામ જેવું ઉદાત્ત હતું, તેટલું જ હવે તે નીચ ચર્ચગયુ છે. હવે પક્ષપક્ષી અને લાગવગની બધાવાતો ને છે, એટલું જ નહિ પણ વખીનોના તથા પોતાના પેટ લગલ તે માટે ગુમાસ્તાઓ અને કુપાદનાઓ, નરા કણ્યા ઉલા કરાવે છે. કાઈ કેશીગગુ ખોળી કાઢી એકાફ કાગળ ઉપર મરી જરાની લઈ કાઈ મિચાગ કાયદેસર હજી રાને પજવે છે. આપણા વખીનો ન્યાય ક્યા છે તે ખોળવા ન્યાયાધીશને મદદ જગતા નથી. પરંતુ ગમે તે રગ્તે પોતાનો કેસ ખરો જ છે તેમ ઠરાવવા મથે છે. ખરૂં જોના બન્ને પક્ષના રખીયો તે પક્ષકારો નહિ. પરંતુ ન્યાયાધિશના મદદગાર હોના જેઠીએ, અને ન્યાયના પત્રકાર દોના જોઠીએ, તેને બહલે ધણા વખીનો હવે નુઆધના મદદગાર, થરાતુ કામ કરે છે. હલકા, નીચ, અને ધમહીન કુપાદનાલોના દયા વના તથા લાગવગવાળા ગુમાસ્તાથી જગતા રખીન થરાતુ હું જરાયે પસંદ જગતો નથી. અને તે ધધાતુ વાતાવરણુ જ હવે એવું બલ્વાઈ ગયું છે કે માગ જેના મિચારવાળાને તમે બધાં "ફુનિયાલગી"ના માણુઓ નકામો જ ગણો. પરંતુ મારા મનથી હું એ વાતાવરણુને ધિસાઈ છું, તુજાઈ છું. માગ પેટ કન્ટા માગ આત્માને હું રિરોષ ગણુ છું.

૩ મુનસફની નોકરી ઉપર ન્યાયનો જે ચિનાગ આપ્યો છે તે ઉપરથી મુનસફ તે ન્યાય વધારે કરતો હોને કે અન્યાય, તે એક પ્રથ છે. મારો વાધો બીજો છે. મુનસફ તે મરકારી નોકર છે અને અદિની સગકાર પોતાના નોકર પામે ફક્ત કામ માગે છે. એટલું જ નહિ પણ તે ઉપગત બીજું ધણુ માગે છે. અને તેમની સૌથી કંઠણુ માગણી તો એ છે કે કાઈ પણ અમતદારે રાજગીન દિવચાનોમા ભાગ લેવો નહિ. આ મારાથી ન ખમી શકાય તેવું છે, રાજગીન દિવચાન એટલે દેગો વની દિવચાન દેગનો બલોનો રમ જ સરકારી નોકરીમાં દોય અને તે લોકો આ દેશોવની દિવચાલોમા ભાગ લેના અટકે ત્યારે તેમા ભાગ કાણુ લે? સરકાર પોતાના નોકરો તરફ અનિશ્ચામની નજરે જુને છે. એ તો દેશોવની દિવચાલમા ભાગ લેનાનો નહિ અને વળી નફાલરીના સોગન લેવાના. આનો અર્થ શો? એટલો જ કે, જ કાગને શંકે છે તમે વક્ષા ર ર છે કે નહિ. શુ કાઈ પણ સ્વમાનવળો માણુસ આ ખમી મંકે? નગી નોકરીમાં આટલેથી પતતુ નથી. ખાતાના ઉપરીને મળવું જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ કરોવારી અમલદાર, કનેક્ટર સાહેબ કે મિશનર સાહેબ આપણા મામમા આવે એટલે આપણે તેમ સનામ લાગવા જતુ જોઈએ અને તેમને ઉતારેરાહ જોતા, અણગમતા પરાણુની માફક કનાકો મુધી એવલે ઉલા રહેતુ પડે. આ શુ કાઈના પણ સ્વમાનને ખગે છે?

ઉપના કારખોસર આપની નજે મુચનાઓ સાથે હું સમત થઈ શકતો નથી, માટે મને માફ કરશો. બીજો કાઈ હુમમ દરમારગો.

લી છોડ —

ચિ લાઈ

તારો કામળ મન્યો છે વાચીને રતો અધ્યોગ વધો છે આ 'તમા ભાન તમે
દુનિયાને માટે નડામા બનાવે છે, તે ૯ આજે અનુભવુ છુ નળી આ નડા જમા મામા, તીખા
તમનમા લાપલો અને ન્યુમપેપરના આટીકનોવી તમાગ મગજમા અમાન ॥ ૮ ॥ વિચિત્ર
વિચારો નુગી ગયા છે તે જોઈતુ અનુભવ થાઈ ૨ હજી નમે મિનઅનુભવી ને પંમા રી
ચીજ છે તેની તમને ખબર નથી, દુનિયા ॥ અડચણો વેગી નવી તેની જ આ પ્રમાણે વળે છે
વળી ધમ, અનર્મ, અને આ માની નાનો ડરા છે તમે નડા બબેરા, મુઘજ ॥ લેખિ ધમ મુ
જલો ૧ હજી દુનિયાના રોડના ખાજો ભાજે બધી મુઝ પડે માટે માગ આમા ૧ ૧ ॥ ઉપર
નિચાર કરતા રહેજો, ઓ મારી સુચનાઓ પચા દોષ નહિ નો તમે શુ કરના ધારે છે
તે તો જખી મોકનો ૧ " નેતિ નેતિ " તો ધમમા ચાલે ધવામા 'નેતિ નેતિ' કરો તો ખાજો શુ
સગરી નોકરીમા સર્વ સુખ છે એ તો બહાર બેઠા તને ગભગમા ૧ થની દરો માદિ પેરો
સુમરો નિકરો એમા કાઈ મીથારીની જરૂર નથી પડી તેમ કારે શુ થને તેની ચિતા પણ
નથી કરી પડતી થાય એટલુ કામ ડવાનુ ને પડી ખીટીયે પેનિયા આ અમારો અડ
ભડ છે બી એ તો નુપે થયો ૨ અને દેનમેરા રસેના માગ મગજમાયે મુમની હતી
પણ હવે તો જાણવાનાયે ટાઈમ નવી મળતો રશની દાઝ દોષ તો માગ અમળાર થઈયે,
કોઈને નિના કાગડુ પગ્ગીયે નહિ, એ જ ખાખ એમા અમાન શુ જતુ રહે ૩ ॥ આપણા ઉપરી
સાહેબ પામે ઉભા રહેવુ કે હાજી હા કરવુ તે તો નબત્તા કરેનાય ૪ તો એમ ધાર ૫
જનાયે તાગ થા વિચાર છે તે મને લખજો બીજા કાઈ ખાતામા નોડી લરી દરો તો પા
મનતુ કરીશુ ઓ આદેશની ચીજી મળરો તો વળી પ્રેમિનીતવ માટે પાડુ પ્રવલ્લ કરી નખને
દમાણાં વની માન કરના માહીત તો પડી બીલુ ધીમે ધીમે કરને જે વિચાર ધાય તે મને
લખજો જરાયે ગભગઈડ નહિ

લી ના આવી ૧૧

પરમ પ્રિય પૂજ્ય પિતાજી !

આપનો ૫૧ મન્યો છે આપ ॥ વિચાર બધા ૯ નમત્રી નડુ છુ કરતા મેં આપ મો
વિચાર ॥ ૧ ॥ વડાની આટવી બંધી ૨ આપો છો, તેથી ૯ ઘણો જ ઉપખર માનુ ૩ અને આપના
મગજમાયે એક વાર દેખેવાના વિચાર આવતા હતા તે વાતથી દેશનિત થઈ આ ૫૧ જગ
લમાણવી ૧ ખુ છું

મેં તો મારે રિતે વિચાર કર્યો છે ને માટે કાઈ પણ ધર્મો જ પલ્લ ક રો દોષ તા ૧
મજનરનો વિચાર કરતા પહે ॥ મા ॥ આતમા તથા રસમાનનો વિચાર કરૂ ૧ જી તે ૧ ॥
દેશને લાખમરી છે કે નહિ તેનો વિચાર કરૂ અને નેમા નારી નવનના નવસાઈ રાકે કે
નહિ તે ૫ખુ વિચાર

પગલુ તેવો ધણો જોઈનાનુ પણ મે માડી નાનુ છે નુ જુ । જેનિહંય ઉપર આ ચો છુ આપજો ને । અત્યાર ધણો જ પજાત છે રાજ્યદ્વારી, નમારી, પે મા સુમરી - કેમનખી સુમરી પ્રગતિનો વિચાર કરીએ, તો તે સ્થિતિ બેજે જે નિઝાજનક છે ત્ત પગપાથી ફક્ત એમ જ જણ લખી ગયી ગયે છે મોમાથી । તાપુ સ્ત્રીઓ નિરક્ષર છે ત્યા ત્યા નિગાળેલી તાલુ છે અને છે તેટલામા પા । અવ્યામકમ બનબેમતો ।થી રાજ્ય-વ્યવસ્થામા પણ લોકમન અમર ૧૨- નથી ગરીમાઈતો દેહમા વધતી જ જત કે દુન ઉદ્યોગની ખીનરખી થતી નથી અને જ્ઞાના સમારમા પણ અવખ્ય મજા છે નમાર વાતી અ રતી જ લાખો વિધવાઓ દેશમા નજરે પડે છે, તો ચે પણ માળમ મય જે કરે છે બાનાના કે નિરોગી મહામા મેમનનાના દેમાપુ નથી તો પણ રગ વગેરે પાળી લાખો રૂપિયા ખર્ચાઈ જાય છે બાળમગ્ન ર્ધનાં નય છે આમો નખમી રીકા પત્ની જાય છે મયરામુ પ્રમાણ જમક થઈ ગયુ છે અો વળી જનજનના જેમોના પામા આપલા દેગીયો બધાયના છે

પિતાજી તમે આ બધું સારી રીતે જાણો કે માગ કરતા દુનિયા તમે વધાર જેઈ કે અનુભવ પા તમને પ્રિયેય થયો છે અને આ બધી સ્થિતિનો જોએ- ખ્યાન તો તમારી સાથેની જ વાનચીત ઉપચારી મને આ-એ છે આવી આપણી સ્થિતિ દાપત્યા જે સમજુ માણુમેનુ કર્તવ્ય શુ છે? પોતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરી આ સ્થિતિ નુધારવી, તે શુ કરે જીનાના મનુષ્યની રજા ન-રી? હવે તો ૨- જણે એમ જ વિચારનાનુ છે કે આમાની નુ કર્ષ આનમા પ્રયત્ન કરી નકુ તેમ છે મ આ નામનમા રણા નિચા કરાં છે મને આ વિચાર કરનામા ખરો ઉત્સાહ ક્યાથી મળ્યો તે આપ જાણો છો? આપણી જ રાજ્ય કરતી પ્રજા તરફથી લાની હાનની સ્થિતિ તપામે લાી હમણાની જરૂરીયાતો જુવો અને ત્યાની પ્રજા તરફથી તે કેની રીતે પૂરી પાનામા આવે છે તે પણ તપામે યૂગેપના પ્રથક નિમ્મલને રીધે પેસાની તેમ જ લ રધ્યાની ઈના ને જરૂર પડી પેસા તો આના નખ તમા બધા કાની આપે, પણ બરૂયા પણ દેના બધા તેમને મળ્યા છે તે જેઈ મને ધણો ઉત્સાહ આ ચો દેલતા બચાન માટે, જે રે માટે, ત્યા મા યુરમે પોતાના પ્રણ પણુ આપના તત્વ થયા છે ત્યાની માતાઓએ પોતાના કુમળા બાળકને-નરનુરમને મક્ત દેનાને જ ખાતર ઉ માદથી લાઈમા મો-ત્યા છે અને તે પા કરૂ, નિકાગ લગલમા । શુ આ ઉપચારી નાને પણ ઉત્સાહ આવે તેવુ નથી?

ઈન્દ્રાડના યુનકા આપી મોગી સખ્યામા ગો ખાતર સ્વાત્મભોગ-આદિતિ આ તો નુ હિંમમા તેના યુનકા નથી? ત્માનો આત્મભોગ જનનેલુ છે ખજખરો ભોગ જ આપ વાનો છે, આપણે ત્યા તેમ નથી આપણે તો ફક્ત વોડી ધણી સમન નો, એરાઆરામનો કે મોજ મજાનો જ ભોગ આપણો છે ઈન્દ્રાજને પ્રુ ધીયન મીરીરીકમતો બય છે પણ આપણ દેશનો કગજે તો અમાન અને વ્હેમરૂપિ રનુઓએ ક્યારનો લઈ પણ લીધો છે આ રનુઓને પાળ હમનના માટે વજા મોટા વરકરની જરૂર છે અને તે માટે, એકીસમી તે આગીય વર્ધનો

અમખ્ય સુરકોમે સૈનિકો તરિકે નામ નોધાવના જોઈએ જેમ વિગ્રહમા આળીમ પીતાળીસ નર્પ પંડીના માણુમેને સૈનિકો તરિકે લેવામા આનના નથી, તેમ આ આપણા પ્રગતિસૈન્યમા પણ નસુરમાની જ જરૂ છે પુખ્ત અનુભવીઓ તો ઓરીમમા બેસી જામાગુ જ આપી શકે ખરા કર્તવ્યક્ષેત્રમા તો સુરકો જ જોઈએ મેં નિશ્ચય કર્યો છે કે મારે પણ આ પ્રગતિસૈન્યમા દેશની મુક્તિની ફાજમા-જોડાવું જોઈએ વિનાયતના માયાપ પોતાના દેશની ખાતર પોતાના બદના સનાતોને તોપના ગોળા સામે પણ મોકલતા કરતા નથી તો શુ તમે, મારા મુશિ ક્ષિત પિતા, આની તદ્દન ભય વિનાની, શાન, પ્રગતિઆધક, દિવ્યાનમા અને જતા અટકાવગો આમા જોખમ ઢાઈ જ નથી જાગી તેમ જ તદુરસ્તી બેમાથી એટલે પણ નુકસાન થાય તેમ નથી અને બોગ રો આપવાનો છે? ખરૂ પૂજતા કાઈ જ નહિ હા, મહેવ સપાટા અને એશ-આરામ તજવા પડે લક્ષાધિપતિ થવાના સ્વપ્ન મકરા પડે પણ ભૂખે મગ્ગાનુ તેમા કાઈ કહેતુ નથી અને મહર્ષિ ગોખનેચે જે નિશ્ચય ઉભુ કર્યું છે, તેમને માથેથી તેમના પેટની ચિતા તેમણે લઈ લીધી છે મ્હં તો નિશ્ચય કર્યો છે કે આ સૈન્યમા, આ દિવસે સેવકસમાજમા, મારે સામાન્ય મનિક તરિકે જોડાવું આપના આનિર્વાન ચાહુ છું

પિતાશુ! હુ તો તમને પણ વિનમિત્તિ કરું છું આપણા શાસ્ત્રમા પણ વાનપ્રગ્યાશ્રમ નિષે લખ્યુ છે તો આપ પણ આવા જ કાઈ વર્ણમા પડે આપનો અનુભવ દેવને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે ધમની વાતો ક્યા કરતા, ધર્મને ફક્ત દરમિરમા જ રાખી મૂકવા કરતા, તે આપણા જીવનમા ઉતારવો શુ થોડા નથી? દુનિયાના કુખ દૂર કરવા, દેશની સર્વદેશીય પ્રગતિ સાધવી, દેશમેવા માટે જ જીવન ગાળવુ, તેથી ઉત્તમ ધર્મ કયો હોઈ શકે?

મ્હં માગ લખિયના ઘણા નિચાર ક્યા છે નુખદુખ અને આગાઓના પણ નિચાર કર્યા છે સગાઅબધી, અને આશ્રમધમના પણ નિચાર કર્યા છે સરથાઓ પ્રત્યે અણુવિશ્વાસ આણી બૂરામા બૂગ પરિણામોનો પણ નિચાર કર્યો છે તો પણ હુ એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે

“ નિર્બળ ભને સ્ત્રી કામ આ, ડોને રહિ વનહીનતા

“ નિશ્ચય ધર મન સાથે, કરના કઈ કઈ મેવના,

“ ફરીરી જ કપરી આદર, મુજ દેશમેવા માટ તો

“ કદીય કટાણુ નહિ, જાણુ નહિ કઈ થાક તો

“ આપી જ સક્તિ ધધિરે, આપ્યા જ એણે સાધનો,

“ ઉપયોગ તે જોનો કર, ને લક્ષ્ય તો પરમાર્થનો

“ આ દેશ મારો, લોક મારો, દુખિયા બહુ બહુ દિમે

“ કઈ કઈ પ્રયત્નો આદરી, રૂણ જ હુ સેવા વિરે ”

લી છોર

ચિ. લાઈ !

તારો લામો કાળજી મળ્યો છે દુનિયા ટેખ્યા નિનાના મિન હેવાર વિચારો તેમા જોવામા આવે છે જુવાનીનો જુઓ કાઈ બધો કાળ ટડતો નથી અને તે જુઓ નરમ પડી જતા, તેમ જ સસારની અગરડો પડતા, ઉતાવળમા કરેલો નિર્ણય ભારે પડી જતા સભવ છે મને લાગે છે કે મુબારકમા એકના રહેવાને લીધે તાર મગજ ઘણુ ચકડોળે ચડી ગયું છે તારે કાઈ મોબનની જરૂર છે માટે તુ હાલમા અમદાવાદ આવી પહોચજો વગી થોડા દિવસ પછી અહિ પ્રાતિક કૉન્ફરન્સ વગેરે મળનાર છે તેથી તાર મનગમતુ કામ પણ તને મળશે માટે હાલમા જરૂર અહિ આનજો ધરમા પણ તને બધા બહુ મળારે છે દેશ કાઈ આપણા એનાના આધાર ઉપર બેલી સ્થો નથી લગાઈની વાત જુદી છે નકામા વિચાર ક્યા કરતા ડીંગનીની વાતચિત કે એમ નોંવેન વાચ્યાથી મનને સારો આરામ મળશે તુ ક્યારે આવનાર છે તે જણાવજો

લી સુભેચ્છા ના આશીષ

પગમ પૂજ્ય પિતા ૧

આપની ઈચ્છાનુસાર અમદાવાદ મા આવી ગયો છુ આપના વખવા મુજબ અમદાવાદમા ખરેખર મને મનગમતુ ઘણુ હતુ કૉન્ફરન્સના પ્રમુખો મી ઝીણા તથા મી સેતવવડને, તથા લોકમાન્ય નિનકને પ્રમુખે જે ઉત્સાહથી વધારી લીધા હતા તે જ બતાવી આપે છે કે પ્રજા નગુણી બેકદર નથી એટલુ જ નહિ પણ દેશમેવાના કાય તે ઉત્તમ કાર છે તેમ સંતુ માનતુ છે, તે પણ સામિત થાય છે મારા કહેનાથી આપ પણ પ્રેમક તન્કિ દર કૉન્ફરન્સમા હાજર ગયા હતા તેથી તુ આપનો ઉપકાર માનુ છુ આપે આં શ્રીનીવાસ શાસ્ત્રીનુ ભાવણ સાબરમતી હતુ ? શી તેમની ડટા ? શી નિદ્રતા ? તેઓ મહારી ગોખને પત્રી દિદેમેવક સમાજના પ્રમુખ નિમાયા છે એના માણસો જે કાઈ ક્રતા હશે તે નર વિચારે ક્રતા હશે ? અમારસુધારામમાજના પ્રમુખ આં મી પ્રાજ્યે પણ દેગમેના ખાતર જ ફર્યુસ કોનેજના ગ્રીન્વીપાનતુ નામ કરે છે તુ સરકારી ભારે પગારની મોટી પાત્રી ટેનની વખતે તેમજો કાઈ વિચાર નહિ કર્યો હોય ?

નવો પત્રિપદના બાબતો સાબળીને આપણા દેશની દુ ખસ્થિતિનો ખ્યાન આપણા મન જમા પાડો તાજે થાય છે લગઈ ક્રતા પણ ગુ આ ભવકર ગિયિતિ નથી ? ત્યારે આ જ ગિયિતિ બ ના મજબુત સંન્યની જરૂર નથી ?

આપે મને સીધી રીતે કાઈ જ કંચુ નથી પણ આપની વાતચીત ઉપરથી મને એમ લાગે છે કે આપની ઈચ્છા એવી છે કે મારે હાનમા પ્રધામા પતુ વીમેન્ વર્ષ ધધો કરી પીન્તાળીસની ઉમર થાય ત્યાં પછી દેશમેવાનો વિચાર કરવો.

આ મામે મારે ધણ વાધા છે પ્રથમ તો જે વધણ આપણ ઉત્તમમા ઉત્તમ છે તે, આપણા દેને માટે જ હોયુ જેઠાએ આપણી જ દનીના ઉત્તમમા ઉત્તમ વર્ષ પલ દેમનેવામા જ ગાળરા જેઠાએ શુ યુગપમા વધાર માટે આણીમ વર્ષ ઉપગનાનો રીતો દગમા આવે છે? નહિ જ ત્યારે આપણા દગમેનડસન્યમા પણ તે ઉમગના ની રીતે નારે લાભગરી થઈ ને? ખીનુ આપ જ વખા છે કે દવે તો આપને ઝાપુ વાવના પણ પુરસદ મળતી નથી, તો મારી પણ તેરી જ દના થઈ જાય તો? એ જેખમ લેવા હુ દમિજો નથી

વળી આપનુ એમ પણ કાઠકે ધાગુ રાગે છે કે મા. કુદુનને આ માગ દુન્યધી દુખ ભોગનવુ પડે તુ મારા કુદુન તરની પૂતી જગાનદગી માથે લેના તયાર છુ લમ દગના પણ માટે રાગો નથી. આપની મિનડતની જે આદક છે તે હાથ તો તો ઠાઈ પંચુ જાનની અડચણ જ નથી પણ તે ન હાથ તો પણ માગ દેશની ખાનર મોજમકાનો ભોગ આપના તો મારા કુદુને તંયાર રેડુ જ જેઠાએ દેનની અલ મોઢા લાગને જે વખત પેટપૂગુ ખાના પણ મળતુ થી તે વખતે મોજમકાનો વિચાર દરેકો તે પણ પાપ છે માગ કુદુખીઓની મેર રીતમગની જરૂરીયાતો પૂરી પાડના હુ તંયાર છુ, તેમને ખાના પટે વાની કે કળનપીની અડચણ પડે નહિ.

મથા વિચાર કયા છના પણ માગે વિષય દાયમ રહે છે અવેરસેનડમન્યમા એ સૈનિક તરિકે ભોગવામા હવે આપ મધુ નાથો નહિ ત્યો એમ આગા કે એમા ધર્મ છે, એમા ઉદગતા છે, તે એમા જ કનન્ય છે આ સૈન્ય ખો તેડુ મોટુ કનનાની જરૂર છે અને મેં તો વિચાર જ કર્યો છે કે માગ એક કામ *Recruiting agent* તા સૈનિક આગા નરુ થગે, આપ મદો આમા મ દ નહિ કરો દેગેનો વિચાર દરો દેવના કુખો વિચાર દરો, અને તે જ સેવા દરના માટે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પ્રયત્નો આ રો.

ની આપની આજ્ઞા માગતો

આપનો આગક

મારા માધુચરિતિ દિગ !

હુ હાર્યો છુ નવજનનો સચાર સન ધર્મજો છ અને અમારા જેવા જુના માપુ મોને પણ તે મિજવે તેજી તેની પ્રમળતા પા થઈ છે તે જે વિમો મારી સાથે ગાળ્યા છે તેથી મગમા વણા ફેરમા થયા છે ઝોન્ડનમાથી—તમાના ભાવપોથી—અને તે વખતના ઉત્સાહથી માગ ઉપર મહુ જ અસર થઈ છે તાગ વિચાર—નન અને વાયન પ્રિયે આ દુક સમ યમા મેં ખા જપ્યુ છે અરે, તાગ જેવા યુવકની દેતો ઘણી જરૂર છે આખા સૈન્યની જરૂર છે, જોડતુ જ નહિ પણ ફેડેકેરેડ ઉમગના અને જુલ જુલ અનુભવનાળા માગમેની પણ જરૂર છે *Men—more men & still more men* ની યૂમ રંગેમેવકેના મન્ય માટે પણ ઉપા ની જેઠાએ તે જિનાય દેશની પ્રગતિ ગકય જ નરી ગમે તે દિનામા માધુ

દરપુરેવો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાની એન ડપની, મુનાઈ

शान्त संध्या.

ફેરવો તો કરનાના કામ અને લોકોના દુ ખ નજરે પડે છે હુ તને જાનદથી આશીર્વાદ આપુ છુ કે દેશમેનના મૈન્યમા જોડાઓ, અને અતિ ઘણુ ઉપયોગી કાર્ય કરો જેટલુ જ નરિ પણ હુ યે સ્વદેશસેનાનુ મન લઉ છુ સમયની બનિદારી છે યુવકો દોરે છે અને અમે ખુશીથી દોગધયે છીયે *Youth leads, age follows* હુ તારી માફક સંન્યમા તોનહિ જોડાઈનાકુ પણ પહેની તકે જ પેન્શન લઈ, મારી જાત સમય અને ધન દેશસેના માટે જ વાપરવાનુ પણ નઉ છુ આપણા શહેરની દરેક દિગચાનમા રસ લઈ, અને તેને બનતો ટેકો આપીશ કશિર મને મદદ કરો

વી શુભેચ્છના-આશીર્વાદ

શાન્તિ.

લેખક-ગ્રો બળનતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર, ખી

(દરિયા)

ગતિ વહન સૌ થબી ક્રપી નિશાઉદરે સમ્યા,
નગ મૃગ ખગો મ સ્યો જુતુ, ન નામ નિચાન લા
નભમુગટનો નીનો તથુ બમે સિધર મરતકે,
જનપટ મહા નીનો સૂનો નમે લસતો દમે

અવનિ અનનીદર્યો કાર્યો નિનાં ભયો જ્યો,
દિન દિનતથુ રમે કામે પરકમલો મહો,—
સરો ગળો જતા સત્યો એ ને અસલ જ એ સઉ
ઉર નરુ એ રાગદોષો નિદાય થતા લહુ

અનુબન ન આ ચાને લામો, શુ એ હુ ન જાણતો ?
ધડો દશ મહો પાછો જમે ખરે રખિ મ્હાનતો
ધડો દશ મહો પાછો હુશુ દિનેત-સનારીમા,
અવનિદિનના કેલે પૂર્યો, છુગી શકુ જ જ ક્યા

તદપિ દુઃખે નિ શામોના સહી નહતા મિત્રો
 ભવસરૂર મધ્યે આજે આ પ્રજાન ઝીનું નવો
 ખનકભગના શાંતિ-માનર્ લુવે શિશુ આપને,
 જતનભનિગાન્યોત્તનાદેહા, નમે શિશુ આપને
 જતપટ વમે આ તે, અબ્બા, ચુમુ તવ પાનડી,
 રિતુ અગવ તે નીગ્ન નેત્રે ભર મિટ માનડી
 છુતિન લમે ન્યે નીળુ વપેટતુ વિશ્વો,
 ઉદર, જનની ત્હાં એ તો ઉદર, સમગિવે
 ઉગમદો એ પામુ આજે સમાસ, અહો પડી !
 નગ રગ મુધા વ્યાપે ત્હારી, ત્યામય માનડી
 ભન દર ને નિ શામોના ગમે સહ તાપ બે,
 છુતિ પ્રસરતી ચક્રે ચક્રે, -નિનદાણુ વિછુતો
 વર્ણો નનન ને સૌથી મોટી-અહા શૌ ચમત્કૃતિ !
 ઉર-કુદરમા શાંતિજ્યોતિ વની સહસા ધતી !

ધડો દગ ભવે જાણે ચાલી યથા ક્રમ વિચનો,
 ધડો ત્ત મહો બેઝે પાછો ભવે ગિ મ્હાનતો
 અવનિનિના રાગદેષી પરાક્રમજો ભવે
 ધડો નથ પગી હુને પાઠા વીંટી કુબની રજે
 ઉર ગધુ હુતુ ખટકી થબી, યથાક્રમ વિચનો,
 -ફરી નિચરતો ધીમે જલદી યથા ક્રમ વિચનો —
 નહિ પપુ કલપિ તે પાઠા જ્યાજ્યા પૂર્વના,
 અનિદિનના રાગદેષો ન તે ફરી પૂર્વના

ઉરકુદરમા શાંતિજ્યોતિ ફરીફરી રાજશે,
 નભજ્વલનિશાજ્યોત્તનાદેહા ન જાળ વિસા

ગુજરાતની એકતા.

વેબ—રા રણજીતનમ નાનાભાઈ મહેતા, બી એ

'All nations dream—some more than others, while some are more ready than others to follow their dreams into action'

—F S Ohwer—Ordeal by Battle

ગુજરાતીઓને પણ સ્વપ્ના આવે અને સપ્ન સાચુ કરના તેઓ પ્રવૃત્ત થાય એના દેશથી આજના રિપબ્લુ આપ ઐની અમુખ નિરૂપણ કરે છું

ગુજરાત એટલે માત્ર બંગોળની મીમાઓમા આવેલી જમીન માત્ર નહીં, એ જમીન પર વસના લોકોનો સમૂહ માત્ર નહીં પણ એ સર્વની સાથે જેઓ ગુજરાતી કહેવાય છે તેમના પ્રત્યેક અને તેમના સમગ્ર અમુદાયમા નિદમ્નુ ચેનન એ ગુજરાત છે ગુજરાતીઓ ગુજરાતને ચઢાય છે અને ગુજરાત ગુજરાતીઓ ચઢાય છે વર્તમાન ગુજરાતીઓનું જ ગુજરાત નથી પણ અતીત અને ભવિષ્ય ગુજરાતીઓનું પણ ગુજરાત છે આ ગુજરાતમા એકતા છે? હોય તો કેવી છે? ન હોય તો કેવી રીતે આવે? એકતા મા માટે જોઈએ છીએ? જોઈએ માટે? એકતાથી કેવું જીવન પ્રગટે? આના આવા પ્રશ્નો મારા દિનમા ઉડે છે એમના સમયમા જે વાં મને મુઝાય છે તે આપને નિવે ન કરી આપની ચર્ચાથી અધિક પ્રકાશ મેળવવાની આશા રાખુ છું

પહેલા ગુજરાતના સ્થૂન દેહની વાત ખ્રીષ્ટ ભારતના પશ્ચિમસ્થ પ્રદેશના એક ભાગને ગુજરાત કહેવામા આવે છે એ આપને માંને મિતિ છે એનું ક્ષેત્રફળ ૬૫,૫૮૬ ચોરસ માઈલ છે એની વસ્તી ૯૮,૦૦,૧૫૧ થી મેજર ધધારે છે ગુજરાત બહાર ગુજરાતીઓ જન્મ્યા છે તેમની સખ્યા જાણી શક્યો નથી માટ દિનગીર છું

ક્ષેત્રફળ ૬૫,૫૮૬ માઈલ છે તેમા બ્રિટિશ ગુજરાત ૧૦,૧૪૩ અને દેવીરાજ્યોવાળું ગુજરાત ૫૫,૦૪૪ અને ફિરંગી ગુજરાત ૨૦૨ માઈલ છે આમ રાજ્યવહીનની એકતા નથી. બ્રિટિશ ગુજરાત એકથલે અને એ જથલે નથી પણ હુદુડવાયુ છે દેશી રાજ્યોમા ૨૦૦ (૭,૬૧૬ માઈલ) અને ૨૩૮૨ (૮,૧૮૨ માઈલ), વાગીઆવાડ (૨૦, ૮૮૦ માઈલ) અને અન્ય ગુજરાતના દેવી રાજ્યો (૧૮,૫૬૪ માઈલ) છે એમા પહેલા મે બાં વશે તો પાંના એ નાનામોગ લાભોગો મુમા નથી રાજ્યવહીવટની જ્યા જુઓ લા વિવાનો ચલુએની છે આજની નથી વજુએની પણ સંપ્રજોથી તેનો વારમા કેવો ભોગ વીએ છીએ તેનું ચલન હવે પડી કરાનો છું

ઝીંડી નગર નેતા જગોનની એકતા પણ નથી દ્વીપકપ્રમ્ય અને અપ્રમ્ય ગુજરાતમા ફે છે કન્ઠકાગીઆનાઝ આ 'ગુજરાત'ની જમીનમા, ને હરાપાણીમા ફે છે તેથી રસ્તીના

૧ ગુર્જર મહાકાવ્ય તમા ૧૯૦૭-૧૯ ને રોડ કરેલુ બામા

હવે પણ પાગમીઓ આત્મા સાથે તે રીસાજ તદ્દન જવ પડ્યો હતો સાથે બીજા મહત્ત્વની પાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે પાગમીઓ મુસલમાનોથી પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરવા દિન્દુ ત્તાનમાં આત્મા હતા આમ છતાં પણ જનિતિની વિવિધતા રાષ્ટ્રીય એકતા સાધવામાં અત ગય ૩૫ થઈ પડતી નથી એવો આ જમાનામાં ઘણા દેશોનો અનુભવ છે ઘણી વાગ ધર્મ, સસ્ક્રાંતિ, આબોહના, લગભગ ધર્મોએ લીધે એ વિવિધતા ઓગળી જાય છે ગુજરાતમાં જેટલી ક્ષાલિયોની નાનો છે તેમને માનવતાશ્ર (anthropology) ની દૃષ્ટિએ તપાસવામાં આવે તો જનિતિની ભિન્નતા પુરુષ જણાશે જ્યાં કે ક્ષાલિયુ મુસ્લિમ, કમકાડી દિન્દુ નથી એમ કાણુ કહેશે ? બેલ્ગમમાં બે નવી જનિતિઓ વમે છે જ્યાં દેશમાં પેના પ્રેમને થીવે એકરાશ છે

ગુજરાત એક રાજ છે જ્યાં સર ગુજરાતીઓના કિન્નમાં હવે તે એ આત્મ પામી નામો નથી ગુજરાતીઓ એટલે જેમની જન્મભાષા ગુજરાતી છે તેઓ કચ્છમાં, દારીઆવાડમાં, 'ગુજરાત'માં અને નાગમાં ગુજરાતી ભાષા બોલાય છે, જ્યાં કચ્છીઓ પોતાને ગુજરાતી ગણતા નથી, કાગીઆડીઓ પોતાને ગુજરાતી ગણતા નથી, હરતી ભરૂચીઓ પોતાને ગુજરાતી ગણતા નથી ગુજરાત એટલે આણુથી મળી લગીનો અને વેળાથી ગોધના લગીનો દેશ એક વખતે આ રાત સાચી હતી પણ હવે ભાષાને ધોગલ નગ્નિ લેખી આપણે આપણ ગાંધુ કચ્છ હોય તો એ ભેદ કાઢી નાખના જેડએ અને ગુજરાતીઓ છીએ એની પ્રતીતિ સંને થતી જોઈએ કરાચીમાં ગુજરાતીઓ કચ્છીઓ તરિકે બોળખાય છે સુબાઈ ઈનાલ બહાર નામ પ્રમાણે બોળખાય છે કિનારી, બગાની કે પગમી પેડ ગુજરાતીઓ તરિકે નહીં આના બે ગરજો છે જે રાજ્યદ્વારી પ્રતિલ એ યોગ્ય મેળવી છે તે આપણે નથી મેળવી અને એમનામાં પ્રાન્તિક ગાંઠભાનના જેવાં જગૃત છે તેની આપણામાં નથી બીજા પ્રાન્તોની સાથે આપણે મોભાઈ સામેવ થઈ ભાનનર્પેતો ઉત્કર્ષ માધવો હોય તો ગુજરાત માટેની લાગણી પોષવાની ઘણી જ અગત્ય છે, જેમને દેશ નથી, દેશભાટે લાગણી નથી, તેમનામાં રાષ્ટ્રન નવી આ લાગણી ઝગવામાં અત્યારે બે મહોટા સાધનો ઉપસ્થિત થયા છે કોનેજેમાં જૂથ નૂ પ્રદેશના વિદ્યાર્થીઓ ભેગા મળે છે ત્યારે ભિન્નતા એકતાનું ૩૫ લે છે પરંતુ વેપારરાજ્યાર માટે એકમ થાય છે ત્યારે પણ આવો ભાવ ઉપજે ■ આ સિવાય એ ભાનના જગૃત કરી પોષવા માટે વિચારદૂર્વક દિલવાન થવી જોઈએ સાહિત્યપરિપદ એવી એક દિનયાન છે પણ હવે તે ગુજરાતમાં મર્યાદા કરી વળી નથી કેળવણી પરિપદની નવી દિનયાન ઑમ્પોનરમાં અમદાસદમાં શરૂ થવાની છે જૂદી જૂદી નાતોની પરિપદો ગુજરાતનું એક પ્રગટાવે છે આમ હવે ઘણ કરવાની જરૂર છે હવે ઘણી જાતજાતની પગિપો, સાહિત્યસભાઓ, પુર્જસભાઓ, સેવામંડળો અને કેળવણીમંડળો જેની ઘણી સસ્થાઓ અધવાની જરૂર છે અને ગુજરાતીઓ ડીએ એની જનવત લાગણી પ્રદીપ થતી જોઈએ

ગુજરાતમા જોવા મળે છે એટલા કોઈ મધ્યે નહીં હોય દુનીયાના સૌ મોટા ધર્મા-મોદ્ધમ સિવાય-ગુજરાતમા પ્રચલિત છે હિન્દુ, જૈન, પારસી, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી, આમ ધર્મની એન્તા નથી એક માત્ર એવો હતો કે ધર્મની એન્તા હોય તો જ રાષ્ટ્રનું ચેતન જળનાતુ અને પોષાતુ પણ હવે નાશભાવના પોષનાગ બીજન એટલા બધા બોલે ઉપન થના જાય છે કે ધર્મની બિનતા અતગમ્ય રૂપ નીવડતી થી ઇસ્લામા રોમનકેથોલીક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ રસે છે જના સ્વરૂપગતી પ્રીતિ બનેની મરખી છે ગંગાળામા હિન્દુ અને મુસલમાનો છે, જના બની રહે સારો એખનામ છે પણ ધર્મા પરમપગા નિરોધી હોય ત્યારે પચાતી પડે છે આપણે ત્યાં છે એક જ હિન્દુ, ઇસ્લામ, ખ્રિસ્તી ધર્મ પરમપગના નિરોધી અને નિષાતક છે જૈન અને પારસી ધર્મ નિન્દુ જેના એન્માર્ગી છે, તેમની સાથે જો ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તિ ધર્મનો નિરોધ પણ જોવો તવો નથી મત્યુમન મ્યાન ઇશ્વર દોનાથી નિરોધો ગમાનના પ્રયત્નોની પ્રેરણા પણ ત્યાંથી આવે છે હિન્દુ અને જૈન ધર્મનો, હિન્દુ અને ઇસ્લામનો, હિન્દુ, ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તિનો, હિન્દુ, જૈન, પારસી ઇસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મનો એકરાગ અને એકભેજ કરેના પ્રાનો થયા હતા અને થના જાય છે અમર અને કબીર ગમમોલનગમ અને કેશવચરમેન, ત્યાં સગમની, ગગમ, મે મહાનરૂપી અને મિમિમ મેમટે એ ઉદ્દેશ સાધના કરેલા પ્રયત્નો મગદ્ છે આ ઉપરાંત દેગ મારેનો પ્રેમ, સગમી કેળવણી અને તેમથી જન્મતી સગમી મગકારિતા, એકલાળા અને સાહિત્યો પરિચય, એ રાજ્ય વનસ્થા, સગમી આર્થિક વ્યવસ્થા ધર્મોના નિરોધો શાંત પમાડી દે છે

આ ધર્મો ધારે તો ગુજરાતની એન્તા એમના નિરોધો જના સાધી નકે દરેક ધર્મના મેરડો ગુજરાતમા નિ નભિન વેગાધના હાય છે ધર્મને લીધે એમના મેળાવડા, ઉત્સવો, વગેરે થાય ત્યારે સ્થળે સ્થળેથી એકન ચર્ચાનિભાજન કરતી વખતે અમે ગુજરાતીઓ ળીએ એવી ભારના ધારે તો કેળવી મકે નકરજ્યનિ સ્થળે મળે ઉજનાય ત્યારે માત્ર અહંતાનુ મમથેન થાય કે બ્રાહ્મણોની એન્તા અનુભવાય એમ નહીં પણ સાથે ગુજરાતની અને ગુજરાતીઓની એકતા પણ અનુભવાય આતુ જ વંચુન અને જૈન અને આયમમ જની પરિપોહના મનધર્મા બની શકે ધર્મના મદિરો બધાય ત્યારે માત્ર ધાર્મિક લાગણીનો આનિર્ભાવ થાય એટલુ જ નહીં પરંતુ સાથે ગુજરાતનુ ગાંધીય ચેતન પ્રગટ કરતુ જોઈએ સ્થાપત્યની કના તેની જાપથી અમિત દોની જોઈએ મદિગની ક્રિયાઓ અને સંવાનતો ગુજરાતી જોય આપે ગારન વધારે, સુખી કરે બળ આપે એના થયા જોઈએ મદિ મદિગથી કે ધાર્મિક ક્રિયાઓથી ગુજરાતીઓને પોતાના અથના પરદેગમા શરમાતુ પડે તો ગુજરાતને નાજન નામે માટે એવી વસ્તુઓ ફેરવવી જોઈએ

ધર્મોમા અવારનવાર સમાજન થતુ રહે-એડેલા મળ ઉતારી નાખવામા આવે અને ચેતનપ્ર

* ગાંધીજી મદિર ગુજરાતીઓની લખી અને બલિના પ્રમાણમા બચ્ચ નથી ત્યાં થતી ક્રિયાઓમા સૌ થ પ્રતાપ રહસ્ય નથી જે ગુજરાતીઓને જોણ લાભસ્પદ છે ?

સ્વચ્છતા અને કૌનત લાવવામા આવે તો આ પ્રગતિ દ્વિયાપુ થાય છે અસમાપિત ધર્મથી માણસની શુદ્ધિ આ હવે ગુનામ ચર્ચિત્વ છે જે દેશના માણસોના શુદ્ધિ હવે ગુનામ દેણ તેમનો ઉત્કર્ષ સમાવનો નથી અને તેમના ધર્મનો પણ કાસ થાય છે આ સસાગ્રમાથી મોક્ષ અપાવવો, સ્વચ્છ અપાવવું એ ધર્મનો ઉદ્દેશ છે તો આ સસાગ્રમા જ બધનો વધારે દૃઢ એનાથી ન થયા તોઈએ શુદ્ધિ અને દૃઢ સ્વતંત્ર રીતે વિકાસ પામતા ગ્રહે તો વર્મો, દેગને, રાઈટો સૌ લાલ છે આપણે ત્યાં ઘણી જ આછી આછી રીતે ધર્મમા વળી મળેલા મધનો દૂધના જાય છે જ્યારે તે જલ્દી રૂટશે, લોકોના શુદ્ધિ અને હવે ખરેખરી મુક્તિ અનુભવશે ત્યારે ધર્મનો ખરો ઉદ્દેશ મિદ્ધ થશે ધર્મોની રમ્મે રહેતી આક સ્થિતિ બિનતા દુર વળે અને એકગણ્ડ તરિકે મરમા હિમિવા કરીશુ પ્રભુની મેનામાએ લાવ મૂની જઈશુ એમ અનુભવશુ અને એકવધી મળતા સામર્થ્યથી કુખી થઈશુ આપણા રેશન ધુએ આથે એતનમય સમાગ્રમમા આવનાથી એળીજની શકિત ખીવરો અને ઉત્તમ શ્રય પ્રાપ્ત જના આત્માની વાળનાઓ પ્રગટ થશે રીંગ, પુષ્પશાળી, પ્રતિભા રાણી સ્ત્રીપુરો અને પરાક્રમ, લક્ષિત, પ્રતિભા, સેરાના યશોમાન મનાશે એટલુ જ નહીં પણ એમને પ્રેરણા કરનાર લાનનાઓની પૂજા થશે પશ્ચિમે ગાંધીના સમગ્ર જીવનમા એ લાવનાઓ એતપ્રેત ભળી જશે રાષ્ટ્રનો આત્મા ખીવશે અને એક જમાનાની લાવના, એક જમાનાના સ્વપ્ના ખીજ જમાનામા નૂત્યો રૂપે પ્રગટ થશે

ધર્મની સાથે સક્રિય પ્રમ સત્યાન્વેષણ અને સત્યપ્રશ્નિતો છે, પણ તેનો વિચાર હાલ મુલતની ગખી આગળ ઉપર કહીશુ

ધર્મને જવલત ગખવા અમુક વર્ગ નિષ્પત્ત હોય છે કાળે જતા તે વર્ગ બધી સત્તા પોતાને આધીન કરી એમે છે પોતે અધર્મી અર્થ મમત્ર સમાજને ધર્મહીન કરી નાખે છે—સાચી એકતા બાની લાલ પ્રેમનવો હોય તો આની આલ્લાહિની સત્તા તોડી ધર્મનો ઉદ્દેશ સાચવી શકે એવા નર્મને તે સત્તા કુપ્રત કરવી પડશે આલ્લાહોએ એ કાળે હિન્દુ સમાજને એક-અખા બનાવ્યો હતો આજે ધારે તો હજુ તે જ કર્ન-પ કરી શકે એમ છે એમામા શુદ્ધિ છે મહોટા કાથો માટે આનસ્યક નિદા, ત્યાગ, દુરદેશી છે પણ ગુજ રાતના આલ્લાહો, ગેરજીઓ, દમ્તુરો, મુનાઓ, પાદરીઓમા એ યોગ્યતા છે, એ લાગણી છે ?

આપણો સમાજ ઇતિહાસ અને અનગ લાગે છે જના તેના અતરમા એકતા છે—અ મત પારસીઓ અને પરદેશી મુસનમાતોને બાદ કરે તો બાકીના હિન્દુઓમાથી પરધર્મોમા ગયેલા છે એટલે મૂળતુ હિન્દુપણ એમનામાથી નામૂદ થયુ નથી હજુ સામાજિક રીતિ રિવાજે હિન્દુના તેઓ પાળે છે—પારસીઓમા પણ ઘણા એવા રીતરીનાઓનો પ્રવેશ છે અને ખ્રિસ્તીઓ મુરોપીઅનથી તદ્દન છુટા રહે તો એમનામા પણ પ્રવેશ પામે સૌનો સાથે વસ વાટ છે હિન્દુઓની સખ્યા વધારે છે, તેમનો ઇતિહાસ પુરાણ છે, પોતાના જમાનાને અનુ કૂળ તેમની સમાજઅનસ્થા બહુ નિપુણતાથી ઢરાએલી હતી અને તેમની શુદ્ધિ એકપક્ષી નહીં

સમાલોચક.

નખી તળાવ-આળુ.

રજપુતાણામાં આળુ પરત એક અતિરમણીય સ્થળ છે. સૃષ્ટિએ પોતાનું સૌન્દર્ય ત્યાં વેચ્યું છે. એ પર્યટ ઉપર નખી તળાવ અત્યંત સુદગ્ધ્યે સામ્રાજ્ય બોયવે છે. એનું કહેવાય છે કે એ તળાવ જમીનની સપાટીથી પણ ઉંડુ છે. અને દેવાએ પોતાના નખીએ કાતર્યું છે. તળાવનો ઘેરાવો લગભગ ત્રણ માઈલ જેટલો વિશાળ છે.

પણ સર્વથાવી ધણ્યેની દોનાથી હિન્દુઓનો પ્રભાવ ખીજ સૌ ઉપર પડ્યો છે અને હમુ પણ કશો માન હિન્દુઓએ નના જમાનાને અનુકૂળ પોતાનું જીવન ધણુ પડ્યો સમુપર પરપોટા ઉડે તેમ આપણા સમાજમા ગતિ આવી છે ઉદ્ધાગના પ્રયોગ ચર્ચાના માધ્યમ છે, તેમના નિગમરસો મુજબ છે તેમ અમન પણ થવા લાગ્યો છે જૂની જૂની નાતોની પરિપદ્ધ મજ છે નાતથી ગુજરાતની એકતા સરાની હતી કુઝળી જૈનકન્યા સુરતમા પરાની શકે, ધરનેા બાહ્યુ વમણના બાહ્યુની કન્યાને વરી ગકે તો ગુજરાત એક છે એવું વાગતું એ ખડ પણ જૂદી જૂદી નાતોની નિરાણી નિરાણી પરિપદ્ધ ભરાવાથી અનગપણાની અને તેથી સદેહ, તિરસ્કારની લાગણી જમવાની દહેશન જનરી છે સમર્થ નિર્મળ સ્પર્ધાને સ્થાને અસૂચા અને શનૂતા વધારાનો ભય રહે છે જતા ભયકારક એ દિનચાલોથી શીમત નાતોની ખાસ નિશાળો, 'બોડિંગો,' નિષ્કોતેજક કડો, વનિતાપ્રિયો, મહિનામળો વિગેરે અધપાય તેથી નુકસાન નથી એવી દેશના ઘરેઘરમા, ખૂણખૂણામા ચેતન પ્રસારે દયાત સસ્યાઓનીદારા એ ચેતનનુ પ્રસારણ સત્વર થશે અન્યત બે નામતો સાથે ખ્યાનમા રાખરી પડશે ચેતન, ઉત્કર્ષ પોતાતે માટે કે પોતાની નાત માટે નથી પણ ગુજરાત માટે છે અને ચેતનવતો ગુજરાત ભારતવર્ષ માટે છે, આ નવી દિનચાલો અને સમ્યાઓમા આ ભારના નથી એ શોક અને સતાપની કથા છે પણ હમુ શરૂઆત કે સૈકાઓની ધોર નિનામાથી હિન્દુસમાજ ચળવળે છે આ રાષ્ટ્રપરાક્રમ્ય પ્રવૃત્તિઓને ગજાભિમુખ કરનાની પ્રવૃત્તિઓ પણ ઉદ્ભવી છે નાતોના ચોપાનીયા એક ધોરણુ પર ચનાનના જ્ઞાનિપત્રનત્રી સમેનન બે વર્ષ થયા મજે છે શાંતિમજોનો સમય મેળાનડો કરી શાંતિઓની દૃષ્ટિમર્્યાત અતિમ સાધ્ય પ્રત્યે લઇ જવા આ સાન અમદાવાદમા શરૂઆત થઈ છે બોડિંગો વધતી જાય છે એટલે તે સરોને સાકળી, નિશાળ અને તેમનો સમય નિકટ કરી વિદ્યાપ્રાપ્તિની સાથે વિદ્યાર્થીઓનુ આગિચ આધી સકાય એરી સસ્થા તેમથી ઉપગનનાનો રિચાર ભાવનગરમા જન્મ પામ્યો છે નાતો દેશનું અંગ છે અને દેશની ઉન્નતિ માટે તેમની ઉન્નતિ છે, દેશમા વસની ખીજ નાતોની ઉન્નતિ પણ દેશની ઉન્નતિ માટે આવશ્યક છે અને તે નાતોને સાહાય્યની જરૂર હોય તો આપવાની ફરજ છે, અને નાતની ઉન્નતિની સાથે દેશની ઉન્નતિ અને ગૌરવ વધારે એવી સસ્થા સ્થાપનામા પણ નાતોએ લક્ષ આપવું પડશે એક નાત ચાર દેકાલે બોડિંગો કહાડે તો સાથે ગુજરાતમા એક કોલેજ કે પ્રયોગશાળા કે સમહસ્થાન તેણે સ્થાપવું બોધ્યે જૈન, લોહાણા, ભાગીઆ, કપોડા જેવી ધનાઢ્ય કોમો આ બામતમા પગલ રહી છે એ દેશપ્રેમની ન્યૂનતાને લીધે છે

એક મન એવો છે કે નાતોનુ આની બન્યુ છે ન્ચાતો તુટશે ત્યારે ત્રી મિથિત યગે ? યુરોપમા ધનથી અને સત્તાથી જેવા વર્ગો બધાયા છે તેવા વર્ગો યગે ? અથવા ભૂતકાળની, ભાવના સજી વન થઈ ચાર વર્ષ થશે ? અથવા નાની નાની નાતો ભેગી થઈ સમય દિદમા તેમની મોટી નાત યગે ? આખા હિ દુસ્તાનના યાહલોની એક નાત, આખા હિન્દુસ્તાનના કણુમીઓની એક નાત નિગેરે જે થનાનુ હોય તે ચાઓ લવિખ્યાના બીતરમા જોનાનુ આમર્થ્ય માગમા નથી

પણુ પ્રાતિઃ શાશ્વત્વાવના ઉચિત અને આ-શ્વતઃ હોય તો પ્રાત બહારની નાતો સાથે સેવબેળ થવા કરતા પોતાના જ પ્રાતમા સરખા સરઘર, સરખા આચારવિચાર, સખી કેળવણી વગેરે વાળા જે જે નાતો હોય તે એક ન થાય તો પ્રાતને નિરોપ લાલ થશે

નાતોપર પ્રહાર કરવા કરતા રાષ્ટ્રજનના પોપલ માટે એટલી બધી સસ્થાઓ અને હિલ સાથો હિલી કરવી કે નાતોના ભેદપ્રભેદ એમની મેળે નાશ પામે

—અપૂર્ણ

કૉલેજઅન.

(ચાહુ વાર્તા.)

લેખક—રા ભોગી-દ્રશવ, રતનલાલ દીવેડીયા, ખી એ

(ગયા અકથી ચાહુ)

મકરણ ૨ જી (ચાહુ)

ગેધરીગ.

મી મહેતા છેવ્વા હતા—મીસ દલાલની અસર એના ઉપર પણ ઘડી હતી ગઈ કાલને પન,—અહુ અને ધીર સાથે ગૃહસત્તારની થયેલી વાતો, દિવાળી અને મિસ દલાલની સરખામણી આ બધા સયોગો દુભાગે એના મન્યા હતા કે મી મહેતા જરાક આત્મશ્રદ્ધાવિહીન થયા અને ધરધરવા લાગ્યા મી મહેતાને ઉત્તમ વ્યાખ્યાનકાર થવાની બહુ જ ઉમે હતી અને એમા ઘણું દરબજે નિબળી પણ નિવડ્યા હતા મી મહેતા કૉલેજની ડીમેટીંગ મોસાપટીમા, બહારની બીજી કબજોમા અને રેસીડેન્સીની રૂમમા પણ રપીયો કમ્પે જતા હતા એટલે શરમાય કે ગભરાય એમ ન હોતા, પરંતુ આજ કાંઈ જૂઠું જ મામલો હતો નેશનલ કૉલેજની શાળાવિભાગના વિદ્યાર્થીઓ પણ હાજર હતા—પ્રતિષ્ઠિત સીપુરો—એના સબધીઓ પણ હતા મીસ દલાલ મી મહેતાના ગૃહસત્તારથી વાકેફ હતી અને મી મહેતાના કાક આડબગી સ્વભાવને લીધે હસી પણ નાતી મી મહેતાને પ્રોફેસરો સાથે—એનેજમા બહુતી “ લેડીઝ ” સાથે વાત કરના બહુ હોસ હતી અને રજમા “ અનર ” પુરો થયા પછી, લાયમેરીમાં અગર બીજે સ્થળે જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ અને સારે લેડીઝ સાથે અર્થમાં પગલા ચુકતો નહિ મી મહેતા કારીયાવાડનો અને આ બધી વિદ્યાર્થીનીઓ ગુજરાતની એટલે મી મહેતા ધણીવાર દમ હાકતો “ તમારા ગુજરાતમા વિદ્યા ખરી, સૌંદર્ય ખરૂં, તમને માતા આવડે, રસોઈ આવડે, પરંતુ મર્યાદા તો અમારી જ—અમારો પહેરવેશ કેવો સારો—કાંઈ ઉધાકુ તો રહે જ નહીં—તદુસ્ત—”

મી મહેતાને ક્રેટીક હિમનનાળા પાસે વિદ્યાર્થીઓ પૂછી “મી મહેતા! તમારે મીસીસ લલોના છે કે? એમને બેઝીગન આપડે છે કે?” મી મહેતા આ પ્રશ્નનો અમ્ય બેઈ ઉત્તર આપતા કારિયાનાડી બી ન વિદ્યાર્થીઓ હાજર હોય તો તો મુઝા ગેતા, પણ ના હોય તો ક્યાકા મારતા “મીસીસ મહેતા ઇંગ્રેજ લખ્યા નથી તમારી પેટે બેઝીગટન કે ટેનીસ રમતા નથી પણ અમાગ હિન્દુ રિનાજ અને ધર્મપ્રમાણે ધરકમર્મા એકકે છે તમે બધાં સફેજટ, તમને સરખા હકના સ્વપ્ના આવે પણ મીમીસ મહેતા રાત્રે વાર ધઈ હોય તો વહાણનાહાણ સૂધી મારી જમી હાયમા ગમી બેમી જ રહે હુ જઈ ત્યારે જ ઉધે દરોજ સનારમા મારા જમપુ પાના અગુમ ધોઈને પીધા મિના ધગકામ ન કરે અને મારો પડતો બોલ ઉપાડે”

“મી મહેતા! તમે હજી તદ્દન ‘અનસીનીનાઈઝ્ડ’ રહ્યા કેવુ ખગબ! પગનો અગુરો ધોઈને પીવાય કેમ? તમે લોકો તો રાતભર કનજમા રહો ને હમારે બગ્યા કરુ કે! તદ્દન હબ્બગ!” આમ વાતો ચાલતી અને મી મહેતા બહારથી આનંદિત ગેતા તેજ મહેતા આજ મીસ દવાનના અદ્ભૂત કાર્યે પછી નગમ પડ્યા હતા અને સ્પીચ બોનતા પહેલા પાચસાન મીનીટ મુગા જ ઉભા રહ્યા

મી મહેતા ટટાર થયા અને બર્કના અમેરીકા સાથેના સમાધાનમાથી બોનવુ શરૂ ક્યું આખા ભાષણમાથી હકરા સબંધ આવે એમ ચૂટ્યા હતા, અને મી મહેતા પીરધીરે એ હકગના શબ્દોમા, વિચારોમા, શૈલીમા એટલા તો તત્વીન થયા કે શ્રોતાજનો ધડીનાર કનબ્ધ થયા બર્ક જેવા જગપિખ્યાન વડતાના જોખાદાર શબ્દો અને મી મહેતાના છુત્ત અવાજ એટલે ધારેથી અસર ધર્મિઆખ્યાનનો અત આ-બો ને છેતના શબ્દોની અસર સર્વ ઉપર થાય એમ મી મહેતાની ઇચ્છા હોવાથી જરા અટક્યા અને શરૂ ક્યું

“Do you imagine then, that it is the land tax act which raises your revenue? that it is the annual vote in the Committee of Supply which gives you your army? or that it is the mutiny bill which inspires it with bravery and discipline? No! surely, no! It is the love of the people, it is their attachment to their government from the sense of the deep stake they have in such a glorious institution which gives you army and navy and infuses into both that liberal obedience, without which your army would be a base rabble and your navy nothing but rotten timber”

આ પુર થયા જ તાલીયોના ગમગાટ થયા અને મી મહેતાની જાની ઉઝળી, જીવન સફળ થયું, આખમા આડુ આ-ચા અને મહેન્દાવધી આજ વખત પાછળ બેઠેવામાથી એક અટક-

સાહેબ ! મારા પિતાના દુઃખપ્રહથી મેં ક્રીશ્ચિયનતાની અરજ કરી છે "

" હ, તમારી એવી સ્થિતિ છે ? "

" હા, હા કાંતો ક્રીશ્ચિય લેવી અને નહિ તો અભ્યાસ મુખ્ય દેવો હવે પૂજવાનું એ કે ક્રીશ્ચિય લઈ તો તિરસ્કાર - "

" તિરસ્કાર ! એવો વિચાર જ ક્યાથી આવ્યો ? હલકા, નીચ મનના હોય તેનો જ તિરસ્કાર તમારો તિરસ્કાર હોય જ કેમ ? "

" કાલેજના વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રોફેસરો મને હલકા તો નહિ ગણે ને ? "

" હવે ? શામાટે ? " ક્રીશ્ચિય હોય માટે ? જો એવો કોઈ વિદ્યાર્થી કે પ્રોફેસર હોય તો બહેતર છે કે એની સાથે સખધ ના રાખવો : "

" પણ મારી સાથે ફરવા હરવામા, બોલવા ચાલવામા મહેરબાની કરતા હોય એમ તો નહિ વર્તે ને ? "

" શાન્તિલાલ તમે આવા નરમ હશે એ મને ખબર નહી ક્રીશ્ચિય એટલે કે વિદ્યાર્થીઓ શુદ્ધિશાળી હોય છતાં સ્થિતિને લીધે ના લાપ્તી શકે તેને આર્થિક મદદ આપવી એ છે તમને પુનઃ અભ્યાસને દહાડે શ્રાવણ લીધે માગવા આવે ને લોટ આપીએ તેમ ક્રીશ્ચિય આપતા નથી તમને તમારામા પાણી બતાવો તો ક્રીશ્ચિય મળે દરેક કોલેજમા જોશો તો ક્રીશ્ચિય લેનારા મોટા માણસ થયા છે આપણા જ ખ્રીસ્તીપાન સાહેબ કલકત્તા કોલેજમા ક્રીશ્ચિય લઈ પહેલા આવેલા એક કુલ અણસમણ મનુષ્ય તમે ગરીબ છો માની તમારો તિરસ્કાર કરે, એટલા માટે આટલી બધી ચિન્તા ! દરિદ્રતા એ વાઈ ફુરુથુ નથી ! "

" અને છતાં સાહેબ પૈસાદારને સર્વ કાંઈ પૂજે છે મીજલસોમા, પાર્ટીઓમા અને મીડીંગોમા અપડુડેટ રી શકે તે જ સન્માનને પાન ગણાય છે પછી પુરૂષ હો સ્ત્રી "

" પણ શાન્તિલાલ દુનિયામા કોઈ પણ સ્થાન ઉચ્ચ હોય, રાજ્યસભા અથવા રાજ્યસભાના દરબાર કરતા પણ ઉચ્ચ ભૂમિકા હોય, તો તે કોલેજ-યુનિવર્સિટી-વિદ્યાપીઠિકા છે જનસમાજ સોસાયટીના બાહ્ય આડબરથી અગર્હન જતા એક મનુષ્યને એક મનુષ્ય તરીકે માન ન આપીએ અને કાંઈક ઉત્તર દરિદ્રિમિન્દુથી જોઈએ નહિ તો પછી કેળવણી લીધી અને ન લીધી એ સરખું જ ને "

" સાહેબ ! જે માણસ ગરીબનો તિરસ્કાર કરે તેને માટે મને માન ના રહે પણ એટલું પણ ખર કે મને દુઃખ તો લાગે "

" શાન્તિલાલ ! મને એમ જ લાગે છે કે ક્રીશ્ચિય મને તેમા જ તમને લાભ છે ગરીબાઈ, આત્મસપ્ત અને નાની અનરથામા આવી પડતાં આત્માવનમનથી ઉત્તમ મનુષ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે શાન્તિલાલ ! મદદમા અને વીર પુરૂષ મશરૂની ગાદીમાથી કે રાજ્ય દરબારમાથી મળી આવતાં નથી કમળ તો કાલમા જ થાય ક્રીશ્ચિય લઈ જવું તને બતાવી આપે કે ખરો તિરસ્કાર કેનો થવો જોઈએ ! શાન્તિલાલ ! અભ્યાસ અગર કોઈ પણ કામ હોય તો જરૂર આવતા રહેજો જરા પણ સંકાય ન રાખશો "

“સાહેબ! મને આ કોરેજમા કાંઈ વિશેષ લાગ્યું હાય તો આ જ છે પ્રેક્ટિસરો આમ લિન સાતિના અને ગતિના છે છતાં એકત્ર રી અમાગા ઉપર જે લાન રાખે છે તે અવર્ણનીય છે અમને રજામા ઘેર જવું ગમતું નથી”

“શાન્તિવાન! આપણા નાના બાનકેને માટે આપણા જ દેશી મૃદુએને હાથે આવા પાયા ઉપર નિશાનો થવાની જરૂર છે એમા પ્રયુત્તેમ-માતૃશ્રમિ પ્રત્યે પ્રેમ-અને કર્મ-અશુદ્ધિ હોય તો ખસ બાનકો ધરતું નામ નહિ લે અને જે કાર્ય હજારો ગુરૂજ્ઞ ન કરે તે કમગે પણ એ લાનના થાય ત્યારે જ”

એટલામા પટારાજો શાન્તિને જોળતો જોળતો આ-એ ને ‘તમારો તાર’ એટલું કહી આશ્વેષો ગયો

પ્રકરણ ત્રીજું.

આશા અને નિરાશા.

મા એ કાશિયાવાડનું નાનું પણ ગળીયામણુ ગામ છે દસાના નામની સાથે જ સુધા રામા, જનસેવાના કામમા અને વિદ્યાશક્તિમા વિદ્યાપ્રિય ગાયકવાડના અનેરા લાલનું અનેરા પરિ પાકતું ફળ અમરેલી યાદ આપ્યા નિના રહેતું જ નથી રે’વે થવા પછી દસાના જીવનમા પ્રકાશ પડવા માડ્યો હતો કુવાના દેડકાની માફક દસામા જ જન્મી જ /સામા જ મગનાના સકુચિત નિયારો લુપ્ત થતા હતા બ્હાવેના માન્યપો સાથે ખાવાના માટે કંઈયે ન કરતા અમરેલી લણના જવા દેવા કંઈયે કરતા બાવકો થવા હતા ફરજિયાત કેળવણીને ગાળો દેતી સ્ત્રીઓ, હમને રસોઈ, દયણા ખાડણામા મદદ કરતી છોકરીઓને લઈજઈ મહમનનાવી દેશે એમ કહેતી ભોળી સ્ત્રીઓ હવે બાનકોઓને, ‘બેન હું ખાઈ છું, તું સપાજીવિજયમા શું આ પું છે તે વાચને ! સનાર સાજનો નિશાળનો વખત સારો જેથી તમે ખાનાની ઉતાવળ ન કરો’, એમ કહેના લાગી હતી કન્યાની આપને માટે હજી ગોળ બધાયેલા હતા પણ નનાજીનાનીઓ મુબાઈની રજામા આવતા હતા ત્યારે મહીના માસમા સભાઓ, ભાનજો, ચર્ચા કરતા અને નાના ગામમા ખજલજાટ મચાવી સુકતા પરશેના મિયારા હોંગેહોરી આધેતા અને મુબાઈના સ્વખા, મુબાઈના દર્પતિઓ, મુબાઈની સ્ત્રીઓની જાપ પડેના હૃદય વાળા ધણીનાર નિરાશ થતા-નળી ગુલસુદરી જેવાના જ્ઞતાન્ત વાચી ૮ ખ કે A. B C દર્શાવતા અને ‘એમ એ ચર્મિ એન એન બી ચર્મિ એટનામા એરે ઈમજી સહજસાજ આવડશે અને પછી અમે મુબાઈ રહીશું ને ગુજરાતી સ્ત્રીમણ-સેનાસન કે વનિતાવિશ્રામના સ્ત્રીવર્ગોમાં દાખલ કરી એરે શીખવી દુર્ગીઆર કરીશ અને પછી હું પણ સીનેમા, નાટકમા, એપોનો બદર ઉપર જઈશ આથી ઉત્તર કેટનાક કોરેજમા હોશીયાર મનાતા પ્રેક્ટિસરોના માનિતા, પેપરોમા વખતા, સ્ત્રીઓ માટે ચર્ચા ચનાનતા મુવાગો કા તો ચલન કરી નિરાશ થતા અથવા

સચુક્ત હુટ્ટગમા વડિનોના તાપ આગળ એમના પ્રયત્નો નિષ્ફળ જતા 'અલ્યા એ ! આ તુ
 રોતે ને સારે આવડીને ભણાવવાનું ધનિગ ! પકિ ઘડે કાના અડતા હશે ! ધરમા ડોઈ છે કે
 નહિ એગરમ નહિ, તો ! ધરતુ ઝામઝામ તો આપડે નહિ ને ઇમેજ ભાણુ છે એને ક્યા
 મોકરી કંપી છે ખખરનાર જો આજ પછી એતુ ક્યું છે તો ! વહપન્તોવાના બે તપ્પા હતા
 એક પક્ષની સગાઈ એની વાત આત્મી હતી અને રમમા મુખાઈથી આવે એટલે 'વાલ્સા
 કરી' નાખીયે "આની છોકરી મળે નરી ! છોકરો ભણેયો ! ન્યાતના છોકગ ન્યાતમા નહિ
 વરે તો ક્યા વરશે ! ના ! હમાજે પરણુ નથી ! મારે ક્યાણી કન્યા જોઈએ છીએ, હુ એને
 નહીં ધરણ ! પરીક્ષા પડી ! આ ફેરી લગ્ન હોય તો મારે બદને ખાહ મોકળીશ એને ભણાવશે
 તો કંમુવ કરીશ " એમ વાત ચાનતી હતી ત્યારે ખીન્ને પક્ષ જસક ખુદમા હતો "આપ-
 ણુને જોડ વળચુ નથી તે ડીક જ છે આપણે વિવાયત જવાના છીએ ત્યાથી આન્યા પછી જ
 પ'ણુનાની વાત આપણે તો ગુજરાનમાંથી જ કન્યા વાનવાના ભણેયી તો ખરી જુઓને આ
 બધા હુ ખી ધરમા ભોત જેવા ને ખ્દાર દવાપિ ને કાનિદાસની વાત કરે મુખાઈમા કોયેજમા
 અને ખીજે લેડીઝની સાથે *Intellectual friendship* મનોરાન્યના મિત્રની વાત કરે સાફ છે કે
 આપણા માન્યાપ સારા છે મારે ન માને તો હુ નાથી ભડ ઉપાધાત કરે ગમે તે જાનિમા તા મારે
 ન પ'ણુાય ! " આવા આવા ઉદ્ગારો નિકળતા પરતુ ગ્ગ પૂરી થઈ એટલે આ ગામડાનું વાર્તા
 ધરણ પાહુ શાન્તિ મેળવણુ પરન્તુ એ શાન્તિ ધુમરાના અગ્નિ જેવી હતી જલ્દ સ્ત્રીઓ, વિદ્યાને
 માણો ફેલી, મુખાઈજઈ ધર્મભટ યાય છે, ગમે તેનું ખાય છે, પીએ છે, મદિર, દેરે જતા નથી,
 એમ બળડતી પુરોને વિદ્યાર્થીઓ કાક ઉપ્પન, ગ્ગન મીઝજના થતા હોય એમ લાગતુ,
 પણ વિદ્યાના લાભ સમજતા, અને આખઆગ કાન કરતા આ ચર્ચાની, રમના સમયના અદિ-
 લનોની અસર થતુઓ ઉપગ, મોટી થતો કન્યાઓ ઉપર વિશેષ થતી અને એમા ઉત્સાહ, આશા,
 નિરાશા, અસતોષ, બડમઝાદ અને કાક હિમત રતત્રતા આવતા હતા " હવે એક વર્ષ છે
 પછી હુ નેએ મુખાઈજઈ શુ એટને ધર િ દોળીમાંથી છુટીશુ હજી ક્યા સુધી ભણશે ! " હુ પાચ-
 વરસથી ધરમા સીઝાઉછુ તોએ એમને છે એ મુખાઈમા લહેર કરે છે ને મને લખે છે કે હુ બધાની
 સાથે સમાજીને આદજે શુ આવુ જવાળ ! આના વરતા ન પરખા હત તો એ સાડ ! " મરીશ ને
 ખીજી આવશે ત્યારે કુખ થશે 'એ ખી એ થશે ને મારા લગ્ન થશે કેવી મળ ! ભણેયા ખી એ
 ધર ! એથ એન ખી નાટમ ભરવા જશે તો હુ તો સાથે જઈશ મારે વેર નથી રહેતુ ' 'હા, બા'
 તારે શુ ? મારા જેવુ છે ! આટલા વયથી ભણે છે પણ પાસ જ થતા નથી અને મને અહીં ગમતુ
 નથી પેરી ઓઢીને કાને દેખાડીયે ! " "અયી ! તારો નિનાહ તો સારે ઠેગણુ થયો, મારા માળાપે
 જ્યુ પણ એમણે ન માન્યુ ! નશીબનાર ! "

—અપૂણ

समालोचक.

श्री काशीपुरी.

ખાસ અંકો એક સિદ્ધાવલોકન.

[લેખક-તા સન્મુખલાલ જીવેગીલાલ પડ્યાન]

નોંધ લેવા જેના ખાસ અંકો ગત વર્ષમાં નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થયા દીપો સર્ગો નિમિત્ત
૧ ગુજરાતી, ૨ હિંદુસ્થાન, ૩ વિગ્ની સદી, ૪ સાનિપત્ર વાર્ષિક, ૫ સત્તારીઓને જે
ખોલ અને પરિપદા નિમિત્ત-૬ સમાવેશક, અને ૭ નવજીવન

મુચ્ચક લક્ષણો. આવા પ્રાસંગિક અંકો વહાણની સ્તુત્ય પદ્ધતિ ગુજરાતમાં આઈ ન
વર્ષથી શરૂ થઈ છે અને તેને વીધે જે રિપથો હજી આપણા સાહિત્યમાં ઉતર્યા નથી તેમાંથી
કેટલાકના ખીજ તો વેરાયા છે વસત અને સમાવેશક તરફથી સ્વ સા જોવર્ધનરામના સમાર
અંકો નીકળ્યા અને દીપોસર્ગી પ્રસંગે ગુજરાતીનો ખાસ અંક પ્રસિદ્ધ થવા માગ્યો ત્યાર પછી
ગુજરાતના લગભગ દરેક ઉત્સાહી પત્રકારે આ ઉપયોગી પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી છે ધ્યાન ખેંચે
એવી એક વાર્તા એ છે કે આ સર્વ પ્રવૃત્તિ એકના મુખાધની છે-અથવા તો મુખાધમાં એક
નિત થયેલી છે ગુજરાતનાં અનેક સ્થળો આની આવશ્યક પ્રવૃત્તિનાં કેન્દ્રસ્થાન બને એ ધૃષ્ટિ છે

સર્વ અંકોમાં નવ ગુજરાતની ખીનતી જતી ચેતનસમૃદ્ધિના દર્શન થાય છે શુદ્ધ સાહિત્ય
પ્રતિભા કેવળ એક ધીમે પડી, આપણા અનેક જીવનસ્પર્શી પ્રશ્નોની વિચારણા થવા માંડી છે,
તે જોઈ કયા દેશપ્રેમી હૃદયને આલદ નહિ થાય? રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ માટે તેના સર્વ અંગોનો
પ્રમાણમાં વિકાસ થવો જોઈએ, એ ભાવનાનો ધીમે ધીમે સકાર થતો જાય છે ગુજરાતના
જે પત્રકારે આ પવિત્ર કામમાં પોતાનો અશરૂ છે તે સર્વથી અલિનહનને પાત્ર છે સમગ્ર
હિંદની પ્રગતિમાં પોતાનો ઉપયોગી અશરૂ દેવાનો અને હિન્દુસ્થાની સેવામાં બગાડા અને
મહારાષ્ટ્ર સાથે ઉભા રહેનાનો દર નિશ્ચય હવે તો ગુજરાતે આમથકાથી કરવો જોઈએ

હજી રાજકીય પ્રશ્નોએ, તેમ જ વિદ્યાને પણ, આપણા પ્રાસંગિક સાહિત્યમાં યોગ્ય
સ્થાન નથી લીધું, એ રોકા.માં અપહ જાણી આવે છે પ્રાતિક પરિવર્તન અધિવેશન ગુજ
રાતમાં હજી છતાંય રાજકીય પ્રશ્નોની વિચારણા પ્રતિ આપણી ઉદાસીનતા જોઈ ધણીને ખેડ
થયો હશે એ સત્ય છે કે આપણા શુદ્ધ સાહિત્યને અનેક દિશાએથી અનેક રીતે સજ્જ
કવ્યાનું છે, પરંતુ તે સારૂ આપણુ પ્રવજીવન નિરોગી, ઉચ્ચ અને ઉવત હોવું જોઈ
આવશ્યક નથી વળી સિક્ષણના, સમાજ-સુધારાના ધ્વજાદિ પ્રશ્નો રાષ્ટ્રીય પ્રગતિમાં ઉપકારક
છે એ ખરૂં, પરંતુ તે સર્વમાં રાજ્યના બધેના જોખ વિલકડા નથી અને તે પ્રશ્નો રાજ
કીય પ્રશ્નો સાથે મળી સન્નિત છે, એ સુલજુ ન જોઈએ

હજી વિદ્યાન પ્રતિ યોગ્ય અભિરૂચિ ઉત્પન્ન ન થવાથી-તેની જરૂરમાં યોગ્યતા ન
થવાથી-હિન્દના ઉદ્ધોમ અને કૃષિની કેવી ચિન્તાજનક ગિચિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે તો સર્વ
કોઈ સમજે છે જાપાન અને અમેરિકા આપણા જીવનની આવશ્યક અને અનિવાર્યક વસ્તુઓ
પૂરી પાડે છે અને હજી તો આપણે વાતો કરવાની ફરિયાદ જ છીએ પરિસ્થિતિ અનેક

પ્રચુર યોગ્યતા ને અંગરૂખી રૂ ૧-૬-૦ એન એમ. નિપાદી એન. કે પની, મુખર્ધ

રીતે ઘણી પ્રતિજ્ઞ છે. પરંતુ આપણે કરના જોઈએ તેટલા પ્રયાસો કર્યા છે ? અને રિત નથી સહાયથી ઉપારોનાં સર્વ કાર્યો શુ અર્થ નીરખ્યા છે ? દાનભાર્ગ અને શ્રીગંગાદ ગોખને અને ગાંધી ઈત્યાદિ જે ભૂમિમા નિમ્ને છે તે ભૂમિમા ખોજ અને ગળગળથી જ કે માના અટકે છે ? ઉત્તર તો એ છે કે હજી નિમાન પ્રતિ જોઈએ તેટલું આપણું લક્ષ ગયું નથી.

ગુજરાતમા જે થોડા સ્વીકારવાના રિષ્ટ લેખકો છે તેમના લેખો વર્ષ લેના અંકો મૂલ્ય કંઈ મહેતુ નથી નવા લેખક પ્રતિ સપૂર્ણ સમભાવ ગમનામને પણ એમના લેખોમ અભ્યાસ આ સંગીનતાનો અભાવ તન્ન જણાઈ આવે છે પ્રશ્ન છે કે ગુજરાતના ગ્રેટિમગે અને શિક્ષકો તેમના અભ્યાસનો લાભ ગુજગતને કેમ નથી આપતા ? ગુજરાતની ઉત્તરિમા પોતાનો અંશ દેવો, એ શુ એમનું કતબ્ય નથી ? ઇતિહાસ, અર્થશાસ્ત્ર, ગાંગાત્ર ઈત્યાદિ પોતાના પ્રિય થોના પુત્રકો નહિ, તો તે પ્રિયથોની લેખમાનાઓ વખવા જેટલો શુ એમના રિયથોમા એમો રસ નથી ? આ માન સાહિત્યમેરા જ નથી પરંતુ ઉત્તર અર્થમા દેશમેરાય છે નવા ગુજરાતના નેતાઓ શિક્ષકો હતા, પરંતુ ગોચનીય છે કે એ પ્રજાનિકા ચાતુ રહી નથી માધ્યમિક શિક્ષણ પણ અગ્રેજ દ્વારા આપવાથી આ પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે મોટા ભાગમા ગુજરાતી સાહિત્ય વાચના જેટલી ધર્મશુદ્ધિ નથી તો ગુજરાતીમા લખનાની વસ્તિ તો ધ્યાવી જ દોષ ! હિતિ દર્શાવતા કેટલાક પોતાનામા ગુજગતી વખવાની શક્તિ નથી એવી માન્યતા ધરાવે છે શિક્ષણના કાર્યમા પડનાર તો ખાસ કરીને મોટી રથે પણ ઘણું નવું શીખવું પડે છે તો માતૃભાષામા લખના સીખના શા માટે શરૂમાનુ જોઈએ ?

આલેક્ષાન્ડર અને ચિત્રો — સન ઓકોનુ બાલ્કલ્લન અને મુદ્દલ આપણી હાનની પરિ સ્થિતિમા એકદરે સતોષકારક છે, પરંતુ હજી મુંદર અને વિરિધ જાતની મુદ્દલનાને કોઈ સાહસિક ગુજગતીએ સામાન્ય નથી બનાવી, એ ગોચનીય છે ગુજરાતના સચિત્ર પત્રો જેઈ અમને હમેશા પ્રશ્ન થયો છે કે હેતુ અને કના નિનાના અનેક ચિત્રો કગતા થોડા તો થોડા પણ સપૂર્ણ કનામક ચિત્રો કેમ નહિ અપાતા હોય ? વધારે સાગની માગણી થના ચિત્રકારો પણ વધારે અને પત્રકારોને પણ વધારે સાગ આપનાની કગ્ગ પડમે પત્રકારોનુ ધ્યાન ખેંચવાની આનસ્યકતા છે કે આ નિપવના પણ એનાકુ કરતાં એના પિરિ નહરનો છે નહીં 'કોટોગારી' કરતા જેના છે તેના પણ આપણા ચિત્રકારો ગોધીને ઉત્તજન આપવું, એ તેમનો ખાસ ધમ છે આ દિશામા 'વીસગી સદી'ના પ્રવત્નો સત્કાવગ છે, ગરણ કે ચિત્રકારોને સનર્ત ઉત્તેજનની આનસ્યકતા છે

'ગુજરાતી'નો સમગ્ર ઓક શુદ્ધ, ઉપયોગી અને સ્થાયિ સાહિત્ય તરફ છે, તે દૃષ્ટિથી જોતા આ વર્ષનો અંક ગત અંકો કગતાયે ઉત્તરો છે આ અંકમા પ્રથમ પકિતનો એક પણ લેખ જણાતો નથી હજી તે લેનાજૂના ચીનામા જ ચાલે છે જૂના ગુજરાતની કેટલીક સમૃદ્ધિ ભેગી કરવાની તેની પ્રવૃત્તિ ઉપયોગી છે, પરંતુ તેમા ગુજરાતમા સ્ફુરતા નવ જ્યેનને સત્કારનાના કે પ્રેરનાના પ્રયાન જણાતા નથી યુદ્ધને લીધે અંક મોટો ન નીકળી

શકે એ સ્વમન્ય એમ છે, પરંતુ તેથી નધારે સારા લેખો થોડા પણ બેગા કેમ ન થઈ શકે, એ સ્વમન્ય એમ નથી.

નર્મદાસજી અને દલપતરામના કાઈ ભાવિ ચરિત્રલેખકને એમના લેખના આત્મવૃત્તાત ઉપયોગી થાય એવા છે સમાજ અને સાહિત્યના ઉત્કર્ષ માટે તેમજો આત્મભોગ અને સેનાવૃત્તિથી કરેલા સતત પરિશ્રમની કલ્પ કરી, નવા ગુજરાતે હજી સુધી તેમના સ્થાપિ સ્મારકો સ્થાપવાના કઈ પ્રયાસ નથી કર્યા, એ શોચનીય છે જગતના વીરચરિત્રોના ભાષાતરો કરાવાય છે, પરંતુ આશ્ચર્ય છે કે ગુજરાતના વીરસતાનોના ચરિત્રો નથી લખાવાતાં ખીન્ને પ્રધાન બેચે એવો નિદ્ધસાભર્યો લેખ ‘ગુજરાતનો ઇતિહાસ અને ગુજરાતી સાહિત્ય’ વિષે રા. રણજીતરામ વાવલાખો છે પ્રાચીન ગુજરાતના ઇતિહાસને આપણા સાહિત્યમા પ્રતિબિંબિત કરી રાષ્ટ્રીય અસ્મિતા જગાડવામા તેને ઉપકારક નથી બનાવાયો, એ તેમની દુરિયાદ બાજબી છે જેમ ગુજરાતના ઐતહાસિક ઇતિહાસને આ દૃષ્ટિથી સાહિત્યમા ઉતારવાની આવશ્યકતા છે, તેમ જાનામા ચાના ગુજરાતના ઇતિહાસો પણ તે જ દૃષ્ટિથી લખાય, એ જોણુ આવશ્યક નથી રાષ્ટ્રીય લેખોમા કરિ સવિતાનાગવણુનો “ન્યાયચાન” ઉપયોગી છે કચ્છ અને કાવીઆનાડી પ્રાચીન જનકથાઓ તે તે પ્રદેશના Romantic જીવનની પ્રતીતિ કરાવે છે.

‘દ્રાણે દ્રિય, ‘અધ્યુ’ ઇસાદિ લેખો વિજ્ઞાનનો રમ ઉત્પત્ત કરે એવા છે સમગ્ર એક સામાન્ય ભૂમિકાનો છે “ગુજરાતી” જેવા પ્રતિગિત પત્રના અગ્રમા નવજીવનનો રાષ્ટ્રીય જીવનના અનેક દેવીય પ્રશ્નોનો-પ્રતિષ્ઠિતિ થાય તો એની સેના વિશેષ કાયસાધક બને એ સ્પષ્ટ છે.

૨

‘હિ હુમ્તાન’નો એક જાગૃત ધના લોખનેતનનો પ્રાસંગિક પ્રતિધ્વનિ પાડવાના આશયથી પ્રસિદ્ધ થતો જણાય છે ગુજરાતના નવા લેખકોને બેગા કરવાનો એનો પ્રયાસ ઘણો અશ મૂલ્ય થાય છે આનંદના (Lighf) સાહિત્ય સાથે સમીનતાનું પણ પ્રમાણ સચવાય એ ઇષ્ટ છે કેટલાં નમામ ચિત્રો પાછળનું ખચ એનું મૂળ સુધારવામા થાય તો સારું.

આપણા પ્રાસંગિક સાહિત્યમા પણ પ્રનાત્મક દુકી વાનર્મો આરેખાય છે તે સતોપનુ કાગળ છે આપણા ગૃહજીવનના, સમાજજીવનના, દેશજીવનના ઇત્યાદિ પ્રશ્નોનું રસિક રીતિએ આનેખન થવાથી એક જ ક્રિયા મેનડી અથસાધક નીનકે છે ‘અભવનો અભિનાય’ એવી એક વાના છે વાર્તાનાની દૃષ્ટિથી તે ઘણી ઉચ્ચ પકિતની છે એટલું જ નહિ, પરંતુ તેમાં નવજીવનના આત્મ ચિત્રની એક સુદર બાણુ ભાગમય, સિષ્ટ અને સમય શૈલીમા આ લેખાયી છે નાચિન પોતાનામા જાગૃત થયેલી રસજીવનની અને સેનાજીવનની ભાવના પોતે મિલ કરી રાખી નથી, એટલે તેની પુરીમા તે સકાન્ત કરે છે આ સ્થિતિથી પ્રાપ્ત થતો કશ્વગસ જેટલો હૃદયસ્પર્શી છે તેવો પ્રેરક છે, જેટલો કેમળ છે તેટલો જ ગંભીર છે હિન્દે દલે તો સ્વમજનુ જોષ્ઠે “સદનની રીતસુરી એ ગરજને આમતજી છે પરાકમની રીતસુરી એ જીવનને નામણુ છે.”

ગુજરાતમાં વિજ્ઞાન પ્રતિ સતત દૃષ્ટિ ખેંચતા થોડા લેખકોમાં એ ક્રાન્તિવાદી ખેંચા મુખ્ય છે “વિજ્ઞાન અને મન્ય”ના સળ-ધનો નિચાર કરતા તેઓ સસ કહે છે કે, હજી ઇતિહાસમાં વિજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓનો યોગ્ય સત્કાર નથી થયો. આધુનિક યુદ્ધનો એક નમુનું બોધ છે કે હવે પછી ચનાર રાજ્યવ્યવસ્થાઓમાં અને શિક્ષણક્રમોમાં વિજ્ઞાનની અવગણના થઈ શકશે નહિ. હિન્દ માટે આ બોધ વિરોધ ઉપયોગી છે, કારણ કે હજી પ્રગતિયો વિજ્ઞાનનો યોગ્ય સત્કાર નથી થયો અને તેનાં પરિણામો સવત્ર જનશ્રાવ્ય છે.

ગુજરાતમાં હાસ્યરસ પ્રતિ દૃષ્ટિ નથી એમ નથી, પરંતુ આશ્ચર્ય છે કે સાહિત્યમાં તે ખણુ ઉતર્યો નથી. વળી શિષ્ટ પ્રકારનો સૂક્ષ્મ હાસ્યરસ તો ઘણો થોડો આલેખાયો છે. માત્ર થયા વિના ત્રા ધનસુખવાસ એટલા હાસ્યરસ સારો આલેખી શકે છે તેમનો એક બનુવાદ આ અંકમાં છે તેઓ આ સંક્ષિપ્ત વિકસાવે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

આ ઉપરાંત બીજા વાચકો યોગ્ય લેખો છે સમગ્ર અંક, એનો ત્રીજો પ્રવાસ કોતાં, સ્તોત્રકારક છે.

૩

‘વીસમી સદી’ તેના સાહસિક તરીએ આ ખાસ અંકમાં પણ અને એટલી લેખોની તેમ જ ચિત્રોની વિવિધતા આજુબાજો સહ્ય પ્રવલ્ન કર્યો છે. રા પ્રરૂપોત્તમ ફેલ્ડાક રસિક બાવો સારી રીતે ઉતારી શકે છે. રા રાવનુ ‘ગરવી ગુજરાત’ નામનું ચિત્ર વિરિધ ગુજરાતીઓના સહાય રમુજ રીતે સચવે છે. ‘વીસમી સદી’માં અધુનિસાદ્યના ચિત્રો ઉમેરાય, ચિત્રોની પસંદગી હજી નિરોપ વિવેચી થાય અને તેમનું *Get up* નિરોપ શુદ્ધ અને આકર્ષક બને એ જોવા અમે ઉત્સુક છીએ. ગુજરાતમાં કયા ઉતારવાના પ્રવાસ કરતા આ માસિકને ગુજરાતીઓએ ઉત્તેજન આપવું એ એમનો ધર્મ છે.

રા નાનામાન કનિએ શ્રીમન્ત સમાજગણ ગ્રામકવાસનું ‘તેજ છાયા’ નું જે રેખાચિત્ર એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં દોર્યું છે, તેનું સ્વતન્ત્ર વિવેચક અને સચક ચરિત્ર શ્રીમન્ત ગાય કવાસ નિષે બન્યું દોરાયુ નથી. સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી ચરિત્રનાથકનું આમ પક્ષપાત રહિત અવલોકન થોડા જ લેખકો કરી શકે છે. ‘એ મહાન ગુજરાતી હજી ગુજરાતના દત્તક પુત્ર રહ્યા છે’ એ સસ સ્પષ્ટ રીતે ગુજરાતમાં તો પ્રથમ વાર જ કહેવાયું છે. ‘આમદ અને રૂપદે’ની વાર્તા બાવનામય અને કનાત્મક છે. ગુજરાતમાં વીરતા અને રાષ્ટ્રીય ચેતન જગાડવા આવી અમૈક વાર્તામાં લખાય, એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. સાહિત્યકારોમાં પરાક્રમ અને ચેતનભરી લાવનાની છાણો આમ ઉજ્જળે ત્યારે દેશના રચાતા ઇતિહાસમાં નવા વેગવતા પૂર અરસ્ય આપશે. આ ઉપરાંત “પશ્ચિમવાસીઓનો પૂર્વની બાળાનો અભ્યાસ,” “હિંદુ સૂત્રો” ઇત્યાદિ લેખો વાચના જોવા છે.

હિંદુ, મુસલમાન અને પારસીઓ સર્વ કોમોમાં પ્રસાર પામતા આ માસિકની ભૂમિકા, સાહિત્ય અને કનાની દૃષ્ટિથી, ધીમે ધીમે ઉચ્ચ કરવામાં આરંભે તો તે પણ ગુજરાતની એક અનુપમ સેના સાધરો.

વહુને શિખામણ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

‘જ્ઞાતિપત્ર વાર્ષિક, આ વાર્ષિકના બીજા અંકને સત્કાર આપતા અમને આનંદ થાય છે આપણા અનેક ફૂટ પ્રત્યેમાં ‘જ્ઞાતિ’નું મ્થાન ધણું મહત્વનું છે આપણા આચાર વિચારની અક્ષાન્તિના આ મુગ્ધા આપણી સસ્થાઓમાં કર્ક કર્ક પરિવર્તનો થશે અને થાય છે આ મન્થનકામના પરિણામની અસર આપણા ઉપર નહિ તો ભરિખના સનાનો ઉપર તે અવશ્ય થશે અને ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ જે અસર થશે તેને માટે આપણે થોડે અંશે પણ જાગૃત બનીશું તેથી આ ગંભીર પ્રશ્નનો વિવેકયુક્ત માદક ભુદિધી અને દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર થવો જોઈએ આ દેવેથી જ્ઞાતિહિત આધવાના ઉદ્દેશવાળા પાકારના મડલે જે રુત્તમ પ્રવૃત્તિનીમારી છે તે અનેક રીતે સત્કારપાત્ર છે આ પ્રશ્નના વિચારને મન જાનિઓમાં ખેંચવા માટે આ વાર્ષિક એક સાઈ સાધન છે વળી આ ફૂટ પ્રશ્નના વિવાદાસ્પદ વિભાગમાં ન ઉતરતા સર્વ કોષ્ટકો પરિગ્રિયતિ સ્વીકારી આનંદારિક માગ કદાડનાની, તે સસ્થાને દેશોપયોગી નનન વવાની જે વૃત્તિથી વિચાર કર્યો છે તે વૃત્તિ પણ સત્કારપાત્ર છે

ગુજરાતમાં વિચારકો થોડા છે તેમાં સા શ્રી ઉત્તમનાન ત્રિવેદી અગ્રમ્થનું મ્થાન લે છે આ અંકમાં ‘જ્ઞાતિ અને વર્ણાશ્રમધર્મ’ ઉપરનો તેમનો વિદ્વાતભર્યો અને વિચારપ્રેરક લેખ પણ મનન કરવા યોગ્ય છે જ્ઞાતિ અને વર્ણાશ્રમનો સમ્બંધ, અને તેનું સ્વરૂપ એનિ હાસિક દષ્ટિએ તપાસી લેખકે ‘જ્ઞાતિની વિવિધતામાં એક રસના લારવા’ કટવાક વિચારણીય સૂચન્યો કર્યા છે રા ચંદ્રશંકર ખંડયાએ જ્ઞાતિમડલો સમઘી ત્રણ ઉપયોગી મુદ્દાઓ એમની નાક્ષત્રિક સૈનીમાં રજુ કર્યા છે જ્ઞાતિમડલોના ઇતિહાસની રૂપરેખા દોરી, મડલોએ પરિસ્થિતિ અનુકૂળ થતા સુધી કાળપ્રદેશ કેદનો વિમુક્ત રાખવો એ વિષે વ્યાવહારિક સૂચનો કરી અત્તમાં તેઓ સત્ય લખે છે કે “કાલપ્રદેશનું સક્રિયન એ ચેતનનું સક્રિયન થનું ન જોઈએ મડલોએ પ્રગતિનાળનો ચવાનું છે-પ્રત્યાષાતના નહિ રોમ એક દિવસમાં બધાનું ન હતું’ એ વાક્ય એક પાસથી અકર્મી આત્મચને અને બીજી પાસથી અતિર્મી અધીરતાને એકસરખો ઉપાનલ છે એમાં આગસ્યને જુનિકા તૈયાર કરવાનું ઉદ્દેશન છે અગ્રે અધીર તાને અમને ફવતી આશા ન રાખવાનો ઉપદેશ છે ” “નાતો અને ગુજરાત” નામના લેખમાં પણ ઘણી વિચારણીય સામગ્રી છે

આ ઉપરાંત વાર્તાઓ પણ યોગ્ય પ્રમાણમાં છે રા રજુજીતરામની વાર્તા આપણા પ્રચલિત જીવનની કર્ક કર્ક બાણુઓ જીવત સ્વરૂપમાં અર્થમત કરે છે તેમની નિરીક્ષણશક્તિએ અને ઉજાગી દેશબક્ષિતએ વાર્તામાં એટલા બધા સૂચક વિચારો લખ્યા છે કે એમની ગણનાથી પણ અમારી પ્રમાણુભુદિને અન્યાય થાય આ ઉપરાંત ‘અપરિચિતા’ છત્રાદિ વાર્તાઓ વાચના જેવી છે આ ઉપયોગી વાર્ષિકના આવા ઉચ્ચ પંક્તિના અંકને પ્રકટ થવામાં સહાય આપનાર સર્વને અમે પુનઃ અભિનંદન આપીએ છીએ અને વાર્ષિકની પ્રગતિ ધ્રિષ્ટએ છીએ

સત્તારીઓને બે બોલ - મુબારકુ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડલ ને અનેક શુભ પ્રવૃત્તિઓથી આપણા સ્ત્રીજનોમા નવીન ચેતન પ્રેરનાનો પ્રયાસ કરે છે તેમનાની એ અનિશ્ચય મુલ્ય પ્રવૃત્તિ દર વર્ષે દીપોત્સવી પ્રસંગે “સત્તારીઓને બે બોલ”નું પ્રક્ટીકરણ છે. ગુજરાતના કેષ્ઠ વિદ્વાન્ વિચારક અને સ્ત્રીહિતૈષી પાસે તે માનના મણિક લખાવાય છે, ગુજરાતના વિદ્વાનોને ગુજરાતના સ્ત્રીવર્ગ ઉપર નવજનનના સન્દેશ પ્રેરનાનો અમૂલ્ય પ્રસંગ આપવા માટે ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડલને કવલ અભિનન્દન જ થયે છે.

સવત્ ૧૯૧૩ નો લેખ ગુજરાતના અત્યંત રૂપ વિદુષી અને ઉત્સાહી સેવિકા સૌ શારદા બહેન પાસે લખાયો છે. સૌ શારદા બહેન એટલે હૃદયના સાચા ઉભારતા ઉત્સાહની સાથે વ્યાનાહારિકતા અને ઠરેલપણુ જેવા તે તેવા તેમના આત્માના આવિલાવ શૈલી સાદી, સીધી અને સચોટ તેમનો લેખ આપણી દરેકે દરેક સ્ત્રીએ ખ્યાનપૂર્વક વાંચના જેવો છે અને તેમણે તેમના કહેલી સ્થૂળનાઓનો ન્યાયદારિક અમન કરવા જેવો છે. પશ્ચિમમાંથી પૂર્વે પાણુ સીખવા જેવું છે, પરંતુ તે પૂર્વના વ્યક્તિત્વને હાનિ કર્યા વગર એ રાષ્ટ્રીય સ્વમાનને શોભે એવું સ્વતંત્ર દૃષ્ટિમિત્તુ તેમના લેખમા વ્યાપ્ત છે. સ્ત્રીઓના કાર્યપ્રદેશો વધારે વિવિધ, વધારે વિશાળ અને વધારે ઉંચા પ્રકારના થવા જોઈએ, પરંતુ તે માતૃત્વના પવિત્ર સ્ત્રીકાર્યને અને શુદ્ધકુટુંબને પોષનાના મીઠા સ્ત્રીકર્મને હાનિ કર્યા સિવાય, એ સૌ શારદા બહેનનો સન્દેશ છે. માત્ર સ્ત્રીઓના જ પ્રયત્નોના નિરાકરણુ સ્ત્રીઓએ જાતે કરવાના છે એમ નહિ, પરંતુ સમસ્ત માનવજાતિના પ્રયત્નોના ઉદ્દેશ કરવામા પણ સ્ત્રીજાતિએ પોતાનો અંશ આપનાનો છે, એ ગૌરવયુક્ત ભાવના સૌ શારદા બહેન ગુજરાતના સ્ત્રીજનો સમક્ષ રણુ કરે છે.

માત્ર બે વાખોમા અમને જરા અસતોષ રહે છે. સૌ શારદા બહેન જેવા વિદુષી પાસેથી એની આશા ન રાખી શકાય કે તેમની કૃતિઓમા અમરત્વની મુદ્રા હોવી જોઈએ ? તેમ જ તેમના જેવા, મીઠાશ અને રસિકતાની મૂર્તિ અમાન વિદુષી પોતાની કૃતિઓમા એ મીઠાશ અને રસિકતા કેમ ઉતારી શકતા નહિ રોય ?

અને છતાં સૌ શારદા બહેનનો લેખ તત્કાલિન ઉપયોગિતાની અને સ્ત્રીમુગ્ધતાની સગીન દૃષ્ટિએથી એવો તો સદૃશ છે કે તેઓ પોતાની ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોને આવા અનેક સન્દેશ પ્રાર્થવે, એમ અમ્હે અન્ત કરપૂર્વક ધૃષ્ટિએ છિએ ગુજરાતને એમના જેવી વિદુષી મેત્રિકાઓની જરૂર છે.

સમાલોચક પ્રાતિ પરિપક્વો નિમિત્ત આ ખાસ અંક પ્રમિદ્ધ થયો છે. રાજકીય, સામાજિક અને શિક્ષણનિયમક પ્રયત્નોનું પ્રમાણુ સાચવવા બનતા પ્રયાસ દ્યોરે છે. પરંતુ આપણે તો કેષ્ઠ પણુ વિષયના લખી શકે એના ખામ અબાસીઓની ન્યૂનતા હોવાથી અકમા જોઈએ તેટલું પ્રતિનિધિત્વ નથી લાવી શક્યું.

મુદ્દ પછીના સુધારા માટે રણુ થયેલી યોજના, વડી ધારા સભાના લોકપ્રતિનિધિઓએ રણુ કરેલી યોજના સાથે તત્પત મળતી છે. કોંગ્રેસ અને મોસ્તેમ લીગે છેલ્લા વચ્ચે

પ્રમાં આવા પ્રકારની યોજના સ્વીકારી પણ છે “ કેવળીના કેટલાક કૂટ પ્રશ્નોત્તર અનુભવી નિરૂપણ સા થી કમનાગર પ્રા. ત્રિવેદીએ ઘણી બોધક રીતે કર્યું છે સ્વીપુરોની સમાનતાની ભ્રમજનક વાતો કરવાને સ્થાને, બન્ને એક અખડ જીવનના અગ્રે તરીખે પ્રાપ્ત થતા લુહા લુહા ધર્મો માટે તૈયારી કરી રહે, એ જાતનો શિક્ષણક્રમ યોજવા લેખક ઉચિત આગ્રહ કરે છે ગૃહની અધિકારી અને જીવનની મહત્વારિણીના સહજારની અપેક્ષા છે-ધર્મો ભિન્ન છે-પરંતુ પ્રયાણપથ તો એ જ છે માધ્યમિક શિક્ષણના જે નિર્ધિષ્ટ મુદ્દાઓ લેખકે મળુ કર્યા છે તે ઉપરથી તેની પુનર્નિર્ધારના થવી આવશ્યક છે એ અવસ્થા યાચ છે શિક્ષકના કાર્યને વિશેષ માનથી જોવાશે અને તેને ઉચ્ચ ભૂમિકાએ મૂકાશે તો જ શિક્ષણમા રસ લેનાર નિર્મલકો આપણે ત્યા થશે, એ મુદ્દો પણ વિસરના જેવા નથી લેખ ઉત્તર અને મનનીય છે રા કૌશિકરામ “ આધુનિક માધ્યમિક શિક્ષણના દોષો ” ગણનાતા એમ સૂચવે છે કે શિક્ષણ ક્રમમા, શિક્ષકોમા અને શિષ્યોમા ભાવના કે જીવન નથી અમારું પણ એ માનવું છે લેખક એટલા બધા મુદ્દાને સ્પષ્ટ કરે છે કે તેમની ગણના પણ અત્યંત નથી રા નદનાથ કે. દક્ષિત ‘ કેવળી વિશેષકર્મક ’ લખતાએવું કથન કરે છે કે, “ આપણા દેશમા ભણેનાની સખ્યા નાની હશે પણ કેળવણીવાની મોટી છે ” આપણું હાનુતુ પ્રજાજીવન એટલું શુદ્ધ, સમય અને સજાગી છે, એ સ્વીકારના અગ્રે તૈયાર નથી નાતાવરણને સરકારી બનાવનાગ પ્રજાપ્રીય બનો-ગમાયણ, મહાભારત, ઇતિહાસ, વાર્તા કથાદિ અગ્રેજી શિક્ષણ પછી ઓછા થવા માગ્યા છે, એ તો સર્વ કાંઈનો અનુભવ હશે

‘ પ્રાતિક યોગ્યેતન, ’ ‘ ગુજરાત કેવળી પરિપદ ’ ‘ સસાર-મુધારો, ’ ઇત્યાદિ લેખો વાચનાગ્રે અમ પણ સહ્ય થશે ગુજરાતની કાલેન્ડરના ચિત્રો અને અમલખાઈના કેટલાક દૃશ્યો અંકતુ મુખ્ય વધારે છે

૭

‘ નવજીવન ’ ‘ કેવળી પરિપદ ’ નિર્મિત તેના ઉત્સાહી તત્ત્વોએ શિક્ષણના કેટલાક પ્રશ્નો ચચતો અક ગુજરાતનો આપ્યો છે નિવારણ, કાર્યક્રમો અને અનુભવી લેખકોનું પ્રમાણ આપણે ત્યા ઘણુ ઓટું હોવાથી આવા ખાસ બેકમા પણ કોઈ નિયમના નિર્ધિષ્ટ અગ્રેનું શતોતકાગ્ર અતિનિર્ધિષ્ટ નથી બાની ગણતુ આપણા રાજકીય, શિક્ષણનિયમક કથાદિ પ્રશ્નો સાથે જનસમાજને પરિચિત કરવાની પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી ‘ નવજીવન ’ આપણા સાહિત્યમા એક ઉપયોગી અને આવશ્યક ખોટ પૂરી પાડે છે, તે માટે ગુજરાતે તેો સારો સત્કાર કરવો જોઈએ વળી ગુજરાત અને ગુજરાતીઓની પ્રવૃત્તિ એકનિત કરવાનો એનો પ્રયાસ ઓછો રહ્યો નથી

પ્રો કાંકર “ ગાડી ગુજરાત ” ના દોષો સ્પષ્ટ રીતે એમના સમર્થ લેખમા જણાવે છે બચાવ અને મહાગાદીમા જે ‘ ભાવનારિતા ’ અર્થે છે તે ગુજરાતમા નથી, એ શોકકયા સર્વ

વિચારનીલ ગુજરાતીઓને હવે પીઝાકર વાગવા માંડી છે—એ ગુલ પગધિયે આપણે પહેલવા માડ્યા ત્રીએ પ્રો. કોઠારે આ ઉપયોગી અને વિચારપ્રેરક લેખમાં અનેક વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓનો સ્પર્શ કર્યો છે પરંતુ એમના મુખ્ય મુદ્દા સાથે સર્વ કોઈ સમત થયે હજી ગુજરાત અને ગુજરાતીની લાવના ખીલી નથી, હજી ગુજરાતે પોતાના પ્રગળાયેલા આદર્શ ધડ્યા નથી, સમગ્ર હિન્દને અનુકૂળ પ્રાતિક એકતા ગુજરાતે ખીલી નથી, ગુજરાતના નેતાઓનો અને ગુજરાતીઓનો સવાદ રચાયો નથી, અને ગુજરાતમાં અધ અનુસરણ જણાય છે—પરંતુ વિવેકમુક્ત ગ્રાહકતા જણાતી નથી, એ એમનું કમન જેટલું સહ છે, તેટલું પ્રતીતિહર અને પ્રેરક છે ઉત્સાહ અને આશાવાદ સાથે સાગ અને કર્નવ્યસુદ્ધિ ખીલશે તો ગુજરાતની એકતા-એકરૂપતા નહિ-સત્વર સિદ્ધ થશે તો રણજીતરામ ચાવુ શિક્ષણમંત્રીઓને વિશેષ કાર્યસાધક બનાવના કેટલીક વ્યાપક દારિક મુશ્કેલીઓ કરે છે ‘મુનિયતી શિક્ષણપદ્ધતિ’ જેવા સચ્ચ લેખો અનેક લખાય એ ઈચ્છે

અનેક પ્રતિકૂલતાઓને લીધે આપણા દેશને અનુકૂલ શિક્ષણક્રમો શોધી કહાડવામાટે નવા પ્રયોગો હિન્દમાં ધણા થોડા થયા છે બગાવતુ શાતિનિકેતન, ઉત્તર હિન્દના ગુરુકુલો, જલધરનું ‘કન્યામહાનિધાનય, હક્ષિણમાં પ્રો. કર્વેની સંસ્થાઓ, ગુજરાતમાં વનિતાવિદ્યાલય અને મહિલાશ્રમ, એમ ‘ટૂટક છૂટક’ પ્રયોગો થયા છે પરંતુ એ સર્વ સરકારની શિક્ષણપદ્ધતિ જેના ચેતન વિનાના મંત્રો ન અને અને તમના સહ અસહ અશો અને પરિણામોની સમીક્ષા થવા કરે, એ ઈચ્છે આદવા ‘હોઠા હિંદને માટે આ પ્રયોગો નહિ જેવા છે, એ વિચાર પણ પ્રસારવાની ધણી જરૂર છે

સાહિત્ય

જાન્યુરી, ૬ ને ૧૯૧૦

The New Man & the New Woman

The new man lives in a dream of the new woman and she, in a dream of the new man. But when they actually find one another it frequently results that two highly developed brains together analyse love or that two worn out nervous systems fight out a disintegrating battle over love. The whole thing usually ends in each of them seeking peace with some surviving incarnation of the old Adam and the eternal Eve. But not with a clear conscience for they are continually aware that they were intended for the new experience although their powers of loving were small while their ideas of love were great.

—ELLEN KFY

પ્રકાશ
૨૨૩

૨૧૩
૩૦૧

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજેરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવસાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજેરીની ચાવી ખોવાઈ જનાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણે તીજેરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સપ્તળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજેરી ખરીદવામાં આવી છે

તીજેરીઓનું જોડકામ ફક્ત રેવીટ ચા સ્ક્રુથી કરવામાં આવે તો આવી ગીતે તીજેરીઓ તોડી શકાય હાલની સુધરેલી ગીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે

કારખાનું—ગેસ કપની પાસે, પેરેલ, મુંબઈ.

માથેરાન

રૉયલ હિંદુ હોટેલમાં

એપ્રીલ અને મે મામ પસાર કરવા હોય તો અત્યારથી જ તમારે પોતાને માટે અથવા તમારા કુટુંબો માટે જગા રીઝર્વ કરાવવાથી ગયા વરસની પેઠે નોરાશ થવું પડશે નહીં.

રૉયલ હિંદુ હોટેલ

પોતાની ઊત્તમ મગવડોથી એટલું બધું તો લોકપ્રિય ઠરી ચુક્યું છે કે તેનાં વખાણુ કરવાં તે સોના ઊપર ઢોળ ચઢાવવા બરોબર છે.

વધુ વિગતો માટે—પુછો—લખો—અથવા ટેલીફોન કરો.

ગોવિન્દજી વસનજી

ચીંગામજાર—મુ બાર્ક.

અથવા

“ ચોટ હોલ ”

ટેલિફોન નં ૧૬૫

આથેગાન.

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

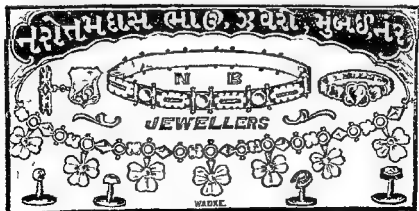
ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાના ખનાવનાર અને વેચનાર

નંબર ૨૨૦-૨૨ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

લીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાંચ અસરકારક ઔષધો

૧. તાનની અકમીંગ જાળીઓ.

લીખા કલ્યાણજીની ફીવર એન્ડ એન્જી પીલમ.

રિહાન અને અનુભવી ગામરોમાં શોરથી તૈયાર કરામાં આવેલી આ તાનની ગોળી પ્રોથા કોઈપણ જાનનો તાન એન્ડ રિસમાં ફક્ત ચાલ જાળીઓ લીધાથી દૂરી જાય છે. દર ત્રણ ત્રણ કલાકે એકેક ગોળી પાણી અથવા દૂધ સાથે ગળવી. દિ. ૨૧૨૧ એકનો રૂ. ૧.

૨. તાનતુ અકમીંગ મીક્ચર.

આ મીક્ચર થી ગળીઆ, આતરીઆ, મેનેરીઆ, મિગેરે દરેક જાતના ઝેરી તાન ઉપર રામનાલ અથવા થાય છે. મીક્ચરના ક ત નજા ભાગ લીધાથી એન્ડ રિસમાં ગમે તેવો તાન નાશ થાય છે. અગરિન કે મુગતી જેવું કોઈપણ લાગતુ નથી. તાન મલ્યા પછી પણ બે વખત નધુ લીધાથી ફરી તાન આવતો નહિ. દિ. ૨૧૨૧ એકનો રૂ. ૦-૧-૦.

૩. ગાડીન એન્ડીક રૂમેટીક બામ.

આ મનમ નરીર ઓગાથી સધીનાત, પક્ષનાત, ધુનરી ધનુનાત, હાથ પગનુ રડી જતુ કે શરીર ઉપર મોતે થી આવેલા પેટમાં દુખતુ કે એવા બીજા કોઈપણ દરેક અભિમાના કસ્ટનાત ને ગર્ભાગવના લાગતુ રોગો, નાનતણની નમળાઈ વિગેરે મર ઉપર એન્ડરમે રામ-બાલ અથવા-ગ- મનમ છે. અનુભવી રિહાન એક ની ખામ મ થી તૈયાર કરામાં આવેલા છે. કિમત ૩૧૨૧ એકનો રૂ. ૦-૮-૦.

૪. બકાલ ઓર્ડિમેટ

દાગ માટે નાજી જાણીતા અસરકારક મનમ લાના વખતથી દુનજ યાને કીડથી હાન થના અને કલાગી ગધેના દરદીએને આ મનમ વાપરના અમે ખામ લનામણુ ગીએ લીએ માન બે ના વખતજ લગાવાથી લગ મરી જન છે, બો બાગતુ નથી પણ દરેક બો ખુશમે આવે છે. કિમત એક બાલલીના રૂ. ૦-૬-૦.

૫. જીવાખની અમરકાગીક જાળીઓ

ગમે તેરી કમળયાન ઉપર ગમે મુતી રખત થના પાણી સાથે આ જ ગોળી ગળી જવાથી પેટ માર્દ આવે છે. બો કમળયાન હુ થાય છે તેનાથી પાચનનમિન રવે છે. બો તરીરો મજબુત મનાવે છે. મનમ, વાયુનો ગોમે, અપવો મિગે પેનના દરેક તથા મન ને તનની આગસાઈ, માથોના દુખાવો મિગેર ઉપર આ ગોળીઓ બહુ ફાયદાકારક છે. કિમત એક રૂબીની રૂ. ૦-૮-૦.

ખનાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણજીની કંપની,

જિલ્લો દના વેચનાર.

૧. ગણેશરાગેને નાક મનમ જેમની માંગીટ પામે મહા કાન, મુબારક.

પ્રાન્ય —૨. સીતા રામ બી કિંજ કાલ મારિ મુબારક.

હિસાબ ખેડ કરવાની ખાતર અતિ મસ્તી કીમતે એટલે ૫૦ રૂા.
કમિશનથી ફક્ત થોડા સમયને માટે જ અનુદય લાભ!
જોતિપત્ર અત્યુત્તમ ચમત્કારિક પુસ્તક

જાતકે ખડ.

પ્રમિદ ના—શ્રીનાથદાનનાળા પ્રખ્યાત દયાગમ ગિરિગ મિત્ર.

અમલ કીમત રૂ ૪ હાલ ઘટાડેવી કીમત માત્ર રૂ ૨

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ, નં. ૨.

૪૦ વર્ષની જુની તથા બણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે આ ચીનાઈ જેવાનીય કેન્સ ગચ્ચી ૫૫૦ બાળગી રોના તાન,
એણાં તોમજ કેડ જાતનુ જરીકામ લે। રી પટા બાગ તથા દેનમી
મુગલાઈ, ચેખી આગીનુ ભગતકામ તથા તેનુ લગતા માન મળશે

નરી નરી તજેના રાં અો પોન । તથા મળશે તથા મોરો આપનાથી
ગાની આપીશ

પ્રમાણીકપાક અને એડ જ ભાવ એ અમાન મુદ્રાલેખ છે।

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે.

શા વિકુલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

તા. ૯૫-૯૬ ભુલેશ્વર મુબાઈ

સચિત્ર કાકજી—આવૃત્તિ પાચમી પર્વભાગ.

મુર્તિનાકાની આર્દસ નેનેના અમુ નિઘર્ષીઆને આ ભાગની લમણા બાન-
એકતા હાનાથી તેમની મિત્રાને અનુમાદન આપી । હાન નની થાડી પ્રતા બધારી તેમને
માડ ખાચ તથા ઠગવેની કે માટે જેઓ નેધએ તેમજ નાંચને દેખાથી મ શાની લેરી
પર્વભાગના પ્રલેક કાટકો ઉત્તરભાગ તથા પ્રતાવના આ બાખીનો ભાગ પિ ૧૧ મે
આ વાની આખરે પૂરો પાડનામા આરશે (મિત્ર રૂ ૨) પોષ્ટેજ જુદુ

ભાષાનુવાર્તા—ગા. જનલાલ હનિલાલ પડયા, બી એ

મેગર્ગએન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં. ૨.

1 C. 0

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમા ધી તેમ જ માખણની ગરજ મારે છે બણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીરી-ઓમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે

એક ગતલ, માડાત્રણ ગતલ, અને પાત્રીસ રતલના ડબામાં બણીતા વેપારીઓને ત્યાં મળે છે.

હિંદુસ્તાનમા એકલા બતાવનામ—

ઈન્ડિઅન કોટન ઑઈલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનું નવસારી

શાખાઓ મેન્ડર્જ રોડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

MONTHLY FOR 12 MONTHS

Rs. 2

Rs. 2

Badminton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Times	
Boy's Own Paper and Times Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Dialist	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harp's Magazine	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wired World Magazine	7 0
Lady's Realm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 12
Nash's Magazine	7 8	World's Work	1 0
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

Ameri in & English News Supply Agency

Near Prarthana Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

સમાલોચક.

અનુદેશકર ગ્રામ્ય સત્ય પ્રિયહિતં ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન સૈવ વાજ્ઞય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગા. ૧૭-૧૫

૨૨ મુ.] માર્ચ ઈ. સ. ૧૯૧૭. [અંક ૩ એ

તપી—ગ. અખાલાલ બુલાખીગમ જાની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રગકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી. એ., એનએલ. બી

પ્રકાગક—ગ. રમણીયગમ ગોનર્દનગમ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

પૃષ્ઠ.

સીંગને આર્જુન ગ્રંથ

૧. ગ. હુમિદભાઈ વળુભાઈ દિવેગિઆ, એમ એ, એનએ ૧-બી ૧૧

ઉદ્યોગવિકાસનુ ચેતન અને ગાન્યાશ્રય

૨. અખાલાલ બુલાખીગમ જાની, બી એ ૧૧૪

ગુજરાતની એકતા

ગ. ગમગુનરામ નાનાભાઈ મદના બી એ ૧૨૧

આનન્દકાન્ક મીજલસ નુશ ચિત્ર

ગ. કનુભાઈ અચાભાઈ દેસાઈ, એલ એમ એન્ડ એસ (નેશનલ) ૧૩૨

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાધનો

૨. બુકુન ૧૩

પ્રાયશ્ચિત્ત માર્ગ

૨. હુમમજી મૂળજી વ્યામ ૧૪

મન્યાવસોકન (૧) ચિત્રામાયણ, (૨) યમભાષોપદેશિકા,

(૩) નરસાર જ્વનચિત્ર ૧૪૬, ૧૫૦, ૧૬૬

મહુમ સં દી લોહર અન્ન તેમની જીવીસાથે જ્વનચરિત્ર

ગ. હુરિપ્રમાદ મંગલપ દેસાઈ ૧૫

કોસેજીઅન આનુચારી

ગ. બોગીન્દગવ રેતનવાય દિવેદિઆ, બી એ

નર્તમાન ચર્ચા—(૧) મુદતમધી મજુરી (૨) હિન્દુસ્તાન સંન્ય

૨. ચન્દ્રગકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી એ, એનએલ બી

અન્યસ્વીકાર

પ્રાચીન લગ્નગમ ગ્રંથીઆ ગ્રંથ, હિન્દુસ્તાન બહાર ગ્રંથીઆ પોષ્ટાચાર.
લગ્નગમ સરજ્ઞાનમા જ વેરામા આવે

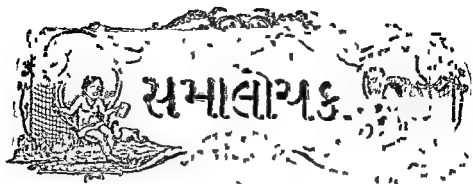
સમાલોચક.

ક્ર. ક્ર. ૧૨
૧. ૧૦૨

૧૨૧ અમદાવાદ

“ ૩ નાથના
સહન સુખમાં ! ” નિવસાન પ્રભુ !
અમીથી ભરીને ! ” જ્ય એ જ જ્યુ”

પુસ્તક ૨૨ મું.]

માય, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૩.

વીરોને આહ્વાન.

(Recruiting song)

વેખક-રા હુ-સિદ્ધલાઈ વનુભાઈ દીપ્તીયા, એમ એ, એનએત ખી
(મહિદીષ)

વીર સજ્જ થાઓ રે— વીર

માતૃભૂમિ શત્રુઓથી
રક્ષવાને, શત્રુ ધારી,
હિન્દ-રાષ્ટ્ર છંનનમાહિ
નવમનમ રૂ વ્યોરે— વીર

સમ્મલ પૃથ્વી બુઓ! આજ
આત્મમગ્ધણને કાજ
બની પ્રજાત-સારે આપ
નિદ્રિત જ શુ રહેશે રે— વીર

ભારતતણા બૂનમાની
વીરતાનુ મ્મરણુ નાં
એમ-શાપ હુ-ધારી
મલ સજ્જ થાઓ રે— વીર

૧ - ૧૭

ઉદ્યોગવિકાસનું ચેતન અને રાજ્યાશ્રય.

(૧)

લેખક—૨૧. અ. શ્રીલાલ જીલાખીગમ જાની, ખી એ

હાની અતિપ્રચલિત અને અદિતીય સહારક મુગેષી યાદવીએ, ઇતિહાસમા મહાભારતનું મુદ્ર પછી કદી પણ નહીં નોંધાયેલો રોષ એવો, અસખ્ય માણસોની નવલોદ્ધીપ્તિ

શુદ્ધિમાન મુનાનોનો તેમ જ અનુભવી કાયદુમન વૃદ્ધોનો, તથા વર્ણ્ય અનિષ્ટમાથી ઈષ્ટ. સચિત કર્મી અને વિજ્ઞાનની મૌલિક શુદ્ધિ આદિથી વિદસાવેલી તેમ જ

ભવિષ્યમા વિકસવાની રામ્યતાવાળી અઢળક સપત્તિઓનો ભયર તહા વાળ્યો છે, તેથી તે અતિશય ગોચર્યીય છે. જનાયે તે દ્વાગ દેવી સકેતે હિન્દુને માટે

ધનધોર વાજામાયે ભવિષ્યની હિન્દી ઔદ્યોગિક તેમ જ વ્યાપારી અપત્તિના વિકાસના સભવની વિગ્ગીના અમકારા દાખવના આશય છે, તેથી હિન્દી પ્રજા આ અનિષ્ટ ધાદનીને પોતાની

વૃદ્ધ પ્રગતિ-ઉત્થતિની સાધક ગણી, આવકાગદાયક માને તો તે ક્ષમાને થોડા જ છે અનિષ્ટમાર્થ પણ ઈષ્ટ અશની નિષ્પત્તિ થાય છે, લાખો નિરાશાઓના અધકારમા અમર આશાસ્વરૂપ

પ્રકાશ આજો આજેયે અમકે છે, એ પ્રકૃતિનિયમ વર્તમાન યાદવીએ, દુનીયાની અસમર્થ પ્રજાઓના ગાંધીયત્વની ભાવના સફલ કરવાની અનુકૂલતા કરી આપીને, સિદ્ધ કર્યો છે

તેમાયે વર્તમાન પ્રિઝહ અસુસામસુસ હિન્દુ અને હિન્દી પ્રજાને પોતાની ઔદ્યોગિક, વ્યાપારી અને રાજ્યમીય ઉન્નતિ માંધવાની અનુકૂલતા કરી આપના ઉપરાત તેમ જ હિન્દી પ્રજાની

રાજ્યનિગા સમીન ધોરજો દોનાનું સિદ્ધ કરી આપના ઉપરાત તેની સિદ્ધિને અર્થે આપણી નિયંત્રણસક, અકાર શિશીશ પ્રજાના કર્તવ્યઅમુના પડળ ખરોડી, તેની સહાનુભૂતિ અને સહુમર મેળવવાનો મુદ્દોગ દઢ કરી આપ્યો છે

હિન્દુની ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી સપત્તિનો વિકાસ પ્રથમ હિન્દી પ્રજાના વાસ્તવ જાણની દૃષ્ટિથી થવો જોઈએ, એ અર્થશાસ્ત્રનું અત્યંત અગત્યનું મત્ર શિદ્ધાનંતના અમુક

અમુકમાર્ગી વગના અથશાસ્ત્રીઓની આખમા અઘાપિ પર્યંત મુચ્ચુ હતું! એટલે હિન્દુ પોતાની ઉછરતી પ્રજાની ઉદ્યોગશક્તિ આ નિરાશાશુદ્ધિના ભોગે, જે

વ્યાપારી-આમસમાનના ભોગે પણ કેવળ મજુરીયો દેશ બને અને દુનીયાના અન્ય નીતિનું ફલ. દેશોને જોઈતા ધાન્યાદિ તેમ જ તેમના ઉદ્યોગોની પુષ્ટિ અર્થે જોઈતી અન્ય

કાચી નિપજને પેદા કરનારો 'એડ' દેશ જ બની રહે, એવી વ્યાપારી નીતિ કાચી નિપજને પેદા કરનારો 'એડ' દેશ જ બની રહે, એવી વ્યાપારી નીતિ

દેશવાડ સ્વાર્થપદુ શિદ્ધીય વ્યાપારીઓ અને મુસદ્દીઓએ ઈસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીના અમલ દરમ્યાન હિન્દુ સમજમા યોગ્યવી હતી ૪ તે પછી ૧૧-ટેઇક-મુકાદ્દાની વ્યાપારી નીતિ

* "It is stated in evidence (1813) that the cotton and silk goods of India up to that period could be sold for a profit in the British market at a price from 50 to 60 per cent lower than those fabricated in England It con-

વિદેહી ગુર્જર સાદારો ૩ ૧-૮-૦ એન એન ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

હિન્દને લાગુ કરાઈ આ એકમાર્ગી નીતિના પ્રતાપે હિન્દના ઉદ્યોગો જાળી ઝિંથિના આ-આ હિન્દનો વિસ્તાર અને વિશાળ અને તેની ખેતીનો પ્રદેશ પણ અને વિશાળ હોવાથી, સવસમય અને રાજ્યાશ્રયના બનથી યુક્ત, જર્મની, ઓસ્ટ્રીયા આદિ રાજ્યોની પ્રજાઓએ પોતાના ઉદ્યોગોને ખીલવવા અને આધનસમજ કરવા આ નીતિનો ધૂમ લાગ લીધો તેઓએ એક પાસ હિન્દમાંથી કામી નિપજો વિશાળ પ્રમાણમાં ભારે ભાવે પણ ઉપાડી જવા સાથે ખીલ પાસ એ જ નિપજોના તૈયાર માન હિન્દી બજારોમાં જ હિન્દમાં ખાતા તેના જ માનના ભાર કળતા એ વધુ સોરે ભાવે વેચવા માઘ્યા ધિરન અને ધિરિશ સગ્યાનો પણ આવી જ નીતિરીતિથી થોડો ધણોએ લાભ ખાટતા હતા એટલે તેઓ આની નીતિનું, હિન્દને ભોગનું પાતું અનિષ્ટ પરિણામ પૂર જોઈ ન સમ્મા, તેમ જ તે કઈક જોયા છતાં એ, તેમજો, પોને સુકતદ્વારની જે નીતિનો લાભ લેતા હતા તે નીતિનો લાભ હિન્દમાંથી લેના જર્મની, ઓસ્ટ્રીયા અમેરિકા આદિ રાજ્યોને અટકાવવામાં આવે તો તે રાજ્યો પણ 'retaliation' -પ્રતિકારની નીતિ પોતાની સામે યોજે અને ધિરિશ આપારીઓને નુ સાન થાય, એમ હતું એટલે તેમને 'નારાજ' ન કરવાને આ નીતિ આનુ રહેવા દીધી ઉપરાંત દેશના માનવેરે "excise duty," નું ધોણુ મીન ઉદ્યોગાદિની નિપજો ઉપર લેન્કેશાયર અને માન્ચેસ્ટરના આપારીઓને લાભ ખાતર ન ખાયુ તેમ જ હિન્દી સરકારની મહેસુલી ગમ્મનીનીની ના- પણ ધિરિશ મુસદ્દીઓએ પોતાને હાથ રાખી તેથી હિન્દના નાજા સધિન હિન્દી પ્રજાની નાજતો મતોપનાને સધાવા સાર પપ હિન્દી સરકાર સ્વતંત્ર ન રહી અને હિન્દી ઉદ્યોગો નથા હિન્દી કેળવણી, આરોગ્ય આદિ મુધારાઓને પૂરતો વેગ આપવા સમ્બધમાં હિન્દી સરકારને તેમના દોરનાયા દોરનાનું પડ્યું પરિણામ એ આવ્યું કે, પરદેશોના સાધાસપન, અને ગમ્મ્યાશ્રયથી યુક્ત ઉદ્યોગોના, હિન્દમાં હિન્દી માન કરતા એ વધુ સોરે ભાવે વેચતા માને ધણાક હિન્દી ઉદ્યોગોને સુવાડી દીધા અને હિન્દની કામી નિપજો હિન્દી બજાર ભાન કળતાએ વધુ ભારે ભાવે ઉપાડી જવાની તેમની સક્તિએ પરદેશોને કામ લાગતા કામ્યા પદાથે

sequently became necessary to protect the latter by duties of 70 and 80 per cent on their value or by positive prohibition Had this not been the case had not such prohibitory duties and decrees existed, the mills of Baisley and Manchester would have been stopped in their outset and could scarcely have been again set in motion even by the power of steam. They were created by the sacrifice of Indian manufactures. Had India been independent she would have retaliated would have imposed prohibitive duties upon British goods and would thus have preserved her own productive industry from annihilation This act of self defence was not permitted her, she was at the mercy of the stranger British goods were forced upon her without paying any duty and the foreign manufacture employed the arm of political injustice to keep down and ultimately strangle a competitor with whom he could not have contended on equal terms.—Prof Hayman Horace Wilson —The Leader October 18th 1916

નીપજનવા સાઝ નકાનર થતી હિન્દી ખેતીને હિન્દી ઉછોગોના બોગે ખીવવાની પ્રેરણા હિન્દી પ્રજામાં જન્મી

પરિણામે ખેતીની સાથે જે કટાક નાના નાના ઉછોગો ખેડુતો નવરાનના વખતમાં ચલાવતા, અને તે દ્વારા વધુ રોજ કમાતા હતા તે ઉછોગો તેમ જ તેની ખીયા, નેરડી, કપાસ, રણુ, ત માકુ, ચામડા, ઝાડની જાનો આપ્તિ માન બતાવનાગ મોટા મોટા ઉછોગો પલુ થન-વાથી ચાવતા તથા નાન્યાઅયથી નિભાવતા અને વિચિત્ર આદિની ઝારોથી ખીનના પરદેશી ઉછોગોથી દવાઈ નવા અને ખેડુત વર્ગે તેમ જ અન્ય ઉછોગદીન વમા ગરીબ તેમ જ અજ્ઞાન થવા બિટલુ જ નહીં પણ ત્યાં નિપજના ઉપા અબધમાં તેમ જ તંવાર માવની પુરણી મબધમાં પલુ હિન્દ અને હિન્દીઓને લગલગ પરગો ઉપર આધાર રાખવો પડ્યો અને પડે છે

“સર હેનરી કોન્ટે આ સ્થિતિ સમયમાં નીચે પ્રમાણે વર્ણવી છે તેનો કહેવાનો મુખ્ય આશય આ છે - હાથના ઉછોગોની પતિસ્થિતિ અને સ્વદેશી બનાવટોને બદલે પરદેશી બનાવટો લેવાની સજ્જતાથી હિન્દી રીખી વધી છે વળી ખેતી વિશેષ વધ્યાલુ પણ આ ખતિસામ છે કાથી નિપજેની ખેતીને વિસ્તાર વમાવવાને કરાતો હરક પ્રયાસ અને નિકાશ થતી ખેતીની નિપજના જગ્યા થતો દરેક વધારો જે પ્રજામાં વધતી જતી ગરીબીની સાબીતી છે પરદેશી બનાવટો પરાં દેસમાં ધૂર્યા છે અને માલ મોહા ભાવે વેચાય છે બ્યારે પરદેશી માલ યલ્લા જ ભારે ભાવે ખરીદાય છે દેશને ભારે હાનિ થાય એમ કાથી નિપજેનો નિકાશઆપાર થયાં અને અતિપ્રાકટી દેસની જમીન ગિરસ થઈ અને ચારાની જમીનની તમીથી ટોર-હઉર અટકી થઈ ખેડુતા અજ્ઞામાં નિકાશની વૃદ્ધિના નફા જતા નથી હિન્દી વસ્તીનો મોટો ભાગ ખેડુત છે વળી તે નવરાસ વેળા બૃહ ઉછોગો ચલાવતા તેઓ પણ સાદા મનુર યદ ગયા છે”

The increasing poverty of India is due to many causes but primarily I trace it to the decay of handicrafts and the substitution of foreign for home manufactures. It is due also to the extension of agriculture. Every exertion is made to augment the area under cultivation with staple crops and the increase in the amount of agricultural produce exported is pointed to as an irrefragable proof of increased national prosperity. It is a proof of the reverse. Foreign markets are forced and commodities are sold at lower rate—take tea for example—and bought at a higher price than would otherwise be necessary. The export trade has indeed been developed at a great cost and in the meanwhile the soil of the country has been impoverished by over-cropping and the breed of cattle is deteriorating from want of pasturage. The blessing has been withheld from the parched fields. Nor unfortunately does the profit from increased exports find its way as it should to the pockets of the cultivators. On the contrary they receive but little of it themselves for their crops are ordinarily mortgaged before being harvested and the profit goes to middlemen. In all time no doubt the bulk of the Indian population has been agricultural but formerly the cultivators were not wholly dependent on agriculture. They had home industries which employed their leisure when labour in the fields was useless there was the carrying trade.

પરંતુ ભાગ્યવેગે, કહો કે, દલી સકે, શાણા શ્રિગીશ મુસદ્દીઓની આખ ઉધારી છે. ત્રિપ્લિ જાગના જ શત્રુરાજ્યોના જર્મની અને ઓસ્ટ્રીયામાંથી, તેમ જ મિત્રરાજ્યોના જે જીયમ ક્રાન્સ આદિ દેશોમાંથી તૈયાર માન હિન્દ આવતા બધ પડ્યા અને નવી વ્યાપારી હિન્દની કાચી નિષર્જે-મુખ્યત્વે કોળ, તેની બીયા, રૂ, શણ, ચામડા નીતિના ઉદ્યમની હાડકા, જાનો આલિનો જે બહાળો ઉઘન થતો હતો તેની નિકાશ એકદમ આશા, અટખ પડી એટલે હિન્દના રાન્યવહીનગીઓને ગિપ્-ઉદ્યોગો *manufacturing industries*-સબધમા હિન્દની સપૂર્ણ પર વશતાનો ખ્યાન આવ્યો વળી જેમ જેમ ત્રિપ્લિ ચાનતો ગયો તેમ તેમ શ્રિટનને અને તેના મિત્રરાજ્યોને રજીસામગ્રી આની તેમ જ અન્ય જરૂરીયાતોની પૂરણી માટે હિન્દના ઔદ્યોગિક સાધનોની સનિરોન અગલ જણાઈ અને શ્રિગીશ મુસદ્દીઓને પોતાની એ બૂબ ખરેખર સમજાઈ કે જે હિન્દના ઉદ્યોગ-વ્યાપારની પ્રગતિ હિન્દી પ્રજાના તેમ જ શ્રિગીશ સામ્રાજ્યના વાસ્તવિક વાલની દૃષ્ટિથી થના દીધી હતી એ એકમાર્ગી વ્યાપારની મુક્તવારની નીતિ મયાદાસર લાગુ કરી હતી તે આવી ખરી અપૂર્ણી વેળાએ હિન્દ જેવો એક અતિ નિશાળ અને અધાગ નિર્ગૂ (latent) સપત્તિ-શક્તિવાળો દેશ આવશ્યક ઉદ્યોગોથી તેમ જ ધન આદિ અનેક અત્યંત જરૂરી સાધનોથી શ્રિટનને દરેક રીતે અમર્યાદિત સહાયતા આપવા એટલું જ નહીં પણ પોતાનું પોતે ફેડી લેવા શક્તિમાન થઈ શક્યો હતો આ ઉપરાંત એક બીજો અનુભવ શ્રિટનને થયો હિન્દની જ કેટલીક ખાસ સાધનસામગ્રીઓનો લાભ શત્રુરાજ્યો ખાગી ગયા હતા અને તે સામગ્રીઓનો ઉપયોગ પોતે જ કરવાનું તેને કા તો અભાર સુધી સૂઝ્યું ન હતું, કે કા તો તેમ કરનામા અસત મ હતા દાખવી હતી વળી શત્રુ રાજ્યોમાંથી તૈયાર માલ આવતા બધ થતા થણા હિન્દી જાગરો ખાલી પડ્યા શ્રિટન પોતે તો યુદ્ધમા રાકાયાથી તેમ જ તેના ઉદ્યોગો રજીસામગ્રીના કાર્યમા નિમગ્ન થયાથી હિન્દના જાગરો હાથ કરવા અશક્ત હતા જ પરંતુ ખુદ હિન્દ પણ વૉર્થથી ચનાવાયની એકમાર્ગી વ્યાપારી નીતિને લીધે ઉદ્યોગશક્તિના નિકાસમા કેવળ પામર અને પરાધીન બની ગયું હતું, એટલે તે પણ પોતાના જાગરો પોતે જ હાથ કરવા અશક્ત જણાયું એ ઉદ્યોગ સબધમા એકને બદલે બીજાની પગગના અનુભવનાની મોચનીય સ્થિતિમા આવેનું જણાનું હવે પોતાની ભૂતકાળની બૂબ સુધારનાનું અને ત્રિપ્લિ હિન્દી ઉદ્યોગો ખીનવવાની કરી આપેલી અનુકૂલતાનો લાભ હિન્દના તેમ જ શ્રિગીશ સામ્રાજ્યના દિન અથ લેરાનું આતુર મુદ્દેશ શ્રિગીશ મુસદ્દીઓને થયું છે તેમની, પોતાના મનની તેમ જ હિન્દી પ્રજાની ગ્રેરલાથી હિન્દી રાન્યવહીનગીઓએ પણ દરેક પ્રાંતમા પ્રાતિક સાધોની અનુકૂલતા અને આનિક ઉદ્યોગોની શક્યતા અને સવળતાની

in which the bullocks used at other times for ploughing were employed—the railroads have very much ruined this trade and above all there was the weaving industry. The ryots are now reduced to the simple labour of their fields.—The Leader 18th October 1916

પુરાતન નિંદી રૂ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

નપામ કંગાને કમીની નીમી છે, એટલું જ નહીં પણ મમત્ર હિન્દની ઔદ્યોગિક પરિસ્થિતિ તપાસના અને તેના વિકાસની વિગતોની લગભગ કરવા એક સાની કમીશન પણ નીમ્ય છે કેટલીક કમીઓએ સ્થાનિક ઉદ્યોગો સળધમા કમીશની સચવાઓ પોતાની સંગ્રહાને કાઢી છે મદ્રાસ અને સંયુક્ત પ્રાંતમાં તે ગાનિક સરકારોએ કઈક કાર્યોના આરભ પણ કરી દીધા છે અને મુંબઈ, પંજાબની આદિ સરકારો હજી વિચાર ચતાવે છે દરમ્યાન રજીસ્ટ્રારીઓ માટે હિન્દની સાધનો અને વસ્તુઓના વિચાર અને ઉપયોગ કરવાના કામમાં સાની ખીનવના પ્રમુખ સર થોમસ હોનાડ કમીશનનું કામ પણ મૂકી, રોકાયે છે, અને અત્યંત આસપાસ તપાસનું કામ પણ હાન તુરત વિનખાય છે વળી હિન્દના સાધનોના ઉપયોગ સિંગ આખાત્યના લાભ અર્થે કેમ કરવો તેની તપાસ એક કમીની ધગ્યામાં ચલાવે છે

આમ, વિગતને અંગી પોણા નજી વર્ષ થયા છતાં હજી તે સિદ્ધિ અને હિંદી ગત્યવહીનીઓ કમીશનો અને કમીઓના કમમાંથી બહાર નીકળ્યા નથી અને હિન્દી ઉદ્યોગો ખીનવનાને મળેલી અનુકૂળતાઓના તારાનિક લાભ લેવામાં જોડેનો વિનખ થાય છે, તેટલી જ હિન્દી પ્રજાની જાપાન, અમેરિકા આદિ રાજ્યોને હિન્દી બજારો હાથ કરી લેતા જોઈ, પોતાને સ્થિતિ સુધારવાના પામર પ્રયાસો અનુભવતા સોગલ થાય છે અલગત વર્ગોથી અકુદરતી રીતે અધીગતિને પામેના હિન્દી ઉદ્યોગો કેનજ આવેલવર્ગ, કેવતિ ઉનાડળીયા પ્રયાસોથી સજનન થઈ ન શકે એ સત્ય છે તેમ જ મમલાવશીય હિન્દી તેમ જ પ્રાતિક સરકારો લોકહિત અર્થમથન કરી રહી છે, એ પણ તેટલું જ ખરૂં છે પરંતુ આની અનુભવ તક આની છે, ત્યારે જામે વિનખન જગતા, અન્ય રાજ્યોએ જે નીતિગતિથી પોતાના ઉદ્યોગો જમાવ્યા છે અને નિતાનની શોધો, વ્યાપારી અનુકૂળતાઓ આદિ દ્વારા જે રાજ્યાશ્રયો આપ્યા છે અને જે માટે વર્ગોથી હિન્દી પ્રજાના નેતા આમદ કરી રહ્યા છે તેવા રાજ્યાશ્રયો અને તેવી નીતિરીતિનો આરભ હિન્દી સરકારે હિન્દની પરિસ્થિતિને અનુકૂળ થાય તેના ઘટતા ફેરારા સાથે સત્વર કરવો ઘટે છે હિન્દી સરકારે જે ગત્યાશ્રય આપ્યો છે અને લોકહિતના જે પ્રયાસો આ દેશમાં ખેરીની ખીનવણી, ઔદ્યોગિક હુનરી મથાઓની આપના, પરંતુ જતા હિન્દી વિદ્યાર્થીઓને ગ્રાવરશીપો આદિ દ્વારા કીવા છે, તેની હર હિન્દી પ્રજા શુભતકે કરે છે, અને ક્રિએ છે કે હજી આથી વધુ આતુર પ્રયાસો તે કરે.

હિન્દના રાજ્યવહીનીઓએ ત્યારે આમ વિચારદશમાં હજી અટવાય છે, ત્યારે જાપાન, અમેરિકા આદિએ અનુગત્યોએ ખાની કરેના હિન્દી બજારો લગલગ ૧૯૧૫-૧૬થી જ હાથ કરવા માંડ્યા છે કલજતા જગના કમીશનરોનો રીપોર્ટ આની જાપાન, અમેરિકાના સાક્ષી પૂરે છે તપસીઓની ઉદીતપાસ કરતા જણાય છે કે, ઉદ્યોગી મક્કમ પ્રયાસો, જાપાન હિન્દના બજારો હાથ કરવા પોતાના ઉદ્યોગઆપારને અદ્યુત પ્રકારે ખીનવવા મડી પણ છે અને હિન્દની હાજતોનો ખ્યાવ લેવા અનુભવી નિપુણોને હિન્દમાં પ્રસારે મોકલી તેમની સચવા મેળવી, તે અનુસાર મેલા

* * The entire cessation of imports from enemy countries and Belgium and the curtailments of imports from France were made up to some

ગ્રેમીકન્ટ લીકનનુ જીવનચરિત્ર ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

માનવી હિન્દુ જાગરો લાવવા લાગ્યું છે ત્રિપ્લ હરમ્યાન તેથી હિન્દુ સાથેનો નિકાસન્યાપાર ત્રેવડો થયો છે ત્રિપ્લ અગાઉ જાપાન હિન્દુમાં મુખ્યત્વે કાપડ, મોજા આદિ ગ્રથેનો માલ, રસમી માન દિવાસળીઓ, ધાતુઓ અને કાચમાન મોકનનું હતું હવે આ ચીજો અતિશય મોટા જથ્થામાં મોકલના ઉપગત તેજો બીજા માન તક્રમાર મોકલવા માગ્યા છે ૧૯૧૫-૧૬ મા તેજો કાચ અને કાચમાન ચાર ગણો (૧૯૧૩-૧૪ મા રૂ ૫૫૫ લાખ અને ૧૯૧૫-૧૬ મા રૂ ૬૦ લાખ), દીવાસળીઓ ત્રણગણી (૧૯૧૩-૧૪ મા રૂ ૩૯ લાખ, અને ૧૯૧૫-૧૬ મા રૂ ૧ કરોડ ૫૫૫ લાખ) ખાડ એકસો ત્રીસ ગણી (૧૯૧૩-૧૪ મા રૂ ૨૮ હજાર, અને ૧૯૧૫-૧૬ મા રૂ ૩૭૮ લાખ) મોકલી હતી હુકમાં આવી જ રીતે રેશમના તથા કાપડના માન દારુ, રમકડા, સ્ટેશનરી રસાયણ માલ, ધાતુકામ, આલ્મી નિકાસમાં જાપાને અદ્ભુત પ્રગતિ દેખાડી છે.

અમેરિકાની પ્રગતિ પણ હિન્દી વ્યાપાર સંબંધમાં અવગણવા જેવી છે તેજો—*Foreign and Domestic Commerce Bureau*—પરદેશી અને સ્વદેશી વ્યાપારનું એક મહત્ત્વ સ્થાપ્યું છે, અને તે દ્વારા હિન્દીની હાજતોની તપાસ ચલાવે કે દરમ્યાન મોટરકારા, લોહ અને પોનાદનો સામાન, કંટલરી આદિની ધૂમ નિકાસ કરી છે

આની વસ્તુસ્થિતિ છે તો હવે હિન્દી સરકારે તેમ જ હિન્દી પ્રજાએ હિન્દીની ઔદ્યોગિક પ્રગતિ સાધના કેવી રીતે કટિબદ્ધ થવું જોઈએ, એ જ વિચારનાનું અનરોપ રહે છે.

કાર્ષ આ કાર્ય એકની સરકાર કે એકલી પ્રજા કરી શકે એનું નથી હિન્દી રાજ્યે પ્રયામે કર્યા છે, કરે છે અને કરશે, પરંતુ રાજ્ય અને પ્રજા જાગરના સહકાર અને સહપ્રયત્નો યશ ત્યારે જ તે સિદ્ધ થનારું છે શક્યતા.

હિન્દુ એક સમયે વ્યાપાર-ઉદ્યોગની સમૃદ્ધિની ઉંચી કોતિએ ચડ્યો હતો. નીવાના લોક તેની સુર અને નાણુક કારીગરીઓથી હેરાત પામ્યા હતા હિન્દુના લોકની પ્રધિક શુદ્ધિ, અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રસંપન્ન શક્તિ તેમ જ ઉદ્યોગસામર્થ્ય સર્વત્ર પ્રશસાને પાત્ર પા હતા એટલે દેશ અને દેશનુધુઓની ઔદ્યોગિક ઉત્પત્તિ સાધવાની શક્ય પાનતા વિષે કોઈ શકે જ નહીં માન પ્રાચીન સમયના સન્નેગો બદલાયા છે અને નવા સન્નેગો અને અવની ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી રીતિઓ હવાલીમાં આવી છે તેનો ઘટતો સમન્વય કરવાનો કે અને નવી કાર્યરીતિઓ યોજવાની છે

extent by increased imports from Japan America and Scandinavia The Japanese import trade has shown remarkable development in silk manufactures cotton piece goods matches beer glass and glassware hardware toys stationery and chemicals and the trade with the United States in the imports of motor cars iron and steel hardware and cutlery The administration report of the Calcutta Port Commissioners for the year 1915-16

વર્તમાન વિગ્રહે જ કેટલાક નવા સનેગો અનુમાર નવા ધોરણે પોતાની પ્રચલિત વ્યાપારી રીતિનીતિ સુધારવાની અગત્ય ક્રાન્તિ, બ્રિટન, રૂઝિયા અને ઇટલીના મન ઉપર હસારી છે, અને તે સમયમા વિચાર કરવાને પૈરીસ કોન્ફરન્સમા મિત્રગત્યોના નવા સનેગો- પ્રતિનિધિઓ મળ્યા હતા હિન્દમા પણ નવા ધોરણે હિન્દની વ્યાપારી નયુ ધોરણ. નીતિ અને તેના અંગે નવી આંદોલિત ગત્યનીતિ ચોગ્યને, એવી સમજ આશા રહે છે શારી કમીશનના પ્રમુખ સર થોમસ હોનાઇને મત કહી આ દિશામા એક લેવો જણાય છે અને બ્રિટિશ મત્યોનોના અગ્રણીઓના મત પણ એવો છે બ્રિટિશ મત્યોનોને *Preferential tariff*-બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના આંતરે પહેલી પસદગી આપી બીજા રાજ્યોના માથ ઉપર વત્તાઓના પ્રમાણમા સબધ અનુમાર જકાત નાખવાની નીતિ અનુચરના દેશમા આનમે, એના ચિહ્નો જણાય છે તેમ આની કઈ મર્યાદાસર સરક્ષક જકાતની નીતિ હિન્દ સમયમા ચોગ્ય, એ બનનામેગ છે સર થોમસે સુચારના વર્તમાનપત્ર "ટાઈમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા"ના પ્રતિનિધિને જણાવુ હતુ કે,

'It is not easy to say which is more harmful to the industrial development of a country over protection or absolutely free trade Using the terminology now so common on the lips of the world the former would compare to demoralising militarism and the latter to dangerous disarmament Protection should be regarded rather as a medicine It may be good if taken in measured doses and for specific complaints but no healthy man wishes to live on tonics as his daily food'

ભાવાર્થ-એક દેશની ઔદ્યોગિક ખીનચણીને હલથી જમાદા સરક્ષક જકાતની નીતિ કે લેવળ નિરપેક્ષ મુકતદારની વ્યાપારીનીતિ વિશેષ તુલનાસરક છે, એ સહેલાઈથી કહી શકાય તેમ નથી દુનીયાના મુખે આટલા બધી સામાન્ય રીતે ચઢેલા પારિભાષિક શબ્દો વાપરી, એ કહી શકાશે કે હલથી જમાદા સરક્ષક જકાતનીતિ વિનિપાત કરનારા અત્યંત સૈનિકવાદ સાથે અને મુકતદારની વ્યાપારી નીતિ ભયકર અશક્ત સ્થિતિ સમાન છે સરક્ષકનીતિને એક દવા ગણવી જોઈએ એ ચોક્કસ રોગો માટે મર્યાદાસર પ્રમાણમા તે લેવાય તો તે શુભકારી નીનકે પરતુ કોઈ આરોગ્યશીન અનુષ્ઠ પોતાના નિલના ખોરાકતરીકે મુશ્કેલ દવાઓ ઉપર રહેવા ઇચ્છતો નથી "

આ આશય વિચારતા તેમ જ હિન્દના ઉદ્યોગોની ઉધરતી સ્થિતિ જોતા હિન્દને સરક્ષક જકાતની નીતિ લાગુ કરાય તો તે દવા રૂપ જ ગણારો લાના સમયના રોગોને જેમ દવા ઉતેજક પ્રમાણમા આપવી ઘટે છે તેમ હિન્દી ઉદ્યોગોને પણ સરક્ષક જકાતની નીતિ તેવા જ પ્રમાણમા લાગુ કરવી ઉચિત છે, એની નાપાકી ગકાશે નહીં વર્તમાન વિગ્રહની સમાપ્તિ પછી હિન્દની વ્યાપારી નીતિનો પ્રજા હિન્દના તેમ જ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના વારસ વિક લાભની દૃષ્ટિથી વિચારવામા આનમે, એવી ખાતી પાર્લમેન્ટમા ગાલી સરકારે દાનમા આપી છે આ સર્વથી હિન્દના ઉદ્યોગવિદ્યાસનુ ભવિષ્ય આનવત વાગે છે પ્રજા તે સિદ્ધ કરો, એટલી પ્રાર્થના છે

—અપૂર્ણ

ગુજરાતની એકતા.

લેખક - રા. રણછતરામ, વાવાલાઈ મહેતા, બી. એ.,

(ગયા અંકથી ચાલુ)

સમારુ ખીજ ગૃહ છે જ્યાં ગૃહ નથી ત્યાં પ્રજા નથી, પ્રજા નથી ત્યાં રાષ્ટ્ર નથી ગુજરાતના ગૌરવ વિશે જે જે કંપના, જે જે સ્વપ્ના આવે તેમનો સકાર ગુજરાતના ગૃહોમાં થાય ત્યારે જ તેમને સિદ્ધ થવાનો અવસર મળશે જ્યાં લગી ગુજરાતની સુદરીઓ રાષ્ટ્ર હૃદયના રમ્મ લેશે નહીં, તેમાં નિમમ્મ થશે નહીં ત્યાં લગી આપણા મર્મે પ્રવર્તે અપૂર્ણ છે સુદરીઓ લક્ષ્યસંબધથી ગુજરાતની ભૌગોલિક એકતા સાધી ગમશે પોતાના સતતનોની મેળવણીથી નવો જમાનો વહેવો લાવી શકશે મારે આપણા રાષ્ટ્રહૃદયનો માથો મદત્વનો પ્રથમ આપણી સ્ત્રીઓની ફેળવણીનો છે ગુજરાત એની પાઠમ જેટલું ધન ખરચી શકે તેટલું થોડું છે, જેટલો પરિશ્રમ લઈ શકે તેટલો થોડો છે નાતો હજૂ આ 'ગામા ખીનકુન' ગણિ નથી કરતી, એમ કહેનામાં અતિશયોક્તિ નથી પોતાની સતતનિદા આચારવિચાર ધડાનાની, રાષ્ટ્રહૃદયનની ખીનરહી કરવાની એમાં આવના દોષોનું નિવારણ કરવાની અથવા એની ઉત્તેજનારનાઓની પ્રેરણા કરવાની તકિત સ્ત્રીઓ ફેળવણીથી જ મેળવી નકશે મુબારક, સુરત અને અમદાવાદમાં વનિતાનિશાઓ છે, સુરત અને અમદાવાદમાં મહિનાવિદ્યાનયો છે ગાયકવાડી ગમ્યમાં ફરજિયાત ફેળવણી છે તે બધું નથી કાળીઆનાડ જ્યાં નિરાજ પ્રેરણામાં 'ભારતગંગા' ગોણ અને રાજકોટની કન્યા હાર્દરિકુલે ગોકળમાય વરતા ધીમે પગે ચાલે છે કચ્છ તો હજુ ક્યાં ક્યાં પાઠમ છે આ સર્વ સ્થળે સતત અને આગ્રહી પ્રવૃત્તિ થવાની જરૂર છે વડોદરા સિરાયના ગુજરાતમાં ૯૪૩ કન્યાઓ અગ્રેષ્ઠ શીખતી હતી અને ૪૦,૭૦૮ કન્યાઓ ગુજરાતી શીખતી હતી છેની વસ્તિગણના પ્રમાણે ૨૦૧ પુરુષને લખતા વાયતા આરડતું હોય છે ત્યારે ૧૬ સ્ત્રીઓને લખતા વાયતા આવડતું હોય છે ગુજરાતમાં ૪૬,૮૭,૩૧૦ સ્ત્રીઓ હતી તેમાંથી ૮૬,૪૪૮ને ગુજરાતી લખતા વાયતા આરડે છે અને ૨,૦૬૭ ને અગ્રેષ્ઠ લખતા વાયતા આરડે છે આ આપણી દશા છે એક પણ માતા અલણુ રહેવી ન નેઈએ ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સુશિક્ષિત થશે તો ગુજરાતની એકતા અને ગૌરવ વેતવેતામાં વધશે

મુલાકાતે ગુજરાતમાં એક ભાષાનો વ્યવહાર છે કચ્છી જૂદી છે, છતાં ગુજરાતીને કચ્છે સ્વીકાર કર્યો છે હાનારી, સોરઠી ગોહેનાડી, જાનાવાડી, અમદાવાડી, ચરોનરી, સુગતી એની ખોરીઓ છે, પણ દાલેકરીને તેમનો નાસ છે શિક્ષણમાં, સાહિત્યમાં એક ભાષાનું સ્થાન છે કેઈપણ પ્રજાને ઇતિહાસ અને વર્તમાન સ્થિતિ જાણવડું માપ તેમની ભાષા છે ભાષાના વિકાસ ઉપરથી તે પ્રજાની અવધારણુચકિત, અતદૃષ્ટિ કંપના, અમૂનવિચારણા (Abstraction), સામાન્ય વિચારણા (Generalization) વગેરે કેટલા ખીલ્યા છે તે જાણાય છે તે પ્રજાના માનસિક વિકાસનું માપ ભાષા છે વિચાર, લાગણીઓ, અનુભવો,

આદલાદ, ભય, સહનતા, પરમો વંગેરે એકથી જીજે મોકલવાની ભાષાની શક્તિને લીધે એક જ દેશમાં રથે રથે વસતા વતનીઓ એકતા અનુભવે છે એમને એમ લાગે છે કે અમે એક જ વંશના છીએ પરદેશમાં પોતાની જન્મભાષા પ્રતિરને મુખે સાલ્યા કાને આવે અનુભવ નથી થયો ? અનુષ્ઠાના ચારિત્ર્યના વિકાસમાં અને સમૃદ્ધિની પ્રગતિ કરવામાં ભાષાનો પ્રભાવ જેવો તેવો પડતો નથી સર્વે મેદીઓ ભાષાથી સક્રિય થાય છે ભાષા જે દેશમાં બોલાતી હોય તે દેશમાં પૂર્વે થઈ ગયેલા વતનીઓનો વારસો ભાષાથી વિદ્યમાન વતનીઓને મળે છે અને તેઓ એવો જ વારસો પોતાના અનુભવે આપી જાય છે પૂર્વજોનું જાણ્યું રહે છે અને અનુભવે આપસે આધારે છે તેનું જ્ઞાન થાય છે જીવનનો હેતુ આથી ગંભીર બને છે ભાષા પર મમત્વ જાગે છે તેના સરમરસો, ઇતિહાસ અને ભાષામાં તેઓ તક્ષીન થાય છે પોતાની જાતિ, પોતાના દેવ, પોતાના રાષ્ટ્ર (Nation) પર તેને પ્રેમ થાય છે અને આપરે આ લાગણી જ્યારે દેશની સ્વદેશ અને આઝાદી ભક્તિમાં જાગે છે, ત્યારે સ્વદેશભિમાન અરેખર શૈભૈભમા, રસેરમમાં નિવસે છે

બોલીમીઆમાં જન્મેન ભાષાને બદલે દેશજ એક ભાષાનો ઉપયોગ રાજ્યસભા, ન્યાયાલય, ઉપદારશુદ્ધિમાં, નગેરે રથે થવાથી પ્રજામાં જાગેલા એતનનો દાખનો ઇતિહાસમાં મોજુદ છે અંગ્રેજ સરકારે દેશી ભાષાઓને ઉત્તેજન આપવાથી આપણા ભારતવર્ષના જુદા જુદા વિભાગોમાં થએલી જાગૃતિ કાને વિદિત નથી ? બંગાલી ભાષા બંગાલીઓનું પ્રાણ અને ધન છે ગુજરાતી ? હાલમાં ધીમે ધીમે ગુજરાતી ભાષાનું સન્માન વધતું જાય છે તો પણ હજી એવા ધણા વિદ્વાન ગુજરાતીઓ છે કે જેઓ ગુજરાતીમાં બોલી શકતા નથી તો પછી લખવાની તો વાત જ ક્યાં રહી ? ધણા ગુજરાતીઓ મિત્રોને, પિતાઓને, પુત્રોને કાળજી પરભાષામાં લખે છે નાતના મેળાવ કામાં નાતની અમલુ ઓઝોલી સમક્ષ, નાતના અલ્પશિક્ષિત બાળકોની સમક્ષ ગુજરાતીમાં નહીં, બોલી શકવાથી અંગ્રેજીમાં બોલનારા ગુજરાતીઓ નથી એમ નથી ગુજરાત કેળવણી પરિષદ, સાહિત્યપરિષદ આદિનો બવહાર ગુજરાતીમાં રહે છે તે લખિયના જીજળા ભાષ્યના ચિહ્ન છે

પણ હજી ધણું કરવાનું છે નિશાળોમાં ગુજરાતી બરાબર શીખવાનું નથી હાથરુલો અને કાલેજમાં બીનકલ શીખનાતું નથી ત્યાં ગુજરાતી ભાષા ઉપર પ્રેમ બતાવવો, એ શું હોય ગણાય છે યુનિવર્સિટીમાં હજી એને સ્થાન નથી બંગાલીઓએને મેટ્રિક્યુલેશન અને કાલેજની ઇન્ટર પરીક્ષા સુધી અંગ્રેજી સ્થાન આપી શક્યા છે વેદક જ્ઞાન બંગાલી ભારતી અપાવવા મહેનત કરે છે આપણે ત્યાં એવી વાત છેડી જ રીતે શકાય ? ગમે વર્ષે લીનડીમાં કાલી-આનાડના હેડમાન્તરોનું સમેલન રાજ્ય તંત્રથી થયું હતું ત્યાં અંગ્રેજોને બદલે ગુજરાતી ભારતી શિક્ષણ આપવાનો પ્રશ્ન ચર્ચાયા હતો અંગ્રેજી જાયુ રહી જાય એની બીડથી ગુજરાતીનો નિષેધ કરવાનો નિર્ણય થયો હતો ગાયકવાડી રાજ્યમાં ગુજરાતી પ્રાણેજ પ્રયોગ તરિકે શરૂ થઈ ને આકર્ષક ઝાંખોથી એકદમ સફળ ન થઈ, એટલે એ પ્રશ્ન ધણા વર્ષો માટે દૂર પડ્યો

ગુજરાતી ભાષા જે સ્થિતિમાં છે તેમાંથી બીચવવામાં આવે તો ગુજરાતની એકતા જાળવી રહે અને ગુજરાતની પ્રતિષ્ઠા વધેને ભાષા માત્ર ભાષાના સ્વરૂપમાં રહે ત્યાં લગી

સુધાહાસિની ૩, ૧૯૪૮-૦૧ એન એન પિપ્પાઈ એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સુધાર મળતો નથી બાપમા સાહિત્ય વિપુન, વિવિધ, ઉત્તમ અને સમૃદ્ધ હોય-તો જ
The Literature of a nation reveals its innermost thoughts, deepest yearnings and highest ideals (Smith *The soul of Germany* p 2)

શુદ્ધ શોધખોળથી રાત્રની ધીની આવે છે અને જે પ્રજામાં સત્યપર પ્રીતિ છે, સત્ય પ્રાપ્ત કરવા આગ્રહ, પ્રયત્ન, શ્રમ, ત્યાગ, સાધન, પ્રવિનિષ્ઠ છે, તે અનનુ કલ્યાણ સ્થિતિમાં જ હોય છે કથિરદત્ત સહિત્યોએ કાલ્ય પ્રકરણો પણ જમત્યા કલ્યાણ અર્થે તે વાપગવી-કલ્યાણ માટે કાલ્યમાં મન્યુ, એરી-પ્રજ્વલિત વાહના આવા વાતાવરણમાં જાગે છે કલાવિધાયક કલાની સૃષ્ટિ થતી છે એથી એને તરમ આનંદ અને સાતિ મળે છે સૌંદર્યની નજીક એની પામે કલાની સૃષ્ટિ કરાવે છે દેશવત્સન દેશજન પરના કલ્યાણ અર્થે વર્તે છે, પોતાના સ્વાર્થ માટે નહીં, પણ સમભાવ અને આવેશ દેશવત્સવતાને શ્રીધે એનામાં હોય છે, તેથી જોખમ દાનિ, કુખ, વૈભવપરાક્રમના વગેરે ખેડવાને તૈયાર થાય છે અને જે નવા નક્કરો, જૂના સ્થાનોના જે નવા પ્રયોગો તે શોધી જગદને ચરણે પડે છે તેથી પોતાના દેશનું ગૌરવ વધારે છે જે સર્વશક્તિશાકુર અને યો. જગદીશ ચક્ર વસુદેવ ભારતનું અને અગાળાનું ગૌરવ વધાર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ હિન્દુસ્તાનની એકતાની સાગણીને પોણી છે સમગ્ર હિન્દુસ્તાન એમને માટે મગર છે અને એઓ અમારા છે એવી લાગણીવાળું છે

જર્મનીએ વિદ્યા, પતિતા, વિજ્ઞાન, શોધખોળ વગેરેને જે ઉત્તેજન આપ્યું હતું તેથી માત્ર ૪૦ વર્ષમાં તેનો ઉત્થ થયો હતો જ્યાં જ્યાં વિપુન થન હોય ત્યાં ત્યાં આ સર્વેને ઉત્તેજન આપ્યું જોઈએ, નહીંતર ધનોપાર્જનમાં લંબિય જૂની જવાય છે, વિચાર સ્પષ્ટાઈ નામ છે અને પ્રગતિ અટકી નામ છે વળી આ જામનો જૂદો છે વિજ્ઞાન અભ્યસ ફેરફારો કરી શકે છે એક શહેર વેપારનું મોટું થયું હોય છતાં આગગારીથી તેનો વેપાર અગ્રીબીભાશિલેમાં વધી શકે છે એક મોટું નર હોય છતાં આગગારી અને રંગમંચી તેનો વેપાર-એકો અર્થશીકે છે માટે આકર્ષક સન્નેગીથી જે વેપારઉદ્યોગ એક સ્થળે કે એક જાતના હાથમાં આ-આ તે નિરતર ત્યાં જ રહેશે, એનો આ વિજ્ઞાનના મુગમાં ભરોસો નથી માટે નિદ્રા અને શોધખોળને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ વિદ્યા દેશને એક લખાવે છે અને ગૌરવ અપાવે છે

ગુજરાતી સાહિત્ય ખેડાય છે પણ હજી સુધી થયું કરવાનું બાકી છે કહેવાય છે કે જીવનમાં જે હોય તે સાહિત્યમાં આવે છે સાહિત્ય માત્ર જીવનનું પ્રતિબિંબ છે એમ હશે, છતાં હવે જોઈએ કે આપણા વર્તમાન જીવનના ધણા સ્વરૂપો હજી આપણા સાહિત્યમાં પ્રતિબિંબિત નથી થયા સાહિત્યના ગર્જનને અંગે પ્રજાની શુદ્ધિ અને હૃદયનો વિકાસ અસ્વતો, જે જેમ શુદ્ધિ વધારે, ખીતેવી, અખર, સગારી જેમ સાહિત્ય પણ એવું જ આજના જમાનામાં પ્રજામાં જે નેતન આવતું થય છે તેને શીધે સાહિત્ય પરપરા અથવા સંકેત કે જે ન રહેતા આત્માની ગંભીરતા પ્રતિજ્ઞા પ્રકૃતિ અને મનુષ્યના ધણોનો સૌંદર્યના અન્વેષણથી જીવન જગત ધર્મના કાર્તિ પ્રવિણ, પ્રગતિ પ્રાપ્ત કરવા મતા સ્વપ્ના સાહિત્યમાં પ્રતિ

મિશ્રિત થાય અને સાહિત્ય દ્વારા અનેકને પ્રેરણા કરે છે પ્રગતિનું પટેલું લક્ષણ શુદ્ધિની મુક્તિ છે આપણા દેશમાં ગયા જમાનામાં શુદ્ધિ રાસ્ટ્રની, રૂઢિની અને રાજ્યદારી સ્થિતિની દાસ્ય થઈ રહી હતી પ્રત્યેકને માટે સત્યની રહાણી તેના 'અધિકાર' પ્રમાણે કરવામાં આવી હતી. પણ તેથી વધારે સ્વતંત્ર વિચાર કરવાનો તેનો અધિકાર નહોતો એટલે શુદ્ધિ નિઃશ્વર થઈ અને 'કર્તાઈ' ગઈ હતી પરંતુ અંગ્રેજી વિદ્યાએ આપણી શુદ્ધિનો દાસ્યમાંથી મોક્ષ કાપ્યો છે તેથી જ આપણા દિવમાં આજે પ્રગતિની, ઉન્નતિની, ગૌરવની વાણનાઓ ઉછળવા લાગી છે, પણ તેમજ નોંધએ તે પ્રમાણમાં શુદ્ધિ દાસ્ય ગયું નથી એક રીતે આપણે એનામાંથી ચૂસમાં ગયા છીએ આપણા રાષ્ટ્રો અને ઊંચું દાસ્ય મૂક્યું છે તો યુરોપના શાસ્ત્રો, વિદ્યા, રૂઢિના દાસ થઈ છીએ ન્યૂનતર રીતે નિચાર અને આચાર કરવા બહુ જ ઓછા તરફ ધીએ ઓછામાં પૂરું ગુજરાતના જે ભાગમાં નાનામોટા દેશી રાજ્યો છે ત્યાં એકપુરૂષનું સમૂહનું શાસન હોવાથી શુદ્ધિનું દાસ્ય પૂરેપૂરું છે જે સ્થિતિ હોય છે તેમાં ન્યૂનતા જોઈ રહ્યાની નથી કે તેથી વધારે સારી કંઈપણ નહોતી નથી રાષ્ટ્ર નહીં, પણ શાસન કરનાર વ્યક્તિ જનનું દેવ અને છે તેથી સયના અન્વેષણ કરતા તે ચક્રિતને પ્રજા ગણવાનું જ કલ્પ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તેને હમના પોતાની જાનનો હમની પડે છે અને પ્રતાપશામી અનેક મળ શુદ્ધિ ઉપર ચડે છે વિદિશ ગણપમાં જે અત્યંત નતા હતી તે હવે ઓછી થવા લાગી છે જ્યાં જ્યાં એ અત્યંત નતા પ્રકટ થવાના પ્રયત્નો છે ત્યાં ત્યાં અકુશો મૂકાતા જાય છે સત્ય કથન કરના પ્રિય કથન માટે અંગ્રેજ અમનદાગે વિગેષ આતુર છે પ્રામાણિક મતભેદ અને સ્વતંત્ર વિચાર એમને ક્યતા નથી પરંતુ એમના નિચારના દાસ થવાથી તેઓ પ્રસન્ન થઈ શકે છે આ નસુમ્મિતિ વધારે જાને તો આપણી શુદ્ધિની ખીલવણી બહુ જ ઓછી થશે પણ વિદિશ પ્રજાએ શુદ્ધિના મોક્ષ માટે ધણા આત્મભોગો આપ્યા છે અને એના વડે જ આજના ગૌરવ, પ્રભાવ અને સત્તા મેળવ્યા છે એટલે શુદ્ધિનું દાસ્ય એ પ્રજા આહિ ચિરકાળ દરના નહીં દેશે

આવા પ્રસંગોમાં સાહિત્યસંસ્કૃતિનું કર્તવ્ય વિદ્યે થાય છે તેમ વધાર આત્મિક અને અભિ નિવેશની અપેક્ષા રાખે છે સાધ્યનું દક્ષન પણ જેટલું સ્પષ્ટ અને સમૃદ્ધ થયું નોંધએ તેટલું જ માધ્યનોનું ભૂતકાળમાં નજર નાખી, કલ્પનાના પ્રભાવે વર્તમાન કાળની ન્યૂનતા, દોષો, અન્યતો દશાની લવિષ્યની આશાઓ વાળનાઓ, લાવનાઓની ઝાખી કરાવી શકાય જે પ્રાતિક રાષ્ટ્ર જીવન આપણુ લક્ષ્ય છે તે સાહિત્યસંસ્કૃતિમાં અનેક રૂપે અને અનેક સ્થળે આવિર્ભાવ પામી શકે વાર્તાઓમાં, કાવ્યોમાં, નાટકોમાં, સમાલોચનામાં, કથાની ચર્ચામાં, નીતિગાત્રમાં, રાજ્યશાસ્ત્ર કે અર્થશાસ્ત્રની ચર્ચામાં, ઇતિહાસમાં વગેરે વગેરેમાં રાષ્ટ્રના સ્વપ્ના, દર્શનો (Visions), અભિવાધ્યો, ઇતિહાસ પ્રગટે છે ગુજરાતના પરમ સૌભાગ્યમાં ગૌરવ અને પૌરુષભરી ચક્ષુ જાગે છે ગુજરાતની પ્રત્યેક વસ્તુ માટે પૂજ્યભાવ જાગે છે દાસ્યની લાગણીમાંથી મુક્ત થઈ, જાતી દોષો ગપ્પજન કહી શકે છે "હું ગુજરાતી છું" ગુજરાતી થવામાં એનું ગૌરવ છે, પ્રતિષ્ઠાદાન નથી

આને માટે અતીત અને વર્તમાન ગુજરાતના જીવનમાં જે જે પ્રેરણા આપે એવા પ્રસંગો હોય તે સાહિત્ય દ્વારા પ્રજાના જીવનમાં એકરસ કરી દેના જોઈએ * આ જમાનામાં વિદ્યા, કલા, ચિંતન, ઇતિહાસના પ્રદેશમાં ગુજરાતીઓની સિદ્ધિઓ નહીં જતી છે, જતા ખતનાજીમાં જે જે છે તે બધી પ્રકટ કરવી જોઈએ સાહિત્યપરિષદે પોતાનું એક લક્ષ્ય આ પ્રકારનું ગમ્યું છે તેના અહેવાલો એ દિશાના થયેલા કાળનો ખ્યાન આપશે ઉપર નિર્દિષ્ટ કરેના પ્રસંગો ન હોય તો કલ્પનાથી તે ઉભા કરી, રાષ્ટ્રનું ચેતન જમાડવું અને પોપલું ગુજરાતીઓમાં ફેલી ફેલી શક્તિઓ છે તેનું અન્વેષણ અને નિરૂપણ પ્રગતિને સહાયક થઈ પડશે.

અગ્રેજી વિદ્યાને લીધે આપણા અનેક બેદોમાં એક નવો ભેદ ઉમેરાયો છે તે ભેદ અગ્રેજી ભજોના અને નહીં ભજોના વચ્ચેનો છે બન્નેની દિશાઓ, સંસ્કારો, વાંછનાઓ, ભાવનાઓ જીવનપ્રવાહ ત ન નિગળા છે પરંતુ વર્તમાન સાહિત્યકારો એ નિરાળાપણ કહાડી નાખશે રાષ્ટ્ર માટે એકતા જરૂરી છે એકતા સમભાવ વિના નથી સર્વે ગુજરાતીઓ અમાગ છે અને એમના અમે છીએ અનગપણ એકતાનું વિરોધી છે, શિક્ષણના ફેવાનાથી, સાહિત્યની વિવિધ સૃષ્ટિથી અનગપણ નિર્મૂન થઈ શકશે અને રાષ્ટ્રના જીવનમાં સગમે પ્રવાહ વહેશે ત્રાપી અખડાને સખતા અથો છપારી આ અનગપણ દૂર કરવાનો જે પ્રથમ સ્તનીય ઉદ્દેશ આદ્યા છે તે માટે એમને ધન્યવાદ પ્રદ છે.

સાહિત્ય પ્રત્યે આ દષ્ટિ થશે ત્યારે માત્ર ભાષાતત્ત્વમાં થતો કાળક્ષેપ નિરોધ ઉપયોગી કાર્ય કરશે, રાજસ્થાન બંગાળા મહારાષ્ટ્ર અને દિલીના ઇતિહાસની વાતો રચાશે તેની સાથે ગુજરાતના ઇતિહાસની પણ ગુજરાતના ઇતિહાસના અનેક પ્રસંગો રજૂ થઈ ઉપર ભજાને અને તેમના નિમે ગ્યાએના કા થો ગુજરાતમાં નવું ચેતન પ્રેરશે ગાંધીય ભાવના જગૃત રાખના ઇતિહાસ, અને સામાન્ય લોકજીવનમાંથી પ્રસંગો પેનામાં આવશે, પ્રાચીન લોક-કથા અને પંપરા નવા સંજોગોને અનુકૂળ રૂપાન્તર પામશે રાષ્ટ્રીય સંસ્કારિતા (culture) અને રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના નિમાણ અને ભોગ માટેની લાગણીથી એક પછુ જન અસ્પૃશ્ય નહીં રહે.

સમયના અજાણે વિશેષ ઉદાહરણોથી આ વિષયનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી પણ સાહિત્યમેના એકતાની સાધક છે કમણમાં લખાએનું પુસ્તક દ્વારમાં વચાવ છે અને તે લખાણુ ત્યારે જ નહીં પણ ત્યાર પછી વર્ષો લગી સાહિત્યની સૃષ્ટિમાં જે વર્ણનો, જે પ્રસંગો, જે વિચારો, જે ભાવનાઓ, જે પાત્રલેખનો હોય તે સર્વમાં પોતાપણ લાગવાથી પર જેવું રહેતું નથી.

સાહિત્યની રાષ્ટ્રીય ખીતવણીની સાથે કલાની ખીતવણી આવશ્યક છે ચિત્ર, ગીત, સ્થાપત્ય, મૂર્તિવિધાન, વગેરે વગેરેમાં રાષ્ટ્રીય ભાવનાથી સચયન થવું જોઈએ ગુજરાતના પરા-

* ઈ સ ૧૯૧૬ ના ગુજરાતીના હીવાળીના અકમાં ગુજરાતનો ઇતિહાસ અને ગુજરાતી સાહિત્ય વાગે લેખ જુઓ.

ક્રમો, ગુજરાતના સકટો, ગુજરાતની વાહનાઓ, ગુજરાતના સ્વખાઓ, ગુજરાતના વતનીઓ, ગુજરાતના ભૂમિદેય ચિત્રકલાથી નિર્મિત થાય, સંગીતમાં રાષ્ટ્રનો આત્મા પ્રકટે સ્થાપત્ય અને મૂર્તિવિધાન પ્રજ્ઞના નવજનનમાંથી ઉદ્ભવે અને માત્ર નકનરપે ન જન્મે તો જ રાષ્ટ્રજીવનને પોષણ મળે આપણા દેશી રાજ્યો અને શ્રીમતો આ દૃષ્ટિથી આ કળાઓને ઉત્તેજન અને આશ્રય આપતા નથી તો પછી સામાન્ય વર્ગ પાસેથી તેમની અપેક્ષા કેવી ?

રાષ્ટ્રભાવનાનું વાસ્તવિક અધિગ્રાહ લોકોની કલ્પનામાં છે કનાના આવિર્ભાવ કલ્પનાથી થાય છે આમ હોવાથી ધણી વાર એનું બને છે કે રાજવંશો અથવા ત્રિગણના વૃત્તાંતોમાં નહીં પરંતુ કલાવિધાનમાં રાષ્ટ્રનો સત્ય ઇતિહાસ પ્રતીત થાય છે વિગ્રહો અને રાજવંશની તવારીખ લોકોના દરેકની તવારીખ છે પરંતુ એક મહાકાવ્યની રચના, એક અનુપમ સુદર સ્થાનનું કલાવિધાન, ચિત્રપર પરાનો સનત વહેતો જન્મપ્રવાહ, સંગીતની વિવિધ અને આત્મરસી સૃષ્ટિ એ જ લોકોના આત્માના આવિર્ભાવ હોવાથી તેમની ખરી તવારીખ જાણીએ છે અનુપમ કલાસૃષ્ટિ સમગ્ર પ્રજ્ઞના જીવનમાંથી જન્મી પ્રજ્ઞના પરચરમાં-શ્રીમતથી માડી અકિચનપર્યંત મહેતોથી માડી ગુણો પર્વત, વિદ્યાનથી માડી અજલ પર્વત, સુખીથી માડી દુખી પર્વત, વૃદ્ધથી માડી શિશુ પર્વત સર્વનો આદર પામી શકે છે તો રાષ્ટ્રની એકતા આણી શકે છે

કના વિના પ્રજા અધ અને મૂક રહે છે રાષ્ટ્રની રચનામાં ક્યાનું સાહાય્ય નાનું સૂનું નથી રાષ્ટ્રીય વાતાવરણ, રાષ્ટ્રીય સ્વભાવ, અને રાષ્ટ્રીય ચિંતન આની કલામાં થાય છે રાષ્ટ્રની અસ્પૃટ શક્તિઓ કનાથી ખીંચે છે અને રાષ્ટ્રના પ્રપુલ્ક વિહાસમાં મદદ કરે છે જે વાતાવરણમાં, જે સંજોગમાં લોકો વસતા હોય તેને અનુનક્ષી કલાવિધાન હોવાથી મમત જાગે છે અને મમતને જાગે રહેથી અસ્મિતા, એ રાષ્ટ્રજીવનનું મુખ્ય પોષક અંગ છે

ગુજરાતની કલા હજૂ આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકી નથી ગુજરાતમાં હજુ રાષ્ટ્રનું એવું ચેતન નથી કે, જેનાથી કલાના વિધાનને પણ વેગ મળે પણ એકતાની, રાષ્ટ્રોત્થાનની આકાંક્ષા જાગે તો આ દિશામાં પણ ફેર પડશે

સાહિત્ય અને કલાના નિર્માણને અગે મહત્વનો પ્રશ્ન સત્યાન્વેષણનો અને વિશ્વાપ્રાપ્તિનો છે ગુજરાત વેપારમાં આગળ છે, ઉદ્યોગમાં આગળ છે ગુજરાતમાં અનેક દેશી રાજ્યો છે, એટલે પ્રજ્ઞતાં ઉત્કર્ષતા અનેક પ્રયોગો અજમાવવાના સાધનોથી એ સપ્ત છે ગુજરાતના જીવનમાં વેગ છતાં વિચાર ધણો ઓછો છે વેપાર અને ઉદ્યોગના અર્થશાસ્ત્રની અર્થ કરનાર કેટલા ગુજરાતીઓ છે ? મદ્રાસ અને બંગાળની સરખામણીમાં ? રાજ્યશાસ્ત્રની મીમાંસા કરનારા કેટલા ગુજરાતીઓ છે ? અનેક નાની મોટી નાતોથી વસેલા ગુજરાતમાં સમાજ શાસ્ત્રના કેટલા પડિતો છે ? મહોટા મહોટા જન્મદુર્ભાગ્યા ગુજરાતમાં તત્ત્વના ચિંતકો કેટલા છે ? વિચાર, પડિતોની પ્રેરણા છે ? ઉત્તેજન છે ? આશ્રય છે ? સાયન્સના ફલાવા, માટેઓ ગજજર આ જ કેટલાક વર્ષથી મેદનત કરે છે પણ ગુજરાતે તે માટે શું કર્યું ? અલગત અમદાવાદ અને મુબાઈની સાયન્સ ઈન્સ્ટીટ્યુટને ધનાઢ્ય ગુજરાતીઓનું, દ્રવ્ય મળ્યું છે, પણ રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ ઉપયોગી એવી કઈ સત્યા જન્મી છે ?

મીરાબાઈ ૩ ૦-૮-૦ એન એન ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

બોદિમીઆમા રાષ્ટ્રીય સમહસ્યનાની સ્થાપના થાયી બોદિમીઆમા વિજ્ઞાનનો પ્રયાગ થયો પ્રજાનો સ્વભાવ ફેરવાઈ ગયો. શિષ્યની, વિજ્ઞાનની બેલીવાદીની અને ઉદ્યોગની મીઠ સત્યાઓ અને લીધે સ્વચાઈ અને સમગ્ર રાજ્યમા સ્થાવર અદિત્યના અભ્યાસો વેગ મળ્યો આથી બુદ્ધિની વીર્યવાન પ્રવૃત્તિ ચાલી, કાર્ય કરવાનું સામર્થ્ય અને પૌરુષ આન્ય અને વૈજ્ઞાનિક ચોક્કસાઈ વધી

વિચારનું પ્રાધાન્ય રેલ છે ત્યારે પ્રતિભા લેખકો અને વિચારકોને વેગ આપે છે અને સમાજના શિષ્ટ વર્ગને સૌંદર્ય અને સત્યતા, પ્રેમ અને પ્રયસાથી અનુપ્રેરિત કરે છે એથી રાષ્ટ્રનો આત્મા ઉન્નત થાય છે આપણે ત્યાં સરસ્વતીમંદિરનો દાખવો મોજુદ છે

ક્યા દ્વારા ગુજરાતનું એકત્વ હેલુ જોઈએ તે આની રીતે નથી

ઉદ્યોગહુનર અને વેપાર માટે આપણું ગુજરાત મથકર છે એ કાર્યોમા આપણે જેટલા મશગુલ છીએ તેટલા ખીજા કોઈ કાર્યોમા નથી એ કાર્યો માટે આપણામા અભાવસિદ્ધ ચોખ્ખતા છે પણ એ કાર્યવિચારદત્તાને લીધે જે ઉચ્ચ અસ્થિતા આપણામા હોવી જોઈએ તે નથી એથી આપણું ગુજરાત એકલવાવ અનુભવતુ હોય એવું પણ નથી આપણે ઉદ્યોગ વેપાર માત્ર આપણા (એટલે વ્યક્તિઓના) લાભને માટે કરીએ છીએ સમસ્ત દેશના દિલની ખાતર, આપણા દેશના મુખ, કીર્તિ, ધારવ વધારવા ખાતર, આપણા દેશનું પરાવનન કમી કરવા ખાતર, એથી પ્રાપ્ત થતી લક્ષ્મીથી દેશના ઉદય માટે નવી નવી જાતના મુખ, સચવક, વૈભવના સાવનો યોજવા ખાતર, એ નક્ષીથી પ્રાપ્ત થતી સત્તા પ્રગતિ અર્થે વાપરવા ખાતર, એ લક્ષ્મીથી નિદુષ્ટતા પોષવા ખાતર, એ લક્ષ્મીથી નવા નવા ઉદ્યોગો અને વેપારો ખેડવા ખાતર, આપણી જોઈએ તેવા પ્રમાણમા પ્રશ્ન નથી જો હોત તો ગુજરાત પ્રાતની આખી પ્રજા એક લાગતી, એક વિચારતી, એક વર્તનતી, એક આત્મહથી, એક નિદાથી, એક આદર્શથી પ્રાપ્તિ હોત, સ્થૂન રીતે ગુજરાતે પોતાની એકતા સાધી હોત ઈશ્વરના વેપારીઓ દિ-દુસ્તાનમા રાજ્યકર્તા ક્યા તેવા પરાક્રમ કરવાની વૃત્તિ ગુજરાતી વેપારીઓને કદી થઈ દરી ? રાષ્ટ્રજીવનથી તદ્દન પરાક્રમ હોવાથી ક્યાથી થાય ? પણ વેપારઉદ્યોગ યુરોપઅમેરિકાની પ્રજાઓને હોવી રીતે એક કરે છે એમની એકતા સાધી દેશ-પરદેશ કેવા સર કરે છે અને પોતાના દેશના કીર્તિનાસ્ત્ર વધારે છે, એનો ખ્યાલ ગુજરાતમા પ્રસરે તો ગુજરાત દિ-દુસ્તાનની વેપારઉદ્યોગના પ્રદેશમા ધણી મહોળી સેવા કરી શકે અને એ સેવાની પ્રતિષ્ઠા મેળવે પણ પારસી માન પારસી જ રહે, જોળ માત્ર જોળ રહે, મેમણ માન મેમણ રહે, ટોરા માન હોરા રહે, લાગીઆ માત્ર લાગીઆ રહે, કપોળ માત્ર કપોળ રહે, બ્રાહ્મણ માત્ર બ્રાહ્મણ રહે, પાગીદાર માત્ર પાગીદાર રહે અને ગુજરાતી ન થાય સારા લગી જે એકતા આવવી જોઈએ તે આગતી નથી

દુર્ભાગે ગુજરાતનો ઇતિહાસ એક સકનનાશાળો ઇતિહાસ નથી અને જે છે તેનું સકનિત નિરૂપણ થયું નથી. યાદવોનના સમયથી આજ ૩૬ ગુજરાતે અનેક અગ્રાણિક

સુવતાની જોઈ છે હિન્દુ, મુસલમાન, હિન્દુ (મરાઠા), અંગ્રેજના વિમહો, પરાક્રમેષ્ઠ બનેલો ગુજરાતનો ઇતિહાસ આકર્ષક અને ઉત્તેજક લાગતો નથી મહામહાપાપ્યાય હ પ્રસાદ શાસ્ત્રીએ બગલાના ગૌરવ વિશે જેવું લખ્યું વર્ષમાનના બગાળી માહિત્યસમેનન પ્રમુખપદેથી આપું છું, તેવો લેખ ગુજરાતના ગૌરવ માટે લખવાની સામગ્રી મોટું નથી એમ નથી, પણ ગુજરાતનું ગૌરવ ગણ એ પાપ ગણાય છે એ નિચાર હાથ્યાપ દેખાય છે આવી રિયનિમા ગાંધીથી અનુપ્રાણિત એકલા કેવી રીતે અનુભવાય બનાજો રાજ ગમમોહનગાય, ઈશ્વરચ, નિઘાસાગર, કેલચંદ્ર સેન, વિવેકાનંદ, બકિમ ચંદ્ર, સ્વીન્નનાથ, પ્રો જગદીશચંદ્ર વસુ, ડૉ ગજેન્દ્ર લાલ મિત્ર, સર ગજેન્દ્ર મુન્દરજી, મુરેન્દ્રનાથ અવનીન્દનાથ હાકુર, નુરેશ વિશ્વાસ વગેરેથી મગગ ચઈ ખીજ પ્રાપ્તોને પણ મગર બના છે પણ ગુજરાત પાન-૦ અસ્તવની, ડરસનેદામ મૂળજી, દાદાભાઈ નરસી, સર શીરોઝસાહ મેહર ચર અરેજી ભાગી, નર્મલચંદ્ર, ગોવિન્દરામ, ક્યાપી, પ્રેમચંદ ગચચંદ, મહાત્મા ગાંધી અબ્દુલ કરીમ જમાન, મહમદ અલી ઝીણા, અખડાનહ, મોતીભાઈ અમીન, નુસિહપ્રસાદ શિરંગારી ગજગર, પ્રો ગજગર, રાજોડનાથ હોળવાય, જમનાપાઈ સકલ્લ, ગોડગના રાણ નંદુવળા, કાનજી હીડિયા, રાજચંદ, વીરચંદ ગાંધી, રેપ્ટન જોરાવરસિંહ, જમમેદજી નસર વાનજી દાદા, માધવતાન દેસાઈ વગેરે માટે બધા મગર નથી ત્યા ખીજ પ્રાપ્તોને ગુજરાત માટે મગર જગવાની તો આશા જ કેવી? જોરે વર્તમાન કાળના વીર પુરો અને બીએ આવી રીતે મ માનિત હોય તો ભૂતકાળના સિદ્ધસજ્જે, હેમચંદ વસ્તુપાળો, વિમળશાહો, પ્રેમાનંદો મહમદ બેગાઓ, તાનાગીગીઓ, રીંગિજય મુરીઓ, મેહરજી ગણાઓ, અમરજી દીરાનેને તો બિચાગઓ તો દિશાગ કયા? ગુજરાતો પોતામા, પોતાના જૂનવર્તમાનમા શ્રદ્ધા નથી, તેમ માટે આ ૨ નથી ગુજરાતને કાઈ પ્રમળ મહેરજી નથી તો પત્રી ઇતિહાસથી જે એકન આવરી જોઈએ તે ક્યાથી આવે?

- ઉપર જોઈ ગયા કે એકતા આણનારા જુદા જુદા બજો ગુજરાતમા મેળા છે તો પછી છાત ઢોળીને સર્વે કહે કે " અમે ગુજરાતી છીએ" - અમે ગુજરાતને પ્રતિન મપન, કીર્તિમત શક્તિશાળી, પ્રભાવી, પ્રતાપી કરીશું, એની ભાનના જગૃત થવાને સાર છે ગુજરાત માટેન અભિમાનથી (Patriotism) એકતા આવી શકે પણ તેની પ્રેરક શક્તિઓ હજુ નિદ્રાવશ છે હજુ અર્ધગુજરાતી એમ કહેશે નહીં " *Not through him should Gujarat come to shame* " તેમ કોઈએ છાતી ઢોળીને હજુ એમ પણ નથી જુલુ કે-પ્રેમાનંદ ગુજરાત ભાવાને સર્વોપરિ ડરનાની સાબના કરી છે, તેમ ગુજરાત સર્વોપરિ, સર્વે અગ્રણી થાઓ રા રા મહમદઅલી ઝીણા કહે છે કે મનુષ્યના જીવનમા પ્રેમનું, ધર્મનું અને સ્વદેશપ્રેમનું દર્શ (Vision) યાય છે, પણ ગુજરાતને હજુ આ એક દશન થયું નથી થયું હોત તો ગુજરાત ઇનિલિન ન હોત ગરવી અને ગુલુવતી ગુજરાતની કવિતાઓ ગવાય છે, પણ જૂગોળના વર્ણનથી ગબીર અને ભવ્ય સ્વદેશપ્રેમવતું દશન હજુ કોઈને થયું નથી.

પાડવ અને કૌરવ ૩ ૩-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

પોતાની જાદગીનું સાર્થક કરના ગુજરાતીઓ પુખ્તદાન કરે છે, તીર્થયાત્રા કરે છે, કષ્ટ વેઠે છે પોતાના મુખસમગ્ર સાચવના, પોતાનો વૈભવ માણના, સત્તા ભોગવના પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ ગુજરાતના અસ્તિત્વનું સાર્થક કરવા, ગુજરાતને વૈભવશાળી, મતાવાન, સુખી, પ્રતાપી, સમર્થ કરવા કોઈ પ્રયત્ન કરતું નથી મધ્ય બેદલાવોને, બધા અજુરાગોને, જાનાથી ધાઈ ગયેની બધી જુદાઈને ભાગી નાખે, ઓગાળી નાખે, એકરસ કરી દે, એવું સ્વદેશપ્રેમનું બળ જોઈએ એવા પૂરમા નથી.

રાજ્યગ્રંથ એક હોય જોઈએ તે પણ નથી અનેક વાર મેં કહ્યું છે કે આપણા જેવા કોઈ પણ કમનમિત્ત દેશ નહીં હોય, કારણ કે રાજ્યદ્વારી દીનાલો દરેર મણાએની છે, અને આપણી એકતાને બાધક નીવડે છે કેનહાઉંસીએ બીજા રાજ્યો ખાનસા થયા ત્યારે ગુજરાતના દેશી રાજ્યોને પણ ખાનસા કર્યા હોત તો આ દીવાલો મ્હી ન દોત અને ગુજરાતની એકતાને આજે ખડિત કરતી ન હોત.

એક રાજ્યતત્ત્વ હોય છે ત્યારે રાજ્યવ્યવહાર, ધારા-વ્યવહાર, રાજ્યમેના, લોકમેવાના સરખા પ્રસંગો પ્રાપ્ત થવાથી એકતા પોષાય છે જનમનગર કે મોરબીમા ગમે તેટલો જુનમ થતો હોય પણ તેનું સખીનના કે મધનપુરના કે અમરેલીના કે અમદાવાદોધરાના લોકોને સ્નાનમતક લાગતું નથી કમ્બમા ગમે તેટલું અધિક હોય તો તેની દરગર ભગ્ય, નડીઆલ, કે રાજકોટના લોકોને થોડી જ પડી છે ગાયકવાડી રાજ્યમા કેજનણી વધારે ફેનાની હોય તો તેનો લાભ થોડો જ ધરની રેમતને મળવાનો છે આમ સૌ સૌના સ્વાર્થ જૂ. થાય છે બ્રિટિશ ગુજરાત અને દેવીરાજ્યોનાં ગુજરાત તદ્દન નોખા પડી જાય છે બર્મિને એક બીજા માટે લાગણી કે દરકાર નથી ગુજરાતના સાર્વજનિક જીવનની જે કોઈ દિનચાન થશે તે માત્ર બ્રિટિશ ગુજરાતના મુખજુ ખ પરત્વે ચાલવળ કરી ફૂતફૂલ થશે અને દેશીરાજ્યોના મુખજુ ખ પરત્વે ઉઠાસીન રહેશે પહેલી કેજનણી પરિષદનો કાર્યવ્યવહાર 'આ કથનનું સમર્થન કરશે ગુજરાતમાં અનાદિદી રાજ્યદ્વારી પ્રાતિક પરિષદ અસ્તિત્વમા. 'આવશે- એવું થોડાક વખતમા થનાનો સમવ લાગે છે તો તે પણ ગુજરાતના જે ભાગની એની જ ઉપેક્ષા કરશે આમ બેદ છે તેમા બ્રિટિશ સરકારે બી. રીતિ વધારો થયો છે ગુજરાત મુખજુ દનાકાની સરકારની તામે છે, પરંતુ ગુજરાતમા આવેનું વડોદરા રાજ્ય તેને નહીં પરંતુ દિદી સરકારને તામે છે આથી એવું થાય છે કે સર્વ સરકારી રીપોરમાથી વડોદરાની 'દુષ્ટકન ખાન રાખનામા આવે છે વસ્તીપત્રક, કેજવણીના રીપોર્ટો વગેરે વગેરેના અભ્યાસીઓને આથી કેની મુશ્કેલી થાય છે તેનો ખ્યાન તેઓ સિવાય બીજાને આવવો કમ્બ છે વળી આ બેદ દોવાથી મંદારાજ, સિધ આદિમા જેટલી સરકારી નોકરીઓ છે તેટલી નાનકડા બ્રિટિશ ગુજરાતમા નથી, એટલે સરકારી નોકરીમાં ગુજરાતીઓની સખ્યા ઓઠી રહે છે અને એથી એમના દેશની રાજ્યપ્રતિષ્ઠાને હાનિ પડેલે છે એક તો અપણા લોકોને ઉઠેર સાકડો છે, નાતો અને પોગા અને ગામોની બહાર જેમની દષ્ટિ નહીં જ-એવા લોખ આ કૃત્રિમ દીવાલો બેદી એક યઈ સાના મુખજુ ખમા ભાગ લેએ આશા'દાન તો નિરાશ જ છે.

રાજ્યતા એક હોય ત્યારે રાજ્યસેવાના પ્રસંગો સૌને સરખા, પ્રાપ્ત થવાથી એકબેને અનુભવ થાય છે તેમ દેશની અને રાજ્યની સત્તા જળવવા, દેશનું રક્ષણ કરના લશ્કરી નોકરીની અનુકૂળતા હોય છે તે જાવણીઓમાં અને રણસેનામાં પણ દેશના જુદાજુદા ભાગરિભાગો એકત્ર થઈ એક રાષ્ટ્ર થાય છે વડોદરા, ભાવનગર, જૂનાગઢ, ભરૂચનગરમાં લશ્કર છે એમાં ગુજરાતના અમુક વર્ગના—‘કાદીઆ’ વર્ણના જૂજ ભાગનો પ્રવેશ છે, ગુજરાતના સર્વે નતની એનો નથી એટલે એકતા પામવાનું એ હેતુ પણ ગુજરાતને ખપતું નથી યશુ

રણસેના જેમ પરાક્રમ પ્રાપ્ત કરવાનું, પોતાની પ્રજા અને પોતાના દેશને કીર્તિવત્ કરવાનું યથા છે તેમ એ પરાક્રમ કરનારી શક્તિ કેળવના સાવજનિક ક્રીડાવિનોદોની વ્યવસ્થા પણ જરૂરી છે ક્રીડાક્ષેત્રમાં સૌ પોતાના બેદલાન—નાતના, ગામના, પરગણાના, ધર્મના, જાતિના, અસ્કારના બેદલાન જૂની જાય છે ક્રીડારિનોદોને સમાજ અવારનવાર ગુજરાતના જુદાજુદા સ્થાનોમાં ભરાય તો ભૌગોલિક એકતા સંધાવા ઉપરાંત પરાક્રમ અને યશ માટે સર્વે એકસરખી સાવજનિક આકાંક્ષા જન્મે અને એ આકાંક્ષા ક્રીડાકુશળતા અને જગતી પ્રાપ્તિમાં પરિણમે તો ગુજરાતનો એકભાવ ખતિ નહીં રહે પરંતુ ગુજરાતમાં મરદાની કે વિનોદી વૃત્તિ પણ નથી નાનો જમાડવા, વરવેણા કઢાડના, નાના છોકરાઓને પરણાવવા, અને રાતદિવસ વૈતર કરામતથી ગુજરાતીઓને ક્યારે દુરસદ મળે છે કે અત્યા દગલો, ‘મેચ’, ‘ટુર્નામેન્ટ’ કે ‘મેઇસ’નો વિચાર સરખો પણ કરે

• પરંતુ આવી એકતા બે રીતે આવી શકે—પાટનગરથી અને આગેવાનોથી ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ અણ્યા છે પરંતુ જે માનદણિ જમાતીઓની કબજતા પ્રત્યે છે, દક્ષિણીઓની પૂણા પ્રત્યે છે, હિન્દુઓની કાશી પ્રત્યે છે, પીઓસોફિનાજાઓની અદ્યા પ્રત્યે છે, તેવી દષ્ટિ કોઈ ગુજરાતીની અમદાવાદ પ્રત્યે નથી સમસ્ત દેશી રાજ્યોને એની સાથે લેવાદેવા નથી અમદાવાદના જાગ્ર સરકારોને હીંમે સુરત ભરૂચમાં એ હાસિને પાત્ર રહેતું છે ગુજરાતના શુદ્ધિમાન કે પ્રતિભાસાલી કે વ્યવહારનિપુણ પુત્રો અમદાવાદ તરફ આકર્ષાતા નથી વાનેપ્રસ્થ થયેલા અધિકારીઓ પણ ત્યાં નિવૃત્તિનિવાસ કરતા નથી દેશમાં કોઈ પણ પ્રજા ઉઠે ત્યારે અમદાવાદ શું કરશે અથવા શું ધારે છે, એવા પ્રજા કોઈ ગુજરાતીને ઉત્તો નથી અમદાવાદમાં મીમો છે એટલું જાણીતું છે પણ અમદાવાદ પ્રજાજનનનું તીર્થ છે જેનું કોઈ જાણતું નથી આ જ મહાત્મા માધી ત્યાં વિરાજે છે એટલે એ અતીર્થ તીર્થ જેવું થયું છે ગુજરાત નર્મદાચક્રના નામની જેવું જ્ઞાનમય થાય છે, તેનું સુરત જોવા કિમ્બક થાય છે તેમ દયપતરામ, જોળાનાથ કે દરિયાજનુ અમદાવાદ જોના થયું નથી અમદાવાદનું મહોદ્દ પ્રતિસ્પર્ધી મુખાર્ધ છે ગુજરાતનું ખરૂં પાટનગર મુખાર્ધ જ છે—અમદાવાદ નથી, ગુજરાતી આગેવાનોનું, એ જ નિવાસસ્થાન છે—ગુજરાતની સમૃદ્ધિ પણ ત્યાં જ છે ગુજરાતનો પ્રજામત પ્રકટ કરનાર અને ઘડનાર વર્તમાનપત્રો મુખાર્ધ માધીનીકળે છે, અમદાવાદમાંથી નહીં દેશીરાજ્યોની વસ્તીનો મહોદ્દ અને સમૃદ્ધ સમૃદ્ધ પણ ત્યાં જ જઈ વસ્યો છે મુખાર્ધ ગુજરાતીઓની, સમૃદ્ધિ મુખાર્ધ અને પુણાના વંશજો

અને દેશોદ્ધવાયક પ્રવૃત્તિઓનું પોષણ કરે છે ભારતવર્ષના વેપારમાં. જો કોઈ પણ નગરનું અગ્રસ્થાન હોય તો તે મુબાઈનું છે અને તેનું કારણ ગુજરાતીઓ છે ભારતવર્ષની રાજ્યનીતિ ઉપર વિનિત (Moderate) પક્ષનો જે પ્રભાવ છે તે પણ મુબાઈને લીધે છે. અને તે પ્રભાવનો પણ વ્યવહારકુશળ, દુરઅદેશી ગુજરાતીઓનો છે અત્યારની સ્થિતિ જોતા મુબાઈ ગુજરાતનું પાટનગર જેવું છે, અમદાવાદ નથી પણ મુબાઈ ગુજરાતની બહાર છે અને ત્યાંની પચરગી પ્રજાને લીધે તે કોઈ પ્રજાનું નહીં પણ વિશ્વનું નગર છે મુબાઈના ગુજરાતીઓમાં ગુજરાતીભાવ નથી, ગુજરાત માટે મમતા નથી, ગુજરાતીપણા માટે અભિમાન નથી ગુજરાતીઓના ઉત્કર્ષ માટે વાછના નથી જ્યાં લગી આ સ્થિતિ ફેરવાઈ નથી, અમદાવાદ અને મુબાઈ અન્યોન્યના પૂરક થઈ ગુજરાતના પાટનગર બનશે નહીં ત્યાં લગી ગુજરાતનું ગૌરવ નથી મુબાઈ ગુજરાત બહાર છે પણ તેને ગુજરાતમાં લાવવું અશક્ય નથી. મુબાઈ અને ગુજરાતની વચ્ચે થાણા જુઓ છે અને તે દક્ષિણીઓથી વસેલો છે પણ ગુજરાતના બાહોશ વેપારીઓ આ ઉચ્ચ બેઝુતોથી તેને ગુજરાતનો ભાગ બનાવવાનું શક્ય છે. જો આમ સમગ્ર બનહાર થઈ જાય તો પછી કેટલોક લાભ થયા વિના ન રહે.

ગોખલેના મૃત્યુ વખતે આખા હિન્દ પોતાની એકતા અનુભવી હતી સર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરને તોમન પારિતોષિક મળ્યું ત્યારે સમગ્ર હિન્દ ગર્વાનથી એકતા અનુભવી હતી વીળક પર ઉતરેલા અધિકારીકાંપ પ્રસંગે પણ એવું જ થયેલું પણ આની રીતે ગુજરાતીઓ એકતા સાધે અથવા ગુજરાતને અનુભવાવે એવા ગુજરાતમાં આગેવાન નથી અને તેમાં ખાસ કરીને અમદાવાદમાં તો નથી જ ગુજરાતની મ્યુનિસિપાલિટીઓ અને લોકલ બોર્ડોના ધારાસભામાં પ્રતિનિધિઓ મુબાઈના ગુજરાતી વકિલ ખેરિદરે ધારાસભાના સરકારનિયુક્ત ગુજરાતી સભા સદ્યે મુબાઈના વેપારીઓ મુબાઈ બહાર ગુજરાત વસે છે? દેશી રાજ્યોમાં પણ જેની પ્રતિષ્ઠા હોય તેવા ગુજરાતી પુરુષો અમદાવાદમાં નહીં, પણ મુબાઈમાં.

જેવા આગેવાનો તેવું તેમની પ્રજાનું માન સોંપતે અસર જેવું છે ગુજરાતના ગૌરવની અહોનિશ ચિંતા કરતા હોય અને તેની સિદ્ધિ લાવવા પ્રયત્નશીલ હોય એવા આગેવાનો ક્યા છે? ગુજરાતના ગૌરવનું દર્શન છે કોઈને લેખનિય પ્રવૃત્તિ કરના કોઈ પણ પ્રકારની શ્રદ્ધા છે? દાનપ્રાપ્તિ જે ગુજરાતમાં થાય છે તે દ્વારા સત્તાપ્રાપ્તિ મેળવવા આકાંક્ષા છે? હિંમત નિશ્ચય, કળા, મજુરી, ન્યાય, સાહસ, ત્યાગ વગર આગેવાનો કેવી રીતે ગુજરાતની એકતા સાધી શકશે? ગુજરાતના શુદ્ધિપ્રભાવ, સૌંદર્યચના, વીરત્વ, ધનપ્રાપ્તિ, ન્યાય, વ્યવહારકુશળતા વગેરેની સકલના કરી તે સૌ દ્વારા ગુજરાતનું ગૌરવ પ્રદુષ્ટ કરનારા આગેવાનો ક્યા છે? ગુજરાત હજી પોતાના આગેવાનની રાહ જુએ છે-ગુજરાતનું હૃદય સચવિત કરે, પોતાની હિંમત, ઉદ્યોગ, નિશ્ચય, અને સતત કાર્યથી ગુજરાતની શુદ્ધિને પણ ઉત્તેજિત કરે એવા આગેવાનની રાહ જુએ છે.

આમ ગુજરાતની ઐતિહાસિકતાનું આપણે ઈશન કર્યું એને એક કરે એના કેટલાક તત્ત્વોનો પણ નિદર્શ કર્યો વિશેષ હખતથી, ઐતિહાસિક મિહાવ્યોગનથી આ કાર્ય અધિક સારૂ થઈ શક્યુ હોત જે દૃષ્ટિથી આ લેખ લખવામા આ યો છે તે દૃષ્ટિ, તેથી વધારે સન્માન પામી હોત છતાં આ લાગણીના લેખનુ ધ્યાન પણ ગુજરાતમા જેવું તેવું નહીં રહે એવું લાગવાથી યથાસક્તિ આ "કુલની પાખડી" ગુજરાત સમક્ષ ધરી છે અને ગુજરાતમાં વિચાર થવા માડ્યો-ગુજરાતમા આવી લાગણી જન્મશે તો એની આરંભના છે.

ગુજરાત હિન્દુસ્તાનનું આરામાં સારૂ અગ યાઓ-એની શક્તિઓ, સમૃદ્ધિઓ અને પ્રમોગને ઉચિત એવું ઝાંચ યાઓ અને એની પ્રતિષ્ઠા હિન્દુસ્તાનમા સર્વન સ્થપાઓ અને હિન્દુસ્તાનની ઉચ્ચામા ઉચી મેવા કરના આનુ ગુજરાત શક્તિવાન યાઓ, એ જ આ યોપ-જીનો ઉદ્દેશ છે.

૧ આ લેખ લખનામા અનેક અગ્રે-૭ પુસ્તકો ચોપાનીયા અને વર્તમાન પત્રો ઉપરો ન યથા જ કેટલાકમાથી વાચન લખતે ટપકાવેલા ઉત્તરાના અપ જેમા અરોનો વસ્ત્રમાથી પણ આમા સમાસ થયો છે પણ તે મનો પયોચિત નિર્દેશ થઈ શકે નથી તે માટે દિવગીર હુ ખાસ કરીને *Labors Political Ethics* નામનો મધ ઉપરોની થઈ પડ્યો છે આ વિષયને જેટલી શક્તિથી સાધનસ પત્તિથી, વિચારશક્તિથી અને લાગણીથી અને સ્વાધી નિરપેષો એકે તેટલીનો અભાવ લાગે તો તે માટે ઉદાર વાચકોની ક્ષમા થાયુ હુ એવટે *New India* માથી નીચેનો ફકરો લાવવા યત્ન હુ—

For Nationality is not of the things which can be manufactured and set on a shelf. It needs to be made afresh every year and month and day by the life and thoughts and institutions of the People. In the life of Nations there is no age nor youth as in the life of the individual. Nationality is immortal like the fire in Vesta's shrine, so long as men choose to tend it. Some Nations old in years scared with the wounds of centuries, are eager and buoyant, looking forward to a limitless future. Others but a generation since, are falling into visible decay because those that live within their borders have no care for deeper things. For nationality, like the more intimate affection between individuals is a thing to be felt rather than defined, and in the last analysis if we ask Is Serbia or Bohemia or South Africa or Australia a Nation? the only true answer is through another question, 'will men die for her?' The man who has no Nation said the Greek philosopher long ago, 'is either a God or a beast'

આનન્દકારક મીજલસ.

લેખક - રા કનુભાઈ અચાલભાઈ દેમાઈ, એવ એમ એસ, (નેશનલ)

ન્યા સુધી ઊંઘાઊંઘારીઓ પરખ્યા નહોતા ત્યા સુધી હરિતાનનુ કુટુંબ સુખી હતું બધી સ્ત્રીઓને પોતાના વર સાથે સારો બનાવ હતો, પણ બધા બેઠાઓને અદર અદર બહુ વિખવાદ હતો, તેથી સવ જીવ રહેતા હતા એક બીજાને મગે નહી ત્યા સુધી તેઓમા લડવાના પ્રસંગો ઓળખાવતા, પણ જ્યારે જ્યારે-મમે તેટલે વામે વખતે પણ-સાથે મળતા હારે તો તેના, નનામા કોઈ પણ પાત્ર હકતુ નહી અને કુળ મળની બાનમાં વડી પતા આ વસ્તુસ્થિતિને લીધે, લના મિયાગ હરિનાયે બવા એકા કરી, સવ વચ્ચે સપ કરાના સાથે એક સુર દી-પાર્દી કરવા મિચાર કયો આ મિચાર જુદાપણુરેનો ન હોતો એમનુ એમ માનતુ હતુ કે એક બાલુએથી પિતા અને બીજી બાલુએથી સસરા એમ વડીન તરીકે પોતાના જન નીચે સવને આણુનાથી ચહાના પ્યારાની સુખ મરમી અને મધુર સંગીતથી જુનો કુસપ ટળી જમે

પણ આ મધુરી ખોટી નીવડી તે મહાન દિવસે સરખાતના ' કેમ છે-માર છે ' મા જ બગાણુ પડ્યુ હરિનાવના જ્યેષ્ઠ પુત્રની પત્ની કુમુદા અને બીજી પુત્રી લલિતા ધરને આગળે જ એમના થઈ ગયા અને ત્યાથી જ મુક્ત મગાણુ થયુ તેઓની એક એમને તાડીને જોનાની રીનથી સર્વને સમજાયુ કે, ' સ્નેહાકર ' કૂટ્યુ ! - કારણુ બન્નેની સાડીઓની ભાવ અને રંગ સરખા જ હતા ધરમા પણ તેઓએ સાનસામે ડોળા કાઢવા માશા, એમ જણાવનાને કે સામીએ અદેખાઈથી જ પોતાના જેની સાડી લીધી વળી એક બીજાની હાજરીની નાપસદગી બતાવના અતિ મગરુની દપે ડોકા વામ રાખ્યા -

" લલી ! ગમે વા આ-યો છે કે ? " નાના મન્તીખોર રતુએ પૂઠ્યુ

" નહી, લનીને તો કાઈ થયુ નથી " નિલેપ મુને કપડો દેના કપડી મો ડેરી કરના ગીમા લલિતાએ કહ્યુ

" હા-ભારે તો ની સાડી પહેરી છે, તેમા કે- " રતુએ મગેરીમા કહ્યુ

' માડી છે તો સાગી ' કુમુદા વચ્ચે પુરામા અને માથે અર્ધસચ્ચ ઉમેર્યું કે " પણ મારી સાડીના જેની જ છે એટલે કાઈ તો એમ જ જણે કે મારી સાડી જોઈને જ એમણે લીધી "

" તમારી પાસે સાડી લાવના જેટલા પૈસા એકમા થાય તેના મહીનાઓ પહેલા મેં સાડી લીધી છે " નણુદે ગુસ્સામા કહ્યુ

" બસ, મહીના જ ! અજબબી બતાવતા બાબીજી બોલ્યા " કેર જોતા તો વધેની જુની હોય એમ લાગે છે "

આટલી વારમા બાબીના આવનારાઓ આવી ગયા, અને ચહા તૈયાર થવાથી એ તમાર તો આટરેથી જ પતી ચહા પીવા જતા જતા એક જણીને રોતરજીની આગી આવી

તેથી જરા ગોટાળો થયો, અને “મને પાડી નાખવાની ખાતર જ આગળ જનારીએ રોત-
રંજ ઉઘી કરી” એમ તે બંધડી બહુ ચઢાઈ પડે તે બીકે કોઈએ તે વાત ઉપર ખ્યાન
આપ્યું નહીં બધા ગોઠવાઈ જતા ચઢા આવી, એટલે હુરિયાન ખુશીયા આવી જઈ બોલ્યા-
“ સ્થો, ચનાવો, હોસે હોસે જોઈયે તેટલી નાનખટાઈ ને ચઢા લેજો હો. શરમારો તેનું જરો ”

“ નાનાલાઈને કહેવાની કાઈ જરૂર નથી, ” મસ્તીખેર રત્ન બોલ્યો, “ એમણે તો
ચલાવ્યું જ છે ”

“ એમણે સખતા શિખવી જોઈએ ” કોઈકે સાબીજી ચલુગરવા, “ બધાને આવી
વેહે તે પહેલાં પીવા મરી પડ્યા છે તે ? ”

નાનાલાઈ ખોનનાર ઉપર કરડી નજર કરી બોલ્યા, “ હું કાઈ તમારા આપનું ઓછી-
ચાણુ ખાતો નથી મારા બાપને ઘેર છું, ત્યાં મને ફાનરો તેમ ખાઈશ અને પીશ ”

વાણ ઘેરાતું જોઈ તોફાનની આસાએ રત્ન બોલ્યો, “ નાનાલાઈ! તમે કેટલા પાંસા
ચઢા પી જાવ છો તે કાઈ અમે ગણીએ છીએ કે ? ”

નાનાલાઈની પત્નીથી આ સાંખી ન રહેવાયુ ને બોલ્યા, “ રત્નલાઈ! તમને એટલે
સુધી ગણતા જ ક્યારે આવડે છે વળી ? ”

હંડવાડ વધી પડવાના બપોથી હુરિયાવ વચ્ચે પડ્યા, અને કેઈકે પહેલાં બીજા વિના
દાળ કરેલી તેની વાત કરવા મંડી, પણ કમનસીબે તેમના આ વખાણવાયાયક સખ

ફેલાવવાના પ્રયત્નને ફેટા ન મળી કારણ કે હમણાં જ નવા આવેલા મનુ સાબીથી એક
ફેરો એની જ કાઈ બૂનચૂક થયેલી, એટલે તેમને લાગ્યું કે સસરાજી મારી જ મરકેરી કરે છે,

તેથી બોલ્યા, “ આ નાનખટાઈમા જ કોઈને કાઈ બાકી રહી ગયેનું નથી લાગતું ? ”
“ તમે બહુ ખારો તો નાનખટાઈ પણ બાકી નહીં રહે ” નાનાલાઈએ અસખ્યતા દર્શાવી.

“ જો ”

બધાને ઠંડા પાડવા વળી હુરિયાલને વચ્ચે કહેવું પડ્યું કે,—

“ સ્થો હવે જવા દો તમારી માએ જ એ નાનખટાઈ બનાવી છે, એને જ પૂછોને કે
એકર સુઘ નાખ્યું છે ”

“ મનુ વહુએ કોઈ દહાડો સારી નાનખટાઈ દીઠી કે ખાધી હોય એમ લાગતું નથી ”—મા
જરા હજોડાઈને બોલ્યા

“ હરો બા, ” મનુ વહુને ચટકો લાગવાથી બોલ્યા, “ જો તો થોડા રિવસ ઉપર જ નાના-
લાઈને લાં ખાધી છે ”

નાનાલાઈનું મો નાનખટાઈથી ભરેલું હોવાથી આ મહેજાને જવાબ આપી રોકે તેમ
નહોતું એટલે તેમના પત્નીથી ગુલાબનાએ વાત ઉપાડી લીધી—“ હે મનુબેન! મતિલાવ
તે દહાડે ન્યાતમા ખૂબ ખાઈ માત્ર પડ્યા હતા તે દિનસની વાત કરો છો ને ? ”

મતિલાવ તાસકમા ચઢા રેડી પીરા જતા હતા તેટલામા તેમનું નામ આવી રીતે-
ચોતાના કાઈ પણ વાત વિના—નજીમ ઘસડી અણાતું જોઈ તેમણે તાસક જોસથી નીચે મૂકી

ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ૩ ૦-૧૨-૦ એન ઓમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

તેથી થોડી ચઢાચોતરજી ઉપર ઢોળાઈ બેઠા નેમની તરફ કુતૂહલ દષ્ટિએ નેઈ રજાં તેથી તેઓ બોલ્યા—“ મારે શરીરે તો વર્ણુએ સાઈ હતુ અને નાનાભાઈ સિંચાઈ બીજા કાઢને ત્યા નોતરૂં હત તો હું જરૂર જાત ”

આ બધી વખત નાનાભાઈએ ઝનઝેક નાનખટાઈઓ ખાવામાં અને ઉસ્તાદી જનાન આપવાના વિચારમાં ગાળ્યો. પણ એટલી વારમાં હુરિલાલે વચ્ચે પડી ચતુરાઈથી વાતનુ ખદાણુ ઝોળાં તોફાની દરીયામાં હકાર્યું થોડી વાર સુધી બધુ ઠીક ઠીક ચાલ્યુ. ચઢા પુરી જતા કાઢએ લલિતાને ગાવાનુ કહ્યુ તેણે ગાણુ તો ખરૂં પણ હુરિલાલ સિવાય ન તો કાઢએ સ્થપકાર માન્યો કે ન કાઢએ વા વા પ્રકારી કિલ્લુ જાણે પોતે સંગીતશાસ્ત્રના મહાન અભ્યાસી હોય, અને લલિતાના બેસર ગાયનનો અચાવ કરતા હોય તેમ એક નવનીતગાય નજીરોઈ બોની ઉઠ્યા—“ હારમોનીયમ જરા બેસર લાગે છે, તેથી જ લલિતાનો ઢાળ બરાબ નહીં બેઠો હોય—કેમ એમ જ ને લલિતા બેન ! ”

“ હારમોનીયમ બેસરૂં હોઈ રાકે જ નહીં, ’ હુરિલાલ બોલ્યા, “ ઈ કાલે જ મી ગણુ ખતરાવે બધા સર બરોબર મેળ-યા છે ”

“ પણ તાર પછીતો લલિતાએ ગાયુ ખક ને ” નવનીતે મસ્કેરી ચાતુ રાખી “ અને જુન હારમોનીયમ તો થોડી જ વારમાં બેસરા યઈ જાય છે ”

હુરિલાલ તો આ મસ્કેરી શાન્તિથી સાબળી રહ્યા. પલુનાનાભાઈ ખાપેનો અને બેનનો અચાવ કરવા બેસથી ફૂટી પડ્યા—“ જાવ મારા સાહેબ ! તમે કયે દહોડે સંગીતમાં સમને છો ? સાઈ હારમોનીયમ કેવું હોય તેની તમને શી ખબર છે ? સ્થો આ પાચ રૂપીયાની નોટ ટેન નપર સુધી સરત મારૂ છુ કે પીયેનો અને હારમોનીયમ વચ્ચેનો ફરક તમે જાણતા જ નથી ”

“ બસ પાચ જ રૂપઈડી, ” નવનીતે સાબો તાલો માર્યો, “ છટ, એવી નાની પરચુરપીયા ચક્રમ હું પાસે રાખતો નથી ”

નાનાભાઈનો મિજલસ હવે હાથથી ગયો, બોલ્યો વિના એકદમ ઉભા થઈ ગયો અને ને કાઈ જરા પણ મન દેખાડે તો નવનીતનાં મોં ઉપરનું ફેતેલુ હસતુ મુઝી મારી દાખી દેવા સાઈ બાય ચડાવવા માડી પણ તેમાં જરા પણ ઉત્તજન ન મળવાથી, બાર તરફ ફેરવી બરાડ પાડી ઉઠ્યા કે—“ જો અત્તર ધડી આ માણસને ધર હોડી જવાનુ નહીં કહો તો હુ એને ઉચકીને બહાર ફેંકી દઈશ ”

આ તકરારથી મીજલસમાં જ ગાણુ પડ્યુ, અને મારામારી સુધી વાત વધી પડરાની ખીકે હુરિલાલ અને તેમના પત્નીએ બધી મિત્રમડગીને ઉતાવળથી પાનસોપારી આપી વિદાય કરી અપરાધી નવનીતે બારણું બેસથી બંધ કરીને જતાં પહેલાં છેતુ વાગ્યાણુ મૂક્યુ કે “ હુ આરા રાણુ છુ કે ફરીથી અમે જાણીએ ત્યારે નાનાભાઈનો મિજલસ જગ વધાર નરમ બન્યો રોય. ” બીજાએ જતા જતા કાઈ પણ ન બોલવાની અસમ્મતા દર્શાવી પણ જેઓ બોલ્યા તે એણે બોલ્યા કે ન બોલનારા જ વધારે સમ્ય દેખાયા

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક - ગ. બકુલ.

હિન્દુસ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ગૃપ્તનામક રીતે લખાયેલો મળી આવતો નથી ઈ સ ની ૧૮ મી સદીની અધવચ સુધીમા તેને માટે યથાવિધ પ્રયત્નો સુદ્ધ થયેલા જણાયા નથી. ઈ સ ૧૮૭૪ મા, સર્ વિનિયમ બેન્સના પ્રયત્નથી એશિયા ખંડના ઇતિહાસ, સાહિત્ય આદિ વિષયોની રોધ ખોળને માટે કનકતામા “ઈસ્ટન એશિયાટિક સોસાયટી”ની પ્રથમ આપના થઈ, અને ત્યારથી આપણે ત્યાના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાધનોની રોધખોળ અને તેના સમૃદ્ધિ કામ શરૂ થયું. અત્યાર સુધીમા ઘણાં એક વિદ્વાનોના શ્રમથી અને નાં મરગની ઉદાર આશ્રય ઉત્તેજનવડે કેટલાંએ સાધનો મળી આયા છે તે સાધનો નીચેના મુખ્ય આર ભાગમા બહેચી શકાય તેમ છે —

(૧) આપણે ત્યાના પ્રાચીન પુસ્તકો

(૨) પુરાણ, ચીન, ટિબેટ અને સીલોનના પોઠો તથા મુસનમાનેના લખેલા પુસ્તકો.

(૩) પ્રાચીન શિવાલેખ અને તામ્રપત્રો

(૪) પ્રાચીન સિક્કા, મુદ્રા અને તિલ્પ

૧. આપણે ત્યાના પ્રાચીન પુસ્તકો.

(અ) પુરાણો — આજ સુધીમા મળેના પ્રાચીન શિનાનેખો, તામ્રપત્રો, સિક્કાઓ અને પિદેશીઓના લખેના પ્રાચીન ગ્રંથોમા, જે પ્રાચીન રાજ્યોની વસાવટીઓ નથી મળી રાખી તે શૃપ્તનામક રીતે કેટલાક પુરાણોમાથી મળી આવે છે એટલે, આપણા અતિ પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે તેા ફક્ત પુરાણો જ સારી મદદ કરી શકે છે. અરાડ પુરાણોમાથી વાલ્મીકી, ભરત્ય, વિષ્ણુ, બ્રહ્મા અને શ્રીમદ્ ભાગવત એ પાંચ પુરાણો, ઇતિહાસને માટે ખાસ ઉપયોગી છે કેમકે તેમા સૂર્ય, ચંદ્ર, ચાંદ્ર, શિશુનાગ, નદ, મૈથિ, સુગ, કણ્વ, આત્રલ્ય આદિ વંશોના રાજાઓની શૃપ્તનામક વંશાવલીઓ તથા કોઈ કોઈકના કષ્ટકે ચગિત્રા પાસુ મળી આવે છે અને શિશુનાગ, નદ, મૈથિ, સુગ, કણ્વ તથા આત્રલ્ય વંશના રાજાઓમાથી ઘણું ખરું વેરકના રાજ્યનો સમય તથા ઈ સ ના ચોથા સદીમા ગજ કરનારા પ્રતાપી, શૃપ્તનામ સુધીના રાજ્યવંશોનો પતો પણ તેમાથી મળી આવે છે પણ, તેમા ખામી એટલી છે કે, કોઈ સાલ સનત તેમા નથી આપેલી અને લુદ્ધ લુદ્ધ દેશ પર રાજ કરનારા કેટલાક સમકાલીન રાજ્યશોને એક બીજાની પછી મયાનુ લખી દીધું છે આવી ગિચ્છિમા પુરાણોમા આપેના બધા રાજ્યોનો રાજ્યસમય અરોમ રીતે નક્કી કરવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે જે કેટલાક પુરાણો કેટલીક વાર છપાયા છે તેમાથી સારી રીતે છપાવવા તો થોડા જ છે તેટલા માટે ‘હાવર્ડ ઓરિએન્ટલ સીરીઝ’મા છપાવવા સસ્કૃત ગ્રંથોની શૈલી પ્રમાણે તેમને સપાદિત થનાની ઇતિહાસને માટે ઘણી જરૂર છે

દ્યારામની છવનકયા ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ટ્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક - રા. બકુલ.

હિન્દુસ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ શૃષ્ટનાબદ્ધ રીતે લખાયેલો મળી આવતો નથી ઈ. સ. ૧૮ મી સદીની અંતર્ય મુખીમાં તેને માટે યથાવિધ પ્રયત્નો સુદ્ધ થયેલા જણાયા નથી. ઈ. સ. ૧૮૭૪ માં, સર્. રિચિયમ જેન્સના પ્રયત્નથી, એશિયા ખંડના ઇતિહાસ, સાહિત્ય આદિ વિષયોની ગોષ્ઠી બોળને માટે કચકતામાં “રાયન એશિયાટિક મોસાઈક”ની પ્રથમ સ્થાપના થઈ, અને ત્યારથી આપણે ત્યાંના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાધનોની શોધબોળ અને તેના સમૃદ્ધતામાં ત્રણ ચતુર્થ અત્યાર મુખીમાં ઘણાએક વિદ્વાનોના શ્રમથી અને નાનું મગરોની ઉદાર આશ્રય ઉત્તેજનના કંટાળાએક સાધનો મળી આવ્યા છે તે સાધનો નીચેના મુખ્ય આગ્રહમાં વહેંચી લખાયેલ છે —

(૧) આપણે ત્યાંના પ્રાચીન પુસ્તકો.

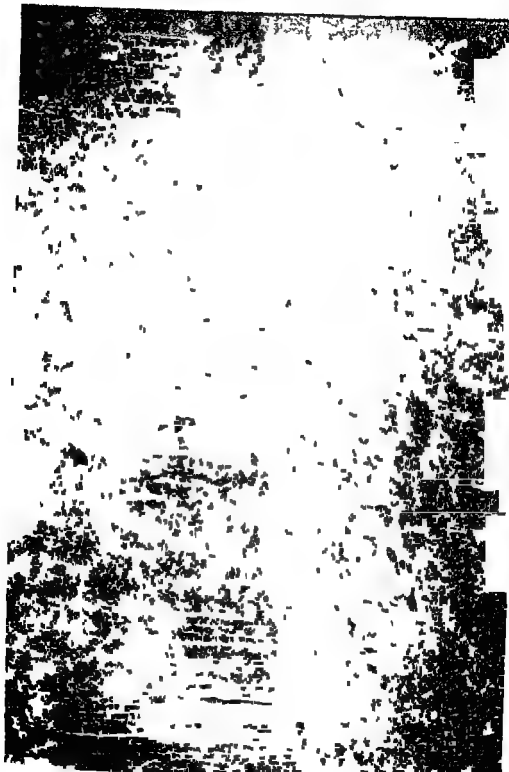
(૨) પુરાણ, ચીન, ટિબેટ અને મીસોનના પેઢા તથા મુસલમાનોના લખેલા પુસ્તકો.

(૩) પ્રાચીન સિનાનેષ અને તામ્રપત્રો.

(૪) પ્રાચીન સિક્કા, સુદા અને સિંપ.

૧. આપણે ત્યાંના પ્રાચીન પુસ્તકો.

(અ) પુરાણો — આજ સુધીમાં મળેલા પ્રાચીન સિનાનેષો, તામ્રપત્રો, સિક્કાઓ અને વિદેશીઓના લખેલા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં, જે પ્રાચીન રાજ્યોની વત્તાવટીઓ નથી મળી શકતી, તે, શૃષ્ટનાબદ્ધ રીતે કેટલાક પુરાણોમાંથી મળી આવે છે એટલે, આપણા અને પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે તે ફક્ત પુરાણો જ સારી મદદ કરી શકે છે. અરણ્ય પુરાણોમાંથી વાયુ, ભત્રય, વિષ્ણુ, બ્રહ્મા અને શ્રીમદ્ ભાગવત એ પાંચ પુરાણો, ઇતિહાસને માટે ખાસ ઉપયોગી છે કેમકે તેમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, યાદવ, શિશુનાભ, નદ, ધર્મ, મુદ્ગ, કવચ, આદિબલ આદિ વગેરેના રાજ્યોની શૃષ્ટનાબદ્ધ વત્તાવટીઓ તથા કોઈકે કોઈકના કષ્ટકે ચરિત્રો, પણ મળી આવે છે, અને સિતુનાભ, નદ, ધર્મ, સુમ, કવચ તથા આદિબલ વત્તાવટી રાજ્યોમાંથી ધણુ-ખણે દરેકના રાજ્યનો સમય તથા ઈ. સ. ના ચોથા સદીમાં રાજ કરનારા પ્રતાપી શુભવશ મુખીના રાજ્યવર્ણનો પત્તો પણ તેમાંથી મળી આવે છે પણ, તેમાં ખાખી એટલી છે કે, કોઈ સાન સતત તેમાં નથી આવેતી અને લુહ લુહ દેશ પર રાજ કરનારા કેટલાક સમકક્ષીન રાજવર્ણને એક બીજાની પછી ચલાવેલ ખાખી દીધું છે આની સ્થિતિમાં પુરાણોમાં આવેલા બધા રાજ્યોનો રાજ્યસમય બરાબર રીતે, નક્કી કરવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે જે કેટલાક પુરાણો કેટલીક વાર છપાયા છે તેમણી સાચી રીતે છપાયા તો થોડા જ છે તેટલા માટે ‘હાનુ ઓરિએન્ટલ સીરીઝ’માં છપાયેલા, સંસ્કૃત ગ્રંથોની ચૈત્રી ગ્રંથો તેમને સંપાદિત થવાની ઇતિહાસને માટે ઘણી જરૂર છે.

(૧) આ રામાયણ અને મહાભારત-એમાં 'રઘુ' અને 'કૃષ્ણ' વંશોના જન્મ, જે ઉપના પુગલોમાં અંદોષમા લખેલા છે તે વિસ્તારથી મળી આવે છે. અને તે લખાયાના સમયની આ દેશની દળા, લોકોની સામાન્ય ઈતિહાસ અને મુદ્દપ્રણાલિ આદિ કેટલીક અંગતની યાતોની ખબર પણ તેમાંથી સારી રીતે મળી શકે છે.

(૨) રાજતરંગિણી-પરોપર ઐતિહાસિક રીતે લખાયેલા આપણે ત્યાં કદાચ આ જ એક પ્રથમ છે, એમાં કાશ્મિરનો ઇતિહાસ છે તેનો પ્રથમ ખંડ અમારે મળેલો છે. ૧૧૪૮ માં લખ્યો હતો એમાં ગોવિંદ (૧૬૫૦) થી લઈને મુસલમાન પુર જયસિદ્ધ સુધીની હકીકત છે આ પુસ્તક ઇતિહાસને માટે ઘણું જ ઉપયોગી છે. કદાચ ત્યાંના પેલા રાજા ગોવિંદને ભાગ્ય-મુકામ નમ્યમા અર્થાત્ કનિયુગ ચલતું ૫૫૩ (ઈ સ ૭૪૪૮ વષ અગાઉ)માં હયાત થયેલો માની લીધો છે (જે ખરી રીતે, તે વખતથી ધણો પાછળ થયેલો હતો) જેથી વખતનો મેડ લાગ્યા તેણે (કદાચ) કેટલાએક રાજાઓનો રાજ્યસમય વધારે લીધો છે તે એટલે સુધી કે ગાલિસ (જુલૅ ૩ જી) નું તો તેણે ૩૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું એમ નખી દીધું છે. કદાચના લેખ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ માર્ચન્ટરી રાજા અશોકનો સમય તેના ખરા અમથથી લગભગ ૧૦૦૦ વર્ષ પેલા અને મિદિરકુન (દૂધ) ના ૧૧૦૦ થી ઘણા વરસ આગળ માનવો પડે છે આની સ્થિતિમાં કેટલેક વરસના આગળ ગણાઓનો રાજતરંગિણી જે રહેલો માન્યો છે તે, વિશ્વાસપાત્ર માની શકાતો નથી.

- હિંદુસ્તાનના ખીજ દેશો કરતાં કાશ્મિરમાં ઇતિહાસને માટે વધારે પ્રેમ હતો એથી કરીને લાના વતનીઓએ પોતાના દેશનો ઇતિહાસ શૃષ્ટિનાયક રીતે લખી રાખ્યો છે. ઈ. સ ૧૧૪૨ માં જોનરાજ નામના પદિતે રાજ-તરંગિણીનો ૨ જો ખંડ લખ્યો હતો એમાં જ્યાંથી કદાચ અધુરું રાખ્યું હતું ત્યાંથી શરૂ કરીને પોતાના સમય સુધીનો ઇતિહાસ તેણે આપ્યો છે આ (૨ જી ખંડ) માં જયસિદ્ધથી લઈને કાશ્મિરથી સુધીના (જેની સાથે કાશ્મિરના હિંદુ ગાંધ્યની સમાપ્તિ થઈ) હિંદુ રાજકર્તાઓની અને તેમની પત્ની મુસલમાનોની નખીકત આપી, છે જોનરાજની પત્ની, તેમના સિધ્ધ શ્રીનર પદિતે ઈ સ ૧૨૫૭ માં, રાજ-તરંગિણીનો ૩ જો ખંડ લખ્યો હતો અને તેની પત્ની પ્રાણ્ય બે ૪ ખંડ લખીને અકમળના કાશ્મિર-રિજ્ય સુધીનો જ્ઞાત પૂરો કર્યો હતો રાજ-તરંગિણીના એ ચારે ખંડ પેલા કન કતામાં, ઐશિઆદિક મોસાઈડીએ જખાયા હતા ત્યાર પછી, ઈ સ ૧૮૬૭ માં કોર્ટર ગેર્ડને (M A Stein Ph D) કદાચરચિન પેલો ખંડ લખી શુદ્ધતા સાથે મુગાઈમાં જખાવ્યો હતો ત્યાર પછી ફરી પાછા એ ચારે ખંડ પદિત દુર્ગમિસાં (મહા મહોપાધ્યાય), જયપુરવાળાએ તથા (તેમના ચતુ પત્ની) ગ્રેફિસર પીટસને મુગાઈની સરકૂત સીરીઝમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા.

(૩) ઐતિહાસિક કાવ્યો વગેરે—

પુરાણોમાં ઈ સ ની ત્રીજી સદીની લગભગ સુધીમાં રાજ્ય કનારા ગજવરોની વતી-વતીઓ મળી શકે છે એની પછી ઈ સ ના ૭૬૦ સેકા સુધીના રાજાઓનો કોઈ પણ નિખિત

દ્યારામનો અક્ષરદેહ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ઇતિહાસ આપણે ત્યાં મળી આવતો નથી ત્યાર પછી, ઈ સ ની સાતમી સદીમાં તથા તેની પછી, વખતોવખત કેટલાએક ઐતિહાસિક કાવ્યો, નાટ્યો, ચરિતો વગેરેના પ્રયો લખાયા હતા તેમાંથી પણ કંઈક કંઈક ઐતિહાસિક હકીકત મળી શકે છે એવા પુસ્તકોમાંથી નીચે લખેલા પ્રયો સુપ્રસિદ્ધ છે

(૧) હજ ચરિત —

આ એક ગદ્ય કાવ્ય છે જે, પ્રસિદ્ધ નિદાન બાણભટ્ટે જે કનોજ અને યાજ્ઞવલ્કરના પ્રસિદ્ધ વચ્ચે વચ્ચી રાજા દર્પ(દર્પવર્ધન)નો આશ્રિત હતો તેણે, ઈ સ ના સાતમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં ગચ્ચુ હતું એમાં ઉક્ત વગના રાજા પ્રભાકરવર્ધન, તેના પુત્ર રાજ્યવર્ધન તથા દર્પ અને પુત્રી રાજ્યશ્રીનો વૃત્તાંત છે આ પુસ્તક મૌખરી વંશીઓના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પણ કંઈક સહા યતા આપે છે કેમકે તે, રાજ્યશ્રીના લગ્ન મૌખરી રાજા અવતિવર્માના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ગ્રહવર્માની સાથે થયેલી તથા તેના (ગ્રહવર્માના) મર્ચા ગયાની હકીકત આપે છે આ પુસ્તકમાં બાણભટ્ટે પોતે સામંતોની નહિ પણ પોતાના વખતમાં પોતાની આગળ ખરી બનેલી ખીનાઓની હકીકત આપી છે તેમાં હાંના જન્મનો મહિનો વક્ષ, તિથિ, નક્ષત્ર અને સમય સુદ્ધા આપ્યો છે, પરંતુ સવન નથી આપ્યો આ પુસ્તક મુબાર્ક (નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મા હવાયુ છે

(૨) ગૌડ વહો — આ પ્રાકૃત ભાષાનું એક કાવ્ય છે ઈ સ ના આઠમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં ઈરિ વાક્પતિરાજે તે રચ્યું હતું આ વાક્પતિરાજ, કનોજના (મૌખરી) રાજા યશોવર્માનો આશ્રિત હતો આ પુસ્તકમાં એ રાજા યશોવર્માનું ગૌડ ઉપર ચર્ચા કર્યાનું તથા ત્યાંના રાજાને માર્યાનું વર્ણન છે વાક્પતિરાજે ઐતિહાસિક હકીકત લખતા લખતા એટલે સુધી બેકાળજી રાખી છે કે, યશોવર્માના પિતાના વચનું નામ સરખું પણ નથી આપ્યું આવી દશામાં, આ કાવ્ય મ્હોટું છતાં પણ, ઇતિહાસમાં તે ધણી થોડી જ મદદ આપે છે આ પુસ્તક મુબાર્કની સંસ્કૃત સીરીઝમાં છપાઈ ગયું છે

(૩) મુદ્રારાક્ષસ નાટક — આ નાટકમાં મૌખરી રાજા ચદ્રગુપ્તને રાજ્ય મળ્યોનો વૃત્તાંત છે રાજા અવતિવર્માના સમયમાં ઈ સ ૮૫૦ ની લગભગમાં વિસાખ દત્ત પડિતે, શબ્દાલ્લરચિત બૃહતકથાને આધારે તે રચ્યું હતું મુબાર્કની સંસ્કૃત સીરીઝમાં આ પુસ્તક પ્રકટ થયું છે

(૪) નવ સાહસાંચરિત — આ કાવ્યમાં વાક્પતિરાજ (પ્રેલા) થી સિધુરાજ સુધીના માળનાના પરમાર રાજાઓની નામાવલી તથા થોડીએક ઐતિહાસિક હકીકત છે સિધુરાજ (નવ સાહસાં)ના રાજસમયમાં પશ્ચિમ પરિમત કવિએ ઈ શ ૧,૦૦૦ ની લગભગમાં આ પુસ્તક રચ્યું હતું પુસ્તક મ્હોટું હોવા છતાં, ઐતિહાસિક હકીકત એમાં ધણી થોડી છે મુબાર્કની સંસ્કૃત સીરીઝમાં આ પુસ્તક છપાઈ ગયું છે

(૫) નિકમઝક દેવચરિત — આ કાવ્યમાં તૈલપથી લખેને નિકમઝલ (જૂઠા) સુધી નો કથાલુ (નિબંધ રાજ્યમાં)ના સૌનાકિઓની હકીકત વિસ્તારપૂર્વક મળી શકે છે

દુગામ મહેતાજીનું જીવનચરિત ૩ ૧-૦-૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન ડપની, મુબાર્ક

પાયશ્રિત્ત.

લેખક-૨ હ-ખલ મૂળલ વ્યામ.

આળસુખનો દહાવો લેવાની બહુ જ ઉત્કણવાળી રોબા તેના આરાધનના જન્મ વખતે જ, મારાથી હમેશને માટે વિદાય થઈ ગોડના તીન વેગથી મારા સુખનો સુરજ મને આશમતો જણાયો. ગોડના ગાઢ અધકારમા ભાન જતી ગયો. ક્યારે શુદ્ધિમા આ યો તે કહી શકતો નથી ગોડનો વેગ કર્ડ ધીમો પડતા મનને લાગ્યું કે રોબા પોતાનું આનધન મારા જ હાથમા અમરિં ગઈ છે તે માના હોણા બાળકનો કુ પિના ! તેના-બાળકના-તરફના કર્તવ્યમા જરાક પણ તુચી થતા, ગોબાનો અમર આત્મા શુ કટેરો ? શુ ધારજો બાળક જે ગોબાનું સ્મૃતિસિદ્ધ છે, તે જાણે તેનું જ નાનું અરૂપ !!

જે દિવસે તે દશ વાચા-દિવસ-ના બાળકને તેડી ખાતી સરસુ ધર્યું, તે જ દિવસથી મને તેણે વાતવ્યવસ્થાનેકતા એવા બધનથી બાધી લીધી છે, કે તેની ચિતા તિવાસ 'બીજા કલાને મારા મનમાં સ્થાન મળ્યું નથી મારી આંદિમના વારં સિવાયનો સમયો સમય હું તેના સાથે જ ગાળતો બાળકને લાઈને જેટનો સમય બેસતો તેટલો વખત હૃદયને કઈ પિરવ રાતિ નજની જાણે તે જ મારા દબ્ધ હૃદયનો સ્થિતજ લેખ !!

મારી વ્હા માતાને હું એકનું એક જ સતાન છું માતા વહુના વિધેશના આસુ લુછી બાળકની સેવામા રોકાઈ બાળક ! જે માતાની પણ અનેક ગમનાનું ધન, કેટલા યરા, યાગ, મત, ઉપવાસ, દાન, ધમ, દોરા, ધાગા, વડુ પાસે વસાવેલા !! ફડા દિવસો જોવાની કેટલી લાનમાં !! તે સરળા પ્રવલનના જળ રૂપે માનાએ આ બાળકનું મુખ જોયું હતું પોતાના સવળા કામ છોડી માતા બાળકેવામા લીન થયા તે એટલે સુધી કે તેમની દેવસેવામા એ ભગણ પડ્યું અમે-માતાપુત્રે બાળકનું નામ 'સ્મૃતિદેવી' રાખ્યું

પડોસીઓ અમારા હુ ખમા સહાનુભૂતિ દર્શાવવાને, અમારે ત્યાં આવતા ત્યારે કહેતા "આ અભાગળી છોકરીએ આવતા આવતાં જ માને ખાધી" માતા આ સાબળીને ધુન્ન જતા કસાણે મ્હેણે, બાળકને જાતી સાથે આપતા, કહેતા "એમ ન બોલો, એ મિચારી માના સુખથી વચિત રહી, તેમા એનો શો દોષ ?" પડોસી મુખ ફેરવી ચાલ્યા જતા

આત્મીય સ્વજન, બધુમાધન, બધા મને ફરી લગ્ન કરના આમહ જરવા લાગ્યા હું તે વાત સાબળી ટપી ઉત્તો કઈ ઉત્તર આપતો નહિ ફરી રિવાહ ? અરે ! આ જીવનના મોજ-ગોખ, સુખપૈલવ સર્પને રોબાની સાથે તેની ચિતામા સમર્પ્યા હું ફરી લગ્ન કરી લોકોના ટાપ્પનું પાન બનું ? આશ્ચર્ય છે કે માતાએ કહી પણ ફરી લગ્નનો ઉચ્ચાર સરખોએ ક્યો ન હતો 'સ્મૃતિ' મારી ચિરજીવ હો, ફરી લગ્નનું મારે પ્રયોજન શું ? સ્મૃતિ કમે કમે બાળપણનું અંક પગથીઉ ચડના લાગી તેના શરીરને મનનો નિકાસ જોઈ હૃદય આનદથી ઉભરાવા લાગ્યું જ માસની ઉંમરે તેણે 'મામા' 'બાપા' બોલવાનો આરભ કર્યો 'સ્મૃતિ ના મુખના

મહર્ષિ રાનાડેનું જીવનચરિત્ર ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

પ્રથમ શબ્દોએ માગ કન્યા અમૃત મિત્ર આ ભાસની ઉમરે જ્યારે તેને પ્રથમ તો 'મા' શબ્દ ઉચ્ચાર્યો તે દિનમ મારા જીવનની એક વિષમ પરીક્ષાના દિનસ તરીકે પસાડ થયો 'માતા' બોલાવીને 'માતા' શબ્દથી સંબોધી સંભળીને અમારા આ મામા દયાના લક્ષ્ય-હેતુ લાગ્યા અમૃતિ પાતી સારે ચાપી ચમુએ આનંદ રેલ્યો માનાએ પાવવે મુખ ધુશ્યુ, અને નાની સ્મૃતિ! આખો રિક્તમારી કટરીક વાર સુધી માગ સામુ જોઈ ગી પોતાના નાનકડા ફાળા દાય તામા રી અશ્રુમિદુઆ નાલુમ આગળીઓ રડે લુગ્વા નાગી

સ્મૃતિ જ્યારે તેના નાનકડા ટોળગેળ દાય ગરી ચક્રમા સામે ધન્યા નાગી-ચક્રમા મના ધના લાગી-ત્યારે અમારા-માનાપુત્રના-આત્મની મીમા ન રની કોઈ કોઈ વાન મને વાગ્યુ "આના પુત્રી-ગતના પિતાને બીજી સાસારિક દુખનુ?"

બરાબર એક નની વયે સ્મૃતિ આનના નીખી પ્રથમ બોલ થતા થતા પડતા પડતા એ એક પગના ચાની, ગર્ભભરી દૃષ્ટિએ મારા તન્દ્ર જેની, અને મુખ મનકારી મદમ દસની ત્યારે હોતો જઈ હુ તેને ઉચ્ચાણ લેતો બોળી ઉપર માખી કરી ગળગરી નાખતો, તે બાનુ માયી જી કાતુલ ભરી દબતી

(૨)

કોઈ કોઈ વર્ષની થઈ ત્યારે મા એકાએક સાન વિસતા તાનમા, અને એ લા અંદુલો છોડી ચાલ્યા ગયા મૃત્યુ પહેલા મારો દાય પકડી બોલ્યા - બાપુ તને આગળ એક વાર કહ્યુ નથી આજ છેલ્લી આજ્ઞા કર છુ હવે લમ કરજે તુ પુરુષમાણુમ બાગકોને કેમ ઉઠેરના તે કનુએ જાણે નહિ માર્ગભ્રમણની મુનીન કન્યા જોઈ વિરાહ કરજે' મારે શો ઉત્તર આપવો તે મુજબ નહિ નિશ્ચય જ રહ્યા માએ ફરી કહ્યુ - "નુપ કેમ ગલો? મારી અનિમ માગળી તુ નહિ સ્વીકારે? માર ગમે દાય મૂખ પ્રતિજ્ઞા કર 'વિવાહ કરીશ' માની આખે અશ્રુ કઠે કે નો શ્વાસ માતાની ચરણરજ માથે ચડારી બો યો - "મા! પ્રથમ કરીશ, આશીર્વા આપ' માનુ મુખ પ્રકટન થયુ માથા ઉપર દાય મૂઠી આશીર્વા આપ્યો - "બાપુ સુખી થા" તેજ દિન સંધ્યાનાંને તુમી તમે હરિનામ ઉચરતા ઉચરતા માએ પ્રાણ ત્યાગ કર્યો

માના શુ છે, તે આ જીવનમા આજ માનાના વિયોગે જણાયુ બાળપણમા પિતાજી ગયા હતા માતા જ સર્વજન, માતા વિના આજ હું અનાથ! અસહાય!

વ્યવહારમા અજાણ, પગને પગને દુખ પગને પગને અડચણો! ! અસાગે સન મારે જ કરનાનું, આનંદને અભાવે સર્વ કઈ ઉતરુ જ થાય ધટતી સરભરાને અભાવે સ્મૃતિને બહુ દુખ થવા લાગ્યુ હજુ માનો અતિમ આદેશ પાનન-હોતો કર્યો ચાતા સમય પ્રતિના કરી હતી - 'પ્રવત્ન કરીશ મનમા સુદ આનંદ વાગ્યુ પરતુ નિર્જીવ-હારંગિત-ચર્ચિત-યો નહિ જ્યારે જ્યારે ફરી લમ કગ્વાનો વિચાર થતો, ત્યારે અત કણુ કપી ઉડતુ શોભા પ્રયે વિશ્વાસમાન? ધિક્ક આક ર્થ પર્વતના સેવા લક્ષિત અને પ્રેમનો શુ આ જ બદતો?

માના મરણ પછી વૉક વિમે સ્મૃતિની હાલિત ચિતાન્નક થઈ પડી તેના મુખ ઉપર હાસ્ય નહિ, શરીરે મૃતિ નહિ, દિવસે દિવસે તે મ્યાન થવા લાગી હુ યથાસાધ્ય ઉપાયો કરતો, પણ સવળુ પરિણામ રહિત તે દિવસે દિવસે વધારે સુકવા લાગી સુકાઈને હાડપિન્નર થઈ ગઈ હુ ખી દીવે ડક્ટરને બોલાવ્યો ડક્ટર સાહેબ તપાસી બોલ્યા—“કઈ રોગ નથી, સારી રીતે ખનશના પીવરાનાની સલાખ રાખો, જોટલે સાર થઈ જશે” અનેક ઔષધો અને પથ્થની બ્યવસ્થા થઈ, પરંતુ પથ્થ નુ કરે ? ચલપૂર્વક સલાખ હુ મારી જોતે તૈયાર કરતો, છતાં સ્મૃતિને સાર થયુ નહિ સ્મૃતિને મોસાળે લઈ જવા તેની માતામઠી બાળકુ કહેવા લાગ્યા પરંતુ તેને અડગી રાખવી, એ મારે માટે અસભરિત હતું સસારમા સ્મૃતિ સિવાય માફ કોણ ? સ્મૃતિ જ માત્ર સર્વસ્વ !

માની અતિમ આજ્ઞા યાદ આવી તે શબ્દો સાલર્થ—“તુ પુરુષ માણસ સતાનપાવનમા શુ જાણે” સત્ય વાત તે આ જ સુકામળ નારીહસ્ત સિવાય એ-કામળ બાળ-પુષ્પની ખીવવણી અન્ય કોઈને પણ સાધ્ય નથી સ્મૃતિના મુખ સામુ જોઈ મનનો દ્વિધા ભાવ કાઢી નાખી, નિર્ણય પર આવ્યો મનમા મનમા શોભાને ઉદેવી બેઠ્યો—“દેવિ ! માફ કરજો તારી સ્મૃતિ સિવાય આ હૃદયમા અન્યને રથાન નથી તારા સ્નેહધનના મુખ સામુ જોઈ, આ કાર્ય માટે મદદત થયુ પડે છે”

સતાનસ્નેહમા મુગ્ધ હુ, એકે વાર વિચારી ન શક્યો, કે બદના વિના સેવા પ્રદણ કરવી એ મહા પાપ છે

એક આત્મીયની પાસે મનોભાવ જણાવ્યો, તેણે ઉત્સાહપૂર્વક મારી પીઠ ધાબડી કહ્યું—“આનુ નામ તે સુદિમતા ! ગૃહિણી વિના શુ ગૃહ હોય ? નહિ પોતાને સુખ, નહિ આત્મીયની અનુકૂળતા” મેં કઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ, ગભીર થઈ બેસી રહ્યો મારા અત કરણમા ઉત્સાહનો અશ પણ ન હતો

કેટલાક દિવસ પછી બધુએ કહ્યું—“તારે ચોગ્ય એક પાત્રની શોધ કરી છે કન્યા પ્રકાશની ભરીછ છે તેઓ અત્યત ગરીબ છે, તે આપણે જાણીએ છીએ પરંતુ તને તે સબધે કઈ વાધો નથી કન્યા દેખાવમા અતિ કુટડી નથી, તો પણ તેને કોઈ કદરપી કહી શકે તેમ નથી મોડી વયની, ધીરજ વાળી, નમ્ર અને સેનાપરાયણ છે જોકે તે હલુ પદર વર્ષની છે, છતાં પોતાના નાના ભાઈલાકને એવા ચલપૂર્વક સલાખે છે, કે તેની વાત નહિ ! મારા ધારવા પ્રમાણે એ કન્યા તારે ચોગ્ય પત્ની અને સ્મૃતિને ચોગ્ય માતા થશે તુ ચાલે તો આપણે એક દિવસ કન્યાને જોઈ આવીએ”

મેં કહ્યું—“કન્યા જોના જ્યાનુ કઈ પ્રયોજન નથી તે કહ્યું તે પુરતુ છે, તુ બધી ગોઠવણ કર નિયમ થવો ન જોઈએ” મારો અગ્રહ જોઈ મિત્ર મુખ મવકાવી હસ્યો જાણે મનજી બેઠ્યો—“હમણા શુ, હું તો પહેલેથી જ ધારતો હતો”

તે પત્ની સરહની એક નિર્જન સંધ્યાએ હૃદયના સાર સ્ફુટિત જીવનના એ મહાન પરિ-
વર્તન માટે યાત્રા કરી જૂતકાળનો તે પ્રસંગ માઠ આ ચો. જીવનના પ્રભાતમાં જે માગલિક
દિવસે, વાઘ અને ગીતના મગવ ધ્વનિ વચ્ચે રોહાને વરવા સોજાયાત્રા કરી તેણે એક દિવસ
અને આણે એક દિવસ ! તપ્ત અશ્રુના બે મિદુઓ ટપકી પડ્યા

(૩)

હિમા વિશે મુઝીરે જે કંઈ કહ્યું હતું, તે જ અમાણે તેના કર્તવ્યમાં પણ જાણ્યું પર
શુભેને કાળ્યો તે જ દિવસે સ્મૃતિને તેના જોળામાં મૂકી કહ્યું - “ હિમા ! આ જ એક માત્ર
મારા એવું અવલગન, આની મજાગ રાખજે સ્મૃતિવ્યતીત મારા જીવનમાં કંઈ નથી ”
હિમાએ કંઈ પણ જોત્યા વિના મારા પગની રજા મસ્તકે મડાવી

વળતા દિવસથી જ તે મારી અને સ્મૃતિની સેવામાં મુઝાઈ ખાત કાળથી સંધ્યાકાળ
પર્યંત અમરી-પિતાશુત્રની મેવામાં પોતાનો વખત ગાળતી સ્મૃતિ વખતો વખત રાતે રાતી
હિમા તે વખતે તેને છાતી સરસી ચાખી, તેડીને આખી રાત ફેરવતી સ્મૃતિ થોડા જ સમય
આ ઉઘાની અત્યંત ભકત થઈ પડી તે સારો દિવસ “ જા ” “ જા ” કરી તેની પાછળ
પાછળ ફેળી, લાડતી, અને લાડમાં આવી જઈ કરી બોલ પર આઘોડી પડતી હિમા તેની
સાસારિક વિડબના છતાં તેને જોળામાં બેસાડી વારવાર ચુબન કરતી. હ માસની અદર
આગ પગની શોભા પાછી ફરી, સ્મૃતિની મુખથી પણ પછી ફરી.

હિમા, તેના આ સતત પ્રયત્નના પ્રતિધ્વન તરીકે મારી પાસેથી કંઈ જ મેળવી
શકી નહતી મારી અને સ્મૃતિની સેવા છંદાવવામાં તે તેના કર્તવ્ય કરતા કંઈક વિશેષ કહે
છે, એમ એક દિવસેય હું સમજી શક્યો નહિ ઉવડુ હું મનથી માનતો - “ ધર અને
સ્મૃતિની મજાગ માટે તો તેને હું નાખ્યો છું, નહિ તો ફરી વિવાહનું શું પ્રયોજન
હતું ? ” તેના કાંપથી સતોષ મળી ફૂટત થતું તો દૂર સ્થુ પરવું કોઈ કોઈ વાર સ્મૃતિની
ખાતર તેનો નિરંકર કરનારે ખચાતો નહિ તે કંઈ જ જોતતી નહિ માત્ર તેની મોટી
મોડી આખો અશ્રુથી ભરાઈ જતો તેની આખમાં આસુ જોઈ હું વધારે શરસે યતો, મનમાં
નિશ્ચયતો કે, “ એમ અશ્રુપાત કરી માફ હોય પીમળાવી, તે શોભાનું સ્થાન મેળવવા એટલું
કહે છે સારો દિવસ પરિશ્રમ કરી, રાતે પગથપી કરતા કરતા હું ઉઘ્યા પછી, પધારીને બીજે
જેડે સ્મૃતિની બાલુમાં તે સુતી સ્મૃતિ મારી બાલુએ ન દોષ તો મને નિદ્રા આવતી નહિ

આમ બે વર્ષ પસાર થયા તે બે વર્ષમાં હું નથી કહી શકતો કે કોઈ વાર પણ મેં એને
આંતરથી જોડાડી દોષ કે પાસે બેસાડી દોષ તે મારી આ ઉદાસીનતા વગર બોલે સહન કરતી
હતી, એટલું જ નહિ પણ એક દિવસે તેણે તે સમઘીમને કંઈ કહ્યું નથી. તો પણ આટલું તો
ખૂંદ કે તેના મુખ ઉપર કદી હાસ્યની ઉર્મીઓ ફુટતી નહિ અને આમ મ્હાન મુખે શરતી
જોઈ મને લાગણી ઉદભવી ન હતી ધરમાં પંચાનો તોટો ન હતો તેને અનવરતનો અભાવ
ન હતો. શ્રદ્ધા દાસદાસીની તાલુ ન હતી શારીરિક મેળસોખની વસ્તુઓ અપાવવામાં મેં

અમારા જીવનમાંની કેટલીક યાદગીરીઓ ૧-૮-૦ એમ એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

એક વાર દૃપણતા બતાવી ન હતી, સારે એવું મ્હાન મુખ કેમ ? કાઈ કાઈ વાર તો તે વળી જ ઉદાસી જણાતી

એક વાર મધ્ય ગરિએ ઉપમા અને ઉપમા પાસુ ફરતા ઝડપ અથડાનાથી નગી ઉઠ્યો ઉઠીને જોતા આશ્ચર્ય પામ્યો. ઉમા, પગ તળાસતા તળાસમા, પગની પાસે જ ઉઘી ગઈ છે તેના ઉપના મુખ આમે જોતા, મુખમડળ શુષ્ક, ગાનની લાગી ઉઠી ગયેલી અને આખમા આસુ ! સહસા પડતાવાનો એક ચમકાગ હત્યમા પસાર થઈ ગયો તે એક સ્ત્રી-હૃદય, પોતાના હૃદયનો પ્રેમ ભાગ ઉપર દોગડતા છના પ્રતિદાન તરીકે કંઈ જ નહિ વિના પ્રતિદાને સુ તેના હૃદયે નૃપ્તિ થાય ? ઠણભર અજ્ઞાન જુઓ મુખ નમાની તેના આજુપર પર મુખન વધું તે જ તેના જીવનનો પ્રથમ અને અંતિમ દહાવો ! તે જ તેના ઇલ જીવનનું સાક્ષાત્ત્વ ! ! ઉમા ચમકી નગી ઉઠી નિસ્મયલચ્છા નેને કંઈ વાર જોઈ રહી, તેના બને હાંતે ભાગ પગદ્વય મટણુ કરી, મુખનપરપગ કરતા અટકાવી, ભુજમા ધાનુ કરી મેં કહ્યું - " ઉમા ! આ હતભાગ્યને પનાઈ પડી મુખી થઈ નહિ-ચર્ચિ નહિ "

ઉમાએ મારે મુખે હાથ ટેરવ્યો મને તે અત્યંત ઉધળુ લાગ્યો તેને કપાળે હાથ મૂકતા તે અતિ તપેલુ જણાયુ આશ્ચર્ય પામી મેં કહ્યું - " તને તાવ આવ્યો છે ? " ઉમા નીચે જોઈ બોલી - " રોજ રાત્રે તાવ આવે છે " કાતર થતા મ કહ્યું - " આટલા દિવસ ક્યુ કેમ નહિ ? " " તને દુખ થતુ હોય તો આસડવેસ કરવાને સુ હુ અશક્ત છુ ? શા માટે શરીર તરફ આટલી બેઠકારી ? "

ઉમા નિના બોલ્યે નીચુ જોઈ ગઈ હૃદયહીન હુ સમજી શક્યો નહિ કે તે સુ બોલે ? કોને કહે ? મેં કદી સ્નેહભરી દષ્ટિ તેના તરફ કરી છે ?

આ પછી ત્રણચાર દિવસ ઉમા ઉત્સાહમા જણાઈ તેના મુખ ઉપર પ્રકુલતા આવી લાગી પરંતુ આ સ્થિતિ બહુ દિવસ ટકી નહિ ફરી તેને તાવ આવે શરૂ થયો સાથે સાથે ઉપરસ પણ આવવા લાગી એક દિવસ ડાકટરને બોલાવ્યો ઉમાને તપામી તેણે કહ્યું - " લાખા સમયથી તાવ હોય એમ લાગે છે, સ્થિતિ ચિતાજનક થઈ પડવાનો ભય છે, માટે હવા-ફેર કરવા મોકલો "

ડાકટરના મનોભાન ઉપરથી મને જણાયુ કે ઉમાને આગમ થવો કશું છે તેને હવા-ફેર માટે મોડાવવાની ચિતામા હુ પડ્યો તેને આઠી શક્યો ન હતો-શક્યાનોયે ન હતો, છતા તેના પ્રિતિના અન્ય સર્વે ઈર્ત્યલુ પાનન કરવાને હુ સતત તત્પર હતો

પ્રથમ તો ઉમાએ ક્યાઈ જગાની આનાકાની કરી જ્યાં મે તેને જણાવ્યુ કે " સારવાર સમર્પી મારે માથે જગાળદારી હોવાથી હુ મને ચોગ્ય લાગે તે જોઈનુ કરીશ અને તે પ્રમાણે તારે વર્તેલુ જ પડશે " સારે તે નિના બોલ્યે મારી આજ્ઞાને અધીન થઈ આત્મીય તેમ જ ડાકટરની સલાહ પ્રમાણે તેને દેવનાથી મોકળવાની મોકલણુ થઈ 'સ્મૃતિ' પણ સાથે જવાની હતી કેમ કે તે તેની 'જા' વિના રમી તકે તેમ નહતુ ઉમાની સારવાર માટે મારા સામુસસરાએ સાથે જવાનું સ્વીકાર્યું હતુ

- પ્રેસીડન્ટ લીકનનુ જીવનચરિત્ર ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી, એન.કે.પત્રી, મુબાઈ

ઘેરથી નીકળતા પહેલાં ઉમા માત્રી પામે આત્રી મારી પગના માથે ચઢારી, મનાન મુખે વિદાય માગી મે કહ્યું—“ શરીર સભાળજે, મનને આનદમાં રાખજુ, સ્મૃતિને સભાળજે તેને ટાઈ તરેહની અવ્યથા ન પડે તે માત્ર મર્જવ છે, તે તુ જાણે છે ” ઉમા કઈ ઉત્તર નહિ આપતા મારા મુખ આમે જોઈ રહી તેની દૃષ્ટિમાં જાણે તે ॥ બીજાની ઓક અનૂભ આનંદ આને વામનાઓ ચુટ થતી હતી, પગતુ દુઃખ અધ ।

‘ તેો દેનમાં બેસાડી હું જો આ યા સ્મૃતિનો આ પ્રથમ-વિશેષ દત્તો તેના પિતા વડે શુદ્ધ જ્ઞાનના લાઝુ મહાકાંટે મારા દિનમે જના લાગ્યા એથે દિનમે ઉમાનો એક પત્ર મળ્યો

“ પ્રિય ! અમે નિર્મિત્ર પહાડ્યા છીએ રસ્તામાં કઈ અવ્યથા પડી નહતી કંઈક ઠીક લાગે છે જાવ રાતે તાર નહેતો આ યો સ્મૃતિ મનમાં છે । યથાશક્તિ તે । સભાળુ છું, અને અતપર્પન સભાળીશ, તે વાતનો નિશ્ચય રાખજે તમે સ્મૃતિની ચિંતા કરી હેરાન થશો નહીં તમારી કુશળતા જણાવજો તમને અવ્યથા પડતી હશે તેો નિયાર આનંદા હુ ખ યાવ છે, પણ લાચાર ! પત્ર લખશો દારી ॥ પ્રણામ સ્વીકારજો

ધૃતિ નિ તમારી-ઉમા

ઉમાને તેના પત્રનો ઉત્તર લખ્યો

“ઉમા !

“તારો પત્ર મળ્યો આરામ થતો જણી સતોષ થયો સ્મૃતિના વિશેષથી ધણુ લાગે છે અન્ય કંઈ અડચણ નથી મારી અગનડની ચિંતા કરી મન દુખવતી નહિ, તાર શરીર સભાળજે યાં રાખજુ કે તાર શરીર બમડતા સ્મૃતિને અવ્યથા વેડવી પડશે દરરોજ પત્ર લખજે સ્મૃતિના સમાચાર સવિચર જણાવશે તેો નિરોપ સતોષ થશે નાણાખીડ વેરા નહિ સ્મૃતિને મારી વતી સ્નેહ સુખન કરજે ધૃતિ તારો—પ્રમોદ ”

આ જ ઉમાને મારો પ્રથમ પ્રેમપત્ર । દેનનાળી ગયા પડી પડેના પહેલાં ઉમાને સાઈ થતુ જણાયુ તાવ બધ પડ્યો ખાસી પણ ઓઝી થતી જણાઈ મારી ચિંતા ઓઝી થઈ આમ એક મહીનો ઠીક રહ્યું પરંતુ લાગ પડી તેને ફરી તાર ચડના લાગ્યો શશુરના પત્રથી જાણ્યું કે તાર વધતો જાય છે, એટલું જ નહિ પણ ખાસી એટની બધી આવે છે કે આસજારામર લેવાતો નથી હવે ઉદાસીન રહેવું આવે તેમ ન હતું ત્રણ વિસતીરજ નઈ દેનનાની ગયો જઈને જોયું તેો ઉમાને ન યેન હતું બીજો જ દિવસે નાસિમના સિંદરિન સજનને બોનાયો સાહેબે ઉમાને મરાજ તપામી મને ખાનગીમાં બોલી રહ્યું—“ તેનો રાગ ક્ષયમાં પરિણત થયો છે તેનું મન પ્રયુક્ત રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો,” ગામટરની વાત સાંભળી હું હનકડી ગયો સ્મૃતિના અદૃષ્ટને વિચાર કરી હુ ખી થયો ઉમાને હજુ સા જ ગહેના દર્દાકર જોડે દવાનો બદોબસ્ત કરી, હુ મુબઈ આવ્યો સાસુસસરાને આપહ કરતો આવ્યો કે સારવાર કરતા નાણાંનો કંઈ સંકાય ન રાખે તાત્કાલિક જરૂર પડે તો તાર દ્વારા પૈસા મગાવવાનું કહેના ચૂક્યો ન હતો ઉમા

પધારીવસ હોવા છતાં પોતાના પિતા દ્વારા સ્મૃતિના સમાચાર લખાવતી હું પણ વખતો વખત
પત્ર લખતો તેમા તેનું મન પ્રજ્વલ રાખવાનું લખતા ભૂલ્યો ન હતો મૂર્ખ હું? સમજી ન
શક્યો કે અનાદર અને ઉપેક્ષાથી જેનું હૃદય તલતલ ચર્ષ કર્યું ગયું હોય તે પ્રજ્વલ શી રીતે
ચર્ષ શકે? કેવળ ઔષધ, પથ્થ અને વૈજાના વ્યવથી શું હામ હૃદય સધાય?

(૫)

એક દિનસે પ્રસન્નવશાત્ ઉમાની ઢક ઉઘાડી તેના એક જુણામા એક નાની મોઢપોથી
જોઈ સદા પાનું ઉઘડતા “મનની વાત-શ્રીમતી ઉમદેવી” એમ લખેનું જેનું કૌતુહલ
આટલેથી અટક્યું નહિ એક આરામ પુરસીમા પડી “મનની વાત” વાંચવી શરૂ કરી હમ
પછી ના છ સાત માસ વીત્યા પછી, પોતાના મનોભાવ આમા વિધિનિયમ કરવા તેણે શરૂ
કર્યા હતા પૃષ્ઠે પૃષ્ઠે હત જાગિનીની ભર્મવેદના અને નિગરા મૂર્તિમતિ ચર્ષ ઉઠે છે, તેમાનો
કોઈ કોઈ ભાગ અત્રે ઉદ્ધૃત નહિ કરવાનું મનોબળ દર્શાવી શકતો નથી

પ્રતિપદા, વૈશાખ ૧૯૭૦.

“મારા પ્રભુ! તમને કેટલા આહુ છુ, તે કેની રીતે જણાવું? તમે જ માફ કરજો.
તમારા ચરણોમા સ્થાન પામી સ્ત્રીજન્મ સફળ કર્યો છે પરંતુ હું ખ એટલું જ કે એક
વિશેષ તમારું હસતું મુખ જોઈ રાખી નહિ આ હતજાગિનીને પરણી સુખી થશો નહિ.
મારું કર્તવ્ય પાનન કરવાના સે કડો પ્રયત્નો કર છુ, પરંતુ લાગે છે કે પધારીતિ થયું નથી
નહિ તો તું એક પણ સતોષનું ચિહ્ન જોઈ શકત નહિ? દયામય! મને મનુષ્યત્વ આપ કે જેથી
મારા સ્વામીને હું સુખી કરી શકું.”

સદ ૧૦ આષાઠ ૧૯૧૦

“ઐ સર્વ જાણ્યુ મારા દેવ મારા ઉપર પ્રસન્ન ચર્ષ રાજશે નહિ, તેના હૃદયમા મારે
માટે સ્થાન નથી, તે અન્નના સ્મરણથી પૂર્ણ મારી પૂજથી પણ તે સતુષ્ટ નથી, દયાળુ પ્રભુ!
મનને બળ આપ, કે જેથી મારા કર્તવ્યનું પાનન હું કરી શકું પ્રભુ! એવી શક્તિ આપ કે
મનની જવાબાથી સ્વામી મનેના કે માતાદીન સિદ્ધિ તરફના કર્તવ્યથી બ્રહ્મ ન ચાલે.”

વૃ ૧ આષાઠ ૧૯૭૦

“પ્રાણેશ્વર! આ હું ખણીને નહિ ચાહી શકો? જો ચાહી શકો તેમ ન હવું, તો સ્વીકારી
શા માટે? તમને શો દોષ દેવો? મારા જ નસીબનો દોષ શાન્તિદાતા ભગવાન! મારું હૃદય
ધણું નિર્બળ, તે સહજ તૂટી જશે, હૃદયને બળ આપ પ્રભુ!”

પૂર્ણિમા, આવળુ ૧૯૭૦

“જે સુખ સસારમા મારે માટે સરખવણું નથી, તેને માટે હૃદય આટનું કેમ તલસે
છે? ન મળવાથી આટલું દુખ શા માટે? સ્વામીનો પ્રેમ આ જન્મે મેળવી શકી નહિ-જે
મળી શકે તેમ નથી જ-તેને માટે આટલી આકાંક્ષા કેમ? મગલમય પરમેશ્વર! મારા
હૃદયમા બળ સચાર કર, કે તે તૂટી પડે નહિ.”

મરાઠી સત્સભા ઉદય ૩ ૦-૧૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની અંબાઈ

મોહના સંગેનરે,

“હસ એમ તમા ગેય, બરી કચ્છન છાનમા”

વિ. ૧૧૨-૨૪ દમનવાન

—૩૧૫૪૭૮

સુ ૧૦ આશ્વિન ૧૯૭૦

“આજ મારા લગ્નને વધ પુરું થયું મારા દેવને તે યાદ પણ નથી કમાયી હોય ? હું તેની કોણ ? હે પત્ન્યોકવાસીની ! તું જ ખરી લાગ્યશાની ? આમીનો મઠળ પ્રેમ નિ ગેય જોગ થો અરે ! તારો દોષ શો ? મેં પૂર્વજન્મે અનેક પાપ કર્યા હશે, માટે જ આ દુષ્કાંડ ? મારી અવસ્થા જોઈને તને સુખ થાય છે કે દુષ્કાંડ તે તો કોણ જાણે ? તારા રત્નેદ્રધનને સ્ત્રી હુ છાતીસમુ રાખુ છું ત્યારે દોષ શો ? જો કઈ અપરાધ હોય તો તેનું કરામા કરું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને—ખમ્બાને તૈયાર છું પરંતુ શો અપરાધ કહેજો ? કહેણાસિ ધો ! રત્નો બતાવ ”

પ્રતિપદા, કાતિક ૧૯૭૧

“ભગવાન ! ભગવાન ! સહન થતું નથી આ વ્યર્થ સ્ત્રીજન્મ હવે સહન થઈ શકતો નથી—શા અપરાધ માટે આ શિક્ષા ? કહી ! હો પ્રભુ ? મન સથમ કરવાને એટલો પ્રયત્ન કરું છું કે હૃદય ફાગી જાય છે પ્રભુ ! તારી દુષ્કાંડ કન્યાને હૃદયે બળ મચાર કર, રહ્યા કર ! ”

સુ ૧૧ સમગ્રી ફાગણ ૧૯૭૧

“જામા સુધી આટલો આટલો પ્રયત્ન કરતાયે મનને શીખામણ આપી રાખી નથી મનને હજુપે હાથમા રાખી શકું, પણ શરીર હવે ભાર ખમી શકશે નહિ તે તનતન થઈ વૃદ્ધ જાય છે ધિક્ ! ધિક્ ! એટલું એ મનોમજ નહિ ? જ્યાં મનુષ્ય, મનુષ્યજન્મ ! પિતાશ્રી પાસેથી સાલજી છે કે દયામય પ્રભુ આપણી પરીક્ષા કરવા દુષ્કાંડ નાખે છે પરીક્ષામા પિજા ન થઈએ તો ખીજે જન્મે એના એ દુષ્કાંડ ! અને એના એ કષ્ટ ! હું બહુ પાપી તે જાણી શકતી નથી આજથી પ્રતિજ્ઞા કરું છું, કે મનમા કઈલાનું નહિ પિતાશ્રીએ આપેલું સર્વ શિક્ષણ સુધ્ય જશે ? ”

સુ ૧૪ જ્યેષ્ઠ ૧૯૭૧

“પ્રતિજ્ઞા પાળી રાખી ! હે વિશ્વનાથ ! મારી પ્રાર્થના સુધ્ય નહિ કરે ? તું જો બળ નહિ આપે, તો તે ક્યાંથી મગશે ? પ્રભો ! મારા દેર પ્રસન્ન થાઓ વા ન થાઓ મારા હૃદયની પૂજા હું તેમને અર્પણ, તે મદલું કરે તો ઠીક, ન કરે તો પણ શીકર નહિ બદલાની આશા વિના એ જ્ઞાન કરે તેના જીવનને ધન્ય. સેવા કરવી એ જ સ્ત્રીજનનનું મુખ્ય છે, એ મારે જીવન ન જોઈએ ”

સુ ૨ ભાદ્રપદ ૧૯૭૧

ના ! આ જીવનમા આથી વધારે મનુષ્યત્વ મેળવવાની આશા નથી. કોઈ રીતે મનનું સમાધાન થતું નથી. અતઃ કરણ વૃદ્ધી જાય છે—સાથે સાથે શરીર પણ કેટલાક વિસયી રાત્રે તાવ આવે છે શરીર બહુ અશક્ત જણાય છે હે બાબા મા ! ચરણોમા સ્થાન આપ ”

સુ ૩ કાતિક ૧૯૭૨

“કાલ મારા જીવનમા એક મહાન ફેરફાર જન્મેલ. મારા રાત્રે સ્વામીસેવા-અપી-કરતા કરતા ત્યાં જ હોધી મારી સહસા એજેટ કામળ સ્પર્શ મનુષ્યની જાગી ઉઠી જોયું તો સ્વામી-આઈ સર્વસ્વ-મારી સામે જ જોઈ રહ્યા છે આ કુરપાના અધરે અધરેના સ્પર્શ કરાવી મારો

મેવાડની જાહેજલાની ૩ ૪-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

શ્રીજન્મ માર્યે જ્યા પગસેવે શરીર ગળી ઉધ્યુ, હૃદયનો વેગ સદન નહિ ચલાથી તેના ચર-
ણોમા પડી, તે ચરણો વાગાર ચુબ્યા આતુ સુખ શુ મારા ભાવમા છે ?”

પૃથ્વીમા, કાલિ ૮ ૧૯૭૨

“માન દેવ ! માન મનુષ્ય ! આ શુ કુંડુ ? જે મનને અતિ કપટે સયમની લગામ
ચડાવી હતી, તેને હાલિ- ઠરણા મતાની ના માટે ખોલી દીધી ? તમારો ઈર્ષ્યપ્રગલ્ભ જ્યા
હતો ? જે ફરી પૂન પ્રનાણે જ વનન રાખતુ હતુ, તો તે નિસે તા માટે અભાગણી પ્રતિ
ગેટની ફા દેખાડી ? આ વખતે હૃદય ફાટી જને નારીહૃદયશુ આ શા ખેન ગામ્યા છે ?
હવે સદન થશે નહિ હૃદયમા બળતો અગ્નિ ઝટા ઝટા ફગી સજ્જ લોરીને ભગ્ન ઢરી નાખે
છે જ્યામય લગવાનું ! આ વખત મગલુ આપ પ્રભુ ! આ વ્યથ જનનનો ભાર લઈ વધારે
બચતુ અમાધ્ય છે ”

આગળ રાત્રી રાત્રો નહિ આસુથી આખો ભરાઈ ગઈ મનનો ભાર અન્યને નહિ
જણાવતા, એણે જ્યા માટે તેણે આ ગરતો લીધો છે અહો ! શ્રીહૃદય આટલુ કામળ !
આટલુ મુદ્ગ ! એ સુદગતાને હુ પચની લાતે મારે છુ અવ, સ્વાર્થપરાયણ, હૃદયહીન હુ
મહાપાપ હુ છુ એમ ન મનજ્યો આમ એક ખીજનન વ્યર્થ કરવાનો મને શો અધિકાર
છે ? મારે તીધે જ તે આજે મૃત્યુ મુખે પડી છે અરે હુ અત્યાચારી જ નહિ પણ હત્યારો.
જેતુ મરણુ હૃદયમાં ગળી મેં આગળ પાપ કર્યું, તે પણ પરવોકમાંથી મારા તરફ ધિક્કાર
વર્ષાવતી નહિ હોય ? અરે ભગવાન હવે મારી આખો ઉધડી છે અનશિષ્ટ જીવનમા હુ મારા
પાપતુ પ્રાયશ્ચિત્ત ઢરીન જે પ્રેમ અને આદરના અભાવે ઉમા આજ મૃત્યુગથ્યાએ પડી છે.
તેનાથી શતગણુ પ્રેમ-આદરે તેને મૃત્યુમુખમાંથી બચાવવાના પ્રયત્ન ઢરીશ, જોઈશ

કેટલો વખત મ્તમ્થ રહ્યો તે જાણતો નથી નોઢરના મોનાવવાથી મ્તમ્થતા વડી તારનો
પટાનાગો આ-જો છે હાકળોદાકળો ટેનીમામ લઈ જોઉ છુ તો સ્થૂર તરફથી જ
આવેલો “એકાએક ઉમાની તખીયત વધારે બગડી છે, તમને જોવાને ઇચ્છે છે, એકદમ આવો”
કાળજી હાથમાંથી પડી ગયો હુ પડતો હતો તેનોઢરે બાથમા પકડી લીધો અહીંથી જ મારા
પ્રાયશ્ચિત્તનો આગલ !

નાતની વનકતા મેઈનમા નીકલ્યો ગેશને ઉતરી ટાંગો કરી બગને ગયો, બગલા પાસે
આનના આનતા જ મારા સાસુજીનો હૃદયબેઠક રત્નપ્રવિન મારે કાને પડ્યો બગનામા
જતા જતા વરજમા જ બેસી ગયો હાથ લગનાન ! પગે પડી કામા ચાચવાનો, મેળવવાનો
અનમન મળ્યો નહિ ! ! !

અનાદત, ઉપેક્ષિત પુષ્પ હૃદયહીનના પાપનિશામથી અકાળે કરમાઈ ખરી પડ્યુ
મૃતિને તેના મોસાળમા મૂની મન શાત કરવા, હુ ચાનાએ નીકલ્યો ઈર્ષ દેશ-તાવર
કર્ષો પણ હૃદયમા બળતી ચિતાનો અગ્નિ હોનાયો નથી હાથ ! દેવિ ! પાપતુ પ્રાયશ્ચિત્ત
કરવાનાયે પ્રસંગ આપ્યો નહિ ! ચિરકાળ પથાતાપમા મને બળતો રાખીતુ ચાલી ગઈ *

અન્યાવલોકન.

૧. ચિત્રરામાયણ—પ્રયોગક અને ચિત્રકાર, સમ્યાન ઔન્ધના શ્રીમન્ત ભવાનરાવ શ્રીનિવાસરાવ પડિતે હિંદુ બાળાસાહેબ પત પ્રતિનિધિ, બી એ, મૂલ્ય રૂ ૧૨-૦-૦

આપણા દેશમાં હવે પ્રારંભ થયેલા ચિત્રકલા નથી, એવી એક બહુ અર્થનાળી દુર્ગિતિ ધણી દિગ્ધા તરફથી રજૂ કરવામાં આવે છે. દિગ્ધા ચિત્રકારે દેશના અન્ય ચિત્રકારો કરતા વધારે મારી ચિત્રકલા રજૂ કરે છે અને તેમ નહિ તો પણ એકર રીતે મારા પ્રમાણમાં સાદું દાક્ષિણ્ય દર્શાવે છે એ કથન વધારે અપરાધ છે એમાં શક નથી. ગુજરાતમાંથી તો ચિત્રકલાએ રૂપ લીધું છે અને નવીન યુગમાં જે મર્ડ એન્ડ બે રિગ્ન દેખાતો પ્રત્યક્ષ રજૂ થયો છે તેમનામાં તેમને આગળ આવવાની જૂથ નથી કર્ક પરમાથ વૃત્તિએ દેશીય ચિત્રકારોને પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા છે, એ આપણા ગુર્જર ચિત્રકારોએ જૂના જેવું નથી.

ચિત્રરામાયણનું પુસ્તક એકરીતે ધણું ઉપયોગી છે તેમાં પણ રમમાં જાહેરાત સાકું મુદ્રા અને અતિ મનોહર ચિત્રો ખાસ પ્રસંગો તારવી કાઢીને રજૂ કર્યા છે. રામાયણના જ વાંચકમાંથી ધણું ઔચિત્ય ભાવથી લિખિત પ્રસંગો શોધી કાઢીને શ્રીમાન બાળાસાહેબે તે પ્રત્યેક પ્રસંગને ધણી જ નાણુંક અને મનોહર પિછાથી ચિત્રી ઉત્તમ ચિત્રકલાનું આપણને દર્શન કરાવ્યું છે. પ્રસંગોની તારવણી પણ એટલી જ સુરમ્ય અને મનોહર છે.

ચિત્રોમાં ધણી જ ઉત્તમ રીતિએ ભાનદર્શન રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ કવચિત્ કવચિત્ તો એ ચિત્રોની ભૂમિકાઓ અને એ ચિત્રોના નિરૂપણ એટલા તો મુન્દર અને તાદર્ય સાગે છે કે પુરાણના એ સમયનું આપણે સાદું ભાન કરાવે છે નહીં મુખાવૃત્તિઓ કે અંગ્રેજી મહેરાઓ ઉપર આપણા પોષાક પહેરાવીને રામલક્ષ્મણના રૂપ દેખાડતા આ મહેરા નથી, પરંતુ અદિ આધ્યાત્મિક તેમના દર્શન થઈ શકે છે.

પુસ્તકનું મૂલ્ય પાતળા પણ મેઝ સારા કામળો વાપરીને વધારે ઓછું થઈ શકેત અને તે રીતે પુસ્તકના સૌન્દર્યમાં કોઈ રીતની ઉણપ ના લાગત, એમ અમારું દૃઢ માનવું છે. અમને આશા છે કે પુસ્તકની દ્વિતીય આવૃત્તિ વખતે શ્રીમન્ત બાળાસાહેબ આ તરફ વધારે ધ્યાન આપશે અને આના પુસ્તકો લોકગમ્ય થાય તે તરફ પણ જરા વધારે લક્ષ્ય આપશે તો પુસ્તકનો ફેલાવો વધારે સારો થવાના પ્રત્યેક માગ પુરા છે.

એકર રીતે જોતા આ પુસ્તકને હરેક ગુજરાતી પુસ્તકશાળાઓએ તેમ જ શ્રીમન્ત વર્ગે ઉત્તેજન આપવાની અગત્ય છે. શ્રીમન્ત બાળાસાહેબના આ વૃત્તિપાત્ર સાહસને માટે અમે તેમને અત કરજીવન ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

૨. ગો.

૨. બગ-ભાષાપદશિકા. પ્રથમ ભાગ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦, કર્તા-પંડિત વાડીવાલ
ડાહ્યાભાઈ, શ્રી કાશી

ભારત વર્ષની વર્તમાન ભાષાઓમાં બગાવી ભાષાનું સાહિત્ય વિપુલ, સમૃદ્ધ અને વિવિધ
પ્રકારનું છે આજ વર્ષે થયા એ સાહિત્યના અથોના ભાષાતરો આપણી ભાષામાં થયા કરે છે,
નારાયણ હેમચંદ્રે સર કરેલો પ્રનાહ દિવસેદિવસે વધતો જાય છે આમ છતાં બગાળી નિષિ જુદી
હોવાથી શીખનારને શિક્ષકની જરૂર પડતી હિંદી ભારત બગાળી શીખવાનું પુસ્તક બધાનાથી
કેટલીક રીતે સગવડ થઈ હતી તો પણ ગુજરાતી ભારત બગાળી શીખવે એવા પુસ્તકની ખોટ
રહી જ હતી રા. રા. નર્મદાસે આજામકર પદ્યાએ (સુરતવાળા) એવું એક પુસ્તક તૈયાર
પણ કર્યું હતું અને કનકે જાપવા મોકલ્યું હતું પણ કેટલાક કારણોસર તે પ્રસિદ્ધ થયું નથી
પરંતુ હાલમાં એ ખોટ કાશીમાં વસતા ગુજરાતી જન પંડિત વાડીવાલ ડાહ્યાભાઈએ બગ-
ભાષાપદશિકાનો પ્રથમ ભાગ પ્રગટ કરી દૂર કરી છે આનંદની વાત છે કે એમણે ઉક્ત અથો
ખીજે ભાગ અને બગાળી-ગુજરાતી કોષ પણ તૈયાર કર્યા છે આથી ગુજરાતીઓને બગાળી
ભાષાનો અભ્યાસ કરવાનું અને બગાળી સાહિત્યનો સહવાસ સેવવાનું સુગમ થશે જેમની શક્તિ
અને વૃત્તિ બગાળી સાહિત્યના રત્નોને ગુજરાતી ભાષામાં લાવવાની હશે તેમને પણ આ અથો
મદદગાર થશે પંડિત વાડીવાલના અથો આ રીતે વધારીએ છીએ તેમ જ પરદેશમાં રહ્યા છતાં
પોતાની જન્મભાષાની સેવા કરવા ખાતર પણ એઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે

અને આખો અથ વાંચ્યો છે પ્રારંભની સર્વ જરૂરિયાત એનાથી પૂરાપ છે અને
સુરકેલીઓ ફરયાન છે અથની રચના એની સારી કરવામાં આવી છે કે બગાળી શીખનાર
હવે પ્રત્યવાય રહે એવું નથી જોએ જોણુવતું બગાળી શીખી ગમે તેમ ભાષાતરો કરવા
મંડિ છે તેઓ આ અથની મદદથી પોતાનું જ્ઞાન વધારે સગીન કરશે અને પોતાના ભાષાતરોને
વધારે ખરા અને શુદ્ધ કરશે તો પંડિત વાડીવાલનો પ્રયત્ન ફલદાયક થશે

બગાળી વ્યાકરણના ધણા પ્રશ્નો અટપટા છે અને તે સર્વ નિરાકરણ આ અથમાં નથી,
તેથી રખતે આશ્ચર્ય અભ્યક્તિઓને આ અથથી અસંતોષ થનાનો સંભવ છે પણ અમને આશા છે
કે પંડિતજી ખીલ ભાગમાં વ્યાકરણ અને શબ્દ (idiotm)ના દૂદ પ્રશ્નો સરળતાથી ચર્ચાશે-જો
ઉ આ ભાષાપ્રેમ અને દેશપ્રેમથી પંડિતજીએ આ સેવા કરી છે તે સેવાનો ગુજરાત ઉચિત
સદાકર કરશે, એટલી વિનંતિ કરી વિરમીએ છીએ

૨૦ વા. ;

મહુમ સર. ડી. લૉડર ઇન્ટન.

લેખક — ડૉ. હરિપ્રસાદ પ્રજાપતિ દસાઈ.

અમા સપ્ટેમ્બરની ૧૬ મી તારીખે આ સુપ્રસિદ્ધ ડાક્ટર ઇન્ટનના ૭૩ વર્ષની ઉંમરે દેવલોક પામ્યા એમના મરણથી જગતને આ જમાનાના એક મહાન વૈદની ખોટ પડી છે, એમ મનાય છે.

આપણા કોઈ કોઈ વિદ્વાન અને આગેવાન લોકો પણ એમ માને છે કે વૈદક શાસ્ત્ર એટલે અટકળથી ચિન્હો નેતા જઈને દવાઓ કેમ આપવી તે જેમા તારન્યુ હોય એવી વિદ્યા પણ એમ ધારતુ તે વૈદકશાસ્ત્રનુ કેનુ અપમાન કર્યા જરાયર છે અને ખરે વૈદક શાસ્ત્ર તુ છે તેનો ખ્યાન આ મહાન ડાક્ટરના જીવનચરિત્ર પૃથ્વી કઈક આપશે, એમ આશા રહે છે.

તેમણે મેળવેલી અનેક “ડીગ્રી”ઓ ઉપરથી જ ડૉ. લૉડર ઇન્ટનનુ વિદ્યાર્થી-જીવન કેનુ યશસ્વી હશે તેની ખાત્રી થાય છે. વિદ્યાભ્યાસમા ઉત્તમ લાયકાત મેળવી રહ્યા બાદ પેરેલી નોકરી એમણે સેટ આરથોલોમ્યુ હોસ્પીટલમા મેળવી ત્યાં એમને (મેડીરીયા મેડીકા અને થેરા પ્યુટીડસ) “આંખો અને એમના ઉપચાર” એ વિષયના પ્રેક્ટિસરનુ કામ કરવાનુ હતુ આ જગાપર એમની પેહેવાના પ્રેક્ટિસરો આ વિષય જાણે જાણજુપટીનો જ હોય એમ સમજી વેઠ ઉતારવાની હોય એ રીતે જ ચીખવી જતા હતા તેમા એમણે બહુ સુધારો કર્યો અને એમના હાથે એ શુદ્ધ વિષય રસિક થઈ પડ્યો.

અમારી વૈદકશાળામા પણ આ વિષય અમે બહુતા ત્યારે શિક્ષક ઝોકા ખાતા, “મેડીરીયર” ચોપડીમાથી પાના વાચી જતો અને કલાક ક્યારે પૂરો થાય તેની જ અમે બધા રાહ નેતા હતા. પરીક્ષાઓ પાસે આવે ત્યારે આ વિષયને માટે અમને બધાને અતિશય કટાણો તે એટલે સુધી કે એકઠા મગીએ ત્યારે એને વિષે પરાપૂર્વથી ઉતરી આવેલી એક ખેત વનકારીએ ત્યારે એન પડે ખેત નીચે પ્રમાણે હતી.

“મેડીરીયા મેડીકા બડી બેવહા

સ્થામ કુ યાદ ચોર ફજર મે સહા”

આવો કટાણાભરેનો વિષય ડૉ. ઇન્ટને રસ પડે એવો ખનાન્થો.

વૈદક શાસ્ત્ર મુખ્યત્વે કરીને રસાયણવિદ્યા, પદાર્થવિજ્ઞાન અને શરીરરચનાશાસ્ત્ર ઉપર રચાયલુ છે. શરીર સાજા સારા હોય ત્યારે એની ક્રિયાઓ કેમ ચાને છે તે શરીર રચના શાસ્ત્રનો વિષય છે. જમણતા પદાર્થોના સ્વરૂપ, સરદી, મરમી તેજ અને કુદરતમાં રહેલી સક્રિય વજેરે સજધર્મ સમયોગ જ્ઞાન પદાર્થવિજ્ઞાનમા અપાય.

* મહુમ સર ડી. લૉડર ઇન્ટન બેરિનેટ એમ ડી સી એમ ડી એસ સી (એડીન.) એમ. ડી આર યુ આઈ (ઓન) એચ એચ ડી (એડીન) અને (આબર) એફ આને. સી. પી (લંડન) એફ આર એસ. — સેટ આરથોલોમ્યુ હોસ્પીટલમા સગાહકાર વેદ.

રાસમાળા ભાગ ૧, ૨, ૩ ૪-૦-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

છે અને રાસાયણિકાનુદત્તના ઉપ ભેદો તારવે છે અનેક મિશ્રતત્ત્વો અમુક નિયમો પ્રમાણે ભેગાઈ વ્યવસ્થાની ન્હાના પ્રકારની વસ્તુઓ બનાવે છે પચમહાભૂતોના જેવા-મૂળતત્ત્વો ક્રીયા કરીયા છે તે રાસાયણિકાતારની આપે છે હના, પ્રવાહી પદાર્થો, નક્કર વસ્તુઓ તથા શરીર અને વનસ્પતિ તથા ખનીજ પદાર્થો રોના રોના બનેના છે તેનું પ્રયોગ સહિત જ્ઞાન રાસાયણ વિદ્યા આપે છે સૃષ્ટિના મૂળતત્ત્વો, મૂળતત્ત્વોના અણુઓ, અણુઓના પરમાણુઓ અને પરમાણુઓના ઈલેક્ટ્રોન-સ, ણી સાથી પણ આગળ ઈલેક્ટ્રોન-સની રચના અને તે ઉપરથી મૂળ તત્ત્વોની એકતા તથા કેટલાકા મૂળ પાર્થ માનની માયા આ બધું જ્ઞાન રાસાયણવિદ્યા દ્વારા અને પદાર્થવિજ્ઞાન દ્વારા મેળવાય છે ઑક્ટર ચનારને આ ઉપગત વનસ્પતિશાસ્ત્ર, પ્રાણીવિદ્યા, જીવનિદ્યા વગેરે નિયતો પણ શીખવા પડે છે

આટલી વિદ્યાઓ સીખ્યા બાદ રોગો સાથી થાય છે, શરીરના ક્રીયા કરીયા ભાગમા કેવાકેવા બગાડથી અમુક અમુક રોગો ઉપજ થાય છે, વગેરે આમતો સીખનાની હોય છે રોગોની પરીક્ષાનું શાસ્ત્ર (પેથોલોજી) એ વૈદકનો એક ભાગ મહાપ એ અને દવાઓના, ગુણદોષ એનું રાસાયણિક પૃથક્કરણ વનસ્પતિશાસ્ત્ર પ્રમાણે વર્ગીકરણ, શરીરના અમુક અમુક ભાગો પર દવાઓની અને વસ્તુઓની અસરો અને તેના જરણો વગેરે જેમા સમજાવ્યા હોય છે તેવી ઔષધોપચારવિદ્યા (મેડીસીન મેડીસીન અને થેરાપ્યુટીકસ) એ વૈદક શાસ્ત્રનો બીજો વિભાગ છે

આ બધા ઉપરથી સદૃજ ખ્યાલ આવેને કે રોગોની પરીક્ષાનું શાસ્ત્ર અથવા ચિકિત્સા-શાસ્ત્ર પ્રમાણે રોગો પારખ્યા બાદ એના જગણો સમજાવ્યા ઔષધો કેવી રીત કામ કરશે તે વિચારી પડી દવાઓ આપવામા આવે છે એમા ઉદાગ નથી, જાદુ નથી “મેડીસીન” જેવું વધુ નથી એ વિદ્યાના ખોટા નામ નીમે જોટ વેદો, લોભીયા લોકો અને હુમ્યા માણુઓ ગપ્પા મારી વગર સમજે માણુસોના અમૂલ્ય શરીરોપર ભયંકર પ્રયોગો કરે તો એમા શુદ્ધ વૈદક વિદ્યાનો દોષ નથી મનુષ્યનું જ્ઞાન હજી અપૂર્ણ દશાએ પહોંચ્યું નથી, તે પ્રમાણે વૈદકવિદ્યામા પણ ન્યૂનતાએ, છે પરંતુ જે જે વિષયોમા પૂરી ખબર પડી નથી હોતી તે પ્રમાણિકપણે વૈદક શાસ્ત્ર કમૂલ કરે છે આકમર કે અસત્ય ખરા શાસ્ત્રમા રહી શકતા નથી

હાલના વૈદકશાસ્ત્રે, જે જે દવાઓ નક્કી કરી છે તે ગોઠવાયા પેહેના હજારો પ્રયોગો શાળાઓમા લાખો પ્રાણીઓપર તરેહ તરેહ વારના પ્રયોગો થયેલા છે અનેક તરહેના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી એકેકે એક દવાના ગુણ, કાર્ય કરવાની રીતો, તરીકાઓ થતી અસરો વગેરે તોડવામા આવ્યું છે

ડૉ. છટને આ રીતે, દવાઓના ગુણદોષ તારવવામા અને ઔષધોપચારવિદ્યાની ખીલવણી કરવામા ઘણો ભાગ લીધો છે નોકરી મળી કે તરત જ એમણે પોતાની જાત ઉપર અને બીજા પ્રાણીઓપર ઘણી દવાઓના પ્રયોગો ચલાવ્યા, રાસાયણિક રોધભોજ માટે પ્રયોગ-શાળાઓમા ઘણો વખત ગાળ્યો અને ત્યાર બાદ એ શોધોને લગતા પુસ્તકો પણ પ્રસિદ્ધ કર્યા.

પહેલીથી જ એમનું વલ્લ્ય પાચનક્રિયા શરીરની અદરના પ્રમાણી રચો અને હૃદયની ક્રિયા એટલી જામતોપર ખાસ દોરાયુ હતું, અને આ જ વિષયોને લગતી ધબ્બી નવી શોધખોળો એમણે કરેલી છે.

ઈ. સ. ૧૮૮૫ માં એમનું 'ઓગરો તૈયાર કરના સમઘી, દરાઓના શુભદોષ સમઘી અને કના સંગોપર કેની રાઓ નાપરવી' એ વિષયને લગતું એક મોટું પુસ્તક

બહાર પડ્યું એ પુસ્તક એમનું બધું વખણાયું કે એની ધબ્બી આગલિઓ બહુ અને અમેરિકામાં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે, એટલું જ નહીં, પણ ફ્રાન્સ, ઈટલી, સ્પેઈન, અને જર્મનીની ભાષાઓમાં પણ એના ભાષાન્તરા થયા છે.

આ પુસ્તકથી વિજ્ઞાન નામના શોધખોળો અને વિચાર કામો એમને બહુ ઉચ્ચ સ્થાન મળ્યું અને દવાઓના શુભ દોષ 'ની ચચામાંથી' તન્દુરસ્ત શરીરપર ભુલ ભુલ પદાર્થોની અસરોનો વિષય છૂટો પાડી એને લગતી ખાસ શોધખોળ જૂદી ચલાવવી, એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું તન્દુરસ્ત શરીર પર રાઓની ક્રિયાઓ કેવી થાય

મહુમ મર. ટી. લૉડર ઇન્ટન.

છે, તે જુદી તારનાતું માન ડો. લૉડર ઇન્ટને ઘટે છે એમનું શિક્ષણ મુદ્દ અને સરળ બનું હેતુ અતં સાધાનપ ગાનતપરવી ગર કરી છેક છેલ્લામાં છ ની રાસાયણિક શોધ ખોળો સુધીનો સર્વજ્ઞ સમાવેશ એમના બખાણોમાં આવે છતાં સમજનામાં જરાયે હરકત પડી નહીં એની એમની રચેલી હતી.

દવાઓની મેજનબ્બી - ના જામત એમણે બહુ જ ખુલાસાનાર સમજણ પાડેલી છે અને આમાં તેમ જ ખીજન વિષયમાં પ્રમાણભૂત પુસ્તકોના એમણે જે આધાર લીધા છે તે પણ પુરૂષ છે.

૧ ઈ સ ૧૮૮૧ માં એમણે રૉયલ ફોર્બેજ ઑફ ફીઝીલીઅન્સ આગળ આજ વિષયને લગતું એ- ઉત્તમ ઇનામી ભાષણ આપ્યું ૧૮૮૬માં ખીજું આપ્યું અને “લેન્સેટ” નામના સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્ય માસિકમાં પ્રુબ્લેમ લેખો પ્રસિદ્ધ કર્યા ૧૮૯૭માં “દનાઓની અસરો” એ વિશે પુસ્તક બહાર પાડ્યું અને પછીથી “પાચનક્રિયાના વિકારો” અને “લોહી કરવાના રોગો અને તેમના ઇલાજો” અનુક્રમે બહાર પાડ્યા આ પુસ્તકોથી ઇકતરેને અને વૈદ્ય વિદ્યાના અભ્યાસીઓને બહુ જ લાભ થયો.

ત્યાર બાદ “ડીઝીલીસ” (એક જાતની વનસ્પતિ), “મૂડીકનાઈન” (ઝેરકચોળાનું સત્ત્વ), “કેરીન” (શુદ્ધકણ્ઠાનું સત્ત્વ) વચ્ચનાગ અને “નાર્ટીટાઇટસ” (નાર્ટીટાઇનના ટાંગે) ની હૃદયપર અને લોહીની નળીઓ પરની અસરો એ બાબતની સમગ્ર માધ્યમોના ઢરી અને એ વિષયનું સાહિત્ય બહાર પાડ્યું.

વૈદ્યવિદ્યામાં પોતાના ખાસ વિષયો લગતા ધણી જાહેર ભાષણો, નિમરો અને પુસ્તકો સમઘી એમની પ્રવૃત્તિ ઉપર જણાવી પરંતુ પોતાના ખામ અભ્યાસ ઉપરાંત પ્રજાની નીતિ સુધારવાના, આરોગ્યને લગતા અને ડસરન સમઘી વિગતોપર પણ એમણે પાતુ ધ્યાન આપ્યું હતું સાધારણ રીતે એમ મનાય છે કે ડાક્ટર લોકો અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ નાસ્તિક હોય છે, પરંતુ ડૉ. ઍટન એ માન્યતા ખોળી પાઠ છે તરીકે વિદ્યાના ઉગ્ર અભ્યાસથી એ ધાર્મિક જીતિના બન્યા હતા અને એમની એ વૃત્તિ એમના વજા લખારોમાં જોવામાં આવે છે એક વિદ્વાન પુરુષનું વચન છે કે નાસ્તિક માણસને એક આખની રચના જતાવે અને એ આસ્તિક થઈ જશે હવે જો માત્ર આખ જોવાથી આસ્તિક થવાય તો આપુ મનુષ્યગીર, બહુ બારીકાઈથી જોશે અનેક રીતે જોયું છે, એની સુન્યવસ્થા, સુન્દરતા અને લગ્યતાનો ઉડા વિચાર કર્યો છે, તે નાસ્તિક કેમ રહી શકે ?

ઈ સ ૧૮૮૬માં એ હિન્દુસ્તાન આન્યા હતા જો હૈદરાબાદના નિઝામે એમને (શઝ ક્રિયા વખતે એલાન ઢરી નાખવાના કામમાં વપરાય છે તે) “કુલોરોફામ” સમઘી સોંપ્યોગ કામ સોંપ્યું હતું તે વખતે ૧૫,૦૦૦ રૂપીયા તો એમને રીતા મળ્યા હતા, અને એ રલા ત્યા સુધી નોમદાર નિઝામના જ પરાણ તરીકે રલા હતા તેમ છતાં એ રોગખોગોનું કેઈ નિશ્ચિત પરિણામ આપ્યું નહોતું.

ધીમે ધીમે ડૉ ઍટનની કીર્તિ ઘણી વધી એમના દેશમાં એમના જેવા સનાહ લેવા લાયક ડાક્ટર ખીજા કોઈ પણ ગણાતા નહોતા તેથી પગાર ઉપરાંત એમની ખાનગી કમાણી પણ ઘણી વધી ગઈ હતી છતાં પુણના કામોમાં એ વજો વખત ગામતા ગરીબ દુઢીઓની સમાજ લેવામાં અને નિઘાર્યાંઓને લણારમાં એમને બહુ રસ પડતો.

જોડી સોષક શુદ્ધિને લીધે તાખાનાના નરીઓનું કામ એમને ખીનુલ કાનતુ નહોતું ચિકિત્સા કરવામાં અને દવા ગોઠવવામાં એ એટલા બધા ઉગ્ર ઉતરી જતા કે એમના કરતા તદ્દન એછી શક્તિના પણ વધારે વ્યવહારુશળ ટકતરો એ કામ એમનાથી વધારે સારું.

ડગ્તાં એજાં ચિન્હ કે નકામી જેની દરદીની એકા ફરીયાદ પર એ બહુ જ ધ્યાન આપતા અને પછી એ ઉપર જ મનન કરવા એમના ધર્મિણામે આની નિદાનને લીધે રોગ પારખવામાં તો એમની તેજસ્વી શુદ્ધિ સંજ્ઞા થયા વગર રહેતી નહીં, પરંતુ રોગ પારખ્યા પછી પણ દ દીને ધણ કમલાનું રહે છે, તે એમનાથી જુનાઈ જતું

ન્યા લુ । લુદા દુ ખલ્લય ચિન્હો જ ધ્યાનમાં લઈને રોગોનું નિદાન કરવાનું હોય છે એ તો તે તે ચિન્હોના મરણ તારની બધેએતી દવાઓ જોઈવાની હોય છે, એના રોગોમાં તો એમની નિદાન ઝળખી ઉત્તી

એમની વજનર નકિલ આરી હતી અને ભાષણકર્તા તરીકે એમના શિષ્યોમાં તેમ જ જાદર પ્રમોગોએ લોકોમાં એમના બહુ જ વખાણ થતા હતા એમના ઉત્તમ ઉત્તમ પુસ્તકો એમણે રચે રચે આપેના ભાષણોપરથી જ તૈયાર થયેના છે જે વિષયપર એ ભાષણ કરના તે મનુ જ ગસિ અને મહેલો કરી રાકતા એમના ભાષણોમાં દૃષ્ટિ, પ્રયોગો અને પોનાતા અનુબનની ખરી બીનાઓ ધણી આવતી તેથી ધણી નિદાનવાળા છતાં એમનાં ભાષણો શુદ્ધ ધર્મ જતા નહોતા નિયમિતપણે તો એમનામાં એટલું બહુ હતું કે વડીયાળના ગાળી માફક વખતસર એ કામખાં આની જતા ભાષણનો વખત થયો કે કનાસ પાસે કે સનાથાન પાસે નિયમ મગમગ તૈયાર કરીને એ આવ્યા જ હોય

ધધાના શુભો ઉપરાંત નુખી લોકો તરફ વાગધી અને ધણી જ ઉદારતા-એ એ, એમના મુખ્ય શુભો હતા રહીઓ તરફ એ અતિરાય પ્રેમાળ દત્તિ રાખતા અને તેથી દરદીઓની પણ એમની તરફ અનિયમ ભક્તિ રહેતી બીજા ધર્મ કંતર એમના જેટલો વખત, પૈમો તન કે મન લોખલિત સાગ માલ્યા નહાં દોષ ।

પ્રમસમસ્તના આગેઓ મારે, શાળાઓની સુખાકારીમાં અને યુવકવર્ગને લશ્કરી તાલીમ અપાવવાની દિનચાનમાં એમણે ધણો રખત માલ્યો છે ધધાની શોધખોળને અગ્રે યુરોપખ અને ખાસ કરીને જર્મનીના મગમાં એ ધણા આવ્યા હતા, તેથી યુરોપનું રાજ કીય વાનાવગ એ બરાબર પારખી સમ્યા હતા જર્મની અને ધગનને મહાન નિમ્મહમાં જગ ઉતરનું પડગે, એમ ધણા રખતથી એ સમજ્યા હતા અને તેથી જ પ્રમસમસ્તને લડા ધર્મ ઉતાદાગો કરે માત વગકરી કાપગે કરાવવા, એ બહુ ઉત્સુક હતા

ઈ સ ૧૯૧૫ ના ઓગસ્ટમાં આપણા હાનના મેનાધિપતિ સર ડાધનાસ હુગે, ક્રાંત નના ઉપર એક મગમ લખેતો તેમાં વખ્યુ હતું કે —

“ત્વમે અને મ્હે, આ લાઈ નકડી થવાની એવું બવિધ્ય ભાખી એ વિષે ધણી વાતો કરી છે એ આપણે જો જોયો પોતપોતાનાં ક્ષેત્રમાં એને વિષે બની સમ એટલી તૈયારી કરી છે ”

ડા. મી નન ક્રુમ જેની “મેગરીયામેગીમ અને ધેગ પ્યુટિકસ” અહીંની વૈદક શાળા પાશ્વળાઓમાં ધણો વખત પાષ્ય પૂતક તર્ગી રહેતી તે ડા. ક્રાંતના સગધમાં લખે ૩ કે —

■ નમ્રતા, પ્રીતિભાવ અને સ્વાર્થત્યાગમા એમના જેવો કોઈ માણસ મ્હે જોયો નથી સ્વભાવે હનુમૂખા, શુદ્ધ અતઃકર્ણપૂર્વક કામ કરનારા અને બહુ જ ગભીર પ્રકૃતિના હતા બાઈબિયની કથાઓ અને સ્કૅટલેન્ડના લોકગીતોથી એમનું બાળપણ ધણાં હવુ ખિસ્તી રાત્રો ધણાંખરા એમને મ્હેડિ હતા અને જમર પડે એના ફેંગો યોખી 'જતા "સાન્સ" અને ધર્મની એકરૂપતા કરનાના એમના પ્રવલ્નો તો એના ૩ સદાગળ થા રહી જરો ધણા અમલોરોના ખુનાસા એ પદાર્થવિજ્ઞાન અને શરીરવિદ્યા મારફતે કરી આપતા અને સંદિગ્ધાન તરફ એમનું નવલું આસિત્ત માણસના જેવું રહેતું કોઈપણ બનાવ એમને સાધારણ લાગતો નહોતો સામાન્યમા સામાન્ય જણાતી વસ્તી બામતો એમને અથ પૂર્ણ લાગતી અને વિજ્ઞાનની કે શરીરવિદ્યાની લાખા દ્વારા જ્યાં એ બામતોના એ ખુવાસા આપતા કે એમા અતિશય રસ વધી જતો હતો

વૈદક વિદ્યાને અંગે એમણે જે રોગો કરી છે તેમા "ડીજીટીઝ" નામની દવાની હુદય અને લોહીની નળીઓપરની અસરો અને "અમીય નાઈટસ"ની હૃદયના મૂળના રોગમા અકસીરતા, એ બે મુખ્ય છે

હુદયનું મૂળ આને છે તે વખતે શુદ્ધ ગોડીની નળીઓ તથા અર્ધગયેલી રોધ છે "એમીયનાઈટ્ઝ"મા એવો શુભ છે કે તે આ તથા નળીઓને એકદમ ધ્રોળા કરી નાખે છે અને દરદીને તરત મૂળમાથી અને ગભરામણુમાથી મુક્ત કરી નાખે છે મધુપ્રમેહ "કાયા બીડીઝ"મા કાસુ માસ ખોરાક તરિકે આપવાની એમણે જે લનામલ કરી છે, તેનું પણ વારણ એ જ મુદાપર-કે તે વખતે બીવકુલ સાઠર નગરનો ખોરાક આપવો જોઈએ અને કાયા માસમા સાઠર નિયંત્રુન નથી

મૈક્રોડીન સાથેની ગોધામા એમણે સિદ્ધ કર્યું છે કે જે રોગો જતુઓ મારફતે ઉત્પત્ત થાય છે તે જતુઓ શરીરમા પ્રવેશ કર્યા બાદ એક જાતનું ઝેર બનાવે છે અને એ ઝેરની મદદથી જે સ્થળે એ રોધ છે તે લામને ખાઈ જાય છે, એટલું જ નહીં પણ એક જાતના ઝેરથી શરીરનો નાશ કરવાનું કામ મદ્દન ના થાય તો એ ઝેરનું સ્વરૂપ બ નવાની અને એ બદલેના ઝેરથી શરીરના તે લામનો નાશ કરવાની શક્તિ પણ આ જતુઓ ધરાવે છે જતુ એના આ ઝેરો મનુષ્યશરીરના રેસા તોળવામા કેવા કેવા લામો કરે છે તે એમણે રોધી કાઢ્યું છે અને આ ઝેરોના નાશ કરવાની આપધિઓ પણ એમણે કેટલીક રોધી છે

જીવનની શરૂઆતમા એમણે હૃદયનું દનાણું ફરે કરવાના મનાન્તે ગોખ્યા, અને પાંચા કાળમા જતુઓના ઝેરોનો નાશ કરવાની પેરની કયા કરી

આપધિઓ અને એમની શસ્ત્રીય ગોધબોળ કરનાર તરિકે એમનું નામ જો ૩ પ્રસિદ્ધ છે, તેમ છતાં સર્વ સ્થળે દવાઓ ઉપર જ એમને આસક્તિ હતી એમ નોતું દનાઓ વગર પણ રોગો મટાકાના ધણા ઈલાજો એમણે પ્રચલિત કર્યા છે દનાફેર, ઝરોગો, કુડો, કસરત,

* એ નાઈના પેળારીસ

પગથપી અને એવા ઘણા ઈનાત્તેની એમણે આગ્રહપૂર્વક બનામણો જ્યાં જગ કાગી લા
દરી છે “ ખોરાકની યોગ્ય-અયોગ્યતા ” અને “ દારૂનો આપણે તેમ જ ખોરાક તરીકે ઉપ
યોગ ” એ બાબત એમણે વિશેષ ધ્યાન રિચાલું છે અને પુષ્ટકણ લખ્યું છે ઇંગ્લેન્ડ અને યુરોપખંડના
વજા વિદ્વાનો સાથે એમો અગત મિતતા હતી

બાહ્ય અને નૈસર્ગિક શોધકે જના દેગોપયોગી રિપયો તરફ એ ઘણું ધ્યાન ગાખતા
અને રાષ્ટ્રીય ઉન્નતિના પ્રશ્નો વિચારતા હતા આ મહાન ચિન્તિસ મણા વયોથી પોતાનું
હૃદય મગડેલું છે એ સમજ્યા હતા અને તે માન્ય નિગલિમાનપણાને ત્રીધે પોતાથી ઘણા
ઉતરતા દાકતરોની સનાહ પણ વારવાર નેના જો તે પ્રમાણે વર્તતા

વારવાર એ નના નના નામ ઉપાજતા અને મદ્યો મેળવવાની આવડતથી સુચરસ્થાપર્વક
પુરા પણ કરી શકતા પહેલેથી ઠેઠ સુધી એમણે બહુ જ ઉયોગમા પોતાનું જીવન ગાળ્યું છે
અને અપૂર્વ છુદ્ધિબળથી તથા ઉચ્ચ સસ્ત્રારથી મળતા સુખને લીધે ભારે ભારે કામોનો પણ
એમને કદી કટાગો લાગ્યો નથી કુદરતના રિધરિધ સ્વરૂપોમા એમણે નવો નવો રમ અનુ
ભવો છે મિત્રો તથા દરદીઓ તરફ એકસરખી પ્રીતિમા અને કુદ્દુમના પણ અનુપમ
સુખમા એમણે લાજુ જીવન બહુ લેખપકાગ અને યસસ્વી તીરડ્યું છે

“ હીજીટીમ ” ની ખરી ખરીકા કરવા એમણે પોતાની જાત ઉપર પ્રયોગો કરેલા, અને
એને પરિણામે ૭ મહિના સુધી લાગત દુઃખ વેઠ્યું હતું પોતાના જ્ઞાના દીકરા લેફ્ટેનન્ટ ઇ
એમ. વી. બ્રનન આ એ એમ એસને એમણે આ લગાઈમા મોકલ્યો હતો, તે ૧૯૧૫
ના એપ્રિલમાની ૮ મી તારીખ યુદ્ધમા મૃત્યુ પામ્યો મહિનાના મહિનાઓ સુધી લાગત
“ પ્રેક્ટીસ ” (કમાનવાલ) યુમાનીને એમણે હાથમા લીધેલા કામો પાર પાડ્યા છે “ આ મ
બનિદાન ” એ એમનો મત્ર હતો અને સ્વાર્થસાગની જ્યારે જ્યારે જરૂર માનમ પડી છે
ભારે એ આત્મમતિદાન કરવામા એમણે કસર ગખી નથી

કૉલેજીયન.

(આલુ વાર્તા.)

લેખક - ગો સોજીન્દ્રરાવ રતનલાલ દીવેદીયા, બી એ

(ગયા અકથી ચાતુ)

પ્રસ્તુત કલુ (ચાતુ)

આના આ નિરાશા.

આ પ્રમાણે વાતો ચાતુ હતી અને હમેશની માફક ગળના દિવસોની વાટ જોસાતી હતી. ઘાંઠકે પિંખેની, લાજપુ ઉરેસાય એની નવનકયાની અનુભવવાળી, ટુનાઠકે નવા રાત્રીમાં ગરબાટાણે અને તળાવે ઝુગડા ધોવા જતે સાહચીઓ મળતી અને પોતપોતાની વીતિ કહી હૃદયનો ઉચરો કાઢતી ગામડાની પછુ નવા સસારની ઝાખીનાળી યુવતીઓના હૃદયમાં કાંઈક ઘાંઠકે અભિનાશ જાગતી આગા શકુન્તલા અને દીનાળી પછુ હતા, દીવાળી બીચારી સામાન્ય કુટુંબમાં ઉછરી હતી, એને મુખાર્ધ માત્ર ગાયકનાડ સગરની કન્યારાણીમાં 'લેરી પડતી' કેળવણીને અંગે નકશામાં જ જોતુ પડતુ હતુ. વગ આગળ મરીમ પિયરીયા અને ગામડામાં ઉછરેલા નવદારિક સાસરિયામાં દિવાળીને વાસણુ માજવાતુ ધવાનુ, ખાડનાનુ, દળનાનુ, કુવે પાણી ભરવાનુ અને ધોવાનુ કામ કરતુ પડતુ. આ મધ્ય દાર્પમાથી પર વાગીને મુખાર્ધમાં પોતાની પતિની ઇચ્છા અને હુકમ અનુસાર ગદુન્નવાને ત્યા જતુ પડતુ અને ઘેર આગળ વાચવાની ફરજ પડતી. પતિને કાગળ લખવાનો પણ ખરો જ મોને જના સ્વતંત્ર જીવનમાં ઉછરેલા, ચારેવાળુ સ્વતંત્રતાના પવનથી જ પોપાયેલા, ગીમ અને ટેની સનના સ્ત્રી-ચિંતિતવના વિચારથી ભરેલા અને મુખાર્ધમાં ફરતી હરતી, ચાખ્યાન નેત્રી વિદ્યુધી સ્ત્રીઓથી અજાણેલા કૉલેજીયોને સ્ત્રીઓની જેમ નમ્ર, કલાગરી અને ભોળી સ્ત્રીઓની સુસ્ત્રીઓ ક્રમાથી સમજાય. એ સમજવાની તરદી, પછુ 'ગાલુ લે !' આખો દિવસ તુ 'ઢરવાનુ ?' પડ્યા રહેવાનુ જાણે નકામીકુચરી કરે તે ઢરતા સ્ત્રી નગમાં જાય કે શકુન્તલા જેવા પામે જાણે તો શુ ? વખત નથી મળતો એ માત્ર બહાનુ છે. આપણી સ્ત્રીઓને કામ જ ઢરતુ મળતુ નથી. ન કેમ થાય અંધવાડીયામાં એકનાર કાગળ લખવાનો નખત ન મળે ? એ બધા સ્ત્રી ચરિત્ર. સાચુ સગરને નકામ વચોવના મન હોય તો માળવે ચે જવામાં ? આ જ ઉદ્ગારો નહે છે પરન્તુ બિચારા કૉલેજીયનને ક્યા ખબર હોય છે કે અમારી વધુઓ, વધુએને સચુકત કુટુંબમાં કાગળ લખવાને કાગળનો દુકડો મળતો નથી ગાડી તો હોય જ મેની સચુકત કુટુંબમાં રહેતી વધુઓ સંકડ નવા. ટકા પેનસીલથી જ પત્ર લખે છે. પતિ કવર નોટપેપર આપી ગયા હોય તો નો કીડ નહિ તો નાના સ્પિયર કે નાનાની ખુસા મત કરી તેમની નિશાળની નોટોઆથી કાગળ માગીલે છે. એ ગતના બાદવાએ અગર આડા અંધળા બળે લીંગી લખી નહે નહાડે કાગળ પૂરો કરે છે. કાગળ નખતા લખતા નાચુ નાચ

અમ પાડે કે જાગની ગમે તેમ મરેનાળી ચોળીમા કે ગજવામા નાખી દઈ દોડે અને
 યશી વખત મળતા પૂરે કરે છે. મગજ દપાનમા નાખવામા નવનેજ થાય છે અને દપાનમા
 ડાગળ આવે તે ધણુ કરીને તો પતિના મિત્રની માગફત જ આવી રહે છે. દીખત ન
 હોય તો લખેના કાગળ ખતા વિચોના વિચો ખેસી રહેતુ પડે રખેને દિવસ કે નહુ
 જે દુર કે સાસુ જાણી જન અને જાણી જાય તો નાનાને મુખા રાખનાની કરી પડતી
 મુશામતને ખ્યાન જોડુકમી પતિને ક્યાથી આવે. મુખાઈમા કે ખીજે સ્થળે અવ્યાસાથે
 રહના મુનાન પતિઓ પોતાના પત્ર વિશ્વાસપાત્ર જ્ઞેહીની મારફત મગાવતા હશે તેમજ જ
 પત્નીઓની આ મુખેની સમજી રામગે આ ઉપરાંત સાસુ અને નહુ પેગીમાથી (ઓરીકા)
 તોયી પત્રો ચોરી લે એ પત્ર ઘડના નહિ પુરુષા આગળ નયાય અડધુ સમજી ધડુએ
 ન તે કરેથી રિસા ને જાગતુ નાવતુ અર્થ પરી એમના ઉપર જ વાફાલાલુ વરસાવે છે એ
 પા. કાવેજનામીના પતિમમ ક નોનમય જનામા ધ્યાવી જણાય. તમાગ કાગળ બરાબર
 પહોંચના નથી, 'તમારા મા નહ લે છે એમો લખો કે મને વાચના જનાદે તમારા
 મિત્રોને ચોપગીઓ આપી જનાદે' એટલુ લખતા ખતા માગાય કે નહિ ભાઈ પ્રેનને
 નખનાની હિમ્મત ચાનતી નથી તે મનનગરનિહારી પતિઓ પોતાના મન અને
 મરીરથી નિર્મન અને ઓક જમાનાથી પગલામા ચિત્ર ખાઈ દીધેતુ એની પત્નીઓ
 ઉપર મીઠાનેરી કરે અને એમની પામેથી મોગી મોટી આનાઓ મખ એમા હોય કેનો.

વિનાળીની આ સ્થિતિ હતી જામ્યા તુટયા ખરાખોળ પના પાજ આ બધી અગરડો
 પેગી નખતી અને ખતા પતિના એકેએક પામા દખા તો ખરા જ હજી તને કાગળ લખના
 એ ન આવડયો. ડાગા જેની રહી ચીવતા જેવો કાગળ અને સખ્ત સીસાપેનથી લખવો
 જાગની રાનમા પલ માન નહિ અહી અમારી મરકરીઓ થાય છે સરસ-તીચદ્ર વાન
 રા. તના પામે જતુ. 'દિ મુખે તો મુનાઈ નહિ મોનાતુ હુ જનમા નહિ આતુ' આ
 વખે મિનાગી વિનાળી હુ કર. મળીકળી રજામાં આરમે અને જરા ટાંગનોહીએ રમીગ
 એની આતામા જીતતી દોન ત્યા આ પના કેસા નાગે! શકુનત્યા! નકુનત્યા પામે તી રીતે
 નહ કે મેમો લખતુ? મો જનાદે ત્યારે ને! એ ધેર આવે છે ત્યારે બધા ડાગા કમરા થાય
 છે પણ પાછળ શુ થાય છે તે જાણ જૂવે છે હુ જ્યારે લખુ છે કે મને જના દેતા નથી,
 મો તાર આવે છે, દના લાવના નથી-સાસુ-નહુ આમ બોને છે ત્યારે તો સતન કર-
 સર. હુ-એમતુ મહુ માનજે' એમ લખે તે પાછળથી આમ એ પણ મને ફુલવે શકુ
 નત્યા અો મારામા 'દેવો દર' તાય! હાન! શુ થયે! હજી એ ખીએ થાય ક્યારે
 અો અમે આથે રતીને ક્યાગે! મો તો એમ જ લાગે છે કે એ ખીએ થયે અો જુન
 રહેના નખત આરને ત્યા હુ મરી જાળ અને મારી જગાએ આરનારી મુખી થશે
 મા. જનમા તો હુ ખ જ છે વિનાળી, મી મહેનાની વિનાળી, આમ નિરાતામા સડતી હતી
 અો એમ ખતા જનમા પતિના દર્શન મરી ધ કતે હલ્યે અને ફડકતે કાળજે કાંકે નાનિત
 લેના વિચુક હતી

આથી ઉનદુ શકુન્તલાનું જીવન તદ્દન મગ્ધ અને સુખમય હતું. શકુન્તલા કાઈ સંકારી માળાપત્ની પુત્રી હતી અને ધીરને પરણતાં લાગણીથી થઈ હતી. ધીરના પિતા કેળવણી ખાતામાં હતા અને માતા પણ શ્રીસિદ્ધિક હતી. આ સંયોગ મળતા, ગામડામાં જેવાના ગત્યમાં પુત્રનદૂરે આગળ પાઠશાળા મહેતાજી અને મહેતીજીને મોદ્દ હતો. શકુન્તલાની સગર્ભાનાવપણમાં જ થઈ હતી. ગામમાં જ સાસુ મમરા નિલાગમાં એટલે કેળવણી ખાતાના દંત્રપેકરે ગત્યમાં અમરદારે આવતા ત્યારે અને નરસા-દિસાળી-મદારાજની વનમિત્તી વગેરે સુખ પ્રગટે નાની શકુન્તલા લલિત્યના પતિ માથે મનાલોમાં જોવાની ગાતી અને ભરતશુચલ વગેરે સાસુ પામે ગિખતી લમ વધુ અને પતિ અમરથી હારી રકુન્તમાં ગયા અમરેલી અને દસા એટલે 'મામાનુ વગ' હતે તો દિવાળીએ એટલે એમ હતું. પતિની વારે ધીરભાઈ દસામાં હોય જ ધીરભાઈ આવે એટલે શકુન્તલાને જમવાનું હોય જ ફ્રેઈનીંગ પાનેજા અને તેમાં પણ મદિપનગમ જેવાના મરકા પામેના શિક્ષકો પોતાના કુટુંબમાં સુધારાના સંસ્કાર ન પાડે એ અસમ્મિત એટલે શકુન્તલા અને ધીરભાઈ ઘર માળા પહેલા જ રાધિયોની મનુષ્ય મુદ્દ ગીતો ગાતા-કુનિયાની વાતો કરતા અને ખદ્દા પણ જતા. ધીરભાઈને કોનેજા જવાનું આવ્યું તે પહેલા શકુન્તલા સામરે હેરા વાગી અને મહેતાજી મસરા અને મહેતીજી સાસુએ "શ્રીઓના કત"લો " "શ્રીઓએ નરસાજનો મમય કેમ ગાવો " વગેરે ઉપર પોતે અને વિદ્વાનોએ આપેના વ્યાખ્યાનોનો ઉપયોગ કરાવે તો કથો અને ભાગિનીનપણ-સરરનીચક-સુખ અને કુનિત-કાન્તાનાટક વગેરે નકુન્તલાના દાયમાં આવ્યા નકુન્તલા અમરના લાગી અને પતિના, મસિકપતિના જીવનમાં આનંદ વરસાના વાગી આ આનંદરસ અધૂરો જ રાખી ધીર મુલાઈ ગયો અને અમરે રોયો રમ રિયોગમાં, મુલાઈના જીવનમાં, સાહિત્યમાં અને સરકુત દાવ્યોમાં વિશેષ મોદ્દ વાગના લાગ્યો અને દરેકજ પત્રન્યનદાર તો થયા-એક વિસ એવો નહિ હોય કે ત્યારે ધીરભાઈને શકુન્તલા ઉપર અને શકુન્તલાને ધીરભાઈ ઉપર પત્ર નહિ હોય કોનેજા લેસને દરનાના દાઈમટેલનમાં આ ધો કસક 'પત્રવેખન' નો હતો એ પત્ર વખતા પહેલા એની અંગ સુર કાઓના ઉતારા અને નવન કથાઓમાં જાણેના પત્રોની ગાળી મુકે તો કાપરીમાંથી પ્રસંગને અનુસરી કાઈક લીંગીયા દાખલ કરી-પછીથી આખો પત્ર વાચતા ધીરભાઈના હાથમાં રાઈય આન જમતો તે તે સમયે હાજર રહેતો ચિત્રકાર જ સમજી શકે આ બાજુ શકુન્તલા ઉપર આવતા પત્ર જોઈ મહેતીજી સાસુ અને મહેતાજી સસરા નિવાનુ કળ મર્યુ એમ સમજી કૃતાર્ય થતા.

મહેતાજી અને મહેતાજીઓમાં લાગણીનો આવેગ હોય છે. મામાન્ય રીતે આ લાઈન વેનારા ગામડાના નિવાસી હોય છે. એઓ એકમ અમદાવાદ કે રાજકોટ જેવા શહેરમાં આવે-સવાળો બદલાય, કાપેજના જ છવિમાં, અગ્નિવા હોરટેલમાં જ વાસ અને ઈંગ્રેજીની ગંધ પણ ન આવતી હોવાથી તેઓના જીવન તદ્દન નિવસલુ જ થાય છે. શુદ્ધ શુદ્ધ શુજરાતી જેમાં એક પણ પરભાષાનો સંદ ન આવે એ જોડુ હોય તો આ શિક્ષકોનું જ રાજમાં છતાં

“ हरे ओ प्रियमा छयन ”

વેગે તદ્દન સાફ, પોતાના શિક્ષકો એ જ, જ્ઞાનનો ભંડાર અને ટાળીમાથી નજ ઉઠાડે પાણી આવે તેમ ઇંગ્રેજોનું સત્ત્વ એ જ ગિલકો તગ્દથી મળે એટલે બાળાવાક્યમ્ પ્રમાણમ્ માનનારા પણ આ જ મહેતાજીઓ સદ્બાએ નવતગમ અને મહીપતગમ જેવા પ્રીત્સીપાલો હતા એટલે અશ્વિત્ય સસાગ મુધારો અને પશ્ચિમના દેશોનું જ્ઞાન આ મહેતાજીઓને મળ્યું હતું અને મળ્યું હતું અને પ્રાધનાસમાજ પાસે જ દોવાથી એ દારા પણ ઇશ્વરશક્તિના ખીજ વનાના હતા ન્યારે યુનિવર્સિટીની કોનેજેમા આદિથી તે અત્યાર સુધી ઇશ્વર નામ લેતું ન હતું એ નિર્મિતના ઉપર જ છોડેતું છે ત્યારે આ મહેતાજીઓને તે સમયમા આમ ઇશ્વરનું બા. થતું હતું ધીરના માતપિતામા આ સરકાર જામ્યા હતા અને એ સરકાર પુનઃપુનઃ મુકવાના પ્રયત્ન સફળ થયા હતા શકુન્તલાને પતિના પત્રમા દીનાણી આવે તો એને સરકારી મનાવના બનામણુ કરવામા આવી હતી પાઠની રજામા મહેતા ધીરને ત્યા વખતે વખત જતો ધીર-શકુન્તના અને મહેતા ખેસના નાત-જાત જગતની વાતો કરતા અને શકુન્તના ધણી પાઠ દીનાણીને સાથે લઈ આવવા કહેતી ધીરના ધરને ઓટલો ઉતરતા જ મહેતાજી મહેતાને 'ભાઈ એકના કેમ આવો છો' એકના આવશે તો નહિ પેસવા છાંએ કુલે પાણી ભરવા જવાય, અમારે ત્યા ન અનાય.' આ શબ્દો મલજાવતી મહેતાએ એકાદવાર આક્રમક રીતે માને અને હમથી પત્નીને સાથે આવવા-શકુન્તલાને ત્યા જવા કહ્યું પણ દિવાળી શુ કરે ?

'અર્યા ધીર! મહેતાજી કેવી છે તે કુ જાણુ છું મારે નાનજાતમા રહેતું છે એને એની વધુને મડમ બનાવવી હશે મારે એ નહિ પાસવે શકુન્તલાને આનું હોય તો બહી આવે હા-કોઈ દહાડો જાણ જણુ હોય તો, પણ બેગા થઈ ગાય ને તડાકા મારે એ આપણુ કામ નહી. રાજ્યના અમનદારો આવે ને તે વચ્ચે બાવડી જેવી બાવડી શકુન્તલા લાજ વાડ્યા નિના આવે ને વાતો કરે એ મારે ઘેર ન પોધાય!' ખીચારો મહેતા તો માજીના આ શબ્દોથી ડાર્ડ જ ગયો હતો, છતા પત્રોમા શકુન્તલાનો લાજ લેના લખતા બુઝતો નહિ શકુન્તના આમુની માનીતી અને પતિની લાડીથી હતી રજાના દિવસો આવતા એના હારો પાર ન રહેતો, એવડો શણગારના માડ્યો હતો આ ગરબી ગાઈસ અને આ રમાન બનાવીશ આ રજામા માલતી માધવ વાચીશ-એમની સાથે જોખનામ જઈ આનશુ એ મુબાઈથી કાઈ કાઈ બાબ્બા હશે, હવે એ પાસથશે એટલે આનદ. વળી એમ એત ખી ના ટર્મ ભરવા દશે નૂના એ ટર્મ ગમે તેમ કરી એન એન ખી વખત તો હુ મુબાઈ જ જઈશ એ ત્યા હુ અને મારી સાસુ ના કહેશે નહી' આમ શકુન્તના આશામાને આશામા પતિની નાટ્ય જોતી દિવાળીને મળવા જવાનો વિચાર કરતી હતી

પ્રકરણ ચોથું.

પ્રેક્ષિસર પ્રમથનાથ.

નેશનલ કોલેજના નિયમપ્રમાણે દરેક પ્રેક્ષિસર અને ફેલોશને કોલેજમાં જ રહેવું પડતું. કોલેજની સાથે જ પણ કોલેજના જ ક્ષેત્રમાં પ્રેક્ષિસરોના, પ્રી-સીપાનના અને ફેલોશના નાના પક્ષ વગવાળા કમવાગ જગત બાબતે હતા. દરેકને બારોબાર જવાનો રતો હતો. હતાં અદર થઈને જવું હોય તો બની શકે એમ હતું. આ ક્ષેત્રમાં જ કેનય પ્રેક્ષિસરોને માટે જ વિશાળ વાચનશૃદ્ધ અને પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા હતી. વાચનશૃદ્ધની ભીંતનો ગગ આખને ડાકે અને મગજને શાન્તિ આપે એવો હતો. બહાર ઓટલા ઉપર આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યા પડ્યા, નાના નાના વૃક્ષો અને પુષ્પો હરિયાળી ભૂમિ અને અશોક આંખા લીમડાની શીળી કાચ અનુભવતા પ્રેક્ષિમગે હાથમાં પુસ્તકો લઈ, એમસેન શકર-નુટન-લૉક-કેન્ટના સમયમાં જ હોય એમ, એમના નિયારો હૃદયમાં રાખી કરી, સૃષ્ટિ સૌંદર્યમાં મનન કરી પોતાના શિષ્યોને મથન કરી આપવાની તૈયારી કરતા હતા.

પ્રેક્ષિસર પ્રમથનાથ બગાચી હતા અને ગણિત શાસ્ત્રમાં એકઠો હતો. પોતે એકાકી હતા અને જન્મભર એમલા જ રહેવા પ્રમત ઇચ્છા હતી. ગણિત અને ન્યાયશાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તોમાં જ હરનિશ ગુસ્તાન રહેતા. દેશ દેશના પ્રેક્ષિસરો-વિદ્વાનોની સાથે ચર્ચા ચલાવતા અને જેમ જેમ ઊંડા અભ્યાસ થતો ગયો તેમ તેમ પ્રમથનાથની સૃષ્ટિ વધારે ને વધારે સમય બનતી ગઈ. પ્રમથનાથને નાનપણથી જ બગાચી સાહિત્યનો શોખ થયો. એમના પિતાની સાથે ગુજરાતમાં રહેવું પડ્યું અને ગુજરાતના સભાવિત શૃદ્ધથો અને અમનદારો પ્રમથનાથના પિતા જેઓ ન્યાયાધીશ હતા તેમને ત્યાં આવતા. એટલે પ્રમથનાથ પિતાની સાથે એમને ઘેર જતો ગુજરાતમાં પડ્યાનો અભાવ હોવાથી અને પ્રમથનાથનું કુટુંબ ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય માટે પ્રસિદ્ધ હોવાથી પ્રમથનાથ ગુજરાતી કુટુંબોમાં ફરતો, ખાતો, રમતો અને ગુજરાતી સાહિત્યમાં રસ લેતો થયો. પોતે બગાચી વાતો-ગીતો ગાતો અને એના બદલામાં ગુજરાતી મિત્રો અને મહેનો પ્રમથનાથને પ્રેમાન-નરસિંહ મહેતો-મીરા-ધીરો-દયારામ-અખાના કા પો ગાઈઅભગી-વતા આમ પ્રમથનાથ ગુજગતીમાં પ્રવીણ થયો અને કોલેજ છુવનમાં સમૃદ્ધ સાહિત્ય મધ્યુ એટલે ગણિત શાસ્ત્રની સાથે સાથે આદિય પ્રથે અભિરમી થઈ દેસો બેરા, ભાગત-આર્થા વર્નની ભૂતકાળની જહોજલાનીના સ્મરણુ નરંધ રહેના રથજો બેરા-એ સમધી સાહિત્ય વાચવું અને બોળવું એ એવું ધર્મકર્મ થઈ પડ્યું. જન્મ બગાચી માતૃપિતાને ત્યાં હતો બગાચ માટે-ન ગાતી આદિય માટે જનનન્ત પ્રેમ હતો, જાત આર્થાવર્ત-બારતની ઉત્તતિ માટે, એક જ કુટુંબમાં યજ્ઞ મનુષ્ય હોય ને યોગ્યો ન સાય અને નિયમસર જામ ચાલે માટે નામ પાડી ગયે છે. ગતા એક જ લેહીના હોય છે તેમ-પ્રાતિદ ગા અમારો ટેગ દિ-દુગ્યાન એ જ મૂન યાદ ગખાવવામાં આનુ હતું અને પ્રેક્ષિસર પ્રમથનાથ માત્ર વેશે જ નગાની હતો. ગુજરાતી, મદ્રાસી, પંજાબી, પારગી મુસલમાન એ બેદ એને મન બહાગના, વનહાગના હતા, અતરના નદિ, ગેશાય કોનેજ થતા જ એને એમાં સેવા કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા અને એના પિતાની વગ,

જેના પોતાનું જ્ઞાન, એના ગુજરાત પ્રત્યેના ભાવ, ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા આ સમયે કામ આવ્યાં અને પ્રમથનાથ આ કૌસેજમા જોડાયો. કૌસેજના સ્થાપકોએ જૂત, બનિયનો પૂરેપૂરો વિચાર કર્યો હતો કૌસેજ ઉત્તમ બનાવવી હોય તો થોડા પગારમા કામ કરનારા કરતા પૂરતા પગાર નઈ લાગણીથી કામ કરનારાની જ જરૂર છે એમ માનતા થયા હતા. દિલ્હીયોની સામાન્ય સ્થિતિ હોઈ, એમનો જનસમાજ જૂદો જ હોઈ એમને કેટલી જરૂરી પાતો હોતી જ નથી પાતાનરણુ જનસમાજના લક્ષણો બદલાય ત્યારે જે થાય તે ખૂં પખુ લાલ તો ગુજરાતીને મમે ત્યા હોય તો પણ લાભાદિ દેશમા જ કરના જવું પડેછે, ન્યાતમા વ્યવહાર સાચવના પડેછે અને દક્ષણીઓ કરતા કાક દેશ ઉપર જ કૃપા હોનાથી હાથે ધેલીયુ ધોલુ, ચેદરાને બદલે માથામા ધારી રાખી, ચપન પહેરવા, નાનો હાફેટ પહેરવો એ બની શક એમ નથી આથી દક્ષણીયો જે કરી શકેછે તે ગુજરાતી કે પારસી કરી શકતા નથી અને જાને અંગે સ્વાર્થત્યાગ ગુજરાતીઓમા ઓછો છે એમ મનાય છે જે વસ્તુ ગુજરાતમા કાઠિયાવાડમા મોજશોખની લેખાય છે તે જ વસ્તુ મુબારકમા આવસ્થક મનાય છે માટે ગુજરાત કાઠિયાવાડનો રહેવાથી સ્વાર્થત્યાગી કહેવાય કે કેમ તે સક છે નવા સંયોગો થા ઉદભવે છે, આપણે દક્ષિણીઓ પેઠે સાદુ જીવન ગાળતા થઈશુ કે કેમ, એઓને પણ બૂટ, પાટબુન, કાટ, ચેદરા, ટેબલ, લેમ્પ, ખૂરશી આનરો કે કેમ એ બનિયને હાથ છે, પરન્તુ નેશનન કૌસેજના સમ્યાપકો તો મુગેય, અમેરીકાના મીશનરી મહાની માફક એમ જ સમજ્યા હતા કે પૂરતા પગાર જીવનની સર્વ સગવડ નાનામા નાની પણ સગવડ આપવી પણ દીવથી કામ કરનાર માણસો લાવવા નેશનન કૌસેજના કાર્યવાહકોના ઉદ્દેશો સમજતા ગુજરાતી, દક્ષણી, પારસી, પંજાબી, બંગાલી ગ્રેન્થુએટોની અરજીઓ ઉપર અરજીઓ આવવા લાગી અને કૌસેજને જેવા જોઈએ એવા સ્થાપી અને ઉત્તમ માણસો મળ્યા.

ગ્રો પ્રમથનાથ, બીજા પ્રેફેસરો તેમ જ વિદ્યાર્થીઓમા એટલો તો હળા ગયો હતો કે વિદ્યાર્થીઓ પોતાના માથાપને નિસરી ગયા હતા, તેમ પ્રમથનાથ કૌસેજમાથી પરવારી સાજના વાચનમુદ્રમા જતો અને ત્યાંથી પોતાના બગનામા જતો બગનામા સૂવાનો ઓરડો, અભ્યાસગૃહ અને સૂવાના ઓરડા ઉપરાત સામાન સરળમ રાખવાનો ઓરડો હતો. રમોકુ જુદુ જ હતુ બગનામા ઓટલા ઉપર કે અભ્યાસગૃહમા વાચ્યા જ કરતો નિયમસર જામી સાજ સવાર ફરવા જતો. પ્રેફેસરો સાથે ટેનીસ અને ક્રાઈવિર ગીરી ફડ રમતો અને ખૂન ચડતી તો ક્રાઈવિર એકાદ બે વિદ્યાર્થીઓને બોનાવી શતજ જે ક્રીજ રમતો હતો ને ક્રાઈવિર વિદ્યાર્થીઓને બોલાવી મગાની સંગીતની મજાદ આપતે. પ્રમથનાથ ફરવા જતો ત્યારે એક્યો જ જતો, ફરિયા કિનારે, ટેકરીઓ ઉપર, ઝાડોની ઘટામા, કુવા કાંઠે કનાકોને કનાકો બેસી રહેતો અને રાતે આની ઓરડામા બરાઈ સવારની માફક જ પ્રાર્થના કરી અન્ય પ્રવૃત્તિમ જોડાતો. કૌસેજમા અનુ ક્યારે પૂરો થયો અને ક્યારે રહ થયો, બી એ નો વમ છે કે પ્રીવીયસનો, વર્ગમા પચાસ વિદ્યાર્થી છે કે પાચ એની ધણીવાર કામ રહેતી નહી કામ સાથે જ કામ પણ એનું શિક્ષણ એની મુખમુદ્રા, એનું હૃદય, એનો સદ્ભાવ, એવા હતા કે એન મીરાબાઈ રૂ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

વગમાથી ગેરહાજર ગઢેવું અને સ્વર્ગનું સુખ ખેલું એ બરાબર અનાતુ - આરેદિવમે કહે છે. વિદ્યાર્થી ક્યા બેઠો છે એ ના બહુનાર પ્રમથનાથને બળર પડે કે અમૂક વિદ્યાર્થી તાવે પડ્યો છે કે - એને પિતા મરી ગયો છે તો સર્વ કાર્ય છોડી જતો, એને જાતે સાતવન આવતો; દવા પાતો, ઉદાડતો, અને નાનામા નાની મેવા કરતો. આમ છતાં મોટા નાનાનો ભાર, મર્યાદા, કાર્યદાનો અમન સચવાય છે કે નહિ તે તરફ યોગ્ય લક્ષ આપતો, એટલું જ નહિ પણ એનો એટલો પ્રતાપ હતો કે પ્રમથનાથ જે કાર્યને ખોટું માને તે કામ કરાવતું એ અઘાની સૃષ્ટિ દેવવી એ બરાબર હતા.

પ્રમથનાથના પિતાએ પેનશન લીધું અને માતાપિતાએ જતા જતા લાભ કરી બહા નરથામા એમને પૌત્રનું મોત્તેવાનો લાભો અપાવવા સૂચ્ય-યુ જે માતાપિતાએ ઉત્તમ સરકાર પાયા, જેમણે જન્મ આપ્યો, જેમને લીધે આ સ્થિતિએ પહોંચ્યો તેમની અતિમ ઈચ્છા ન ગણુનારવી એ પાપ નહિ તો પણ અયોગ્ય લાભ્યુ અને પિતાશ્રી ! માતાશ્રી ! 'જોઈશ કરી શાન્ત કરી દેશ મોકળા ત્યાર પછી પ્રમથનાથ રબમા વિદ્યાર્થીઓ સાથે પીકનીકમા જનાનું ન હોય ત્યારે ટિન્ડુસ્થાનના જૂદા જૂદા ભાગમા ફરવા જતો, ત્યાના પ્રતિષ્ઠિત પુરોને મળતો, સગાઓ જોતો, અને ઇનરના ભાગમા માનાપિતા પાસે અઠવાડીયુ રહી કૉલેજમા આવતો અને શરીરે મને તાજે થઈ દેશમેવાના ઉત્તમ કાર્ય શિક્ષણસેવામા જોડતો. આમ છતાં માતાપિતાની અતિમ ઈચ્છા એના હૃદયના એક ખૂંજામા ખૂંચાય કરતી

—અપૂર્ણ.

નવુ પુસ્તક !

નવુ પુસ્તક !

સ્વ. સૌ વસન્તાબા ચન્દ્રશંકર પંડ્યાકૃત

નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સદ્ગુણલક્ષ્મી

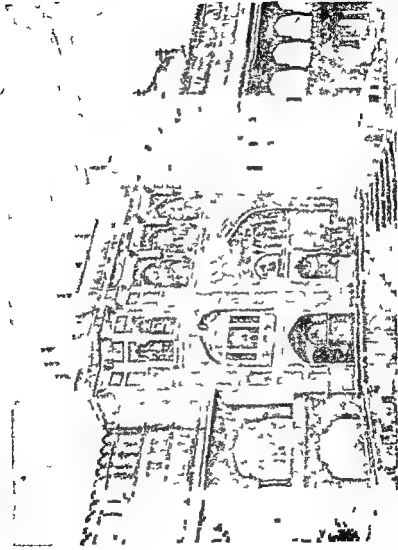
તથા અન્ય લેખો.

કિમત રૂ ૦-૧૦-૦ પોસ્ટેજ ભુકુ

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

બુકસેલસ, ત્રિ-સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં ૨

समालोचक.

शिपमहाल.
[अ. ५२-२००५॥]

વર્તમાન ચર્યા

લેખક — રા. ચન્દ્રશંકર તર્કદાસજી વડવા, બી એ એલએલ બી

૧. મુદતબંધી મંજૂરી.

સમગ્ર ગુલામગીરી જેવી અમાનુષ્યમુદતબંધી મંજૂરીના કાયદો બનતી ત્વરાએ ૨૬ કર ચાની આશા બ્યારે લૉર્ડ હાર્ડિંગે આપી હતી ત્યારે હિન્દુસ્તાનની અવાચક અને અનાય પ્રજાને કાર્ક નીરાત થઈ હતી પરંતુ બ્યારે લૉર્ડ હાર્ડિંગના અનુગામી વાઇસરૉય લૉ- એમન્ટે એમ જણાવ્યું કે સમ્માનોભા આર્થિક અવવચ્ચ ન સર્ધનય તે માટે એ અમાનુષ્ય કાયદો હજી ખીજ પાચ વર્ષ ચાનુ રાખનાની ફરજ પડશે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે હિન્દુસ્તાનના શોષાભા હિન્દની સરકારના ધરાદાના સાચાપણા માટે રાકા થવા લાગી, અને હેમને એમ લાગ્યું કે કા તો સરકાર ખોળી દિવસોજી બતાવે છે અથવા તો સસ્થાનોના દબાણ આગળ હિન્દી સરકારનું કાર્ક ચાનવું નથી ગમે તેમ દોષ, એટલું તો હવે અચૂક રીતે સ્પષ્ટ થવાની જરૂર છે કે “મુદતબંધી મંજૂરીના કાયદો એક ક્ષણ પણ નધારે ચાલુ રહે તે હિન્દના લોકો સાખી શકે તેમ નહી.” આરી સ્પષ્ટ અને નિર્નિરાદ બામતેઆ પણ સરકાર ને ગળ્યા તના કરે છે તે ઉપરથી એમ લાગી ગયા વગર નથી રહેતું કે બ્યામુધી હિન્દુસ્તાનના લોકો અચૂક રીતે પોનાના મતનો પુકાર નહિ કરત્યા મુધી સરકાર ઉપર વિશ્વાસ રાખીને એમી રહેવાથી કાર્ક પણ શુક્કરવાર વળનાનો નથી આ મુદતબંધી મંજૂરીના કાયદો એકદમ ૨૬ કર પાની અને લડનમાં આ સમધમા કરાનારી પરિપદ માટે હિન્દના પ્રતિનિધિઓ નીમવાની આગણીઓ કરના માટે સમસ્ત દેશમા ચારે પાસથી ને પુકાર ઉઠી ગલો છે અને ને અસખ્ય અભાઓ લગાયે જાય છે તે સર્વ રીતે મોઝ જ છે ધર્મ નીતિ, આત્માન્યગૌરવ અને રાષ્ટ્રપ્રતિષ્ઠા એ અનુદિઓથી મુદતબંધી મંજૂરીની પદતિ એકદમ સર્વોચ્ચ નિમ્નૈત થઈ જ નેધએ

૨. હિન્દ-ક્ષેત્ર સૈન્ય.

‘શુજાતી બાપમા એક પરચતુ કહેવત છે કે “વાર્ધુ ન કરે તે હાર્ધુ કરે” મિટિશ સરકાર ન ચાલે હિન્દને ને હકો આપે છે અને આપતા આપતા ચે’ ને અનુગ્ર સ્કોચ બતાવે છે તે માટે ખરેખર, આહે તો સરકારને ખોદા અજિનન્દન આપવાનો ડોઝ કરવા ઇચ્છતા નથી મિટિશ નાગરિક તરિકના સામાન્ય માનુષ હકો પણ કૉંગ્રેસ જેવી પ્રતિષ્ઠિત રાષ્ટ્રસંથાને વર્ષો ને વર્ષો મુધી મુધરેલી સરકાર પાસે મામવા પડે એ જ અમતે તો અનિશ્ચય મોઝનીય ટિપ્પિ લાગે છે

પરંતુ સરકારની વાત બાજુએ મુઢી, હિન્દના લોકોને અમ્હારે અન્ત કરણપૂર્વક વિશ્વાસ કરવાની છે ખરું કે સ્વેચ્છલૈનિક મવાનો હક સરકાર માન લઈઈ પર્યન્ત જ અત્યારે આપવા માટે છે કહ્યું છે કે તે સબન્ધનો કાયદો અતિશય અનિશ્ચિત અને અસતોષજનક છે, મંજૂ છે કે મુગેલીઓ અને હિન્દીઓ વચ્ચે મુધરેલી સરકારને ન શોભે તેવા ભેદ પાડ

દમારમની જીવનકથા ૩ ન-૦-૦ એન એમ ગિપાઈ એન્ડ કંપની, મુંબઈ

વામા આગો છે, ભય છે કે સ્વેચ્છાસંનિક તરિકે જોડનાર હિન્દી યુવાનોને મોટા લક્ષરી દોહા ન આપતા ત્હેમને આધારણ સંનિકો તરિકે જ ગણવામા આવશે, અને સભા કે કોઈ ને કોઈ નિમિત્તથી સ્વેચ્છાસંનિક તરિકે પણ હિન્દી યુવાનોને મોટી સખ્યામા સ્વીકારવામા નહિ આવે આ બધુ હોના છતા અમ્હે હિંદુસ્તાનના અને ખાસ કરીને ગુજરાતના યુવાન દેશભક્ત બન્ધુઓને આમદ્યૂર્વક વિગતિ કરીએ છિએ કે ગમે તેની કડિન સરતો હોય છતા પણ જે તક ત્હેમને આપનામા આવી છે ત્હેનો ત્હેમણે બને તેટલો લાભ લેવા જેટલી રાષ્ટ્રભક્તિ અને સામ્રાજ્યનિષ્ઠા બતાવવી જોઈએ હિન્દના લોકોસ્વરાજ્યની જે માગણી કરે છે તે માગણી સર્વોત્તે પ્રાચલિક છે એમ આપણે અચૂક રીતે બતાવી આપતુ જોઈએ. આ તકનો લાભ લેનામા હિન્દ અને ખાસ કરીને ગુજરાત જેની તત્પરતા બતાવશે તે ઉપરથી ત્હેમની રાજકીય પ્રતિજ્ઞાનો નિશ્ચય થશે.

અન્યાવલોકન.

(અનુસધાન પૃષ્ઠ ૧૫૦ થી)

૩. ન દશ કર જીવનચિત્ર.—કર્તા તથા પ્રસિદ્ધકર્તા, ૨૬. વિનાયક ન દશ કર મહેતા, બી એ, આઈ સી એસ, પૃષ્ઠ, ૨૫૮ મૂલ્ય, રૂ ૧-૦-૦

‘કરજીવેના’ના કર્તા રા. બ. ન દશ કર જીવનચિત્ર કર મહેતાના મસદુર નામથી પોતાની માતૃભાષા માટે રહેજ પણ અભિમાન ધરાવનાર ક્યો ગુજરાતી અભણ્યો હશે ? અને ત્હેમના વિદ્વાન્ પુત્ર રા. વિનાયકે ત્હેમના જીવનનુ આરોખેલું રસભર્યું ચિત્ર પ્રકટ કર્યા પછી ત્હેમના જીવન વિષે અગ્રાન ગેરવા માટે કયો ગુજરાતી ક્ષમાનો પાત્ર મણારી ? ખરેખર, ‘ન દશ કર જીવનચિત્ર’ પ્રકટ કરી રા. વિનાયકે એક પિટસણ અદા કર્યું છે એટલુ જ નહિ, પરંતુ ગુજરાતી ભાષા અને ગુજરાતી સાહિત્યની સ્તુતિપાત્ર મેવા બળતરી છે પોતાના મદાન્ પિતાના જીવનનુ ચિત્ર આરોખી ગુજરાતના જીવનચરિત્રના સાહિત્યમા રા. વિનાયકે જે અગત્યની વૃદ્ધિ કરી છે તે માટે અમ્હે ત્હેમને અભિનન્દન આપીએ છિએ.

ગુજરાતનુ સાહિત્યજીવન હાલમા છે તે કરતા બોધુ મન્દ અને વધારે ચેતનભર્યું હોત તો આના પુસ્તકનુ પ્રકટીકરણ સાહિત્યના પ્રદેશમા એક બનાન તરિકે લેખાત ગુજરાતમા ઉત્તમમા ઉત્તમ લેખકોના ઉત્તમમા ઉત્તમ પુસ્તકો બહાર પડે ત્યારે પણ કોઈ પણ જાતનો સંભોલ જણાતો નથી, તો પછી “ ન દશ કર જીવનચિત્ર ”ના અવલોકનો પ્રકટ કરવા ગુજરાતના અગ્રેસર માસિક કે પત્રો તત્પરતા ન બતાવે એ જેટલુ ગોચરીય છે તેટલુ વિશ્મયજનક નથી.

ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલાં જીવનચરિત્રોમાં “ન દશ કર જીવનચિત્ર” કયુ સ્થાન પ્રાપ્ત કરશે તેનો નિર્ણય લવિષ્ય કરશે, પરન્તુ અમ્હે આશા રાખીએ છીએ કે એટલું તો નિર્ણયવાદ ગણાશે કે એકસપાટે રસભર વાંચી જવાય એવું પુસ્તક ગુજરાતી વાચકવિશ્વને અપણું કરવા માટે રા. વિનાયકને અભિનન્દન થતે છે

“ન દશ કર જીવનચિત્ર”ના વાચનારને તરત જણાઈ આવે એમ છે કે રા. વિનાયકનું વાચન વિશાલ છે અને તેમની માહિતી અનેકદેશીય છે, તેમ જ એ પણ સ્પષ્ટ છે કે પોતાના પિતાનું જીવનચરિત્ર લખવા માટે જરૂરના સાધનો એકત્ર કરવામાં તેમણે પ્રયાસ નીચ શ્રમ લીધો છે પોતાના પિતાની વ્યક્તિ અને કૃતિની આકૃતિ આનેખતા રા. વિનાયકે પોતાના વિશાલ વાચનને અને પોતાની અનેકદેશીય માહિતીને પશ્ચાદ્ભૂમિ તરિકે યોગ વામાં જે ઔચિત્યશુદ્ધિ (Sense of propriety) દર્શાવી છે તે માટે તેમને અભિનન્દન પ્રાપ્ત થાય છે, પરન્તુ સાથે સાથે અમને એ કહેવાની પણ ફરજ પડે છે કે પશ્ચાદ્ભૂમિ અને મુખ્ય આકૃતિના પ્રમાણનો નિર્ણય કરવામાં તેઓ ભેદએ તેની વિવેક-શુદ્ધિ બતાવી શક્યા નથી પશ્ચાદ્ભૂમિની સમૃદ્ધિ ચરિત્રનાયકની આકૃતિને ઉપસાવી પહાર તાવવાને બ લે દહી નાખે છે એવો અભારો નમ અભિપ્રાય છે એટલે, ન દશ કરનું કુદૃઝ, ન દશ કરનું વતન સુરત, ન દશ કરની યાત્રિ, ન દશ કરના મિત્રો વગેરે વિષે જે વિગતવાર માહિતી આપવામાં આવી છે તે અમત્યની છે એટલું જ નહિ પરન્તુ મનોરંજક છે, પરન્તુ તે બધાના સમઘર્ષા પ્રમાણમાં એટલું બધું લખવામાં આ પુ છે કે ન દશ કરના પોતાના સમન્ધની દૃઢિકત જરા ગૌણ બની જાય છે આનેખનકનાની દૃષ્ટિથી અમને આ ખામી તરિકે જણાય છે જે કે આ ખામી છેક નજીવી ન ગણાય છતાં જે આટલી ખામી બાતલ કરીએ તો પુસ્તકમાં એકત્ર કરેલી સામગ્રી ધળી બોધપ્ર. અને મનોરંજક છે એમ કહેતા અમને આનન્દ થાય છે બીજી સામગ્રીના સમઘર્ષા કરાયેલી દીકા અવતરણોને પણ લાગુ પડે તેમ છે

રા. વિનાયકે પસંદ કરેલી નિવેદનપદ્ધતિ સ્વાભાવિક, પ્રવાહિની અને સ્પષ્ટરી છે આથી આપુ પુસ્તક એક મનોરંજક નવનકથાની માફક વાંચી જવાની વાચનારને વસિ થાય તેવું છે

રા. વિનાયકની શૈલી સરલ, સરકારી અને માર્મિક છે, જે કે કાષ્ઠિક વિનશાપુ તેમ જ શિથિલ છે ખરી ફારસી શબ્દોનો ઉપયોગ સામાન્ય ગુજરાતી વાચનારને વધાર પાતો લાગનાનો અભવ છે વાંચ્યો મ્હોટે ભાગે દૂમ અને સાદી ગ્યનાવાગા છે

સરોપમાં, સામગ્રીની પસંગી નિવેદનપદ્ધતિ, તથા શૈલી એ સર્વમાં ‘નુસ્તી લાના સહે વાળી’નું મોજાપણુ વ્યાપી રહ્યું છે આ પગિલાને આપુ પુસ્તક મોજાજન તથા એતનમય મન્યુ છે રા. વિનાયકને તેમની કૃતિની મદનના માટે અમ્હે ફરીથી અભિન ન આપીએ છીએ આ તેમના વિશાલ વાચનનો તથા મોજાની પ્રકૃતિનો વાળ અન્ય કૃતિઓ તારા ગુજરાતને આપવાને લવામણ કરીએ છીએ

ચ ન. પડયા

અન્યસ્વીકાર.

૧. નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સદ્ગુણલક્ષ્મી તથા અન્ય લેખો - ૩૫ અ સૌ વસન્તલાલ નન્દરા કર પડ્યા મુબાર્ક પૃ ૧૨૫ મૂલ્ય રૂ ૦-૧૦-૦
૨. પાંચ પ્રેમકથા - ૨૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર કર પડ્યા, બી એ એનએન બી, મુબાર્ક, પૃ ૫૧ મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦
૩. આત્મસંયમનું રાજ્ય - ૨૧ સત્યેન્દ્ર બીમરાવ દિવેટિઆ, બી, એ, પાદરા, પૃ ૧૦૮ મૂલ્ય રૂ ૦-૮-૦
૪. પ્રતિમાનાદક - ૨૧ મણીનાન જ્ઞારામ ભાઈ અમદાવાદ પૃ ૮૦ મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦
૫. આપણો ધર્મ - પ્રો. આનન્દરા કર બાપુભાઈ દુવ, એમ એ એનએન બી, અમદાવાદ, પૃ ૪૨૬ મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦
૬. દિનાન અમરજી રા જયસુખરાય પુ જોશીપુગ, એમ એ જીનાગ, પ્રકાશક, ન બગીચા તરફ વિ જાયા, બી એ એનએન બી ગાંધીપુર્વ પૃ ૬૦ મૂલ્ય રૂ ૦-૧૨-૦
૭. કલા કે લક્ષ્મી - ૨૧ હરિનાન મુનરાડ મુબાર્ક, મુબાર્ક પૃ ૨૧૧ મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦
૮. શ્રેષ્ઠચિંતનો હિન્દ સાથેનો સખ-ધ - અચરા ચૂરોપિયનોનો પૂર્વમદેશ આદિ સાથે આપાગ ભાગ ૧ લો દિ બ રજુગેશભાઈ ઉત્તરામ " પૃ ૪૭૫, મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦
૯. એન અને ધૌડગાલ, " ભાગ ૩ જો પૃ ૩૭૧ મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦
૧૦. નેધરલેન્ડ-હોલેન્ડ અને બેલ્જિયમ, " ભાગ ૩ જો પૃ ૪૦૦ મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦
૧૧. સ્કેડીનેવીઆ, ઓસ્ટ્રીઆ, જર્મની ભાગ ૪ થો પૃ ૪૪૪ મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦

નવું પુસ્તક !

૧.

નવું પુસ્તક !

કિન્ડર ગાર્ટન

સખ-ધી છ લેખો

લેખક - ૨૧ હિમતલાલ અણેગલ અબીનીઆ, એમ એ, એનએન બી
કિમત આના છ ટપાલ ખર્ચ જુદું

નવું પુસ્તક !

૨.

તૈયાર છે !

પાંચ પ્રેમકથા.

આ પાંચે પ્રેમકથાઓ શુદ્ધ વાચનનો એક ઉત્તમ નમૂનો છે
લેખક - ૨૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર કર પડ્યા, બી એ, એનએન બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦
એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, લુકસેલર્સ,
ત્રિ-સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાર્ક ન ૨

ગુજરાતનો અર્વાચિન ઇતિહાસ રૂ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

શકેસ્પીયર

Shakespeare

Looking back over the events of Shakespeare's life and the series of his plays and poems we seem to see a man not naturally self contained and self possessed but sensitive eager ardent of strong passions quick imagination universal sympathy at the same time a man with a central sanity of mind and one for whom wisdom knowledge and self-control were constantly growing powers So his material life after certain errors natural to his temperament was conducted to a prosperous issue and his ideal life passing through shine and shadow touching all heights and depths of human experience attend it the close a high table land where the light is clear and steadfast and the finest airs of heaven are breathed by man

—Dowden

પ્રકાશ
૧૯૨૫

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કાગીગરે ત્રણ તીજોરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સપ્તી ૨૬ કમી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું બેડકામ કંકત રેવીટ યા સ્કંથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય હાલની સુધરેલી રીત મુજબ અગતનું બેડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આજુ કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં કંકત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનુ—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબાઈ.

માથેરાન

રૉયલ હીંદુ હોટેલમાં

એપ્રીલ અને મે માસ પસાર કરવા હોય તો અત્યારથી જ તમારે પોતાને માટે અથવા તમારા કુટુંબો માટે જગા બીજું કરાવવાથી ગયા વસ્ત્રના પેઠે નોંધણી થવું પડશે નહીં

રૉયલ હીંદુ હોટેલ

પોતાની બિ-તમ સગવડોથી એટલું બધું તો લોકપ્રિય કરી ચુક્યું છે કે તેનાં વખાણ કરવાં તે સોના બિપર હોળ ચઢાવવા બરોબર છે.

વધુ વિગતો માટે-પુછો-સખો-અથવા ટેલીફોન કરો

ગોવિન્દજી વસનજી

ચીનાબજાર-મુંબઈ

અથવા "

' ચોક હાવ '

ટેલીફોન નં ૧૬૫૬

માથેરાન.

પકાયલા, પુગણા અને પ્રભુપ્રિય મગીન

પોલીગની રાકઆત કરનાર

અને આ રસને એક કેગનેબલ ધંધાની નખટીય-લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણે નથી જાણતું ?

પહેલા પાયોનીયર

હજી પાડ કર નંબી કૃતિઓ,

નવા માર, નવા વણગાર, અને નવા અરકા ।

તૈયાર કર્યા જ જાય છે ।

ફકાને પધારી તમી લઈ લેમો તો

જરૂર જ મોહશો ।

પરિપુત્રે અમને ખટાળ્યા વિના

છુટકો જ નથી ।

પછી આજે આવો કે કાલે ?

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

બાનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર

અમારી હું હું ને ભલનાચિનાજ જેપાનીસ, જેવે વિગર રેશમી કાપડ ક્રિયાયત ભારે અને નમનલાઈ ભેડી ને મજીગ ૩) જુદી જુદી ભલની માલીયા યોગદા કાપડે મીમદે ની વારનો મજીનો દીનજી રેલ નીકરો મજમનપર જીની તમા કસઅની મિનો કીમ્ત અને જીનુ નેલવાર જ તમમ માનને ખામ મનમમ ૮ પડે તેડી ભલનુ નેમાર મેન્સા રસાઈ' અને ભલેજ ખાતરી કરો

બાનુઓ માટે સિલાઈખાતું

મમેમે ખાન દસરુ છે જેમાપાગી હિ હું અને નવ બાનુઓ કામની માટે બ્લાક, ૧૩૫૫ખાતુ જુદી જુદી ભલના ૪૫ ના રુ' સોળેઓ યોગદા રિંગે વામા છે નીદેમનની વિલામી ને રાન ગર તેમાર કરી આપવામા આવે છે

બનાગમામના બો.ગ ની પી થી મો-રામા આવે છે -

બી કલ્યાણની કંપની.

૩ મી કાપડ તથા જરી માલના વેપારી

૧ — હિ બોર્ડ જરીમામા મિંકા, નં ૩૧૫ કાનલેડી ના, મમાઈ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(વ્હીનાઈન નગર)

અમા તાનીઆ (મેનેગીઆ) તાવો ઉપર અકમી દવા છે આ દવા કનીનાન રમની દેવાથી તેની પાળથી અતમ અમર થતી નથી રમિત ૩ ૦ ૬-૦

વેલ્ટેબલ

વ્હીક દીકર

દેલી વનઅપતીમાથી નરીરને કાવત આપનારી દવા પાવન મળિ વધારે છે અને શરીરને કાવત આપે એ આ રાની ગીડીઓ પાચુ મળી શકે છે લીમત ૩ ૧ ૦

ગુળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીર રમ્પાઈન્ડ

લીકવો એ બગેશ પર લીમગની નગો વાની અમર દર છે તેમાથી બનાવેલી ઉતમ દવા લીમત ૦ ૧ ૪ ૦

મજનાનુ દેકાડ —

ધી એલેખીક કેમીકલ વર્કસ ક લી

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાર્ક નં. ૨

તથા વડોદરા કેપ.

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

બનાવનાર ને વેચનાર.

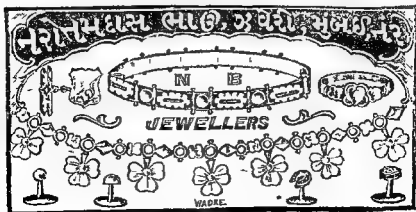
નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ.

નવો શુભાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના બનાવનાર અને વેચનાર

નળ ૨૨૦-૨૨ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

ભીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાચ અમરકાગક ઔપધા.

૧. તારની અકમી ગોળીઓ

ભીખા કલ્યાણજીની ફીર એન્ડ એગ્રી પીલ્સ.

વિદ્વાન અને અનુભવી ૧૮ જાની મોઘથી તૈયાર કરામા આવેલી આતાવની ગોળીઓથી કોઈપણ જાનનો તાર એન્ડ વિચમા ફાન ચાગ્ગ ગોળીઓ લીધાથી દરેક જાણ છે ૬૦ ગ્રામ ત્રણ કલાકે એકે ગોળી પાણી અગર દૂધ સાથે ગળવી. કિ. ગીરી એકનો રૂ.૧.

૨. તારનું અકમી ગીલ્ડર.

આ મીલ્ડરથી મગીઆ, આનગીઆ મનેગીઆ, રિમેરે દર- જાનના ઝેરી તાર ઉપર ગાનનાજ અમર થાય છે મીલ્ડરના ઘન રાજના ભાગ લીધાથી એન્ડ વિચમા ગમે તેવો નાશ નાશ થાય છે અમલિ કે મુત્તી જુ મધેપણ પામત નથી તાર મળ્યા પડી પાડ અ વખત રત લીધાથી ફરી તાર આવડત નહિ કિ ગીરી એકનો રૂ. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાડીર એન્ડીક ઉમેરીક બામ

આ મનમ તરીક નાવરાખી મધીસાત પવસાત ધુનગી, મનુસાત, હાથ પગનું રી જન કે મરી ઉપર માગત મરી આરનો પગા દુખાર કે એવા મીલ્ડ કાપિણુ દરેક, સ્ત્રીઆના કુસાર ને મનઃસરના બરા જેવો નાશનુની નનગાર્થ રિમેરે અર ઉપર એન્ડરખો ગમ- બાજુ નમ માર મનમ છે મનુસાતિ વિ ૧૧ ૧૨૦ની ખામ મ સીતૈયાર કરામા આવા જે વિચન ગીરી એકનો રૂ. ૦-૬-૦.

૪. અમલ એન્ડરમેટ

હા જે માટે મનુસાતિના અમરખાગ મનમ ભાગા રખતપો દરજા ચાને કીડથી દર ૧ મલ અને ૨ મલો ૧૨૨૦ રીએમે આ મનમ તાપ સા અમે ખાસ ભ સામળ નરીએ લીએ માટે જ રખ રખતર મમા સાથે ૧૨૦ મરી જા ૨ અરે જાવનુ થી પરા દરકે મરી ખુદગા મારે , વિચન એન્ડ બાડીના રૂ. ૦-૬-૦

૫. મુલાખની નમ કાગી ગોળીઓ

૧૫ તરી અગ્રહાન ઉપર માર મુતી રખત મળ પાણી માથે ચાગ્ગ ગોળી મરી જરાથી પેર કાદ આપા ૨૦ મરી ૨૦ મલ ૬૦ થા ૬૦ તેનથી પાચનમલિન ૧૫ રે અરી મરીનો મનુસાતિ મારે જે મનમ નાશ માગે, મપ સા વિ ૧૧ પગા દરેક તમા મા ને તનની આગર નાવાત દુખારા રિમેર ઉપર ગા માળી મા અદર હાથ ૧૨૦ છે વિચન એન્ડ રમીની રૂ. ૦-૬-૦.

અનાવના અને વેચના—

ભીખા કલ્યાણજીની કંપની,

ખેરજ દના વેચનાર.

૧. અગસાગીને ૧૬, મુલાક એવાની માગી પામ, મનમ માર, મુલાક

આન્ડ '૨. મીતાગમ બી ૧૨, ૧૬' માલકિ, મુલાક.

કામગાનથી રૂઝત થોડા ગમયને માટે જ અમૂલ્ય લાલ !

જોતિષનું અત્યુત્તમ ચમત્કારિક, પુસ્તક

જાતક ખંડ.

પ્રતિદ્વર્ગ—શ્રીનાથદાનનાળા પ્રખ્યાત દયાગમ ગિરિપત્ર મિશ્ર.

અગ્રવ કીમત રૂ ૪ હાલ ઘટાડેલી કીમત માત્ર રૂ ૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ સપ્લી, મુબાઈ, નં. ૨.

જાતક ખંડ

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી

કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે આ ચીનાઈ જોવાની, ફેન્સ જેમની કાપડ, બના મી ગેના, તાસ, ઓરિજિનલ તેમજ રેક જાતનું જરીકામ, લેન, શીટ, પટા, જાનગ તથા ફેનગી મુગનાઈ, ચોળી આદિનું બગનામ તથા તેને લગતો માલ મળશે

નની નની તરેહના કોઈ અને પોશાક તથા મળશે તથા ઓરિજિન આપવાથી બનાવી આપીશું

પ્રમાણીકાપડ અને એક જ લાન એ અમારું મુકાલેખ છે

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે.

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

કા. હપ્ટેન્ડ બુલેવર્ડ મુબાઈ.

ગણિત કાદમ્બરી—આવૃત્તિ

મુબઈ ઇતિહાસની આઈસ કોનેનેના અમુક વિદ્યાર્થીઓને આ ભાગની દમલા આનંદપૂર્ણ ટોનાથી તેમની ક્ષિતિને અનુભવે ન આપીને હાલ તેની થોડી પ્રતો બધારી તેમને સારા ખામ તથા કસાવેથી છે માટે જોમને જોખએ તેમનો નીચેને ફેડાણેરી મગાની લેવી પૂર્વભાગના પ્રથેક આદરને ઉચરભાગ તથા પ્રતાનના આદિ બાળો લાગે વિના અન્યે આ વર્ષની આખર પૂરો પાડનામા આવશે દિવસ રૂ ૨) પોસ્ટેજ છુદ્ડ

ભાષાનિવરક્તા—રા. હગનલાલ હગિલાલ પડયા, બી એ

મેશર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ સપ્લી, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ, નં. ૨.

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમા ધી તેમ જ માખણની ગરજ સારે છે જાણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીગી-ઓમા હવે એ તેલ આલુ વપરાય છે

એક ગતલ, માડાત્રણ ગતલ, અને પાત્રીસ ગતલના કુખામા જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમા એકલા બનાવનાગ—

ઈન્ડીઅન કોટન ઑઈલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કાગખાનુ : નવમાર્ગી

ગાખાઓ સેન્ડહર્ટ રાટ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London & Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or some times a fortnight and delivery compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. 2.		Rs. 2.
Balminton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Xmas	
Boy's Own Paper and Xmas Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
DeLuneator	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wied World Magazine	7 0
Lady's Realm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 12
Nash's Magazine	7 8	World's Work	12 6
N. W. Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

American & English News Supply Agency

Near Parthana Samaj Hall Girgaum BOMBAY, No 4

ઘરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ.

ફીફર ડ્રોપ્સ—જનર-મિન્ડુ નાની બાટલી રૂ ૦-૪-૦

મોગી બાટલી રૂ ૦-૧૨-૦ [ભાગ ૧૪૪]

દરેક જાનના તાન ઉપર લાગુ પડે છે હૃદયને નબળું કર્યા વગર તાન ઉતરે છે

લિનર સોલ્યુશન—પેટની ઝમઝમાત દૂર કરવા ઘણુજ લાભનું કીમત રૂ ૧૦ =

તથા રૂ ૧૦૦ તાનની સડઆતમા લોહી સુધારવામા પણ વાપરી શકાય છે

ઔનિક મોલ્યુશન—શક્તિ માટે ગાંઠીન દવા તન અને મનને પ્રમણ કરે છે કિમત રૂ ૨૦૦ તથા ૧૦ = વાપરી જોઈ બાતરી વડે

દુધ પાઉડર—પ્રજોજ ઉત્તમ જનર પ્રાપ્તિયુ નીકળવાથી દાંત મૃદુ થાય છે તેમ મધા જતો રહે છે રૂ ૦૪૦ તથા રૂ ૦૬૦ રૂબીઓ તથા વાચની બરછીઓ

એ શીશય ઉધરસની ગોળીઓ, સમિનક્ષા, લાલમિ પોટ, રીન પોટ, મનમો વગેરે સવળા રોગની દવાઓ મળે છે

આયોનિક ફાર્મસી—નાનુ બીલડીંગ, ગીંગ્ગામ, મુબાર્ક.

7-14

ઘણોજ અમૂલ્ય લાભ !

ગુજરાતના ગ્રન્થકારોની પુસ્તકોની દૂકી બહુરખબરો થવા જ સસ્તા ભાવે 'સમાલોચક'મા લેનામા આનશે. ભાન માટે પુછાવો.

૨

'સમાલોચક'મા છપાતા ચિત્રોના બ્લોક ભાડે કે વેચાતા મળી શકશે. ભાવ માટે પુછાવો.

૩

કોટાગિ કો બ્લોકસ કરાવવાની ઈચ્છા ગખનાગઓને 'સમાલોચક' ઓફિસ તરફથી એના બ્લોકમ મસ્તી કિમતે તૈયાર કરાવી આપનામા આનશે. એક વખત ખાત્રી કરના સૌને નિનતિ કરનામા આવે છે.

નિગેષ માહિતી માટે લખો—

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ને.

ત્રિભેમ રોડ, મુબાર્ક નં. ૨૬

મુંબાઈ અને અમદાવાદમાં

મ અદ્વતી (આદ) તથા મુનારોગ.

(Spleen) ની કામગીરી ૧૯૮૦ની બીનાની (Diarrhoea) નીચાનાના કામ (Diabetes) આમ
 ડાહી પડનાના અર (Acidity of the stomach)
 નમનીતિના પેનાની નરનાના આમી કામી (Jaundice)
 પાડુ કમરો આખો પીચી (Puerperal fever)
 ડીપોસીટ (Dropy) નોનાના રો પી
 (Cirrhosis of liver) નોનાના ૬૬ કામીના
 કુખાઓ (Urticaria) નીચાનાની મામકા (Erysipelas)
 પેનાના આમી (Diopry Arthritis)
 નમર-સુ નાના (Indigestion) નમરો અજરમ
 ખામી એકાકાર (Constipation) કુખાઓના બ
 ડીપી (Dyspepsia) નામી-બુખ નામી
 (Hysteria) હીચીની ના વીરિદર આમી (Pneumonia)
 નમર રોના) નો વીનાચનાના ખામી થવાના કામરોની
 સામવાઓ પાડુ કમી મદન નામી-નોના ડીપો
 બરેડી રીતે સુપારનામી કુખાઓના નમરો ના
 હીડુ મુસાવમાન પામી કુખાઓના નમરો રો
 નમરોનાના મરડીનાના મેનાની મુખસિદ્ધ થવાના

ਪ੍ਰੈਥ ਲੁਧੀਆਂ ਨਾ ਸਾਗਮ ਫੀਰੇਈ

અત્રા મુખર્જના દરગીઓની સાગર માટે દર ગરી
 ચારે ગ્રામરમા મુખર્જ માને છે અને ગ્રેમવાળા
 માજ મુખર્જ મને છે તમારા બેસાસપાન દેગી અને
 નીદેગી વે ટામરે પામે બની દવારા કરાવી થા
 કવા હો' ગોતરફથી તમારા નાથ હેઠા પચા દોર
 અને તમારી શ્રીમતાબના લગ્ન માથેનો પલ લખન
 બથાવા અશરજ ■ મેરી ખાતી થઈ ચુકી હોય
 તો પૈ ૧૪ અમારી પામે ચાસીને સ મીઠીટો વાચગો
 મન થલા બન દર દેગી નુવારરાથી મોલ્મે મલોન
 ને ખુશી થઈને મોગા હનામા માવા છે તે લલગો
 બલે લેમો પલ હુલેગે મમારી / રા શરવવા
 સાગરો નમ અમેને ખાતી છે નાનાત્વ વજ
 માટે માસિઃ દવાની શી રૂપીયા પાદ શ્રીમત
 ગલ્લેસ માટે માસિઃ દવાની શી ૧૫ શ્રીયુત
 શાલિયેતિ માગરાગોની માસિઃ વાની પ્રથમ શી
 છે ૫૦ ગરીખનીનાવાર મન અગોન મ્મ સખી
 નાથ તરફથી બિરાગોનો બદોમન ની પામેતો
 દવા મન માપવામા ચારે છે

પ્રજ્ઞાપાતન પ્રાપ્તિ-અફભુત તાકાત

આજી દમ । નર । રમ હિર મળ બરિધ,
 તમામ જામનાર પરાધર્મી રિમુલી મા ન જન
 સમાજના બરા મા શુદ્ધ દત્તા મન દુરા મુખી
 થાય તેવા હેતુથી જેમને ગોધબંધાવી તન મન
 અને વનથી માં ખણુ ધનન બા ન નામે તેડા
 અમુ ચીતે યાતુર ના આધારે સમગ્ર કુત્ર
 નસત મહાપીઠ હાજર અનુભવમા વધ નાથ એલ
 જેથી આના જવાબમા પેલુવાદના વીસાની ખા
 નસાનાથી નાજ મુખાદિનદેરી હુટવથી તદ્દવાર
 મસાઈક હાથાથી મોથી બાવત્રા પેલા જહાજમા
 નીરે ભે તે મજાથી દવન ઘરની અનામાન
 જે મનુ મોથી મીઠાન બેવી જાદોને કાની કા
 નામે જ રોને માં અને તે મારાથી શુભાવની મ
 મિત-જામને યાતુ વાની જ્ઞાનતુને સતેજ કી
 નમોની અમોને પાની પુરક મજાનાદિ આપી
 મોની રાના મનને સજવન કે જે આનો તામ
 મ યાન વ નીક મુદ્દાનના પારસી પહોરા શુદ્ધ
 ન્યન ખીસ્તી સોદે જે છે દુન્યાનું મમાની
 પાગેથી સમાવ જામનું પદ પહોંથી મ માની
 લેતુ મદા રમ નહીં ગાખતા મરીમ્ત । પ્રીમ
 વળી મોકડવી મમે તે ખાન ની જામનના મજા
 મારા જરામું મનજી હુચના એવા મુજમ પદ
 વ્યતનાર ખાન ની રાધી

‘भूभस्त्रं भदनं भद्रं भद्रम्’

મોડાં સુધી ગેલનથી મધવાગવામાં તમોને એવો
 બધો મતોર થશે કે હું-પણી અને મારાથી નવા
 રોજિયા મધાગી રસાસા કરવા સામોળી મશન
 તમે ખમરદાર મારી મારી વસ્તુ ધવનીતજ માવ
 કે મામા રોજિ આવોજીક સમ માં છે કે સુ દાના
 બહુ દે મે-પેનીડી પેલામ રેની પડે કલ્યાની કમ
 રેનીના બુગ મેનેને નીમુન કમી મારીમા નરીન
 કવન અને નવો દલસાં ની નીસમ મનની કદ
 રિને ગમમ બનાવી નરીન યુવાની મેં આમા
 નુમ્મનમમ મેની કે ગમામ બધા મારેલી વાનુ
 આ વાં મી ની મે તેરી માં રીજે નથી પન
 બાંધેલી મેંપુ કેસ મેનુરી ૧૧૦ બધાં રી
 બાંધા મામમુ ૧૧૧ વેરે આપના ભાવન બં
 અનેક મારી આપના પનમમિ દોના અનેક મો
 રાના વાંતેથી બધુપુછ મરીકોઈનતની નથી બાં
 નેનમની વાના કન લ (મે માસપદન રે
 નથી વામી -દ હું સરી કલે કે મી ૧૫)
 સુ રી વ જનના પરમાર મને થાય છે ન
 અનાક મન છે

વૈય હજીશ કર લાધાગમ કિવેદી, એટ ટી એસ

સ મદદથી (જાણનો નામ) સુનાગોત્ર અને વાતુક્ષયના ખામ પૈથ

મુ મર્દ માયવા । મામે । સાગિમા ૯૦ તિવા
અજ સુધી સારિ ૯ થી ૧૦ અને આ તા ૯ થી
તથા ગોમવા ની ૯ થી

{ मयमन रिग्नामु अमहावाह टोमीवामनी
{ तिन—अ विराट्सी गनीवा सुधी नयाप यत्त.

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુંદરતા મુદ્દ ના ૧ આ મુદ્દ ત્રિયમા સમાજની છે અને લોહી અને વિનની મુદ્દતા

મદનમજી ગોળીઓ

મા જ સમાજની છ આ ગોળીઓ યોગી અને વિરિચિત્તના તમામ દરો સુધારી તેના પડલા અવવોરો દર અને મનજીન પનાવે છે ન્યનિય નાણુત કરી કાનિતમા કાર્ આર જ સધારા કર છે તેના થોડી મુ તના મરનથી માણુસ તન્દુરસ્ત, મુદ્દ, અને ડટપુટ બને છે તે ગોળી ૪૦ નો ૩૩ એ

નમવૈધ નાનપણુજ કેગનજી હુડ ઓશીસ-જમનન-કાકિયાવાડ.

આન્ય ઓશીસ, કાલખાદેવીનિહ-મુખાર્.

નવુ પુસ્તક ૧

નવુ પુસ્તક ૧

ફિન્ડર ગાર્ટન

મ બ પી છ લેખો

લેખ-૨૧ હિમતવાલે મજેશજી અભરીઆ, એન એ અન્યેન બી
મિતત આના છ ટપાલ ખર્ચ ૧૨૬

નવુ પુસ્તક ૨

તેયાર છે ૨

પાન્ય પ્રેમકવ્યા.

આ પાન્ય પ્રેમકવ્યા હુડ વાચનના અડ ઉત્તમ નમુનો છે

લેખ-૨૧ અન્દરકર નર્મદાશકર પંથ્યા, બી અ એનમેન બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦

નવુ પુસ્તક ૩

નવુ પુસ્તક ૩

મ સૌ વસન્તમા અન્દરકર પંથ્યાજી

નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સન્ગુણલક્ષ્મી

તથા અ ય લેખો

મિત રૂ ૦-૧-૦ પોસ્ટેજ લુક

એન એમ નિખારી એન્ડ કંપની, બુકસેલર્ન, ત્રિ લેમ સ્ટ્રોટ, મુખાર્ ન ૨

ઘણોજ અમૂલ્ય લોભ !

૧. ગુજરાતના અન્યારોના પુસ્તકોની ટૂંકી જાહેરાતપત્રો ઘણા જ મરતા સાથે 'અમાલોચ' મા લેનારા આનને. લાન મારે પુછાવો.

૨. 'અમાલોચ' મા છપાના ચિત્રોના ખોલકે ભારે કે વેચાના મળી મરગે. લાન મારે પુછાવો.

૩. કોઈ જોકે ખોલકેમ કરાવનાની ઈચ્છા રાખનારાઓને 'અમાલોચ' ઓફિસ તરફથી એના ખોલકેસ સસ્તી કિંમતે તૈયાર કરાવી આપનામા આનરો, એક વખત ખાના કરના સૌને વિનતી કરનામા આવે છે.

વિશેષ માહિતી મારે લખો-

વ્યવસ્થાપક "અમાલોચ" ને
પ્રિન્સેમ રફ્રીટ, મુબારક નં. ૨.

ધ્યાનથી વાંચો !

મેં આજનો અરેહારો આવતો અક ઈશ્વરૂપાથી તા ૧ લી મેને દિવસે પ્રસિદ્ધ થશે એ અક અરેહારો આહોકોને વી પી થી મોકલવામા આનરી મારે જે આહોકેમ કુબાને તાત્ત્વ ૧૧૪૪-૧૧૪૫ સુધી મમને મોકની આપ્યું નથી તેમજો તાત્ત્વથી મોકની આપતું નહિ તો નવો અક વી, પી કરવામા આજે તે રેડીકારી વેના કૃપા કરી.

આત્મ વર્ધના ચારે અંગ મર્વ જા પુણેને મોખાઇ થુમયા છે અને એ ઉપરથી નેરે જ્ઞાત થાય એમ છે કે અરેહ મહાત્મથી ખનની સામગ્રી આહોકો પાસે રહી કેરી છે સર્વાંગમના વવાસને હીવ કેટલાક આહોકોને માતિક અથ કરના સૂચ્યુ હડ તેમાના મેહાકા બા. આત્મ સંપૂર્ણ છે, મહુ જ નહિ પર તુ પિન પ્રતિભિ આહોકોમા સારો સ પિત વવાસો મનો જન જ, એ જ મર સા કાળની સંપૂર્ણતા છે એ જ રીતે નવો અક વી પી કરવામા આજે તે રેડીકારી લઈ અરેહારો ઉત્તમાહને કિશુપૂર્ણ કરના સવ જા પુણેને નમ્ર વિનપિત છે.

"અમાલોચ" ઓફિસ—મુબારક,

સમાલોચક.

અનુદેશકર વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ વત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચૈવ શાસ્ત્રાય તથા ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૦-૧૫ ।

પુસ્તક ૨૨ મુ, ૩

એપ્રિલ ૬ મ ૧૯૨૭.

[અંક ૪ થી]

તત્ત્વી—ગ. અખાવાલ યુવાખીગમ જાની બી. એ.

ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગર પદ્યા, બી. એ., એલએલ. બી

પ્રકાશક—ગ. રમણીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી.

નિયમાનુક્રમણિકા.

વિષય.

૧. ભારત અમહાદેશ દેશ છે કાન્ય

ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગર પદ્યા, બી. એ., એલએલ. બી

૨. શાસ્ત્રી ઇન્ડિઅન માયન્ડ ડેવેલપમેન્ટ

પ્રો. કાન્તિલાલ છગનલાલ પદ્યા, એમ. એ

૩. ગાંધી બોધાતિ કાન્ય

ગ. કુભાર અચાભાર્ટ દેનાર્થ એન એમ એન્ડ એમ (નેનાભ)

૪. ઉદ્યોગવિકાસનું ચેતન અને ગતિશક્તિ.

ગ. અચાનાન યુવાખીગમ જાની, બી. એ

૫. હિન્દુ નાનકનન પ્રાચીન સાત વિદ્યા માથે

ગ. ભાનુગુપ્ત હરિશ્ચંદ્ર વાસિક, બી. એ

૬. ઔદ્યધર્મનો અધ્યાત્મ.

ગ. માનવગત પીતામહાસ મહેતા

૭. ગાંધીશાસ્ત્ર.

ગ. રાહુતગમ નાનાભાર્ટ મહેતા, બી. એ

૮. ગોવિન્દગીતે તીરે જાન

ગ. લલિત

૯. ડૉલેજીઅન આનુભૂતિ

ગ. ભોગીન્દ્રગમ રતનલાલ દિવેદિયા બી. એ

૧૦. અંધારાલોકન ૧. નિર્ણયનકર્ત્રી અને મહાયુગનકર્ત્રી ૨. ગમભાગોપદેશિન

૩. નવનર ઉત્તરચિત્ર

૧૧. મુખાર્થ યુનિવર્સિટિના નવા શુજાતી વા.મ.એલ.

ગ. રમણીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી

વાર્ષિક લઘુગ્રંથ સંપીઠના પ્રજ્ઞ, હિન્દુસ્તાન બહાર સંપીઠના પોલુઆન,
આ લઘુગ્રંથ વર્યાનમા જ લેવામા આવે ૩

મુખ્ય યુનિવર્સિટીના નવા પ્રિન્સિપાલ-સેવર,
 શ્રી ચિમનલાલ હરિલાલ સેતલગડ, એલ.એચ.ડી.

By the courtesy of
 the Jam E-Jamshed.

પુસ્તક ૨૨ સુ.]

એપ્રિલ, ઈ સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૪.

ભારત અમ્હારો દેશ છે.

અનુના ક-૨૯ ચ-દ્વશકર નર્મનાગક પદ્યા, બી. એ, એનએ ૧ બી

(ખમાય)

ભારત અમ્હારો દેશ છે દિત એનુ નિશ્ચ સાહીયુ,
એના દિતને કારણ અમ્હે કઈ ને કઈ કરી જાઈયુ
ભાગત અમ્હારી માતૃભૂમિ, એનુ સમુ અમ પર છે બ.,
એ સૌ શીટાવવાને માટે, અમ્હે કઈ ને કઈ કરી જાઈયુ
ભાગતની દુ ખમ્હ અવનતિ પર કા ન અયુ વહારીએ ?
એ સૌ હમાવવાને માટે, અમ્હે કઈ ને કઈ કરી જાઈયુ
ધમ, નિઘા અને ધનથી ઉનનિ ભારતની યાગે,
એ ઉત્તનિના માર્ગમા અમ્હે કઈ ને કઈ કરી જાઈયુ

ચોથી ઈન્ડિયન સાયન્સ કોંગ્રેસ.

અથવા

ભારતીય વિજ્ઞાનપરિષદનું ચતુર્થ અધિવેશન.

લેખક-ડૉ. કાન્તિલાલ છગનલાલ પડયા, એમ એ,

“અમારોચક” ના વાર્ષિક સમક્ષ આ સંસ્થાની ઉત્પત્તિનો તથા તથા બેઠકોનો વૃત્તાન્ત હ આપી ચૂક્યો છે (જુઓ પૃ ૧૫૦, એપ્રિલ ૧૯૧૬) તેના સન્માન તરીકે એની આ વર્ષની ચોથી બેઠકનો કાર્ડ અહેવાલ અહીં મળે છે તેમ જરૂરી વખતે ગત વર્ષની બેઠક સંબંધી મુદ્દાની કેટલીક નીકા વધારે બાબતો પામે છે, બ્યારે બીજી કેટલીકનો અવકાશ હમી થાય છે, તે સ્વીકાર છે પ્રથમ વૃત્તાન્ત આપીએ

આ ચોથી બેઠક બેંગલોરમાં મળી હતી બેંગલોરની યોગ્યતા એક જ દૃષ્ટિએ દેખાય છે કે ત્યાં આપણા દાનની તાનાની “ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ સાયન્સ”ની સરચા હોવાથી તે વિજ્ઞાનના એક ધામ તરીકે હિન્દમાં ખ્યાલિ પામ્યું છે પહેલી બેઠક કલકત્તામાં, બીજી મદ્રાસમાં, ત્રીજી લખનૌમાં તો ચોથી મુંબઈમાં વધાર ગોલત અમુક એ મહત્વની વાત નથી

બેંગલોર એ મૈસુરરાજ્યમાં હોવાથી, મૈસુરના મહારાજાએ પરિપક્વ સ્વાગત તથા મુંબઈવાટ કર્યા હતા બેંગલોરની એન્ડ્રુ કૉલેજના મકાનમાં વહીવટી સભાઓની બેઠક થઈ હતી પરિપક્વની આખી બેઠકના પ્રમુખ સર આલ્ફ્રેડ યોર્ન, કે સી આઈ ઇ, એફ આઈ એસ, ડી એસસી હતા, જે હાલ તાત્કાલી વિજ્ઞાન પાઠશાળાના ડાયરેક્ટર છે

૧ જાન્યુઆરીની ૧૦ મી તારીખે ચોવી વિજ્ઞાનપરિષદ મળી મૈસુરનરો પરિપક્વ આવડાર આપી જે આરભતુ ભાષણ કહ્યું તેમાં તથા મુદ્દા ઘણા સારા હતા એક એ હતો કે જે વિજ્ઞાને માનવજાતિની ઉન્નતિ તથા સંસ્કૃતિમાં આવો મહત્વનો ભાગ લીધો છે તે જ વિજ્ઞાન યુરોપના આ મુદ્દા મનુષ્યોના સભારની મહોત્તી ગણિત તરીકે વપરાઈ બધું થયું છે, એ બધું કશુંજાન્યં છે પરતુ આપણે આશા રાખીએ છીએ કે આ અનિષ્ટ પણ કે થાય દાતા થાય અને વિજ્ઞાનની સોચના આના કુદૃષ્ટ ઉપયોગ જોઈ તથા મનુષ્યજાતિનું કુર નિવહન થતું જોઈ આપણા હૈયા એવા ડમડમી બેઠકે કે આપણે ફરીથી લડાઈનું નામ પણ દરએ નહિ ‘ મુંબઈ એવા પણ દિવસની આપણે આશા ન રાખી શકીએ કે જે દિવસે વિજ્ઞાનને સંસ્કૃતિના ઉજ્જવળ પ્રકારક તરીકે માત્ર નહિ પણ નિશ્ચની શાન્તિ કરાવનાર તરીકે પણ આપણે વધારી લઈએ ?” મહારાજાશ્રીએ બીજી એ બતાવ્યું કે મુદ્દને લીધે વિજ્ઞાન, ડળા, ઉદ્યોગ, વ્યાપાર આદિ વિષયોમાં એટલિનમાં ભગીરથ પ્રયાસો ઉત્પન્ન થયા છે અને તેની અસર હિન્દુ ઉપર પણ થોડીક થઈ છે તો પણ પોતાની સ્વચ્છ

સરવતીચંદ્ર ભાગ ૩ ને ૩ ૧-૮-૦ એન એમ રિપાની એન્ડ કપની, મુંબઈ

તરીકે મહારાજસાહેબે કહ્યું કે હિન્દુના વ્યાપાર-ઉદ્યોગના સંસ્કારી કમિશને તે વ્યાપાર ધર્મી સંસ્થાવતા કરવી જોઈએ, ઇંગ્લેન્ડના વૈજ્ઞાનિકો, વ્યાપારીઓ વગેરેના પાના મળે મગકારને મલાહ આપના નીમવામાં આયા છે તેના અહીં પણ નિમાના જોઈએ, અને તાતાની વિજ્ઞાનપદ્ધતિઓને વધારે જાનહાવિડ રૂપમાં વધારી જોઈએ.

મહારાજશ્રીની પત્રી વિજ્ઞાનપરિષદના પ્રમુખ મહાનય સ્વ. આર્ચબિશોપે જોઈને પોતાનું આખ્યાન વાંચ્યું અને આર્ચબિશોપે પાસેથી વિદ્વાતવાળા આખ્યાનની તો આત્મા હતી જ નહિ. ઘણા જોડે એમણે યુવાનશ્રામાં પ્રાણિશાસ્ત્રમાં ગોધા કરીને વૈજ્ઞાનિક કાર્તિ સંપાદન કરી હતી, અને જોયન એમાવગીના એ ફોનો પણ નિમાયા છે, તો પણ તે પત્રીના દરબનમાં આમના ડાઉરકટર આર્ચબિશોપે ઇન્ડિયન તરીકે એમણે નહીંમગી કામકાજમાં વચેના વર્ષો ગાળ્યા તેમાં વિજ્ઞાન સાથેનો આ સમય તદ્દન ગયો અને હવે એમણે તાતાની પાસાગાની ઉપર તેમ જ વિજ્ઞાનની આ પરિપદ્ધ ઉપર અધિગત થયાનું પદ મળ્યું તે એમની ચોક્કસતા કૃતિ સ્લાખની વાત છે તેથી ગત પરિવર્તના પ્રમુખોની પેરે વિજ્ઞાનની કોઈ પણ સાખ્યામાં સામે પ્રગા. પાછે એવું સમય આખ્યાન અમે એમની પાસેથી મેળવવાની આત્મા ગળી નહોતી પણ તે મિત્રાલ કા તો વિજ્ઞાનના કોઈ આમાન પ્રથમ ઉપર હિન્દુમાં થના તથા થઈ શકે એવા વૈજ્ઞાનિક કાર્ય ઉપર કે આ વિજ્ઞાનપરિષદની ભારતીય સંસ્થાની ખિનવળી ઉપર સારો પ્રભા. પાછે અને વ્યાવહારિક, વિચારોત્તેજક, મર્ગદર્શક સૂચનાઓ એમના અનુભવમાંથી ધણી મળશે, એ આગા ગળી હતી તેમાં ય નિગમ થના એક કે એમના આખ્યાનનો વિચાર તથા ભૂમિકા બ. જ સામાન્ય હતા અને એમાંથી તારી કાઢી અર્થ મળુ કરીએ એના આગ મુદ્દા બહુ થોડા હતા. ઇંગ્લેન્ડની ક્વિટિલ એસોસિએશનની માથે હિન્દી સાયન્સ કોંગ્રેસની કાંઈક સરખામણી કરી પણ સાયન્સ કોંગ્રેસના સમન્વિત જ ને હિન પ્રમો ઉપરિચિત થયા છે તેમને સ્પષ્ટ સરખો ક્યોઈ નહિ આખ્યાનના આરભમાં હિન્દી સરકારે હિન્દુમાં વિજ્ઞાન માટે બહુ અર્થ કર્યું છે એમ બતાવનાનો પ્રયાસ હતો, તે ઉપર અર્થમાં "ગોધખોળ" (research) કાને કહેનાન શુદ્ધ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની તથા વિજ્ઞાનના વ્યાવહારિક સ્વરૂપો (applications) ની ગોધખોળ એ બેના ગૌરવ વિષે લામી અર્થ કરી, બન્નેની આનુસૂચકતા છે એટલું સૂચ્યું અને આ મહત્વના પ્રથમ ઉપર પણ જે મતભેદ છે, તેમાં કા તો પોતે જ નિર્ણય ન કરી શક્યા હોય તેથી કે કા તો અગ્રપટ રૈયીને લીધે, બન્ને પક્ષની જગતગ અર્થ કરવા ઉપરાંત વિરોધ ફર આપી શક્યા નહિ.

આ પ્રમાણે આ આખ્યાન કાંઈ રીતે સફલ કહી શકાય એમ નથી તે પૂરું થના એમુરના મહારાજને સાહેમ વિચાર થના, અને સાયન્સ કોંગ્રેસના સભાસદોની સભા રાજ થઈ " હિન્દુ વૈજ્ઞાનિક પુસ્તકાલયો " એ પ્રજ્ઞની અર્થ થઈ અને આ સાયન્સ કોંગ્રેસ એ વિષયમાં શુ કરી શકે, એ ખાસ પ્રથમ ચચાયો પરિપદ્ધની ગત બેકમાં પ્રમુખ સર સિડનિ ધર્મ સંભાપતિ થયા અને અટલાખાતી (સરકારી) એમુર એન્ડ્રુલ કોલેજના પ્રાણિ-શાસ્ત્રના પ્રોફેસર, જ લુડવેગે આ સમન્ધી અર્થ સર કરી હાનના કાળમાં રાજની કોર્સ

પણ નાખા મનની કાર્ય કરુ તેમ તો તે વિષયનું સાલિત્વ બેનું બેંધએ છે પ્રાચીન જ્ઞાનમાં તે પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે નાન વિદ્યાના તથા પદ્ધતિના માધ્યમ સમાર્થ શબ્દ અને છંદોથી પ્રગટિત કરાવે, તેમ જ્ઞાન કરુ નાન અત્યંત છે તેથી ખાસ વિષયોનાં પુસ્તકોનાં બાં ૧૮૨૭ છે પણ ૧૯૧૧ પુસ્તકોનાં બાં ૭૦૦ થયા પડે છે વિજ્ઞાનના કાર્ય ન્તાઓ હિન્દુ માં નહીં થતા છે વિજ્ઞાનની પ્રદીપ્તિ જાણાઓ છે અને દરેક શાખા ઉપર ફેરવુ જે સાલિત્વ એક થયું છે તથા નહીં પ્રગટ થાય છે તેથી હિન્દુમાં વિજ્ઞાનના કાર્ય કરનારોને નહીં સાલિત્વ જ નો હિન્દુમાં મળતું જ નથી કે મેળવનાર મેંડો માધ્યમની સુઆકરી તથા પણ ખર્ચ કરનાર પડે છે તે જના વિજ્ઞાનના કાર્ય હિન્દુમાં નેમબેગ ચલાવ નાને વિજ્ઞાનના પુસ્તકોનાં અનિવાર્ય છે તેથી હિન્દુના વિજ્ઞાનના આ મડગ તે ઉપર વિચાર કરીને કાર્ય બાંધકારનાં આગળ જાણ મળતું હતું એક એવી પણ મૂલ્યનાં હતી કે હિન્દુમાં એક મધ્યસ્થ મોટું પુસ્તકોનાં મળતું આ ચચામાં પણ એકે ભાગ નીધો હતો. એને માટે તેમજ જ્ઞાન કયાંથી લાવવું એ પણ જેવો તેવો વાધો નહોતો આખરે કાર્ય પણ નિર્ણય કર્યા વિના પ્રશ્ન મુલતવી ગયાઓ.

૨ બીજો દિવસે, તા ૧૧ મી જાન્યુઆરીએ, જુદા જુદા વિભાગોમાં સાયન્સ કોંગ્રેસ મળી કુરિલાન્સ, રસાયનશાસ્ત્ર, અને ભૂમિતાલ્પ (*Geology*) ના નહીં વિભાગો મળ્યા હતા.

કુરિલાન્સના વિભાગની સભામાં પુસ્તકના *Research Institute* ના મિ મેંડેકેના સ્વભાષિત હતા નવ લેખો આપ્યા હતા, તેમાં ચાર અંગ્રેજોના હતા, ચાર હિન્દીઓના (દક્ષિણ હિન્દવાસીઓના) અને એક અંગ્રેજ તથા હિન્દીના સહકારનો લેખ હતો આમાં કટલાક, ખાસ કરીને હિન્દીઓના, લેખ રિત્તાવાળા હતા કેટલાક વિગેરે વિશાળ રૂપનાળા હતા પુસ્તકના મિ હાર્વર્ડનો લેખ આ વખતે પણ સામે હતો “હિન્દુના વાનવ્ય વિભાગમાં દક્ષિણે વિકાસ” એ વિષય મારી રીતે ચર્ચા હતો કોઈમતુગના મિ ટ્રિગ્ગનો વિષય “વનનું શાસ્ત્ર” (*Science of Forestry*) સારો હતો, ને મુદ્દાઓ સારા જણાય છે બેંગલોરના મિ એન્ડેરસનો વિષય સૌથી વધારે રમ પડે એવો હતો—કુરિલાન્સથી અનાન જોને “*The Planting Industries of Southern India,*” માં દક્ષિણ હિન્દુના નહીં મોટા કૃષિ-ઉદ્યોગનું વર્ણન એમણે આપ્યું હતું આ વચ્ચે તે મ્હા, ડૉશી અને રમર, જે ત્રણે ખેતીના ઉદ્યોગો જેમ મુનાઈ રના ઉદ્યોગને માટે, બગાળા શાસ્ત્ર (જ્યુટ) ના ઉદ્યોગને માટે તેમ દક્ષિણ હિન્દુ મ્હા કૉશી અને ગ્યરને માટે પકાડુ છે આ ત્રણેમાં, મિ એન્ડેરસ જણાવે છે કે, કૉશી સૌથી પહેલી હિન્દુમાં દાખલ થઈ તે મૂળ કેવી રીતે આવી, એ દો દેશજાઓના ભેલાર્થી વૃન્ના-તોમાં જાઈ ગયું છે અમેરિકાના ધર્મિઓપીઆમાં તે થતી હતી, ત્યાંથી ઈ સ ૮૭૫ ના શુભાગમાં તે એપીસી નીઆમાં ગઈ, અને ત્યાંથી ધીમે ધીમે પ્રવાસ કરતા અરમ્મતાન, સિંગીઆ, ઈરાન, તુર્ક નાનને એપીઆના બીજા દેશોમાં પહોંચી કૉશીના ઉપર જેટલો જુનમ મુજબો છે, તેટલો

બીજા ડોઈ પણ લક્ષ્ય પદાર્થ ઉપર નહિ યુજ્યો હોય ધાર્મિક વહેમ, રાજકીય વિરોધ વૈષ્ણવ્ય પ્રતિનિધિ ં, જ્ઞાન વગેરેની ખીડા સડી સડીને કોરી અસારે આખી દુનિયાના આદાર તથા પાનમા સ્થાન પામી છે. અંતકથા પ્રમાણે ઈ સ ૧૬૦૦ માં (અડબરના ગાન્યમા) મૈસુર સમ્યાનના ચિદમાગજુર પામેની ટેકરીઓ ઉપર આખા છુદિન નામના માણમે સૌથી પહેલી દોરી નાવી ઈ સ ૧૭૦૦ માં તે એ નથી મન્યાગના નિનારા ઉપર આવી એ ચોક્કસ છે, અને ઈ સ ૧૮૦૦ ના ભારતીય માટિલમા પણ તેના નિશાન મળી આવે છે. હાન દિનિષ્ટુ હિન્દુ માં બે લાખ એકર જેટલી જમીન કોરીના વાવેતરમા રોડોઈ છે એનાથી મીન્ને નમરે વ્હા આવે છે તેનો મૂળ રોપો આસામ તથા ચીનમા થનો, અને એનો મુખ્ય વિદાસ તો ચીનમા જ થયો ઈ સ ૧૮૩૪ માં હિન્દુમા ંદા ઉગાડનાની ભનામણુ ંગામા આવી હતી અને ચીનની વ્હા અજમાવી પણ પ્રયોગ નિર્દન થયો ઈ સ ૧૮૪૦ માં આઆમની ન્દાથી પ્રયોગ કરના કપની સ્થપાઈ, અને હાન દિનિષ્ટુ હિન્દુમા ૧૪,૦૦૦ એકર વ્હાના વાવેતરમા રોડાયા છે રજરુ વાવેતર તો થણુ અનાચીન છે મન ૧૮૭૬ માં નિમમ નામનો અંગ્રેજ હણુ ચોગરીને રમરના થોડા ખી એમેગ્રેનથી ઈન્ડિઅમા લા યો તેના રોપા લકા ગયા, ને ધીમે ધીમે દક્ષિણ હિન્દુમા પણ પહોંચ્યા આ પ્રયોગો ફાન્યા નહિ ને આખરે સન ૧૯૦૦ માં સારી ભમિ મળનાથી પ્રાચીનકામા એની સારી ગડઆત થઈ મગ એટલુ લોકપ્રિય થયુ છે કે વાસ્તવિક રીતે એ પદ્ધતિનો જ ઉદ્યોગ છે, એ ખણા જલજતા નહિ હાય સન ૧૯૭૦ માં તે પેન્મી લના ગન જૂમના માટે જ વપરાણુ થપ હવે તો તે વિવિધ ઉપયોગોને લીધે બહુ કીમતી પદાર્થ થના પામ્યુ છે લગભગ સાઠ હજાર એકર જેટલી જમીન દક્ષિણમા રજરે રોપા છે.

રસાયનશાસ્ત્રના વિભાગમા મળતી પ્રેસિડેન્સી કોંગ્રેસના નસાયનના પ્રેસિડેન્ટ, ડૉ ગ્રહમનસન મહાપતિ હતા (માયન્ત કોંગ્રેસના સેક્રેટરી પણ તે જ છે) એમના લાપણુમા એમણે કહ્યુ ॥ હિન્દુમા રોધબોગો બહુ થોડી થાય છે માટે શિક્ષકોને વધારે સારી તાલિમ આપવી જોઈએ, શિક્ષાપત્રો બાર કમી ંગના શિક્ષકોની સખ્યા વધારવી જોઈએ અને પગાર વગેરેમા પણ સુધારા કરના જોઈએ. ગધા મળીને ૧૩ લેખ આ વિભાગમા આન્યા હતા, તેમાના ૬ હિન્દીઓના હતા, ૫ અંગ્રેજોના હતા અને ૨ હિન્દી-અંગ્રેજના સાન-કાર્ય હતા ડૉ મકુન્દ અન્દ રાય, ડૉ સ મરા, ડૉ સાયમનસન તથા ડૉ વાટસન જેન વિદ્વાનોની ગોધોના લેખો, તેમ જ બીજા લેખો પણ રાજકીય દષ્ટિથી બહુ મહત્વના હતા મુખ્યત્વે તેન, બોળ, વગેરે વિશે પણ પ્રયોગોના વૃત્તાન્ત હતા એકદરે લેખો સારી બુમિકાના હતા.

૧ીને વિભાગ બુમિશાસ્ત્રનો હતો ૬ લેખો આન્યા હતા, ૨ હિન્દીના ને ૪ અંગ્રેજોના વિવેક વૃત્તાન્ત મળ્યો નથી.

તા ૧૦ મી જન્મ્યુઆરીએ ગણિત તથા ભૌતિકશાસ્ત્ર (Physics) નો વિભાગ તથા વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિભાગની સભા મળી હતી પહેલાં વિભાગના સભાપતિ શ્રી માઈની નિ સન કૉનેજના પ્રિન્સિપાલ તથા શ્રી બાર્થ યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર એન્સેલ્મ રેવરડ ડૉ. મેટ્રિકન હતા પહેલી જ વાર સભાન્ય ડૉએસના વિભાગમાં શ્રી બાર્થનાસીને સભાપતિ થવાનું માન મળ્યું આ વિભાગમાં ગણિત તથા ભૌતિક શાસ્ત્ર બેબી નાખ્યાવી રેડને નુકસાન થાય છે શ્રી બાર્થ મા તેમ જ દક્ષિણ હિન્દીમાં આરા સારા ગણિતશાસ્ત્રીઓ દોવા છતાં ગણિતશાસ્ત્રનો ફક્ત એક જ લેખ એક હિન્દી તરફથી આવ્યો હતો હમણા જ મદ્રાસમાં ગણિતશાસ્ત્રીઓનું સમેનન થયું હતું, બધા ગણિત શાસ્ત્રીઓ તેમાં જ ભાગ લીધે છે ભૌતિકશાસ્ત્રમાં ૭ લેખો હતા, તેમાં ૩ હિન્દીઓના, ૨ અંગ્રેજોના ને ૨ હિન્દી-અંગ્રેજોના મદકાગથી તૈયાર થયેલા હતા અમણ તથા ૩ વાટસન ધ્યાન ખેંચના હતા ૩ વાટસનની સાથે શ્રી પગાળે નામે દક્ષણી વિદ્યાર્થી, એક જ શ્રી બાર્થનામીએ શ્રી માઈનું પ્રતિનિધિત્વ કર્યું હતું ૩ મેટ્રિકનનું સભાપતિ તરીકેનું ભાવણ સાં ગણાયું હતું હિન્દીમાં “Scientific spirit” વિષે તે બોલ્યા હતા પ્રાચીન હિન્દીની ગોષ્ઠીઓને ઉદ્દેશીને એમણે કહ્યું કે ભારતીય શુદ્ધિ વન કેવળ તાર્કિક વિચારે તગ્ન નથી, પણ તે હમેશાં યોગ્ય ધર્મ વ્યાવહારિક રીતે છે, અને હિન્દીની ગણિત-રિત્યક નિયમોમાં તર્ક તથા વ્યવહારનો જે સંયોગ દેખાય છે તે હિન્દીના શુદ્ધિમાં શુદ્ધ તરફ ચિન્તનમાં પણ પરખી મગરો હિન્દીનું તરફચિન્તન એ કેવળ તર્કજનન કે તૈયારનિવાસ નથી કે શુદ્ધિની વ્યવસ્થાને સંતોષવાની કીડામાં નથી અન્તમાં ડૉ. મેટ્રિકને પૂછ્યું કે પ્રાચીન જાનમાં ગ્રીક માથેના સભ્યધર્મી ગ્રીસ તરફથી ભારતીય શુદ્ધિને જેમ એક ગ્રેરણ મળી હતી, તેમ આ જાનમાં જે પાયાત્મ પ્રશ્ન સાથે હિન્દી નો સમય નિર્માણ છે ત્હેના માત્રે અસંગથી હિન્દીની શુદ્ધિમાં નવું ચેતન્ય, વિશેષ રીતાયક તેમ વિશેષ ઉત્કટ પ્રવૃત્તિ, જોવાની આ ૥ નું ન રાખી શકાય ?

વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિભાગમાં ઘણા લેખો હતા ૧૩ લેખોમાં, ૫ હિન્દીઓના, ૬ અંગ્રેજોના અને ૨ ઉભયના હતા આમાં પછી શ્રી હાનડનો વધારે આમાન્ય પ્રમાણે હતો, ને બીજા વિશેષ રાજીય હતા સભાપતિનું નામ જાણનામાં આવ્યું નથી

તા ૧૩ મી જન્મ્યુઆરીએ પ્રાણિશાસ્ત્રના વિભાગની સભા તથા અમરત પપિદની સામાન્ય સભા હતી

પ્રાણિશાસ્ત્રની સભામાં મદ્રાસની પ્રેસિડેન્સી કૉનેજના પ્રો. રામુલી મેનન સભાપતિ હતા વિજ્ઞાનના આ વિષયમાં હિન્દી રમારે રમ લેવું થયું છે એમ એમણે કહ્યું ને તેમાં કનજતાના મ્યુઝીયમમાં થતા કાર્યની પ્રશંસા કરી ૩ હિન્દીઓના તથા ૪ અંગ્રેજોના મળી ૨૧ ૭ લેખો આવ્યા હતા અંગ્રેજોમાં અલ્હાબાદના ડૉ. વુડને-૩, મદ્રાસના માઈની-ખાતાના શ્રી હોર્નેવ, આગ્રાના ડૉ. રેન્કિન હતા માનવશાસ્ત્ર (Ethnography) સમી

એક જ વેખ એક હિન્દી તરફથી આગે હતા, તેને આ વિભાગમાં સામેલ કરામાં આગે હતા કેચિનની ચુરેલીઅન તથા ઈન્ડો-પોર્તુગીઝ પ્રજા નમ્થી તે હતા

તે પછી સર આલ્ફ્રેડ બેનના સમાપતિત્વ નીચે સમસ્ત સમાજોની મના મળી ઇન્ડિયન સાયન્સ કોંગ્રેસના મધ્યગ્નુ વિષે ચર્ચા થઈ હતી, પણ નથી તેણે કાઈ ફર આપુ કે નથી તેનો વૃત્તાન્ત પ્રકટ થયો આવી બેક લાહોરમાં થને પગખના લેક્ટેનન્ટ-ગ હર્નેર સર આઈકિન એ નાયર એના મુખથી થતે ડા જિલમટ નોકર, એક આર એસ, એના પ્રમુખ, અને મિ હેન્ડી રથાનિક મની થશે આટલુ ઈચ્છી કરી પગિ, નિસર્જન પામી

૩ આ સર જ્ઞાન્ત સાયન્સ કોંગ્રેસે પ્રન્ટ કરેના તેમ જ વર્તમાનપત્રોના અહેવાલ ઉપરથી લીધે છે વર્ણી ઈન્ડો છના નીતે જઈ નકચો નરનો પણ સા ગયેલા કેટનાંની પામેથી તેમના મરકાર જાણુના પામ્યો હતા

શીઝ બેકની પેઠે આ મેકમાં જાહેર લો-પ્રિન રેસાનિક ન્યાખ્યાનો હતા, પણ લખનામાં ડા-જવે સર જગદીશ ચન્દ્ર નચુના પ્રયોગમર પાખ્યાનથી જે અશુભતા તથા આકર્ષણ થયા હતા, તેણે બેંગલોરમાં કાર્ક થાય એમ ન્હોતુ પરતુ એતે બ ને બેંગ લોરની તાતાની વૈનાનિક સમ્યા શિવસમુત તથા કનનાડીના કાવેરીના વોધ તેમ જ એ વોધથી બનતી નિન્જીના કાખાના એકસપાનો પૂની ઉપરનો ઉગામાં ઉચો વોધ અને કોનગની સોનાની ખાલો, આ રૈનાનિક દૃષ્ટિથી પણ અલનત એતપા ન મ્યાનો જોવાનો લાલ કોંગ્રેસના સલાસદોને મળ્યો ધાર્મિક અનિદાસિક તેમ જ સિ પ આરોચ્ય ને સહિસૌન્ગની દૃષ્ટિઓથી અમદાવડ એના સ્થળો તે બેંગલોરની સનિધિમાં પુગ્કળ છે, પણ વૈનાનિક દૃષ્ટિે પણ પ્રસન કરનાર મ્યગો એમા ઉમેરવા ધટે છે

લખનાના કરતા, તેમ કદાચિત પટેનાની કાર્ક પણ બેકના કરતા, આ વર્ષ હિન્દીઓ વધારે જણાના હતા, એ આનહની વાન છે જેમ લેખો તથા રોધોમાં તેઓએ આટની પ્રગતિ મતાડી, તેમ વધારે ને વધારે નધી આ સમ્યાના વહીવટમાં પણ તેઓ ભાગ મેગવે એ ઇષ્ટ છે એણે થશે ત્યારે જ આ ભારતીય વિજ્ઞાનપરિષદ વિશેષ ચિગ્ગથાથી અસર કરશે, અને ત્યારે જ ભરતબુમિના સિક્ષણમાં તથા પ્રજાના જીવનમાં નિજાનનો જે ઉચોપ કરનાનો છે તથા નિજાનની પ્રતિભા ઉતારવાની છે તે કરવાના અસકારગ પગર્ના વર્ધિ શકશે મુખાન્નાસીઓ હજી નિજાનપરિષદથી દૂર રહ્યા છે, એ શોચનીય છે તેમ આ સાયન્સ કોંગ્રેસને વિશેષ ફવનતી કરના જે સયોજનની આવસ્થકતા છે તે કરવામાં આ વર્ષે પણ કાર્યકર્તાઓએ વિનમ્ય ક્યો, તેમ જ એના કાર્યપ્રદેશમાં વિશેષ વિસ્તાર કરવાના તથા એની ગતિમાં વિશેષ કૌશલ આણુવાના ઉપાયો હજી વિચાર્યાં પણ નહિ, એ વિશેષ શોકકારક છે

ક પનાયી સુઝે ઝોટતુ બધુ સિદ્ધ કરી શકતુ નથી, હૃદય ધ્રુવે તે સર્વગુ મેળવી શકતુ નથી. આ હિન્દની ગાંધીય દૃષ્ટિથી વિજ્ઞાન નેટલુ દેશવ્યાપ- હોતુ બોધેએ તથા પ્રજાની નૈસાનિક સમૃદ્ધિ એકન કરવા, તથા નિધાન નેટલો પ્રવાસ કરવો બોધેએ, તે કારે આ માયન્સ ઝોએસથી થતુ નથી, અને હાન મીધી રીતે યગે પણ નહિ મ્હોટે ભાગે અગ્રેને તથા મગકારી નોકરોને માટે બેઓને મુઆફરીતુ ખર્ચ વગેરે મળે છે તેઓને માટે એ સૌથી વધારે મનઃસર્વુ ન્યાન થયુ છે, મગકારનો આગ્રય છે એ બધુ શુભ વાત છે પણ બીજા અગોની પણ આ સગથાને વણી જરૂર છે

આમ

જાગી જ્યોતિ.

૧૭૮-૭: સ્તુભાઈ અમાભાઈ દેસાઈ, એવ એમ ઝેન્ડ એસ (નેશનલ)

જાગી જ્યોતિ જનનન્ત

હૃદયમા જાગી જ્યોતિ જનનન્ત

દેગોન્ધની બ્યાન્તર મુગ્ધા

જાગી છે જનનન્ત અહોહો—

હૃદયમા

દેન કુન્દુભિ આજ ગર્જતા

રાધ્ન દમારે હિન્દ અહોહો

૮-૫મા

સહિષ્ણુતા ને અમાનતા તો

ગૃહ ગૃહમા ગેલન્ત અહોહો

હૃદયમા

સ્વતન્ત્રતાના-આનૃભાવના

વોધ કરે પ્રભુસન્ત અહોહો

૯-૫મા

માતૃભૂમિપય હિદ્દાગ્ધુમા

જાગ્યા વીર અનન્ત અહોટો—

હૃદયમા

માતૃએસ્યને ધરી બિયતા

યસ ગજવે દિન્ત અહોહો

૧૦-૫મા

આત્મઓજને મનુરાજને તો

હવે સાધશે હિન્દ અહોહો

હૃદયમા જાગી જ્યોતિ જનનન્ત

શ્રીનગર-શાલીમાર બાગની દેખાવ

ઉદ્યોગવિકાસનું ચેતન અને રાજ્યાશ્રય

(૨)

(ગયા અ કવી ચાન)

લેખક-ગા અબાલાય યુવાશીગમ જાની, બી એ

આમ "ચેતો હિન્દના ઉદ્યોગવિકાસનું બાંધક આગામી જલ્દાય છે, તેમ હિંદી સરકાર અને હિન્દી પ્રજા બન્ને તે અથ સચેત થયા પછી કે આથી આ પ્રજા તેના અગ્ર આ રો સાથે નિયામકને હાનના સમય આમ અનુદાન છે પરંતુ આ નિયંત્રણમાં રાજ્યાશ્રયની ઉત્તરના અગાઉ અપ્રજાઓ એ કહેવું જોઈએ કે ઉપર દર્શાવે તેમ હિન્દની પ્રથમ અગત્ય. નિયંત્રણ સ્થિતિને આ જો જોને અથગાત્રમા *Enterepreneurs* ઉદ્યોગોના બાલ અવગ્યાપકો કરે છે તેના અવગ્યાપક હિન્દમા ગત્યે બનનાતું છે હિન્દી સરકાર ઈન્ટ ઇડિયા કુખનીના વારસ રૂપે હિન્દી નાણાસાધનની વ્યવસ્થાપક *Financier* તો છે જ એટલે પરદેશી સાધના નાણામયધો (વટાન તુડીયોના સુકાર આદિ) ટકાવ નારી પેગ હિન્દી સરકાર છે તેમ જ હિન્દી ઉદ્યોગોની નિપજ્જોના સારો ઉપાન પરદેશોના બજારમાં જોવી રીતે થાન એમ દોમ તેરી રીતે તે નિપજ્જોના ઉદ્યોગો દેશમાં જામે એવી વ્યવસ્થા દાખવનારી પેગ પછી હિન્દી સરકારે બનનાતું છે મરદારની દોગણી વિના આ કામ થઈ શકે એમ નથી, એ નિર્મિવાન છે કુનીયામાં ઉદ્યોગોના અમલી બનેના દેરોની તનારીપ જોનાં આ સત્ય તત્ત્વતુ ખરૂં મૂલ્ય અંગે એટ મિટો અગમી અને ઓગણીસથી સગીથી (૧૭૫ થી ૧૮૫૦) કાધેના ઔદ્યોગિક પરિવર્તન (*industrial revolution*) નો સને ૧૮૧૦ થી ૧૯૧૦ સુધીમાં જર્મન ઉદ્યોગનયોએ સાધેના સર્વોગ વિકાસનો, એનિયામાં જાપાને સને ૧૮૫૪થી ખાનવેની ઔદ્યોગિક સ્થિતિનો તેમ જ અમેરિકાની પ્રગતિનો ઇનિદામ અવધોગના રાજ્યની પોષક મલાળના પશિામે એ દેશોના વ્યાપાર અને ઉદ્યોગોના નિર્મારો જામ્યા છે એ પ્રત્યક્ષ થાય છે વતમાન સમયના, પરંતો માથેના ગત્યદ્વારી સમયો પછી વ્યાપારી અને ઔદ્યોગિક સમયો ઉપર જ મુખ્યત્વે અવગમેના છે અને એવા સમયો જાવના ફેરવા, છોડના એ દેશના રાજ્યતનનું જ કાર્ય છે આ સર્વથી તેમ જ નના ઔદ્યોગિક સજોગો અનુમાર નવી દિશામાં દેશની ઔદ્યોગિક પ્રગતિ નાજવાને રાજ્યની દોરણીની અગત્ય આગમ્ય દોવાથી હિન્દી ઉદ્યોગોને રાજ્યાશ્રયની પ્રથમ અગત્ય છે

આથી તે સમન્ધી જરૂરી અનુકૂળતાઓનો વિચાર અહીં કરીગુ ઉદ્યોગોના વિદાસ માટે સામાન્ય રીતે ત્રણ જરૂરી અને પ્રાથમિક- અરો લેખાય છે-(૧) કાચી નિપજ્જો (૨) કારીગરો, અને (૩) મુડી આ ત્રણે અરો રાજ્યની સગીન સહાયતાથી ઉદ્યોગના ત્રણ તેમ જ લોકના વ્યાપારી પ્રયત્નોથી કેમ ઉચ્ચ રીતે કળવી અને જમાની જરૂરી અગો. નકામ એમ છે, તે નિચારવાનું છે વિશેષ સ્પષ્ટતાથી તે પ્રયેકનો વિચાર કરવાથી આ સમયમાં અત્યાર સુધીમાં શુ શુ સધાયતું છે, હજી શુ શુ કરના ગોચ્ય રહેવું છે તેની વસ્તુચિત્તિ સમજાશે

નિર્ણેણુ ૧૯૧૭ અને સદ્ગુણુ ૧૯૧૭ ૨ ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એ ડ કપની, મુમર્દ

જાતી નિપજેનો આધાર મુખ્યત્વે ખેતી ઉપર છે દુનીયાના સુધરેના દેશોમાં વિજ્ઞાનની નવી રીતિઓ અનુસાર ખેતી ઉચ્ચ પ્રકારે, થેણા થમે અને પાકની હેરફેરથી પૂરતો બહોળો આપે એની હમે ડરાય છે હિન્દી ખેતી બે કે હિન્દી હાજતોને પહેલ્લી વલે છે, જાતી નિપજે, પરંતુ દુનીયાના અન્ય સુધરેલા દેશોની ખેતી સાથે હરીફાઈમાં ગદી શક, એની ખેતીની ખીલ- ઉચ્ચ કોટીની તો નથી જ તેમ જ જમીન દિન પર દિન નીરમ થતી જતી વણી અને તેનો દોનાની અને પાકની ઉત્તર નબળી પડવાની ક્યારેક સલગામ છે તેવી નવી ઉપધોગ.

હમના ઓછા થમે અને થેણા ખર્ચે પુરક બહોળો આપે એવા ખેતીના ઓળંગરો અને ખાતરોની જમીનને પરિપુષ્ટ કરનારી અને અપરનપર ધટતા પાકથી તેની ક્યદપ્રતા વધારવાની નવી શાસ્ત્રીય રીતિઓનો પરિચય હિન્દીઓને ડરાનનાનો છે તેમ જ આવેા પરિચય ખેતીવાડીની કળવણીથી સગકાર ડરાની શરૂ એમ છે થેણા વર્ધથી પુસા, પુના આદિ થથોએ ખેતીવાડીની કોલેને અને શાળાઓ નેહે ડાઢી છે તેમ જ દરેક ઈનાકમાં ચાર ચાર પાચ પાચ મથકોએ પ્રદશનથેત્રો ગમ્મી, તથા નિપુણ પુરોનો સનાહ એકુત વર્ગને મળે એવી ગોડવણો થેા, સરકારે આ દિશામાં પ્રયત્ન આદર્યો છે ખરો હતા હિન્દી વિતાવતા, ખેતીવાડીની બહોળી કળવણીની અપેક્ષા ગમનારી પ્રજાની બાલસખ્યા અને હિન્દી ખેતીની અપરિપકવ્યતિ, એ સર્વ જોતા આ પ્રયાગો ઘણા જ ઓગ તેમ જ અતિમલ સિદ્ધ થયા છે જર્મનીએ પોનાના રેનાગ અને અરસાગ પ્રદેશને ઉત્તમ ખેતીને લાયક બનાવનામાં લોકને જે દરેક પ્રકારની મદદ આપી છે તેનો ખ્યાલ કરનામાં આવે તો હિન્દી સરકાર હિન્દી ખેતી નમવમાં લાડ જ ઓછુ કરેલુ જણાગે તેો એક જ લખન નમ થગે હિન્દી હનગે મલ દાકા જમની દર વર્ષે લઈ જતુ હતુ અને તેના ખાતરો બનારી તેો માલ પ્રમને વ્યાપતુ હતુ, સાગે હિન્દી એ દાકાની કીમત જ સમજતુ ન હતુ એમ નહેલુ અથોગ્ય નતી ગણાય આવી જાતી નિપજે ખીનવવા ખેતીવાડીની કળવણીની પ્રથમ અમત્ય છે, એ સમજરો

વળી હિન્દી જાતી નિપજે તો વિલાળ પ્રમાણમાં પડવે છે, પરંતુ તે જ નિપજેમાવી માન દેશમાં જ બનાવવાના ઉલોગો પરદેવી હરીફાઈ મામે નિભાની વજતા નવી એટને તેની ખીઆ, રગમાં કામ લાગતા નરરપતિપલર્થો, વઉ, કાચુ રેશમ, ક, ઝોળ, શણ, ચામડા, ઝનો, ન બાકા, ગીમરા, લાકડુ એ સરની નિકાશ અતિવિલાળ પ્રમાણમાં મોરે ભાવે હિન્દીને કાવી પડે છે અને પરજોમાવી એ જ ચીજોમાથી બનેના મોલા માલ તેનો, ગગરોગાન, બીરખા, રેશમમાન, ખાડ, શાપમાન, દોરડા, કળવેના ચામડાના માન, સીચારેટ, ગમગ રમડા આદિ લેના પડે છે તેથી બે રાજ્ય ઉછગતા ઉલોગો માટે અત્યલ અગલની ચણતી સરલક જકાતની નીતિ પરદેવી માલેને લાચુ કરે ઓ લોકને આ ઉલોગો સળધી શાસ્ત્રીય જ્ઞાન આપવાની અને કેટલાક સાહમોની અજમાયગો બતાવવાની વડની પણ તાખીપૂરતી વ્યવસ્થા કરે તો જ આ કાતી નિપજેની ખીનવણી વાસ્તવિક રીતે દેશની પ્રમને અને ગમ્યને પણ ખરેખર લાલકર્તા થાય

તે જ પ્રમાણે કારીગરો અમધમા પણ ગન્યાશ્રયની ભેજા અત્યંત અપેક્ષા છે અન્યતઃ
ગતમાગમીથી નિર્જળીક અને વસાળના બનના નિમ્નૃત ઉપયોગથી તથા પડતર પેટા નિપજ્જેની
રાષ્ટ્રીય રીતિઓ અનુસાર વ્યવસ્થાથી અન્ય દેશો હિન્દી ઉદ્યોગોને શેઠ
કારીગરો અને આપી રાખ્યા છે એ ખરું, પરંતુ જો લોકમા કારીગરોને ઉત્સાહ અને
હુનરી આદિ ટેકા થયું હિન્દી પ્રમાણમા પ્રેમય તો તેઓ આદરીકૃષ્ટિમા ટકવાનું સામર્થ્ય
કેળવણી. સારીગરોને પ્રેમથી શકે એમ છે પ્રથમ તો તે સમન્ધી લોકમા જ્ઞાન પ્રાપ્ત

કરવાનો ઉત્સાહ જગવવાની અગત્ય છે રાજ્ય પ્રાથમિક કેળવણીમા આવડે
પ્રસારથી તે દરી રોકે એમ છે એ તો અટકાવ સય જ છે કે દાનના આર્થિક વિચાર(economic
welfare)મા જ્ઞાનનો પ્રસાર અત્યંત જરૂરી કે એક 'અજ્ઞાન નામ- નિવારક સત્ય જ કહે
છે કે જ્ઞાનના પ્રસારમા રાષ્ટ્રની મુદી સૌથી વિશેષ નફાદાર નિવ રી જોઈએ, અને નીચડી પણ છે
તેથી તેના પ્રસારમા રાષ્ટ્રનું નાફું ઉત્તમ થાય છે જુજ છે નામાન્ય રીતે જ્ઞાનને ધન અનુ
સર છે અને તે અજ્ઞાન નથા છઠ્ઠી મેનકુશાળનો અન આપે છે આથી પ્રથમ તો જન
સમૂહનું અજ્ઞાન અને ખોટા દાનિકાગર ખ્યાલોને દેશવગે આપવા પ્રાથમિક કેળવણી
સાર્વત્રિક કરી ઘટે છે તે પછી હુનરી કેળવણીના પ્રસારની પણ અગત્ય ઠાઈ ઓઠી નથી
પ તુ જ્યાં સાર્વત્રિક પ્રાથમિક કેળવણીના આસાર છે ત્યાં લોકોની હુનરી કેળવણીની અગત્ય
પૂરી ન કરવામા આવે તેમા નનાર્જનથી આજથી ૫૦ વર્ષ ઉપરનું હિન્દી જોવી જ
વિધિનિવાળું જમની હિન્દી જોવા હુનરી સાધનો કે અનુદાનતાએ રંગરતુ ન રતુ છતાયે
૩૦ વર્ષના અગમામા પ્રાથમિક તેમ જ મૂળત હુનરી કેળવણીના પ્રમારથી જ, જે અનુભવ
પ્રગતિ કરી નક્યુ છે તે જોતા હિન્દીમા હુનરી જાણીના નિશાન પ્રમાગની અગત્ય કેટલી
છે તે જણાવા નિના ની રટે નજી હુનરી કેળવણીની વ્યવસ્થા ઉપરાંત પદાર્થવિજ્ઞાન, રસાયણ
રાસાયણ આદિ અનેક શાસ્ત્રોની કેળવણી આપનારી અખ્યામધ મસ્થાઓ અને પ્રયોગશાળાઓની
અગત્ય પણ ઠાઈ ઓઠી નથી તે માટે આગળમા તો કેળવણીના વગ પ દેશમા કંદનાક વડ
અભ્યાસ અને અવનોનન અર્થે આગળ જોઈએ અને અન્ય દેશના અનુભવી નિજ્ઞાનરાષ્ટ્રીઓ અને
શિષ્યમાને હિન્દીમા આ રૂપરૂઢ ઓનાની તેમના અનુભવનો લાભ લોકને મળે એવી વ્યવસ્થા
પણ રાષ્ટ્રને તેમ જ ધનાઢ્ય રંગેમે કરની જોઈએ તેમ થશે તો જ કારીગર રૂઝે તૈયાર થશે
અને ત્યારે જ દેશના ઉદ્યોગો ખીનને

હવે ઉદ્યોગોના વિકાસ અધ નીજે જરૂરી અસ મુદી તેનો નિચાર કરવાનો છે હિન્દી
સરકારે જામીનગીરી આપ્યાથી રેલ્વે, નહેરો, ખાખો આફ્રિ અતિ નિશાળ યોજનાઓ માટે ભારે
મુદી (૩ લા અમજથી પણ નિશેષ) તેને મળી છે તેમ જ ને નના ઉદ્યોગો
મુદી અને ગન્યની ૫ દેશી દરીક ઉદ્યોગ સામે ટકાવ કરી જો તે સારું કેટલીક ધરતી જામીન
જામીનગીરી. ગીરી સરકાર ડાખે તો તે માટે મુદી હિન્દીમા મળવામા ઠાઈ વાંધો નહીં
આવે જેમ શાખા રેલ્વેઓ માટે સરકાર વ્યાજના અમુક દરતી જામીન-
ગીરી આપી છે તેની જ જામીનગીરી તે આપે, ઓગ દરે નાખ્યા મોક્કસ ઉદ્યોગો ધારે તેમ જ
નાણાની ઉચ્ચ મદ પણ આપે, તો લોકો તેવા ઉદ્યોગોમા નાણું રોકવા સત્વર જહાડ પડે

(૧) વિજ્ઞાન અને હુન્નરોનુ શિક્ષણ આપનારી સંસ્થાઓ અને આપારી કોનેને આ દેશમાં મુખ્ય મુખ્ય કેન્દ્ર સ્થગોએ સ્થાપની અને દેશમાં, આનસ્યક જ્ઞાન મેળવનાની અનુકૂળતા લોકને કરી આપવી તેમ જ અન્ય દેશોમાંથી પણ આ સિધ્ધોનુ નિષુલ્લ જ્ઞાન દેશના કેળવણના પુરુષો મેળવી શકે તે માટે નિશ્ચયેતનો દ્વારા પરદેશ રહેવાની સગવડ કરી આપવી હિન્દમાં હુન્નરી કેળવણીની પાયાળા ત્રણ છે અને તેને પણ ઘનુ પોષણ મળતુ ન હોવાની કારણે કે વિજ્ઞાનના પ્રયોગશિલ્પનુ એક ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઈંગ્લેન્ડમાં છે તેની વ્યવસ્થા સવન્ધમાં પોકાત કેટલાક વખતથી સભળાય છે નિશ્ચયેતનોથી નિશ્ચયધિને સગવડ પરદેશ મોકલે છે પણ ત્યાં દારખાનાનાઓ સાથે ઘટતી ગોઠવણ મળેલી નહીં હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અનહાત જ્ઞાન પુરતા પ્રમાણમાં મળતુ નથી નામના સરકારે આ સર્વ મદ ધિનિઓના વડતા પણ સમજ ઉપાયો સત્વર કરવા જોઈએ

(૨) દેશમાં સુધરેલી યત્રસામગ્રી આણુરી અને તે ઉદ્યોગશીલ પુરુષોને પટે આપવી કે ઓછે વ્યાજે ધીરવી ગામડાઓમાં નાના નાના ઉદ્યોગોને આ રીતે સહાયતા આપી સકાય એકુ લોક નરારાશની વેળા નકામાં ટાપનામાં સમય ન ગુમાવે અને આથી પોતાનો જીવારો વધુ સમજ રીતે ચલાવી શકે જાપાનમાં આવી રીતે નાના ઉદ્યોગો પગભર થઈ શક્યા છે તેથી જાપાનનુ ધોરણ આ કાર્યમાં માર્ગદર્શક થશે સહેરોમાં પણ ખીઓ, ગરીમ વિવનાઓ પણ આની મળતાથી પોતાના સાધન રળી શકે

(૩) રેલ્વેમાં માનની લાવજાની સગવડ કરી આપવી હાનના રેલ્વેનરના નર પરદેશ જતી યીનોને વિશેષ અનુકૂળ થઈ પડે છે અને દેશમાં જનતા માનને પ્રતિકુળ થાય છે તેવી રીતે ન ખાવયા હોવાની નાજખી કાર્યો ઉત્પાદયવી છે દાખલા તરીકે તેની બીયા પગદેશ ઓજામાં ઓછા રેલ્વે નરે લઈ જવાય છે, બ્યારે તેનોલુ રેલ્વેનર વણુ ભારે હોય છે આની ધિયતિ ન થાય, એમ રાજ્યે રેલ્વેઓના લાનમાં ઘટતો સુધારો કરાવે વટે છે

(૪) દેશના આંતર જલમાર્ગો પણ પૂરતી રીતે ખીનના જોઈએ હિન્દની કેટલીક નદીઓ નીકાઓના ઉપયોગમાં આનતી તે નદીઓના તળપટ સાફ કરાવવાની અગત્ય પણ કઈ ઓઝી નથી, રેલ્વેમાં કરતા જનમાર્ગ માનના લાવજાવ માટે નિરો સોના થના અભવ છે

(૫) કનડામાં વિમહના આગભમાં સ્થાપુ હવુ તેના વ્યાપારી માનમાં પ્રવરનો સ્થાપનવા અને તેમાં દેશમાં જનતા તેમ જ દેશની હાજતો પૂરી કરનારા પરદેશી માન અને તે યત્રસામગ્રી આના દેખાવોથી લોકને માહિત કરના થયે છે

(૬) સરકારી પ્રયોગલાયાઓમાં થયથી શોધો અને સરખરે કરાવેલી કેકાઇ સાહચિક પુગય કરેલી સરખ અજમાયોનો અલોગો પ્રચાર દેલી લાપાના ચોપાનિયા પ્રવરનો આદિયા કરાવેલો જોઈએ

(૭) સરકારે દેશના માનને ખરીદીને પહેતુ ઉત્તજન આપવુ, અને પોતે જે સ્ટોર પરદેશથી વેચાતો હે છે, તે અને ત્યાં સુધી હિન્દમાંથી લેનાની પદ્ધતિ ચોજની જોઈએ

ગુજરાતની લુની વાતાઓ (સચિત્ર) ૩ ૧-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમાઈ

(૮) અરક્ષક જગતની નીતિનુ ધોરણ હિન્દના કેટલાક ઉચ્ચતા ઉદ્યોગોની ખીલવણી અર્થ યોજનુ અને તેના ઉત્પન્નના લાભ પુનઃ કેળવણી આદિ લોક સુધારણાના કામો આદરી હિન્દી પ્રજાને આપવો જોઈએ

(૯) પરદેશોમાં ચિટીસ એલચીખાતા સાથે એક હિન્દી વ્યાપારી એજન્ટ રાખવો જોઈએ અને તે ત્યાં હિન્દી માલને કેટલો અવકાશ છે, ત્યાંના લોકની કેવી કેવી હાજતો છે, અને તે પોષના હિન્દી માલમાં કેના સુધારાની અગત્ય છે તે સર્વની સૂચનાઓ આપે અને ત્યાં હિન્દી વ્યાપારીઓને જોઈતી અન્ય અનુકૂળતાઓ કરી આપે

(૧૦) હિન્દી સરકારે હિન્દની મહેસૂલી રાજ્યનીતિનો અ કુચ પોતાને હસ્તક રાખવો અને હિન્દી પ્રજાના વાસ્તવ લાભ જળનાય તેમ તેનુ ચનનવલન કરવુ જોઈએ

(૧૧) હિન્દમાં કેટલાક નવા જરૂરી ઉદ્યોગો દાખલ કરવા લોક પ્રેરાય તે માટે સરકારે પ્રથમ નમુનાના ધોગણે પોતે ચનાવના અને તેના સફલ સાહસોના અનુભવ તથા ખાની લોકને જગનની અને તે ઉદ્યોગો લોકોએ ઉપાખ્યા પત્રી તે જામે ત્યાં સુધી જરૂરી ખાસ સનનતા તેમને કરી આપની જોઈએ

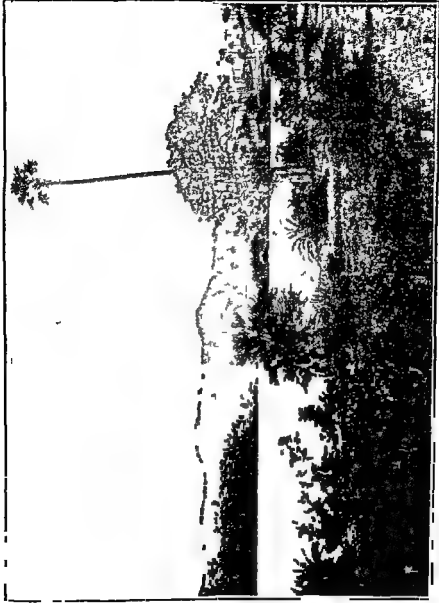
જેમ અરકારે આના પ્રયામો આદરનાના છે તેમ લોકોએ અને ખાસ કરીને કેળવણના વગોએ દેશના ઉદ્યોગોના વિદાસ માટે રાજ્યની મળી શક્તી અનુકૂળતાઓ ઉપરાત લોકોશ્રયથી અન્ય અનુકૂળતાઓ કરી લેની ધટે છે તેમણે દુનીયાના અન્ય સમૃદ્ધ રાજ્યોની

લોકકર્તવ્ય, ઔદ્યોગિક પ્રગતિના ક્રમોની પૂર્વ માહિતી મેળવી, કેળવાની આદિથી આમાન્ય જનમનુષે ધટવુ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરે એવા સાધનો યોજના ચોજવના ધટે છે કેવળ હાથ જોડીને ખેસી રહેનાથી કે સરકાર સર્વ કરો, એમ આના રાખીને ખેની રહેનાથી કાઈ ધારી પ્રગતિ થવાની નથી, પણ પોતે જ કર્તવ્યતત્પર થનાતુ છે

દેશના ઉદ્યોગવિદાસ અથે આર્થિક બાબતમાં તેમ જ અન્ય સાર્વત્રિક લોકહિનની બાબતમાં જે જે આનશ્યકતાઓ રાજ્ય દ્વારા સધાય એની લાગે, તે સન સાધનાની અનુકૂળતા કરી આપના સરકારને દબાણુલયો આમહુ પણ તેમણે કરવો જોઈએ

જો કે રાજ્યનહીનગીઓનુ એ કર્તવ્ય છે કે તેમણે લોકોપ્રગતિના સાધનો સરગ કરી આપના, પરતુ તેથી કાઈ લોકના અગ્રમણીઓનુ કતવ્ય ઓછુ થતુ નથી તેમણે પણ “મુખા દેશમધ્યો”ને પોતાની, દેશની સ્થિતિ સુધારનાને, જનસમૃદ્ધોની આર્થિક અને સાસારિક અવચ્ચિતિનુ જાકુ અનલોકન કરી તે તે ઉપાયો યોજના આતુરતાથી તત્પર થનુ જોઈએ કેળવણના વગ જનસમૃદ્ધોમાં સચુકતપણે, સહકારથી કામ કરનાની વૃત્તિ અને શક્તિ ખીન થવાની છે, તેમ જ ખત અને હિન્દી પ્રેરવાના છે જમીનતરો, તાનુકાતરો અને રાગ ઓએ તથા ધનનાન મૃદસ્થોએ ઉદ્યોગશાલાઓ સ્થાપવા, અને લોકકેળવણીના પ્રયામો આરવા પોતાના માલનેનો ઉમદા ઉપયોગ કરવાનો છે આમ સર્વ વર્ગોએ મધાશક્તિ દેશોદ્ધારનું કાર્ય ચ નર અને સગીત ધોરણે ઉપાડી લેવુ ધટે છે સ્વાશ્રય વિના આભોજનિ, દેશોપ્રતિ

પતિવના સતીઓ (અચિત્ર) ૩ ૨-૦-૦ એન એન ત્રિપાડી એન કપની, મુબાઈ

आविष्यते प्रथमतः द्वितीया

સધારી દુર્ઘટ છે પ્રગળન પોતે ધારે તો પોતાના, દેશના ભારીને ઇષ્ટ વળે વાળના અને કામનનને પણ નિયમમા આણવા પણ સમર્થ ॥ એ સર્વથા સત્ય છે કે

આસ્તે મગ આસ્તીનસ્ય ઈષ્ટે તિષ્ઠતિ તિષ્ઠત ॥

શેતે નિપચમાનસ્તુ ચરાતિ ચરતો મગ ॥

હિન્દુ નન્દનવન

લેખક - ગા. ભાનુશંકર હુગ્ગિકર યાશિક, ખી એ,

શ્રીનગર.

પંજાબના સપાટ મુખીક પણ અપાદ્ય અને તેને જ થીષે કટાળે ઉપજાયે એના પ્રદેશમાથી આનીને પ્રચકરાજિ ઓગધીને આગળ ખીજોમાથી નદી નાળામાથી, રાનવનમાથી, જેનમ નદીના અર્પાદાર પ્રવાહની પામેપાસેથી વિકટ માગ કાત્તા કાત્તા, કાશ્મીરના સપાટ, મુખીક, મુદ્દર તથા ડાયાવાળા પ્રદેશમા પ્રવેગ કરીને તા ૨૫ મી મેને મગળના દિને બપોરે ૧૨ વાગતા અમે શ્રીનગર તો પહોંચ્યા અને નગરમા મોઢ કરનાં શ્રીનગરમા શ્રીયુત બિજની બાણુ બોસને જેર મુખરૂપ આવી પહોંચ્યા

અમારા આગમનની બોસ બાણુને પ્રથમથી ખમર હોનાથી અમે પહોંચતાં વેંતના જ નાનભોજનાદિ મન્ય ન્યવસ્થા ઉત્તમ રીતે ચર્ધ અમાર બોજનાદિ આટોપાતા જ બિજની બાણુ ઓરીસમાથી ઘેર આ-યા અને તેમજે અમારી પ્રસાસ વગેરેની ખબર પૂછીને 'તમારે રહેવાની વ્યવસ્થા શ્રીયુત અપ્રમથચ્છ મહેતા નામના અન્ય બ્રાહ્મી બાણુના ઘરમા રાખી છે, એમ અમને જાણાણુ શ્રીયુત મહેતા તથા શ્રીયુત ધોષ નામના ખીજ એક બ્રાહ્મી બાણુ એકન રહેતા હતા અને બન્નેય છડા જ હોનાને લીધે તેમના ઘરમાં જગ્યા પણ પૂરકળ હતી, વળી, તે સામદારી પણ હતા પાદાનશીન કુટુંબનસર બાણુના ઘર કરતા અમારે રહેવાની આ બીજી ન્યવસ્થા જ અમને વધારે પસંદ પડી, અને એવી ન્યવસ્થા કરવા માટે અમે બિજની બાણુનો ઉપકાર માન્યો

અમારા પ્રવાસ માગતની ખમર પૂછીને પછી બિજની બાણુએ અમારે કાશ્મીરમા કેટલા દિવસ રહેવાનો નિયાર હતો, એમ પૂછપરછ કરી 'સાત આઠ દિવસ કુત્તા રધારે દિવસ ગઢેવાની અમને સહ નથી' એમ જ્યારે એમ બાણુછને કહ્યું ત્યાર તે વણુ આશ્વથી મો-ચા 'સુ કહો છો તમે?' તમારા સ્થાનથી દોળમે હમર માઈવના

મળી અને મોતન ૩ ૭-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પરવાપર આવીને અને આટલા બધા પૈસા ખરચ કરીને તમે આ-યા, અને હવે અરે સાતઆઠ દિવસ જ રહેશે ? અહીં આનંદના લોક આટલો શ્રમ વેડીને પ્રનામ કરીને આ-યા પછી ઓઝામા ઓછો મહિનો દોઢ મહિનો પણ રજા નિન્ના પાછા મ્વદેશ જતા નવી વળી, કાશ્મીર એક મોટો પ્રાન છે એમા કેટલાએ સુદર મરોનરો છે, કેટલીએ વનગ્રીથી ભરેલી ખીણો છે અહીંના મ્વટિલ જેના પાણીથી ભરપૂર વહેતી કેટલીએ નદીઓ છે, આઠ દસ હજાર ફૂટથી વધારે ઉચી પુષ્પવાટિકા તથા તીવ્ર નિનાસગ્રાનો કેટલાએ છે, આટલાટલામાથી તમે સાત આઠ ગિનસમા શુ શુ જોશો ? ”

આવા આશયનુ બાણસાહેબનુ ભાવણુ સાલગીને, કોઈ શ્રીમત મનુષ્યના મનની કુબે રતી સપત્તિ સાલગીને જે ગ્રિહિત થાય, તે જ અમાગ મનની થઈ અમે કાશ્મીર આ પા, તેનો અર્થ જ એ કે તે પ્રાત વનગ્રીનુ પિયેર જ સમજીને આ-યા પણ તે પ્રાત કેવળ ઉડ્ડુક જેના માટે પણ મહિનો ૫૦૦ ગિવમ પૂગ નથી, એનુ આલણીને અમને જરા ખરાબ લાગ્યુ પણ હવે તે ખોટુ લગાડનાનો ઉપયોગ પણ જો હતો ? અમને વધારે રહેવાની સ્વલક પણ ન હોતી તેથી જેટલો સમય મળે તેમા જેટલું જોઈ શકાય તેટલું જોઈ લેવાનો અમે અમારા મનમા નિશ્ચય કર્યો, અને અમારા સમયના અમે જે લાગ કરવાનો ઠરાવ કર્યો પહેલા લાગમા શ્રીનગરની તથા તેની આસપાસના પ્રેક્ષણીય સ્થળો જોના, અને ખીલ્લ લાગમા શ્રીનગરની બહારના કેટલાક સ્થળો જોવા તથા પછી તરત જ દેગમા પાછા ફરવાનો અમે કાર્યક્રમ ગોઠવ્યો.

અમારે ઉતારે ગયા પછી ક્ષણની પણ વિશ્રાંતિ ન લેતા અમે શ્રીનગરમાની પ્રેક્ષણીય બાબતો પાછળ લાગ્યા જે ક્રમે અમે શ્રીનગરમાના મ્વજો જોયા, તે જ ક્રમમા તેમનુ વર્ણન આપવાનો મારો ધરિદો છે એમ કરવું એટલે એક રીતે અમારી રાજની રાજનિથી તારીખવાર આપવી જ પડે એની કાયરી વાચકિ આગળ રલુ કરતા પહેલા શ્રીનગરનુ સામાન્ય સ્વરૂપ તેમની આગળ રલુ કરવું વવારે સરકારનું સ્થે.

શ્રીનગર કાશ્મીર સરથાનની રાજ્યધાનીનુ સહેર છે હાલમા કાશ્મીર એ જોડ સરથાન છે અહીંઆના મહારાજ કાશ્મીર તથા જમ્મુ સયુક્ત સગ્રાનોના અધિપતિ છે જમ્મુ સરથાન હિમાલયની તળેટીમા અને પંજાબની ઉતરે છે જમ્મુ હાન સરથાનનુ એક પરગણુ છે કાશ્મીરના મહારાજ જમ્મુમા શિયાળાના ચાર મહિના રહે છે અને બાકીના આઠ મહિના શ્રીનગરમા ગહે છે.

કાશ્મીર આ સયુક્ત સરથાનનુ એક પરગણુ જ છે આ પરગણુ હિમાલયથી નીચીટળાયેલો એક સપાટ પ્રદેશ છે એ સુમારે ૮૦ માઈલ લાંબી અને ૩૦ માઈલ પહોળી એની અંક સપાટ પટ્ટી છે અને આ સપાટ પટ્ટીમાથી એકમ નદી વહેતી જઈને બાગમુળા આગળ હિમાલયમા ચઢીને વાકી ચુખી વહેતી વહેતી પંજાબમા ઉતરી છે આ પટ્ટીની સરે રાતે મધ્યમા શ્રીનગર રાજ્યધાની આવેલી છે.

જે પ્રમાણે યુરોપિયન પ્રાણી કાશ્મીરને 'હિન્દુ નંદનન' કહે છે, તે જ પ્રમાણે તે શ્રીનગરને યુરોપના વેનિસ શહેરની ઉપમા આપે છે. પ્રથમ દર્શને આ સગપામણી 'ક્યા ગમ્ બોજ અને ક્યા ગાગો તેની' એ કહેતના જોવી લાગે છે કારણ ક્યા એકીધાટીક સમુદ્ધી વીટળાયતુ વેનિસ શહેર અને ક્યા દિશાનયથી વીટળાયતુ શ્રીનગર શહેર. ક્યા સમુદ્ધાનીપર વસેતુ તથા નદીના પ્રસાદ વડે સમુદ્ધા આવેલા માત્રીના કચરાતુ બનેતુ વેનિસ અને ક્યા સમુદ્ધાનીથી પાચ દગ્ગર કુટની ઉચાછપર વસેતુ તથા સરોવરતુ પાણી જીનરી આરીને બનેતુ શ્રીનગર. ક્યા એક સમયે એસિયા અને આફ્રિકા ખંડના વ્યાપારતુ જોડ બનેતુ વેનિસ અને ક્યા હિમાનયની પ્રચલ બોનરડે દુનિયા સવેના નવદારથી અનજ પડેતુ શ્રીનગર. ક્યા યુરોપમા શિ પકનાતુ મનાવહુ પિયર વેનિસ, અને ક્યા યુરોપમા જેમ સા. તથા ગરીબ ધરોથી ભરેતુ શ્રીનગર.

સારાથ, કેટલીએ બામતોમા આ બન્ને શહેરો વચ્ચે વંધ્ય છે તે પશુ એક બાબતમા આ બન્ને શહેરોમા વિનમણુ સામ્ય છે, તથા તેને લીધે જ આ ઉપમા અવધાર્ય લાગતી નથી એ બાબત તે શહેરોમાના તથા શહેરની આસપાસના જવાબાવવાના માર્ગ તથા તેના સાધનોએ છે. વેનિસ શહેર સમુદ્ધને ઝાઝ એક મોત્રી નદીના મુખપર બેગા થતા કચરાના ધનીબવન તથા દુનિજનનથી બનેતુ છે તે શહેરની જૂની જૂદી જમીનના ટાપુ અથવા બેટ થયા છે, અને વચ્ચે વચ્ચે પાણી તથા પાણીના બહેગા છે. વેનિસ શહેરના 'આડ કનાલ' નહેરવડે બે ભાગ થયા છે અને આ નહેરના હજારો ફાટા કાઢ્યા છે તેને લીધે આખા શહેરમા નહેરો ને નહેરો જ છે અને આ નહેરોના રસ્તા પ્રમાણે જ ઉપયોગ થાય છે. એટલે જે પ્રમાણે બીજા શહેરોમા ગાડીઓ, ઘોડા, દ્રોખો, એ અવરજવરના સાધનો હોય છે તે પ્રમાણે વેનિસમા 'માન્ટોના' નામની હોડીઓ, જોલી-મોટો, આગબોટો એ અવરજવરના સુખ્ય સાધનો છે અને આને લીધે પ્રથમ જ જોનારને આ એક અપૂર્વ જ અનુભવ લાગે છે તે જ પ્રમાણે શ્રીનગરની ત્રિધિ છે.

આ શહેર એક નદીના બન્ને કાંઠાપર આશરે ત્રણ માર્ગન બન્ને બાજુએ વસેતુ છે. આ નદીમા નાના મોટા વહાણો આવે છે ઉપરાત, શહેરની ઉત્તરે એક અર્ધા માર્ગપર ઝાન નામનું મોટું મુલ તળાવ છે અને આ તળાવ એક નદી માથે એક નહેરવડે જોડેતુ છે, તેની જ રીતે ઘણા માર્ગન દૂર માનસમન નામે એક સરોવર છે તેનો પશુ એકમ નદી સાથે એક નહેરવડે મનન્ધ થયો છે અને શહેરની નીચે દુધમગા નામની નદી એકમને આરી મળી છે ઉપરાત એકમ નદીમાં પૂર આવીને નહેરના ધરોમા પાણી દાખન થાય છે તેનો અટકાર કરવા માટે શહેરની ઉપગતી બાજુએ એકમ નદીનો એક મોટો ફરિા કાઢીને તેને અધનર્તુનાકાર બની શહેરની નવોનાય નદીમા મેળવીને ફરી બીજા બાજુએ કાઢીને છેવટે શહેરની નીચે નદીમા મેળ થો છે. આ અપાત નહેરને લીધે અહીં એકમ નદી આન પાડેલા ક જેની દેખાય છે અને શહેરના મુરો આની આસપાસ વસેના છે આને લીધે શહેરમાના

કોઈ પણ દેવાણેથી નહીં અથવા નહેર આઠ ફસ મિનિટના ગ્ળા ઉપર છે અર્થાત્ સંદેગ્ધ
નૂરે નૂરે દેવાણે જવાન મુખ્ય સાધન હોડીઓ જ છે એવી હજારો હોડીઓ શ્રીનગર શહેર-
મા છે જે પ્રમાણે આપણે જીવન શહેરોમા ગાડીના સ્થને ગાડી ઠગવવા જાણ્યે છીએ
તે પ્રમાણે અહીંઆ કોઈ પણ સ્થળે જવું હોય તો હોડીઓને ઉભા રહવાને સ્થળે જવું
લેઈએ અને ત્યાંથી હોડીમા બેસીને ઈષ્ટ ઠેકાણે પહોંચવાનું. આ હોડીઓને અને 'ગિકારા'
કરે છે ઘાગપુરી જવા માટે મુનાઈમા જેમ જાળીઓટ હોય છે તેવી જાતની આ સિમારા
એ હોય છે ફક્ત આ હોડીઓ ઘણી જ લાખી હોય છે નહીં તથા નહેરોનું પાણી શાન
હોવાને લીધે આ હોડીઓ નીચે સપાટ હોય છે

તારીખ ૨૫ મે ૧૯૧૫ ના દિવસે સવારે પાંચ વાગે નીકળીને અમે ૩૪ માઈલનો પ્રવાસ
આપરે સાત કલાકમા કર્યો આ સર્વ પ્રવાસ તદ્દન સપાટ પ્રદેશમા હતો રસ્તાની બન્ને
બાજુએ 'મહેદા' નામનાં સુદર તથા ઉંચા ઉગનારા ઝાંડેલી હારની હાર એકસરખી ઉગી
રતી હતી તેને લીધે અમે એકાદ લતથી વ્યાસ સુદર મડપમાથી જ જઈ છીએ, એવો ભાસ
થતો હતો પુષ્કળ ઠેકાણે રસ્તાની બન્ને બાજુએ ખાઈઓ પ્રમાણે ફાટા દૃષ્ટિએ પડ્યા, અને
તેમા પુષ્કળ પુષ્પોથી નખી ગયેના પાણીમા ઉગતા ઝાંડો તથા વેવો દુગ્ગેચર થતા હતા,
તેથી કરીને સર્વ પ્રદેશ જાણે કે એક આ બાજ જ હોય એમ ભાસ થતો હતો, શ્રીનગરની
પાસે પાસે આવતા, ફળઝાડના બાગો તથા ફુલઝાડના બાગો રસ્તામા દેખાવા લાગ્યા

ખારથી ત્રણ સુવીમા અમારું રસ્તાન, બોજન વગેરે આટોપાયું બિનજીવી બાણના કહેવા
થી ગહેના ત્રણ ચાર કલાકમા અમે રેશમનું ઢારખાનું અને જુમ્મા મસીદ જોવાનું ઇરાદા
તે પ્રમાણે ટાંચા ઠગવીને તરત જ નીકળ્યા, તે રેશમના ઢારખાના પામે આપ્યા

ઢારખાનાની જગ્યા મોગી છે પણ ઢારખાનાની ઈમારત ઘણી મોટી દેખાઈ નહિ
ઢારણ, આ ઢારખાનાનો ઘણો જ મોટો અને તે પણ વણનાનો ભાગ અગ્નિનારામણના
ભક્ષ્યસ્થાને પડ્યો, અને તે ભાગ હજી પણ બાંધ્યો નથી, એમ જણાયું હાનમા તે ઢાર
ખાનામા રેશમના કીડાઓએ તૈયાર કરેલા કોશેટામાથી ફક્ત રેશમી દોરા તૈયાર થાય છે,
અને તે યુરોપમા મોકલવામા આવે છે, એમ અમને જણાવવામા આવ્યું અમારા દુરંદે
આજે ઢારખાનામા વહેલી છુટી ચર્ધ હતી તેને લીધે અમને ઢારખાનું આવતી સ્થિતિમા
જોવાનું મળ્યું નહિ તો પણ અમે સર્વ ચોરસ જોયા અને તૈયાર થયેલા રેશમના નમૂના
જોયા તેમ જ, ઈટલી રેશમાથી આવેલી, રેશમના કીડાઓના છાંડની પેટીઓ ને પેગીઓ અમે
સા જોઈ આ સસ્થાનનું રેશમનું આ ઢારખાનું ઘણું જ મોટું છે, અને તેમાથી સસ્થાનને
વર્ષમા દસબાર લાખનું ઉત્પન્ન થાય છે, એમ જણાવવામા આવ્યું

આ ઢારખાનું જોવાનું પુરૂ થયા પછી અમે પાંચ ફર્મા અને જુમ્મા મસીદ જોવા
નીકળ્યા રેશમનું ઢારખાનું એનમ નદીને જમણે કાંઠે છે, તો જુમ્મા મસીદ અને કાંઠે છે
અને તે શ્રીનગરની જૂની વસ્તીની તદ્દન વચ્ચે જ છે તેને લીધે અમારે એનમ નદી પરનો

પૂન ઝોળગીને જુ પડ્યુ અમે પૂન ઝોળગીને શહેરમાંથી જવા લાગ્યા તેવામાં જ અમને જુના કાશીનું સ્મરણ થઈ આવ્યું હવે રસ્તા તદ્દન સાફ આવા લાગ્યા એક મોડે પછી જવાનું મુસ્કેન થાય એટલે નાનો ગતો હતો તેમ જ રસ્તો આડોળગળો પણ લો હતો ધમે પછી તદ્દન મેના ગદા હતા અને જ્યાં લા રસ્તાપર ગવા તથા કચરો પડેના હતા તેને લીધે રસ્તો જતા વારવાર દુર્ગંધ પણ આવતી

ગતમાં દૃષ્ટિએ પડતા લોક પણ ધણા જ ગા દેખાતા અહીં ધણી ખરી મુસનમાનોની જ વમની છે વચ્ચે વચ્ચે મુસનમાની ઘાંતો પોપાડ પહેરના, પણ મધ-અદનના નિવડને લીધે હિંદુ તરીકે જાણી આવે એવા પડિત દુઝોચર થતા હતા શહેરનો આ ગદો ભાગ જોઈને નન્દન વનમાં પણ વચ્ચે વચ્ચે ઉકરડાની જગ્યા દોય છે એમ લાગ્યું આ આખો પ્રાત તથા આ શહેર નૈઋત્યિક સૌન્દર્યથી તથા વનશીથી આટના ઝોતપ્રોત ભરેના હોના છતાં મનુષ્ય પોતાના આગમરૂઠે, પોતાના અજ્ઞાનને લીધે, પોતાની ગતિય રીતલાતથી, પોતાની ગાડી કે પનાથી તથા પોતાના નરિયથી 'નન્દનવન'ને પણ 'નરક' તુલ્ય કરી નાખી શકે છે, એ જોઈને મનમાં એક પ્રમગ્નો ઉદ્ભવ ઉત્પન્ન થયો 'નર કરણી કરે તો નરક નારાયણ હો નય' આ મનુષ્યની કર્તૃત્વની સાક્ષી પૂનાર કહેવન જેમ ખરી છે તે જ પ્રમાણે 'મનુષ્ય પોતાના કુકૃત્યોરૂઠે અધોગતિએ પણ પોતાને લઈ જઈ શકે એમ કહેવું એ પણ તેટલું જ ખરૂં છે આટલા સુન્દર પ્રદેશમાં આટલું ગદુ શહેર! આ વિરોધ અમારા મનમાં એકસરખો ખુચતો હતો જે કે આ શહેરનો ભાગ આટલો ગદો હતો તો પણ અહીંના પણ નિજળીના દિવા નજરે પડના હતા, આ બાનતમાં માત્ર અમને આશ્ચર્ય લાગ્યું પણ આ સ્થળે નિજળીના વિા રોકેન કરતા પણ સોના પડે છે, અને તેથી જ સર્વ લોકોમાં આ દિવા વાપરવામાં આવે છે, એમ અમને જણાયું

આ ગ. ૧ ભાગમાંથી અમારો રસ્તો કેમે કરતા ખુટે નહિ! પણ છેવટે અમે એક ટેકાણે પહોંચ્યા અને ખાઈ જેવી દેખાતી ઉંડી જગ્યામાંથી જુના મસીના વરવાળ પાસે આવ્યા ત્યાં પુન મુસનમાન ફરી તથા મુલા એટલા હતા, તેમણે અમારી આસપાસ ગરદી કરી દિ. દુઝોના તીર્થસ્થળોમાં જેમ પડ્યા હોય છે તેના જ એ લોક અમને લાગ્યા પણ તેમના લાગ્યાની દરકાર ન કરતા અમે મસીદા દાખન થયા

આ મસીદ જ્યાં ત્યાં પડી ગયેલી તથા તૂટી ગયેલી દેખાય છે આ આખી મસીદ નાકડકામની છે, એ એક તેમાં નતીનતા છે ઉપર હિંદુશાનમાંની સવ મસીદો પથ્થરની હોય છે, પણ અહીંઆની આ મુખ્ય મસીદ લાકડાની છે ઇમારત ધણી ઉંચી છે લાકડાના શાખલાઓની દારની દાર ધણી લાગ્ય દેખાય છે ઉપર છત પણ લાકડાની છે અને તેનું નકશીનામ મુન્દર છે શાખલાઓની ઉંચાઈ જોઈને જ મનુષ્ય તદ્દન આશ્ચર્યચકિત થઈ જાય છે અહીંઆના શાખના ચાવીસ પચાસ ફૂટ કરતા વધારે ઉંચા હશે જ આ શાખના ઝાંઝા એ જ યજ્ઞ બનાવેના હોય છે, એ પરથી દિમાવનના ઝાડોના પ્રયડપણની કલ્પના

શ્રીમદ્-સામન્તીય અને ગેલમ નદી

આવે છે પરંતુ આ મસીદનો ઘણો જ ભાગ ખતર થવાને લીધે એ-દર દેખાવે નાનમનોદર નથી, એ કમુલ કરુ લેઈએ

આ મસીદ પ્રથમ સિદ્દર લોનીએ ઈ. સ. ૧૪૦૮ સાનમાં બાંધી તા. ૧૫૬ નામના દિ. રાત્રીએ ઈ. સ. ૧૬૯૨ માં બાંધેલા દિ. દેવળના આમાનત. આ મસીદ બાંધરામાં આવી આ મસીદ ત્રણ વખત અસિનાગણીના લક્ષ્યથાને પડી હતી ૧૫૭૬ માં તે બળાં મવાને લીધે ફરી બાંધરામાં આવી જાગિરની કારકીમાં ૧૬૧૬ માં ફરી તેમાં આજ લાગી અને ફરી તે બાંધરામાં આવી ત્રીજી વખત ૧૬૭૪ ની સાનમાં આગળે બાંધાઈની કારકીમાં તે ફરીથી બાંધરામાં આવી હાનની ઇમારત આ ગળેનના સમયની છે ઈ. સ. ૧૬૯૦ માં આ મસીદની દુગતી કરવા માટે કામીગના મદારાનએ ૧૦,૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા અને ફરી ૧૬૯૨ ની સાનમાં તેમનો આ કામ માટે ૪૦,૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા મ. ની. અને તેવા ગયા સાં કુલનીનું કામ ચાલુ હતું એમ નામુ કાગુ, દેકેરેમણે પાનખો નજર પડતી હતી આખી મસીદની જગ્યા વળી જ મોની જ મસીદેનું આગળુ રખડ-ગડ / ફટ છે આ તર અને તેના હતા, તેનામાં જ ધારી જ સધામગી થઈ, તેથી અમારે અમાગ કરન ક પાછા રાની જરૂર પડી

આનંદ સા આન નામના અને બાણુ અમમગવડો રેગ આરી પદોઆ રાતે વાગુ-પાળી કયા અને બીજા દિવસનો કાનકમ દશ થો શ્રીયુત થોય બાગુ નપાનમાં જાને રેશ-મના ધધાની માહિતી મેળવી આવેના છ, અને હાનમાં તે કામીગમાં રેશમના ખેતીકામના સુપ વાઈરેનું કામ કરતા હતા તેમને તેમના કામ માટે હાગવાન પર્વત જનાતુ હતું તેની તેમના જ ટાગામાં અમારે જાને લાના પ્રેરણીય ન જા લે. ને એક દોને સુમારે થે પાળ આનવુ એમ દેલુ થા પ્રમાણે દશ થા પડી તથા આમતેમ ગપ્પા માયાં પડી આસારે દમ વાગે અને સુ. મયા

તા. ૨૬ મે ૧૯૧૫ ના રોજ અને વટેના ઉ થા અને મદદપાલી કરીને અને ટાગામાં બેગ અને એ-દર ચાર માણુમ દતા નહુ જણા ટાગામાં મેગ અને શ્રીયુત થોયે તેમની પગગાડી સાથે લીધી કાગુ તેમને વચ્ચે જ બાણુના એક ગામગની તપાસણી કરવાને જવાનું હતું

હારવાન ચ્યગી શ્રીનગની ઉત્તર ૧૨ માઈન ૬૦ છે આ દે. લેથી શહેરમાં નળનું પાણી આપુ છે લાજતા રસ્તો ઘણો જ ઉંચા નીચે છે હાનના એક આભારિક તળાવ છે તેની ત્રણે બાજુએ પ્રચડ પર્વત છે તે એટલા ઉંચા છે કે મે મહિનામાં મહુ દુમરાઓની ખીણમાં હજી બન્ન દરિએ પડેલા હોતા બરફના ખખી પ્ર-નાથી તથા પીમનનાથી દુમરાઓની બાણુએ પડેના ખૂણા ઉપર ચ્યતેચ્યે દેખાતા હતા આ પ્રમાણે ત્રણ બાણુએ સ્વાભારિક લીતા હોવાને લીધે દક્ષિણ બાણુએ જ માત્ર બધાર બાંધવો પડ્યો છે

આ તળાવમાં ખુબર ઉપગના બરફનું પીયલેનું પાણી બેનુ થાય છે અને અહીંઆથી શહેર માટે કાલ તળાવમાંથી નમ લીધા છે તળાવમાં એકરુ થતુ વધારેનું પાણી એક

મોની મોરીમાથી છોડી દીધું છે, અને આ પાણીના જ ફાટા ડાન મરોનરની આલુનાલુની માગેમા વીધા છે તમાન ગર્ભ ઘણુ મોટું નથી પણ અહીંઆનો દેખાવ ઘણો સુંદર છે. આ તે કાષ્ટિક નૈનિતાનના મરોવગના દેખાવ જેવો લાગે છે ફક્ત આ હુમરોપર વસ્તી મિલકુત જ નથી તેને લીધે સર્વ પ્રદેશ નિર્જન છે તેમ જ, હારવાનની આમપાસના હુમ રોપર જાડી પણ નૈનિતાનના જેટલી મીઠી નથી હારવાનના દક્ષિણ તરફના બધાગપર ન્યા ત્યા ગુનામની હાગની હાગ ગપી દીધી છે આ ગુનામ ઠનમી છે બધા ગુનામ કુલોથી ભરેના હતા હુનોના ગગ, તેમનું કોમગપણ તથા મતેજપણ અવલનીય હતા તથા કુલો પણ હાથની ઉગાડી હથેલી જેવડા મોટા હતા કામચીરને 'ગુનામની ભૂમિ' કહે છે, તેની

ન હતવનનું પ્રવેશદ્વાર—આરામુળા તથા હેલમ નદી ઉપરનો પુલ.

પયાર્થના માગ ધ્યાનમા આવી ગયેલ, આ પ્રાતમા જગતી તથા કલમી ગુનામ ન્યા રતી છે ગુનામની જ વાડો ગુનામની જ હારો, તે ગુનામની જ કમાનો ન્યા ત્યા નજરે પડે છે

હારવાન તળાવનો આખો બધા અમે ઝોળાધો તળાવનું પાણી અત્યંત સ્વચ્છ તથા નિર્મળ દેખાતું હતું ન્યાથી વધારે પાણી માટે રસ્તો કરી આપ્યો છે ત્યાં સુધી અમે ગયા ત્યાં પાડાના અગ જેવું પાણી ધો ધો કરીને ફાટામાથી વહેતું જતું હતું આ ગોલા અમે ઘણો સમય જોઈ રહ્યા અને પછી નિરૂપણે ત્યાંથી પાછા ફર્યા

પાછા આનતા થોપ બાણને તેમનુ નિલ વ્યવસાયનુ કામ એટલે રેશમના કીડાની તપાસણી કરવાનુ ટુ આ સસ્થાનમા રેશમનો સર્વ ધધો સરકારનો છે એટલે રેશમની ઉપજ સરકાર કરે છે, એમ નહિ પણ રેશમના કીડાના ઈંડા સરકાર ઈંડાથીમાથી મગાવે છે, અને તે ગામડાના ખેડુતોને મફત આપે છે ના ઈંડામાથી કીડા કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવા તેમને કેવી રીતે ઉઠરેવા, તથા કીડાઓ કાશોટા કરે ત્યા સુધી તેમની સલાહ શી રીતે લેવી- આ બામન અરદારી અમનદારો મારફત ખેડુતોને માહિતી આપવામા આવે છે ખેડુતોની મહેનતથી તૈયાર થયેલા કાશોટા સરકાર એક ઠરાવેવા ભાવે તેમની પાસેથી વેચાતા લે છે તૈયાર થતા કાશોટા બીજા કાઈને પણ વેચી શકાય નહિ, એવા ખેડુતોપર નિબંધ છે

થોપ બાણની માથે અને પુષ્કળ ધરો ફર્કા અને રેશમના હબરો કીડા જોવા ધર- માની ઠંડી જગ્યામા અબરાર્ડ માફક ખુલા કનારોમા આ કીડા રાખે છે તેમને મેલુગના પાલા ખાવા મૂકે છે આ ગળમા મેલુગના ઝાડો પુષ્કળ છે આને લીધે કીડાઓને જોઈતા ખોગા ખેડુતોને મફત મળે છે આ કીડાઓથી વધારે ઉચ્છુના સહેવાતી નથી હિવા વધારે ઠંડી પણ તેમને માટે આનતા નથી માટે ઉચ્છુતાનુ પ્રમાણ વધારે ઓછુ બરોબર સમજવા માટે પ્રત્યેક ખેડુને એક ઉચ્છુનામાપક યત્ર આપવામા આવે છે આ નોકિના ધરો જોઈ સુધ્ય જેના હોય છે તે પણ તેમને ઉપરના માળ હોય છે તથા એ ધરોને કાચની બારીઓ દોર છે તેમજ ઉપયોગ તે ઝોરડીમાની હના જોઈએ તેના પ્રમાણમા રાખવા માટે કરવામા આવે છે તેની જ રીતે, - અિત હનામા ઉચ્છતા વધારે થાય તે તે ઝોરડીમા માપમનુ પાણી નીટીને તે પાણીની નરાળ કરીને તે (ઉચ્છતા) ઝોડી ટરવામા આવે છે આ પ્રમાણે આ કીડાઓની અભાળ અને ઉઠે બરાબર થાય છે કે નહિ, ખેડુ તેના ખીડાની નરોળ કાઢી લે છે કે નહિ, એ જોના માટે તેમ જ કીડાઓને ચતા રોગોની પરીક્ષા કરી તેમનો પ્રતિબદ્ધ કરના માટે સરકારે આ શાસ્ત્રના બાણનાર ઇન્સ્પેક્ટર નીમ્યા છે અને રોજ ગામડામા જઈને તપાસી ફરી આનતાનું તેમનુ કામ છે થોપ બાણનુ આ જ કામ હોવાને જીવે અમને અનામાસે જ રેશમની ઉત્પત્તિની સર કૃતિ બારી ઇધી જોનાને મળી

આ પ્રમાણે ગામડા જોતા જોતા અને પાછા આનતા હતા ત્યારે થોપ બાણએ અમને કાશીરના મહાગજને દાઉટમાઠીનો માઠાના તળાવનો બાગ દેખાવો કાશીરમા બ્રાહ્મણ સદા સર હિંદુ માસાહારી તથા મળ્યાહારી છે દાઉટ માઠી ઘણી દુમિન અને અત્યંત સ્વાસ્થિ હોવાને લીધે મહાગજએ પોતાને માટે તથા ખાસ મેમાનો માટે એક ગામડામામા આ માઠાની ઉત્પત્તિમાટે સ્વન વ્યવસ્થા કરી છે ના બામર્મા જમ્મે ફૂટ પહોળા તથા ત્રણ ચાર ફૂટ ઉંડા પાણીના ફાટા જ ફાટા કાઢેવા છે અને તે ફાટામાથી પાણીને લઈ જવામા આવે છે આ ફાટામા આ માઠા અમને આગથી તેમ ફરતા દેખાતા હતા અમારા બગાળી મિત્ર ધણા કૈલુકથી આ માઠાની સ્વાસ્થિપણી તારીફ કરતા હતા

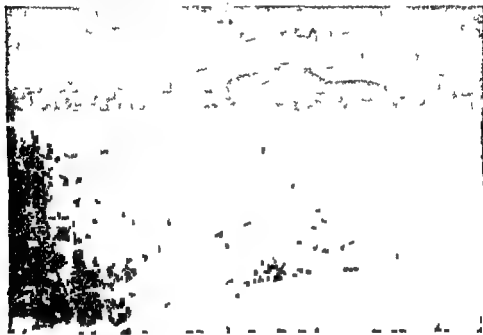
‘આ માછલા વણા મોવા હોવાને લીધે એ ખાનાનું ઘણું ચોડાના જ નશીખમાં હોય છે’ એવું તેમણે કહ્યું, કારણ આ માછલીની છ રૂપિયે પાઉંડ પ્રમાણે કિંમત ઉપજે છે, અર્થાત્ એક માણસ એક માછલું ખાય તો તેના લોજનની કિંમત સરેજ છ રૂપિયા થાય છે એવા ૭ રૂપિયાની કિંમતનું લોજન અમે આયુષ્યમાં એક જ વાર ક્યું છે, એમ બાણ સાહેબના મિત્ર મોવા અસ્તુ !

આ પ્રમાણે ધોણબાણનું પોતાનું રોજનું કામ ખવાસ થયા પછી અમે અમાગ અહીં આના મુખ્ય કામની-પ્રેક્ષણીય સ્થળો જોવાની-પૂઠ ૧૬૬ી શ્રીનગરમાં જોવા લાયક વસ્તુ ત્યાના નિરનિરાળા બાગ હોય છે શર્ટ બટાર તથા કાવસગેવરની આસપાસ જ્યા ત્યા બાગ જ બાગ હોય છે, તે પૈકી ‘સાનીમાર,’ ‘નિપાત’ તથા ‘અખ્મ-રાઈ’ વિશેષ પ્રસિદ્ધ અને વણા મુદ્દ છે તેથી અમે તેટલા જ જોવાનું કરા પુ હતું, અને આજના કાર્યક્રમમાં તે પૈકી પહેલા બે જ જોવાનો અમે કાલ કયો હતો તે પ્રમાણે, હારવાન તરફથી પાછા આવતા પહેલા સાનીમાર બાગ આવે છે એટલે અમે તે જ પ્રથમ જોયો બાગનું પ્રવેશદ્વાર તરફ ઘણું ભવ્ય નથી તેમ જ બાગની આસપાસની ભીત પણ ઘણી મોની અથવા ઉત્તમ તરેહની બાંધી નથી ગામડાના એકાદ પાટિનાના વની આમપાસ જેવી તરેહની ભીત હોય છે તેની જ આ પણ દેખાતી હતી આવી બાલ પરિસ્થિતિને લીધે આ બાગ માટે પ્રથમત ધણે અતુલ્ય મહ જોવાના મનમાં થતો નથી પણ બાગના એક એક પાણી ચઢીને જેમજેમ આપણે અંતર જાહેરે ડીએ તેમતેમ આ બાગના પ્રચડપણની, તેમાના મુખ્યસગવડની, તેની રચના તથા સાંસ્કૃતિક સાક્ષી મનને મળે છે આ બાગ ૧૪૦ વાર લાંબો તથા ૨૬૦ વાર પહોળો છે એના એક ઉપર એક એરા ચાક લાગે છે બાગની વચ્ચેનાય પ્રત્યેક ભાગમાં એકેક તળાવ છે અને સર્વ તળાવ મટા ઢાળીને જોડેલા છે તથા ચાનું કુવાગની હાગની પર આની રહેણી છે આ બાગ માટે દારસાન તળાવનું પાણી આવ્યું છે અને તે સર્વ બાગમાં જૂદે જૂદે રસ્તે ફાટ્યું છે આ પાણીના એક તળાવમાંથી ખીંભ તળાવમાં પડતા નાના નાના થોંધા ઢાળા છે અને હેરાં સર પાણી કાન તળાવમાં છોટી ટીક છે

મોથા ભાગપર એક સુદર ૬૫ ફૂટ લાંબો પટોળો ચતુરત્રો છે અને તે પર પથ્થરનો મડપ બાંધ્યો છે એના ચાલવા ઢાળા સગમરવરી પથ્થરના છે અને તેમનાપર સુંબ નક્કરી કામ કરેલું છે આ મડપની આસપાસ પાણીનું નાનું તળાવ છે અને તેમાં એકદર ૧૪૦ ફુવારા છે આ સર્વ ફુવારા ચાનું હોય છે ત્યારે આ સ્થળેથી ઘણી જ અદ્વિતીય શોભા દેખાય છે આની તરેહના કેટલાએ બાગોથી સુગોળિત થયેલા આ શહેરને ‘નન્નવન’ એ નામ અન્વર્થ છે એવું લાગ્યા વિના રહેતું નથી આ બાગમાં ‘ચિનાર’ નામના ઘણાં જ ઝાડો છે શ્રીનગરના ઘણાં મરૂં સર્વ બાગોમાં આ ઝાડો હોય છે અને જેવમ નદીને કાંઠે તે ‘ચિનાર બાગ’ નામનો એક સ્વતંત્ર બાગ જ છે આ ઝાડ મૂળ પર્શિયામાં છે, તથા મોગન

લોકોએ તે આ પ્રાતમા આજ્યા એનું હેનાય છે આ જાનુ પ્રચલપણ, તેની ગાં ઢાયા, તેના પાદાની કેમળના તથા સતેજતા-આ બાનતો પ્રવહ જોયા વિના સમગ્રની રાક્ય નથી પરિચય લાગામા સુન્દર સ્ત્રીના નાનુ હાથને 'ચિનાર' જાડના પાદાની ઉપમા આપે છે એમ અમને કહેવામા આનુ અને આ ઉપમા યથાર્થ છે, એમ તે જાડના સુન્દર પાદા જોઈને મારા મનમા આનુ

શાંતીમાર નાગ જહાગીર નાદરાહ ૧૬૧૬ની સાનમા તૈયાર કરાવ્યો ઈ ■ ૧૬૩૦ મા શાહજહાની કાર્મિદિમા આ વધારે રધા રામા આ યો શાંતીમાર બાળને ડાન સરોવર સાથે

શ્રીનગર-શક-પરિત ઉપરથી લીધેલો ગહેનો દેખાન.

એક મુન્દર નહેરથી જોજો ઈ આ નહેર એક માઈન લાખી બે બાર બાર વાર પટોળી છે, તથા નહેરની બન્ને બાજુએ મોટામોટા દક્ષાથી જનાયની લીનીજમ પગવાટ છે આને લીધે શ્રીનગરમા 'મિકારા'મા બેસીને આ નાગપરિત જનમાગ આની જમય છે

આ નાગ જોઈ ગલા પડી જમે દાંગમા બેમ, અને શાંતીમારની આ બાનુએ બે માર્ગનપર આવેલા 'નિશાન' બાગ પાસે આન્યા આ બાનુ પ્રવેશદાર શાંતીમારના કરતા વધારે મનોહર છે, અને આ નાગ કાત તનાવની તદ્દન નજીક હોવાને લીધે શાંતીમાર કરતા

ત્યાજ્યો અને સાતીમાઝ બાગમાથી નિવાન બાગ ગાટે પાસી વેવાના હમેશના હમ્ની સનદ તેણે આસક્ષાહને કરી આપી,

આ બાગ નેચા પછી અને તગ્ત જ ઘેર પાગ આપ્યા પાગ આપ્યા ત્યારે એકનો સુમાર થયો હતો ૫૭૧ આના કરનાનુ આરોપીને સધ્ધાકાગ પરીત અને વિશ્રાંતિ લીધી *

બૌદ્ધધર્મનો અધ્યાપાત.

લેખક-રા માનગદ્ગ પીતામગદાસ મહેતા.

બૌદ્ધ ધર્મના જેમ મહાયાન અને હીનયાન નામના બે પથો છે, તેમ સહા નામનો એક ત્રીજો પથ પણ તેમાંથી ચાલેલો છે આ સહજયાનના પ્રચારની સાથે જ તે અનીતિનો પ્રવાહ એકદમ વધી પડ્યો હતો તે પથના વિશ્વુઓ વજ્રા શકડા, રિનામી અને છન્દિ ચાસકન થઈ ગયા હતા

મહાયાન પથ તો તથા હયા પ્રાર્થના છે પરંતુ તે પથના ધર્મને સાધ્ય કરતા તથા તેમાં કહેના કર્મેતુ અનુગત કરતા લાના કાગ તુલી ધણો પરિશ્રમ કરવાની જગ્ગ પડે છે, અને પ્રથેનો અભ્યાસ કરવો પડે છે તેમ જ અમુક જાવના ઉપસ્થિત કરવાને ધ્યાન ધારણાદિનો પ્રયોગ કરવાની અપેક્ષા રહે છે એ સદગુ સુસાધ્ય ન હોવાથી મહાયાના કેટલાક આચાર્યોએ એક સહજપથ ચલાવ્યો છે તેઓએ અનીત્યપ્રાપ્તિને માટે એવો ઉપાય દર્શાવ્યો છે કે તમે ધારણી નામના મરો મુખ્યથ કરો ધારણી મનનો જાપ કરો અને ધારણી પુનઃકરુ પૂનઃ કરો તેમ કરવાથી મહાયાનના પાદ, પ્રવાચાપ યોગ પ્રાપ્તિ કરી બામ-તોનુ મહજ દુગ્ધ તમને પ્રાપ્ત થશે *

॥ ૭ ॥ ધુણુ ધુણુ, ક્રીં, ફદ, સ્વાહા ॥ ઇત્યાદિ સક્ષિપ્ત અને અધર્મીન મત્રો ધારી મત્રો હોવાય છે

ઉપર દર્શાવેલા તેના અસખ્ય મત્રોનો ધારણી મનમાં સમાવેશ કર્યો છે એ જુદાદા બી અન્યમાં ૪૧૧ મત્રો માગ જોવામાં આવ્યા છે કેટલાક મત્રો તો એટલા બધા લાગ્યા છે કે તે મત્રો મુખ્યથ કરનાનુ પણ કદિન થઈ પડે તેમ છે તેવા મત્રોમાં દુઃ, ફદ, ક્રીં, સ્વાહા પ્રિગે સકન શમ્બોનો એક સામરો પ્રયોગ કરનામાં આવ્યો છે તે કાળમાં આ ધારણીમત્રોના અનુદાનથી જ બૌદ્ધો પોતાને કૃતકૃત્ય સમજવા લાગ્યા જે મહાયાન ધર્મ વિચારસંકટની પરા કાઢાએ પોહોડ્યો હતો તે મહાયાનના એક ક્રાંતિકાર આ સહજયાન અથવા વસ્તુત મત્રયાન દુ, ફદ અને સ્વાહા મા આવીને અટક્યો ! તે અધ્યાપાત નહિ તો બીજુ શું કહેવાય ?

+ પ્રો. ગાવિ - વિમલાચ બાદે એમ ને ના માર્કિક મનોરજનના ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૭ ના લેખનો અનુવાદ

બૌદ્ધધર્મમાં દેવોનો સપક પશુ નથી, હીનવાનમાં પણ દેવપૂજન વિદિત નથી શુદ્ધ-
 દેવના નિર્વાણ પછી ૪૦૦-૫૦૦ વર્ષો વીત્યા બાદ તેઓની મૂર્તિ બૌદ્ધોના મરોમાં પ્રથમ
 સ્થાપનામાં આવી ક્રમેક્રમે એક પછી એક ધ્યાની શુદ્ધોની કંપના ઉદ્ભવ પામવા લાગી
 પ્રથમ અમિતાભ, ત્યાર પછી અક્ષોભ્ય, ત્યાર પછી નિગેયન, ત્યાર પછી રત્નપ્રભાવ અને
 ત્યારપછી અમોઘસિદ્ધિ નામના ધ્યાની શુદ્ધો ઉપસ્થિત થયા કેટલોક ઢાળ વીત્યા પછી
 આ પાંચ તથા ગતોની પાંચ શક્તિઓની પણ કંપના થવા લાગી, અને લોચના, મામખી
 તારા, પાન્તગ અને આર્યસંકિન-એવા તે શક્તિઓના નામકરણ કરવામાં આવ્યા વધુ
 ઢાળ શુદ્ધો તો આ ધ્યાની શુદ્ધ અને તેઓની શક્તિઓને યજ્ઞમાં અમુક ચિદ્વત્ત જે કોનરીને
 તે યજ્ઞોદ્ધાગ્યે તેઓની ઉપાસના કરવામાં આવતી હતી પરંતુ ત્યાર પછી ક્રમેક્રમે તેઓની
 પણ મૂર્તિઓ કરવામાં આવી પાંચ ધ્યાની શુદ્ધો અને પાંચ શક્તિઓમાંથી પાંચ બોધિ
 મરવોનો પણ ઉદ્ભવ થયો તે બોધિસત્ત્વોમાં મહુશી અને અરોહિતેશ્વર મુખ્ય ગણાય
 છે હાલ આનંદા કંપમાં એટલે બહુ કંપમાં અમિતાભ પ્રધાન ધ્યાની શુદ્ધ અને અવરો-
 હિતેશ્વર પ્રધાન બોધિસત્ત્વ ગણાય છે અરોહિતેશ્વર કુશાલી મૂર્તિ છે, તેઓ અત્યુ-
 ત્સાદથી શ્રવેનો ઉદ્ધાર કરે છે, એમ મનાતું હોવાથી, તેઓની ઉપાસના લોકપ્રિય થઈ પડી
 ઉપાસકોના કંપનાત્તરે પ્રખરે તેઓના અનેક હાથો, અંગે પગો અને અનેક મસ્તકો
 થવા લાગ્યા તેઓની ઉપાસના તો એક મોટા વ્યાપાર રૂપ થઈ પડી તાગેરીએ પણ
 અનેક રૂપો ખારણ કરીને બૌદ્ધોની પૂજા મહણ કરવા માડી ત્યાર પછી અનેક ડાંગિરી,
 થોગિની, પિનાચી, યક્ષણી અને બેંગવી-ક્રિયાદિ બૌદ્ધોની ઉપાસ્ય દેવતા થઈ પડી બોધિમત્ત
 અને થોગિનીઓનું ધ્યાન સાધન રૂપ ગણાય છે જે પુસ્તકમાં ધ્યાના અનેક પ્રકારે
 વર્ણવ્યામાં આવ્યા છે, તે પુસ્તક સાધનમાંના કહેવાય છે તેવા એક સાધનમાંના નામના
 પુસ્તકમાં ૨૫૧ માધનોના બેઠ જતાવેના છે વજ્રવારાહી, નયોગિની, કુરૂકપા, મહા-
 પ્રતિસરા, મહામણુરી, મહાનાદસપ્રમર્દિની વિગેરે અનેક થોગિનીઓના ધ્યાનનિધિઓ તેમાં
 લખેલા છે એ સઘનસાધનોચિત્ર મૂર્તિઓનું નિર્માણ કરવામાં બૌદ્ધ કારિગરોએ એક સમયે
 અનિ-શક્તતા પ્રગટ કરી હતી પરંતુ બ્યારથી બૌદ્ધધર્મમાં થોગિની ડાકિની અને ભૈર-
 વીની ઉપાસના પ્રચલિત થઈ, બ્યારથી તેના દેહિનીઓની મૂર્તિઓથી બૌદ્ધધર્મનું અનુદાન
 થવા લાગ્યું, ત્યારથી તે ધમના અધ પતનમાં પડી બાકી શું રહ્યું?

બૌદ્ધ ધર્મના સહજ્યાન પથમાં એક ગુણ પૂજનો પ્રકાર પણ પ્રચલિત થયો હતો
 ‘ સત્તાઈ સત્તાઈને પૂજા કરીજ, કાળના પણ દીધમાં આનીશ નહિ ’ તેના પ્રકારની પૂજનો
 નો અર્થ સમજવો? તેનો એટલો જ અર્થ થઈ શકે છે કે-તેની પૂજાને યોગ્ય સરખી દેવ
 દેવીઓની મૂર્તિઓ પ્રકાશમાં લાવી શકાય તેવી ન હતી તેવી મૂર્તિઓને તેઓ શર્વર
 કહેતા હતા બૌદ્ધોની ઉપાસનામાં બ્યારથી તેની સઘણી મૂર્તિઓએ પ્રધાન સ્થાન લીધું
 ત્યારથી તેઓના અધ પાતમાં કઈ પણ ન્યૂનતા રહી હતી, એમ શી રીતે કહી શકાય?

તે સર્વળા ઉપાસનાનો પ્રકાર પણ થયો અશ્વીન જ હતો શુદ્ધદેવ પ્રાણીહિસાનો દેવળ વિરોધી હતા પગતુ તથાગત ગુરુ કહ્યું છે કે-

હસ્તિમાસં હયમાસં શ્વાનમાસં તથોત્તમમ્ ।

મક્ષયેદાદારકૃત્યર્થે ન ચ ત્વન્ન ચિમક્ષયેત્ ॥

અન્નં ચા અથવા પાનં યત્કિન્નિદ્ મપ્પયેદ્મતી ।

ચિન્મૂનમાસયોગેન વિધિવત્પરિકલ્પયેત્ ॥

સમયચ્છતુષ્ઠય રક્ષ શુદ્ધજ્ઞાનોદધિપ્રમો ।

ચિન્મૂન તુ સદામસ્યમિદ્ ગુહ્ય મહાદ્સુતમ્ ॥

એ પ્રમાણે તેઓના આહાર વિષેના આચારવિચાર હતા ગુહ્યમિદિની પ્રાપ્તિ કરી રોય તો ચિન્મૂનનો આહાર કરવાની આવશ્યકતા જ છે, તેમ ન કરવાથી કર્મ પણ અર્થસિદ્ધિ થઈ શકશે નહિ એમ તેઓની દૃઢ માન્યતા હતી

આગિત્યનુ ગદાશ્ચ ડરવુ, ઉચ્ચાસન અથવા મહાસન ઉપર કાંઈ પણ બેસવું અથવા સુવું નહિ, ગધમા યાત્રિનો અર્થ ત્યાગ કરવો, નૃત્યગીતનાવાદિ નિષેધનો કાંઈ પણ સસંગ કરવો નહિ, 'ત્રિગેરે શુદ્ધદેવે જે દરોર નિયમ બાધ્યા હતા તે નિયમો આ મહાજ્ઞાનના આચાર્યોએ હૂબા દીધા અને તેને બંને પ્રેમ સ્વચ્છતાચરણ કરો, સ્વચ્છતાચરણ કરો, સ્વચ્છતાચરણ કરો,' એવો જ શ્રવણ તેઓએ વ્યાખ્યા કરી દીધો અવપાતમા આવી વિગેષ નેની જરૂર છે ?

તથાગત ગુરુના આચારશાહિના તેમ ધનગ નિષેધના અનેક પુસ્તકો છે અમહારોપણુ નત્ર, અક્ષરનર તન, ઉદીપનન, એકોશ પરતાદિશુદ્ધાદત, કાળચક્ર, કાળચક્રગર્ભનન, સર્વ-શુદ્ધમમારોગ-ગાકિની-ગાન-સવરતત્ર, હેરજ્જતત્રસજ, આનન્દાગિની વજ્રપજ્જ મહારત્તનસજ રક્ષ, મહાશુદ્ધાતિનક, જ્ઞાનચર્મ જ્ઞાનતિનક, ચોગિની તત્રગત પરમાશ્રુત, વજ્રકાંડ કાકાશ્વર, મહાસનરોદય, હેરકાંબુ ય, ચોગિની સગર્ભ, સપુટનત્ર, ચતુરચોગિની સપુટ શુભનજ, ઇન્દ્રાદિ જે ધર્મમા એનાં હજારો પુસ્તકો ગ્રંથાર્થ રોય, અને તેવી અશ્વીન ક્રિયાઓનું અનુક્રમ કરવામા આનુ રોય, તે ધર્મનો અધ્યાપાત જ થયો છે, એમ ન કહેવું ત્યારે બીજું શું કહેવું ?

એ અગા ગુરુનરો અથવા મુનરો સમીતમા રચાર્થ છે આગય તો એ છે કે-એ-અગા અથો ઉપ ત્યાગ પછી ટિકા, ટિપ્પણી, પત્રિકા, બાખ્યા, વિવરણ તેમ જ પ્રયોગપદ્ધતિ પ્રગ્ણો પણ લખાયા છે મુનના કાંઈ વીશ અથો હતો, તો તે વીશ અથો ઉપર દીર્ઘાદિ ૫૦૦ અથો થયા છે ભાગવતની અનનનિના કાળો ગોષ્ઠિમા એ સધળા નિન્દનીય થયો ઉચ્ચ-વાનનાની જગ પડે તેમ છે ભનિષ્યમા કોઈ હનિષ્ય પત્રિના અદષ્ટમા તેનું કાન કરવાનું અનયુ હશે, તે પત્રિને કેરી દુષ્ટ સ્થિતિમા આવી પડતું પડે, તેનું અનુમાન થઈ શકેતું નથી પરંતુ એરી દુષ્ટ સ્થિતિ ભોગ્યા પિના એરી ભોગી જાતિનો-એના મોટા ધર્મનો કેરી

રીતે નિનાય થયો, તેનું ચચાર્થ જ્ઞાન ચર્ચાકરો નહિ ગમે તેમ હોય, પણ હરકાઈ સમયે તેની દુ ખદ સ્થિતિમાં ઉત્તરની જરૂર પડશે જ તેની દુ ખદ સ્થિતિ બોગનાર પડિત જ સસ જાણ્યું પ્રકટ કરી શકશે તે જ પડિત છેવટે કહેશે કે-‘ભાઈ’ તે માર્ગે ફરીથી તું કં જનક નહિ. તે માર્ગે જતા નકરી અથ પાત ચનાનો જ.”

શુદ્ધદેવ દેવદેવીઓને માનતા ન હતા મુખ્ય આત્મબલથી જ ચત કરણની શુદ્ધિ કરીને, ક્રમેક્રમે દેવો કહેવાય છે તેઓના કરતા પણ જે ઉચ્ચતર પદ છે અને જે પદે પહોંચ્યા પછી જન્મ, જરા અને મરણનો ભય રહેતો નથી, જે પદ પ્રાપ્ત થનાથી પૂર્ણ-શાંતિનો લાભ થાય છે, તે પદ પ્રાપ્ત કરે છે પરંતુ તે જ શુદ્ધદેવના શિષ્યોએ તો પગિપામે ડાકિની, યોગિની, વ્રેત, પ્રેતિની, પિશાચ, પિશાચિની, કૂટપુતના, કલાલિની અને ભૈરવી પ્રભૃતિની ઉપાસના કરીને અધોગતિ જ પ્રાપ્ત કરી, અને તે સાથે આખા દેશને પણ તે જ સ્થિતિમાં લાવી મૂક્યો.

બૌદ્ધધર્મમાં ધણા કાળથી ધણુ પડ્યો હતો. શુદ્ધદેવે પોતે જે દિવસથી સ્ત્રીઓને દીક્ષા આપી લિમ્બુણી બનાવવાનો આરંભ કર્યો હતો, તે દિવસથી સવની વિશુદ્ધિ રક્ષણ કરના માટે તેઓએ અનેક કઠોર નિયમો બાધ્યા હતા લિમ્બુઓએ અને લિમ્બુણીઓએ એક જ મંકમાં ન રહેલું, એમ તેઓની સ્પષ્ટ આજ્ઞા હતી પરંતુ તેઓના નિર્વાણ પછી ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષો વીસા બાદ લિમ્બુઓ વિવાહ કરવા લાગ્યા ક્રમેક્રમે ગૃહસ્થ લિમ્બુઓની એક જુદી જાતિ બધાવા લાગી આ જ સમયથી બૌદ્ધધર્મમાં ધણુ પડ્યો. પ્રથમ સમાજમાં ખમ લિમ્બુઓનું માન વધુ હતું તેટલું માન ગૃહસ્થ લિમ્બુઓનું ન હતું તો પણ ગૃહસ્થ લિમ્બુઓએ પોતે ‘આર્ય’ નામ ધારણ કર્યું ખરા લિમ્બુઓ આર્ય લિમ્બુઓને નમસ્કાર કરતા ન હતા, પરંતુ ખરા લિમ્બુઓ આર્ય કહેનાતા ન હતા તે રીતે તેઓ અનાર્ય હોવા છતા ગૃહસ્થ લિમ્બુઓ તેઓને નમતા હતા ક્રમેક્રમે ગૃહસ્થ લિમ્બુઓની સખ્યા વધવા લાગી કારણ કે તેઓની જે પ્રજા થઈ, તેઓ પણ પોતાને લિમ્બુ કહેનારાના લાગી પ્રથમ તો કાઈ ગૃહસ્થને ગૃહગ્રામને ત્યાં કરી, લિમ્બુના આશ્રમમાં દાખલ થવાની ઇચ્છા થતી, ત્યારે તેને ‘નિશરણુ’નું સૌથી પહેલાં મહણુ કરવું પડતું હતું ત્યાર પછી ‘પુણ્યાનુમોદના’ને અભ્યાસ કરવો પડતો હતો ત્યાં પછી ‘પાપદેશના’ શીખવી પડતી હતી ત્યાર પછી ‘પચ્છીય,’ ‘અપ્પચીય’ અને, ‘દસચીય’નું અનુક્રમે મહણુ કરવું પડતું હતું ત્યાર પછી પોષધવત ધારણ કરીને પણ ઇતર અનેક નિયમોનું પાલન કરતા બહુસમય વ્યતીત થઈ જતો હતો પરંતુ ગૃહસ્થ લિમ્બુઓ તો જન્મથી જ લિમ્બુ-પદવી પામી શકતા હતા જે શીખવામાં અન્યને બહુ પરિશ્રમ અને સમયની અપેક્ષા હતી, તે સધળું આ ગૃહસ્થ લિમ્બુઓના સમયમાં તો વયોવૃદ્ધિ થતા જેમ આપણામાં હાલમાં ઉપનયનાદિ સરકારો થાય છે, તેમ નિશરણુગમન, પચ્છીયમહણુ વિગેરે સરકારની ક્રિયાઓ પ્રમાણે કરવામાં આવતું હતું આપણા દેશમાં જેમ ‘જાતવૈષ્ણવો’ની એક જાતિ ઉત્પન્ન થઈ છે, તેમ તે કાળમાં ‘જાત-

ભિક્ષુઓની એક ભત્તિ બધાઈ ગઈ હતી જેમ જેમ આ ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓની સખ્યા વધવા લાગી, તેમ તેમ મૂળ ભિક્ષુઓની અગત્યા હીન થવા લાગી ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓ કારિગરી દરીને જીવનનિર્વાહ કરતા હતા, કેટલાક શિપવિદ્યા શીખતા હતા, કેટલાક સુતારનો ધંધો કરતા હતા,—એ પ્રમાણે બિદ્યા પણ કરતા, ધર્મ પણ કરતા અને પૂજનપાઠ પણ કરતા હતા બૌદ્ધ-ધર્મનું પુરોહિતનું કૃત્ય પણ ધીમે ધીમે નીચે ઉતરતા ઉતરતા કારિગરોના હાથમા આવી પડ્યું જે કાર્ય કરવામા ઓછા પરિશ્રમની જરૂર પડતી, ઘેર બેસીને જે કાર્ય થઈ શકતું એકાદ હાથનો ઉપયોગ કરવાથી જે કાંઈ સિદ્ધ થઈ શકતું,—માત્ર એ પૈસા મળે તો હીન્-તેવા સગા કાર્યો ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓ કરતા હતા તેથી તેઓને ધમ્મકૃત્ય કરવાનો પણ વખત મળતો હતો મોટા મોટા ઉત્સવો કરવામા એ ચા પૈસાનો ખર્ચ તેઓ કરી શકતા હતા. પણ ઉંચા પ્રકારનો અભ્યાસ કરવાને, ધ્યાનધારણા કરવાને અથવા ભાનચિતન કરવાને તેઓને વખત મળતો નહિ, તેમ જ તેઓની તેમા પ્રવૃત્તિ પણ થતી નહિ જેવડા પરિણામ એ આ યુ કે-બૌદ્ધ ધર્મનું પુરોહિતપણ મૂળ કારિગરોના હાથમા આવી પડ્યું મૂળ ભિક્ષુઓ તો માત્ર મરોમા જ રહેતા હતા મઠોની પાછળ અર્પણ કરેલી જમીનની ઉપર-માથી તેઓ પોતાનું ગુજ્જન ચલાવતા હતા ક્રમે ક્રમે રાજાઓ પણ બૌદ્ધધર્મનો ત્યાગ કરી બીજાને ધર્મ પાળવા લાગ્યા તેમ થવાથી બૌદ્ધ પંડિતોને પ્રથમ રાજ્ય તરફથી જે સન્માન મળતું હતું તે બધું થઈ ગયું ગજ્યો પણ નાના હોવાથી, રાજાઓ માત્ર પોતાના પંડિ-તોનું પોષણ કરી શકતા હતા મૌદ્ધ પંડિતો વિધર્મી હોવાથી ગજ્યપંડિતો તેઓનું પોષણ કરવા દેતા નહિ તેથી ભિક્ષુઓની અને તેઓના મરોની વ્યવસ્થા પડી લાગવા લાગી તેના સમયમા અદ્ધ ગાનીગ્યાનની સરહદ ઉપરના પદ્મોત્તર મુસનમાન ધર્મમા દાખલ થયા તેઓ મુસનમાન ધર્મનો પ્રચાર કરવાને કટિબદ્ધ થઈને ઈનિઝ ધર્માનુબીઓને કાફર કહેવા લાગ્યા, તથા તેઓનો હિઝો કરતા કરતા બગાવામા આવી પડેલા એ પ્રમાણે પ્રથમ આવેલા પગલોમાથી તેઓના નશાને હજી સુધી આગે પણ હયાત છે આજના મુસનમાનો કરતા તેઓના પૂર્વજો વધારે નાજા હતા, એમ માનવાને કંઈ પણ સાધન નથી તે સમયે બગાવામા સેનનગનો રાગ કંઈક મોટો ગળા હતો આસપાસ આરે દિશાએ નાના રાજ્યો હતા, તેમાના કેટલાક ગળાઓ બૌદ્ધધર્મ પણ પાળતા હતા બધ્યાવસેન રાજાના રખતમા બ્રાહ્મણોનું વસ્ત્રપત્રક તૈયાર કરવામા આનુ હતું તે વખતે રાહી અને વારેન્દ્રમા બ્રાહ્મણોના વરો માત્ર ૮૦૦ જ હતા વરગુલ આ આઠમે ધરો જ દિદુધર્માવનળી હતા ઈતર સગી વગિત બૌદ્ધ ધર્મ પાળતી હતી બૌધ્ધો મુનિપૂજા જનુ કરતા હતા તેથી મુસનમાનોના દુશ્મનોના સધળા આપાત બૌદ્ધો ઉપર પડ્યો તેઓએ બૌદ્ધોના સધળા મઠો તોડી નાખ્યા, એક એ ન્તપુરીના મઠમા ગદેનારા બે હજાર ભિક્ષુઓને તેઓએ મારી નાખ્યા,—મકેને છિન બિન કરી નાખ્યો, સોનાની, રૂપાની, તામાની, પીતળની અને કાસાની મુર્તિઓને મળા-રી નાખી, પથ્થરની મુર્તિઓનો ચૂરેચૂરો કરી નાખ્યો, અને પુસ્તકાનયો બાળી નાખ્યાં વિક્રમ

નીનના મંત્રી પણ તેની જ ત્તા થઈ, નાનદ, જગન્નાથના મોગ મોગ મોતુ પણ તેણી
 ટેડીને અત્યાનાશ વાગી નાખ્યું. એવંતપુરી અને નાનદના મોતના ખડકે ગોધી કાઢવામાં
 આયા છે, પરંતુ નિકમગીન અને જગન્નાથ મોતના ખડકેની ગોધ પલુ કરવામાં આવી
 નથી તે જ સમયથી મૂળ લિલુઓનો લોપ થઈ ગયો છે મુસનમાનોના મહાગથી જેઓ
 નવા હતા, તેઓ નેપાળ ગિર અને માગોનિયામાં નાલી ગયા તેમ જ ટેડના ખત્ત
 દેશમાં અને મીનોનમાં જઈને વધા યજ્ઞાગમાં આગે બૌદ્ધ ધર્મના જ્ઞાનનાગા પુરો મળના
 નથી તેમ જ તે ધર્મના પુસ્તક પલુ હાથ લાગતા નથી તેનું તે જ કારણ છે આ
 ઉપરથી ગ્રપ્ટ જપ્ત છે કે-ત્રપ્તો ચાગમે વર્તી મુધી બૌદ્ધો ઇન્દ્રિયાસક્રમ, દુગત્યગ્ધી અને
 જુતપ્રેતના ઉપાસકો થઈ રહેવાથી, પોતે જ પોતાના અધ પાતનું કાળુ થયા અને તે સાથે
 આખા દેશની પૂરી અવદશા તેઓએ કરી નાખી, તે મર પાપોનું પ્રાપ્તિત તેઓને
 મુસનમાનોના મના રૂપે નડ્યું જ્યારે રિધાનાથી પણ તેઓના પાપોનો ભાગ મહત્ત થઈ
 શ-રો નહિ, ભારે તેણે તેઓના સમન નિનાગ ઠગાને માટે મુસનમાનોને આ દેશમાં મો-ન્યા
 તેઓ જ અતિ ધિક્કારપાત્ર ઉપામના, રિધમ્મના આહારપાત્રથી મિદ્ધિ મેગનનાની તેઓની
 એટા જુતપ્રેતના પૂજનથી સમૃદ્ધિ અને સત્તા પ્રાપ્ત ઠગાની તેઓની પ્રવૃત્તિ, તે જ
 પ્રમાણે ઉત્તર ઇન્દ્રિયાસક્રિતને જ ધર્મનું નામ આપી તે સમયનો જ નિગતર ઉપદેશ,
 એ સધાનું પગિણામ એ આ પુ કે-બૌદ્ધધર્મને સ્વર્ગ માટે આ દેશનો સાગ કરવો પડ્યો,
 દેશમાં માન કારિગર પુરોહિતો અને તેઓના વજમાનો જ પાઠગ રહેવા પામ્યા અધ્યાપન-
 અધ્યાપન તેમ જ શુદ્ધિના ચગદાતનું કે નિશાના તેજનું નામ માત્ર પણ બૌદ્ધોની સાથે જ
 સ્થ પામ્યું.

* જ ગીચ મહામહોપાધ્યાય હરપ્રસાદ શાસ્ત્રી એમ જે સી આજ છતાં એ જે ઉપરથી

મુદ્ર ૭૬૯ ૩ ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

સમાલોચક

અકીબની નીચામા

ફોટોગ્રાફ-મેરાસ પરમાન
એ ડજનાન અમ ના

[યા મહા અકીબની નિશામા છે તે
વળતે આ રંગી લેવામા આવી છે]

समालोचक.

दिल्लीका जैन मन्दिराणि विवरणम्.

[अष्टमः]

રાજ્યશાસ્ત્ર.

લેખક - ગૌ. રણજીતરામ નાનાલાઈ મહેતા, બી એ

(અનુવંદાન પૃ ૮ ક થી)

રાજ્યતંત્રના ખાતા અને કાર્યો.

વર્તમાન રાજ્યોમાં રાજ્યતંત્રના પ્રાયશઃ ત્રણ ખાતા પાડવામાં આવે છે રાજ્યનો બધો વહીવટ ચલાવનાર ખાતાને કારોબારી-કાર્યવાહક (*executive*) ખાતુ કહે છે, ઇન્સાફ કરનાર ખાતાને ન્યાય-વ્યવહારવિષયક (*judicial*) ખાતુ કહે છે, અને ધાગ-કાયદા ધરનાર ખાતાને ધારાકાર (*legislative*) ખાતુ કહે છે ઇતિહાસપ્રમાણે જોતા પહેલુ ખાતુ રાજ્યનો પાયો છે અને એમાંથી પડીના એ ખાતા નીકળ્યા છે ચાલી વખત રાજ્ય તંત્રના શાસનના આ ત્રણ મહોટા કાર્યોને સ્પષ્ટ અન્ય રાખ્યા વિના માત્ર નામના જ ત્રણ વિભાગ પાડવામાં આવે છે કાબજ તરિકે, વહીવટી (*administrative*) અને નીસેના તથા બૂચેનાની કચેરીઓની પરપરાસા કારોબારીખાતુ ઇન્સાફ કરનાની સત્તા વાપરે છે, અથવા આદ્રાઓ (*decrees*) કે આદેન (*ordnance*) ના નામથી કાયદા ધરે છે તેમ બીજે પહે, કાયદા ધ નારી સરથા (ધારામરક) પાસે પોતાના મબાસદો કે કેટલાક સરમરી અમલદારોનો ઇન્સાફ કરવાની સત્તા ટોચ છે, તે ઉપરાંત કારોબારી કે વહીવટી સ વચ્ચે ચલાવવા કેરા અથવા કયા અમલદારો નીમના તે વિશે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કામ લેવાની વિશાળ કારોબારી સત્તા તે વાપરે છે ક્રાન્ત અને એકિટનમાં પ્રધાનમંત્રીમાં કેને નીમના તેનમ્કી કરવાનુ પાર્લમેન્ટ (ધારાકારક મંડળ) નો હાથમાં છે અને વિાની નોકરીઓ નીમણુંક મનથી તે કાયદો પણ ધરી ને છે ન્યાયખાતુ પણ દેશના કાય નો અર્થ કરનાની- પ્રમાણવાની પોતાની સત્તાને આધારે તેમનામાં કાયદેસર “ ક્રિકેશન ” થી અથવા કાયદાનો અથ મારીમચીને બેસાડી ફરજા કરી શકે છે આમ જ્ઞા છતા ત્રણે વિભાગ અદર અ ા ગૂથાએના છે અને જો સાથે રાજ્ય ની સર્વોપરિ સત્તાઓમાંથી જેટલી બધારબે માપી હોય છે તેટલી તાપરે છે આની સત્તાનો વપરાશ એ માનનનુ કાર્ય છે માટે આની ક્રિયાઓ પ્રાચ સામનની ક્રિયાઓ કહેવાય છે

વિચારની દૃષ્ટિથી નાસનના કાર્યોના પાત્ર વિભાગ ચર્ચ શકે અર્થાત્ વિમર્શન (*deliberative*), ધારાકાર, કારોબારી, વહીવટી અને ઇન્સારી એમની ચાખ્યા આ પ્રમાણે કાય (૧) રાજ્યની ઇચ્છા થી છે તેના નિર્ણ કરવો તે વિમર્શનનુ કામ છે (૨) રાજ્યની ઇચ્છાને કાયતના રુપમાં પ્રમટ કરવાનુ કાય ધારાકાર- ખાતાનુ છે (૩) રાજ્યના કાયદાનો અરાબર નિવાહ થાય છે નહીં તે જોવાનુ કાર કારોબારી ખાતાનુ છે (૪) રાજ્યના કાયદાનો નિર્વાહ કરવો-કાયદા પ્રમાણે સર્વ વહીવટ ચલાવવો એ વહીવટી ખાતાનુ કાર્ય છે (૫)

* અમલ વિ ઉપર સત્તાના ફરજિયાત કે જુદામનો આલેખ મુજબ ચલાવે

સામ્રોધ ૩ ૩-૦-૦ એન એમ વિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ધન્સારી ખાતાનું કાર્ય કાયદાનો અર્થ પ્રતિપાદન અને તેના પ્રતીત તેમ જ નો નિર્ણય કરવાનું છે આ દરેક કાર્ય સંલેખમાં સમજાવીએ —

(૬) ગાંધીની ઇચ્છા (સ. ૫) અને વાંચના (દાખલા)ને અનુસાર રાજ્યનીતિ ચલાવવા તથા નક્કી કરવાની સત્તા રાજ્ય એક અથવા ધારા મંડળો પ્રત્યેક રાજ્યમાં હાથે દેવા છે કેટલાક રાજ્યોમાં સમિતિ-સભા (council) મારફત ડાંગળાની વિભાગ આ કાર્યનો નિર્ણય નિયમિત રીતે કરે છે, તો કેટલાકમાં ધારામારી અને કાયદા ડાંગળા ખાતા મળીને કરે છે હાલમાં નિર્મલન-સમિતિનું કાર્ય ખાત્ર મળીને હાથમાં જતું લાગે છે એમના ઉપર ડાંગળાની અથવા કાયદા ડાંગળા ખાતાનો, અથવા મનો ભેગો નામનો અડકા હોય છે, પરંતુ વસ્તુતઃ એ મંડળો અન્ય અને નિર્ણય કરે છે ઉદાહરણ તરીકે અંગ્રેજી રીવાજ પ્રમાણે પ્રધાન મંડળ (Cabinet) નો રિક્ષક જુઓ અથવા અમેરિકાના કાયદા ડાંગળા મંડળોની જાણની દમિટિઓ-એમના સલાહનિઓનું ધ્યાનમાંની નીતિ ચલાવવા માટે વસ્તુતઃ આંતર મંડળ થાય છે-તેમનો નિર્ણય જુઓ અથવા સચુકળ સંચાલનોના પ્રજાવાસનોમાં બવાલુથી મળત એના અમાલનો (Constitutional Convention) -એઓ ધા ડાંગળા મંડળને બંધનમાં ધ્યાનમાંની નીતિની ધારામાં પ્રેરણા કરે છે-તેમનો ઉચ્ચ જુઓ

(ખ) આ નીતિ મજૂર થાય છે ત્યારે દાખલા ૫માં પ્રદેશ કરવામાં આવે છે, પછી તે દુકમ અપેક્ષા રીતે કાયદા અથવા આના (decree) રૂપે કે સરકારી અમલદારના કામકાજ મારફત અપેક્ષા રીતે જાહેર થાય છે કાયદા તરીકે ઈન્સાફખાતાના નિર્ણયો (decisions) પરિણામે દેખેના કાયદો નો છે તેના નિધિ પ્રમાણે જાહેરનામાં છે

(ગ) ધારામારી નામ એટલે પૂરતી દેખરેખ આપે સાથે કાયદા પ્રમાણે વર્તવાની સંતે કચ્છ પાડી તે છે. આવાનિર્ણય રીતે આ કાયદા ધાલુખર ધારામારી ખાતાને મોપ વામાં આવે છે, છતાં કેટલેક અંગે ધ્યાન ધરાવવા અને ઈન્સાફ કરવા ખાતા પણ એ નામ કરે છે

(ધ) ને- રાજ્યમાં સરકારી કાયદાધારના કામ અને પગિયાની કરના માટે અમલદારના અમલ અનાદિના મંડળો દેખ છે આ મંડળો સમગ્રરૂપે રાજ્યનો વહીવટ (administration) કરે છે આ વહીવટી મંડળ ધાલુખર ધારામારીની પ્રત્યક્ષ સત્તા નીચે હોય છે પણ વખતે ધારા ચલાવવા મંડળના અડકા નીચે પણ હોય છે ધારા અનુસાર ઈન્સાફી વહીવટના ખાતાઓ ઉપરનો અડકા નિયમિતગતિ અલગતોના હાથમાં હોય છે વર્તમાન રાજ્યોમાં ધારામારી અને નીતિની ખાતાને જુલ પાડવાનું-ધારામારી ખાતાના હાથમાં દેખરેખની સામાન્ય સત્તા માત્ર રહેના દેવાનું વળે છે

(ઙ) નો ઈન્સાફખાતું સ્થપાએનું હોય છે તો ઈન્સાફ કરવાનું કામ પ્રાય એ જ ખાતું કરે છે, નહીંતર ધારામારી ખાતું કરે છે રીવાજ મુજબ ઈન્સાફખાતું હોય છે

છતા ઈન્સાફ કરવાની અમુ. સત્તા કાગેબારી અને કાનૂન ધડનારા ખાતાઓના હાથમા ગ્રહે છે

આધુનિક ઈથિનિઓ ભેતના, રૂપમા ગામન એક, બે કે ત્રણ ખાતામા મલ્લ-અથવા દરેકે તેપણ આ પાંચ કાયદામાથી એક અથવા અનેક કડતા સરકારી અમનદારોના સમૂહો નિરાળા જણાઈ આવેને

સરકારી કાયદાનહારનુ આ ગર્ભી-જણુ સરળ રીતે સમજાવવા વિગ્રહ અવાવનાનુ હાથે બહુ મજાનુ ઉત્પાદનુ છે નિમ્નમા ગામતરકથી સતનાર મેનાપનિ પ્રથમ કાનૂનીતિ અથવા યુક્તી યોજનાનો વિચાર કરે છે અર્થેનો નિલય કુલમના રૂપમા બહાર કરનામા આવે છે મેનાપનિની દેખરેખ અને નિનિરમન નીચે યોજનાની નીચેરીત મુજબ કામ કરના યોગ્ય અમનદારો તરફ જ મહેલે એક નોડ આસા માનતો નથી તો તેના પર કામ આવે છે અર્થે તેણે કરેનો આનાભગ અને તેથી દના અને જેવા ગુન્હો થયા છે તે શાનાય છે અને તેને નાજબી મળ કરનામા આવે છે પૂરપૂરી રાજ્યસત્તા જ્યાં જ્યાં નાપરનામા આવે છે ત્યાં ત્યાં આ પાને કાર્યો વ્યવસ્થા થવા નિના ગડતા નથી

આ પાંચ પ્રકારના કાયદામા પ્રત્યક્તો અવાવનાની સત્તા હોય એના નિર નિરાળા પાંચ સ નરી ખાતા હમેશા હાથ છે, એની આ ઉપરથી કુલતી રીતે આસા રાખ નામા આવે પણ વ્યવહારમા આનો નિધિસ (formal) બેઠા અસર અને છે જે મૂળ નેના જુએ તો આ બધા યોગ્ય અથવા ગજકુન તરકથી થતા, પડી રહેતે રહેતે કામ વલતા ગયા તેમ તેમ નહંચળી થતી ગઈ જેમ જેમ પ્રગતી રાજ્યવહીનટમા આમિનિધિરિ વલતી ગઈ તેમ તેમ પ્રગતના પ્રતિનિધિઓના હાથમા આમાની ધણી ધણી સત્તાઓ માનવી ગઈ

પૂન કથુ તેમ નવુન સર્તમા કાળમા ત્રણ જ ખાતા હોય છે કારેખારી, ઈન્સારી અને કાયદા ધનહાં જૂતા નખતમા અથવા ત્યારની સ્થિતિનાળા રાજ્યોમાહજુ એક જ ખાતુ-એકને કારામાગી ખાતુ હોન છે

આ બધા ખાતા રહેતે રહેતે જૂ. જૂ. શોમા ધી રીતે જૂ. પશ્ચા વગેરેનો ધતિ હાથ ગમિ- અને નાનવ છે પણ તે વપુરનાનુ મોક્ષક રાખનુ ઉચિત છે

જેમ કામનજ નધતુ જાય છે તેમ તેના જાગરિવાગ પાડનામા આવે છે ન્યાય, વિગ્રહ, ગામતરકી (finance), કરસખ્યાપન, વગેરે વગેરેના કામમજ વધતા તેમના નિરાળા ખાતા પાનામા આવે છે સખ્યા નવની જન છે તેમ આવે સાથે પ્રયેકનુ મહત્તર પણ નપા થતુ જાય છે રજા વિભાગ નપટ રીતે ગોળો પડી જાય છે અર્થે અત્તા ઉતરી રરજનના વિમાલોવાના વહીવટ માય છે તારે તો વિભાગશામન (bureaucracy) કહે છે એ વિભાગોના અધિપતિઓ પૂરપૂર સત્તાધીર થાય છે ત્યાં અધિ રીસામન થાય છે રાજ્યની મુખ્ય સત્તા (council) આ મુખ્ય વિભાગો-ખાતાઓના પ્રતિનિધિઓ તરિકે તેમના ઉત

વળી, ઓગણીસમી મદી લગી, કાયદા ધડના મુજબ બહુ જ વેડા કાયદા થય હતા અને જે ભૂજ ધડના હતા તે મહાન રાજ્યના મૂળ બધારણુને લગતા તે કાયદા હોનાથી હવે પણ હવે તો નાની નાની બાબતો માટે પણ દર-રવે અમમ્ય કાયદા વડાય છે અમેરિકાના સચુક્ત સરથાનોમા કહાપણુ વિહોણુ અને નાના કાયદા એટલા બધા થાય છે કે કેટલીકનાર લોકોનો વિશ્વાસ એના કાયદાઓ ઉપરથી ઊરી જાય છે પરિણામમા, બધા રણુને સમત સમાધાન (*Constitutional Convention*) નામતુ કાયદા વડનાર ખાસ મણ અસ્તિત્વમા આનુ છે મતદારોની સાથે લેખિત બધારણુનો મૂળ કાયદા ડડનાની સત્તા એની પાસે છે આથી કાયદાનુ મુદ્દા વિરુદ્ધ થયુ છે અને નાના ઓ ગેરવાજબી કાયદાઓ નિઝદમા રહી રાં છે આ રીતે સચુક્ત સરથાનોમા કાયદા વડ નાગ મુજબના બે વિભાગ પડી ગયા છે લેખિત બધારણુના મળ કાયદા ધડનાર વિભાગ અને આમાન્ય કાયદા ડડનાગ મુજબ અને આનિક સમિતિઓના કાયદા અથવા આદેશો ધડનાર વિભાગ આ સ્થિતિમા સાસનવનતુ નનુ ખાતુ જન્મે છે આ ખાતુ મન્યના બધારણુની વડના કી નકે છે, તેમા ફેરફાર કરી રાં છે (તેતુ શોધન કરી રાં છે) અને તેને સુધારી રાં છે આની સત્તા કોઈ પુરુષ અથવા પુરુષોના મુજબને આપનામા આવે છે આ રીતે એમની સત્તા કાયદાની બામતમા સરોપિ (*legal sovereignty*) થઈ જાય છે

પણ આટલેથી પતતુ નથી, સચુક્ત સરથાનોમા આનિક અથવા રાષ્ટ્રીય બધારણુના અર્થ મિજે ઉવડતો નિર્ણય વરિષ્ઠ અદાનતો આપી રાં છે એટલે બધારણુના ભૂદુ થએના અર્થથી નિરોધી સરે કાયદાઓને અદાનતો નડમા અને કાયદાવિરુદ્ધ દરાવે છે આથી બધારણુના કાયદાના જ સનાલોનો નિર્ણય કડનામા વરિષ્ઠ અદાવતોનો બરો બમય જાય છે અને ખીજા દાના ચૂંટનાતુ કાગ નીચલી અદાનતોને સોંપનામા આવે છે આથી બરિ બમા બે જાતની નિરાળી અદાનતો થઈ જરો અને ધનસાધના કાયના બે લિન ખાતા થઈ જવાના

આજકાન નવો વિભાગ મતાધીય થતો જાય છે રાજ્યસભાઓ એમ અતિપાદન કડવા મથે છે કે લેખિત સત્તા બધી મીતે-કાયદાની રીતે પણ મરોપરિ છે પણ સિદ્ધ અર્થેડ સિદ્ધાંત કાયદા આનુ નથી લોકોની સત્તા સર્વોપરિ હોની બ્લેકએ કે નહિ, એ મિજે અર્થા કરના કડવા મતદાર લોકોની સત્તા દિસે નિમે વધની જાય છે તે મિજે મિચાર કરીશુ આમાન્ય કાયદા ખાતાઓની સત્તા જેની સગદારી છે તેની જ મતદારોની પણ છે પોતાના મતની મારફત નીમણુકા કરવાની કાગમારીની સત્તા તેઓ વાપરે છે, “ બનીનીએટિન ” (કાયદો પોતાની મેજે-કાગમારી ખાતાની વ્યવસ્થા રીતે ચૂંટી વડનાની સત્તા) અને “ રેક રેકમ ” (ગામદારી સમાન મિજે પ્રતેક મનદારનો-તેના પ્રતિનિધિનો નહી પણ તેનો પોતાનો મત મેજવવાની રીત)ના નયમસર્થી કાયદા ધડનાની વિભાગ ઓ મહત્વની સત્તા તેઓ

વાપરી નકે છે, દીરાની અને ફોજારી ચૂ દાના ચુખ । માટે, “ન્યુટિ”મા ભેગી તેઓ ઇન્સાફ ખાતાને મ કરે છે

જે મતદારામા સન ઈન (adult) નાખરિ ન-ચીઓ અને પુરોનો સમાવેશ થતો હોય, અને ચૂટણીથી તેઓ સર્વ મુખ્ય કારોબારી અને વહીવટી ઉપરિ અધિકારીઓની, સન કાય । ધનદારાની, અને ન્યાયાધીશોની નીમણક કરે અને આ સનને તેમના નામે નિશે આદેશ આપી શકે અને તેઓ અનન કરે તો તેમની નીમણક રૂ કરે (recall), અને બધા ગણતી બાનનમા પણ આગ (initiative) અને પૂરજી (referendum) નો હુ દોર તો લોકોની ઇચ્છા (અર્થ) પ્રન્ટ કરનાર મતદારોના હાથમા રાજ્યની સર્વોપરિ સત્તા છે એમ વાજબી રીતે કહી સમય પણ વસ્તુત મતદારોના હાથમા આટલી બધી સત્તા હોતી નથી-હોય છે તે પણ બા ઓછી હોય છે અને તેઓમા માન પુરુષ નાજારિકા-અને તેમા પણ મોટો નહિ-સમાવેશ પામેના હોય છે કાયદાની નજરે આવી મિથિતિમા લોકોની સત્તા સર્વોપરિ ગણી રામાય નહા પણ એના પ્રમાણુ ગળ્યતામન કરે હોય તો મત આપવાના હકનો નિસ્તાર કરનાથી બો કાય । તથા વળીનટ ઉપરનો તેમનો અકુશ વધારવાથી કાર્થર્થ મકરી

આમ બધીરીતે નિચાટ કરતા ગળ્યગાસન એટલી ગ ત્યની સર્વોપરિ સત્તાઓ ને ખાતાઓ-મત્તવચ્ચિન સગ્થાઓ-વાપરે છે કે વાપરે તેઓનો સમ્બદ, પણ તે ,ગે અને નિગતો નહો પણ એમન થએનો સમ્બદ

આમ ગણના ચાર ખાતા આપણે ગળ્યા હતા પણ હવે આ બધી ચર્ચા ઉપગથી સાત થએના લાગશે કારોબારી, વહીવટી, કાય । ધનદાર કાયદા વકવામા સર્વોપરિ, ઇન્સારી, લેખિત મધાગણના અર્થપ્રકાશન માટેની ખાસ અદાનત અને મત દર મહાન એમ સાત વિભાગ થયા પ્રાચીન નહુ વિભાગની સત્તા ધીમે ધીમે મતદારમ જ પોતાને સ્વાધીન કરતી જાય છે આ જમાનામા ગળ્યગાસનનો નિચાટ કરતા મત નમજનુ રિમગા કર્તુ પાનવે એમ નથી

—અપૂર્ણ

ગોદાવરીને તીરે.

લેખક-૨૧. લલિત.

[“આમુડાના બેદ તો જતાવો હો જતાવો કોઈ” -વિ ન્દાનાનાના એ ગીતનો દાળ]

આ-આ સખિ ! આપણે ગોદાવરી ગગાને તીરે !

ગોદાવરી ગગાને તીરે—

હો પરિત્ર જીવનનીરે—

નાથા મીતારામને રમરણે, પવિત્ર જીવનનીરે !

દડકનને વાસ, ને ઇગિતપુરીને વાટ,

રોહિણી સસારની દેશીનાની વાત !

એની એ સદિ, ને સૌન્દર્ય એનું એ જ આ હો—

સખિ ! સીતારામને આર્ત, જીવન જગન્તા હો !

રોહિણીના મત તપ્યા પથવરીને વાસ—

લક્ષ્મી ગમ્પતી એમને પગથે પુણ્યપ્રવાહ !

ઉછળતી એતનાના પૂર રેલે બેસ પૂરે !

ધૂમે ગાજે ને ધોધ ધસમસે હો દૂરદૂરે !

નામિકસમ સઉ તીર્થના યાત્રાતુજન ! સદાય—

સીતારામ વિચિત્રિયે તૃહે સમાજે રાજ્ય !—આલ્યા

ટીઝ ટેસ્ટ તરફથી

ભા.આ. તમા
માટે ખાસ

ઉત્તમ પાચન શક્તિ એજ ટૅનિંગ તત્વ.

એનો તમારો
ખનો વિશાલો.

આ બધું શું ?

ટીઝ ટેસ્ટ.

તેના આ કાયા મેમ્બેલુ ખોરા. આથે લેતા
અપર-અવા-લહે-ન-આપતી એક નરિન ચી-
ને જેના ઉપયોગથી પાચ-પૅન્ટિંગ મારક-આયુઓ
દ. થાય છે ના નવી પલ ગ્રાન્ટિ મનાના
જેની આયુરદીક બનાવટ છે રૂઝ ખોગ-સાથે
નિયમિત લેના જરીક તજન નરિન ના લ છે
રોગી નિરાગી થાય ને અને પચેના અભિપ્રાયો
મના છે નવા ઉપયોગ એજ ઉત્તમ રાગિની—

ડિ મત મોટો સુ ૨ ૫૦ ૩. ૧-૪-૦

નમુનો ૦ ૦-૧૦-૦

(આ પત્રના માહિતે ફેબ્રુઆરી આખર મુધી
ટપાન ખચ માય)

-૧૭૦-

T's Tastes Works

ટીઝ ટેસ્ટ નડેસ, કાવખાદેવી રોડ, મુબાઈ

શાહીરિક સવા-
મતી માટે
નિવાન

મુસાદગીમા વિદ્યામુ
મુબાઈના એજન્ટ-

ઉત્તમ રસોડાથી
નરી-રણ.

મેસર જે જામનાલસની કપની—વિજ્ઞાની. કટાકેટરો,
કાનખાદેવી રોડ મુબાઈ

કંઢીની ખાસ બનાવટ રૂ ૧-૪-૦

દ
વા
શિ
વા
ય
ત
હ
ર
સ્તિ

સ્વા
દિ
પટ
ભો
જ
ન
થી
તા
કા
દ

ગાક ભાલ ગયેતા માટે ખાસ-રૂ. ૧-૪-૦

નિરાશ થવાની

જરૂર નથી.

પરંતુ જો અન્ય વીશીઓમા, ભોજનગૃહોમા કે

લપકાદાર લોજોમા, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,

અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ ચાને

ટેસ્ટકુલ રસોઈ જમવાની આશા

રાખશો તો જરૂર નિરાશ

થવું પડશે !

એક વખત પધારો અને ખાત્રી કરો.

ધી
સાવરકાંઠા
ખાડોંગ હાઉસ

દે. મુખ્યાદેવી પોસ્ટની પાછળ,

1-4-16

મુખાઈ, નં. ૨.

વંતુ ખાત્રીની જરૂર નથી

ઓટો મોહિનીની માલ
ઓ ટકાર ખુશખો માલ હરે
ચોકાની પુગુરી ખાત્રી ચર્ચિયા
કે તેમ જ

ઓટો મોહિની.

જેની ખુશખો ચા
વિત્ત ટકતી નથી
એન માગીન કરી આપાત
૧૦૦ દીનામ આપનામા આવે
૫૫૮ મુધી શરૂએ પાડુ આ દીનામ
મેળવનાનો લેવા મ્યા નથી એ જ તેની મોટામાં

કર

મેરી ખાત્રી કિ મત ૨. ૩ ૥, ૥

મોલ એજન્ટ મોહિની એજન્ટી, જુમામગી મુખાર્જી

દેશહિતના મહાન પ્રયત્નો ચર્ચતી ના નવલકથાઓ.

યોગિની કુમારી.

મહાન માસિમા તેજ આલ
સપાદક એ હાગના જીવનચરિત્રી ૧
બોધયો દેખનીયી વખાણી મા નવવ
ધારી જુગ પ્ર ૧ નુષરિયીન ૩ પિત્રો
મે પાલ અતિ અતિ કરી ૮ બોર અન
રમ અપરિમીત ૧

કિ ૧૪ વી પી ૬ ૧ જુલો

જીવન ચરિત્ર

મથા

મુખારજી જીવનચરિત્ર નિહાવયોકન
મુખાર જીવનના નામ ચિતાર જ્ઞાતિ
મસ્થાનોના મુદ્દા હેતુ મન હાત્રી નીતિ
દિ હુલની કમ્પ બાનના અને હાત્રી
૨૫ મસિતના વસના પિત્રીની હાત્રી
મુખારજી નિહાવનાના મહાન પ્રયત્નો અનંત
ખાત્રી ૮ પૃષ્ઠ અગિયો

કિ ૧૮ વી પી ૫ ૧ જુલો

૨૧. કે સ્મરણ,

આ સ્મરણના વૈ. મન નીતિ ૧૧૨, જુલની અમનવરેભિ દોષ અને તેમાથી
તેલુ ૨૫૫ અપાનમા દિ હુલનો પ્રયાગ મન બપાનીન અનનુ મહાન પ્રયત્નો
ગમનનો પ્રશ્ન અને જ્ઞાતિ સરથાને વો બામતો ચર્ચાઈ શ્રી મોએ ખાસ
વાચના હાત્રી અને મુખારજી દિ હી શ્રી કચિરત્ન નો મરોજીની નેતુનાં
એક આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપનવી કાઢી છે

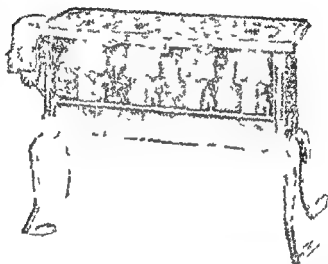
કિ ૧૨-૨૦

વી પી ૫૫ અગ ૩ ૦૪૦

ગ્રામ પુસ્તકો સાવ લેનાર પાછા પૈસા ખાસ

ખાલુન દ્રોગ કપની જુલમેવર્મ એન્ડ પબ્લીશર્સ, મુખારજી ન ૨.

બોસ સ્ટોવ.

ધાસલેટથી બળે, પણ નામ નહીં, મેમ નહીં, અવાજ નહીં,
 ટાપો નહીં, પચ્ચ કમરો ન પડે, વાસ્તી નહીં અને એક બાજુ પણ
 સવાલી નહીં. એ-એ ગ્રાહ્ય-ચાર-ને પાચ બન્નના આવે છે. એ
 ચૂલો જડ-જોડ જમા. આજે હજારો કુટુંબો તે ચૂલો વાપરી વાહના
 ગાય છે, અને ઘરનું મુખ વધારી ગમ્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો
 ધોપરી તમામ મુખ, સગવડ ક્રમસદ અને શાનિ વડાને

એલ. રાય સંપત,

ન્યુ કિવન્સરોડ-મુબાઈ

તા. ૮.

અમારે ત્યાં સાડીની મુદ્ર પીનો, તથા ઉચા પલગો
 વગેરે મળે છે.

કૌલેજઅન.

(ચાલુ માર્તી)

વેખક — ગ મોગીન્દ્રના ન્તનવાવ દિવેદિયા, બી એ

(મધ્ય અધી ચાલુ)

પ્રકરણ પાચમુ

— પિતાનુ મૃત્યુ —

11

મિત્રારો શાન્તિશાન ગેધગીમયાથી પરવારી, ચિત્તવિન્નિ આનદ અને મોજમજાદ મોગી, હૃદયની ઉની નગા ગ્રો પ્રમથનાથ આગળ કાન્તો હતો અને પ્રેમાળ પ્રોફેસર અમૃત નાખી બગના હૃદયને દારતો હતો, આ પટાવાળાના ' તાગ ' સમ્મે ગભરાટ ફેના પો શાન્તિવાસ, અનેકગી ફુનિયામા ન ગ્રાધેયો શાન્તિનાન, તાગનુ નામ સાબગના જ ગભરાયો ગ્રતામા બીજા વિદ્યાર્થીઓ ' જો પેની પેરી જય । જો-જો એના ગાન વાન મુરખ થઈ ગયા છે જો ઠોકર ખાધી " એમ મોટેથી બોલતા હતા પણ એનુ બાન શાન્તિનાનને નહોતુ શાન્તિશાન રેમીડેન્સીમા પહોચ્યો ને તાગવાળાએ તાર આપ્યો સહી કરતા, તારીખના ખાનામા સહી કરી અને તે પછુ ટાઈબીજના નામ નનર આપે શાન્તિનાનના તારની નાન કોનેજના કોમ્પાઉન્ડમા વાની પેટે ફેનાઈ ગઈ અને ઉદ્ધવાનાન, લીનાધર, ધીર, ચકુ-મહેતા અને બીજા પારમી-ગુજરાતી દક્ષિણી વિદ્યાર્થીઓ દોડતા આન્યા શાન્તિ એકાન્તવાગી, થોડામોલો અને હૃદયનો એટલો પોચો હતો કે બીજા વિદ્યાર્થીઓ તેની મરકરી કરતા, એને હેરાન કરતા હતા એના શુદ્ધ હૃદય, ઉત્તમ ચારિત્ર્ય અને અબ્યાસમા પ્રજ્વલિત હાઝ કીર્તી એવા હતા કે સઉ કોઈ એની સાથે સહનાસ રાખવા ઇચ્છુ શાન્તિવાલે તાર ઉવાડ્યો અને વાચ્યુ- " જલ્દી આવો, પિતાનુ ગભીર મવલમા એકદમ નિકળજો " આ સમ્મે પાચતાની સાથે જ શાન્તિનાનથી મોટેથી રોનાઈ જવાયુ અને બેબાન થઈ પડ્યો લીલાધર અને બીજા છોકરાઓએ શાન્તિને ઉપાડી રૂમમા લીધો-કોથમા સવાડ્યો અને આપે પાણી ગી જમૃત કર્યો મિત્રારો શાન્તિ! એલે મૃત્યુ એ સમ્મે જ સાબળ્યો હતો । મૃત્યુ માટે ગુજરાતી-સરકૃત-ઈમજમા કવિતાઓ નાચી હતી ' ફાણાનો પિતા મરી ગયો, માતા મરી ગઈ, કેમ ટોમાના લાડુ ક્યારે હિરાડો છો? ટોચી છે કે ગઈ? તમાગમા બીજા બેરી મને કે ? ' એવા હિદ્દારો સાલન્યા હતા સમનાદિનીને હસતાકુ ના વઈ જતા હિન્દુઓ મુસનમાનમા ગબીગનાથી કવામો પતા અને પારસી યુરોપીઓનોમા વિગેષમા ધોળા કાળા ડ્રેસ સાથે લઈ જતા નેપા હતા- 'તમારા પિતા ગુજરી ગયા, જહુ જ દીનગીરી ' એમ હૃદયની નહિ પણ મોતી જ દીનગીરી કરતા ધલાને જોયા હતા પગનુ મોતનો પોતાને અનુભવ નહોતો થયો અને શાન્તિનાન પોતાની કાવ્યનિ સંજિમા માના અને લાઈમહેનેને આક્રન્ કરતા જોઈ ગભરાતો હતો શીનાર

ફગ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આખો દિવસ શાન્તિ સાથે જ હતો તેણે એને દૂક તંપાડ કરી આપી—ગુરુન ઉપર સાથે ગયો અને જાનત કરી મોકલ્યો.

ગાડી શરૂ હતી ત્યાં શાન્તિને મન પીગી લાગતી એરોપ્લેન કે પનપાનડીની વચ્ચે, અત્યારે જલ્દી અને નડીડી આકાશ-છટિ જેતા જેતા આખમા ઝગઝગીયા આવતા અને પાસે બેઠેા ઉતાડ્યો. એને તે જાણે કરી રમાન કાઠી આમુ લેતો. “જે મહિના ઉપર જ પિતા મળ્યા છે અગ્ગે, ત્યાર પેલે ખન હતી કે અમે નહિ મળીયે છતાં હવે હું એમનુ મો નાની વેડે ? ના, ના, હવે તો સાડ હશે મળવાના હશે તે તાર ક્યો હશે,” એમ આશા અને નિગશામા ગતિ કાઢી અને સરાડે પડાડે પહોંચ્યો. રોડદગથી મોધરાની ગાડીમા બેઠો અને ગાડી લેટ-મેડી દોનાથી અગીઆગ મગ્યાને મુમારે મોધરે પડોંચ્યો. મોધરાના રોડન ઉપર ન મળે ગાડીનુ સાધન મળુ કરી ગામમા આવ્યો. શાન્તિએ મર્ધ સાજનુ કાઢી જ ખાધ નહોતું. સાડ કે નાસ્તો પણ લીધો નહોતો ઉધો નહોતો બીજી આડો પડ્યો નરોતો અને ચિન્તાથી મગજ થાકી ગયુ હતુ. નદિની પેની પાડ ગહેનો હાનાથી ગતો પણ ખુટતો નહોતો દૂધીધડેખાસુ અને એમા એ ધરમા ફેર લાગ્યો જે ધર ઉજળુ આનંદનક લાગતુ તે જ ધર કાણુ આનિમ્મ લાગુ ‘બારણુ ઉધાડુ ? વખન છે માગ પિતાજીને દરકત થાય ? હમણા બારણુ ઉધડો પિતાજીના ખાટના પામે બેસીશ, એ માટે માટે તનસતા દરો એમનુ માથુ આપીશ મર્ધ કોનેજ ? હું એમની મેરા કીન હું એમને પમો નાખીશ,’ એમ વિચાર કરતો અગ પેરો ત્યાં ધરમા ઘણા વર્ષથી ગહેના જમના ડાકી મળ્યા—‘જમનામા ! બાપાજીને કેમ છે ?’ આના ઉત્તરમા ડોનીએ—‘ભાઈ, આ-પો ઠીક થયુ,’ કહી પેલી બાણુ વેધુ, અને લુગડના છેડથી આખો લેહી ધરમા શાન્તિ આવ્યાના ખમર પહોંચ્યા અને પાળ્યા એરામાથી નાનાભાઈઓ, બેન બાબ્યા અને ગેબેને હાકર એરો બાળે કરી મા આણુ એની દોડતી ચોકમા આની “શાન્તિ ! લુગડ કા !” નુગડા કા તન્દતી સાથે જ શાન્તિની ધીજી મર્ધ હાથ કુજના લાગ્યા બદન કાડના મજરદ થયો અને ત્યાં ને ત્યાં જ બેસી ગયો. “બા ! બા ! પિતાજી ! બાપાજી !” ‘ભાઈ ! તારા અને માગ કરમ ડુલ્યા,’ કહેતા જ માનાએ શાન્તિને ઠતી સરસો આપ્યો—મડા ગાડીની માફક માતાપુત્ર બાકયા અને રાયા નાનાભાઈભાંડુ પણ ઉભા ઉભા એથીઆળા, પિતાને નહિયે લઈ ગયા છે, બાધીને લઈ ગયા છે એટલે મોત એ સિવાય ન સમજનાગ, બા-કો બીજી રૂએ માટે રોતા હતા અને કાઈકે થયુ છે એટલુ જ સમજતા હતા, જમનાડોથી આ પા અને દરેકને સમજતી નાંબા નિનાનાં શાન્તિને અડકાણુ માટે મા અને દિકરાને નવડાગ્યા કાઈ અગતનુ મૃત્યુ થાય ત્યારે અને હૃદયને આધાત થાય એમ હોય તો અલ્લાહનાનો હૈમ ખોરો હશે પરતુ એ જાણ્યાપછી નાંબાથી હૃદયને કાઈકે નિશંપ શાન્તિ મળે છે એ નિર્વિનાદ છે, આણુ કુદરત રાયુ-રદયુ પાડોથી સર્ગ-હાલો આ-પો અને આખાસન આપી આવ્યા ગયા નહિ જેવુ જમ્યા અને બપોરના મા દિકરો કાઈએકના પશા “બા, એટવામા થુ થયુ—હમણા તો એમનો કાગળ હતો—કાંત કઈ વખન ?”

રતિસુ-દરી ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

“ભાઈ ! કાઈ જ ચકુ નથી પુલ કરતા કરતા જ ઉઠ્યા છાતીમા બગે છે એમ કંતુ મેં માફતરને બોલા મેં ત્યાહદન જ બધ ચકુ તાર કયો સાગના જ અમિસરકાર કર્યો’

“મા ! મને સભાર્યો દતો ?”

“ભાઈ પુલ કગવા બેમ તે પહેલા જ વાન થઈ હતી બે વપ છુ તો નાનિતને ખી એ કક અને કેકાણે માડુ-તો એ એના બાધએને ભણાની શકે ! મુબાઈનુ ખમ વીધુ છે પાગ એને એકાનરશીપ મળે તો દીક ભાઈ, એમની પથારી નીચીથી આ કાગળ નિકળ્યો છે તને લખી નાખવો રની ગયો હને ”

શાન્તિએ પત્ર લીધો-અને વાચ્યો

‘ ચિ શાન્તિ !

“માઝ આ વપ અને તેમા આ મહિનો ભાગે છે, કદાચ આપણે નાપે મળાયે પણ મુલગાઈશ નહીં મને ઈશ્વર ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે તારા ભાઈએને સભાળજે-ઠેનટે એટલુ જ કે હીમમત રાખજે-સાચો માર્ગ રાખજે-પરિત્ર રહેજે અને પરમેશ્વર તારો જ છે ”

લી શુભેચ્છક,

સકરનાન

શાન્તિએ પિતાના છેલ્લા શબ્દો મેઢે ર્થા-સવર્ણુના હોય, કોઈ મહાત્માના પરિત્ર રાખેદે દોય, મરેના હોય ને મા જીવામા રાખે તેમ મરી કરી પોતાની પાસે રાખ્યા દિનમ ઉપર દિનસ ગયા અને બારમુ તેરમું પાલુ-ત્રિમાના બે હજાર રૂપીઆ માયાકુટ કરી મેળ યા અને હવે શુ કરવુ એની ચિન્તા થઈ રહ્યો રીપ ન મગે તો કોનેજનુ છુન છોડવુ જ નેધએ-એક ધનાઢ્ય કાંદા હતો પણ એ આપે કે નએ આપે એમ હતુ મા અને ભાઈએને તો ગોધરામા જ રહેવુ ધજમાન વૃત્તિમાથી આવે તેડુ સભાળવુ અને શાન્તિએ મુમાઈજઈ રમ્બગરીપ માટે તજવીજ કવ્વી અને ખતથી અબ્યાસ કરી પાસ થઈ કોઈને કહી સમય એમ કરવુ એમ નહીં થયુ

પ્રકરણ છઠ્ઠું

શાન્તિવાસ.

સકરવાસ ઓદિન્ય આઢાણ હતો અને એના પિતાના વખતથી ગોધગમા વાણીયાનું ગોરપકુ કરી છુન નીલાવતો વાગતહેસારે ઘેલીઆ, અબોગીયા કેરી ટેટીનાના મોટા વાસણુ મળતા અને જમનાનુ તો સતત ચાનતુ સકગ્યાનના પિતા આઢાણુ વૃત્તિના જ હતા-નાનીથી પોતડી-ઉધા. શરીર, જાડુ ધમણ જેવુ જતોઈ અને વીસ બાવીસ દીનસની હજમતથી એના ગોળ મટોળ શર્મા જેના લાગના કે ગામમા એને કોઈ ન ગોળખે એમ નહોતુ આદીયામા ચાર ને

અને પાપવાર દક્ષિણને પાતર જમવા જતો, સંધ્યા જતો-મૃત્યુ સમગ્ર કરના જતો અને સ્વદેશે પૂજ્યતે રાજા વિદ્વાન્ સર્વજ્ઞ પૂજ્યતે કરી મૂકે પૈસા, કરી લગ્ન પણ કરાકના સાત આંહી ઝડપે કરાવતો. પરંતુ સકલ્યાન અમદાવાદમાં સસ્કૃત શાળામાં લાલના ગયો ત્યાં ઉચ્ચ શાંતિના અને ઓશીસરવર્ગના ગૃહસ્થોના સહવાસમાં આવ્યો હતો અને ઈંગ્રેજ નિઘા-મુવારો-અને સમકાળો અનુભવ થયો પિનાના મૃત્યુ પછી નકરવાવ મ્વનત્ર થયો અને એણે એક મ જીવનવ્યવહારમાં સરકાર કર્યો મૃત્યુ અને શ્રાદ્ધવામાં જમના જમના બધ કર્યું-કોઈ બોલા વના આવે તો એખખી ના કહેતો અને ગુણ કર્યોમાં જ જતો મઝ્યાનમાં બ્રાહ્મણ અધિ માનમાં ખે ચાઈ ગયો છે, પાણુ નજી છે કે એના દીકરા ખરાન નહિ ઉઠે! બ્રાહ્મણનો ધધે બીખ માગનાનો અને દક્ષિણ લેવાનો-ગમે તેની ઉચી મિથિ હોય તોયે એ હક ન ખોખે, મોટામોટા અધિકારીઓ હજી દક્ષિણ લે છે એમ દીકરા સાબગતો પણ શરૂ નાનને તો એમ જ થયું કે દક્ષિણ ન જ લેની અને હનક બ્રાહ્મણપણુ ન કરું એ જ ઉત્તરના નાધન છે મઠગતાને હક આનકમાં શાંતિનગરથી બહુ જ મોસવુ પડ્યું પણ થોડા જ સમયમાં ગોધરામાં એક સમૃત પાંડાળો ગયપાઈ અને એમાં સકરલાલ ગાંધીની પચાસ રૂપીઆમાં નિમણુ- થઈ

પરમાત્માની કૃપા થાય છે ત્યારે સવત્ર અનુકૂળતા થાય છે તેમ સકરનાન શાસ્ત્રીને પત્ની પણ સારા મળ્યા હતા-અમદાવાદના જ એક ડીરટ્રીક્ટ ખીરની મુત્રાની માથે એનું વેવિશાળ થયું અને નાગ-સુત્રીય વગેરેના સહવાસને લીધે એ બાઈ બાણી હતી એને બંદા ગુપ્તતા આનડતુ-રસોઈ કરી નજીતી અને સરકારી લાખા સાથે ધરખખુ અને મુવડ થઈ હતી આ પતિપત્નીનું ગૃહજીવન શુક લાગતા ગોધરામાં અરખખા ફળદૂપ જમીનનો કકડો હોય એમ લામતુ નહિ કિનારે પોતાના ધર આગળ જ આ બ્રાહ્મણપત્ની પુદીતો, મધી, અળવી વગેરે વાવતી તુળમી ક્યારામાં નિયમ પાણી પાતી અને મધ્યાહ્ન દિવા કરી પ્રાર્થના કરતી પાખી બાણુ પણ લીંપીગુપી મ્વનજ રાખતી ધરમાં લીંત હિપર પીતળના વાસણોનો મકમકાટ દુરથી દેખાતો દરેક મથાના અને વસ્તુ હિપર ચીરી મોટી વ્યવસ્થિત ગોઠવતી અને લુગડા, ગોઠા, ખાટલો તકે નાખી માકણુ કે જીવજતુ થવા દેતી નહી છોકરા હતા છતાં હકે પગારમાં વગ કરતી અને કુટુંબમાં તેમ જ મહેમાન આવે ત્યારે નરી નવી વાનીઓથી થાળી ભરી જમવામાં લહેજત અને હલ્લમાં આનદ હિપજવતી પતિપત્ની એકલા હતા ત્યારે શાસ્ત્રીજી શાળામાં શિષ્યવેલો માથ કે રધુન-ચારિત્રાસતુ અનુસહાર અને જયદેવના ગીતગોવિન્દના મ્લોકોમાં પત્નીને સમજાવતો અને પતિના ઉચ્ચ જીવનમાં પત્ની લાગે લેતી સમય જતા પ્રજા થઈ અને શાંતિનાલ અને તેના નાનાભાઈઓના જન્મ થતા ધરમાં બાવકોની કોડલોડ, મેટપેનની મારામાર, ખાવાની હમે અને હમણા જ ખીલતી દત્ત ડીઓનાળુ હાસ્ય તર થયા ત્યારે આ નાના સુખી કુટુંબમાં સ્વગનો આનદ જણાતો અને,

“ પ્રણાતે કોઈ એ પશિક્ક જપામે અટકતો,

“ ઘડી સણી નીલા નિજપથ જતો આગીય રઈ ”

તે પ્રમાણે સતતતતનો મટેનસાદ પણ પોતાના રાજ્યના બદનામા આ ગૃહમુખ મેળવના આતુર થતો ખરેખર, મુખ્ય જનરથી સરિતા આના સ્વચ્છ જલથી ભરપૂર રહેતી હોય અને એના બન્ને કિનારાપર આના પુષ્પો વિવસતા હોય તો ઇંદો આનંદ !

શાન્તિનાન શાન્તિનાનો મોટો પુત્ર હતો અને એનામા માતાપિતાના મરણા સદ્ ગુણો ઉત્પાદિતા થાઈ ઓક ને શકનાન અને એમની પની જન્મે જ જીવનતા અને ગોધ ગમા જ નિરાગે મોક્ષતાનક નાનના સમરા અને શાન્તિનાનના તાલીની ધર્મિજ એમ ધર્મ કે શાન્તિનાન દાર્શનિકો અભ્યાસ પોતાને ત્યા રહી રહે અને એ હૃદયમિત્ર કોઈથી જ નાય એમ નહોતુ શાન્તિનાનને અત્યાર સધી જાતી આગમથી કાંચો નહોતો અને અમ । વા નુ નામ સાબળતા જ વાડેના પિતા અને માતાના દેવા ભગઈ આન્યા અમદાનાં એકે ન હોર । ત્યાની તાદ્ગુન એકેને ચિત્રચિત્રિ છોકરાઓ ત્યાની બાન્યો અને ત્યા ગામડામા રહેના બગ જેવા સ્વચ્છ હુ ધરાળા શાન્તિનુ શુ થયે । પરતુ ભય-મુરકેરી શિનાય રીમ્મન આવતી જ નથી અને બાન્ય શિનાય સદ્ગુણની ડોમી થતી જ નથી એમ શરૂલાનને ખબર હતી એકેને શાન્તિનાનને અમદાવાદ મોકલ્યો મરનાન અમદાનાં ગયો અો દાર્શનિકમા લખન થયો નિગાળમા ઝાળી લેકે બોને નરિ બેચ ઉપર છે લો મેસે શિક્ષણમા પડેના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે, અકરાડીક પરીક્ષામા પગિણામ સાં આનતા માસ્તરનો પ્રેમ અને વિદ્યાર્થીઓનો પેય થયા આ માર્ગદર્શના ભરેલા આય અને શરીંગાળા, ઓકરાને ' શ માગ છોકરી ' 'જોરી મમ 'ના ઉપનામ મળ્યા અને એના ભોળપણનો લાભ લઈએને દેરાન કરવા નાન્યા આમ છતા નિગાળમા આનતા દુગુણથી એ દૂર રહી શક્યો, બેચા પા સી અને વડીમથેન હિંદુ છોકરા એની પાળા ભમતા, એને ખાનાનુ આપી, લોવા જનાનુ ખાનાનુ કાળી બદાઈ ભર જતા એને મગે હાથ નાખતા કોઈ કોઈ વાર અડપના કરતા અને હરેક બાને આ પવિત્ર આશ્રમનો અવપાત કરના ચત્ન કરતા પરતુ પવિત્ર માતપિતાનો પુત્ર પ્રભુકૃપાએ પડ્યો નહી અને ફર ને દૂર ગયો સદ્ભાગ્યે લીનાધર શાન્તિનાનના વગમા જ હતો અને એજે બીજા ડોમગઓનો અતુલન હતો શાન્તિનાન દાખન થના જ એકાદવાર શિક્ષકે મરુદન મોકલ બોનાન્યા ત્યારે શાન્તિનાનનો કડ અને બોનાનાની નજથી લીનાધરના હૃદયમા શાન્તિતાલ માટે મૂલાન થયો અને મને મિત્રો થયા શરૂઆતમા પામે એમના થયા એમ બીજાની નેગે અને નોપડીયો આપતા થયા પેના ફટ છોકરાઓ શાન્તિને કનકના આવના ત્યારે તેને મથાન લીનાધર કરતો લીનાધર ફી ટંગેનીસ, હોળમા એકકો હતો અને એજે શાન્તિને આ સન ગિખન્યુ-શાન્તિનુ શરમાળપણુ દૂર કરાન્યુ, અને લીનાધર સન્નૂત અને દિસામમા નમગો હતો તેમા શાન્તિતાલે મ દ કરી લીનાધર અને શાન્તિનાન ધેનથી નિશાગે, નિશાગેથી ફિકટ કે છગ્નેશીયમમા, ત્યાથી ધેર સાથે જ જતા અને આનતા, અભ્યાસમાં મરખા જ નમ્બર રાખતા અને શિક્ષક તેમ જ હોડમાસ્તરની એની પ્રીતી મેળવી કે શિક્ષકો બીજા વિદ્યાર્થીઓને એમના જેવા થના દાખનો આપતા

કોઈએ ‘રામચક્રમણ’, ‘તવકુશ’, ‘એકીનીસ’ અને પેટ્રોકીસ અને કોઈએ ‘રામીયો’ અને બુધીએટના નામ પણ પાયા હતા. લીનાધરને માટે કોઈ કોઈ વ્યક્તિઓ કેવાઈ અને નિશાળની લીતિઉપર-નિશાળમાં આનના રસ્તાની લીતિઉપર “શાન્તિ બહેનના વર લીનાધર” “મીરટર લીનાધર અને મીસીસ શાન્તિ” વગેરે ચાક-કાવસા-સીસાપેન અને ચાકુથી લખાતુ હતુ ઉત્તરનાથ અને એકાએક પારસી વિદ્યાર્થીઓએ નિશાળમાં તોપખાતુ ઝાંટુ હતુ ગમકાની બંધે પસાની તોપ મળે તો તે તોપ ટોપીએ આગળ બાધતા અને ટોપીના મધ્યમાં વચમાં એક ટાકણી ખોસતા આ તોપખાનાનો હેતુ એ કે જે બાગ્યાની રજામાં ગયે તેને માનવો-એની ચોપડીએ ફેડી ગી અને જે વગમાં લાગઈ રહે તેને વચમાં તોપખાનાની વાન જે હેડમાસ્તરને કહે તેને કોઈએ બોધાવવો નહિ-એને તોટ કે કોઈ ચોપડી આપની નહી માથે ગમકાવો નહી અને લેમન કે કોઈ કહેતુ નહી તોપખાનાનો નાસ નિશાળમાં એટલે નર્થો કે જે બાગ્યાની રજામાં કોઈ વર્ગમાં ગી શકતુ નહી-જે બાગ્યા પગીના લેસન નાની શકતુ નહી જતા કોઈની હિન્મત હેડમાસ્તરને કહેવાની ન આવી શાન્તિનાથના નર્ગીમમાં કોણુ જાણે શુએ હતુ કે એને એક અગમ્યત નામે મદીનાની છેબી તારીખ હતી-આખો મરિનો એ બગમર હાજર હતો અને એનું નામ પહેતુ આવે એમ હતુ-પણ એ ક્યારે બને કે ગળ પગી રેસીટેશન-મોડેની કમિતા હતી તે આરો તો જ પૂરેપૂરા માક મળે થર આગળ કમિતા થઈ નહોતી એટલે એણે રજામાં કગવાની ગમી હતી આ વાત લીનાધર જાણતો હતો નહ પડી તે માથે જ શાન્તિ બહાર ગયો. પાણીબાણી પી બીજો ખારલેથી અદર પેકો અને કવિતાની વસ લાઇન કરના માડી બેત્રણના વાચી અને લગભગ મોડે થઈ ગઈ ત્યાં તોપખાતુ આન્યુ અને ખપ્પામાં શાન્તિનાથને કમિતા બોલતો સાલખ્યો “મીસીસ શાન્તિ પકડાયા છે” એમ મી લીનાધર ક્યા ગયા? તોપખાનાના નિયમનો બગ! આવો, બચ્ચાજી પીન્ટના આ આના લાવો તો જ નહી તો—” ડરી પારસી વિદ્યાર્થી અને એક પાણુ જેવા લાગતા આગળ પુચ્છના વાળ, વાકી ટોપી, ગાળે પીતો હોય એરી આખો અને મોમાં પાનનો ડુઓ એવો હિન્દુ ડાકગે આ-યો- શાન્તિનો હાથ પકડ્યો પેના હિંદુએ શાન્તિનાથના ગાન ઉપર ચીમટી ભરી અને શાન્તિનો મિગજ ગયો. ‘હુ હેડમાસ્તરને કહી દહરા કરી હિન્દુને ધક્કા માર્યો અને લાનાજી જેનેરી ઉપરથી ગગ્યા તોપખાનાનો મિગજ ગયો અને શાન્તિનુ આરી બન્યુ શાન્તિને માર્યો થણા દીવસની રીસ નિકળી, મિચારો શાન્તિનાથ લાન થઈ ગયો આખમાથી આસુ વહેના લાગ્યાં ત્યાં કોઈકે આની વ્યુ કે ‘હેડમાસ્તર સાહેબને ખમર પડી અને આવે છે’ તોપખાનાના આનડરે ‘લને આવે-જે બાગ્યાની રજામાં ગમે તે કરીએ’ ડરી તોપખાનાને બહાર જવાનો હુકમ કીધો, ત્યાં કોણુ જાણે કેમ ઘટવાયો અને બધા વગમાં ગયા ‘શુ થયે! આજ લખકર પરિલામ આવશે’ એમ દરેક વર્ગમાં દરેક છોકરાને ચતુ નિહાળતા સનાનેતા ઉત્તર ખોટા પડ્યા વર્ગની પાસે યઈને જાય તો ‘હેડમાસ્તર આન્યા એમ થતું હમણા મને બોલાવવા મીપાઈ આનશે પેના વર્ગમાંથી નેતરના આનજ

આવે છે બહેરામને મૂન આઢિટ કયો. ગીને બે કાન કેન મારી' એના ઉદ્ધારે નીકળના માંખા અને માસ્તરો પણ આજ છોગ્યો કેમ તન નથી આપતા એ સમજ મકના તરી એટલામા પગારો કામળ લઈ આ યો અને દરેક નર્મમાંથી પાવમાન વિદ્યાર્થી ઉચ્ચ-હેડમાસ્તરના ખાનગી હોનમા આજ કચેરી ભગઈ હતી-વિદ્યાર્થીઓ સામે ઉભા હતા તેમા બહેરામ અને ગીનાન અદરથી ગભગતા પણ બહારથી એટકા કડી આપો ફગી ઉભા હતા ખીજા વિદ્યાર્થીઓના તો રામ જ રમી ગયા હતા ' - ફગી છોડી દે તો માર-કાગી મકસે તો માર્ધ નિશાગમા ગાખવ નહિ કરે. સાનો મહેગમને રતીયો એમને બલુવુ નગી એટલે બધાને હેરાન કરે. દારૂડીયા સાના મિયાન કેટલાને બગાળ્યા એ બેને જ ખરી શિક્ષા થવી બેઈએ શાન્તિવાનને નરોતો સતાવે એમ કહ્યું હતુ તોએ માન્યુ નહી એ ભદ્રકાળી ! આજ અમને કાઈ નહી થાપ-કાગી નહી મરે તો સાગના નાગીયો પેરીરુ' એમ ઉદ્ધારે ને બાધા આખડીયો રખાઈ શાન્તિવાન એક બાલુ ઉભો હતો હેડમાસ્તર આના અને સર્ના દરખમાં ચરેસટ થયો-પટાનાગે ઉભો હતો ટેમન ઉપર લામી નેતરની મોગી, રજીરજી અને ખડીયો, ટોડા ને પોર્ટીંગ પેક પડ્યા હતા આખી નિશાગમા અત્યારે શાન્તિ હતી શિખા કાઈ કરતા નથી એમ રખિને દેડ માસ્તરને ખમર પડે એ બાંકિ જ વખતોખત પાગીયા ઉપર આમનો અખડટ અને કાઢવા પ્રશ્નો અવાજ કાતા ને હગમાને રમમા કગતા અને માગ્યા પામે આવી સામાના ગગના માસ્તર માથે ધીરે મોરી-ધસાગતથી નાન ગગતા છોડ્યાઓને ગન આપે તો અસારે માખી થઈ દેડમાસ્તરના હોનમા નય-પણ હેડમાસ્તરનુ જેવુ શિખા ઉત્તમ હતુ, પ્રેમાગ હતા તેવો જ તેમનો તાપ હતો હેડમાસ્તરે બહેગમ ગી અને ખીજા ડોકામી જુમાની નીધી અને તોપખાનાનો ઇનિદાસ જાળ્યો શાન્તિની દમીગત સાબળી અને છોડ્યાઓના રજીર મગારી એમની આનયગન-માક બેરા હેડમાસ્તરે નોધ લીધી અને પ્રથમ શાન્તિવાનને કહ્યું-“શાન્તિવાન ! નિશાગ એ ધર નથી એકનવાયા હેવાથી અને ખીજાની માથે બાજાહળ્યા મિરાય જાહે- લીમન અને કુતળના આનના નથી માટે તારે ખીજાની સાથે બાગવુ ગમવુ અને તને માર્ધ નમઓ લેગન કરે તેની ફરિયા કરવી નિશાગમા વિદ્યાર્થીઓમા સપ હોવો બેઈએ પણ સાગ કામ માટે, નહિ કે હેરાન કરવા માટે કે નિયમો તોડવા માટે આ બહેગમ કે રતી તો અમારી નિશાગના નેપોલીયન અને કના રિજ ઉ ! શાન્તિ નને કાઈ જ શિક્ષા કગવાની નથી જાઓ-શાન્તિના હ થમા તારે થઈ અને સગમતો ‘દાદા પુટયો’ કરી નીચે ઉતયો, લા લિકકા અને શુકવલુ બહાતુ લાગી જાર નીકળેના વિદ્યાર્થીઓ એને વીગઈ વડ્યા અને એક ઉપર એક સરાનો કયા શાન્તિ નો કાઈ જ બોની મકયો નહી હેડમાસ્તરે ઉતો મને કપકા આપ્યો એમ તાગ્યુ અને મનમાં ચીલાયો.

શાન્તિના ગયા પછી તોપખાનાનો વારો આ યો આગસ એકટનો અમન થયો, અને એ પંસાવાગી તોપો અને ટાકડીઓનો કમનો હેડમાસ્તર સાહેબના મેજઉપર મૂકાયા હેડમાસ્તરે

બહેગમ અને ગીતા ૨૪૪ ઉપર જગમ વર્નાકુક માટે લાંબી નવનામાં આવ્યા છે અને બે વગસ સૂઝી કોઈ પણ નિશાળમાં નાખન ન કરવા દેવા ઇન્સ્પેક્ટરને લખવામાં આવ્યું છે. હરી બન્નેને તે જ પડીએ કાઢી મૂક્યા-બહેગમ અને ગીતા બન્નેના નીચે ઉતયા-સાલ્યો ખીંચો- અને બે કેન મારી હત ને તો એનું પાવડું જ ઉઘાડતે 'મહેગમ' તુ તો આ ચાણ જ મારત લાંબી મદયા, કાને લાલુડુ છે? મારા કાંધે અને મામાને લાંબાનવો છે બાવાજી પામે પૈસા જે તે આપણ જ છે ને-નહી આપે તો ક્યા જને આપણાત ઢરીસ એમ કહું છું કે નમ્રપ્રેસ જેવા થાય છે' એમ મનગડતા બન્ને નફટની માદદ સાધ્યા ગયા બન્નેના ગયા પછી હુઝમાન્ટે ખીંચને એકેક બંને કેન મારી અને આવી કોઈ દિવસાન હવે પછી થાય તો પ્રિફિટોએ તગત જ જાણાવી એની નોગીસ લાગી.

તોપખાનાના બાગના સાથે જ રાનિતનાને રાનિત થઈ અને રાનિત જેવા વણા છોકરાઓ હીંચ થયું એમ હદયથી માનતા થયા રાનિતનાન અને લીનાવર એક પછી એક-ધારણોમાં નિજ્ય મેળવતા મેદિવમાં આવ્યા અને રાનિતને સરૂત અને હીસાનમાં સારા માઈ મળતા, અમદાનાદમાં રહેના આવ્યાનુ પ્રયોજન થયું નદરતાન રાખી, માતા અને દાદાને સનોય થયો અને દુખવેળેને પણ છોકરાને મુમાઈની ડોલેન્ડમાં જ્યાં પણ ત્યાં નૈયનન્ય કોનેન્ડમાં મોઢવવા નિજ્ય કુર્થો અને રાનિતનાદ અગાઉ જાણ્યા પ્રમાણે કોનેન્ડમાં દાખલ થયો અને રકોનરવીષ માટે ચલ કરના લાગ્યો એટલામાં જ જેવર્ગીયથી માડ પરનારો ત્યા તાર આવ્યો અને મનની મુગદો પાડ પડે તે પહેલા જ રડો ભાગતા મેખ-શશ્વીનુ ૧૦ ભાગ્યુ તેમ પિતાના મૃત્યુથી ગમગીનીમાં ગરકાન થયો અને હવે 'કેણી ગમમ જગતુ બરબુ' રિથિતિ થઈ.

પ્રકરણ સાતમું

લેડીઝ રૂમ.

નૈસનન્ય કોનેન્ડના પશ્ચિમ તરફના બાગમાં એક જાણુ એ લેડીઝ રૂમ હતી આ રૂમ મિશાળ હતી જોટલા ઉપગના નાના છબમાં મેગાર આરામખુરશીઓ હતી અદરના ભાગમાં પણ ખુરશીટનન-ચોપડીયોનુ ડબાટ-પાણીના ડુબ્બ-અરીસો, મો ધોરાને વોશ-ટુવાલ વગેરેની સવળી વ્યવસ્થા હતી એક જાણુ નાનું બટન દાખવાથી પટાનાજો આવતો અને ખીનું બટન ૧૫નાથી પ્રીન્સીપાલના રૂમમાં થટડી વાગતી જોટલા ઉપર નાના ચક્ર નાખી દેવામાં આવ્યા હતા. એડમીનિસ્ટ્રને માટે નાનો કેર્ટ પણ હતો અને પામે જ નાનો બાજ

હતો આ બાબુ પુરુષ વિદ્યાર્થીઓને આપવાની મનાઈ હતી. પરંતુ ગેધરીંગને દિવસે કાષ્ઠક સ્વનત્રતા હતી કૉલેજમાંથી પાસ થઈ નીકળેલી ગ્રેજુએટ લગિનીઓ સુપ્રસિદ્ધ વખતના આરિસ્ટર-દામતર-ઓનરેશન મેગ્ગરા-લેખકો-આસીગટટ કનેક્ટરોની પત્નીઓ થઈ હતી એમની પ્રજા આ કૉલેજમાં લાલુતી હતી એમને આ રૂમ-આ જગ્યા જોતા ભૂતકાળ સાબરી આવતો અને પોતાના પતિઓને 'હું અહીં બેસી વાચતી આ ખુરશી ઉપર બેની તમારા હાથે વાચતી ચોપડીની અર ચીકી રાખી વાચનાનો ઝોળ કરતી બારેમાર કૉલેજમાં કાગળ મગારની અને પહેલા અવરમાં જે દિવસે ટપાન આવવાની હોય તે દિવસ ટપાવ આ ચારિના પ્રોફેસરના લે-અરમાં ધ્યાન વાગતું નહિ વળી બીજી વહેતી કે 'તમને કૉલેજના ગેધરીંગમાં પહેલા જોવા હતા અને તે રિસથી તમે ચીરી વખત થયા,' વળી કોઈ પારસપુ બાબુ તો એટલે સુધી કહેતી કે 'તમે કેટલી વાર બોલુનારા સાથે ચીરી મોકનતા પરંતુ અમારી કૉલેજમાં એટલી ચોક્કસાઈ હતી કે અતીતિને જડમૂળથી ઉખેડી નાખનામાં આવતી પુરુષ તો કૉલેજમાં મળી શકતો જ નહિ હા, કૉલેજની ગ્ગમ્મિ ઉપર આવ વાંધી અમારા અનના વિચાર નહાયા હતા અને અમે અમારી ઇન્જિન્યુસાર પગલુના માગતા હતા પણ અમે અમારી કૉલેજને અને અમારા માનપિતાને હરમ આવે એવું કામ કર્યું નથી, જૂના જમાનાના લોકોને કૉલેજમાં સ્ત્રી અને પુરુષ મળે એ નહિ ક્યતું હોય, એક જ જાનિના-અગર વિચાર અને સમયની પ્રગતિ સાથે પ્રજાપ્રજા નવે લગના દાખવા કૉલેજની ગ્ગમ્મિ ઉપર જ બને તો કૉલેજ નગોનાય પરંતુ એમાં કૉલેજનો ગોઠો ! પ્રથમ એ હોય છે કે જમ તે જોનાવું છે ! સમાજના બાવના અગર માની લીધના નિયમો લગ કરવાથી શી અસર થાય છે તે જનસમાજના નેતાને જોનાવું છે વ્યક્તિઓ જોઈ શકતી નથી-તેમાં એ પ્રેમાન્ધ તો નહિ જ

ગેધરીંગ પુરુષ થયું અને અનેક પત્નીઓ ગેધરીંગમાં આવેલા હતા તે આનંદ કરી આજ્ઞા ગયા માન કૉલેજમાં લાલુતી કન્યાઓ હતી ગેધરીંગના કાયદમમાં એક કાયદમ એ હતો કે સ્ત્રીઓએ પોતપોતાને આવડતું હોય તે બાબુ-વગાડતું અને પ્રોફેસરો અને કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ સાથે બાબુ વિદ્યાર્થીઓમાં યુરેઝીયન-પારસી-મુસનમાન-હાલી-ગુજરાતી હતા અને અન્યમાં એની કન્યામાં આવી હતી કે યુરેઝીયન કન્યા રી-ન સાથે ગાય-પારસીઓ પીઆનો વગાડે-મુસનમાન દી નરખા, દ્વિબીચો રીતાગ અને ગુજરાતીઓ હાર્મોનીયમ સાથે ગરબો ગાય કૉલેજના કન્યાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રોફેસરોની મેકક હતી ચઢની ખીરી હતી અને લેડીઝ રમના એટલા ઉપર બાબુઓ બેઠી હતી છુટાનાની લટમાં રજમેર ગી પની-આખને બાજે એના ધોળા કપડાનાળી યુરેઝીઅન, ધડીધડીમાં માથાબાબુ ન દેખાય માટે માથે પીન સલાળતી, નાના નાના ધોળા રૂમાયથી મો લોની અને ખબેથી સગી જતી સાડીને સફારતી પારસી બાબુ, ઝગઝગાટ ઝરીયન સાડી અને ગૌરવન ઉપર મોખીતા મોરેરી કપડાનાળી મુસનમાન કન્યાઓ, ઉઘાટ માથે નાલુકમળી અને ઝીજાપાંતરાની વેળીવાળી, ધડનણી અને ઠાપણી, સાડી પણ સુધ-

આડીવાળી આંધવક છતાં વિનીત લાગતી દક્ષીણી કન્યાઓ, અને એક આગળ પડતી અને ત્રીજી નરમાતી નાણુ નરીર અને બીજી મનની છતાં પવિત્ર પ્રભાવવાળી સુન્દર ગુજરાતી કન્યાઓને જોઈ એમના કાકીય કથાથી ગાયન સાલગરાની અમૂલ્ય તકથી વિદ્યાર્થીઓના મન ગળી ગયા હતા એક એક જીવ જોડી વાગતી હતી કાઈ પ્રેમીએ કે દોષ્ટેય સુખી ને-ને-ન મી મહેરબાની કરી આટલું કામ કર્યો! એમ કહેતા તો ગળેને હુ આવું એ દરમિયાન પુર થઈ જાય એમ ધારી અદરથી દીનગીર ચર્ચ જતો લેડીઝ રૂમમાં આજ અપૂર્વ આનંદ હતો સ્ત્રીઓને પારંગતમાં બેસાડે, મન આપવા હવે તથી નીસીદર ચલા કે વકિયાન કરેના હવે તથી કારણ સ્ત્રીઓ પુરુષની જગાનરી કરી તો એમ તથી પગ પરીક્ષામાં, ન્યુનપ્રામમાં, બુદ્ધિદૌગધ્યમાં, અગીતમાં અને પ્રેમમાં-હવેની કામળ વાગધીમાં પુરુષો સ્ત્રીઓથી હાથા છે અને એ પુરુષવત દષ્ટાન્ત મીસ દલાત હતી હવેને વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે જે દેશમાં અભાગે નીકળવધીનું નામ તથી, જ્યાં ધરમાંથી બહાર કાઢવામાં પાપ મનાય છે, જ્યાં સ્ત્રીએ સ્વાતંત્ર્યને નાથક તથી એમ માન્યતા છે, ત્યાં સુન્દર શીવીમાં, હાવલાવથી બોલવામાં, શ્રોતા ઉપર અસર કરવામાં, દિગ્મતથી બોલવામાં, જગ પશુ મજાગવાવિના પ્રાપ્તિવાન જવામાં પ્રથમ આવે એ કાઈ બોલી મચરરીની વાત છે! મીસ નાથને ગેધરીંગમાં જ શ્રોતાઓએ તાલીયો-ત્રી સીઅર્થથી વધારી લીધી હતી સમિતનમાં જે તે મીસ દલાત પામે આવી એને અભિનંદન આપતા હતા, ત્રીન્વીપાય અને જ્યેના પત્રી તેમ જ બીજા પ્રેમીઓ આમ લેડીઝ રૂમમાં જઈ હૃદયપૂર્વક મેલેન્ડ કરી એને પ્રેમથી વધારી લીધી હતી અને જ્યેની મેલેનપણીઓમાં તે વાઈક અજ્ઞાન ઈશ્યા, આન લાગણી જવાઈ હતી

ક્રમના ગાયન નર થયા અને નાન્ત મગડતી ન નીમાં આ સરગની મરિરમાં જાણે દેવકન્યાઓ ગાતી ન હોય, મકગના મહોગમાં મહાશ્વેતા જ ન હોય તેમ અભાગેનું વાતાવરણ હવે ઉજેછ જાણુતાગને રી-નમાં-ત્રીઓમાં જ મલેગ આતી, સ્વદેશીના મોહવાળાને મીતાગમાં જ ખુબી લાગી અને જગની મુગગતતા આ-કોને ગરમીમાં જ સગીતની અરધિ જણાઈ ગાયન પુરા થયા અને સભા વિખેરાઈ કન્યાઓ અને પ્રેમીસરામાં આનંદ છવાયો, માન વિદ્યાર્થીઓ જ દીવગીર થયા યુગ્મીઅત-પાગમીઓ લણિડ લાગણીઓનાથા હોઈ "Nice thing, Miss Rosa's voice is charming" અરે કાવળ! પેસી ગુલેગુ-નો મોટો સરોહ! ચા-યા પેસુ! એમ વખાણુમે એટલે તને પરનસે કે! એટલું જ થતું દક્ષણીભાઈઓ અમારામાં અગીત કતા છે પણ પશ્ચિમનો પવન આવે છે કરી દીવગીર જતા બિચારા મુજરાતીઓ ત્રીજી જ દૃષ્ટિએ નાખુશ હતા આવી કન્યાઓને કોણુ જાણે કેવા વર મળશે! અમારા નગીનમાં બોધક રતી, મારાં વાઈકને બીજી આવડે પણ જાના વગાડના ન આવડે પછી શા કામનું! ત્રીપ્ત ઉજેછ ત્રીપ્ત દક્ષીએ ત્રીએ ત્યારે સામી થાય છે અમારું તેજનન છે! મીસ દલાત, મીસ ગાધી, મીસ પક્ષા કોણુ જાણે કોને જશે! મીસ દલાતમાં શુ મળ્યું છે તે મેલા

પ્રોફેસર સાહેબ મોઢા છે, નથી રૂપ-નથી શુભુ-પણ એમા કાઠી છે ખરૂં આપણેને મી મહેતા ! તમારી દીવાળીને જ્યાં આવના દમમા કોનેજ દેખાડો-અત્યા ઉત્તમના ! તમે જાડી શુદ્ધિ વાળા તો અગ્નિને નખોડનાના જ-વગેરે વાત ચાલતી હતી અને મુખદુ ખના નિચાર કરતા -રાનમા રખેને સ્વપ્ના આવે એવો વિચાર કરતા પ્રિયગયા-લીનાધર માત્ર શાન્તિનાના જવાથી દીનગીર થઈ હોરટેનમા પવો ગ્લો હતો

કન્યાઓને મોડી ગત થઈ જનાથી પ્રી-સીપાને ખાસ માણ્યો, વીકટેરીયા અને મોટરની અવગ્યા કરી હતી અને એક બીજાને એ મગી છુગી પડી મીસ દલાને તેડવા એના પિતાને યેગથી ફાનસ અને ગાડી નઈ માણુસ આનુ દવુ પ્રી-સીપાને માણુમની ખાત્રી કરી મીસ દલાને જવા રજા આપી અને મીન દલાન ગાડીમા બેગી આડીતુ પગથીયુ ચડે છે ત્યાં એક પટાવાગો આ યો અને "બાઈ આ પાપીટ અને ચીગી તમાગ નામની છે તે તમને આપનારી છે " કોનેજમા આટલી ગતે મારા નામની ચીગી પાડીટ શાના એની મીસ દલાને ચિન્તા થઈ 'બદુ સા' ફગી ગાડીમા બેગી-પોટ સામુ મધ્યુ- ચીગી ઉધારીને લખનાગુ નામ જોઈ ચમગી

-અપૂર્ણ

અન્યાવલોકન.

૧. સ્ત્રીઓ અને મમાજમેના -નેષક, ના. લોગીન્દ્રરાન રતનનાન દીવેરીયા, બી એ., પ્રકાશ, ગ કન્સનતાસ બે. સ્ત્રીનળીયા, મુ ૫, ૧ ૦- ૦ ૧ ૧૪૦

શુભાની હિન્દુ સ્ત્રીઓ માટે મુનાઈમા અપાયેલી સ્ત્રીસમ્યાઓમા ભગિનીસમાજની પ્રાપનાથી એનો ઉમેરો થયો છે એ સમ્યાના આદ્ય પ્રેરક તથા મુખ્ય સચાનક ગ કન્સનદામ સ્ત્રીનળીયા છે ભાગ ૧ મેવાની મેવાનું જનનત લેનાર હિંદુ મેરઠમાના તે બાઈ એક છે સનનમ ઝાલ દિન્ડિઆ મોમાઈનીના જુદા જુદા મલાસાએ પોતપોતાને અનુકૂળ સમ્યાને પોતાની ફગી લીધી ૨ સ્ત્રીનળીયાએ સ્ત્રીહિનની નિશામા વાચ કરવાનું સ્ત્રીમધ્યે છે ભગિની સમાજ દેમના અમતુ ફન છે તે સમ્યા મુનાઈ સહેગના જુદા જુદા ભાગોમા સ્ત્રીઓ માટે મુજરાનના દિસાદી વિદાનો પાસે સ્ત્રી-ઉપયોગી વિષયો વિરો વ્યાખ્યાનો અપાને ઈ તેમજ મોપાનીયા તથા પુનકો નખારી પ્રમટ કરે છે જે સમયે મુખાઈમા તેમજ અન્યન સ્ત્રીઓના શિશુલુ તરફ જોઈએ તેનું ધ્યાન અપાતુ નથી, જે સમયે સ્ત્રીઓ વાચનમા કે માર્ગનિક પ્રવૃત્તિઓમા રસ લેતી નથી અને જે સમયે સ્ત્રીઓને માટે કોઈ પણ પ્રકારનું કાન દરનારેના ઉત્સાહ મન્દ પડી જાય એવી નિરાશાજનક બેદરકારી લોકો તરફથી જતાનવામા આવે છે તે વખતે રા જવાની રસ મોતીનાળા, રા કેશનનામ મણિપાર,

ગ હિન્મતવાન અગરીયા, રા ભોગીન્દ્રના દીવેગીયા, ૧૮ કન્મનદત સ્તીતગીયા અને સ્ત્રી દિલેષીઓ ગાનિથી અને દહતાથી જે ઉપયોગી હાય ક્યેં જાય છે તે માટે લહેમની જેટલી પ્રયત્ના થાય તેટલી થોડી ડ

“સ્ત્રીઓ અને સમાજસેના” એ ભગિનીસમાજ પુસ્તકમાળાનો પ્રથમ અંક છે એ લઘુ પુસ્તક ગુજરાતના જાણીતા જીહિનૈથી લેખક રા ભોગીન્દ્રના દીવેગીયા પામે લખ્યા હુ છે ગુજરાતના અન્ય શિક્ષિત યુવાનો જ્યાં “ સાહિત્ય મેવા, ” “ અમાજ સેના ” “ ગાદીસેવા ” આદિ જાન્ય લાનનોઓની મ્હોની મ્હોની વાતો કરીને જ નિગમે છે અથવા તો અન્યની કૃતિઓ ઉપર નિરુત્તર અને વિનાશક નિંદાઓ કરી જૂતજૂત થાય છે ત્યારે ગ ભોગીન્દ્રના દીવેગીયા કોઈ પણ પ્રકારની ધાપણ કર્યા વગર ગુજરાતના જનસમાજને, ગુજરાતના સ્ત્રીજનોને અને ગુજરાતના બાળકોને એ પહે તથા બોધ મળે તેવા પુસ્તકોની પરખણા લખી ગુજરાતના સાહિત્ય સંવર્ધન ક્યેં જાય છે “ મૃદુલા, ” “ ઉપાકાન્ત, ” “ ઔચિત્ય-ચંદ્રકેતુ, ” “ મોલિની, ” “ મૌનિસિદ્ધર ” આદિ અનેક અસાધ્ય જીવનના વિવિધ ચિત્રો આજેનારી લેમની ગિસીની નવનકલાઓ પુસ્તકરૂપે પ્રસ્તુત થયેલી છે તે ઉપરાંત, “અમેલી” “ મેહુ કે મોહ ” આદિ આતુ વાર્તાઓ “ જીગોષ ” માટે, “ કૌનેટ-અનની આતુ વાના અમાજસેના માટે, “ લખ્ય ધમ કે કગર ” એ આતુ વાર્તા સાહિત્ય માટે, “ અમ્મિન ” ની આતુ નાનાં ગુજરાતી માટે એ પ્રમાણે અનેક સામયિક પત્રોની આતુ વાર્તાઓના લેખક તેઓ છે તે ઉપરાંત, ૬૫ નાનાંઓ, ૮૩ લેખો વગેરે હુદક હુદક લેખો પણ માસિક કે સાપ્તાહિકોમાં તેઓ લખે તે તો જુદા “ રાજમાર્ગેના મુસાફર, ” “ દોઝાખની વાતો ” “ નવરંગી બાળકો ” આદિ ન્હાનકદા પુસ્તકો પણ લેમને લખ્યા છે હુદકામાં, રા ભોગીન્દ્રના દીવેગીયાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ નિરમલકારક જનતાથી મુક્ત છે પરંતુ માત્ર સમ્પ્રદાયની દૃષ્ટિથી જ લેમની પ્રવૃત્તિ પ્રશંસાપાત્ર છે એમ નથી પ્રકારની દૃષ્ટિથી લેમના લેખો સર્વિશેષ પ્રશંસાના પાત્ર છે તેઓના પુસ્તકોનું નાનાવગણ નીતિમય અને પ્રગતિકે તેમ છે તથા લેમની લખાવટ સુખ અને સ્વચ્છરી હોય છે વિશેષ ગુજરાતની વાચનારી આવડમ એ ન થાકના લેખકની નિરન્તર પ્રવૃત્તિ માટે લેમનો જેટલો ઉપકાર માને તેટલો થોડો છે

“સ્ત્રીઓ અને સમાજસેના” એ પુસ્તક રા ભોગીન્દ્રના ભગિનીસમાજ આગળ આપેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમૂહ છે (૧) સ્ત્રીઓ મનન છે, (૨) મૃદુમેવા-દેશમેવા, (૩) તનમેવા, મનમેવા, ધનમેવા, (૪) અગિયો પ્રાંતિ ફજ, (૫) વિધવા પ્રતિ ૧૨૪, (૬) અનાથ-અશક્ત-મેવા (૭) સ્વધ્યાઓ અને સહકાર, (૮) જાહેરજીવન અને સ્ત્રીઓ (૯) ઉપસહાર એ રા ભોગીન્દ્રના પસંદ કરેલા વિષયો છે આ ઉપરથી લેમની દૃષ્ટિ મર્યાદાની નિરાનતા પ્રતીત થશે આ જુદા વિષયો વિશે લેમને દસવેના વિચારો અવધીન કાનને અનુસરના અને પ્રગતિકે હોવાની સાથે કરેલ અને વ્યાવહારિક છે વ્યાખ્યાનો વ્યાખ્યાનોના રૂપમાં નહોતા કા પનિક સવાદોના રૂપમાં હોવાથી સ્ત્રીઓને વધારે મનોરજ

નીવડવાનો સલાવ છે જેઓના મગજને પદ્ધતિસર નિચાર કરવાને ટેવાયના નથી હાતા તેના મનુષ્યોને માટે આના ઉપમા વખાયના લેખો વધારે અસરકારક થાય છે સૈની સગ્ન પ્રવાહિની અને અર્થબોધક છે એકદરે, આખું પુસ્તક એટલું બહુ માઠું છે કે તે પુસ્તકનો બહુ પ્રસાર થાય એ ઇચ્છ્યા યોગ્ય છે મૂલ્ય ૦-૪-૦ ગમ્મ્યુ હોત તો વધારે સાઠ થાત શ્રીમત મોહનદાસ કરમચ ગાંધી જેવા મહાન પુરો લખેલી વાલ્કલિક પ્રત્તાવના પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં ઓર ઉમેરો કરે છે

અ ન પ યા

૨. નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સદગુણલક્ષ્મી તથા અન્ય લેખો —

લેખન-સ્વ માં નસન્તના ચન્દ્રશંકર પંથા પ્રકાશક, રા ન નરહરિરામ માધવગમ ત્રિપાળી, મુબાર્ક મૂલ્ય ૩ ૦-૧૦-૦ ૫/ ૧૨૭

આ પત્રના એક તરી ગા રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંથાના અમરચ પત્નીની આ લેખનમેવાની મોઢ દરેણી ગા જાવાવાળી આત્મહાત્ની વૃત્તિથી લઈએ છીએ સરસ્વતી-ચન્દ્રના ત્રીજા ભાગની અપભ્રંશનિકાદ્વારા ગુજરાતી વાચકને પરિચિત એ સમર્થનલક્ષ્મી અને કા બગીના ગુજરાતી ભાષાનગકાર ગ ગ જગનનાન હરિનાન પંથાના તેઓ પુત્રી હતા મોસાળ અને પીએર બન્ને યથે નિધાની અખ્ય મેરા ચાનતી હોનાથી સૌ વસન્ત બામા નિધાનુગમ અને વાચનાભિરુચિ માફ પોપણ પામ્યા હતા આ વૃત્તિઓને કાળજીથી અને મમતાભર્યા ઉમળકાથી પોષે એટલું જ નહીં પણ આવી વૃત્તિઓ ન હોય ત્યાંએ પોતાની તેજ ક્ષુદ્ધિ અને મેદાળ હૃદયથી-કામગી જતા દર આગ્રહથી તેમનો આરિભાવ કરાવે એના પતિની પત્ની થવાનું સહભાગ્ય એમને પ્રાપ્ત થયું હતું એ પતિના સાહચર્યમાં એમની વગજ વૃત્તિઓને જે ઉત્તેજન મળ્યું તેનું ફળ-અતિશય અપ ફળ આ ગ્રથમાં છે રા રા ચન્દ્રશંકરની સાહચર્યની ભાવના એમની કનિતામાં અને એમના પ્રત્યે લેખોદ્વારા ગુજરાતના રસિક હૃદયોમાં પ્રતિષ્ઠા પામેલી છે છતાં આ ગ્રથના ઉપોદ્ધાતમાં એમને એ વિશે જે સંક્ષેપમાં કહ્યું છે તે ઉતારવું અનુચિત નહિ લાગે

“ અનેક આત્માઓને પિસામો અને ગ્રેગલા આપે એનું મૃદુ રચવા ઉપગમ સાહિત્યસેવા અને સમાજમેવાના પ્રદેશમાં પોતાનો નમ્ર અશ આપવાની ધમ્મશુદ્ધિ મુદારા પત્નીમાં ગ્રેગલામાં અને પોપવામાં મહારી બે પ્રિય ભાવનાઓ નિમિત્ત બની હતી એ ભાવના આત્માનિર્ભરની અને બીજી ભાવના મેદમચ સહકારનની આત્માવિભાવની ભાવના આ પોતામાં નેરી સર શક્તિઓનો સપૂર્ણ ઉપયોગ અને તે ઉપયોગદ્વારા નિકાસ એ મન આત્માઓનો ધમ છે અને અધિપત છે જે મનુષ્ય પોતાની શક્તિઓનો મપૂર્ણ આરિભાવ કરવા પોતાનાથી બનતો પ્રયાસ કરતો નથી તે આત્મોની છે એટલું જ નહિ, પરન્તુ સમાજોથી પણ છે આત્મોનો

આપિલાવ એ જ જીવનની સાચી સફલતા છે. વ્યક્તિવિકાસની તેમ જ સમાજસેવાની દૃષ્ટિ-
એથી પોતાના આત્માના આપિલાવથી પોતાના જીવનને સફલ કરવા પ્રયાસ કરતા આત્માને
અનુકૂળ થયું એ અન્ય આત્માઓનો ધર્મ છે. વિશેષતઃ એ આત્માની સાથે નિકટ સ્નેહ
મમવની અન્યએથી બધાયેલા આત્માઓનો દમ્પતીજીવનની-એકમય સહજીવનની-ભાવના
આ દમ્પતીજીવનની સાચી સફલતા શારીરિક સુખોના સહભોગમા જ નહિ, પરંતુ તે
ઉપરાંત જીવનના હિત પ્રત્યેના સહમયારમા વસ્તુતઃ સમાયેલી છે. પોતાપોતાના આત્મા
ઓના અતન આપિલાવના ધર્મને અનુસરીને જેમ સહજીવન વિશેષ તેમ દમ્પતીજીવનની
સફલતા વિશેષ "

આ એ ભાવનાએથી પ્રેરણા પતિએ પત્નીના સરકારો બજાવેલા જે જે કાર્ય
કર્મ તેને પરિણામે રૂઝ વસતનાને લેખક થવાની " ધમ્મશુદ્ધિ " થઈ અને સમાજસેવા કરવા
તેમણે એ જન્મનાખર્ચસક્ષર્પની માથાળું હુંફ નીચે રાડગાત કરી પણ ૩૨ વર્ષની ઉંમરે અકાલ
અવસાન થવાથી તેમના અને તેમના પતિના મનોરથો પૂરત થયા અનેક વર્ષોથી કરેલી તૈયારી
આખના પચાસનામા હતી ન હતી થઈથઈ એ વસતના દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્ય અને સમાજની
સેવા થવાની આતા ફળીજૂત ન થઈ એટલું જ નહિ પણ તેમના મૃત્યુથી એકાકી થયેલા તેમના
પતિની તેમના સાહચર્યદ્વારા ગુજરાતના જીવનની વિવિધ સેવાઓ કરવાના મનોરથો પણ ખડિત થઈ
ગયા. આ રીતે આ અન્દરાડગના આ બેનકા હુ ખમા-સહચારિણીના મૃત્યુથી અને મનોરથોની મુજાથી
થયેલા હુ ખમા આશ્વાસનરૂપ અમારી સહાનુભૂતિ નીનડની હોય તો અમે અત્ર તે દર્શાવીએ છીએ
પત્નીની નાયનાલિસચિ પોપના વિચાર્યોદ્ધામા પણ પતિ પોતાની સમક્ષ પત્નીપાસે હુમ્તમે
વચ્ચી તેની નિચાગશકિત પ્રદીપ કરતો-પત્નીને " આત્માનિર્ભાર "ની અનુકૂલતા કરી આપતો
આ સ્થિતિમા પત્નીએ " મેરાતુલ અરસ " નામની ઉર્દુ કથાનુ પારસી ગુજરાતીમા થએલું
ભાષાતર વાંચ્યું એમા બે બહેનોની કથા છે અને તેમાએ નાની બેન સહજીવનદમીની
કુલોદ્ધારિણી કથા વિશેષ છે. કથામા કે એના પ્રસંગોમા કે ચારિત્ર્યનિરૂપણમા ચમત્કાર નથી
પણ સર્વ સામાન્ય જનસમૂહને હમેશના પરિચયનુ લાગનાથી સુધારણાની પ્રેરણા કરનાર અને
પ્રાપ્ત કરી શકાય એવો આદર્શ દર્શાવનાર છે. સહજીવનદમી શુષ્કસુદરી કરતા જ્યકુમારી જેવી
વિશેષ છે છતાં પણ એની સરળતા, એની મમતા, એની મીઠાશ, એનો આત્મવિશ્વાસ અને
મનોમુગ્ધ, એના હિતની મહોદાઈ, એની કુલીનતા, એની વ્યવહારકુશલતા, એની નમ્રતામા
સમાએથી મહત્તા વગેરે ગુણો એવા છે જે નિરતર આદરપાત્ર થાય છે જ આમ હોવાથી
દમ્પતીને એ મધ ગમ્યો પણ પતિને સાથે સાથે લાગ્યું કે પારસી ગુજરાતીને લીધે આ મધ
હિન્દુકુટુમ્બોમા બેઠએ તેટલું આદરમાન નહીં પામે આરે બે તે સરળ હિન્દુ ગુજરાતી
ભાષામા બધાયે હોય તો એમા ગહેવા બોલ અને રસ અનેક કુટુંબોને સુખી કરી શકશે
પતિએ સૂચના કરી અને પતિનતાએ તેનો અમથ કર્યો આખો પ્રય સાદત વાચી જવાય
છે મૂળનો રસ કામચ ગણો છે અને સ્વ વસતબાની સરળ સ્વાભાવિક સરકારી અને મીઠી

આપાથી વાર્તા યધારે મનોહર બની છે મૂળના સરકારો નિશાળ વાંચન, પતિની માથેની વાન-ચિત્ર અને પત્રનેખનથી સા। એમાં દીપી નીકળ્યા છે એ વચ્ચેના સા। પત્રનેખક હતાં અને એ પત્રોનો મગ્ન હોઈ જિવે જ્યાં તે દિવસે એમની લલિત, સરળ, ઉચિત, રમતીઆળ જતા ગજીર શૈલિ અને જીવનની વિવિધ સામગ્રીમાથી મેળવેલો રસ નાચકોને આકર્ષ્યાં નિના નહી રહે એમનામાં સ્વજનચકિત નહોતી પરંતુ સગળ અને રમિ-ભાષાનર દરનાની એમની કળા, એઓ વધારે જ્યાં હોત તો અધિક ખીન અને જીવંતી સાહિત્ય સમૃદ્ધ થાત પા ન થાત પરંતુ ગુજરાતી અ પશ્ચિમી મત્સરીઓ અને દુભાગિઓ માર્ટે એઓ નિશાળ નાચનઆહિત્ય નેપાળ જત એમ નામે છે એમ લાગે છે એમ જરા ચકો-ચથી નહોતાનું કારણ એઓ જ કે જીવનના પાછા વર્ષોમાં એઓ તદુરૂપ ગતતા નહોતાં અને રોગગ્રસ્ત દેહ કેટલું કામ કરના દે અને કેટલું ન કરવા દે એનો ક્યાસ જગે કમળ છે. અહીંસાસની વાન છે કે એમને મારેની આગ નિશાળ થઈ છે ગુજરાતને માથે ગાપ હોય એવું લાગે છે ત્હીઓ સાહિત્ય સેના કરવા ઉદ્બુઝ થાય છે ત્યાં કૂર મૃત્યુ એમને આ સસારમાથી લઈ જાય છે અથવા બીજી રીતે દુખી કરે છે સુમતિ નિજવાર્ગી, 'ત્રિભુવનતનયા', ઉર્મિલા, પ્રિયમતી મુનની કથા કથા રસિય ગુજરાતીને શોકમદ નથી કરતી 'વીનાનાની જીવનકલા' વાંચી દરિ નહાનાનાને આ લેખકને પૂછેલો પ્રશ્ન હતો એવો ને એવો જ તીવ્ર અને દાઢી રચેલો છે "આપણી આશામરી સુદરીઓ આટલી રહેતી ખરી કેમ પડે છે" બગાળામાં વર્તમાન બગાળી સાહિત્યને સુસિદ્ધિત સુદરીઓના પ્રેમપત્રોની સમૃદ્ધિ મળના ઉપગત કાવ્ય, નાટક, વાર્તા, નિવંધ આદિની વિવિધ સામગ્રી જેવી તેવી મળતી નથી

હવે ગુજરાતમાં નવચેતનનો સચાર થતો જાય છે ત્હીશિક્ષણનો પ્રસાર પણ વધતો જાય છે એટલે ગુજરાતી સાહિત્ય પણ સ્ત્રીનેખકથી શોભિત થવા વિના રહેશે નહીં અને એવેર નિમ્ન આવશે ત્યારે આ જમાનાની સર્વે અગ્રગામીની લેખિકાઓની નાની નાની મેરાઓ પણ ચોખ્ખા આરસકાર પામ્યા નિના રહેશે નહીં

૨ વા મહેતા

મુખ્યમંત્રિનિવર્તિના નવા ગુજરાતી વાઈસ-રૉયેવર.

લેખક - રા રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

ગુજરાતના એક અગ્રગણ્ય ધારાસભી અને કેળવણીના પ્રેક્ષતા રા ચીમનનાથ હરિલાલ સેનલવાઈ, એડવોકેટ, ને મુખ્યમંત્રિ સરકારે મુખ્યમંત્રિનિવર્તિના વાઈસ-રૉયેવર તરીકે ગયા માર્ચ માસમાં નીમ્યા છે, એ વાત પ્રસિદ્ધિમાં આવતા ક્યા ગુજરાતીને અભિમાન થવા નિના રહેશે? સરકારના કારોબારીઓ હિન્દના સત્યુત્તેની સેવાની કદર કરના હાલતે અને ચાનતે આનાકાની કરે છે, છતાં પણ કોઈ કોઈ વખતે ના છૂટકે પણ જે જૂદ જૂદ છે

તેવી રિત ન હટતુ પશ્ચિમ રા ચીમનલાલની આ નીમણક છે એ નીમણક કરના માટે અમે નામદાર સગકાગને અમદારી મધુર્ણ અમતિ નાંખીએ છીએ, ત્યારે બીજા પક્ષે ગ ચીમનલાલને રેગમેનાનો આ એક બીજો પ્રયત્ન ઉપલબ્ધ થતા માટે અત્યત આનન્દથી અભિનન્દન આપતાં, આમટે અત કગલુથી ઇચ્છીએ છીએ કે તેમનુ આ નવુ પદ યશસ્વી નીવડે।

મુખાઈની યુનિવર્સિટીની આ જગ્યા ઉપર આગળ ઉપર પણ દેહીલાહઓની ફૂની જવાઈ નીમણકો થઈ છે, પરંતુ એક યુગ્મલીને તો તે માન આજે જ પ્રાપ્ત થયુ છે એ અભિમાનનુ જ કાગલુ છે ન ચીમનલાલને યુગ્મગન મમરત આજ આગળ છે એક દક્ષ ધારાશાળી તરિકે, ગવનગની અને રાઈમગવની કાઉન્સીનોમા એક પ્રનિરિત સભાસદ તરિકે, દેતની ગણીય પ્રતિષ્ઠાઓના એક પ્રમિદ્ધ મુગાની તરિકે, અને આ ઓ ઉપગન મુખાઈની કોપોરિશનમા આજ કેટલાયે વર્ષથી મુખ્ય કમીટિના પ્રમુખ તરિકે એ સારી રીતે બાણીતા છે છેક ૧૮૯૫ થી મુખ્ય યુનિવર્સિટીની સેનેટમા અને ૧૮૯૯ થી મીનીસ્ટરના એ એક ઉત્સાહી સભાસદ છે, એ પા એટલુ જ મુપ્રસિદ્ધ છે ન મહાઈ રાનાડે, ન કાલીનાથ તેનમ અને ન ચીમાનુ ગોખલે આ જોના મહારતનોની કંગ આ પ માટે અગ્રાને એ અગે હરી નહિ, જે પદ માટે આ નગ્ગને સર્વોચ્ચ, બીજા અનેક કંગતા નધારે લાયક હતા, તે પદ ઉપર ગહીને હેમચે દેશન એના નધારે સગીનપલે કરી હોન, તેવા પ્રસંગો હેમચે આપવામા ન આમા એ એ દુખમર્ણુ નથી આ મહર્ષિઓને જે પ્રસન્ન પ્રાપ્ત ન થયો, એ લાલ રા ચીમનલાલ આજે આમ પ્રાપ્ત થયો છે એ અત્યત ખુશી થવા જેનુ છે અને એ માટે રા ચીમનલાલ અમે અત કગલુથી અભિનન્દન આપીએ છીએ, ઓ હૃદયથી એ જ ઇચ્છીએ છીએ કે યુનિવર્સિટીની આ માનવત પદવિ ઉપર ગહી નિહરતા અને સ્વતન્ત્રતાથી કેળવણીના પ્રમેને ઉદાપોહ દક્ષતાથી કરી, તેના નિર્ણય પણ તેટલા જ નિશ્ચય હૃદયથી એ કરે, પ્રાગની કેળવણીના પ્રમેને પિન ઉમે વધારે ગભીર સ્વરૂપ ધારણ કરતા બન્યે, અને તેમણે મુદ્દને અગે આજે નવેસરથી તપાસાવાનો સમય આયો છે, તેના વખતે ઔદાર્ય અને દક્ષતા તેમના ઉપર આપ્રાગ્ય ભોગવે એ જ ઇષ્ટ છે આજપરત હેમચે કેળવણીના અતિ ગહન પ્રમેનોનરક જે પ્રાગતિક વિચાર દર્શામા છે તે જ પ્રમાણે ઉદાર હૃદયથી પ્રભશિક્ષણને નિત્ય સ્મરણમા રાખી, હેમચના જ હૃદયોને મ્હમજી તે ઉપર જ પોતાની નવી પદ્ધતિની સર્વ મ્હમરત આપી, દેશના દિતાહિત તરફ જ પોતે મુલદક્ષ આપી, તેને જ ધર્મકર્તવ્યગણુરો તે જ આનન્દાયક કલુપ ગણુરો કેળવણીના પ્રમેને એ ગ ચીમનલાલના નિત્યના પ્રમેને દોઈ, હેમચના જીવનમા એ ઘડાઈ ગયા છે એને તેમના અનુભવનો અને હેમચની સદ્ગુણિયો સદુપયોગ જ યરો એ આગાથી ગ ચીમનલાલને ગુજરાત સપ્રેમ અતગના અભિનન્દન આપે છે અમદારી આ આશા ફવવતી બનો અને અન્દાગ આ અભિનન્દન આર્થક હો।

What will hold
the British Empire together?

'What will hold such an Empire as the British together this great hilly scattered sea-linked association of ancient states and new formed countries Oriental nations and continental colonies? What will enable it to resist the endless internal strains the inevitable external pressures and attacks to which it must be subjected? This is the primary question for British Imperialism everything else is secondary or subordinated to that. It is to the free consent and participation of its constituent peoples that we must look for its continuance.

H G WELLS

पुस्तक
२२३

पुस्तक
२३१

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજેરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજેરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણે તીજેરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સઘળી ગદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજેરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજેરીઓનું બેડકામ ફક્ત રેવીટ ચા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજેરીઓ તોડી શકાય. હાલની મુઘરેલી રીત મુજબ અગતનું બેડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુબાઈ.

માથેરાન

રૉયલ હીંદુ હોટેલમાં

એપ્રીલ અને મે માસ પસાર કરવા હોયતો અત્યાચ્છી જ તમારે પોતાને માટે અથવા તમારા કુટુંબો માટે જગા મીઝર્વ કરાવવાથી ગયા વરસની પેઠે નિગમ થવું પડ્યું નહીં.

રૉયલ હીંદુ હોટેલ

પોતાની ઉત્તમ મગવડોથી એટલું ખર્ચુ તો લોકપ્રિય કરી ચુક્યું છે કે તેનાં વખાણ કરવાં તે સોના ઉપર ઢોળ ચઢાવવા બરોબર છે.

વધુ વિગતો માટે-પુછો-સંજો-અથવા ટેલીફોન કરો

ગોવિન્દજી વસનજી

ચી-ખાન-મુબાઈ

અથવા

“ચાક હોલ”

ટેલીફોન નં. ૧૬૫૧

માથેરાન.

પંકાયલા, પુરાણા અને પ્રત્યક્ષ મશીન

પોલીશની શરૂઆત કાના

અને આ રીતે એ કેમજેવેલ ધધાની સપાટીય લાગના

ઝવેરી કાનજ માલજ

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનાયર

હજી પણ કંઈ નથી જુલિઓ,

નસા માટ, નવા લગણા, અને નસા અનખરો

તેચાઝ કર્યા જ જાય છે !

કુદાને પધારી તજી વઈ જોગો તો

જરૂર જ મોહગો !

પરિણામે અમને ખટાયા પિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે ?

અખટુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

ટેલીફોન નં ૭૮૦

આનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર

અમારી જમને દેશ ભવનાચિનાં જોવાનીસ ક્રેવ વિરેશની મપક કિફાવત ભાવે અને નમનનાં બનેલી ગીતે મળીસ ■ જુની જુની ભવની સારીએ પાવક કાન્ લેમીન - ની વાયલો મજીની દીર્ઘો ક જરેરી રા મમનપર જીની તથા મસમની ઉતારો શી નુ અને જીનું વેદવાગે બલનામ ચાલમેન ખાસ મનપસ દ મડ તેવી ભવનુ તેસાર છે
'કેસાર પધા ।' અને ભવેજ ખાતી મ્દે

આનુઓ માટે સિલાઈખાતુ

અમાને ખાત કસાટેક છે તેમા સ ની દુ અનેસવ મેમની ખાનુઓ માટે ખજા ન બન્ધા મેના જુની જુની વળના જપના નુ સાલીઓ પોત નિ નિ દેખામા છે ની મેનની પ્રિસાઈની હમે વારામ તેમા સ્ત્રી આપમા માટે છે
બહાગ્યામના ઓ । સી પી થી મો. નવામા આવે છે

બી કલ્યાણની કંપની

કેન્ડી કાપન તથા જરી માનતા વેપારી
૬—૬૬ બા. જરીસામા મિનિ. ૫, ન ૩૧૫ કાન ની રા. મનાઈ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ

ફેબોલીન

(કેસીનનાઈ વળન)

નવગા તાનીઆ (મેસેરીઆ) તાવો ઉપર અમ્મી
કનાજ ક આ દના મીનાઈન વગની હોવાથી
તેની પાગથી ખગમ અમગ થતી નથી કમિન
૨ ૦ ૮ ૦

વેલ્ટેબલ

ગેનિઝ મીનપ

રેલી વનખનીમાની તરીરો કાન આપનારી ની પાય ।
મફિન વમાગ છે બી નરીરો કાન આપે છે આ દનાની
ગીગીઓ પછુ મળી શક છે મીમન ર ૧ ૦ ૦

ગુણવેલ એકરુક્ટ

લીક-નીઃ કપાઈન

નીસર ઓ જરામ પર સીમકની ગજો પાડી
અમગ કડ છે તેમાથી બનાવેલી ઉત્તમ દના.
કમિન ૨ ૧ ૪ ૦

મળનાનુ દના —

ધી એલમ્બીક કેમીકલ વર્કર્સ કં લી

પ્રિન્સેસ મુકા, મુખાર્કન . ૨
તથા વડોદરા કેપ.

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમા ધી તેમ જ માખણની ગરજ સાથે છે બણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીરી ઓમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક રતલ, માડાત્રણ રતલ, અને પાત્રીસ રતલના ડબામા બળીતા વેપારીઓને ત્યાં મળે છે.

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કોટન ઑઈલ કં. લી.
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનુ : નવસારી.

ગ્રાહકો : સેન્ડહર્સ્ટ ગેડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અનંદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving to the generally acknowledged standard of safety and reliability compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. 2		Rs. 2
Badminton Magazine	12 12	Parson's Magazine and Times	
Boy's Own Paper and Times Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Illustrator	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wide World Magazine	7 0
Lady's Realm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 12
Nash's Magazine	1 8	World's Work	12 8
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

America & English News Supply Agency

Near Prarthana Samaj Hall Gurgaum BOMBAY No. 4

લીખા કલ્યાણુજની કંપની

પાત્ર અસરકારક ઔષધો

૧. તાનની અકસી ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણુજની ફીનર એન્ડ એન્ડ પીલ્મ.

વિદ્વાન અને અનુભવી ડૉક્ટરોની સલાહથી નૈયા હોવામાં આવેલી માતાની ગોળીઓથી વાર્ષિક જાનનો તાન એન્ડ ફિસમા ફક્ત ચાર ગોળીઓ લીધાથી હરી નવ છે એ નવ નવ કલાકે અંકેક ગોળી પાણી અગળ ફક્ત સાથે ગળવી. ફિ. ગીગી એકનો ૩.૧.

૨. તાનલુ અકસીર મીસ્ટર.

આ મીસ્ટર થી ગળીઆ, આનરીઆ મેંગીઆ પ્રોટે જે જાનના ઝંડી તાન ઉપર ગમમીપુ અમર થાય છે મીસ્ટરના કંકત તણજ લાગ લીધાથી એન્ડ ફિસમા ગમે નેવા તાન નાણુક થાય છે અગમિ કે સુગમી જુ કાપિણુ તાગતુ નથી તાન મળ્યા પછી પધુ મે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાન આનજે નહિ ફિ ગીગી એકના ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાડીન એન્ડીક ડમેટીક ખામ

આ મનમ શરીરે જાળનાથી સધીવાત, પક્ષાત, ડુગરી, ધનુવાત, દાય પગતુ રી જુ કે નરીક ઉપર મોતે ચી આનરો પેગમા ફુખવુ કે એવા ખીમ કાપિણુ ફગો, ઓઓના કમુનાર. જે ગભાતપના ભયકર ગો, તાનગુની નળાઈ પ્રિમેર અર ઉપર એકઅગો ગમ-બાણુ અસરકારક મનમ છે અનુભવી વિદ્વાન ડૉક્ટરોની ખામ મ થી નૈયા હોવામાં આ થો છે કિમત શીગી એકના ૩ ૦-૮-૦.

૪. બકાવ એન્ડિમેટ

લાંઠ માટે નાજી જાળીતો અસરકારક મનમ લાળા વખતથી ફગાજ માને કીરથી હેગત થતા અને કાળી ગથેના ગરીએને આ મનમ લાપના અમે ખાસ ભનામણ કરીએ છીએ માન બે નણ વખતજ લગાનાથી ૧૨ મગી નવ છે અને બળતુ નથી પપુ ૧૩૬ અને જુનમો આપે છે કિમત એન્ડ બાટલીના ૩ ૦-૪-૦

૫. જુસાબની અમલકારીક ગોળીઓ.

ગમે તેરી કમજવાત ઉપર ગમે મુતી રખત થા પાણી સાથે ચાર ગોળી ગળી જનાથી પેટ માં આવે છે અને કમજવાત હો થાય છે તેનાથી પાચનશક્તિ વધે છે અને શરીરને મજબુત બનાવે છે મનમક સાથેના ગોળા અપચો પ્રિમેર પેગમા જેનથા મન ને નનની આગમક, માથાનો ફુખાવો પ્રિમેર ઉપર આ ગોળીઓ નજ કાય લાગે છે કિમત એક ટબીની ૩ ૦-૮-૦

બનાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણુજની કંપની,

જેલ દવા વેચનાર.

. ગભેસ-મડીને નાકે મુગજ જેની માગમીટ પાસે, બહારકોટ મુખાર્ક.

આન્ય —૨ ગીનાગમ મીસ્ટર કાક મારકિટ, મુખાર્ક.

શરીરની સુદરતા.

શરીરની સુખતા ગુદ્ધ વાળી અને શુ વિધમા સમાએતી છે અને લોહી અને વિર્યની નદતા

મદનમ જગી ગોળીઓ

આ જ સમાએતી છે આ ગોળીઓ તારી અને વિધિનિર્ધારના તમામ રંગો સુધારી, તીના પડના અવયવોને નદ અને મજબુત બનાવે છે મજબૂત નાશુત દરી કાન્તિમા તારી આર જ વનારો કરે છે તેના પ્રોડી મુતના મેનવી માણુમ તન્દુરતા સુર, અને કષ્ટપુષ્ટ અને છે કી ગોળી ૮૦ નો ના એક

નારવંદ્ય નારાયણુજી કેનાયજી હુડ ઓઝીસ-આમતવાન-કાઠિયાવાડ.

ધ્યાન્ય ઓઝીમ, કાલબાદેવીગર-સુ બાઈ.

નવુ પુસ્તક

નવુ પુસ્તક

કિન્ડર ગાર્ડન

સખન્ધી ૫ લેખો

વેખ - ૧ હિમતવાલ ગણેશજી અભારીઆ, એન એ, એનએન બી
કિમત બાબી ૮ ટપાન ખચ જુદું

નવુ પુસ્તક

તેયાર છે

૨

પાન્ય પ્રેમકથા.

આ પાન્ય પ્રેમકથાઓ શુદ્ધ રાવિનના એન ઉત્તમ નમૂના છે
વેખ - ૧ અન્દ્રશ કરે નર્મદાશ કરે પદ્યા, બી એ એનએન બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦

નવુ પુસ્તક

નવુ પુસ્તક

૩

નવ સૌ નસતના નન્દતર પદ્યકૃત

નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સદ્ગુણલક્ષ્મી

તથા અન્ય લેખો

કિમત રૂ ૦-૧૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું

એન એમ દિપાડી એન્ડ કંપની, બુકસેલર્સ ટ્રિ સેન સ્ટ્રીટ, સુબાઈ ન ૨

જુના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ અર્ધર્સ.

૨૦૬, ગેખ મેમ્બા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

નામુ મિ નામુ " Muffchain-Bombay " ટેરી ૧૧૧, ૧૭૪

મુથના — આ માસિમુ નામ જણારી અમારું ટેરોમ મ માવે.

ફોટોગ્રાફીનું અપ-ટુ-ડેટ કામ ।

નવા યુગને સર્વાંશે અનુકૂલ ।

ઝટવામા ઝટલી કમ્પની છબીઓ પડાનવી હોય, અને ઉત્તમ પ્રકારનું
કામ બોલુ હોય તો

ગીચીંગડ ઉપરના ફોટોગ્રાફર્સ

મેશર્સ પરમાનન્દ એન્ડ જનાર્દનને

ત્યા જાન, અને એકનાર ખાતરી ફોટો

અમ નાના નાહિ જોયેતુ એતુ ઉત્તમ કામ, મનોજન્ડ
અને નિલિને મદાય મતોપ આપતુ કામ.

ગીચીંગડ,

અમનાવાદ

પ્રતિમા નાટક

માતા ગ મલિયાલ હયાનમ ભટ્ટ.
શુભ સગવ તે ગમમસિ ભાસાન
(તમામણી વનુ છે)
ચિન્મય (૧) પામ્પર વગેરે ભુદુ
એન અમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,
પ્રિન્સન સ્ટીટ મુમ્બઈ ।

૨૦ વર્ષની જુની હુદાન,
હીગ તથા અવેગતના વેપારીઓ

સૂરજમલ લલ્લભાઈની કું.

નાં ત્યાં મે.પ. ૧ બનના મોરી તમ નાં મી આ ક્યા હીગમે તમા
માની માલેક પાના મિ. ૧ અવગન કુદક તમા જમ્બબધ મગરી
દાંતી નાંદુ રેમનનુ મેમ્પિલ ભવનુ અવેગત તમા સોના ચાગીના દાંતી
નાંચા નધાર તેમજ બાર ધી બનાવી બાપરાના આવશે
દબો માની ૨૫ મી કરી આપીયુ તેમજ અવેગતના દાગીનાનુ ગીરેર
કગી આપીયું

૬૦-૨૫-૨૨૭ કાંપબાદેવી મેડ, પોસ્ટ એકીમની મામે,
૩-૧-૧૬ મુબાઈ.

ટેરીફ
૧ ૨૩૩
ટેરીફ એન્ડ
Calmness,
Bombay

" THE ORATOR "

BY

DR. SHUKLA R. M

A book full of profound wisdom a d
instru on on oratory It teaches the art of
speaking in a persuasive and instructive spee ches
Ink pensed for the aspiring orator Most
useful for public life A important aid to the
plot for a d a nly cal treatment of the
different im he of oratory in (njarati The
subject is thoroughly li rashed out.

1908 P's ૦ 15

વક્તા

ગુરુપ્રીયમા વનુ વ ક્યા ઉપર લખાએ ૧
એકજ અને અગ્રીય પુસ્તક વનુ વ ક્યા કેમ મેગરી
સકાય હેવા ઉપર બ્યવહાર દલિથી તપલુ વિવેચન
કરેતુ અજર ભાષામા આ એકજ પુસ્તક છે ઉગત
વખાને માટે અલગ ઉપયામી દેગમેવામા ભાગી
મલ્લમાર ખાતેનુ સંજગડ માધન ચાનુ જમાનાને
મિત્ર હચ્ચામિલિથી વિદ્યાર્થીએને ખામ ઉપરો મી
આ એકજ પુસ્તક વક્તા છે

૧૦ ૩ ૨-૦-૦ લેખક, ડો. મુખ્ય
સોન એન્ડ એન્ડ, ગુડલ અધર્સ, મુમ્બઈ ૧૦ ૨

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસક્રોને માટે ખાસ !

થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કૉંગ્રેસ અંક ૩. ૦-૮-૦.

આ અંકમાં ગુજરાતના ભાગીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ રેખા ■ કૉંગ્રેસના ઐતિહાસિક અવરોકોના તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપર સચીન ચર્ચા કરના અનુનવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે તે ઉપરાંત કૉંગ્રેસના પ્રમુખ અંગ્રજી અને દ્ર પ્રસન્ન નિંહ અને ભાગીતા ગુજરાતી અંગ્રેસર તથા ભાગીતા ગુજરાતી લેખકોની સુદર છબીમાંથી આ અંક અવનૂતન કરવામાં આવ્યો છે આ અંકની કૃત યોગી જ પ્રતો બાકી છે

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ અંક ૩. ૦-૧૦-૦

૧૯૧૬ના ઑક્ટોબરમાં અમદાવાદમાં ભરાયેલી પ્રાંતિક રાષ્ટ્રીય પરિષદ કેળવણી પરિષદ અને શ્રી સારથિવાર પરિષદના પ્રસંગ ઉપર કાલવામાં આવેલો આ અંક કૉંગ્રેસ અંક જેટલો જ ઉપયોગી વાચનથી ભરપૂર છે રાજકીય પ્રશ્નો ઉપરાંત કેળવણીના અનેક પ્રશ્નોની રસભરી ચર્ચા કેળવણી ખાતાના ભાગીતા અધિકારી લેખકોના તથા અભ્યાસકોના દ્વારા કરેલી છે ઉપરાંત તેમાં તેર સુદર ચિત્રો જુની જુની પરિષદોના પ્રમુખોની છબીઓ અમદાવાદના ભેવા લાયક રચનાના ચિત્રો તથા 'સ્વદેશીય શિક્ષક' નું અત્યંત સુદર ચિત્ર વિગેરેથી આખો અંક મનોરંજક અને આકર્ષક છે

૩. 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની કાંઈલિ.

છુટક, રૂ. ૩. બાંધેલી પ્રતના રૂ. ૩-૪-૦.

પોસ્ટેજ જુદુ વધારેમાં.

ત્રણ રૂપીયામાં ગુજરાતના ભાગીતા લેખકોના ઉત્તમ રેખાનો શ્રી મહા ગુજરાતી રંગમંચના 'સ્નેહસરિતા' અને 'વિશદર્શન'ના ભાગીતાના પ્રકોના સવિસ્તાર અવરોકોના દ્વારકાનક અનેક હાનીન્દાની વાતાઓ અને લગભગ પોષ્ટોસો સુદર ચિત્રો ગરે વધુ અપાયા ■ કૃત થોડી જ નકલો બાકી ■ આ કાંઈલિમાં ગુજરાત પરિષદ અંકનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ■

ગયા વર્ષની કાંઈલિના નુકલ અંકોમાં પરિષદ અંક સિવાય દરેકના ૩-૦-૬-૬ પોસ્ટેજ સાથે છે આ લાભ વાર્ધિય મળતો નહિ હોવાથી સાહિત્યના શોખીનોએ વાત્કાત્મિક મનીઓઈર કરી નેહતા અંકો મંગાવી લેવા વી પી. મોખવામાં આવશે નહિ

લખો—

વ્યવસ્થાપક "સમાલોચક"ને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, બુધાર્થ નં. ૨.

પ્રતિમા નાટક

તા ૧ મહિલાલ હયાગમ બદ્.

૩૬, સગવ ને ગસગતિ લાગત

(ગમાયણી નગુ છે)

ખમન ૩ ૧) પોગેગ વગેરે બુદ્ધ

એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની

પ્રિ-મેમ ગ્રીડ મુખાર્જી ન

૨૦ ૪૫૫ની જુની દુકાન,

હીંગ તથા ઝવેગતના વેપારીઓ

સૂરજ મલ લલ્લભાઈની કું.

હુનાં લા ૧૧૫૫ જાળના મોડી તથા નાની માહજના રીસોતે તથા મોની નોક પાના રિમે ઝવેગત દુકા તથા જયાબધ અગેરે જાતની વાડ દરાનજ કોઈપણ જાળુ કરે તત તથા મોના આદીના દા બી નાંબો તે રાર તેન / મોર થી બનાવી આપસમા આવો હોમે નાનની આડ સી કરી આપીશુ તમ જ અવેરાવના દા બીજાતુ ગીરેર કી આપીશુ

૬૦-૨૦૫-૨૨૭ કાલઆદિવી ગાડ પોસ્ટ ઓફીસની મામે,

૩-૧-૧૬

મુખાર્જી.

ટેન્શન

ન ૨૨૭

ટેનીગ્રાફ એડ/સ

Calmness

Bombay

' THE ORATOR '

BY

DR. SHUKLAPUR

A book full of profound wisdom and instruction on oratory. It teaches the art of making a perfect and instructive speech. Indispensable for the aspiring orator. Most useful for public life. An important aid to the platform. An analytical treatment of the different principles of oratory in Gujarati. The subject is thoroughly thrashed out.

Price Rs ૦૦૫/

વક્તા

જુનિરીસમા રનત્વ કળા ઉપર લખાએકું એન્ડ,એને અત્રીય પુસ્તક વકતુ વ કળા એ મેળવી સકાય તેના ઉપર વ્યવહાર રીધી સુધેલ નિરચન કરતુ એન્ડ વાધામા આ એન્ડ પુસ્તક છે હોના વખાને માટે બલ ત ઉપરોગી લસેવામા બારી અદ્યાર કીર્તિ રાજક માધન ચાનુ જમાનાનો મિત્ર ઉચ્ચાનિધીવી વિધાયએને ખાસ ઉપરોગી રૂપે એન્ડ પુસ્તક વક્તા છે

૧૦ ૨ ૧-૦-૦ લેખક, ડો. શુક્લ સોય એન્ડ, શુક્લ અધર્સ,મુખાર્જી ન ૨

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને માટે ખાસ !

થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કૉંગ્રેસ અંક ૩. ૦-૮-૦.

આ અંકમાં ગુજરાતના નાગીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ લેખો છે જેઓએ ઐતિહાસિક અવલોકનો તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપર સચીન ચર્ચા કરના અનુભવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે તે ઉપરાંત કોંગ્રેસના પ્રમુખ સર મલ્લે દ્ર પ્રસન્ન મિશ્ર અને નાગીતા ગુજરાતી અમેસરો તથા નાગીતા ગુજરાતી લેખકોની સુદર છબીઓથી આ અંક અવકૂળ રવાના આવ્યો છે આ અંકની કૃત ઘોડી જ પ્રતો બાકી છે

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ અંક ૩. ૦-૧૦-૦

૧૯૧૬ના ઑક્ટોબરમાં અમદાવાદમાં ભરાયેલી પ્રાંતિ તાલીમ પરિષદ, કેળવણી પરિષદ અને સંસારસુવારા પરિષદના પ્રસંગ ઉપર કાલવામાં આવેલો આ અંક કોંગ્રેસ અંક જેટલો જ ઉપરાંતી વાચનથી ભરપૂર છે રાજકીય પ્રશ્નો ઉપરાંત કેળવણીના અનેક ક્ષેત્રોની રસભરી ચર્ચા કેળવણી ખાતાના નાગીતા અધિકારી લેખકોના તથા અભ્યાસકોના હાથે થયેલી છે ઉપરાંત તેમાં તેર સુદ ચિત્રો જુની જુની પરિષદોના પ્રમુખોની છબીઓ અમદાવાદના ભેલા લાયક સ્થળોના ચિત્રો તથા 'સ્વપ્રવચન ગુર્જરદેવી' કે અમદાવાદ સુદર ચિત્ર વિશેષી આખો અંક મનોરંજક અને આકર્ષક છે

૩. 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની કાંઈક.

શ્રુત્ક, ૩. ૩.

આંધેલી પ્રતના

૩. ૩-૪-૦.

પોસ્ટેજ ભુદ વધારેમાં

ત્રણ રૂપિયામાં ગુજરાતના નાગીતા લેખકોના ઉત્તમ લેખોનો મજદૂ ગુજરાતી રમૂખિના 'રેનેડસિન્સ' અને 'વિરાટપર્વ'ના નાગીતાનાટકોના સવિસ્તર અવલોકનો, હાસ્યગ્રંથ અને કોની ન્હાની વાર્તાઓ અને સમગ્ર પોષ્ટોસો સુદર ચિત્રો ગરે વધુ અપાયા છે કંઈક ઘોડી જ નકલો બાકી છે આ કાંઈકમાં 'ગુજરાત પરિષદ' અંકનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે

જયા વર્ષની કાંઈકના ત્રુક અંકમાં પરિષદ અંક સિવાય દરેકના ૩ ૦-૬-૬ પોસ્ટેજ સાથે છે આ લાભ વારંવાર મળતો નહિ હોવાથી સાહિત્યના શોષીનેએ તાત્કાલિક મનીઓર્ડ કરી લેઈતા અંકો મળવી લેવા વી પી મોખવામાં આવશે નહિ

લખો—

વ્યવસ્થાપક "સમાલોચક"ને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

સમાલોચક.

અનુદ્વેગકરં વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ વાદ્યત્વ તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.]

મે ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૫ મો.

તત્રી—૨૧. અખાલાલ છુલાખીરામ જાની, બી. એ.

૨૧. ચન્દ્રશકર નર્મદાશકર પડયા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—૨૧. રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧. શ્રીઓનો કર્તવ્ય પ્રદેશ

અ. સૌ. શારદા મુખન્ત મહેતા, બી એ,

૨૨૫

૨. ડૉ. સમ જે. સી. ખોઝનો હિન્દુ યુનિવર્સિટિને સદેશો

મૉ. નિર્ભયશકર અમરજી વાણિક, એમ. એ,

૨૩૫

૩. હિન્દી ચિત્રકલા

૨૧. હિમતનાથ ગણેશજી અ જરિયા, એમ એ,

૨૪૧

૪. તન્દુરસ્તી માને ઇલાજે કુદરતી ચમુજ દૂધી વાર્તા

૨૧. છાટાલાલ ડાલાભાઈ જાગીરદાર

૨૪૭

૫. મત

૨૧. રણજીતરામ વાવાભાઈ, બી એ,

૨૫૬

૬. મંયામુન્દરી કાવ્ય

૨૧. જેવજીરામ જમનાદાસ

૨૬૧

૭. લાસના બે નાટકોના લાખાન્તર

૨૬૨

૮. અન્યાવલોકન ૧. સીઓને સંકેત ૨. ચોખેરવાની ભા. ૩ નો

૨૭૭

૯. કૉલેજઅન ચાલુનાર્તા

૨૧. લોગીન્દ્રરાવ રતનલાલ દિવેદિયા, બી એ

૨૭૨

૧૦. સિદ્ધાર્થકુમારનું અવલોકન

૨૧. ચન્દ્રશકર નર્મદાશકર પડયા, બી એ, એલએલ બી,

૨૭૬

વાર્ષિક લનાજમ અખીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન ખહાર રાખીઆ પોણાચાર.

આ લનાજમ શરૂઆતમા જ લેવામા આવે છે

સમાલોચક

પુસ્તક ૨૨ નું]

મે, ૬ મ. ૧૯૧૭.

[અંક ૫.

સ્ત્રીઓનો કર્તવ્ય પ્રદેશ

લેખક - અ સૌ ગાંધી મુખત મહેતા, બી એ

આજે તો વિવેક ખરેખર ધન્ય છે આ સમાજ એક નવ પુર કરીને બીજા નરમા પ્રવાણ કરે છે જે મહાન ન ગનના આ ક તરિક આ મરથા ઉદ્ભવી છે તેમને જ નુરુપ આ સગયાનુ કાર્ય છે મદા મા ગોખલેએ કથુ હતુ - 'જે મનુષ્યોના ડન રવેશાભિમાન અચર શ્રદ્ધા અને રવા માર્પણિનુષિન થએના હોર તેમને માટે હુનિઆમા એનુ મર્ધ જ નય નથી ન જ ન થઈ શકે આ પરા સગીન માન માનનાનુ નદિ પણ રતનમા મુખત ખર ઉપયોગી નવદામ જમ કરનુ, અને તે રીતે બીજાતિની ઉ નતિ વરી એ આ સમાજો મુખ્ય હેતુ છે

સ્ત્રીઓના પ્રા નો નિહાન સ્ત્રીઓથી જ વધારે સારી રીતે થઈ શકે તેમ જ પુરુષોના કારમા પણ સ્ત્રીઓની મદ, સદાનુમતિની જરૂર છે એના માટે આપણા સામાજિક રીતરીનાનેની ખાળીઓ, ગજગીન પ્રતોમા આપણા દેની વરગીઆતો વિગેર વિષયોનુ જાન સ્ત્રીઓમા કરાનીને આજ તરફ જાગૃતિ પેા કરી એ ત હ આ મમાજનુ પ્રવાણ છે અને તેને માટે અનેક નવદાક ઉપાયા યોજવામા આવ્યા છે

૧૪૧૫ કાર્ય મહત્તાથી પાર ઉતારના માટે ગિતાણુની જરૂર છે સ્ત્રીઓમા શિક્ષણની ખાળ છે એ તો મરન કથુન થએની રાત આ ગિતાણુની ખોટ પુરી પાડરા માટે આમથાએ એ ઉતમ માન લીરો છે અતે એ કકે દરક સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયની ન્દાની ન્દાની મરથ ભાષામા પત્રિમઓ લેવાર કનરરી અને તેનુ રકે નરેક હેમણે નાયન કગરનુ, તેની સમજણ પાની રિવા મ લવી થયા કરી, આ રીતે આ વિષયો સ્ત્રીઓના મગજમા હસારનાતો પ્રાસ દ ના મા પે છે ૧૯૦૦ પ્રતોની વરેચણી મરેશમા તેમ જ ગામડાઓમા કરામા આરી છે ગામડ ગામડ રીતે આ ગોપરીઓ ત્યારરા માટે ન્દાના ન્દાના વાયનાનય ઉખા કરા છે, એનુ જ નદિ પણ એ વાયનો મગેમર સમજવા છે નદિ, તેમા રી ની મુનીનતો નદ

હે, શેમા શેમા મમજાનુ નથી પડી, કેટલી સ્ત્રીઓ વાચનનો વાબ લે છે એ બધાનો ગિપેટ મગા-
નીને તેનો નિકાલ કરવામા આવે છે સ્ત્રી વાચન ઉપરાંત ઠેકરેડાણે ઓછપયોગી બાપલો પણ
કરવામા આવે છે મોટી સ્ત્રીઓ માટે જરૂર લાગે ત્યાં શિદ્ધાનુગો, ઉલ્લોગ-ગો નહ કરવામા
આત્યા છે આ પ્રકારના કાર્ય માટે ખરેખર ઉત્સાહી અને સ્વાર્થલ્યાગી મેં ૧૬, મેરિડાઓની જરૂર છે
પૈસા, કાર્મિના લોલ વગર નિષ્કામ ભાવે ઢામ કરનાર માણુઓ મળ્યા બહુ મુશ્કેલ છે એ તો ઢામ
કરનાર જ જાણે છે તો આવી વૃત્તિનાળા સ્ત્રીપુરૂષો ગામડેગામડે ફરીફરીને તૈયાર કરવાનું
પણુ રિહ્ટ ઢામ આ ગમાનના ઉત્સાહી મેકેટરીએ કર્યું છે તે ખરે જ ધન્ય છે એમના
જોરા અગ્ર ઢાય કરનાર ના હોત તો એક વર્ષ જેટલા દુઝા સમયમા આટલું પ્રિશાન, આટલું
મગીન ઢામ થાત નહિં મત્તમા ગાધીજી રહે છે તેમ એમને તો ગતિનિમ, ખાતા પીતા,
જાગતા સુતા, એમના ઉઠના, લગિનીસમાજ મનમા વમી મેલી છે એઓ તેના આત્મા થઈ
ગહેના છે પરંતુ આના એટલિન અનેક પુરોષોની દિદને ઘણી જરૂર છે કાલજુ કે જે મદાન મેના
તેમજો હાથમા લીધી છે તેની અગલ આપણુને બનુ છે સ્ત્રીઓ પુરોષોના ઢાયમા, પુરોષોની વાત
ચિનમા લાગ લેતી, વાદનિવાદ કરતી, તેમના માનસિક સ્થાના, અગ્રારો સમજતી, અને પોપતી
થરો ત્યારે જ આપણા દેતનો ઉદ્ધાર થશે આના પ્રકારના ઉચ્ચ આગયનાળી સ્ત્રીઓ મણી
નીકળી આવે છે, પણ કમનસીમે તેમની ઉચ્ચ આશા એમના વગના ઓગડાની નદાર નીકળી
ગતી નથી, કારણ કે તેમને દોગનાગ કોઈ નથી એ પ્રકારના નાપર થાતુ કામ આ સમાજે
ઉપાડેલું છે એકદર રીતે જોતા આ વ્યવહાર ઢાયનું ભવિષ્ય તો ઉજળું જણાય છે મદાન
ધર્મેજ બખનાગ રિહન રહે છે કે -

God appoints to every one of His creatures a separate mission and
if they discharge it honourably if they quit themselves like men and
faithfully follow that light which is in them, withdrawing from it all cold
and quenching influence there will assuredly come of it such burning as in its
appointed mode and measure shall shine before men and be of service con-
stant and holy Degrees infinite of lusture there must always be but the
weakest among us has a gift however seemingly trivial which is peculiar
to him and which worthily used will be a gift also to his race for ever

For all may have if they dare to choose
A glorious life or grave

અર્થાત્ ધર્મર દરેકે દરેક મનુષ્યને કાઠકે ઢામ મોપે છે, અને જો તે યોગ્ય રીતે બજાવે
અને દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાના અતર્દીપતી આગાનુસાર વર્તન કરે તો અપૂર્વ પરિન પ્રકાર
ઉત્ભવે છે પ્રાગમા બૂંદા બૂંદા દળન તો હોય જ, પરંતુ અસનમા અસતત, સામાન્યમા
સામાન્ય મનુષ્યમા પણ કાઠકે સંકલિત ગહેલી હોય તો કાલજુ એ જમિન ઘણી અદ્ય દને,

તોપણ તે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ થાય તો જનમુક્તિને અત્યંત નાજકી રીતે મળી શકે તે મનુષ્ય સારે તો દરેક જનન પગથી થઈ જાય આ પ્રમાણે આ, પુણ્ય, માન્ય અને માનિકા આત્મગત વાપરે તો અસાધ્ય નય ઉત્પન્ન કરી શકે તે આ મનન પ્રેરના, જગતના ના તેની મદિ કરવાને આ અમાજ યત્ન કરે છે એ જ એનો ઉદ્દેશ છે

આપણા દેશમાં દુષ્ટ મેંનાની ભાવના પ્રગટ થતી નેનામાં આવે છે પણ હજી તે ભાવના રૂપ છે તેને અસરકારક રીતે આપણે તેની અમજણ નથી કરીએ જુ ડગીએ અને કેમ કરીએ એવા પ્રશ્નો પૂછાય છે આની જિજ્ઞાસા રાખી મહેતો માનુષ પડે છે આ સહુ મહેતોને માદિની આપણી આપણા આદ્ય અમજનના એ આપણી અમાજનું દત્તન છે

દેશની ઉત્તિ માટે, પ્રગતિ માટે આપણા દેશમાં તેમ જ અન્ય દેશોમાં જૂના જૂના પ્રકારના ઉપાયો નેનામાં આવે છે આપણા જ દેશમાં વિચાર કરીએ તો કાલ સમાજ, આય અમાજ, પ્રાર્થના સમાજ, પૂના, મુનાર્જ, જનજનના મેનામત્ત, વિદ્યાનયો મુગ્ધ, મુનાર્જ, અમલવાલ, અને નિઆ ના રનિતા વિનામો વિદ્યાનયો જૂના જૂના શહેરોના મેનામજો, ગુરુગો, સનુ પ્રયાણ એક જ નરક છે સ્ત્રીપુર મન્નેને યોગ્ય જ્ઞાન આપીને પ્રાચીન ભાગત વાની રિજૂની પુન આપિત કરવી આ ઉચ્ચ આ ન પૂણ કરવાને માટે સ્ત્રીપુર અન્નેની જરૂર છે કોઈ પણ તરફની અજાણ થાય ત્યારે જ અજ પ્રાપ્ત થાય છે તે સિવાય તો નિહિ અવસ્થામાં જ રહેવાય છે દુષ્ટાન્ત તરીકે અદેશી વસ્તુઓ વાપરની, દેશના વેપા રના ઉત્તેજન માટે, દેશનું માન અગવના માટે, દેશ પ્રતિ પ્રેમની રાજસીથી અવેલી વસ્તુઓ વાપરની એ મતનો પ્રચાર કરના માટે મગાગના ભાગના (Partition of Bengal) ની જરૂર નહોતી. એ ભાવના કાર્ક લાસપત્રીથી જન્મ પામી નથી પણ અદેશી અજવગને એ કાગળને લીધે ધણો જુઓ મળ્યો, તેનું પણ પોતાણ થયું કાંઈ જવ આપ્યો, તેમાન માટે લો । વિચારતા થયા એમ ભાન થયા માત્ર કે અદેશી વિદ્ય નન તે દેશદોહ છે આટે તે ખોટું છે અને એ વાજબી છે પોતાના રેશને બુખે મારીને ખીજ દેશને નરગર કરવાનો પ્રયત્ન છે પોતાના રેશના વેપાગની જદિ રગ દેશની આમાદી વધી થઈ જકે નહિ દેશના ઉદ્યોગ નગર સારેસારે દુગાગના મટ પડે છે, ઉદ્યમ પડી ભાગે છે અને અસ્થિ આવે છે

ત્યાર પછી જ દિન-રૂઝાન એક અચુક પ્રગ છે તેનો ખ્યાન આપ્યો ભાગતર્ક એક મળાન પ્રજ છે તે માટે નાતિની ભિન્નના પ્રાન્નિક મનબે મન દૂર કરીને આપણા માગને એમ નીખરવું જોઈએ કે આપણે ભાગતર્કની ડીએ આ પ્રમાણે ઉદ્દગાર કરના નાગકોમાથી લવિખનું દિન-ઉત્પન થયે ભવિષ્ય ભાગતર્કમાં અવ રથ એક થયે પગનું એ પગિધનિ નાવના માટે નાતો કરવાની જરૂર નથી એ આદ્યને અનુરૂપ નન કરવાની જરૂર છે એ જ અજવગની જરૂર છે આ પ્રમાણે દિન-ની મેરા એ જ આપણે મન મદાન જન-

મેંસા છે મારે બહેનો જન્મત થાઓ, ઉઠો, બાથ બીડો અને જ્યા સૂધી છટ પગિણામ આન્યુ નથી ત્યા સૂધી બેસી ગહેનો નહિ

આપણા આચાર અને વિચારમા એટલાબીધતાની ભાવના થતી જોઈએ અને તે ભાવના જન્મત કરના માટે જન્મણી, અને સરકારની જરૂર છે વિનિવ પ્રકારના જ્ઞાનથી સુસરદાર આરી શક્તા નથી અવાગીન કેળવણીનું લક્ષ્ય ગર્ભીયતાની ભાવનાની ખીનરણી એ જ છે એમા માનસિક ધાર્મિક અને નૈતિક કેળવણી મળુનો સમાવેશ થાય છે ભારત વખતે ભારતનાર્થીય બનાવવો નાટીય ભાવનાને એકગણતા આપતી ન્યમિથિત કરી, આપણા પ્રયાણનું રેખાંશન કરવું આ અર્થ કાર્ય આપણે કરનાનું છે આપણે માટે બીજાને કરના દેનાનું નથી આપણે કાયકમ આપણે જ કરનાનો છે કોઈના કરી આપેનો કાયકમ આપણને અનુકૂળ નથી આપણામા એટલી તો શક્તિ આવેલી છે

પ્રાચીન ગાન નિધાને અર્ચાચીન રૂપ આપવું એ આપણા નિદાણનું લક્ષ્ય અર્થે કરવાનું છે અનેક પ્રકારના આ શ શોધી દહાડવાના છે જીવનના, વર્તનપ્રદેશના અને મનનતાના નવા મત, શહેરી તરીકાના નવા વિચારો, પ્રેમ અને મિત્રતાના રૂપાતરો આ અને એરી બીજા બાવતોનો નીકાલ આપણે ઉત્સાહપૂર્વક કરવાનો છે આ નવા વર્તનપ્રદેશમા સ્ત્રીઓની માનસિક રક્ષિતો જુના પ્રકારનો નિદામ કરવાનો છે જે શુદ્ધિના શિલણથી નમ્રતા, કામનતા ઈત્યાદિ નાજુક ગસિક જીવનો ભગ થાય તેવી કેળવણી તે ખરી કેળવણી કહેવાય નહિ ચારિત્ર્યની દૃઢતા, તેની ખીલવાણી એ જ કેળવણીનો ઉદ્દેશ રાખવો જોઈએ *Intellectual accomplishment*-શુદ્ધિની ખીનરણીને પ્રાધાન્ય આપનાનું નથી, આપણા ગેશના ઇતિહાસમા અને આદિત્યમા જીવનની ભાવનાનું ચિત્ર આવેખાયુ છે તેને માટે ખરી લાગણી ઉત્પન્ન ના થઈ હોય, તેને માટે થોડા મન ઉત્પન્ન થયો ના હોય ત્યામૂઘી આપણી, કેળવણી અધરી જ કહેનાય

કેના પ્રકારની સ્ત્રીઓ દૃષ્ટાન્તયોગ્ય આપણે ગણીશું? શરીરે મજબુત, સમયસચકતા વાળી, દીન દૃષ્ટિનાળી, સ્ત્રીઓને વખતે હિંમતવાળી એવી સ્ત્રીને આપણે માન આપીશું નહિ? તેના દૃષ્ટાન્ત આપણા કૃતિહાસમાથી પ્રભે છે ચિનેલી પુસ્તિકા, ચાહળીબી, પ્રાચીની રાણીના જીવને આપણને બીજી શું સીખવે છે? ભક્તિમાન, તત્ત્વજ્ઞાની સ્ત્રીઓની આપણે પ્રશંસા કરતા હોઈશું તો મીંગામાઈનું દૃષ્ટાન્ત મ્હો આગળ છે રાજ્યદારભારમા લામેન સ્ત્રીને અનુસરવું હશે તેને રાણી ભવાની, અદલ્લાખાઈ, લક્ષ્મીબાઈના દૃષ્ટાન્ત છે આદર્શપત્નીના દૃષ્ટાન્ત તો અનેક છે કુમારિકા બેની હોય તો જિમાનો આર્ત્ત છે સ્ત્રીવની પરાકાળોનો સમાવેશ ગાંધારીમા થયો છે એવો બીજો દાખનો આપણને કાઈ પણ દેશના ઇતિહાસમા મળતો નહિ આટલું તો ચારિત્ર્યના પ્રિનસ માટે

આ સવળાની સાથે સ્ત્રીઓએ નવારે જનનિષ્ઠ થવાની જરૂર છે જીવનની સર્વગ્રથિતને અનુકૂળ થવા તેને નિખનાવું છે પત્ની થતા પહેલા તેને સ્ત્રીન શું છે તે જાણવાનું છે અને સ્ત્રી થતા

પહેલા મનુષ્યત્વનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે અને તે જ ક્રમ પ્રમાણે કન્યાની ટેળણપણી આપન આસ્થક છે અને તેના માટે સામાન્ય સાહિત્ય ઉપરાંત વિજ્ઞાન, ઇતિહાસ, ઓ ભુગોળનું તા આસ્થક છે ભારતવર્ષના નૈતિક આર્થે આ સમયમા જૂઠું જૂઠું લીધું છે ગૃહીય અને પ્રજાપીત આર્થેનો એમા સમાવેશ થાય છે આપણા પેલના ભત્રાજનો સમય અને સ્થિતિ જાણીને મેથી ગેનાનો વખત નથી પગલું જગતના અન્ય દેશો સાથે તેનો સમય કેવો છે, અન્ય દેશોની પ્રગતિ કેના પ્રકારની થાય છે તેનું જ્ઞાન આસ્થક છે અને તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના બે રસ્તા છે, મેજીસ્ટ્રેટન, સીનેમાના દેખાવો નથા માનુષાયા અને તેને માટે નહાની મોગી શાળાઓ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓ સીઓના ર્ગો નાચનગરો આખ્યાન માળાઓ એ સાધન છે પરંતુ આ શાળાઓ અને આ વર્ગો આપણા દેશની પરિસ્થિતિને અનુજી દેના જોઈએ, નિરંદ્ર હોને તો નિષ્ફળ જાય અને જાય છે અમદાવાદ, મુમ્બઈ પુનામા છે તેના મહિનાવિધાનયો દરેકેકેરેડ જામા કદાચના જોઈએ અને તેના કાર્યક્રમમા પ્રમગા નુમાર દેશના કરવો જોઈએ પહેલું પગલું આપણે જાનુ જોઈએ પછી હોમીયોપેથી નમેને નૈયાગ કરાની ઇચ્છા ગમે છે, માગણી કરે છે સારી સ્થિતિની સ્ત્રીઓ આ કામ કરવાનો આગલ કરે તો સારી નર્મો, પાકરો નૈયાર થઈ શકે પગલું સ્ત્રીઓ આગળ પડતા હજાર છે ડોમરાઓ અને ડોમરાઓ માટે મોડેલોની મોટા શહેરામા જરૂર છે તેની કેમરેખ માટે માગ કુટુંબની મેટ્રોની જરૂર છે શિક્ષકોની જરૂર છે આ બધું કામ હવે આપણે જાનવી કરવાનું છે દરેક પ્રગતિ માથે જાવિશ્યની પ્રગતિ શિક્ષણ આપવાનું કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થયેનું છે, મનુષ્યત્વનું આ એક નિમિત્ત કરેનું કર્તવ્ય છે હવે જો અર્ચામીન જાગૃતિના મદદરવા તરવાની ભાવના માનુષાયામા ઉતરે તો મુશ્કેલી વલો મને ફુલ થાય એ ઉત્તરો વિસાસ થાય માટે ભારતમાના અનેક પ્રતોની આત્મા ગમે છે ખગા ધર્મેનિષ્ઠ કર્તવ્ય નિષ્ઠ ઉપાસોની આશા ગમે છે સીઓમા કેળવણીનો પ્રચાર કરના માટે એકદો સ્ત્રીપુરોએ એકમા મળીને કામ આગળવાનું છે નાખી ગમના વખતમા પોતાના પરમા કે ગામ જમા એક શિક્ષિન વ્યક્તિ વર્ષે દિવમે કાર્ધ નહિ તો બાર પાઠ આપે તો તેને થીરે કેટલો નથા નાબ થાય ! વળી પાછાં માનુષાયાનું સાહિત્ય રધાગના માટે પ્રયાસ આગલવો જોઈએ, મોપડીઓ અને મોપાનીઆ શિવકા કરના નાપુ નવારે કામ કરી શકે છે અને એટલા માટે આ જામનાના આકરોને વિનવી કરીશું છે નરા છાત્રન, અને નરા આદસ માટે નવું સાહિત્ય રધાગના કરવાની જરૂર છે નવા આદર્શો નરા તરવાની ચર્ચા કરવાની જરૂર છે અત્યારનું આપણું સાહિત્ય બહુ જ નુષ્ઠ અને નિગસ છે તેમા કાર્ડકી, મળીર, છાપ કે જુરમો નથી જુદ, અરોક, ચદગુમ, અકમર વિગેરે મહાન પુરોના ખરા છાત્ર જાણના માટે એક જામા લીખવાની-સાગી રીતે જાણનાની જરૂર પડે તો-ભારતનર્મો ઇતિહાસ સ્ત્રીઓ કેની રીતે મનમા ઓગી શકે ? સ્ત્રીઓના મતાન પીટરની મા ગાપી ડેચરીન ઘણી જ ઉત્સાહી બાગવાન અને જુદિશાળી હતી તેણે સ્ત્રીઓના સાહિત્યને જે ક્ષણે આપ્યો છે તે

ખરે જ પોતાના સ્વભાવનુ પ્રતિબિંબ છે એક ચક્રિત પણ પ્રખરે અને દેશને પોતાના લખાણથી કેટલી મજબુત બસર દરી રહે છે તે એના એના નાટ્યો અને નવનકથાઓ ઉપરથી માનુષ પર છે વળી જ્યારે એની પાળી અવસ્થામાં પોતાના દૈદિત્રને નિમણુ આપવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે પોતાની મેળે જ ગદિચ્છન સાહિત્યનો વધારો કરે છેતિહાસના અનેક મોટા મોટા પુત્રો. આ રચના કટનાક ના તૈયાર ના, કેમ લાખામાંથી તત્વજ્ઞાનના મન્યો પણ રચીચ્છન લાખામાં ઉતરના.

ગ્રીચ્છન સ્ત્રીનેખેકા પુરુષના કરતા વધારે સારા મન્ય નખની અને પુરુષોને કહેતુ પત્રુ કે 'All of you Russian women are higher and more vigorous than we men' પણ ઉચ્ચ સંગતવાળા પુરુષો કહતા સ્ત્રીઓના લખાણ ચની આતા આવતા ગ્રીચ્છન સ્ત્રીનેખેકામાં પ્રથમ પ તો રાત્રી કૃત્રીન અને તેનીસખી પ્રિન્સેસ કાન્ક્રાનુ જ હતુ કેટલીક સ્ત્રીઓ ચર્ચ હતી પણ વધારે હિન્દો તો નવનકથામાં હતો સ્ત્રીમતિતા કુખ કુટુંબ નમની પ્રેમની કથા કુટુંબ માતાની વતપડ, સમાજની નિધુ-ક્રિઓ, રિગેરેના ચિત્ર સ્ત્રીઓએ જ આવેખ્યા છે ને તેથી તે ચિત્રો ધણા આવેખ છે આ પ્રમાણે ગ્રીચ્છના માસિયમાં આવેખ છે તો ઉમેરો કર્યો કે, કારણ કે પોતાના સાહિત્યની કૃતિની જરૂરીચ્છન તમે સખા સમજના હતા આ જમાનાના લેખકો વખાન કાળની કીર્તિના મોલનીછેડા છોડી દઈનેસ્ત્રીઓ અને સામાન્યજનસમૂહની લાખામાં અર્ચીની જ્ઞાનનો અને ગોરનો ઉતારા છે ને તો લખિચ્છનમાં તેમની કીર્તિ ચર્ચી વધશે સ્ત્રીઓના હિતને અવ નેતાનુ આ કામ પુરુષોએ કરતુ જોઈએ આ પ્રગતી ઉદારતા અને લાગણી આપણા પુરુષમાં છે જ એ નિસર્ગ છે આપણુ *civilization altruistic* છે સતી કરનાનો કૂ ગીવાજ નામ જમાના પહેલ કરનાર માલસ રાગ નામોહન રાય પુરુષ જ હતો વમની વિગુહિ નામત લડવ જમાને મહાન ઈચ્છાચ્છન વિદ્યાસાગર પુરુષ જ હતો સ્ત્રીઓ પોતાનો દિગ્ગે એક વર્ધમા આપે એ ખર, પરતુ આપણા કાર્યમાં આપણને વિશ્વાસ હોવો, એ વાલુ અત્યવનુ છે

નના જમાનામાં નના પુરુષમાં સ્ત્રીઓની સામે ગઈને જ પુરુષોએ નામ કરનાનુ છે એ તો મન્ય જ છે હચ્છક અમેરિકા, જર્મની, તુર્કેતાન, રશીયા આ સધળા દેશોમાં જ્યારે જ્યારે નાઈ પ્રગતિ ચર્ચત્યારે ત્યારે સ્ત્રીઓનો મહત્વનો હિસ્સો તેમાં ગઈનો છે તે આપણે ઇતિહાસ તેમ જ આનુ ખીનાઓ ઉપરથી જાણીએ છીએ

ચૈાડ વર્ષ ઉપર તુર્કેતાનમાં ગલ્યની મોટી ઉચ્ચપાચન ચર્ચ હતી ત્યારે ત્યાની સ્ત્રીઓએ જ પુરુષોને બળ આપ્યુ હતુ યુરોપના સહવાસથી ત્યાની પહેલની સ્ત્રીઓમાં નુ જ બળ આવ્યુ હતુ જમાનાખાનામાં રહેનારી સ્ત્રીઓ સ્વત્રતા માટે પોતાર ઉચ્ચતી હતી ખરી ચિતાના સમયમાં સ્ત્રીઓ ધણા જ ઉત્સાહથી કામ કરતી. જે જે યુમ મિટીંગ

થતી તે શ્રીઓના મનની દૃઢતા અને અમમ બુદ્ધિને લીધે જ થતી જોઈ પરોક્ષ રીતે તેમનાથી કાર્થ થઈ શકતું નહિ, પણ અપરોક્ષ રીતે તેમણે ઘણી જ કૌશલ્યથી સેના બળની દલીલવાન્યત્ર ખરે રહસ્ય તેઓ સમજી શકતા નહિ પરંતુ તેની કિંમત તેઓ સમજતા જેટલી શ્રીઓએ પોતાના માગકાને સ્વાતંત્ર્યપ્રીતિના પાટાનરૂપમાંથી સીધાના દરે તે પોતાના પુત્રપુત્રીઓને પગધીનતા અને ગુલામીનો ધિક્કાર એ તો વારસામાં જ આપશે આ સમ્પત્તિ જુરસાનુસંગ કાંઈ દુષ્ટ પ્રસાધીનતાને લીધે માતાઓને, પત્નીઓને, અને શ્રીઓને અમન્ય સદૃશ વેના પથા દત્તા પોતાનો એકનો એક પુત્ર મિના કારણે કારાગૃહ એવે, પાનનપોષા કરનાર પતિને ફાંસીને નાખે બાંધે, દુઃખનું નક્કણ કરનાર પિતાને દેશનીઠાન દરવાખા આવે આવી દુષ્ટતા કાંઈ પણ સાક્ષ્યને ટોળીને જ નહિ કામાની ભાવના નષ્ટ થાય એ આશ્ચર્ય છે આવા મદદ કોઈ પણ સ્ત્રી જોઈ બૂરી રીતે આ કારણોને લીધે સ્વતંત્રતાનો જુઓ તેમનામાં જન્મીત થાય જ અને તેમના માગકાને તે જ પા રીખવે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી

રાત્રની ઉચ્ચપાથન પછી આ સ્ત્રીઓએ પુરો પામે એવી માગણી કરી કે માન ગળગીન હજી અમને આપના તેટલાથી અમે અતોષ નહિ માનીએ પણ અમારે તો સાસા રિક્ક આમનોમા પણ છૂટ જોઈએ કે અમાર તો અમાગ જનસમાજની ઉન્નતિ માટે તમારી સાર લીને જ નામ કરનારું છે કાગપુર અમે જો લક્ષ્યાં આ રા નહિ સમજી શકીએ તો લક્ષ્યાં છે. હોદાઓને લક્ષ્યાં નામકના નહિ કરી શકીએ આ તેમની માગણી પુરવાને વાસ્તવિકતા નાં જાળીરની માટે પુરવાને સમ્મતિ આપની જ પડી જો કે અત્યંત યુરોપીઅનમન થઈ ગયેલી શ્રીઓ તો ત્યાંના વૃદ્ધ તેમ જ બધા જુવાનીઓને પમ જ નહોતી કારણ કે તેમને વાગુ કે વણા ઉનાળા પગના ભરીશું તો પ્રગતિને ગાળા થશે તેમને એમ લાગ્યું કે મીન સુવાગ માટે અને શ્રીઓની ઉન્નતિ માટે રૂઝે રૂઝે અને રાને અનુસરી સુધાગ થવો જોઈએ ત્યાંની ખરી દિનચિત્ત શ્રીઓને પણ એ જ સમ્પદાગુ માલેહુતુમ કૌને એક જી લેખક લખે છે, 'અમાર કાર્થ સત્ જુરજો કહાડી નથી નાખવો, અમે તો માના એટલું જ માગીએ ડીએ કે અમને નધારે ઉત્તર કેળવણી આપો' એવી કેળવણી આપો કે જેથી અમે અમા પતિની સદૃશી મહાધિની થઈ શકીએ અમે અમા પુરોને કેળવી શકીએ, આજ અમને જે કેળવણી મળશે તેના ઉપર કાનની સામાજિક ધિતિનો આધાર છે' આ પ્રમાણની લેખકને લીધે જ ટર્કની શ્રીઓ છેવટે વિજયી થઈ છે એને લાગ્યું કે પુરોને મેનેજના નામના થોડાક મસકાની ધિતિ છે, તો બને એટલું માત્ર આપીશ, પુરોમન સુને નહારી છે તેમાં કાર્થિસા બેસતા નથી આપણે વેંત નમીશું તો એ હાથ નમશે આતો એક શ્રીજાતિની અસનથી આવી આનની પૌનિમી છે એને જ લીધે શ્રીજાતિની સત્તા ટપી રહે છે હાલ ટર્ક શ્રીઓ પુરોને બહાગના જગત્ત પગલ્ય ચનાના દે છે કેમકે તેઓ પોતાનું ગત્ય પુરો ઉપર ચનાની ગેક છે અમને એવી કેળવણી આપો કે જેથી અમે લક્ષ્યાં કેળવી શકીએ

આ માગણીમાં દાર્ઢિજ અણુવટતુ નથી ટર્કીની સ્ત્રીઓની માગણી બરાબર આપણા જેની જ છે કે એટલે જ કે આપણામાં હજી એવો ભુખ્ખો આ-ચો નથી, બાકી આપણી મુક્તિ આપણા શિશુઓની જાળ કાઢના હાથમાં નથી એ તો નક્કી જ છે

સ્ત્રીઓના હિતમાં માટે આપણે એટલા નય પણ પગલ જમાવી જરૂર નથી હાનમાં નાનું જ દાખવે રમીઆના ઉદ્ધારનો છે ગણિયા એટલે રાગનો સખત ધારોનાર એમ જ અત્યા મૂંઝી આપણે જાણ્યું છે પરંતુ આ જમાનાનો પ્રસાદ એટલો જવની વહે છે કે જો મુ થયે તેને જગ પણ ખ્યાન આજે આની શકેતો નથી સ્ત્રીઓની એ પ્રજા આજે ગમના મખત મધતોમાંથી પૂર્ણે મતન થઈ છે જગતના ધનિદાનમાં આ મહાન ઉચન પાથન અપૂર્વ છે કારણ કે તથા જ દુન વખતમાં અને ઘણું પણ લોહી રેકાપા નગર માત્ર જનમમદના આમાન્ય દિતને અર્થે જ આ ઉચનપાથન થઈ છે આ અપૂર્વ ઉચનપાથન કર નામાં એક સ્ત્રી ડેથરીન બ્રેગ કોન્યાગ્ડાલુ નામ આજણ આન્યુ છે આ મહાન સ્ત્રીને રેવો ત્યુશનની ગ્રાન્ડ મધર (દાદી) એવું ઉપનામ આપનામાં આ પુ છે, અત્યારે એની ઉંમર ૬૭ વર્ષની છે વીમ નરસ સૂની એણે કેદની ગિફ્ટા બોગરીને આજે એ મત ત્ર થઈ છે એનો ચુન્હો એ જ કે દેશને બધનમાંથી મુક્ત કરવો એ એની મોગી આગ્રહ આ સ્ત્રી ચરિત ખરે જ જાણના લાયક છે થોડા નય ઉપર એક લેખક નીચે પ્રમાણે તેની હમીદત આપી હતી “એણે પોતાના જીવનમાં અનેક મનઃ ખન્યા છે, અને કેખાનામાં રહેવાને લીધે તેના ૩૫ વર્ષની નયે ઘણેના દુન વાળ સદેક થઈ ગયા હતા સખત હાડમાગી, જગરો રિગરે આપના વેપા જતા તેના દુન પ્રલાનમાં અથરા પ્રમાન અને મરકેન્વ અમૂંઝી લાનનામાં કાર્ડ જ ફેર પડ્યો નટોતો, એણે વપ્ જ સાક શિલ્લ લીધેલુ હતું પોતાના કેગની પ્રાથમિક જાણમાં તેણે પ્રથમ શિખલુ લીલુ હતું અને પછી ક્રિસ્ટીનનેન્ડમાં તેશીખી હતી રેથ, જમન, અને અગ્રેશ ભાષાઓ એ સાગી રીને બોનની સગીત પણ માફ જલજીતી એકર રીતે એ ધારી જ અગળ અને અગગલ સ્ત્રી નાગતી હતી મે તાર તેને દાગની ખાસોમાં સખત મજૂરીની શિખા કરીને મોનનામાં આની હતી અને ત્યારપછી પણ મેનેનજીક નામની ઘણી જ ખરામ જગ્યાએ પોતીસના સખત જાપનામાં તેને જોગ જીનમથી રાખનામાં આની હતી, ત્યાં તેની ગિધતિ બહુ જ દયાજનક હતી ઘણું પણ સારા મગરારી સ્ત્રીપુરોનો ત્યાં સમાગમ જરાયે નહિ અને આજીવિદાને માટે પણ મરકાત તરફથી પછી જ જીજ રડમ તેને આપનામાં આપતી પત્રવ્યવહારપર પણ પોતીસની દેખરેખ રહેતી કુટુંબ મિત્ર મધાથી રિખુગ તેને રહેતું પત્નુ અને ભવિષ્યમાં ઘણું દિનમે સારો નિસ એવાની તેને આશા નહોતી ત્યાં ત્યાં જ હાડમાગીમાં થોડા વય ગાળીને નિરાશમાં જ તેતું મૃત્યુ થયે એમ લાગતું તે જતા આ બહાદુર સ્ત્રીએ ધીરજ ખોઈ નહોતી પોતાની જન્મજૂમિની સતત્રતા માટે એને એટલી મેદી લાગણી હતી, અને એટલો વિશ્વાસ હતો કે સ્ત્રીમાં માણસને એને માટે દયાની અને માનની નાગણી થઈ આપતી એ રહેતી હતી કે, “આપણે દેશવટો બોગરીનું આપણા ઝાકરા પણ કાપ્ય

આ માગણીમાં કાઈજ અણુધટતુ નથી ટર્કીની સ્ત્રીઓની માગણી બરોબર આપણા જેની જ છે ફૂ એટલે જ કે આપણામાં હજી એવો ભુખો આત્મો નથી, બાબ આપણી મુન્તિ આપણા શિનાય ખીજ કાઈના હાથમાં નથી એ તો નક્કી જ છે

સ્ત્રીઓના હિંસા માટે આપણે એટલા રૂં પછુ પગલ જવાની જરૂર નથી હાંતમાં તાજે જ દાખરો રતીઆના ઉદ્ધારનો જે ગશિઆ એટલે રાગનો સખત કારોનાગ એમ જ અત્યાર સુધી આપણે જાણ્યું છે પરંતુ આ જમાનાનો પ્રસાદ એટલો જનની વહે છે કે હાને શુ થશે તેનો જગ પછુ ખ્યાન આજે આની શરતો નથી રતીઆની એ પ્રજા આજે ગમના સખત બધનોમાથી ઝીને ચતન થઈ છે જગતના ઈતિહાસમાં આ મહાન ઉચ્ચ પાથન અપન છે કારણ કે વચ્ચા જ દૂર વખતમાં અને ઘણું પછ લોકી રેડાયા વગર માન જનમના ના સામાન્ય જિતને અર્થે જ આ ઉચ્ચપાથન થઈ છે આ અપૂર્વ ઉચ્ચપાથન દર નામાં એક બી દેશીન ઈસ કોનવાન્ડાતુ નામ આગળ આન્યુ છે આ મહાન સ્ત્રી રેવો દયુગનની ગ્રાન્ મધર (શાદી) એવું ઉપનામ આપનામાં આન્યુ છે, અત્યારે એની ઉમર ૬૭ વર્ષની છે સીમ નમ્મ સુધી એણે કે ની શિક્ષા બોગરીને આજે એ ચતન થઈ છે એનો શુ-હો એ જ કે દેનને બવનમાથી મુખ્ત કરવો એ એની મોગી આદર્શ આત્મીય ચરિત ખરે જ જાણના લાયક છે થોડા નય ઉપર એક લેખકે નીચે પ્રમાણે તેની હકીકત આપી હતી ' એણે પોતાના જીવનમાં અનેક સન્ટ ખમ્યા છે, અને કેખાનામાં રહેનારો લીધે તેના ૩૫ વપતી વયે લાપેના દુકા રાજ સમે થઈ મયા હતા સખત હાથમી, દેશરડો વિગેરે આપણ વેપ્યા જતા તેના દર સ્વભાવમાં અથવા મર્યાદા અને મરકર્તેય ચમધી ભારનામાં કાઈ જ કે પડ્યો નહોતો, એણે વાહુ જ માફ શિક્ષણ લીધેલું હતું પોતાના દેશની પ્રાથમિક શાળામાં તેણે પ્રથમ સિપજ લીધું હતું અને પછી મિલ્કનન્ડમાં તે સીખી હતી ફ્રેંચ, જર્મન, અને અંગ્રેજી ભાષાઓ એ સારી રીતે બોલતી મગીન પછુ માફ જાણતી એકદર રીતે એ ઘણી જ ચચળ અને ચમગદ સ્ત્રી નાગતી હતી મે વાગ તેને કાગડી ખાણોમાં સખત મજૂરીની શિના કરીને મોકનનામાં આની હતી ઓ લારપછી પછુ સેનેતશ્મદ નામની વાડી જ ખરામ જગ્યાએ પોનીસના સખત જાપનામાં તેને જોગ લુનમથી રાખનામાં આની હતી, ત્યા તેની સ્થિતિ બહુ જ દયાજનક હતી કાઈ પછુ અરાર મરદારી સ્ત્રીપુરોષોનો ત્યા સમાગમ જરાયે નહિ અને આઝનિકાને માટે પછુ મરકાર તરફથી ળણી જ જુજ રકમ તેને આપવામાં આવતી પરચવદાગપર પછુ પોનીસની દેખરેખ રહેતી ટુકળ, મિત્ર, મધાથી વિખુટા તેને રહેવું પડતું અને ભવિષ્યમાં નાઈ દિવસે સારો દિવસ જેનાની તેને આશા નહોતી ત્યાને ત્યા જ હાથમીમાં થોડા ના ગાળીને નિરાશામાં જ તેવું મત્યુ થતે એમ લાગતું તે જના આ બહાદુર સ્ત્રીએ ધીરજ ખોઈ નહોતી પોતાની જન્મભૂમિની સ્વતંત્રતા માટે એને એટલી બંદી લાગણી હતી, અને એટલો નિશ્ચય હતો કે મહામાં માણ્યને એને માટે દયાની અને માનની વાગાડી થઈ આવતી એ કહેતી હતી કે, 'આપણે દેશરડો બોગરીનું આપણા ડેવરા પછુ વદાય

पश्चिम हिमालयमा सनदङ्ग पर्वत,

દેશનટો ભોગવશે, અને તેમના છોકરા પણ દેશનટો ભોગવશે, પણ છોકરો તો મારા ફળ મળશે જ' ધન્ય છે આની દેશભક્તિને ધન્ય છે આની વીજળને થોડા ૫૫ પગી આ સ્ત્રી ઈશ્વરમા આસીને રહી અને ગ્રામીઆમાં અવતરનાની અજાણ ચનારા માટે પૈસા ઉઘરાવવા પ્રતી પચીસ વર્ષ કાગળદહાઓ સાઈબીરીઆના ગુલુમા માળીને સુધરેના ગેમમાં તેનો જીવન ગાળવા માંડ્યું અને અત્યારે હવે તેના દેશના પોકા તેને અમારી વહાની દાદી એ ઉપનામે યોનાવે છે કેટલાક તેને 'અમારી મહાન વડીન સ્ત્રી *Grand Old Women*' એ નામ આપીને પોતાના માન અને વહાનની લાજથી બતાવે છે બનીદારી છે આરા સ્ત્રી લોભી મદાન ટાંકોપના નખાણ ઉપરથી માનુષ પડે છે કે જાણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની સાથે સાઈબીરીઆના ગુલુમા દેશનટો ભોગવતી અને બીજાના દુખ એ ગીતે ઓઝા કરાવે પ્રથમ કન્ટી હોવાનું માન એવું જ કે સ્ત્રીઓમાં કાર્ડઓની રાકિત નથી

અત્યારે આપણી ઐતિહાસિક છે કે પણ વસોવી આપણા નોંધને મનુષ્યનાપરના છોટી દેવુ પડ્યું કે 'હજારો પ્રસંગો જોવાના અનુભવ મળ્યા નથી તેથી સ્ત્રીપુરોમાં બિરુતા આવી ગઈ છે, લોક વેપારીશુદ્ધિના ધર્મજાથી લોકની વીરચર્યાઓનો ગમ ગભો નથી હવે અમમ ધણો બારીક આ થો છે ને ભોગનેજે પણ આપણા દેશ ઉપર પડેલી નમ્યો થાય તો હિન્દુના પુનાને ગભમમાંમા જનુ પડશે, અને હિન્દી માતાઓએ તેમને ઉદ્ધારવા પડશે આપણી પુત્રીઓનું આ સ્ત્રીઓનું ગદાણું નું પારખી પ્રગા આવીને કરશે આ ખ્યાન જ નિગમન્યુકન છે

સ્ત્રીઓએ વણા ના કામ માટે વેના પડશે અને તે કાર્યો સમજવવાનું કામ, સમાજને અને સભાઓએ કરવું પડશે એકત થઈ સ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિઓની વ્યવસ્થા કરવી પડે, અને ત્યાં જુદા જુદા કાર્યક્ષેત્રની માહિતી ગમવી પડે નોકામાં જેમ શિક્ષણની આકાંક્ષા વધશે તેમ તેમ તેમને માહિત્ય પુર પાડવું પડે એક રીતે અવગ્રહિત કામ કરવાની ટેન આપણે પાડવાની છે, આ જુએવારી નેના શીખવાનું છે ન્યા પહેલાં મે કાર્યનાજાથી કામ થવું ત્યાં હવે બાગ જોઈએ, અત્યારે તો આપણે જોઈએ કે એક સભા માટે કે મળે માટે સ્ત્રી અધ્યક્ષ કે એકેટરી માટે કેટલી આપ પડે છે મરેએ આગળ પડીને કામ કરવાની દોસ અને ઉત્સાહ રાખવા જોઈએ અને કામ ઉપાડી નેના સીખવું જોઈએ કદાચ આપણા પુરોને લોકાલમાં જવું પડે તો કુટુંબનું આરોગ્ય અને બીજા મધી જેમરેખ આપણે જ કરવી પડશે હાન તો મોટા લોકની અને અધિભરી વગની સ્ત્રીઓ છે ૫૫ ધીન થઈ ગયેની હોય છે પેતાને કાર્ડ આનંદ હોતી નથી, રજાર હોતી નથી, અને મોટાઈના અલગમાં નણાઈ જાય છે તેથી એ નથી કાર્ડના ઉપયોગમાં આનંદ કે નથી તેમનું માન પડવું

માટે હવે આપણે એ જરૂર છે કે જેમ નો તેમ સ્ત્રીઓની પ્રગતિ એટલે મામા છોક ઉત્તરિના સરળ પ્રશ્નો આપણે હસ્તક લેવા અને તેનો નિધન આપણે પોને જ કરવા સીખવાનું છે હમણા થોડા જ વિસ ઉપર ગિરમીગીઆ મનુરીની પૃથા દુગ કરવા માટે સ્ત્રીઓનું એક ડિપુટેશન વાઈસરોય પામે ગયું હતું તેમની માગનીના જનાજમાં તે નામ રે કલું હતું

કે, "હિન્દુધર્મમાં મિત્રીસ અમનના ધર્મિલાસમાં સ્ત્રીઓ જાતે વાઈસરોયને આ પ્રથમ રખત જ નિનતી કરના આની હતી આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ ને સલાહ આપીને સરકારને મદદ કરે તો સરકારનું કામ ધણ સરળ થાય તેમાં શે ખાસ કરી સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન ડાઘલુ કે, જ્યાં વણીના અભ્યાસને સ્ત્રીને સ્ત્રીપુત્રની વચ્ચે એસુમાર અતર રહે છે સ્ત્રીઓ ને કેળવણીમાં આટની બધી પાછળ પડી જાય તો દેશની ઉન્નતિ થઈ શકે જ નહિ, તેથી સાસાગિર ગીતરીનાંને ધણ પ્રતિનિધક છે પરંતુ તે જના સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓ પ્રે એકમ મળીને સરકારને સલાહ અને મદદ આપના નેહએ આ ઉપગત બીજી બામતો છે દાખલા તરીકે આગમ્ય, અવ્યક્તા, કાયદા જે ખાસ કરી સ્ત્રીઓને વચારે લગના પ્રશ્નો છે ને પ્રતિનિધ અને રિલિયન્ટ સ્ત્રીઓ પોતાની અશિક્ષિત બહેનોને સુવારના માટે મદદી નહે તો તેથી મોટો જ નાશ થાય સ્ત્રીઓએ જે કાર્ય કરના માન્યુટે તે લખિય માટે ગુલ ચિન્હ છે"

સ્ત્રીઓના કર્તવ્યપ્રશ્નની આમા રૂપરેખા આપી છે તે મો લુપ આપણે કામ આ બાંધ અને પદ્ધતિસર નિયમ્યાપૂર્વક અને મપથી ઉત્સાહપૂર્વક કામ કરીશું તો આપણી ફતેહ જ કે તે જ તરફ આ આપણી મમાજનું પ્રવાણ છે અને તેને જેમ બને તેમ આપણે મદદ કરી એ આપણી ફરજ છે "અચાંચે હિન્દની પુત્રીઓ તેમના પુત્રોને પ્રોત્સાહિત કરતી થશે ત્યારે જ હિન્દ મા મહાત્મા, ની પુત્રો, તનનાનીઓ અને ગુરૂરીશની પ્રજા બનશે"

— મુબારકની બગીચીસમાજના વાચિકામનેન વખતે લા ૭ એપ્રિલ ૧-૧૭ ના દિવસે આપેડ લાખા. આ સેા સારના મુમન્ત મહેતા બી એ ની ખામ અનુજ્ઞથી

ગુજરાતની લુની વાતઓ (સંવિત) ૧-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબારક

ડૉ. મર જે સી. બોઝનો હિન્દુ યુનિવર્સિટીને મદદેનો.

લેખ-ડૉ. નિર્ભયગંધર્વ અમરજીયાજી, એમ એ

ડૉ. બોઝે મનાગમ હિન્દુ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના રખતે જે નિદ્ધિતાપૂર્વક ભાગલ આપ્યું હતું તે આપણે ખાત્ર મનન કે આ યોગ્ય છે તેવી તેના મુખ્ય મુદ્દાઓ ભિન્ને આપના ૧-

ડૉ. મર જે સી બોઝ

૧. દરેક જન-જન વ્યક્તિની દ્વિવિધા ક્રિયા

જ્યારે આપણે વનગ્રામિ તેમ જ ગ્રામીની દુનિઆમાં ૭ મી માટેની જૂદી જૂદી જરૂરીઆતો વિશે અવગતન કરીએ ત્રીજે સારે એવું મહાન અથ આપણી નજર આવે છે કે કેટલી પણ વ્યક્તિનું અસ્તિત્વ તેમ જ વિકાસ કાવચ આપના માટે અમુક જમા-

ગણતરી ૧૮૨૭ છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેને બાલ્ય દુનિયાની બુદ્ધિ જાદી શક્તિઓ આને મન-મધમા રહેવાની પણ ૧૮૨૭ વર્ષ છે દરેક સેન્ટ્રલ વ્યક્તિએ બાલ્ય દુનિયા તરફથી પ્રેરણા મેળવતી જોઈએ તેમ જ બાલ્ય દુનિયાને પોતાની આંતરિક રમ્તુઓમાંથી પણ એક આપત્તિ જોઈએ. આ પછી વ્યક્તિના પૂર્ણ તદ્દરૂપ જીવનનો આધાર આપવાની તેમ જ લેવાની દ્વિવિધા ક્રિયા ઉપર છે અને આ પંખીની કાઈ પણ ક્રિયામાં અનરોધ કરામા આને નો ધાબા ઉઠાસીશ્ચક ચિદો ઉત્પત્ત થાય છે અને તે પશ્ચિમે મૃત્યુ થાય છે.

૩. મોઝ ઉપર રહેતું સ્વયં પાસે રહેના બુદ્ધિમય જીવન (Intellectual life)ને લાઇ પાડે છે અને તેમની માન્યતા એવી છે કે કાઈ પણ દેન કે પોતાને પૂર્ણ માનીને બાલ્ય દેગ તરફથી પ્રેરણા મેળવવાની ક્રિયા ગમતો નથી, અથવા તો બાલ્ય દેગ તરફથી વાગવાર પ્રેરણા મેળવવા જતા પોતાના તરફની અન્ય પ્રજાઓ ઉપરથી થઈ પડે તેવી કાઈ પણ રમ્તુ આપી શકતો નથી, તે દેગના ગાંડીય જીવન (National life)નો અન્ય તરફકે આરનો માનુષ પડે છે અને તેનો અર્થ પાન થાય છે.

૪. ગાંડીય યુનિવર્સિટીની રૂબરૂ.

આપણી પ્રજા પોતાની નમિત્તોનો વ્યાપ અન્ય પ્રજાઓને પણ પૂરું રીતે આપી શકે તેવા આપણે ઉદ્દેશ છે. આ ઉદ્દેશ પશ્ચિમી કરનારે ગાંડીય યુનિવર્સિટીએ આપણને સદાપતા આપતી જોઈએ પરંતુ આપણે આ પ્રજાની રીતે પાત્રાલ યુનિવર્સિટીઓની જુના વખતની પ્રચલિત રીતોને આપણી ગાંડીય યુનિવર્સિટી અનુકૂળ કરે તેથી પાર પડતો નથી. આપણી પ્રજાની ગીતો આધુનિક જમાનાને અનુસરીને આપણી હોતી જોઈએ તેમ જ આપણે મમવાનુભાવે તેમાં ફેરફાર કરી શકીએ તેવી રીતી જોઈએ. ભારતવાસ દુનિયાની પ્રજાઓમાં પોતાનું માનનીય મ્યાન ગુમાવ્યું છે અને તે મ્યાન પાછું મેળવવા માટે આપણી ગાંડીય યુનિવર્સિટીએ પ્રયાસ કરનાર છે. એકમત્સર, હાર્દિન્ય, કે પાનખી આની યુનિવર્સિટીઓની શાખાઓ પોતાને આપણે કાચિત્ત મક્કિતમાન થઈએ તો પણ અમલો તે માનનીય જાતે મેળવી શકી નહિ કોઈ પણ ગાંડીય યુનિવર્સિટીને વિશ્વમાન્ય મ્યાન કાઢે પણ જાનતા દુનિયા ઉપરથી મળી શકતું નથી. પરંતુ દુનિયાની અન્ય પ્રજાઓના જ્ઞાનના વધારા માટે ભારતવાસના વિદ્વાનો તરફથી કરનામા આવતા પ્રયાસોથી જ, દુનિયાની અન્ય પ્રજાઓનું સન્માન મેળવી શકાય.

આપણી યુનિવર્સિટીઓએ પાતાના જ્ઞાન માટે તથા બીજા કરનાઓમાં અનુકૂળ કરવાની શક્તિ માટે અન્ય પ્રજાઓ તરફથી પ્રેરણા મેળવે એના પ્રેરણાઓ જ રૂકત હવે તૈયાર કરવામાં સતોષ માનવાનો નથી. એવી પ્રેરણાઓથી આપણે સતોષ માનતા એ રીતો હવે ગયા છે, કાંચુ કે હવે આપણે મજબૂત કોમીમાંથી પસાર થયા છીએ અને ભારતવાસ દુનિયાની અન્ય પ્રજાઓમાં ગુમાવેલું માનનીય મ્યાન પાછું મેળવવાનું છે. દરેક

મુધરેની પ્રજાએ પૃથ્વીના જ્ઞાનના વધારા માટે પોતા તરફથી ફાળો આપ્યો છે અને આપણે પણ આપણા તરફથી ફાળો આપનારા પગલ પડવું નહિ. જો બોઝની ગોધાવી આપણે માટે ગોધાગોળ માટે નથી દિગાઓ ખુરી થઈ છે અને આપણે તે કાલ ઉપાડી લઈ જોઈએ વિનાનને જો મોઝે આર્થાવર્ન તરફથી મહાન બેટ કરી છે અને તેની મહાન બેટની પગપા આધુ ગમનાની આપણી જગ છે.

તોન કોઈપણ પ્રજાના સ્વતંત્ર હક, જેનું નથી તેમ જ કોઈપણ જાનના બુદ્ધિગતા બંધનોથી મધાએકું નથી વિજ્ઞાન પણ તદ્દન પશ્ચિમનું કે પૂર્વનું નથી, પરંતુ મનને તેના ઉપર મગ્નો હક છે અને સર્વ પ્રજાઓની તેમા વધારો કરનાની ફજ છે ત્યારે પ્રજા થાય છે - આર્થાવન પૃથ્વીના જ્ઞાનના વધારા માટે શો મગો આપવાનો છે? આ પ્રજાને જ્ઞાન આપતા પહેલા વિજ્ઞાનના નિયમમા ભાગતવપનું જે નામય્ય હતું અને આધુનિક નિર્માણનાનું શુ કાગલ છે, તે આપણે જોવું જોઈએ.

૩. અત્યગોધન માટેની આનરયકતા

આ તપાસના આ ભમા જ જોઝ, સત્યગોવન માટે શી ચી જરૂરીઆતો છે તેમ જ તેમની કટની આપણામા છે અને કટનીનો આપણામા અભાવ છે, તે વિષે પોતાના નિચા પ્રકાર છે જો બોઝની માન્યતા એવી છે કે કોઈ પણ જાતનું વિજ્ઞાનનું મહાન કાર - ના માટે જે સ્તુઓની સરખા હિસ્સામા જગ પડે છે એ બેમાથી કોનું પણ પ્રમાણ વગર હોય તો બીજાને નુન્યાનતા થઈ પડે છે તે જે સ્તુઓ નીચે મુજબ છે -

(૧) અમાધા જુ ક પનાગમિ અને (૨) ક પનાગમિનો પ્રયોગમા નિયમિત ઉપયોગ કરાની શક્તિ નિરુત - પનાગમિ કે ઉદય વિનાના પ્રયોગોથી કોઈ પણ જાતની ફતેહ મળી શકી નથી વિજ્ઞાનના આવધ પમાટે તેમા કોઈ કરના માટે આપણે ધ્યાનમા ગમ્મવું જોઈએ કે આપણી હિન્દિયોની નમિત અમુ - હ સુધી જ છે અને તેથી કરીને તેની શક્તિ ઓની હક વગરવા માટે આપણને કૃત્રિમ હિન્દિયોની સદાવતા લેવી પડે છે આ રીતની કૃત્રિમ હિન્દિયો બનાવના માટે અપુર સોવમ્મુદ્ધિ તેમ જ અસામાન્ય ગ્યનાવાતુનની જરૂર પડે છે આય ગોધમને આપણી હિન્દિયોની અપૂજતાની માનીતી હતી, પરંતુ તમની શક્તિ વધારના માટેના કૃત્રિમ ઉપાયોને અભાવે તેઓ વિનાનના જ્ઞાનમા વધારો કરી શક્યા નહિ વિજ્ઞાનમા આપણી ફતેહ ન થવાનું કારણ મ્કન આપણે પ્રયોગો કરનામા મેરકાર રજા તે જ છે આપણી આ બે ગમરીનું કારણ કા તો ગમે તે કારણથી થયેનો શાધ્વીય જ્ઞાનનો અમ્ત હોય અથવા તો તેની અસ્થિતાને વીરે ઉપજ થયેની બમતા હોય, કા જ કે ગોધમની મન સ્થિતિ અસ્થિ ન હોય તો કોઈપણ નિયમમા કતેહ મળતી જ નથી ગમે તે કારણ હોય પરંતુ આનું તો નોખસ છે કે ધીમે ધીમે ચાનના પ્રયોગોના કરાગાબરના કાણુમાથી આપણા ગોધ નું મન દહે થયું અને નિરુત ક પનાગમિના પ્રદેશમા ભગ્વના

માનુ અને આનુ પશ્ચિમ એ જ થાય છે ॥ કાર્ધ પશ્ચિમ કત વ કયા સિનાય મન ની સ્થિતિ નહીં થાય છે, તથા વિનાનની મહાન શોધો ન તેો આશ્ચર્ય કે કતો માન અંદરનિહિ હોય તેનું શોધકો માનના નામે છે

૪. ગોધકનુ જીવન

આ પ્રમાણે અત્યંતોત્તમ માટે જે જે આનંદસ્થ અંગો છે તે વિવિધ પોતાના વિચારો નશા થા પડી ગા મોઝ ગોધકનુ જીવન કેતુ દોષ છે અને તેનામા કયા કયા સ્ફુટુલોની નજર છે અને તે સ્ફુટુલો આપણામા કેને અરો છે તે વિવિધ પોતાના વિચારો નશા છે ના મોઝ કદે ન તે પ્રમાણે વિનાનના ગોધકનુ જીવન સુખમય તેમ જ આરામનામું હોતુ નથી તેને તેના તરીકેને તેમ જ જાનનવૃત્તિને અત્યંત દષ્ટ આપતુ પડે છે, અને અન્ન વિનાની મોઝોથી પૃથ્વુ જીવન ગાળતુ પડે છે આનુ દુષ્પૃથ્વુ જીવન ગાળના ગા પશ્ચ તેને તેના જાનમા કદે મળે જ, એનું ચોક્કસ હોતુ નથી તેને બાલક કે ગેરનાલ જ્ય કે પગજ્ય ની નજર કયા વિનાન પોતાના જીવનનો ભોગ આપવો પડે છે ગોધકનુ જીવન કેતુ હાથ છે તેના દષ્ટાત તરીકે ના મોઝ હાથ ઉપર કાણ મેળવના પ્રખ્યાત વિગ્ન શાસ્ત્રી વેંગેનુ દષ્ટાત આપે છે અમેરીકામા નજેએ હનામા ઉડવાના યત્રોની ધારણાશક્તિની (supporting power) રાષ્ટ્રીય સૌધ શક કરી ત્યાર પહેલા જાણ જાણ નિષ્કળ અખતરાઓ નરનામા રહ્યા માત્રુમેએ પોતાની જાગી ગુમારી હતી વણા નો સુધી પ્રયોગો કયા પડી ને જે પશ્ચિમ ના યો તે તે રખતના પ્રચલિત વાયુશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોથી નિરૂદ્ધ હતુ ત્યાંપડી યત્રે ચલાવવા માટે દરકા રજનની 'મોટર' મનાવનાના પ્રજા બામત તેને યાગી મુન્દી નહીં આ મુશ્કેલીઓનો નિવેડો થયા પછી વેંગેએ ૬ ફેબ્રે ૧૮૯૬ ને નિસે પોતાની મેઝ હનામા ઉડતા રત્રનો નમુનો ઉડતો નતાવનાનો અખતરો યો જે હનામા રહ્યો રખત મેઝાકાકા ફરીતે ડેરટે પોગમાક નહીં ઉપર સહીચનામન ઉતર્યું આ પ્રયોગથી અમેરીકન પ્રજામા રહ્યું ખુલાસી ઉત્પન્ન થઈ અને યોગ રખતમા એક તે જનતા મેઝાકાકાની હનામા ઉડનાના સમપની તેઓ આનુતાથી ગહ જોના લાગ્યા પ્રજાની સમલના આ પ્રયોગમા એક નરીગત્તી મેઝકારીથી એક સ્ક્રૂ મરોમર મેન્થા સિનાય રંગી ગયો હતો અને તેને પરિણામે તે યત્ર ઉચે ચડનાની જ ને નદીમા પડ્યાયુ લોકો નિરુદ્ધાગમ્યક થોય કરવા માગ્યા અને ગ્રાપાઓએ તેમા અનિયોગિત નરી અને લેંગેને લગ્ન હૃદયથી રહ્યુ પામ્યો રહ્યુ ગોધકની આવી રીતની જિંદગી થાય છે પગનુ જે લાનયોથી નીગ પુડો આ નીચ છે તે જ નદીથી મળા જતી કતેદની ની પગનુ દુનલ રત્તુ મેળવનાના પ્રસાસમા મળતા પરાજ્યની છે

સારપડી કે મોઝ ગોધકની માનસિક શક્તિઓ નરી જોઈએ તે વિવિધ હાથમા ને જે ના માનના અભિપ્રાય પ્રમાણે આપણે માનસિક શક્તિના વિવિધમા સદ્ભાવે સારી જિંદગીમા નીએ અન કાર્ધ જાણે છે કે કાર્ધ પશ્ચિમ પ્રયોગ કરતા પહેલા તેનું ચિત્ર આપણા મન આગળ

નેયાર થયું જોઈએ અને તેથી કરીને નેક ગોધકને મનોદષ્ટિ ગુદ્ધ ગણના માટે મહાન પ્રયાસો કર્યા પડે છે તે ઉપરાંત મહાન કાર્યો કર્યા માટે એકાગ્રતાની પણ જરૂર પડે છે. ગાળુ કે જે મનુષ્યનું મન આત્મ અનુભવ લટકા કરે છે તેને કેઈ પણ જાનની ફતેહ મળતી નથી આ જાનને સદુદ્દેશો આર્થ ગોધકમાં પૂર્ણ અશે હોય છે. ગાળુ કે, સમ્યક્ વિનાની શ્રીતાઓમાંથી સત્ય તાગી કાઢવાની તેમ જ મનને એકાગ્રતાથી નિયંત્રિત ગણવાની ટેવ આપે એકાગ્રતા કે રીતે જ મળેલી હોય છે.

ઉપર જણાવેલા સદુદ્દેશો ઉપરાંત ગોધકમાં નિમિત્ત હોવાની જરૂર છે. ગાળુ કે જે નોકા આત્મીય લાભ કે લોભના ધન્યતા માટેની પદ્ધતિ જ કન્યા કરે છે તેઓને પૂણ કતેલ મળતી અસંભવિત છે. પાશ્વલ ગોધકમાં આ જાણને અભાવે આત્મીય લાભ માટે યત્નોની ગોધ માટેની દરિદ્રાઈ એટલી નથી નથી ગઈ છે કે વિજ્ઞાનના જ્ઞાનનો મનુષ્યની જાણી બચાવવાને જેટલો ઉપયોગ થાય છે તેના કરતાં નિમેષ મનુષ્યની જાણીનો નાશ કરવા માટે થાય છે અને તેને પરિણામે આધુનિક મુદ્દારો પણ પરિમમાં નાશ થવાની અણી ઉપર આવીને સશયા નમક સ્થિતિમાં રહેતો છે. આ આર્થિકતાના વિજ્ઞાનના જ્ઞાનનો આવો દુરુપયોગ થવો અમૂલ્ય છે. યોગ આનો જવાબ પણ વિશ્વાસથી આપે છે કે એવી રીતનો જ્ઞાનનો દુરુપયોગ ભારતમાં કાઈ રીતે અસંભવિત નથી, ગાળુ કે આયત્નમાં તેમ જ આયજ્ઞાનમાં-ગમે તો આર્થિકતાના ધાર્મિક લાગણીઓ કહો અથવા કાઈ જીભ નામની કહો એવો અકુશ રહેલો છે કે જેથી જ્ઞાનની એ રીતનો દુરુપયોગ થવા સંભવ જ નથી અને તે પ્રમાણેના જ્ઞાનને દુરુપયોગનો આયત્નના મ્હોટામાં મ્હોટું પાપ સમજે છે.

૫. વનસ્પતિ અને પ્રાણીની જાણી વચ્ચેનો સમ્યક્તા.

ત્યાર પછી કે યોગ દુનિયામાં બિવિધતા વિજ્ઞાનની મ્હોટામાં મ્હોટી ગોધ કરી ગણાવે તે નરક આપણું ધ્યાન ખેંચે છે અને નિહ છે. તે ગોધ માટેના મહાન ધર મેળવવાને આર્થિક ભાવનાથી થાય. પરિમમાં જ્ઞાનના એક અગીજ્ઞાનને (specialisation) અગે આપણે જાણી વખત ભૂરી જઈએ છીએ કે અરેખક જેના સૌ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રો જૂદા જૂદા નથી પરંતુ જેની અલગ જવાનો મત્તાવેશ થાય છે તેનું એક જ વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની જુદી જુદી શાખાઓ વચ્ચે જે જેખીતી બિનતા જણાય છે તે અરેખકી નથી. બધી શાખાઓ વચ્ચેનું એક માત્ર કે પનાશકિતથી નહિ પરંતુ પ્રયોગથી સાબીત કરી જનાવતું તે વિજ્ઞાનની મ્હોટામાં મ્હોટી ગોધ ગણાવે, તે તદ્દન નિર્વિવાદ છે. આ મહાન યત્ન મેળવવાને ભારતના ભાગ્યશાળી યોગે નહિ. કે યોગની માન્યતા પ્રમાણે જ્યાં જેખીતી બિનતા હોય ત્યાં એક સાબીત કરી જનાવતું તે જાણી જ મહત્વની ગોધ ગણી શકાય તેમની પોતાની ગોધ કે જેથી તેઓ વિશ્વવિખ્યાત થયા છે તે પણ તે જ પ્રમાણે છે. કે યોગે વનસ્પતિના અને પ્રાણીના એક વચ્ચે એકતાની રીતે સાબીત કરી છે તે આપણે જાણુ જોઈએ આ સમ્યક્તા કે યોગે ફક્ત મ્હોટી

મોટી ઠ પનાઓ જ કરી નથી, પરંતુ મહાન આજ્ઞા પમાટે તેના પ્રયોગોથી, મજબ અને નિર્જીવ વચ્ચેનો એ બતાવનારા જે અસખ્ય લક્ષણો કે તે દરેકનું અન્વેષણ કરીને, સાબીત કર્યું છે કે વનસ્પતિ અને પ્રાણીના એવન નવે બીનકુલ તત્ત્વો નથી આ એકના એટલે સુધી છે કે વનસ્પતિઓમાં બેવામાં આવેલા અમુક જાતના આન્નરિઃ ફરફારો ઉપથી જો મોટે પ્રાણીઓમાં પણ એવી જ ગીતના ફરફારો માનુષ પડ્યા તોઈએ તેનું પાળી નખત લખિષ્યકથન કરવું અને તે તરફ રહે નખત મલ પડ્યું છે આ પ્રયોગો માટે ત્રણ જ અસાધ્ય પુ યોગની જરૂર પડે છે અને જે લેખિ આયોના વિજ્ઞાનના પ્રયોગો માટેના આતુર્ય બાગત તથા ચાલચનાની કુશળતા બાગત આલેખ જરૂર છે તેઓને આપણે એટલે જ જનાબ આખીશુ તો બમ થયે કે ઉપર જલ્દુરેથી ગોધ માટેના યત્રો લાગતરૂપમાં જ બનાવનામાં આન્યા હતા અને તેની અસાધારણ ગોવ કે વાતુ માન એક ભારતનાગીને જ મળ્યું છે આ યત્રો એટલા બધા અસાધ્ય છે કે યુરોપ તેમ જ અમેરિકાના ડૉર્લપણુ ધારિદાથી તે બનાવી શકાયા નથી અને અમેરિકા અને યુરોપની ધણી યુનિવર્સિટીઓએ તેના યત્રો લગનરૂપમાં તૈયાર કરી આવવાનો ઇ મોઠને વિનમ્રિઓ કરાવી છે

૬ ભારતનું લખિષ્ય.

લાપણુના અન્તમાં જો મોઝ જહ છે કે જ્યાં સુધી આપણે ભાવના માટે કુનિ આની સરકુનિનાગી પ્રાણઓમાં માનનીય ન્યાન મેળવી શકીએ નહિ ત્યાં સુધી આપણે આપણી જૂતકાળની કારખાઈ બાગત બીનકુલ મમજર થવું તોઈએ નહિ આપણને ભાગતના જનનત લખિષ્ય માટે પ્રપુ આનાઓ છે કાણ કે આપણમુનિમાં એવું કાર્ક જુવ સામર્થ્ય રહેલું છે કે જેથી તેણે કાળના તેમ જ અન્ન નાશજનક ફરફારો સામે રતેહપૂરક દક્કર કરી શકે

હિન્દી ચિત્રચત્રાલોકના મૂળ ગાદીએ તે તો ભાગ્યે જ ઢલી ગયાય તેવું છે કેટલાક ચીત્રન ગમ્મર હરો એમ માને છે ત્યારે કેટલાક ચીત્ર લોકોએ મૂળ સમ્બાર હિન્દીમાંથી જ લીધા હતા, એક હશે છે એટલું તો મળતું આવે કે કે દિગેટમાં ધનનાનદા અને મહિમની બીજી કૃતિઓ અને અજન્તાના ચિત્રોમાં મૂળ કંપના, ચિત્રાંગી, અને ચિત્રા પ્રસિદ્ધિ ભાર એ બધું લગભગ એક સરખું માન્ય પડે છે પણ તેટલા ઉપરથી એક મૂળ અને બીજું નહીં છે એમ કહી શકાય નહિ. કલા એમ પણ દેવ કે મનોના મૂળ કાર્ત્ત્વ બીજી જગ્યાએ જ હોય મૂળ ગમે તે હોય, પણ અજન્તાનું ઘમ કરનારી શાખા મુષ્ણ અને પગિપૂણ કરનારિધાયકાવી અનુકૂળ હતી અને તે કે તે વખતના ચિત્રકારો 'ઓર્ડન વનર' બાજુમાં નહોતા અને નાના ચિત્રોના તેમના ઢગા નમુના જણાતા નથી, તો પણ તે ચિત્રકારો ઉદાત્ત કંપના, અચૂર સ્પષ્ટતા, ઉત્તમ ભાવો નેપ, અને ગળનર સમ્રાજ્યતાના ઘમમાં ઉચ્ચ પ્રારીણ્ય ધરાવનારા હતા તે વિષે મતભેદ હોઈ શકે તેવું છે જ નહિ.

હિન્દી ચિત્રકનાની અજન્તા શાખા પછી પાગે કેરળ આવડાર જ છે તે ચિત્રકારોનું જુથ, તેના કોઈ શિષ્યો હતા કે નહિ, તેમણે કોઈ કામ કરી મતા ના હતા કે કેમ, એ વિશે કંઈ જાણતું નથી તો પણ સમ્બારરૂપે તો ને ગુપ્તો વસપરપગ ઉત્તરો હરો એક માની તેવું ભેદિએ, વારણ કે જ્યારે મોગલશાખા નહિ અને રિકસમાં આવતી ગઈ ત્યાં હિન્દના મૂળ વતનીઓમાંથી પણ તે શાખામાં ઘમ કરનારા નીકળ્યા હતા, એમ બાણી શકાય છે મોગલોઈ ચિત્રકનાના મૂળ ધરાની કલામાંથી આપ્યું હતા, પરંતુ શિષ્યમાં તેમ જ ચિત્રમાં તેઓને હિન્દની અસર થઈ અને મોગલ શાખા એક સ્વતંત્ર શાખા તરીકે દૃષ્ટિ પામી અજન્તાની શાખાથી આ શાખાનું જુલપાણ બહુ સ્પષ્ટ રીતે દીસી આવે તેવું છે અજન્તામાંના કામ પાશ્વ છે સંકળા ગાળામાં ચર્ચના હતા, અને તે પછી લગભગ સાતસો વર્ષ પછી મોગલ શાખા દલાલીમાં આવી સમયમાં જેમ આદલો લામે ગાળો છે તેમ કૃતિ અને ભાવનામાં પણ મોટો જ ફેર માન્ય પડે છે અજન્તાના ચિત્રો બહુ મોટા પ્રમાણમાં છે, અને તેમાં વિષય ધર્મ છે મોગલો ધર્મશાસ્ત્રને ચિત્રથી અનુકૂળ કરી શકતા નથી એટલે તેમનો ચિત્રનો વિષય ધર્મોત્તર જ હોય બીજો ભેદ પ્રમાણનો છે મોગલો કિતામો માટે જ ચિત્રો કાઢતા અને બહુ ત્યારે સાધારણ હાથેગીમાં રહે તેવા ચિત્રો કરતા શબ્દ પાદલાદ તે ચિત્રોનો સચ્ચ રાખતા, પણ દિવાન ખાનાની ગિનાનો તેના ચિત્રો કાળને કે ચિત્રોના તખ્તાઓ લટકાવીને શણગારવાનો રિવાજ નહોતો એટલે મોટા પ્રમાણમાં ચિત્રોનો ખ્યાલ મજબો રહ્યો ન હોયો, કિતાબોમાં ચિત્રો કાવનાના ગિનાઈથી એક પુસ્તકની કિંમત ઘણી વધી જતી હતામાં જ્યપુરના મહારા જાની માનિખાના અકબર પાદલાદના એક સચિવ પુસ્તકનું મૂલ્ય ૭ નાખ રૂપિયા થતું હતું, એમ જણામાં આવે છે.

આ મોગન શાખા મૂળ ઈરાની કનાદકાની શાખા હતી એ તો નિર્નિત છે, ઇતિહાસમાં આ બંને શાખાને જે વિકાસ થયો તેમથી ઈરાની કનાની અજ્ઞતા અને પરિચય બંને ચિત્રનું સ્વરૂપ અને માણસના અંગનું જીવંત રેખા-આવેશન બંને મનુષ્યના વહેગના અને ભાવથી અલગપર ચતા ફેરવના અભ્યાસને પગલાંને દેખાઈ આવતો તાદશ ચિત્ર આ બે, એક ચિત્રમાં સમાવી સર્વ આકૃતિઓની સમગ્રતા સમાવીને સફળતાથી સાચી રાખવાની ઝીંઘી કળા બંને સઘનિત આપનાં હોય ત્યાં મુદ્દતાભરી જોડેણમાં અત્યંત કાળજીનાળી શુદ્ધિ, તથા જૂઠા જૂઠા ગોળી ગોઠવણ અને મિનારકમાં સારી કદર, આ બધા ગુણો ભગવા લાગ્યા ગતિમાન પ્રાણીઓના અંગ અને અંદરના મહો-રાના દેખાવને યાદ ગાળી સ્મૃતિની મદદથી તેને આભેનું ખજાં વાની તાકાત ઉપગની પામી-યતોમાં ઉમેરીએ, તો મોગન શાખાની ખુબીઓની યાદી લગભગ પરિપૂર્ણ થઈ જણાય.

મોગન શાખાનો આવો વિકાસ હિન્દી ચિત્રકારોના સહનાસ અને સહકારથી થયો, કે તે સ્વનત્ર જ હતો, એ નિશ્ચિનપણે કહી શકાય તેવું નથી તે વિશે બહુ મતભેદ છે મોગન શાખાને વિકસાવવામાં મદદ કરનાર હિન્દુ ચિત્રકારો મૂળ હિન્દી શાખાના ઉત્તરી આવેલા વસન્તે હતા, કે મોગન ઉત્તરોત્તરી જ એનાઓ હતા એ કાંઈ ચોક્કસ થઈ શકતું નથી ગમે તેવી રીતે એ અમરોની આપને થઈ હોય, પણ એટલું તો નક્કી જ છે કે, મોગન શહેનશાહોને કના માટે જે મોય અને કદર હતા તેના પડ્યા રાજપૂત દરના રોમાં પડ્યા અને પશ્ચિમ અને રાજપૂતસ્થાનના હિન્દુ રાજાઓમાં પણ નિતરનાને ઉત્તેજન આપનારો ગુણ એ રાજગુણ છે એમ મનાવા લાગ્યું પરિણામ એ આવ્યું કે મોગન શાખાના ચિત્રો હિન્દુ રાજાઓ કે હિન્દુ પ્રજાઓના સરકારને સતોષ પમાડે તેવા ન દેવાને લીધે એક ત્રીજી શાખાને જન્મ મળ્યો આ ત્રીજી શાખાની કદર રાજપૂતોએ કરી અને તેથી તેને રાજપૂત શાખા કહી શકાય આ શાખાના કલાકારો અજ્ઞતા શાખાના કનાકરની વફવતા કે મૂગારપ્રેરણાને પહોંચી વળે તેવા વો થઈ નથી શક્યા, તો પણ અજ્ઞતા શાખાના આજ આજ સરકારો તેમાં નજરે પડે છે પણ મોગન શાખાની કનાના આવડા સાથે સરખાવતા રાજપૂત શાખાને કાંઈક ઉતરતી પશ્ચિમની ગણી પડે તો પણ કંપનાના જે સ્વેચ્છ ઉદ્ભવ, કવિત્વ અને ભાવમયતાના જે સફળ આવેશન અને કોમલતા અને સુદૃઢ નજરની જે ખુબીઓ રાજપૂત શાખામાં સ્થળે સ્થળે મળી આવે છે તે ગુણો મોગન શાખાની જીવંત ઇતિહાસ લુપ્તીસકળ જણાવી કૃતિઓમાં ભાગ્યે જ માત્ર પડે છે રાજપૂત શાખાની ખીજ એક ભિન્નતા કુ રતના દરન અને આવેશનની છે મોગન શાખા-વાળા કુદરતો મનુષ્યની ચર્મચમુદ્ધી જ માત્ર જોઈ શકે છે-હા તેઓના ચમુ ધણી તીવ્ર અને અત પ્રવેશી છે, અને સામાન્ય માણસ જોઈ શકે તેના કરતા ઘણ વધારે અને ઘણ સાદ તેઓ જોઈ શકે છે, આ તે બધું જ સફળતાથી ચિત્રપટ પર ઉતારી શકે છે પરંતુ રાજપૂત શાખાવાળા ઉખાડે આકાશ અને કુ મના દેખાવોને વણી જ લાગણી સદિત જોઈ

રહે છે; પ્રખાતના શીતળ સમયના રંગો અને અસરો, ધેંગપના આકારનો ઔદાસીન્ય ભર્યો દેખાત, મધ્યરાત્રિની નીરવ શાન્તિ અને ઓઘારથી આપી નાખતી અનન્યતા એ બધું એના ગ્રામજન, લાગણીવાળાં હૃદયથી લુએ છે અને ચીતરે છે કે કે પના અને પ્રતિ ભાની જે કાટિએ તેઓ પહોંચેના જણાય છે તેની અખી પલ્લુ ગોગન સાખાવાળાઓ કરી શક્યા હોય એવું વાગતું નથી.

હિન્દી ચિત્રકલાનો વિકાસ અને પ્રગતિ આંરજાએના મૃત્યુથી અટકી પડ્યા હજીવે હજીવે લય શરૂ થયો અને પશ્ચિમના મોહ અને કના-આવૃત્તને તાણે થયેલું હિન્દી ચિત્રકલામાં પણ પોતાપણુ સુમાનવા લાભ્ય પ્રકાશના ઓઘારતા પ્રમાણુથી ચિત્રમાં ઊંચા તથા તેજની જે ખુબી પશ્ચિમના ચિત્રોમાં છે તેની હિન્દી અને પૂર્વ નરકના ચિત્રોમાં કશી મણુતા જ થતી નહિ દેખાતો લીધે હિન્દી ચિત્રો ચત્તા, અને એકરંગી લાગી આવે છે, અને તેને પરિણામે જે વૈરિધ્ય મુરોપીય ચિત્રકલામાં દાખન ઘર્ષણકયુ છે તેનો હિન્દી કનામાં અત્યંત અલાન છે ખીજે તેવો બેઠ અતર ઘનનો છે લુદા લુદા આલેખ્ય પાત્રો એક બીજાથી દૂર કે નજીક દેખાતે લીધે તેમના પ્રમાણમાં જે કાઈદેર પડે છે તે દારદેરને ચિત્રમાં સ્થાન આપનાની જરૂર પશ્ચિમ તરફના ચિત્રોમાં સ્વીકારાય છે, પણ તેવો તફાવત પૂન તરફના ચિત્રોમાં સ્વીકારાતો નથી જોકે આના તફાવતને સ્વીકારનારા પણ કાઈ કાઈ ચિત્રો છે ખરા, તો પણ એકદર અભિપ્રાય આપના ઉપરનો બંદ બાંજ જ તરી આવે તેવો છે આ બે બેં છે-અને હમણા તો પશ્ચિમના મોહને યજ થવાતુ હિન્દુ નમીન છે એટલે હિન્દમાં મૂળ રાખાનો વિકાસ કે મૂળ મજકારને વળગી રહેનાનો નિશ્ચ જણાતો નથી વળી, ઉપરના બેંદને લીધે હિન્દી ચિત્રો પશ્ચિમના સર્વ જણને પમદ પડે તેવું પણ બને નહિ આટલું હોવા છતાં હિન્દી કનાવિદો અને ત્યામુધી ભૂતી પ્રથાને યજગી મહેરા પ્રસાસ ટ્યોં ઝરે છે અને હાનના બગાળા સાખાના ચિત્રો બેનારને આ વાતની ખાતરી સહેનાઈથી ઘર્ષણકને.

તો પણ એટલું તો દેખાય છે કે જેમ બીજી બધી કલાઓમાં થયું છે તેમ ચિત્રકલામાં પણ હિન્દી અલ્લશ નવીન સ્વરૂપ હેતો જાય છે હાલમાં જગાળા તરફ જેમ એક ખાસ શાખા વિકાસ પામતી જાય છે, તેમ મુખાર્ધ ઇનાકામાં પણ સંજ સંવિરમાંએ એક લુદી જ શાખાનો પાયો નાખ્યો છે, એમ સ્વીકારાય આ બધામાં મુજરાતને હિન્દો ધણો મોડો જ હરે એમ નાખ્યો છે જૂના ચિત્રો બધા ગજપુત સાખાના જ છે, અને મુગનની સાહિત્યપરિવદન પ્રત્યન વખતે પુસ્તકોમાં અને બીજી રીતે ને જે ચિત્રો ભેવામાં આના હતા તે બધા મુજરાતમાં તે કલા જીવનદશામાં મહી છે એટલું તો સિદ્ધ કરતા હતા, છતાં મુજરાતમાં મુજરાતી રાખા જેવું કાઈપણુ ભેવામાં આપતું નથી ચિત્રોમાં પહેરવેરા અને હાનભાવ કા તો રાજ પુતના અને હમણા હમણા મારવાડી, અને કા તો દક્ષણી જ માનમ પડે છે હાનના ચિત્ર કારોમાં રા પુરધર મુખાર્ધ ઇનાકામાં સુવિખ્યાત છે, પણ મુજરાતીઓમાંથી હજી કાઈ

નેટલી ખ્યાનિને પામ્યો નથી ગુજરાતીઓના શૃંગાર, ગુજરાતના સર્વસાન્નિધ્ય, ગુજરાતની કનાદદિ એ બધાને પોતાના ચિત્રોમાં ઉતારનાર ગુજરાતી ચિત્રકારો ભરિખ્ખા ગર્ભમાંથી નીકળશે, એમ આશા રાખવી હોય તો પહેલું કાર્ય તો ખર્ચ આદરેલો અભ્યાસ અને ઉચી કળાના દર્શન થવા જોઈએ આના અભ્યાસ જ માટે વનકત્તા અને અજમેર જેવાં મ્યુઝીયમો નેટલી સરનાતા છે તેટલી પણ મુબારકીના લાગ્યેમા નથી મુબારકીની સમ્પ્રદાયોમાં જુના ચિત્રોના નમુના ક્યાય પણ રાખવામાં આરતા નથી ખાનગી શૃંગારોએ પોતાપોતાને ત્યાં સમ્રોહો કરેના હોય તે બધા છતાંમુએને લાગ્યે જ પ્રાપ્ત થઈ બની શકે આવા સમ્રોહોમાં મી જે ગઝલો સમ્રોહ બહુ પ્રશસ્યા પામ્યો છે-તે શેઠ સાહેબની પાસે મોગન તથા રાજપુત શાખાના ચિત્રોનો સારો જથ્થો છે અને કાઈ કાઈ વખત પ્રદર્શનમાં કે તેની રીતે તે જોનારો લાભ પ્રમત મળે, એ ઈચ્છાનેવું છે નના પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુક્રીયમ માટે તેવા ચિત્રોની સારી સખ્યા ખરીદ કરામાં આવી છે એ જાણી ખુશી થવું જોઈએ જ્યારે તે સમ્રોહસ્થાન ગોઠવવામાં આરશે ત્યારે મુબારકી એક મુશ્કેલી દૂર થશે ખરી પરંતુ તે મુશ્કેલી દૂર થવાથી ચિત્રકલાને એકદમ લાભ થઈ જવાનો નથી ચિત્રકલા એ ધનાઢ્યતામાં જ પોષાય છે અને હિન્દુ જેવા ગરીબ યથ ગયેલા દેશમાં તે કલાને બહુ ઈષ્ટ ઉત્તેજન ન મળી શકે, એ સ્વીકારવા જેવી દલીલ છે છતાં પણ ગરીબ જેવા હિન્દુમાંથી પણ રોષ અને કં ર નાણુ થયા નથી-શીંગા લોકો અને રામઓ પોતાના દિવાનખાનાઓ સણુગાર છે એ તો જાણીની જવાત છે તેવા શૃંગારમાં હિન્દી ચિત્રે અને હિન્દી કલાના કરના બીજી ઘણી કિમતવાળી ચીજોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેવે વખતે ખરચના અમુક ટકા હિન્દીમાંની કૃતિઓ માટે ખરચનાનો નિશ્ચય થાય તો ચિત્રકલાને પણ સારો પ્રિન્સો મળે અને શીમાન ગળ ગવિરમાં, શીમાન ગણવી વગેરેના જેવા ચિત્રકારો હિન્દીમાં પણ તૈયાર થાય એ દેખીતું જ છે

મોગન શાખાના ચિત્રકારોનો પુસ્તકોમાં ઉપયોગ લેવામાં આવતો, એ જાણી, હાન ધપાના અસખ્ય પુસ્તકોમાં જે ચિત્રોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેથી પણ ચિત્રકલાને લાભ થાય એટલું જ નહિ પણ હિન્દુ સમધના ખ્યાનો પણ ફેરવવાનો વખત આવે ગુજરાતી વાચનમાળામાં જે ગદ્યા અને ખોડાપણવાળા ચિત્રો જોનારમાં આવે છે તે દમી ગદ્ય છે અને તેને સામે કોઈ પણ ઉચ્ચાર સરખો કરવું નથી એ બતાવી આવે છે કે પુસ્તકોમાં ચિત્રો મૂકવાની વાતને લોકો કેટલી ગૌણુ ગણે છે ! બાળપોથીમા રચના ગીતવાળા પાત્રો મથાળે આપેલું ચિત્ર, પહેલી ચોપડીમાં ઉમણીનું ચિત્ર, ત્રીજી ચોપડીમાં પાંચોનું ચિત્ર એ જોનારને એકદમ પ્રશ્ન ઉઠાવે જ જોઈએ કે આ નમુના શું હિન્દીઓના છે ? આવો પ્રિયાર મરખો કોઈ કરવું નથી, ત્યાં ચિત્રમાના ભરિખ્ખાનું શું કહેવું ?

આ પ્રિયાર કરનાની સૂચના ઉપરથી સમગ્ર જવાણુ હશે કે ત્રીજી જરૂરીયાત ચિત્રોની દર અને ચિત્રોપર ચોષ્ય ટીક કરવાની છે ગુજરાતમાં તો પુસ્તકો પર પણ ચોષ્ય ટીક કરનારા હજુ ખૂબા નથી, તો પરી ચિત્રોનાની તો વાત જ ક્યા કરે ?

ચિત્રોની ડદર કે ટીકા ન થાય એટલે ચિત્રગ્નારની યોગ્યતા કે સરકારિતામાં સુધારો ચલાવી આશા જ ક્યા ? કનાવિને સામાન્ય જ્ઞાન અને ઉચ્ચ સમ્માર વગર ચાલે જ નહિ માત્ર ક્ષીપ્રિઓ દોગ્ધારો જ દ્વાપિઃ થઈ શકે નહિ ભાનના અને સુશિક્ષણ એ દ્વેષ ચિત્ર-કાગને માટે આવશ્યક જ છે તેની યોગ્યતાવાળા ચિત્રકામે બહાર પડે માટે તેમ જ પ્રમાણમાં તેમને વેતન પણ સારૂ મળવું જોઈએ ઉપર કહેલી ત્રણ સૂચના ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો વેતનના સવાનની મુશ્કેલી ટળી જાય આખા દિન્દને ચિત્રકનાના વિદ્યાભ અને શ્રેયતા માટે અમથ પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે, અને તેમાંયે ગુજરાતે તો બહુ જ શ્રમ લેવો જોઈએ ગુજરાતમાં ચિત્રકનાના પોપટ, મેવટા, માર્મિટા વધે, અને એક ઉત્તમ કનાના ઉચ્ચ વિદ્યાભમાં ગુજરાત પણ દિન્દને મ દ ૩૫ અને એની આશાથી આ લેખ સપૂર્ણ કરે છુ પણ છેવટમાં ચાનુ સાનના કનાપ્રદર્શનમાં સુવર્ણચક્ર એક ગુજરાતી-ગ ગવિરાકર રાવળ-ને મળ્યો છે એ માટે તેમ જ વાચન સાથે ચિત્રકનાના યોગ કરનાર એક નનુ સાહસ એક વર્ષ થયા ચાનુ થયું છે તે માટે પણ, સતોષ-સગર સતોષ-જાહેર કયાં વિના રહેનારુ નથી

* એક અંગ્રેજી લેખના આધારે

તંદુરસ્તી

યાને

ધલાજે કુદરતી.

લેખક - સ. છાયાલાલ ડાહ્યાલાલ જાગીરા.

એ અત્યંત માફ છે સાહેબ-પણ-મ્હાગ અખડ સૌભાગ્યવતા પતિનું નામ મીમીમ આનુ
જીખાર એટલે મ્હાગ પોતાનું નામ મીસ્ટર આનુ જીખાર તરો એમ આભાસિક નિર્પન્ન થરો
પણ-મત્ત નાર્તા એમ નથી પુરાણોમા કહ્યું છે કે નિયુગમા ગંગા ઉતરા વહેના મહાને તેમ
આ કથનને વ્યાવહારિક સ્વરૂપ મ્હારે ત્યાંથી જ મળ્યું નિમાળ હોને, તેથી મ્હારા મ્નેહિમકળમા
હું મ્હાગ મીમીમને નામે આગખાઉ છું-બાપી ક્યા એ સુસનારા માગના ધાટના એનજીન
જેના મીમીમ આનુજીખાર અને ક્યા હું મિત્વારો પાનળા પાળ જેવો એના મીસ્ટરનો થનો !

“એ-ઉ-એ ત ન તમને હું એમ—”

‘તમારો અવતાર બને તમારો ! આટના મોળા ગધેજા જેના થયા તોએ તમારૂં હજી એ-
ઉ-એ ગયું નહિ ! જે બસતુ દોષ તે કદ દબને બમોડી નીગન પતે ? આ તમારૂં એ-ઉ-
એ માન્યતા તો મ્હાગ બધું માયું છે મ્હડી આ પુ એમ ઉભા ઉભા ખી ખી કરીને હમો ઠો
ડું ? જાઓ તમારો આ નાને પજોતોના કે સ્પેર્સિંગ મોસ્ટની ગીની લઈ આવો !

મીમીસની આજા એટલે ફરમાને ખુ ! ! મને પણ જાણાએ કિયે ચોપડીએ ધડપો
હોને કે જ્યાં જ્યારે મીમીસને મ્હારે કંઈક હરાતું હોય છે, ત્યારે ત્યારે પૂરેપૂરું કાળેનાતું
તો બાલુએ મ્હું પણ ઢહેવાની શરૂઆત કરતામા જ મ્હારાથી ઈએનુ અર્ધાઈ જાય છે
કે મીમીમનું માયું મ્હડી આવે છે અને મ્હારે મ્હારા “નાના પજે” દોડીને “મેનાગ
સાંટ”ની બાટની લઈ આવની પડે છે ને એ નિયમમા મને મ્હારાથી વધારે હું ખીને
જેધને ધીરજ મળતી નહિ દોન તો-ઉ-એ-એ દૂવો કે ઈગિઓ પૂરી મીમીસને કથારનાયે
વિધના કરી દીરા હોત ! અનન્ય મીમીસના હાથના ધમ્પા ખાના જીનુ એ તો, રીલી
લી જાણે સમજ્યા-પણ આપઘાત કરી મરી જતું એ તો સાફ સાફ બાથપાપણ જ કેની ?
આપણે મીમીસ અખડ સૌભાગ્યવતા છે, એ ઉપરથી ચતુર વાગનાર ચેતી ગયા હરો કે
આત્મસાત કરી બાનનાઓડી ટાંગીમા હું હજી સધી મૂકાયો નથી અસ્તુ

મીમીસની આજા થતા હું મ્હાગ ‘નાને પજે’ દોડ્યો અને કબાટમાંથી આખ
મીચીને મે “સ્પેર્સિંગ મોસ્ટ”ની ત્રીશી વીસી આખ મીચીને એટના માટે કે મીમીસને
માફ “સ્પેર્સિંગ મોસ્ટ”ની ત્રીશી વિસમા મને અનેક વાર લાસની પડતી હોનાને લીધે મને
તે એવે મૂંઝી અનન્ય હતી કે જોયા વગર પણ માત્ર તાથના સ્પર્શથી હું તેને આળખી

શક કોઈ વખતે મધ્યરાત્રિએ મીસીસના શિરમા વેદના થરા લાગે કે અંત મ્હારે મ્હારા “નાને પગે” ફોડીને એ બાટલી લાનની પડતી અને એ કામ હું વચર દીવે કરી શકતો તેતુ કારણુ પશુ આ દીવે અભ્યાસ! અનમત એક બે વખત આમ ચપળાઈ બતાવતા “મેનીંગ સૉટ”ને બદલે “માઇથીનેટ્ડ સ્પીરીટ”ની બાટલી મીસીસની આગળ રણુ થઈ જતા મીસીસને ત્રણે મ્હારા પોઆ ખડાઈ ગયા તો પશુ-કઈનહિ-“બાઈક” પર બેસતા રીખનારને એક બે વખત ગોલાટ પશુ આવી પડે! ઘોડે મ્હારો તે પડગે, બીજને છે કાઈ?

“અરરર! આ શુ ઉચ્ચ લાન્યા? જરા આખ ફોડીને ભુઓ તો ખરા!”

“આખ ફોડીને” જોનાની મીસીસની કહિણુ સૂચનામા જરા નરમાશતુ મ્હાણુ નાખી મે “આખ ફોડીને” જોયુ તો ત્રણમા “સુન્નીતુ કોનનવાટર!” શુ કંઈ? રહી પડવાની હિન્મત નહિ હોનાથી આખરે હું હસી પડ્યો અને એ યો “હી હી હી માથાના કુખાવા ઉપર કોનનવાટર પશુ—”

“શુ-હ-પ રહો યુ! મ્હારે તમને કેટલી વાર હેલુ પડે કે “યુ વોન્ટ બી આ સક સેમ (you wouldn't be a success) હવે આમ તો મીસીસનુ અગ્રેજી “ધોળકા” સૂધીતુ હલુ, પશુ “એન્ગો-એન્ગ-સુટલી ગગ રૉગ” “છડીઅટ” “યુ વોન્ટ બી આ સકસેસ” નિગેરે નિગેરે અગ્રેજી રાત્રો એમણે એમની કાઈઅગ્રેજી ભણેલી બેનપણી પાસેથી રીખી લીધેના, અને આ શબ્દો સ્મરણુમાથી ખસી ન જાય માટે તેનો ઉપયોગ વારે વારે તેઓ મ્હારા પર જ કરતા

જગ ઉપર તાવ ઢોળી જ્યા મે ફરી મ્હારે “નાને પગે” ચમગડી મૂકનાની તૈયારી નહી, ત્યા મીસીસે “ટોટ” કાણુ કે હું ઉભો રહી ગયો

“કોનનવાટર અહીં રહેવા દો અને હવે બગાવર તપાળીને સ્મેનીંગ સૉટ-પશુ દીવ યાં આ યુ આજે મે તમને કશુ હલુ તે મુજબ ડૉક્ટર મ્હલેવરને તમે પૂછી આન્યા કે?”

“શુ-હ? ના? અરરર! હું અહીંઆ મરી જાઉં તેની તમારે ર્ષ શીડ જ નહિ કેની?”

“અરે પશુ સાભળો”—

“શુ સાભળે તમારે કપાળ? મ્હારા પેટમા તો કંઈ કંઈ થઈ જાય છે અને હલુ તો નમને સભળાવવાનુ મરે છે?”

“હું તમને એમ—”

“અરે જાઓ તમારે કાગુ કરો મ્હાર તો જણુ માયુ—”

“હું ગયો હતો-ડૉક્ટરને ત્યા ગયો હતો પશુ—”

“ત્યારે એમ મીધુ ભમોની ? પણ-શુ ?”

“પણ ડૉક્ટર મળ્યા નહિ એટલે ત્યાં ચિંતી મૂખને આ યો ધુ”

“ચિંતી ? જરા ના ત્યાં મેમતે તો શુ ધસાઈ જતે કે ? યુ વોટ બી આ સકમેસ ”

હવે ખરી ખીના એમ છે કે જો હું ડૉક્ટરને ત્યાં એની વાટ જોઈને બેગી ગયા હોત તોયે મીમીસ તરફથી ખામશ જ મળતે

“તુરસા જેવા બેસી રહ્યા ? ચિંતી મૂખને આનના શુ થયું ? હું મં-અહીં તમારી વાટ જોઈ જોઈને મગી ભાઉં તેની તમને કઈ છે શીકર ? આદ યુ વોન્ટ બી આ સકમેસ ”

નાચનાર બહાવા ! તમને પોતાને આ નાચના નટાગો આ યો હતો તો મને તે બોગ વનાં શુ થયું હશે તેની કદપના તમે પોતે જ કુગી યેગો ચારે બાલુથી વેરાઈને અકળાઈ ગયલી નિનાડીયે વાધલુનુ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે છટકામા ફસાવેલો નાનો મરખો ઉદર પણ તેમાથી છૂટવા ઝન ઉપર આની અકલનફડી કરી મૂકે છે-ત્યારે હું તો માણસ ! મ્હારી લાખોની પૂજા શા કામની ? મ્હારા ગાડીપોડા, ચાકરનફર, વાડીનફા, મોટા મોટા વિગેરે શા ઉપયોગના ? મ્હારો ફજેતો જોઈ મ્હારે મિત્રમણ જલેગમા અને મ્હારા નોગ ચાકરો ખાનગીમા મ્હારી ટેકડી કરતા આથી મને પોતાને ધણી શરમ લાગતી અને હું નિશ્ચય કહીશ કે મીસીસથી હવે જરાએ દુખાઈ જતું નહિ પણ જ્યાં હું એ વાતચીતે જોતો ત્યાં મ્હારો નિશ્ચય ક્યાનો ક્યા ઉડી જતો અને હું પાછો “રશ્મી કે” થઈ જતો અને કે વાર નિશ્ચય કીધો હશે, પણ મીસીસના સગન વિષ્ણુપ્રસાદ આગળ મ્હારે કઈ ચાનતું નહિ અને આખરે “બકરી બાઈના બેગડા”ની માફક ‘બે-બે-’ કરતા મ્હારે બેસી રહેતું પડ્યું

પણ હવે હું છેક જ ‘માફ મફ’ પર આવી ગયો હતો, અને તેથી એ ખામતમા મેં અમારા ઘરલેણ (Family Doctor) મીં મ્હટનેકત્ની સલાહ લેવાનો નિચાર કીધો. ડૉક્ટર વડન એમ ડી હતો મને પોતાને તેમ જ મીસીસને વાગ પૂજીને વાઈ ધર્ આવતી, આખે અકર આવતા, મ્હોંમા શીક મારી જતી, જરા જરામા ફેન્ટ થઈ જવાતું, માણુ હું ખનુ, પેટમા ગોળા ગમડના, વિગેરે વિગેરે એકથી માડીને એમવન પ્રમરના જોગો વ્યાપી જતા તેથી કઈ નહિ તો ડૉક્ટરને મ્હારે ત્યાંની વસ્ત તહાડે ઉપિઆ બેથી નજી હમરની આવક હશે ડૉક્ટરની “વીઝીટ શી” એક ગીની હતી, એટલે એને ઘેર નહિ બોનાવતા હું આ “મીસીસ વરસસ મીસ્ટર”ની ખામતમા એની સલાહ લેવા મોટરમા બેસી એને દનાખાને ગયો મને અજેજમા ઝાઝું બોનવાનો અભ્યાસ નહિ હતો. ધોડુ બોનવાતું હોય તો તો અત્રેજમા જ ફેકતો પણ વધારે બોનતા તત્ત ફફ થઈ જવાની બ્હીક રહેતી ડૉક્ટર “ગુજરાતી” બોની જાણતા પણ તે ગુજરાતી બાઈકો ને સમજાવવા પૂરતું જ

“હુઓની ઝાટગા મહારે તમારી એક જાનનમા મનાઈ લેવાની છે ”

“પૂચો, દુકામા પૂચો બહુ લાગ્યું નાકી કરતા ”

“કઈ એની દના આપો કે મ્હારા સરીરમા સંક્રિત આવે -ઓ દુ કાઠિનો પણ દના પચો દહુ નહિ ”

“ગેટલ! પાંચાઈ નખત સરીરમા ક્રીડા તાપ આવેય કે ? ”

“નહિ કે નહિ તાપે નથી ને તરીઓએ નથી ખરી ખીના જુદુ ? ”

“ખરી ખીના તારી જુદેય તો ત્ના કેમ આવેય ને માઝ કેમ થાએય ”

“સાચે લો સાચો મને એની દના આપો કે મ્હારા મીમીસ મને વારે વારે દબાવે છે—”

“દનપચેય દહુજુને !

“તબાવે છે મહુજુને ધમકાવે છે, અને તેને સાચો ઉત્તર મેવાની મ્હારી જાતી આનતી નથી તે જરા જાતી ખુશી જાય અને—”

“હી હીની-માપકે-નીલી હી આઈગા ” ડૉક્ટરનુ હબનુ તો મટે જ નહિ હમનાં દમતા એના મુખ ઉપર ભાની આતી ત્વાજે દુ સરમનો માર્યો સટે પૂણી જેવો ધઈ ગયો મને લાગ્યું કે મે હમેરાની માફક સરખાત કરનામા થાપ આધી હતી છદમીમા પટેરી નખત મને મીંગીમનુ કરેતુ ખર લાગ્યું કે “આઈ વોન્ટ બી આ સ્પ્રેસ ” દરો જે થયુ તે થયુ, પણ આજે તો મ કોઈ પણ ગીને મ્હારા દુખનો અત નાનનાનો નિયમ કીધો હતો, એટલે જાલો કઈ જ બન્યુ નથી તેમ મે પાહુ બોનનાનુ ના કીડુ

“ડૉક્ટર ! હુ જાને માટે જોગી છુ મહેંગાની કરીને—”

“જગ થાઓ જોડુ લાગે તો માફ કરેય પણ ખરા મ્હારે મહુજુને તમે ધાડવા—”

“ધાડના એટલે ? ” મટે પૂચ્યુ

“ધાડના એટલે ડૉકી “ (Donkey)

“હું ડૉકી ? ડૉક્ટર-જુલ સભાળ ? ” હુ કોષથી મુજતા મુજતા બોલ્યો ? ડૉક્ટર કહિ લેવાઈ ગયો મ્હારા તરફથી આડના કોષની એલે દેખીતી રીતે આતા નહિ રાખી હમે બાયડીના હાથના ધપ્પા ખાનાગમા કોષના આરિખાનની કોણ આતા રાખે ? કહાય હોય તોયે પડેના કોષ તે જા લેખાતો !

“ગેટલ ! એકસકચુઝ મી હકે ! હું તમને એના કહેતો હતો કે તમે ધાડવાની માફક બાનપાથી ત્ની શુ કામ જાએય જરા દમથી વાત રાખોની કે દના વચર જાતી ખુશી જાય ”

“ ડીક છે, નેઈસ ” એમ ક્રોધથી બોલી મેં ‘ચાનતા માણુ

“ રોટલ ! ઘુમ્સા કરવાના કામ નથી, થોડું તમને શક્તિની ના લખી આપેય ”

“ તો ચેંકયુ ”

રોગ આની ડૉક્ટરનો આજ્ઞાન સુધીનો હિસામ ચૂકની આપવાનું ન મહેતાનો જણાવ્યું. ડૉક્ટર જરા ગગળી ગયો અને મ્હારી તરફથી કંઈ મચ્છ નહિ મળતા તે મીમીસ પાસે જના તૈયાર થયો અને લાગ્યું કે જો હું એને મીમીસ પાસે જના હું તો તરત જ મીમીસ એની સનાહ પેગે કે ‘ ડૉક્ટર ! આ ચાનતા ચાનતા હારી જનાય છે, તેનું શું કરશું ? ’ એટલે લાગતી જ ડૉક્ટર સનાહ આપશે કે “ મીમીસ એમી રોટલ તો નહિ હાફેય, અને એ લેના માણસનું ફરજ એટલાનુયે ખીન મોકનના નહિ ચૂકે, એમ સમજ મેં એને ત્યાંની જ “ તો તી. માઈ ડીઅર સર ગુ. બાઈ ” કરી ખરતો ડીવો.

આહા ! હું સમજ્યો. છાતી ખુનવાની ના હાય નાગી ‘ મીઝાએ બહતાદી ’ ઝીનારી કે બધા જ પામરા આટલા દિવસ હું મૂર્ખ જ રહ્યો ત્યારે એ તો એ જ બૂબા ત્યાંથી ફરી ગયો.

કરીમા બે બખમાઈ બરહાનેમા

કે ગુસ્તાખી રાખી મ્હો ખુગુમા

ડૉક્ટરે શું બોલું કહ્યું ? અમાનરહિત પુણ્ય ! જ નહિ તો ખીજો ટાલુ કે સ્વમાન ! સ્વમાન ! એના વગરનું જીવન તે જીવન નહિ પણ માતૃભૂમિને વૃથા ભાર છે જે જે મનુષ્યમા અમાન નથી, જે જે પ્રજામા એ લાગણીનો અભાવ છે તે તે મનુષ્ય તે તે પ્રજા નિમાય છે-અકરીને ગળે લાગેના આચળ જેના છે અહા ! અમાન ! આગ શરીરમા આ શો ફેરફાર ! ચમત્કાર ! ખરેખર ચમત્કાર ! મ્હારા દડા લોલીમા એકદમ ગરમી આની ગર્ભ ધીમે ધીમે ગરેતી નાડીઓ ઉછાળા માગતી તે ના વાગી આપેા પણ અભયના અજ્ઞતથી જાણે લખુખી ઉડી મ્હારે રામરોમ અજ્ઞમ શક્તિ આપી ગઈ. ખુબ ધધિરના પણ ભાર નથી કે મને વગર કારણે હવે તે ગળડી શકે જમીન પર પગ રોખી કે હાથની મુઠી ટેમનપગ પઠાડી, ખુબ યમગમને પણ હું હવે કસી મરું કે “ વેઈટ આ બીટ (wait a bit) ” ના થોભી જા “ અને આ ડૉક્ટર ‘ એલો મ્હારા કેટના પેસા ખાધા ? હઠારો રૂપિયા કાકરાની માફક ખરચ્યા હશે તોયે વ્યાધિગ્રસ્ત શરતો મ્હારા આ મુલર જીવનમાથી વિતાવગીરી લીધી નથી “ હા ! હા ! એમ જ મેં મઈ ઢાને સિયાર ડીધો તેમ જ પગી જોઉં છું - મ્હારા વરમા રોગ કેમ રહે છે ? ”

“ હયુ જરા ઇકડે વા ”

“ આવેસ આ બાઈના કપડામા ગાણુ નાખેસ તે ધોઈને આવેસ ” યિયુએ જનામ દીધો.

“ એકદમ આમ આવ ! સુ ઉચ્ચના બચ્ચા ! હુ જૂમ પાકુ છુ તે સાબળતો નથી ?
પગાર હુ આપુ છુ કે તારી બાઈ ! મહેતાજી ઈઈ ” હુ એકદમ ત્રાડી ઉઠ્યો

“ હુ સાટેળ ! ” મહેતો દોડતો કે આવ્યો

“ આ ઇથુનો આજલિન સધીનો દિમાખ ચૂકની આપી એને લાત મારીને અહીંથી
વિ ય કશે ”

“ નહિ, નહિ ઇથુને રજા નહિ અપાય ” મીસીસ આ ગરબડ સાબળી દોડી આવતા
બચ્ચો પૂરાયા

“ ટેમ થોર દેડસ (Damn your face) નીડળ અહીંથી, ” એમ કહીને મેં મીસી
સને એક એવી તો ઝટક મારી કે તે ઉગળીને જમીનપર ગમડી પડી-જાડો સીધાપગથી
ખ.જુચુ વૂરી પડ્યુ

“ ઉઉઉ ત્યો મારો-મારી નાખો-એ પલુ શુ ઝામ બાખ રાખો છો ? ઉઉઉ ”—

“ ચુ ઉ પ ! એકદમ ચૂપ મહેતાજી ! તમે પલુ આમ દોરની માફક આખ કાઢીને ટગર
ટગર લોયા હુ કશે છો ? આ ઇથુનો દિસાખ ચૂકવી આપો અને એક બે ગિનમા બધુ નામુ
તૈયાર દરો દાપ ! દાપ ! મહાર બધુ સત્યાનામ વળી ગયુ સદાએ બધી મ્હોંદાણુ માડી નાખી
અરરર ! હવે કેમ—”

મીસીસ તો માળભર્યા ઝગ લેતેને ઉઠ્યા, અને મહારી સામે ટગરટગર ડોળા કાઢીને જોરા
મડી ગયા મને લાગ્યુ જ હર્તુ કે એકદમ ધમ્મત સિવાય મીસીમના હા લોહીમા ગરમી નહિ
આવે ઉભા થતે, નળી પાગ સફાઈથી ગમડી પડતે, કુમડા ખાતે, વારે વારે નાક નસીંગતે,
પાણી રગરની મુઠ્ઠી આપો ગોળા ગોળાને લાવ ગોળ દરી રેતે અને એવા એરા કંઈક
નાટકો ભજવતે, પલુ જ્યા મહારી ગોળા રૂડી લા મીસીસમા ગરમી આની ગઈ અને તે
ખોડ્યા — “ હુ-ઉ-ચુ ? શુ-ઉ થયુ ! ”

“ સડો ! સદામા બધા પૈસા ગયા આ વર પલુ ગીગરી મુડવાનો સમય આ-યો દાપ !
દાપ ! ભટને અને યાગીને પલુ રજા આપની પડશે ઉ-કુડુડુડુ ”

“ અરરર ! ભટ ચાહર ચાલ્યા જશે તો પગી થશે શુ ? ગમે તે થાય ! પેટે ઓઢુ
ખાઈશુ બે લૂખા એાજ પહરીશુ પલુ ભટ ઘાટીને તો કેઈપલુ પ્રધારે રાખજે જ મહારી
તખીઅત તો તમે જાણો છો ? પ્રમ્પ્ટ કહે છે કે મને પૂરેપૂરા આરામની જરૂર છે અને જો
ભટ ઘાટી ”—

“ બસ બસ નાખ તારા ડૉ.ટરને મુનામા લેણુદારોનુ દેવુ પતાવુ કે તારે માટે
ભટ માગી રાખુ પકાવાય તો પકાવજે નહિ તો મમરા સેવ ફાલ્જે ટે પીઅર સીધાવજો
મહારી કાઈશીડ કરજો નહિ મહાર પેટ ભરાય એટલી તો રમેઈ મને આવડે છે ”

“એકદમ આમ આન ! મુઠિ ન ગ્ના બધ્યા ! તુ ખૂમ પાડુ છુ તે માન્યતો નથી ? પગા હુ આપુ છુ કે તારી બાડી મહેતાજી-ઈ” હુ એકદમ ચાડી ઉઠ્યો

“હુ મારેમ !” મહેતા દોનો કે આ-યો

“આ ઇયુનો આવતિ સૂધીનો દિસામ ચૂની આપી એને લાત મારીને અહીંથી વિદાય દેશે ”

“નહિ, નહિ ઇયુને ગ્મ નહિ વપાય ” મીસીસ આ ગરમ માભળી દોડી આવતાં વચ્ચે પૂરચા

“હેમ પેર ફેઇસ (Damn your face) નીડળ અટીધી,” એમ વ્હીને મેં મીમી અને એક એની તો ઝટક મારી કે તે ઉઝળીને જમીનપર ગમડી પડી-અને મીકાપરથી ખડખડુ તૂટી પડ્યુ

“ઉઉઉ હ્યો મારો-મારી નાખો-એ પણ શુ કામ બાબી રાખો છો ? ઉઉ-ઉ”

“યુ C P ! એકદમ ચૂપ મરેનાજી ! તમે પણ આમ દો ની માફક આખ ફાડીને ટગર ટગર જોયા નુ કરો છો ? આ ઇયુનો દિસામ ચૂકરી આપો અને એક બે દિનમા બધુ નાનુ તૈયાર દેશે હાથા ! હાથ ! મ્હાર મનુ મન્યાનામ વળી ગયુ સગએ બધી મ્હોકાથુ મારી નાખી અરરર ! ભવે દમ—”

મીમીસ તો ફાળભયાં જમ કોતેરે ઉઠયા, અને મ્હારી મામે ટગરટગર ડોગા ફાડીને જોરા મરી ગયા અને લાગ્યુ ન હલુ કે એમદા ધમકા મિરાપ મીસીસના દડા લોહીમા ગરમી નહિ આવે ઉભા થતે, સગી પાખ સફાઈથી ગમડી પડતે, ટુમમ ખાતે, વારે વારે નાક ઈર્સીંગતે, પાણી વગરની મુછી આખો ચોળી ચોળીને લાવ ચોળી કરી રહેતે અને એરા એરા કંઈકે નાટકો ભજવતે, પણ જ્યા મ્હારી ગોળી છૂટી ત્યા મીમીસમા ગરમી આવી ગઈ અને તે ઓળ્યા—“નુ-ઉ-ઉ-ઉ ? શુ-ઉ થયુ !”

“સદો ! સગામા બધા પેસા ગયા આ વર પણ મીરની મૂ-નાનો સમય આ-યો હાથ ! હાથ ! લટને અને ધાગીને પણ રત્ન આપની પકડે ઉ-ઉ-ઉ”

“અરર ! ભટ ચાકર ચાલ્યા જશે તો પત્રી થતો શુ ? ગમે તે થાય ! પેટે ઓછુ ખાઈશુ બે લૂગડા ઓળ પહેરીશુ પણ ભટ ધાગીને તો કાઈ પણ પ્રકારે રાખને જ મ્હારી તળીઅત તો તમે જાણો છો ? ડૉક્ટર કહે છે કે મને પૂરેપૂરા આગમની જરૂર છે, અને જો ભટ ધાગી”

“બપ્સ બપ્સ નાખ તારા ડૉક્ટરને ચૂનામા લેણુલોણુ દેનુ પતાવુ કે તારે માટે ભટ ધાગી રાખુ પકાવાય તો પત્રવળે નહિ તો મમરા સેવ ફાવ્ગે કે પીઅર સીધાવળે મ્હારી કાંઈશીકર કરશે નહિ મ્હાર પેટ ભરાય એટલી તો રસોઈ મને આવડે છે ”

હવે “ વળી પુગસઃ કયા છે કે એ લકરા વગાડીએ ” એમ થતું વળી દરિયા આવેની નેઈબૂટ સ્ટોફોઝમ અને બોડીસમા સજ્જ થયાના ચરમે હમ “ લખોતગઓ ” પણ ધીમે ધીમે પેર આનતા બધ ચર્ચ ગયા હતા એટલે મીઠીસને હવે ધરનામનો કટાળો ઝોટો થતો ગયો હતો એક વર્ષમા તો મ્હાર ધર પર તદુરસ્તીમા ચા ચા ચે ચે નાચી રહ્યું મહાનયે સ્ત્રી બટાકા જેવા બેડોળ માન ખણુચા જેવું પેટ, મોચરીની ઝુડી જેના વાળ, જડી કાકડી જેવા હાથ અને દુધી જેના પગને સટે લાન ઝાટના સુગતી ગ્લાણુ જેના ગાન, પાતળી કમગપર આગળ મમી આનવી ભરાનદાર હતી, વળા રેશમ જેવા ચન્દ્યકિત કેશ, મોળ ધાનીના હાથ એ જ રી સમાન જનુ-ખરી તદુરસ્તીનું આનાગમન નૂચની રથા દતા હુકમા મ્હાન સસારમા જે પહેના આધિ યાધિ આપી ગ્લા હતા ત્યા હવે તદુરસ્તી અને પ્રસન્તાએ વાસો કીધો બે અઢી માક છે સાહેબ !-પણ-આજે મ્હાર ધર એક “ ડરક” રીઆ ”ના કાના કાના બોનનાથી ગાજ રહ્યું છે બેટો બાપની વખત બેવખત મૂઝો તાણે અને ધકાધક ધખા ઢોલ્યા જય તોમે મ્હારે તો હસતે મ્હોડે એમ જ કહેવું પડે કે “ દીકરો કેવો ડાહ્યો ! ”

વાચકવર્ગની આભારિત અધીગધને વગ ચર્ચ હું તમારી જમાસા તૃપ્ત જરૂર તે પહેલા તમે પૂછો કે મ્હારો પુત્ર કેવો હતો ? હા ! ખરી વાત પ્રભાતના નિર્ભય આકાશની મૂર્તિ કદી તેને ગુનાખી એપ મારતી સફેદ મખમલ ચર્મથી મની તે મૂર્તિમા તમારી વંદનારાક્તિથી જીવ કુકો એટલે તમારી દષ્ટિ સમીપ મ્હારો “ બુચો ” ખડો ચર્ષ જરૂર

“ મનુ સાભળો છો કે ? આવતી કાલે આપણા બુચાની વર્ષગાંઠ ” કણુચી ખરડાયના હાથ સાથે દોડી આની મીસીસે કહ્યું

“ પણ આ કણુકનાળા હાથ તો ધોના હતા ! ” મ્હે કહ્યું

“ મ્હારા મનમા કે તમને એ વાત કહેતા ન હોય તો વીસરી જઈ અને તમે બોડીસમા આપ્યા જાઓ તો સાજના સોદો લાવનાનો તમને પાછો ધમ્કો પડે ફરી મને જેની એ વાત માદ આની કે તરત જ તે કહેવા હું દોડી આની ”

“ ચાલ દીક કીધું તે મને એ ખુશ સમાચાર કલા તો તને પણ હું એક વધાર્થ આપુ ”

“ શું તે ? ”

“ તે એ છે કે આપણુ બધું ધન સનામત છે, આપણે પ્રથમ જોટલા જ ધનાન્ય ”—

“ બપુ એ ધન ” મ્હારી સ્ત્રી કષ્ટક ઉદાસ મ્હેરે બોલી

“ ગાડી રે ગાડી લક્મી જે જાતે ખરાબ હોત તો રિપ્તુ લગવાને તેને પોતાની અધો-ગના કદી પણ મીધી નહિ હોત નામજુના હાત તોડી પાડો પછી તેની સાથે ચાહે તેટલું રમો લક્મી બને છે મોજગોખ બને હો, વાડીનજુકા, નોડરચાકર મોટર શોફર બલે હો-પણ તે તદુરસ્તીને બોમે તો નહિ જ વ્હાલી ! નક્કીથી ભય પામવાનું કારણ નથી, નાચી કુવતરે લા રાય અને જો માટે સમાન ઈન્સાફ છે એ કુવરતના લાવદાનો ભગ ન થાય એમ આપણુ આચરણ ગખ્યુ કે પછી લક્મી જખ મારે છે સમજ ? ”

“ હા, સમજ ” એમ બોલી મ્હારી પત્ની હરખમેગ અતર મર્ધ, અને “ તદુરસ્તી ” મેળવનામા મ્હારો “ ધરાજી કુવતી ” સફર થયો તેના આનન્દમા મે “ બુચા ”ના ચાવપર સુખન ડ્યું-મને એમ થયું કે મે પ્રભાતના જાનસર્વના ચણુપર સુખન ક્યું !

અભેદ

લેખક-૧ દીવાના.

પ્રતિબિંબ —કરિ છે વેના દટા પયગમ્મર સુરોક્તના
 શાલીને પીપે ઝરે જે મર્ગવરેણ્ય ધીમહિ
 પ્રથે શુ ૧ અધ્યાયે ગુ ૧ વાડે શુ ૧ સમ્રાટ્કરે ગુ ૧
 મત્રના મથનો માના માત્રમા રેનારના

સાર્દા! મહેવામા, જોવામા,

એક ગગ ગખે,

સાર્દા! હસનામા ગનામા,

એક ગગ રાખ

સાર્દા! કરેવામા કરવામા,

એક ગગ ગખે,

સાર્દા! લેવામા, ભરવામા,

એક ગગ રાખે

સાર્દા! પલ્નમા, રાગમા,

એક ગગ રાખે

સાર્દા! બધતમા, લાગમા,

એક ગગ રાખે

સાર્દા! ગુરુમા એનામા

એક ગગ રાખે

સાર્દા! શરૂમા, છેવામા,

એક ગગ રાખે

તા ૬-૨મકુજનુ આ મનોહર કુસુમ લખઅનખનુ સયોગમ્માન રસાગીધી મહોરી -
 અવિભંગીએને અપજી કમું છે એ ત્રિપુરી સમરનુ પ્રવ્યસેન ત્રિવેણી સગમમા પ્રવ્ય
 સ્વધને સધાવમે, ગુનાના આ મામા જ્યોતિ જગાવી પૂર્ણના પુષ્પના સાર્વર્ધમા પશ્ચિમના
 પુષ્પોની ગુલાસ પમરાવમે તો * * * છે કરિનો નિર્ગપ આ મા તો અપરોક્ષ સાક્ષી થવાથી
 જ્ઞાત થશે

મત.

લેખક-૨૧. નણછતરામ વાનાભાઈ, બી એ

રિયાજમાં ઉત્તમીએ જવાનું નકમી થયું હોય પરંતુ સ્થળ પસંદ કરવાનું વિદ્યાર્થીઓને ચોપરામાં આવે અને શિક્ષક તેમને પૂછે “ ત્યા જ રહિ ” ત્યારે ગ્રામસૌની મગજ સુચન કરે જાય જુદું જુદું સ્થળ બતાવશે અને જે એમાં તેઓ ઉત્કેષાર્થ ગયા તો પોતાની પસંદગીના સ્થળ બતાવનારના અવાજને દમારી દેવાનો પ્રયત્ન પણ દેટલાડ કરે તો મીઠી વધારે જાય તે કયું સ્થળ પસંદ છે તે કદાચ શિક્ષક પાગખી ગરબે અથવા માન ન સમજાય એવો વોવાટ સાલગશે આ એક પ્રકારની મત આપવાની રીત છે એક વાપક પ્રતિભા એવો રીવાજ હતો કે સર્વે લડાયેલા પોતાના સગદારોની આમપાસ ભેગા થતા અને જુદી જાદી દર ખાતો થતો તે સામગ્રીતા અને તેમાંથી એકાદ તેમને પસંદ પડતી ત્યારે હાન ઉપર તનવાગ મારી પોતાની વૃત્તિ જણાવતા આ પણ મન આપવાની ક્રિયા છે આ રીતે આક્રમણ નહીં થતું એટલે સરકારેને લડાયેલા અને લડાયેલાને સરકારમાં રિયાસ ભેસતો મતનો ત્યાગે એવો અર્થ થાય છે કે અનુઓની વ્યવસ્થા અથવા ગાસનમાં અનાજ હોયો તે કોઈ પણ બામનની વ્યવસ્થા કરવામાં અથવા તેનો નિર્વાહ કરવામાં આપણે અભિપ્રાય દર્શાવી શકાએ તો મત આપ્યો ગણાય સમામદોના મતથી કનન અથવા મડળની વ્યવસ્થા ચાને છે, મટોટા મધાઉછોગો લાગીદારો ॥ મતોથી ચાને છે વ્યવસ્થાની પ્રત્યેક પીગતવાગ મન આપવામાં નથી આવતો પણ સમિતીના અથવા વ્યવસ્થાપક મડળના સલાસદ તરિકે જે આપણને લાગે કે આપણા અભિપ્રાય દર્શાવી રહ્યો તેને ચૂંટી દેવાની પ્રતિભા અને તે આપણો પ્રતિનિધિ થાય છે સામાન્ય રીતે મત આપનારો અથવા પ્રતિનિધિ ચૂંટવો એ થાય છે અને આ રીતે આપણે આપણા દેશ, આપણા શહેર વગેરે શાસન ચલાવવામાં મદદ કરીએ છીએ

પ્રાચીન કાલમાં આપણા દેશમાં મત લેવાનો પૂટોઝાયો રીવાજ હતો રા દાવી પ્રસાદ જપસનાય અને પ્રો આચરેએ રીવાજનો ખ્યાન એમના લેખોમાં આપ્યો છે પણ જે રીતે દાવ આપણે મતનો વ્યવહાર કરીએ છીએ તેનું સર્વત્ર નહોતું અને મુસનમાંની સત્તા દરમ્યાન તો જે હતું તે પણ નહિ પ્રાય થઈ ગયું હતું અંગ્રેજી ગભ્ય ચતા તેમની રાજદારી વ્યવસ્થા આપણા દેશમાં આવી અંગ્રેજી રિવાજ પ્રસારણ થયું એટલે આપણે એમની માફક મત નાપરના ઘીખ્યા છીએ ગભ્યદારમાં મત દર્શાવવાની અને રૂચતના મત પ્રમાણે રાજ્ય-વ્યવહાર ચલાવવાના હક્ક એમણે કેવી રીતે મેળ-માં તેનો ઇતિહાસ મનોગજક, બોધક અને ઉત્તેજક છે પણ તેનું આરોપન આ નહાના લેખમાં વધારાનું થઈ પડશે નવવરમનો ઇતિહાસ ઇતિહાસ વાચવાથી એનો ખ્યાન આવશે અત્યારે ઇતિહાસ લગભગ દરેક પુરખે

મત આપવાનો હવે છે એ રીતે પોતાના દેશના તાસનમા તે ભાગ લઈ રહે છે સ્ત્રીઓને મન નથી પણ વર્તમાન વિગ્રહ પડી આમા કાષ્ઠક ફેરફાર થયો આપણા દેશમા હજુ પ્રત્યેક પુરુષો મત આપવાનો અધિકાર નથી તેમ મત મારફત આપણા દેશનો ગભ્યનીનદ ચનાચનાની પૂરતા પ્રમાણમા મત નથી

પ્રગતિ આનંદ જેમ જેમ નવું જાય છે તેમ તેમ મન આપવાગની અખ્યા પણ વધતી જાય છે વધુ પ્રાચીન કાળમા ગ્રેકોને જેમ લુકમ કરનામા આનંદો તેમ વર્તમાન પડતુ સામાન્ય જનસમુદાયે માફ- આસરો કે નહીં તેનો વિચાર કર્યા વગર કે તેમની સનાહ લીધા વગર ગળ અને તેના અમનદાએ કાચા ધણા રેશતને પૂજ્યાગાહ્યા વિના પરદેશ ઉપર ગળ ચકાઈ કરતા અને કેવળો વસકરમા વડના અને વિગ્રહનુ ખરચ આપવા ફગ પાળતા કેટલીક નાં લોભા કરીયાદ ગતા અને રાગને અગ્ર કરતા, પણ તેમા કાઈ વળતુ નહીં મન આપી સનાહ આપવાનો અરિકાર દોર તે વાત તો જૂની જ ફગ જતી વખતે સાથે ફૂતરો નહિ જઈએ એ તેને ગમે તે તરફ જરાની મરજ હોય, તેની મરજ મુજબ જના તે ભમે, વખતે તેને તે પ્રમાણે જવા દઈએ પણ વલુખર તો આપણે જવુ દોર ત્યા જ તેને લઈ જઈએ અને એ બામતમા તેની બીનકુન સનાહ લઈએ નહીં તેની લોકોની મિતિ હતી પણ ફગ જતી વખતે કાઈ મોતમી હોય તો કઈ શિયામા જવુ તે બાબત તેને પૂછવુ જ પડે છે મન આપવાનો હોય એટલે સ્વતઃ માણસ તરિકે, ગભ્યમા સોમની તરિકે ગણાવાનુ છે અને માફ કલાગરા રહેવાનુ નથી

મન આપવાની બતા એકમ મળી નથી એો માટે કેટલા બધા હુખ અને હાડમારી સહન કરવા પાયા છે અને કેટલા બધા કાચા મચાવના પડ્યા છે આદના બધા ભોગે અને શ્રમે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેનો સાગમા સારો ઉપયોગ આપણી સક્તિ અનુસાર કરવો જોઈએ આપણી કોંગ્રેસની કેટલા કેટલા નવોની વડત પડી આપણને કેટલીક બાબતોમા મન આપવાનો હવે મળ્યો છે એો હજુ કેટલી બધી બાબતોમા આપણો મત બેનાતો નથી

આ જમાનો પ્રગતિસનનો છે માત્ર ગતની કે અમનદારોની સત્તાથી નહીં પરતુ સન રેશનની સત્તાથી રાજ્ય ચાલુ જોઈએ એ મિથિ તરફ દેશમાનની ગતિ છે રેશનને મત આપવાનો અધિકાર મળે, એ તેમના હતિદામમા નાનોમ્તો મનાવ નથી તુરન્માનમા જ્યારે મન્દારણ સ્થપાયુ એો મત આપવાનો અધિકાર નોકોને મળ્યા અને પટેલી ચૂટણી થઈ ત્યારે લોકોએ ગાતા ગાતા અને હર્ષનાદ ગાતા કરતા મનપત્ર નાખનાની પેગીઓ ઉપાટી મરીઓમા સન્ધમે કહાડ્યા હતા વ્હીગીઅ નામના કવિએ ચૂટણીના પિમે મતદારની લાગણીઓ કેવી હોય છે તેનું વર્ણન મુ આરી રીતે કર્યું છે - ગર્વિષ્ઠ પણ આજે મારો સમોનડીઓ કે, ઉત્કૃષ્ટ પણ આજે મરોગી નથી આજે હુ માણસોમા રાગ જેવો હુ આજે ન્દાનામરોગ નરખા કે, પ્રતિદાવાગા અને અજબ્યા એક પકિતએ છે લોકોને બેગા થનાનો માડવો મારો મહેન છે એો મતપત્ર નાખનાની પેગી મારૂ મિદાસન છે "

મત આપનાનો અધિકાર મને એટલે પોતાના દેના નામની જવાબદારી કટવેક અમે મતદાર ઉપર આવે છે અને પોતાનું જામ બુદ્ધિપૂર્વક અને શુદ્ધ બાંધવી કરનાની ફરજ પડે છે મન કાણ આપી નકે તે માટે તેનાક નવજો લાયકાથી મુકરર કરનામા આવે છે મનતર ઉચ્ચ સાચક હાવો જોડો તે ગુન્નમાર, ગાંડા કે મુકનસ ન હાવો જોડો, તે ન ભગતો હાવો જોડો મ્યુનિસિપલ ચૂટાળી માટે ન રાગી સીઓ મત આપી રહે છે પારમેન્ટની ચૂટાળી માં જીઓ મન નથી આપી શકતી આપણા દેશમા મ્યુનિસિપલિટી પદનીરાળા આપુરોને મ્યુનિસિપલ ચૂટાળીમા મન આપનાનો હક હાય છે મિ કન ઉપગત કેળાની પણ આ રીતે મન આપનાને લાયક નલાલ મળુઈ છે

સામજનિક બાનતોમા પ્રત્યેક નાગરિક બુદ્ધિપૂર્વક ગમ લેવા જોઈએ મતનો મારામાં મારો ઉપરાગ કરવો જોઈએ એક પડિન જોડો બેરો વિદ્યાનુ મેનન કરતો હતો ત્યા નોખર હોતો આવી બા'વો - " આદ્ય ! ધરમા આગ રાગી છે " પતિતે શુ પેટે જવાબ દીધા, ' જ તારી નાહાળીને રહે રગી પચાતમા હુ પડો નથી તેની તને ખબર નથી ? " રા'નીતિ પ્રત્યે નાખા નોનાની પ્રતિ આવી હોય છે, પણ તે સ્પષ્ટભરેરી છે માગ ગાન્યવ્યવહારપર મોના મુખદુ ખતો આધાર છે એટલે તે ખગલ ન ચાપ માટે તેના પર જાગતી-જેધ નજર ગખરી જોઈએ આગમથી કે ધધાના વ્યસાયથી બેફકાર નાગરિકો યદિ જાય તો ગાન્ય-વ્યવસ્થામા નકો પેસતા વાર રાગતી નથી પ્રતિનિધિઓ પામે એમના કામનો હિસાબ બનમર ન લેનામા આવે તો તેઓ પોતાની મતનો દુરુપયોગ કરે છે સાર્વ જનિક દિતની દૃષ્ટિથી કામકાજ ન કરતા પોતાના નગા-હાવા કેમ કમાય, પોતાને કેમ લાભ થાય તેની રીતે બવો વ્યવહાર ચલાવે છે જોડાના રગના પેસા ખોટે ગરે લખનુ ખર-માય છે અમે સરેને જે કાયદો થવો જોઈએ તે થતો નથી આ અન્યવસ્થા મત'શીની બેકાગલ અને ઉદામીનતાથી ચાપ છે માટે પ્રત્યેક માણમે આ વિચમા મામામાનીનુ ન કરતા પોતાનો સ્વાથ ન જોના સાર્વજનિક દિન પર જ નિગતર નજર રાખવી

એથેન્સના નાગરિકાનુ એથેન્સના મહોટા ગજપુરુષ પેરિક્લીસે કરેનુ વર્ણન આ વિષય-પરવે ધ્યાનમા લેવા જોવુ છે -

" વરની જગળ ઉપ છે માટે એથીનીઅન ગાન્ય પ્રત્યે બેદરમર થતો નથી, ધધા-રોજગારમા ગમીપમી રહેના પણ બને એટલો લાગ રાજમર્યામા લે છે સાર્વજનિક બાનતોમા જે રસ નથી લેતો તેને અમે હાનિકારક નથી નેખતા એમ નહીં પણ તેને તદ્દન નિરપયોગી ગણીએ લીએ "

હવે મત રેવી રીતે આપવો ? મત આપવા માહિતી જોઈએ પણ માહિતી ક્યાથી મેળવવી ? વર્તમાનપત્રો વાચી ફરેક નાગરિકની ફજ છે કે કમેશ વર્તમાનપત્રો વાચવા અને વર્તમાનપત્રોની જજ છે કે સ્વત્ર રીતે અભિપ્રાય બાધી શકે એવી રીતે વાચક સમક્ષ માહિતી રજૂ કરી વર્તમાનપત્રો આ જમાનામા બહુ જખરી સત્તા ચલાવે છે

તાર, ટપાન, સગ્ગા કાગળ અને સાચાકામને લીધે વર્તમાનપત્રો બહુ સમ્પત્તિ હિમ્મતે મળી રહે છે તેમા બોક્ષ રિપોઝ ચચરામા આવે છે માનવ જીતાઆને તૃપ્ત કરે એરી અને બાનનો એમા હોય છે 'ટામ્સ ઓફ ડીઆ' નામનુ વર્તમાન પત્ર લો તેમા ટાંગોમા ચાનેના કેમેનો દેવાન હોય છે, રમતગમતના દેવાન હોય છે, નાણા અને વેપારી બચ્ચરની તપમીનવાર હપીન્ટ હોય છે મખાઓ અને મેળાનગમોના વૃત્તાત હોય છે, દેવપગ્લેના સમાચાર હોય છે, મહત્વના પ્રમગો વિશે અધિપતિના અગ્રનેષ અને નીપ્પણો હોય છે, સાહિત્ય રિપ, કળા રિો, ગગનુમિ રિપે, ડાન્સેરી કામ રિપ, સ્ત્રીઓના પેલાડ, રધનગાય, પ્રમાધન, વગેરે વિશે નેષો હોય છે નિરતર પેરેનથી છે ને લગી આજુ વર્તમાનપત્ર વાચનાગનુ નાન વવે છે અને તાજુ ન્દે છે પણ આમા સ્ટીડ મહોગી ખામી હોય છે પદ્મી તો વર્તમાનપત્રો બહુ જ ઉતાવળમા તવાગ કરામા આવે છે અને નાયકોની અધમ દુષ્ટિઓ મતોપરામે રીવાજ બહુ પ્રચાનમા હોય છે એન ને સમાચારો તેમા પ્રમટ થાય છે તે બધા દુમેશ સાચા નથી હતા તેથી પ્રમગો અને દમીન્ટ ઉપરથી આપણે એક મ નિર્ણય ઉપર ન આવનુ બીજી ખામી એ છે કે નનમાનપત્રો એકપત્રી હોય છે અને ઘણી વાર પોતાના મનથી નિરૂ મમાચાર તેઓ ડાપના નથી અને પોતાના મતો અનુકંગ નડામી વાતોને મહુ મળી પ્રમિદિ આપે છે, એટલે નનમાનપત્ર કર ને પ્રમાણે દોગવનુ ન જોઈએ નગી નનમાનપત્રો કમાળી માટે કદાચમા આવે છે તેથી માનુ કે ખોટુ પણ માહકોને રૂને એનુ ડાપના તેઓ અચનના નથા ૧૪ રનારોમા પટેના જેમ ખુશામનીઆ હતા તેમ રતમા નપત્રો લોઢાના ખુશામનીઆ છે એને માહમ્ની મખ્યા ઓગી થઈ જાય, એ બીકથી તેઓ મન્ય કરના પ્રિન કથન માટે નિગેન તત્પર હોય છે વર્તમાનપત્ર નાયતા આપણે જોને રિચાર કરવો અને એ કહે તે મહુ વગર રિચાર કથન ન રાખનુ મરાન મત આપવો હોય તો વસ્તુની મધી બાજુ તપામની જોઈએ સાચાખોટાની પરીમા કરવી જોઈએ અને તો બીજાઓને પણ ખરે ખ્યાન મેળવરામા મ કરી જોઈએ નતમાનપત્રોમા મચાપન લખીને મ કરી શકીએ એ મૂળીના વચચાળામા કામગાજ ઉપર દેખરેખ ગળીએ અને બી માનતોથી વકિકાર ગ્દીએ તો મૂટણી રખતે મતનો સદુપયોગ કરી શકાય

જાહેર અથવા સાનનનિક મખામા હાજર રહેસથી મત કેમ આપવો તે રીખી શકાય છે મનની સાથે નાખીનુ રવાનઅ હાજુ જોઈએ જ્યા લગી વાણીનુ સ્વાતન્ય નથી હનુ ત્યા લગી મન્ય તરી નથી આવનુ શુદ્ધિતો ઉપયોગ કરામા આવે અને બરાબર ચર્ચા કરવામા આવે તો સાચી વસ્તુસ્થિતિ શી છે તે પાઠખી શકાય આપણા સામાવાળા હોય અથવા આપણને રૂમે નદિ એસા રિચારવાળાના પણ રિચાર સાલળવાથી લાભ છે તેમને મોડતા અટકાવના એ ચુદો છે કેટલાક લોકો સામાના રિચાર સાલળરા અનિચ્છુ હોય છે, એનુજ નહીં પણ તેમને પોના પ્રમાણે મત આપવાની ફરજ પાડે છે તેમને તેમના પ્રત્ય પ્રમાણે મન આપવા દેના નથી રોકની મરજ પ્રમાણે નોમરો મત નહીં આપે તો

મૃગ અ પમનિરાગાના હતા પણ પત્રી બ મનિ તેમના તરફ યાચી તે મનુર યા મનુ
મતિની સત્તા રહે પણ સર્વ યોગને તે સમત હોય તે દ્વેશ અ નથી હતુ, મે ખામ ધાનમા
ગમના જેવુ છે

' નમગા અને પનિતની તન્દુલમા બોનતા જેઓ ખીમે છે તેઓ, ગુનામે છે બે અચના
વધુ સાથીઓની સાથે ખરાતે વળગી રહેવાની જેમનામા દિમ્મત નથી તેઓ ગુનામે છે '

— નોવેન

સંધ્યાસુન્દરી

વેખડ-૨૧ જેમરુગમ જમનાનામ

અમતિનકા

પ્રાપ્તિનણા અમિત ગાન પિરે ન રાન્તિ

દેના દવે દિનમણિ નિજ ઉગ્ર ડાન્તિ

પ્રેમે કરી મુખમયી નવસિન્ધુ પેમ

ને અધિ આ ઉગ્રતો મિત છોળા દુઃ-૧

તે વારિના કણુ ગટી ચીતને પ્રસારી,

વા ઉપ્સુતા રવિ તણી જની નિરી

મીઠી ધગ નપિતને દિમશી કરતો

ને શુકના તરુનતા અગ્રી એ હરતો-૨

અધ્યા પૂરે લનિત અગ્નિક એમપાટે,

તેમા વળી વિરિધ મોખિત રગ રાગે

તે રમનો પટ કરી અનગી પર બે

પુષ્પો પિરે અનનસા હરતો સુગમે-૩

આન ચરી વર ભાગી વળતા ત્વગએ

પની તણા નરવો અતિ મિષ્ટ આવે

તેમા ભળી સુગ પૂરે રનનટ કેગ,

માની બધ શયન આરતિ દેનડેરા-૪

પૂરે દવે ધવલ મલન આદનો ગો,

પ્રેમી મયક મિગિશિખયી ઉગ્રસયો,

નિશાન ભાન લટ રેશનપ્તી ગુનતી,

તિર્થ મિરી રમખિની દગ છે અગ્રી-૫

આહુ ઝીલું મુખપરે શશી તેજ આવે,

કાતિ મદિ લનિત નાન તેજ લાવે

તન્વગી આ રતિ હરી નિજદાર ઉબી

પાણિદ્રયે મુખ મુખ પતિ વાટ ભેતી

ભાસનાં બે નાટકોનાં ભાષાંતર.

માન્ય સ્વરૂપ—મહાકવિભાસના સ્વપ્નવાસવદત્ત નાટક ઉપરથી ગ્વી પ્રસિદ્ધ કરનાર ગ. ગ. કેશનનાથ દ્વારે ૧૯૧૬ દુર અમદાવાદ મુદ્રા ૩ દોઢ મળવાનું મ્યાન—મેશસ એન એમ ત્રિપાઠીની ૩ મુદ્રાઈ

પ્રતિભા નાટક—મહા કવિ ભાસગ્રાહીત—ગુજરાતી ભાષાંતર, ગ્વી પ્રસિદ્ધ કરનાર ગ. ગ. મણિનાથ જગમભ ભ, પતિતજની પોશ—અમદાવાદ મુદ્રા ૩ એન મળવાનું મ્યાન—મેશસ એન એમ ત્રિપાઠીની ૩ મુદ્રાઈ

જગત્પતી કેઈ પણ સરદાર પામેની ભાષાના જાન્યસાદિત્યમા નાટ્યસાદિત્ય ભેશા ગમ્ય ગમ્યાય છે તેમા પણ આવાની સમૃદ્ધ ભાષામા જે નાટ્યસાદિત્ય છે તે સર કરતા પ્રાચીન આ ઉત્તમ મનાયુ છે આના નાટ્યસાદિત્યમા કવિનિરુદ્ધ કાનિદસ અમરથાન ભોગવે છે, પણ એ કવિએ મુક્તકકે પોતાની પૂર્વે યદિ ગયના ભાસ, ગમિય, એમિન આદિ જે કવિપુત્રોની પ્રતામા કરી છે, તે કવિનગેના નાટકો કેવા હજે તે જાલવાની નાનસા આજ લગભગ ૧૦૦ થી વધુ વર્ષ થયાં આય તેમજ પાશ્ચાત્ય પડિંગોને થયા કરતી હતી, પણ તે કેઈ પૂર્ણ કરી શકતુ ન હતુ આ કવિઓના નાટકો ગુપ્ત થયેના ગાંઠિ જ્યારેભારે તેવો ઉત્તેજ કરામા આનવો હતો, પણ એટલામા સરદૂત નાટ્યસાદિત્યના અભ્યાસકાના મુભાગે ઈ સ. ૧૯૦૯ માં ત્રિવેદમના મદાગમના આશ્રિત પડિંગ શ્રીયુત ત ગણપતિ વાસ્તીને ગાઢ અધકારમા નિષ્કૃતપ્રભાતી માફક જુના પ્રથોની ગોરખોળ કરનાએક મ'ભાષી અસ્કૃત ભાષામા પણ માન્યનમ નિષિમા તાડપન ઉપર આશરે ૩૦૦-૪૦૦ વર્ષ પૂર્વે લખાયાના કેટલાકે નાટકોનો અગ્રહ એકએક મળી આન્યો શ્રી શાસ્ત્રીજીને આ નાટકો કેઈ નામ વિતાના કરિના માનમ પડ્યા પણ કેટલાક લક્ષણોને લીધે તે નાટકો કેઈ અમર્થ કરિના એના તેનને વાચ્યાપ્રાથ થયાના નાટકોમા પ્રથમ નાટક સ્વપ્નવાસવદત્ત હતુ અને બીજુ પ્રતિસાધીગન્ધરાયજી નાટકે હતુ આ મન્ને નાટકમા અંતિદ્વાસિકે કયા તેના કર્તાએ શુથેની હતી અને સ્વપ્નવાસવદત્ત નાટકે સમષી બે પ્રાચીન કવિ રો—આનમા શતકના કાન્થ ગીકાર આણબેદ ભાસના નાટકોમા જણાવેના વક્ષણો ઉપરથી અને કાન્થમિમાસાકાર રાજશે ખરે કરેના સ્વપ્નનાસવદત્તના ઉત્તેજ ઉપરથી આ નાટકનો રચનાર તે કવિ ભાસ જ છે, એવો નિર્ણય શાસ્ત્રીજીએ જોયો અને બીજા નાટકોની શૈલી, ભાષા, “ચાપના, વગેરે રચના એક સમષી ૧૦ પરપર સમન્ન ધરાવતી લાગવાથી આ સર નાટકો પણ મહાકવિ ભાસના છે એમ શ્રીયુત ત ગણપતિશાસ્ત્રીએ કરા યુ છે તે પૈ ૧ તેઓએ ૧૨ મા શતકના, અમરકોશની દીકા કરનાર અમર્થ કરિ સવાનથી માડી પુરાપૂર્વે એક કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રના કર્તા, અરુમના મત્રી ચાણક્ય કવિ પર્યંત ગ્રથજ્ઞોઓએ મહાકવિ ભાસના નાટકોમાથી જે વચનો અને જે રસોકો ઉદ્ધૃત કર્યા છે, તે ઉપરથી તે મનની પણ પૂર્વે મહાકવિ ભાસ ચલો હોવો જોઈએ, એવા નિર્ણય ઉપર તેઓ આન્યા અને તેમા વ્યાકરણનીન પ્રયોગો જોધને તેઓએ ભાસ કરિને વ્યાકરણચાર્ય

પાણિનીની પૂનર્ગત ઠરાયો છે શ્રી શાસ્ત્રીજીએ અનિપગ્નિમ વધને વિદ્વાતાપૂર્ણ પ્રસ્તાવના લખીને સર્વ (૧૩) નાટકો ગુદ કરી, ટીપ્પણ સહિત પ્રકટ કર્યા છે તેથી તેમણે સરકૃત ભાષાના ગ્રેમી જ્ઞોતો ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે આના જમતીન પડિત જેની દગ્યારમા છે તેવા ત્રિન્દ્રામનરેશને શતગ ધન્યવાદ ઘટે છે

આ નાટકો જેવા પ્રસિદ્ધ થયા કે, દુઃ સમયમા સમૃદ્ધ નામ્યસાહિત્યના રસિકોએ તેના વસ્તુઓ, લેખન, લેખનશૈલી, આદિ મનધમા સુદમ અન્વેષણ અને જિહ્વાપોહ કરના માધ્યમ અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અન્વેષણ કરનાગઓ તે ભાસ કરિને શ્રી શાસ્ત્રીજીના મનથી નિમન થઈને જૂના નૂતન સમયમા મૂકના લાગ્યા અને હજુ કોઈએ આ સળધમા એકમત થયુ નથી શ્રીયુત સદા તનસુખરામ મન સુખરામ ત્રિપાઠીએ સ્વ સા ઝીનાભાષિના મેધક્તનુ અવલોકન સુપ્રસિદ્ધ “ગુજરાતી” પત્રમા કરના કવિ ભાસને મહાનદના સમયમા થઈ ગયા ના ગણ્યો છે રા રા કેશનનાન-ભાષ્યએ આ મર્વ વાતવિનાની વસ્તુસ્થિતિ, એક નાનાશા કેટલામા (Nut-shell) મૂકનાની સુચેાઅ રીતિને અનુસરીને, પોતાના મથના આરભમા મામિક રીતે ગાવી છે અને તેના કીયા વા કીયા કીયા અમુક અમુક કારણો સગ અગ્રાણ છે, તે એક બન્ને વાક્યમા સ્પષ્ટતાથી પ્રમાણુ સુર સગ દર્શાવિને પોતાનો મત વિનિષ્ણતાથી મિદ્ કરના યથાધોગ્ય પ્રયાસ આણ્યો છે તેઓ મહાકવિ ભાસને આદિ સુગરાજ બુધ્ધમિત્રના સમયમા મૂકે છે અને તેમણે રજુ કરેના કારણો નિદાનોએ સુદમતાથી અનસ્ય મિચાગના જેવા છે ગ્રે બીડે ભાસને ધોમી (ધારક) ની જાનનો માને છે, પણ રા રા કેશનનાને એ અપદ્દ દેખાડુ છે કે તે બ્રાહ્મણ હતો ભામ એ તેનુ નામ નહિ પણ ગોત્રનામ હતુ અને તે ધર્મે ભાગવત મેળુન હતો વળી મહાભાષ્યકાર ભગવાન પતજનીએ પોતાના ભાષ્યમા બે નાટકો-કસરધ અને બનિવધન્નો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમાથી કસરધનો પ્રમગ નછને તેમા રપરાના ઐતિહાસિક વર્તમાન રૂપના સળધમા જે વિવેચન કર્યુ છે તે ભાસ કરિના રૂપ્ણુ બાનચરિત નાટકના એક પ્રયોગને અનુનમીને છે, એવે રા રા કેશનનાન ભાષ્યએ અભિપ્રાય દર્શવિનો છે અને તે ઉપગથી તેઓ જણાવે છે કે “ભગવાન ભાષ્યકાર આ ગજ કવિના સદ્માથી છે બુધ્ધમિત્રના અચનના આચાર્ય પતજની અને ચામુપ યશના ભાસ મુનિ”

જેમ આ નાટકો મહાકવિ ભાસના જે એમ કેટલાક સાહિત્યના પડિતો માને છે અને તેના નાટકોમા ગહેના પ્રસાદાિ ગુણોથી મુગ્ધ થાય છે, તેમ કેટલાકો, આ નાટકો ભામ કરિના હાર્દથી કે તે માટે શકાવીન છે અને તેમા કાવ્યપ્રસાદાિ ગુણો છે, એવુ માન્ય ગખતા નથી એ વાતવિવાદ હજુ માસિત પ્રયોગમા ચાલુ છે અને તેના સળધમા દેનરનો પ્રાઈ અનિપ્રાય વ્યક્ત થયો નથી ત્યા મુધી તે કવિવગ બાણ અને રાજગેખરના મતના આધારે આ નાટકો ભાસના જ ગણામે

આટલુ ભાસ કરિ અને એના નાટકની રચના અને સમય સળધમા ઘડતુ વિવેચન કરી, પ્રખુત અનુનાદો બે વિષે મે જોન કહીશુ પ્રથમ અનુનાદ “સાચુ રચન” અને બીજે “પ્રતિમા” એ બે લિજલિજ દૃષ્ટિમિત્રોથી રચાયા છે અને તે પ્રવેદ અનુનાદના વ્યકિત

ત્વનો યોગ્ય પરિચય વાચકને દસાવે છે જ એ બન્નેને એક જ ઝોટીથી ડસાનો માહસ કરવો, એ એ બન્ને સાહિત્યનો અષ્ટિત અન્યાય કયા જેવું છે, તેમ બન્નેનું અવલોકન સાથે સાથે કરવાની એક એકને પડતે રાખી, તુલનામાં તેની સરખામણી કરાનો આશય ગાયેનો નથી જ, એ પણ અહીં સ્પષ્ટ કહેવું અમને જરૂરી જણાય છે જેથી કોઈ ગેરસમજ અને અસ્પષ્ટ સરખામણીને અવકાશ રહે નહીં.

રા ગ કેશનનાયભાઈએ ગુજરાતી પ્રગતે ઉત્તમોત્તમ સમૃદ્ધ ઠાપો અને નાટકોનો રસાન્વાદ, ઝાપાન્મદ, રસભર અનુભવોથી કુતલતાપુરક ચખાડ્યો છે, તેમાં ‘સ્વપ્ન વાસનદત્ત’ના અનુવાદ “માયૂ સ્વપ્ન” થી એક સુયોગ્ય ઉમેરો થયો છે “મૃતિ મૃતન,” “પરાક્રમની પ્રસાદિ” અને “ત્રિપદ્મના” એ તેમના સમૃદ્ધ નાટકોના અનુભવો જેમ તેમની સદૃશ રોધક શક્તિ અને સિદ્ધ શુદ્ધિનો પરિચય નાચકોને ડગવે છે તેમ તે નાટકોના કલાત્મક દૃષ્ટાંત તારનારી તેમની વિનાય શાનગતિનો પરિચય પણ અસરકારક કરાવે છે જ ગ રા કેશનનાયભાઈ સમૃદ્ધ સાહિત્યના ઉચ્ચ કોટિના ભાષાન્વરણ છે એમ કોઈ કહેવે અમારે જણાયું પડે તેમ નથી કારણ તેમની કૃતિઓએ જ તેમને એ પદ કમાવ્યું છે અપાવેલું છે તેઓના અનુભવોમાં સાહિત્યના અભ્યાસીઓને કઈ ને કઈ નવીન જાણવાનું અને વિચારવાનું મળે છે તેઓ પ્રખુલ “માયૂ સ્વપ્ન”ના નિવેદનના બે મેનમાં જણાવે છે કે—“જિની અત્મરૂપિ એની કૃતિની સવનમાં અનુભવી હોય તો એનો અભાગ છૂટે છે તે ન બને તો એવું ચિત્ર જણવાયી પણ ઠાપના ભાગ ઉપર ઘડકે આનંદદાયક પ્રદાશ પડે છે છેવટ કઈ નહિ તો કરિ ક્યારે થયો એટલે ગણવું જરૂર છે, એટલા માટે કે ન્યાય આપવો તો કારે ગ્યો પણ ધરિના દેશકાનના અત્રાને એને અન્યાય તો ન બપાય નાટકની પૂર્વે પૂર્વરંગ તાડવ કહ્યું છે તે આ સમજથી ” તેઓથીતુ આ કથન કેટલું સસ છે તે પ્રસ્તુત ગ્રંથના અભ્યાસીને સહજ જણાયા રિના નહિ રહે તેઓની પ્રાચીન સમૃદ્ધ સાહિત્યના તરવેની મોઢક શક્તિ અને યથાશ્ચિત પ્રમાણસર પોતાનો મત દર્શાવનારી અભિમત વૃત્તિ તો આપણને ખરેખર અગ્નયમ પમાડે છે તેઓએ મહારાજ પુષ્પમિત્રનો જ્ઞાતા મહાન પરિચયે આધારપૂર્વક તારનીને જેવો સુસ બદ્ધ જોડી રમખોડ આનેખ્યો છે તેવો અઘાપિ પર્યંત પ્રકટ થયલા કોઈ પણ હતિહાત્મના અન્યમાં ભાગ્યે જ મળી આવે તો આ પુષ્પમિત્ર રાગના રાજ્યનાયકા કરિ ભાસ થઈ ગયેલો એ તેઓએ વણા સારા અને સાધાર પ્રમાણથી બતાવ્યું છે આ પ્રકરનો તેમનો કનિષ્ઠતાત અને ગ્રંથપરિચય ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક ઉત્તમ અગતી પુરસ્કી કરનારો છે, એમ કહેવું બે/શે આ ધારીએ સમૃદ્ધ ધરિઓનો પરિચય ગુજરાતી વાચકોને કરાવેલો એ સુયોગ્ય છે, એમ અમારું દૃઢ માનવું છે એક બીજી નોંધવાનું જાણત એ છે કે ગા કેશનનાયભાઈ શ્રીયુત ત ગણપતિ શાસ્ત્રીના મતને અનુસરીને નરિંદ્ર ચાર્જત નાટકને ખડિત માંડે છે પરંતુ તે ખડિત નથી પણ પૂર્ણ છે, માન મૃચ્છકટિક નાટકની અમેદાગ્યે તે ખડિત લાગે છે, એવો ઘણો મત છે આ સમગ્રી સાક્ષરોના બે તડ મંધાયા છે અને

समालोचक.

संघोषणना दिवस.

આપણને તેનો નિષ્ફળ થાય ત્યાં મુઠ્ઠી અભિપ્રાય આપનારુ કાંઈ મુનતવી ગયું એ જ શ્રેયઃકરુ જણાય છે' અને આશા રાખીએ છીએ કે ગ કેશનનાથ ભાઈ દ્વિધિ ચાલતાં ભાષાન્તર પ્રયત્ન કરીને પોતાનો અમૂલ્ય અભિપ્રાય આ બાબતમાં પ્રગટ કરશે, તો સાહિત્યમેદકો ઉપર ઉપકાર થશે, અને જો ભાસને આધુનિક માનવો કે પ્રાચીન, તેનો પણ વલ્લે અમે નિષ્ફળ આવી જશે.

મહાકવિભાસના જે નાટકો પ્રાપ્ત થયા છે તેમાં પ્રતિષ્ઠા અને સ્વપ્ન વાસનાત્ત એ જે નાટકો ઐતિહાસિક છે વત્સલેશના ઉત્પત્તિની તેમાં કથા છે પ્રતિષ્ઠામાં અવતિની વાસના તા ઉત્પત્તિને કેમ પ્રાપ્ત થાય છે, તે દર્શાવનામાં મા યુ છે અને 'આચ્યુસ્-સ્વપ્ન'માં મગધગાજીમારી પદ્માવતિની પ્રાપ્તિની કથા આથે મૃત મનાયતી વાસનાત્તની પ્રાપ્તિની કથા છે ભાસ દ્વિધિ આ સર્વ ખુમીથી દર્શાવ્યું છે અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંતમાં ગામો જે ઉમેરો તેનો વર્ણ છે, તેથી તેમાં જે ઘોડી અપૂર્ણતા આવી ગઈ છે, તે સરની નોંધ રા રા કેશનનાભાઈએ સૂક્ષ્મ શુદ્ધિથી લીધી છે આ નાટકોના વાચનારને સહજ જણાય છે કે—જો ભાસની ભાષા સ્વિકૃતચુરુ ગણિ દાસ વગેરે દ્વિધિઓના કરતા જૂની છે, અને લોક-ચરણમાં એના સમયમાં એનાની હાથ તેવી છે, માટે તે પ્રાય સાદી, નુદર ઓપ પિનાની છે અને લોકભાષા રોનાથી પાણિનીના વ્યાકરણશાસ્ત્રને અનુસરતી નથી. લોકશૃંગીથી આવતા આવેના પ્રયોગો એની ભાષામાં એમના એમ ગયા છે.

રા રા કેશનનાભાઈએ પ્રતાવનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે કરિનો સપૂણુ સમાગમ કરીને સ્વપ્નનામવત્તાનું 'આચ્યુસ્-સ્વપ્ન'માં ભાષાન્તર કર્યું છે અને 'ત્રેક ભાન શુન્દરાતી ભાષામાં આણવાનો મુલ અને અનુકરણીય પ્રસાદ કર્યો છે મૂળ નાટકમાં જેમ પાત્રમેદે ભાસામે છે તેમ અનુનાદમાં પણ એના બેળે રા રા કેશનનાભાઈએ ત્રીજીવદંથી ઉનાયો છે તેમણે 'ત્રિવલના'ની પેઠે મૂળના અમુક પાઠા સુધારી લઈને નાટ્યશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે પ્રખુન નાટ્યનું ગુટિન અમ મધાયોગ્ય ગોઠવ્યું છે આ સર્વ કારણે સસ્કૃત ભાષામાંથી શુન્દરાતીમાં કાવ્ય તેમ જ નાટકના અંગ અનુનાદ કરનાર તરીકે રા રા કેશનનાભાઈની ખ્યાતિ સાદિયના ઇતિહાસના પૃષ્ઠોમાં નોંધાર્કિ રહેશે, એમ અમારે કહેવું જ નોંધશે.

મહાકવિ ભાસનું સપ્રમાણ મીનમીનામધ ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત શુન્દરાતી પ્રજાને જણાવવાનું માન્ય ગ કેશનાભાઈને અને રા રા કેશનનાભાઈને પ્રાપ્ત થાય છે, એ ખડ પ તુ ભામતી રસમગિત વાણિનો પ્રસાદ શુન્દરાતી પ્રજાને પ્રથમ અપાડનાનું માન તે રા રા મણિના જગદામલને જ આપને આપુ નોંધશે તેઓએ જ પ્રથમ ભાસના નાટકોથી યોગ્ય ગીતે મુદ્ધ યદને પ્રતિમા નિશ્ચયનું સમય, અને સુરિનદ્ર, પ્રસાદિક ભાષાન્તર પ્રજા સમય રજુ કર્યું છે તેઓ નાટકકાર નાટ્યસ્તુ અને તેના આશ્રયતા ગમ્મના અમર આદિની વિવેચનાની કાફરમાં પળ્યા નથી તેમણે તેના નાટકની નીતિશાસ્ત્રના મહત્ત્વની ગણી છે, અને તે તેમના દૃષ્ટિવિન્દુથી યોગ્ય જ થયું છે મહાકવિ ભાસના નાટકોમાંથી રામાયણની વસ્તુનાશુ આ પ્રતિમા નાટકે પસંદ કરવાનું કારણ તેઓથી જણાવે

છે કે—એમા મહાકવિએ ઉત્તમોત્તમ ભાવ, ડૅડુમિત આમન્યા, ને જ્વલત ચરિતની સાથે નીતિનો ઠેકઠેકાણે બોધ કરેલો છે. તેમની આ નીતિભાવના નિતક પ્રચલિત છે, અને તેમાટે તેમને જે ઉત્સાહથી તેઓએ આ નાટકનું લખિત ભાષાન્તર કર્યું છે તે ઉત્સાહ માટે તેઓ બેશક ધન્યવાદને પાત્ર છે. ગ મહિનાની વાર્તાઓ તથા કવિતાઓ આ નીતિભાવનાના જ્વલત દૃષ્ટાંત રૂપ છે તેમની કવિતાની મીઠાશ પ્રસાદ અને પ્રસાદને સુજર વાચકો સુકતકંઠે નખાણુ છે તેઓની કાવ્યશૈલીનો દવપતશ્રીમા સમાવેશ થાય છે તેઓએ પ્રસ્તુત અનુનાદની પ્રસ્તાવનામા આમન્યાલરી નીતિ વિષે જે ઉત્તેજ કરેલો છે, તે વિષે પૂર્ણ સમાનપૂર્વક જના સત્યતા ખાતર અમારે એટલું તો કહેવું બોધને જ કે તેમનો નીતિભાવનાનો આ સિદ્ધાંત અમુક પ્રમાણમા જ આજ લેખાને તેઓના આ સિદ્ધાંતના આધાર કરિ દવપતરામ છે, એમ તેઓ કહે છે દવપતરામ કરિ પોતાના વિગનમા એક ઠેકાણે વળે છે કે—

પિતા પાસ પશુ નાયતા, કન્યા લાજે કાપ
જર સંકરિતા નહિ, અસમ્ય એ તો દોષ
ગમ સિતાના એહને, સમને રસ મૂળા
દાગ ધટાણા રસ નહિ, (વળી) રસ નહિ બલિયાર

ગ ગ મહિનાને નીતિ અને મૂલારના વર્ણનો વચ્ચેની બેદરખા દેરવાને અને આ નાટક ભાષાન્તર માટે પસંદ કરવાને માટે કરિ દવપતરામની ઉપર જણાવેલી ઉક્તિઓ જ્ઞાનમા ગમેતી દોરી ભેદએ અને તેમા ગમગીતાની જ્ઞાને મહુન આપેતું હોવાથી, પ્રતિમા નાટકને, તેમા પશુ પોતાની નીતિભાવનાને પોષનારી રામકથા વર્ણનાયાથી, રા મહિનાને પસંદ કર્યું છે તેઓએ નીતિભાવનાના સમઘમા જે મત દર્શાવેલો છે તેની નિરુદ્ધ સામાન્ય ગીતે કોર્સિસને વશ બોનવાલુ દોષ એમ લાગતું નથી, પરંતુ એ મત અથવા સિદ્ધાંત તાણી તૂટીને સમગ્ર મસ્કૂત સાહિત્યના અન્ય ગ્રન્થોને અને તેમણે કવિવર ગવિદાસના ગ્રન્થોને જે રીતિએ લાગુ કર્યા છે, તેમ જ આ સિદ્ધાંતની કસોટીએ ચળવીને તેની નીતિભાવનાનો જે કમ કાવ્યો છે, તે માન્ય રાખતા સાહિત્યરસિક વાચકોને અચકતું પડશે, એમ અમને લાગે છે. રા મહિનાની આ કમોનીએ મસ્કૂત સાહિત્યના મુખ્ય ગ્રન્થોનો કસ કાઢતા તો મહર્ષિ નામિનીના ખુદ રામાયણના પશુ કેટલાક લાગે કોઈ પુત્રી પિતા આગળ પિના સ્થાને વાચી શકશે નહિ, દારણ કે તેમા મૂલારના નજી વર્ણનો એવા આવે છે કે જે તેમના દવપતસિદ્ધાંતને અનુસરનારો વાચી શકાય તેવા કહેમે નહિ કરિ દવપતરામનો નીતિનો આ કમ સિદ્ધાંત સર્વેન લાગુ પાડવો ઇષ્ટ હોય, એમ અમે માનવા નથી એ મત, અમવાંત મૂલારના કેટલાક વર્ણનો—એમા રસગજ મૂલારની દીસિ નહિ પણ મૂલારાભાસતુ વર્ણન હોય છે, કે અતિ મિલતસ અને રસક્ષતિ કરનારા હોય છે તેને લાગુ પાડવા માટે કરિ દવપતરામે જણાવેલ છે, એમ અમને લાગે છે અસ્તુ સુભાગ્યે ભાસના કોઈ પશુ નાટકમા એવો અધમ મૂલારાભાસ મુદન નથી તેમ જે નાટકો લોકો આગળ

ગમભિ ઉપર રહી કવવાના અને ભજનવાના હોય છે, તેમા ઉચ્છ્રાંખન શૂંગારનુ દ્રશ્ય પણ સામાન્ય રીતે આવી શકે નહિ ભાસના નાટકોમા નગાર મયાલિત છે, અને સમ્યતાથી પૂર્ણ છે એમા કૌટુંબિક નુક દાપત્ય એકનુ જ વખત મોટે ભાગે છે એ રીતે જોતા નૃગાર એ ભાસનો વિષય જણાવો નથી પણ વીરરમ એનો મુખ્ય વિષય હોય એમ નાગે છે અને એમા તે સારી રીતે ભલકે છે સાચુ સ્વપ્ન” અને “પ્રતિમા” એ બન્ને નાટકો સાચન અવરોક્તા તેમા મયાલિત તાગા જણાવ છે અને તેથી છોડરા તથા છોકરીઓની નિશાંગોમા મિના સોલ્યે દાખન કવવા જેવા કે આશા છે કે-કેમરાણીખાતાના અમણીઓ આ બે કૃતિઓને નાળાઓના અન્નાસકમમા લાખન કરમે અને તેના રસમ અનુવાદકોને ઘટતુ ઉત્તેજન આપના ચૂકરો નહિ

રા રા મહિનાની અનિનદત મૃગાની, આ સરૂત સાહિ પાનુસારી સુદર કૃતિઓ જાણીતી છે તેમ જ તેઓ એક ગુર્જર સાહિત્યપોષક લેખક તરીકે વિખ્યાત છે, અને તેમની સ્વાભાવિક, સગન ઈતા ધગમનુ પણ મીઠી રસભર મેની અને ગુજરાતનુ લ પ આનેખનારી વાણી મરને પગિચિન છે, એટલે એવા ગુજરાળા તેમના પ્રખુત નાટક વિષે બહુ ઘટવાનુ ગદેતુ નથી હુકમા તેઓનો આ હિસાબી પ્રાપ્ત આલર અને આનગને પાન છે, એમ અમે કહીશુ

અતે કહેવાનુ કે ગુજરાતી ભાના જાણનાર આનમને એક જ સમય કવિના નાટકોના જુદા જુદા દૃષ્ટિબિન્દુથી દ્રશ્યના જે બે અનુવાદો અપણ થયેના છે તે ખરખર લોકા રને પાન છે ના રા કેશવનાનભાઈએ કાપત પાઠપદ્ધતિએ મૂળને સકારીને કરિના હલ્યો મમ આનેખનારો અનુવાદ ક્યો છે, ત્યારે રા ગ મહિનાને એક વાગ મૂળના જ્ઞાનને યથાર્થ રીતે આનેખનાર ભારાન્તર કરી ગયા પછી મૂળને નહીં જોતા એટલુ ગુજરાતી વાચી વાચીને તે જોમ ગુજરાતીમાં ‘મોહ’ તેમ તેને મધરીમધરીને અનુના ક્યો છે ઈતા મને પ્રયત્નોને તે તે દૃષ્ટિબિન્દુથી સક્ષી થયના છે, એમ અમે માનીએ છીએ

અન્યાવલોકન.

૧ સ્ત્રીઓને સન્દેશ-સપાદન, સૌ દેવળિયાર્થ મુલક વેદ, મુખાર્થ ૫૮, ૧૧૫
મુ ૫ ૩ ૧-૮-૦

ગુજરાતની ગતિઓને-મ્હેનો, મજાનીઓ આદિ ઉપચારનયનો દુગ્ધા આમ સંબોધ
વામા અમને રિશેષ ભાર જણાય છે તેથી અમે આ સમ્બોધ જ સ્ત્રીકારીશુ-નપ વર્ણે ગુજ
રાતી દિદુ સ્ત્રીમંડળ જે બે બોલો' મોકલે છે તે સુ અનિત થઈ પ્રસિદ્ધ થાય એમ અમે
થણા સમરથી ઇચ્છતા હતા એ ઇચ્છાને સાકાર થતી જોઈ અમને આનંદ થાય છે આ
લેખમાના પ્રસિદ્ધ કરી સૌ દેવળિયાર્થે ગુજરાતના સુનીમની મેવા કરી છે એટલું જ
નહિ પરંતુ ગુજરાતના સીમાહિલમાં જે વાતરિત વધારે કર્યો છે આ મહાના આત્માગ
ન જમનામ્હેને ગુજરાતની મુક્ત અને અવિરમિત શક્તિઓની વ્યવૃત્તિ અને પ્રગતિ માટે જે
અનેક કાર્યદિશાઓ દીર્ઘદૃષ્ટિથી યોજી છે તેમાની એક આ માના છે ઉપકારનય ગુજ
રાત ગ્રેમનુ એ કાર્ય સંસ્કારી, સ્વીકારી અને સતત રાખને તો એ જ ગ્રેમનુ ઉચિત
સ્મારક બનશે

સ્ત્રીકારનના સુન પ્રશ્નની વિચારણા ગુજનનમાં હજી સુધી જૂઠું 'ટૂંકું' થણી થઈ
છે, અને થાય છે ગુજરાતે હજી પોતાની એકતા સાધી નથી, ગુજરાતમાં બાનના
પિતાન હજી પ્રસર્યું નથી, એ સ્થિતિમાં ખીજી વી આવના રાખી શકાય ? હજી આપણે સકાન્તિ
જાણી પ્રયાગદ્વારમાં જ ઝીએ-૩ દિદુ સ્ત્રીમંડળ, અનિતાવિશ્રામ, મેરાસદન, મહિવાશ્રમે આદિ
એ જ કથા જહે-તે સમયે સામયતા આ દીર્ઘદૃષ્ટિ જે અનિષ્ટા નિવારી શકાય એવા
રોય તેમજો નિમાર થવો જોઈએ બહુ આરો અનિષ્ટ સ્ત્રીકારગતુ જાય છે અને એના
ઉપાયો વિચારાય છે પરંતુ સમાજમાં સ્ત્રીકારની બાનના ની છે નરી વડાતી સમાજવ્યવ
સ્થામાં તેને જુ સ્થા. અપામે, એ વડાતી જતી બાવનાઓના લપસ્યાનો શા છે, આર્થિક
ભાર એ નિર્ણયમાં ટેલો વ્યથ દેરો, પારસી અને ફક્ષ્મી સ્ત્રીઓને પ્રિદ્વાપ્રાપ્તિ સાથે ધન
પ્રાપ્તિ તરફ પહોંચી જાય છે અને અનિષ્ટ દૃષ્ટિ રાખતી પડે છે એથી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત
થતી જાય છે તેમ ગુજરાતમાં થશે કે નહિ, નવો યુવાન કેની સહચરી માગે છે, તેની
પોતાની બાવના શી છે નસ દેશવ્યથા જો સ્ત્રી જીવન જીતશે, દુષ્ટાદિ અનેક સંકલિત
દૃષ્ટિઓથી આ ગભીર પ્રશ્નની મીમાસા જોઈતી થશે તેટલી ચોટી છે

ગુજરાતના કેટલાક સારામાં સારા લેખકોથી લખાણની પ્રસ્તુત લેખમાનામાં બાવનાપ્રસાર
તરફ જોઈતી દૃષ્ટિ રખાઈ છે તેટલી પ્રમાણમાં સ્ત્રીપ્રશ્નની શાસ્ત્રીય મીમાસા તરફ નથી
રખાઈ, તે અનેક રીતે ઉચિત જ થયું છે નૂતન વય નિમિત્ત મોકળાતા આ સંદેશમાં તો
આસા, શ્રદ્ધા અને ગ્રેગણના જ બે બોલો પ્રસંગોચિત ગણાય પરંતુ આ 'બે બોલો'એ
તેથી પણ વિશેષ કાર્ય કર્યું છે

આ માતાને ગતિમા મૂન્તા રૂઝલક્ષ્મી અગાધાન સાકરનાને માયા ગુન્ગતીને જોએ એના વ્યાવહારિક કલાપણ અને 'સાલિન્ડ આવેશથી ગુજરાતી ભગિનીઓ ઉપર કર્નવ્યપરા મહુ ગૃહિણી અને 'ભક્ત માતા થાના આજે સાથે એમના પત્સન ૧૬૫ની આશિષ ઉતારી છે મ હરગોવિંદ વચ કાટાનાળા અને રા અબ્બીઆના લેખોમા પણ વ્યાવહારિક અને ઉપરોગી મુચનો છે રા અબ્બીઆ ધમને સમાજ-ન્યયસામા ઉચ્ચ સ્થાન આપના ઉચિત આગ્રહ કરે છે વત્તેના તોફાન પગી પણ જે હિંદુ સમાજ-ન્યયસા નર્નરિત દશામા પણ આજે શ્રવે છે તે જા. અને ધર્મના નિસવાત્ને લીધે નરિ, પરંતુ તેમના સમન્વયને પગિણામે

પત્નીધમ અને માનૃધમના પાનનમા જ કૃતકૃત્યના ન માનતા સસારિલીધમકુ જે પાનન દરવા-મેરિદાત્રત પેના-ગ કરિ ન્દાનારાન ગુજરાતની પુત્રીઓને વિનનિ કરે છે ગુજરાતનુ ૫ કમ અને ગૌર માતાતેમની રિગટ દષ્ટિ મહત્ ગુજરાત(Greater Gujarat)ને પણ જુનતી નથી જૂના ગુજરાતે સચિત વરેલી સપત્તિ અને જયપત્તિને જ્ઞાનથી અને નિવેકથી આચની ગખના, તેને વધારના 'દેવો પણ તદ્મારે પેટ અનતરવા મન્ડે એના ઠગળા અને પવિત્ર બની' નવા ગુજરાતને પણ ઠગળવન જતાના ગુર્જર જનનીઓને ગ્રે માહ- આગ્રહ ને છે રા મૂનશ વે જગત્તી પરમશક્તિને જ્ઞાનની અધિગત્રી દેરીને નત્ત કગતા ધનિ રાસ ॥ પાના ફગ્વી, તેમાથી કેટલીક સિદ્ધ ગકિતઓનુ ગુણુસખીનન કરે છે અને

આશાના નર ને થદ્દાના પૂત્રી

ઉપા ભગી, ઉપા ભગી

તેને મહાગવા ગુજરાતી મ્હનોને નિમત્રે છે ગુજરાતના સ્ત્રીસાહિત્ય મને સ્ત્રીન્યયઓની સમય સમાયોવના ગતા ઓ કાન્તિરાન પડના આ મહત્વના પ્રશ્નમા ગ્ય લેનાગને ધૂણી નિચારપોષક સામગ્રી મુચને છે રૂઝલક્ષ્મી સાથે તેઓ પણ ગુજરાતની પાયા રીઓને ઉજોધન કરે છે

'પાયાની! મુખ, દુખ અને ભયની ત્રિપુત્રી પાસે ત્હને સ સિદ્ધ કગવે એવા ચમત્કાર કરનારી વિજગી ત્હાણ સર્ગીમા મૂદ છે આજા ધર આશાના ઉત્થને પ્રત્યક્ષ કર એ વાનપરિ પાકનુ મગન મુદ્ત મગીપછે તે તુ જો ને ઠમાહિની થા । પાયાની ! ભગ્ય થા । પ્રવૃત્ત થા ।'

ગ ઉત્તમનાનનો નિદ્ધતાભયો લેખ જોટલો શાસ્ત્રીય છે તેટલો જ ભારખયો ઠ સ્ત્રીની વન્લીનતા, પૂજનીયતા સિદ્ધ થી તેઓ સમાન હમ્ના ભમજાક નિરોધને તમાલે, કે જોટતુ જ નહિ પગતુ જોક જ અખ જ્ઞાન ॥ અનિરાય અને નકરિત અગો તરીકે પ્રાપ્ત થના મિતભિનવમોના પાનનમા જ મહારી જની માનવકુતના ઉદ્ધારનો આ રૂઝ મગીપ નાવના પાચના કરે છે સ્ત્રીમતિ તરફના પુરોના અને અપરાધોનુ ફર મમાને યોગવે છે, એ તેમનુ કથન જોટત મત્ય તેટતુ જ મર્મભેદક છે તેઓ-અને તેમની સાથે અરે અન થી જો-તેનુ પ્રાચિત પિંડે કે-પરે છે ગુજરાત ઓ ગુજરાતીઓની સેના પાના

પાછળ રહીને જ કરવામાં આન માનના રા રણુજનગમ ગુજરાતની સકિનઓને ઝડપી, દાંડી આવાડી, દાનારી, અમનાસદી, સુરની અથરા મુનાઈની મગી મરો ગુજરાતી થવા, અને ઈશ્વર ત્ત શકિતઓનો નિકાસ કરી, આવી સજ્જારિતા પ્રાપ્ત કરી તેનો પ્રયોગ કુટુંબજનમમાં અને દેશજનમમાં કરવા પ્રેરે છે ગુજરાતના એ. ઉત્સાહિ મેનિકા માં શાળા મ્હેન સ્ત્રીઓને પ્રગપના જ બનાવેલા જમતમાં મ્હેનુ પડે છે તે સોચનીય ચિનિ પ્રતિ વહા ખેમે છે એ સ્થિતિ ઉભ થને નેટની દાનિ-૨ ઠ તેવી પુરોએ માટે વન્નગપ્ત-૨ તો છે જ તેથી તેઓ સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભવનુ જગત્સચવા આગ્રહ કર છે અને રાષ્ટ્રીય સમાન આવવી પૂર્વ અને પશ્ચિમના અનુભવો નિવેંધી સમન્વય કરવા મૂચવે છે

ગ ડૉગિકામ પિ મ્હેના પામે આ લેખમાનાની પ્રતાનના રખારી પ્રનરકાએ તેની ઉપયોગિતામાં રાસે ક્યો છે અમે પણ તેમની સાથે માનીએ ડીએ કે આદિથી તે અન સુધી દાર્ષિપણ સ્થાને અનિનાં જણાતો નથી

પુગતવનુ મુપા નાઈ અતેષપારક છે-પરંતુ તેમાં મ્હી મ્હેરી મોડી છુનો ખી-૭ આદિતિ વખતે મુધારના અમે પ્રકાનગને મિનનિ કરીએ છીએ તેની ઉપયોગિતા નોતા તેનુ નવ અમને રધારે પડતુ નાને છે ગુજરાતના દરેક અન્ધાસખડમાં આ પુગતને ધ્યાન મળે અને પ્રમગે પ્રમગે મજદારી ઓ સપન જનો આવા પુસ્તકના 'હાળા કરે એ છટ છે

આનમાં અમે ઝિઠએ છીએ કે ૩ દિ સ્ત્રીમજા આરી અનેક લેખમાના પ્રસિદ્ધ કરવા સકિતમાન અને એટલુ જ નહિ પરંતુ ગુજરાતમાં સ્ત્રી-ઉદ્ધારના પ્રમમાં લીધેના અગ્ર સ્થાનને આચરી રાખે ગ્રહા અને કન-વપસાયણતા, હુદિમતા અને હૃદયની વિનાનના સોન અને રિવેકની અપેક્ષા ગખના આ કાપ માટે અનેક ઉત્સાહિ ગુજરાતી મ્હેનો જ્યા સુધી મેવિજાનત નહિ સ્ત્રીમગે ત્યા સુધી વાગ્નરિ-૨ પ્રગતિ ડી આશા ગખની વ્યથ છે આ કાર્યમાં આમ ધાગ કરવાનો છે જ નહિ કારણ કે એની સદ્વતમાં જ એમની માર્થમિદિ છે દિદુ સ્ત્રીમડપને જીવત સસ્થા બનાવની, કાર્યનિપુણ બની તેનુ તત્ર સ્ત્રીઓએ પોતે જ ચનાવવુ, એને ગુજરાતના સ્ત્રીજીવનનુ કેન્દ્રસ્થાન બનાવી તેની ઉખા મ્હે મ્હે વિમ્તાગવી એ મ્વ જમનામ્હેનના જીવનસન્દેશને બનદાગમાં ઉતારવાનુ ધર્મ-નણ ગુજરાતની પ્રત્યેક પુત્રીને મિરે છે

જે દેશ મ્વ જમનામ્હેન જેવી દેશલકત સાધી અને ગાધીપત્ની જેવી પીરાગ નાની પુનિત વિમ્તિથી ઉજ્જવન છે, જે ગુજરાતમાં ગ નાની મ્હેન અને સી શાગદામ્હેન જેવા ઉત્સાદ અને આત્મમોગથી કાર્ય કરનારા છે તે પુણ્યભૂમિનું ભાવિ ગૌરવાન્વિત જ હેલુ નેજમે એ જ સ્ત્રીત્વ, એ જ સકિન, એ જ પુણ્યરિમ્બુનિ ગુજરાતની પ્રત્યેક મ્હેકુજમાં છે, ક્યારે નિકસાનીશુ અને કેમ નિકસાનીશુ એ પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતનુ જ નહિ પરંતુ હિન્દુ ભાનિ રચવામાં અશબૂત થશે

૨. ચોખેરવાલી-આખની કણી (દ્વિતીય ખડ) મૂલ લેખક, ડૉ રસીન્દ્રનાથ ટાગોર
અનુનાદક, રા ધનગકર હીગરકર ત્રિપાઠી, પ્રકાશક, સાનનર્કે પુસ્તકમાળાના વ્યવસ્થાપક
રા હવનનાન અમગની મહેતા અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૧૭૨, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

બાલુ રસીન્દ્રનાથ ટાગોરના ડા-ચો અને કથાના પ્રવાન લક્ષણો બે છે-એક તો કલા
અને સન્નિગિતા, *Artistic and cultural refinement*, અને બીજું *Romance*
એમની મરે કૃતિયો પેના લક્ષણથી તો વ્યાપ્ત છે આ નવનકથામા બીજું વક્ષણ પ્રધાન
રથાને તો નથી જ તે એક ન્દના હિંદુ કુટુંબની સગન રથા હોવાથી તેમા આખ્યાયિકા-
Romance કે વાગણીપ્રધાન નવનકથાએના આરોહઅવરોહ-*Rise and fall*-નથી
વાસ્તવિક *Realistic*-નવનકથાનું સગન આનેખન હોવાથી આ કથા તદ્દન નરી અને
કાવ્યનિક સૃષ્ટિ રચી, આ છનનને નીરમ બનાવતી નથી પરંતુ વ્યવહારિક જનના બિન-
બિન નિમનાદી દશાનરો-*Phases*-આનેખી તે સનને જતે સનામા લાવે છે તે મરે
ઉદાતા, મેના અને મ્નેદુમા પગિલામે છે-તેથી પુસ્તક મધ કરતા નામ્ય અસતોષી અથવા
અગાન નથી બનતો માનન હુમ્મના અનસ્તમ પ્રેગેમા ચાનતા વ્યાપારોની રેખાઓ આનેખી,
આ મગન કથામા પણ લેખક ઉડા લાવો જાણત કરે છે તહેમની રિતન પ્રકૃતિના વ્યવન
પણ મ્ને મ્ને થાય છે 'અભિસારિકા' સમ્પૂત કા પેલુ સ્મરણ કરાવે છે

કથાનું વસ્તુ માને જ પાતો રથે છે આ કિયા મં નથી લાગતી વસ્તુનિકાસના
પ્રમો અને મિહારી વિના અન્ય સરે પાતો એટલા સામાન્ય છે કે સાધાણુ લેખક તો
એમને આદ્ય ન બનાવી શ- આ અસાધાણુ લેખક પોતાના કવાન્વામિત્વથી અત મુધી
છનાસાગમ પોતે છે એક રીતે કથાનું કેન્દ્રસ્થાન બાનપિધના વિનોદીની-ચોખેરવાની-જ ભોગવે
છે તેને અનિબક્ત કુટુંબમાં મુખી નેખક તે સસ્થાના ભયરથાનો સ્વચરવા તો નહિ ધ્વિગત
ટાય? આગા અને વિનોદીની કશ્ચુતા જ પોતે છે સમર્થ અને લાવનામય ચારિત્ર્યવાગો
મિહારી સરે તત્તુએને સનામા લાની-મેનાનત સ્વીકારી-ગરીન મધ્યમચર્ગના કથાણુનો
એક નવો માર્ગ મૂચવે છે

પ્રથમખડની અમાનોચના કરતા (પુ ૨૧ અંક ૮) અમે કહ્યું હતું તેમ આ
અનુના ની ફેરી મરન અને સુગમ છે પુસ્તકના મુલ્ય આિ સતોષકારક છે પુસ્તકનું
મૂલ્ય અમને હજ પણ વધારે પડતું જણાય છે આશા છે કે ગુજરાત આ પુસ્તકને
આરો સત્કાર આપશે

સં જ. ૫૬યા.

કૉલેજીઅન

(આત્મ નાર્તા)

નેખ-—ગ લોગીન્ડરાન ગતનલાલ ક્રિવેટિયા, બી એ

(ગયા અઢી ચાતુ)

પ્રકરણ ૮ મુ

રજમા દપતી યુગ્મો.

ગળ પડી-ગેવરજ પત્નિ અને તે જ રાત્રીએ નંજનન કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ પેર જનારે
પાપક યથાગયા કો-અટમા રહેવાની ઇચ્છાથી, લેડીઝના મગીનનો આલો લાલ નહિ મળે
। મમજતા હતા તેથી જ કેટલાક ગયા હતા, માફી બીજા કેટલાક પગેના કે વાગેના,
માઈની નીલીના ગેટવા-મનાનાગ પછુ મગીની હીર બાળનાર ગમેઈ ખાઈ ઢટાળેના,
ઈને પેર ગહુતા તે માકમા દૂરા પામેલા તેને તે જ વિષે નીકળી ચાયા મુખાઈના તેમ
આપણા ઢેગની બીજા કૉલેજીઅનમા અતિનવ પ્રાનિદ નિચારને લીધે ગહિવાવાડી, નાગ
ણીયા, પાગમી, દત્તારી તેમા પાત્ર કાગારી, મેસુરી એમ પેટાપિલામથી પ્રિનાયતની કૉને
તેમા જેમ મમાનતાકેળાય છે, સહનાસથી શુભ અને અવમુલની તુનના થાય છે તેમ થતી નથી
કેટલે કૉલેજીઅનની ખૂબી અને રાજીલાવનાનુ અગ્ર ગહસ્ય એ ખીનતા નથી પ્રેા પ્રમથના
વા પ્રેઈમરે પછુ દુર્ગભ દોષ કે શ્રમના પ્રમાણમા અને હિંદુ સસારની મનાતી જરૂ
પાતોના પ્રમાણમા દુકા પગારો દોનાથી એટલા જ પગારના મુરોપીઅન પ્રેઈમરોની
કેટલે વિદ્યાર્થી શૌવક અને સામગ્રીન સાથે યાત્રા અને પ્રાસંગ માયવરાના સાધન મેગરી
હતા નથી વળી ગમેને વિદ્યાર્થીઓ સાથે ભગીથે તો અમાઝ ચાન બધ એ બહીદ દોષ છે
વિષે પછુ હજુ મૂધી ધણે રંગે કૉમરાઝ ણાઓ કે ગાતિઓ જેની બૂદી છે કૉલેજની રંગ
મિ ઉપગ્રહગ્રામ માથે ભોજન લેરાની,—સાથે ફોનાહગનાની અને સાથે જમવાની ટેપ પાનાની
રૂર કે અને તેમ થશે ત્યારે જ કોલેજીઅન-ગાતિઅનની સાથે બહારગ્રામનો પછુ નિવાસ થશે

રજ પડતા જ કૉલેજ, એ માત્ર શિક્ષણ અને ઉપજીવિડાનુ માધનક્ષેત્ર ગણાની હોરાથી
તેમાથી પૂટવા ઉત્પાદિત થયેના વિદ્યાર્થીઓ કાર્ડ કાર્ડના જોના પ્રગે તરફ ગયા આમા
માપણા ધીગભાર, સદુભાઈ અને મી મટેતા પછુ હતા ધીરભાઈએ મારીમા એક નાચ
તા યુ મી મહેતાએ પત્નીને વધારે સગારી બનેરી જોના મીનનગરિના ગરિવાપણો
યાઝ ક્યાં, ત્યારે મી ચુભાઈ તો પેર પહોચના જ બુનાગ, બુનાગવી, વેરાગળ પોતપદર
મને ગેતુજી જનુ છે, એમ પ્રોગ્રામ ધડતા હતા ખાતા, ખાતા મિત્રો રસદનમા આત્રી
હોંચ્યા બૂદ, પાટનુ આ કાટ મૂળનાળા થઈ ગયા હતા મુખાઈની રિકેટરીમા ફનારો

પ્રેસીડન્ટ લીકિનનુ જીવનચરિત્ર ૩ : ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપારીએ દપતી, મુખાઈ

“संज्ञा” के अर्थ में, “संज्ञा”

સ્ટેશન ઉપર ગાડી ન મળી એટલે મજુરને બોલાવી ધૂળમાં ઘસડાતા ઘેર ગયા અને જરા પણ કાચને ડાઘ પડે તો હમાનની ધૂળ કાનના રેસીડેન્સીના વિદ્યાર્થીઓ નીચા છાપરા-ખાઉઓ, અરના ભાગમાં આમત્વીડીયાવાળા વડામાં છાલુ મૂત્ર અને ગાયલેસો, એક ખૂલ્લામાં અડાયા, ગણું, લાકડાની બારીયો, ખીજમાં લાકડાનો કોટો-બહાર ખૂલ્લામાં, ચાટમાં દાળભાત અને એકનાક એકાગળતા ટોર અને કુતરા, ધૂળમાં રમતા નાના છોકરા પાચ કે છ યીગડાવાળી અને કાંઈવાર ચોળાચો વીના ફરતી હાથમાં સુપકુ કે ટોપલી લઈ મોટાને આવતા ભેઈ વળી સાંજ કાતી સ્ત્રીઓ વિગેરે ભેઈ મુબાઈના વાતાવરણમાં ઉછરેલા આ વિદ્યાર્થીઓ તો મુઝાઈ જ ગયા ત્રિબેટો આવ્યો. ચોકકુ આવ્યું અને ચુક-ખામ, સાહેબજી, મળજે, બહાર નીકળીશકે ધરમાં જ ભરાઈ રહીશ વિગેરે કઠી મિત્રો છૂટા પડ્યા.

ધીરેભાઈ ધરમાં દાખલ થયા અને પિતા અને માતાએ “આ-યો બા! શરીરે બહુ લેવાઈ ગયો છે-મૂર્છા પરીક્ષા મુબાઈથી છૂટે એટલે ગગા નાભા” કરી આવકાર આપ્યો. ચતુર માતા પરદેશથી આવતા યુવાન પુત્રના હૃદયના ભાવો સમજતી હતી એટલે છોકરો પૂછે એ પહેલા જ, “શકુતલા! ઉપર જઈ રમાલ અને મ્હો ધોવાનું પાણી મુકી આવો. પછી ગરમ પાણી થયું હોય તો નાહવા આપો. જૂખ્યો હસો એટલામાં હું જમવાનો સામાન કંઈક છું. ધીર, જા, બા ઉપર જા લુગડા બદલ મ્હો બો ધો અને જરા યાક ખા ગરમ પાણીએ નાહીશ, ખાઈશ અને સૂઈશ એટલે યાક ઉતરી જશે. આવો હવે રત્નમાં નિરતિ આરામ લો.”

ધીરને ખીલુ શું ભેઈએ? આપણા કૉલેજીઅનમાં એના લાખસાળી ધીર કેટલા નિકળે? યુવાનીયાને માનાપ અળખામણું નથી હોતા. પણ બાલ્યાવસ્થામાં માને બોળે રમનાર બાલક મુરોવરયામાં પણ પત્નીને બોળે ન સૂતા પોતાના જ બોળામાં સતત સૂવે એ ક્ષિપ્ત રાખનાર માતા દુ ખી ન થાય તો ખીલુ કોણ થાય? ધીરેભાઈ માતાની સાથે વાત કરતો હતો અને પિતાને કૉલેજની ખબરો આપતો હતો છતાં ‘મ્હો પત્ર લખ્યો છે એટલે આવી તો હશે જ બા બોલાવ્યા નિના રહે એની નથી. એ કેટલી રાહ ભેળી હશે! ઉપર હસો કે નીચે!’ એ વિચારમાં માતા પોતે તો ઉત્તર આપે છે તેનું એને લાગ જ નહોતું.

ધીર ઉપર ગયો-મુઝાઈની રેસીડેન્સીની રૂમ અને આ ગામડાના ધરને સરખાવતા આમાં નહોતો ફનીયર, નહોતી કાચની પોલીંગ કરેલી બારી છતાં એમાં બે વસ્તુ હતી એકે વ્હાલુ પતન આ જ એરગમાં નાનેથી મોટો યથો હતો, હોળી દિવાળી અને આડે દહાડે કોડી પાના દીડા, ટાટ એ જ જાજમ, વ્હાલ પાનીનો ખાટલો એ જ છત્તર પલગ અને પદાને બદલે લાન જાડ, ચાટલા અને ભરતવાળા ભરનાડીયા ચઢવા ભેષા હતા. ખીલુ પોતાની રમખીન સુદરી, જનનનભનો તારો, સસારમાં રસ ઉત્પન્ન કરનાર અને વિદ્યાને નિકાસના શકુન્તલા હતી. ધીર અદર ગયો ત્યાં શકુન્તલા, હિન્દુ શરમાળ બાળા પત્રમાં લાખા લાંબાનાકયો લખનાર એક અગર ખોની શખી નહિ. તેને નેન મળ્યા અને મળતા જ નિશ્ચિત-ધલેકદ્રીસીની બેટરી ભગૃત ઘર્ત-એની અસર હૃદયના ધગડારામાં શરીરના કુમરમાં જખાઈ-ચનની માફક

ગરીર આત્મા અને બન્ને હૃદયો-શરીરો ભેટ્યા, બહુઈ સાડળ હોય-કેળીનમાથી તાર ખેંચાય ને સીમલ પડે તેમ શકુન્તલાનું મોઢું ઉચુ થયું ધીરુ નીચુ થયું અને બે પ્રેમામાની સીમ થઈ બે ગેદાળ આત્માનો શરીરથી અલથથ છે સારે એમને વાયાની જરૂર જ ગ્રહેતી નથી આ મા આત્મા સાથે સયોજ્ય છે અને તે અખતે સ્વર્ગીય વાતાવરણ ફેલાય છે

“પ્રિય શકુન્તલા ! તુ કેમ લેવાઈ ગઈ છું ?”

“તમારા પિતા ! પણ તમારા દેહ જીવેને લાવે કપા ! કાલુ આ ખુરશી ઉપર, આ ખાટલા ઉપર તમે બેસો ! ત્યો મોઢું ધોઈ નાખો હાથ ! હાથ ! લણનાનો તે આ હાકના ! અરેરે આમા અમે અમારી ફગિયાદો નોંધાવીએ સારે તમને ત્યાં કેલુ થતું હતો !”

“શકુન્તલા ! એ ખાતે તો હું જાગ્યશાળી છું પણ બીજા ઘણા છે જેમને માની અને પત્નીની રોજ ફરિયાદ અને ફરિયાદ ન કરે તો કરે પણ શું ? ને વિચાર્યો પણ કરે શું ? તમે પરણાવો-વર્ણના વર્ણ આશામાં ને આશામાં હું ખી ચતી જીવન ગાળે ત્યારે પણ બિચારી ન લખે ? અરે શકુન્તલા ! હિંદુ વિચાર્યોની તો અજ્ઞ સ્ત્રીને છે સ્ત્રીને હોય નહી, બધુવું ખર, દક્ષ પુત્રો માફક સાદા રહેવાય નહી, પરણ્યા હોય, છોકરા હોય, ગભા માફક ઘડી વેર જરાનું મન થાય સયુક્ત કુટુંબમાં મોજ નહિ મણાય કરી પોતે મિત્રો અને દોસ્તદારોની સાથે મુસાફરીએ જાય કે મુબાઈમાં થયા રહે ત્યારે બીચારી બાપડીઓનો શો દોષ ? પોતાથી સદન ન થાય અને બીજાને સદન કેટલું કરાવતું ?”

“હ્યો આ રમાન ! હવે જરા થાડ બાએ થાડ લાવું ? ખાવાનું ખાશો ?”

“શકુન્તલા ! તુ નીચે જા. હું નાહવા આવું છું પછી જમું પછી બેઘડી નીચે બેસી આપણે ઉપર આનીયે”

“ભસે ! પણ—”

“તું નિશ્ચિત રહેજે ને હું મુબાઈથી લા-ઓ છું તેની આકુઓએ લે હું એમને એમ ઉધવાનો નથી પેલા દૂલ અને દાર મારી નજર બદાર નથી”

શકુન્તલા નીચે ગઈ અને ધીરુની માતા ગેસાઈમાં હતી મુશીન સાસુ ‘વલુ કેમ રાધવા નીચે ન ઉતર્યા, ઉપર ઘણી નાલી નહી જાય !’ એના કનુપ વાક્યો બોલે એમ નહોતી. ઉધમાથી ગરમ પાણી કૂડીમાં કાપુ, ધોતીયુ, રમાલ, સાસુ મુક્યા અને સાસુને મદદ કરતી, બેસનાના દામ માહતી, હરખ્દાને પતિની નજરે પડતી પ્રેમાળ પત્ની અને મા ન જાણે એમ ધીરુ નાતા નાતા, ચોકમાથી ઉંચે જોતા માની સાથે ગામની વાત કરતા પાણીના જાડા આવતી જતી પત્ની ઉપર નાખી જલકીડની ઝાખી કરતો હતો પિતાજી મંદિરે ગયા હતા, આરતા કેળા લેતા આ-આ હતા અને કેળારાટલી, દાળભાત સાક, પાપડ, વડી અને અથાણાની લહેજતદાર રસોઈ ચાખતા ‘બા ! પાપડ સારા થયા છે !’ ‘હા, ભાઈ, શકુન્તલાનો હાથ બેસી ગયો છે,’ એમ સાબળતો ખુશ થતો, સગાઓ જમી રહ્યા

“ભાઈ! બી એ થયા પછી એન એન બી થવું છે કે એમ એ?”

“પિતાજી! પહેલા એન એવ બીની મરજી છે”

“ત્યારે તો વળી બે વાં વધારે હેરાન થાનુ—”

“નારે! આ ફરી તો હું વધુને સાથે મોકલીશ કેઈ ટેકાએ મોકલ્યું થશે—છોકરો ખાનાપીનામા હેરાન ન થાય અને નહીં એકથી ઘર માડતા આવડે” ધીર અને શુભતાના હાથના ધનકારનો વેગ વધ્યો હતો મહો હસતા હતા પણ શુભતા નહીં જેથી વાજ કાઢી કાઢી પીરમતી હતી એટલે દેખાય એમ નહોતું સો જમી પગથાયાં અને ઓશરીમા ચારેજીયા એમ, રજમા ચામચ થવાના લમ, વગદુ અને સાસુવહની તકરારો, અને અમનદારોના મુકામની વાતો થઈ અને ધીરે ‘આ હું જાઉં છું’ કરી ઉપર ગયો. માસ્તર પિતા અને મહેતીજી માતાએ ચોડી વાગ પછી “નહીને જાઓ મોડી રાત જાય છે” કરી ઉપર મોકલી પેતે સૂવા ગયા.

શકુન્તલા ઉપર આવી તે નખને ધીરભાઈ દૂક ઉઘાડી ચોળીનું કપડું, સાડી, એક મોનાની સાકળી, હથેલો, નાની પડીયાળ, સેન્ટ, હાથના રમાન વિગેરે કાઢી બહાર પૂકતા હતા ત્યાં શકુન્તલા ધીરે પગલે જાનીમાની આવી સેન્ટની બાટની ઉઘાડી અને પતિ ઉપર પાછળથી જ રેડી ‘હા હા—’કહેના ધીર ઉઘો—વસ્તુઓ વસ્તુઓને ટેકાએ રતી અને નિરકુશ પતિપત્ની એક બીજા ઉપર સેન્ટ નાખવા દોગો કરવા લાગ્યા.

“શકુન્તલા! ડાહી થા! જરા બેસ!”

“ડાહી શા ખાતે? હમે સારા ગુમરા પહેરીયે—અમને મેન્ટ મગે અને તમે આવા જ મહો નામને ટેવ છે કે જે આવે તે પહેરો, માટે જ આ મનમનનું ધોગુ પહેરણ તમે નાહના મેગ એ વખત મૂક્યું ને પેનુ ઉપાડી લીધું”

“ગુમ્મી! શકુન્તલા! તને તો આ જ બેરડો આનદ હતો. સાસુજીએ મુખાળી રજા આપી પણ અમ્માસમા બેરમુ કામ નહીં—અમ્માસ તો એકનાથી જ થાય માટે આપણે ઘઉં તલને સર્ધ જવાના નથી, હા!”

“એ જ કે બીજી ઘઉં એવું કર્યું તો ખમડાં એ દહાડા તે વહી ગયા હવે તમારી કાષ્ઠાની ચોપડીઓમા, તમારા ઓરકામા અને તમારા લોકનાસમા પેન્ડોરાની પેગીઓ પેંડે નજરે ને ફેસે આવતી તમે મારી શ્રુતિ જોગો પછી એની મેળે ખોતારશો નહિં બોનાવો તો જશો પણ ક્યા? પાસ થવું હોય તો અમને સર્ધ જલે પછી મીસ લાન જેવી કોઈ હોય ને અમારી મગજ ન હોય તો નહી”

“શકુન્તલા! મીસ દયાને તું ક્યાથી ઓળખે? એની વાત અહીં મૂંઝી ક્યાથી?”

“કેમ આ મામ છે કે દેખડો? મીસ લાનને પરણના ત્યાં કોઈ શાન્તિવા ન નામનો ગુજ રણી કોઈ મારે છે લીંતો ઉપર મીસ દયાના નામ લખે છે એની ઉપર એ ખાનગી કામગી અને બેટો મોકલે છે એ વાત ખરી ને? શાન્તિનાનના બાપ કે જે હોય તેને શાન્તિનો નિવાહ બીજો કરવો છે, કે જ્યાં છે, એ વધુ એને ગમતી નથી અને એની સાથે ક્યાથી મહારો નિવાહ થયે! એમ એ કહે છે શાન્તિ નરમ છે એવો વર તે ક્યાથી જોયો હશે એમ કન્યાવાળાને કહે છે!”

ગુજરાત સપ્તાહ ૧ ૨-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“શકુન્તલા! તમારૂં ગામ પણ નવરૂં લાગે છે કાઈ બેસે બેસે નનામા કે સનામા કાગળ લખનાતો ઘણો લઈ બેસે છે શાન્તિરાવને જે નણ્ણતા નથી તે એને બાલ્યો-નેડી-ગરીમ માન વગરનો કહે છે પણ એ બહુ ઈશ્યાનુજ પશિયામ છે આખી ઝોનેજમા શાન્તિ નેવો ડોહરો નથી મીસ દવાવો એ થરલો એ હુ માનુ જ નહીં જુવાનીમા ચાર બેગા થયા દેખ અને બેજાણા સત કરે કે ‘મીસ દવાન જેવી મળી હેલ્ય તો કેમ’ ને એલો ‘હા, યાગ,’ એમ કહ્યું માટે એ કાંઈ મારે છે વહેતાય કે કાંઈની પણ જુવાનીમા પાના ઉગાડના જ નહીં શાન્તિ એવે! તો મુશીન ડોકરો છે કે એના માનપિતાની મરજી મિરદ એ જાય એમ નથી એનો ‘મિવાદુ થયો છે કે નહિ એની મને ખબર નથી પણ થયો હાય તો એ એની સમનિધી જ હમણાં તો એનો બાપ મરી ગયો છે ”

‘કહે છે કે કોનેજમા તમે બધા તોફાન કરો છો અને બાપડીએના કાગળો લાવ્યો છે’

“હા એમ થાય ખે પેની દીનાળીનો કાગળ આ-એ ત્યાં જોઈ જાય થયુ હતુ ખરૂં મી મહેતાનો તો ત્યારે મીજાન પણ થયો હતો ”

“દિવાળી પુ કરે! એના સાસુ સસરા એના છે કે મહેતાને સુખ નહીં આવવા દે મહેતા વળી પાપજ છે માથુ ફરતે ઉભો રહે ને મુબારક લઈ જાય તો જ કાઈ સુખ મરે ”

“હવે-હવે દસ વાગે મેં તને મોઝેની કરિના તે મોરે કરી હાય તો હુ ગા બોઈ એ ”

“આજ તમે માફી ગયા છો હવે તો કાને વાત—”

મેઘાન પનિપત્ની આમ ચિત્રમિમિન વાલો કરતા સંઈ ગયા

મી મહેતાના વરનુ વાતાવરણ જ બહુ હતું પોતે બંધ્યો હતો-તકસાત, એગી-પોટલ, કેન્ડ, રોપનદાગ મિગેરે તત્તવેચાઓના પુતકો એલો વાન્યા હતા અને સખ શેલ્પવાની જીરાસામા કાઈ કહે તેની સાથે વાદનિવાદમા ઉતરવાની એને દેવ હતી આની સાથે મુબારકમા એણે એની બાપ બેસાડી હતી કે મીસીસ મહેતા અને મી મહેતા એક નમુનેતર પતિપત્ની છે, મીસીસ મહેતા પતિની બાપને છાતી સરગી જ ગયે છે, અને દરરોજ તેની પુગ કરે છે, મહેતાના પગનો અગરો ધોણને પીએ છે અને મહેતાના ખાધા પિના એ ખાતા નથી, એના સૂતા પિના એ સૂતા નથી. સગીત જાય છે વાંચે છે અને મિત્રોની ખાતર બરદાશમાં પણ એ એકા છે મહેતા પેની ઉપડાની વેર આન્યા તો ધરના બારણા પાને નાનાભાઈઓ, બત્રીઓ બનીજીઓ ગમતા હતા, ઓટલા ઉપર જદ માજી છોકા હેલ્જ માળા લઈ નાના છોકરને રમાડતા બેસ હતા અને વરમાથી ખખખાટ અને બૂમાબૂમના અવાજ આવતા હતા છોકરાઓ ઝડક લાઈ કરતા મહેતાને ફરી વળ્યા અને મહેતા ઓટલા ઉપર બેઠેલા માજીને ધટિ પાડી પગે બાંધ્યા ‘આ-યો બા! કેમ છે મગરે?’ ઝરી માજીએ હાથ ફેરવ્યો અને પાસે બેસાડ્યો અને કાઈ છે કે કેમ તેની નહિ દેખાતી આજે તપાસ કરીને કહ્યું-‘લાઈતી તારી મા હમણા હમણા તારી વહુને જપવાય દેતી નથી બેટા’ હવે મને ગોત આવે તો સારૂ દારી છે કે તોડી નાખુ? એ ધડી તારી વહુ મારી પામે બેસે ને પગે તેવ જોણે કે હાય હાય થી એ વાત વરતા દરે કરી ‘વહુ’

પાછા બેઠા કે! કાણુ જાણે શી એ વલે થશે! હજી ઘણી કમાતો તથી ત્યા આટલો ઝાક ચડ્યો છે તો બી. એ થશે ત્યારે તો કાણુ જાણે શું એ થશે! ધરના કામમા તો ભરીનાર નથી ને બાઈ સાહેબને અગ્રેજી જાણુ છે 'આમ દરરોજ સભળાવે જા બા, જા, વળી નાઈ સભળાવશ' મહેતા અદગ ગયો. મા રસોઈ કરતી હતી, નાની ભાભીઓ ચડપ ચડપ સાસુને સામાન આપતી હતી અને જેઠ સાલજે એમ લાજ કાળી વચમા બોલતી 'બા! તમે રહેના દોને! અમે ળીએ ' રોજ રાતના તમને તાવ આવે છે-એ કાળીમાએ ધાન ખનાવુ નથી ધરનુ પેતર તમારે કરવાનુ તમે ખરા છો તે કરો હમારાથી તો ન થાય'-'અમે નહી કરીયે તો બીજુ કાણુ કરે એમ છે? કોઈને કહીયે તો સાસુ ખગમ છે કહેનાય કોઈના ઘણી આનનાના દોષ અને કોઈના ઘણી જનાના દોષ તે સામાન બાધના છોડવાના હમારે છે કાઈ-નાકા બેગા ઘઈશુ ત્યારે જાપ આનશે' મહેતાના મુમાઈના પરન, ચોપારી રેસીડેન્સી, ખડ, ભરભૂતિ, ખેતરીની સહા અને ધારણુરી નૃહજીવન અને દપતીજીવનના વિચારો તો આ મિથિતિ જોઈ એના જ કરી ગયા કે મિચારો નીચો નમ ઘઈગયો માનો વાક છે કે વડુનો એનો પોતે નિર્ણય પછા ન કરી શક્યો, પણ મા ઉપર પોતાની સત્તા ન હોતી હિન્દુ કાયદા મુજબ પત્ની એ પોતાની મીનકત છે સ્ત્રીસ્વા તત્ત્વના વાતાવરણમા ઉર્જ્યાંજ્ઞા એ વિચાર ગયા નહોતા એટલે એને પત્નીનો જ વાક લાગ્યો.

'ત્યારે એ છે ક્યા! રાધતી નથી ત્યાં ઉપર દુશે!' એમ વિચાર કરે છે ત્યા પગમા જોટના પહેરેલા તેના પઠાકથી થતો અનાજ સાલત્યો. પાછુ જુવે છે તો માથા ઉપર બેડુ ને દીરાગીરફુ ધરમા દાખન થતા દાખન થતા જ પતિરાજને જોયા એટને લાજ કાળી અને ચોકમા ગયા મહેતા 'કેમ બા કરી ઉપર જતો હતો' ત્યા કાને અનાજ પડ્યો. કેમ વિનાળી! કુના કઠિ બીડ દુશે ખડ ને! સાહેલીઓ સાથે વાતો કરવા રહી હઈશ ?'

"ત્યા ખેલી સાથે વાતો કરવાની છે ? જે બેડા લાવી અને ત્રીજુ બેડુ થયુ તે વાર ન થાય?"

"નારે બા! રાત પાડજેને એ હો, આ તો કોઈને કહવાય પછાતલી' મહેતા ઉપર ગયો-કપડા કાપા-કેમમા મૈ અગત-ચરન, ગોદામા માકજી, ભંતિ બાઉઆ અને ગોગી ઉપર ઊરી ઉડો નિ શ્વામ નાખ્યો અને વિનાળીનહુ આનશે એની આગામા ને આગામા મા.જી અટકતા ખણુતો પ થો રહ્યો ત્યા નીચેથી બૂમ પડી "બેટા! ક્યારનો આ-યો છુ-ગામ વચ્ચે ઘઈને આ થો ત્યારે દુકાને ઘઈને આનીયેને?" મહેતા નીચે ગયો-પિતાનો મન્યો-દુખનની વાતો કરી અને "બાપાજી! થડુ સાથે મારે બુનામ" જનાનો વિચાર છે હરકત ન હોય તો બધાને ઘઈને-"આ દામ કાને પડ્યા ત્યા બધાના મહેતાના તોળગ ચડ્યા રમેણમા વાસલો પગડાયા-એ વડુઓ ઉભી ઉભી તાન જોવા લાગી અને મહેતાના પિતાએ ઉત્તર આપ્યો "આ થો તો હમણા વરમા ગમતું ન હોય તો જૂદા ગદો સાલત્યુ છે કે મુ બાઈમા તું ખાનગી કમાય છે અને પોસ્ટઓફીસમા પૈસા જમા કરાવે છે એ ન આને નાના ભાઈ ભરિજને બહુનવા અને પરજીનવા છે એ બધુ તમારે મુમાઈમાં હમે જીવતા ધના વડુને લઈને પારકા છોકરાઓ સાથે એમ મુસાફરી થાય નહી

વહુ હમણા જ પીયરથી દસ દસ કાળજી લખ્યા ત્યારે આવી છે” પત્ની ગયુ-જમનાનુ થયુ-જમનામા લલિત, ભાઈઓ, પિતા અને બહેનો હતા પણ બધા મુગા મુગા જમતા હતા જમવામા ત્યા આનંદ કે હસાહસ હોના-આ કરતા રેસીડે-મીની કવજમા એર આનંદ આનંદો મહેતા પન્નારી જરાત્ર ગામમા ફરી આવી ઉપર ગયો અને ગરિજાનન વસુ થયુ દિવાળી વહુ આવ્યા મુખાર્ધમા જે ફક્કા મારતો હતો તે સાચા છે કે કેમ તે જોવા કોઈ આવે તો શી ફરિયાદ? મીસ નાથ ક્યા ને આ ડોણ ક્યા અરે, પ્રભાવતિ, જાનતા અને દેવકુન્દ એ બધા કેના કવજોમા અને મડજોમા જાય છે, દીવડગા ચડાડે છે, મિત્રો આવે ત્યારે તડાકા મારે છે, અને આ ‘એના એના રિચરો કરે છે એટલામા દિવાળીવહુ ગોળીમા પાણી નાખવાનો પડો બધા આવ્યા-જળીને પાણી નાખ્યુ અને બારણા વાળી પત્તિ પામે આવ્યા

“આ ફરી તો ઝગજગતો કકડોએ નહિ! કુરા કાઠે ખચર પડી કે તમે આ જ આવો છો અમો જાના કાળજી વખો! તમે પાછા લુનાગદ જાઓ છો! ત્યારે આવ્યા જ શુ કામ! મને સાથે લેવી હતી! કાઠીયાવાડમા આથે ફરાય-નાતજનમા રહેતુ છે કે નહિ અને મો કોણ જવા દે એમ છે!”

“શકુન્તલાને તરીર કેમ છે! એમને મજરા જતુ છે”

“એ તો જગો જ તો એ બટાળી લાગે છે તો પરણતુ હતુ તેને!”

“કેમ! કેમ! શુભ બહુ નાખી થઈ છે કે?”

“થાય જ તો મરીશુ ત્યા સૂધી તાપમા જળવલુ તમારા શકુન્તલા પામે જઈએ એટલે પડીયે થડીયે ‘તમાગામા અકકન નથી મહેતાનુ જીનન જગાડ્યુ છે-મહેતા જ નજાવે નાચતા લખતા કે ગધનાએ ન આવડે અહીં જમે છે ત્યારે કહે છે કે નિરાંતે જમ્યો’ એ જણા મેકા હોય તો મને હનકા પાડવાનુ કામ શકુન્તલાનુ એમને ગાતા આનંદે ને અમને ન આવડે એટલે દસે હાથ! હાથ! આવુ ગામડીયા જાન પહેર્યું છે! એવી એવી વાતો તમને શકુન્તલા ઉપર ઉપગથી સારી લાગતી હશે પણ એના ધરતુ ક્યા ઠંકાણુ છે?”

“વાર તાગ અભ્યાસ તુ કેમ?”

“અભ્યાસ જ છે ને ચાર વાગે ઉઠીએ બીએ, કુવે જઈએ ધોઈએ, ધરકામ કરીએ એ અભ્યાસ”

“ત્યારેતુ નહિ જ આવે?”

“હુ ક્યા ના દુઃ છુ? લઈ જવને મુખાર્ધ સાથે લઈ જવી હોય તો તમે કહેશો એ હજાર વાર સાલજીય પણ ખીજના દેખતા હવકી પડાવવી હોય, તમારી સગનીઓ મારા ઉપર સીરજોરી કરી મરકરી કરવાની હોય તો મારે કાઈ આનવુ કરવુ નથી”

મી મહેતાએ વળી નિશ્ચાસ નાખ્યો અને રખેને તોફાળી ચઢુ એમના શુદ્ધજનની આખી કરના ઇપરાના કાણુમાથી જોતો હોય કરી વાત બધ કરી અને બન્ને જણા સતા

—અપૂર્ણ

“ સિદ્ધાર્થકુમાર ”નું અવલોકન.

લેખક - રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એનએન બી

શુજરાતના નાટકસાહિત્યમા રા વિભાકરની આ કૃતિને આનંદ આપતા અમને આનંદ થાય છે આ આનંદની વૃત્તિના ત્રણ મુખ્ય કારણો છે પ્રથમ કારણ અમત છે, અને છતાં શુજરાતના વાચકવિશ્વ સમક્ષ તે નમ્રતાપૂર્વક રજુ કરવાની અમહે રમ લખ્યો છોએ રા નૃસિંહદાસ ભગવાનદાસ વિભાકર, રા કાન્તિનાન જગનનાન પદ્યા, રા મનસુખ લાલ આત્મારામ ભારદ્વાજ કનૈયાલાલ માણેકજીના મુનવી, રા ઇન્દુનાથ કનૈયાલાલ માણેક અને આ અવલોકન લખનાર પોતે એ સર મિત્રો વાર વાર સાથે બેસી શુજરાતી પ્રજાની અને શુજરાતી સાહિત્યની સેવાઓના મનોરાજ્યોમા આત્માભર્યા હૃદયોએ મ્હાલતા હતા એ પ્રસંગો આ લેખકની રમૃતિમા દ્વન્ન તાજ છે એ મનોરાજ્યોને ક પનાના પ્રેશમાથી પ્રત્યક્ષ કૃતિના પ્રદેશમા સકાન્ત થતા ભેદ અમને જે કૃતકૃત્યનાનો ઉલ્લાસ થાય છે તેનો તાદશ પ્ખ્યાય અન્યને આપવો મુશ્કેલ છે અમ્હારા આનંદનુ બીનુ કારણ એ છે કે જ્યારે રમ ભૂમિ જેવા પ્રજાને આનંદ આપવા ઉપરાત પ્રજાના જીવને ધનનાર અત્યના અગ પ્રતિ શુજરાતના કેળવણીનાઓનો મ્હોટો ભાગ ઉપેક્ષાની અથવા અનાદરની દૃષ્ટિથી જુએ છી ત્યારે રા વિભાકર જેવા ઉચ્ચ કેળવણીથી અનુદૃત થયેલા નિદાને શુજરાતની રમભૂમિની અને શુજરાતના નાટકસાહિત્યની યથાશક્તિ સેવા કરવાની સ્તુત્ય પ્રવૃત્તિ પોતાના હાથમા લીધી છે આ પ્રવૃત્તિ સ્વીકારવા માટે અમ્હે રા વિભાકરને અન્ત કચ્છપૂનક અભિનંદન આપીએ છોએ અને અમ્હે ઇન્દિજીએ છોએ કે શુજરાતને ઉચ્ચ પ્રમારના દસ્ય નાટકો અર્પવામા તથા શુજરાતની રમભૂમિને ઉચ્ચ ભૂમિનાએ લઈ જવામા તેઓ સફલતા પ્રાપ્ત કરે રા વિભાકર એ મુખાઈની હાઈકોર્ટમા પ્રેક્ટિસ કરતા એક આગારખ બેરિસ્ટર છે પ્રમુ ત્હેમને તે ઉમલ ધધામા વિજ્ય અને યશ આપો એમ અમ્હે ઇન્દિજીએ છોએ પરન્તુ સાથે સાથે અમ્હે એમ પણ ઇન્દિજીએ છોએ કે ત્હેમલે સ્વીમરેલી આ સ્તુત્ય દિશામા પણ તેઓ પ્રવૃત્તિ કરી અસિનોના જગત્ કરતા વધારે નિશાન જગતને પોતાની શક્તિઓનો લાલ આપ્યાં કરે અમ્હારા આનંદનુ ત્રીજુ કારણ એ છે કે “ સિદ્ધાર્થકુમાર ”નું નાટક એ એકદરે ઉચ્ચ પ્રકારની અને સફલ કૃતિ છે એવો અમ્હારો નમ્ર મત છે, અને અમ્હે એમ પ્રામાણિકપણે માનીએ છોએ કે આ કૃતિના પ્રકીકરણથી શુજરાતના દસ્ય નાટકના સાહિત્યમા એક અગલનો ઉમેરો થયો છે

રમભૂમિને માટે સ્ય નાટકોના એક શિશિત લેખક તરિકે રા વિભાકર શુજરાતને પરિચિન થયા છે તેઓનાં ત્રણ નાટકો રમભૂમિ ઉપર ભજવાયા છે (૧) સિદ્ધાર્થ શુદ્ધ, (૨) રનેહ

સિદ્ધાર્થકુમાર અથવા ભગવાન જોતમ શુદ્ધ - જતા રા નૃસિંહદાસ ભગવાનદાસ વિભાકર બી એ, એનએન. બી બાર-બેટ-સાં, પૃષ્ઠ, ૧૨૨ ન્યૂ ડે ૧-૦-૦

જ્યા અને જ્યન્ત ર ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સરિતા, અને (૩) સુધા-ચન્દ્ર રા વિભાજના નાટકોના સનધમા ગુજરાતના માસિકોમાં તેમ જ વર્તમાનપત્રોમાં લુહા લુહા દૃષ્ટિબિન્દુઓથી પુષ્કળ ચર્ચા થઈ હતી એ ચર્ચાએ રા વિભાજને ઉદ્દિગ્ધ કર્યા છે અને તેનાથી રા વિભાજના મનમાં કટુ સમ્બરો પ્રવેશ પામ્ય છે એ રા વિભાજને તહેમના ઉપર અથેલા પ્રહારોનો ઉત્તર આપના ઢરેના પ્રયાસો ઉપરથી સચિત થાય છે આ નાટકની પ્રસ્તાવનામાં પણ એમના નાટકો વિષે ચર્ચેની ચર્ચાના સનધમા તહેમને જે ઉલ્લેખ કર્યા છે તે અમ્હારા અનુમાનનું સમર્થન કરે છે અમ્હારાથી એટલું ધૃષ્ટિયા મિના નથી રહેનાર કે રા વિભાજના નાટકો સનધી ચર્ચા તહેમને ગમે તે હેતુ ઓથી પ્રેગથેથી લાગી હોય તેમ તહેમની દૃષ્ટિએ તે ગમે તે પ્રકારની લાગી હોય, છતાં તહેમને એક ઉચ્ચ પ્રકારના નાટકજારને શોભે તેના ગૌરવથી કા તો મૌન જ ધારણ કરું હતું અથવા તો મ્હોટા મનથી અને સ્વસ્થતાથી પોતાની બાલુ હકિકતરૂપે રજુ કરી પોતાના નીકા કરોને ચર્ચાનું કિયુ ધોરણ પોતાના જ દૃષ્ટાન્તથી બતાવી આપવું હતું કમ્યુ છે કે રાગદ્વેષ રહિત, સમ્ય અને ગૌરવાન્વિત ચર્ચા ગુજરાતમાં હજી જોઈએ તેટલી સામાન્ય નથી, અ તેટલા માટે જ અમ્હું ધૃષ્ટિએ છીએ કે બીજાઓ ગમે તેમ કરે, પરંતુ હમી ભૂમિકાન લેખકોએ તો ઉચ્ચ વોરણથી જ વર્તન કરવું યોગ્ય છે રા વિભાજની પાસેથી એના ઉચ્ચ પ્રગતના વર્તનની આશા રાખવાનો અમ્હું અમ્હારો હક સમજીએ છીએ

રા વિભાજની આ કૃતિ અમ્હે ધ્યાનપૂર્વક વાંચી છે, અને રા વિભાજના “સ્નેહ-સરિતા” તથા “સુધા-ચન્દ્ર” એ બે મુખર્ષ ગુજરાતી નાટકક પત્રીએ લખવેલા નાટકો અમ્હે લક્ષપૂર્વક જોયા છે એ ત્રણ કૃતિઓ ઉપરથી અમ્હારા મનમાં એવો સામાન્ય સરકાર પડ્યો છે કે જેમ રા વિભાજના નાટકો એવા ઉત્તમ પ્રતિભા નથી કે જે માટે આશ્ચર્ય અને અહોભુદિ થાય તેમ તે એના કેટલાક સાધારણ પ્રતિભા પણ નથી કે જે જોઈ એમ થાય કે “રા વિભાજને આના કરતા નાટકો ન લખ્યા હોત તો સાડ ચાલ” રા વિભાજના નાટકો ઉપર અતૈકિક પ્રતિભાની મુદ્રા નથી એ સ્વીકાર કર્યા પછી અમ્હે એમ દર્શાવવાનું નિવેદન કરવાની રજા લઈએ છીએ કે રા વિભાજના નાટકો ઉપર હમી પ્રકારની ભુદ્ધિની મુદ્રા અમને અપૂરું દેખાય છે રા વિભાજના નાટકોમાં આપણી અગત્યની રજબૂમિની પરિસ્થિતિને લીધે તેમ જ બીજા જારણને લીધે દોષો અને ન્યનતાઓ છે એ કોઈ પણ તટસ્થ પ્રેક્ષા જોઈ શકે એમ છે, તેમ જ એ પણ તટસ્થ પ્રેક્ષક જોઈ શકે એમ છે કે અગત્યની જીવનની લાન્ય અને પથ્ય ભાવનાઓને રા વિભાજના નાટકોમાં આદરણીય સ્થાન મળ્યું છે અને રા વિભાજની લેખનશૈલી ગૌરી, બદામ અને ચેતનભરી છે દૂકામાં, ગુણોત્તમો એક દર, તર સાલો ગતતા અમને જણાવતા આનન્દ થાય છે કે રા વિભાજના નાટકો એ ઉચ્ચ પ્રકારની કૃતિઓ છે, અને એ લખીને તહેમને ગુજરાતી રજબૂમિની સારી સેવા બજારી છે

આટલું સામાન્ય કથન કર્યા પછી “સિદ્ધાચક્રમાર” એ નાટકનું રહેજ નિગતાર અવ લોકન આપણે કરીશું “વિચાર-પુષ્પ-માલા” એ નામની એક લેખમાનાના રા વિભા

કર સયોજક હતા તે લેખમાલાના બીજા વર્ષના ચતુષ્ પુષ્પરૂપે આ નાટક પ્રકટ થયું છે એ લેખમાલાનું તન્ત્ર આનું વર્ષથી અમલનાના હિસાબી પ્રકાશક ગ શુવનવાન અમરરા મહેતાના હસ્તમાં ગયું છે આ નાટકના મુખ્ય નિયંત્રી પત્રદર્શી માટે રા વિભાકરને અભિન દન થયે છે માનવ જીવનના ઇતિહાસમાં શુદ્ધ અને કાષ્ટિ એ બે દયામય વ્યક્તિઓ ભાવમાં પ્રકૃતિઓનો અનહદ આદર પામી છે પામે છે અને પામશે તદ્દેમાં એ શુદ્ધતા સાગરનો પગ પ્રસંગ તો ન્યા સુધી મનુષ્યના હૃદયમાં એ બાહ્યથી માનુષ્યતા દરો અને બીજી બાહ્યથી તત્ત્વ-સિદ્ધિને માટે જાપના દરો ત્યા સુધી મનુષ્યના નિયંત્ર લક્ષ્ય ગહેરો આ સમ-ધર્મા રા વિભાકર પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં લખે છે ‘જે કે ભગવાન શુદ્ધતા અનુપમ જીવનધર્માને એ નિહાના નાટકમાં સમેટવી અશક્ય છે એમ મને અને ક્યારે લાગ્યું છે, તો પણ અગમિ છતાં તે તાજા-દારનું શ્વેતમજરી જેવું નિશુદ્ધ જીવન રંગભૂમિ ઉપર કે પુસ્તકમાં ઉતારવાને ઈચ્છા કોને ન થાય ? પચાસ કરો માનનીઓના મુખમાંથી જે ઝરણાનિધાનના હૃદયમેશ સખીતન ગનાય છે, જેના પરિત્ર સ્મરણાર્થ નિશ્ચિત પુષ્પોના ડુગર ઉપર ડુગર નહોતે છે, જેના પ્રતાપી ચાગ્રિય આગળ પૂરની સરકૃતિ તરફ ખેદરકાર રહેલું પવિત્ર પણ પોતાનું સિર જૂમવે છે, અને જે મહારથીએ સસારીઓની અગણિત નિર્મલતાઓ ઉપર અપૂર્વ વિચિત્ર્ય મેળવીને સસારીઓની ખાતર પોતાના પ્રાણ પાથર્યા હતા તે મહાનુભાવની દિનનાં જીવનની આલેખવાને તો અનમત વ્યાજ કે વાત્સલ્યિક જ સમર્થ હોઈ શકે આપણે તો શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રની અદ્વિતીય ભગવદ્ગીતાને જીવીને જીવન્ત કરનાર એ યોગીન્દ્રના મગત સ્પર્શથી પુનિત થયેલા થોડા પણ પ્રમગોની દૂરથી આજી આજી ઝાપી કરી શકીએ તો પણ અહોભાગ્ય ! ” પોતે પસંદ કરેલા વિષયની ભવ્યતાનું જેટલું તીવ્ર જ્ઞાન રા નિષાકરને છે, તેટલું જ તીવ્ર જ્ઞાન તે નિયંત્રને સપર્શ ન્યાય આપનાની પોતાની અશક્તિનું પણ તેઓને છે તેઓ મુલ વિનયથી કહે છે “, અને જે ભવ્યતાની આ પુખ્ત છે તેનો નિચાર કરતા આ સામગ્રી નક જણાય તદ્દેમાં આશ્ચર્ય નથી છતાં વીર-પૂર્ણમાં ભાવના મુલ્ય આકાના છે નહિ ” માવનસામગ્રી ના, એ નિચારથી મને દિવામો મળે છે ” બેશક, વિષયની પસ ગી માટે રા નિલાકરને જેટલા અભિનન્દન આપી શકાય તેમ છે તેટલા તે નિયંત્રના નિરૂપણ માટે આપી શકાય તેમ નથી ગ વિભાકરની કૃતિની ઉચ્ચના નીમમાં પછી પણ એવું તો કમૂં ન્યાં નિના ચાને તેમ નથી જ કે શુદ્ધતા જીવનના સમ-ધર્મા જે અમર સરકારો અમ્હાગ મન ઉપર પડેલા તદ્દેમની સાથે સરખાવતા રા નિલાકરનું આનેખન પરેપૂરો સતોષ આપી શકતું નથી શુદ્ધની લોકકલ્યાણમય જગ દુદારક અગ્નિની આસપાસ જે વાતાવરણ અમ્હારા મનમાં જનાઈ ગયેલું છે તે વાતાવરણ રા વિભાકરની દષ્ટિમાં જવાઈ રહેતું અમને લાગ્યું નહિ અટલું વિષયની પસ ગી અને વિષયના આનેખન સમ-ધી હવે વસ્તુની પસંગી અને વસ્તુની સકલના વિશે

જે કે પૂર્વકાલીન મદકમાંઓનાં જીવનની આસપાસ વળગેલી દત્તકથાઓથી શુદ્ધની કથા તદ્દન મુક્ત નથી, છતાં તેની મુખ્ય બાનતો એટલી પરિચિત છે કે તદ્દેમાંથી એક સુન્નિષ્ટ કથા.

ઉપજતી તકાવ જુદાના સમન્ધન સાહિત્ય ગ વિભાકરે ધ્યાનપૂર્વક વાંચી, તેમથી ઉપ
મામગ્રી મમતી, તેને રગભૂમિને અનુરૂપ કથાના રૂપમા યોગ્ય અને જે વસ્તુસકલના
છે તે માટે તેમને અભિનન્દન થટે છે જ્યાં ઐતિહાસિક સામગ્રી વિદ્યમાન હોય છે.
કથનાની કલા કળતા પસંદગીની કલાને પ્રાધાન્ય મળે છે એ પસંદગીની કલા તેમ જ વિદ્યમા
સામગ્રીને અનુસરીને રૂપનાની કલા રા વિભાકરે સાગ અસમા બતાવી છે જુદાના સમન્
સાહિત્ય જેમણે આરી રીતે વાંચે તે એવા એક વિદ્વાને અમને જણાવ્યું હતું કે જુદા
સમન્ધની જાણના જોગ માહિતીને ગ વિભાકરે બહુ જ સફલતાથી નાટકમા યોગ્ય છે વસ્તુ
પસંદગી માટે તેમ જ વસ્તુની કલ્પનાને માટે રા વિભાકરે જેમ અભિનન્દન થટે છે તે
વસ્તુની સકલના માટે પણ થટે છે જુદાની કથાના તથા મુખ્ય વિભાગોને તથા અકમા બંધે
નાખ્યા છે તે રા વિભાકરે યોગ્ય જુદું છે પ્રવેશોની યોગ્યતા એક બાબતી ગમતુમિ
જરૂરિયાતોને અનુચિત છે અને બીજી બાબતી વસ્તુનો કમત વિદ્યાસ દર્શાવે છે.

જેમ વસ્તુના અમધમા તેમ જ માત્રોના અમન્ધમા પણ વિદ્યમાન સામગ્રીમાંથી પ
ગ્રી કરવામા અને નાટકને અનુરૂપ રૂપમા યોજવામા પ્રધાનપણે કલા દર્શાવવાની હોય.
અને પોતેની કલ્પનાની વના ગોણુ સ્થાન લે છે આ બન્ને કલાઓમા રા વિભાકરે એક
ની નિપુણતા બતાવી છે સિદ્ધાર્થ એ નાયક છે અને એનું મુખ્ય લક્ષણ ત્યાગ છે
ત્યાગનો પ્રકાર તાદશ રીતે રજૂ કરવા રા વિભાકરે સિદ્ધાર્થના મુખમા બહુ યોગ્ય શબ્
દો છે પોતાના વૃદ્ધ માતાપિતાને માટે તેમ જ “લાડવાથી યશોધરા” અને “કૂવ
પાખડી જેવા ગદુનકમાર” માટે વિચાર કરવાની સનાતન માનવ માગણીનો ઉત્તર આપત
શુદ્ધોદનને સિદ્ધાર્થ બંધે છે “બાપુ, તમ્હારા મર્મબેદક શબ્દોથી મ્હાન હૃદયને લાગાર
કરો અરેરે, તું હું મ્હારા બહાનાઓને આદરતા નથી તેથી સસારનો ત્યાગ કરવા માગુ છું
મ્હારા દિવની લાગણીઓ મ્હારો પ્રભુ જાણે છે પિતાજી, હું મ્હારા હૃદયથી જોતા નથી
હુનિયાના હૃદયથી જાઉં છું, મ્હારા વૈરાગ્ય વિષમય નથી, પ્રેમમય છે.” એકદ
સિદ્ધાર્થનું પાત્ર જો કે ઠીક આવેખાય છે, જતા તેના ચારિત્રની ક્ષાન્તતાનું પૂરેપૂરું લા
વાચકને થાય તેવું સમર્થ આલેખન તેનું નથી સિદ્ધાર્થ ઉપરાત ચળ, દેવતા અને અનાય
પિંદિકના ઐતિહાસિક પાત્રોને કલ્પનાના રંગોથી વિશેષગ્રહ રૂપ આપવામા આવ્યું છે તેમ
જ પુરોહિત અને ક્યામનદનશર્માના પત્રિક પાત્રોનું આલેખન પણ ધ્યાન ખેંચે એવી
રીતે કરવામા આવ્યું છે અનાયપિંદિક દ્વારા રા વિભાકરે પોતાને પ્રિય સમાજહિતવા
(Socialism) પ્રતિષ્ઠા કરવાનો પ્રયત્ન નિપુણતાથી શોધ્યો છે દેવદત્તનું પાત્ર હુદ્દ પાત્ર
તરિક વિશેષ સમર્થતાથી આલેખાયું હોત તો વધારે ઠીક ચાત પુરોહિતનું રમુજ પાત્ર એકદરે સારો
આનન્દ આપે છે નિર્દોષ નર્મવ્યવેનાના, મીઠી અક્કરીના તથા બીજા કેટલાક પ્રસંગો બાતલ
કરીએ તો એકદરે સ્ત્રીપાત્રો બહુ ધ્યાન ખેંચે એવી રીતે આલેખાયા નથી યશોધરાનું પાત્ર
પણ ખરે જોતા ગોણુસ્થાન ભોગવતું જ લાગે છે કૃશા, મધુરી આદિ કાલ્પનિક પાત્રો વાચ

નારતુ કાઈકે ધ્યાન ખેંચે છે, છતાં તહેમનું આલેખન સ્મરણીય વ્યક્તિત્વથી અગ્નિ નથી. સહેપમા, જે કે પાનાનેખન એક રે ઠીક છે, છતાં તે એવી સમર્થતાથી યુક્ત નથી કે જે વાચનારની સ્મૃતિમાં અમર સંસ્કાર પાડે.

ઐતિહાસિક પ્રસંગોમાંથી યોગ્ય પ્રસંગોની પસંદગી કરવામાં તેમ જ અન્ય પ્રસંગો કે પ વામાં રા વિભાકરે ઐચિત્યભુદ્ધિ (*sense of propriety*) સારી દર્શાવી છે અને તે માટે તહેમને અભિનન્દન ધટે છે પ્રસંગોના આલેખનમાં તહેમણે જે પ્રમાણભુદ્ધિ (*sense of proportion*) દર્શાવી છે તે માટે પણ તહેમને અભિનન્દન ધટે છે પરંતુ ઐચિત્યભુદ્ધિ અને પ્રમાણભુદ્ધિ માટે જેટલા અભિનન્દન આપી શકાય તેમ છે તેટલા આલેખનશક્તિ માટે આપી શકાય તેમ નથી રા વિભાકરે ખીજા પ્રસંગો એકઠેરે ઠીક આલેખ્યા છે એ અમુદે આનન્દથી કમૂન કરીએ છીએ, પરંતુ સિદ્ધાંતના પ્રેરાગ્યના તથા ત્યાગના જે અમર પ્રસંગો છે તહેમનું આલેખન પ્રસંગોના પ્રમાણમાં નિર્ભર લાગે છે સિદ્ધાંતના જે શબ્દો હૃદયના ઉગામાં લેણા ભાગમાંથી નીકળેલા લાગવા બોધે તહેમા અમને એક પ્રકારનું નાટકી ખાતીપણું નથી ખોટાપણું જણાય છે જે અગ્રદારા મન ઉપર પડેલો આ સરકાર ખરો હોય તો અમને એમાં ક્યાની ન્યૂનતા લાગે છે આ અગત્યનું તત્ત્વ ખાતલ કરીએ તો ખીજી રીતે પ્રસંગોનું આલેખન ઠીક છે.

દસ નાટકની સામગ્રીમાં સ્થગો અને દેખાવો અતિસય અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે આ બામતમા રા વિભાકર અમને ઘણા સ્પષ્ટ લાગ્યા છે એક બાલુથી ઇતિહાસ દર્શિ ખીજી બાલુથી સૌન્દર્યની અને પ્રેક્ષક ઉપરની સામાન્ય અસરની દર્શિ અને ત્રીજી બાલુથી રંગભૂમિની અનુકૂલતાની દર્શિ એ સર્વે દર્શિઓનું રા વિભાકરે નિપુણતાથી મમિત્વ કરી પ્રવેશને માટે અનુરૂપ પથ્થાદભૂમિ પૂરી પાડી છે.

રા વિભાકરની ગદ્યશૈલી મોહક અને જોરદાર છે તહેમની શબ્દોની પસંદગી યોગ્ય હોય છે અને તહેમની વાકયરચનાઓ વિવિધતાથી અલકૃત હોય છે એક ગદ્યલેખક તરિકે રા વિભાકર ઉચ્ચ ધ્યાન પ્રાપ્ત કરી શકે એમ છે તહેમના આ નાટકના ગદ્ય સરાદોના સમન્ધર્માં જે કાઈ ખાસ કહેવા જેવું હોય તો તે એટલું જ છે કે જુદા જુદા પાત્રોના મુખમાં મૂકાયેલી ભાષામાં જેટલું વૈવિધ્ય અને વ્યક્તિત્વ બોધે તેટલું દર્શિગોચર થતું નથી એ નિના ખીજી રીતે ટેની પ્રશ્ન કયા યોગ્ય છે પરંતુ રા વિભાકરના ગદ્યના સમન્ધર્માં જેટલી પ્રશ્નસા થઈ શકે તેમ છે તેટલી તહેમના પદાના અને તહેમના ગાયનોના સમન્ધર્માં થઈ શકે તેમ નથી બેશક, આપણી રંગભૂમિ ઉપર ગાતા સામાન્ય ગાયનોમાં જે તદ્દન નિરર્થક રાન્દ્રપોગો હોય તો તહેમાથી રા વિભાકરના ગાયનો સર્વાંગે મુક્ત છે અને હોના જ બોધે તેમ જ સામાન્ય નાટકોમાં જે જ્યાં ને ત્યાં ગાયનો આવે છે તે વિવેકહીનતાના પણ રા વિભાકર અપરાધી નથી દૂકામાં, રા વિભાકરના ગાયનો સામાન્ય ગાયનોના દોષોમાંથી મુક્ત છે, પરંતુ ગુણોની અને ખુબીઓની દર્શિથી જોતાં તે ગાયનો સાધારણ પદિતના લાગે છે સમસ્ત નાટકમાં ઇતીસ ગાયનો છે, પરંતુ તહેમાથી એના ગાયનો નહિ જેવા છે કે જે એક બાલુથી

રસિક વિદ્વાનેને અસામાન્ય આનન્દ આપે અથવા તે બીજી બાલુથી જે સામાન્ય પ્રજાના મુખમા નિત્ય ચાલતા ચાલનોમા પ્રવેશ પામે

આ અવલોકન સમાપ્ત કરતા પૂર્વે એક અગત્યની બાબત ઉપર વાચકનું ધ્યાન ખેંચવા જેવું છે, અને તે કાંઈમા સમાયેલી મૂલ્યનાઓ (stage directions) કે બર્નાર્ડ શૉ નામના સુવિખ્યાત અંગ્રેજ નાટકકારની પદ્ધતિને અનુસરીને રા વિલાકર સચિત્તર સૂચનાઓ આપવાનું યોગ્ય ધારે છે કેટલેક અંગે એ સચિત્તર સૂચનાઓને લીધે નાટક અને નવલકથા વચ્ચેનો એક ભેદ મહેજ ન્યૂન થાય છે આ ઉપરાંત, રા વિલાકરની બીજી બે વિશેષતાઓ તરફ પણ વાચકનું લક્ષ અમ્હે ખેંચીએ જિએ દિન્દુ સસારના છેક સરક્ષક ખ્યાલોને જરા ક્ષુભ્રૂતીને અર્વાચીન પ્રાગતિક ખ્યાલોને જે ધ્યાનમા લઇએ તો રા વિલાકર શુભારને શુદ્ધિ અને સમ્યક્તાની સીમામા રાખીને ત્હેમા આશ્ચર્યકારક મીઠાશ અને મોહકતા ભેળવી શકે છે રા વિલાકરની બીજી વિશેષતા ત્હેમનો સૂક્ષ્મ હાસ્યરસ (subtle humour) છે પુરો-રહિત ત્હેનો પુષ્કળ પ્રયોગ કરે છે મુજરાતીમા એ સૂક્ષ્મ હાસ્યરસ બહુ પરિચિત નથી એટલે કા-ચિત્ વાચકોનું લક્ષ તે તરફ ઓછું ખેંચાય એવો સંભવ છે

આ અવલોકન સમાપ્ત કરતા રા વિલાકરને અમ્હે ફરીથી ત્હેમની કૃતિની ઉચ્ચતા અને સફલતા માટે અભિનન્દન આપીએ જિએ, અને ત્હેમની શક્તિઓનો લાભ હંમા પ્રકા-રના અનેક નાટકો લખી મુજરાતને આપવાને ત્હેમને લલામણુ કરીએ જિએ

समाचार

सुन, ४ न १९१०

Enhancement of life and Parentage

With the growing desire for a many sided enhancement of life parentage will also become an ever more important condition of this enhancement. Young people will be no more willing to depreciate by a premature sexual life the value of those years which ought to be devoted to furthering their individual growth than they will be to diminish their joy of parentage by putting a weak and unwelcome child into the world. For they will wish to possess all happiness fully and frankly. The expected child ought to give them beautiful dreams not tormenting uneasiness it must be carried in rejoicing not in unwilling arms and must have received life from the fulness of happiness not from a mischance.

—Ellen Key

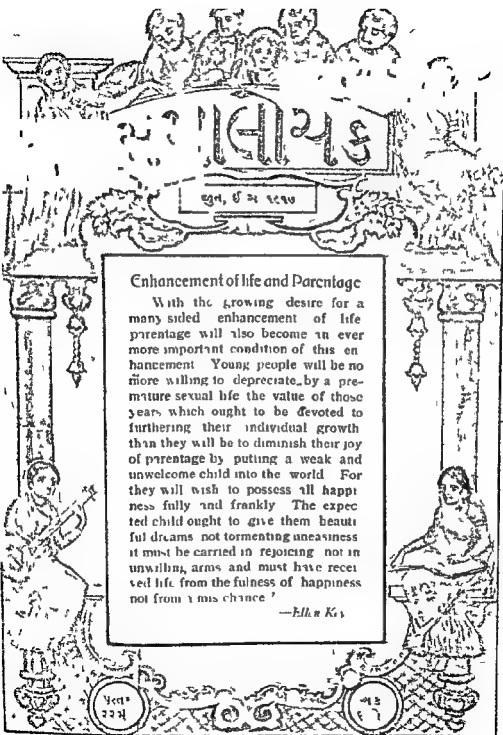
पुस्तक
३२३

पुस्तक
३३

રસિક વિદ્વાનોને અમામાન્ય આનન્દ આપે અથવા તો ખીણ બાલુથી જે સામાન્ય પ્રગતિ શુભમા નિત્ય ગવાતા ગાયનોમા પ્રવેશ પામે

આ અવલોકન સમાપ્ત કરતા પૂર્વે એક અગત્યની બાબત ઉપર વાચકનું ધ્યાન ખેંચવા જેતું છે, અને તે 'ક્રોસમા સમાયેલી સૂચનાઓ' (*stage directions*) છે. બર્નાર્ડ શૉનામના મુવિખ્યાન અંગ્રેજ નાટકકારની પદ્ધતિને અનુસરીને રા વિલાકર સરિસ્તર સૂચનાઓ આપવાનું યોગ્ય ધારે છે કેટલેક અંગે એ સવિસ્તર સૂચનાઓને લીધે નાટક અને નવલકથા, વચ્ચેનો એક ભેદ ગ્રેજ ન્યૂન થાય છે. આ ઉપરાંત, રા વિલાકરની ખીણ ખે વિશેષતાઓ તરફ પણ વાચકનું લક્ષ અમ્હે ખેચીએ જિએ દિન્દુ સસારના છેક સગ્રહક ખ્યાલોને જરા ફૂગ મૂકીને અર્વાચીન પ્રાગતિક ખ્યાલોને જે ધ્યાનમા લઇએ તો રા વિલાકર મુગારને શુદ્ધ અને સમ્યતાની મીમામા રાખીને ત્હેમા વ્યાખ્યાયકારક મીઠાશ અને મોહકતા ભેળવી શકે છે. રા વિલાકરની ખીણ નિરેશતા ત્હેમનો સૂક્ષ્મ હાસ્યરસ (*subtle humour*) છે પુરોક્ષિત ત્હેનો પુષ્કળ પ્રયોગ કરે છે શુજરાતીમા એ મૂક્ષ્મ હાસ્યરસ બહુ પગિચિન નથી એટલે કદાચિત્ વાચકોનું લક્ષ તે તરફ ઝોણુ ખેચાય એવો સભવ છે.

આ અવલોકન સમાપ્ત કરતા રા વિલાકરને અમ્હે ફરીથી ત્હેમની કૃતિની ઉચ્ચતા અને સફલતા માટે અભિનન્દન આપીએ જિએ, અને ત્હેમની શક્તિઓનો લાભ હંમે પ્રકારના અનેક નાટકો લખી શુજગતને આપવાને ત્હેમને લલામણુ કરીએ જિએ.

Enhancement of life and Parentage

With the growing desire for a many sided enhancement of life parentage will also become an ever more important condition of this enhancement. Young people will be no more willing to depreciate, by a premature sexual life the value of those years which ought to be devoted to furthering their individual growth than they will be to diminish their joy of parentage by putting a weak and unwelcome child into the world. For they will wish to possess all happiness fully and frankly. The expected child ought to give them beautiful dreams not tormenting uneasiness it must be carried in rejoicing not in unwilling arms and must have received life from the fulness of happiness not from a mis chance.

—Ellen Key

५८
३३ म

५९
६

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી ।

એક મહીના ઉપર દેવસાક્ષીની લશ્કરી છાવ-
ણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી
ગોદરેજના કાગીરગરે ત્રણે તીજોરી અર્ધા કલાકમાં તોડી
તે ઉપરથી બીજી સરળી ગદ કડી તેની જગ્યાએ
ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે

તીજોરીઓનું જોડકામ ફક્ત રેવીટ યા સ્કુથી
કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી ગકાય
હાલની મુશ્કેલી રીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને
વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું
કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કાર-
ખાનામાં થાય છે

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબઈ

લક્ષ્મીદેવીના મૌભાજ્ય ચિન્હ જેવા

મુદર
અલગગે

જ્યા
ગોવંદો ?

જ્યા
જોગો ?

એ મારે મોઢો વિચાર નહીં, કંઠે પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

તે ત્યા મનપમદ દેશનના ચાતુ જમાનાના મરના સરોત્તમ
કાગીતરીના મર તરેહના ભીના નયાગ દેખ છે, અથવા
જો કરો આપરાથી મનારી આપનામા આવે છે

બહાર જામના ઓરડાગે (પ-પુ-નુ)
આલ અમર નાચા અમર છે.

માસાની બીન-પ ધાન્ની નથી

મમાણીકપણ એ અમારો મુદાલેખ છે.

ટેલિગ્રામ નં. ૩૭૮૧

૬૧૫ મુનુ જેવા ૧૫ માગી સામે, મુબઈ ૨.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કાસીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

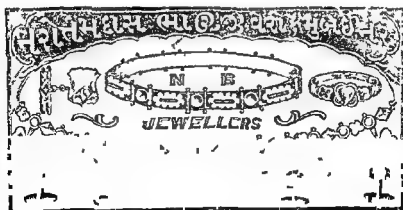
ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

મોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર.

બહાર ગામનો ઓરો વાવદાસર ની પી થી મોકલ માયા આનમે
નંબર ૨૨૦-૨૨ ગેબમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

જુના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૬ રોષ મેમા ઝી, મુબાઈ

તા નુ મિગ્તામુ " Muffchain-Bombay " ટેરીગન ૧૭

મુથના — આ માનિ નુ નામ જાણી મમાઝ ઇયોમ મનાવો

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની નુ ગ્ના ગુલ પેની અને ગુલ વિરમા મમાએની છે અને પોની અને વિર્યની ગુલતા.

મદનમંજરી ગોળીઓ

મા જ નમાએની છે મા ગોળીઓ પોની ઓ વિર્યવિકાગ્ના તમામ પો નુસારી પીસા પડના મયયેવોને દર અને મજબુત મનાવે છે સ્વપ્નોર નાથુ ટ્રી મન્નિમા મર્લ ઓગ જ વસારો કરે છે તેના થોડી મુ તના મેવનથી માણુસ નન્ડુ રત, ૧, ૨, ઓ હટપુટ ઓ છે પી ગોળી ૪૦ નો ૩ એક

મજબૂત નાગાયલ કેમનજી

હેડ ઓકીમ-મમનગ-કાલિયાનાર.

આન્ય ઓકીસ, કાવળાદેવીગેડ-મુબાઈ.

લીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાય અસરકારક ઔષધો.

૧. તાનતી અકચી ગોળીઓ

લીખા કલ્યાણજીની કીડ એન્ડ એન્ડ પીલ્સ.

રિતિ આ મનની ૧ તી ગારી નેતર નામા આનની આતારની ગોળી પ્રોથે
કેપિયો વતનતા તાર ૧ / રિતિમા મન આ જ ગોળીઆ લીસાથી દર્દી જન ૭ દર ત્રા
અવ કુલાકે અ-- જાળી પાણી અનર ૬૨ સાથે જાળવી. કિ. શીની એન્ડનો ૩.૧.

૨. તાનતી અકચી મીઠુચ

આ મીઠુચ રી ગરી ૧ આનગીઆ મેનરીઆ રિ ૩ ૨ તનતા કેરી તાર ઉપ
નામના ૧ અનર થાર ૬ મીઠુચ તાર રૂઝ તાર જાગ તીવાકી અ જ રિસમા જમે મેલ
તાર નામુઠ થાર અ રિતિ કુતી જન નરિપપુ તાગુ તથી તાર મત્યા પગી પા
મે વખત ૧૨ તીસાથી રી તાર આનગ નહિ કિ ગીગી એન્ડનો ૩. ૦-૨૨-૦.

૩. ગાદીન એન્ડીડ કેમેટીડ બામ.

આ મનમ જરી આનગથી નધીનાત પક્ષનાત ૧ તરી મનુનાત દાય પગતુ રી જુ
કે રીગર ઉપ મા ત વી આરવો રટમા ૧ અ ૩ અના થી ૧ કા પિય દો અગીની
કેસુનાય ને ગયાપના અવ-- રોગો તાનતુતી નાગીઈ રિગરે ૧૨ ઉપ એ સ આસન-
આ અનગ ૧૮ મનમ કે અનુજની રિતિ ૧૨ તી ખાસ મ થી ૧૫ નામા આ થો છે
કિમત શીશી એન્ડનો ૩ ૦-૮-૦.

૪. બકાસ એન્ડમેટ

તાર માટ ૫ જ જાળીનો અનમ મનમ વામા રખતયા દગજ યાને કીડથી
છે ૧૧ થના અને ટાળી ગેના ૧ રીઆત આ મનમ રાપ રા અમે ખાસ જનામા ૧ રીએ
છીએ મા ૧ મે તપ વમનગ લગનાથા ૧ મરી અવ છ અને અગુ તથી પણ દંડ
અને ખુનમે આરે કે કિમત એન્ડ બાલીના ૩ ૦-૪-૦

૫. જુવાબની અમરકારી ગોળીઓ.

જમે તેરી રૂપાત ઉપ ગરે કુતી રખત થકા પાણી માથે ચારજ ગોળી ગળી જવાથી
પેટ સાફ આને છે અને ગરૂપાત ૬ થાર છે તેનાથી પાચનશક્તિ ૧૨ ૭ અગી રીસને
મેજસુન મારે ૬ મનમ, રાપુ ૧૧ રોગો અપવા રિ ૧૨ પેટના ૧ તથા મન ને તનતી
આનસાઈ, માથાને દુખાવો રિગર ઉપ આ ગોળીઆ મુજ દાર ૧૫ ૭ કિમત એન્ડ
છીની ૩. ૦-૮-૦

ખનાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણજીની કંપની,

હંમેશ દના વેચનાર.

ગોજરાગીને નાકે, મુળ ૭ એમી માગીટ પામે બદાના, મુખાર્જ

દિશાન્ય —૨. મીનાગસ બીડીંગસ, કાદ માગિ, મુખાઈ

બનારસી રેશમી માલ

જેવોદ

તરેલા નુદ આગેમો સેની થા પાવમ માલુ રુ ર ખડો, ર મે રી પીના બે, રનાર, ચાલે, મે ર રનામી મા મને મનુર સાસબો—સિરાય નમ્સીના ઉન ર કારીમીનીના રુતના વામબા ડાતની મામોબો પારેર મરિના ર પારે મન પુ વનોમાનાન ઉ પિન્નના પીચ્યાના માનનો થીવાય બનાર રના મજતો રપિલ માન મુજ મીગનથી મો મુજબ રી રી થી રવાના મ્ની ર છીએ

વબો—રમા મની રુ મેમર અધર્મની રુપની-બનાર ર મીટી

૧૦ રસની જુની રુ-ન,

હીગ તથા અવેગતના વેપાગીઓ

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની કુ.

હમારે રમા મે પદ્મ જ્વનના માની તથા નાની સાલ અના રીતમો તથા મેની માલેક પાના રિરેર અવરાન કુક તથા બધાપદ્ય મજશે દાનની ચાલુ ફેરાનલુ મેઈપલુ બનલુ અવેગત તથા મોના ચાનીના રમી નામો તેથા તેમજ મોર-રથી બનારી આપરામ્યા આનમે હમો માનની બામરી રી આપીમુ તેમ જ નોગતના દા પિનાનુ રીપર ંગી આપીમું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાવબાદેવી ઝાક, પોન્ડ ઓફીસની સામે,

૩-૧-૧૬

મુઆડ.

ટેરીરાન

૧ ૨૦૩૬

ટીઆ એડરેમ

Calmness,

Bombay -

"THE ORATOR"

૪૪

DR. SHUKTI P M

A book full of profound wisdom and oratory. Plans on oratory literature heart making, impressive and instructive speeches. Indispensable for the young orator. Most useful for public life. An important aid to the platform. An analytical treatment of the different branches of oratory in (1) general. The subject is thoroughly illustrated out.

Price 15 Paise

વકતા

સુજાતીગમા રનૃત્વ કળા ઉપર લખાએલુ એ જ બને બ્રિટીશ પુસ્તક વ તત્વ કળા કેમ મેજવી મા થિ લેના ઉપર બેસાર છિથી સેપ્ટા વિવેચન કરલુ કુપરભાસામા આ એમજ પુસ્તક છે C તા વખાને માટે બન્ય ત ઉપરો પિ દેગરેસામા ભારે મ આર ક્રીતેનું સમજડ સાધન ચાલુ જમાનાને નિત્ર ઉન્ન્યાનિકાની વિદ્યાર્થી પોને આસ ઉપરામી કુન એમજ પુસ્તક રમા છે

૧૦૦ ૨-૦-૦

લેખક, ડો. શુન

મોન એજન્ડમ મુદ્દ્ય અધર્મ, મુઆડ ૧૦૦

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા નળવાના દરેક ઉપયોગમા થી તેમ જાખણની ગળ મારે છે. જાણીતા કુટુંબોમાં, હોટેલોમા તથા વી ઓમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક ગતલ, સાડાત્રણ ગતલ. અને પાત્રીસ ગતલના રૂબા જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

હિંદુસ્તાનમા એકલા બનાવનારા—

ઇન્ડીઅન કોટન ઓઇલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કાગખાનુ નવસારી.

ગોખાઓ: મેન્ડહર્ટ હાઉસ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London to Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving for the railway and the shipping charges, if compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. 12		Rs. 12
Badminton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Cinema	
Box's Own Paper and Times Number	6 14	Number	7 8
Gasell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
De Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
	14 10	Smart Set	11 10
	7 8	Story Teller	5 10
	7 14	Strand Magazine	7 8
	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
	6 12	Fashions	2 8
	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
	4 8	Wired World Magazine	7 0
	7 14	Windsor Magazine	7 8
	7 8	Woman at Home	6 12
	7 8	World's Work	12 6
	5 10	Young Ladies Journal	10 2
	5 12		

American & English News Supply Agency
Near Prarthana Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

હિસાબ બધ કન્યાની ખાતર અતિ-મમ્તી કીમતે એવે ૫૦ રૂના
કમિશનથી ફક્ત યોગ્ય મમયતે માટે ૪ અમૂલ્ય વાલ
જોતિપત્ર અત્યુત્તમ અમલકારિક પુસ્તક

જાતકે ખંડ.

પ્રમિદ્ધ જ્ઞા—શ્રીનાથદ્વાનનાળા પ્રખ્યાત દયાગમ ગિરિન મિશ્ર
અનલ કીમત ૩ ૪ હાવ ઘટાડેવી કીમત માત્ર ૩ =

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ, ન. ર.

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે સા શ્રીનાથ જેવાનીમ ફ્રેન્ચ રંગી કાપડ, ખના ગી જેના, તામ
એપ્રીઓ તેમજ એક જાતનું જરીકામ લેડ, શીટ પટા, જાન તથા જેનમી
મુગનાઈ, એળી આદીનું બ તકામ તથા તેને લગતો માલ મળશે

નની નની તરંગના કોડ, અને પોન । તેવા મળશે તથા ઓરો આપરાથી
ખનાની આપીશું

પ્રમાણીકપડ અને એક જ સાન એ અમારુ મુદાલેખ છે ।

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

૪૧ હપન્ટલ ભુલેશ્વર, મુબાઈ.

૧

પૂર્વ જિત્રો આપના જતા મૂલ્ય અમાકિના જેટલું જ ગણવામા આ નુ છે
પૂર્વ તથા ઉત્તર ભાગ, પ્રનાવના, કોથ આિ સહિત, ચિત્તાકર્ષક, સચિત પુસ્ત-
વાળી નાની પ્રતિના ૩ ૭) પેપરેજ ભુદુ

લાપાનતરકના—૧. જ્ઞાનલાલ હુન્ડિલાલ પડ્યા, બી એ

મેશર્સ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ, ન. ર.

સમાલોચક.

અનુદેશક વાચ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ ચત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ વાક્યત્વ તપ ઉચ્યતે ॥ મ મી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.]

જુન ૮. સ ૧૯૧૭

[અંક ૬ કો.

તરી—૧. અખાસલ બુલાખીનન નની, બી. એ.

૧ ચન્દ્રનાદર નર્મદાગકર પડયા બી. એ, એસએલ. બી.

પ્રકાશક—૧ અખીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા.

દ્રવ્યપય.

૫૪

૧ પ્રામગિક નિયામ ૨. હિન્દુસંપ્રદાય અને હિન્દી અનુદાર.

૧૭

૩ આયર્ષે અને સ્વગત્ય

૨૮

૪ અખીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી

૨ મહુરો માટે વિનોના માધનો પાચ સિરો માથે

૨૧. ત્રિ., બી એ

૨૬

૩. આસ હુ તો થાકી ગઈ ! કાન્ધ અમિત્ર

૧. અખીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી

૨૬

૪. વેદામા ગેગજન્તુશાસ્ત્ર અથવા જર્મનીઅરી

૧. અખીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી

૩૦

૫ કેળવણીનું આદ્યત્વ

૧. પદનાલ હરિદત્ત શાસ્ત્રી

૩૧

૬ ઝીક-કુ બાળુ

૧. ડોનાલ

૩૨

૭. મહેનતાલ દુષ્ટી તાતા

૧. આનુગમ્ય હરિદત્ત શાસ્ત્રી, બી એ

૩૩

૮. હોલેજઅન ચાનુસાતા

૧. બોગીન્દ્રનાથ સેનાનાન દિવેગિઆ, બી એ

૩૪

આવિન લનાગમ અખીઆ ગ્રામ, હિન્દુસ્તાન અહાલ અખીઆ પાણાચાર.

આ લનાગમ શર્યાતગા જ લેનામા આવે છે

ગુદિ સ્વામીનામ્યા ઉપ ને ઠેકાણે ૩૧૭ થી ગણવી.

" नु ययु, अनिव ! नु ययु !"
पनान्वयी न्हारी नृती मुग्धा

સમાસોગક

પુસ્તક ૨૨ છ]

જુન, ઈ. સ. ૧૯૧૭

[અંક ૬.

પ્રાસંગિક વિચાર

નેપા-ગ રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

૧. હિન્દુસ્તાન સૈન્ય અને હિન્દ સરકાર —

ગયા માસ માસમા હિન્દુ સૈન્ય-Defence of India Force-નો કાયદો ના નોંધે સેન્ટ્રલની સરકારે અમનમા મુકી હિન્દીજનોને બસ્ટરી નોડરીમા દાખલ થનારો એક ન્દાનો માગ ખુ નો કરી આપેો. એટલે ન્દાનો ન્દાનો પા માગ આપના એમની મગગને અલો વિમાન કગેો પ.યો. મુગપના મુકે સરકારની આરની આવેરી કપિઓનો રહેમની પામે કેગીક મામતોમા ભગ કગ.યો છે તેમા આ કાયદો પસાગ મગગની જગરીઆન એ પળુ એક કે હિન્દના અને સામ્રાજ્યના દિતથી નગરનોએ દિન્ ના જનોને અને દિન્ ના પુરોને કેડ પાલ પ્રકારના પ્રનિય ધો મિરાન બસ્ટરી નોકરીમા ને લાનો અધિકાર આપવો નેઇએ અને એ અધિકાર આપરામા મગગને માત્ર હોય તો ધીમે ધીમે પળુ હિન્દની એ અભિલાસા પુરી પાડી નેડે એવો મોઝાગારોથી કહામો છે, પ નુ એ રોષ અરુપરુતિમ'નીવ.યો કે! મુગપના મુદ્દના પરિણામે મગગને અનિચ્છએ પપુ પોનાની મતિ નિશ્ચ કઇક કરવુ પડ છે સગગને દિન્ ની આગવાની મેસા પગી પળુ આપણા ઉપર વિશ્વાસ નથી એ કેટલુ નુભામ્ય કે મેમો ૧૧ ઉપગાનના માગતમ પરિચર પગી પળુ જ્યારે આપણા ઉપર વિશ્વાસ ના હોય ત્યારે એ કગના બીનુ અધિમ દુભાગ વુ દોઈ વકે આતુ મુદ્દમાં દિન્ નો અગળક પેમો, અને કેગી અને અને મ મિલાસે અને સગગના મોગ અપાયા છે ત્યારે પળુ ના નોંધે એમનાની મગકા આપણા દક્ષજનોની મેસા તરફ વિશ્વામથી અો સપળુ નિમોથી નેડે ના ની નરી એ પળુ દુભામ્ય નહિ તો બીનુ ન કહેનાય ?

દિન્ ૧૫ મેયો કાયદો તજન મુદ્દવિન અને એકપતીન દોડ એ નાદાની નેડે તિા પ્રમાણમા નાગી અસર નોંધે વાય એવોએ અનિપ્રતનભવ પ્રથમથી જ મેગના રહમજી ગાણા, નીવદર્શી

પ્રનિમા ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કપની, મુબાઈ

અને વિચારની ન ગૃહસ્થોએ જાહેર અને ખાનગી રીતે દર્શાવે હોય તે કાયદાથી હિન્દના લેખિત સતોષ હોય જ નહિ જતા પણ સામ્રાજ્યની એકનિષ્ઠ મેનાએ જ જેનો ઇનઅન ડે એવા દિન્દીજનોએ એ વાય લી સિદ્ધિ માટે અને સામ્રાજ્યની પ્રતિદાને માટે અનેક પ્રયાસો કર્યા દેશના અનેક ભાગોમાં જાહેર સભાઓ આમત્રાઈ અને જોડનાથોએ દેવના યુવાન બન્ધુઓને લસકરમાં જોડાવા ભાવણો આપ્યા, ત્યાજ સરકારી અમનદારોએ એ પર હુ પાણી રેક્યુ, સરકારના અમનદારો નરકથી એની દિનચાતોની રાજઆત પણ થઈ જાણાઈ નહિ એટલું જ નહિ પરન્તુ લસકરમાં જોડાના નામના યુવાન બન્ધુઓને મેન્કારીલયાં જવામ મળ્યા સરકારની લડાઈની નેત માટે અમનદાર ર્ગે ખાઈપીને મળ્યો રહ્યો છે ત્યારે આ કાયદાનો અમન કરવા એ તેટલો જ મેન્કાર જણો નાગે છે પરિણામે અસારના વર્ગે મેન્સફરની સરકાર આ કાયદાની પુરેપુરી સિદ્ધિ ના થયા માટે હિન્દના લોકનેતાઓ ઉપર આરોપ મુકે છે, એ કાય લી નિષ્ક્રિયતાના કારણો તપાસ્યા વિના અમરત દેવને માથે એ નામ ના આમ દોષ મુકે છે, એથી ખીલુ વધારે આમર્યંદા ર ક્યુ હોઈ શકે ? લોકના નેતાઓની જૂન કાળતા આ અમનદારબન્ધુઓ પોતાની સફળિય રાજનીતિની જુનો પરખી રાકના નથી, અગર તે એવી રાજનીતિ જાણી જોઈને સ્વીકારે છે હિન્દના નેતાઓએ રાજ્યને માટ, સામ્રાજ્યને માટે ધ્યા કર્યું છે અને હજીપણ યથાર્થિત કરાનેતૈયાર છે પરંપર વિશ્વાસ, મૈરી અને મેદાઈ દૃષ્ટિમિન્દુઓ મિનાથ કોઈપણ વર્ગથી સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી એ સત્ય શુ હજી મહમનનુ પડે તેમ છે ? હિન્દસ્થાન સૈન્યનો લગદો જે સુચિત જુદિથી ચોગ્યો તે સંતર બની નાખવો જોઈએ અને પ્રગળે સપૂર્ણ અવિદાર, પ્રગળે સપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય, અને પ્રજા ઉપર સપૂર્ણ પ્રેમ અને વિશ્વાસદૃષ્ટિથી જોનાઈ આ કાયદાને પુરેપુરા ઐતિહાસી રચાએ તે જ આ કાયદો રચાતુ સાચક થયો હિન્દસ્થાનને વરસી મેવામાં ઉભા ઓપા મગે નહિ, એ નોકરીના પગારમાં વર્ષ બેગે જોવાય, કે એના એના એમના મ્વમનને પ્રતિક્રિય પ્રતિનધો મૂકાય અને તેમના ઉત્સાહને ખાખી દેનામાં આવે અને પરિણામે જોઈની સામગ્રી ઉભી થઈ શકે નહિ તેમાં દોષ પ્રગળો, કે પ્રગળા નેતાઓનો નથી, એ કોઈપણ નિષ્પક્ષપાત આત્મા રહેજામાં જ પરખી શકે તેમ છે બાકી વગેરેથી અશબ બની મેરી પ્રગળા તાત્કાલિક શૌચ આવવાની આશા રાખવામાં અર્થ નથી

હિન્દની રાષ્ટ્રીય પરિપક્વતા મત્રીસ બત્રીમ અધિવેશનોમાં આજ સુધી એવા કેટલા ઉદ્દારો નીકળ્યા છે તેનું સમીક્ષણ હિન્દના રાજનકીનીઓએ અસત લક્ષ્યપૂર્વક કરવાની સૌથી પહેલી જરૂર છે એ પરિપક્વોએ બેમૂઝ પાડીને, આજીજીઓ ઉપર આજીજીઓ કરીને, સત્તાધિકારીઓનું આ ત ક બહુ લક્ષ્ય બેન્ધુ છે પણ હતાવ, એ અરણ્યરૂઢિતમ નીનક્યુ છે કંગ્રેસની ખીજ બેકડ વેળાએ સન ૧૮૮૮ મા વયોમદ રાજ રામપાનસિંહે ‘વૉલન્ટી-અરીગ’નો આરમો દરાવ પરિપદ સમદા રણુ કરતા જ્યુ હતુ કે,

“We are deeply grateful to Government for all the good that it has done us but we cannot be grateful to it when it is no matter with what

સાચુ સ્વપ્ન ૩ ૧-૮-૦ એન એમ નિપાઈ એન્ડ કંપની, મુબાઈ

best of intentions doing us a terrible and irreparable injury We cannot be grateful to it for degrading our natures, for systematically crushing out of us all martial spirit, for converting a race of soldiers and heroes into a timid flock of quill driving sheep There are some of us yet everywhere, who would be willing to draw sword and if needful lay down our lives for hearth and homes aye and for the support and maintenance of that Government to which we owe so much Nothing can ever make amends to a Nation for the destruction of its National Spirit, and of the capacity to defend itself and the soil from which it springs'

સરોપમા આ રોજગર ગળાએ આપણી સગદારે આપણા ઉપર વધારે અને ઉપદારોના વધારા માટે અભિનંદન આપના ગોઠ કર્યો કે આખી પ્રજાને કેવળ કન્યાગાજ મગીય એવી જેવી બનાવી દેના માટે આપણે સરખાનો ઉપાર માની શકીએ તેમ નથી આખી પ્રજાના વીરત્વનો ધ્વસ કરનારી કે પોતાના જ દેશનું અગવજ કરવાની મંત્રિ અને સાધનો નહીં લેવા માટે આપણે તેમનો ઉપયોગ માની શકીએ તેમ નથી આ ઉપરાંત આમુ યુદ્ધનું અભિન્ય પલ એ દીપદષ્ટિવાનુ વિચાર કે ત્યા જ આખું દેશ,

Look where you will around you in the world and you will see gigantic armies and armaments There is trouble in store for the whole civilized world and sooner or later a tremendous military struggle will commence in which assuredly before it terminates Great Britain will be involved Great Britain with all her wealth cannot put one hundred men into the field for every thousand that several Continental Powers can England herself is isolated and by her insular position to a certain extent protected but no friendly sea rolls between Europe and Asia the landward path to India is known and open, India is not isolated and it will be India on whose possession half Great Britain's wealth and status depends that will be the scene of any serious attack by any Continental Powers on Great Britain

ત્રીજા ૧૧ ઉપર આ ભવિષ્ય આજ કેવળ અમ જ દુનિયાની બનિ ગહન છે જ જાને જાનકોનાથ પ્રાત કાઠે કે મલિચકલિ એ સુનાધારે એક મહારાજે જ્યા અનુપમ શાન્તિ હતી ત્યા યુદ્ધના મુગરો વાગ્યા અને ન્હાની પ્રજાઓના અધિમાર અને હક્ક અને જ્વાનમ્મના રક્ષણાર્થે પ્રેરણિતને પ્રમા યુદ્ધની અમાધારનું પ્રગતિ વેગથી ઉપારી દિવના સંનિષ્ઠાએ આપણી રખતે કાનસમા અવેશ કરી સાત્રાજ્યને જીવનદાન આપેલું દિવના ગોઠનેનાઓએ, રાજાઓએ, લક્ષાધિપતિઓએ અને સમગ્ર પ્રજાએ આન પ્રેરણથી આત્રાજ્યની એવામા સમગ્ર અર્પુ કરતા પશુ નામદાર લોં એસ-કુની સરદાર આપણા દેશની પ્રજામા વિશ્વાસ મૂખી રાખી નથી, એટલું જ નહિ પરંતુ એવાનાથે

શ્રીઓને સદે ૩ ૧-૮-૦ એન એમ વિપાવી એન્ડ કંપની મુબાઈ

અને વિચારનીય ગૃહસ્થોએ જાણે અને ખાતરી રીતે ગાંધી દત્તો તે કાયદાથી હિન્દના લોકોને સતેષ દત્તો જ નહિ. જતા પણ સામ્રાજ્યની એકનિષ્ઠ મેન એ જ જેનો જીવનમત્ર છે એવા હિન્દીઓએ એ કાયદાની સિદ્ધિ માટે અને સામ્રાજ્યની પ્રતિજ્ઞા માટે અનેક પ્રયાસો કર્યા. દેશના અનેક ભાગોમાં જાહેર સભાઓ આમત્રાઈ અને નોકરીઓએ દેશના યુવાન બંધુઓને લડકરમાં જોડાના લાપટો આપ્યા, ત્યારે સરકારી અમલદારોએ એ પર ૬૩ પાણી રેડ્યુ, સરકારના અમલદારો તરફથી એની હિન્દીઓની શરૂઆત પણ થઈ જાયું નહિ, એટલું જ નહિ પરંતુ લડકરમાં જોડાના માંગના યુવાન બંધુઓને મેન્ડકારીભર્યા જવાન મળ્યા સરકારની લજાઈની લેન માટે અમલદારો ઈ ખાઈખીને મર્યો રહ્યો છે ત્યારે આ કાયદાનો અમલ કરવા એ તેટલો જ એ કાગળો લાગે છે પરિણામે અસાધ્ય ના વાંચે એમસાની સરકાર આ કાયદાની પુરેપુરી સિદ્ધિ ના થવા માટે હિન્દના લોકોનેનાઓ ઉપર આક્ષેપ મુકે છે, એ કાયદાની નિષ્ફળતાના કાણો તપાસવા વિના સમજન દેવાને માથે એ નામદાર આમ દોષ મુકે છે, એથી બીજી રીતે આચર્યદારકે ક્યુ હોઈ શકે ૨ લોકના નેતાઓની જન કાંતા આ અમલદારો બંધુઓ પોતાની સકુચિત ગાંધીતિની જૂનો પરખી શકના નથી, અગર તે એની ગાંધીતિ જાણી જોઈને રીકાં છે હિન્દના નેતાઓએ રાજ્યને માટે, સામ્રાજ્યને માટે ધણ કશું છે અને હજી પણ યથાશક્તિ કરવાને તૈયાર છે પરંપર વિશ્વાસ, મૈન અને મેદાળ દૃષ્ટિનિહુઓ સિનાવ ગાંધીપણ કાર્યથી સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી એ સત્ય શું હજી મહાબંધુ પડે તેમ છે ૨ હિન્દીઓ સૈન્યનો કાંદો જે સકુચિત શુદ્ધિથી મોળવ્યો છે તે સતર બની નાખવો જોઈએ અને પ્રગતને સપૂર્ણ અધિકાર, પ્રગતને સપૂર્ણ રનામત્ર, અને પ્રજા ઉપર સપૂર્ણ પ્રેમ અને વિશ્વાસદૃષ્ટિથી જોનાર આ કાયદો જે પુરેપુરા ઔદાપથી રચાયો તે જ આ કાયદો રચાવું સાર્યક થયો હિન્દીઓને લડકરી એવામાં ઉભા ઔદા મળે નહિ, એ નોકરીના પગારમાં વર્ષે બે જોડેનાય, કે એના એવા એમના અમાનને પ્રતિ, ૫ પ્રતિબંધો મુજાબ અને તેમના ઉત્સાહને કાંઈ દેનામાં આવે અને પરિણામે જોઈની સામગ્રી ઉભી થઈ શકે નહિ તેમાં દોષ પ્રગતનો, કે પ્રગતના નેતાઓનો નથી, એ કાંઈપણ નિષ્ફળતામાં આત્મા રહેજમા જ પરખી શકે તેમ છે બાકી વર્ગોથી અવલ બની મેરી પ્રજામાં તાત્કાલિક શાંત આવવાની આશા રાખવામાં અર્થ નથી.

હિન્દી રાષ્ટ્રીય પરિષદના મત્રીસ મત્રીસ અધિવેશનોમાં આજ સુધી એવા દેશના ઉદ્ધારો નીકળ્યા છે તેનું સમીક્ષણ હિન્દના રાજનીતીઓએ અલગ લક્ષ્યપૂર્વક કરવાની સાંધી પહેલી જરૂર છે એ પરિપદોએ જૂમેમમ પાડીને આજીજીઓ ઉપર આજીજીઓ કરીને, સત્તાધિકારીઓનું આ ન ક જુલુ લક્ષ્ય જેનું છે પણ હતાય, એ અરણ્યરહિતમ નીવડ્યું છે કોંગ્રેસની બીજી બેઠક વેળાએ સન ૧૮૮૮ માં વમોદક રાજ્ય રામપાનસિંહે 'વૉવની-અરીગ'નો ખારમો દરાવ પરિષદ સમક્ષ રજુ કરના કહ્યું હતું કે,

'We are deeply grateful to Government for all the good that it has done us but we cannot be grateful to it when it is no matter with what

સાચુ સ્વમ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

best of intentions doing us a terrible and irreparable injury We cannot be grateful to it for degrading our natures for systematically crushing out of us all martial spirit for converting a race of soldiers and heroes into a timid flock of quill driving sheep There are some of us yet everywhere, who would be willing to draw sword and if needful lay down our lives for hearth and homes aye and for the support and maintenance of that Government to which we owe so much Nothing can ever make amends to a Nation for the destruction of its National Spirit and of the capacity to defend itself and the soil from which it springs "

સરૂપમા, આ વયોદૃઢ નામએ આપણી સરકારે આપણા ઉપર વપાવેલ અનેક ઉપકારોના વર્ષા માટે અભિનન્ન આપના ગોક કર્યો કે આખી પ્રજાને કેવળ કમનાજ ગરીબ એકા જેવી બતાવી દેના માટે આપણે સમજતો ઉપકાર માની સમીએ તેમ નથી આખી પ્રજાના વીરત્વનો ખસ ઢગાથી કે પોતાના જ દેમનુ અગમલુ ઢગાની શક્તિ અને માધનો નહિ તેના માટે આપણે તેમનો ઉપકાર માની સમીએ તેમ નથી આ ઉપરાંત આપણુ યુદ્ધકુ અભિધ્ય પલ એ દીનદૃષ્ટિવાનુ વિચારકે ત્યા જ આખ્યુ હતુ,

Look where you will around you in the world and you will see gigantic armies and armaments There is trouble in store for the whole civilized world and sooner or later a tremendous military struggle will commence in which assuredly before it terminates Great Britain will be involved Great Britain with all her wealth cannot put one hundred men into the field for every thousand that several Continental Powers can England herself is isolated, and by her insular position to a certain extent protected but no friendly sea rolls between Europe and Asia the landward path to India is known and open, India is not isolated and it will be India on whose possession half Great Britain's wealth and status depends that will be the scene of any serious attack by any Continental Powers on Great Britain

ત્રીસ વડ ઉપરનુ આ ભવિષ્ય આજ કેવળ અત્ય જ ર્યું! કાગળી મનિ મહન છે ન જાને જાનકીવશ પ્રાત કારે કિ મવિષ્યતિ એ સત્રાધારે એકગદાર જ્યાઅનુપમ નાન્તિ હતી ત્યા મુદના મ્યુદ્યો નાન્યા, અને નહાની પ્રજાઓના અધિધર અને હકક અને ગાનગ્યાના ગદાલુએ એટલિટો પ્રેમ્ય મુદની અસાધારણ પ્રગતિ વેગથી ઉપાડી દિનના સેનિકાએ આપીની વખતે ક્રાન્સમા પ્રવેશ કરી સામ્રાજ્યને છાત ભ આખ્યુ દિનના લોકનેના પ્રોએ, રાજ્યઓએ, લક્ષાધિપતિઓએ અને સમગ્ર પ્રજાએ અન કસજીથી સામ્રાજ્યની મેનામા સરવ અર્ધ્યુ જતા પશુનામદાર સૌ. ગેરસ રાનીસરકાર આપણા દેશની પ્રજામા વિશ્વાસ મૂકી શકતી નથી, એમુજ નહિ પરનુ ચોક્ક ॥

શ્રીઓ સ દેશ ૧ ૧-૮૦ એ. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

ઉપર પેલાં આરોપા કર કે, એ નવેના પગ પાછા નેતુ નવે છે, એ વિદ્વ અને અન્દારા અપ્પના સારી દર્શાવી દીધી અને પછીએ દીધી કે એ નામદા લોક કર્તવ્યના રાજ્યવત્તા સિદ્ધાન્તો ઉપર ના આનતા નામના ના દર્શાવના પે નાદક આનામવા અને આદાય ઉપર આપેના મહાત્મ નિતાન્તો અનુભવી આ દત્તની એમના સ્થિતિ અને રસમિત્તવ્ય રેશમેની પ્રભાવે પોતાના વિશ્વાસમા ન, પાતાનુ રાજ્યવત્તા અનામને તો પ્રજા પ્રભાવે તેના ન નો પદ્ધિ દ્વિ મિત્તિ પ્રેમથી રાખના.

દિવસ ના મે પની ન સ્થિત મયાદમો વધારે વિદ્વાન નવો, દગ્ગી પ્રભા ઉપર વધારે વિશ્વાસ મુખા ના ઉદાર નાનીને અદ્યુ થઈ નો તેથી અમ ને અને પ્રભાવે અમાવા બુ ભાવ થઈ એ નિરસા પવન પમન ભય અને મક્કા નેના એ આપણી પ્રગતિ ના પ્રયા નોમા અનુભવક નીક ને ગતિઓની અમ ની દેશોની નો વધારે ની શુદ્ધિ ના થઈ અપ અને અરના અને પ્રભા અન્વ ના પેક નાદાવ્ય ભાવના અન્વ પાને તો જાણસિદ્ધિ ના રાજ પ્રભા પોતાના કૃષીઆ મોના પાનત માટે એ ની તંપાર કે તેટલા પ્રમાણમા સ ના ના નેના થઈ નથી-એનું મન દેશ કર્મક્રમ થા કરે છે અમને પ્રભા થા છે કે આની અન ના મકાલી ના સિત્તો આ મુખી અન્વ ઉપ મામા અભાવમે અને પ્રભા આ અન્વોથી મ કાને અમાગ ઉપર વિશ્વાસ આ નો? અન્વે પૂઝીએ દીધી કે નેરિ મીઠા મોની દાદા કા ક ની મગતિના ના ના પેન્સક - પમ કરને કે ન્યાયો અને દેશને માટે સ્વચ્છનોમા દાવગ કરવારનો આદ અમા ની વિગદ નાનિત પનદ કરમે અમાગ પેના આ નો જન્મથી ન નીવતી જોખમથી પાઈ, લેમના છનદમા આનના જ અકુરો ની, દેશના અને સામાન્યના મે પ્રનાથી રાજનેવધા બની ગે અને દિવસ નાપ દિવસ બને જ કરવા સમય નીરડ એની રાજ નીતિ ના પ્રસાદ મેટમિટન કે તો મેટમિટને દિવસના અનુભવા પોતાની જવાબદારી મૂકે અમની છે એનું કરવામે, અને દિવસ એ ઉપક નો નાના નાગરા કા બુનમે નદિ દિવસ ગુણુ છે એની કિન્મન વખત આવે જ જાણમે

૩, આયર્થેન્ અને અન્વનાય —

આપણા શુદ્ધતામા એવી એક દેશન છે કે ' જોને તેના બોર વેચાપ ' વળી, ' મામા વિના તો મામે ન પીગે ' અરેઅર, આ કહેવતોની મોધ કર ના એની રૂપ ક પના- રાક્ષિતના આ રૂપ દરો, તે અનુભવી અને શુદ્ધિતારી કોર્ટ વ હને આપના એ મેટમિટનની મોજે જ વમેયો એક દાપ કે વમઅમ આસો ને પહેનાથી આ અન્વે દેશો વન્વે એકતા થઈ છે, મિટનનો ઉપરી-અધિકાર આ ના ગભ્ય કરે છે આપને-અના લોકોએ આજ કેટલા વાથી રસાન્યનો જાહેર ઉપાય કે મૂરપના આનુ શુદ્ધ પહેના તો ત્યા એવો મબાર મામમે બની ગયો દતો કે ત્યા *Crust-ways* માહોમાલ્ય શુદ્ધ ઉતુ થાય, પન્વ એ લયકર તોફાનમાથી ધરી નરને માટે મેટમિટનને બીજા એથી વધારે લયકર તોફાનમા બેગુ પડ્યુ રાજ્યલકન

રા. રણછતરામ વાવાભાઈ મહેતાનું શૌચનીય અવસાન.

નેમ. — ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એનએન બી

ગુજરાતના એક સમોના સ્વરૂપ અને મહાત્મા જેક પરમ પ્રિય મિત્ર ભાઈ રણછતરામના અમરે ધરેલા મનભેદ અસ્માનની નોંધ લેતા મહાદુર હૃદય ક્રમે છે ને મહારો હૃદય ક્રમે છે. શાં પાલ મને લેમના અવસાનથી કોઈપણ પુરિસ્ક્રિત ગુજરાતીને આધાત થાત, પરંતુ જે અવિચિત્ર સંયોગમાં તેઓનું અવસાન થયું તે ધ્યાનમાં લેતા એ આધાત બાદે અસંભવ બન્યો છે હું તો મર્ડ મને મહાત્મા જ બીડેપારડે રહેગમેથી ભાઈ રણછતરામ લેમના પત્ની લેમના ન્હાન. પુત્ર અને દુ ને ચાર જણ જુદાં સાથે ના, ત્યાં રાત્રે અમ્હે મર્ડ આગામી રાત્રે રમ્યા અને વિરોધ વિષે રમ્મરી રાતો ક્રી અને આખરે નિઠારેનીની મામલો બનાવે ન કી મન્યા ત્યારે જ સૂતા હતા તો મરે રહેલો નવજન ના તેઓના નીપલના ત્રણ મનિનાના અનુભવો મને કથા ગુજરાતના માસિમે સંસ્કાર થી એ ચમત્કારી રામન તે વિરે ગુથનાઓ કી નરહવન માટે ગુજરાતના અહેર જન વિરે મા વની મરે આમ મિહારોમન લખવાનો પોતાનો ધગદો છે એમ જણાવ્યું માણે દિવસ રોતાની સાથે જુદાં માળસાને માટે અતિ ન મામલો મ્હોં અને રા વારે ગા. નરે મુંબઈ માલસાને દુ લેવાગ થયા ત્યારે દરિયામાં ખસા ન્હાના જતા હતા તે મહત્તીમાં તે ના મ્હને મામલો મ્હોં ગામ વલ મ્હું હું મુંબઈ આવવા માટે રોક નરોત્તમ રાત્ર બનેથી નીજગો અને ભાઈરા. તરામ વોરે રિરે ન્હાવા ગયા બોરે રારે રાત્રે સાત/૮ કે તમ્હારા મનહતરાન મારે ન તો જુદાં રિયામાં દુની ના હું તો સ્વપ્ન જ

ગુજરાતના એક મુખ્યમિત્ર લેખક.

સ્વ રણછતરામ વાવાભાઈ મહેતા, બી એ

અવસાન મગજસાર તા ૫ મે ૧૯૧૭

યદી ગરી-રણછતરામનો કયો મિત્ર ન થાય ? પુનરાત્રમ ના એને શું 'ગુજરાત' જુદાં ગુજરાતી ય સમજે છે ? રણજીરામ જતા ગુજરાતની મેકતા માટે ગુજરાતના ગોર ન માટે ગુજરાતના ઉત્ક્ર માટે સગ ન વિચાર કરનાર અને પ્રસાસ કરનાર નક હનન હૃદય આનુ ગયું ગુજરાતના છવનને નાવિ દનિદા માર આ અમરે કરમોગેલા કુસુમના પંથિ મરથી કલાચિત્ર અસ્તિચિત્ર હોતા લેમની પ્રતી નોંધ હું ન જે પરનું ગુજરાતના અલ્યાગના ગુરાના તો લેમનામાના એક ઉત્તમ બંડુ માટે મિત્રભાસામાં ભાગ્યે જ મોટી રામ્મો વિરોધ માલગ બમ્મા નખાસ અત્યારે તો શોકાભિમન હૃદય વિદેક આત્માની સદ્ગતિ ધરતી લેમના કુટુંબ ઉપર બારી રહેતી અમય આપનિમા મમમાર શ્રી ગુજરાતને પટેલી ન પડા નેતી બોળી નોર લઇ રિરે છે

ઉપર ગેાડા આરેપણ કરે કે એ મુલેનાં પાંચ કરતાં જે બને છે, એ સિદ્ધ અને અમદાદી સખ્ત પાધા દર્શાવીએ છીએ અને દ-ગ્રીએ છીએ કે એ નામના નો કર્મના રાત્તનના સિદ્ધાન્તો ઉપર ના આનના નામ ના નો દર્શાવના પો નાદર આવામવા અને આવા ઉપ ચારના મદાન મિત્તાનો. આસરી આ રાત્રી એક નાન્યનિ અને ગ્વામિમ્મન ગેગ્રેમી પ્રગતે પોતાના રિશ્તસમા નો પાતાડુ નાન્યન ચારામ તો પુણ પ્રગતે તો બે પો પસુ દિ હિલિન પ્રેમથી રાખના

દિન ગ્વામ નાન્યની ન ચિત મયા ઈએ નધારે દિનાર મનને, નાની પ્રગત ઉપર વધાર નિશામ મૂના. આ ઉ. ગાનનીતિ ગદુલુ થો તો તેથી નગમને બો પ્રગતે અમાધારમ્ લાન થને એ નિશામ ૭ પગન પગન બર આંગે મના દેસા એ આપણી પ્રગતિના પ્રમા નોમા અન વચ્ચ નીર. નનિઓની નગમની દેસનેલી અને ગ્વાર્થનેલી શુદ્ધિ નદ્ય થ નાય અને સમા અન પ્રગત નાન્ય આ મેક તાદા ન્ય આનના નામ પામે તો નાદરનિદિ મતી ના પ્રગત પોતાનાત કથી આનસોના પાનન માટે ને ની નયા છે તેટલા પ્રમાણમા મગર નદ તપાઝ થઈ નથી-એ મન દુ નામ કયા કર છે અમને પ્રત થાય છે આવી યુ મયુ સારીત વૃત્તિઓ ક્યા ની સગર ઉપર આમાન્ય બાજનને અને પ્રગતના કરા સ કુઓથી સગરને અમારા ઉપર નિશામ આવો? અન્હે પૂગીએ છીએ કે મદિ મીકુ પોની દાત કા ક ની રાત્તનિદા ના નો એન્મક પસ કરમે કે ન્યાધો અને દેશો માટે મન્યકથનોમા કોના કડસાવતો સ્વાદ ચખાળી રિદ દ નાનિદા પન કરને? અમાના નાના બારિતે નામથી નીવની ગોળપુથી પાર્ક, રહેમના છનનમા ગીર્વા ન અકુરો દગી, દેશના અને ગામાન્યના એ પ્રનાથી રાત્તસેવમે બની મે અને દિન નાન્ય દિન્દ બને નકરના સમયે નીરડ એવી રાત્ત નીનિનો પ્રસાદ મેટમિન કર તો મેટમિને દિન્દના સન્યન્યમા પોતાની નામદારી સપૂર્ણ બળની છે એ પુ કહેવામે અને દિન એ ઉપમ તો બ ના રાજરા કદિ બુતને નહિ. દિન્દ શુદ્ધ છે એની કિંમત વખત આવે ન જાણો

૨. આધર્વેન્ડ અને નનરાન્ય —

આપણા શુભરાતમા એવી એક કહેવત છે કે 'ગોને તેના બો વેચામ વળા, માન્ય વિના તો માયે ન પીરમે' અરેખ, આ કહેવતોની મોધ કરના નાની દેસા ક પના રાકિનના આ દેસ દેસ, તે અનુભવી અને શુદ્ધિરાત્રી કોઈ હને આપના એ મેટમિટની સાથે ન વખમે એક ટાપુ છે નગમગ ચારસો વર્ષ પહેલાથી આ બન્ને દેસ વચ્ચે એકતા થઈ છે, મિટનને ઉપરી-અધિકાર આત્મ રાત્ત કરે છે, આપનાના લોકોએ આત્મ દેટલાક વર્ષથી સ્વરાન્યતો બુડા ઉ ન્યો છે પૂરપના આત્મ શુદ્ધ પહેના તો ત્યાં એવો ગલીર મામનો બની ગયો દતો નાં *Civil-war* માહોમાથ શુદ્ધ ઉપુ થાય, પાનુ એ બચકર તોફાનમાવી ધડીબરને માટે મેટમિટનો બીજા એવી નધારે બચકર તોફાનમા બેડાડુ પ.યુ રાત્તબકર

રા રણછતરામ વાવાભાઈ મહેતાનું શોચનીય અવસાન.

નેપક-રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એન્એન બી
 ગુજરાતના એક અમાધ્ય સ્વરૂપ અને મ્હારા એક પરમ પ્રિય મિત્ર ભાઈ રણછતરામના અકાને
 ધરના મમબદક અવમાનની નોવ લેતા મ્હાર હૃય કમ્પે છે ને મ્હારો હૃદય કુટે છે કાં પાલ મને
 લેમના અવસાનથી ઘેઈયા સુશિશિત ગુજરાતીને આસત યાત પરન્તુ ને અધિનિત સયોગમા તેમોત
 અવસાન થતુ તે ધ્યાનમા લેતા એ આધાન આગે અમલ્ય બન્યો છે હજી તો ૧૬ મને રહાને જ
 વીરેવારને રંગમેથી ભાઈ રણછતરામ લેમના પત્ની લેમના હાનમ્મ પુત્ર અને હુ ને ચાર જણ
 નું સાથે ગયા ત્યા સારે મહે માર આગરાગની રમત રમ્યા અનેક વિચો વિષે રસમરી વાતો
 ની અને આખરે નિદ્રાેનીની
 આસાને અનાર ન કરી
 મધ્યા ત્યારે જ રૂતા, હજી તો
 માત્રે મ્હારે 'નવજીવન ના
 તેમોના તની ના તણ
 મહિનાના અતુમરો મને મ્હા
 ગુજરાતના માસિમે ૧૬ના
 થી કેમ ચમારી રામય
 તે વિરે સુચનાયો કરી
 નવજીવન માટે ગુજરા
 તના બંદેર જીવન વિરે આ
 વની કારે ખામ નિહારનેમ્મ
 લખવાનો પોતાનો ઇંગો છે
 એમ જણાતુ આખો દિવસ
 રોગાની મારે જીમી નાગરાને
 માટે મનિશ મામ્મ મ્હો
 અને રહનારે રાગાને મુખાઈ
 માવવાને હુ તૈનાર થયો ત્યારે
 દરિયામા બરા ન્હાવા જતા
 હતા તે મહલીમા એ ના
 મ ને મામ્મ પૂરક આમ તણ
 મું હુ મુખાઈ આવવા માટે
 રોકે નરોત્તમભાસન બનેથી
 નીડરો અને ભાઈ રણછતરામ
 થોરે દરિયે ન્હાવા ત્યા
 બપોરે તાર વાન્ય સાતરુ કે
 તમે તાર રણછતરામ મારતર
 તો જીમી રિયામા દની
 ના હુ તો સ્વય જ
 થઈ ગયો-રણછતરામનો ત્યો મિત્ર ન થાય ? ગાગરામ તા એને મું ? ગુજરાત ! તુનાન ગુજરાત !
 ઇ સમજે છે ? રણછતરામ જતા ગુજરાતની રેકતા માટે ગુજરાતના ગૌરવ માટે ગુજરાતના ઉત્કર
 માટે સત્તા વિચાર કરનાર અને પ્રસાસ કરનાર એક ઉત્તર હૃય આ-સુ ગતુ ગુજરાતના જીવનનો ભાવિ
 દનિદાસકાર આ અમાન કરમપેના કુસુમના પમિતથી ॥ અવિત અપરિચિત હોતા લેમની ધૃતી નોધ
 ને કે ન લે પરન્તુ ગુજરાતમા આવારના સુવાનો તો લેમનામાના એક ઉત્તમ બુ માટે મિત્ર ભાગમા
 ભાએ જ મોની શકો રિરો આવવા બકના વગરો મત્યારે તો રોગાનિનૂત હુદય વિદે આત્માની
 સમ્મતિ ઇત્રી લેમના કુદૃઝ ઉપર આવી પડેલી અમલ્ય આપનિમા મમમાર સાચી ગુજરાતને
 પડેલી ન પગા દેવી જોમ્મી નોવ લઈ નિમે છે

ગુજરાતના એક સુપ્રમિદ્ધ લેખક.

સ્વ રણછતરામ વાવાભાઈ મહેતા, બી એ
 અવસાન મળિયાર તા ૫ મે, ૧-૧૭

આયર્લેન્ડના વતનીઓએ ઘરની તકરારો દહાડીનું મુખરિણામ આવે ત્યાં સુધી ભરી જવા માટે વચન આપ્યું અને તેનો યથાશક્તિ અમન કર્યો પરંતુ દેશપ્રેમની જગતી છતની જ્યોત સમી નહિ અને આયર્લેન્ડનું ધૈર્ય ખાતુ ખગાયુ નહિ આવી સ્થિતિમા ઇટલિયનને જોઈતી સદે તેના તરફથી મળી નહિ અને પશ્ચિમ યુદ્ધની સામગ્રીઓમા જોઈતી વસ્તુઓની દ્રવ્યની ઓછાંડગીની તાણ પડના માગી અને આયર્લેન્ડના સ્વરાજ્ય સળવડમા ડૉ. કૅનના શબ્દોએ આ વસ્તુસ્થિતિમા અજ સાક્ષી પુરી અને કહ્યું કે, *A united reconciled Ireland would be an important addition to the strength* The settlement of the Irish question emerged as a world factor of capital importance that might affect the fortunes of Great Britain in the war and the destinies of mankind for generations If an effort was to be made none could dispute that it should be made without delay Since the beginning of the War the situation in Ireland had grown not better but worse and if left alone might grow even worse In that case if we faltered or drifted not merely would we parade our bankrupt statesmanships before the world but we would have earned the deserved condemnation of posterity

ડૉ. કૅન આ રામ્પોથી એ જ સુચવે છે કે આયર્લેન્ડને તાત્કાલિક સ્વરાજ્ય આપવું જ જોઈએ વિનમ્ર અમલ છે આયર્લેન્ડ ઇટલિયનની પાને મળવાની માગણી કરી ઇટલિયનને એનો ખીડા ક્યાં વિના આને એવું નથી એ સ્પષ્ટ બોલ્યું

વળી, અમેરિકાન કૃષી પશુ એરી જ આશા રાખવામા આવી છે કે ઇટલિયન જ્યારે પરજાજ્યની પ્રગતના છુટાપછુટા માટે યુદ્ધ કરે છે, ત્યાર તેણે પોતાના રાજ્યની પ્રગતને પશુ એના હાથ આપના જોઈએ, અને એના અરિમત્ર એ આપશે જ એરી આશાથી એણે યુદ્ધમા અપનાવ્યું છે સમ્યાનોના પ્રતિનિધિઓ અને ત્યાના લોક નેતાઓ પશુ અત્યારે આયર્લેન્ડને સ્વરાજ્ય આપના માટે બ્રિટિશ પારમેન્ટને અને ત્યાના સત્તાવિ ાગીએને મજબુત બતાવણુ કરે છે, ખીજી રીતે કહીએ તો કે જ પાડે છે, એના પ્રમાણને ખાતર ઑસ્ટ્રાલામા થોડા જ રિમ પડના એક મહાદેસબામા ઑ મી ચાર્લસ મરીએ 'આયર્લેન્ડને રાગ વિનમ્ર ઇટલિયને છુટાપછુટા સ્વરાજ્ય આપવું જ જોઈએ' એવો મજબુત દસાર પસાર કયાનું જણાવ્યું છે વળી ત્યાના સર નિઃકી. વૉરીઅર તો એટલે સુધી કહે છે કે "આ મહાદેસ સમા, અને આ રાજ્ય એ નફા રખતસરના છે, અને આ જ વખતે આયર્લેન્ડની સ્વરાજ્યની ચળવળ અત્યંત જોગથી અને પ્રમત વેગથી ચલાવવી જોઈએ, અને ઈમ્પીરીઅન પારમેન્ટ એનો તાકાલિક નિર્ણય લે નહિ કર, તો એ નિષ્ફળતાથી જગતમા ઇટલિયનની પારમેન્ટરી સંથાના બધારણોનું હીનાપણુ ગણાશે " આના આના બહારના અનેક તરવોએ આજ આયર્લેન્ડ ત કે માનુસી પક્ષપાત દર્શાવે છે, અને એ પાપાતના પરિણામે આયર્લેન્ડ પ્રારંભ તેજની બન્યું નર છે અને આ સૌના પરિણામે ડૉ. જ્યોર્જે હાઉસ

વ્યુત્પન્નો પુત્રવાની અને પુત્રાનાની જગર લૉર્ડ પેન્ટનૅન્ડ જેવા ઈંગ્લીશન સરકારના પ્રતિનિધિઓએ શા પ્રમાણ ઉપર જોઈ હશે? ઇંગ્લંડના સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી વાતાવરણમાં જન્મથી આજ પર્યંત દુર્ધાવિચાર્યાં પડી પાપુ આવી સકુચિત ભુદ્ધિ શા માટે એ રાખતા હશે? શુ યુરપનો કે શુ અમેરિકાનો કે શુ જાનના અન્ય દેશોનો વર્તમાન ઇતિહાસ એમનાથી અજાણ્યો રહ્યો છે? માના પેટમાંથી જ જે વ્યક્તિઓએ સ્વાતંત્ર્યના ઉચ્ચ અર્થના જોવા છે એવા પુરૂષો અન્યના અધિકારો અને અભિનાયો તરફ આવી સકુચિત દૃષ્ટિથી દ્રષ્ટિ જોતા હશે?

આપણા દેશમાં અસારે આના અમનદારો આપણા અન્તગત વ્યાજબી અને માનુષી અભિનાયોને ડાખી રાખના સતત બોધ કરે છે, અને તે માટે અનેક પ્રતિબંધો શ્રેષ્ઠ છે અને રચે છે એ બહુ શા માટે કરે છે? એના ડાણો એમને ડોલ પૂઠનાર નથી એની એમની માન્યતા દોન તો તે બહુ બૂન ભરેલી છે માત્ર વાઈસરૉય લૉર્ડ હાર્ડિંગે સરકારને કાયદાસ તરીકે માગણી ગણી કે ઈંગ્લંડના પ્રતિનિધિ વર્તમાનપત્રકારોએ અને સાના ખુબ સત્તાધિવારીઓએ એ હીલચાલને ટીકા આપ્યો છે, સાં લૉર્ડ પેન્ટનૅન્ડ જેના અમનદારો તેમાં રાજદ્રાહ ભુલે છે એ પણ એમની રાજનીતિની નવી તામીર જ ને કે બીજી કાઈ? શુદ્ધને અગે ઇંગ્લંડમાં વધારે વિષમ અને બેચકર નિધિતિ ઉભી થઈ છે સા પણ રાજનીય હીલચાલો મોજે દિવસે પૂરવેગથી અનિયંત્રિત ચાલે છે ત્યાં આપણે સા તેની હીલચાલોના તફાવત શાન્ત અને નિરોધ સ્વભાવમાં ગળાદોહ જોનાય છે આમથળે અન્ય વિચાર શૈલ કરના અથવા કરાવના કરતા સિદ્ધિશ રાજ્યના એક અગ્રગણ્ય નેતા અને વિચારક મી બા ફરના કામ્પ્ડે ટાપી, લૉર્ડ પેન્ટનૅન્ડ જેવા અમનદાર બહુઓને સ્મરણ કરાવીશું કે ‘તે દિલ્લો દિવસા મતા ૧- તમ્હારા દિવસો ગયા’

‘Wherever you find free democracy and the spirit of liberty abroad, that great spirit of self development on national lines there you find the friends of Allies and enemies of Central Powers We are convinced there is only one form of government whatever it may be called namely, where the ultimate control is in the hands of the people We have staked our last dollar on this and if democracy fails us we are bankrupt indeed But we know that democracy will not fail us’

—Mr Balfour at Ottawa

આપણે સન-ધર્મમાં આજકાલ એટલી જાડી વેગલરી અને પ્રગતિ પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી છે કે અમ્હને વિશ્વાસ છે કે જે ન્યાયપ્રિત વૃત્તિઓ આપણને આજ મદ કરી છે તે જ ન્યાયપ્રિત વૃત્તિ અમ્હને પણ ન્યાય આપશે પડી જાને સ્વગમ્ય વિરુદ્ધના લૉર્ડ પેન્ટનૅન્ડ જેવાના મુદ્દો ચાલે.

આયર્લેન્ડને સ્વગત્ય પ્રથમ તકે મળે એ અમદાગી એક દષ્ટિ થી અને અમદારા
 દેશના નવા પરિવર્તનોમા એ સંદેશપ્રેમી મુખ્યો અગ્રહને માધ્યમ આપે સ્વગત્ય *Indian
 Home-Rule-Self-Government under the flag of the British
 Empire* એ અમદારા વચ્ચે છે હાનમા દિન ના હોમરૂનસોની દષ્ટિ આયર્લેન્ડ વેગથી ખેંચી
 કે, તેમના પ્રાગ્મતના પરિણામો તરફ અમદારા નિતાન છે હોર્ડિ નવોજ જેના ચિદનના
 એક હિમના મગધુરપાતા હાથમા આયર્લેન્ડનું હાનિય છે હિન્ડુ હાનિય પણ તેના જ
 હાથમા છે જે આદર્શવૃત્તિ અને જે ન્યાયપગયણના એમલો આયર્લેન્ડ તરફ દર્શાના છે તેજ
 ઔર્ધ્વવૃત્તિ અને કન્યપગયણના અને મમભાવ આપણા તરફ પણ મનાવરો તો એ ગુણ
 હિન્દુ ભૂતરો નહિ, ખાતી સ્વગત્યના સરના દિન ના રોકે દરેક પુત્રે તેના માડપા છે,
 તે દિવસાલમા એકમાનાન્યનિગના ગ્ર નરવો દૂપાયા છે, તેમા એદરાજનિગના પ્રમન મૂળ
 ખવારા છે, અને ૧૭ વચારે મગીનનાથી મધાના ભય કે એ અનિપ્રમય મળીય હાનના
 આજ દિનનો આતમા છે, અને એ હાનના આહાત પ્રમુના દૂતો આવે તો પણ નષ્ટ થઈ
 નકે એમ નથી એ ભાવના દિનનો આતમા ગણુધી, મધારે તેજવી અને એ જ પ્રત્યેક
 હિન્દીજનનું લક્ષ્ય છે

ચાલુ વર્ષનું લવાજમ
 જેમનું બાકી હોય તેમણે
 તાકીદથી
 મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

આર્થિક મંત્રાલય

આપના સંગત્ય પ્રથમ તક મળે એ અમદારી એક ઠાંકણ છે અને અમદારા દેશના નવા પરિવર્તનોમા એ સંદેશપ્રેમી બંધુઓ અમદારે આદાસ્ય આપે સ્વરાજ્ય *Indian Home-Rule-Self-Government under the flag of the British Empire* એ અમદાર વત્ય છે હાલમા દિન ના હોમરૂલસાની દૃષ્ટિ આપનાં વેગવી એથી કે તેમના પ્રાર્થના પશ્ચિમો તરફ અમદાર નિશાન છે વોલિંગ્ટોન જેના વિચારના એક ઉમ્મ. ગણપુરના હાથમા આપનાં બરિષ્ઠ છે દિનનુ બરિષ્ઠ પણ તેના જ હાથમા છે જે આદાર્યવૃત્તિ અને ન્યાયપગયલુના એમણે આપને તરફ નિર્ભર છે તે જ આદાર્યવૃત્તિ અને ન્યાયપગયલુના અને અમલાર આપણા તરફ પણ જનાવરો તો એ શુભ દિનનુ બુનગે નહિ માત્ર અગત્યના સરના દિનના એક દરેક પુરે જોવા માગ્યા છે, તે દિનઆનમા એકસાનાઅનિવાના જ તરવો રૂપાયા છે, તેમા એ ગરનિવાના પ્રયત્ન ખૂબ અધાયા છે, અને હજી વધારે સગીનનાથી જવાતા જાય કે એ અનિપ્રયત્ન ગણીય ભાનના, આજ દિનનો આત્મા છે, અને એ ભાવના આત્મા પ્રબુના દ્વેષો આવે તો પણ નહિ થઈ શકે એમ નથી એ ભાવના દિનનો આત્મા ગણાઈ વધારે તેજની અને એ જ પ્રયેક દિનદીનનુ લક્ષ્ય છે

ચાલુ વર્ષનું લવાજમ
જેમનું બાકી હોય તેમણે
તાકીદથી
મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

માર્ગ કુવનો સમ્રાટ

મળુરો માટે વિનોદનાં સાધનો.

લેખક - રા. ત્રિ., બી. એ

દાનમાં ફરતી પુઝો એવું ભવિષ્ય બાપે છે કે, હમણાના યોગ યુદ્ધને અન્તે વ્યાપારનું એવું અપૂર્વ યોગનમ યુદ્ધ જંગરો કે જે સમયે સર્વ જો પોતાના ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર રિકસાવવા અને બહોળા પ્રદેશમાં ગ્રાહિત કરવા કરતાં કે દૈનિકીતિથી મહાભારત પ્રવર્તે કળે તે પ્રવર્તે શા અને કેવા થશે તેનો ઉદાપોદ યુરપના વિદ્વાન વિચારકોએ અત્યારથી જ કરવા માડ્યો છે. યુરપના મોટા મોટા કારખાના, ત્યાના યના, લાની ગોળવલુ વિગેરે સર્વ જોના હલુ આપણા ઉદ્યોગો તો છે નહાના છેકરા જેવા વાને છે પરંતુ સતોષની રાત છે કે છેકરા જેવા જ ન ગહેતા હવે મોટા થવા તરફ આપણુ ધ્યાનગતુ છે આવે સમયે ત્યાના કારખાનાના માનિકો વધારે

કામદારો પુલ' નામની નમત રમે છે.

સારો અને વધારે જગ્યાનું માન ઉત્પન્ન કરવા જે જે ઉપાયો કરે છે તેમાંનો એક-જેનો આપણે સા અહિ કાઢીને રાખે તે પણ ખ્યાન આવે તેમ નથી અને છંડામાં પણ જે હમણા તાજે જ દાખન થયો છે-તેનો નિચાર કરવો અત્યારે અગ્યારે નહિ ગણાય.

આપણા સર્વનો સાધારણ અનુભવ તો હશે જ કે લાખો રૂપત એકનું એક કાર્ય કરનાથી મનુષ્યની શુદ્ધિ બહાર મારી જાય છે, અને હાથ પગ યાત્રી જનાથી અન્તે તે કાર્ય ઉપર નાભારિક રીતે કટાણો આવે છે. આથી કામની ઝડપ ઓછી થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ માનની જાનમાં પણ ફેર પડે છે. મનુષ્ય માત્રનો આવો જ સ્વભાવ હોવાથી મનનું કાર્ય કરનારને તનનું અને તનનું કાર્ય કરનારને મનનું કાર્ય, એમ કેમની તરીકે થતું જ જોઈએ પરંતુ આની ફેરબદલી સારું મળુરને મહેતાનું અને મહેતાને મળુરનું કામ પોડે રૂપત મુધી પણ અપાય નહિ.

ઉપકાળ બા ૧-૨ ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

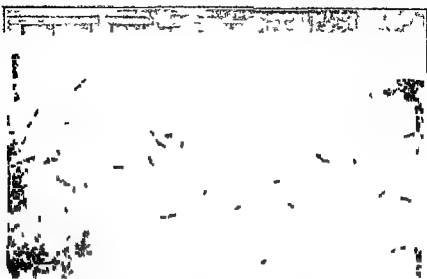
આથી કોઈ એની નસુ નોંધી એ કે જેવી જાણને જોઈ તો આગમ મળે આ વસ્તુ તે વિનો છે એ એક એની વસ્તુ છે કે જેને તીથ કામ ઉપરથી કટાવો જોઈએ થાય છે એટલુ જ નહિ પણ ઉનડુ વધાગમા તેને તીથ કામ કરવામા જનરો ઉત્સાહ આવે છે કારણ કે વિનોદ સ્નાયુઓમા તેજ આવી આપા દિસ જુગ ખ્યાનપૂર્વક કર્યા પડતા કામના થમ સાર તેમને તૈયાર કરે છે, મનમા ઉદ્ધામ આવે છે, અને તેથી તન અને મનની મજુરી સાડ સરને તૈયાર કરે છે

ઉદ્ધાગ અને વિનો એ બે વસ્તુઓ ઉપર આપા તી પ્રગતિ નુ આધાર રાખે છે જો આ બેમાથી એક પણ નધ પડે તો આપણા વિનોડા અને આપા તી મરકુનિનો છેડા આવે શારીરિક થાકને લીધે માનસિક ક્ષાન થઈ મનુષ્ય વમાથી મન ખ્યાન જતો ગ્હે છે જે પુરુષ આનો બોગ

નાચ નખતે મગીતની તૈયાગી.

થઈ પડે છે તે આ મુકાબી જગતમા પોતાના ક પારકા સા સર કામ માર નાનાયક થઈ જાય છે શમિત ઉપાતના અનિવાર્ય મમ કન્યાથી ગાયુઓ એ ચાર્જ જઈ સિધિ થઈ જાય છે અને પગલામે મન પણ નમકુ પડે ડ ચાંચ વિનો એ જ આનો ઉપાય છે કામ મમે તે સખ્ત દોડ પણ સાથે વિનો નુ મિત્રજ કરવાથી આ બનવો નાન ચાર છે કારણક તે યાદી મમેન શમિતો જલદુની મારક પાછી મજાન કડે છે વિનોનું આનુ મિત્રજ કરવામા ન આવે તો જે પુરુષને આપા તિમ મખન મનુરી મિત્રા મીજુ કોઈ પણ કરકુ પડતુ નથી તે થોડા જ સમ થમાં નમતા પતી જઈ પાનત્રા મોગી જવો ચાઈવન છે, ઓ કેટલીક વાર તો તે જોગખવો પણ મુકેન થઈ પડે છે વખત જતા તો જોગખવે છે જો ખરા મનુષ્યની કુ રતી મામા જદાગ મયતા એ દખાય છે પોતાના જ મદદગારીઓમા તે જોગખવે થાય છે ઓ સર ખ્યાન તે ખોડિયા તી શુદ્ધી કુ ખમા જ દળી કદાકે છે આવી વિધિનો મનુર પોતાના

સીનામદારો કોનોનાડ સાબળે છે.

માયિક્તુ ઢામ સાર કનાથી ઠરી શકે તે જો ઉંચાસ પલુ ક્યાથી આની ના જ દારણકે થમથી તેનો કામ કરનારો ઉંચાસ નાન ક્યો હાય છે તેની દષ્ટિ ઢામ કરવાનો નખત જ્યારે પૂરો થાન તે સાર નહીંઆળ ઉપર અને વાગે કટાળા ભરેલા મરીનો ક્યાં પૂરા થાય અને પગાર મળે તે ઉપર, ચોટેલી હોય છે આમ સાર કામ કરના ઉપર ચિત્ત રાખનારે ઠેકાણે આળમુની માફક એધ્યાનપત્રો નખત પૂરા થવાની ચિતામાં એ જેવું તેનું કામ જ્યે જાય છે વખત થવાનો ઘટ નાના જ ઢામ પડતુ મુખી પોતાં હાથે જ પોતા ઉપર તાણી લીધેનો ઠેકાણો દુર જના તનને તેમ જ મનને સર્વ પ્રકારે નાશકારક દાર જેની વસ્તુઓ તરફ તે દોડી જાય છે સારા, અમ્મન પડ એના અને સરીર નુધારાગ નિર્ગોદો તરફ તેનું ચિત્ત જતુ નથી મજુરી ઠરી ગયા પડી તેને એક પગુની માફક આહાર નિશા શિનાય થીનું ના કરવાનું તે સુઝતુ નવી સનને સ્નાભારિત ગીતે આરમ્બ અને કલ્યાણકારક રમત ગમત કરનાથી જેવો તે ઉપયોગી થઈ શકે તેનો તે વિના તે થતો નથી વનની માફક જડનત્ પોતાને નસીમે ચોટેનું ઢામ તે જ્યે જાય છે

નમિન મુધાનનધાગ કવવામાં લગ ન રાખતા, જુનીપુરાણી આનતી આવેલી રીત પ્રમાણે કામ કરી પોતાં તેમ જ ગેરને થના લાભ ખોઈ, એ પોતાની કિનતિ અટકાવે છે અતિશય શ્રમ અને નિર્મળતાના પરિણામમાં આ સિવાય થીનું નુ કલ્પી પણ ગદાય તે આપણા દેશમાં તો આથી પણ વધારે વિષમ અને ઘટલગી ક્યાન મિથિ છે અને તેની મુધારણા માટે આ લેખમાંથી કંઈક ખોગડ મળી શકે એમ છે

નિવાસતના મોટા ઘરખાનાના માનિકાને હવે સુઝના લાગ્યું છે કે મજુરો સનથી જે જે પીકાઓ ઉભી થવા પામે છે તેમાં વણીનાર તો પોતાનો જ દોષ આપે પોતાની જ દીર્ઘદષ્ટિની

ખામી હોય છે આ ખામીઓ દુર કરવાના મોટા પ્રયત્નો યુનાઈટેડ સમાધાય છે ન્યા ન્યા એ વિશાખા પગના લંકામાં આજ્યા છે ત્યાં ત્યાં ધારા કરના વધારે સાગ જ પરિણામો આયા છે આગમ અને વિનો વિના મજુરો કાંથી અતિદૂર સખત કામ લીધાથી તેઓ ઉપર ઘણો ભારે બોલે આવી પડ છે એ માત્ર હવે સર કારખાનાનાજા સમજના લાગ્યા છે અને જોઓ આ સર સમ ત્યાં છે તેઓ પોતાના કારખાનામાં જ પોતાનો જ ખર્ચે મજુરા તેમ જ બીજા કામ કરનાર મજુરો સાથે તરફ તરફના વિના ના બન સાધનો મુત પાવના વાગ્યા છે આને વીધ મજુરો અને તેમના ઉપરીઓ વચ્ચે મ પ્રમત્તની ભાગિ રી વસા માડી છે ટટાકિમા, ડાની નીનામાં થતી ભાગ મા વિગેર ધારી પાઓ ડુ થઈ જ આને વીધ વિનોના સાધોમાં વપગરનો સર પેમો આજ વિનો પાઠો મળી તર જે એટલુ જ નહિ પરતુ મામે નફા વધ છે

યુનાઈટેડ ટ્રેડ્સની ન્યુઓક્લી એન્ડીનાનસન નુ કપની આ પરાંપતરી અને આપાત્રીનીતિ પોતાને ત્યાં મોગ પાયા ઉપર મગની છે તે કપનીની હોમ ઓરીસમાં જ એક સુ રમતગમત ખાતુ બનાઈને તેના થનુ જે જો કઈ ખ્યાન લાવના માટે આ લેખ સાથે વિત્રો મૂકા છે ત્યાં મધ્યસ્થતા વિસામાં રમતમાં ગતિયો અપ્પોર પડી, અને અધ્યાત્મિકતામાં બીજા ત્રણ રાત્રિઓ મે મત ગમત અને નાચ ગાયન થાય છે, અને તેમાં આવાનુદ્ધ સર્વ નવીપુ મા આનંદ થી લાગ લે છે તે મનનની છેક ઉપર અગાળી મનાની તેમાં એક સુર યાગ બનાવનામાં આ રો છે ત્યાં આગિહીમ અને રોબેરીની પાર્ટિઓ થાય છે, ફરક અધ્યાત્મિક નાચ મા મોગ મેજાનડા થાય જ અ ઉપાગાના વિનોમાં તો આ ગોવલુ મુગ આજ થઈ પડે છે

કામદાર વર્ગનો બૉલ (નાચ).

વળી એ જ કંપનીનું એક નાના ગામ બેટનું એક મોટું કારખાનું કે ત્યાં દરરોજ ૮૫૦૦ માણસો કામ કરે છે અને દરરોજની ૭૧૦૦૦ છુપ્પી બોટીઓ બને છે અહિં સોનીઅવ કંપનો અને કંપાણીઓ સ્થાપનામાં આગા છે રમત ગમતના સાધનો તો બેસુમાર છે આ બધી ગોમતજીવી ને કોતેલ થઈ છે તે અગેખર બદુઈ જ કટી શકાય એ કારખાનામાં આખા ને આખા કુટુંબો કામે લાગ્યા છે અને તેમની કમાણી વધી એને ખર્ચા માર્ગે જતો પૈસો અટક્યો, એટલે એ લોકો એટલા પસા ર થયા છે કે દરેક જણ પોતાને સાડ નાનું ૧૪ બનારી શક્ય છે વળી નરેક કુટુંબ એ જ કંપનીનું કામ વળે થયા કરે છે ગામથી કે ત્યાં મજૂરો અને ઉપરીઓ વચ્ચે મિત્ર થઈ છે અને તેવી ઉપરીઓ પોતાના મજૂરોના મિત્રોના સાથે, તેમના દરખાસ્તો તેમનું ગૃહસુખ વિગેરેમાં અત્યંત ઝાણછ લેવા મથા કે ગળાનથી જ આ ગોમતજીવી કોતેલ

આરસપહાણની જમીન ઉપર બોલ-કા ગળાવાયે છે.

૩. ઉતરી છે, અને હવે તેની જરૂરીયાત એટલી વધી બધી ગઈ છે કે ગમતગમતનું જ ખાનું બનાવના સાર નીકળી એક નાની મળ્યા રાકની પડી છે

આ જ કંપનીની માન વેવવાની નવી દુકાન બ્યાર ન્યુયોર્કમાં બધાની ત્યાર તેના મેનેજરને ખાસ ધ્યાન ગળી આ મિત્રો ના ખાતા સાડ સગવડ કરી પડી આ દુકાનને છે ઉપર માળે 'એમ્પ્લોઈડ સોનીન કનમ' માં જગ્યા રાખવામાં આવી છે તે ૧૦૦ કુટ લાખી અને ૧૦૦ કુટ પહોળી છે આમાં લેખબંધા જોવા ગમવાની બો મીરીવર્સ નામની મનો ગમવાની બુદી બુદી જગ્યાઓ છે રમી વિનાનખાનું નાયની જગ્યા અને ખાવાપીવાની વિશાળ જગ્યાઓ પણ છે ઉપગત ત્યાં એક એક વિશ્રામગ્રામ છે જ્યાં મનીતના સર પ્રકારના વાજીનો, નેતરનું ઉચી ગતનું ફરનીચર, અગસ ગાનીચાઓ તથા અગસમાં આગ્યા છે, અને તેની

ચન્દ્રશેખર ર ૧-૦-૦ એન એમ વિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મોની મોની ફેન્સ આરીઓઆથી હુસનનદીનો મનોહર દેખાવ દેખાવ છે ત્યાંનું રેગેગ ધાનુજ સુર મનારાની સલામ વેવામાં આરી કે ફરેક ખાતા વખતે સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ તૈયાર મળે છે આ, કોરી કાઠ અને દુધ એવું મને મક્ત આપવામાં આવે છે કાઓ રમવાની અને ખીતીનુંસની જગ્યા તો આઓ વખત બરની જ દેખાવ છે તેમાં પશુ બાપોરના વિસામાના વખતમાં સ્ત્રીઓ અને કોકરાઓ તો તેની ઉપર મરી શી? કે જ્યોને આરી રમત પસ ન પડે તેઓને સાફ રોતર જ, પત્તા, વિગેરે તથા જ દેખે છે પગતુ પત્તામાં જુગાર જગપણ ન રમવે। એવો સખ્ત કાયદો કે શારગાયો એવે ઉ ના યરાગઓના પાલીમાં નુરા માટેના કુડો બનાવવામાં આખમીઓને પંમો વાપરવામાં આ પો કે, તા ઉનાળામાં ખુબ લીડ થવાની આશા ગખવામાં આવે છે આમ વિના મહેત સર રસ્તુ મો લેવામાં હજારો ગીરા ખરચવામાં આ વા કે પશુ તેના મેનેજની ખાની છે કે આમાં એટલો કાયદો થય કે જેવો મીઠા કથાથી નહિ થાય આપણા દેશના કોંગે ઉદ્યોગાધિપતિઓ આરી રસ્તુ મો મારે રહમશ લાગે અને મેંકડો વાપારિઓ મેંકડ અને મેં રજનો નુમે આવો મનુષ્ય ક્યારે મધાગે કે આપણા રેશનુ વ્યાપારી સાતા રજા વિશેષ મુખ્ય અને દિનારી નીંડી રહે

અલિ ! હુ તો થાકી ગઈ !

રેખા-રા રમણીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી.

થાકી ગઈ અલિ ! હુ તો થાકી ગઈ !
 પિયુની નાહકી જોતી, હુ તો થાકી ગઈ !
 ક્યા મુઘી ઘોભણુ ? હુ તો થાકી ગઈ !
 ધીન્જ ગહાગી થાકી, હુ ચે થાકી ગઈ !
 ધાકધી ચે થાકી, હુ તો થાકી ગઈ !
 પિયુના એ મોનવી, હુ તો થાકી ગઈ !
 ના ગમતુ ચે કાઈ, હુ તો થાકી ગઈ !
 રહ કે શુ શુ કહે ? હુ તો થાકી ગઈ !
 મુઝાતી હુ મરે છુ, હુ તો થાકી ગઈ !
 આમુ માગી સાગીને હુ તો થાકી ગઈ !
 રે પ્રીતમે તો બહુ કરી, અલિ ! હુ થાકી ગઈ !

ગાન્ધી કુટુંબને જોડે જમતા નિર્દોષ આવરો.

વેદોમાં રોગજંતુશાસ્ત્ર.

અથવા

જર્મથીઅરી.

લેખક—રા બળવન્તરાય ઝરેરીવાલ વૈદ્ય.

આજકાલ ધણુરી સર્વ લોકોની માન્યતા એવી છે કે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ જ રોગજંતુ શાસ્ત્ર (Germ Theory) ની શોધ કરી છે અને અર્વાચીન કાળમાં તેમણે જ તેને વિશ્વત્વ સ્વરૂપમાં મુખી પૂર્ણ કર્યું છે અને તેમાં કોઈ સંદેહ નથી કે યુરોપના વિદ્વાનોએ એ શાસ્ત્રનો સ્વતન્ત્ર રીતે શોધ કરી તેને પૂર્ણ બનાવ્યું, પરંતુ આ અંગે માફ કહેવું એ છે કે આર્ય ઋષીમણીત પ્રાચીન વેદના મથોમાં પણ આ શાસ્ત્રની કોઈ ખર્ષિ વાતો જણાય છે અને વૈદિક મંત્રોને અનલોકતા જણાય છે કે વૈદિક કાળમાં પણ ખરા જંતુશાસ્ત્રની ક પતા હતી જુઓ—

ये अन्नेषु विविच्यति पानेषु पिबतो जनान्

॥ यजु० ॥

“ખારાતુ અન્ન તથા પીવાના પાણી દ્વારા શરીરમાં પ્રવેશ કરી વિવિધ પ્રકારના વ્યાધિ લોકોના (શરીર)માં જે ઉત્પન્ન કરે છે ” આ પ્રકારનું વર્ણન રોગજંતુઓના મનઘમાં ઉત્પન્ન વેદમંત્રમાં આવ્યું છે વળી, જુઓ—

अन्वान्त्र्य शीर्षण्यमथो पार्श्वेय किमीन् ।

अवस्कव व्यध्वर किमीन् वचसा जभयामाम ॥

અર્ચનં ૨૧૩૧૪

“આનરકામાં મસ્તકમાં પાસળીઓમાં જવાનાના (અર્થાત્ સ્નાન) ગંગા ઉત્પન્ન કરનારાઓ) અધ્વર તથા અવસ્કવ કૃમિ થાય છે તેનો અમે નાશ કરીએ છીએ ”

ઉક્ત મંત્રમાં સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે કે, ‘ આ કૃમિ આતરકા (મસ્તક, તથા પાસળામાં જાય છે અને સ્નાનાના પ્રકારના વ્યાધિ ઉત્પન્ન કરે છે ” આ કૃમિઓની અનેક જાતિ હોય તથા તે દરેક જાતિના નામ લિખિત લિખિત હોય પરંતુ આ મંત્રમાં જે જાતના કૃમિનો ઉલ્લેખ છે એક અવસ્કવ તથા પીઓ અધ્વર, તેમાં અધ્વર શબ્દથી ઘણો બોધ મળી શકે છે તે માટે અધ્વર શબ્દનો અર્થ જોઈએ—

વિ+અધ્વર વિ=નિરૂદ્ધ અધ્વર=ચર, અર્થાત્ ચરના વિરોધી એટલે ચર જ્યાં ન થાય તે સ્થાનપર ઉત્પન્ન થઈ શકે પામનાનાળા, અથવા ચરથી જેનો નાશ થાય છે એવા કૃમિ ઓને અધ્વર કહે છે વળી અધ્વર શબ્દનો એક અન્ય અર્થ થાય છે—

વિ=વિરુદ્ધ, અ=નિષેધ, દ્વરા=હિંસા ॥

“ હિંસા નિષેધની વિરુદ્ધ ” અર્થાત્ જ્યાં હિંસા થાય છે ત્યાં રોગનારાઓ તથા જ્યાં અહિંસા છે ત્યાં નહિ થનારાઓ, એના જે દુઃખિ થાય છે તે વ્યવસ્થા દુઃખિ છે અર્થાત્ તે હિંસાથી અથવા માસનાળા પદાર્થોથી ઉત્પન્ન થનારાઓ, તથા નિર્માસ પ્રયોગથી નાત પાનનારા દુઃખિ થાય છે, એ સખ્દ માસાહારનો વિરોધી અને નિર્માસાહારને અતુલ છે

આ પ્રકારના અનેક મત્રો વેદમાં આપ્યા છે, જેને અવનોક્તતા રોગજન્તુનાશની વૈદિક કલ્પના સ્પષ્ટ મિલિત થઈ શકે છે, એ રોગજન્તુઓની કેટલીક અન્ય જાનિઓનો ઉત્તેજ નિયેના મંત્રમાં આવેલ છે, જુઓ -

દદમદદમત્તુહમથો કુરુત્તમત્તુહમ્ ।

અભાષ્ટન્ત્સર્ગાન્ ઝલુનાન્ કૃમીન્

વચસા જમયામસિ ॥

અર્થવં ૨૧૩૧૨

દસ્ય તથા અદસ્ય કુરુ, અદમ્ ૨ તથા શતુન એમ ત્રણ દુઃખિતુ પર્ણુન છે, તથા એમ ત્રણ કૃત્યુ છે કે કઈ જાતના દુઃખિ નેત્રથી જોઈ શકાય છે, અને કઈ અન્ય જાતિના એવા મુક્ત હોય છે કે નેત્રથી જોઈ શકાતા નથી આગ્રહાવના પાશ્વલ જન્તુશાસ્ત્રોની પણ આ વાતમાં સમ્મતિ છે અસ્તુ આ પ્રકારના જે જે મત્રો વેદમાં આવે છે, તેનો વિચાર કરવાથી નિઃસંદેહ વિદિત થાય છે કે વેદમાં રોગજન્તુશાસ્ત્રની વિદ્યા છે એ ઉપર જે મત્રોનો ઉત્તેજ કર્યો છે, તેમાં પાંચ જાતના દુઃખિના નામનો ઉત્તેજ છે

૧ અદસ્ય ૨ અદમ્ ૩ કુરુ ૪ અદમ્ ૫ શતુન

એ દુઃખિઓની પાંચ જાતિના નામ છે દુઃખિઓની છઠી જાતિનું નામ “ રુદ્ર ” છે, તેનું નર્ણન -

યે અન્નેષુ વિવિધ્યન્તિ પાત્રેષુ પિવતો જનાન્ ॥

યજુઃ ॥

આ મોઠ ઉપર પણ દર્શાવ્યા છે તે પ્રમાણે આ રુદ્ર સર્વજન્તુઓ અપાણી-દ્વારા શરીરમાં જઈને જીવાત્મા પ્રકાશના રોગોને ઉત્પન્ન કરે છે આ મુક્ત જન્તુઓનું “ રુદ્ર ” નામ કયા કારણથી આપવામાં આવ્યું છે તેનો વિચાર કરવો પણ આસર્યક છે -

“રોદયન્તીતિ રુદ્રા.” ॥

“ જે રોવડાવે છે તેને ‘ રુદ્ર ’ કહે છે, આ રુદ્ર સર્વ રોગજન્તુ જે રુદ્રમાં જે ગામ પ્રવેશ કરે છે અને જીવીજીવી જાતના રોગ ઉત્પન્ન કરે છે તે સમયે લોક ત્રાસ પામી રોવા

નામે છે કોનેગ, અતિસાગ, સનિપાનાદિ મહા-વ્યાધિઓના ઉત્પન્ન થનાથી લોક ડેટવા દુખી થાય છે તેનો નિચાર કરનાથી નિલ્તિ થશે કે તેનું નામ ડ્ર વ્યર્થ રીતે જ રાખનામા આ યુ છે આ ડ્ર છવ ક્યા રહે છે તેનું વર્ણન નીચેના મત્રમા આપ્યું છે

નમો રદ્રેભ્યો યે પૃથિવ્યાં યેન્તરિક્ષે યે દિવિ યેપામન્નં
વાતો વર્ષમિપવ. ॥

યજુઃ ॥

જે ૩૬ પૃથિવીપર, અન્તરિક્ષમા તથા આકાશમા રહે છે, વાયુ એ જ જેનું અન્ન અને વૃષ્ટિ એ જ જેનું તર છે તે રદ્રોને નમન-ગાર ' અર્થાત્ આ ૩૬થી રોગજન્યુ સ પૂર્ણ અન્તરિક્ષમા છે અને તે હવાનું લક્ષણ કરીને રહે છે, અને તે એના સક્ષમ હોવાથી પાણી દ્વારા પેટમા જઈને અનેક પ્રકારના જીવજુદ વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન કરી સકે છે, એના નિવાસસ્થાનનું વર્ણન કરી પણ અનનોખયે —

અસ્મિન્મહત્યર્ણવેન્તરિક્ષે મવા અધિ ॥

નીલગ્રીવા* શિતિકૃષ્ઠા શર્વા અથ લમાચરા* ॥ ૩ ॥

નીલગ્રીવાઃ શિતિકૃષ્ઠા દિવસ્વદ્રા ઉપશ્રિતા* ॥ ૪ ॥

યે ઘૃક્ષેપુ મ સ્પિજરા નીલગ્રીવા વિલોહિતાઃ ॥ ૫ ॥

યે અન્નેપુ વિનિધ્યન્તિ પાત્રેપુ પિત્તો જનાન્ ॥ ૬ ॥

યજુઃ ॥

તેઓ મહાન સમુદ્રમા, અન્તરિક્ષમા તથા પૃથ્વીપર નીલગ્રીવ તથા શિતિકક, શર્વ* (જન્યુની સહા) રહે છે, જુનોકમા “૨૬ નામના રહે છે,” એ વૃક્ષોમા પણ રહે છે, તથા —

સહસ્રાણિ સહસ્રશો યે રુદ્રા અધિમૃમ્યામ્ ॥

યજુઃ ॥ ૧ ॥

એવા ૩૬ આ પૃથિવીપર હજારો છે તેમા જેનો કકનીન હોય છે તેને નીલકક કહે છે તથા જેનો કક શ્વેત હોય છે તેને શિતિકક કહે છે આ પ્રકારે મહત્ત્વ છવ પૃથ્વીપર તથા સહસ્ર અન્તરિક્ષમા રહે છે પૂર્વેકત નામોમા “શર્વ” એનું પણ તેનું એક નામ આ યુ છે જેનો અર્થ—જ્યાંતિ દિનસ્તિ ઇતિ ચર । જે દિસા કરે તેને શર્વ કહે છે, એ માટે તેને વેદમા શર્વ કહ્યા છે પુરાણોમા ડ્રદેવતા મહાર કરવાનાળા માનવામા આન્યા છે, તેનો હેતુ એ જ છે કે આ રોગના કારણથી જે વ્યાધિ થાય છે તે દ્વારા આપી માત્ર મરી જાય છે, આ કારણથી એને રુદ્ર તથા શર્વ કહેવ છે એના અનેક નામ વેદમા આવેલ છે તેમાના ડ્રવિંદી આપીએ છીએ

* આદાર

સરસ્વતીમન્દ્ર લાગુ, ૩ જો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

(૧) રુદ્ર—રોવડાવનાર	(૧૧) વ્યથર—પડના વિરોધી
(૨) શર્વ—પ્રાણુવાતક	(૧૨) કામનાશક—કામનો નાશ કરનાર
(૩) મિશળક—ક્ષીણતા ઉત્પન્ન કરનાર	(૧૩) મલગ્ર—ખળનો નાશ કરનાર.
(૪) મીમ—ભયકર	(૧૪) મહીવારી—પૃથ્વીપર સચાર કરનાર
(૫) પ્રમવ—અહુ જ ઉત્પન્ન થનાર	(૧૫) નિનાચર—શત્રિમા સચાર કરનાર
(૬) લેચર—આત્મશમા સચાર કરનાર	(૧૬) રમાદ—ઉન્માદવાયુ ઉત્પન્ન કરનાર
(૭) મોચર—પૃથ્વીપર કરનાર	(૧૭) કારુ—
(૮) નફચર—ગત્રિમા કરનાર	(૧૮) નિહતા—
(૯) ધોર—ભયાનક	(૧૯) વચ—
(૧૦) ચક્ષુ—પરથી જેનું મૃત્યુ થાય છે	(૨૦) નિર્જાવ—

એ પ્રકારના કેટલાક અન્ય શબ્દો છે જે રૂપવાચક ઝા બ્યાધિ તથા સહારવાચક હોય છે, પ્રાય એનું જોવામાં આવે છે કે જે રાક્ષસનાયક શબ્દ છે તે સર્વ શબ્દ રૂપવાચક તથા રોગજન્યુઓના પણ વાચક છે વેચનું નામ “રક્ષો-હા” (અર્થાત-રાક્ષસ-હન્તા) વેદમાં આવેલ છે જેનાથી સ્પષ્ટ રીતે વિદિત થશે કે રાક્ષસવાચક શબ્દ રોગજન્યુઓના પણ વાચક છે જુઓ—

યત્રૌપધિઃ સમગ્રતઃ રાજાનઃ સમિતામિવ ।

વિપ્રઃ સ ઉચ્યતે ભિપ્રગ્રક્ષોહાઝ્મીવચાતનઃ ॥

જે બ્રાહ્મણની સમીપ ઔપધિઓનો મોટો સમૂહ રહે છે, તે વિપ્રને ભિપ્રગ્ર કહે છે તથા તે (રક્ષોહા) રાક્ષસોનો નાશ કરનાર તથા (ઝ્મીવચાતન) રોગોને દુર કરનાર હોય છે

આ મત્રમાં “રક્ષો-હા” એ શબ્દ છે જેનો સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી નિચાર કરવાની ધણી આવક સ્પષ્ટતા છે એ પદનો અર્થ રક્ષ = રાક્ષસ, અમુર, હા = હનન કરનારો = “રાક્ષસોનો નાશ કરનારો” એવું સ્પષ્ટ છે ઔપધિઓના સમૂહવાળો વૈભ રાક્ષસોનો નાશક કેમ હોઈ શકે? એ પ્રશ્ન અત્રે ઉપસ્થિત થાય છે પુરાણપ્રતિપાદિત વિશાળ દેહધારી દૂર રાક્ષસોને જો અદૃષ્ટ કરવામાં આવે તો તે રાક્ષસોનો નાગ વૈદ્યની ઔપધિઓથી થનાનું અનસ્થ પ્રતિત થાય છે. મેલ જો કોઈનો પણ નાશ કરતો હોય તો તે રોગજનીઓનો નાશ કરે છે, અને રોગજનીઓ, રોગજન્યુ જ સૂક્ષ્મ રાક્ષસ છે તો તે રોગજન્યુરૂપી રાક્ષસોનો ઔપધિ યેજનના દ્વારા નાશ કરે છે એ કાણુથી વૈદ્યને “રક્ષો-હા” કહે છે કદાચ રાક્ષસ શબ્દનો રોગજન્યુ અથ ન થાય તો આ મત્રમાં એ શબ્દનો કોઈ અન્ય સંબુક્તિત અર્થ દૃષ્ટિમાં આવતો નથી ઉક્ત મત્રમાં “રાવેન ઝમીવચાતન (રોગહારક) નામ વાસ્તવિક છે પણ “રક્ષો-હા” ‘રાક્ષસોનો નાશ કરનાર’ એ નામથી કયો યોગ્ય આલય નીજો છે? અર્થાત રક્ષો-હા શબ્દથી કદાચ “રોગ જન્યુ મહારક” એવો અર્થ લેવામાં આવે તો ‘ઝમીવચાતન’ શબ્દનો અથ સ્પષ્ટ થાય

છે તથા “રક્ષો-હો” શબ્દનો અર્થ પણ પૂર્વાપર શબ્દોના અર્થની સાથે સારી રીતે પ્રતીત થાય છે

રાક્ષસ રાત્રિને સમયે પ્રકટ થાય છે, એવું પ્રાચ સર્પુલ્લ પુરાણોમાં કહેતું છે તેનો અર્થ રોગજનુઓનું રાત્રિને સમયે પ્રમળ થાય છે એવો એ લેવામાં આવે તો તે અર્થ આજુ નિક જનુશાસ્ત્રને અનુકૂળ છે એ અથના સાધક “નક્ષત્ર” નિશાચર “રાત્રિચર” અર્થાદિ શબ્દો છે

પુરાણોમાં રાક્ષસોના શરીરનું વર્ણન જ્યાં જ્યાં આવેલ છે, ત્યાં ત્યાં તેમના શરીર વર્ણનમાં કોઈ સ્થળે અતિ નિશાગ તો કોઈ સ્થળે અતિ મુક્ત પણ મળ્યા છે આ સંદેહ નિવૃત્તિ માટે કાંઈક વિચાર કરવાની આવશ્યકતા છે નિચે આપેલા શતપથ બ્રાહ્મણના અનંતરણ ઉપરથી ગદ્યોના શરીર અને આકારનો નિશ્ચય થઈ શકશે જુવો —

શતપથ બ્રાહ્મણિકાના અવનોકનારને નિમ્નનિખિત આશય વિદિત યરો-મનુ-અર્થાત્ વિદ્વાન મનુષ્યની પામે ક્ષયમાદિ વનસ્પતિઓ હતી, તે દ્વારા તે રોગોને ઉપરામ કરતો હતો પશ્ચાત્ રોગજનુઓએ ઔષધિઓનો પરાજય કર્યો એ વખતે મનુષ્યોએ માનવી મનન શક્તિ-દ્વારા રોગોનો ઉપશમ કરવાનો પ્રારભ કર્યો રોગજનુઓએ એ શક્તિને પણ જીતી લીધી, અને પાછળથી મનુષ્યોએ યજ્ઞનો પ્રારંભ કર્યો તે સમયે રોગજનુઓ રાક્ષસો હતવાઈ થઈને પરાભવ પામ્યા.

ઉક્ત શતપથીય બ્રાહ્મણિકામાં “અસુર”, તથા “રાક્ષસ” એ બે શબ્દો આપ્યા છે પૂર્વાપર સમ્યક્ જોતા એ બંને શબ્દો રોગજનુઓ વાચક પ્રતિત થાય છે “અસુર” શબ્દના મૂળ અર્થ અસુન્ન (પ્રાણ-હરણ કરનાર) હશે સંસ્કૃતમાં ॥ તથા જને અને માન-વામાં આવે છે, આ નિયમાનુસાર મુળ ‘અસુર’ શબ્દનું ઉપાતર ‘અસુર’ થઈ ગયું હશે, અથવા ‘અસુર’ શબ્દના દેવ અને રાક્ષસ એવા બે પરસ્પર વિરોધી અર્થ છે, દેવવાચક “અસુર” શબ્દનો પ્રાણહારી એવા અર્થ થાય છે એની વિરુદ્ધ રાક્ષસવાચક “અસુર” શબ્દનો અર્થ પ્રાણહારી હોવો જોઈએ તાત્પર્ય કે કોઈ પણ રીતે જોતા અસુર શબ્દનો અર્થ પ્રાણહારક હોવો જોઈએ અને તે પરથી એ શબ્દો રોગજનુઓના બોધક હોવાનો સભન છે ઉક્ત પ્રમાણથી વિચારવાના પુરોના મનમાં આનંદ કે વૈદિક સાહિત્યમાં રોગજનુ ઓની કલ્પના છે એ રોગજનુઓના નામનો પૂર્વ સ્થળે ઉદ્દેશ્ય થઈ ગયો છે હવે તેના સ્વરૂપનો થોડો વિચાર કરીએ શિતિકથ તથા “નીલકથ” એ શબ્દોથી એના કેન્દ્ર સ્વરૂપ પ્રતીત થાય છે જેનો કંઈ સ્વેત હોય તેને શિતિકથ કહે છે, તથા જેનો કંઈ લીલો દોષ છે તે નીલકથ કહે છે વળી જોઈએ -

અસી યસ્તામો અરુણ ઉત વજ્ર મુલમલ ॥ યે ચે મા દદા અમિતો દિશુચિતા, સદસ્યો ચેપાં દેદેદેદેદેદે ॥ નમો મહદ્ગય છુદ્ધેભ્યધ્વો નમ ॥ આ મનોમાં (૧) તામ્ર (૨) અરુણ (નારંગી

ગ્ગુ) (૩) મધુ-ભુગ ગ્ગુ (૪) મહાન્-વિશાળ (૫) ક્ષાત્ક-નાતુ, સુદમ-આ રાખ્દો આ યા છે આ રાખ્દોથી રોગજન્તુઓના સ્વરૂપની ક પાઠ ધર્મ શકે છે સુદ્ધક શબ્દ તેના આકારની સુદમતા પ્રતીત કરાવે છે નમો વિશીળકેષ્ય આ મત્રમા વિશીળક શબ્દ આવેલ છે જેનો અર્થ વિગેરે ક્ષીણતા ઉત્પન્ન રાવનાર એવો છે આ ક્ષત્કવરૂપી રોગજન્તુઓ અત્યન્ત ક્ષીણતા ઉત્પન્ન કરે છે તેથી તેને 'વિક્ષીણક' કહે છે, વેદમા તેને ચમદ્ગ પશુ કહ્યા છે -

वैवस्यतेन ग्रहितान् यमदूतांश्चरतोऽपसेधामि सर्वान् ॥ ૧૧ ॥

आरादराति निम्नति परोग्रहिं ऋव्यादः पिशाचान् ॥

रक्षोयत्सर्वं दुर्भूतं तत्तम इमाप हन्मि ॥ ૧૨ ॥

અર્થવં ૮૧૨।૧૨ ॥

“વૈવસ્વનના મોઢેના સપૂર્ણ ચમદ્ગોનો હું નાશ કરે છું 'રાક્ષસ, પિશાચ, માસારી, ગ્રાહી-(યાવા વખત થયા મદ્ધુ કરી રહેના-પુરાણો રોગ) 'નિર્મિત-દુષ્ટ' નો હું નાશ કરે છું આ મત્રોમા રાક્ષસ, પિશાચ, ગ્રાહી, નિર્મિત વિગેરે ચમદ્ગોના નામ આવ્યા છે તે બધા નામ રોગોત્પાદક જન્તુઓના છે જે એવું ન માનવામા આવે તો આગના મત્રનો અર્થ લગાવવો મુશ્કેલ ધર્મ પડે છે જુવો -

वनस्पतिः सह देवैर्न आगच्छ ।

रक्षः पिशाचानय बाधमानः ॥

અર્થવં ૧૨૨।૧૫ ॥

દિવ્ય ગુણો સહિત વનસ્પતિ આની, જે રાક્ષસ તથા પિશાચનો નાશ કરે છે આ મત્રમા કહેલ છે કે 'રાક્ષસ તથા પિશાચ ઇત્યાદિનો નાશ કરનારી વનસ્પતિ આવી.' હવે વનસ્પતિ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ થવાનો સભવ કેવી રીતે છે? પુરાણ પ્રતિપાદીત મહાન દેહધારી રાક્ષસોનો નાશ વનસ્પતિ દ્વારા કેવી રીતે હોઈ શકે છે? કદાચ વિશાળ દેહધારી રાક્ષસોનો નાશ વનસ્પતિ દ્વારા હોવાનો સભવ હોય તો પુરાણમા વર્ણવેલા મહાન મહાન યુદ્ધ શા માટે કરવા પડત? કોઈ કહેશે કે વિષયુક્ત વનસ્પતિથી રાક્ષસોનો નાશ થવા સભવ છે તેના પ્રત્યુત્તરમા પ્રતીત થશે કે વિષથી ગ્રાણીમાનનો નાશ થવા સભવ છે, તો એ મત્રમા રાક્ષસ તથા પિશાચનો હિતેષ કરવાનું શુ અર્થોગ્ગન છે? આથી એવું માનવું પડશે કે વનસ્પતિદ્વારા નાશ થનારા રાક્ષસને જ રોગજન્તુ સમજવા બોધ્યે કારણ કે ઔષધિ દ્વારા તેનો જ નાશ થવા સભવ છે, વૈદક ગ્રન્થોમા કહેન છે કે ઔષધિઓ દ્વારા રોગજન્તુનો નાશ થાય છે આ સમ્યક્ષ ધ્યાનમા લાવવાથી પ્રતિત થાય છે કે, રાક્ષસ, પિશાચ, વિગેરે શબ્દો રોગજન્તુઓના જ વાચક છે

યમદૂત શબ્દના વિષયમાં એક પૌરાણિક કલ્પના જેની જોઈએ વિષ્ણુપુરાણમાં કહ્યું છે કે—“યમદૂતોનો પરાજય વિષ્ણુ ત સંદેવ કરે છે આથી વિષ્ણુના ઉપાસકો યમદૂતથી નિભય રહે છે” આ કથાનુ સ્પષ્ટીકરણ કરના શબ્દોના અર્થ જેના જોઈએ—

યમદૂત—રોગજનુ

વિષ્ણુ—સૂર્ય

વિષ્ણુદૂત—સૂર્યપ્રકાશ સૂર્યકિરણ

યમદૂત વિષ્ણુદૂતની સામે નહિ ટળી ગકનાનો અર્થ એ જ છે કે સૂર્યપ્રકાશમાં રોગ જનુઓ રહી શકતા નથી જેથી વિપુલ સૂર્યપ્રકાશમાં જે રહે છે તેને જ્ઞમદૂત—અર્થાત્ રોગ જનુ પ્રોનો ભય હોઈ શકે શક્ય નથી આના ગહન સિદ્ધાંતપર પૌરાણિક ગાથાઓ રચાઈ છે એમ વિશિષ્ટ થાય છે અસ્તુ હવે એ વાતોને ધ્યાનમાં રાખી આપણે પૂર્વોક્ત શબ્દોના અર્થ જોઈએ—

મ્રાહી—પકડી રાખનારા (રોગ) અર્થાત્ બહુ દિવસ સુધી દુર ન થનારો રોગ

ઋગ્વાદ—માસની મીઠાતા કરનારો રોગ

વિશાલ—રક્તનો નાશ કરનારો રોગ.

આ નામ આ રોગોને ઉત્પન્ન કરનારા રોગજનુઓના થાય છે એ પ્રકારે અન્ય શબ્દોના વિષયમાં જાણવું જોઈએ

હવે વનસ્પતિ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ થાય છે એ વિષયમાં અન્ય પ્રમાણ જોઈએ—

અજમૃગ્યજ રક્ષ સર્વાનંગધેન નાશય ॥

અથર્વેં ૭૩૨૭૨ ॥

‘અજમૃગી નામક વનસ્પતિના સુવાસથી સર્વ રાક્ષસો નાશ થાય છે વનસ્પતિના સુવાસથી નષ્ટ થનાવાળા રાક્ષસ પુરાણપ્રતિપાદિત રાક્ષસ નિશ્ચયથી ન હોવા જોઈએ, વનસ્પતિના ગંધથી રોગજનુ અથવા એવા જ સૂક્ષ્મ જનુ નાશ થઈ શકે છે એવો વિચાર કરનાથી પૂર્વોક્ત મતમાં “રક્ષ” પદથી રોગજનુઓનું જ મહત્ત્વ થતું ઉચિત છે એ રોગ જનુઓનો નાશ એક પ્રકારની વનસ્પતિના ગંધથી થાય છે, અને એવા પ્રકારની કૃત્રિમ વનસ્પતિ અનેક હશે, એ સર્વોને ઉત્પેદ્ય કરવાની અને આસ્પષ્ટતા નથી, હવે અન્ય પદાઓનો વિચાર કરીએ—

યો અગ્રતો રોચનાના સમુદ્રા દધિ યજિષે ।

શલે ન હત્વા રક્ષાસિ અગ્નિશો વિપદામહે ॥

અથર્વેં ૭૩૧૦૬ ॥

ત્રમાં કહ્યું છે કે “શબ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ થાય છે,” શબ ઔષધિ દ્રવ્ય છે, અને શબજન્મ કેટલાક વ્યાધિપર ઉત્તમ અસરકારક છે, પાણીમાં ધોળાને રાખવાનો

શ્રીયુત ગોવર્ધનરામ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પણ ઉપયોગ થાય છે, અર્થાત્ રાખ અત્યંત જન્તુનાશક છે જે જે પદાર્થો રોગ દુઃ કરનારા હોય છે તે પ્રાય રોગજન્તુઓને અર્થાત્ રક્ષોન્હા પણ વિનાશ કરે છે એ પ્રકારે અગ્નિ પણ રોગજન્તુનાશક છે ભુવો —

ઉપપ્રાગાદેવોમિ રક્ષોન્હાઝ્મીવચાતનઃ ।

દહત્ત્વ યદ્વયા વિનો યાતુધાનન કિમીદિનઃ ॥

અર્થવં ૦ ૧૨૮ ૧ ॥

“ યાતુધાન, કિમીદિન તથા રક્ષોન્હા નાશ કરનારો, તથા રોગોનો દૂર કરનારો, અગ્નિદેવ આવે છે આ મત્રમા અગ્નિને માટે જેમ “ ઝમીવન્ચાતન (રોગનાશક) કહેવ છે તેમ રક્ષોન્હા રક્ષસ નિધ્વસક પણ કહેવ છે યાતુધાન, કિમીદિન, રક્ષસ એ સર્વે નામ રોગજન્તુના જ છે, તેનો નાશ કરનાર હોવાથી જ અગ્નિને રક્ષોન્હા કહેવ છે, અને અગ્નિ રક્ષસ (જન્તુ) વિધ્વસક હોવાથી જ ઝમીવન્ચાતન હોઈ શકે છે જન્તુઓનો નાશ અને રોગની અદશ્યતાનો સમ્બન્ધ પરસ્પર (રોગનાશક) નિત્ય છે, અને જેવી રીતે પૂર્વ મત્રમા રક્ષોન્હા^૧ અને ઝમીવન્ચાતન^૨ વેદને માટે કહેવ છે તે જ પ્રમાણે આ મત્રમા અગ્નિને માટે પણ કહેવ છે આની રીતે સર્વ મત્રોને વિચારપૂર્વક અવનોક્તવાથી પ્રતીત થાય છે કે રક્ષોન્હા નિધ્વસ કરનારી વસ્તુઓ અવમ્બ રોગનાશક સહાય છે, જ્યારે રક્ષસ જ રોગ જન્તુઓ છે તો તેઓ બહુજ વધવાથી રોગો પણ બધુ જ વધે છે અને તેનો નાશ થવાથી રોગ પણ ઘટે છે, અને આ પ્રમાણે રક્ષસનિધ્વસક પદાર્થ આરોગ્યદાયક સમજવામા આયા છે અગ્નિ પણ એ પ્રકારે આરોગ્યદાયક પૂર્વોક્ત મત્રમા કહેવ છે અગ્નિ બળવાથી તેની સાથે દહા પણ બળે છે, અને એ સમયે વાયુમા રહેનાવાળા રક્ષસ (રોગજન્તુ પણ) બળે છે અગ્નિથી તૃપ્ત થયેવ વાયુ એ સમયે પાતનો થવાથી જ્યાર જગ છે આ બીજો વાયુ એ જ સ્થાને આવે છે આરે તેમાના રક્ષસ (રોગજન્તુ) મરી જાય છે એ પ્રમાણે થવાથી અગ્નિ બળતો હોય તે સ્થાનનો વાયુ શુદ્ધ થાય છે આજકાંત મુનિસ્થિપાત્રીટીમા પણ એમ જ કરનામા આવે છે જે મક્તનમા પ્લેગ વિગેરે રોગ થાય છે તે મક્તન અને તેની ચારે બાજુએ અગ્નિ બાળવામા આવે છે, અને આવી રીતે રોગો ત્યાંક જન્તુઓનો નાશ કરવાને સરકાર પ્રયોગ કરે છે વળી વીરામી સદીના ડાહડરો પણ અગ્નિને રોગજન્તુવિધ્વસક સ્વીકારે છે અને એજ આશય રક્ષોન્હા તથા ઝમીવન્ચાતન એ એ પદ્યો વેદમત્રમા પ્રતિત થાય છે

રોગ વિનાશક તરીકે અગ્નિ નુ કાર્ય કરે છે તે ઉક્ત પદોમા સારી રીતે વર્ણવેલ છે અગ્નિ દ્વારા રોગજન્તુઓનો નાશ થાય છે અને રોગ દૂર થઈ શકે છે એ વાત અત્યંત -

૧ રક્ષોન્હા-રક્ષસવિધ્વસક ૨ ઝમીવચાતન-રોગનાશક

- દ્વારામનો અક્ષરદેહ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

કરવામાં સારી રીતે સ્વીકૃત થઈ તો યજ્ઞ મહત્વ સમજવાને વધારે સમય નહિ વ્યતિત થાય જુવો, યજ્ઞની ક્રિયામાં શુ થાય છે ?—

૧ વિશિષ્ટ પ્રકારના સમીધોથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત કરવામાં આવે છે

૨ ગાયત્રી ઉત્તમ ધૃત આહુતિદ્વારા હોમવામાં આવે છે

૩ સુગંધિત, રોગનાશક, મિત્ર, તથા મિષ્ટ એવી ચતુર્વિધ દ્રવ્યસામગ્રી અગ્નિમાં બાળવામાં આવે છે

૪ મનમાં પવિત્ર જાવના ગમ્પામાં આવે છે

યજ્ઞમાં ઉપરોક્ત પ્રકાર કરવામાં આવે છે, તેમાં કોઈ પ્રકાર અયોગ્ય નથી અગ્નિ બાળવાથી વાયુ શુદ્ધ થાય છે એવું જો માનવામાં આવે તો જેમાં વિશિષ્ટ પ્રકારની ઔષધિનો દ્રવ્ય કરવામાં આવે છે એવો અગ્નિ અનિષ્ટ કાચ કરે છે એવું કોણ કહેશે ? યજ્ઞમાં જે પદાર્થનો દહન કરવામાં આવે છે તે પદાર્થ ઠીક છે અથવા તેમાં સુધારણાની અપેક્ષા છે એ પ્રશ્ન સ્વતન્ત્ર છે આ અંગે માત્ર એ જ કથન છે કે જ્યારે માત્ર કાંઈ દ્વારા પ્રદિપ્ત થયેલો અગ્નિ વાયુ શુદ્ધિ કરે છે તો વિશિષ્ટ પ્રકારના ઉત્તમ કાષ્ઠો અને ઔષધિથી પ્રજ્વલિત થયેલો અગ્નિ ઉત્તમ અસરકારક ટોવાનો સમ્ભવ છે એવી ઔષધિઓનો કેમ ઉપયોગ કરવો એ સ્વતન્ત્ર પ્રશ્ન છે, અને તેનો વિચાર વૈજ્ઞાનિક અને આરોગ્યપ્રવર્તકોએ કરવો ઉચિત છે અને તો એટલું જ જાણવાપાત્રું છે કે યજ્ઞ તત્ત્વ અતિ ઉત્તમ છે અને તે યજ્ઞ અગ્નિના રોગનાશક ગુણની ઉત્તમ અસરપર રચાય છે

કોઈ કહે છે કે યજ્ઞ કરવો એ એક પ્રકારની પોષ યીના છે પરન્તુ આમ કહેનારનું અજ્ઞાન છે વાર્તાત્મિક અવગોળનથી પ્રતિત થશે કે અગ્નિનો વાયુ શુદ્ધિકારક ગુણ અનુભવમાં આવ્યા પછી જ યજ્ઞની ક્રિયા સર્વમાન્ય મનાયતી હોવી જોઈએ, અર્થાત્ યજ્ઞ કરવો એ પોષ-સીતા નથી પરન્તુ તે એક અતિ આવશ્યક કર્તવ્ય છે, અને એટલા વિચારથી પ્રતિત થાય છે કે અગ્નિ એ 'રાક્ષસહતા' અર્થાત્ રોગજંતુનાશક તેમજ આરોગ્યવર્ધક છે વળી વિશેષ —

દૌર્ગન્ધ્ય દૌર્જીવિત્ય રક્ષો અમ્યમરાણ્યઃ ॥

દુર્ગાન્ધિઃ સર્વા દુર્વા-ચાસ્તા અસ્મન્નાશયામાસી ॥

અથવા ૦ ઠા ૧૭૬ ॥

(૧) દુષ્ટ સ્વપ્ન (૨) દુર્જીવિત્ય (૩) રાક્ષસ (રોગજંતુ) (૪) અશુદ્ધિ (૫) વાયા તથા અન્દોનો દોષ એ સર્વનો અગ્રો નાશ કરીએ છીએ

આ મતમાં વિવિધપ્રકારના આધિનો ઉલ્લેખ છે દુષ્ટ સ્વપ્ન આવવા એ મનનો વિકાર છે જીવન દુઃખમય જાસતું એ (મનનો તથા) શારીરિક દોષ છે ઉપરાત વાયાનો દોષ વિગેરેનું

૧ રાક્ષસો અર્થાત્ રોગજંતુ

મૂળ શબ્દ “રક્ષ” અર્થાત્ રોગજન્ય તથા “અરાપ્ય” અર્થાત્ અશુદ્ધિ છે, એનો નાસ્ત થવાથી તેના કર્મભૂત વ્યાધિનો પણ નાશ થાય છે આ મુત્તમા આવેલ “અરાપ્ય” શબ્દનો અર્થ અત્યંત મહત્વનો છે જનઅરાયિ’ શબ્દનો અર્થ અશુદ્ધિ ‘અદાતુલ્ય’ એવો છે ‘અરાયિ’નો રક્ષ પદની સાથે અહીં સમ્બન્ધ છે આથી પ્રતિત થાય છે કે-અશુદ્ધિમા રક્ષસો ઉત્પન્ન થાય છે, અને શુદ્ધિમા તેઓ નથી હોતા, અગ્નિ શુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી રક્ષસોનો વિધ્વસક છે અને એજ ઉદ્દેશથી યજ્ઞદ્વારા રોગ દૂર થાય છે જુવો —

સુચામિત્વા હવિષા જીવનાય કમજ્ઞાત યશ્માદુતરાજયશ્માત્ ॥

ગ્રાહિર્જગ્રાહ્ય ચદિ ચૈત્તદેન તસ્યા ઇન્દ્રાગ્નિ પ્રમુમુક્તમેનમ્ ॥ ૧ ॥

યદિ ક્ષિતાયુર્યદિ વા પરેતો યદિ મૃત્યોરતિક નીત એવ ॥

તમાહરારામિ નિર્ઋતરૂપસ્થાન્ અસ્પાર્પા મન શતશારદાય ॥ ૨ ॥

સહસ્રાલ્પેણ શતશારદેન શતાયુષા હવિષા હાર્પમેનમ્ ॥

શત યથેમ શરદો ન યાતીન્દ્રો વિશ્વસ્ય દુરિતસ્ય પારમ્ ॥ ૩ ॥

શત જીવ શરદો વર્ધમાનઃ શત હેમતાન્છતમુ વસન્તાન્ ॥

શતમિન્દ્રામી સવિતા વૃહસ્પતિઃ શતાયુષા હવિષેમ ધુનર્દુઃ ॥ ૪ ॥

“હે વ્યાધિમસ્ત મનુષ્યો ! તમને શાત તથા અશાત વ્યાધિથી આ યજ્ઞદ્વારા આરામ કરે છું કલાય બહુ જ દિવસનો રોગ હોય તો ઇન્દ્ર અને અગ્નિ દ્વારા આરામ થાય છે, કદાચ રોગી મરણોન્મુખ એવો હોય તો પણ પુનઃ આરોગ્યસમ્પન્ન થઈ શકે છે, શરીરની અન્દર જે કાંઈ દુરિત થયેલ હોય તે આ શતયુષીય હોમથી દૂર થઈ શકે છે ઇન્દ્ર (વિદ્યુત) અગ્નિ, સૂર્ય, તથા બૃહસ્પતિ (શાનિ)ની સહાયથી આસન્નમરણ રોગી પણ પુનઃ શતાયુષી થઈ શકે છે”

ઉપરોક્ત આરે મન અતિ ઉપયુક્ત છે “દુરિત” એવો એક શબ્દ છે દુરિત સધળા રોગોનું મૂળ છે એમ માનવામા આવે છે તેની સસતા જોવા આ મંત્રનો અર્થ જોવા જોઈએ —

દુર=વિષયમ્, દુષ્ટ, દુઃશક્તિ, અન્દર=પ્રવિષ્ટ

શરીરની અન્દર જે વિષમ, દોષયુક્ત પદાર્થ ગયો હોય તે ‘દુરિત’ સમજવામા આવે છે શરીરની અન્દર સમતા ઉત્પન્ન કરવામા પદાર્થ અદિતકારી અર્થાત્ દુરિતરૂપ થાય છે શરીરના પોષક પદાર્થ ક્ષિતકારક અને રોગોત્પાદક પદાર્થ સધળા ‘દુરિત’રૂપે સમજવામા આવે છે યુરોપમા ડૉ કુન્હેએ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે શરીરની અન્દર વિષમ પ્રકૃતિ (Foreign matter) ઉત્પન્ન થવાથી લિન લિન પ્રકારના દરદો થાય છે તથા તે નષ્ટ થવાથી રોગની નિશ્ચિત થાય છે, ‘દુરિત’ શબ્દ પણ આજ આજ સિદ્ધ કરે છે રોગ જન્મુઓથી શરીરસર્વર્થન નથી ચલુ તેથી તેને ‘દુરિત’ સમજવામા આવે છે તેને

સરીરથી દૂર કરાના ઉપચાર ઉક્ત મતમા કહ્યા છે. હવન, અગ્નિ, વિદ્યુત્, સૂર્ય એમની સહાયથી રોગજીવનો નાશ થાય છે એ ઉક્ત મતોનો આશય છે, અગ્નિથી રોગજન્ય નષ્ટ થાય છે, એ પૂરે દર્શાવ્યું છે હવે સૂર્યના વિષયમા જોઈએ —

ઉદયનાદિત્ય, ક્રિમીન્હન્તુ નિમ્લોચ હન્તુ રશ્મિભિઃ ।

યે અન્તઃ ક્રિમયો ગમિ ॥ ૧ ॥ વિશ્વરૂપ ચતુરક્ષ ક્રિમિમ્ સારગ—

મર્જુનમ્ । શૃણામ્યસ્ય શ્લીરપિટૃધ્વામિ યઙિરઃ ॥ ૨ ॥

પ્રતે શૃણામિ શૃંગે ચામ્યા મિસુદાયમિમિનિક્ષિતે કુસુમ

પલ્તે વિપધાનઃ ॥ ૩ ॥

અર્ચવેં ૦ રાદા ૧ ॥

“ઉદય ધનારો તથા અન્ત ધનાગે સૂર્ય પોતાના કિરણોથી કૃમિઓનો નાશ કરે, જે કૃમિ ભૂમિ તથા આકાશમા રહે છે આ કૃમિ અનેક જાતના થાય છે કોઈ ચાર નેનનાળા, કેઈ રંગેત, કોઈ રક્ત, એના અનેક પ્રકારના થાય છે, તે સૂર્યનો જ નાશ કરે જુ તેને બે શીંગડા પણ થાય છે જેનાથી તે પ્રાણીઓને કાપે છે, અને તેની પાસે એક નિપતી થેલી પણ રહે છે ”

ઉક્ત મતમા સર્વ કિરણો દ્વારા કૃમિઓનો નાશ થાય છે એમ કહ્યું છે જેમ અગ્નિ રાક્ષસ (રોગજન્ય) સહારક છે, તેમ સૂર્ય પણ છે સૂર્યનું વર્ણન વેદમા ઈન્દ્ર રાત્રીથી તથા સૂર્ય રાત્રીથી આવેલ છે સર્વ સ્થાનમા એને રાક્ષસહનતા જ કહેન છે નિહુતનું વર્ણન પણ ઈન્દ્રના સૂર્યમા આવેલ છે, તે પણ રાક્ષસસહારક છે પૃથ્વીપર અગ્નિ, અન્તરિક્ષમા વિદ્યુત્, હુસ્ત્યાનમાં સૂર્ય, એવા ત્રણ દેવો રાક્ષસોનો નાશ કરી રહ્યા છે એ ત્રણ પદાય રોગ જન્યોનો નાશક છે એવું આધુનિક યુરોપિય વિદ્વાનો પણ સ્વીકારે છે, તેથી આ વિષયમા અધિક લખવાની આનસ્યકતા નથી અસ્તુ

આ નિમધમા રોગજન્યોના સમ્બન્ધમાં વેદમા જે અનેક ઉલ્લેખ આવેલ છે તેનું સારાંશમાં નિર્ગૂણ કરાવું

૧ વેદમાં રોગજન્યોની કલ્પના કેવી રીતે છે?

૨ તેના નામ કયા કયા છે?

૩ તેની કેટલી જાતો છે?

૪ તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થાય છે?

૫ તેનો નામ કેવી રીતે થાય છે

ખલાદિ વિષયપર વિસ્તારથી લખનાથી નિબંધનો વિસ્તાર અતિ વધી જવાના કારણે સધળા વિષયોનું નિર્ગૂણ સારાંશમાં જ આપ્યું છે

કેળવણીનું માહાત્મ્ય.

લેખક — રા. પદ્મનાભ હરિદત્ત ગાસી.

કેળવણી એ શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં ક્યારથી વપરાવા લાગ્યો તે બાબત કેળવણી શબ્દના ઇતિહાસપરત્વે ધણી અગતની ગણાઈ શકે છે કારણ કે ભાષાશાસ્ત્ર (Science of Language) નું જ્ઞાન મેળવનારો તે આનંદપ્રદ છે, પરંતુ “કેળવણીના માહાત્મ્ય” પરત્વે તેની તેટલી ઉપયોગિતા નથી માટે તે સમ્બન્ધમાં એટલું જ કહેવું જોઈએ કે, કેળવણી એ ક્રિયાપદ ઉપરથી કેળવણી એ નામ થયું છે અને વિદ્યા-જ્ઞાન-Education વિગેરે તેના પર્યાયવાચક શબ્દોથી ધણીવાર વિવેચન થતું જોવામાં આવે છે વિદ્યા-જ્ઞાન વિગેરે પર્યાયવાચક શબ્દો આપણે વાપરીએ નહિં તોપણ કેળવણી એ શબ્દ ઉપરથી પણ કેળવણી શબ્દનો સામાન્ય અર્થ આપણે જાણી શકીએ છીએ કારણ કે પ્રાણીને કેળવણી આપવી એટલે તે વસ્તુમાં રહેલી શક્તિને સંપૂર્ણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી તે વસ્તુને બનાવવી, એટલે કે કાર્ય પણ વસ્તુ અથવા પ્રાણીને જે સ્થિતિમાં તેને કુદરતે મૂક્યું હોય તેમાંથી તેને નિઃસંકલ્પ ઉત્તમ પ્રકારે વધીને ઇષ્ટિમાં તેને પરમ ઉપકારક અને સહાયક બનાવી શકાય એવું શબ્દોમાં કહીએ તો પ્રાણીમાત્રના હિતમાં પ્રવૃત્ત કરનાર તથા સર્વોત્તમ હિતસાધક વિદ્યા તે કેળવણી છે આથી આપણે એમ સિદ્ધ કરી શકીએ છીએ કે કાર્ય પણ પ્રાણી કે પદાર્થ ઉત્તમ સામર્થ્ય પ્રકટ હોય પરંતુ તે સર્વોત્તમ હિતસાધક ન હોય તો તેને આપણે ઉત્તમ કહી શકીશું નહિં જોકે ઉત્તમ, ઉત્કૃષ્ટ એવા શબ્દો અધિક સામર્થ્ય બતાવવા માટે વપરાતા જોવામાં આવે છે પરંતુ સામર્થ્યના પશુ ઉત્તમ ત્યારે જ કરે છે કે જ્યારે તે સાથે નમ્રતા હોય છે શ્રી-આસ ભગવાન સાધુપુરુષો તથા બીજા પુરુષોના લક્ષણ જણાવતા કહે છે કે વિદ્યાવિદ્યાદાય વન મદાય શક્તિ પરિણામ વરણીદનામ । સ્વસ્ત્ય તામોર્ષિપરીતમેતજ્ઞાનાય વાનાય ચ રક્ષણાય ॥ જોને ભાવાર્થ એવો છે કે બીજા પુરુષને જે શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તો તેને ઉપયોગ અન્યને પીડા કરવામાં કરે છે, બન હોય તો તેને અભિમાન આવે છે, અને વિદ્યા મેળવી હોય તો તેને ઉપયોગ અન્યનું જરૂર બોલવામાં કરે છે આથી ઉવદુ સાધુપુરુષ નિવ્રાનો ઉપયોગ જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં કરે છે, બન મનુ હોય તો ગરીબોને અને અસહાયને મદદ કરવામાં તે વાપરે છે અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હોય તો દુર્બળ પ્રાણીઓના રક્ષણમાં તેને વાપરે છે મહાકવિ કાવિદાસ પણ એ જ અર્થને સમર્થન કરતા કહે છે કે સમાશક્તિ ત્યાગેજ્ઞાપાવિપર્વં યુગાયુગાયુવપિત્વાદ તત્ત્વ સ પ્રસવા દ્વ । શક્તિ જતા ક્ષમા વાપરવી, અગણિત દાન આપના જતા મીનદત્તિ સેવવી એ ગુણો જન્મની સાથે જ સ્થૂકલમાં જન્મેલા રાજાઓમાં હોય તેમ જણાવે હવે, અને આવા ગુણો તે કુલમાં હોવાથી શ્રીરામચંદ્રજીએ તેમાં જન્મ થયો તે કુળને વધારે યશસ્વી બનાવ્યું હવે શ્રી-આસભગવાન પણ એ જ હેતુને લક્ષ્યમાં રાખી કહે છે કે પરોપકાર પુણ્યવ પાપાય પરણિદનામ એટલે કે અન્યને પીડા કરવામાં શક્તિનો ઉપયોગ કરવો તે પાપ છે અને

તેજ શક્તિને અન્યનો ઉપકાર કરવામા વાપરવી તે પુન્ય છે આથી સર્વોત્તમ શ્રેય સાધક વિદ્યા તેને આપણી કેળવણી એનું નામ આપીશું, પછી તે શારીરિક હોય કે માનસિક, ઔદિક શ્રેય સાધક હોય કે આધુનિક, મનુષ્યને આપવામા આવતી હોય કે અન્યને

આવી જાતની કેળવણીથી જ આપણા પૂનર્જન્મ-આર્યો-મોટા જઘાઈઓ તેમજ જનક-નળ-રામ-યુધિષ્ઠિર-અકબર આદિ રાજાઓ યશ શરીર પાછળ મૂકી મયા છે

જે વ્યાધાદિ પશુઓને કેળવણી આપનાથી લોખિને રજકવાને બંધે સગકસના બેનમા રજન કરતા આપણે જોઈએ ત્રીએ કેળવણીના પ્રભાવથી જ પૃથ્વી ઉપર ઉત્પન્ન થતી વિરિધ વનસ્પતિને તેના શુશુરોપનુ ચર્ચાર્થદૃષ્ટિથી અનોકન કરી આહાય બનાવી શકાય છે તથા આંધિરૂપે વિરિધ રોગ ટાળના માટે ઉપયોગી બનાવી શકાય છે કેળવણીના પ્રતાપથી જ ગાન-લેસ-બકરી મિગેરે જનવરોને પાળી તેમાથી દુધ-દહી-ઘાસ-માખણ-ધી મિગેરે પોષક તરવો ઉપજતી શકાય છે અને ઘેડા-બળ-ગધેડા-મિગેરે પ્રાણીઓને વ્યવહારમા કામે લગાડી શકાય છે કેળવણીથી જ ઘેડા-આવપાકા-કોશેડા મિગેરેમાથી ઉત્તમ વસ્ત્રો માટે સામગ્રી તૈયાર મેળવી શકાય છે અને કેળવણીથી જ તે વસ્તુઓમાથી ઉત્તમ કામળા-પોષાક-પીતાનર વગેરે તૈયાર કરી શકાય છે

અન્ધકારના જમાના પછી શાંતિના જમાનામા આગચાડી-આગમોટ-દોરડાવાળા તેમજ જ દોરડા મિનાના તાર-વિજળીક બળથી ચાનતા ચન્દ્રો મિગેરેના ઉપયોગથી વ્યવહારના માર્ગ સરસ અને નિર્ભય બનાવી શકાય છે તે પણ કેળવણીનો જ મહિમા છે

કેળવણીના જ પ્રતાપે અ પાપાસે નરપુતળીરૂપી યત્રો પાસે અનેક કામ કરાવાય છે તથા હજારો અને લાખો માણસો જેટલા સમયમા લખી રોકે તેથી ઘણાજ ઓછા સમયમા મુદલાખાની શોધથી આપણે આધીનાને પણ ઉકેને તેવા અક્ષરો લખાવી શકીએ છીએ, તે જ શક્તિ મહ તથા ઉપમહ અને તારામણ તથા રાસિઓના નિયમોને નક્કી કરે છે તેમ જ મહણુ તથા કાન્તિકાળને મુકર બનાવે છે રાત્રે કે દિવસે, અતરાય સહિત કે સહિત, ધરમા કે બહાર, જળમા કે સ્થળમા, પૃથ્વી ઉપર કે વ્યોમમા વસ્તુ-પ્રાણી કે પાર્થની આબેનુબ પ્રતિકૃતિ ફોટોગ્રાફની કળાથી ચિતરી શકે છે તે પણ કેળવણીનો જ પ્રતાપ છે કેળવણીથી જ મનુષ્ય દેન યદ્ય શકે છે કેળવણીથી જ રાજ પ્રજાઉપર રાજ્ય ચનાવી શકે છે કેળવણીથી જ મનુષ્ય કે પ્રાણીમાત્રનો અનાજ ફોટોગ્રાફની પ્લેટમા ઉતારી શકાય છે અને કેળવણીથી ટેકિંગની મદદથી મોટા વિસ્તૃત પ્રદેશ ઉપર લોકો ધણે દૂરથી પણ પરસ્પર વાતચિત કરી શકે છે

ઉપરના અસખ્ય કારણોને લીધે જ કેળવણી-જ્ઞાન-ને શાસ્ત્રોમા સર્વ જ્ઞાનમનન્ત વ્રદ્ય એ પ્રમાણે પ્રહાર્ય કહેવામા આવ્યું છે અને એ જ કારણથી Knowledge is Power એટલે જ્ઞાન એ અદ્વિતીય શક્તિ છે એમ કહેવાય છે અને તે જ કારણથી સાક્ષાત્ દૃષ્ટર

(ચમિપ્રામર દલન-યવિપય શાસ્ત્રે યવાચાર) સખને માટે લખનામા આવેના વીપુલપતકન મહિમનનો શ્લોક

અસિતગિરિસમં સ્યાત્કજ્જલ સિંધુપાવે

સુરતલ્લવરજાલા લેપિની પન્નમૂર્તી ।

લિપ્તિતિ યદિ ગૃહીત્વા શારદા સર્વકાલ

તદપિ તથા (કેળવળી-જ્ઞાન) ગુણાના પાર ન યાતિ ॥

અક્ષરના લાગુ પડે છે સહઅશ્લુથી નેપ પછુ તેનુ યથાર્થ પર્ણન કરી શકતો નથી કારણ કે જ્ઞાન અલક્ષ્ય છે અને તેથી ચત્તો શાસ્ત્રો નિર્વર્તે અપ્રાપ્ય મનસા ઉદ્ધ એ શ્રુતિ પ્રમાણે મન અને નાશી પછુ તેનુ વર્ણન કરતા અમિત યર્ષ જાય છે

વળી વિદ્યા એની અનર્થ વસ્તુ છે કે બાહ્યો તેમાથી ભાગ પડતી રહેતા નથી, ચોર તેની ચોરી કરી શકતો નથી પુત્રકેને પાલી પનાગી રહે છે પરંતુ વિદ્યાને તે સ્પર્શ કરી શકતું નથી, એની જ રીતે અગ્નિ તેો બાગી નકતો નથી તેમ ઉદગરા પુત્રકને કાતરી રહે છે તેમ જ્ઞાનને કાઠી રહેતા નથી તગ્નારથી તેના કટન યર્ષ રહેતા નથી સૂર્યને તાપ તેને સુકવી શકતો નથી તેમ મન્ત દેવ તેને મોથી મકતા નથી એવુ એ અક્ષરિવાશથી યક્ષ્ય છે કે જેને બધા દેવતાઓમાથી ઈન્દ્રિ પ્રથમ જાણના પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તેથી તે દેવતાઓનો રાજ્ય થયો અને આ જાગૃણી જ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા શીષ્યપરમહમાએ જણાવેનુ આત્માનુ સ્વરૂપ અચ્છેદ્યોડ્યમદાહોડ્યમદ્યોડ્યોડ્ય એવં ચ વિગેરે જ્ઞાન-ને અક્ષરના મળતું આવે છે અને તેટલા માટે જ દેહને કાંમાર, યોવન, જરા વિગેરે અવસ્થા હોય છે પરંતુ સગરતી સદા કુમારી જ છે આ કારણથી જ કુમારી મૈત્રીશી જ્ઞાનભારક જીસસ કાશ્ચિરનો જન્મ થયો કહેવાય છે કે જે જ્ઞાનભારકના પ્રનાપથી આપણને જ્ઞાન જ્ઞાન મેળવવાના સાધનો ને અન્ધ કાળના જમાનામા નષ્ટપ્રભ થયા હતા તે પાઠ મેળવવાની ઉત્તમ તક મળી છે

આ જાગૃણે લીધે જે બેઠાએ જાગૃણી લીધી છે તે ગિરાયના શોવાણુ વ્રહ્મવિષ્ણુ પરિબ્રમતિ એ પ્રમાણે પૃથ્વીને ભારણ છે ।

આથી વિદ્યાના શુણુનુનાદનુ કીર્તન જે બાળતમા જોનામા આવે છે તે પ્રાત રમરશીય તેમ જ મનન કરના યોગ્ય છે

O happy is the man who hears
Instruction's warning voice
And who Celestial wisdom makes
His early only choice
She has treasures greater far
Than east and west unfold,

મોહિની ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

And her rewards more precious are
 Than all their stores of gold
 In her right hand she holds to view
 A length of Happy days
 And riches with splendid honours joined
 Are what her left displays
 According as her labours rise
 So her rewards increase
 Her ways are ways of pleasantness
 And all her paths are peace

એનો ભાગ્ય એવું છે કે,

જે પુરૂષ સગવળીલીનો મુલ્યક અનાજ સાબળે છે, અને જે સ્વર્ગીય જ્ઞાન (અભિ-
 વિદ્યા)ને પહેલી પત્તીનો વિષય બનાવે છે તેને ધન્ય છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાથી ભગ-
 વદતાં ધણુ સગવળીનો ભગવદ્ દિશાગ છે અને તેની કૃપાનુ રૂણ સુસંસ્કૃતિયિત ભગવદ્થી ધણુ
 અધિક છે તેના જન્મલા હાથમાં તે મુખી રિમોની માના ધારણુ કરે છે અને તેના ડાબા
 હાથમાં ઉત્તમ પદનીઓથી અનુકૂળ લક્ષ્મી છે.

કેળવણીનો મહિમા અપાર હોનાથી જ વિદ્વાન પુરૂષ જ્યાં જાય ત્યાં માન પામે છે.
 જ્યારે એક મૂખ માણસ પોતાના ધરમાં જ પૂજાય છે, એક મુખી કે તનાની તે ગામડામાં જ
 પૂજાય છે, એક તાનુકંઠ પોતાના તાનુકામાં જ માન પામે છે અને એક રાજા પોતાના દેશમાં
 માન પામે છે.

આટલા માટે જ જગતમાં પ્રતીત થતી સર્વ વસ્તુઓ નાશનત છે જ્યારે વિદ્યા વાપરતાં
 વધે ક્યવે જુલે વર્ધત એવ નિલમ્ એવી કહેવામાં આવે છે. સમુદયધન-અગ્નિહોતમાં અરણિ-
 માથી ધણુ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવતો અગ્નિ, સવાદસમિતિ (Debating Clubs)
 પાનાનેન્ટ, ડેબેસ-સધિસમિતિઓ (Leagues) વિગેરેમાં કરવામાં આવતી ચર્ચા ધણુ ઉપ-
 રોધ વાકયનુ જ સમર્થન કરે છે.

કેળવણીનું માહાત્મ્ય આટલું ઉત્તમ હોવાને લીધે જે રાજપુત કચ નૈત્યશુદ્ધ શુક્રાચાર્યને
 ત્યાં મૃતસંક્રાન્તિની વિદ્યા જાણના મળ્યા હતા અને અનેક કષ્ટ સહન કર્યા હતા અને એ જ
 ગણુથી શ્રીકૃષ્ણ સાવિત્રીની ઋણિને ત્યાં ગયા હતા એ કારણથી જ આ જ ધણુ અસમ્ય-
 સાળાઓ-ગામુચન-આર્ટ પાનેને વિગેરે જોવામાં આવે છે એ ઉત્તમતાને લીધે જ લોકો
 ધરનાર, અગાધના સતત જાણ-અમેરિકા-ઈન્ડિય-જર્મની વિગેરે ગ્યો અભ્યાસ કરના
 જાય છે એ માહાત્મ્ય જાણીને અપાન દાન ન થાય તેટલા માટે શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ મોહિની
 રૂપ ધર્મુ ૧૩ એ મહત્તાને લીધે જ વૈદાનુદ્ધરતે એ વાક્ય પ્રમાણે પ્રત્યને સમયે વિષ્ણુ ભગ-

વાને વેદનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો એ માહત્ત્ય બણ્ણીને જ વેદની સહિતના કંઠસ્થ રાખવા માટે-
જટા-મન-સપુટ આદિ પદ્ધતિઓની પ્રાચીનકાળમા જોષ કરવામા આવી હતી

આથી જ વિદ્યાના માહત્ત્યને નહિ બણ્ણનાતને પણ સમાના એ પ્રમાણે પશુની સત્તા
આપવામા આવે છે એ માહત્ત્ય નહિ બણ્ણનાથી જ રાવણ-વિશુપાદ-વૃત્રાસુર-કસ-શાક્ય
વિગેરેએ પોતાનો નિરબ્દેહ કરાવ્યો અનેક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરના છતાં પણ ગૃહસ્થ નહિ
બણ્ણનાથી દુર્ગા સા ચુરળ કેવલ રહ્યા આથી જ પાણિનિ મુનિને સિદ્ધે મારી નાખ્યા-જૈમિનિ
ઋષિને હાથીએ ચીરી નાખ્યા તેમ કાશ્ય પણ કેળવણીનો અભાવ એ કેળવણીનું ગૃહસ્થ
નહિ બણ્ણનાથી જ દાનવો પ્રમળ હોવા છતાં પણ તેનો પગાથ્ય થતો અને કેળવણીનું ખર્ચ
ગૃહસ્થ સમજનાર દેવોનો હમેશા વિન્ય થતો

જ્યારે કેળવણી આત્મસ પરતમા અનેક મનુષ્યોના જીવ, કુતરાઓએ બચાવ્યા કહેવાય
છે વર્તમાન યુદ્ધમા પણ કલુતરોને કેળવણી અનેક સૈનિકોના પ્રાપ્ત બચાવી શકાય છે
આથી મનુષ્યદેહ-જે દેવતાઓને પણ દુર્લભ-તેને ચોચ રીતે કેળવવામા આવે તો શુ શુ સિદ્ધિ
ન મેળવી શકાય ?

આ પ્રમાણે કેળવણી સમન્વિત સામાન્ય અવતોક્ત ક્યાં પડી તેના અગત્ય સંગીત-
જ્ઞા-ચિત્રકળા-યુદ્ધકળા-યાત્રિકળા (Mechanics) વિગેરે સંશોધના ભેદિએ

સંગીત-નાદમહા-ની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનાથી નવસિદ્ધિમહેતો કેદારો રાગ ગાઈ સકેટમાં
પ્રભુના દર્શન કરી શકતા, અને હિંદોય ગાઈ કાગમદમા પણ લહેમણે પ્રભુનું સ્મરણ કર્યું હવે
તાના અને રીરી મદહાર રાગ ગાઈ ગાયકસિંધેમણિ તાનસેનનો દીપક રાગથી પ્રજ્વલિત દેહ સાત
કરી શકી હતી અને વર્ષાદ વરસાની શખી હતી તે જ પ્રમાણે માનકોષ રાગથી લોકો પત્ય
રને પણ પીગળાવી શકતા સામવેદના ગાનથી સામવેદી માહત્ત્ય સમુદ્રના ઉગળતા તરંગો ઉપર
વિન્ય મેળવી કમળપદ ઉપર બેઠી ઇષ્ટ સ્મરણ કરી શકતો અધવ નામનો ગાયક સંગીત
જ્ઞામા પ્રતીભતા મેળવનાથી જ કામકુડવાના તબાનીના જમણા હાથનો અશુદ્ધ નાહોવાથી
તાવબેદ થાય છે એમ સભામંડપની બહાર હોના છતાં પણ કહી શક્યો હતો સંગીતના પ્રમા
વથી જ મદારી સાક્ષાત્ મત્યુનું સ્વરૂપ મદા પ્રાણરૂપ નાગને રાક્ષસાથી બહાર બોમાની પકડી
શકે છે સંગીતના પ્રભાવે હરિજી નિભય બની નાદ સાલળી તે તરફ દોડી આવે છે સંગીતના
મહુર ખ્વનિથી માનસિક રોગ દૂર થઈ શકે છે સંગીતને લીધે જ શિયિલ આગ્નિચવાળી
નાસિંગઓ પણ રાજાઓના મનને પાન બને છે સંગીતના પ્રભાવથી જ રણા નાધિકા-
આખરા-પિશ્ચામિત્રને તપમાથી ક્યાથી શકી હતી સંગીતના નાદથી જ યુદ્ધમા સૈનિકોમા
જીવં રેડી શકાય છે

ચિત્રકળાથી ઝાળીદાસ કવિ બોજરાજને અગ્રણ્યમા પણ નખથી (Nail work) તેની
રાણીનું દર્શન કરાવી શક્યા હતા તે જ ચિત્રકળાના પ્રભાવે ગ્રીસના એક ચિત્રકારે ચિત્રમા

—“ यात्री गच्छन्ति । तं तो यात्री गच्छि —
 “ यात्री ये यात्री, तो यात्री गच्छि
 “ यात्री सारी यात्री, तो यात्री गच्छि” — २५७

અનિઓને સાચા કળનુ બાન હગ-ધુ હતુ એ યાત્રિકગાથી જ એક કામગીના ૨૬૬ Map ઉપર આખી પૃથ્વીનુ નાન આપી રાખય છે એ ચિત્રગાથી વિવિધ દેશોની પુનઃગાનુ પ્રતીક, ભૂગર્ભકાનમ, મીમેટ્રોપ્રાક, સ્પીરીઓપ્રાક વિગેરેથી પ્રચલિત કરી રાખય છે એ ચિત્ર કળાના પ્રનાયે ગ્રિવર્મા અમરનામ મેળવી ચલા છે

તેરી જ રીતે યાત્રિક-ગાથી દુનિઆમા આશ્વોત્પાક અનુભુત રસ્તુઓ બની જ છે યાત્રિકગાના જ્ઞાનથી મીનામુજના વેગ સમયે આક્રિમિટીઝ અમુક સુકિતથી મતીઓ ગોપી અમુક પ્રેમમા આરના હુમનના વહાણોને ગાળી રાકતો તે જ જનિના પ્રવાસથી *Job & Crane* ના બજે વહાણોને અમીપ આવના મમુદથી ઉવા લઈ પડના મૂળ તેના મનવ નાન કરામા આરતો તે જ યાત્રિક બગથી એ-યત્રનાત્મી એમ કહેતો કે દુનિઆની બહાર એક પત્ર ગમ્પના જેટલી જવા મતે નો નીચરના બગથી આખી પૃથ્વીનુ ઉત્તોરન કરી રાકાન તે યાત્રિક બગથી વર્તમાનનુદ્ધર્મા એક દનાકમા અમમ્પ જોળા છાડી રાકાય છે તે યાત્રિક બગના પ્રનાયે પર્વત સીંગીને આગગાડીઓ ચનાવમા આવે છે યાત્રિક બગથી જ લડનમા તેમ જ કનવત્તા વિગેરે મોટા મધોમા આગમોટો માટે આરવા તથા જવાના ઉધડે અને બન્ય થઈ શકે તેના પુન નાધનામા આવે છે તે જ જનિતથી રેમ્પનદી નીચે દૂનો દોષાની નકાય છે પ નુ આ બધી દગાઓ કેળવણીના અગરૂપ છે

એ જ પ્રમાણે પંડિતી વિદ્યા-જેનાથી આ મનુષ્યદેહગી અદ્વનુ યત્રનુ જ્ઞાન મેળવી રાકાય છે અને જેના નાનથી અદ્વનુ આશ્રય પમાડે તેરી ગતે લોકોના વ્યાધિ દુઃ સ્ત્રી રાખય છે, જેની મ લ્લા શરીર સુદા બનાની રાકાય છે તે પુણુ કેળવણીનુ વિગેર અમ છે

આથી એમ એ, એમ ડી એન સી ઈ સગીતામાય વિગેરે ચવાથી મનુષ્ય પૂર્ણ સજ્જા શિક્ષકો નથી પગનુ તેટલી જ કેળવણી લીધામા પોનાને સપૂર્ણ જ્ઞાનનાર રોકિનુ દિન દેવનો મદને કેટલીકના અદિત કરી મેમે છે આથી જ શ્રીબનુહરિ કહે છે કે —

यदा किंचिज्ज्ञोऽहं द्विष इयं मदन्धं समभव
तदा सर्वमोऽस्मीत्यमवदवल्लभं मम मन ।
પરંતુ, यदा किंचित्किंचिद्गुणजनसंकाशादवगत
तदा मृगाऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥

અને તે પ્રમાણે *A little knowledge is a dangerous thing* ને વાક્યો બન મમજી થાય છે

પુનઃગાના અવ્યાય માટે બને અમડ નમન નિર્ણય કરામા આવે અમુક પરીત્તઓ પાસ દગવા માટે બને ઉમ્મગનુ પમાણ ૧૬૬૧ ગવામા આવે પગનુ કેળવણી માટે પ્રથમ જ્ઞાતતા વિદ્યા એવુ વિધિન વાગનુ નાધનુ પણ વાગનવિ નથી જોડે સુવાવમ્યાના વિદ્યો પાગન દિનકાર છે જા પાનુ અમુક જ લગ વિદ્યો માટે મુખ્ય ગવા તે લોકોને નિ ન્યાની

મનાવના જેવું છે એટલું જ હિ પરન્તુ તેથી મનુષ્યોના જીવનની ઉગતી આસાઓને તોડી નાખવાનું પાતક થાય છે આથી જ એક સ્થળે જોવામાં આવે છે કે મતેકમિ વયમિ પ્રાણા વિદ્યા સવાત્મના-
 વુધૈ । યયપિ સ્વાથ કલદા મુલમા સાન્વજન્મનિ ॥ એટલે કે કેળવણી-વિદ્યાપ્રાપ્તિ માટે અમુક અન્યથા
 કે ઉચ્ચની ઈર્ષ્યાપણ જરૂર નથી બલકે તે તો ગમે તેટલી ઉચ્ચરે પણ ચાલુ કરી શકાય અને તેટલું
 ફળ નહીં જરૂર નથી વિદ્યાપ્રાપ્તિને માટે સમય, સ્થળ કે અસ્થિતિની મર્યાદા મવાની
 જ નથી આ જન્મમાં નહિ તો આનંદા જન્મે પણ તે જળ આપે જ છે, મહાત્મા પુરુષોના
 અન્નિ વાંચનાથી પણ એ જ વાતને પુષ્ટિ મળે છે કે મોટા પુરુષોમાંના ધણા ખરા-
 આંતરે પોતાનો અભ્યાસ ધણી મોગી ઉચ્ચરે શરૂ થયો હતો, એ ઉપગત આજન્મ વિદ્યામેરનમાં
 અને વિદ્યાપ્રાપ્તિમાં જ પોતાનું જીવન ગાળનાર મેકડા-નરક હજારા મહાત્માઓના નામ
 ઇતિહાસ યજુ કરના આજે સમર્થ કે અને એના પ્રત્યક્ષ દર્શાવેલા પણ મળી શકે તેમ છે વિદ્યાને
 જ પોતાનું સર્વસ્વ માન્યાર-વિદ્યાને જ પોતાનું જીવન માનનાર અસંખ્ય મનુષ્યોએ પોતાના
 નામ અમર કર્યા છે, એ કાનાથી અજાણ્ય છે? શ્રીકૃષ્ણનાથે બનીને નર્પની ઉચ્ચરે
 દિવિજ્ય થયા, ખેડન થોડા વખતમાં અમુક જમાનાઓમાં પણ ન તીખી શકાય તેનાથી પૈણ
 ઉત્તમ વિદ્યાદા લોકોને જાણી શક્યો એ મુલમા સાન્વજન્મનિ એ વાક્યનું જ અમરપુ
 કરાવે ॥

શ્રીકૃષ્ણદેવે પન્મ કૃષ્ણાણુકારી વિદ્યાની શોધ માત્ર રાજપાટ તથા વૈભવને લાગ કર્યા
 એ પ્રદર્શિદ્યાને ખાતર જ જીવસ કાઈરિ પોતાના ગરીબ ઉપર ખીયાના પ્રદાન પણ મટન
 કર્યા મન કમિ જગન્નાથે કેળવણી (સગ્રન્તી)ની ઉપાસના દ્વારા ગંગાજીને “ગંગાનદરી”
 રમી પ્રસન્ન કર્યા અને મલ્લિકર્જુકાના બાવન પગથીઆ ચઢી પોતાને સપ્તર્ષિ પાત્રન કરવા
 માટે બોલાવ્યા

ગરજુદિ શકનો વિદ્યાદેવી કોટકિ'લાના આશ્રયથી દેવતાઓને પણ હક્ષની શક્તા
 વર્તમાનયુદ્ધમાં પણ નાવકો કેળવણીના પ્રતાપથી પરસ્પર મુલમા જોડાએવા સંનિકોનો બંધાવ
 કરી શકે છે જે આ સમયે નાથે કેળવણીના ન હોત તો સમગ્ર વિશ્વનો નાશ કપારનો મે
 ચર્ચિયો હોત આવા અનેક કારણોથી, સૂચ પ્રકાશનો હોય છતાં ધુનડની પેડે પ્રકાશ
 નહિ જોનાની ગણિતવાળા પ્રાણીઓ જેઓ કેળવણીનું રહસ્ય નહિ મમજનાથી પોતાની મૂંઝતા
 નુન નહિ કરાવે બલકે કેળવણીમાં હોય જોનારની દલીલોને મંદિર કરી શકાય છે
 કેળવણીનો વિરોધી પોતાના અસ્તિત્વમાં શકા લાવનાર જેવો મળ્ય છે સૂર્ય સામે ધૂળ
 ઉગનાર જેમ પોતાને જ હાનિ કરે છે તેમ કેળવણીમાં હોય જોનાર પોતાનું જ અસ્તિત્વ
 કરે છે કાગલ કે અમુક વસ્તુને મિથ્યા અથવા મોગી દરાનમાં પણ જાન જ સાધનભૂત
 છે ઉચ્ચતાનું સ્વાતુલનિક જ્ઞાન મેળવનારા અગ્નિમાં પણ મુકે તેમ યાદવવચના બાનકોએ
 એકથા એક તપની જ્ઞાનનિધની હામરકરીથી પરીક્ષા કરવા શક્તિ કરી અને તેનું પરિણામ
 એ આનુ કે જાનરથથી મદનવચનો સમૂળો નારા થયો એવી જ રીતે જ્ઞાનનું મહાદેવ

જાનના ડાઘા બિરાગનો અગત્ય માર્ગે દોડના જતા ગુલામીય પોતાની આખ ખોઈ જવાયે જલિગતએ તે રહ્યે બરાબર અમજવાથી પાતતાનો રિયાર કરી નામનગ્યે આવેના રિધતુ ભગવાનને તેના નણુ પગનાતુ જુમિ ન કું જેના પાપામે બનિરાગતુ રતણ વરા માટે ભગવાનને પોતાને પાતાગમા રહેન પડતુ

વિદ્યા માનાની પેરે નાણુ કરે છે અને પિતાની પેરે દિનમા જોડ છે અને તેની જન્મ દાતા માગાય જે પોતાના સનાને કેગરડી ન આપે તો માતા પેરી અને પિતા શતુ અણુય છે એટલા જ માટે કેગરડી નહિ વેનારા પુરુષો કે સ્ત્રીઓ નુકસ જેમ અને દિવસે પણ મુખને જોઈ શકતુ નથી તેમ કેગરડીના નાભ નહિ જાણવાથી તે પ્રતિ ઉર્પેક્ષા કરે છે નિત્રા દત્તપત્નનારૂપ દાવાથી તેની ઉપાસનાથી ધન-વૈભવ-યશ સર મળે છે કાન્ધા કે તેસ્પદન મળિ કરતા પા. અધિક છે, માટે સર્વ સુખઆવન વિદ્યા પ્રાપ્ત કરીને-સ્વરામણિ મેળવવા પછી પણ મુ નદ ઉદ્દેશો શામાટે ગખના? પરમ જ્યોત્સ્નેને પણ ગમ્ય અપારી રાકે તેની મ મનીની ઉપાસના ફરી શામાટે થોર થોર બટનુ પડે! પરન્તુ કે પતનારૂપ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા છતા પણ વિદ્યાના ઉપાસકોને ગખના જોરામા આવે છે તેનુ શુ કારણ એવો પ્રશ્ન કરના ને આપણે એવો જ જવાબ દઈશુ કે તેનો ઉદ્દેશ મુનક દોવો જોઈએ અને તેથી સમમ ઉપાસક તે બને છે અને અતલજી કલ સેવાં એ પ્રમાણે પરિમિત ફળને જ મેળવે તેમા શુ આશ્ચર્ય! કારણ કે તેમા પુરુષ આનાનો ગોટયો નાની તે જ સમયે અને તેજ ગોટલામાથી ઉદ્ભવતા આનાની ફેરી આખનાની ઇચ્છાશાળા છે દેશબક્ત ગોખને મ નમોદન માનનીઆ, પીંગળ્યા મહેતા નાનાઈ નરરાજ, એનીમીસાટ રિગેરેમાના કાણે શુ તક ઉદ્દેશથી પોતાનો અભ્યાસ રાકે કરા ફળે? દિવાની ઉત્પત્તિ માથે જ તેનુ ફળ મેળવવાની ઇચ્છા રાખવાથી દિવાસમિતના નિષામ પડી જાય છે અને તેથી જ ફળ અપ પરિણામવાળુ આવે છે અને વિદ્યારિના કાગળુ ફરિન રે છે રત્યપ્રકાશ-બહિ પ્રાણુ સય પૂરી અથવા વાંજાના આન જુથી જેમ કાળો જળાય છે તેમ અચત સાહિત્યી શ્રદ્ધાના અભાવે વિદ્યાને વિશળુ બનાવીએ છીએ અને ઉત્તમ સુખપ્રાપ્તિના અધિકા થી મુત થઈએ છીએ

આદિ એક એવો પ્રશ્ન થાય છે કે પ્રયોગન રિના મદની પણ પ્રદતિ થતી નથી અને થી વાસ્તેમા પણ મગાઈ ઉત્તમ લોકની જાવના જોરામા આવે છે તેનુ શુ? આ પ્રશ્ન આજળી છે અને તેનો જવાબ પણ પ્રશ્નમાજ આપેતો છે કે મ પુરુષો માટે તેની આવન થકના છે પાળીમા પણ નહિ મુખનાર કદી તગતા શીખતો નથી, તેમ કમર્મા પ્રદત નહિ નાગ રત્નને પણ કની નિગ્ય મેળવી શકતો નથી. પરન્તુ તરતાં શીખ્યા પછી, કર્મનુ રહસ્ય જલવા મંડી મનુષ્યને તેની જરૂર રહેતી નથી. બાળક ચાવતા ન શીખ્યુ હોય ત્યાંમુથી અનણુ માટી કે તેની કોઈ વસ્તુની ભવે જરૂર હોય પરન્તુ ચાલતા શીખ્યા પછી પણ ચાલણુમાટી જાખનાર જેમ દારવને પાત થાય છે તેમ આહી પણ સમજવુ રોગ દાખના-માટે ઔપધ વાવુ જોઈએ અને તે પીએ તો સાકરનો મામડો પણ આપવો જોઈએ પરન્તુ રોગ મની

‘આજ એક ઘણા જરૂરી કામને માટે અને આપની મેવામાં આવ્યા છો અને આપની મદદથી અમારી આજરૂં નહેરો જે થોડાક સમય માટે આપ અમારી વિનવિ એકાંતમાં માલગી શકો તો ઘણી કૃપા થશે —’

‘લાવો, બન્દ’ ગોળ ઝોરડીમાં આપણે મેસીએ’ કહેતા નહીં સાહેબ ઉભી ઉભા થયા અને એ બન્ને ભાઈએને પણ સાથે વાળેને ઝોરડીમાં ગયા આ ઝોરડી સારી રીતે સળેલી હતી એની ભીતોપર ભારતના નેતા દા.ભા. નારાયણ, ‘ગોપાળ કૃષ્ણ’ ગોખલે, મુરેન્દ્રનાથ બેનર્જી લો. મા. દિગ્ગજ આદિ અનેક મહાનુભાવોના ચિત્રો દોરેલા હતા મરી સામાન કીમતી હતો અને એ જ્યાં ત્યાં થોડુંક થાને ગોઠવેલો હતો બન્ને ભાઈએને બેમાડીને વકીન સાહેબ પણ બેસ અને વધી વ્યગ્રતાથી બેસ્યા—‘કૃપાવા, હી આરા છે?’

પરિત ભોળાનાથે પોતાના ધરની હાનત હી સબળારી અને અતમા તેમની સપતિના ભાગ પાડી આપના માટે વખીન માહેબ પામે વિનવિ પ્રાર્થના હી એમણે પોતાની મેરુજ વખીન સહેમની શી માટે એકેક હજારની ન નોટો એમની સામે મૂકી દીધી

વકીન સાહેબને આ મુદ્દા જેના સહજતા રહો વિગમ્ય થયેલ એમણે હેતુકે સમય વિચાર હીને જ્યુ ક, ‘હુ આપની સપતિના ભાગ પાડી આપીશ પરંતુ આપ મને લખી આપો કે એનું જે કાઈ મહેનતાપ હુ માનુ તે આપ પ્રસન્નતાપૂર્વક મને આપણે જે કાગળપર આપ આ પ્રતિજ્ઞા લખગો તેજ ઉપર હુ પણ માર મહેનતાપ લખી આપીશ કાગળને વગમતા બધ હીને હુ આપને જ પાધુ મોપી છતાં એ કાગળ આપની જ પાને રહેશે જ્યારે વહંચણી થઈ રહેને ત્યારે આપે કંઈ ઉવાડીને તેમાં જે કાઈ લખ્યું હશે તે મને આપણુ પડશે બોનો, મળુ છે’

બન્ને લાઈએએ વખીનસાહેબની આ સરતને ઘણા આગવથી સાલણી એમની આગવ પરાયણતા અને આજન્યના વિચારથી એમણે સરત મળુ હી એ બો વા—‘લાવો, હમણા જ પ્રતિનાપન લખી આપીએ શુભમ શીમમ આપ જેના હેતુકે મહાનુભાવ અમારી પ્રતિજ્ઞાથી અનુચિત લાલ બેનો એવો અમને અરો પણ નથી’

કાગળપર પ્રતિજ્ઞા લખીને બન્ને લાઈએએ તેનાપર તેમના હસ્તાક્ષર કર્યા તારીખ લખી અને એ કાગળ વખીનસાહેબના હાથમાં આપનામાં આવ્યો વખીનસાહેબે તેનાપર એકેક લાઈને લખીને તે કાગળ વગમતા બીડી દીધો એ કંઈ પરિત ભોળાનાથના હાથમાં મોપનામાં આવ્યું

‘કોનથી હુ આપણુ કામ શરૂ કરીશ પ મહિનસવી દિનાની કચેરીમાં એક માસે રી રજા છે આ એક મહિનાની અંદર જ હુ આપની સપતિના ભાગ પાડી આપીશ આપ મારા નામનુ નિયમપૂર્વક કાને વચનામુ વખીને રજીસ્ટર કરાવી આપજો આ નોટો પરિત ભોળાનાથના હાથમાં આપી દીધી

ખીજી વિષે નિયમપૂર્વક પચનામુ રજીસ્ટર ચર્ચ ગણુ, પડિત રામરત્ને રોજ સાજ્યાગ કનાક કામ કરીને પડિત ભોજાનાથની હવેલીમા એમની સપત્તિની યાદી બનાવવા આગવી દીડ

(૫)

શહેરમા પડિત ભોજાનાથ અને સ્યામનાથના ભાગ પાડવાની વાત આભગીને સર્વ દિગ ચર્ચ ગયા કોઇને સ્વપ્ને પણ ખ્યાન ન હતો કે આ બન્ને ભાઈઓ કદિ ગૃહ થરો પણ જે બનમનસાર્થી અને સરળતાથી આ બન્ને જુ. યયા તેની તારીફ સર્વ સ્થળે થતા લાગી સાથે સાથે ગમ તપડિતના પ્રથમ પ્રસ્તુતકમા પણ એ ચાર પૃ. વધારે વધી ગયા સ્યામનાથ જુ. થવાનો તો ચર્ચ ગયો પણ એનો બધો સમય હમેશી માફક પડિત ભોજાનાથનું મેવામા વીનતો હતો. પડિત ભોજાનાથના મન પગ એ એસી ગહેતો હતો બહારના આર્મ દશ પણ એ જાણી ન શકતા કે આ બન્ને ભાઈઓ જુ. ચર્ચ ગયા કે એક દિવસ બન્ને ભાઈ બેઠા બેઠા વાત કરી લા હતા.

સ્યામનાથે કહ્યું—‘ભાઈ સાહેબ એક નાવી વધારે ચર્ચ ગણુ પરંતુ વનીન સાહેબની શીની બાનન હજી સુધી નાખી ચર્ચ નથી.’

ભોજાનાથે કહ્યું—‘કેવી રીતે ચર્ચ તો ? જ્યારે જ્યારે એમને કબીએ છીએ ત્યારે ત્યારે એ ઉતરી દે કે એમની આનાવિન’ આપણે પેનું કનર પણ ખોલી લેકતા નથી તુજ બનાવ કે શુ કરીએ ?

સ્યામનાથ—‘ભાઈ સાહેબ મારી સમજમા—’

હજી વાત સમાપ્ત નહોતી ચર્ચ તેડતામા તો તાર વર્ષને સામેથી એક ચપરાલી આ પે. તા નુ કનર એલો પડિત સ્યામનાથના હાથમા આપ્યું

સ્યામનાથે જોયું નારમા લખ્યું છે—

Reaching Bombay twentieth instant

P & O Koh-i-noor,

Devadharā

એમજીમ જ. રિસ પડી ૧૯૧૨નું મુખપદ જોવાનું મળશે એ શુભ સમાચાર જાણીને બને ભાઈઓના દંડો પાર ગલા નદિ ભોજાનાથે ધગમા જડિને આ સમાચાર જાણ્યા ત્યાં આજથી જ ઉત્સવ આનન્દ મગન થતા વાગ્યા થયા સમય બન્ને ભાઈ મુખાર્ષિ જવોની નયારી કરતા લાગ્યા

સ્યામનાથે કહ્યું—‘આનો, પડિત રામરત્ન વડીને પળુ આ શુભ સમાચાર જાણ્યાની આરીએ અને એમની શીની બાનત પણ નાખી કરતા આરીએ’ ‘હીક છે કહીને ભોજાનાથે કપડા પટેરી લીધા અને બન્ને ભાઈ તાર અને પ્રતિપાવનું કનર સાથે લઈને ગાડીમા બેઠીને વડીલ સાહેબને ૨૦ પહોંચ્યા

‘અનપચમીની રંગ હતી વકીન સાહેબ તેમના ખાસ એરડામાં બેસીને હિન્દુ-મની પામે ગેઝેટીયર અને ઝિનિસ, વીડી તથા મિલ્ટન, હૈઝલ અને બનુહગિના કાવ્યોની રિગેપનાઓ પણ રિવેચન કરી રહ્યા હતા એટલામાં આ બન્ને ભાઈઓ આન્યાના સમાચાર મળ્યા વકીન સાહેમે બન્ને ભાઈઓને ત્યા જ બોલાવ્યા અને ધણી સંદાર સાથે એમને પોતાની પાસે બેસાવ્યા હિન્દુમતીએ પણ ધણી શ્રદ્ધા-ભક્તિથી એ બન્નેને પ્રણામ કર્યા બન્ને ભાઈઓએ હિન્દુમતીના ઉપમા સાક્ષાત્ ભગવતી સરસ્વતીનું દર્શન કર્યું એમણે ધણી એકઠી તેને આશીર્વા આપ્યો મન્નેએ હિન્દુમતીની યોગ્યતા, નિદ્ધતા અને મૃદુભાવ કેસળ તાની પ્રગસા પહેનેથી જ સાલથી હતી આ જ એ જ દેહીના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાથી એમને પ્રણા આનંદ થયા એમણે મૃદુ શિરરત્નના ભાગ્યને મનમાં વારંવાર વખાણ્યું

હિન્દુમતી તેનું *The History of Sanskrit Literature* નામે પુસ્તક લખે. ગમરનની આગા લખે અદર ચાવી ગઈ જતી રખતે પણ તેણે નમ્રતાપૂર્વક આ બંને ભાઈઓને પ્રણામ કર્યા

વખાણસાહેબ પૂછ્યું—‘કહો સર્વ કુશલ તો છે ને ?’

‘આપની કૃપા છે દેવધર આ માસની ૨૦ થી તારીજે મુબારક આનસે આજ જ એનો તાર આવ્યો છે (યો જુઓ)—એમ કહીને સ્થામનાથે તારનું કવર પગીનસાહેમની સામે ધર્યું

વકીનસાહેબ—‘છવરની કૃપા છે બહુ સાર કહો તારે હવે આપ મુબારક ક્યારે જવાના છો ?’

સ્થામનાથ—‘પગમ દિવસે જવાનો નિચાડ કે કટવાક વિનસ પહેનેથી મુબારક પહેલ્યોને મુબારકની મહેલ પણ દરી લાઈયું’

વકીન સાહેબ—‘બહુ સાર’

‘અમારી એક પ્રાર્થના છે અમે આપના ઋણી છીએ કૃપા કરીતે હવે અમને નક્ષુમુક્ત કરો અમારી પ્રતિજ્ઞાનું આ કવર હાજર છે આજ આ બાબતનો નિર્ણય કરી દો આપે અમારાપર ઘણો ઉપકાર કર્યો છે’ આમ કહીને બોળાનાથે કવર પગીનસાહેમની સામે પગી દીધું

વકીન સાહેમે કહ્યું—‘હુ આપનો મેરક છું બે આપની એની જ આગા છે તો કવર બોલીને એમાં જે મહેનતાણુ લખ્યું છે તે મને આપી દો’

બોળાનાથ—‘આપ જ જોતો’

વકીન સાહેબ—‘આપ જ જોવો, એ આપની જ સમિતિ છે’

બોળાનાથે ધણી વિરમણ અને હાથ સાથે કવર ખોલ્યું અદગના કાગળપર નજર પડતા જ એની આંખોમાં આત્મ ભરાઈ આવ્યા એણે કાપતે હાથે એ પત્ર સ્થામનાથના હાથમાં આપ્યો અને મસ્તક કંઠે કર્યું—

‘મહેતાણાની આ સમપર મારો મતિપૂર અધિકાર નથી, આનો માનિત્વ તું છે ત
જાણે અને વખતસાટેમ જાણે, હું તો નહિમુખ્ય થઈ થયો’

સ્વામનાથે જોયું કે એમની પ્રતિજ્ઞાની નીચે વખતસાટેમના હાથની નીચે રખેતી પડિત
લખાયેતી છે

‘મહેનતાણું—ઈન્દુમતીના બદલામાં દેવધર.’

આ વાચીને સ્વામનાથની પણ એ જ વ્તા થઈ ‘જે હાથે લીધે એના બાઈની થઈ
રતી એજો મનનમપૂર્ણ દૃષ્ટિથી બોળાનાથની તરફ જોયું બાળનાથે એની મનનમ
સમજીને હતું

‘મારી તરફ જોનાની જરૂર નથી જે ચીજ તારી છે તે પર તારો પૂર્ણ અધિકાર છે
સ્વામનાથે તપા હાંથી હતું—‘દેવધર આપનો થયો’ વખતસાટેમે હાંથી/ધનોચન
થઈને જવામ આપ્યો— ‘ઈન્દુમતી આપની થઈ’

બોળાનાથે નમ્રતાપૂર્વક હતું—‘મારે ફક્ત એટલું જ નિવે ન જ્ઞાન છે કે તું મારે
સૌભાગ્ય સમજીતું કે સાક્ષાર લગનની ઈન્દુમતી મારી પુનઃન જનરો પગલું શું આપ આ
વિવધમાં વર-પદ્મની સમતિની આનસ્યકતા નથી સમજતા ?’

‘સમજી હું’-કરીને વખતસાટેમ ઉઘા અને એક પન બાનીને બોળાનાથના હાથમાં
આપ્યો એમાં આમ લખેતું હતું—

‘શ્રીમતી ઈન્દુમતીની સાથે રિવાજ કરનામાં મને કાઈ હરકત નથી જે મારા પૂન્ય
કામ (પતિ બોળાનાથ) આ સમધનો સ્વીકાર કરે તો-દેવધર’

(૬)

ઈન્દુમતી દેવધર એમ હી ની દેખરેખ નીચે બોળાનાથ-સ્વામનાથ-હોસ્પિટનું કામ ધણી
જ સરસ રીતે ચાલી રહ્યું છે અહીંઆ ગરીબોના દુખ દૂર કરવાની એવી સારી વ્યવસ્થા
છે કે ભારતવપમાં ભાગે જ ખીજે કાઈ સ્થાને તેની હોને રાવળહાદુર પડિત બોળાનાથ અને
રાયમહાદુર પડિત સ્વામનાથે લગભગ પાંચ લાખ રૂપિયા ખરચીને આ આદર્શ હોસ્પિટન
બંધાવી છે આ ઉપરાંત એમણે આ દાનથી પણ વધી જઈને એમના એકના એક સુપુત્ર
ગોકેશ દેવધરને સરકારી નોકરીના સુવર્ણ-પાશમાં ન બાંધતા દેશહિત અને પરોપકારના
કાર્યમાં યોગ્ય છે એને ત્રીજે અસખ્ય તરનારીઓના આશીર્વાદ એમને મળતા રહ્યા છે x

કૉલેજીઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

નેમઃ—ગ લોગીન્દ્રગત ગતનલાલ દ્વિવિયા, બી એ

(ગયા અકબી ચાલુ)

પ્રકરણ ૮ મુ

મનનુ મથન કે દૃષ્યનુ બંનન !

કૉલેજીઅન થઈ મોલીયન મેધર્મી, ગંગાપાર્થી, જૉનસન પસા અને ગ્રી પ્રમથનાથ એકબે પડ્યો. આ નખતે વિદ્યાર્થીઓની માથે તેને પીડની કાઢવા જવાનું નહોતું એ ત્રણ વર્ષથી પોને દેશમાં નહોતો ગયો માટે ત્યા જવા તેને હિમ્મતના થઈ હતી, ત્યા માતા અને પિતાનો લાગમ આ શે ગળામાં આપના તેમાં આગ્રહ કર્યો હતો, એટલું જ નહિ પણ એમાં જણાવ્યું હતું કે એના આવ્યા ઉપર બેસાડે જ્યાંને મોવાનવાનું તેમજે નામી હતું હતું ગ્રી પ્રમથનાથ એકેશ્વ-વાદી હતો એને પ્રથમ તો લગન કરવા નિચાર જ નહોતો નમ્મ એ નાચનમાં-માહિતમાં અને સંશોધનમાં વિદ્યાર્થી છે એમ માનતો અને યુગેથી અનમાના કેટલાક નવા જમાનાના માને છે કે જન્મ પાનતું ક્ષત્ર્યન એ હિંમતના લાનુનનો ભય છે એવી માનવા એની નહોતી પરંતુ માતાના હેતુના શરૂ, અને વાગ ના પનમાં એતું જ મૂલ્યન, વળનના નિચાર નાનતા અને પ્રમથનાથ ગિયાનિતરે કૌમુદીમાં એવો-આમાનારીયામાં ઉપર કાપન દુકતી દોષ-પોતે આગમ પ્રુગીયાર પડ્યો પડ્યો મેટરલીકો ગાન્તિ-ચુપખોનો નિબધ નાચી અનુભવતો દોષ તે રખતે વળ મુદ્દમ શરીરે નહિ પણ ચૂન નરીરે માસુ ઉભુ રહેતું પિતાનું લખે છે કે, “મદ્રાસમાં મીમ આપના બી એ મેથેમેટીક્સ લઈ પાસ થઈ છે તે પછુના ખુલી છે જાનનામાં મીમ ચેનરનું એમ એ નરુદન છે પગનમાં મીમ મીનજનસીલ આર્થસમાજસ્ટ જાનધર જ્યા વિદ્યાનયની આ નામાથી એને પચણ અને તુ મુખી ચા’ આમાં ગુજરાતી કેમ કોઈ નથી? ગુજરાતમાં ટ્રાંકિયા જ નથી કે પરમાન્તમાં પનાતમાં પછુના તૈયાર નથી? હું ગુજરાતમાં રહ્યો છું મગાળો છું, પણ ગુજરાત જ મારી જન્મભૂમિ દોષ એમ મને લાગે છે તો કોઈ ગુજરાતીકન્યા મને તો કીક પણ ગુજરાતમાં કોણ આગળ લખ્યું છે? કૉલેજમાં કેટલી ગુજરાતી છે? યુનીવર્સિટીનું ઉચીકેળવણી સીધેની દોષ તો કીક પણ એથી જ બધું સુખ છે એમ નહીં જોણદિશાગી દોષ, શરી તદુરત અને મજબુત દોષ, ઉત્સાહી દોષ અને ગ્રેજ આર ઇંગ્રેજ નગેર લણી દોષ તો જીવનમિત્ર થઈ શકે મદ્રાસીને પછુ તો વગની લાયા ઇંગ્રેજ ગખની પડે પગખી સાથે પણ એ જ બગાળી દોષ તો વળી બગાળી લાયા પણ હવે બગાળી અને પરદેવી વાગે છે-ગુજરાત અનબેરી, રમણીય ગુજરાત! પણ ગુજરાતમાં મને કોણ કન્યા આપને? જાનિના રિરાજ એટલ બધા સખત છે કે રજા પણ સુધારે ગુજરાતમાં થવાનો નથી બગાળી બાજાણ કોકલુગ્ધ બાજા

જીને પરણેના જ્ઞાનથી વિરૂદ્ધ છતા કાચા સર નગ દહેનાય પણ આજણ ખીજને પરણે પછી
ચર્મિ ગ્લુ-મીની ન મેરેજ ! એમા ડોગી જેને પ્રભુનો કર નથી એને કાચે બન્ને ચુગલ દિ દુધમા-
વલખી હોય, દિ દુ-વે-ધર્મમા માનતા હોય છતા મીની ન મેરેજ કરતુ હોય તો કાણુના
રજીસ્ટ્રારની રૂમરૂમા અમે દિન્દુ નથી એમ એમણે વહેતુ પડે. હુ એમ વહુ ? વિદ્યાર્થી ઉપર
અને જનસમાજ ઉપર મારી કેરી છાપ પડ ? અને એમ ન કર તો લખ ન થાય શુ કરતુ ?
માથુ થેર બોલાવે છે પણ માર મન મુઝાય છે તે વિમેકો સર્ટમા મીસ દયાન શુ મુન્દર બોલી
હતી ! એનુ નાખ્યાન પણ કેતુ સાર ! એ મારી સિધ્ધા ? ગુજરાતીકન્યા વય-અવધાસમા
હીક છે બે વર્ષમા ખી એ યશે એના મામાપ આગળ પડતા પિયાગના છે પણ એ મેમ
પુછાય ? મીસ દનાનના પોતાના નમ્રમનથી શા વિચાર હતો ! એનો વિવાહ થયો હશે તો !
એના પિનાએ નક્કી કર્યો હતો તો ! ત્રણીસર અદરથી નક્કી કરી રાખના ગુજરાતીઓને ટેવ
હોય છે અરે પ્રભુ ! હુ પાપમા તો પતો નરી ? મારી પોતાની સિધ્ધા માટે આવો વિચાર ?
ખરે ! દેતામા જાડ અને ધણે વધ જનજાના રન વરે ત્યાની પ્રવૃત્તિ જોઉ—માતપિતાને
અતોન આપુ અને લખેતુ તો જે બને તે અરે ગુજરાતમા પણ સાથે સાથે તજનીય કર

ગ્રો પ્રમથનાય આમ મનની મુઝવણમા પડ્યો હતો અને બે ત્રણ દિનસમા નરેશ
તરફ ઉપડી જવાની તે નિયારીકરતો હતો કૉનેજમા અને કૉનેજની મેડીડેન્સીમા લગભગ ટ્રાઈ જ
નરોત્તુ ખીજ પ્રોફેસરો અને પ્રિન્સીપાલ રિજેક્ટ સૌ બટાગામ ઉપડી ગયા હતા અને ગ્રો
પ્રમથનાય આ આમાવાડીવા વીનડાની ધગ અરોડ વૃક્ષની ઝાયા, બાગ અને તટ્ટિસાન્ત્યમા
એકનો ફરતો હતો ન્યારથી લખેના અરુ હૃદયમા દુખ્યા હતા ત્યાગથી આ સર્વ એને
તાપ આપતા હતા ધીરામચડછની પેડે એને પણ

નાગે અવમમાન ચદ દમળા, વા નજ જેવો બન્યો,
બુને મોવમમાન દુલગીઓ, આરેપ અમિ ધમ્યો,
ગરિ ક ન સમાન પ્રાણુ પણ આ લામે છે ભારે મને,
હુ દુભાગ્ય નુ પ્રિયા ! નિગદન મહાર આ થો કને

એના હ પમા આમ ગભાગ થતી હતી આ તે મારા હૃદયમા નધ બધાય છે કે મનનુ
મથન થાય છે, એ પોને સમજ ન શક્યો હુ એનો એ એમ સમય એવો હતો કે મારા કૉનેજ-
જવનમા ખીજ વિદ્યાર્થીઓ પોતાની નિરાશિત અને અવિરાહિત પત્નીને જોનાએમની સાથે
વાનો કરના મળના, અને પત્ર લખના તળપાપ. થના વિદ્યાર્થીઓ અદર અરુ અન્યા, તુ તો બહાનુ
કદાડી રહ્યો હીમ મળી આ થો ? એમ મોની ચીનતા ત્યારે મને એમ થતુ કે એ લાગણીમથતી
હતો ! લમે આરસ્ય ન નથી અજાણી-જેના અભાવની આપણને જરા પણ માહિતી નથી એરી
સ્ત્રી-કન્યા મારી પત્ની થાય ? થરાની કે એ ભારના થના એને માટેની ધનાનસા, એને માટે હૃદયમા
જાજાભાટ શામા ? થતો હતો એમ મને થતુ આજ હુ એ સમયે વિદ્યાર્થીઓને ઇમેજ અને
સરકૂત કાચો સમજાવતો નાપક અને નાવિધાના અતર આદિબન કરીની લાપમા સમજાવતો

સુર ગોધુયજી ઝાસા અને વેદાન્ત ૩ ૧-૪-૦ એન એમ પ્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુનાઈ

પણ એનું પ્રત્યક્ષ દર્શન મેળવે થાય છે” આમ પ્રો. પ્રમથનાથના હૃદયમાં ઝળઝળાઈ આવેલાં નેત્રો ઉઘળતા દેખાતા ત્યાં જરૂરી સ્પર્શકો ઝામળ આવ્યો. પત્રની છાપ અને પત્ર મોકલનારુ નામ જોતા જ પ્રમથનાથ વિચારમાં પડ્યો. પ્રીત્સીપાન હજી તો રજામાં હતો મહાબળેશ્વર પહેલ્યા પણ નહિ હોય એટલામાં આ કાગળ જોના? પ્રમથનાથે પત્ર ઉઘાડ્યો, તે પત્ર ઉઘાડ્યા જ દેખાતા—

ખાનગી જરૂરી.

પુના તા—

મહાત્મા બહાના પ્રમથનાથ

મિ મને દર્શનમાં આ સાથેનો કાગળ અને બીજા પત્રો મળ્યા મીસ દલાલને નમે જોળખોછો. આપાની કૌંવેજમાં એના જેવી શાન્ત-ચંદ્રતંત્રનાગી અને તે છતાં હિમ્મતનાં બીજા કોઈકોઈકરી નથી એના પિતા ગુજરાતના એક પ્રસિદ્ધ લેખક અને મુસદ્દી છે આપજે લાગરમાં પસા પડી મીસ દલાલ ગાડીમાં બેસી જતી હતી ત્યાં સાથેની સ્ત્રી એને મળી આપણી કૌંવેજમાં હજી સૂધી આવે બતાવ બન્યો નથી અને કૌંવેજનું નામ બગડે એ આપણા દેશની દેવી વ્યવસ્થાને બદો લાગેતો ઘાયમ કરવા જેવું થાય માટે એની પુરેપુરી તપાસ કરી તકસીરના મિદ્દાથીને સંયોગ જોઈ નગીહન કરી જોઈએ રજા છે એ મારા મનથી તો બહુજ સારું છે કાગળ હોહા નહિ થાય, સ્ત્રી લખનાર આપણી કૌંવેજમાં લખ્યો તેવો જોઈએ અગર લખતો હોવો જોઈએ એ ચિટ્ટીમાં નામ-કામ કાઈ નથી એટલે આટલા બધા ગુજરાતીઓમાં એ કંધો ગુજરાતી હશે એ જોણી જાવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડે તમે કંઈકે જવા તૈયાર થયા દગો પણ આઠ ફિન્સ રાકાર્ડ વાગ્યો તમારા શિવાય આ કામ બીજાને મોપાય એમ નથી અને એમાં એક ભુવાન કન્યા અને ગંભીરની પ્રતિદા સમાયેલી છે તમે આઠ દિવસે મોઝા આનજો, હુ જોડને સમજાવીશ હુ રસ્તામાં છુટું જ પાછો આનંદ પણ મને ગુજરાતી લાપાનો અનુભવ નથી મીસ દલાલના પિતા બહુજ નિર્ગીર થઈ ગયા છે અને એ પત્ર પોનીસને સાપવો કે કેમ એમ થઈ ગયું છે મીસ દલાલના પિતાને આજ હુ આ કામ તમને સોપું છું એમ લખું છું અને જરૂર પડે તો તમે તેમને મળશો શુ થયું તે મહાબળેશ્વર મને લખી જણાવશો એ જ—

લા તમારો વિશ્વાસ

સી સી બેસ

પ્રમથનાથ પત્ર વાચી વિચારમાં પડી ગયો છે મીસ દલાલ મારી સામે જ આવી કંધાથી ઉભી! આ કાગળ! વાહરે! મીસ દલાલનું વ્યાખ્યાન-ગરબો સાલણી આવી લાગણી કેટલાંતે પે થઈ હશે, મૂર્ખો! સ્ત્રી આપણથી તારી મનકામના પૂરી થાત? સ્ત્રી પણ એક નવવયસ્કાના શાખન કરાય એની છે-શેની માઈનીંગ-કારીતસ-કનાપીમાંથી ઉતારા! સ્નેહના નિમંષ તરીકે ઠીક છે! વણા સમયથી સ્નેહના બીજ નખાયા છે પણ તું અને એ કર્તનાતના છે! નામ જોડું છે! એ આ મીનાવડામાં હાજર હોવો જ જોઈએ-કદાચ ન પણ હોય મી રીતે જોણી કાડું! દલાલને જોનાવું? એને જોવાવવાથી જો લાજા! મારું પોતાનું હૃદય શુદ્ધ નથી-હુ આ

વિચાર સાગર ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

તપાસ કરવા લાયક નથી પ્રીન્સીપાલને નખી દઉં? ના ના - યમન નથી પ્રમથનાથ બહાર ફરવા ગયો. ધણો રિચાર કયા-વૃક્ષકુળમાં- રિયા કિનાર લાગ્યો. નજરે આયો મોપ-નોડને સામાન ડોડી નાખવાનો હુકમ આપ્યો અને બીજે રિચે કના ને કોનેજનુ જનગન મજ્જર નર્ધનજર થવા દહેવ લખ્યું.

પ્રાન કાળ થયો અને રજ્જર નર્ધ કનાડ આયો ઇન્ટર, બી એ, વગેરે ઊંચા વર્ગમાં ખાલના વિદ્યાર્થી-ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓ અને તેમાં પણ અવિવાહિત વિદ્યાર્થીઓના સગલામાં આવ્યા કોનેજમા રજ્જરમાં વસે કર્યું છે કે કેમ, વિવાહ થયો છે કે કેમ અને કેટલે રોએ સૌ રિચનતુ અપીકરણ કર્યું હતું અવિવાહિત વિદ્યાર્થીઓના નામ કામ સગનામાં લીધા અને એમના નામના કનરો તૈયાર કરાવ્યા પ્રમથનાથે ફો પ્રીન્સીપાલના નામનો એક જરરી સરક્યુલર લખ્યો સક્યુલર.

“મુખાઈના એક સુપ્રસિદ્ધ ગુજરાતી ધનાઢ અને વિદ્વાન ગૃહમંથની એવી ઇચ્છા છે કે નેશનન કોનેજનો કાર્ડ પણ અવિવાહિત ગુજરાતી વિદ્યાર્થી કોનેજ જીવનમાં વસેજનન બધન રૂપ છે કે કેમ’ એ રિચમ ઉપર મો લીંગનો નિમધ આ મધ્યુનર પહોંચ્યા પછી આ દિવસમાં કોનેજને શરણુમે મોકલી આપશે અને એ નિમ-વો પસંદ પડશે તો બનના સૂધી કમનાર દરેકને ૩ ૧૦૦) થી ૧૦) સુની ઇનામ આપવામાં આવશે તા પછીથી મોખેના નિમધ ઉપર ખ્યાન નહીં આપવામાં આવે ’

પ્રમથનાથ

For Principal

આ સક્યુલરની બકેબી નકલ દરેક ઉપર મોકલી અને પ્રમથનાથે મીસ દનાનના પિતાને પણ પત્ર લખી નાખ્યો તે સાથે સાથે કાર્ડ ખર્ચે થશે એ પણ જણાવ્યું.

મો પ્રમથનાથ રિચારમાં પડ્યો એક ઉમર લાયક-વિવાહ્યોગ્ય હિંદુ ન્યા જોડે આવા પત્રદ્વારા માગણી કરતી એ પાપ ખરું? આ વિદ્યાર્થી પોતે શુદ્ધ અત કરણથી તેને ચાહતો પણ હોય આ સિવાય મીસ દનાનને હિંદુ સમાજમાં મળવાની બીજી કઈ રીત? હાકરા મોગ થાય-નવા વાનાસગણુમાં ઉજરે એટલે સ્નેહબંધની તેમને ધૂન લાગે અમારી કોનેજમાં તો સખ્ત દેખરેખ ને કાય. એના છે કે સીપુરો મળી રહે એમ પણ નથી ગતા આવાં જ ગ્યાનોમાં સ્નેહના બીજ નખાય છે અને પોષાય છે પુત્રપ પુત્રપમાં મોલેજમા મિનના બવાય છે તો પછી પતિપત્ની પણ કોનેજની રગણિ ઉપર ન થાય ! મૂખો એટલે કે જરાક મીસ દનાનને અગર એના મામાપને આજ્ઞરી રીતે મળ્યો હત અને પછી ચિલી લખી હત તો હી પ્રમથનાથે ખાનગી રીતે મીસ દનાનના ગૃહમંથની અને આતરજનની નપામ કરી અને એ અખીશુદ્ધ નિશુદ્ધ લાગી અને એને માટે મમત્વ સન્માન અને ભાવના થવા નખન થતા નિમના આનના તામા અને પ્રમથનાથ રાચના ટાપ્યો કેટલાકે એનુ કે કોનેજ જીવનમાં વસેજનન એ મેડી છે-હિંદુઓ નરાધમ છે હિંદુ રિવાજ નામૂદ કરવા જોએ-

અગ્રો ૫ અને ૨૧મી ૩ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

એટલું જ નહિ પણ જેમ ની મરફાસ ગુનામગીરીમાથી ચાલના બગીચાનાજોને પંસા અપારી ગુનામોને છોડાના હતા તેમ જ કૌંચેજ્યનો પરખ્યા હોય, જેમનો જીહ્વસસાર દુખી હોય તેમને લક્ષ્મી બેડીમાથી છૂટા થનાની ધર્મગુણ અને જાતિસરહાર અને જનસમાજ તરફથી છૂટ અપારી જોઈએ બીજો વધ જુલો જ નિચાળનો હતો કૌંચેજનનમા વડુ નસિહતરન ઉમેરવું હોય, ઈંગ્રેજ-સમૃદ્ધ-શરમી કરિયોના હૃદય અને ભાવના સમજવા હોય, અને ભવિષ્યના ગૃહજનન-દાપસજનનમા રસ આણવો હોય તો કૌંચેજનનમા જ વસેજનન સુ થયું જોઈએ ત્યારે ત્રીજો વર્ગ મધ્યમવર્ગ હતો એ મિચારા લક્ષ્મજનન-કૌંચેજનનનુ જ રહસ્ય સમજતા નહોતા-એ માત્ર એ જનન ધસડતા હતા જીદગી જ એમને ભારરૂપ હતી માત્ર પાસ થઈ બે પૈમા કમાઈ જનના ખાતર કૌંચેજનન ભોમવતા હતા પ્રો પ્રમથનાથ આ બધા નિમધો વાચી હસનો હતો અને એને થયું, આવો નિમન મને લખના આથો હોય તો હું શું લખું ? પ્રોફેસર તરીકે આ પ્રશ્નો મો ઉત્તર આપવો ? લક્ષ્મ ! સહધર્મચારિણી-પ્રિયપત્ની ! આ નિચાર અત્યાગ સૂધી આવતા જ નહોતા આ તપામમા હું નિષ્પક્ષપાત નિવડીશ ખરો ? બીજો નિમ એ પ્રો પ્રમથનાથે મીસ દવાન ઉપર આવેલી ચીંગી ફરીને વાચી અને નિમન લખનારા એના અક્ષરો, વિચારો-અને અનતગ્નો ધ્યાનપૂરક તપાસના રાં કથા-એ ચાર-પાંચ હપ્તીસ એમ કાગળો ઉથનાવતા એક નિમધની સાફી અક્ષર, એલો બે નિચાર અને અવતરણો સમાન લાગ્યા અને ઉઠો નિચાર પ્રતા પકડી ખાતરી થઈ ખાતર થના જ એ નિમધ બહાર કાઢ્યો એ નિઘાર્યાંતુ નામમામ લઈ રાખ્યું અને ચોર પકડાયો એમ થયું બીજા નિમધો જોયા મૂક્યા અને રજા ઉપર ધનામનો નિર્ણય કરવામા આવેને એવા પોસ્ટલ લખારી દીધા જે વિઘાર્યાં પકડાયો હતો તેને જોનાવડો કે કેમ ? ત્રી રીતે જોનાવડો ? એવું શું કરવું એનો નિર્ણય કરના મીસ દવાનના પિતાને મળવું ઉચિત ધારી એ ત્યા ગયો.

મીસ દવાનના પિતાએ પ્રો પ્રમથનાથને યોગ્ય મન્માન આપ્યું અને બસની વાત ચારી 'મારી પુત્રીને બી એ થતા સુધી પરણાવવી નથી એનો નિવાહ કરવો નથી અને હું' એને એના નિચાર ન આવે એ ખાસ ધ્યાન રાખું છું કૌંચેજના પુસ્તકોમા રજુસહાર આવે જ નહી, આવે તો બાનકાના નીતિના ધોગ્ગો બમરી બચ છે એની માન્યતા મારી નથી વધ વધતા, જનસમાજ જેતા, આખ અને કાનનો ઉપયોગ થતા અમૂક વૃત્તિઓ તો થાય જ, માત્ર પ્રભુમં શ્રદ્ધા અને મોહન એટલા તો હૃદ હોવા જોઈએ કે બાલકો ગમે ત્યા હોય તો પણ એમની નીતિના ગળે તે તોડી ન શકે મારી પુત્રીની જગ્યાએ હાનની બીજી કોઈ છોકરી હત તો આ ચીંગી મારી પાસે આવત જ નહિ' પ્રો પ્રમથનાથ વસ્તુસ્થિતિ સમજ્યો મીસ દવાનને માટે સદ્ભાન થયો અને બે તો એની સાથે વાત કરવા એને તીવ્રેચ્છ થઈ

“હ મી દવાન ! એ ચીકી લખનારને પકડ્યો છે પણ એવું શું કરીશ ? એને ત્રી શિક્ષા કરવી ?”

“ મને સોપો તો હું તો પોતીમને મોપી દઉં-યુની-દર્મીગને નખુ એના મામાપ
૮૫૪ હું પ્રિય માડ ”

‘ ની નાન ’ તદમે પ્રેમ અકાશિન ની નાન વાત બહુ નાલુક છે યથા સ્ત્રીના તથા
વાર્તા માણુવે દુનુનોવન । એ બલ્લનિનુ સૂન નમને યા નથી શુ ? તમે પોતીસને દહેગો
નમારી પુત્રાને ટાઈમા ઉભા રહેતુ રહે એ મિચારી નિરોધ છે છતાં પોતી એી માટે
વાનો મરશે વિચારમા બળે છે, જાહેરમા નાખ્યાન આપે છે અને કોનસર્સમા ભાગ લે છે
તો પછાતમાન મુજગનીઓ વહવાનદરા બોલે તે તો પત્રી મામલો કોટ ચે તો સુ થાય ।
માટે હું એ વિચારને અમન થતો નથી એને કોનેજમાથી કાઢી શકવો અમર સખત ને કહેવો
તમારા ઉપ, તમારી પુત્રી ઉપર અને ગ્રીન્ડીપાન ઉપર એની રામે વગર શક્તના મારી પગ
વખારી નેરા અને પત્રી રાન બહીથી જ અટકાવવી ”

‘ પા. પ્રોફેસર આલેમ ’ એ ડાહ્યા કે જાણે પ્રિ ન્યાતનો છે ? પગપો છે કે પગલુ
વાતો છે ?

‘ પ્રેમ મનુષ્યે તમ કામ આપુ બોલે ની નાનો મિત્ર ગયો

‘ જાને મારી આંતો ની જાના પગમા તો ભેગી જ લેઈએ ? ’

‘ પખ મારુ ? ’

‘ જાણે કારણ-એ પાણો છે પરબને દાઈ એલે જા, માટે આની ધણના કરી । તમારી
કોનસર્સમા અરિરાદિત છુએમ નખા પુ અને શુ મારી કોકરીને બીજવાર પગલુવા ધારે છે કે
અથોત નમર મગના મારે છે ’

‘ પખ એ જાડ । મને જોગખાવો તો અગ ’

“ ની મળેતા તમારો માનીતો મળેતા નમાવાળો એ ની સ્ત્રી અભવુ છે એને એ
નામ કામ માટે કે પગલોને છે છતાં નથી પ બોલે એમ એલે જા માટે વખા પુ ? ”

“ ની મળેતા આડ કે એવો નાની મી મળેતા મોજમા વાખન થો દહે ત્યારે અનિ
વાદિત હો પગપાપત્રી કોકાર કહેવો કે કારણે ગી ગમે દને મે હોકાગન વર્તન પરખ
પગમની । એનુ મુદતરન હું અમથ । મે એ કહુન બોલે યુનારથાતા માપામા પ્રેલો
આપગનુ યોગ પખુ દશે પા એ અથોત નમર ગમે નહિ ચીડીમા પલુ બગવર રામીયે
તો જાખ્યા । અને ગરમાથી મ માન આ પ્રેમ ઉત્પ ન થયા કે એ જ લખ્યુ છે એી નમ કહેવા ।

એવો નાન ‘કહેવો’ છે મે વિચાર ને તેમા જખાતો થી મી મળેતાને ન સામન પગ
નખુ છુ બોલે પનિગ્રામ આવે છે એ આપો ને એ પત્રી રાન લાનમાં આ માર્કને કાઢો
નહિ જતા નામીમ દના ને મળ્યો શુ રામો મે, હું બરો હો વજેએ આમાન્ય સરાનો
પત્રી પ્રો પ્રમથનાથ કલેજમા ગયો અને નીમ નાનો મદાગી, પગખી બગારી કન્યા સાથે
અગ્ગાવરા લાગ્યો પીગત નામની કન્યાઓમા શુદ્ધિ મળે સાથે કાં પુર લવની જાણી થતી

ગાયે મેં પ્રીતિપાન, મીન દનાન, એના પિતા અને આપની ઉપર વિદા નિવૃત્તના મારીવ
 કે હવે મારને મોઝ નાને એ કુરંગા સાથી માન્યા પડી આ તમામ બની ગયો હતો જા
 પર ભૂ મો યા કાંઈ નાન દુઃખમા વગર પાપ નહોતા આવેલો પ્રયુગર આરોગ્ય
 નરની શમા મળે સા જ નમન બાળ ઉધ આવેલો આ પ કે કે આ સાન આલેથી
 જ નામની મા । આને બિન્ન - સા પ્રમથ આપના

વી આવેલો આના પી । મર, મરના,

પ્રો પ્રમથાથે રા સા મે અને નોર પામે એને પા એમ જ હતુ કે આ બનાવ
 પરાધર્મી આરમ્ભ પાલમ કે અને પાપમિત્ર નર પ્રીતિપાન કે મી ન નની છિન્ન
 પ્રમાણે ને આ પન પોતીમ । આપે હત તો આગિયાર પી । મારન જેન, આનગી નેમ
 નન જેનની પ્રિતિ । જન મીમ નાન મનામ થાન બો મી મેલેલા ના માર છોડ્યાન
 હાન મ ન પ્રો પ્રમથાથે પ્રીતિપાનને નથી નમન નથી મી નાનને વનુચિતિ
 અમળી અને મીમ નાનો પ । મી મેલેનાના ઉમે આવેલ અને કેરમે પોતાને પન
 સાંથી અમાગાથે મીમ નાન ન માતમા ચીતી-નર મળતા ની । હતી અને પન નમસાની
 મીની, નિર્મોના અનનુબોધન ના-સાચી એ લેમાઈ હતી પન મેના પનમા પલ માર
 નયાર નર પીછ રતિ નહોતી અ વમનાર પી દુષ સામ હમે અમ પાલ એ માનતી
 નહોતી પન કાપિજ નહાતા પ । એની પન મેનના પ્રીતિપાન નથી જ વાર
 મળેલો અને જે માનપિતા પામ થા । આવેલો બીજા મા ની નવલીની ચીડી હોય, તો
 પ્રભુ આજા રમા માને જતાના વિદા મેની નવી એસી નાનપણથી કે પોતી દોરાથી
 આ પન-મે નાનતા માતા । આપા માતા અમર । પાસથી પિતા રાતે ર્યા
 અને આ ગિતિ થઈ પ્રો પ્રમથનાથની મરથી મર નાન થઈ-પ્રમથનાથે મી મેલેલા
 નમાપર નીજા પા કે અને સાન અમ ની છે પનુ બીજામા અમાથી રવ એનુ મર
 મી મેલેનાના હમા હા આ સા પ્રો પ્રમથાથે પરાધર્મી-પ્રીતિપાનની અમારી
 બી પોતે નમે ના નિર્મો પનુ આ તપાસ નાનતી હતી નાની ની એ દમીસા
 મીન દનાથ અને તેન કુદરમ પ્રો પ્રમથનાથને મેન મળતુ હતુ । મેન તો વિરાટુ રમી
 ન ન અને નમે હુમિતી આ શાન્તિથી વિરેડા આપ્યા એમ પિતાને થયુ પ્રો પ્રમથ
 નેથી એથા વાર નાથે આપો-નનના મીમ દનાન દીનરૂપા આ લાભાનીયમ માથે મારી
 અને આ હમા લેમના વિશે પના થતા જે દિવસે પ્રો પ્રમથનાથ ન-તે મેલે તે વિશે આપા
 નમામા નાનિ અને આ મુનુ મુનુ નાગરા સા યુ આ માનુ પ્રમથનાથના હૃદયમાં અનુ
 જવાળક નાનિ મને નિગળ થયા- નગારી નિર્મી-મારી માતા મને પમળ-નમાળ-નમ
 માથે માનેલા વાર છે તારે પગાલા મો હુજરાત માથે જ નધારે મા અન્ય-ધમા લાવે
 છે ને હુ આ નેમાગ મનન મનન કે મનન પ્રભુ જાગે

—અપાલ

The Time Has Come

The time has come for the Government of India to place itself at the head of the best national forces of India to avow boldly and uncompromisingly that the attainment of self-government within the Empire is the goal of its policy in India, that it proposes to take early and definite steps towards that end through the universal diffusion of education the expansion of local government the establishment of effective provincial autonomy and the liberalisation of the Government of India itself. Once this policy is boldly avowed and honestly pursued the words of those who preach the disruption of all government will fall largely upon deaf ears and all the patriotic forces in India will be with Government in dealing with them.

The Times of India June 21 1917

पु. ५५
२२७

अ. ५
१७

તદ્દન નવી આવૃત્તિ !

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !

ત્રણગાંધી આટપેપર ઉપર છાપેલા મુન્દર અને આકર્ષક પુસ્તાકો

નવી આવૃત્તિ !

નવી આવૃત્તિ !

બહાન પડી ચુકી છે !

સ્વ. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત

સરસ્વતીચન્દ્ર

ભાગ ૨ બે.

ગુણસુંદરીનું કુટુંબજાળ.

મિત્ર ૩૫૧૫૫ દાટ

(પાટલ ૩૫)

એન. એન. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

મુબાઈ નં. ૨.

લક્ષ્મીદેવીના મૌભાવ્ય ચિન્હ નેવાં

મુર
અનંગે

કયા
ગોરગો ?

કયા
જોગો ?

એ માટે રંગો વિચાર નહી કુવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાંસ ભીમજી

ને ત્યા મોખમ ૨૫૧૧ આ જમાનાનો ગરબા મોતમ
ગીતગીના અતરે ૧૧ ગીત તયાર લાલ છે, અથવા
આ ગે આપસથી મનારી આપસમા આવે છે

અહીં ગામના ઓનરેબલ ડેપુટી
ધ્યાન આપસમા આવે છે

આનાની બીનપાળી ૧૨ી

પ્રમાણીકપણુ એ અમારો મુદાલેખ છે

ગેગિન ન ૧૭૮૧

૧૭૮૧ મનુજ જોડા કાપ મારખી મામે, મુબાઈ ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ ખરકીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુંબાઈ.

મોઘા મગાલા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેગે મારવાની લલામળ કવચામા આપેલું.

મગમની ૧ રી

પીપ્પાની ૫૦ રી

ખારાના ૫ ૧

ખારા ૧૧ ૬૨ ૧

ડાપન ૫૦ ૬

માનુદી

શ્રીખા

ગમત ગિરે

ધી પી જાતના

કુતરદની

૧ ૨૧

વેના ૧૧ ૬૨ ૧

એ ૨૦ ૬૨ ૧

૬ ૧ ૬૨ ૧

૨- જાતના ૧૧

અધગમીના ૫૦ ૬

જુનીના ૧૦ ૬

૪૨૦ ૬૨ ૧

મુંબાઈ મીઠાઈઓ--મગમ-ધારી

સી પી ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રજાપ્રિય મશીન

પૌલીશની ગરમિયાત કરનાર

અને આ વસાને એક દેશનેબલ વધાની સપાટીપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પાટલા પાથેનીયર

હજી પા. ૨૬ નવી દુકાન

નના શા નના નાના, અને તમા અર્થ રો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે।

દુ ને પસાની તરફ નડ જોના તો

જરૂર જ મોહજો!

પરિણામે અમન ખામ્યા વિના

છુટકો જ નથી।

પડી આવે આવે કે કાલે।

અળદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

ટેલીફોન નં. ૭૮૦

મુંબાઈના સુમસિદ્ધ ઝવેરીઓ
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન ।

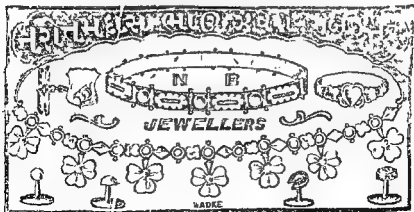
મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
બનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શોખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

નવો શુગાર ।

નવો વૈભવ ।

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના બનાવનાર
અને વેચનાર

બહાર મામના ઑડિંગ નાવદાસ પી પી થી મોહનલાલ આનરે
નં ૨૨૦-૨૨ શોખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

જુના અને બેણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૯, શેખ મહાલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

તા. ૩ મિર્ચાપુ "Mufichan-Bombay" ટી. ૧૧, ૧૭૮

નુવંના — આ માનિ ન નામ વરણી અમારો દેવાય મગાવો

શરીરની સુંદરતા.

શરીરનો સુંદરતા ગુણ છે. અને ગુણ વિના સમાજની જીવન લોગી
આ વિચારની શુદ્ધતા

મદનમજરી ગોળીઓ

માનવ સમાજની જીવન જાળીમાં નાની જીવન વિનિયોગ માનવ જીવન
નુસારી, વિનાય ના મનમાં જીવન મજરી મનાવે જીવનનો નામ
શરીરની માનવ જીવન મજરી મનાવે જીવન મજરી મનાવે જીવન મજરી
મનાવે જીવન મજરી મનાવે જીવન મજરી મનાવે જીવન મજરી મનાવે

મજરી મનાવે જીવન મજરી મનાવે

હોડ ઓડીમ જીવન મજરી મનાવે

આન્ય ઓડીમ, જીવન મજરી મનાવે

બનારસી રેશમી માલ

જેવો કે

વેલનાર મુદર માગીએ શાળા તથા નવ મજી પુરુષ બટા, ૬ મેર પી પીતા
ખરા, માન, વાલ મન મગમીયા બન મનદો સોકમે—પીનાય નકમીના
ઉમન મરીવીના શાળા સસલા ૨૧ પી માશાઓ કો ૭ માનના મુ ભરે બન
પુનના સામાનની બના પી પીતા મ મના શીનાય બનારસના મગનો મેદિયા ૧૧
મુજી મીનનથી ૧૨ મ ૨૨ મા રા શી ત્વાના કુપીએ મીબે
૧૫ ૨૫ ૧૬ મુકોખર અધર્સની કુપની બનાવન મીટી

દેવપદેદેવની હરીશંકરભા

સુવર્ણ માળી દેવે મેદિયા

૨૦ રમની બુની ઝાન,

હીન તથા ઝવેગતના વેપારીઓ

સુરજમલ લઘુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં મ કા વળના માગે ૧૫ પાની સાજના રી ૧ ૫ ૧૫
માની માનક ગના રિતર ઝવ ૧૫ ૧૫ જ્યામ ૨ ૧૫
હાની આતુ દેગતનુ કા રાજ ૧૫ ૨૫ ૧૫ તથા માના પાની ૧૫ ૧૫
પાંચો તેમજ તેમજ મોટા પી ભાષી માનામા માનવ
હમે માનની આકાશી રી આશીન તા ૭ ૧૫ ૧૫ ૧૫ ૧૫ ૧૫
૧ આશીન

દેવી ભ

૧ ૨૦ ૩

દીનાર બેકરેસ

Calmness,

Bombay

૬૦-૨૨૫-૨૦૭ કાવબાદવી ગડ, પોન્ડ્રો આફીસની સામ,
મુખ્યાત્વ

"THE ORATOR"

DR. J. H. M.

A book full of profound wisdom and instructions on oratory. It teaches the art of making, making and in fact, speeches. Indispensable for the aspiring orator. What a gift for public life. An important aid to the platform. An analytical treatment of the different branches of oratory in Gujarati. The subject is thoroughly treated.

1 price 1/2 - 0 only

વક્તા

અજ્ઞાતિગમા સત્ય તથા ઉપર વખાણેકું
એ ૭ બન ગાદિયીય પુનઃ વક્તાન કળા કેમ મેકરી
સકાય ૨૦૫ ૫૨ બનાદાર દિપ્તિ સ રા વિવેન
કરુ અજ્ઞાતિગમા આ એમ પુરતક છે ઉમન
અમાને માટે મન ત ઉપરોચી રેશમીમા બાની
મ ૧૨ રીતનું સ ૧૨૬ સાથિન આતુ જમાદાને
મિત ઉચ્ચાભિવાધી રિવાજોએને માસ ઉપરોચી
અન બેકજ પુરતક વના છે

૬૦ ૩ ૨-૦-૦ એમ, ૩૦૦ શુક
નો ૧ બેજ દસ મુજબ અધર્સ, મુદ્દાન ૨

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમા ઘી તેમ જ માખણની ગરજ મારે છે જાણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીથીઓમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે

એક ગતલ, સાડાત્રણ ગતવ. અને પાત્રીસ ગતલનાં હુઆમા જાણીતા વેપારીઓને ત્યાથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમા એકલા બનાવનાગ—

ઈન્ડીઅન કોટન ઑઈલ કં. લી
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કાગખાનુ નવમાગી

શાખાઓ મેન્ડલર્ન્ટ હોલ, મુંબાઈ, ભડચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London or Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes fortnight in delivery if compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs 1		Rs 2
Badminton Magazine	12 12	Carson's Magazine and Xmas	
Boy's Own Paper and Xmas Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 8
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Delineator	7 4	Weldon's Library of Children's	
Family Herald	6 12	Fables	7 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	7 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	1 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wide World Magazine	7 0
Lady's Realm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 12
Navy's Magazine	7 8	World's Work	12 6
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

Insert in English News 5 pply At any

1st Prarthana Samaj Hall Curren BOMBAY No 4

સમાલોચક.

અનુદેશક વાચ્ય સત્ય પ્રિયલિપિ ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેત વાઙ્મય તપ ઉચ્યતે ॥ મ. ગી ૧૭-૧૫

[પુસ્તક ૨૨ મુ.] જીલ્લા ઈ. મ. ૧૯૧૭. [અંક ૭ મો.]

તત્રો—ગ. અધ્યાયાદ બુદ્ધાબીગમ બની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નમસ્કાર પદ્યા, બી. એ., એવએલ. બી.

પ્રકાશક—ગ. અબીયગમ ગોન ફેનગમ ત્રિપાડી.

નિયંત્રકમણિકા.

- નિપય • ૧૪૪
- ૧ પૃથ્વીની ઉમર કેટલી હશે ? ૧૪૪
 - ગ. પાપવાન ગોત્ર નાન ગોત્ર, ગેન એ, બી એમગી ૧૪૪
 ૨. સાહિત્ય અને જીવન ૨
 - ગ. પ્રાણના કીરણગમ દર્શા, બી. ગે, ૨૫
 ૩. મહાત્મા બુદ્ધનો ત્યાગ કાન ૩૫
 - ગ. વિનિવ્યુ ૨૫
 ૪. ત્રિદશકુંડ ૪૨
 - ગ. હુન્નય અમરઅગમ ગ્યા ઈ બી એ ૪૨
 ૫. ગૌર્ય નાના ૨૬
 - ગ. નનુખનાન ફાલનાન ભાગતા, એન ઈ ૨૬
 ૬. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના આરંભ ૩૩
 - ગ. હુમ્મનાના હાવાન મુન. ૩૩
 ૭. ચિત્ર અને ચિત્રકાર ૨૭
 - ગ. કોપાવાન અન્નાગમ પદ્ય ૨૭
 ૮. જય માન ભાનતિ નાન ૩૮
 - ગ. અગા ૩૮
 ૯. વર્તમાન ગર્યા ૩૬
 ૧. હો. પેન્ડેન્ડુ ભાગલ ગો તે, પગિષ્ટ ૩૬
 ૨. મિમિય પેન્ડેન્ડે ૧૭૭૨નો પુ.મ ૩૬
 ૩. સ્માઓલા જનાતે સ્વિયાઓને નિમેષ ૩૬
 ૪. હિન્દી પ્રધાન ત્રિભુવનમા ૧૧૧ી નીમાપ્તે ૩૬
 - ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નમસ્કાર પદ્યા, બી. ગે, એનએન બી, ૩૬
 ૧૦. અવાસા ૩૧
 - ગ. રા. અમજનગ વાવાભાઈ મોરેના, બી. એ ૩૧
 ૧૧. ગો. વાદાભાઈ નરગોળ ૩૬
 - ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નમસ્કાર પદ્યા, બી. એ એનએન બી ૩૬
 ૧૨. વસુતા નના ગિજ્ઞા-વાર્તા ૩૮
 - ગ. કુશવપ્રમા દાસનાન દેસાઈ, બી. એ એનએન બી ૩૮

નારિક લનાજમ રૂપીઆ ના, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પોલાચાર.

હિંદના પરમ દેશભક્ત.

સ્વ. ડૉ. નાદાભાઈ નવરોજી.

જન્મ —

તા ૪ થી સપ્ટેમ્બર ૧૮૨૫

મહાલોચન જીનાઈ ૧ ૧૭]

અવસાન —

તા ૩૦ મી જુન ૧૮૧૭

પુસ્તક ૨૨ સુ]

જુલાઈ, ૬ મ. ૧૯૧૭.

[અંક ૭.

પૃથ્વીની ઉમર કેટલી હશે ?

નેપ્ચુન - ગા પાપરલાય પોપિલાય શાહ, એમ એ બી એકબી

૨૨મી માતાએ તેમની ઉમર પૂછી એ અવિનય અને પૃથ્વીના કહેવાય પરંતુ વિજ્ઞાન આવી
 ખોળી નગમતે ઝીકાગુ નથી અને આ પ્રશ્નો જુદી જુદી રીતે નપામતા અંચકાતુ નથી બૂ
 વિજ્ઞાના અભ્યાસજાને પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ અને તેના ઇતિહાસ અમજવો એ થાણુ જ અગત્યનું છે
 વિજ્ઞાનના ઉપાસકો સિવાય માધ્યમજનમુખ્યોને પણ આ પ્રશ્ન ધબી રીતે આકર્ષક છે મનુ
 યની અનિહાસિક દષ્ટિએ થોડાએક દજા વડે મુધી પહોચી શકે છે, તે પહેલાના લાખો
 વડે સુનીના અધકારમા પ્રકાશ પાડવો એ બુદ્ધિવાનુ કામ છે પૃથ્વી એ એક સર્વમહત્ત્વનો મહ
 છે આ આ સુવમહત્ત્વ વિશ્વજગતમા એક નિહુ સમાન છે, તેમના સમધી વધારે જ્ઞાન મેળ
 વવાથી મનુષ્યની મકુચિત દષ્ટિનો વિકાસ થાય છે અને વિશ્વના મહાન પ્રશ્નોનું કાષ્ઠક જાન
 થાય છે આ પ્રશ્નો જરાય કાઈ કાળ ભૂનિવાથી આપી શકાય તેમ નથી અને તેથી આ ક્ષેત્રમા
 સમધ અગોત્રવેતાઓ, ભાતિક તાત્ત્વીઓ અને પ્રાણિજીવનશાસ્ત્રીઓએ ધબી મદદ આપી
 છે આથી આ પ્રશ્નના વિવેચનમા વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓની પદ્ધતિ અને તેમના મુખ્ય
 સિદ્ધાંતો જોવાનો પ્રમથ મળતો વળી મનુષ્યની ઉત્પત્તિ સાથે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિનો સમધ હોવાને
 વીધે રેક ધર્મમા આ મનુષ્યની ધબી ચર્ચા થયેલી છે પૂર્વના મુખ્ય ધર્મોમા પૃથ્વી અનાદિ છે,
 અથવા તો તાત્કાલ પચત નાનાં એક છે, વિશ્વના પ્રત્યની માથે બ્રહ્માના નિસ (એને મનુ
 ધ્યના અનજ વળો)ને અનધ છે, વગેરે મતોની વીધે આ ચર્ચા કહુ કપ પકડી મકડી નથી
 પરંતુ પશિમમા ઇમાઈ ધર્મ પ્રમાણે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ ઈસ પૂર્વે, ૪૦૦૪ વર્ષમા મઈદતી, એ
 મનની પાળી ધારી જ તથાગ ચઈ છે, આ ચચાના પરિણામે ધર્મ અને વિજ્ઞાનની વચ્ચેના
 વિમરના ભણમરા મજુમુધી ગતમગર છે પરંતુ ધર્મશાસ્ત્ર (Geology)ના દષ્ટિનિહુમા
 ફેરફાર થવાથી આ જગતુ મનુ ૨૨મી હુ થયુ છે અને પૃથ્વી આ મુખ્યની ઉત્પત્તિના કાળના
 નિજમ કરવાથી ઈધે નિરૂપણ જેના મુજોમા આગી આગે, એ નિચાર હવે સ્વીકારાનો નથી

મુગ ગોડનજી જાના અને તે નાંતર ૧-૪-૦૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

આપણા રિપબ્લીકન ચર્ચા માટે પૃથ્વી એ શુ છે, તેનો જરામર ખ્યાન આપવાની જરૂર છે. આકાશમા સવર્થી વધારે ધ્યાન ખેંચનારી વ્યક્તિઓમા સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો અને તારા છે. પૃથ્વીના ઉપગ્રહ (Satellite) ની માફક પૃથ્વીની પાકળ રૂપ છે અને પૃથ્વી બીજા ગ્રહોની માફક સૂર્યની પાકળ કરે છે, પૃથ્વી અને ગ્રહો સૂર્યના ગુરુત્વાકર્ષણ નીચે હોનાથી તે બધાનું એક સૂર્યમંડળ બને છે. તેની જ રીતે આકાશમા દેખાતો પ્રત્યેક તારો એક સૂર્ય હોય છે અને તેમાના ઘટ્ટાએક તે સૂર્યના કરતા ઘણા મોટા હોય છે, પરંતુ આ તારાઓ અને આપણી પૃથ્વી વચ્ચે દૂરોડા માઇલોનું અતગ્ન દોનાથી તે ઘણા ન્હાના લાગે છે તારા, સૂર્ય, અને ચંદ્ર એ સર્વે ઉપરની આનતી રોશની રિજીની માફક ઘણી જ ઝડપથી આવે છે અને એક સેકન્ડમા લગભગ બે લાખ માઈલ જેટલું અંતર કાપી શકે છે. ચંદ્ર ઉપરથી પૃથ્વી ઉપર આવતા આ રોશનીને ફક્ત એક મેન્ટ લાગે છે, સૂર્ય તરફથી આનતા આંતરેક લાગે છે અને મૌથી નજરના તારા ઉપરથી આનતા ચાર વર્ષ કરતા ઘણું વધારે વખત લાગે છે. આટલું બહુ અંતર ન હોત તો તારાઓ ઘણું સૂર્ય કરતા મોટા લાગત. આ ઉપરથી વિશ્વ મણની બીજી વ્યક્તિઓ સાથે સરખાવતા પૃથ્વી ધળના નજરે કરતા વધારે મોટા નથી એમ આપણને લાગ્યા વગર રહેતું નથી.

પૃથ્વીની ઉમર નક્કી કરતા પહેલાં તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ તે જાણવાની જરૂર છે. આકાશ તરફ રાત્રે ધારીને જોતાં જીણા તારાઓના વાદળા (Nebulae) જોનારા આવે કે જેને “આકાશગંગા” કહીએ છીએ તે ઘણું આના જીણા તારાઓના વાદળાની બનેલી હોય છે અને મધ્ય આકાશમા એક મોટા ધોળા પટાની માફક દેખાય છે. આના “વાદળા” (Nebulae) માંથી તારાઓ, સપ્તર્ષી અને ગ્રહો બને છે એમ ધારવાનો કારણ છે. બીજા તારાના ગુરુત્વાકર્ષણની ધ્રુવસ જેવા લાગતા આ પદાર્થમા ગરમી પડી જાય છે, અને આની ન્હાની ન્હાની ગાંઠો બની થઈને તેના ગ્રહો બને છે. આ બધી ન્હાની ગાંઠો, એકની ચવાથી અને તેમાથી ચર્મી નીજનાથી, આપણી પ્રાથમિક પૃથ્વી તરીકે જવાથી તેના ઘણા ભાગે ઓગળીને પ્રવાહી રૂપ પકડતું હશે. આવા અર્ધપ્રવાહી રૂપમા ઘણું બીજા ગ્રહોની માફક પોતાની ધરી ઉપર ચક્રસ્થિત દેવરાને લીધે દબાવાની પાતળા પથ્થરોનાળા પદાર્થો પૃથ્વીની

* આ તારાઓ કેટલા દૂર છે તેના ખ્યાન રહેનારથી આવે તેમ નથી. લાખના તરીકે આપણે એમ ધારીએ કે સાચી નજરના તારા પાસે આપણથી જઈ સકાય મન આપણી મુસાફરી કરાવતા ૫૦૦ માઇલના દિસાને બહુ જ અપમાળા વિમાનમા કરી શકાય તે હતા ખરૂં ત્યાં જતા આપણને ૫ લાખ વર્ષ લાગે અને આનું બહુ દુર્લભ માઈલે એક બાનો ગણીએ તો તે કોઈ રૂપેયા અસ્થવા પડે રોથી નજરનો તારો પૃથ્વીથી ૧,૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ માઇલ છેટે છે.

આકાશમાના ગ્રહોની ઉત્પત્તિ વિષે બધી બાબતો રહેનારથી સમજી શકાય તેવી નથી અને તેથી અહીં આ ફક્ત પ્રુપ્ત બાબતો સમજાવી છે. આ વિષે વધારે સપૂર્ણ માહિતી માટે જુઓ Chamberlain and Salesbury Geology, Vol II ch I and II અને Geikie's Geology Vol I, p 19.

સતી મુની ૩ ૦૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

બહારની આતુ ગોઠાઈ જતી અને વધારે મગીન પાતુવાળા પદાર્થો અદ્ય રહી જતા, એ તો સ્વાભાવિક છે આ પ્રમાણે કેટલોએ સમય ગયા પછી પૃથ્વી ધીમે ધીમે ઠી થવાથી તેની ઉપર મજબુત ધબ્બી મધાઈ જ્યો તેમથી પાતી અને હવાના નાતોનરજી બધાવા ધીમે ધીમે વાસ્તવિક ઉપમામાન થયા પછી અને આકાશમાંથી વાદળા વરસાદ, અને નદી અને સમુદ્ર મુદ્દી પાણીની ગતિ સ્થાપિત થવાને નેહએ તેની પરિસ્થિતિ મળ્યા પછી વનસ્પતિ અને મૃદુભ પ્રાણીઓની જીવંતી સરજાત થઈ પડે તો ધેલાઈને પાણીની મદદથી નના થયે. બધારા માથા અને નરી જાતના પંથરો અને ચિનાઓ મનનાગમાળા જે જે મમયમા નના થઈ બરાયા અને તેના પંથરો મળ્યા તે મમયના વનસ્પતિઓ અને પ્રાણીઓ મુળી વાગ તેમા દબાઈ રહેના હોય છે અને તેમના અસનના તલો તો બનાઈ જાય છે પણ તેમના અગ્રણેનો આગેન આના પથ્થરના રૂપમા જગાઈ રહે છે આ આકારને બમ્રે જમા રાંસી નહો છે તેની મદદથી પૃથ્વી ઉપર જુદે જુદે સમયે રહેના પ્રાણીઓ સમર્થ અગત્યની રિગતો જાણવાની મળે છે તે ઉપરથી મિદ્ધ થયુ છે કે પૃથ્વી ઉપર વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓને ગહેરાને અનુકૂળ વાતાવરણ સ્થાપિત થયા પછી ધણુ સમય પછી જ મનુષ્યના પુગના થરોના લાગે છે *

પૃથ્વી એ નુ છે અને તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ તે જોવા પછી 'પૃથ્વીની ઉમર' એટલે નુ તેજુ સ્પષ્ટીકરણ કરવું જરૂરનું છે પૃથ્વીનો પૂરો ઇતિહાસ ચોક્કસ રીતે જાણવાના આપણી પાસે સાધન નથી પરંતુ તે ઇન્દિહાસના કેટલાએક અગત્યના અને માગંગા બનાવે. સમયી આપણે ચારી બાતથી મેગરી સજીએ તેમ છે એવ તો પૃથ્વી (સગીન) ધન રૂપમા આવી તે અને બીજી આ નન રૂપમા આના પછી હવા અને પાણીની વાસ્તવિક પતિ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા પછી નના થઈ અને પથ્થર બધારા લાગના તે અને ત્યાર પછી પ્રાણીની જીવંતી સરજાત થઈ તે આ અને આવા બીજા અગત્યના બનાવો દ્વારા મળ્યા તેનો નિષ્કૃષ્ઠ ધાન તો પૃથ્વીની ઉમરનો નિષ્કૃષ્ઠ કથો એમ કહી શકાય આપણે આ ઉપગત બીજી વિશાઓમાંથી પણ આ સમયી ના જાણવાનું મળે છે, તે, નીચે જોઈતું આ મર્વ રીતોમા કાગના નિર્ણયને માટેનો સમય/લાખો અને કુરોડો વર્ષોનો ગણવે પડે; તેથી બ આ નર્વ; પામવાનું નથી, મનુષ્યના ઇતિહાસમા ધણો ખરો હીસાન સૈકા અને શત થી યાય છે, પરંતુ મનુષ્યના મો વડો આયુષ્યના પ્રમાણમા સાશ્વત ગણતા પૃથ્વી સુર અને અ જોવા

* જાનન પ્રમાણે “ મનુષ્ય અને સર્વે પ્રાણીઓ સાથે કલેષન થયા હશે ” એ મત ૫૦-૬૦ વર્ષ જોડવાનુરૂપમાં ધાતુ મળ પામતો તે વખતે ધર્મોધ પાત્રીઓ ફેસીડો સેવાના કારસ્થાન છે અને મનુષ્યની શ્રદ્ધા બનતરના હોવાથી તે સબથી કાઢ પણ વાત કરવાની ના પડતા સદમા રે હિંદુ ધર્મની કીવસુરી અને ખાસ કરીને ઉપનિષદોમા ઉત્કાન્તિવાદની વસ્તુતમા પાલ વાચવામા આવે છે હિંદુ ના શાસ્ત્રોમાં પણ મહેલા ત્રાપ મ રથ, કૃમ, અને વશદ એ પ્રાણીઓની ઉત્કાન્તિના માત્ર રાક છે અને બાકીના સત્ત જાતોનો મનુષ્યની માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉત્કાન્તિથી અગ્રીના પગથીઆનુ જાન કરાવે એમ કહેવાય છે

વિશાળ પ્રાંતોની વિભૂતિઓ નાખે અને કરોડો રૂંઠામાં ગણાય એ નાભાનિક છે અને તેથી જ
 વિદ્યુત્તંત્રિઓ અને નિયારણોએ શ્રદ્ધાડના પ્રત્યક્ષાળને કરોડો રૂંઠામાં ગણે હશે

પૃથ્વી પૃથ્વી ધન (અગ્નિ) રૂપમાં આવી હશે તે પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાને લો. ૨ ની
 અને મીન મહાન મનુષ્યસાહિત્યોએ જીવ જીવ પ્રત્યે કયા કે તેમાં બેન્ડ નામના
 અમેરિકાન પ્રોફેસરની ગીત ઉત્તમ નામે છે પૃથ્વી એક અમથે પ્રવાહી અથવા અધપ્રવાહી
 રૂપમાં હતી તે વખતે તેનું ઉષ્મામાન (Temperature) કેટલું હતું તે જાણવાને પ્રયત્નો
 કર્યામાં આવ્યા છે, પૃથ્વીમાં સરથી વધારે જથ્થામાં ગળી આવી રહ્યાં છે પ્રવાહી રૂપમાં
 વાવવાને ઓછામાં ઓછા ૧૩૦૦ C જેટલા ઉષ્મામાનની જરૂર પડે છે વળી પૃથ્વીનું હાનુ
 ઉષ્મામાન કેટલું છે તે જાણવાને જમીનમાં ખાણ ખોદીને માપ લઈને શોધી કઢાડવામાં
 આવ્યું છે કે ૭૭ ફૂટ ઊંડા જવાથી ૧ F જેટલો ફેર પડે છે આ ઉપરથી ગણતરી કરવામાં
 આવી છે કે પ્રાથમિક ૧૩૦૦ C ના ઉષ્મામાન ઉપરથી મપાઈ ઉપરના હાનના ઉષ્મામાન
 જેટલું પૃથ્વી પૃથ્વીમાં ઓછા ૬ કરોડ વા લાગે એવી પૃથ્વીને રૂપ રૂપમાં આ રાને આ
 દિશાએ ૬ કરોડ વર્ષ થયા હશે

ખગોળશાસ્ત્ર અને ભૌતિકશાસ્ત્ર એ બન્નેએ સેવા કરીને પૃથ્વીના જળનો નિશ્ચય
 કરવાને એક બીજાને સુક્તિપૂર્વક રજૂ કરી શોધી કઢાડ્યો છે પૃથ્વીની પોતાની ધરી ઉપર
 ફરવાની ગતિ ઓછી થતી જાય છે આ ગતિ પૂરી કરવાને દરેક સેનના અંતે ૨૨ સેકન્ડ
 જેટલો વધારે કાગ લાગતો જાય છે એટલે કે દિવસ પણ તેટલો નાનો થતો જાય છે
 માથના તરીકે ઈસ ૧૬૧૬ નો કોઈ પણ દિવસ ઈસ ૧૮૧૬ દિવસના કરતા ૨૨
 સેકન્ડ નાનો હોય છે આ ગતિ ધીમી પડવાનું કારણ પૃથ્વીના પાણી અને વાતાવરણ ઉપર
 ભરતીઓનું ખેંચાણ મનાર સૂર્ય અને ચંદ્ર છે, બાહ્યમીટન અથવા ગાડીના પેડાની ઉપર
 જેમ ક્રૂપ ઓછી કરનાર એકની અસર થાય છે તેવી અસર આ પાણી અને હવાના આવ
 રણની થાય છે પૃથ્વીની ગતિની વિરૂદ્ધ દિશામાં આ ભરતીની ગતિ હોવાથી પૃથ્વીની ગતિ
 નબળા પડે છે આ દિશાને એક અમથ એવો હશે કે જ્યારે પૃથ્વીની ગતિ હાલના કરતા
 વધી જ વધારે હશે હવે પૃથ્વીનો આકાર નારંગીના ધાટનો છે એ બધા જાણે છે, પરંતુ
 તે કોઈ નારંગીના જેટલી બધી દુર્ગાઈ ગમેલી નથી એટલે કે કુદરતી કુદરતી પૃથ્વીનું અંતર
 તેના મધ્યના વ્યાસ (Equator) ના કરતા ફક્ત ૧૭ માઈન જેટલું નહાતું છે
 સાદી પણ અશુદ્ધ ભાષામાં કહીએ તો તેની ઉંચાઈ, તેની પહોળાઈ જે ૮૦૦૦ માઈલ
 છે તેના કરતા ફક્ત ૧૭ માઈન જેટલી જ ઓછી છે આ પ્રમાણે પૃથ્વીના રૂપમાં સપાટી
 ઓળાકાર કરતા જે ફેર થયો છે અને જરા દળાથેલા ગોળા જેવો આકાર થયો છે તે પૃથ્વી
 ધન રૂપમાં આવ્યા પછેના જ થયો હશે, કારણ કે સાર પડી આકાર બદલાવો મુશ્કેલ છે
 ૮૦૦૦ માઈલમાં ૧૭ માઈન જેટલો ભાગ દુર્ગાઈને ઓડા થયો તે વખતે પૃથ્વીની ગતિનું બેર
 ત્રણ ટકા જેટલું વધારે હશે એમ ગણતરી કરવામાં આવી છે અને આ ગતિ કેટલા પ્રમા

જુમા ઓગ્રી થાય છે તે ઉપર પ્રમાણે તે જાણનાથી લા. કે.નીને મિ. કરું છે કે જે પૃથ્વીની ધનીશ્રેણી ૬૦ કરોડ વર્ષ કરતા વધારે સમય પહેલાં નહીં થયું હોય.

પૃથ્વીની ઉત્પત્તિના ઝગની વધારેમા વધારે ૮૬ નખે કરાને મુર્ચ તરફથી પણ મળે છે. સૂર્યના તેજ જિનાર પૃથ્વી ઉપર વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓની જીવન, અસાધ્ય થઈ પડે પૃથ્વીને મૂર્ચના તાપનો લાભ ન મળે અને વોમ (અવકાશ) માં પોતાની મેળે જીવી પડના દેવામા આવે તો પૃથ્વીનું ઉષ્મામાન બગ્દ, કરના પા-૨૮૦, ૧૬૩ મી જેટલું ઓછું થઈ જાય અને પાણી બધું જ ફના રૂપમા જ રહેનાથી પ્રાણીજીવન અત્યંત થઈ પડે આમ દોનાથી મરતું તેજ જગ્યા સમયથી પૃથ્વી ઉપર પડતું હશે કે મૂર્ચનું તેજ રૂપી રીતે બનતું હશે ? એ પ્રશ્નો અગત્યના થઈ પડે છે. સૂર્ય એ વગધમના અમિતો ગોળો છે એમ કહેતું એ તકન ખરું નથી કારણ કે કોનસા જેના પાંચનો આ અમિ હોય તે થોડા હગર વાયમા બળીને ખાખ થઈ જાય. પરંતુ સૂર્યનો આ તાપ, ઓ સમિત, કેટલાએક આનગિક ફેરફારો અને ટેકાઓએ મહાનના પદાર્થો (Meteors) મુર્ચી લેનાથી રહે છે, પૃથ્વી ઉપર મૂર્ચનું કેટલું તેજ પડે છે અને પૃથ્વીની ઉષ્મા જાળવી રાખવાને કેટલી મ. મળે છે એનો હિસાબ ગણતા બૉઈ કે.નીન અને બીજા બૉનિશાસ્ત્રીઓ એસા નિષ્કૃષ્ટ ઉપર આપ્યા છે કે મૂર્ચનો પ્રકાર પૃથ્વી ઉપર બેથી ચાર કરોડ વર્ષથી પડતો હશે અને હવે ૪૦ થી ૫૦ લાખ વર પડી આ પ્રકાર બધ પડે, તે વખતે પૃથ્વી ઉપરની વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓનો પણ નાશ થશે.

ઉપરની ત્રણ ગીત પ્રમાણે ભૌતિકશાસ્ત્રીઓએ પૃથ્વીની ઉત્પત્તિકાળનો નિષ્કૃષ્ટ-વાનો પ્રયત્ન કરા છે, આ નિશાન હિસાબમા જૂન થવામા થયું બહિષ્કારોના છે તે સગની વિવેચન કરવાની જરૂર નથી પૃથ્વીની ઉમર બેથી દસ કરોડ વર્ષની હકમા મુકનાથી પૃથ્વી વિશે જાણાયેલી બીજી મિત્રોતોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાને પૂરતો કાળ મળે છે કે નહીં તે હવે વપારીએ જૂસ્તરશાસ્ત્ર અને જીવિવાના અભ્યાસમાં પોતાના સાક્ષી, દૃષ્ટિએ, નિપજ કરવાના પ્રયત્નો કરેના છે. પૃથ્વી ઉપર બધાયેના થરોને જાતના કેટલો કાળ થયો હશે ? સમુદ્ર ખારો કેમ હશે ? અમુની ખારાત વધે છે કે કેમ ? સમુદ્રની ઉમર શોધી કાઢાય કે કેમ ? પૃથ્વી ઉપર પ્રાણીઓ કેટલા કાળથી જીવતા હશે ? પૃથ્વીપર હાનમા વસના વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓની ઉત્ક્રાંતિ માટે કેટલા સમયની જરૂર હતો ?

પૃથ્વીના ઇનિહાસમા આપણે જોતું છે કે તેણે અધપ્રકાશી અને અત્યંત ઉજ્જ્વલ સ્થિતિ, માથી ઠંડી પડીને હાલનો આકાર ધારણ કર્યો છે. ઠંડી પડતા આપણા સાધારણ અનુભવ

ના પ્રમાણ પૃથ્વીમા રશ્મિમયશક્તિ, ખનિતેષા તે ધાતુમયશક્તિ અને નીચ પદાર્થોનો અસર અને તેમનામા રહેલી ઉષ્મા વિરોધનો વિચાર કરવાથી પૃથ્વીની ઉમરના સંબંધી તપવાનેગ વિગતો મળે છે. પરંતુ આ વિચારસંકેપનાનું પરિણામ બધું મુર્ચી નિષ્કામક નહીં હોવાથી તે સંબંધી વિવેચન બહાર કરું નથી એમું કહેવું બરા છે કે આ નવી રીતથી પૃથ્વી ઉપરની કે.નીનેક ખનિતેષા થોડો નહીં પણ અમર વર્ષો જેટલી પ્રાચીન છે એમ ગણવી કરવામા આવે છે.

પ્રમાણે આપણે કે પી રાખીએ કે બહા નો લાગ પડેના ટોડા પડ્યો દરો અને અન્દગનો લાગ અર્ધપ્રવાહી રહ્યો હશે, તેમ હોનાથી મહાગનો થય માત્રના કચ્ચની થકે અને તેથી પર્વતો અને ઉચાણવાળા પ્રદેશો જુદા થયા હશે

જમીનમા ખાડા ખોદીને પૃથ્વીની અંદરના લાગોમા ઉપમાનનુ માપ લેનાથી એટલુ સિદ્ધ થયું છે કે હજુ પણ પૃથ્વીના અતબગિમા ગગમી નમૂની જ છે અને જેમ ઉડા જઈએ તેમ આ ગરમી વધતી જાય છે ધરનીની સપાટી ઉપરથી આસરે પચીસ માઈન જેટલા ઉંચાણમા આ તાપ એટલો બધો છે કે મરે વસ્તુ પ્રતી પમા હોની જોઈએ પરંતુ તેની ઉપરના પથ્થરોનુ દબાણ એટલુ બધુ હોય છે કે આ પ્રમાણે એક સગીન પદાર્થના જેટલુ થન હોઈને તેના થન પદાર્થના જ યુગો ખતાવે છે આ પ્રમાણે પદાર્થ કોઈ વખતે લાવાના રૂપમા જવાળામુખી પર્વતોમાથી નીકળે છે, અને તેમાથી નવા પથ્થરો બને છે પૃથ્વી પ્રથમ સગીન રૂપમા આવી તે વખતે પણ ઉપરના થના પથ્થરો અને પર્વતો ઓગળેના રૂપમાથી મગીન રૂપમા આ વા'હરો ઓગળેના પથ્થરો દરીને જે રૂપ ધારણ કરે છે તેના દરતા ખીજી જાતના પથ્થરો પાણીની મન્થી બને છે પાણીના અને નદીના, ઝાણાના અને બરફના નેરથી પર્વતો ધીનાઈને તેના ન્હાના દુન્ડા બનીને પ્તી થાય છે અને રેતી મિગેરે પદાર્થો આથી પાઠા નના થશે બધાય છે આ થગેને પણ માર્ક નખતે લાવાની સાથે સમ્બંધમા આવવાથી તપી જઈને અથવા તો પૃથ્વી ઉપર ગચ્ચીઓ પડવાથી નવા પર્વતો બધાની વખતના પ્રયાદ દબાણને લીરે નનુ રૂપ ધાણુ કરુ પડે છે આ પ્રમાણે જુદી જુદી જાતના પથ્થરના થરો મધાતા-૧૫ છે પ્રત્યેક જાળના પથ્થરોનાં ૩૫ અને ચુલુમા ફેર હોવાથી તેમ જ તે પથ્થરના થરોમા તે સમયના પ્રાણીઓના અવશેષો (ઝોંગીનો) ની જવાથી દરેક થરના મળતો નિર્ણય થઈ શકે છે દાખના તરીકે મુખ્યાનિ દાપુમા દેખાતા કાળા કુગરો અને આપાતેરનો કુગર તેમ જ નમદાની ખીજીમાથી મળી આવના વાકર અને સુનળના પથ્થરો દિમાનય પર્વતના કરતા પણ પ્રાચીન સમયના છે પૃથ્વી ઉપરના થરો અસખ્ય માઈન લાના હશે પણ દરેક થર વાઈ ૫૦ ઉંચા અને ઊંડા હોતા નથી આ સંધળા થરોની એક દગ જાડાઈ આગરે ત્રણ લાખ શીટ એટલે ૬૪ માઈન હશે નવા થરો ખાજતા થરો વખતે આ' છે નાઈન જેવી જગત નદીથી પણ ૩૨૦ વર્ષ ફક્ત એક પુટ જેટલો નવો થર આધી રાખાય છે, અને એક દર સરેરાશ લેતા ૭૦૦ વર્ષ એક પુટ જેટલો થર બધાય છે આ હિસાબે આ બધા થર બધાતે આસરે ૧૦ થી ૧૩ કરોડ વર્ષ લાગ્યા હશે એટલે પૃથ્વી મગીન રૂપમા આવ્યા પછી અને વાતાવરણ અને પાણી અનુકૂળ રૂપમાં આવ્યા પછી નવા થરો બાધાને અનુકૂળ પરિસ્થિતિ સ્થાપિત થયાને આગરે દસ કરોડ વર્ષ થયા હશે,

સમુદ્ર એ પૃથ્વી ઉપરના સહિસાઈદ્યના દેખાવોમા એક ધણો જ ભેન્ય, વિશાળ અને મોહક દેખાવ છે. પર્વતોમા, ખેનરોમા અને સમુદ્રથી દૂર રહેનાગ મનુષ્યને પહેલી વાર સમુદ્ર જોવાથી જે આનંદ થાય છે તે અવર્ણનીય છે, તેની જ રીતે હમેશ અમુદની પાસે રહેનાગ અને ક્રમત આમશ

અને પાણી જોનાર મનુષ્યને હિમાચલના પર્વતો અને તેના ઉપર શિખરો ઉપર જોતા અને તેની ઉપર ચડનારી રેલ્વેની કિનેટી જેની હિમરેખા બસતી લીની (Snowline) જોતા જે આનંદ થાય છે તે પણ અવલોકનીય છે. પરંતુ આ અવલોકનીય રીતે બને છે અને તે સબધી માન મેળવનારી આ રેખાઓની ભ્રમતા અને નિર્ણયમા કેમ નધારે. થાય છે, સમુદ્રના પાણીમાં ખારાશ કયાથી આવી? ખરેખર કાઈ જાણુથી તો આવેલી નથી જ પ્રાથમિક પૃથ્વીમાંથી વરાળના રૂપમાં રહેતું પાણી ફરવાથી પર્વતો સમુદ્ર બન્યો તે બખતે તેમાં ખારાશનો ભાગ થતો જ જોડો હતો અથવા ખીલ કુલ ન હતો એમ ખીલ શકાય અમુદ્રમાં અત્યારે ખારાશ ધણી જ છે તેની અદ્ય મીઠા શિવાય ખીલ પાંચ પાંચ છે તેમાંથી ફક્ત મીઠું લુદ્ધ કાઢીએ તો એટલું નીકળે કે પૃથ્વી ઉપરની કોરી જમીન ઉપર જ્યાં પાણી છે એ તો દરેક ઠંડાએ ૪૦૦ ફીટ જેટલો. હિમાચર થાય આનું જલ મીઠું અસરના પ્રાથમિક અમુદ્રમાં નહોતું પરંતુ ધીમે ધીમે જમીન ઉપરના પથ્થરો અને શિવાઓમાંથી નદીઓ વડે પોનાઈને સમુદ્રમાં મંજેતુ હોતું જોઈએ. નદીઓમાંથી સમુદ્રને મળતું પાણી ખાંડે ટોતું નથી. તેવાત ખરી છે પણ કેમ વર્ષ આ નદીઓમાંથી ૬૫૦૦ ધન માર્કન જેટલું પાણી સમુદ્રમાં જાય છે તેમાંથી ફક્ત પાણી વરાળ રૂપે ઉડીને આમાંમાં જાય છે પણ પાણીમાં રહેના જોડાણોના નત્વો સમુદ્રમાં જ રહે છે, આ જ કારણથી તળાવો અને મગરોનાં પાણી નદીના પાણી કરતા ખાંડે હોય છે, અરો આથી જ દર વર્ષે સમુદ્રની ખારાશ વધતી જાય છે. તે કેટલા પ્રમાણમાં વધતી જાય છે તેનો અદ્ય જ કરી સમય તો અમુદ્રની અત્યાર સુધીની જ રાજ્ય ભેગી થતા કેટલા નર થયા હશે તેનું અનુમાન થઈ શકે તો માટે પૃથ્વી ઉપરની, સુધળી નદીઓના પાણીના પૃથકકરણુ ઠવવામાં આયા છે અને તે નદીઓ વાટે અમુદ્રમાં કેટલું મીઠું જાય છે તે શોધી કહાડવામાં આનું છે દરવર્ષે ૧૪૭૪૫, ૫૪૫૪૫ કરોડ, ટન જેટલો ખારાશનાનો પદાર્થ મળતો મળે છે આ હિસાબે સમુદ્રમાં રહેતો કુલ ખારાશનો ભાગ ભેગો થતા ૮ કરોડ નર થયા હશે, કેટલાએક કાલોને લીધે આ આકાશમાં મુનારા કરીને સમુદ્રની ઉમર આશરે નવ કરોડ વર્ષની જ અકાષ છે એટલે કે નવ કરોડ વર્ષ પહેલાં સમુદ્રની દયાતી પહેલાં પૃથ્વીની પરિસ્થિતિ ધણી જ ગરમી અને તાપને ચીરે ગ્રાણી, અરો વનસ્પતિની દયાનીને માટે અયોગ્ય હતી.

પૃથ્વીની ઉપર કામમાં વમતા ગ્રાણીઓ મગનીના થરોમાં ગળી આવતા પ્રાચીન ગ્રાણીઓના અવશેષો (કોમીનો) કરતા જુદા પ્રમાણમાં છે, તે જના તેમનામાં મળી આવતા ૩૫ અને ૪૫ ન સાન્નિધ્યને લીધે તેમની ઉત્ક્રાન્તિનાં પંગથી આ અમની મરિતી મળી શકે છે એક કુદરતી નિયમ પ્રમાણે ગ્રાણીઓની પ્રત્યેક જાતની સંખ્યામાં બેહુ વધારો થઈ

* સમુદ્રમાં રહેલા પદાર્થોમાં મીઠા શિવાય ખીલ વસ્તુઓ પણ છે તેમ જ મીઠાનો સુધનો ભાગ નમિયા સમુદ્રમાં રહેતો નથી પરંતુ મીઠાનો મોનિયમ ક્લોરાઈડનો (sodium chloride) એક ભાગ સોડિયમ ખીલ પોના પાણી રહેતો દેવના સમુદ્રમાં જ રહે છે તેથી આ મધળી અમની સોડિયમના રૂપે જ થાય છે પરંતુ રહેલો સમગ્ર મધળીને માટે આ વિવન ઉપર જ રહેતી આવી નથી.

૧. ૨. મગનીના નામ ૧-૨-૦ એન એમ રિપાઈએન્ડ કપની, મુબાઈ

સમ્પત્તિ નથી હાથના તરીકે પ્રાણીઓના એ- જોખમાની એક ક તા નવાજે જોખ થાય તે
આખા તેમા લાઈ થઈને બીજા બધા મરી જાય છે અને તે જાતનુ એક જ જોખ ઉપર
રહે છે અને આ જીવના પ્રાણી ઈર્ષા હમેશા રાધા મનુષ્ય અને નિર્દય હોય છે તેમ જાતનુ
નથી પણ આ પ્રાણી તે જ જાતના બીજા પ્રાણીઓ કરતા જીવવાને માટે સારી વધારે લાચર
તેના તે જ જીવી રાખે છે આ વાચનન મેળવવાને પછીએ અને પ્રાણીઓને પોતાના રૂપમા
અને સરીખમા ફેરફાર કરવો પડે છે અને આ ફેરફાર કરવાની જરૂરીઆતને વીધે જ તેમના
માથા જુદા પ્રાણીઓ ઉદ્ભવ થાય છે હવે આ જાતની ઉદ્ભવિ એની બધી ધીમી હોય
છે કે મનુષ્ય હજારો વર્ષ પછી પૃથ્વી ઉપર રહ્યા પછી પોતાની નજીકના પ્રાણીઓમા
આના ફેરફાર જોઈ શક્યો નથી અન્યત્ર મનુષ્ય પોતાની મનુષ્ય જુદી જુદી જાતના વન
સ્થાન અને પ્રાણીઓના સરસ રીતે રી જાતિઓ બનાવી નકે છે, પરંતુ તે જાતની નથી
પણ મુખ્ય છે આ પ્રમાણે આવા ધીમી ફેરફાર દોરને લીધે સારા પ્રાણીઓની ઉદ્ભવિ
માટે થયો જ નિતાળ સમય જોઈએ પ્રાથમિક પૃથ્વીમા પ્રાણીઓના પહેલા જિન્દગી લખવ
થયા તે સમયનો નિર્ણય કરવાને આપણી પાસે કુ ત્રી સામગ્રી નથી હારણ કે આ ફેરફાર
કેટલી ગતિવિધિ થાય છે તે જાણવાને આપણી પાસે સાધનો નથી તે પછી આ સમયને
ઓછામાં ઓછા ત્રણ કરોડ અને વધારેમા વચાર આશરે ત્રાસ કરોડ રૂપ થયા હશે । હાથના તરીકે
મનુષ્યના હાથના ધણ જ પ્રાચીન હથિઆરોના અવશેષો વિગેરેની ગોઠ ઉપરથી એમ જણવાય
છે કે હાનના મનુષ્યને મગ્નુ આવવુ એક પ્રાણી આશરે વીસ લાખ વર્ષ ઉપર પુછડી વચર ।।
વાદરાની સાથે રમતુ હશે, પોતાની આગળ પાછળના પ્રાણીઓ ઉપર પોતાની સરસાર ફેરફાર
કના અને અમનમા મુખ્યા માટે પદલાં તો તેણે " મગજ " બનાવવાની તૈયારી કરી હશે,
પછી હજારો વર્ષો પછી આના પ્રયત્નો થયા પછી મગજ સમવાની " એપરી " મગજુત
થઈ હશે ત્યાં પછી બીજા પ્રાણીઓવી પોતાની રૂપા કરવાને માટે શુદ્ધિઓ બનાવવાને,
પથારો ફેરવાને, લાકડી ફેરવાને માટે થોડા હાથના રૂપમા ફેરફાર થવાને હજારો વર્ષ લાગ્યા
હશે આવા ઘણા પ્રયત્નો પછી ઘણા કાળે મનુષ્યને હાથનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયુ હશે જેમ
પોતાની અકન્ય વધતી થઈ તેમ પોતાના નખ અને દાંત વડે કામ કરવાનુ મૂળને હથિઆરો
બનાવવા લાગ્યા, આ હથિઆર પહેલા પથ્થરના હતા, પછી કાસા અને લાખમા હથિઆરો
બનાવવા લાગ્યા મનુષ્યના બનાવેલા સર્વથી પ્રાચીન, પથ્થરના હથિઆરો આશરે દોઢ લાખ
વર્ષ પહેલા બોએના ચરોમાથી મળી આવે છે તે સમયથી મનુષ્યને હાથનુ રૂપ પ્રાપ્ત થયુ
હશે, હારણ કે સાર પછી તેના રૂપ અને સરીરમા ફેરફાર થયો હોય તેમ લાગતુ નથી પરંતુ
તે સમયે તેને અતિ કેની રીતે સજાગવો તે અચના તો પોતાના હાવભાવ અને ચિતારો
કેની રીતે દર્શાવવા તે સખન્ધી લાસારાન' ધણુ કરીને ન દોષુ એટલે કે આશરે દોઢ લાખ
વર્ષથી મનુષ્યનો આજ રૂપમા જાં ફેરફાર થયો નથી જે કે તેની માનસિક અને આધ્યા
ત્મિક, શક્તિનો વિકાસ સતત ચાલુ રહ્યો । પ્રાણીઓની ઉદ્ભવિ વિષે આ બધી માહિતી

ઉપ થી એમ અનુમાન થઈ નકે છે કે પૃથ્વી ઉપર પ્રાણીઓના પ્રથમ પર્વના આગ ૧૫ કરોડ વર્ષ ઉપર થયા હશે અને મનુષ્ય આસપાસ ૨૦ લાખ વર્ષ ઉપર પહેલા પોતાના અપૂર્ણ રૂપમાં ઉત્પન્ન થયો હશે ।

આ લેખ ધ્યાન કરતા વાળો યદ્ય ગમે છે પશુઓ નિપજની વિદ્યાગત અને અગત્ય જોના દુષ્ટ દરવો ઉચિત લાગે નથી પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ એ તેનો સમય એ વિષય ઉપર હજી આપણે હા અને ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર આવી શકતા થી-વિજ્ઞાનની પદ્ધતિ સંસારગત જોતા આ જામન ઉપર ઓળખા મોઝા અને વર્ણનમાં વધારે એ હદના નિર્ણય કરતા વધારે આગ રાખી એ નથી છે । આપણે જોયું છે જુદી જુદી ગતિ પ્રમાણે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિના જુદા જુદા ગણનામાં આવે છે । ભૂતિ-વિજ્ઞાનની મં થી ૮ વર્ષ આગતો નિર્ણય ફક્ત ૩ થી ૧૦ કરોડ વર્ષની રચે આકાશ લાગી મુકે છે જુદા જુદા પ્રમાણે આ સમય ૧૦ થી ૧૩ કરોડ વર્ષનો હોયો જોઈએ । જુદા જુદા ઉપતિને ૪ કરોડ વર્ષ થયા હશે એમ નીકારાય છે આ નથી રીતના તુલના કરતા પૃથ્વીની ઉત્પત્તિના ૧૦ કરોડ વર્ષનો હશે, એમ વારંવાર ચોક્કસાઈથી કહી શકાય છે ના થોડો વર્ષમાં વધેના રેડીઅમ સજની સીનને લીધે આ સમય કરોડોનો વધીને અનન્ય, જોઈએ થાય છે, થયો જાય છે, પરંતુ તેની વિચારપદ્ધતિ નિર્ણયમાં નહીં હોનાથી હજી સુધી આગતને સંપૂર્ણ માન આપી શકાતુ નથી પૃથ્વીની ઉમર, તેનો ઉત્પત્તિના, મનુષ્યના વય, મહીના એ નિત સુધી ચોક્કસાઈથી નહીં કહી શકાય નહીં તો પણ મનુષ્યની એ સર્વેથી જો અભિનાના પોતાના જ્ઞાનની હદ વધારવાની છે તે દષ્ટિથી જોતા આ પ્રશ્ન વિવેચન ગુજરાતી વાચનારી આગમને ઉપયોગી થઈ પડશે, એમ આપણે આશા રાખીશું ।

* વધુ વિગત માટે જુઓ A Holmes 'The Age of the Earth' ના પુસ્તકનું અથ લોકલ Science Progress July 1913 મા આવેલું છે તે વાંચવા જોયું છે । વળી આ આપણે પ્રશ્ન A. Hill's 'Introduction to Science' એ પુસ્તકમાં જાતી સરળ ગતિ સમજાવે છે તે સિવાય Science Progress July 1914 મા આ વિષે વધુ સારા લેખો છે ।

સાહિત્ય અને જીવન.

લેખક - રા. પ્રાણલાલ કીરપાગમ દેસાઈ, બી. એ

મામાન્ય રીતે એમ મનાય છે કે કોઈ પણ પ્રજામાં કોઈ પણ સમયે જે સાહિત્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે સાહિત્ય તે પ્રજાના તે સમયના જીવનનું માત્ર પ્રતિબિંબ છે. પ્રજાના જીવનને સાહિત્યના મૂળ ગણી ૩૫ ગણનામાં આવે છે. પ્રજાનું જીવન જો મુદ્દા અને સમર્થ હોય, તેના આચારવિચારો પવિત્ર અને નીતિમાન હોય, જાનનાઓ ઉપર પ્રકારની હોન, આત્મીય ઉચ્ચ હોય તો તેની છાપ સાહિત્યપર જરૂર પડતી જ અને પ્રજાનું સાહિત્ય પણ ઉચ્ચ, સમર્થ અને પવિત્ર હોવાનું જ આથી ઉત્પન્ન પ્રજાનું જીવન જો મુદ્દા હોય, તે રાક્ષસ, દનાયનું અને ગરીબ હોય, તેના આચારવિચારો દુષ્ટ, અપવિત્ર અને અનીતિમાન હોય, તેની કચ્છો અધમ હોય, આત્મીય દુષ્ટ હોય અને જાનનાઓ નીચી હોય તો તે પ્રજાનું સાહિત્ય પણ મુદ્દા, અપવિત્ર તથા નિમાન્ય હોય, એ નિયમ છે.

આ માન્યતાના દૃષ્ટાંત તરીકે આપણુ ગુજરાતી સાહિત્ય આપણે તપાસીએ પ્રથમ તો આપણે આપણુ પ્રાચીન સાહિત્ય તપાસીએ. સુગમતાની ખાતર આપણા દેશમાં અંગ્રેજી વિદ્યાની સરખાતે અનો પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા સાહિત્યને આપણે પ્રાચીન સાહિત્ય કહીશું અને આપણા જીવન ઉપર પાશ્ચાત્ય કેળવણીના સરકાર પડ્યા પછી ઉત્પન્ન થયેલા સાહિત્યને આપણે અર્ધપ્રાચીન સાહિત્ય કહીશું. મામાન્ય રીતે વૃત્તિ હું મહેતાથી આપણા ગુજરાતી સાહિત્યની સરખાતે ગણાય છે. વૃત્તિ હું મહેતાથી માહીને દયાગમ સુધીના સાહિત્યને આપણે પ્રાચીન સાહિત્ય કહીશું અને ત્યાં પછીના એટલે દયપતરામ, નરેન્દ્રજી કાં અને નરદાસજી માહીને તે અત્યાગ સુધીના સાહિત્યને આપણે અર્ધપ્રાચીન સાહિત્ય કહીશું.

આપણા પ્રાચીન સાહિત્યમાં ખાસ કરીને આપણી દૃષ્ટિએ શું પરે છે? મામળા અને કેટલેક અંગે પ્રેમાનંદ બાદ કરીએ તો સરળતા પ્રાચીન સાહિત્યકારોએ માત્ર ભક્તિના જ લાગણી લખેલા છે. પ્રેમાનંદ પણ પુરાણોમાંથી વળતું લઈ તે ઉપર જ આખ્યાનો લખ્યા છે. અહીં કારણ શું? તે સમયે આપણી પ્રજાના જીવનમાં ભક્તિ જ પ્રધાન પદ હતી તે સમયના એકાં આપણી માફક આવ્યા બધા બ્યવહારમાં ગુલામ તા નહોતા તેઓએ આ સમારની બસા રત્ના જેવી હતી પ્રભુમય જીવન ગાળી આ સમારના જન્મમગ્નના કેળવણી મુન્ત થતું, એ જ તેમના જીવનનો મુખ્ય આદર્શ હતો તેમનો આ આદર્શ જરોનર હતો કે નહીં તે એક નિરાળો પ્રજા છે અને તે સમયની ચર્ચાને આગળ આપણા વિષય માથે સીધો સંધ નથી પણ એ એક જાન તો અપ્રકૃષ્ટ છે કે આપણા પૂર્વજો આપણા કરતાં વધારે સતોષી અને સુખી હતા અત્યારે આપણે અનેક ઢિંગામાં પ્રવર્તી કરી છે, પરંતુ નેનાથી આપણા મુખમાં વધારો થયો, કે તેમ કોણ કહી શકે? મેલ્, મોટરકાર, એરોપ્લેન વગેરેની મોપોથી આપણે જગ્યાજગ્યા વચ્ચેનું અંતર કમી કરી સરળતા છીએ લોક મોટેમની કે તામા છેવટા ગણતરી પ્રમાણે આપણે અહીં-

આથી પાંચ છ વિવિધમા વિનાયન જઈ ગઈશું એ વાત ખરી છે, પરંતુ 'એનાથી એ સિદ્ધ થઈ ગયું નથી કે આપણા પૂર્વજો કૃતા એક એકનું પણ વહેના સ્વયંમા જનાને આપણે સહિતમાન થયા હીએ પરંતુ આ એક નિગમી બાંધત છે મુખ્ય વાન તો એ છે કે આપણા પૂર્વજોના જીવનનું મધ્યમિદુ ધમ હતું અને તેથી જ તેમના સમયમા ઉત્પન્ન થયેનું સાહિત્ય પણ મોટે ભાગે માન ધાર્મિક સાહિત્ય જ છે

આપણું અભ્યાસુ સાહિત્ય તથાઓ મરેજી સાહિત્યની સંખ્યામળીમા આપણું સાહિત્ય તદ્દન નિર્માણ્ય લાગે છે એ વાન તો પ્રત્યેક મનુષ્ય જુનુન કરશે પરંતુ મરાઠી તથા બંગાળી સાહિત્યના પ્રમાણમા પણ આપણું ગુજરાતી સાહિત્ય તો હજારો ઉતરતું છે, એમ તે નાહિત્યના અભ્યાસીઓનું માનવું છે

આપણા નિર્માણ્ય સાહિત્યો માટે ઘણે અરે આપણું નિર્માણ્ય જીવન જોખમદાર છે જે પ્રજામા પરોક્ષગમનને માટે કોષાને તિગ્ગકાર દોર છે એટલું જ નહીં પણ પગદેશ જનારાઓને લોકો પાપી સમજી તેમને અનેક રીતે કનડે છે તેમને નાનમદાર મકે છે તેમની પામે દેહશુદ્ધ પ્રાપ્તિના રંગવે છે તે પ્રજામા માત્ર મોખ આજ કે આદસિદ્ધ વૃત્તિથી પ્રેરણા પગદેશ જનાની દામ ખાલુ મોટે ? આમ પરંતુ જનારની મખ્યા લ્યા ઓઝી દાય લ્યા તે પડી પ્રજાના સાહિત્યમા પ્રવામના, પરદેશીઓના રીતરીનાનેના, અભ્યામના બધેની આસા કેરી રીતે રાખી શકાય ? જે મેઝ, મેઝોપાર્ડ, જે વીરીચમ્પન જેવા પ્રવામીઓ અને જુગોગ સાત્રીઓ આપણી પ્રજામા કેરી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે ? અને તેવાઓના વગર આપણા સાહિત્યમા જુગોગશાસ્ત્ર ગોષ્ઠભોજના પુત્રતે જ કેરી રીતે હેઈ શકે ? જે પ્રજામા ઊકગ ઊખરીઓને નાનપણથી જ ધજાની દેવામા આવે છે, યુવાન સીપુરોને એક બીજા સાથે પ્રેમમા પડનાના પ્રેમ જ આપવામા આવતા નથી, લ્યા યુવાન સીપુરોનો મિતભાનો પવિત્ર અમાગમ પણ ગમની નજીથી જેવામા આવે છે, પગલેના સીપુરોને પણ સગા બદામાઓની દાગરીમા કે જનદરમા એક બીજાથી આના નાખી જતું પડે છે તે પ્રજામા સ્વાભાવિક પ્રેમમના દાઓ તથા નવનચાઓ કે નાખે ઉત્પન્ન જ કેરી રીતે થઈ શકે ? જે પ્રજામા મુજામે એક બીજા સાથે અનેક જાનના બેદ ગખી નિગતર અગમા ? અગમા જ ગયા કરે છે, એક બીજાને અકના જ અભાગઈ જવાય છે, અદ્ધ થઈ જવાય છે લ્યા પરા પૂરથી આની આવેલી મિ પ્રમાણે નિત્યના જીવન-મરદામા વર્તનું પડે છે, આભાર વિચારમા મહેજ પણ સીડાની બદા જવાનું તો દાગ, મીકા કે તિગ્ગકારને પાત થવાય છે, તે પ્રજામાં ગ્વમાન, મમજાન કે સ્વનત્રતાનું સાહિત્ય કેરી રીતે ઉદભવી શકે ? દુકામા દટેનાનું કે આપણા મુગ, કુનિમ ને દમાપના જીવનની અસર ઘણે ભાગે આપણા સદિ પ પા થયેલી છે અને તેને થીરે જ આપણું સાહિત્ય નિર્માણ્ય માન્ય પડે છે

પ્રજાનું જીવન અને સાહિત્ય વચ્ચેના સંબંધની આ એક બાલુ છે પરંતુ પ્રજાજીવન એ સાહિત્યનું કાજ છે એ વાન તથા મનુષ્યો અને તેમા ખામ કરીને મમથે લેખકો અને

પ્રજાના નેતાઓ ગ્રીકારતા નથી તેઓની માન્યતા જોઈ, કે કે પ્રજાજન એ સાહિત્યનું
 ધારા નથી પણ સાહિત્ય એ પ્રજાજનનું ધારા છે તેઓ એમ કહે કે પ્રજાનું સાહિત્ય
 ઉચ્ચ (૧), મધ્ય (૨), સાહિત્ય પ્રજામધ્ય ઉચ્ચ આસપોસ એ અને બાનનાઓ રજુ
 કરે, તે જ પ્રજાજન ઉચ્ચ અને સમય થઈ શકે આ. સિદ્ધાંતી આનીનીમા તેઓ
 અનિદાસિત પુરાણા રજુ કરે છે પ્રથમ તો આપણા જ દેશો ઇતિહાસ તપાસો. હિંદુ
 જ્ઞાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ બાલુપર મૂળી આપણે મધ્યકાળનો ઇતિહાસ તપાસીએ હિંદુ
 જ્ઞાનના મધ્ય-કાળના ઇતિહાસમાં નર. તથા નીચ પ્રજાનો ઉચ્ચ એ બે બનાવો પ્રયેક
 હિંદુના મનમાં અભિમાન ઉત્પન્ન કરે એના બનાવો છે રામનાસ, વૃષભમ, એકનાથ-તથા
 જ્યગમ રામીએ ઉત્પન્ન કરેના સમર્થ સાહિત્યના બળદ જ મહાન્ શિનાજી, તથા તેના
 બાહુર અને નરેરા અને નવમપ્રેમી મૈનિદાની, ઉપતિ થઈ કે ગમદાસ અને, વૃષભમ
 જેવા, મધ્ય સાહિત્યકારો તરફથી પ્રજાને પ્રેરણા ના થઈ હોત તો વિવાજી તથા, મરાઠા સાત્રા
 જ્યેથી ઉપતિ લાવે જ થઈ હોત નીચ પ્રજાની ઉત્પત્તિ તથા ઉત્તરિ પણ આના જ
 બળો પ્રજાને થઈ છે વૃષભીતાસ, નાનક અને જીગ જેવા ઉત્તર હિંદુજ્ઞાનના ધર્મસુવાર
 કોએ પ્રજામાં બળ આપે, એનું મધ્ય સાહિત્ય ઉત્પન્ન થઈ હોત તો નીચ પ્રજાની ઉત્પત્તિ
 કે ઉત્તરિ ભાવે જ, થઈ હોત હિંદુ દેશના ઇતિહાસ તરફ દષ્ટિ નાખે. બનીઅન તથા
 મિડન જેના સમર્થ લેખકોના પ્રતાપથી જ હિંદુના ઇતિહાસ તથા પ્રજાજનમાં મહાન્
 પરિવર્તન કરાવનાર “ધુરીટન” દિવ્યાન ઉત્પન્ન થઈ છે અને એના સમય સાહિત્યના
 બળદે જ, પ્રજા ગજગીય, ધાર્મિક તથા સામાજિક પરિવર્તન કરા મહિતમાને થઈ હતા.
 જાનના જગદિષ્ઠા પરિવર્તનનું એક સમય કાળુ તે સમયના ક્રેન્ચ, લેખકો, જ છે
 વોલ્ટર, રસો, હીટરો, મોટમર, દરો અને આભેરાવનાર જેના મટાન્ લેખકોનાં
 લખાણો જાનના પરિવર્તનના જેના કારણો, નથી મિસ્ટી લોકોનું ધર્મપુસ્તક માર્શનન
 બાદ દરીએ તો આનુનિક દુરોપના ઉપનયનદારમાં કોઈ પુસ્તકે અદ્યુત સસર
 કરી હોય તો તે પુસ્તક રમેણ “સોશીઅલ કોન્ફેક્ટ” છે રૂમીઆમાં હાનમાં ચએના રાજ
 કાય પરિવર્તનને માટે પણ ઘણે અંગે ત્યાના, સમર્થ સાહિત્યકારો જવાનર છે આપણા
 દેશમાં અને તેમાં ખાસ દરીને બગાળામાં આત્મભિનાં ભકિતને માટે લખાવના બહીમના એક
 કાવ્યે કેટલી મહાભક્ત અસર કરી છે.

૧૧. ત્યારે અત્યારે આપણી સમક્ષ એ મત ઉભો થાય છે કે સાહિત્ય એ પ્રજાજનનું
 કારણ છે કે પ્રજાજન એ સાહિત્યનું ધારણ છે માટે માનનું એમ છે કે સાહિત્ય એ પ્રજા
 જનનું ઉલ્લેખ એક બીજા પર અસર કરે છે તેઓ અને એક બીજા સાથે નિકટ સમઘની બેઠા
 વળા છે માટે જો આપણે આપણા દેશનું, આપણા ગુજરાતનું પ્રજાજન, ઉચ્ચ બનાવવું હોય
 તો પ્રથમ આપણા સાહિત્યને ઉચ્ચ બનાવવાની આવશ્યકતા છે આપણા સાહિત્યકારોએ આપણું
 પ્રજાજન ઉચ્ચ બનાવવામાં ઘણા બધાંનો ફાળ આપ્યો છે, એ ‘વાત’ આપણા સાહિત્ય
 કારોની જાણ મહાન્ બની નોંધે નહીં.

આ રાત્રી તો અત્યારે મર્યાદા ઘટી જશે કે દુનિયાના સુધરેલા જોની માથે ત આ માંડીમા આપણો જો છે જ અધમ ગિયતિએ આપ્યો છે દેશની આ અધમ સ્થિતિ કે દેશના ઉદ્યોગો માટે પ્રયામ કરવો, એ અત્યારે પ્રત્યેક કેળવણીના ત્રીપુગ્ગની પરેની ફરજ છે જ્યાં સુધી દેશના કેળવણીના અને સ-કારી ત્રીપુગ્ગોના અધ્યક્ષ રહી રહ્યા વિનારો તેમની મદદતાકાળાઓ, તેમના ઉચ્ચ આદર્શો અને પવિત્ર બાનાઓ સમસ્ત દેશમાં પ્રસારે નહીં ત્યાં સુધી આપણા દેશના ઉદ્યોગો માટે આશા રાખવી એ નિરર્થક છે આપણા માટે આપણા માહિત્યકારોની પ્રથમ ફરજ તો એ છે કે તેમણે પ્રજાજીવનની નાહી તપાસવી અને તે જીવનને વધારે શક્તિશાળુ-વધારે ઉચ્ચ બનાવવા પોતાની બધી શક્તિઓનો વ્યય કરવો આપણા દેશને માટે અત્યારનો સમય એવો છે મોજશોષ કે ખાતી આ-નગનો તથા આપણે અત્યારે તો પ્રજાને ઉન્નત બનાવે, તેમના જીવનને બગાડે એવા પ્રજાના ઉપયોગી સાહિત્યની જ જરૂર છે માત્ર વિદ્યાવિનાશી સાહિત્ય-વરોનો અત્યારે આપણા દેશમાં સમય નથી માત્ર કાળને માટે જ કાળા ખીનની એ ધણી ઉત્તમ વાત છે સાહિત્યની દૃષ્ટિએ સ્વાનુભવી લેખો ઉચ્ચ પ્રકારના લેખો લેખાય છે, એ વાનકુ સ્વીકાર છું પરંતુ જેમ આપણા દેશના ઉદ્યોગો માટે આપણે શ્રીમતોના ધનની જરૂર છે, શુદ્ધિશાલી પુસ્તકોની શુદ્ધિની જરૂર છે તેમ વિદ્યાનોની વિદ્યાની જરૂર છે દેશની જરૂરી-ખાતોની ખીનકુન પડુ દરકાર ના રાખના આપણા સમર્થ સાહિત્યકારો માત્ર પોતાના જ નજીબા જ રચના કરે અને વિદ્યાવિનાશની ઉચ્ચ કોટીએ ઉભા નહીં પોતાની શક્તિ અને સમયનો વ્યય 'દમારા', 'અમ્હારી' કે અમારી'ની તંદરોશમાં કે 'મને વહાલી કમી પોતાની' જેવા કાવ્યો રચનામાં કરે તો આપણો દીનગીરી ને નિરાશાની લાગણી ઉત્પન્ન થયા વિના કેમ ના રહે ? મારા યુવાન બધુઓ ! જો ક્યારે તમને નૈસર્ગિક શક્તિ આપી હોય, તમાગમાં ક'પનાવકિત હોય અને તમારામાં નવવં-કથા નાટકો કે કાવ્ય લખવાનું સામર્થ્ય હોય તો તમે માત્ર તમારા જ તરંગમાં રમ્યો ના કરતાં લોકોપયોગી સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરનારા તમારી નકિત અને સમયને વ્યય કરવો તમારો નાયબ કેવી રીતે અગાવીમાં બેઠો બેસો આખી રાત "માનીઓ જોયા કરે છે અને તેની માથે પેની ગીત અનેક પ્રકારની એટા કરે છે અથવા તો નાચકા સાથે કેવી રીતે વિહાર કરે છે તે સાબરમતીને અલારે નવીન યુજ્જસતને અનુકૂળ નથી, એ વાન તમારી જાન્યુ અહાર જવા દેશો નહીં યુજ્જસતને અલારે અનેક પ્રકારના રાજકીય, સામાજિક તથા ધાર્મિક પ્રશ્નો ઉકેલવાના છે તેવે સમયે યુજ્જસતને તથા યુજ્જસતના સાહિત્યકારોને રિનસ-મિય થવાનું પાનવે એમ નથી, એ રાત નિરંતર તમારી આખ આમળ ખડી રાખવો

માત્ર સ્વાનુભવી, શૃંગિક તથા નમાના કાવ્ય લખવામાં અથવા તો વ્યાનરહીત અને નેશીની આડખરી અને નિર્ગર્થ તંદરોશ કરનારા આપણા વિદ્વાન અને સમર્થ સાહિત્યકારો પોતાની શક્તિ અને સમયનો વ્યય કરે છે એ તેમની સામે આપણો એક જ આક્ષેપ નથી, પરંતુ ખીનને આક્ષેપ એ છે કે તેઓ લોકસમૂહની વાગીમાં લખવાને બદલે ગણગામ્યા આક્ષેપની આડખરી કૃત્રિમ અને સ્પૃહામય વાણીમાં લખવામાં વધારે મહત્તા મમળે છે હમણા હમણામાં આ આ-નગી, પેની કાષ્ટક કમી થઈ છે અને સાહિત્યકારો અને તેમાં ખાસ

૧૭.

પ્રમાદ હાવા ત્યજવો વટે છે, પ્રપ્તિ મ્હોટો જગો વટે છે
 મ પ જોઈ પરિણામ પામે, જણાય મનપશુત્વ ત્યારે”

અનુક્રમ —

૮.

બમેની ધૈર્યનો પુત્ર મન્ય એ થાય છે હવે
 ધીમે ધૈર્યને ત્યાગી, ઝિંચિતિ માતાયને કરે

૯.

પ્રિયોદરી જનાર્ણના, ગઈ કરે જ ચિત્ર મૌ
 અને જોનાર્ત ગમ્દો એ, સ્મૃતિએ આનતા બહુ

હુગિત —

૧૦.

બહુ બધા હુ ખસાગરે રતા નિમજન ને અરે
 ચેતનનિહોણા સદશ હું, તીરથ સહુ બેધા કઈ ?
 ઉગ મામુ નવ ગોકથી હુ ખ જ્યેમ વ્યસ્ત રૂ અલો !
 ગોધીગ ઈ સન્માર્ગે મ્હારા બહુ રસ મુખનો

૧૧.

આ ગત્ય શુ ! આ પાટ શુ ! આ પિતૃમાત પત્ની શુ !
 આ પુનર્સદ્દ ગોષ્ઠિતથી સહુ નિપ્ત થવાના ભોગ શુ !
 ગુપ્ત રૂથી પરિવેષિત બધનિ માહરે પછિ મૌખ્ય શુ
 કોઠી તિમિરોતર બહુ ચૈતન્ય લાહુ નવિન ૮ !

વસતતિલકા —

૧૨.

આજ ઉકુળણુ ઠિમે આવ બોમમાય
 દીપ્તિ ગસાકતણી તેજવિહોણી થાય
 બકપના ઉદધિમા નૃપ એ તણાય
 મધુ હુ એ નેયન એ, સજના જણાય

૧૩.

સર્વમ્ભ ત્યાગ કરવા વીર સજજ થાય
 ત્યા શબ્દ “પ્રાણપતિ ! ત્યા ! ત્વમ સસંગાય
 દષ્ટિ હવે મૈત્રી દિશા પ્રતિ ફરવે છે
 સકલ્ય સર્વ દદ એ મિથિતા બને છે

૧૪.

પાસ સુતેન ગબર શિશુને નિહાળી ;
 આયે પુન નૃપનિનુ મન રાગશાળી,

શ્રીઓને સન્દેશ રૂ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

શાગીગિક અપત્તિતુ પ્રાથમ્ય.

મગીઆકસ-મસસ પરમાન]
 જે - જનાર્દન]

[સમારોચ
 [જુલાઈ ૧૯૧૭]

પિલોકન.

દેશિયાઈસં-મેનસં પરમાન ૬]
મે - જનાદન]

[સનાતોચક
[જુનાઈ ૧/૧૭

હિન્દુ પ્રયાગ થકી રાગથી મુક્ત થાય,
ધીમે પદે નૃપતિ હર પાસ જાય

૧૫.

આવે પુન મુગ્ધ નિદ્રિત પલીકરો
“ રે પ્રાણનાથ ! ઝઘ્ઘ જન મૂખી મૂળે હો ”
થોની પુન નૃપતિ પ્રાણમખી નિહાળે,
મ્નેહલ એ ઉર દયા દયિનાથ લાવે

૧૬.

હિન્દુ પુન દ' કરે ઉર રાગવીર
‘ હોમાય મર જનના ચિતા ત્યજશ ”
ધીમે પદે મોડી હવે ઉતરી ગહે છે,
મર્વસ્વત્યાગ કરીને, નનમાય લે છે

દુતનિનમિત — ૧૭.

મતિ ત્વગિન નરેન્દ્રની થાય છે,
મહનમા તદન નર જાય છે
જનહિનાથ પ્રવ. તપી રહ્યા,
સ ન જગત્ શુભાગ મથી રહ્યા

‘ અમુ’ હુમ્ — ૧૮.

સેન ॥ એમની નરો ! અમળી કાઈરી નથી
હમરો ના અનેયે રમૂનિ આપી થઈ નથી

જિહ્વાકુંવર.

લેખક—ગ હરગય અમુલખરાય દેસાઈ, બી એ

(૫ ૭૬ થી અનુસંધાન)

સાપ્તહ ૧૧ મુ.

અગીઆરશ

“કેમ હવે કઈ મીઠાજ વશ છે કે ? અહો સનારે તો શી મીઠાજ ! હુ તો સનડ જ થઈ ગઈ તમને ખોડુ લાગ્યું જાણી હુ તો ત્રમ ખાઈ ગઈ, પણ હવે તો શાન્ત પળા છે એટલે વાત ક’ હુ”

“ભુઓ, પાઠા અસન રીત પર ચાલ્યા—બોલવા માડ્યું—વાત કરવા માડી એટલે તમે શરૂ વાત કરો છો. સ્ત્રીસ્ત્રીવાની—મીમોડી વગાડો છો કે ઉધરાનો ટોમ કરો છો કે બીજી કઈ ખરૂં ને ખરૂં નહિ તો વળી ચીડીઆ કરો છો ને બધા બચ્ચા વચ્ચે ઉનારી પાડો છો સવળી સહિઅરોના સાથમા હુ દલકી પડી છું એવો વખત હતો કે જ્યારે સૌમા હુ માથુ ઉંચુ ગાળી શકતી અને શુભાનથી ઠી શકતી કે મારા જેવા પતિ કોઈકને જ હજો, પણ હવે તો વહી ગયા એ દીન જ્યા વાડી દતી લાથી પુલ મયા ને કવચ અખસ રહ્યા, અરે, જ્યા શુનામ હતો ત્યા ઘાટા રહ્યા”

“આરામ લેવો છો ? મે ક્યા ના સ્ત્રી કે ? પહેલી સતમા આરામ લેવાની વાત ! તમારે તો આરામ લેવો દમણા ને સનારમા બહાર જવાનું, ત્યારે મારે વાત ક્યારે કરવી ? કારે અગીઆરશ છે, જાણ્યું ? તેની વાત ક્યારે કર હુ ત્યારે તમને ગાહલે ચડી ઉધ આવે છે કરો દુગાળનું શુ કર્યું ? માર પૈસાની બજાર લાવું ? નિર્જા અગીઆરશને દહાડે હુ એવી બજાર ખાઈ પડી રહું ને તમાર બધાનું શુ ? તમે નવી કુખાના ? એ નહિ ચાલે અગીઆરશ તો કવી જ પડશે તમારે તો ધર્મને માથે મીડુ જ છે તમારે તો આજીવનની નિન્દા કરવી છે, ધર્મની વાત આવે ત્યારે વિચિત્ર વચન કહાડના છે આ હવે જાણ્યું નથી નાના બચ્ચા તમારૂં ગીઅરો ને થરો નારિતક તમે શુ બોલો છો તેનો વિચાર તો કરો નાહડ મીઠાજ કવો શાને ?”

મીઠાજ નથી કયો ? તમને ખબર છે મીઠાજ કયો કોને કહેવો ? તમારા મીઠાજને હુ કઈ જાણી નથી તઈ ? તમને તો તેની આદત પડી છે કોઈ દહાડો કઈક ને કોઈ દહાડો બીજી, પણ ખાલી દહાડો ન પડે આજે અગીઆરશને અગાડો બેઠાવી છે જ્યારે તમારે અગીઆરશ અગીઆરશ નથી કુખાના ? વળી બીજી શુ કહેવું છે ? અગીઆરશ ઘણી આને છે ? હા, એ વાત ખરી, પણ નિર્જા તો વરસમા એક જ આવે છે, સમન્યા મેહરખાન ? તમારા જેવા ભણેલા ને જૂને ને પુણ્યા કરે તો બીજા અભણ ઠેકનું શુ ?”

“કેમ ઉભા થયા ? મારા બોલ વાંચે છે ? વાહ ! વાહ ! સનારથી આજ સુધી તમારી સેવામા હાજર ને હાજર અને આ રીતસરની વાત કરી લા મારા બોન ભારે પડે છે તમને

મારોશુ કયા આવે છે? સવાગના દાતણપાણી આપના, વળી ચાદ કરી આપની નનડાનવા રસોઈ કઢવી ને પત્રાળી સાંજ કરની, તમાગ કપડા ધોવા, તમારા છોકરા ઉઠેરવા તે બધુ રાતે માટે? એ તો હુ તમારા લાનની ભૂખી હુ તમારૂં મન જોઈ આમ બધે અફળાઉં હુ ખીજ કોઈ હોત તો ખમર પડત બધે વખત ઉની ઉની ચાહો મરી, એ વખત તાજ તાજ રમેઈ બનાવની ને ખીલુ બધુ કામ કરતુ, એ મન કેમ ચાત તે ખમર પડત તમાગ કપડા પલુ કેવા ગેટ તે લાગ જુબત કોણ તમાગ કપડા રોજ પુબત, ઘડી વાળી મૂત, ફાટેના સીવત, લાડીયા કત તે લાગે જ જાણત આ બધુ તમારૂં વૈતર કરે લાગે મને આવે! બદો? બૂની ગયા મારે પીએર ગઈ હતી લાગના ધરખારના ને કપડાનત્તાના દેવર? ધોળીઆમા બારીઓ બદનને બદનનુ ઠેકાણ નહિ, પથારીમા રોમેરોમ માક ને ચાચક, ધગમા જ્યા ત્યા તોગણો ને વાવડા, તમારી ગોળીપર લીન, એ બધુ બૂની ગયા? સારો દીન મોયદોરો હાથમા ખરો, વેર જાણે ધોળી મટો દેખ એવો દેખાવ ને કામ, સાવ રણી જાણે અડધા વિસનો સાથી, આ બધુ ચાપ છેને ત્યાં મેહગબાન સાટેખ રોફનધ આપ બહાર ફરો છો, સમજ્યા? તમારી જમ જેમ મરજી વધારે ઉપતુ છુ તેમ તેમ તમે વધારે છુદો છો "

"તમારે તો મુઝે મ્હેડિ વૈતર કરનારી જોઈએ છે મ્હેડે મરચાનો તોબરો ને વાસે ધાગધક તમારા સ્વભાવથી તો પ્રભુ તોના! સોનૈયાનો વરસા પડે તો પશુ આવ્યા મજાવે તો ખ તમને મારી કત નથી, પશુ જો હુ બવેબવ તમને મળુને તો જ તમને મારી બુજ પડે ત્યારે જ તમે મારા ખરા શુશુ જાણો "

'શુ બોલ્યા? લોગ લાન્યા હુ બવે લાન મળુ તો! આ તો દામયા ઉપર ઠામ એવી હુ ખરામ છુ કે તમે બોગ લાન્યા કહો છો? આ તમારો મુધારો કે? તમને તમારા આન હજુનનની આજવાહ! વાહ! કહેરો ત્યા તમે બધા પત્નીમનકોએડયાચાઓ પછી વખાણમા લી મળ્યા? તમે ત્યા જ જઈ અગીઆરશ પર પાળી ફેરવતા ચીખ્યા ત્યા તમને બધી ઉધી સમજણ પાડરો તમાગ જીભાઈ તમને ત્યા ઘોડે ચગવશે થગે તમારો વરપોડો ને તે બધા તમારા નાજનીયા "

"બહુ થયુ? અગીઆરશ કરે હુ પુન્ય છે તે જાણતુ નહિ અને વચ્ચે ગમે તે બોનુ ને જ્યારે ફીરે ત્યારે મોલ્યા 'બહુ થયુ' જો જાણતુ દેખ કર્મને સમજતુ હોય તો બોલાવે અમથા પુરા છીને-તમે તેને માન્યા છે તો તેમને બોનારી પૂછો તો ખરા અગીઆરશ તો ખરેખર પાપ નાશની છે તમે ચાળા ખાવા તૈયાર છો તો પૂછી ખાત્રી તો કરો તમાગ બોનો કર્મ હુ બુની ગઈ છુ? તમે તે દહાડે શુ કર્યુ હતુ? ન હોતુ કર્યુ કે 'બરશી ખાના, પેડે ખાના, ઉપેર ખાના, આદા, એકાદલી તો એમે કરની કે દાલ્લીકા દાદ "

"ચુપ રહુ? તમને ઉધી શુદ્ધિ સુજ છે અને જ્યારે તમને પાપ કરતા અટકાતુ છુ ત્યારે બોલ્યા, ચુપ રહો. એમ મરજીમા આવે તેવી રીતે વર્તી ધર્મને નહિ વિસારાય "

અગીઆગા ઉચ્ચે બાધી છે? કયા અર્થિયા? એ તો જગન્નાથગા, ગમન્યા? તે તો બધુ તે જગન્નાથ માટે ભમિભૂમિનુ માહા મ્ય લુદુ છે હુ ક' પશુ એવાડો અર્થિ જગના નથી બોનો બોવતુ હોય તે પશુ એમા હુ જગના નથી તમારે બોનનામા ક્યાત ગખરી નહિ બો ને, રખે ક' મલા રહે, ઘમ્માતમે રાખ છે ને અમે પ્રનર્મ, તે તમે જે દેશે: તે સાખીયુ તમે ગદન મારો તોયે બન ને ગોગપાપડી અવગવો તોયે બને. અમો તમે શુભમ ગજો છે અને અમે બોના બેગઓ એ શુભમગીગીમા આનદ માનીએ છીએ તમે નરી સત્તા એક-હયુ કરી નીધી છે તાજ પશુ તમારા જ છે અમારે માટે શુ ગખ્યુ છે?"

"પાછા દમ્યા? નુ કરો છો? એકાએક લાખી નધાનનો? કાજ આસુનેદા ન એર છે તે નેઈશુ સુરામા તો આમો ગેપીય-ને હવે દાનભાતની વાત કરી છે તો ફરાળ પશુ નથી જગની આખા ધગને પૂરેપૂરે અપરાસ આડી ન-રી બાગતમા પશુ તમે આમ ચીવો છો ને ચીગઓ છો તો શરીર કેમ ચાનો? ગાજ વાગ ગેગય ત્યા નામે કયા? પાડી ધમજુ ચનાની? કેમ આખ ડોળાવા લાગી?"

"નથી ઉઘતા? નથી ઉઘતા કો છો ને આખો નેઈએ ત્યારે બધ ને નાસકોરા ચારે બળે રમજુ ને ન અમજુ હુ મારી આખ બગનર ઉડી છે આજ તમારી આગાઈએ મને મગનર સમજજુ પાડી છે આ ધર્મા હુ ડોળુ હુ ને મારો કેટલો અધિકાર છે તે હવે હુ અમજુ એક અગીઆગા કરી પડે ને તે પશુ નથી કગા મથે, તેમા આવડો કકાડો ને કકકકક તમારી ધર્મજતિઓ કેટલી ગિથિન? તમે અધર્મ કો ને છોકગઓને પાપમાં હુમા-ને પરમેશ્વરને ખાતર ને કુળધમને ખાતર નહિ તો ચોકના-ને ખાતર કે દીનતજને ખાતર તો આટલુ માનો ને અગીઆરડ કરો તોતમારી મહેરનાની પશુ હુ શુભમડી નથી, એ વાદ રાખ-ને આમાં તમારૂ ગણુ ગાવાની નથી ને આમ છેક નમેગ ધગો તો બધા વાર તહેવાર કરવાની બવાને ફરજ પડે ધર્મ વિસારી નહિ દેરામ તમારી આખે પાપના-અધ-ર્મના પડળ છે તે ફર કરીય, અમ ત્યા? એમ ન દર નો મારા ધમમા ખાખી આનો ખરી ઓઓ તો ધમીને તારે ને હુ તમને કેટલે પાપનો પથરો બાંધી અધમના કુવામા અપનાવવા નહિ દઉ તમે તો ઉવાડી આખે કુવા તરફ બઓ છો ને હવે હુ આડી આનીય"

"અમન્યા મેહરખાન? કોને ફરાગ જ આવાનુ-મુગુ એકલુ બી-તુ નહિ નહિ રાજ્યરો કે નહિ શી મ, ખલુર-એક ચીજ + + + X"

આગળ પપુ મોનાયુ હશે હુ આખો મીચી સાચલ્યા વરે હુ એમ લુનમા ભરમાયેથી મારી પત્નીએ કદાચ અગીઆગતની કયા પશુ કડી દને, પશુ પરિનિમિત્ત દેરીને ખોગે માયુ મૂખ મેને શગલ ચવાયી તે અચ્છુ કરવાનો લાલ મને મન્યો નથી મહારે જલક મોરો ઉઘો ને સુના તરફ નજર કરતા તેપર સુરણના મોઢા કમ્પા તળાના હતા પશુ ચાહ વગેરે ચપેરા જણાતા ન હતા મારી ધમમા રી દગા થતી હતી તેનુ મને તે વખતે લાન થયુ પ્રમગ સાધી બદાજ જઈ મારા દોષ્ન છભાઈ ને ત્યા ચાહ પી આવ્યો તથા બહારથી નાખ્તો કરી આ યો વેર અગીઆરશ ને અહોર બાગશ થઈ

—અપૂણુ

શૌર્ય.

લેખક—૨૮ ધનમુખવાવ કૃષ્ણલાલ મહેતા, એન ઈ ઈ

“આહ ! મહાત્મા જેવા મુખી માણસ જનનમાં જીએ કાણુ હશે !” ચન્દ્રપ્રસાદ મધુ સુદાના ઉડાણુ પ્રાપ્ત કરનાના પ્રયત્ન કરતા અનાજે બોલે

“પણુ એમને પૂછ્યા સિવાય ત્હમે એટલી બધી આશા નહિ નાધી હો—એમનો સ્વભાવ તો ત્હમે જાણે છે જ ને !” મીઠીસ દિનમણિશકર ધીમેથી ચન્દ્રપ્રસાદ ના ઉત્સાહને મદ બનાવતા મોત્યા

“બાપુ માનનાના નથી, ” દિનમણિશકર ની પુત્રી ચન્દ્રિકા શરમાતી શરમાતી મોતી ચન્દ્રપ્રસાદ બારીના કાચમાંથી, અગમ્ય ચિતે બહાર જોના લાગ્યો ત્હેના કાન દિનમણિશકરના દ’ પગનાનો અનાજ સાબળાને ઉત્સુક બન્યા

“લાન હુ વિવે મગગાવુ, ” ચન્દ્રિકા વિવે સગમાનના ઉતી

“પણુ સુભદ્રાબહેન ત્હમને તો કનો વારો નથીને ?” ચન્દ્રપ્રસાદ પોતાના હૃદયની અસ્વસ્થતા પામવાનો યત્ન કરેનો બોલે

“ભાઈ ! પણુ મહારી મગગ સા કાચમાં આવે એની છે ?” મીઠીસ દિનમણિશકર બોલ્યા

“પણુ મહારી મ્હામે ત્હમને વાધો મો છે ?” ચન્દ્રપ્રસાદ પૂછ્યું

“વાવો એટલો કે એમને હાનના ઐજ્યુએટ થયેના પણુ નનગા બાધાના પુરૂષો પસં જ નથી, એમને તો કાઈમેન્ડો જેવા પુરૂષને પોતાની છોકરી આપતી છે ’ સુખના બોતી

ચન્દ્રપ્રસાદ પોતાના શરીર સ્હામુ જોઈને, હૃદયમાં મેન્ડો, રામમૂર્તિ નિગેરેને બીજ સ શબ્દોથી વધાવવા લાગ્યો. એટનામાં બહાર પ્રયત્ન અનાજ થયો—બાગ્ય ઉવડ્યુ અને રીટા થઈ ફોજાર સાહેબ દિનમણિશકર દાઘમાં ડામ જેવી નાકડી કુમારના ઓરડામાં દાખલ થયા

બારીમાંથી પનનનો અપારા આયો વિવે દોનવાતા હોશવાના બચી ગયો તે જોઈને દિનમણિશકરે ત્રાડ મારી “બારી નધ કર !

એકેકમ ત્વરાથી ચન્દ્રપ્રસાદ બારી બંધ કરના ઉભો એટલે પુનઃ મર્જના થઈ “ત્હમને નહોતુ કત્યુ—ત્હમે મહારી બારીને અડકનાર કાણુ ? હૈ ? અહિ સા માટે આન્યા છે ? કેમ ? જવાબ કેમ નથી દેવાતો ?”

“હું ત્હમને—અ—ત્હમારી પુત્રીને પરણવા માગુ છુ ” ચન્દ્રપ્રસાદને મનમાં એમ લાગતા માન્યુ કે ગમે તેવી વિકટ પરીક્ષા આ પરીક્ષા આગળ જાઈનિસાતમાં જ ન કહેવાય

“શુ મહારી છોકરી સાથે પરણવા ? હા, હા, હા ” દિનમણિશકર એક ભવાનક અ. હાસ્ય કરતા બોલ્યા, “મહારી છોકરી કેને પરણશે ?—ત્હમના જેવા મહારી મુઠીમાં અમાઈ

સરસ્વતી ચન્દ્ર ભાગ ૧ લેખ ૩ ૧-૮-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જાય તેના ઍન્થુયેટ કુચ્કુરીવાને ? જ્યાંસુધી હું ગોડા જઈ ત્યાંસુધી તો તેમ ચલાવું નથી કેમ, સુભદ્રા કંટાળી ગઈ ? ”

દિનમણિશકરે ઓરડામાં દાખલ થયા એટલે જ ગભરાઈને સુભદ્રા બીજા ઓરડામાં પસાર થઈ ગઈ હતી તે પતિના બાટાથી તુજ્જતી, ગભરાતી પાછી ઓરડામાં દાખલ થઈ

“ કેમ સુભદ્રા, આ મોકેડી મદનને મ્હારી ઓકરી પરણાવવામાં તું રાજ છે ? હું—તું એ માખતમાં કાઈ સમજે છે ? ” દિનમણિશકરે પત્ની મ્હામાં ગર્જના કરી

પત્નીએ ખીંચી ડોકું ધુણાવ્યું

“ ઉચાઈમાં પાંચ પુટ અને ત્રીસ ઇંચીયા છાતી, હા ! ” દિનમણિશકરે ધુરડાને કહ્યું, “ હું—એનો અર્થ શો ? શું કહ્યું ! ”

“ હું—હું એમ કહેતો હતો કે માણસની કદર કદ ઉપર જ નથી થતી ” સપાટામાં આવેલી બિનાડી અચાનક બહાર જતી જઈને સ્થાનો ધસારો કરે છે તે પ્રમાણે આ રાખના મારાથી ઉશ્કેરાઈને ચન્દ્રપ્રસાદે મરણીયા થઈને કહ્યું — “ જો કદ ઉપરથી જ કદર થતી હોત તો ત્હમે ફોજદારના ઓઢા ઉપરથી રિટાયર થાને બદલે પોલિસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ કે એથી પણ મ્હોટા ઓઢા ઉપરથી રિટાયર થયા હોત ”

“ શું ? લગભગ ચાલીસ ઇંચની ગાંઠ ” ધમણની માફક કુલાવતા દિનમણિશકરની આશરે સ્થાન છડીટની ભન્ય આકૃતિથી ચન્દ્રપ્રસાદને લગ્નનાનવું વિરાટ સ્વરૂપ કેવું લાગતું હતું તેનો કાઈક ખ્યાલ આવવા લાગ્યો કોંઈથી બળુ બળુ થઈ રહેના દિનમણિશકરે ભયાનક તપૂકો કર્યો “ નીકળ મ્હારા ધરમાંથી—બદમાશ ! નહિ તો ત્હાર મોત આવી જ લાગ્યું એમ સ્વપ્નજન ? ”

“ હા, હું તો આ ચાલ્યો ” ચન્દ્રપ્રસાદના દાંત ખીંચી કંઈક અચકચ થતા હતા તેમ જતા પથ તો જેમતેમ બોલ્યો — “ કાઈક ઉદત ઉત્તર અપાયા હોય તો માફ કરો, પણ ફક્ત પોલિસ ખાતામાં જ જે ફોલ તે જ માણસ ત્હમારી ઓકરી માટે લાયક પતિ કહી શકાય, એ ત્હમારી માન્યતા બહુ જીવલેલી છે ”

“ મ્હારે મ્હારી ઓકરીને માટે મદ બધો જોઈએ છીએ, ” સામેથી જવાબ મળ્યો, “ કાઈ પોલિસ ખાતામાં હોમ તે જ ચાને એવું નથી ”

“ તો એમ કહો, ” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “ ત્હમે તો મર્દ છોને ? ત્હમે જે કામ કરે તે કામ હું કરવાને તૈયાર છું ”

“ જરૂર, ” દિનમણિશકરે કહ્યું “ મ્હે મારે લાગે પડતું કામ મ્હારી જીવાનીમાં ડરી શીધું છે તે વખતમાં હું ત્રણ વખત તો ગોળીથી ધવાયો હતો, સ્વપ્નજન પડી ? ”

“ એ એક દિવસ કહેતા હતા કે ખીંચી શી ચીજ છે એ પણ એમને ખબર નથી ” સુભદ્રાએ પતિના વખાણ કરવાનો ચત્ત કરતા કહ્યું

“ ફક્ત જૂનથી કાઈક ગલગમ છે, ” ચન્દ્રિકા ધીમેથી બોલી

સરસ્વતીચન્દ્રલાલ ૨ જાને ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

“બસ ચુપ !” હારાવદાર મુઠ ઉપર તાવ દેતા દિનમણિચક્રે બોલ્યા, “જે વસ્તુ છે જ નહિ એની બ્હીક કેવી ?”

“પણ પ્રણામ માણ્યો એમ જ માને છે કે ભૂત છે,” ચન્દ્રપ્રસાદ વચમાં બોલી ઉઠ્યો “મહે હજી કાને જ સાલ્યું કે પેના રાનજીનું ભૂત આ ઉપર ટીંગાય છે—ત્રણ જણાયે તો બરાબર જોયું પણ ખરું.”

“બધું હમગ-બૂઝાણું !” દિનમણિચક્રે ઉદ્ધાર લાવ્યો.

“હમે, હમગ હમે,” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “પણ મ્હારી સાથે ગરત કરવા તૈયાર છો ? હું હજી છું કે એ રાવજીના બગનામાં ત્હમે ગમે તેના દિમતનાન છો. બીજા પછી રાતે બાર વાગ્યે નહિ જઈ શો.”

“હું ધાર છું કે મહે ત્હમને બગનામાંથી બહાર જવાનું કશું હતું,” દિનમણિચક્રે બહુ જ વિકાળ દેખાવાનો ડાંળ કરતા બોલ્યા.

“પોનિસ ખાનામાં હોઝી તે નખતે તુટારાઓને પકડવા જવું અને ધાધન થતું તે જૂદી વાત છે. ત્રણ કે એમાં તો આપણે ડુકમ માનવો જ પડે છે, અને રાતે બે માઈન ફૂર આવેના એકાન્ત બગવામાં એક આ ઉપરથી ટીંગાતા ભૂતને જોવા જવું એ જૂદી વાત છે.” ચન્દ્રપ્રસાદ બારણા આગળ જઈને બોલ્યો.

“ત્હમે શું એમ કહેવા માગો છો કે હું બ્હીક છું ?” દિનમણિચક્રે બીજી ઝડપવા સવાન કર્યો.

“હું કંઈ કહેતો નથી.” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “પણ ત્હમે ઝંજીરોએ પણ થોડુંક તો કરી શકીએ છીએ.”

“ત્હમે પોતે જઈ શકતા હશો ?” દિનમણિચક્રે કટાક્ષમાં પીકા કરી.

“મહેને કમોલ વાવો નથી.” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “અને જે કામ કરતા ત્હમે બ્હીઓ છો. તે જ કામ જો હું રહેનાઈથી કરી શકું તો ત્હમને મ્હારા માટે પછીમાં સારા વિચાર આવે ખરું ને ?”

એકેમ ચન્દ્રિકા અને સુભદ્રા ઉરકેરાયના ફેઝદાર અને ચન્દ્રપ્રસાદ બીજો એ ની વચમાં આવીને ઉભા રહી ગયા. આ પ્રમાણે પિવાન ન બધાઈ હોત તો ચન્દ્રપ્રસાદના શરીરની શી રીથિની ચાત ત્હેનું અનુમાન કરવું બહુ મુશ્કેલ મર્ધ પડત, તેમ છતાં પણ ચન્દ્રપ્રસાદ કહ્યો નહિ.

“એક ફિવસ રાતે જઈને જુઓ.” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું.

“અને ત્હમે પણ જઈને જુઓ.” દિનમણિચક્રે કહ્યું.

“હીક હું છુધવારે ગતે ત્હા જઈશ અને મુઠવારે રહવારે અહિ આવીને કહી જઈશ કે મહેને ત્હાનો અનુભવ મળ્યો.” ચન્દ્રપ્રસાદે બોલ્યો.

“મ્હારે ત્હા આવીને કહી જનાની કતી જરૂર નથી, કારણ કે મ્હારે ત્હમારું કંઈ જ કામ નથી.” દિનમણિચક્રે કહ્યું “પણ ત્હમે છુધવારે બાર વાગ્યે રાવજીને બગલે જમ્મે હું બારથી ત્રણ સુધીમાં ત્હા આવીશ અને જોઈશ કે ત્હમે ત્હા છો કે નહિ.”

સરસ્વતીચન્દ્ર બાગ ૩ ને ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“તમારે ગજાનાની કાઈ જરૂર નથી, કાણ કે હું તે વખતે ત્યાં હોઈશિને,” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો. “આખી મહારે તો ત્યાં એટલા જન પડશે ખીજે દિવસે તમે એટલા જાણે, અને હું પાછળથી ત્યાં તમને જોવા આવીશ—જે તમારી હિમતની પરીક્ષા જ કરી હોય તો !”

“હીક છે, બંદારે મહારે તમારા હુકમ માનવા દેને ત્યારે તેમ કરીશ બાકી હમણા તો સુખસુખ ચાલ્યા જાઓ, નહિ તો પસ્તાગો” બહુ લય અનાજે દિનમણિયરે જુ ચન્દ્રપ્રસાદ ધીમે ધીમે પગથીયા ઉતરીને ચાલ્યો ગયો. આટલા ઉપર દિનમણિયર જાતી કદા-દીને ઉભા રહ્યા.

તે દિવસે રાતે દિનમણિયરે મોકાડીમન, તુરકરીયા, જૈતીયા, મુગીમા સમાઈ બધા તેવા માણસો, ખખડી ગયેલા આત્મીઓ રિગેરે વિરોધતો ચન્દ્રિકા સુલદા કને પૂટથી વાપધી પાછળથી બેત્રણ દિવસસધી દિનમણિયરે લગના માણસો ઉપર બહુ જ ચોકસાઈ ગાખી, પણ આખરે માણસજાત કેટલું દરી શકે ? એક દિવસ તહેમની નજર ચૂકાવીને સુલદા ચન્દ્રપ્રસાદને મળી.

“ચન્દ્રપ્રસાદભાઈ ! તમને એટ વાત કહેવા આવી છું તો ખરી,” સુલદાએ ચન્દ્રપ્રસાદને કહ્યું, “પણ તમને કદુ કે નહિ કહું એમ મનમા થયા કરે છે.”

“કહી દોને એટલે સહમજાણુ પડે,” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો.

“મહેને એમ ખીક લાગે છે કે શુધનારે તહેમે ખીગો,” સુલદા બોલી “પણ જે તહેમે કાઈ ત્યાં જુઓ તો ખરીતા નહિ.”

“હું દિનમણિયરે સિવાય કોઈથી ખીતે નથી” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું.

“તહેમે અનુમાન તો બરાબર કર્યું !” સુલદા બોલી.

“મહે અનુમાન કર્યું રોતું !” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલી ઉઠ્યો.

“એ તો એમ છે કે એક દિવસ મહારી નજર એમના ઝોરડાની બારીમા પડી તો મહેને જાણાય કે કાટી ગયેવા મહાગ એક ધોળા સાણુનો કબજો લીરવાનો એ વતન કરતા હતા” સુલદાએ કહ્યું.

ચન્દ્રપ્રસાદના મુખ ઉપર કાઈક તિ સ્વાર અને હલતાના ચિહ્ન જણાયા.

“એ ગીત સારી ન કહેવાય—એ ધર્મયુદ્ધ ન કહેવાય,” તે બોલ્યો “તેમ છતાં પણ હું તહેમને મળનાને માટે બરાબર તૈયાર થઈ રહીશ.”

“જરા એમનો સ્વભાવ હરીનો છે કેની એટલે એ પોતે કાઈ બાબતમા જુ પડે એ એમને ગમતુ નથી,” સુલદા બોલી. “તહેમરામા હિમત નથી એન પોતે માને છે એટલે એમા જુ પડે તે એમને કેમ ક્યતુ આવે ?”

“હશે, જેની એમની ઇચ્છા !” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું, “તહેમે આવીને મહેને ચેતવણી આપી તેટલું સાઝ કર્યું.”

શુધવારનો દિવસ આની પટો-ઓ રાત પડી.

“ હુ વાઈ તે વખતે ઉંઠ લઈ ગયું છું, ” નિમણીય કરે સુખ ને કષ્ટ = ઈંગ્લીશ મોટોટામાં મોટોટા લગાવે વેળાએ પછી એમ જ ફરી રહતો હતો ” સુખદ્રાએ વાઈ પણ ઉતારવા બોલ્યો નહિ એટલે નિમણીય કર મચ્છરના નાસ ઉપર એક સખા લાવણુ આપના સુવા ગયા. વિચારમળમાં સખાપના ટોનાથી મરાગર ઉઘ આવી રાખી નહિ અને જેમ તેમ કરતા વડીયાળમાં રહાડાળા થયા એટલે ઉઘા આ કોય નીચે સતારે કપડાનું બોચડ લઈને ઘરનું બારણું ઉઘાડ્યું

મ્હાર ગાં અન્ધકાર પ્રસરી રહ્યો હતો પરંતુ સમસમ કરતો વાતો શરીરના મેમાય અગ્ર કરી દેતો હતો સર્વત્ર નિરાશતા પ્રસરી ગઈ હતી હાનના મૃત્યુએટો મોટાની ઉમગની છાકરીઓ, ભૂતો વિશેને ઉઘર દીધી શાન પામરી ઓળાડતા નિમણીય કર દિ મતની દેનીને નારે વારે પોતાની મદદે બોનારતા મ્હાર નિકળી પડ્યા

રસ્તામાં ન્હાનપણથી સાલજેની ભૂતોની વાતો મનમાં ઉભરાના નાગી આરે જગલમાં ભૂતો રાસડા વે છે એની ખાતિ થયા નાગી છેક આમ એકના જવા મરતા ચન્દ્રપ્રસાદ જેવો પણ સાથે હોત તો ઠીક થાત એમ નિમણીય કરનું હૈયું નાઈનાજે કષ્ટન કરવા લાગ્યું

જેમ જેમ ગામથી દૂર જવા લાગ્યા તેમ તેમ અન્ધકાર વધતો ગયો આરેથી અચાનક શિનાગાની ચીસથી હૈયામાં વજ્રાત થયો ચન્દ્રપ્રસાદની સગતનું મૃત્યુ વધારે ને વધારે રહમજલતુ ગયું

જેમ તેમ રાતજીના બગના આગળ નિમણીય કર આવી પહોંચ્યા ગ્રાપા આગળ આરીને પોતાના હુમડા ઉતાર્યા અને પોતે રીવેનો ઝમ્બો પહેર્યો ઝમ્બો પહેરતા માથા ઉપરની ટોપી કંઠાક પડી ગઈ તે રોધવાને ચલ કપોં પણ નિષ્ફળ ગયો માથે વાઈક ફાળીયા જેડું અને ભૂતો સાધાણુ રીતે બાવતા હોને એવું કાર્ડ વપેટસું અને પડી ગ્રાપા આગળ કાન મારી ઉભાનરશા તે જ કાળે તહેમને એમ લાગ્યું કે વખતે ચન્દ્રપ્રસાદે પોતાનું વચન નહિ પાળ્યું હોય તો ? પોતે ત્હા નહિ આ થો હોય તો ?

આથી તહેમના પગ અમુક કારણેથી કાઠક અનનુ, મીસ મૉડ એનન, રોલનઆરા, પેવેનોના વિગેરેથી પણ કાઠક બિન પ્રમરતુ ફિચ નૃત્ય કરવા લાગ્યા છાતીમાં ધડ્ ધડ્ અવાજ થવા લાગ્યા અને ઠીના દિવસો હતા તેમ છતાં કષાગે પરમેશના ટીપા જણાયા ધરમાં કાઈ છે કે નહિ, એ જાણના પુન કાન માથા પણ ત્યાં તો શાન્તિ પ્રસરી રવી હતી એટલે આખરે ધીમે રવીને ગ્રાપો ઉવાડીને પોતે વાડીમાં દાખલ થયા દાખલ થનાંની સાથે જ પગ આગળથી એક મોટાડી ઝાળી જાળી હતી તે પોતાની મેરે ખરી નિમણીય કર જીવન મારીને દૂર ખસ્યા જાળી સડસડાટ આગળ ચાલી ગઈ અને અધમારમાં અદસ્ય થઈ ગઈ પોતે ચ દ્રપ્રસાદની પગીક્ષા જોવા આગ્યા હતા એ વાત જૂરી જઈને તહેમરો મોટોગ ધોટા પાડ્યો “ એ કાણુ દુરામખોર છે ? ” અનાજમાં અત્યંત લસ પુલેજો જણાઈ આવતો હતો

કાઈ પણ ઉત્તર મળ્યો નહિ દિનમલ્લિસકર બગવા તરફ જ નજર ગમ્પીને ગાવા તરફ પાછા હજ્યા અચાનક બગવામાં પ્રયત્ન અનાજ થયો બારણુ લાગક દબને ઉઘડ્યું અને એક વોળા કપડામાં સળંગ થયેલી આકૃતિ જનમ મારીને પગથીયા ઉપર આવી

દિનમલ્લિસકરને લાગ્યું કે ચન્દ્રપ્રસાદ ત્યાં નહોતો લયને લીધે કહો કે હૃદયની નિર્ભળતા લીધે કહો પણ ચન્દ્રપ્રસાદ ત્યાં નહોતો તો પછી ત્યાં ઉભા રહેવાથી શો ફાયદો એમ ધારીને દિનમલ્લિસકરે ત્વરાથી ગાંધે ઉઘાડ્યો અને થોડાં તરફનો માર્ગ લીધો

પેરી વારમાં સહસા પોતાના શરીર ઉપર બેઝલ પથ્રા પડ્યા પાછળ જોવાથી પેની આકૃતિ પણ જણાઈ નહિ, અને ગાંઠ અન્ધકાર ખાત્રા ધાતો હોય એમ લાગ્યું

ફોજવારુ ફોજદાર અદસ્ય ચર્ચ ગયું, ત્રણ ત્રણ ગોળીના ઝખમો પળવારમાં ફાઈ ગયા હાવના મેન્યુએટોનુ બાથનાપાછ બળી ગયું પેરી દિશાએને ચીરતી એક ચીસ પારીને દિનમલ્લિસકરે પૂર સપાટાથી મોટોરકારની ગતિને પણ સરમાવે તેની ગતિથી, બહો હાવીદ્વરમાંથી ગોળા છૂટ્યો હોય તેના વેગથી પોતાના શરીર તરફનો માગ કાપવા માડ્યો

ધર સુધી આની પહોંચતા જ પોનિસના ફાનસનો પ્રકાશ રહે ઉપર પડ્યો

“ ઓહો ! ફોજવારસાહેબ ! ” પોલીસે, આ મિત્ર વેશમાં શહેરમાં ભણીતા, ગમે તેવા પ્રુપના હાજા ગગડાવી નાખે તેવા ફોજવારસાહેબને નાટકમાં ભૂતો પડે તેવા પોતાકમાં જોઈને આભા બની જતા કહ્યું

“ હ—આ—ટા—કે—મ—છે ? ” પોતાના પોશાકની અસાધારણતા ધ્યાનમાં આવતા ફોજવારસાહેબે અવગત્ય હકથે કહ્યું

“ અત્યારે આપ ક્યાથી ?—અને તે પણ આવા પોશાકમાં ? ” પોનિસ તરફથી પ્રશ્ન થયો

“ ન—હિ—મેજ—ફરવા—ગયો હતો, ” ઉત્તર મળ્યો

“ ટ, હડીના દહાડામાં વેપ પણ ઠીક છે, ” પોનિસ બોલ્યો, “ રહે તો પટેના બરણુ કે આવડી ઉંચી બેરી આની ગતે કાણ આવે છે અને તે પણ ન્હાસતી ન્હાસતી ? ” આથી વધુ પોનિસ બોલત પણ અદૃહાસ્યનુ બોલતુ મોખાથી બહાર પડતુ અટકાવવાના પ્રયાસમાં શુચાવાથી તે બિચારો અટકી ગયો

“ ઠીક, ઠીક, ” આટલું કહીને દિનમલ્લિસકરને ત્વરિત ગતિથી આગળ આપ્યા જતા જતા પણ પોનિસના અદૃહાસ્ય જેનું કાષ્ટક સંભળાયું અને પાછળથી ખીખ પોનિસનું “ પીપીયુ ખીપીયુ છે કે શું ? ” એવું વાક્ય અસ્પષ્ટ કર્ણને અચડાયું પણ તે વિશે વિચાર કરવાથી કાઈ સાર પરિણામ આવે તેની આશા નહતી તેથી તે તરફ દિનમલ્લિસકરે ધ્યાન આપ્યું જ નહિ

ધર આગળ પહોંચતા જ છનામાના ધરતુ બારણુ ઉઘાડવા જાય છે, એટલામાં બારણુ પોતાની મેળે જ ઉઘડ્યું અને હાથમાં “ હરીકિન ” ફાનસ લઈને ચન્દ્રિકા અને મુલના બારણામાં આવીને ઉભો ફોજવારની લયથી, સરમથી, નિરાશાથી, ક્રોધથી મિજેરે વિવિધ વિચારોથી ઉભરાઈ જતી, આખે જણાયા

દયારામનો અદ્વૈતેહ રૂ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“કાણુ બાપુ ? ”

ઉત્તર નહિ મળ્યો દિનમણિચક્રે બન્નેને હાથેનો મારીને ધરમા દાખન થઈ ગયા અને હાથમા આરામખુરચી ઉપર પડ્યા પત્નીએ પાણી લાવી આપ્યું તે પીને કાષ્ટિક ચ્વરય થયા એટલે ચન્દ્રિલાએ પૂછ્યું “ત્હા ગયા હતા ? ”

“ત્હા નહિ જ,” જેને પોતે નિઃશ્વાસુન દાખ્ય ધારના હતા તેતુ કાષ્ટિક ટપીને દિન મણિચક્રે જવાબ આપ્યો—“ થોડે સૂધી બહાર ગયો પણ પત્ની નિયાર આપ્યો કે ત્હા જનામા કાઈજ માન નથી. પેનો બહુચક, ખીકણુ બાપનો ! એ શુ ત્હા જવાનો હતો ! ? ૭૨, એની છાની જ બધ થઈ જાય, એ તુ જાણે છે ! ? ”

“પણ આ મ્હારો સાગુ શા માટે પહેર્યો હતો ? ” સુભદ્રાએ પૂછ્યું

“અ—જરા પોનિસને ખીવકાનવા, ’ ઉત્તર મળ્યો

ખીજે દિનમે સ્હનારે દિનમણિચક્રે બહુ જ મોડા ઉઘ્યા લાજણપાણી કરીને મ્હા પી લીધી એટલે નિમણિચક્રે પાછા કાઈજ પોતાના અગ્નિ સ્વરૂપમા આવના લાખ્યા, એટનામા ચન્દ્ર પ્રસાદે ગંભીર મુખાકૃતિ ધારણ કરીને ધરમા પ્રવેશ કર્યો

“કાં સાલેજ ! મરકરી કરવી એ ઠીક છે, પણ એમા જ કાષ્ટિક હલ દોરી જોઈએને ” તેજે વતુ “ત્હારે ત્હમે ત્હમારે મોયે કશુ હતુ કે ? ત્હા આવીશ ત્હારે મ્હને તો ખાત્રી જ હતી કે ત્હમે આવ્યો જ ”

“શુ ? ” નિમણિચક્રે કોધનો કુકાડો કરતા કશુ

“શુ એ જ કે ગતે હુ ત્હમારી રાહ જોતો ત્રણ કલાક ત્હા જગનમા ખેલી ગયો ” ચન્દ્ર પ્રસાદે બોલ્યો.

“ત્હમે ત્યા હતા જ નહિ, ” દિનમણિચક્રે ધાટા પાડ્યો.

“ત્હમે કેની રીતે જાણ્યું ? ” ચન્દ્રપ્રસાદે પૂછ્યું

ઉત્તરમા દિનમણિચક્રે પત્ની અને પુત્રી સ્હામા બોલ્યું

“ત્હમે સામીત કરી આપો ” ચન્દ્રપ્રસાદે લાગ જોઈને કાષ્ટિક મ્હોટા ધાટા પાડીને કશું

“ત્હમે મ્હારી દિમત વિરે શક આપ્યો તે ઉપરથી તુ ત્હાં ત્રણ કલાક બોલી થયો તે વખતે ત્હમે ક્યા હતા ? ”

“ત્હમે પોતે ત્હાં ન હતા, ” નિમણિચક્રે ફરીથી ત્રાસ મારી—“હુ બરાબર જાણું છું ત્હમે મ્હને નહિ છેતરી રાખે ત્હમે ખીન્યા હતા ”

“તુ ત્હાં દતો અને તે માટે કહો તો સોગમ ખાના તૈયાર છું, ” ચન્દ્રપ્રસાદે બોલ્યો, “પણ દુખે, એમા કાષ્ટિકયુ નથી, આજે પાઠો તુ ત્હા જવા તૈયાર છું અને ત્હમારામાં દિમત હોય તો ત્હા આવજો ”

“દિમત હોય તો ? દિમત હોય તો ? ” દિનમણિચક્રે કોધથી ચીસ પાડી

“ હાજી, હિમ્મત હોય તો ” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું “ અને જો આજે નહિ આવશો તો હું આખા ગામમાં એ વાન કેવાનીને ત્હમને ફરજત કરીશ પછી આવતી જાને ત્હમે પહેલા જાને તે હું પછી આનીશ મ્હં જો ત્હા જોયેતુ તે જો ત્હમે જોયુ હોત તો—”

“ હૈ, ચન્દ્રપ્રસાદભાઈ— ! ” સુભદ્રા બોલી ઉઠી

“ જોયુ ? શું ? ” ચમખીને દિનમણિસરે પૂછ્યું

“ ના ના, કાઈ ગભગવા જેવું હતું જ નહિ, ” ચન્દ્રપ્રસાદે ઠકે પેટે કહ્યું “ ખરૂં જોતાં જરા રસ પડે તેડું હતું ”

“ શું હતું ? ” દિનમણિસરે પૂછ્યું

“ સાલજનાગને જરા ખૂબાઈ જેવું લાગે, ” ચન્દ્રપ્રસાદે ધીમે ધીમે બોલ્યો, “ પણ મ્હં એક કાળીને જમીન બેપર આપતી જોયેતી ”

દિનમણિસરે મ્હો વડાસીને જોઈ રહ્યા

“ બીજું કાંઈ ? ” કાંકિ કુજતે અનાજે ત્હમને પૂછ્યું

“ હા, ધોવા ધુમ્પાનાળી એક આકૃતિ, ” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું “ પોનાવા લાખા હાથ દવાવતી મ્હોટા દેડાના જેવી લાગતી હતી મ્હને લાગે છે કે ત્હમે મ્હારી વાત માનતા નથી, પણ ખાત્રી કરવી હોય તો આજે રાત્રે મ્હારી સાથે આવો જાજો જોવા જેવું છે ”

“ પણ ત્હમને-ત્હમને બીક નહિ લાગી ? ” સુભદ્રાએ પૂછ્યું

ચન્દ્રપ્રસાદે તિરસ્કારથી ડોક ધુણાવ્યું “ જરૂર, એમાં મ્હને બીજાં લાગે ? જો એવાથી મ્હને બીક લાગતી હોય તો હું ચારણીમાં પાણી લઈને કુખી મરૂં મ્હને એ શું કરી શકનાતું હતું ? ”

“ ત્હમે એનો મ્હેરો જોશો હતો ? ” ચન્દ્રિકાએ ઉત્કાંક્ષાથી પૂછ્યું

ચન્દ્રપ્રસાદે ડોક ધુણાવ્યું

“ પણ એવું શરીર કેવું હતું ? ” ચન્દ્રિકાએ પુનઃ પૂછ્યું

“ હવે હું બગામર તો નહિ કહી શકું, પણ દેખાવમાં બહુ ઉંચું પણ નહિ તેમ નીચું પણ નહિ—બહુ જાડું પણ નહિ પણ કસાયેલું જણાતું હતું ” ચન્દ્રપ્રસાદે બોલ્યો

દિનમણિસરેના હૃદયમાં અમુક જાતના શકની ઝાખા અરુપિત જણાયા કરતી હતી તે આ સામળીને કાષ્ટિક વધુ રુપિત થઈ ત્હમને એકદમ પૂછ્યું —“ ત્હમે કાંઈ બીજું જોયું ? ”

“ હાજી, બીજું પણ જોયું હતું, ” ચન્દ્રપ્રસાદે દિનમણિસરે સહાનુભૂતિ રહેજ રિમત કરતા કહ્યું “ તે બીજાં ભૂતને હું દોડતું ભૂત—ન્દાસતુ ભૂત મ્હં તો ખોટું નહિ દેખાય ”

“ દોડતું—ન્દાસતુ ભૂત ? ” દિનમણિસરે આગળ બોનાના જતા પણ હૃદયમાં ઉભરાતા નિકારોએ ત્હમની વાચાને બંધ કરી દીધી

“ એ ઝાપામાં ચમ્પને વાડીમાં દાખલ થયું હતું, ” ચન્દ્રપ્રસાદે નિર્દોષ વદને બોનતો ગયો, “ દેખાવમાં સિપાઈમંત્રી જેવું—દાવર અને લગભગ ત્હમારા જેટલું જ બે ચાઈયાળું હતું, ત્હને

પગ કાઠી અનુત નૃસ કરના રોય તેમ જણાવુ હતુ અગે કોઈ સુન્દરીના આકાશના આઝ આઝ વાદળા જેવો જણાવો સાગુ ધારણુ કર્યો હતો અને—”

ચન્દ્રપ્રસાદ બોનતા મોનના અટકી ગયો અને સુભદ્રા અને ચન્દ્રિકાના મુખ ઉપરના બદનાતા વિકારો—ત્હેમને હાથને મહા મહેનતે ત્હારી રાખનાના પ્રવાસે ઉત્પત થયેના વિકારો કહી મકાય કે નહિ, એ નિવા મન વાન છે—ભણી કાઠક સાન-દાનપથી ભેઈ રહ્યા

“અને,” ચન્દ્રપ્રસાદે પુનઃ સાન મુખાકૃતિથી ચનાનુ ‘વાડીમા અર્ધ માગ સુધી તે આ યુ અને પડી અનિશય મુખગટથી લેણે ન્હારા નામની બૂમ પાડી હુ પ્રથમ તો બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યો, પણ તેમ જતા હુ તેની પાસે જઈ શકુ—ત્હેને કાઠ પણ પ્રશ્ન પૂછી શકુ તે પહેલા તો ત્હેનો મડીઓ વાળીને ત્હાથી ન્હાસવા—”

“બહુ થયુ મી ચન્દ્રપ્રસાદ, બહુ થયુ નિમલિસ કર બહુ જ ગભીર ચર્ધગરા ઓ છાતી અને તેટલી કુનાવીને ત્હામે આવતા કોઈ આખા વસ્ત્રો ચેરંગ આપતા હોય તેવા શોભના લાખા

“ત્હેમે મહેને પૂછ્યુ ત્હારે હુ તો કહેનો હતો,” ચન્દ્રપ્રસાદે પોતાના હૃદયમા સ્તિ મલિસ કરના આ શબ્દોથી બહુ વ્યથા થઈ રોય એવી મુખાકૃતિ ધારણુ કરીને કહ્યુ

“હા, ભાઈ! હા હુ જાણ છુ કે મ્હેં ત્હમને પૂછ્યુ હતુ,” નિમલિસ કરે સ્વચ્છ દેખા વાના વૃથા પ્રયત્નો કરતા હ્યુ—‘હુ જાણ છુ કે મ્હેં ત્હમને પૂછ્યુ હતુ પણ જો આખો વિસ તમારા એના જુગલા સાબળના બેલી રહુ તો હુ ગાડો થઈ જઈ ગડો! ત્હમારે કામ તો એટલુ જ છે ને કે આ ન્હારી છોડીને ત્હમારી સાથે પગલાવનાની ત્હારે હા પાડવી! હા જાઓ હા પાડુ છુ—ભાઈને મારી દે નહિ અને ભાઈને કોઈ ને નહિ એવો જ જમ્હા વેશ હોય ત્હા ત્હારે વચમા પડીને બેવકુફ બનનાની જરૂર ની?”

આટલું બોલીને, જણે કાઠ મટાપગકમી ચોખો કાળના બળથી મ્હાત થઈને પોતાની તરવાર છોડીને રણભૂમિમાંથી ચાલ્યો જય તે પ્રમાણે દિનમલિસ કર પોતાની ભન્ય મુછો ઉપર તાન દેતા, લગભગ આવીશ ઇન્ચની ઝાતી પ્રચણ બળથી વિકસાનતા, હાથે હાથે પણ જિતેના રાત્રુઓના હેયામા ત્રાસ ઉત્પન્ન કરાવતા ઓરડાની બહાર ચા-ચા ગયા *

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

પેજ-૨૧. હસમનગઢ હરિલાલ ધ્રુવ.

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૧૩૬ થી)

(૬) પૃથ્વીગજવિજય—અજમેર અને જિલ્લીપ્રસિદ્ધ ચોદાણુ રાજ્ય પૃથ્વીરાજે શંકાણુદીન ગોરી ઉપર જે વિજય મેળવ્યો હતો, તેના રમણાર્થ, આ કાવ્ય તેમના રાજ્ય પડિતે* ઈ સ ૧૧૬૦ માં રચ્યુ હતુ ચોદાણુના પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે આ કાવ્ય ધણુ ઉપયોગી છે કેમકે, તેમાં ચાહમાનથી લઈને પૃથ્વીરાજ સુધીની શુદ્ધ વસાવણી (જે ચોદાણુના ભિન્ન ભિન્ન શિનાવેખોમાં મળી આવતી વસાવણીની માફક જ છે) તથા બીજી કષ્ટક કષ્ટક ઇતિહાસિક નિશ્ચય પાપુ છે “રાજનરગિણી”ના દ્વિતીય ખંડના કર્તા જ્યેનગજની તેના ઉપર લીકા પણ છે આ પુસ્તક હજી સુધી છપાયુ નથી

(૧૦) કીર્તિકૌમુદી—આ કાવ્ય ગુજરાતના મોનપીઓના પુરોહિત સોમેશ્વરે ઈ સ. ૧૨૦૫ ની લગભગમાં રચ્યુ હતુ એમાં અણહિલવાડ (અણહિનપુર પાટણ)માં રાજ્ય કરનારા મોનપીઓનો, ગૂણગજથી લઈને લીમદેન (૨ જા) સુધીનો તથા ધોળકામાં રાજ્ય કરનારા અરોરાજ વીરધન સુધીનો, વારોના ચાખાના સોનપીઓનો સહિત વૃત્તાન્ત અને વીરધવલના પ્રસિદ્ધ મંત્રી વસ્તુપાલનુ વિસ્તૃત ચરિત છે આ કાવ્ય મુખ્યદર્શની સમૃત્ત સિરીઝમાં છપાઈ ગયુ છે

(૧૧) મુકૂતમકીર્તન—આ કાવ્ય ઈ, સ ૧૨૨૮ ની લગભગમાં, લાવણસિંહના પુત્ર અગિસિંહે લખ્યુ હતુ એમાં અણહિલવાડ વસાવનારા રાજ્ય વતનગજથી ભૂભટ (સામતસિંહ) સુધીના ચાવડાઓની વસાવણી અને ગૂણરાજથી લીમદેન (ગજ) સુધીના અણહિલવાડના મોનપીઓનો તથા અરોરાજથી વીરધન સુધીનો ધોળકાના વારોનાઓ (સોનપીઓ)નો સહિત વૃત્તાન્ત અને વસ્તુપાલનુ વિસ્તૃત ચરિત છે આ કાવ્ય હજી સુધી છપાયુ નથી

(૧૨) પ્રબંધચિન્તામણિ—ઈ સ ૧૩૦૫ માં જ્યેન આચાર્ય મેરુતુગે આ ગ્રંથ ગદ્યમાં લખ્યો હતો x એમાં ગુજરાતપર રાજ્ય કરનારા ચાવડા તથા મોનપીઓના ઇતિહાસ સિવાય નિકમ, વાળિતસ સિદ્ધસેન, ત્રિનાદ, શાલિવાહન, લાખાક (કચ્છનો ગજ લાખો પુલાણી), મુજ, ભોજ, રાજસોખર, માધ, ધનપાન, સીતા, પડિતા, માનતુ ગાચાર્ય, મંત્રી સાન્તુ દેવસરિ, આલક, માતૃ જાલા, જયગદ, બાહક (વાગ્લટ), સોનાક, આમક, હેમચદ, આમ્રલટ, ઉદયન, વૃહસ્પતિ મડ, વામશશિ, રામચદ, વસ્તુપાલ, તેજપાલ, નદ, શિવાદિત્ય, રકે,

* આ પુસ્તક અપૂર્ણ સ્થિતિમાં મળવાથી કર્તાનુ નામ જાણી શકાયુ નથી

x પ્રબંધચિન્તામણિનો મૂલ્યો બાજુ ગદ્યમાં જ છે પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે પ્રસંગવચાત્ કષ્ટક કષ્ટક પણ પણ છે

મધવાદી, ગોવર્દન, લક્ષ્મણેન, ઉમાપતિ ધર, જમદેન પરમાર પૃથ્વીરાજ, વરાહ મિહિર, નાગાર્જુન, ભર્તૃહરિ, વાઙ્મટ વૈદ્ય આદિના પ્રમધો છે મેરુતુમે ધણેભાગે સાબળેલી વાતો લખી છે, તેથી કેટલીક જગ્યાએ તેનું લખતું સ્વીકારના યોગ્ય નથી ગુજરાતના ચાવડા રાજાઓનો જે રાજત્વકાન એલે તે પુસ્તકમાં આપ્યો હતો તે ખોટીથી એને પણ અશુદ્ધ જણાયો હતો, જે કેટલાક વખત પડી, બ્યારે એલે 'વિચારગ્રેહી' નામે ખીતુ એક ન્હાતું પુસ્તક લખ્યું હતું, ત્યારે તે મુધાર્યો હતો એમા કેટલીક જગ્યાએ, આધુનિક શોધ અનુસાર નવીન દ્રિષ્ટિથી ચરાની જગા છે મુખ્યત્વે આ પુસ્તક ઉપાઈ ગયું છે

(૧૩) ચતુર્થગતિ પ્રખંધ (પ્રખંધ કોશ) — ઈ સ ૧૩૪૦ મા રાજગેખર સૂરીએ આ ગદ્ય ગ્રન્થ દિલીમાં લખ્યો હતો એમા ભદ્રનાથ, આર્ય નરસિં, શરદેન સૂરી, ખપૂટાચાર્ય, પાંનિમાચાર્ય, વૃદ્ધવાની અને સિદ્ધમન, મદવપાદી હરિભદ્ર, બપ્પ ભટ્ટિ, હેમસૂરી (હેમચંદ્ર), હર્ય કવિ, હરિહર કવિ, અમર કરિ, મદન કીર્તિ, સાતનાદન, વકચૂન, નિકમાદિત્ય, નાગાર્જુન, વસરાજ (ઉચ્ચન), લક્ષ્મણસેન, મન્ન વર્મા, રત્ન શ્રાવક આત્મ અને વસ્તુપાન-એમ બોનીમ પ્રમધો છે રાજગેખરે પણ મેરુતુગની માફક ધણીખરી સાબળેલી વાતો જ લખી છે, છતાં પણ તેમા કષ્ટક કષ્ટક ઐતિહાસિક હપીકત મળી આવે છે આ પુસ્તક હજી સુધી હપાયુ નથી

(૧૪) કુમારપાવચચિત — આ ગદ્ય ગ્રન્થ ઈ સ ૧૪૩૫ મા જિન મડનોપાખ્યાયે રચ્યો હતો એમા જગીસ રાજવગેલી નામાનનિ (જેવી તેને મળી શકી છે તેની) વનગજથી સામતસિદ્ધ સુધીના ગુજરાતના ચાવડા રાજાઓની વચારાનિ અને મૂળરાજથી કુમારપાવ સુધીના ગુજરાતના સોનપીઓનો ઇતિહાસ છે એમા કુમારપાવનો વૃત્તાત ધણા વિસ્તારથી લખ્યો છે, જે અતિશયોક્તિ તથા ધર્મ સમધી ખાસ આગ્રહથી ભરપૂર છે આ પુસ્તક પણ હજી હપાયુ નથી

(૧૫) કુમારપાવચચિત — જયસિદ્ધ સૂરીએ ઈ સ ૧૩૬૫ મા આ કાવ્ય લખ્યું હતું એમા મૂળરાજથી કુમારપાવ સુધીનો વૃત્તાત છે હજી સુધી એ પુસ્તક હપાયુ નથી

(૧૬) કુમારપાવચચિત — આ કાવ્યના રચયિતા રત્નસેન સૂરિના ગિધ્ય ચારિત્ર સુદર ગણિ છે આમા મૂળરાજથી લઈને કુમારપાવ સુધીના સોનપીઓનો ઇતિહાસ છે એ રચાયાનો સમય જણાયો નથી, પરંતુ ઈ સ ની ૧૪ મી શતાબ્દીની લગભગમા તે રચાયાતું અનુમાન થઈ શકે છે હજી સુધી આ પુસ્તક હપાયુ નથી

(૧૭) વસ્તુપાવચચિત — આ કાવ્ય ઈ સ ૧૪૪૦ મા જિનદર્પ ગણિએ રચ્યું હતું એમા મૂળરાજથી ભીમદેવ (૨ જા) સુધીનો તથા અર્જુનરાજથી વીરધવન સુધીનો સોનપીઓનો ઇતિહાસ અને મત્રી વસ્તુપાવની વિસ્તૃત હપીકત છે આ કાવ્ય હજી હપાયુ નથી

(૧૮) હરમીરમહાકાવ્ય — આ કાવ્યમા ચાહમાનથી લઈને પ્રસિદ્ધ હરમીર (રણમોરના ગજ) સુધીના ચોદાણોની વચારાનિ તથા કેટલીક ઐતિહાસિક હપીકત છે

આ દા ય ચોદાણાના ઇતિહાસને માટે “પૃથ્વીગન્ધર્વજય” જેનું ઉપયોગી તો નથી, પણ ધણાક નામો એમાં મિલ્લે આપેલા છે અને કેટલીક દ્રશ્ય પદ્ધતિ સાચી છે ગ્રામીણરના સુવર્ણની ગમ્મ વીગમના ગ્રામરના જનમ્મિ નયનચક્ર સુન્નિએ ઇ સ ની ૧૫ મી સતાબ્દીના પ્રારંભની લગભગમા તે સ્થુ હતું મુનાઈમા આ પુસ્તક પ્રમિલ્લ થયું છે

(૧૬) અદ્વિતીયજનિત — આ કાન્ધમા જગતના મેનવની ગમ્મઓની ઉત્પત્તિ, હેમત મેનથી જાતના મેન સુધીની વગાનનિ તથા જાતના મેનનો જ્ઞાત છે આ પુસ્તક અન્નાન મેનના આશ્રિત અનતબદ્ધના વર્ણન આનન્દ્યે નન્દીપ(નદીયા)ના ગમ્મ સુદ્ધિમતના મમનમા ઈ સ ૧૫૧૧ મા લખ્યું હતું એવું સાંભળેલી વાતોને આધારે નદિ પાણ, સિદ્ધ-ગિગિયન “ વ્યામ પુગાનુ, ” ગરલુદ્ધકૃત “ જન્નાવ ચરિત ” તથા દાનિદાસ નદીની “ જય-મગન ગાથા ” ને આધારે, આ કાન્ધ લખ્યું હતું આ પુસ્તક, જગાળની એશિઆટિકની સાખા તરફથી “ મિનિઆધિકા ઇન્ડિકા ” નામની મીગેઝમા છપાઈ ગયું છે

(૨૦) મદ્યિક-કાન્ધ — આમાં ગિરનારના સ્નાતમા (માદવ) રાગ મગનિક્તુ ચર્ચિત તથા તેના પૂન પુરોમાથી ખેગાળ, જયમિલ્લ, મોમ્વસિદ્ધ, મિતિગ, મહીપાવ મિગેરનો કલક કલક જ્ઞાત છે ઇ સ ની ૧૫ મી સતાબ્દીના અતની લગભગમા ગગાધર કવિએ તે સ્થુ હતું હતું સુધી એ છપાયું નથી

(૩) પ્રસંગોપાત્ત હકીકત — જુહા વિગેળના કેટલાએક પ્રાચીન પુસ્તકમા હકીકત કેઈક પ્રસંગનાત્ અને કેટલીક જગ્યાએ ઉત્તરજાન મિમિત કલક હકીકત અનિદાનિક હકીકત મળી આવે છે કેટલાક નાટો, કેટલીક ઐતિહાસિક ઘટનાના આધારે આપેલા મળે છે અને કેટલાક હાથે જ્ઞા આદિના પુસ્તકોમાથી ઐતિહાસિક પુરોણના નામ તથા તેમની હકીકત દ્રશ્ય પદ્ધતિ મળી આવે છે એનાં આધનોમાથી મળી શકેલી ઐતિહાસિક ઘટનાઓની નિસ્તૂત માહિતી આ જ્ઞાના સરમા લેખમા આપી શકાય નદિ જ્ઞા, તેમાથી કેરી કેરી ઉપયોગી વાતોનો પત્તો મળી આવે છે, એ જાતનારને માટે થોડાએક ઉદાહરણો નીચે આપનામા આવે છે

માર્ગો દાગ, પંસાની નાનગને લઈને, પ્રતિમા જનાનનાની અને સકિત (અથોધ્યા) તથા મધ્યમિન-૫૦ મનનો (મીક) ના આક્રમણ કરનાની ખગર આપણને પતજનિના “ મહા-બા ૫ ” માવી મળી આવે છે તેની જ રીતે, મુતન દેવના રાગ સાતકેલિ સાતવાહનના હાથથી કીડા કરતા હોની રાણી મનપનનીનું મ્હલ થયું, એનું વાતસાવનના “ કામવન ” મા લખેલું

* આ ત્રણે પુસ્તક જ લાલ સેનના વખતમા રચાયા હતા

૪ માન્થમિકા નમ્મી ચિનોદના મિયાથી લગભગ ૬ માઈન ઉત્તરે છે આ દિશન મીક રાત્રોમાથી મિન દરનું મુજરાન મુજુતના અદિ દેવેનું મુજુ, આથી મળી આવતા ધણાએક સિક્કાઓ ઉપરથી અનુમાન મી ગમાય છે, એને માન્થમિપર આક્રમણ કરનારો મીક રાજ મિન દરજ હોનો સભર છે હ હ મ્હ

કાન્ધમાધુન ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાથી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

એકાત નિગીમપુ

[ચિત્રકાર-રા દમનરાવ]
ગમ્ભીરચંદ્ર ૧૭-૧૮ ૧ ૧૭]

[—મંપીરાયક]

જ્યસિલના નાસનાનો ઉપેક્ષ છે કૃષ્ણમિથના “પ્રમોદ ચન્દ્રોદય” નાટક ઉપરથી હકીકત મળી આની છે કે, ચેદી દેગના હેય (જ્યસુરિ) વળી રાજા જ્યે, કનિજરના ચદેન રાજા જીર્તિનર્માનું ગળ્ય ખુચી વીધુ હતુ પરંતુ, ત્હેના (જીર્તિનર્માના) આજ્ઞા મેનાપતિ ગોપાને જ્યુને દરાનીને ત્હેને ફરી રાજસિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો હતો ગુણાન્યની “ મુહુર્ત કથા ” (પૈશાચી લાપાચા) ના અસ્કૃત અનુવાદ “કથા સરિત સાગર”મા વરઝચિ, વ્યાઢી, પાણિની, નદ, મકટાન, ચાલુક્ય, શાત્રાહન, વત્સરાજ ચઢ મહાસેન વિક્રમાન્તિય આદિની કથાઓ છે અને શિવસિંહ દેવના આશ્રિત ત્રિલાપા પડિતે રચિત “ પુષ્પ પરીક્ષા ” મા મિથિયાના જ્યુન્ટવરી રાજા ના-ચદેનના પુત્ર મહાદેવ ગૌડના રાજા લક્ષ્મણેન, ધારાનગરીના રાજા ભોજ, અને કારીના રાજા જયચંદ આદિને કઈક વૃત્તાત મળી આવે છે

આની જાતના આધનો ઉપરથી, ઐતિહાસિક વટનાઓનો સચ્છ કરવાનો આધાર, ઇતિહાસનેખકની બહુશ્રુતતા ઉપર જ રહ્યો છે

(૧) પુસ્તકોનો પ્રાંભ અને અત - ઇ સ ની પાંચમી શતાબ્દી પછીના અથકા રોમાથી કોઈ કોઈએ ખાસ ડગીને, પોતાના પુત્રજના પ્રાંભમા અથવા અન્તમા પોતાન અથવા પોતાના આશ્રયદાતા રાજાની ઈર્ષક ઈર્ષક હકીકત આપી છે કોઈએ પોતાનું પુસ્તક રચ્યાને સવત તથા તે સમયે રાજ્ય કરનારા રાજાનું નામ અને કોઈએ પોતાના આશ્રયદાતાન વશનું ખાસ વર્ણન લખ્યું છે આ પ્રમાણે પ્રાચીન જાનમા કેટલાક વિદ્વાન નંદન જનનારાઓએ કેટલાક પુસ્તકોની ટેનટમા નંદન જવાનો સવત અને તે સમયના રાજાઓના નામ પણ આપ્યા છે આની જાતના સાધનોમાથી પણ ઇતિહાસના કામમા કેટલીક મદદ મળે છે જેમાના થોડા ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે છે

જરુરણ પડિતે પોતાની “ સુકિત સુક્તાવલિ ” ના પ્રારંભમા, પોતાના પૂર્વજેન વૃત્તાનમા, દેવગિરિ (નાનતાના) ના કેટલાકએક યાદવ રાજાઓની હકીકત આપી છે પ્રસિદ્ધ હેમાદ્રિ પડિતે (જે દેવગિરિના યાદવ રાજા મહાદેવનો ખચી હતો તેણે) પોતાના “ ચતુર્ગં થિતામલિ ” ના નૃતખજની ટેનટની રાજપ્રગતિમા પુગણપ્રસિદ્ધ કેટલાક યદુવંશી રાજાઓની નામાવનિ સિવાય, દક્ષિણમા યાદવોનું ગળ્ય સ્થાપનાર રાજા દંપ્રહારથી લઈને મહાદેવ સુધીની પુર પૂરી ગણાવનિ તથા ઈટલાએક રાજાઓની ઈર્ષક ઈર્ષક હકીકત પણ આપી છે ગુજરાતના સોનકીઓના પુરોહિત સોમેશ્વરે, પોતાના રચેના “ સુરથોત્સવ ” જાન્યના ૧૫ મા સર્ગમા, પોતાના પૂર્વજેના વણનપ્રસંગે, ગુજરાતના મોનકીઓનો કઈક કઈક વૃત્તાત આપ્યો છે ધનપાન પડિતે “ તિલક મંજરી ” ના પ્રાંભમા પરમારોની ઉત્પત્તિ તથા વૈરિસિદ્ધથી ભોજ સુધીની વગ્ગાવનિ આપી છે અઢાણને ૧૬ મ ૫૫૦ (પ્રિ સ ૬૮૫, ઇ સ ૧૦૮) મા બિજમળમા (જે ભેદપૂર રાજ્યમા છે) ‘અલ્લસુદ સિદ્ધાત ” રચ્યો હતો, તે સમયે, લાનો રાજા ચાપ (ચાનક) નથી વ્યાધમુખ હતો, એવું તેના લેખ

તરણ તપરિનની ર ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ઉપરથી જોઈ શકાય છે ઇ મ ના સાતમા સંક્રાન્તિ ઉત્તરાશ્વિન, પ્રસિદ્ધ માધ કવિએ (જે ભિન્નભાષા નગરનો મહેવાત્મી હતો તેણે) “ સિંહાન રાધ ” માં મધ્યમ ધનુ એમાં, તે પોતાના દાદા મુખ્યત્વે અને, ત્યાંના રાજા વર્ષનાનો નવાધિમતી બનાવે કે નિર્દેશક રાજ સન ૭૦૫ (રિ સં ૮૪૦ ઇ. સ. ૭૮૩) માં “ જૈન દરિયલ પુગલ ” વખતે તે વખતે ઉત્તરમાં ઇન્દ્રાયુષ, દક્ષિણમાં વ નભ પૂરમાં વત્સગજ અને પશ્ચિમમાં વેદાગ (જય વગદ) ગાન્ય કરતો હતો એવું એ પુસ્તક ઉપરથી જાણી શકાય છે અભિનગરિએ રિ મ ૧૦૫૦ (ઇ. સ. ૯૯૩) માં ‘ સુભાષિન ન્તસોદ નામનુ પુસ્તક ગચ્છુ તે મધ્યે માનનાનો ગમ મુજ પરમાર હતો વજ્જના પુત્ર ઉરટે ઉચ્ચતમા ગીતે વખતે (પૂન) ઉપર ભાષ્ય વખતે તે વખતે ત્યાંના ગમ ભોજ પગમાં હતો

—અપૂર્ણ

ચિત્ર અને ચિત્રકાર

લેખક — ૧. કનૈયાલાલ આત્મારામ પટેલ.

ચિત્ર શી વસ્તુ છે તે સમજવું અને જીમને તે સમજાવવું એ કાલુજ કાંઈ માર છે આ વિદ્યાને યથાય સમજાવનાર દિલ્લમાં કોઈ ભાષે જ થયો હતો, અને દુનિયામાં પણ કોઈ ભાષે જ થયો હોય એમ અમારું કષ્ટક માનવું છે ખરી હજીયત તો એ છે કે જે પોને ચિત્રકાર છે તે જ પોને ચિત્રવિદ્યાના ગ્રંથસ્થને જાણી રાકે છે માતાના સ્નેહનુ યથાર્થ વર્ણન તેના અનુભવ કરના બાળક મિનાય અન્ય માર્ગે રી સકતુ નથી તેવી જ ગીતે ચિત્રવિદ્યાનુ ગ્રંથસ્થ પણ હોવાથી કે સામગ્રીવાથી પ્રગટ થઈ શકતુ નથી અર્વાચીન કાળમાં આ વિષયમાં ભોગી ભોગી વાતો કરી શકાય છે, અને ખરેખર તેમ જ થાય છે, એમ આપણે મન નેઈએ છીએ

જે આનેખનથી પ્રેક્ષકનુ મન જન પામે તેને સામાન્યતઃ ચિત્ર કહે છે પ્રયેચ ચિત્રમાં મુખ્યત્વે કરીને ત્રણ ગુણ હોય છે —

(૧) મતોરજકતા (૨) આકાશલુપ્તિ અને (૩) પ્રમાણત્વાદના (શૈભા આપે તેવું)

ચિત્રમાં મતોરજકતા લાવવા માટે કેટલીક જાનનો ઉપર નક્ષ આપવાની પ્રેક્ષક ખાસ આવશ્યકતા હોય છે ચિત્રકારે સૌથી પહેલાં તો ચિત્રના બાવને પોતાના હૃદયમાં આશ્વો જોઈએ છીએ મનનન કે કોઈ પણ ચિત્ર આનેખના પહેલાં ચિત્રકારે પોતાને જે ચિત્ર આનેખવાનું હોય તેના બાવને પોતાના હૃદયમાં ખસુસ કરીને આકર્ષક જોઈએ પોતે ક્યો નાવ આનેખવા મંજિ છે તે તેણે પોતાના હૃદયમાં સપૂર્ણ રીતે પ્રેક્ષક કરી ગમવો જોઈએ

જય ! માત ભારતિ !

લેખક — રા. અરુણ.

ભૈરવી.

જય ! માન ભાગતિ !

જય ! પુણ્યશાસ્ત્રિની !

હસતી, દૃઢાવતી,

જય ! જય ભરત ભૂમિ !

જ્યા સ્પૃશ્નિસાન્દર્ભે ઊર્ધ્વે છે, ધમ, કર્મે જ્યા યાય

આદિ મહદ્ સપિએ જન્મી, ધુની વેદની જ્યાય

જય ! દિવ્ય તે ભૂમિ !

જય ! ધમગામિની !

હસતી, દૃઢાવતી,

જય ! જય ! ભરત ભૂમિ !

પ્રેમ-સૌમ્ય અકિત તત્ત્વે જેના જગદિષ્યાત,

ધૃતિદામે જેના આનેષ્યા હિ જનન ગુણ અભાષ

જય ! દિવ્ય તે ભૂમિ !

અમ આનં પૂરતી,

હસતી, દૃઢાવતી

જય ! જય ભરત ભૂમિ !

“ ભારો દેશ, ભૂમિ આ ભારી ” વાપ સદાયે જ્યાય

ત્રીશ કોળી સતાન મુખેથી સ્વપ્ને નંદિ ભૂલાય

જય ! દિવ્ય તે ભૂમિ !

જય ! માત ભારતિ !

આશા આમ પૂરતી,

જય ! જય ભરત ભૂમિ

જય ! માત ભારતિ !

જય ! પુણ્યશાસ્ત્રિની !

હસતી, દૃઢાવતી,

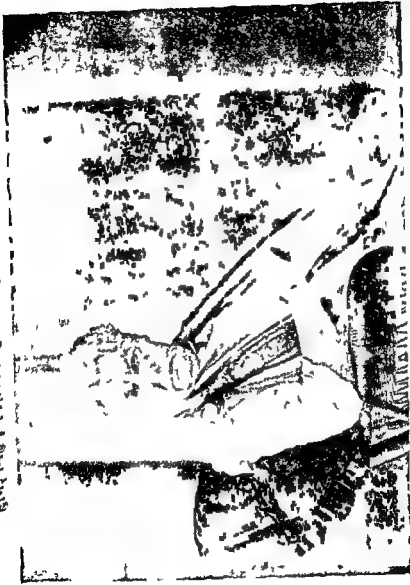
જય ! જય ભરત ભૂમિ !

કારાએ “તે શકા નિરાધાર છે” એમ સ્પષ્ટ રીતે પ્ર.ટ કરતું જોઈએ જ્યાં સુધી એનું અચૂક સ્પષ્ટીકરણ પ્રકટ થયું નથી અને માત્ર લૉડ પેન્ટેન્ડનું શોચનીય લાપણું અને અસ્પષ્ટ પરિશિષ્ટ જ માત્ર દેશ આગળ છે ત્યાં સુધી તે સ્થાને જે પુઝાર સમસ્ત દેશના ખૂલેખૂલાનાથી ચારે પાસથી ઊડી રહ્યો છે તે અમને ધ્યાને અને ધર્મરૂપ લાગે છે લૉડ પેન્ટેન્ડને એવી અગ્રિયતા થતી હોય તો તે માટે એઓથીએ પોતાનો જ આભાર માનનાનો છે.

ખીને વાગે એ લેવા જેવા છે કે લૉડ પેન્ટેન્ડનું લાપણું અસ્પષ્ટ અને અતિઆપડ છે એટલું જ નહિ, પણનું લોહનાયકોની કાયદેસર પ્રવૃત્તિઓને વિકૃત સ્વરૂપમાં રજૂ કરવાનો નિન્દ્ય પ્રયાસ છે, -પણિત મંદન મોહન માનનીયા કહે છે તેમ “તિરકાર કરના યોગ્ય અસત્ય છે” “સિટિશ સામ્રાજ્યમાં હિન્દી સ્વગળ્ય” એ કૉંગ્રેસનું અને મૉસ્લેમ લીગનું તથા હોમરૂલ લીગનું સાધ્ય છે આ સાધ્ય કુમશ રાજ્યપત્રના સુધારા કરીને મેળવનાનું છે એનું સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આ સર્વે સંસ્થાઓએ જણાવેનું છે “લડાર્ડ બન્ધ થાય કે તરત જ હિન્દુસ્તાનને એન્દમ સંપૂર્ણ અને જવાબદાર સ્વરાજ્ય આપી શકે” એવી માગણી કોઈ જવાબદાર સંસ્થાએ કરી નથી તો પછી પ્રજાના નાયકોની તેમ જ પ્રજાનીય સંસ્થાઓની માગણીઓને નિહત સ્વરૂપમાં આવેખી ત્હેમના ઉપર હુમલો કરવાનું શું કારણ? જે નામદાર લૉડ પેન્ટેન્ડ એટલું જ હોના માગતા હોય કે “સિટિશ સામ્રાજ્યમાં સ્વગળ્ય મેળવના અગોની સમાન સ્થાન પ્રાપ્ત કરના” નો હિન્દી પ્રજાનો ઉદ્દેશ એ બાળખી અને કાયદેસર ઉદ્દેશ છે, અને તે ઉદ્દેશ આનું ગળ્યપત્રીનટની પદ્ધતિમાં “કુમશ ઘટતા” સુધારાવધાગથી સિદ્ધ કરવા જોઈએ તો પછી આટલી બધી ધાષળ અને ખળભળાટ કરી મૂકનાનું શું કારણ? પ્રજાનીય સંસ્થાઓ પણ એ જ માગે છે પછી તો માત્ર એટલું જ નહીં કરવાનું રહે છે કે “કુમશ” એટલે શું? એ શબ્દનો અર્થ અધિવારીઓ કરે એ જ પ્રજાએ સ્વીકારવો એવું કાર્ક છે નહિ, પ્રજા પ્રગતે યોગ્ય લાગતો અર્થ કરના હુકદાર કે કૉંગ્રેસ, મૉસ્લેમ લીગ, હોમરૂલ લીગ નિગરે દેશની જવાબદાર રાજકીય સંસ્થાઓની માગણીઓ નિમિત્ત રૂપમાં પ્ર.ટ થયેલી છે સનાન એટલો જ છે કે લડાર્ડ પછી સરકાર એમાંથી કેટલું આપના માગે છે એ માગણીઓનો જે જવાબ આપવો હોય તે સરકાર બને આપે લૉડ પેન્ટેન્ડના જેવા અહર હુમલાઓ માત્ર દેશમાં અમતોપત્રી મળ્યૂત લાગણી ફેલાવના કરતા વધારે હાન્યે જ કરી શકશે.

ખીને વાગે લૉડ પેન્ટેન્ડની અકાગે બહાર પાડેલા ખુનામતા કેટલાક લાગ રહ્યા છે એ ખુનામો પૂરેપૂરો સ્પષ્ટ નથી, જે કે તેથી નામદાર માટેખતો પુનપ્રયોગ કર્કિત ઓઝો અસ્પષ્ટ બને છે લડાર્ડ પછી એક મ સંપૂર્ણ જવાબદાર સ્વરાજ્યની માગણી કરનારને “ધિક્કારી કાદના” મદ્રાસની સરકાર લોકોને આના કરે છે અમ્હે ટકીએ ઝિએ કે કોઈ જવાબદાર રાજકીય સંસ્થાએ તેવી માગણી કરી નથી પરંતુ ધારો કે કોઈ અધીર જ્ઞાનનાશાનીએ તેવી માગણી કરી હોય તો ત્હેમાં “ધિક્કારી કાદના” જેનું શું ખરાબ છે? તેનું હોનારે શું નીતિ સ્થાને પાપ કર્યું છે કે કાયદા સ્થાને અપરાધ કર્યો છે? એના માલુસરે એટલું જ હોના જેનું છે?

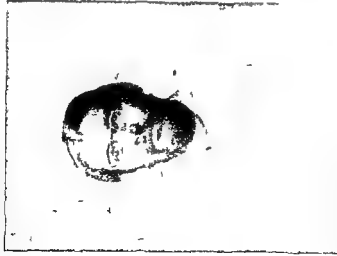
હોમરુવ-હિન્દ સ્તંભભયના પુનિત ચત્રમે-

મિત્રીસ બેની બિસેન્ડ.

નવોડાસ હુલ્લ ૧૯૧૭]

होमसद-हिन्द स्वराज्यना पुनित यरसे-

મિ. જી. પી. વાડીયા

मि. न्यायनं गोड्ड डेल.

‘ભાઈ, તમ્હારી ભારના વ્યાજી છે, પરન્તુ ત્હેની સિદ્ધિને માટે હજી વાગ છે એવું અમ્હાર માનવું છે” ગેરકાયદેસર ન હોય તેની માગણીઓને ધિક્કારી કાનૂની સરકાર આપતા કરે એ લોકોની પ્રમાણિક મન પ્રવૃત્તિ કરવાની સ્વાભાવિક માનવી સતતતા ઉપર ન બચારી શકાય એવો દુમનો છે. સરકારી અમનદારોએ સમજવું જોઈએ કે ત્હેમના અનાવસ્થક મોઢો મરી રહવાની મનોવ્યાપા હવે હિન્દુસ્તાનની પ્રજા નથી ખાતરી સમજી અને નેતાની મીઠાશ કરના રધાગે સગીન ગીતે સરકારનો સમભાવ જણાવ્યું એવું તે ઈચ્છે છે તો જ પ્રજા સતોષ પામશે-સતોષ પામવાની આગ્રાઓથી નહિ.

૨ મિસિસ બેસન્ટને નજરકેદનો હુકમ.

લૅડ પેન્ટેન્સના દુર્ભાગી ભાણુ સ્વામી અમમ્ત દેશમાં જોડેનો સખ્ત પુકાર ઉઘ્યો છે ત્હેના કળા ધણો જ વધારે સખ્ત પુકાર મિસિસ બેસન્ટ, મિ ઍરન્ડેન ઓ મિ વાડીયા ને નજરકેદ કરવાના મદાસની મગમરના હુકમ સ્વામી ઉકયો છે કાયદેસર મધ્યેમ કરનારની સ્વામી આતુ પાતુ સગવળી અમન રો લે તે સ્વામી પ્રજા કોઈ પણ મમયે પુનઃ ઉત્તર જ, પરન્તુ જે સમયે હિન્દુસ્તાન દેશ પોતાની આત્માજ્યભક્તિ માન ખાતરી સમજીથી જ નહિ પરન્તુ મહાન્ માર્ગવ્યાગોથી સામિત કરી ગયો છે, જે સમયે હિન્દુસ્તાન દેશ સામાન્યના હિતની ખાતર તેમ જ પોતાની પ્રતિજ્ઞાની ખાતર અગત્ય બોગમનારા સમ્યાનોની સમાન મ્યાન મિદ્ધ કરવા પ્રસાસ કરી ગયો છે, અને જે સમયે હિન્દુસ્તાન દેશ અગત્ય અત્યાચારો સ્વામી પોતાની સખ્ત નાખમ ગી બનાવી રહ્યા છે તે સમયે દેશના વ્યાજી હકોને માટે કાયદેસર સંશોધન કરના નાયકોની સતતતા ઉપર સરકાર મર્યાદા મૂકે એ હિન્દુસ્તાનની કૃતજ પ્રજા કેમ નાનિતી સદી રાષ્ટ્ર ધર્મ, અમાન અને શિક્ષણના પ્રેરણા પોતાના મુન્દના કાયથી મિસિસ બેસન્ટે હિન્દુસ્તાન ઉપર અને ઉપકારો કરના હતા, પરન્તુ ખરા અણિના પ્રમગે હિન્દુસ્તાનની પ્રજાનું ગમગીન ઝનને એ સાધીએ જે આશ્ચર્યગ્રસ્ત વેગ આપ્યો છે તેથી તેમણે હિન્દુ સ્માન ઉપર એવો તો અનુદદ ઉપકાર કર્યો છે કે જે કૃતજ હિન્દુસ્તાન સ્વામી જૂનગે નહિ મિમિસ બેસન્ટની રાજકીય પ્રવૃત્તિ સરકારી અમનદારોને ગમે તેવી અમનદારોની સાગની દાખ, પરન્તુ તે કોઈ પણ રીતે રાજકીય કરી રહ્યા તેની નથી એવો અમદારો મગમૂત અભિપ્રાય છે મિસિસ બેસન્ટે કોઈ પણ હોમ તો તેઓ પ્રધાનપણે સામાજ્યમેન છે તેઓ હિન્દુ માન અચૂક સમોમા અગત્ય માટે છે, પરન્તુ તે મિટિસ આમાન્યમાં જ રહીને નહીં હજી જઈને નહિ “ મિટિસ નામાન્યમાં સ્વરાન્ય બોગમનાં સમ્યાનોની સમાન મ્યાન ” પ્રાપ્ત કરના તેઓ હિન્દને ઉપદેશો છે દુઝાર્મા, કોમિસનુ તેમ જ માર્સનેમ લીગનુ જે સાધ્ય છે તે જ હામર્ય લીગનુ સાધ્ય છે, ઓ મિનિમ બેસન્ટની રાજકીય પ્રવૃત્તિ તે સાધ્યની સિદ્ધિને માટે જ છે મિમિસ બેસન્ટે સ્વીકારેનું સાધ્ય જ કાયદેસર છે એમ નથી તેમણે સ્વીકારેની પદ્ધતિ પણ કાયદેસર છે હા, એવું ખરું કે હિન્દુસ્તાન દેશ આગમ જાણ્યો નથી એવો સતત સંશોધ તે માધ્યમે પોતાના અદિનીય ઉત્સાદથી આરંભ્યો છે પરન્તુ તે સંશોધ ગમે તેવો સતત ગમે તેવો વેગ

લયો અને ગમે તેવો અવવક્ત્રવો હોય, છતાં બેશક તે રાજદોરી તો નથી જ મિસિસ બેસન્ટ ને સરકારી અમલદારોની આપખુદ સત્તાના કટાક્ષનું હોય તો અરાજક પ્રતિષ્ઠાના પણ તે ઓછા સખન વિરોધી નથી પાતાની સત્તાનો સગકારી અમલદારો ને દુરુપયોગ કરે છે ત્હેની રદામે મિસિસ બેસન્ટ સખત ટીકા કરતા હોય તો બદોગમત, ગાયદો અને શાન્તિનો ભગ કરવા પ્રયાસ કરનારની ગટામેની ત્હેમની ટીકાઓ ઓઝી સખત નથી ટૂંકામાં, મિસિસ બેસન્ટ એ યોગ્ય સ્વતંત્રતાના આગ્રહ અનુસારી છે અને યોગ્ય સ્વતંત્રતા અપાવના દુરમેળ હેરિયાદ ગ્રહે છે

આ સાદી ટકિકેત છે છતાં મદાસ સરકારને ને એમ જ લાગ્યું હોય કે મિસિસ બેસન્ટની પ્રતિષ્ઠા ગેરવ્યવહેસર અને રાજદોરી છે તો પીનલ કોડ મોજુદ છે અને ન્યાય મદિરો ખુલ્લા છે હિન્દુસ્તાનના સરદારાણના કાયદાનો આશ્રય લાખી સરકારે પોતાની સત્તાનો ને દુરુપયોગ કયો છે તે ખરેખર અસહ્ય છે હિન્દુસ્તાનના સરદારાણના કાયદો એ સગકારના નાનુઓને મદદ કરનારની રદામે લાખના માટે છે, નહિ કે ગળના હક માટે કાયદેસર લગત અનાનસર લોનાયકોની રદામે હિન્દુસ્તાનના મજદારાણના કાયદાનો ને દુરુપયોગ અનેક દાખલાઓમાં સરકારી અમલદારોએ કરેલો છે તે ઉપરથી અચૂંદ રીતે સિદ્ધ થાય છે કે સરકારી અમલદારોના દાયમાં અનિયમિત સત્તા મોપનાની રદામે લોનાયકો ને હરિયાદ કરે છે તે સર્ગોગ્રેયોને છે રનામાનિવ રીતે પ્રશ્ન થાય એવો છે કે આ કાયદો તે હિન્દુસ્તાનના સરદારાણને અર્થે છે કે આપ ખુદીના ?

મિસિસ બેસન્ટની પ્રતિષ્ઠા કાયદેસર છે એમ જણાવવા હોમરન લીગમાં દેશના અને આખાંદાર, નિયારશીન અને જનામતો લોકતાયક તેમ જ અન્ય મૂહરોએ નેણને જાય છે, તે અત્યંત અલિન નીચ છે વાંડ પેન્ટલેન્ડની સરકારને તેમ જ ત્હેમનું અનુકરણ કરવા ઇચ્છનારને એ સખલમાં સખન ઉત્તર છે મિસિસ બેસન્ટ નેરેને માટે ને પ્રક યોનવામાં આન્યુ છે તેમ જ મિ ગમનજી નેર ઉદાગ દેશબજતોએ હોમરલ લીગને ને બાદતારી સખાવતો આપી છે તે સર્વેશ અનુમોદનને પાત્ર છે ખરેખર, હિન્દુસ્તાનના લોનાયકોએ આ પ્રસંગે ને ઉચા પ્રકાનું મારિઅ બતાન્યુ છે તે સર્ગોગ્રેય આશાજનક અને પ્રોત્સાહક છે

૩ સભાઓમાં જવાનો નિઘાર્થીઓને નિધન

દેશના રાજકીય ચેતનને દાગી દેનાના ને અનેક પ્રયામો થયા છે ત્હેમનો એક મદા સની અને મુનાઈની સગકારના એસા પુડમો છે કે નિઘાર્થીઓએ સભાઓમાં ન જવું આ પુડમ રદામે ને સખત નાપસતની બતાવવામાં આની છે એમાં અગ્રહે સમત છિએ પ્રથમ તો એ પુકમ માનાયોની સ્વતંત્રતા ઉપર હુમના સમાન અમને લાગે છે સનસ્ત દેશમાં ને ચેતન અત્યારે પ્રમદે છે તે ચેતન પોતાના બાનમાં પહુ ઝીને એનું કયા માનપિના નહિ ઇચ્છતા હોય ને માતપિતા એનું ઈચ્છતા દાય હોય તેઓ પોતાના બાતપિને સભાઓમાં ન જવા દેવાને સતત છે, પરન્તુ અત્યારે દેશમાં એસા પહુ માતપિતા પુકમ દશે કે નેઓ એમ ઇચ્છે કે દેશમાં વર્ષત નનગવન અમદારા બાવકો ઝીને સરકારના આવા પુકમથી

શુ તેના માનવિનાની સ્વતંત્રતા મર્યાદિત થતી નથી? બીજી માનવ, જાણાઓમા ને કોનેતેમા ને સિવાય આપણામા આવે છે તે શુ એવું નિર્ણય કે કે જ્ઞાતના કેટલાક વક્તાઓના ભાષણોથી તેની અમર નિર્મૂલ થઈ જતી? આવો દુઃખ અમને તો દાનમા અપાના સિયલુની સમિતિ વિરોધવિશ્વાસસૂચક લાગે છે. બીજી માનવ, અમદે એમ નથી કહેના માગતા કે વિદ્યાર્થીઓને ઉરકેરી હેમને અગોચર અને દાનિ ૧૦ માગમા લઈ જનાર ભાષણો નહિ અપાના નાથ, પરંતુ થોડા તેના ભાષણો અપાના હોય તેના માટે સર્વ ભાષણો અને સભાઓથી દૂર રેવાનો દુઃખ કરવો એ શુ મગમ છે? પ્રેમા અવિરોધી અને ચાપકના નથી જતાતી? અમદે પણ એમ માનીએ છીએ કે વિદ્યાર્થીઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય પોતાનો વિદ્યાભ્યાસ છે અને તે નેટની વાનિતી અને એકાગ્રતાથી થઈ રહે તેની માગી વિદ્યાર્થીઓએ રાજકીય સહાબમા સક્રિય ભાગ ન લેવો. જોઈએ એવું અમદે પણ માનીએ છીએ, પરંતુ તેના માટે રાજકીય વિષયો વિરોધેમને ભાષણો ન સામગ્રીના અથવા રાજકીય સભાઓમા ન જવું એ અમને વધારે પડતું લાગે છે. ઉપરાંત અમદે નો એમ માનીએ છીએ કે સારજનિ પ્રત્યેમા વિદ્યાર્થીઓએ રસ લેવો જોઈએ અને તે વિશે અને તેટલી માહિતી મેળવીને જોઈએ ખાસ કરીને જે સમયે દેશમા અસામાન્ય રાજકીય ચેતન પ્રસરી રહેવાની જરૂર છે તે સમયે વિદ્યાર્થીઓને તેથી તદ્દત દૂર રાખવાનો પ્રયાસ અમને તો આત્મચાલ અને નિરર્થક લાગે છે.

૬. હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમા નવી નીમણૂકો.

હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલ માટે જે બે નવી નીમણૂકો થઈ છે તેથી હિન્દુસ્તાનમાં એકદે સંતોષની લાગણી થશે એની અમદે આશા રાખીએ છીએ. બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ બસુની નીમણૂકથી કેળવણીના હિન્દીઓની માનનીયોતો મરમરે સુખમાં જ્યાં છે એમ અમદે માનીએ છીએ. ખરું છે? બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ બસુ એ નવીન ચેતનના નેતા નથી, — કદાચિત્તે એના અકુશલ છે. જતા એ પછી એ છે કે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ એ આજ મંત્રસભામાં છે અને રિયાસતમા તથા રાજીમા સ્વતંત્ર છે તેઓ કદાચ, અનુભવી અને મર્મવેદી રાજપુરુષ છે. પોતાને સત્ય યાગની જાનતોતેઓ દુનાથી બોદિમનથી રાગી રહે એવા છે. સામાન્યમા હિન્દો યોગ્ય સ્થાન આપવાની અને હિન્દને સ્વરાજ્ય આપવાની જે પ્રયત્નો લાગે છે તે પ્રસંગે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ જેવાની મનાઈ સરમરને તેમ જ પ્રગતે બનેને લાભ લેકે નીવડશે એમાં અમને સંદેહ નથી. જેઓએ પોતાનું જીવન સ્વતંત્ર રાજકીય વાતાવરણમા પતીત કર્યું છે તેના હિન્દી રાજકીય જોનાની હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમાં આ પ્રથમ જ નીમણૂક છે. અમદે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથને અન્ય મરુપુરુષ અમિત ન આપીએ છીએ અને હિન્દીઓએ જે સામાજિકતાની સાથે નગન હોય તેના હિન્દી દોકો માટે નીચે તરફ મનાવી દિન્દે ન્યાય અપાવવામા તેઓ સાધનશૂન થશે.

મર પ્રનાતમર પદ્મીની નીમણૂકથી બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ બસુની નીમણૂક નેટનો મનોવ ન થાય એ સનામાવિક છે. હિન્દુસ્તાનને માટે રાજકીય દોકો પ્રાપ્ત કરવા જે દેશભક્તોએ પોતાનું ભાગિની મુશ્કેલી બા ૫ મો ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ પત્ની, મુબાઈ

જનન માનુષ્યોને ચરતો તપણ ક્યું છે તેના લેડનાયકોમાં તેઓ એક નથી, તેમ જ નાનકડા પ્રેમને યોગે તે કરતા યોગે તેવા માતાગણમાં તેઓ નિતો ઉઠેના છે પરંતુ એટલું યાદ રાખવા જેવું છે કે સર પ્રભાશંકર પાલી એક માલુથી તરફારી અમનફોગના તેમ બીજા બાલુથી કળાપના દિનીઓમાં નિહટ અનુભવમાં આપના પ્રયાસ દરે છે, અને તે બંનેની માનુષ્યો બરાબર સાબળી બંને રચે સારી સમજ અને એખનાસ વધાવવા પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરનાર અમાધાનની ન ગજપુર છે જે સમયે અગ્રેજ અધિકારીઓ અને હિન્દી લેડનાયકો, મહુ ગામ સળખમાં આપતા નથી તે સમયે બંને વર્ગોની રચે સુનર્જની સાથળ જેના ગજપુરોમાં જરૂર છે અને એ કામને માટે સર પ્રભાશંકર ધણા જ યોગ્ય છે એક બીજા દૃષ્ટિથી પણ સર પ્રભાશંકરની નીમાડક જેના જેની છે દેવી ગાન્યોનો પ્રશ્ન એ પણ હિન્દુ આનંદો એક અમલ્યનો પ્રશ્ન છે, અને તે પ્રશ્ન રિરે નાન અને અનુભવ ધરાવનાર કોઈ ગજપુર હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમાં ટોપ એ જરૂર છે સર પ્રભાશંકર એ વિશાખા પણ સાથે કાઈ કરી નકે એવો મલમ છે અમદ્દે એઓથીને અન્વ કરણપૂરવ અભિનંદન આપીએ ઊંચે અને ગુજરાતના તથા હિન્દીના ગાંધીને રધારે એની ઉત્તર રીતે પોતાની અમાધાનનીનાતો તેઓ ઉપયોગ કર એમ ધુટીએ ઊંચે

ખવાસણ.

લેખક—૨૨ ગ રણજીતગમ નાનાસાઈ મેહતા, બી એ

“ ૨૨રાજ્ય માટે જ્યારે હાકલ વાગી રહી છે, એડતોની સ્થિતિ મુધારના પ્રયત્નો આહી રવા છે, ઝીકિંગવણી વધાના ચળનળ આહી રહી છે, ગુજરાતનું ગૌન્ય વધારનાનો ઘોષ ગાજી રહ્યો છે ત્યારે એક ખવાસણની મુઝનણે સાલજના કોળને કુન્મદ હુને ખરી ? ”

“ નાતોના નિમાસિક નીકળે છે તેવું અમારે આકરનારેણુ એપાનીજી નીકળતું હોત તો અમારી મુઝનણે તેમાં પ્રગટ કરત અમારી સ્થિતિનું કવન કરના કોઈ કવિ તૈઆર હોત, નાટકમાં અમારો વૃત્તાત વરણ તરિકે ગૂચવા નાટકે જપનીનો કોઈ ‘ કવિ ’ તૈઆર હોત, અમારી ‘ ત્યાગમાળા ’ ની જખી પાડનાર કોઈ ભેદનાર હોત, અમને સુખી કરવા કોઈ સિન્દે કે જેની હોત, અમારા દુખ નિવારણ કરવા સી આઈ ડી ની ખાસ પલટણુ હોત, બાળકોના કે બાનવરોના રક્ષણ માટે જેવી મણીઓ છે તેવી અમારે માટે મણીઓ હોત, અમારી તરફદારી કરનાર કોઈ લાક્ષણકર લક્ષીશકર હોત, અમારા ઉદાર માટે મુક્તિદેજ પ્રયત્ન કરતી હોત, અમારો ખાસ પ્રતિનિધિ ધારાસભામાં નિરાજતો હોત તો મારે બલે મારી આપનાઓ પ્રકટ કરની ન પડત ”

“ જન્મથી જ હું કમનસિય છું આમાએ એવી જ નીચડી હું પેને બન કેના કેના ઘેર પાનક ક્યાં હજે તે આ બન આના હું ખમા કરાક છું કોઈ સાચી, કોઈ પુરાણી, કોઈ સાધુ એ પાપો બનાવશે ? કહીથી એના પાપ ન થાય તેની કાગળ તો ગમી શકુ મારે આવો ને આવો બન હવે નથી જોઈતો એ મારા પ્રભુ ! સાબળીય માગ દેવાની ચીસ ! ”

“ પણ વાચનારા અધીરા થયા હજે મારી સાત જ ચનાહુ મને તો અજેજ નથી આપતુ પણ ચિત્રો નેનાથી થોડી યાદી દર્શાવત ગાડ છું એક સાળેમે પોતાના દેલી નોડેરા વિમે પુત્રક લખતુ છે, તેમા તેમની હાળી રી છે હોય ભાઈ, નીચી બોરડી હો જુરે પેના સિદ્ધ ને માણસની વાન નોડેરા ખગમ અને ગેર સારા ગુજરાતી બાપામા કાઈ નોકરો તન્મથી સ્મિતાત નહીં કરે ? મારાથી હોવાય તેવી મારી જ નાન કરના ઘો તેની જ અસર થાય તો સોનાથી પીળું શુ ? ”

“ અમને ખાઓને તો ઝોળખના હજો રાજના અમે વગર ખરીદાયતા ગુનામે રાજકુમરીની સાથે અમે પણ દાયગમમા જનારા અમારે ન મજે નતન અમથામાની પેટે શાપિત દોષએ તેમ અમે લટકનારા છીએ ન મજે અમારે કુટુંબના પરિન સબધો ન મજે અમારામા લોડીની ગુદ્ધિ ગળઓ અમને પરણાવે છતા પોતાની રખાવતો પણ બનાવે અમારે હુડા છે ! ડરનાની સદર પરગનગી અમારામા બધી નહોતો સમામ થાય મુસનમાન પણ અમારામા રાજના કુકમથી ખપન થાય રાજઓ અમા ! કુટુંબો ઊત્તમિય કરે તેમ રાજીઓ પણ કરે અમારા ટિકાઓ રાજ પણ થઈ મેમે ”

“ આવા લેડિમા મારો જન્મ થયો હતો ધરતુ સુખ અમારે નસિમે ઓહુ હોય છે ખનાસણો અનેક ઘર કરે એટલે બાપતુ હેત અમે જાણતા નથી માની છાયામા અમારો ઉઠેર પેટ મારે મા જ્યા આકરી કરતી હોય ત્યા અમારે પણ જનાનુ પેગિજો બાપે તેમા થાય તેવું કામ ડરવાનુ અને માના રોડના છોકરાઓ સાથે તેઓ રમાડે ત્યા બગી રમનાનુ માં પરવારે નહીં ત્યા લગી ઘેર જનાય નહીં ઊંચ આવે તો ગમે ત્યા સૂનાનુ પછી તટાક હોય, વરસાદ હોય કે રોજમાગો હોય જૂપ બાગે તોએ મટે રિકાસી રહેવાનુ અને પેટ પપાળવાનુ જૂપ ન હોય ત્યારે અકરાનીઆની પેટે ખાવાનુ નહાવા મેનાનુ તો માને કુરમ. મજે ત્યારે માઠી પ. તો કુદરતની દનાથી સારા થનાનુ રોડના છોકરાના જેવા ગુગડા પેગ વાના કે તેમના રમકડાથી ગમનાના કે તેઓ ખાતા હોય તે ખાવાનુ ખારાના કાક મનમા જ રાખનાના આની હશે ગુનામગિરિ બીજે ક્યા ? ”

“ મહોળી થવા લાગી હતી હું દેખાડી મજે સારે મજે જના મેહને ત્યાંનુ બોજન ! અમારા ગરીબોના જસ રોટવાથી તો ચડીઆતુ રોડને ત્યા બગનામા રહેનાનુ સૂતા ફાળી ગોદડી કે ઓટનાપરનો ખૂણો હોય તોએ ખુની દનામા રહેવાનુ એટરે કપ ખીને અને મધાની આખને વળેએ ખર ”

“ પ્રભુ ! તારા વિશ્વમા અમારા જેવી કોઈની આગ નહીં હજે અમારામા કોઈથી સતી થવાય નહીં એવો શુ મનુષ્યદારને કાયદો ક્યો છે ? અમારી મિજા સતી રહેવાની હોય

છતા કુનીઆ અમને તેની ન રહેવા દે એ પણ અમારી શુભાશિરિ માટે વાગતે તથા ધણા મનસુખ કરતા ગેક ધડે તે જુદા ગ્રામણી ધડે તે જુદા, ગેમના દિકરા કે ભાગેજ-ગેમણીના ભાઈ વડે તે જુદા. અમારે ત્યા આનતા મહેમાનો ધડે તે જુદા અને અમારો તોફરારી પડે તે જુદા. બહુ એ રૂપ, બળા એ ખીનની જુવાની, બળા એ ગેમની મોડી ગેરીમા ઉઠતી પેલી બ્રાહ્મણી ટપુડી કેવી ભાગ્યશાળી છે! છે એને આના મતાપ? એનું વેશનાલે થઈ ગયું છે અને વર્ષે એ વર્ષમા પતંગી મામરે જમે પણ મારે ક્યા મામરે જનાનું હતું? જે નહીતર કરનામા માએ આનગદા ગૂમાન્યુ તેમા જ દીડરીને પડનાનું હતું પરણીને પારકે પન દેશ આની ન જાગે માટે એક પટનાળા સાથે મને પગલાવનાનું નમ્મી થયું હતું એનામા અમારી નાતના એક બારિછગની બાયડી મરી ગઈ તેને જોઈતી રૂપાળી બાયડી માશ માણુ આન્યુ ત્રણસ આરસે રૂપીઆ મારી માં આપવા તે નિચાર થયો. ૮ ૧૦ખાઈ, મારી મા હગખાઈ પણ ગ્રામણીએ રંગીને ના પાડી અને તેનું બીજું ચોક્કુ બેસોડી આપ્યું બીડેનું નસિય તે કમાથી ખુરે? હુક કર્મે હુક રહેના જ સગળેયુ ગયે જન્મ બીજાને કાર્યો દોષ તો જ આ ભવમા ફરીએને?”

“જેની સાથે બેયા બનાનાના પતા તેની સાથે કેરા ફરી તેનું વર માડવા રોહાણીએ સુખમતા કરી આપી પણ ત્યાએ ક્યા મુખ હતું? ધણી પાડીઆ દતો એમાતો તે બધું પીઠામા ઉરાડતો મહિના પુરો ન થાય તે પહેલા તો તેનો દુષ્ટ પગાળ ખરવાઈ જતો ખાનાને દિનમોના દિવસ સંસા પડતા શ્રીમતને ત્યા ઉઠેલી એટલે મને પણ પથરો તાણનાનું આળમ બીડી વાળતા કે ચોપડીના ફરમા વાળતા કે ટોપી ભરતા આવડતું નહોતું ધગરીતરામાથી માણુમાણુ છૂની હતી એટલે પાણુ તે કરી સાતનાકાપડા માટે બે તણુ રૂપીઆ કમાવાની પણ દાનત નહોતી સાથે સાથે રૂપની પણ ચિતા હતી કાઈ અમલદારની નજરે તે પથુ તો પછી જોઈ લ્યો મહારી કમળેખતી”

“સુખેદુ જે બે તણુ વર કહાયા મારો મમાર મારી માને ગમ્યો નહીં તેણે છુટાંગેડા કરાવ્યા પછી માશ ઠેકાણુ જોઈ મો તેના ધરમાં બેસાડી પૂર્વ ભવમા કાઈ સુકૃલ કરેલા, બ્રાહ્મણ જમાડેલા, મદિરે દીવો ડોખવો કરેલો, વ્રતઉપવાસ કરેલા તે તણુ આર વધ સુખમા, નિરાતમા ગયા પણ પાણુ જાન્યનું ચક ફર્યું લાપડો કોઈના મદમા રૂચાયો બધી કમાણી ત્યા ખરચના લાગ્યો મારે નકારમ અપવામ કરવા પથા હુ મગવા જેડી ચઈ ગઈ મરી હોત તો સાશ પણ હજુ શુ શુ વેરવાનું હશે કાર્ય કર્મે ભોગ વા પિના જે કાઈ આરો?”

“આ હુ ખદ સિચિતિમા હતી તેમામા મારી માના ગેમણી અચાનક માટે ગામ આવી ગયા મારી ખસર કહાડી તો મારી જૂખમતાની દશા જોઈ રહેમ લાની મને પોતાને ત્યા રાખી મારો ટેક બધો ગળી ગયો શેખચનીશાઈ સમ્ભવો ઉડી ગયા મારી માની માફક હુ પણ જેને વડીનર ગણતી હતી તે, કામમજ્જ કરા વાગી કુનીઆ પોતાની જુવાનીને બાવો માણે ત્યારે આ કુદાગણુ ખવાસણુ પાગકના વડીનરામા પોતાનું શરીર વેડતી હતી પાજરામા પૂતાએવા

પખીની જેમ જેવી હતી આજથી માણસપણને નિનાજથી આપી ૨૫ માડી હતી ચોરીને
 કનાડ ખડ પગે આખી ખનાની હતી અમાગે મોટરગાડો ૪ પીસા કરે છે કે હિન્દુઓ કરતા
 માત્રોની નોખી મારી મનુ મગીસર અને નીમગર લામ હિન્દુઓમા તો કશો નિયમ જ
 નહીં મહામાત્રગ ઉમેા ત્યાગે કામ બાબી કાઈ મનાજથી વિનુ કથુ નક્કી જ નહીં નક્કી હોય
 તો અમાર ચોરીમે કના- મામ ના માટે કરુ પડે ? નિ ને નિના મસાલમા લેનાનુ મુનતની
 ગાખ્યુ હતુ આગમ, વિનો મજાની આશા આરના ભર પર પાખી હતી આટરી એકની નેપતી
 કનાની પણ અનેની ગેાળીની રોમી ગેાળીના વિ ગજોની, વિંગજોની વહુઓની, શેમ
 વિની દેશીજેદાણીની, દાખીમાખીની, બેનબાગી ની, મેમતોની વગરજોની કોની નહોતી
 ગજોની ? નૌ વિનીના બા તાદ મ્હોંમાથી બેન પ મા ક નરન કામ થુ જોઇએ “સ્વીચ”
 પાખો કે વિજીની બતી થાય, પલ ગામરેજો દોલો અગવાવના કેની બધી વાર લાગે ?
 “દેનુન” દગ્ગો કે મોટર આની પાનુ મોડગાડી નેડી લાખા પટ્ટી મધી વાર લાગે ? સચાઓ
 જે લામ અપાગમા ટગી આપે તે માલમે એળી પણ મધારે પ્રપથી કરવુ જોડેએ એવુ ધારવામા
 ગેાઈ છે હુમ મનાન અસખ્ય અને કામ કરનારી હુ એની બુલ કહાડના સૌ તૈઆર પણ
 મ કરના કે આમાયેગ આપના કોઈ નહીં મધાના મીજાજ જૂના, રોઈ આર જે આવે તે મને
 છુટુ ન આવે ગેાળી પાને મિનિટે મિનિટે મારે મારે ફરીઆગે થાય અને મારે હમેશ કપકો
 સાબગી રોનુ પર રોઈ રોઈકોખોએ દાખી ન થઈ એટલ વળી પરમેશ્વરે મારા ગરીમ સામુ
 જોધુ છે શરીર ધમીને સાંતુ કામ કફે બોની તહેનાનમા દાજર હરવડીએ રહું છતા કંર
 નહીં આટનુ આટનુ કશો જા વિન ઉગે ભારથી મધરાત નગી હડેહડે થુ પડે, મેલા-
 કાળનુ વિધી નાખે એના મેલુ આબગના પડે તો ઓછુ આવે કામ કરના જરા પણ મ્હોં
 પડી ગજોનુ જાપાય કે વસે કપકોનો વરસાદ નોખર કરી એટલે વિનમા દાવાનળ ભડબડતો
 હોય પણ મુખ ઉપર તો પ્રસનના જ રાખની જોઇએ ગજોને ગેહની લક્ષ્મી રીસાઈ જાય માટે
 મેજ પણ ખિત યરાગે અધિકાર નહીં સવિઓ ગમે તેનુ તપ કરતા હતા પણ આવો સયમ
 એમને પાગનાને નેનો તોઓનો કામ અને કોષ તપ જા પ્રજનનિત ગ્હેતો પણ અમારે
 તો અમારી મનીજવાગાઓ દોનની નાખનાની હતી અમારી કુદશાની તે કાઈ અવધિ હતી ?
 પ્રનએ માપુમના મન જેનુ ચચગ કાઈ જના નુ નથી મારે એના મત્તરપદર ચચગ મનની
 તખીવત આગવનાની હતી તેમા અમાગ નાના બેનસાતેમથી તો તોગાદ પરમેશ્વર એમને
 જ મા નાક પતા વાગ નહીં ક્ષમાથી પોગ કહાડામા એમને પહેલો નમર ધાઈનુ રાટવામા
 એમની આગડન અગમ વિનમા રહેમ કે યા મળે જ નહીં માન વહીન કરુ એ જાલો ઓછો
 નનાપ હોય તેમ આનુ આટનુ મ્હોં જતા કોઈના વિશ્વાસ નહીં ધરમા કાઈ પણ વસ્તુ ન
 જોડે કે તરન જ અમાગપર રહેમ આ યો જ છે અમારી પગનાડે જસુસો કરતાં હોય એકથી
 આર ન ધીર તે તો જાહે મમજ્યા પણ ગેાળીના જસુસ જૂના, બાનીસાદમના જૂના, માખી
 માહેનના જૂના મના ગણુનુ અને કોના ન ગણુનુ ? પ્રજાપ્રજા અમે નોકરો તે માણસો જ

નહીં અમે નીતિબદ્ધ, જાણે કે અમારા રોગે ઝગ્ગના દેવો ન હોય ! મારી આગળ બધાના બળથી અપનક્ષણ એજાબા જલાતા જમત આગળ જમે તેટલુ છુપાવે, પણ મારી પામે ડાઈ 'ગતુ ગહેતુ નોતુ જમતને જમે તેમ છેતરે પણ મને છેતગાય એમ નોતુ દગે પ્રભ ! સંતુ મ્યુ ઓ ભોગરો "

" રોગીની જમુમીથી નવારે જમુસી તો અમારા નોઢગેની મને પધારે સાવતી અમારા ગેશણી હતા કાનના દાયા નોઢરમાગને એમના માનીતા થરાનો અવ્યખરો હતો એક બીજાનુ કાખાવિના માનીતા ન થયાય એ એમનો સિક્કાત હતો એથી કેટલુ લુગાણુ આનુ કેટલી ખટપટો આનની કેટલાના મુખ નાસ પામતા પણ સ્વાર્થના કીડાઓને છે દગ્ગાર કશાની ? જો રોગણી પામે કામકાજ કરના હુ એટલી પડી ગઈ તો નરત જ બીજી ડારણુ ત્યા ગમે તે બ્દાને આનનાની રખેને ! રોગણીના મન ભભેરી તેનો પાટાણુ "

" ગેશણીના માનીતા થનામા જાણે જમગુ ગળ્ય મળી જરાનુ હોયને ? ગેશણી બહુ જ ફરવાન થાય ત્યારે એક એ ડખા સીવનારી આપે અથવા પોતાના એક એ સાનના ધારના પહેરના આપે બહુ થાય તો ગેશણીના કરાની આપે પણ સુનાની, એમરાની નરાવાની આના દિદી મનાજનાડી તજળીજ ઘોડી જ કરી આપનાના હતા ? દાદુ, સોડુ, હમડુ ખાનાનુ તો ટાઈ દિવસ થોડુ જ એકાદુ કરનાના હતા ? લીનો કે મૂકા મેલો સડી જાય, મીઠાઈ ગધાઈ જાય, ફરસાન કુગાઈ જાય ત્યારે અમને ખાતા અપાય, જાતો પગમેથરે અમારા અને એમના ગરીર નૂદા ધણા હોય ! એ માદા પડે અને અમે ન પડીએ ! માદા પડીએ ત્યારે ચાકરી પાડી દિન દઈને કરે ખરાને ? ગોડા માદો પડ્યો હોય ત્યારે તેની જોટલી સાગ્રાગ અને કાળજી રખાય તેની અમારા નોઢરોની કાણુ રાખે છે ? એક નોઢર જશે તો બીજો આવશે પણ એક થોડા મગ્ગે તો મ્પીઆ દુઝારનુ તુકમાન થનાનુ આતા કરતા તો ગુનામગિરિ સારી ગુનામની કિમ્મત આની હોય એટલે પોતાના પૈસાની ચિતા તો હોય અને માદા પડીએ તે પણ જોટો ફોઝારી ગુન્હો કર્યો હોય એમ લેખાય શરૂઆતમા દોય કર્યો છે એમ જ ગણાય અમારા અનુગ્રહો હરેક રીતે ગનાય આખો દિવસ મહેનત કરીએ એટલે શરીર પોપણુ માગે સ્વાખા વિક રીતે વધારે ખાઈએ એટલે નનાડ વખતે અમારો ખોરાક વજોનાય કામકાજની આપદા પડે તો આપીને દવા થાય જરા હરતાફરતા થયા કે તરત જ કામખર ચાલુ બ્નેઈએ આરામ, આસાપેશને માટે અમે સરજાયેલા નથી શરીર કહ્યું ન કરતુ હોય, દાને દોરડી ઘઈ કામ કરતુ પડતુ હોય તો રજા માગીએ પાછો થાય કચવાટ પ્રસન્ન મને રજા કાણુ આપે છે ? હે અગ્રેજ સગ્ગાર ! તમે સૌને રવિનારની રજા આપો છો, ઉનાળામા બન્ને મહિનાની રજા આપો છો, બીજા વાર તહેવારે રજા આપો છો, બજારમા પણ અમાસની પાડી પળાય છે મીયોમા પણ રજા હોય છે પટાનાળાને પણ વારાફરતી પહેરો લરવાનુ હોય છે શેઠ કામ કરવા ત્રણ ચાર કલાક લાજવાજટ બેધ હોય ત્યા તો ગેશણી દોડાદોડ કરી થૂકે અને તખીચત બગડો તખીચત બગડો કરી ધમાય મચાવી થૂકે પણ અમને રજા નહીં દિવસમા

આરામ નહીં પણ હરીગના સ્વાસ્થ્ય માટે પણ જન નહીં કરખાનાઓમા કામ કરતા મનુરો માટે સગર કામ. થકે છે પણ અમાર માટે ક્યારે થશે ?”

“ન જુએ સ્વ મળી તો સ્વપર રહીએ તેટલા વિચિત્રો પગાર ક્યાય ચાકરીમા અમારા શરીર, મન અને આત્મા સરી નાખીએ ગતા જુઓ ન તે નક્ષાધિપતિઓ પોતાના મોઝ ગોખમા દસાગે કપીઆ હિસે પણ અમાગ જરીમની ઢગની આનરડી નહીં હારે જ્યા અમારા શરીર માટે આરી દરમગ તો પછી અમારા મનનો વિગસ કરતા ? આત્મા ખોનવા તો મેની જ દરકાન હોય પારગમણિના સમાગમમા આનવાની લોદ સુવર્ણ થાય છે પ્રભુની ભક્તિ દરવાથી ગમે તેવો પાપી પામગ સર્વે સચરે છે પણ મેલીઆઓની નોકરી કરવાથી અમારો ભવ સુધગતો નથી બગડ નથી અમારા પૂર ભનના સુકૃત્ય હોય તો ”

“દામની તાનિમ કોઈ આપે નહીં જતા મધી જનનની આન નની અપેક્ષા રખાય વિના થનના નોકરોની પ્રશસા અવારનવાર કરનામા આવે અને અમારા દામમાથી પોરા કહડાય વિનાયત જઈ આવેના પામેથી ત્યાના નોમરોવિરોની રાતો સાભળી છુ તો જગ જ ગઈ થઈ છુ જેની તેમની આનજત, હુનીઆરી, ખમરદારી અને નિયમિનના તેરી જ તેમની સનનતા તેટની જ તેમને માટે સુખ, આસારેલ, મોઝની સગર અને અનુકૂળતા વખતસર કામ કરતુ અને પછી કોઈના તામેલર નહીં મેરા દરનામા જેનીત્યાની ચાકરીઓ નિપુણ તેટલી જ પોતાના હલ જાગરનામા પાનગથી અને ખમરદાર તેમને ધર્મપરાયણ કરના ખિસ્તી ધર્મા તુયાપીઓ તરફથી જુદી જુદી રીતે મરાતી તજવીએ ક્યા અને ક્યા મદિરે જવાના કે ક્યા સાભળવા જવાના આદિના પ્રતિમધ ? પ્રતિમધ, અદ્યત ચોખ્ખા પ્રતિમધ નહીં પણ કામ માથી પરનાગ મજે ત્યારે જ દેહતુ સાર્થક કરાશે ? તત અપનામ પણ ન થાય હરીર એથી અશક્ત થાય તો વહીનર પછી શી રીતે કરાય ? દાન પણ ક્યાથી કરતુ ? અમારા પગાર પાખા બહુ મહોટા કે તેમાથી અમે વગી પુખ્ત બોગી સકીએ રોજ ચલા પીવામા કે તાર જનામા જેટલા રૂપીઆ મેડીઆઓ વાપરે છે એથી પણ ઓલુ અમાર માસિક વેતન દયા કોના પરલે મતાનીએ ? અમે પોને જ જ્યા દયાને પાત્ર છીએ ત્યા ?”

‘પ્રભુ ! અમે નોકરો એટલે મનુષ્ય નહીં ? અમને આત્મા નથી ? અમને મોક્ષ માટે વાળના ન હોતી નેઈએ ? અમને જમતનો વહાવો માણવા હોસ ન હોવી નેઈએ ? અમારે શુ પણ જેવો જન્મારો કહાડવાનો ? અમને શા માટે વેલનમા મૂકી તેના સુખથી વચિત રાખતો હઈશ ?”

ચાલુ નર્પતુ લનાજમ

બાકી હોય

તહેમલે તાકીદથી મોકલી આપવુ.

૬૧ દાદાભાઈ નવરોજી.

લેખક — ના મનુકાકડ નર્મદાકાકડ પદ્યા, બી એ એવએવ બી

ઈ મ ૧૯૧૭ના જૂન માસની ૩૦ મી તારીખના અગ્રભ સાષકાન બાગત તાના ઇતિહાસમાં આમ અક્ષરે અમર નહેને તે આપાને ૫ રાગતાને નુમારે અવાચીન બાગતની પરમપૂજ્ય યશ્વિન ઐહિક ઇનનની ગ્રંથમિ ઉપર પોતાનો પાક લાગી, કૃતકૃત્ય ચર્ચા સાને માટે નિવત્ત શર્ધ, અને એક પરમ પરિન અને વેદ-વ્યાખ્યાની છનન પર્યવસા પામ્યુ એ છનનની પ્રેરણાએ મનેના દિને જગાડ્યુ છે અને એ ૪ છનનની પ્રેરણા દિનેને ભગત રાખશે પોતાનુ સનર દિનમયારે ચળે સમપણ નગાન છનનનુ દદાનત કૃત્ત દિન ન્દાપિ નહિ નિસેરે, ના ભાઈ-દિ ના ગજનીય ઉદ્ધાગના આશ્વદાનના છનનનુ એતન દિનમા અમર રહેશે દિન એ દી. અને પરાધીન ને છે, અને જતા સદ્ભાગે, અનાચીન દિનનો ઇતિહાસ ૫૧૧ મનુનક ગાંડરુકત નામોથી અનનકૃત ગ્લો નવી એ નામોમા જે કોઈ પશ્ય નામ પૂજ્યતામાં પ્રથમ હોય તો તે લાનાઈનુ છે એ પૂજ્યતામા પ્રથમ પની પ્રાપ્તિનુ પરમ રહસ્ય શુ ? એ પ્રથમ પની પ્રાપ્તિના બીજા અનેક કારણો હશે પરન્તુ અમને તો એ રહસ્ય મુખ્યારે લાભામિ છનનની આધ્યાત્મિકતામા જણાય છે શ્રીયુત ગોપાન કૃષ્ણ ગોખને એ મુખ્યાર્થના નાગરિકની ટાઉનહોનમા મળેલી એક ગજાર સભા અમદા આફ્રિકામા આપણુ દેશજનોની યિતિના સમન્ધમા ભોનતા જણા શુ હવુ કે લેમની છનન ઉપર રધાયી અસર કનાર ત્રણ આધ્યાત્મિક ચર્ચાઓ છે — નાનાભાઈ નવરોજી, મહાન ગોવિન્દ રાનકે અને મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી મનુષ્યોના મનો ઉપર જે સ્પષ્ટાત્મક આધ્યાત્મિક લોકનેતાઓ ભોગ વવા સમર્થ થાય છે તે તિર પ્રકારના નેતાઓના ભાગ્યમા ન્દાપિ હેલુ નથી સહોપમા, દાદા ભાઈની આધ્યાત્મિકતા એ એમની પૂજ્યતાનુ પરમ રહસ્ય

દાદાભાઈની આધ્યાત્મિકતા સમજવી એટલે એમનુ છનન સમજવુ એક વ્યક્તિ તરિકે દાદાભાઈનુ છનન રિષ્કવક પરિવ્રતા અને સર્વગ્રામી પ્રેમમયતાથી યુક્ત કેમ ? કારણુ લેમની આધ્યાત્મિકતા એક દેશજન તરિકે દા ભાઈનુ છનન, આદર્શરૂપ, આત્મભોગ અને નિર્લેપ સહોભવી યુક્ત કેમ ? કારણુ લેમની આધ્યાત્મિકતા એક સામાજ્યજન તરિકે દાદાભાઈનુ છનન ઉદાર હૃદય અને નિશાન દષ્ટિથી યુક્ત કેમ ? કારણુ લેમની આધ્યાત્મિકતા સહોપમા, દાદા ભાઈનુ છનન એ લેમની આધ્યાત્મિકતાના અનેક આનિભાવોનો સમુદાય માત્ર છે

દા ભાઈએ અનેક ઊગાઓમા કામ કરી દિન્દૈયાની સેવા જનની છે, પરન્તુ લેમની મુખ્ય સેવા તો “ બ્રિટિશ સામાજ્યમા હિન્દી સનગજ્ય ”ના લાનતાનત્રની તેઓશ્રીએ દિન્દૈમનતાનોને આપેલી દીપ્તા છે દિન્દ એ સાધ્ય સિદ્ધ કરશે એમા સશય નથી — પ્રથ માત્ર મમયનો જ છે, પરન્તુ એ સાધ્યની સિદ્ધિના સમયે જે કોઈ નામનુ પ્રથમ અગણ્ય દિન્દ વરશે તો તે દાદાભાઈનુ જ હશે સમયની પ્રગતિ સાથે પ્રગતિ કરનાર અને નવીનમા નવીન આનંદોનોને ઉત્સાહથી આગીર્વા આપનાર એ મટાત્યાના અવસાનજનિત શોકથી પરિવત થઈ પ્રયેક દિન્દીએ ઉદ્દેશોપ કરવા ઘટે છે કે,

“ અમહારે વૃર્ધ્ય છે હેતુ — પ્રભુ બહારે જરૂર ધારો,
અમહારા કાર્યમા શ્રદ્ધા અને આશા અમોને છે.”

વસુનાં નવાં શિક્ષક

લખનુસા કેશનપ્રસાદ છોટાલાલ દેમાઈ બી એ, એચએન બી

કુસુમની નિર્દોષ અને સુન્દર કનિકા સમાન બે બહેનો હાથમા ચોપડીયોનુ પાકીટ લઈ નિશાળે જતી હતી બન્ને પે પાસની છોમ્પીઓની માફક સફાઈબન્ધ ફરાક પટેરેના હતો, અને હજી ફક્ત સાપ્તસ જ થયેના દોનાથી તેઓ ધીમે ધીમે માતો કરતી કરતી નિશાળે જતી હતી બન્નેની ઉમરમા ફક્ત સત્રા વર્ષનો જ ફર હતો મોગી વસુ ઈચ્છેશ્રી ત્રીજા ધોરણમા હતી અને નાની જસુ બીજા ધોરણમા હતી

“ પછી વસુમ્હેન, તારે હમેશા એમ જ કેમ થાય છે ? તુ રોજ કાર્ડ ને કાર્ડ વાકમા દાખ છે તેનુ તુ કારણ ? ”

“ કારણ તો શી રીતે સમજાય ! મને તો એમ જ લાગે છે કે મારા વર્ગની બીજી ગમે તે છોકરી જેવી હું ડાહીને શાત છું ”

“ શાન ! ” જસુ બોલી ઉઠી “ હમેશા તારે ડરમે ઈમ્પોઝીશન તો દાખ છે જ હિન્દુસ્થાનના રાહરો પૂરા થયા, પર્યન અને નિયો પછુ પૂરા થયા હવે તો તારે ચીન કે જપાનના રાહેર લખના પશો એમ તારી ડનાસની ડાગીઓ તો કહીતી હતી ”

એ નિશાળમા એવો નિયમ હતો કે છોકરી તોફાન કરે તો તેણે ધેરથી હિન્દુસ્થાનના મુખ્ય રાહેર કે નિયો અથવા પર્યતોના નામ નખી લાવના પડતા હતા

“ તેમા મારો તે શો વાન ! હું જે પછુ કાર્ડ કરું છું તે ઠાણુ જ પડે છે મીસ ત્રીજી વખવા આપે છે ત્યારે મારે લખતુ પડે છે ને ? તે તો એનો વાક ”

“ પછી વસુમ્હેન, એનાર હું મીસ સ્ટુઅન્ટ—આપણા પ્રીન્સીપાન—

“ હા ડાહી ! જાણુ છું કે મીસ સ્ટુઅન્ટ પ્રીન્સીપાલ છે ” વસુ બોલી બીચારી જસુ તો ખશીરાબી પડી ગઈ ને મોતી —

“ મીસ સ્ટુઅન્ટની ડોગીસમા હું ગઈ હતી અને ત્યા એમનો મગળનો ખપ પડ્યો તે હું દોડતી દોડતી નાનક પામેથી લઈ આવી તેથી તે ખુશ થયા, આ મો પૂછ્યું છોકરી તારું નામ શું ? ” ત્યારે એણે જસુ બી હા ! ” ત્યારે એમણે જસુ “ તુ વસુ હોકોગની બહેન તો નહિ ? ” અને એ તા કહી ત્યારે બોલા “ અજમ જેનુ છે કે તુ આડી ડાગી છું ” આતુ થાય છે ત્યાર મને બહુ ખરામ લાગે છે ”

“ હા, મને પછુ ખગમ તો જ તુ એમ આપનાવેના કેમ પડે છે ? ” ગરીમ જસુ મો પાણુ પ્રિનાઈગણુ

“ પછુ બ્યારની હું રીસેસ (સ્વના કાલ) ની મોનિટર થઈ છું, ” જસુ પાકી હિમન રાખી બોલી, “ ત્યારથી તો મને એમ થાય છે — તારી બેડ મને માર્ક માર્ક લુવે તો તુ ખગમ લાગે ! મારે હવે તુ ”

મેગીરીઆ મેગીરા ૩ ૫-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“ બહુ સાઈ મારે તારી શીખામણુ નથી જ્ઞેયતી ” એનમા અપેખાઈથી બળી જતી, પણ બહારની હિમ્મતથી વસુ જોતી

આમને આમ તેઓ જન્મે નિશાળપામે આવી પહોંચ્યો. પાંચ મિનિટનો ઘટ વાગ્યો અને જમ્મુ તો ઉતાવળી ઉતાવળી પોતાની કપાસમા ચાલી ગઈ પણ વસુથી તેમ થયું નહિ કારણ કે કેપાઈડના દરવાજા આગળ રગનારો ઊભો હતો અને બે દિવસ ઉપર જ તે ઉતાવળી જતી હતી તે વખતે એના ગંગા કુડાને આડત વાગનાથી ઉંધુ થઈ ગયું હતું રગનારો તો એમ જ સમજતો હતો કે એણે જાણી જોઈને તોફાન કર્યું હતું તેથી મીન્સીપાન પાસે એ એને લઈ જવા માગતો હતો આ કારણથી વસુને એની નજર બુઢારી પાડે ખારણેથી જમ્મુ પડ્યું અને કનાસમાં જરા મોડી પડી મિચ્છારીના આમને આમ જ એકમાથી અનેક શુન્દા થઈ જતા હતા

વસુ કનાસના દરવાજા આગળ ઉઠી રહી અને અદર દાખન થરાની જાત હોં પેટે મીસ લીઝી કનાસ ચતાવતી હતી તેની પાસે માગી એના નગરબલગવાલા ખેખારથી મીસ લીઝી ચીઠાઈ ગઈ

“ આ મહિનામા કેટલામી નાર તુ મોડી આવી ? ” મીસ લીઝીએ પૂછ્યું

“ ત્રીજી વાર, મીસ લીઝી ” જમ્મુ હોં પેટે જોતી

“ તારી જગામે જઈને બેમી જા શરમનિનાની ડોઢરી ! ”

કાઈનિ અચુકા કચગતી, કાઈડની ચોપડી પાડતી, તે પોતાની જગાએ મેડી, મીસ લીઝી અજાઈ ગઈ ને માગી જોતી

“ આ ડોઢરીથી તો જાનમ છે એનાથી તો તોમાહ, તોખાહ ”

વસુની છલમને ટેરવે ચાલી ગયું કે તોમાહ એટલે શું ? પણ વળી જોતી નહિ

અચારે કપાસમા લેસન ઘાડું જ મજાનું ચાલતું હતું એમની વાચનમાળામા (રીડ)ના વિવાયતના મહાન ટ્રિ ગેકસપીયર વિષે પાઠ હતો તે આગને દિવસે મીસ લીઝીએ સમજાવ્યો હતો અને ડોઢરીઓને કહ્યું હતું કે એવું જાનચરિત્ર તમે રેરથી ડરી લાવજો વણી ડોઢરીઓ પોતાના ધરના કાઈડની પાસેથી પાઠ ઉપરાત એના જાન વિષે નરી નવી ચાતો રીખી લાવતી હતી વસુ પણ પોતાના પિતાપામે રીખી લાવી હતી, અને *Shakespeare was called the sweet swan of Avon* એ વાક્ય એણે મોંઝે કર્યું હતું શિકેકે ડોઢરીઓને કહ્યું કે પાટીયા ઉપર આવીને એને વિષે એક એક વાક્ય લખી જાન આ ઉપરથી ત્રીજી ડોઢરીયા સાથે વસુ પણ ઉડી વાક્ય મોંઝે તે આનજતું હતું પણ લખના ગભરાઈ ગઈ અને ખીનાના જેના દરજ્જે પાળીના ઉપર લખ્યું *Shake was the sweet swan of Adam* વણીએ ડોઢરીઓએ ધેના જેવું લખ્યું હતું કોઈએ વખ્યું હતું કે “ તે ઇંગ્લેન્ડ હતો ” વળી કોઈએ લખ્યું હતું કે, “ તે એનને પગ્ન્યો હતો ” અને “ તેણે હમ્બેટને બનાવ્યો ” એમ પણ લખ્યું હતું પણ છેક જ અર્થવિનાનું તો વગતું જ હતું

મેવાડની જાહોજવાણી ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કપની, મુબાઈ

મીસ લીઝીએ બધા લખાણ એક પછી એક વાંચ્યા છેવટે રસુનુ વાગી બોલી ઉઠી
 " આ કોણે વખ્યું ? " વસુએ ગર્વ સાથે ઉના થઈ જણાવ્યું " એ મેં લખ્યું છે "

" હું વગર પૂછે જ જાણીતી કે તારા ત્રીસમ આનુ અથ વગરનું કાણુ લખે ? "
 વસુએ કહ્યું " માગ પિતાએ મો તે શીખવ્યું છે "

" તારા જ પિતા કની ? "

આ કગડામીના બોન સાબળતા જ વસુનો મીઝમ ગયો ને કાર્ક બપડી

" દિવસ્યાનની મુખ્ય નદિઓ કાને લખી લાગતે " મળ થઈ

વસુએ કહ્યું કે મુખ્ય નદિઓ તો આગે જ વખેની છે ત્યારે સહેરો આપ્યા તે પછી
 કાને લખેના હતા છેવટે સરોવર આપનામા આન્યા

આ પુર થયું કે તરન જ મીસ રટુઅર્ટ કનાસમ આન્યા અંતે મીસ લીઝીને કહ્યું

' સરારી કામસર તમારે હમણાં હમણા જ બહાર જવાનું છે હું આતા પાંખું છું
 તમે જઈશકશો એક ખીજ ગિદામ તમારો વગ સભાળના હં મુખીસ આના ગમ્યું છું કે તે
 નના શિપક માથે આ વર્ગની છોડીઓ સમ્યનાથી વર્ગશે અને તમારૂ નામ વગોવશે નદિ "

છે તુ વાક્ય તેઓ છોકરીઓ તરફ જોઈને બોલ્યાં હતા

મીસ લીઝીએ કહ્યું " ક્ષમ એક ત્રીસમ મપના અને વિશ્વાસ છે મીમ વસુ કોંગ,
 તોફાની, બેરકાર, બૂ બોલી અંતે ના ન છે "

' હું એને રિંતે નવા શિક્ષક મીસ કામાને કહીશ વસુ હાથેર આગળ આડીને ઉઠી
 રહે " મીઝીપાનનો હુકમ થયો

પછી મીસ રટુઅર્ટ અને મીસ લીઝી કનાસની મહાર ગરા પાચએક મિનટ મીમ
 કામાને લઈને મીસ રટુઅર્ટ પાઠ આન્યા વસુ આગળ ઉઠેલી જ હતી એને રિંતે કાર્ક
 કહેવા જતા હતા, એટલામા એક છોકરીએ દોડતા આડીને કહ્યું કે રીપોગી સાથે આન્યા
 છે મીસ રટુઅર્ટ એકમ આની ગયા

વસુએ પોતાની તક જોઈ હસતું મો રાખી મીસ આપામે ગર્વ અને એમના હાથમાથી
 છત્રી તથા એવરકોટ લઈ લીધા, અને શિક્ષકની ખીંટીએ બેરની આડી મીસ કામા એ ન્યુએટ
 હતા અને શિક્ષકનું નામ ગરા આગે જ પહેનરહેના આન્યા હતા, તે વાત છોડીઓની
 એકો આખો પારખી ગઈ અને કાઈલામે પગે તો કાઈનિરાતે ટંગા લઈને બેગ

" થેંક યુ " મીસ કામા બોલ્યા અને સમ્યનાના ખાનર ઉઠેરું

" તુ ખીજાવી છોકરી કે તારૂ નામ તુ ? " બોનના અનાજ લથપો અસુ પાગખી
 ગઈ કે નાઈ તદ્દન નવા છે તેણે હસતે મુખે જાગમ દીધો

" મીસ વસુ કી કોંગ ' અને પછી ઉઠેરું " મીમ અથારે એમનીય આને છે
 અને છોકરીઓએ પાગીયા ઉપર એના છન્નમાથી વાક્ય વખ્યા છે "

મીસ કામાએ એ ઉપરથી શેઝમ્પીયર વિષે સમજૂતી આપી છેકરીઓ આશા ન હોતી કે એને એટલું બધું આવડતું હશે અને એ બધું ક્યાંથી નીખ્યા હશે તેનો વિચાર તેમને થયો તેમણે પાટીયા ઉપરના થોડા વાઘ વાળ્યા અને બોલ્યા

“ વસુ તે કયું લખ્યું છે ? ”

“ મીસ ! મેં હજી લખ્યું નથી ” વસુએ હિંમતથી ગપ મારી “ પણ હું એમ લખવાની હતી કે — *Shakespeare was the sweet swan of Avon* ”

“ એહ ! ઘણું જ સરસ છે રાગાર ” આટલું બોલી એ વાઘ ઉપર એણે વિવેચન ચલાવ્યું અને છેકરીઓ બધી ચીંથરી ઓ અદ્ભૂતથી બળાઈ ગઈ એટલામા ખપારની રજાનો ઘટ થયો

“ મીસ કામા ! હું અત્યારે મોનીટર તરીકે કામ કરું ? ” વસુ વખત પિયારી મોની

“ અવખત ધણી જ ખુશીની સાથે ”

છોકરીઓમા ખગલખાટ થઈ ગયો ગણગણાટ થયો કે મોનીટર તો છે પણ મીસ કામાએ યોગ્ય કાદી બધાને ચૂપ કરી દીધા એક પડી એક બધી છેકરીઓ બહાર ગઈ અને વસુ જઈને મોનીટરની જગ્યાએ ઉભી તરત જ ત્યાં જમુ જે ફેટલા વખતથી મોનીટર નિમાયકી હતી—તે આની વસુએ તેને ચાલી જનાતું જુલું અને બોલી કે પોતે મોનીટર નીમાયકી છે, અને વધારે ગડબડ કરશે તો પ્રીન્સીપાલને નામ આપસમા આરંભે જમુ ખશીયાણી પડી ગડબડ જેવે મોઢે ચાલી ગઈ નિરાળની બીજી છેકરીઓ પણ નમુને એ જગ્યાએ ઉભેલી ત્રેઈને ચુપચાપ અને સીની લાઈનમા આની ગઈ કારણ કે એ પ્રીન્સીપાલને નામ આપતા વિચાર કરે તેની નહોતી અને એના જનુ ધણા હોવાથી આ વખતે એમના ઉપર તે વેર વાળે અને માર્ક ડપાવે આ કાગળથી જતા આવતા જમુએ ગડબડ થઈ નહિ અને ડીપોટી આવેના દાનાથી મીસ રુઝવર્ટને આ ઘણું જ ગમ્યું અને મોનીટર કેપુ હતું તે જોયા વિના જ દોડ્યાનું, અને આજે જે મોનીટર દાખ તેને દમ માફ વધારે આપ્યો

આ કામ પૂરું થયું કે તરત જ તે મીસ કામા પાસે ગઈ અને ચલા કયા મળે છે, ખાણ ખાના કયા ખેસનાતું, પાણી નમેરે કયાયાં મચારનાતું તે બધું બતાવ્યું અને મીસ કામા જે એ બાબતનો વિચાર જ કરતી હતી તે ખુલ્લું થઈ ગઈ પરીચા આની કે કનાસમા આવતા પહેલાં મીસ કામાએ પૂછ્યું

“ વસુ ! હવેના એ કાનકમા શું નેમન લેનાતું છે ? ”

ખરૂં જોતા ગણિત અને નિમન લેનાના હતા પણ નમુને આ બેમાંથી એક પણ ન હોતું આવડતું તેથી થોડી નિવાજ કરી તે બોલી

“ હું ઘણું જ અત્યાચારી બનીશ અને વાચન લેનાના ”

વસુએ મન વાળ્યું કે હું ક્યાં જુલું મોનીટર મંડુલું કે ? માં છું

ઘટ વાગ્યો અને છેકરીઓ પોતાની બેઠક પર બેઠકાઈ ગઈ

મીસ કામાએ આંખોને વાચન મઠાવેલા કહ્યું

હોમરીએ એક પીઝા આમે નેડીડી આજે વાંચન લેવાનું હતું જ નહિ પણ આખી
ખાન વાંચના નમૂના પતી ગાગાપાટ થયો પણ મીસ કામાએ જ આજથી એક હોમરીને
રાચના નામ ક્યોએટને બધા થયું

૧૧ વાચનની બા નેપીડી નથ આમે એને બધું લેવાનું નહોતી જાણતી -
પ્રમ - જે નોપરી એના હાથમા આવતી તે ધ મા ગેમથ ધાગ પાડીને સાચતી હતી તેથી
એન સાચન ધાગ મુધરી મધુ હતું

મીસ કામાએ એક હો રીને સાચના ઠના રી ધીમે ધીમે અચકાતા એજે થો, સાચુ
નાખુશ થઈને એજે ખીડે ઉભી હતી પછી રાકમા નામ નાઈ આડે આજે નખચેથી
હોમરીએને ઠના ઠની નાગ પચેન, મીરીન, રો ન સીરી, દેસાઈ મધા જ એવા

"નિનમ મોકો" મીસ કામાએ નામ સા ધું મલગતી ચન હતી તે ઉડી અને અવમાનાં
સાચના માચુ નાગ મદ બોલી એક ભા - મ - મા થો અને મોરી ખી ધુ આર,
એમ દી મરદ ખી ધીમેથી બોલી અને ધ આ એમ રાગે પાડી મોરી આ ઉપરથી
હોમરીએ હમી પડી મીસ કામાએ મધુ મર નહિ મર જોસી ન પાચ મા માલનમ
(મા) કે જે પછી રમુની વારી આંખો મુ ક. ડાટ થો પેરેમાક સાચી મઈ મીસ કામાના
મુખ ઉપર આજુ દસતુ દેખાયુ અને તે મો યા

"ધાનુ જ સગસ વાચુ પાચ માક વધાએ રેજે "

આમ કરતા કરતા બધી હોમરીઓની રાની આરી મ પછી જગ કયામને આગમ
આખી તાણ કરવા મીસ કામાએ જગ હમનાની અને ચમનની મે રાતો મી આ એક
રમુજ કરિના ગાઈ તો પણ અચો કનાકે બાપી હતો

"હવે હુ ભૂગોળ લખતો " એમ રી મીસ કામાએ શિક્ષકનું મેજ ઉધાપુ અર
ભૂગોળનું પુસ્તક પડેતુ હતુ અને દિદુસ્થાનના સામાન્ય જાનનો વિભાગ, જેમા મૂખ્ય શહેરો,
મૂખ્ય નદિયો, પવનો, સરોવરોના નામ આપેલા હતા તે ખુલ્લો પ થો હતો ખર પૂજના
આ વિભાગ મામમા નીખનસાનો નહોતો મન મુનાઈ ધનકો જ ચનાવેનો હતો પણ
નસુ વાગ રાર થેરથી મિક્ષા તરિકે બધી રાવના જે આપવુ પડતુ હતુ તે ભાગ આ હતો
અને વસુને લીધે જ તે ઉધાડો પડેથો હતો પણ મીસ કામાને આ વાનની ખનર નહોતી

"કેવેન, દિદુસ્થાનની મુખ્ય નીઓ બોલી ગ "

આખી કનાસ પાડી મણગણી કુસુમનો પણ મીઝન થયો, તો પણ તે પાસે નનરે
હતી અને યાસકિત મારી હોનાથી મોની

ગા જમના, મિવુ, યલપુત્રા, કૃષ્ણા, તુલસી

' અમ એટની ચાનો ' મીસ કામાએ લુ

' સરના તુ દિદુસ્થાનના પૂર્વ બોલ નેઉ "

" મને નથી આનના " ચાખો જવાન મળ્યો

“ Next ” મીસ કામાએ જગા ગીગડને કહ્યું

“ હીમાવય, આરકાન, અગ્ર વી, પશ્ચિમસ્ટ, આશુ, ” ખીછ છોકરી બોલી

“ અને તો આનંદ છે ” મીસ કામાએ કગડાગીથી કહ્યું

પગનુ ત્યાગ મા મગેનગ અને નહરા તથા પ્રતિ પૂછ્યા તે તે કાઈને આવડ્યા જ નહિ રહે માં સ્મુએ જ જગામ આપ્યા કારણ કે એણે તો શિક્ષામાં તે બધું પાચ નાન નાન રખેતુ હતુ અને અગ્ર મહનત જ તે ચાલ રહી ગયુ હતુ અને વળી ભૂગોળ તથા નકશાનો એને નાખ પણ હતો

આમને આમ નિગાળ છુવાયા નખત થયો અને પાવ મિનિટનો રક નામ્યો ઉતા રળા ઉતાવળા મીસ ગ્રુઅર્ટ આ યા બો મોન્યા

“ મીન મમ્મા ! દિવગીઝ હુ કે નીયોગી સાલમ પામે રણા જમમ્મા રોકાઈ ગઈતેરી તમને મ કગવા બાની નથી નહિ પણ હુ બાના ખુ છુ કે આ વર્ગની બંધી જ કન્યાઓ તમારી માથે સમ્પત્તાથી વર્તી હશે અને તમને ઠાઈ હરકત નહિ પડી હોય ”

“ ના મને ઠાઈ હરકત પડી ાથી ” મીસ નામાએ ક્યુ “ એકર વધી જ ઠોકરીઓ નાં શાત છે પણ ખાસ કરીને એક કન્યાના મબ્દ અને બન બો દોનીયારી નગર મારે તમાક ધ્યાન ખચવાનુ છે હુ ધાક હુ કે અવમામમા પણ તે આખી કનામ કગતા આગમ છે અને ઉપરા નર્ગમા એને મેમાના હુ લવામલુ કડ હુ

“ આઈં ! ” મીસ ગ્રુઅર્ટ રગીને બો વા, “ જોરી ને કઈ છોકરી છે ? ”

“ વસુ હંકાર ” મીસ કામાએ આનંદ માથે જણા યુ બો કહ્યું “ રસુ ! આગળ આન, તું વાગી શાત, ગઈ, દોનીયાર અને ખનગ નગ ઠોકરી છે ” રસુ બાની તેડુ હદય બંડતુ હતુ એરો જવસુ હમણા વાળળ તુની પ મ પણ નાદળ તો તુટયુ નરિ

“ કોણ ! રસુ મોર ! ” આશ્ચર્યથી પ્રીન્સીપાન બો વા, “ અને વસુ ! આ માગને તાંગે મો ખુવામો છે ? ”

રસુ ગભગઈ એનો અવાજ થડ્યો તો પણ હિમનથી ધીમે રહીને બો ની “ આ બાગન માંગે ખુવામો એ છે કે ” પ્રીન્સીપાવના શમ્બો જ વળગી ન્હીને તેણે ચના કુ ન, “ હુ તોરાની, મેન્કાર, બહુ મોની અને ના ન હુ એવુ મીમ મનાને નખત તમો મળ્યા હિ તેથી મીમ કામાએ ગોધી કહાડ્યો નાન, ગટી અને મનર ન છોકરી હુ ”

આખી કનાતની હોડ આમે આ મા રી, આ આમાથી મર્

ગર્ભી પગિલામ આરશે એ નેઓ રી ના કા લક ખીમમા

માધાનો દુ ખાવો, સ્વચ્છ, વાયુ, જરૂર છે ના સાધાઓ, સધિનાત રિગે
ગોથી પી ઈ નિરાગ થયે ના માટે

(၁၈၅၃၃)

એક ભાગ : ગણે કે શરૂ નવપત્રીદ-ભાષી
નવાને જ હાથથી નવ પ્રકારના પુષ્પો ત એમ લી-
ખાયું - છ મ ક મત અભિનંદ

કિમ્મત રૂ. ૬૦૦ અમીના આ. બાના.

જાજના મંદિર

સા. પ્ર. ૧૦૧૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

१ मग १ ॥ २१ ॥ मग १ ॥ २१ ॥ मग १ ॥ २१ ॥

પાઞા મુજે ડે મીની ડિમ્બલ મ્મ આ માના

“ લોકો જાન

[illegible]

અમૃતાવન ટ્રેપો, ૧૦૬, ક્રીચ- ડે. મુબઈ

ଶ୍ରୀ ୧୫ ଶ୍ଳୋକ—୧୫-୧୫ ନା ୧୧ ୦-୧-୦

મોગી બાટની ૩ ૦-૧૦-૦ (બા. ૧૪/)

૯. જાનના તાર ઉપ સાગુ પડ છે તે નો નમુનો ક્યા યગ
વાન ઉતર છે

विद्युत् मोपुधान—पानी मय आग ३ वा विप्लवामन् जीमत ० १००

તથા રૂ. ૧૦૦ તાનની નડઆતમા તા'ી સુરાગવામા પાળ
સાપડી નમાર ૭

૧૦૧૬ મેઘાદ્યુગન—અહિંત માટે ગાંધીજીની ની નવ જીવન મનુષ્ય પ્રત્યે ૨૨ ૭

ક્રિમલ ૪૦૦ તથા ૧૪૦ નામની ત્રણ ખાતરી કુળ

દુથ પાઉડર—સોજ ઉત્તમ જન પ્રાપ્ત થયું નીકળવાથી ત્ત સ થાત છે

તેમ સરો જતો હ છે ૦ ૪૦ તથા ૪ ૦ ૦ સ્પીગો તથા

અયની બગાડીએ

એ રીસાય ઉવરસની ગોળીઓ સમિતનાર વાઠમિ વાંટર ડીન ચોગર મનમો
વગેરે મદદગાર મેળની દવાઓ મમે છે

આચોનિદે ક્ષર્મસી, દાતુ બીવડીગ, ગીગામ, મુખાડ

Great Britain's Task

Great Britain has done well by India but her work is by no means finished. Remember India is a country of infinite possibilities and the widest range of interests and of activities peopled by millions of people to whom love of their country is something more imaginative even more religious than anywhere else in the world. Our task it seems to me is to set ourselves so to perfect the institution for the perfection of their ideals as to give them the opportunities which with our help they have won and are winning and which they demand now from us as fellow fighters in the struggle for our existence and for the overthrow of our common enemy.

—Montagu

ପୁରୀ
୨୨୩

ଅ. ୫
୧୩

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશકરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણ તીજોરી અડધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું જોડકામ ફક્ત રેવીટ યા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય. હાલની સુધારેલી રીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આશું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબાઈ.

લક્ષ્મીદેવીના માભાગ્ય ચિન્હ તેવા

મુદર
અલકાંતરા

કયા
ગોધંગો ?

કયા
તેગા ?

એ માટે વણો વિચાર નહીં કરવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

તે ત્યા મનપસ દેવતાના ચાન જમાના ॥ બન્યા નરોત્તમ
નરીનરીના સદ તરફના । પીના તેમા હાથ છે, અથવા-
ઓગડો આપનાથી મનારી આપનામા આવે છે

બહાર જામના ઓગડો ઉપ-પુગુ
આન આપનામા આવે છે.

આનાની ખીનકુન ધાનની નથી

પ્રમાણીકપણુ એ અમારો મુદાલેખ છે.

૭ ફિલિન ન ૨૭૪૧

૨૦૧૩ મુનુજ નેમ તપ માગીય તમે મુબારક ર.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ ખરકીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુખાઈ.

મીઠા મગાલા અને મગજ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેફે મારવાની લલામણ કન્યાઓ આપે છે.

ગામડી મરરી

પીપ્પાની મરરી

ખાનાના પડા

ખાનાના પુષા

રાપના પાદ

પાપુદી

પીપ્પા

ગગમ વગેરે

કાળી જાતના

મુતરફેની

કન્યા

વેનીના પુષા

જોરેજા પીંગે

મુજા કાપના

પરેડ જાનના

અર છીના લાડ

છુદીના લાડ

જલેથી મેસુ

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રત્યપ્રિય મશીન
 પૉલીશની શરૂઆત કરનાર
 અને આ ઘંટાને એક ફેરાનેબધ ધધાની સપાટીય લાગનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર ,

હજી પણ કંઈ નથી કૃતિઆ ,

નના વાગ, નના સામાગ, આં નવા અનમગે

તૈયાર કર્યા જ નય છે !

કુખને મધારી તઢી વઈ જોશો તો

જરૂર જ મોહરો !

પગિલામે અમને ખગવા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આગે આવો કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૭.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

બનાવનાર ને વેચનાર.

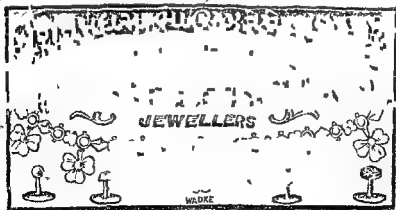
નં. ૧૬૭-૨૦૧ શેઠ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના બનાવનાર
અને વેચનાર

પ્રકાર ગામના ઝોડિંગ ચાપદામ પી પી થી એક નામ આપે

નમ્ર ૨૦૦-૦૨ નેખેમર ૩૬૬૬ મુંબાઈ.

જીના અને બાણીના

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૯ મેપ મેમા. સ્ટી. મુબાઈ.

તાગુ સિગ્નાયુ “ Muffchain-Bombay ” ટેલીફોન નં. ૬૭૪.

મુચના — આ માગિનુ નામ જણાની અમારૂં કેળેગ મ ગાવે

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુંદરતા શુદ્ધ લોગી અને શુદ્ધ વિરમા સમાચેની છે અને લોગી
અને નિર્ધેની શુદ્ધતા

મદનમજરી ગોળીઓ

મા જ સમાચેની છે આ ગોળીઓ થોડી અને વિચરિકાગના તમામ દરે
મુધારી, લીના પડેલા અવયવોને દુ અને મજબુત બનાવે છે સ્વપ્નદોષ નાશ
રી કાન્તિમા કાઈ ઐગ જ વચારા ને છે તેના થોડી મુદતના મેવનથી માલુસ
તન્દુરસ્ત, સુદર, અને હૃષ્ટ અને છે મી ગોળી ૪૦ નો ૩ એક

નજરેઘ નાનયબુ કેશનજી

લેડ ઓફીસ-જામનગર-કાઠિયાવાડ.

આન્ય ઓફીસ, કાવળાદેનીગેડ-મુબાઈ.

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લઘુભાઈની કું.

હમો ત્યા મેઝપણ ભતના મોગી તથા નાની સાઈઝના હીમઓ તથા મોલી ખાલો પાના રિંગેરે ઝવેરાત છુટક તથા જથાબ ધ મગશે હાનની ચાલ ફેરાનન મેઈપણ ભવનુ ઝવેરાત તથા સોના ચાનીના દાગી નાઓ તેમજ ગેશર રશી બનાવી આપવામા આનરે હમો માનની આકળી મરી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દાગીનાનુ ગીયેર મરી આપીશું

૬૦-૨-૫-૨૨૭ દાલબાઈવી ગેઠ, પોઝ ઓફીસની સામે,
મુ બાઈ.

ટેલીફોન

૧ ૭૨૩૬

ટેલીગ્રાફ એડરેસ

Calmness

Bombay

અનંગવિષ

આજ નુધી હંમેશો નાવેનો તમ વાચ્યા હને જેમા સસાલના આવકારિક પ્રસ ૪ : પશનો દોષ પગલુ નિધવાવિવાહ જેવા ૭ પ્રમ્તા મો આજકાલ ધગી ચયા આને હ જુના જમાના મન જુના વિચારવાળાઓ વિધવાવિવાહને નિ દે છે ત્યારે સુધરેલા વિચારના અને નવા વિચારના મનુષ્યા તના ગાદર કરે છે બ ને ભાગી લીને એરી તો નુકસાન હોય છે ૨ મથાપાયા દ્રવ્યનો મનુષ્ય ન્યારે સુધારવાળાના વિચારે વાચ છે ત્યારે વિધવાવિવાહનો આદર કરે છે અને તના વિચારવાળાની સ્ત્રીના માનને ૭ ચાર તેમના પાત્રા ભગી બન છે આ બલભાષી બચન હોય, ખરૂ રસ્ય સમજતુ હોય નિધવાવિવાહ કેટલે બગે સુખકારક હુ નકારક નીનડે છે ત બાપડુ હાથ ખેમની ખરી વ્યાખ્યા ગીખરી હોય સહારના બચન વાળા પ્રમ ભાગી અચ ઉત્તમી હોય નમ્મત સાથે જ્ઞાન મેગનતુ હોય વચનના સદુચી કરવા દાન અને સધારાના તમ જ હુના વિચારમાના કાઠ પાડ બચમા સ્થિત થલુ હોય તમારા હૃદયની મુઝબલ તરી બાળતમા દાળી દલી હોયા તો છે સુદર ચિત્રોથી હૃદયને કે ચિત્રાગ સાથા મર ત્રાવનર આ અનંગવિષ યાને અમૃતમય જહર જરૂર વાલા તેનુ નામ જ એના ભગી સાગી આને છે વિધવાવિવાહના વિગેધીએન ખાત બસાગા છે તેમ જ વિધવાવિવાહના અનુચારીએન માટે પણ અમુક્ય તક છે સર્વે ભણીના પુસ્તકા વેવનાસનાન થાથી મગર

મિ મત રૂપિયા બે-પોસ્ટેજ લુદુ

ગુકલ અવસર, મુ બાઈ ન. ૨.

यस्मिन् देशे हि यो जात तज्ज तस्यौषध हितम् ।

स्वदेशीનો આયુષ્ય એ દેશની માટી મેના છે.

ગુણકારક, પ્રિયતમ અને શાશ્વત દવાઓ પૂર્ણ સરન અને શુદ્ધ બજારમાં રહે તેના સવાઓથી, ઉત્તમ, તાજ અને ખરી મનઃપ્રતિભાથી તૈયાર કરનાર

ઝંડૂ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ.

એવફી-સ્ટેન રોડ, મુખ્યાર્ધ.

અમારી દવાઓની ખાતરી વેચા અને જાકટરોએ વાપરીને કરેલી છે તેમાની ઠંડીચક જેવી કે —

વાસાનનેહ ખાસી નથા મને માટે ઉત્તમ	।	રતનની કી	૧	૦-૧૦-૦
ગુલ્લ મજિદાદિ કનાથ રક્તશુદ્ધિ માટે અત્તમીર	।	, ,	૩	૧-૦-૦
આરોગ્યવર્ધની રસ ન ૧ લીનરના વ્યાધિ માટે	૧	તોલાની	, ,	૨ ૭-૦-૦
સત કુસુમાન્ન મહુ માટે	”	, ,	”	૪ ૨૫-૦-૦

મુખ્યાર્ધની ડીપો —

જૂની મહાજન વાડી,
કાળકાદવી રોડ.

બટાર ગામ માટે —

ઝંડૂ ફાર્માસ્યુટિકલ નર્મ.
એવફી-સ્ટેન રોડ, મુખ્યાર્ધ.

ટેલીફોન નં ૨૨૦૮

ટેલીફોન નં ૨૨૦૮

समालोचक.

अनुद्वेगकर वाक्य सत्य प्रियहित च यत् ।

स्वाध्यायाभ्यासन चैव वाङ्मय तप उच्यते ॥ म. गी १७-१५

[पुस्तक २२ सु.]

ऑगस्ट ध. स. १९१७.

[अंक ८ मो.

तन्त्री—१. अण्णात्ताल बुलाणीगम जनी, णी, जे.

२. यन्दनकर नर्मदागकर पड्या, णी. जे., जेलजेल. णी.

प्रकाशक—१. अभणीयगम जोनदनराम त्रिपाठी.

विषयानुक्रमशः.

विषय

१. गुजरातमा राजकीय अर्थति

१. मनसुषया १ आत्माराम भान्दर, णी. जे., जेनजेन णी

४८

२. लार्ड ग्लेजलतगम [पाय चित्रा साधे तेमनु सक्षिप्त छवन्मित्र]

२. यन्दनकर नर्मदागकर पड्या, णी. जे., जेनजेन णी

४९

३. जेणवणीनु भाङ्गात्म्य

३. पद्मनाल हुरिफ्त रास्मा

४९

४. हिन्दुस्तानमा प्राचीन इतिहासमा आधार

४. हुसमनराव हुरियाव नुव.

४९

५. मुम्बार्ड विलासानी फुल्ली जेणवणी पन्पिद.

५. हुरसिद्धलार्ड निबुलार्ड द्विवेष्टिया, जेम जे, जेनजेन णी

४३

६. हुमारा छननमाध्य ज्ञान्य

६. कनुलार्ड अन्नालार्ड देसाई, जेल जेम जेस (नेशन १)

५४

७. डॉलेज्जन् (यातु वाता)

७. बोमीन्दराव ननवान द्विवेष्टिया, णी. जे

४४

८. वर्तमान अर्थ

१. मि. ऑस्टिन जेम नेनु राजनामु

२. मि. भान्देजुनो दिन्दी प्रवा. तरिके नियोग

३. आननी डॉलेज्जन् प्रमुषप

४. यन्दनकर नर्मदागकर पड्या णी. जे., जेनजेन णी

४५

९. ज्य. रा. गगागड मणिगड जेष्ठान. [तेमनी णी सावे]

२. हिमत्तवान गजेश्च अन्नालार्ड, जेम जे जेनजेन णी

४५

१०. अन्नालार्डन पदेनी ज्ञान्य जेष्ठानी परिवन्तो अडेसान

४५

नार्थिक लयाजम णीआ त्रपु, हिन्दुस्तान जहाज णीआ पोलायास.
आ लयाजम शर्यातमा ज लयामा आवे छे

મુ-ની-૧૦.

સમ્પાદન

પુસ્તક ૨૨ મું

ઓગસ્ટ ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૮.]

ગુજરાતમાં રાજકીય જાગૃતિ.

લેખક - રા. મનમુખલાલ આત્મારામ માસ્કર, બી. એ., એલએલ બી.

ભારત-વર્ષના રાજકીય ઇતિહાસમાં ૧૯૧૬ ના ડીસેમ્બર માસમાં વખતોમા ભરાયેલી ઈન્ડિયન નેશનન કોંગ્રેસ હમેશને માટે સ્મરણીય રહેશે હિન્દને સ્વરાજ્ય મળવું જોઈએ તેની નિશ્ચિત સ્વરૂપમાં માગણી તે કોંગ્રેસમાં કરવામાં આવી હતી, અને સ્વરાજ્યના પ્રથમ પગથીયા તરીકે લાડની અન્તે હિન્દના રાજ્યતંત્રમાં શુ શુ સુધારા કરવાની જરૂર છે તેની એક યોજના કોંગ્રેસે તથા મૉરલેમ લીગે એકમતે ધડી કઢાડી હતી, એટલું જ નહિ પણ આ દેશના સહભાગ્યે ૩૧ વર્ષના પાકા અનુભવ પછી રાજકીય ચેતન સર્વ દિશામાં પ્રગટે તથા હિન્દની સ્વરાજ્યની માગણી વિષે લોકમત સગીન રીતે ફેળવાય તે માટે કોંગ્રેસે રિસિટ્ટ કોંગ્રેસ કમીટીઓ, હોમરૂલ લીગો અને અન્ય રાજદ્વારી સંસ્થાઓને આજુ વધ સ્વરાજ્યની માગણી જનસમાજને સમજાવવાની તથા તે વિષે તેઓનો મત ફેળવવાની આજ્ઞા કીધી હતી આ હગન જેટલો દીર્ઘદષ્ટિવાળો હતો તેટલો જ સ્વરાજ્યની લડતને સગીન પાયાપર મૂકનારો હતો કોંગ્રેસના આ હરમાનને માન આપી, હોમરૂલ લીગોએ સ્વરાજ્યની યોજના સમન્ધી લોકમત ફેળવવાની પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી હતી, તે માટે ખરેખર તેઓને ધન્યવાદ ધટે છે.

૧૯૧૬ ની આખરે કોંગ્રેસે અને લીગે સ્વરાજ્યની યોજના ધડી કઢાડી ત્યાર પછી હિન્દુ રાજકીય લોકો અનેક અભિપ્રાયો ધરાવતા મંડળ એક પાસથી ૧૯૧૭ ની શરૂઆતમાં ઈંગ્લીશિયન વૉર કોન્ફેરન્સમાં હિન્દના નિમુક્ત કરેલા પ્રતિનિધિઓએ પોતાના વર્તન તથા વિચારથી હિન્દુ ગૌરવ વધાર્યું અને ઈન્ડિયાના સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી પ્રધાનોએ હિન્દની અભિનાયકો તથા માગણીઓ પ્રતિ સમભાવ દર્શાવનારા આચાર્યજનક વચનો ઉચ્ચારવા માંડ્યા શ્રીટનના વડા પ્રધાન લૉર્ડ બૉર્લોએ પોતાના ભાષણમાં જણાવ્યું કે હવે તો હિન્દ "equal partner of the Empire" થવાને લાયક છે બીજી પાસથી સ્વરાજ્યની યોજના વિષે લોક-

મત્ કેળવવાની પ્રવૃત્તિઓ હોમગ્ર લીંગાએ વેગભર શરૂ કરીધી અને તેના આત્મારૂપ મીમીસ
ખીમેન્ટે સ્વરાજ્યનો સપ્તેશ હૃદયે હૃદયે પ્લેટાઇવવાને પોતાના પત્ર “ન્યુ ઇન્ડિયા” મા પ્રેતસાહક
લેખમાળા શરૂ કરીધી અસાધ્યક દિન્દ વાચામય બન્યું તેનું ગજકીય જીવન નૂતન ચેતનથી
પ્રકાશના વાન્યુ સ્વરાજ્યનો ઉદ્ધોષ દેશના મર્ડ બાગેમા નિશ્ચિન સભાગાવા માડ્યો સ્વગ
જ્યનુ પ્રે સાહક સગીત ગ્રહે ગ્રહે ગગના લાગ્યું સ્વરાજ્યની માગણી માત્ર મૂઠીબગ લોહિતી
માગણી છે એ મ્યાર્થી આરોપ ખોટો છે એમ દેને સાચીન કર્યું એક પામથી ક્ષીટનના પ્રાનેનો
દિન્દની વ્યાજખી માગણીઓ પ્રતિનો સમભાન અને ખીજ પાસથી આ દેશમા આવેનું નવું
ચેતન તથા દિન્દી પ્રમને કૂટેલી નવી દિશ્મતભરી રાણી-આ મર્ડથી બ્યુગંકસીતી કલ્પન
ખાનાઓ ખળખળા ઉજ્જા અને દિન્દ પોતાના હકની માગણીઓનો સૂર ક્ષીટનની સ્વાનમ્ય
પ્રેમી પ્રમને પ્લેટાઇવે તે પૂર્વે તેની રાણી બને તેટલી રીતે નવ કગના પ્રયામે બ્યુગંકસીએ
રાઈ વ્યા દિન્દની સ્વરાજ્યની માગણીને વ્યવસ્થાપૂર્વક નાખી દેવાના પગનાઓ એક પછી એક
લેવાવા માવા માઈકન ઓઁ કાયકે તેનું મનુષ્યમ્પુ (૧૧) કર્યું ૧૧૦૦ પેટનું દિન્દની મોઢી
આશાઓને નષ્ટ કરનારી તથા સ્વરાજ્યની માગણી અવ્યવહાર ઈર્ષાનાઈ દેશ, ઉદીતી હડી
દરામા ભેરૂંકી ગાણ્ય અને તેના પગિણામે ભારતમાતાની અનન્ય પ્રેમથી મેરા જગનારી નિરુધી
સત્રારી ખીમેન્ટને ડિન્દસ ઓફ ઇન્ડિયા ઓફટની રજો, નજરકે દરી, તેની વાણી બધ કરી,
તેના લેખો બધ થયા, તેનું દરોન બધ કર્યું પરનું તેના આત્માએ દિન્દના આત્માને આપેનો
અમૂલ્ય સંપેશ જેવો ને તેવો રહ્યો ! ડિન્દસ ઓફ ઇન્ડિયા ઓફ સ્વરાજ્યતા સંદેશને નજર
કેદ કરી મડ્યો નહિ ! એક બાલુથી હોમગ્ર લીંગા મુખ્ય નેતાને નજરકે દરી અને ખીજ
બાલુથી દિન્દના લાવિની ઉજ્જવલ આસારૂપ વિદ્યાર્થિઓને રાજકીય જીવનથી, રાજકીય
સભાઓથી, ગજકીય વિચારોથી દૂર રાખનારા બધનો વધારે સખ્ત બનાવ્યા ઓ પેટનું દરી
સરકારના સરકયુવગને પ્રતિધનિ લોંડ વિર્ધીગંકની સરકારે આપ્યો લોંડ રેતાઇલગે, તથા
સૂર જેસ મેટને સ્વરાજ્યનું મર્ડ દૂર દૂર-મર્ડ-અતિદૂર છે અને ત્યા પ્લેટાઇવનો મર્ડ
રજો વિકટ છે, એમ જણાવી લોંડ પેટલેન્ડની મર્ડને થોડી વણી મેળી બનાવી, પરતુ દેશના
મર્ડ બાગેમા દિન્દની સ્વરાજ્યની માગણી સામે બ્યુગંકસીતી વેગભરી લક્ષત શરૂ થઈ ચૂકી
ડિન્દસ ઓફ ઇન્ડિયા ઓફટ સરકારનો, રજો ! ક્ષીટનને વક્ષદાર, ક્ષીટનના મનુઓ સામે સખ્ત
પોકાર કરનાર, સાત્રાજ્યને સર રીતે મર્ડ કરવાનો દિન્દને ઉપદેશ આપનાર સત્રારી
નજરકેદ ! કોઈએ સભાઓ બધ કરી, કોઈએ સભાના રીપોર્ટો ગણવાની મના કરી,
કોઈએ સભામા હાજર રહેનારા દેશજાતોની ખબર લીધી ! અને આ સવગુ સરદેશુ દિન્દના
વાપદાની રજો કર્યું !

દેશની આ ગભીર રાજકીય સ્થિતિએ નેતાઓનું ગભીર ખ્યાલ, જોબ્યુ અને તે સામે, સર્વ
દેશોથી મળત, પોકાર થયો પછુ તેની અસર બ્યુરાકસીપર કર્ત પલ થઈ નહિ અને તેઓએ
દિન્દનો સૂર ક્ષીટનની પ્રમને પ્લેટાઇવે નહિ તેના પ્રયત્નો જરી ગણ્યા અને હોમગ્ર, પ્રતિ, પોતાની

સખ્ત નાપસંદગી દશાની પતિન મદનમોહન માનનીયા જેના દરેન દેગબળ દેશના સર્વ ભાગોમા ફરના માખા અને તેણે હિન્દના રાજકીય જીવની નાક તપાસી, ઈશિનિ અતિશય ગંભીર છે, એમ જણાવ્યું હિન્દના જીવનમા અંખીનો પ્રમથ આ યો છે—હિન્દ કમોગીમાથી પચાઝ ચાન છે એ સદેન દેશબળ હૃદયને પ્હોચાવે. કારદેસર પદ્ધતિથી પણ અનુપમ દ'નાથી સ્વરાજ્યની યોજનાને વળેમી રહેનાની જરૂર છે એવો પ્રોત્સાહક ઉપદેશ સ્થગે સ્થગે કર્યો પ્રથમ એટલે જ છે કે હિન્દ બ્યૂરોક્રસીના હાથમા જે સત્તા છે તેમાથી ષ્ટવીક પોતાના પ્રોત્તને અપાનવા માગે છે બ્યૂરોક્રમી ના પાડ છે હિન્દ પોતાની માગણીને દાખી નાખનારા જે પ્રયત્નો બ્યૂરોક્રમીએ વ્યવસ્થાપૂરક આ ચાં છે તેવી દિગ્મન દારી અવાચક બનશે કે સ્વરાજ્યની માગણીમા પૂરતી શ્રદ્ધા ગમી તેને માટે દ'નાપૂરક સતત નડત ચનારો? આ અપીના પ્રસંગ ઉપર હિન્દ જેનુ ચાંચ્ય દાખરગે તેનુ સ્વગત્ય તેને મળશે

હિન્દની આની બારીક રાજકીય ઈશિનિ અવનાખી તથા કૉંગ્રેસે પોતે ધડી કહાડેથી યોજના વિષે લોકમત કેળવવાના આપેના ફરમાનને માન આપી મુનાઈના હોમરન લીગે ગુજરાતના જૂના જૂના રાજકીય ડિપુટેશન મોની લાના રાજકીય જીવનમા નનુ મેનન લાનનાના મુખ પ્રયાસ આપ્યા છે આની રીતે શરેરે શરેરે ડિપુટેશન મોકલવામા લીગના તલુ મુખ્ય ઉદ્દેશો છે પ્રથમ તો ગુજરાતમા એવો એક પપ્ માણુમ કે સી એના નહિ રહેવા નેષ્ટએ કે જેને હાનની રાજકીય રિયલિટી સાચી માહિતી નહિ હોય આ ઉદ્દેશ પાર પાડવાને માટે ફરેય જવાન ર વકનાઓ પામે લાપલો અપાવે છે બીજે ઉદ્દેશ એ છે કે ફરેય સ્થગે હોમરન લીગની તાખા સ્થાપી યોનાના રાજકીય ઉત્પાદને તથા જીવનો સ્થાપી સ્વરુપ આપનુ ત્રીજે ઉદ્દેશ એ છે કે કૉંગ્રેસે ધડી કહાડેથી યોજના વિષે યોકમત કેળવે અને તેમ કરનારે માટે તે તે સ્થગે નાખ્યાનમાજાની મોટવલુ કરની, એક સાર પુસ્તકાનય તથા એક ફી રીડીંગ રૂમ કહાના તથા રાજકીય રિપોર્ટની સાચી માહિતી આપવાને માટે અબ્યાસનર્ગે જોનાના કાર્યદેસર પદ્ધતિથી પણ દ'નાથી મુનાઈના હોમરન લીગે ગુજરાતમા આ કામ ક વાનો નિશ્ચય કર્યો છે હોમરન લીગના હાનના કાર્યકર્તાઓ સમજે છે કે તેઓના ફરતા હિન્દ માતાની સેવામા વદ અથેના રાજ્યદારી નેતાઓ આ કાર્યને માટે વધારે લાયક જે અત્યા સુધી તેઓએ જે કાર્ય કર્યું છે તે માટે હમાર હૃદય ઉપમનવસ છે પરંતુ હિન્દના રાજકીય જીવનના આ અપીના પ્રસંગે તેઓનુ મોન હમને સાને છે હમને તો કૉંગ્રેસના ફરમાન મૂજબે સ્વરાજ્યની યોજના વિષે લોકમત કેળવવાનો હમારો ધર્મ છે હમારા નેતાઓ એ કામ કરવા પહાર પડના હોય તો હમે ખુશીથી તેમને પંચને તેમની પાંજા ચાનુ પરંતુ તેઓનો તેમ નહિ કેસવો કેતવ દશ-તેઓના મોન ઉપરથી હમને તેનુ લાગે છે-તો હમે તો હાયમા લીવેયુ કાર્યે હિન્દમતથી કર્યા જઈશુ અને તેઓ તરફથી માત્ર આશીર્વા નરે જ આશા રાખશુ આની રીતે અત્યારસુધીમા હોમરન લીગે ગુજરાતમા જે કાર્ય કર્યું છે તેની કુળી માહિતી નીચે આપી આ લેખ બંધ કરીશુ

સુરત —

તા ૧૫ મી મુબારકના સુરત ખાતે મી હોર્નિમૅન, મી જમનાદાસ દારકાસ, હોમરૂ લીગના બુદ્ધિશાળી અને વ્યવસ્થા કરવામા કુશળ મત્રી મી ઝેન્કર, મી વિભાકર અને મી દેવલાલુકર—આ સનુ ડેપુટેશન ગયુ હતુ તેઓ સુરતના નેતાઓને મળ્યા હતા એક ક્ષેત્રમય સભામા હાનની મિથિતિ તેઓને સમજાવી હતી સાઝના “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર મી વિભાકર, મી જમનાદાસ તથા મી હોર્નિમૅન બોલ્યા હતા સભામા લગભગ ૧૦૦૦ પુરૂષો તથા ૧૦૦ સ્ત્રીઓ હાજર હતા હોમરૂ લીગમા તના ૧૦૦ સલાસદો દાખલ થયા હતા પુસ્તકાલય તથા ફી રીડિંગરૂમ નધારે વ્યવસ્થિત બનાવ્યા હતા તથા અધ્યાસનગોળો બોલવાની ગોઠવણ કરી હતી લોખંડો ઉત્સાહ ઘણો હતો.

ભરૂચ —

ગેક રતનસી, ધરમમી હોમરૂ લીગના અતિ ઉત્સાહી પ્રોવિન્સીયલ સેક્રેટરી મી ચન્દ્રશેખર પડયા, મી કનેયાનાથ મુનશી તથા મી મનસુખલાલ માન્તર—એમનુ એક ડેપુટેશન તા ૧૫ મીના ભરૂચ ગયુ હતુ મી કનેયાનાથ મુનશીને ત્યા ગેક રતનસીના માનમાં ચાહપાર્ટી કરવામા આવી હતી અમનદાર વર્ગની ઈજ્જત હોવા જાત્યાના નેતાઓ આ પાર્ટીમા આવ્યા હતા તેમની અનેક મુશ્કેલીઓ તથા શકાઓ ડેપુટેશને દૂર કરી હતી સાઝના દાદાભાઈ હોંબમા “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર મી માન્તર, મી મુનશી તથા મી પડયાએ અસરદારક ભાષણ કર્યા હતા લગભગ ૫૦૦ પુરૂષો હાજર હતા હોંબ ન્દાનો હોવાથી બીજા લોકોને ચાથી જતુ પડ્યુ હતુ સર શાપુરશ હોંબ દરેક સાવજનિક કામને માટે બાધવામા આવેલો હોવા જતા મળ્યો નહિ હતો સભામા ઘણો જ ઉત્સાહ હતો અને ઘણા પુરૂષો હોમરૂ લીગમા જ સભામા દાખલ થયા હતા લાઇબ્રેરી અને અધ્યાસનગોળની ગોઠવણ પણ કરી હતી.

નડિયાદ —

તા ૧૮ મીએ મી ચન્દ્રસકરે નડિયાદમા લગભગ ૧૨૦૦ માણસ સમક્ષ રા બહુકશકર ગિરધરભાવના પ્રમુખપદ નીચે અમનદારોની હાજરીમા “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર એક અતિ પ્રેત્સાહક અને જવાનદાર ભાષણ આપ્યુ હતુ અને તેને પરિણામે ૧૦૦ નવા સલાસદો હોમરૂ લીગમા જોડાયા હતા.

ગોધરા —

તા ૨૧ મી જુનાઈના સમારના હોમરૂ લીગના મત્રી મી ઝેન્કર, મી ચન્દ્રશેખર તથા મી મનસુખલાલ માન્તર ગોધરે આવી પહોચ્યા હતા મી દલસુખભાઈ વડીનની ઓરીસમા તાના નેતાઓ ભેગા થયા હતા તેઓને હાનની મિથિતિ સમજાવી હતી અને હોમરૂ લીગની ત્યા સ્થાપના કરી હતી સાઝના ડેપુટી પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટની હાજરીમા લગભગ ૫૦૦ પુરૂષો સમક્ષ—જેમા લગભગ ૫૦ મુસલમાનો હતા—મી માન્તર તથા મી પડયા “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર બોલ્યા હતા મી પડયાલ ભાષણ એટલુ બધુ તો પ્રેત્સાહક અને

‘ એની એસેન્ટનુ જાનચરિત્ર ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જવાબદાર હતુ કે તરત જ સભામા જ ૧૫ માણસો હોમરૂવ લીગમા દાખલ થયા હતા લાર્ડ ચેરી તથા અધ્યાસર્ગોની ગોઠવણ કરવાનુ કામ ત્યાના એક ઉત્સાહી નેતા મી વામનરાવ મુકાદમને સોંપવામા આપ્યુ છે ડેપુટીશનની મુનાકાતથી ત્યાના રાજકીય જીવનમા કંઈક નવો જ વેગ આવ્યો હતો

અમદાવાદ —

તા ૨૨ મીની સવારના રોડ રતનમી ધરમસી, મી જમનાાસ દારકાલાસ, મી મેન્કર, મી ચન્દ્રશકર પંથા, મી મનમુખનાન માન્તર અમલા આન્યા હતા તેમને સ્ટેશન-ઉપર રોડ અપાનાન સારાભાઈ, મી જીનનાન દેશાઈ, મી મગનભાઈ પટેન વિગેરે અમદાવાદના નેતાઓએ આવકાર આપ્યો હતો બપોરના રોડ અપાનાવ સારાભાઈને ગૃહે અમદાવાદના નેતાઓને બોલાવવામા આન્યા હતા અને ડેપુટીશનના સભામદો સાથે તેઓએ હાલની સ્થિતિ વિશે વાતચીત કીધી હતી સાઝના આનન્દજીવન થીપેટરમા એક ગળવર સભા ભરાઈ હતી-નમબ્ર ૨૦૦૦ માણસોની સખ્યામા ત્યાની પ્રતિઠિત સત્તારીઓએ હાજરી આપી હતી સભાનુ પ્રમુખસ્થાન ત્યાના જાણીતા શહેરી ગ બ રમણભાઈ મહિપતરામે લીધુ હતુ મી મલનરે, મી ચન્દ્રશકરે તથા મી જમનાામે અસરકારક ભાષણો કર્યા હતા રોડ મગદાસ ગિરધરદાસ જેવા ત્યાના મુખ્ય ગહેરી અને મોટા મીનમાવરે તેઓનો આભાર માનતા હોમરૂવ લીગમા જોડાવાને શ્રાનાજનને વિનતિ કરી હતી પ્રમુખે પણ અસરકારક ભાષણ કર્યુ હતુ, અને સરકારની હાલની રાજ્યનીતિને વખોડી કહાડી હતી લોકોમા ઉત્સાહ ધરો હતો લગભગ ૧૦૦ નવા સભાસરો જોડયા હતા

હોમરૂવ લીગે આ પ્રમાણે દનાથી, અનુયાયીક પોતાનુ કામ શરૂ કીધુ છે અને ગુજરાતમા ગૃહે ગૃહે અવરાજ્યનો અગ્રેશ પેર્યાયનાની પ્રતિષ્ઠા લીધી છે ગુજરાતમા જાગૃતિ આવી છે હિં ના અણીના પ્રસંગમા ગુજરાત પોતાનુ ગૌરવ જાળવરો તથા તેના રાજકીય જીવનના ચેતનમા પોતાના ચેતનનો ફાગો આપશે, એવી આશા છે

સુરત —

તા ૧૫ મી મુબારકના સુરત ખાતે મી હોર્નિંગન, મી જમનાદાસ દ્વારકાદામ, હોમરૂઝ ધીમના બુદ્ધિશાલી અને વ્યવસ્થા કરવામા કુશળ મત્રી મી બેન્કર, મી વિલાકર અને મી દેવલાલુકર—આ સવનુ ડેપુટેશન ગયુ હતુ તેઓ સુરતના નેતાઓને મળ્યા હતા એક ઇક્ષરમત સભામા હાનની સ્થિતિ તેઓને સમગ્રની હતી સાજના “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર મી વિલાકર, મી જમનાાસ તથા મી હોર્નિંગન બોલ્યા હતા સભામા લગભગ ૧૦૦૦ પુરૂષો તથા ૧૦૦ ઓછા હાજર હતા હોમરૂઝ લીગમા તના ૧૦૦ સભાસદો દાખલ થયા હતા પુસ્તકાલય તથા ફ્રી રીડિંગરૂમ વધારે વ્યવસ્થિત બનાવ્યા હતા તથા અભ્યાસગોળે ખોલનાની ગોઠવણ કરી હતી લોગિનો ઉત્સાહ ધણો હતો.

ભરૂચ —

ગેઠ રતનસી, ધગમી હોમરૂઝ લીગના અતિ ઉત્સાહી પ્રેમિન્ડીયન સંકેટરી મી ચન્દ્રશકર પડ્યા, મી કનૈયાનાથ મુનલી તથા મી મનસુખનાથ માતંગ—એમનુ એક ડેપુટેશન તા ૧૫ મીના ભડચ ગયુ હતુ મી કનૈયાનાથ મુનલીને ત્યા ગેર રતનસીના માનમા ચાહપાર્દી કરવામા આવી હતી અમલદાર વર્ગની ઈજ્જત ન હોવા છતા ત્યાના નેતાઓ આ પાર્દીમા આવ્યા હતા તેમની અનેક મુશ્કેલીઓ તથા શકાઓ ડેપુટેશને દર કરી હતી સાજના દાદલાર્દ હોવામા “હાવની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર મી માતંગ, મી મુનલી તથા મી પડ્યાએ અસરકારક લાપણુ કર્યા હતા લગભગ ૫૦૦ પુરૂષો હાજર હતા હોન ન્હાનો હોવાથી બીજા લોકોને ચારી જવુ પડ્યુ હતું સગ રાપુરજી હોય દરેક સાર્વજનિક ઝામને માટે બાધવામા આવેલો હોવા છતા મળ્યો નહિ હતો સભામા ધણો જ ઉત્સાહ હતો અને ધણા પુરૂષો હોમરૂઝ લીગમા જ સભામા દાખલ થયા હતા લાઇબ્રેરી અને અભ્યાસગોળીની ગોઠવણુ પણ કરી હતી.

નડિયાદ —

તા ૧૮ મીએ મી ચન્દ્રશકરે નડિયાદમા લગભગ ૧૨૦૦ માણસ સમક્ષ રા બંદુશકર ગિરધરનાના પ્રમુખપદ નીચે અમલદારોની હાજરીમા “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર એક અતિ પ્રોત્સાહક અને જવાબદાર લાપણુ આપ્યુ હતુ અને તેને પરિણામે ૧૦૦ નવા સભાસદો હોમરૂઝ લીગમા જોડાયા હતા.

ગોધરા —

તા ૨૧ મી જુનાઈના સવારના હોમરૂઝ લીગના મત્રી મી બેન્કર, મી ચન્દ્રશકર તથા મી મનસુખનાથ માતંગ ગોધરે ચારી પ્હોચ્યા હતા મી દલસુખભાઈ વકીનાની ઑરીસમા ત્યાના નેતાઓ ભેગા થયા હતા તેઓને હાવની સ્થિતિ સમગ્રની હતી અને હોમરૂઝ લીગની ત્યા સ્થાપના કરી હતી સાજના ડેપુટી પોલીસ સુપ્રી-ટેન્ડન્ટની હાજરીમા લગભગ ૫૦૦ પુરૂષો સમક્ષ—જેમા લગભગ ૫૦ મુસનમાનો હતા—મી માતંગ તથા મી પડ્યા “હાલની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર બોલ્યા હતા મી પડ્યાલુ લાપણુ એટલું બધુ તો પ્રોત્સાહક અને

અંની બેસેન્ટનુ જનનચરિત્ર ૩ --૧૨-- એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જવાબ ૧૨ હતું કે તરત જ સભામાં જ ૧૫ માણસો હોમરૂન લીગમાં દાખલ થયા હતા લાઈબ્રેરી તથા અભ્યાસવર્ગોની ગોઠવણ કરવાનું કામ ત્યાંના એક ઉત્સાહી નેતા મી વામનરાવ મુકાદમને સોંપવામાં આવ્યું છે. ડિપ્યુટેશનની મુનાકાનથી ત્યાંના રાજકીય જીવનમાં કંઈક નવું જ વેગ આવ્યો હતો.

અમદાવાદ —

તા. ૨૨ મીની સવારના એક ગતનમી ધરમસી, મી જમનાલાલ દાગ્દલાલ, મી એન્ડરૂ, મી ચન્દ્રશંકર પંથા, મી મનમુખનાન ખાસ્તર અમલાલ આવ્યા હતા તેમને રેશન-કાર્ડ શેડ અખાતાન સારાભાઈ, મી. જીવનનાન દેસાઈ, મી મગનભાઈ પટેલ વિગેરે અમલાનાના નેતાઓએ આવકાર આપ્યો હતો. બપોરના એક અખાતાન સારાભાઈને ગૃહે અમદાવાદના નેતાઓને ખેલાવવામાં આવ્યા હતા અને ડિપ્યુટેશનના સભાસદો સાથે તેઓએ હાલની સ્થિતિ વિષે વાતચીત કરી હતી. સાંજના આનંદજીવન થીયેટરમાં એક ગળવર સભા ભરાઈ હતી—લગભગ ૨૦૦૦ માણસોની સંખ્યામાં ત્યાંની પ્રતિષ્ઠિત સત્કારીઓએ હાજરી આપી હતી સભાનું પ્રમુખસ્થાન ત્યાંના જાણીતા શહેરીજા જી રમણભાઈ મહિપતરાએ લીધું હતું. મી ખાસ્તરે, મી ચન્દ્રશંકરે તથા મી જમનાલાલે અસરકારક ભાષણો કર્યા હતા. શ્રી મગનદાસ ગિરધરલાલ જેવા ત્યાંના પ્રખ્યાત શહેરી અને મોટા મીનમાનકે તેઓનો આભાર માનતા હોમરૂન લીગમાં જોડાવાને ઓનાજનને વિનવણી કરી હતી. પ્રમુખે પણ અસરકારક ભાષણ કર્યું હતું, અને સરકારની હાનની રાજ્યનીતિને વખોડી કહાડી હતી. લોકોમાં ઉત્તેજાવ ધરો હતો. લગભગ ૧૦૦ નવા સભાસદો જોડયા હતા.

હોમરૂન લીગે આ પ્રભાવે દુનિયાથી, વ્યવસ્થાપૂર્વક પોતાનું નામ સકે કરીધું છે અને ગુજરાતમાં ગૃહે ગૃહે સ્વગજ્યનો સંસ્થા પેલાવાની પ્રવિણતા લીધી છે. ગુજરાતમાં જાગૃતિ આવી છે. દિલ્લા અણીના પ્રગમમાં ગુજરાત પોતાનું ગૌરવ જાળવશે તથા તેના રાજકીય જીવનના ચેતનમાં પોતાના ચેતનનો ફાગો આપશે, એની આશા છે.

ભાઈ રણજિતરામ.

લેખક — રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી. એ., એલ.એલ. બી.

૧.

આશુખ.

ભાઈ રણજિતરામ સમન્વી હું શું લખુ અને શું ન લખુ ? સ્વભાવથી અને જિદ્દાન્તથી તટસ્થ પરીક્ષકની પણ તટસ્થતા ન્હેલેને પક્ષપાત લગતી દે છે. મેં શુદ્ધરાતના અને પ્રસિદ્ધ પુસ્ત્રોના જીવનચરિત્રો લખ્યા છે, અને તે મહારાથી બની શકે તેટલી સમભાવભરી તટસ્થતાથી ભાઈ રણજિતરામના સબન્ધમાં પણ મહારાથી બનશે તેટલી તટસ્થતા સાચવના હું પ્રયાસ કરીશ તથાપિ હું પૂરેપૂરી તટસ્થતા બળતી શકીશ કે કેમ, શુદ્ધ સ્નેહની સમગ્ર જામિ પરમ્પરાને હું સયમમાં રાખી નબીલ કે કેમ એની મ્હને મ્હજ્જ શક્ય રહે છે તેટલા માટે હું શુદ્ધરાતના વાચનર્થને નમ્ર પ્રાર્થના કરું છું કે જો શુદ્ધ સ્નેહનો પક્ષપાત ત્હેને ક્ષત્ર્ય લાગતો હોય તો સ્નેહપ્રામ્દયથી હું તટસ્થ મટી પક્ષસ્થ ચર્ચકરો લાગુ સ્વારે ઉદારતાથી મ્હને તે નબાની લે.

ભાઈ રણજિતરામ શુભગતના અને અગ્રેસર વિદ્વાનો, લેખકો, કાર્યકરો આદિના નિકટ સમન્ધમાં આવેલા હતા. ત્હેમોના કેટલાકની સાથે ત્હેમને ગાંધીજીનો સમન્વ હતો. હું એ ગાંધી મિત્રોમાંનો એક છું. મ્હને ૮૭ સ્મરણમાં છે એ રાત્રિ જ્યારે અમદો બે મુખાઈની ચોપાની ઉપર સાથે ફરવા ગયા હતા અને ત્હેમણે ત્હેમની દેખાતી લાવરીનતા (Coldness) મૂખી દઈ ઠાંઠિમય આવેશથી મ્હને પ્રશ્ન પૂછી આવ્યચરિત્ર કર્યો હતો “ચન્દ્રશંકર, આપણે બે મિત્રો થઈ શકીએ ખરા ?” ત્હેમના પ્રશ્નનો મુદ્દો જરાગર ન સમજનાથી મ્હું વિસ્મયથી પૂછ્યું “રણજિતરામ, કેમ આવો પ્રશ્ન પૂછો છો ?” ત્હેમણે ઉત્તર આપ્યો “તમ્હો નાગર છો માટે ?” મ્હું પૂછ્યું “એટલે ? હું નાગર છું માટે શું કાઠીના મિત્ર ન થઈ વડું ?” ત્હેમણે સચ્ચ અવાજમાં પૂછ્યું “નાગર કાઠીના મિત્ર બન્યા છે ?” મ્હું ઉત્તર દીધો “રણજિતરામ, મહારી નાતને યતા અનેક અન્ધારોમાં ઉમેરો ન કરો તમ્હો કહો છો એવા નાગરો નહિ હોય એમ કહેવા છિંચતો નથી, એટલું તો હું કહી શકું એમ છે કે હું તેના નાગરોમાંનો એક નથી તમ્હો એમ પૂછો છો કે ‘આપણે મિત્રો થઈ શકીશું ?’ હું તો જોઈ વડું છું કે ‘આપણે મિત્રો છિંચે ?’” ભાઈ રણજિતરામ આ વર્ણના જૂનૂ માસની તા. ૪ થીની રહનારે ૬ વાગતાને શુભારે નરોત્તમ મેન્ના જુલિયા બજારના કોમ્પાઉન્ડના દરવાજા આગળથી દરિયામાં ન્હાવા જવા દસલે મુખે-મીઠી મસ્મી કરતે-મહારાથી જુલિયા પાયા લા મુધી ‘આપણે મિત્રો છિંચે’ એ ગિચિતિ અપગિચિતિ રહી ત્હેમનો દેહ ભસ્મીભૂત થયો છે, અને ચર્મચમુએ હું એ રણજિતરામને નહિ જોઉં જોમણે મહારા જીવનને જીવવા ચોગ્ય બનાવવામાં અમૂલ્ય લાજ લગ્નચો હતો, પરંતુ આશ્વાસન છે શાંતોના કે “આત્મા અમર છે” તો પછી હજી પણ સત્ય છે અને ભરિ

ઈન્દુકુમાર નાટક ૩ ૬-૧૨-૦૦ જૈન એમ ત્રિપારી જૈન કપની, મુબાઈ

અમા પણ સત્ય ગદેશે મ્હારો ઉદ્ધાર 'આપણે મિત્રો કિએ' નિર્મન ગણાવાની બીતિ
 પગર જેમની આગળ હત્યની મર્મભેદી મૂઝવણો કહી હૈયુ હલકુ કરી શકાય, મૂ મનાવાની
 ચિન્તા વગર જેમની પાસે શુદ્ધિની ચૂંચી નાખનારી મુશ્કેલીઓ રણુ ઠરી મગજને કંધક
 શાન્ત મનાવી શકાય, અને તરંગી લેખાનાની રાક્ષા નગર જેમની સમુખ આત્માના મીઠા
 મનોરાજ્યો નિવેદિત કરી કોને ઉન્નસિત કરી શકાય એના અનેક મિત્રો પ્રભુકૃપાથી મ્હને
 મનેના છે, -પરન્તુ તે મ્હાગ મોવા અને ન્હાન મિત્રોને રહેજ પણ અન્યાય કર્યા વિના હું
 જણાવનાની ગત લઉં છું કે "રણજિતરામ તે રણજિતરામ એમને ગમે એમનુ ગ્યાન
 અદ્ય ય ખાની" ભાઈ રણજિતરામ મ્હારે સગા ભાઈ સમાન હતા મ્હારા જીવનના ઘણા
 ગદ્યો એ જાણતા એમના જીવનના ઘણા રહસ્યો હું જાણતો એક ખીજની નિર્બંધતાઓ
 જાણતા અને માફ કરતા એક ખીજની શક્તિઓ જાણતા અને માન આપતા ભાઈ પણ
 અમથે મ્હાગ એ ભાઈનુ અવસાન હું સહન ન કરી શકત, પરન્તુ જે વખત મ્હું મ્હારા
 મ્હાનામા ન્હાના પત્ની ખોયા અને પૂન્યમા પૂન્ય પિતા ખોયા તે જ વખત આ
 ત્રીજે અગત આરાધન ખમરાનુ સામથ્ય મ્હારામા ન્હોતુ રહ્યુ હશે ભાઈ રણજિતરામે
 અયા-તે ન ગયા નહિ થાય, હવે મ્હું માત્ર ત્હેમને સહાનવાનુ અને ત્હેમના અમૂલ્ય જીવન
 માથી પ્રેરણા પામનાનુ ઠીક સહાગીશુ અને પ્રેરણા પામીનુ સાહિત્યપગ્ધિના અધિવેશનો
 ભરીશુ, શિક્ષણપરિષદ દ્વારા ગુજરાતમા ચાલના વ્હાણા કરીનુ માસિકમા લેખો લખીનુ,
 મનો રચીશુ, ગુજરાતના ઓળના ગર્વગાન આઈનુ, ગુજરાતની એવનાના પાંચ પંચીશુ એ
 સર્વ કરીનુ—પરન્તુ ઘડી જગે મન્યતાના અનિવાર્ય ભાર એ સર્વમા સહનગર વગનાર ભાઈ
 રણજિતરામ વિના વિગેય શુ?

જીવનની ઉપદેશો.

ગુજરાતનો કૃતદા ઇતિહાસકાર સ્મરણીય લેખકો તે દિવસ જ્યારે સુરતમા રા નાના-
 ભાઈ નામના કામથ ગૃહસ્થા કુટુંબમા ભાઈ રણજિતરામનો જન્મ થયો તે દિવસ તે
 અવ્રત ૧૯૩૮ ના કાર્તિક મુદિ ૨ રા વાનાભાઈ એના, સ્ત્રી ઈ દોનાથી એન્જિનિઅરની
 નોકરી કરતા હતા તેઓની નોકરી ભાર્ય જીવામા હોવાથી, રા રણજિતરામનુ બાળપણ તે
 જીવાના જુદા જુદા ભાગોમા વ્યતીત થયુ હતું ન્હાનપણથી જ મ. રણજિતરામ સંખ્યાશીલ,
 નિરુત્તિપ્રિય અને અત્યભાગી હતા ઈ. સ ૧૮૮૮ મા ત્હેમના પિતા નોકરીને અંગે અમદા
 વાદ ગયા અને પછી ત્યા જ ગયા એટલે ભાઈ રણજિતરામનો અગ્ન્યાસ અમદારાદમા જ
 શરૂ થયો એ, અમદાવાદમા જ પડેા થયો મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજના પ્રેઝિડેન્ટ કલ્યામમા તેઓએ
 ગુજરાતી સભ્યાસ, કોર્સ હતો, અને માધ્યમિક કેળવણી, અમદાવાદની મિથન સ્કૂલમા લીધી
 હતી ખીજી મિથનરીઓના જીવનની સારી અને ખીજી જાણુ ત્હેમણે તે વખતે જાતે જોઈ
 હતી, અને તે વિશે ખૂબીક વાર, તેઓ વાતો કરતા ઈ. સ. ૧૮૯૮ મા તેઓએ મૅટ્રિક્યુ-
 લેશનની પરીક્ષા પસાર કરી, અને ઈ. સ ૧૮૯૯ માં અમદાવાદની ગુજરાત ગૌતેજમા પ્રવેશ

કર્ચો તેઓનું નિર્વાર્થીજીવન પરીક્ષાઓની દૃષ્ટિથી તેમ જ ખરા અભ્યાસની દૃષ્ટિથી વ્યાખ્યાન કરવાનું હતું તેમની વિદ્યોપાસનાઓ તથા તેમના ગર્ભાસાહે તેમના સ્નેહી સમયગ્રસ્તો તેમ જ તેમના અધ્યાપકોનું લક્ષ્ય એવું હતું તેઓ નિર્વાર્થી હતા તે વખતની વાતો તેઓ બહુ કમતા-ખામ કમીને ત્યાંના તેમના મિત્રમ-નની, ત્યાંના સુધારકો અને પ્રાર્થનામગ્નજીવોની અને ત્યાંના પ્રોફેસરોની ગુજરાતના નિદાનો અને રસિકોના અવતરણ પ્રેર આનન્દશકર પ્રાપ્ત થઈ તેમનો અભિપ્રાય પૂછેલા તેના ઉત્તરમાં તેમણે કહ્યું હતું “આનન્દશકરના નિદાનો વિશાળ અને રસિકતા ઉચ્ચ પ્રકારની, પણ તેમના જીવનથી કે તેમના ઉપદેશથી કોઈને પ્રેરણા આપી શકે અથવા પોતાની આસપાસ સહજરે અથવા અનુયાયીઓનું મુખ્ય આર્થિક શક્તિ એવું સમય વ્યક્તિત્વ તેમનામાં નહિ જુઓને, જો ભાષ્યારકરના નિદાન શિષ્યો હજીયે તેમને કેવી ઉપકારલુહિતી સભારે છે? આનન્દશકરને ગુજરાતના કેટલા વિદ્વાનો એવી રીતે મભારે છે?—અથવા મભારે?” બીજા એ ની પરીક્ષા માટે ઐતિહાસિક વિષય તરિકે તેમણે “નર્કસાસ્ત્ર અને નીતિસાસ્ત્ર” (*Logic and Moral Philosophy*) એ વિષય લીધો હતો. ઈ. સ. ૧૯૦૩ માં તેઓએ બીજા એ ની પરીક્ષા બીજા વર્ગમાં પસાર કરી, અને ગુજરાત કૉલેજમાં ફોર્સ તરિકે તેઓ નીમ્યા તેમનું કૉલેજીજીવન ઉચ્ચ પ્રકારનું હતું તેઓ માત્ર મારા નિર્વાર્થી હતા એટલું જ નહિ, પરંતુ કૉલેજની ડીમેટ્રીક સોસાયટીમાં, કૉલેજના સોશિઅલ એથનિકમાં અને તે ઉપરાંત કૉલેજની ગ્લોબલની ‘સાહિત્ય સભા’ વગેરે સંસ્થાઓમાં તેઓ હોસભર્યો અને અગ્રેસર ભાગ લેતા તેઓને વહુ વાચનાની રૂચ હતા તેમના જેટલા વિજ્ઞાન અને વિવિધ વાચનનાળા ગુજરાતમાં બહુ થોડા હશે. ઈ. સ. ૧૯૦૫ ના મે માસમાં તેમની પ્રેરણાથી અને મુખ્યાગે તેમના ગ્રમથી સાહિત્ય સભાએ પ્રથમ સાહિત્ય પરિષદ અમદાવાદમાં ભરી તેઓ સાહિત્ય પરિષદના મંત્રી નીમ્યા હતા. શ્રીયુત્તમ જોવાઈનરામે કેટલીક આનાકાની પછી તે પરિષદનું પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું હતું તે સમયમાં વાત કરતાં ગ. રમણલાલરામ રા. હકિરલાલ હરિલાલ દેસાઈની અને રા. જ. રમણલાલની બહુ પ્રગંભ કરતાં ગ. જ. રમણલાલની સમન્ધમાં તેઓએ કહ્યું હતું “રમણલાલ હોય નહિ અને અમદાવાદમાં આટલું યે સાહિત્યજીવન અને સાર્વજનિક જીવન હોય નહિ રમણલાલની ભૂલો બતાવતી એ કામ જેટલું હવકું છે તેટલું જ મહેતું છે, એમની માફક સર્વ સારા કામોમાં પોતાની પ્રતિબ્ધ અને પોતાની સવાહનો લાલ આપવો એ બીજા કોઈ કરતાં નથી તમ્હે જોખ્ખા દિવથી કામ કરવા તૈયાર દો અને જવાબદારી માથે લેતા હો તો રમણલાલની મદદની ખાત્રી” ઈ. સ. ૧૯૦૫ ના એપ્રિલમાં તેઓ ઉમરેટની હાઈસ્કૂલના હોડમાસ્ટર નીમ્યા ને તે વર્ષના નવેમ્બર સુધી તે પદ ઉપર રહ્યા નવેમ્બરમાં ગ. મણિસ કર મ્લજી ભટ્ટની સત્વનાથી પ્રેર મળ્જરના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી તરિકે તેઓ રહ્યા શ્રીયુત્તમ જોવાઈનરામ ત્રિપાઠીને અને પ્રેર મળ્જરને ધણો સારો સમન્ધ હતો, અને પ્રેર મળ્જરને શ્રીયુત્તમ જોવાઈનરામનું જીવનચરિત્ર લખાવવાની ધણી હોંસ હતી રા. રમણલાલરામને તે કામ સોંપવામાં આવેલું હતું અને તે માટે

રજુજિતનમ અને તેમના પિતા નાનાભાઈ.

તેમને કુટુંબી તૈયારીઓ પણ ક ના માટી હતી, પ ન્તુ તેથી આગળ તેમને અનેક કાશ્ચીને લીધે
 નથી ગમ્યા નેતા યો ગજગજને ત્યા નેઓ જા તે ગજગજને તેમને અનિશ્ચય લાભ થયો
 યો. ગજગજને સા સામનાશાપી, ચેનનમય અને ઉલોગી મહાન પુરુષ પામ ગદેવાયી ને સનત
 ગ્રેગજા મને તે તેમને મળી તે ઉપનન, યો ગજગજના મિશાન અને મિશિધ પુત્રકાલ્યપનો પણ

તેઓએ પુણ્ય ઉપયોગ કર્યો છે સ ૧૯૦૭ માં બી.સી. આદિ યથાગિહ વખતે તેઓ મ ની તરિકે
 નીમાયા હતા ઈ સ ૧૯૦૮માં પ્રો. મ.જી.ની મમનિથી પ્રો. મ.જી.ની નો રી ડોડી, તેઓથીયુત
 પ્રભાસપર દનપતંગમ પાળીના માગી એકેડેમી થયા છે મ ૧૯૦૮ થી માડી છે મ. ૧૯૧૬ ના
 મે.મામ મુધી તેઓ રા પટ્ટીના એકેડેમી ગયા તેઓ ૧ પટ્ટીની નોડીમા નાખત થયા
 ત્યારે મ પટ્ટી ભાનનગત દાવાન હતા, એટલે ઈ મ ૧૯૦૮ થી ઈ સ ૧૯૧૭ મુધી
 ભાર્ગવજિતરામ ભાનનગત દયા ત્યા દેશી નાખ્યુ વાનાવરણ અનોડાની હેમને તક
 મળી તેઓ મ્હો વારના ડેહના કે ત્યાનું નાનાવરણ હેમને ગોળુ નહિ રા મણિલક ગત
 ભ ની સગનિ અને પ્રો. નૃમિહપ્રમા ગનિ ભ ભ ની મમનિ એ હેમના આશ્વાસનો હતા
 ભાવનગરમાં ગયાથી તેઓને સુગત, ભડય, અમ નાદ તથા મુમાઈ વગેરે સ્થાનોમાં મનુષ્યપ્રકૃતિનો
 ને અનુભવ થયો હતો હે ૥ કુતા માર્કિ લુદી ગતનો અનુભવ થયો, અને હેને પગિણાએ
 તેઓ વ્યવહાર વિશેષ મમનના થયા ભાવનગ તેઓ હતા તેટ્ટમ્યાન ઈ સ ૧૯૦૯ માં ત્રીજી
 સાતિ યથાપિદ રાજકોટ મુમમે મળી હતી અને તેમાં હેમને યથારાકિત ભાગ લીધા હતા ઈ
 ૧૯૧૨ માં થીનુન પટ્ટી મુમાઈ ૥ નામના ગરનગની કાગેનાગી સવાના મભાસ નીમાયા ત્યાર
 થી રા ગુજિતરામને મુમાઈ, મહામગેર નો પતા એ નણુ સ્થાને વારાફરતી રહેવાનું
 થતુ આ અરનામાં વળી હેમને લુદી નાનું શુવન જોવાની તક મળી પૂનામાં તેઓ
 પ્રો. જગદ્ગુરુ દક્ષિણના તેમ જ પૂનાની કોલેજમાં અભ્યાસ કરતા ગુજરાતી નિધાર્થીઓના
 વિશેષ સનધમાં આન્યા એટલુ જ નહિ, પરંતુ ત્યાં સાર્વજનિક શુવન જોવાની પણ હેમને
 તક મળી ભાર્ગવજિત રામને તથા મ્હા. મનન્ધ અનિ ભ મા થયો તે પણ પૂનામાં જ
 એમાંના એ સુન્દ મામ દરમ્યાં અગ્રે કલાના નાક નાથે ગાળ્યા છે અને હુવ્યથને
 કરી છે એ એ મામને પૂનાનો નિનામ અને ભાર્ગવજિતરામને એહબર્ને સહસાસ મ્હાન
 મમજીમાંથી નુત થઈ ગયે તેમ નથી ગ્રીયુત પાળીનાથે ગયાનાન્તરા ક નામાં હેમને એક વાન
 મમની હતી અને તે એ કે હેમને પોતાના સ્વજનો સમીપ રહેવાની અનુકરતા નોતી મળતી
 તેઓ મ્હને નારના કહેતા “અ નારના મારા નુતની માથે નુ નથી રહી શકે તેથી
 મનિવાન હાઉ એમ દને વાન્યા હરે છે ” મગ પ્રભાસક પટ્ટી પોતાના પંમાંની સુગત
 થયા તે પ્રમગે હેમની સમનિથી હેમની નોમરી ડોડી, ઈ સ ૧૯૧૬ ના જૂન માસથી
 મુમાઈના મુપ્રનિદ રોડ નરાતમ મોગા ગોડાળા સની નોકરી સીકાગી હેનુ એક મુખ્ય કારણ
 હેમની ઉપર કદની પ્રમન લાગી હતી મો તે નોકરી સી ત્યાં પડી એક વરના દૂધ
 સમયમાં તેઓનું અસ્તમાત અવમાન થયુ એ બાબત ખ્યાનમાં લઈએ તો એમ લાગી ગયા
 નિ ૥ નથી રહેતુ કે તેઓ હેમના મુસીન પની ગાન્તિને તથા હેમના બાવકો-મ્હને
 અડલા અો ભાર્ગવજિતરામ એ નગેતમની નોમરીમાં જાતા તે પૂરે હેમને ઈ
 ૧૯૧૬ ના મે માસમાં પાચમી સાહિત્યપગિહ બંગાળી હાવાથી સર પ્રભાસકને ત્યાંથી

આમ રત્ન નહીં તેઓ ત્યા રવા હતા, -ઓ એ કે પોતે મી ન હતાં જતા પપિહ તથા સમરુદ્ધાન સહન થાય તે માટે લેમણે અથામ મનુનત કરી હતી તે વર્ષ નાહિ અપિપદના મરીઓ પી ગમ્યા ત્રણુને સ્થાને પામની થઈ ઓ લેમના તેઓ એક થયા ઈ મ ૧૬૩૬ ના જૂન ૫મી તેઓ મુબારકમા ગયા તે ૧૨મ્યાન તેઓ મુર્જા મળાના કામગામમાં ધણે સમ લેના અને મુર્જા મળા માત્ર મુબારકમા મુર્જાનીઓમા જ નહિ, પરંતુ મ્હારના મુર્જા રાનીઓમા પણ ઉત્તર પ્રકારનુ પ્રાન્તિક એનન પ્રેરના -મ સમવ-થઈ નહે તે માટે વાનવાર સરનાઓ કરના તે ઉપગત તેઓ મુર્જાની દિન્દુ સ્ત્રીનિશલુવળો ॥ મારી માથે મહમરી નીમારા હતા અને " સમાલોચક " તથા " નવગુપ્ત " એ બે માસિંગને માટે તે પોતના ત્રણોએ પપુ મગમાવે તેવી મમતા અને સતતનાથી વખતા " નવગુપ્ત "ના એનનમય, આનનારાની અને મયદ્ધ મરી ભાઈ ઈન્દુનાન યાત્રિક બીમાર લેનાથી ઈના ત્રણેક માસથી તેા તરીપ લેમની પાસે જ હતુ આનુ પરીના જૂન માનની ૪ થી તાગિએ અલુમમળુ છુ " આનગાની આખ " સમુ મુર્જાતાનુ અમોયુ ગા હરી વીધુ ઓ ગરીમ મુર્જાતને નધારે ગરીમ નના-યુ જેની ઈધિરે-ખા ।

આ ગણજનમમના દુકા છરાની આ રખે રૂપરેખા હવે સ્ત્રી લેમનુ એક વ્યક્તિ તરિકે, એક વિદ્યાપાસક તરિકે અને એક પ્રાન્તમેવક " મુર્જાતી " તરિકે દેડ અનયોમન

૩.

વ્યક્તિ.

આ વિગતિતગમ એક વિદ્યાપામક તરિકે તથા એક પ્રાન્તમેવક તરિકે કેવા હતા એ સાન ધરી વીનરી નહિએ-વીનરી ન નકાય એી એ વાત વીમરી જવાયો કાલુબગ સગંવડની હાતાનુ પ્રવાસ કરીએ-અને કેદત એ- અમિ તરિકે જ તેઓ કેવા હતા તે લેવા મત્ર -ગીએ તેા આપણા આગમ કરી થર્નિ ખડી થાય છે ૧ તરીકે દુખજી ઓ સરનકીન, છતાં માર્કિયો તે માર્કિયો ચાની નહિ અને પ્રમગે આમર્થ્યકરક ઉઘામ કરી રાં એનુ, મુખાકૃતિ અકાચ અને નિર્મલી ખવાથી હનાયી, મની મનાય તે ક્રતા રિનેપ ભાર મગજ ઉપર હોય તેવી ચિ તાયુમ્મ મનો શાનુ પ્રનિમિમ્મ પાડનારી, કચિત્ હમમુખી પરંતુ મ્હાટે ભાગે ગમ્બીર અને ચિન્તનમીન, મન તીવ્ર છતાસાવાળુ અનેક રિપયોમા ગસ લેનાડ, અને મ્હાના મ્હાના પ્રમ્નેના વિસાકળો શોધવાને મથતુ, પલ મુઝાતુ, ન કાનતુ, આખરે થાડી જતુ અને નળી પાછુ તે પ્રશ્નની ખાળજ નરી રેસથી પડતુ, એક જ રિપયોમા અખ. સાવેનાગો સ્થ રાય સાથો નમય ન સડી તકેના, પરંતુ જુદે જુદે પ્રસો દૂડી દૂડી મુનાકાતો લેનાડ અને દુના દુડા મરકારા સ્ત્રીકા ॥૩, વિજ્ઞાન અને રિનિધ વાયનમાથી સગ્રહેતી રિગનો અને માહિતીથી મપમ, પરંતુ લેમના ચથાયોમ્મ મુન આગી, લેમને ઘટતા મ્થાનોતો નિર્ભય કરી, લેમની સુરકિત વ્યવસ્થા કરવાને અગડન ઉતારણથી અભિપ્રાયો વાધનાડ, ઉતાળવથી અભિ પ્રાયો દરનાડ એ. રે સ વત્રેમી અને ન્યાયત્રેમી, છતાં તે માટે આનસ્થક ધર્મવાળુ નહિ,

અભિવ્યવેષ્ટા રૂ ૮-૦-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબારક

રણજિતરામનો બાલ્યકાલ.

જના ખુને ત્યારે માનજી ગીતે નિખાનસ બીજામા વિશ્વાસ મૂકાવે અને બીજાનો સપૂર્ણ વિશ્વાસ પામતા કોઈ પણ જાતની મનિનતા કે આમનાથી સરાંજે રહિત અને અનેક ઉત્તમ મેવાકાયાઓથી ઉભરાતુ, દુઃખા, પ્રભુતા પવિત્ર સ્થાનેમા ઉંચુ ગયા. રહેનાઈથી મેળવી શકે એવું એ તે પ્રકૃતિ નમય, પ્રનાપી પ્રભાનશાળી પરાક્રમી નહિ પરંતુ સૌમ્ય, સીળી, શેષ્ટી, માનવ જે તદ્દમનામા આ મનવ દોન, જે પરિસ્થિતિ પ્લેટી વળી ત્હેનાથી પન્થનાનુ તદ્દમનામા પોષય દોન, ના આત્માની રમ્મિતો. સપૂર્ણ ઉપયોગ કરનાની અન્યેય દિશ્મન હોત તો બાઈ રણજિતરામનુ જીવન ભુલ પ્રગળે પ્રભાન ગુજરાત ઉપર પાકન અપારે ગુજરાતના અને સમજવોના અગન રોહિપયોમા ભાઈ રણજિતરામ તદ્દમની સૌમ્ય, સજી નિસ્વાય પ્રકૃતિથી ઉંચુ સ્થા. પામ્યા છે એ ખરું પરંતુ મેરક હોના જતા તેનું નથી પ્રાપ્ત કરી શક્યા, એ પણ પ્રાનમા ગળના જેવું છે નામમા કોઈ સનધાર જ થાય છે, કાર્ડ નમય પણ જને છે

૬૦

વિદ્યોપાસના

બાઈ રણજિતરામ આજ વિદ્યોપાસક દત્તા ગુજરાત એ પ્રાનપવો વ્યાપારીઓ અને એકુતોનો પ્રેરક છે, અને તેથી બાલક આના નીથી મનુષ્યનુ મનુષ્યન વિશેષ પારખે છે

માવતીમાધન રૂ ૧-૨-૦ એન એમ વિપાડીએન્ડ કંપની, મુબાઈ

તેમ જ તે માટે જરૂરના રાગદોષના અભાસોશુ પા. નહિ બાનહાગિતા ગતાં વિગતતા અને વિનિધતાથી વિશેષ અગ્નિ યાજનાઓથી તરવરતુ દુનમા પ્રાપ્તિના પ્રસાદની સ્વચ્છતા કરતા પ્રયાસની ચિન્તાની અન્યચ્છતા વિશેષ અનુભવતુ હ મ સ્વભાવ કરતા સમજણથી રોહી નવારે અને પરિણામે પ્રાન ગમદોયોથી નહિત નહિ અગન મન ધોમા અતિશય કુળ, પરંતુ સિદ્ધાન્તોની બાનતમા આત્મચકાગક રીતે હિત પોનાને અલુગમતુ બન્ધુ હોય તો રહેનાઈથી બૂધી જઈ શકે શ્રી મારી. આપી જકે એવું પરંતુ રહેજ પણ દસ રાખવો એ શુ તેન જાળનાર, સ્વાભાવથી બીજા પામેન્ના. મિત્રો પામે રણુ-ખુરી ન ગે એવું,

પરિણામે વિદ્યોપાસનાની જે પ્રતિજ્ઞા પંચા પ્રકાશના આધેથી પ્રેરણાથી, પ્રગ્નજોમાં હોય છે તેવી ગુણગતમાં ન હોય તો તે ગ્રાભારિત છે-માનવીય હોના જના એના પ્રાન્તમા ન્યય વિદ્યોપાસનાના ઉચ્ચ દણાન્તો નથી જ એમ નથી, જે કે અગાળા, મહારાષ્ટ્ર, મેડાસ આદિ પ્રાન્તોમા જ્યા અને જોટ ॥ પ્રસિદ્ધ વિદ્યોપાસકો થયા છે તેના અને તેના કુલિયત્ત ગુણ શતમા થયા નહિ હોય રા ગણજીતરામનુ રાચન અનિનય વિનાન અને વિવિધ દુગ્ધ લેખની માહિતી એટલી જની હતી કે લેખને લેખના અને મિત્રો ' માહિતી ॥ બગર ' કહેતા કાઈ પણ વિષય ઉપર પોતાને બંધનુ હોય કે ન્યાખ્યાન આપનુ હોય તો અનેક યુવાન પિક્કો લેખની મદદ લેતા માન એટલુ અન્ય પી જ્ઞાનર કંપેનુ નોંધએ કે લેખનુ વાચનજોટનુ નિશાન હતુ તેટલુ મર્મગ્રાસ્તી ન્હોતુ તેમ જ લેખની માહિતી જોટની વિવિધ હતી તેટલી પચાવેલી અને વ્યવસ્થિત ન્હોતી આમ હોવાનુ કારણ કેટલેક અને લેખના મનનુ બધાનુ હતુ અને કટલેક અને લેખની પત્રિચિન્ન હતી ભાઈ ગુણજીતરામનો વિદ્યોપાસના ક્રમ નુકલિના વિનામ રમાન ન હતી, પરન્તુ લેખના આગિય ઉપર ઉડી અમર નારી અને લેખના લોકાપયોગી જીનમા મહાયત્ત હતી

ભાઈ ગુણજીતરામે લેખની નિદ્ધતાના પ્રમાણમા લખ્યુ છે વોકુ અને તે રોકુ પલુ મોટે ભાગે રૂકે છૂટક લેખો ચર્ચાપત્રો તથા મામિ ગ્રામાં લેખો અનેક બખતા ભાઈ રણજીતરામ ॥ તેઓ મોટે ભાગે લેખની માહિતી અને ગિજા સંકલને લીધે ન્યાના અને વચ્ચાને લેખની શીવી પૂરેપૂરી નામેતી ન્હોતી અને તેથી એકસરખો પ્રમત નાક્રમનાદ એ લેખની શીવીનું પ્રધાન લક્ષણ નથી, છતાં લેખના ટકા દૂર પાકયો સારા રાગે છે અને લેખની રાખ સમૃદ્ધિ અનેક વિગ્નલીય તત્ત્વોને એકત્ર કરનાર હોના છતાં અર્થગોષ-માગે છે લેખનો વિવિધ વિષયો વિગે લેખો બખેના છે એ લેખો ઉપરથી વાગે છે કે ભાઈ રણજીત રામ સ્વતન ચિન્તન કરનાર

ગુણજીતરામ બાળવિદ્યાર્થી તરિકે

મહાપ્રભુ અને તેમના પત્ની ગૌ. શાંતિબાઈ.

કેળવણીનું માહાત્મ્ય.

લેખક—રા. પદ્મનાભ હરિ-ત સાસ્ત્રી.

અનુસંધાન ૫૪ ૩૨૩ થી

જે સત્તારીઓનાં દૃષ્ટિએ જાળાઓને શીખવવામાં આવે છે તે ક્યા, અને મોટા ખર્ચ અપાતી આજની અધુરી સ્ત્રીજનવણી ક્યા ? અજગીથી જાણા વિનુ તથા મહેલને ૭ ૮ મામના બાવળ ખનાવી દેનાર દેવી અનમૂલા ક્યા ? અને સાહેબ સત્તારીમાં તેમ જ જાહેર મેળાવામાં નજરે પડતી, નાટકના એક્ટરોની ચાન તથા હાનખાનુ અનુકરણ કરતી આપણી આજકાલી કેટલીક અધઃપદ સ્ત્રીઓ ક્યા ? પતિનું આલુખ્ય પાતુ મેળવનાર સાક્ષાત્ વમગજને પણ પ્રમત્ત કરનાર સત્તારીસાધિત્રી ક્યા ? અને પતિ ઉપર દોષ ચનારની “સુન્દરી મુખોષ”ના પાના ભરના માટે દૃષ્ટાન્ત્ર ખનતી આપણી હાલની ભગિનીઓ ક્યા ? દેવતાઓમાથી પણ પોતાના પ્રાણપ્રિય પતિને ઓળખી કાઢનાર તથા વનમાં પતિ પાછળ રોતી, ગબડતી દમયન્તી ક્યા ? અને સુસાક્ષરીમાં પતિને બાળકો સાચવવા આપતી તથા બીજી પરચુટણ મહુરી કરાવનારી આજની વીમંહીન સ્ત્રીઓ ક્યા ? રાવણને પણ હુમલવાનારી સતી સીતા ક્યા ? અને બુકના અવાજથી ડરી જતી આપણી સહધર્મચાત્રિણી ક્યા ? હાલમાં અપાતી સ્ત્રીજનવણી, જેને માટે લોકોએ મોટી ધનાલ કરી મૂકી છે તેના પરિણામરૂપે ઉપર જણાવેલી જગજગનનીરૂપ પ્રાતઃસ્મરણીય સત્તારીઓ દેવીઓ જેવી એક પણ ઉત્પન્ન કરી શકાઈ હોય તેવું દૃષ્ટાન્ત આજ મનુષ્ય મુજબ છે.

સમયભેદથી શિક્ષણભેદ થતો હોય તો ભલે પરચુ તે ભેદ એવો તો ન જ હોવો જોઈએ કે જેથી આપણી સ્ત્રીઓ કે બહેનો અથવા પુત્રીઓ હાસ્ત્યારપદ દૃષ્ટિએ અને અથવા તો પરિણામે તેઓ સફરેજીસ્ટ થઈ ધર બાળવાના તથા બોમ્બ ફેંકવાના નિષ્ઠ કામે કરવા તત્પર થાય કેળવણીનું પરિણામ અન્યને પીડાકર અથવા તો વિમ્મકર ન જ આવવું જોઈએ અને તેવું પરિણામ જ્યાં જ્યાં જોવામાં આવે ત્યાં પદ્ધતિ ખામીવાળી છે એમ માનવું અને તેની પદ્ધતિ નામૂદ કરવામાં કેળવણીનો ઉપયોગ કરવો એ જ પરમ કૃતન્ય તથા પુરુષાર્થ છે.

દરેક જાતની કેળવણી પછી ગમે તો તે પુરુષોની કેળવણી હો કે સ્ત્રીઓની કેળવણી, શારીરિક હો કે માનસિક, પગલું તે ઉત્તેજક પોતક તથા પરમ શ્રેય સાધક હોતી જોઈએ શ્રેયોબાધક ના જ હોતી જોઈએ અને તે બાનતમા શુચિત્વ વર્ણન આપ્યા પછી ખામી તરફ લક્ષ્ય ખેંચવું જોઈએ (એટલે કે ગીતાની પેઠે “વી સપત્તિ” જણાવ્યા પછી આસુરી સપત્તિ અનાવવી જોઈએ અને તે ખામીઓ પણ એવી રીતે અનાવવી જોઈએ) કે જેથી તેને ફગ કગવા તરફ જ વત્તિ વળે આજકાલ આ વિષયમાં નિપરીત કમ મહત્ત્વ કગવામાં આ પો હોય તેવું કાર્તિક લખન થાય છે એટલે કે “મુલ્ય બીજનના ગાન, તેના નેમે કાર્તિકના, ભાગે નહિ ભત્રય, તે ધગીના રના” એ આનુભવિક સાચમાં અમીનિ થઈ છે એ પગપગ ગેલ દગલ કરવા મધ્ય છે તેના પરિણામે એમ થયું છે કે મુરખીઓ ત

માન તથા પ્રેમની લાગણી નષ્ટવત્ થાય છે, સ્વતન્ત્રતાનો અર્થ વિપરિત ઉદ્ભવતામા ફેરાર્ષી ગયો છે, અને હૃદયથી પ્રેમભાવના પ્રગટ થનાને બદલે બહિરાડખર-formality-શિષ્ટાચાર જ ફક્ત રહ્યો છે આ સર્વનું કારણ યોગ્ય ગૃહકેળવણીની ખામી સિવાય અન્ય નથી સદ્ગત સાક્ષર મણિયાવ નણુભાઈ કહે છે કે એક યોગ્ય માતા સૌ શિક્ષક કરતા પણ અધિક છે તે અદ્વરશ સત્ય છે જે દેશમા બાલકને સ્તનપાનમા જ નૈતિકતત્વો આપવામા આવતા, ન્યાય સાસરે જતી કન્યાઓને કુશૂલસ શુભ વિગેરે ઉપદેશ આપવામા આવતો, ન્યાય અમુક આશ્રમનું ગાન—અધિકાર-ફરજ-જવાબદારી વિગેરે સીખન્યા પછી જ તે આશ્રમમા પ્રવેશ કરવા દેવામા આવતો ત્યા આજ તેથી ઉત્કુ જ જોવામા આવે છે તે શ્રીમગાણ વિષે શિર શાવં સર્ગોત્તર વિગેરે સ્થોત્રનું જ્ઞાન શુ નથી કરાવતું ? ખરેખર ગોવર્દનરામભાઈ તેનું બાપાતર કરતા કહે છે કે શતપથ વિનિષાત જ નિર્મલો એ યોગ્ય જ છે ન્યાય સુધી ગૃહકેળવણી ઉપર પરંતુ લક્ષ્ય અપાશે નહિ ત્યા સુધી ખરી કેળવણી આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીનું નહિ ગૃહકેળવણીકી મજબૂત ઉપાયોવિના આપણુ ચારિત્ર્યકી ગૃહ મજબૂત થશે નહિ. દારાવીનસયા સ્વયં વિતુળમાત્મનથહ ।

આત્મેનતિ કે દેગોનતિમા પણ વિદ્યાકી યોગ્ય માતાની જ જરૂર છે અને તેથી યોગ્ય માતા નહિ મળવાથી તેના અભાવે તેની શોક્ષ અવિદ્યાના દોરમા આપણે રહેવું પડે અને કુલની પેઢે અથવા તો કૈંકેમીએ રામની જેવી દશા કરી તેવી આપણી પણ દશા થાય તો તેમા ગો વાક ?

વિદ્યા દદાતિ વિનય સા ચેદવિનયાવહા ।

ક યામ ક પ્રતિ જ્ઞામો ગરવાયા સ્થમાતરિ ॥

એ પ્રમાણે ન્યાય માતા પોતે જ વિધિ આપે તેમ વિદ્યાથી વિનય આવવાને બદલે અવિનય જ આવતો હોય તો વિધિ આપનાર માને ' માતા ' એવું નામ કે ઉપમા પણ આપી શકાય નહિ તેમ જેથી અવિનય અને ઉદ્ભવળતા જ પરિણામે તેને આપણે વિદ્યા એવું, નામ જ નહિ આપી શકીએ તેને માટે તો આર્યશાસ્ત્રમા અવિદ્યા એવું નામ આપનામા આવ્યું છે તે જ યોગ્ય છે કારણ કે તે અવિદ્યા-નાના રૂપ ધરી-આવે તો પણ આર્યસત્તાનો તેથી અનકૃત થશે જ નહિ તે તો રાવણાદિ રાક્ષસોને જ રોલાપ્રત્ય ચર્ચ શકે

જે વિદ્યાથી નૈતિક બળ ખીલે નહિ, જેથી સર્વોત્તમ હિત સધાય નહિ તેવી ઉપર ચોટીઆ કેળવણીની ભારતના સત્તાનોને જરૂર નથી અમારે અને અમારી ભાવિ પ્રજાને તો એની કેળવણી જોઈએ છીએ જેથી અમારી શક્તિનો ઉત્તમોત્તમ લોકોપયોગી સર્વદેવી ઉપ યોગ કરી રાકાય-અમે તો હનુમાનની માફક એમ કહીએ છીએ કે રામચંદ્રકી સવવ્યાપી પ્રેમ અને દેશ હિતકારક શક્તિવર્ધક ગાન જેમાથી અમને મળે નહિ તેનું એક પણ દ્રવ્ય અમારે અપ્રાપ્ય અને શિવનિર્માલ્ય છે

અકરમાત અને તેના તાત્કાલિક ઉપાય રૂ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ.

કેળવણી-નિધા-તેનું માહાત્મ્ય વિગેરે ઉપર વિવેચન કર્યા પછી એ પ્રશ્ન હતો પણ બાકી રહે છે કે તે કઈ કેળવણી કે જેથી આપણે પ્રાચીન કાળમાં આપણા સનાતોને ઉત્તમ બનાવી શક્યા હતા અને આપણા આર્યાવર્તને ઉન્નતિના ચિખરે ચૂકી શક્યા હતા ? આપણા શાસ્ત્રો જ તેનો ખુલાસો આપતા કહે છે કે દ્વેષિયે વેદિત્યમે પરાચાપરા વિગેરે એટલે કે પરા અને અપરા એની બે પ્રકારની નિધા છે અને તે શ્રેય અને પ્રિય સાધનારી છે. ભોંકાની સામાન્ય વૃત્તિ પ્રિય તરફ વળેલી હોય છે નાનાં બાળકને પણ કૃપાઓ બતાવવાથી તે ભેરા એ વત્તિ કરે છે તેમાં મોટા પુરુષાર્થની જરૂર નથી જો કે સાવધાનતાની જરૂર છે કારણ કે આગળ કશું તેમ કેટલીકનાર સાવધાનતાના અભાવે આપણે અરિધાના ભોમ થઈ પડીએ છીએ જેના દષ્ટાંતો આપણને દરેક સમયે મળી આવે છે આથી પ્રેય એટલે પ્રિય વસ્તુઓ મેળવવા જતા નિમાજ પઢના મસીદા ટાટે નળમના જેવું ન થઈ જાય તેટલું ખાસ ખ્યાનમાં રાખવા જેવું છે પરંતુ પ્રિય તરફથી વૃત્તિને વાળી તેને શ્રેય તરફ દોરવામાં સર્વોત્તમ પુરુષાર્થની જરૂર છે જેમ દ્રોણાચાર્ય પાસે ધનુર્વિદ્યા શીખતી વખતે અર્જુન વેધ્ય વસ્તુથી અન્ય કશું જોતા ન હતા તેમ શ્રેયોમાર્ગમાં એકતાનતા થવાની જરૂર છે અને તેની એકતાનતા પ્રાપ્ત કરી એ જ પરમપુરુષાર્થ છે એ પરમપુરુષાર્થ કરવા માટે આપણા શરીર સુદૃઢ હોવા જોઈએ આ કાગળથી જ શરીરમાઘ લાલ ધમસાધનમ્ એમ ધર્મશાસ્ત્રોમાં શરીર સુદૃઢ રાખવાની અમત્ય જોનામાં આવે છે કારણ કે શકરાચાર્ય કહે છે તેમ વાલ્મીકિયસિદ્ધિ વિગેરે જેના ભાવ ભાવાચ એવા છે કે જ્યાં સુધી આ શરીર સ્વસ્થ હોય, ઘડપણ દુર હોય, ઇદ્રિયોની શક્તિ ક્ષીણ ન પડી ગઈ હોય અને જ્યાં સુધી આયુષ્યનો ક્ષય ન થયો હોય ત્યાં સુધી જ્ઞાન મેળવવામાં, પરમશ્રેય સાધવામાં પુરુષાર્થ થઈ શકે છે ધર્મ બગે ત્યારે કુવેા ખોદના બેસવું તે તો મૂર્ખાઈ જ કહેવાય જો શરીર સુદૃઢ હોય તો જ આપણું મન પણ સ્થિર અને સ્વચ્છ રહે છે હુ મમાં શરીર ઉપર જ બધો આધાર છે અને સ્ત્રીને મેળવીને ભીમ જેવું અનૈતિક સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે સિદ્ધને પણ એક કુત્રાની માફક રમણી શકાય છે એ સરકસના ખેનાડીઓ-ગ્રો સેડા, ગ્રો રામચરિત્ર, મિસ તારા આદિ સિદ્ધ કરી આપ્યું છે શરીર સુદૃઢ બને માટે જ નિશાળોમાં શારીરિક કેળવણી માટે ઉત્તમ સાધનો પૂરા પાડવામાં આવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ શરીરના દરેક ભાગને પૂરતી કસરત મળે તેની વ્યાયામપદ્ધતિઓ શોધવામાં આવે છે-અને તે એટલે સુધી કે વાઈપણ સાધનનિના પણ શરીર કેળવી શકાય છે-તેમ જતાં પણ મોટા શહેરોમાં નિશાળમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને પાંચ શેર ભાર ઉચકવામાં થાક લાગી જાય છે તેટલા પ્રમાણમાં તે કેળવણી ખામીનાળી છે એટલું જ નહિ પરંતુ અન્ય કેળવણી કરતા શારીરિક કેળવણી ઉપર પુરતું લક્ષ અપાતું નથી તે ગોચનીય છે કોઈ પણ કાર્ય ગર કરતા પહેલાં તેનો ઉદ્દેશ જાણવાની જરૂર છે કાગળ કે ઉદ્દેશપ્રમાણે જ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે જો પોણું મેળવવા આનંદચક્ર આદ્ય માટે જ ને વિદ્યાઉપાજન કરવામાં આવે તો પશુઓને તેવો કોઈ પણ પ્રયાસ કર્યાં નિના પણ આદ્ય મળે છે જેથી ફક્ત

ઉદર પોપણ માટે જ કેળવણી લેતા સ્ત્રીપુરુષોને પણ કરતા અધિક જ્ઞાનવાળા માની શકાશે નહિ, તેમ જ શરીર શણગાર માટે જ જો તેવો ઉલ્લેખ સેવવામાં આવે તો તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે સનાતીના કે સરખસમા હાથી ઘોડા ઉટ આદિ પ્રાણિઓને તેઓના કાઈ પણ જાતના પ્રયાસ નિના પણ શણગારવામાં આવે છે ફક્ત ધારીગિક જન પ્રાપ્ત કરવા માટે જ કેળવણી લેવામાં આવે તો તે વાત પણ ઉચિત નથી કારણ કે પાણિનિ તથા જેમિની જેવા મહર્ષિઓનો વધ કગનાર સિંહ તથા હાથી સેડા અથવા રામચરિત્રને હકાવે તેના પલ્લવાન હોય છે જો અન્યને પરાસ્ત કરનારા જ વિદ્યાનુ મહણ કરવામાં આવે તો તે પણ વ્યાજબી નથી કારણ કે રાનણાદિ-એ તેના પ્રયત્ન કરનાથી પોતાનો જ નાશ ડ્યોઈ હતો આ પ્રમાણે કુદ ઉદ્દેશ રાખીને પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો તે ઉત્તમ જન આપનારી થતી નથી પરંતુ ધણીવાર વિપરીત પરિણામ આપનારી થઈ પડે છે આથી કેળવણી લેનાર સ્ત્રીએ કે પુરુષે પોતાનો ઉદ્દેશ ઉત્તમ પ્રકારનો રાખવો ઘટે છે રસાયન વિદ્યા ભણી લેહિપયોગી શોધ કરે પણ પ્રાણધાતક બોમ બનાવતા નહિ શીખો યાત્રિક બનથી રેલવે-મોટોર આદિ બનાવે પરંતુ તે યાત્રિક બનેલો ઉપયોગ પ્રાણધાતક ઘોડી guillotine બનાવવામાં ન કરે તવારીખનુ જ્ઞાન અન્યની મુશ્કેલીઓ બણી તે દૂર કરવામાં કરે પરંતુ મહમદ ગીઝનવી પેઠે પરદ્રવ્ય હસ્તુ કરવામાં અથવા ધાર્મિક દેવાલયો છુટવામાં ન કરે, ચિત્રકળાથી મીઠા લેહિયાની માફક એથીના આદિ દેરીઓના ભાવપ્રદર્શક (awe aspiring) ચિત્રો બનાવે પરંતુ તેનો ઉપયોગ બિભક્ષ ચિત્રો ચીતરવામાં ન કરે ગમગીની-રોડ-દીલગીરી ટાળવા માટે ગાયન કરના સીખો પરંતુ લેહિયાનો સહાર કરવા માટે શકરને પ્રસન્ન કરવામાં રાવણની પેઠે તે કળાનો ઉપયોગ ન કરે ઉત્તમ વૈદ્યવિદ્યા સપાદન કરે પરંતુ ગર્ભપાતાદિ પાતકોમાં પ્રવૃત્ત ન થાઓ અથવા હાઇડ્રોનિક જેવા પ્રાણધાતક નિયના ઉપયોગ ન કરે સુવર્ણકારની ઉત્તમ પદની પ્રાપ્ત કરે પરંતુ વસ્ત્રો દર ની પદવી મેળવવામાં તત્પર ન થાઓ ભણીશથી વિદ્વાન બને પણ વાચાળ ન બને રસિક થાઓ ભક્ષક નહિ ભાવણુ આપો ભાવણુ ન કરે—મહત્વને પામના પ્રયત્નશીલ બને પણ ભ્રમમાં ભટકે નહિ શરેરા જેના મીઠા બોલા થાઓ, શકરા જેના કપડી ન બને સ્વરાજ્યના અધિકારી બને, ચરાજ્યનો ત્યાં કરે સ્વયંપ્રકાશ બને, દંયનના જ્ઞાનસરે તથા દો બહેરા થાઓ પાગલાની નિંદા સાભળવામાં, ઈશ્વરના ચરોગાનમાં કે કેળવણીનું માહાત્મ્ય સાભળવામાં નહિ મુગા બને, અપશબ્દ બોલવામાં કે ક્રોધ કરવામાં, ઉપદેશ આપવામાં નહિ, ત્યાગ કરે વામનાઓનો પણ જ્ઞાનનો નહિ ભગીરથ પ્રયત્ન સેવા વિજય મેળવવામાં, પણ અન્યને પજવવામાં કે રખડવામાં નહિ તમારી ગણિતનો ઉપયોગ કેળવણી લઈ નુમાર્ગ કરે, કુમાર્ગ કરે નહિ એટલે કે કેળવણીનું માહાત્મ્ય થયાવે સમગ્ર યોગ્ય કેળવણી ત્યે અને પોતાનો ઉદ્ધાર કરી દેશેત્વાર તરફ વલ્લિને દોરે તથા બીનકેળવણીના સખ્યા જેમ બોલી ચાલે તેમ માર્ગ ચાલુ કરે જ્યાં મુખી આપણા દેશમાં કેળવણીનું રદ્દત્વ સમજનારા તથા તે રદ્દત્વને ક્રિયામાં મુકનારા બોજા જો ત્યાં સુધી ઉત્તરિની આના પણ ગળવી અથ છે કેળવણીનો પ્રચાર જેમ વધે તેમ

દેશની આબાદી પણ વધના અર્થ છે નહિ જાનેન સદસ પવિત્રમિહવિચતે એ પ્રમાણે જ્ઞાન જેનું પરમ કલ્યાણકારી તત્ત્વ અન્ય કશું નથી ન તત્ત્વ પ્રતિમા અસ્તિ તસ્ય ચોનિ મહાવશ એ વેદવાક્ય પણ એમ જ કહે છે કે જ્ઞાન અભિરૂપ હોનાથી અપ્રતિમ જ કોઈને તેની ઉપમા ન આપી શકાય તેવું અતુલ્ય પદ છે અને તે મહાન્ વશનું જન્મસ્થાન છે પ્રાણુધાનક વસ્તુનું પણ જે જ્ઞાન ન હોય તે તે ઉપયોગમા આવી ગયું નથી તેવી જ રીતે પોષક વસ્તુને પણ ઉપયોગી બનાવવા માટે તેના જ્ઞાનની જરૂર છે જ્ઞાન એ જ વસ્તુના શુદ્ધરૂપનો પાગળનાર પાગળ છે-પરીક્ષક કે જ્ઞાનથી જ આધારી મનુષ્યોને પણ પુસ્તકો વાચતા શીખવવામા આવે છે જ્ઞાનથી જ મુગા તથા ગદે । પણ વાત્તી લખી તથા બોલી શકે તેવા અર્થ શકે છે

હવે ઉક્ત જ્ઞાન સુવપુથી પણ અધિક હોના જતા તે તરફ નોકોનું દુર્ગમ હજી પણ કેમ જણાય છે તે તપાસીએ મદ્યુદિવાળાને પણ રહસ્ય તથા તેના લાભ સમજાવવામા આવે તે તે તરફ તેની વૃત્તિ વજ્રે જ ન્હેડે આવું રહસ્ય મગનર સમજાવી ગયે ઉતારી શકે તેવો વર્ગ જ જોડો છે એટલે કે જ્યાં સુશિક્ષિત અને નિરુદ્ધાર તેમ જ પરોપકાર વૃત્તિનાગો વર્ગની જ ન્યૂનતા દોષ ત્યાં સામાન્ય લોકોના અસિક્ષિત મગનમા તે વાન ન ઉતરે અને તેના પરિણામે કેળવણી તરફ યોગ્યતા રચિ ન દેખાય તેમા આવડ્યું જેવું કશું નથી અને તેથી કેળવણીના ઉચ્ચ આદેશો તરફ લોકોનું લક્ષ્ય નહિ દોરાના ફક્ત અંદિત વૃત્તિના માગા તરફ જ વૃત્તિ દોગમ અને તેથી કનાનો અને નિર્માનિક વિદ્યાનો ઉપયોગ પાર્થિવ ગરીરને પોષણમા કે પ્રાણુધાનક પરો બનાવવામા અથરા તે વસ્તુ વૃત્તિના પરિણામ રૂપ વેપારનજીવ વધારવામા જ ફક્ત થતો જોવામા આવે છે વૈશ્યવૃત્તિ તથા સેવાવૃત્તિને શાન્તમગે ઉત્તમતા પ્રાપ્તિની ગણે છે તેનું કારણ પણ એ જ બાજે છે કે તે જ્ઞાન અધિક મુખમા જ પરિણમે છે, અંદિ-સિવાય આમુખિ-મુખ સાધક કોઈ વસ્તુ છે કે કમ તેના ખ્યાન જ ધરો ભાગે આવેલો મુખેસ છે આવા જ કારણને નીધે અન્ય શાન્તકારો કરતા નાગ્નિમગ્રણી ચાલક મતવાળા સામાન્ય જનસમુદાયમા પ્રિય અર્થ પડ્યા અને તેથી તે મત પણ લોકાવતિત્ત્વ કહેવાયો મ વ બ્રાહ્મણમા મુર્યોપધ્યાનમા વિવિધ વ્યક્તિના ઉપાગ્ય દેવના સનધમા લખ્યું છે કે રમિરિતિ મગ્નુષા, માયેલ્લુપા, સ્વધેતિ પિતરો જ્વમિતિ ગધવા ચયાવયોવાસલે । એટલે કે જેમ અમુરો માયામા મન્યા રહે છે જેમ ગધવા રૂપમા જ મગ્નુન રહે છે તેમ મનુષ્યો લક્ષ્મીના જ ઉપાસકો બની રહે છે અને તેથી તેમના નિનયર્થના ધણા ખરા વિચારો અને તર્કો Hicc અને rice એટલે - લક્ષ્મી અને અબ્ધનદાન વિષયો સનધી જ હોય છે અને તેના ઉદરભરી જીવોમા સામર્થ્ય પણ સુ દોઈ શકે?

પરમાર્થવૃત્તિના આમુખિ-કેની મુખને મમજાગા પરોપકાર વૃત્તિનાગા પુ નો દોષ છે પરંતુ જે જનમમાજને અંગેજ કનિરૂંટ જાગ્ર માથા વાગો ગદાસ Many-headed Monster કહે છે તેને તે તરફ દેરવો એ દુનંત ગણ છે.

શ્રીવ્યાસ ભગવાન પણ કહે છે કે કર્ણવાહુર્વિરોમ્યેષ નહિ કચિન્નુષોતિ મે । ધર્માદયેષ કામથ સ કિમર્થ ન સેવ્યતે । એટલે કે ધર્મ ઇંગોપાસનાથી અર્થ અને કામનાઓ સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે માટે હું ઉંચા હાથ કરી રાડો પાડ્યા કરું છું છતાં કોઈ માર સાલળતુ નથી આગ પુરાણ તથા માર વેદ, બ્રહ્મસૂત્ર કતનિ પણ આવા શબ્દો ઉચ્ચારવા પડે ત્યારે સામાન્ય ઉપલક્ષીઓ જાનવાળા પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાની જ વૃત્તિનાળાનું તો કહેવું જ શું ?

એ કે માહાત્મ્ય આપણે ત્યારે જ બગવત્ત મમત્ત્યા છીએ એમ કહી શકાય કે જ્યારે કેળવણી તરફ આપણી ઉત્કટ ઇચ્છા પ્રગટ થાય અને તેમ થનાથી આપણે તનમન ધનથી તે કાર્યમાં ધમર કસી પ્રવૃત્ત થઈએ, તો પણ ઝાડનું માહાત્મ્ય રૂપી બીજ વાનના છતાં પણ અમુક સમય પછી જ આપણે તેના ફળ ચાખના લાગ્યરાત્રી થઈએ છીએ પરંતુ તે પહેલાં તો અતુન શ્રમ કરવો પડે કેરી-અતરા-મુખળી-દાડેમ આદિના રનાદ ચાખનાર ધણે ભાગે તે તે ફળોને ઉત્પન્ન કરનારા સાક્ષાત્ શ્રમ (દષ્ટિ વિગેરે) લેતા નથી પરંતુ તે તે વિષયના લાભાલાભ સમજના પછી પ્રત્યક્ષ પોતાના ખાસ પ્રયત્નદ્વારા બનાવનારા આવે તો જ સંકેડો મનુષ્યોમાં પણ તેની સિદ્ધિને અર્થે કોઈક જ યત્ન કરે છે તેના યત્ન કરનારાઓમાં પણ તેનું ખરૂં મુદત્ત્ય તો કોઈ ઈશ્વરનો કૃપાપાત્ર પુરુષ જ જાણે છે

આથી કેળવણીના લાભ માહાત્મ્ય દ્વારા જણાવવાથી જ કાર્યની પરિસમાપ્તિ થતી નથી પરંતુ અમુક ગીતે અમુક અભ્યાસ અમુક સમય સુધી કરવાથી અમુક ફલ અમુક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થાય છે એમ સિદ્ધ કરી આપનારી જરૂર છે અને તેમાં પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ જે જમાનામાં મુખ્ય પ્રમાણ રૂપે ગણવામાં આવતું હોય, જે જમાનામાં સૂર્ય-ચંદ્રાદિક ઈશ્વરી કૃતિઓને ક્રમા તેજના ગોળા જ ગણનામાં આવતા હોય, જે જમાનામાં ઈશ્વરી ભાવના ફૂલ એક તરફ વિરોધ જ ખાસ ધણે ભાગે મનાતો હોય તેના જમાનામાં એવી પ્રસન્ન સિદ્ધિ વધારે બતાતી આપનારી જરૂર જણાય છે કારણ કે ચમત્કાર વિના નમસ્કાર કરનારો આ જમાનો નથી

હાલની ધણી ખરી પ્રતિતિનો આગલ ખાસ જરૂર (Necessity) અધના ફરજ પડ્યા વિના થતો જ નથી-આમ થનાથી એકા જે ભગવાનનું જ સ્વરૂપ છે તે નિષ્ક્રમ્ય થઈ ગઈ અને ભાગવત માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે તેમ ભક્તિ વૃદ્ધ થઈ અને જ્ઞાન વેરામ્ય (મિથ્યા) તરફ થવા

આમ હોવા છતાં પણ, અધકારના જમાના પછી આપણું જ્ઞાન પાછું પ્રકાશમાં આવવા માંડ્યું છે તે ખુશી થવા જેનું છે શ્રી ઇષ્ટ કૃપાથી આપણે આપણું ગએલું પાલુ મેળવતાં એવી ખાત્રી અરહોદયથી સૂર્ય ઉગવાની ખાત્રી મળે છે તેમ આપણને મળે છે

કેળવણીએ સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુ છે એટલું જ નહિ પરંતુ અધકારમય આનાસમાં દીપકના મુદ્ર પ્રકાશથી પણ અદરની દરેક વસ્તુનું યથાર્થ સ્થાન આકાર-સ્વરૂપ વિગેરે પ્રત્યક્ષ થાય છે તેની જ રીતે કેળવણીના આશ્રયથી મૂઢા મૂં વિષયો હસ્તામનકવત્ થઈ જાય છે એટલું જ

નહિ પરંતુ દેનાર્થિદેવ સાક્ષાત્ જાણનાર પણ એ ભગવતીની મેનનાથી જ થાય છે એ વાત જુદે દરેકના જાણવામાં આવીને દુસ્તકર્ય કે અતરંગ નથી

સાથે સાથે આપણે એટલું પણ જાણી શક્યા છીએ કે મને તે પ્રગટની કેળવણી-પદ્ધતિએ તો તે શારીરિક હોય કે માનસિક, ઐદિક હોય કે આધ્યાત્મિક, અભિવિદ્યાની દો કે શસ્ત્ર-વિદ્યાની, રાસાયણિક પ્રયોગોની દો કે ક્રિકેટ ગ્રાઉન્ડ પ્રયોગોની પરંતુ જો તે સાથે ધર્મ ભાવના કે પૂજ્ય ભાવના નથી દોતી તો પરિણામ ધણે ભાગે વિપરિત અથવા તો અનર્થકારક આવે છે

સૂર્યચંદ્ર ઉપર ત્રાટકે કરીને ક્રૂર તેમજ ઘેટી મુલુ બાળાને ભગ્ન કરી નાખે તેટલી જવાબા છે કે રીતસતતા છે એટલું જ સિદ્ધ કરવામાં આવે અને તેને જાણપ્રાપ્તિનો સરલ માર્ગ અથવા તો પિનુલોકનો માર્ગ છે એમ નચિકેતાની માફક જો બતાવી ન શકાય તો મહાનિરીક્ષણશાળાનો ખર્ચ નામો છે

ગાસાયણિક પ્રયોગોથી સમૃદ્ધ મન કરી અમૃત પ્રાપ્ત જ થાય ત્યાં સુધી વિરમવું નહિ એવો નિશ્ચય ન થાય તો તે વિદ્યાને કૃતવતી કામકુધા કહી શકાય નહિ

રાહુ અને કેતુરૂપી પૃથ્વીના પડછાયાથી વાતાવરણમાં અમુક ફરફાટ થાય છે અને તેથી તેવે સમયે ધર્મભાવના રાખવી, શુદ્ધ જાળવી યથોપચાર વડે સ્નાન કરવું એવો બોધ નહિ અપાના નાસ્તિકતાનો પ્રભાવ પ્રસંગે દેવામાં આવે ત્યાં સુધી ખગોળશાસ્ત્ર છું ગણારો

નિપયાભિસંધિ ઓઠી કરનાને બદલે તેને સુદૃઢ રીતે દીર્ઘકાલ સુધી વિષયો ભોગવી ગદાય એવા આશયથી યૌવનને સુદૃઢ બનાવવા માટે વૈદ્યમય શોધ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી વૈદ્યશાસ્ત્ર અપૂર્ણ જ કહેવારો

હૃદય એ ઉત્તમ પ્રેમનું આન છે, મગજ એ જ્ઞાન તત્ત્વોનો ઉત્તમ ભાગ છે, એમ જાણવાને આને ક્રૂર તે માનના લોચા છે એવું જ જાણવામાં આવે ત્યાં સુધી શસ્ત્રક્રિયાની સફળતા સિદ્ધ થતી નથી

પ્રાણનાથને ક્રૂર ઓકિસજન નામક વાયુ વિરોધ ગણવામાં આવે અને પ્રાણના અગ્નિ-ત્વથી અપાન વ્યાન સમાન ૩૧ વિગેરેનું અસ્તિત્વ છે એ ઉપનિષદની પરમ કલ્યાણનાગિણી આખ્યાયિકાનું નિરૂપણ કરી તેને બાનિયના ગણનામાં આવે ત્યાં સુધી જીવન એટલે શું એટલું પણ આપણે સમજી શક્યા છીએ એમ કેમ કહેવાય ?

આથી જ આદાર નિદ્રા અને ભયને વશ અન્ય પશુઓથી મનુષ્યને જીવત પાડવામાં આત્મા એ પરંતુ ધર્મભાવના જે આપણામાં અધિક હોવી જોઈએ તેનો અભાવ દોષ તો આપણે મનુષ્ય મર્યાને પાત્ર નથી. એ તો મનુષ્યરૂપે જ મૃગાશરંતિ । તો પણ કુદરત રૂપી પરંપરિ, મનુષ્યના રૂપમાં ક્રૂરતા પશુઓ—જાનરહિત હોવાથી—ના પતિ હોવાથી આપણી ધમ્મા ન હોય તો પણ પરાણે તે ધર્મભાવના પ્રકટાવી આપણ પરમ કલ્યાણ કરે છે

ન્યાસુધી આંખોને ક્રૂર મેળાવામાં અથવા તો ઉત્સવ પ્રસંગે જ બહિરાગ્રમરને ખાતર કહો કે આધુનિક એટિકેટની ખાતર જ માન આપવામાં આવશે અને હૃદયપૂર્વક શ્રીમનુભગ-

વાનની આત્માનુસાર યોગ્ય માન આપવામા આવે નહિ, અથવા તો આપણી સહવચચારિણી કે હૃદયેધરી બનાવવામા આવે નહિ ત્યાસુધી સ્ત્રીકૃતવણી પણ ખાતીવાળી જ ગણાયો.

આપણા આ કોઠા જ્યાં સુધી ઉચ્ચ સરઝરી બનવા માટે યોગ્ય નિરીક્ષણ કરી, વસ્તુનો અમ સમજી બોધ લેતા નીચે નહિ ત્યાં સુધી આપણી આખાઈ આપણાથી દૂર જ રહેવાની એટલે કે માવની પેટે મેનાકપરત ધરતીકમ્પથી અમુદ્રમા જગત થયો ત્યારે તેના પિતા દિમાવધની પાપ વાપવાનો પ્રસંગ આવ્યો. ત્યારે પુત્રે સહાયક થવાને બદલે દરીઆમા સતાઈ જતુ એ ઉચિત નથી એમ પિતા પુત્રનો ધર્મ સમજાવવામાટે ઉત્તમ બોલ ઉપજારી જાતા જ્યાં સુધી સીખાય નહિ ત્યાં સુધી આપણી માનસિક વિકૃતિ ખિતી છે એમ કેમ કહેવાય ? અથવા તો માર્કસ ઍરિનિઅસની માફક માગ દાદાજી પાસેથી મુ અમુક સીખ્યો અને મારી માએ મને અમુક બોધ આપ્યો, એમ દરેક પ્રકારનો બોધ ગ્રહણ કરી ક્રિયામા ઉતાવળતા ન રીખરી શકાય તો ટ્રેનિંગ ટ્રાલેને દિનમાધક કેમ લેખી રાકાય ?

આવા કારણથી જ શ્રીયુત મેનર્દનરામભાઈ કહે છે તેમ ખરી કેમણીના અભાવે આપણા મગજ *hollow sounding brains* ખાતી બોખા બને છે અને તેથી આપણે કેળવણીનું ખરૂં મદદ્ય સમજી તે તરફ ભગીચ પ્રવૃત્તિ ન મેરીએ સામુધી તો તુજ ન જાદમ્પિ જીવમા એ પ્રમાણે ખડ નથી ખાતા એટલે જ તકાવત આપણામા અને પતુઓમા છે એમ કહેવાયો.

આજ સુધી જોખકને એમ લાગતુ કે બોજી ભગતની પેઠે આપણા લખી બોધ કરવાને જમાનો ગયો દરો પરતુ ધીમે ધીમે ઉચ્ચ તપાસતા ચાનખા લખવાને બદલે ચાનખા ખાવાને જમાનો સમીપ આવતો જણાય છે કારણ કે મનુષ્યમાથી દેવ થવાનો જમાનો વેદજાળમા હતો તે ગયા પછી તેનું સ્થાન પતુનુનિઓએ લીધુ તે વૃત્તિમાથી આપણે મુક્ત થયા છીએ એમ અનનોકન કરતા જણાતુ નથી અને તેથી આપણી કૃતવણી પણ પશુની માફક જ રહે થરી જોઈએ આ વાતને નેનથી શિગણ આપવાને બદલે નેતરના પ્રયોગથી અપાતી કૃતવણી પુરાવા રૂપ થઈ પડે છે અને અભ્યાસ માટે ખાતકો કૃત્રિમા કરે એ જમાનાની ઝાખી પણ દૂર લાસે છે.

પરંતુ આથી વિગરી થતા જેતુ કશું નથી કારણ કે આપણા સ્વરૂપનું આપણને યથાર્થ જ્ઞાન થતુ એ જ આનંદક છે આપણે સર્વોત્તમ છીએ, પરિપૂર્ણ છીએ અન્ય લોકો મારી આગળ થુ દિસાગમા છે એવું ગિથ્યાભિમાન એ આસુરી સપતિનો એક પ્રકાર હોનાથી અનિષ્ટકારક છે વળી અનુકૂળ સયોગ પ્રાપ્ત થાય એ પણ ઉદ્ધવનું ચિન્હ છે માખાપ હવાતે હોડા જતા, અલગોપણની સપૂર્ણ સગવડ હોડા છતાં, યોગ્ય ઉમ્મર હોડા છતાં જે મનુષ્ય પોતાની ઉન્નતિ કરવામા પ્રવૃત્ત થતો નથી તે હતભાગી છે.

આપણે મોટી ઉમ્મરે પહેલ્યા દોષોએ અને ટુક અભ્યાસના પરિણામે વ્યવહારના કાર્યોમા હાડમારી બોગવતી પડતી હોય તો તેનું પરમ પ્રાયશ્ચિત્ત એ જ કે આપણા બાળકોને

ગમે તેટલા કષ્ટવેદીને પણ ખુબ અભ્યાસ કરાવવો અને એવી રીતે એક વ્યક્તિ પણ કેળવણીના લાભ ભાજ્યો તો કુટુંબ આપુ ઉન્નતિના, શિખરે પહોંચતા વાર નહિ લાગે એકે નાપિ કુતુહલે પુષ્ટિતેન મુગધિના । વાસ્તવ તદ્વન સર્વ કુપુત્રેન કુલ યથા । જે મનુષ્ય પોતાનો સમય વ્યસન નિદ્રા અથવા કનહમા જ માણે છે તે મનુષ્ય જાતિના મૂળ પુરૂષ (પિતા) મનુ ભગવાનને કનક બગાડે છે વિપ્લવમાં કહે છે કે જડ અભણ નહિ કેળવણી પામેનો પુત્ર પેટ પડ્યો દોષ તે કરતા સ્ત્રી વધ્યા (વાત્રણી) રહે અથવા તો પુત્ર જન્મીને મરણ પામે તે સાર કારણ કે તેથી અપ સમય મુધી જ દુષ્ટ થાય છે મૂળ પુત્ર તો જીવનપર્યંત જીવ બાગે છે એટલું જ નહિ પરંતુ કેળવણીના અભાવથી મરણ પડી પણ આખા કુટુંબને કાષ્ટવાર કષ્ટકિન થયું પડે તેવું કાષ્ટક કરી બેસે છે

આ મળે કેળવણીના પ્રકાર કે ખામી મતાનનાની જરૂર નથી કારણ કે તે માટે અગ્રેષ્ઠ—ગુજરાતી—મગાળી બાદિ ભાષામાં અસખ્ય પુસ્તકો છે પરંતુ કેળવણીમાં પડાત કેળમા કેળવણી એટલે નુ ? વિદ્યાનામ નરસ રૂપમધિક નિર્ગેરે સ્ત્રોતોનુ તાતપર્ય શુ ? શા માટે વિદ્યાને સર્વોત્તમ પ આપવામાં આ પુ કે ? લક્ષ્મીપૂજન માટે દીરાણીને મહાત્મન મુકરર કરવામાં આ પો તેમ સગવડોની ઉપાસના એ દોરા છતાં તે માટે કેમ કાષ્ટ થતું નથી ? અનેક જલ્દીઓ ઉજવાય છે તેમ સરગતીના મનન્વમા કેમ કાષ્ટ થતું નથી ? એ નિર્ગેરે પ્રત્નો થયાય રીતે સાદી ભાષામાં તેમ જ પરિચિત દૃષ્ટાંતોથી અન કે અ પત્ત જોકોને સમજાવવાની ખાસ જરૂર છે અમખ્ય પુસ્તકો ભણાવવા કરતા પણ ઉપદેશક માર્ગ કમિન દોષ તો પણ ધણો ઉત્તમ છે હાન ભગવામાં આનતી અમખ્ય પરિપદો પણ ત્યારે જ સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકો

પુરુષપત્નિ દ્વં જોએ તેટલો કેળનાઓ નથી ત્યાં સ્ત્રીઓ માટે કંઈએ સ્થાપવાની હીલચાન કરવી એ જનસમાજની અમુક અસરો મુકેલી વધારા જેવું લાગે છે જે દેશમાં સાતિ-બન્ધન ન દોષ, મરણ મુજમ ગમે તેને સ્ત્રીઓથી પરણી શકાતું હોય ત્યાં બને તેવું કાચ ફોલમ નીવડે, પરંતુ પુરુષ અને પ્રકૃતિનુ યોગ્ય મિશ્રણ નહિ હોય ત્યાં કલહ વધવાનો વધારે સમય છે આંકડીજનના એક ભાગ સાથે હાઈડ્રોજનના બે ભાગ મેળવવાથી જ પાણી બને, વિષમમિશ્રણથી તે નહિ જ જેમ બને, તેવી જ રીતે અલગ વર્ગો અથવા સ્ત્રીઓને જ સુધારવા તરફ જ બધી શક્તિ નાપરવામાં આવશે અને પુરુષનગ પ્રતિ ઉપેક્ષા સેવાને તો ચિકિત્સા ઉત્પન થશે

રાત્રોનો પુષ્પ નિચાર ક્યાં મિના કૃત મગજના ફાટાને વશ થઈ કોઈ પણ રીતે વેરા લાઈનું નાટ પકડી બેસતું તેનું ગુણ પરિણામ આવે જ નહિ આપણા શરીરના એક જ અવયવ મિતે લક્ષ્ય આપીએ અને અ યતી ઉપેક્ષા કરીએ તો તે પુરુષ સર્વોત્તમ ૨ અને મુદ્દા બનાવી શકશે કે તેમ જ સમાજસેવામાં પણ સમજવું કેળવણીના લાભમાં અત્યંત નિશાળ નિહીત જરૂર છે

શ્રીમત સરકાર ગાયકવાડની પેઠે સર્વ પ્રજાગર્ભને કેળવણીના લાભ આપવો જોઈએ તેમ સમજાવવાના લોકોને કેળવણી લેવાની ફજ પાડવી જોઈએ કારણ કે કેળવાયેલા લોકોની પોતે લીધેનો લાભ અન્યને આપવો એ પહેલી ફજ છે અને તે ફજ અદા કરનારો જ તેઓનું કલ્યાણ છે, અન્યથા તેઓ ઈશ્વરના ક્રણમાંથી મુકત થઈ શકનાર નથી.

કેળવણી દિન પ્રતિદિન મોઢી થતી જાય છે અને તે કારણને લીધે લોકો કેળવણી લેતા અટકે તેમ ન થાય એ સલાહ ધનાઢ્ય લોકોએ રાખવાની છે કારણ કે મોટ કે ગવર્નમેન્ટ અમુક હદ સુધી જ જોખે ઉઠાવી શકે પરંપર સાહાય્યવિના તે બંધન મુશ્કેલ છે આપણા વિવાદવાજમના ખર્ચમાં આપણે કરકસુ કરી શકતા નથી અને જનસમાજના હિતની વાત આવે ત્યાં મોં સનાડના જેવું કંઠુ એવી ખીજ દીનતા કઈ દોષ શકે ? નિઘાબ્યાસ માટે બોલોગો, નિશાબો, સ્ટાંસરશિપો વિગેરે સ્થાપી રાકાય તેની વ્યવસ્થા થવાની જરૂર છે દેશ વરમાં અભ્યાસ કરવા માટે સ્ટેન્ડરશિપો પુરતી નથી, વ્યર્થલાગ કરી જનસમાજની સેવા અર્થે કમર કસવાની પ્રત્યેક જનની પ્રથમ ફજ છે

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક — રા હમમનરાવ હરિલાલ કુન.

અનુમધાન પૃ ૬ ૩૭૬ થી

પ્રાગાટ (ઓરવાડ) મહાજન ધરમની પુત્રીએ વિ સ ૧૨૬૧ (ઈ સ ૧૨૦૫) ના આધિન માસમાં, મુગલ પડિત પાસે “જયતિ-વૃત્તિ”ની નકલ કરાવીને, અગ્નિતદેન સૂરીને મોટ કરી હતી તે વખતે અણહિલવાડનો રાજા બીમદેવ મોતખ હતો, તથા વિ સ ૧૨૮૪ (ઈ સ ૧૩૨૮) ના ફાગણ મહિનામાં, શેઠ હેમચંદે “ઉપનિર્ધુક્તિ” ની નકલ કરાવરાની, તે વખતે આધારદુર્ગ (અહાડ-મેનાડની બૂની રાજધાની) માં જૈનસિદ્ધ રાવનનું રાજ્ય હતું અને તેનો મહામાત્ય (મુખ્ય મંત્રી) જગત્સિદ્ધ હતો એવું એ બંને પુસ્તકોની નકલ કરનારા લેખોમાંથી મળી આવે છે

આની જાનના સાધનોમાંથી કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોની શોધ મળી આવે છે કે જે, કદિ જોઈને મગ્ન કરવામાં આવે તો, તેનું એકાદ ન્હાતું પુસ્તક થઈ શકે પ્રાચીન હસ્તલિખિત સમૃત પુસ્તકોના નકલમાંક રિપોર્ટો તથા કેટલીક લાયબ્રેરીના નિરંટો એવા થઈ ચુક્યા છે કે, જેમાં અનેક અને અતનો કઈક કઈક આનંદપ્રદ અશ ઉદ્ભૂત કરેલો છે તે દ્વારા, થોડી ઐતિહાસિક વાતો જાણી શકાય છે એવા પુસ્તકોમાં ડૉક્ટર કોનહોર્ન, પિટરસન તથા રોષિરિશાસ્ત્રીના રિપોર્ટો, ડૉક્ટર રાજેન્દ્રલાલ મિત્ર તથા હર- ૧ સચ્છિત “નોટિસઝ ઓફ સસ્કૃત મે-સુરિક્ટસ” તથા જનારસ સસ્કૃત કોલેજ,

અલક્ષ્યવ્યોત્તિ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કાશ્મીર, અનવાર, બીકનેર, નેપાન, કનકતા સસ્કૃત કોળ, ઇન્ડિયા-ઓફિસ, બ્રિટિશ-મ્યુઝિઅમ, કેમિય—યુનિવર્સિટી આદિના પુસ્તકસંગ્રહોની સુવિધા મુખ્ય સાધન છે ડૉક્ટર એલ્ફ્રેડ યુનુ "કેટલામ કેટલોમ" નામનું પુસ્તક (જેના ત્રણ ભાગ છપાઈ ગયેલા છે, તે) પણ આ બાબતનો એક અપૂર્વ ગ્રંથ છે.

(એ) વશાનસિઓના પુસ્તકો. —હિન્દુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાંથી મળી આવતા, રાજાઓ તથા ધર્મોચાર્યોની વસતિપરગના પુસ્તકોમાંથી પણ પ્રાચીન ઇતિહાસને કંઈક કંઈક અંશ મળી શકે છે આવા પુસ્તકોમાંથી, મુખ્ય મુખ્યના નામ નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) પ્રમિદ્ કાગિમરી પડિત હેમેદ્ર રચિત "નૃપાનવિ" —આમાં કાશ્મીરના રાજાઓની વશાનરિ છે અને કંદહારની "રાજ—તરગિણી" માં એનો સમાવેશ થઈ ગયો છે.

(૨-૩) જૈન પડિત વિદ્યાવર સમૃત્તીન "રાજતરગિણી" તથા રઘુનાથ રચિત "ગાનપદ" —આ બન્ને પુસ્તકો, જયપુર વસાવનાર રાજા જયસિંહના સમયમાં, જયપુરમાં રચાયા હતા એમાં ભરત—મુદથી લઈને વિક્રમાદિત્ય સુધીના રાજાઓની નામાવલિ આપવાનો ધ્યેય કરવામાં આવ્યો છે આ બન્ને પુસ્તકો મ્હે જોયા નથી પરંતુ કંઈક કંઈક એના "રાજ રથાન"માં એના વિષે જે કંઈ લખ્યું છે તેને આધારે, અદિ એનો ઉત્તેજ કયો છે કંઈક કંઈક "રાજાવલિ"ની માદક પરીક્ષિતથી લઈને રાજાવાય સુધીના ચાર વંશોની વશાનરિઓ એમાં આપી છે એમાંથી 'દેવા વસના અદ્વારિસ રાજાઓના નામને "વિષ્ણુ-પુરાણ" તથા "ભાગવત"માં આપેલા નામો સાથે મેળવી જોતા, તે કંઈક ચાર જ રાજાઓના નામ પરસ્પર મળતા આવે છે એટલે, પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે એમણી જ થોડી મદદ કરી શકે છે.

(૪) નેપાવની વશાવલી —"પાનતીવ વશાનરી" નામનું એક પુસ્તક નેપાલમાંથી મળી આવ્યું છે એમાં કાગિયુગના પ્રારંભથી લઈને ઇ સ. ની ૧૮ મી સદી સુધી, નેપાળદેશ પર રાજ્ય કરનાર, જુદા જુદા વંશોના રાજાઓની નામાવલિ તથા વેરેક રાજાનો રાજ કથાનો સમય આવ્યો છે ૫ તુ, સ્વાથી મળેલા પ્રાચીન સિતાનેખે તથા હરનરિખિત પુસ્તકોમાં અપેક્ષા સ્થાના રાજાઓનાં નામ તથા સરતોની સાથે ઉપરની વશાવલિ મેળવના જણાવી નથી. ઉદાહરણ તરીકે, શકુરી વંશો રાજા અનુરમાં સિતાનેખે પ્રમાની સાતમી સદીના પૂર્વાદમાં થઈ ગયેલા જોનામાં આવેલે ચીના મુસાફર લખ્યા પ્રમાણે, દુએન સાગ જ્યારે ઇ સ ૬૩૭ ની લગભગમાં નેપાલ પહોંચ્યો એટલે જ વખત અગાઉ અનુરમાં મળી પામ્યો હતો, પરંતુ ઉપર કહેલા પુસ્તક વશાવલિ પ્રમાણે, તેને ઇ સ પૂર્વે સાતમા સૈષ્ઠમાં થઈ ગયેલો માનવો પડે રિયામાં તે વશાવલિ પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે ખાસ ઉપયોગી થઈ શકતી.

૧ જ સ ૧૯૦૩ ના જુલાઈ મુખીમાં સરકારદસ્તાવિખિત પુસ્તકોની રોપની રિપોર્ટ તથા વિવિધ વિવિધ પુસ્તક સંગ્રહોની જગતી સુવિધા લખાઈ છે, તેની પરીપત્રકમાંથી મળી શકે છે તેમાંથી મુખ્ય મુખ્યના જ નામ મ્હે ઉપર આપ્યા છે.

અમરચંદ્ર વા ૨ જો ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એ ૩ ક ૧

શ્રીમત સરકાર આયકવાડની પેઠે સર્વે પ્રજાવર્ગને કેળવણીના લાભ આપવો જોઈએ તેમ સમજાવવાના લોકોને કેળવણી લેવાની ફરજ પાડવી જોઈએ કારણ કે કેળવાયેલા લોકોની પોતે લીધેલો લાભ અન્યને આપવો એ પહેલી ફરજ છે અને તે ફરજ અદા કરવામા જ તેઓનું કલ્યાણ છે, અન્યથા તેઓ ઈશ્વરના કલુષાથી મુક્ત થઈ શકનાર નથી.

કેળવણી દિન પ્રતિદિન મોઢી થતી જાય છે અને તે કારણને લીધે લોકો કેળવણી લેતા અટકે તેમ ન થાય એ સલાહ ધનાઢ્ય લોકોએ રાખવાની છે કારણ કે સ્ટેટ કે ગવર્નમેંટ અમુક હદ સુધી જ જોળે ઉઠાની શકે પરસ્પર સાદાચ્ચવિના તે જનવું મુશ્કેલ છે આપણા વિવાહવાજમના અર્થમા આપણે કરકસર કરી શકતા નથી અને જનસમાજના હિતની વાત આવે ત્યાં મોટો સતાડવા જેવું કંવું એથી બીજી દીનતા કઈ હોઈ શકે ? વિદ્યાભ્યાસ માટે બોર્ડિંગ, નિશાળો, સ્કૉલરશિપો વિગેરે સ્થાપી રાજ્ય તેની બધાંથા થવાની જરૂર છે દેશ વરમા અભ્યાસ કરવા માટે સ્કૉલરશિપો પુરતી નથી, સ્વાર્થસાગ કરી જનસમાજની સેવા અર્થે કમગ કસવાની પ્રત્યેક જનની પ્રથમ ફરજ છે

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક—રા હસમનગજ હરિલાલ ધ્રુવ.

અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૭૬ થી

પ્રાગનાટ (ઓરવાડ) મહાજન ધવલની પુત્રીએ વિ સ ૧૨૬૧ (ઈ સ ૧૨૦૫) ના આધિન માસમા, મુળમ પડિત પાસે ‘ જ્યોતિ-વૃત્તિ’ ની નકલ કરાડીને, અગ્નિતહેવ સૂરીને એટ કરી હતી તે વખતે અણુદિલનામો રાજા બીમદેવ સોનકો હતો, તથા વિ સ ૧૨૮૪ (ઈ સ ૧૨૨૮) ના ફાગણ મહિનામા, એક હેમચંદ્રે “ હિંમનિર્બુદિત” ની નકલ કરાવરાની, તે વખતે આપાટકુર્ગ (અહમ્મદ-મેવાડની જૂની રાજધાની) મા જેત્રસિંહ રાવનું રાજ્ય હતું, અને તેનો મહામાત્ય (મુખ્ય મંત્રી) જગત્સિંહ હતો એવું એ બંને પુસ્તકોની નકલ કરનારના લેખોમાથી મળી આવે છે

આવી જાતના સાધનોમાથી કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોની સોધ મળી આવે છે કે જે, કહિ રહેનો સમ્રાટ કરવામા આવે તો, તેનું એકાદ નહતું પુસ્તક થઈ શકે પ્રાચીન હસ્તલિખિત અસ્કૃત પુસ્તકોના કેટલાક રિપોર્ટો તથા કેટલીક લાયબ્રેરીના લિસ્ટો એવા થઈ ચુક્યા છે કે, જેમા અનેક પુસ્તકોના આરભ અને અતનો કઈકે કઈકે આવશ્યકીય અથા હિંદુત કરેલો છે તે દ્વારા, થોડી મહેનતે, કેટલીએક ઐતિહાસિક વાતો જાણી શકાય છે એના પુસ્તકમા ડૉક્ટર કી નહેરો, ડુ’શ, બાડારકર, પિટરસન તથા શેષગિરિ શાસ્ત્રીના રિપોર્ટો, ડૉક્ટર રાજેન્દ્રલાલ મિત્ર તથા હર પ્રસાદ શાસ્ત્રી સમૃદ્ધિત “ મોટીસિઝ ઓફ સસ્કૃત મેન્સુસ્ક્રિપ્ટ્સ” તથા જનારાસ સસ્કૃત કોલેજ,

અલ્લક્ષ્મીચૈતિ ૨ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કારમીર, અનનાર, ખીકાનેર, નેપાથ, કંતકના સરકૂત કોનેજ, ઇન્ડિયા-ઓર્ડિસ, ષિટિસ-મ્યુઝિ અમ, કેમિજ—મુનિવર્સિટી આદિના પુસ્તકસંગ્રહોની સૂચિઓ મુખ્ય સાધન છે ડૉક્ટર એફ-રેયનુ “કેટલોગમ કેટલોગરમ” નામનું પુસ્તક (જેના ત્રણ ભાગ છપાઈ ગયેલા છે, તે) પણ આ બાબતનો એક અપૂર્વ ગ્રંથ છે.

(એ) વશાવલિઓના પુસ્તકો — હિન્દુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાંથી મળી આવતાં, રાજ્યો તથા ધર્મોચારોની વશપરવશના પુસ્તકોમાંથી પણ પ્રાચીન ઇતિહાસને હજી વધેકે વધેકે મળી શકે છે આનાં પુસ્તકોમાંથી, મુખ્ય મુખ્યનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) પ્રસિદ્ધ કારિમરી પડિત ફૈઝે દ્ર રચિત “ નૃપાવલિ ” — આમાં કારમીરના રાજ્યોની વશાવલિ છે અને ક હજુની “ રાજ—તરગિણી ” માં એનો સમાવેશ થઈ ગયો છે.

(૨-૩) જૈન પડિત વિદ્યાધર સમૃદ્ધિત “ રાજતરગિણી ” તથા રતુનાથ રચિત “ રાજાવલિ ” — આ બન્ને પુસ્તકો, જયપુર વસાવનાર રાજ જયસિંહના અમયમાં, જયપુરમાં રચાયા હતાં એમાં ભરત-સુદથી લઈને વિક્રમાદિત્ય સુધીના રાજ્યોની નામાવલિ આપવાનો ચત્ત કરવામાં આ પો છે આ બન્ને પુસ્તકો મ્હેં જોયાં નથી પરંતુ કર્ન ટાંકે એના “ રાજ સ્થાન ” માં એના રિપે જે કંઈ લખ્યું છે તેને આધારે, અહિં એનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કનન ટાંકે “ રાજાવલિ ” ની માફક પરીક્ષિતથી લઈને રાજપાન સુધીના ચાર વંશોની વસાવલિઓ એમાં આપી છે એમાંથી પ્હેલા વંશના અઠાવિસ રાજ્યોના નામને “ વિપક્ષ—પુરાણ ” તથા “ ભાગ વત ” માં આપેલા નામો સાથે મેળવી જોતા, તો ફક્ત ચાર જ રાજ્યોના નામ પરંપર મળતા આવે છે એટલે, પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે એ વળી જ થોડી મદદ કરી શકે છે.

(૪) નેપાલની વશાવલિ — “ પાવતીય વશાવલિ ” નામનું એક પુસ્તક નેપાલમાંથી મળી આવ્યું છે એમાં ઝગિયુગના પ્રારંભથી લઈને ઈ સ ની ૧૮ મી સદી સુધી, નેપાળદેશ પર રાજ્ય કરનાર, જુદા જુદા વંશોના રાજ્યોની નામાવલિ તથા દરેક રાજ્યનો રાજ કપતિ સમય આપ્યો છે પરંતુ, સાચી મેળના પ્રાચીન શિનારેખો તથા હસ્તનિખિત પુસ્તકોમાં આપેલાં ભાના રાજ્યોના નામ તથા સવતોની સાથે ઉપગતી વસાવલિ મેળવના તે શુદ્ધ જાણીતી નથી ઉદાહરણ તરીકે, હાકુરી વંશનો રાજ અત્યુવર્મા, શિનારેખો પ્રમાણે, ઈ સ ની સાતમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં થઈ ગયેનો જેવામાં આવેછે એના મુસાફર દુએનત્સાંગના લખ્યા પ્રમાણે દુએનત્સાંગ જ્યારે ઈ સ ૬૩૭ ની લગભગમાં નેપાલ પહોંચ્યો હતો, ત્હેની થોડો જ વખત અગાઉ અશુર્યા મરણ પામ્યો હતો પરંતુ ઉપર કહેલા પુસ્તકમાં આપેલી વસાવલિ પ્રમાણે ત્હેને ઈ સ પૂર્વે સાતમાં સૈકામાં થઈ ગયેનો માનવો પડે છે આવી સ્થિતિમાં તે વસાવલિ પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે ખાસ ઉપયોગી થઈ શકતી નથી પ્રાચીન

૧ ઈ સ ૧૫૦૩ ના જુવાઈ મુખીમાં સરસ્વતીદેવિખિત પુસ્તકની રોપની બાબતમાં નેટલા રિપોર્ટ તથા મિલ્ન મિલ્ન પુસ્તક સંગ્રહોની જેવી સૂચિઓ છપાઈ છે તેની પૂરી ખબર આ અમત્ય પુસ્તકમાંથી મળી શકે છે તેમાંથી મુખ્ય મુખ્યના જ નામ મ્હેં ઉપર આપ્યા છે.

અમરચરિત્ર ભા ૨ ભો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

સમયના ગજગોના નામોમાંથી કેટલાક ખગ છે ખરા, પણ દરેકે દરેક નહિ આ વશાનનિ
 “ ઇડિઅન એન્ટિકવેરી ”ના પુસ્તક ૧૩ મ (પાને ૪૧૦-૪૧૮) માં જ્યાર્ધ ગઈ છે

(૫) ઉડિઆની વશાનલિ — નેપાળની માફક ઉડિઆના રાજગોની વશાનનિ પણ
 જગનાથ પુરીથી તાડપન ઉપર લખેલી મળી આવી છે એમાં યુધિરિંગવી લખને આજ સુધીના
 ઉડિઆના ગજગોની નામાવનિ તથા દરેકનો રાજ્ય-સમય આપેનો છે પણ આની પણ
 એની જ રિધતિ છે, જેવી નેપાળની સ્વાવનિની છે તેવી દાખના તરીકે, પ્રસિદ્ધ જગનાથનુ
 મહિં બાધરાની હમીકત જ તપાગીએ પ્રાચીન તત્ત્વલેખાદિ ઉપરથી માવમ પડે છે કે,
 જગનાથનુ મહિં જે અત્યારે હયાન છે તે, ગગારની રાજ્ય અનતવર્મ ચોગમે બધાન્યુ
 હનુ પરનુ ઉપગની સ્વાવનિમાં તે મહિંના બાધનાર તરીકે, તેનાથી પાચમા રાજ્ય અનત
 બીમદેવને લખેનો છે અનતવર્મ ચોગમેનો ગજ્યાબિષેક સ સ ૯૯૬ (નિ સ ૧૧૩૪-
 ઈ સ ૧૦૭૮) માં થયાનુ તેના તામ્રપત્ર ઉપરથી જણાવ છે પણ, ઉપરની વશાનનિમાં
 તેના ગજ્યનો પ્રારભ ઈ સ ૧૧૩૨ માં થયાનુ વખ્યુ છે ઈ સ ની બારમી સદીના
 આગળના ગજગોની નામાવનિ તો ઘણી અશુદ્ધ છે આ વશાનનિ હટર સાટેમે (*W W
 Hunter*) ના “ ઓરિસા ” (*Orissa*) નામના પુસ્તકના બીજા ભાગમાં (પાને
 ૧૮૪-૧૯૧ માં) છપાવી છે

(૬) ભાટોની વશાનલિઓ — ભાટ લોકો દરેક ગજવસની સપરપરા લખે છે,
 પણ તેમના પુસ્તકોને શિનાયેખ તામ્રપત્રાં ઉપરથી મળી આવતી જુદા જુદા રાજવસોની
 નામાવનિ સાથે મેળવતા, ઈ સ ની તેરમી સદી સુધીના નામોમાંથી ઘણા ઘોડા જ શુદ્ધ
 હોવાનો દાવો કરી શકે છે અને એક જ વરા સાથે સખધ ધરાનારા ભાટોના બે પુસ્તકો પણ
 પરસ્પર નથી મળતા આવતા શિરોડીના ચૌહાણ ગજગોના ભાટોના પુસ્તકમાં, એ વસની
 શરૂઆતથી તે છેક પ્રસિદ્ધ પૃથ્વીતાજ સુધી ૨૨૭ નામ છે અને જુદા ભાટોના પુસ્તકમાં
 (વશાનગર પ્રમાણે) ૧૭૭ છે, એમાંથી ફક્ત સાત જ નામ પરસ્પર મળે છે ભાટોની
 વશાનલિઓ ઈ સ ના તેરમા મેક્ક સુધીના ઇતિહાસને માટે ખાસ ઉપયોગી નથી કેમ કે,
 તે સમયની અગાઉના નામો ઉપરથી, ઘણા ખગ બનાવી નામો પણ તેમાં ભગઈ ગયા છે

(૭) પટ્ટાવલિઓ — જેનો દરેક ગજગના આચાર્યોની કમપરખગના પુસ્તકોને
 પટ્ટાવનિઓ કહે છે એમાં મહાનીર આખીથી લખને, તેમને ચર્ધ ગયાના સમય સુધીની
 (કાષ્ઠમાં, અત્યાર સુધીની) દરેક ગજગના આચાર્યોની નામાવનિ, તેમની જન્મ-સંવત, જન્મ—
 સ્થાન, દીદાની સનત, આચાર્યપદ મેળગ્યાની સવત તથા ધર્મમયાર આદિની દરીગત હોય છે
 આનાથી પણ, કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોની ગોઠ મળે છે આ પટ્ટાવનિઓ ઈ સ. ની
 દસમી સદીની પછી લખનામાં આવી હશે, એમ અનુમાન થાય છે

(૮) ભાપાના ઐતિહાસિક પુસ્તકો — સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત સિવાય હિંદી તથા
 તામિલ આદિ ભાષાઓમાં લખાએના કેટલાંક ઐતિહાસિક ગ્રંથ પણ મળે છે એમાંથી પણ
 કેટલીક ઐતિહાસિક હકીકત મળી આવે છે એવા પુસ્તકોમાંથી નીચે લખેલા મુખ્ય છે

(૧) “ રત્નમાલા ” —હિંદી ભાષાના ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાં સૌથી ઉત્તમ “ રત્નમાલા ” છે ઈ સ ની ચૌદમી સદીની લગભગમાં કૃષ્ણ નામના કવિએ તે રચ્યું હતું એમાં ૧૦૮ રત્ન (અધ્યાય) હતા તેમાંથી માત્ર ૧૧ જ હજી સુધીમાં મળી આ-આ છે એમાં ગુજરાતના આવડાવચના રાજાઓની નામાવધિ તથા મૂળરાજ્યી ભીમદેવ (૨ જી) સુધીના સોલ્ધારી રાજાઓની કષ્ટકે કષ્ટકે હકીકત છે એના આઠ રત્નો, ગુજરાતી ભાષાતર સહિત, ગુજરાત વર્નાધ્યુવર મોસાઈનીએ પ્રગટ કર્યા છે

(૨) “ પૃથ્વીરાજરાસા ” —આમાં ચૌહાણ વચના પ્રતાપી રાજા પૃથ્વીરાજનો ઇતિહાસ મુખ્ય છે આ હિંદી (રાજસ્થાની) કાવ્ય, પૃથ્વીરાજના સમયમાં એટલે ઈ સ ની ચારમી સદીના અન્તમાં, ચઢ જરતઈ નામના ભાટે રચ્યું હતું, એમ કહેવાય છે પણ ખરેખરી રીતે તે તે સમયે રચાયું હોત તો “ પૃથ્વીરાજવિજય ” ની માફક ઇતિહાસને માટે તે અગત્યનું થાત પણ ચૌહાણોના પ્રાચીન શિવા—લેખ, તામ્રપત્ર તથા ‘ પૃથ્વીરાજવિજય ’ આદિ ઐતિહાસિક પુસ્તકોની સાથે તેને સરખાવી જોતા, એમાં આપેલી ચૌહાણોની વશાવનિ, ઐતિહાસિક હકીકત, અને સાન—સનતોની કૃત્રિમતા તરત જ જણાઈ આવે છે, એટલા માટે, મહારા અનુમાન પ્રમાણે, તે ઈ સ ની ૫-૬મી સદીની લગભગમાં રચાયું હોયું જોઈએ પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી નથી “ નાગરી ત્ર્યારિપ્તી સલા (ખનારસ) ” તરફથી તે છપાઈ ગયું છે

“ ખુમાન રાસા ” —આ હિન્દી કાવ્ય, ઈ ૩ ની સત્તરમી સદીમાં ઉદયપૂરના એક જૈન સાધુએ રચ્યું હતું એમાં મેવાડના પ્રસિદ્ધ રાજા ખુમાનનો ઇતિહાસ છે, જે ધણો-ખરો કશિપત છે પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે આ પુસ્તક ધણું જ થોડું ઉપયોગી છે હજી સુધી એ છપાયું જણાતું નથી

ઉપરનાં હિન્દી પુસ્તકો સિવાય વિસળદેવરાસા, હમ્મીરરાસા, રણુરાસા, રાયમલરાસા, રાજવિલાસ આદિ પુસ્તકો પણ મળી આ-આ છે પણ પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે તે વધુ મદદ કરી શકતા નથી

(૮) “ કવનવિ નાહપદ્મ ” —આ પુસ્તક તામિલ ભાષાનું એક ન્દાનકંઠ કાવ્ય છે ઈ સ ની સાતમી સદીની લગભગમાં પોદ્ધકિયન નામના કવિએ તે રચ્યું હતું એમાં ચૈન દેશના રાજા ચૈકલુ અને ચેગ (ગમવાદી, મૈસુર રાજ્યમાં) ના રાજા કલોકાદિ પોડેની વચ્ચેના કુદરુ (જેમાં ચેરનો રાજા ૩૬ પક ભો હતા) વર્ણન છે આ કાવ્ય ૪૩૭ અનુશ્લોકસહિત, “ ઇડિઅન-એટિકલેરી ” ના ૧૮ મા પુસ્તકમાં, પાને ૩૫૮ થી ૨૬૫ થી છપાઈ ગયું છે

(૫) “ કવિગુપ્ત પગ્ણી ” —ઈ ૪ ની અગીઆરમી સદીની આખરની લગભગમાં જન્મ લા નામના કવિએ, આ તામિલ કાવ્ય રચ્યું હતું એમાં ચૈન દેશના મોક્ષમી રાજા સોગુન નોન્ને (૧ થી) કવિગ દે. ૯૨નાની હકીકત છે એનો આગત ઇમેજ અનુવાદ

સાથે “ઇન્ડિયન એન્ટિકવેરી” ના પુસ્તક અંગીઆગ્રમામા પાને ૩૨૮ થી ૩૪૫ સુધી છપાયો છે

(૬) “વિક્રમ સોલનુલા” — ઈ સ ની બારમી સદીના પૂર્વાર્ધમા રચાયલા, આ તાલિમ કાવ્યમા, ચોલદેશ પર રાજ્ય કરનારા રાજા શેગત (ચેકલુ) ચોલથી વિક્રમ ચોલ સુધીના રાજાઓની નામાવલિ તથા વિક્રમ ચોલની સ્વારીનુ આબેહુળ વર્ણન છે એનો સારાશ ઈંગ્રિજી અનુવાદ સાથે “ઇન્ડિયન એન્ટિકવેરી” ના પુસ્તક બાવીસમા, પાને ૧૪૧ થી ૧૫૦ સુધીમા છપાઈ ગયો છે

(૭) “રાજ ગજનુલા” — આ પણ ઉપર કહેલા “વિક્રમ સોલનુલા” ની પદ્ધતિનુ કાવ્ય છે એમા ચોલદેશના સોલકી રાજા રાજરાજ (૨, બ) ની હકીકત છે આ કાવ્ય ઈ સ ની બારમી સદીમા રચાયુ હતુ હજુ સુધી એ છપાયુ નથી

ઉપલા ચારે (૪ થી ૭) તામિલ કાવ્યો, પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે ઉપયોગી છે

(૮) “કોંગુ દેશ રાજકલ” — આ પણ તામિલ ભાષાનુ પુસ્તક છે એમા કોંગુ-દેશ (ગંગાવાડી-મ્હેસુર રાજ્યમા) ના ગંગાવંશી રાજાઓની વંશાવલિ તથા તેમના રાજ્યનો સમય આપ્યો છે, જે ઘણાખરો કટિપત છે રાજાઓના નામોમાથી ઘણાખરો નામો મુદ્દ પળુ છે, તો પણ, પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે આ પુસ્તક ઘણુ ઉપયોગી નથી

આ ઉપર કહેલા સાધનો એટલે આપણે ત્યાંના પ્રાચીન પુસ્તકો ઉપરથી, ઈ સ ની ત્રીજી સદીથી લઈને મુસલમાનોને હાથે જુદા જુદા હિંદુ રાજ્યો અસ્ત પામ્યા, ત્યાં સુધીની, આ દેશના જુદા જુદા નિલાગે ઉપર ગળ્ય કરનાર અનેક રાજવંશોમાથી એકના માત્ર અણહિલવાડના ચાવડા અને સોલકિઓની જ વંશાવલિ પૂરેપૂરી મળી શકે છે તે સિવાય ખીજા કોઈની વંશાવલિ પૂરી રીતે મળતી નથી તેની જ રીતે, નથી મળતી ઈરિની, યુનાની, શક, કુપન (વર્ડ), દૂણુ આદિ નિદેશી વિજેતાઓની વંશાવલિ કે તેમના સમયથી ઇ ખાસ કાઈ વિશેષ હકીકત તો પણ, કેટલાએક રાજવંશોના પ્રાચીન ઇતિહાસમાથી ઘણી ખરી સહાયતા મળી શકે છે લોકોની ધાર્મિક તથા સામાજિક સ્થિતિ, તેમના રીતરીવાજ, વહેપાર, સાહિત્ય આદિ અનેક ઉપયોગી બાબતોની હકીકત પણ તેમાથી મળી શકે છે

(ખ) યુરોપ, ચીન, તિબેટ, અને સીલાનના તથા મુસલમાનોના ઇબ્નેલ્લા પ્રાચીન પુસ્તકો.

(અ) યુરોપ તરફના પ્રાચીન પુસ્તકો — ગ્રીસના સુવિખ્યાત ગાદશાહ સિઝરે (એલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટ) ઈ સ પૂર્વે ૩૩૭ મા હિંદુસ્તાન ઉપર ચ્હુમ્મઈ કરી હતી, તેની કથિણુ હકીકત આપણે ત્યાં લખાણથી નથી પણ, તેનો સચિસ્તર વૃત્તાત યુરોપિયન લેખકોના પુસ્તકોમાથી મળી શકે છે આપણા ઇતિહાસ સાથે સમય રાખતી ખીજી પણ કેટલીક વાતો તેમના પુસ્તકોમાથી મળી આવે છે આના પુસ્તકોમા નીચે લખેલાં વિદ્વાનોના પુસ્તકો મુખ્ય છે

અમરચંદ્રિ લા. ૧-૨-૩ ૨ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

(૧) હેરોડોટસ — પ્રસિદ્ધ ગ્રીક ઇતિહાસ-લેખક હેરોડોટસે, ઇતિહાસ સબધી મહોદ્દ પુસ્તક, ઈ સ પૂર્વે પાંચમા સદીમાં રચ્યું હતું એમાં ઈરાનના બાદશાહ દારા (૧ લા) એ, ઈ સ પૂર્વે ૫૦૦ ની લગભગમાં, હિંદુસ્તાન ઉપર ચડાઇ કરીને પશ્ચિમના પશ્ચિમ ભાગ પોતાને તામે ક્યોઈ હતો તેની હકીકત છે, અને તે સિવાય, આપણા ઇતિહાસ સાથે સમઘ ધરાવતી બીજી પણ કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોનો ઉત્તેજ એ પુસ્તકમાંથી મળી આવે છે એના લેખ ઉપરથી એમ પણ માન્ય પડે છે કે, આ દેશ તે વખતે ધણો જ ધનવાન હતો અને દારાના સામ્રાજ્યના ૨૦ પ્રાંતોમાંથી ફક્ત પશ્ચિમ પશ્ચિમની આવક મોનામાં આવતી હતી, બાકીના બધા પ્રાંતોની આદીમાં હેરોડોટસના પુસ્તકનું ઇંગ્રેજ ભાષાંતર છપાઈ ગયું છે

(૨) ટેસિઅસ (Ktesias) — ઈરાનના બાદશાહ આર્તક્ષેઝીઝ (Artaxerxes Memon) નો એ વેઘ હતો ઈ સ પૂર્વે ૪૦૦ ની લગભગમાં હિંદુસ્તાન વિષે " ઇડિકા " નામનું પુસ્તક લખ્યું હતું હજી સુધી એ મળી શકતું નથી તોપણ, ઈ સ ની નવમી સદીના મધ્યમાં ટ્રાદિમસ નામના વિદ્વાને એનો જે સંક્ષેપ ક્યોઈ હતો તે તથા અન્ય પ્રાચીન લેખકોએ, " ઇડિકા " નો જે ભાગ પોતાના પુસ્તકોમાં ઉતાર્યો છે, તે મળી આવ્યો છે એનું ઇંગ્રેજ ભાષાંતર મેક્રિન્ડલ (Mc Crindle) સાહેબે, " ઇડિઅન એ ટિક્કેરી " ના પુસ્તક ૧૦ ભાગો (પાને ૨૬૬ થી ૩૧૪ માં) છપાવ્યું છે એમાં એમણે ઘણી ખરી સાબળેની વાતો લખી છે, તેથી એ પુસ્તક ધણું ઉપયોગી નથી.

(૩) મેગેસ્થિનીઝ — સીરિઆના ગ્રીક પાંચાલ સેલ્યુકમે, મૌર્યનરી રાજ ચંદ્રગુપ્તના દરબારમાં, મેગેસ્થિનીઝ નામના વિદ્વાનને પોતાનો પ્રતિનિધી નીમ્યો હતો એણે પાટનપુત્ર (પટના) માં રહીને હિંદુસ્તાન વિષે " ઇડિકા " નામનું પુસ્તક ઈ સ પૂર્વે ચોથા સદીની આખરની લગભગમાં લખ્યું હતું આ દેશની તે વખતની સ્થિતિ જાણવાને માટે એ પુસ્તક ધણું અગત્યનું છે, પણ તે મળી શકતું નથી છતાં પણ, ત્હેનો થોડોક ભાગ પણ જે (અન્ય લેખકોએ પોતાના પુસ્તકોમાં ટાક્યો છે તે) મળી આવ્યો છે અને આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે તે ધણો જ ઉપયોગી છે તેનું હિંદી અને જાણીમાં ભાષાંતર થઈ ગયું છે

(૪ થી ૮) એરિઅન^૧, કટિઅસ^૨ ડક્સ^૩, પ્લુટાર્ક^૪, ડાયોડોરસ^૫, ટ્રાદિમસ — સિક્ક ૨૨ બાદશાહનો વૃત્તાંત ૧૯ બુદ્ધ બુદ્ધ વિદ્વાનોએ લખ્યો હતો એમના એ પુસ્તકોને આધારે, આ પાંચ ઇતિહાસ લેખકોએ, એની હિંદુસ્તાનની ચડાઇના હેવાલ લખ્યો છે આપણા ઇતિહાસને માટે એ પુસ્તકો ધણું અગત્યના છે અને તે મળી પણ શક્યા છે આ પાંચ વિદ્વાનોના પુસ્તકોમાં પણ, એરિઅનનું પુસ્તક સર્વાત્મ મનાય છે એરિઅને " ઇડિકા " નામનું હિંદુસ્તાન સબધીનું બીજું એક નહતું સરખું પુસ્તક પણ લખ્યું છે, અને તેય પણ ઉપયોગી છે મેક્રિન્ડલ સાહેબે, ઉપના પાંચ વિદ્વાનોના લખેલા સિક્ક ૨૨ની હિંદુસ્તાનની સ્વારીના વૃત્તાંતના

૧ ઈ સ ની બીજી સદીના મધ્યમાં ૨ સમય અનિશ્ચિત ૩ ઈ સ ની પહેલી સદીમાં ૪ ઈ સ પૂર્વે પહેલી સદીમાં

અંગ્રેજી ભાષાતર, “ધી ઈન્વેઝન ઓફ ઇડિઆ બાય એલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટ” નામના પુસ્તકમાં
છપાવ્યા છે

(૬) પેરિપ્લસ ઓફ ધી ઈન્ડિયન સીઃ—એક ગ્રીક વહેપારીએ (જેના
નામનો પત્તો નથી) ઈ. સ. ના ૧૬૦ના સૈકામાં આ પુસ્તક લખ્યું હતું એમાં હિન્દુસ્તાન સમગ્રી
કઈક કઈક હખીકત જોવામાં આવે છે ત્રયકર્તાએ હિન્દુસ્તાનના દરેક સમુદ્રતટનીયાના નરીદરો
એમ એ ઉપરથી માન્ય પડે છે એનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર મેન્ડેલ્સો સાહેબે “ઈન્ડિયન એટ્રિ-
કવેરી”ના પુસ્તક ૮ મામાં (પાને ૧૦૭ થી ૧૫૧ મા) છપાવ્યું છે

(૧૦) ટોલેમી—ઈ. સ. ની બીજી સદીની મધ્યમાં, ગ્રિસર દેશના એલેક્ઝાન્ડ્રિયા
નગરના ગ્રહેવારી, ગ્રીક પંડિત ટોલેમીએ ભૂગોળનું એક મોટું પુસ્તક લખ્યું હતું એમાં
હિન્દુસ્તાનના ટ્રેવાક નગરો, નદી આદિના નામ તથા તેના અક્ષાંસ વગેરે આપ્યા છે ક્ષત્રપ
વશના રાજ ચક્રન માનવાહન (આધ્રલૂસ) વર્ષી પુનુમાર્ગ આદિ તે વખતના રાજાઓના
નામોનો પણ એમાં ઉલ્લેખ છે તે પછી, તેણે એલેક્ઝાન્ડ્રિયામાં બેઠે બેઠે, મુસાફરો તથા ખના
સીઓદ્ધારા સાંભળેલી વાતો તથા પહેલાંના પુસ્તકોના આધાર પર, હિન્દુસ્તાનની ભૂગોળ રચી
હતી, તેથી તેણે નક્કી કરેલા ગ્યાનોમાં ધણો જરૂર પડે છે જે તેના લખ્યા પ્રમાણે નક્કી
તૈયાર કરવામાં આવે, તે મહાનદી સિંધામમાં, હિમાનદી તિબેટની ઉત્તરમાં, તથા ગંગાને ચીન
સુધી લઈ જવી પડે આમ જતાયે, એ પુસ્તકમાંથી આપણા ગ્રામીન ઇતિહાસને કઈક કઈક
મદદ મળી શકે છે આ પુસ્તકનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર મેન્ડેલ્સો સાહેબે “ઈન્ડિયન એટ્રિકવેરી”
ના પુસ્તક ૧૪ મામાં (પાને ૩૧૩ થી ૪૧૧ મા) છપાવ્યું છે

(૧૧) માર્કોપોલો—વેનિસનો પ્રસિદ્ધ મુસાફર માર્કોપોલો, ઈ. સ. ૧૨૬૪ ની લગ-
ભગમાં, દક્ષિણમાં આવેલો હતો તેના પ્રવાસના પુસ્તક (પુસ્તક ૨ જ) માંથી ત્યાંની જે
હખીકત મળે છે તે પણ ઉપયોગી છે, કેમકે, તેમાં તેણે પોતે જતો જે જોયેલું તે, દેશની સ્થિતિનું
વર્ણન લખ્યું છે તેના પ્રવાસના પુસ્તકનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર કર્નલ હેનરી યૂએ છપાવ્યું છે

(૧૨) નિકોલો ડી કાઈટી—ઈટાલીનો રહીસ નિકોલો ઈ. સ. ૧૪૨૦ ની લગભગમાં
વિજય નગરમાં રહ્યા હતા એણે તે નગરની તથા ત્યાંના રાજ દેવગજ (૨ જ)ની જે
હખીકત લખી છે તે, વિજયનગરના ચાલુકાના ઇતિહાસને માટે ઉપયોગી છે તેનું ઇંગ્રેજી
ભાષાતર રાબર્ટ મેવેન સાહેબે “એ ફર્ગોટન એમ્પાયર” નામના પુસ્તકમાં છપાવ્યું છે

(૧૩) ફર્નાઓ નનોઝ—આ પોર્ટુગીઝ ઇતિહાસ લેખકે, ઈ. સ. ની ૧૬ મી
સદીના પૂર્વાર્ધમાં, વિજયનગરના ચાલુકાના નાજ્યનો ઇતિહાસ લખ્યો હતો આ ઇતિહાસ, ત્યાંના
પ્રથમ રાજ્યચરિત્રના ઇતિહાસને માટે, ધણી સારી મદદ આપી શકે છે એનું ઇંગ્રેજી ભાષા-
તર, ઉપના “ફર્ગોટન એમ્પાયર” નામના પુસ્તકની છેતરે છપાવ્યું છે

* તે વખતે અફઝિના કિનારાની જવના બોનો મધુદ્ર નીલિચન ની (Erythrean Sea)ના
નામથી પ્રતિદ હતો

(૧૪) જુદા જુદા લેખકો — અત વખતપર, અને સુરાધિયન તેખાએ, પોતાના પુસ્તકમાં, આ દેશ અગ્ર્યન્ધી જે જે કઈ લખ્યું હતું તેનો અમદ્દ મેં ફિઝન રાહેને એમના “ એન્ટીગ્વિટી ઇન્ડિયા ઍન્ડ રિસ્ટાઇન્ડ બાય અધર કોન્સિડરેશન ” નામના ઇંગ્લિશ પુસ્તકમાં આં છે આ પુસ્તક પણ ઉપયોગી છે

ઉપર લખેલા સુરાધિયન વિદ્વાનોના પુસ્તકોમાં એમ ન્હાની આમી એ છે કે, એમાં લખેલા સ્થાન તથા પુરોના નામોમાંથી ઇટાલીનો બરોગર પતો મેળવવો, તે પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે

(આ) ચીનાઓના પુસ્તકો — ચીનમાં પ્રાચીન કાળથી જ, ઇતિહાસ લખવાનો પ્રથમ હોવાથી તેમને ત્યાંથી ઇતિહાસના અનેક પુસ્તકો મળી આવે છે તે ઉપરથી તથા મુમ્બઈ અર્થે હિન્દુસ્તાન આવેલા ચીના મુસાફરો પ્રવાસપુસ્તકો અને ત્યાંના ધર્મ (બાબ) ના પુસ્તકો ઉપરથી, આપણો આપણા ઇતિહાસ અગ્ર્યન્ધી જેટલી વિગતો મળી આવે છે

(૧) ઐતિહાસિક પુસ્તકો — ચીનના ઐતિહાસિક પુસ્તકો ઉપરથી મધ્ય એશિયામાં ગભ્ય કરનારી શક, કુપન (તુર્ક) અને હા આં જાનોની (જેમણે તે વખતે હિન્દુસ્તાન ઉપર પોતાનો અધિાર જમાવે હતો) વિસ્તારપૂર્વક હમીન મળી શકે છે અને તે સિવાય બીજી પણ કેટલીક ઐતિહાસિક મામલોના ઉપેક્ષ મળી આવે છે ચીનના ઇતિહાસ લખનારામાં પેલો પુણ્ય સુમાચિન હતો એ। પોતાનું પુસ્તક ઈ સ પૂર્વે ૧૦૦ ની લગભગમાં લખ્યું હતું એનું કૃત્ય લાખાનગર એમ ચવેન્નેન (*M. Chavannes*) નામના ફ્રેન્ચ વિદ્વાને કર્યું છે એ વિદ્વાને (જેમણે નામના કૃત્ય પુસ્તકમાં) ચીનના બીજા પણ ઐતિહાસિક પુસ્તકોનો મારાશ આપ્યો છે એસિઆટિક જર્નલ ” નામના ફ્રેન્ચ પેપરમાં પણ ચીનના ઐતિહાસિક પુસ્તકોને આધારે હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસ સાથે સમ્યક્ ધગવતા વિષયો પર કેટલાએક લેખો આપ્યા છે પણ તેમાંથી ઘણા ચોપાના જ ઈંગ્લેઝ લાખાંતર થયા

(૧) ફાહિયાન — પ્રસિદ્ધ ચીનો મુસાફર ફાહિયાન ઈ સ ૮૮ માં ચીનથી મુસાફરીએ નીકળ્યો હતો અને ગંગાની પામના પ્રદેશમાં તથા મીનોન વિગેરમાં ફરતો ફરતો ઈ સ ૪૧૪ માં તે ચીન પાછો ફર્યો હતો તે વખતે ઉત્તર હિન્દુસ્થાન (નર્મદાની ઉત્તરનો બધા પ્રદેશ) નો રાજા ચુમ્બરી ચન્દ્રચુમ્બ (૨ જે) હતો, જેનું પ્રસિદ્ધ ઉપનામ વિદ્યમા દિત્ય હતું ફાહિયાન, તેના ગભ્યમાં લગભગ એક વરસ રહ્યો હતો તેણે પોતાની મુસાફરીના “ ફોન્કોન્ગ ” નામના પુસ્તકમાં ચન્દ્રચુમ્બની મુખ્ય રાજધાની પાટલીપુત્ર (પટના) ની, ત્યાંના આંખાનગર આંત્રી તથા તેના વિસ્તૃત રાજ્યના તામાના વણા સ્થાનોની જે હમીકત આપી છે તે ઉપરથી એ રાજાના ગભ્યની રાષ્ટ્રવિક્રિયિતિ માન્ય પડી આવે છે એ પુસ્તકના બે ઇંગ્લેઝ લાખાંતરો આપ્યા છે તેમાં, પ્રોફેસર જેમ્સ લુગ્ગે (*James Lugg*) નું લાખાંતર ખાસ અગત્યનું

અમારા જીવનમાંની કેટલીક યાદગીરીઓ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન. જપની, મુબાઈ

(૩) સગયુન્ અને વ્હીસગ —આ બન્ને મુસાફરો ઈ સ ૫૧૮ ની લગભગમાં હિન્દુસ્તાન આ-આ હતા તહેમના મુસાફરીના પુસ્તકોમાંથી પણ, કેટલીક ઉપયોગની માહિતી મળી આવે છે એના ઈંગ્રેજ ભાષાતર, મેમ્યુઅલ બીય સાહેબે હુએનત્સાગના પ્રવાસના પુસ્તકના ઉપોદ્ધાનમાં જપા-આ છે

(૪) હુએનત્સાગ —પ્રસિદ્ધ ચીનો મુસાફર હુએનત્સાગ, ઈ સ ૬૨૯ અને ૬૪૫ની વચ્ચે, લગભગ આખું હિન્દુસ્તાન ફર્યો હતો જ્યાં જ્યાં તે ગયો હતો, ત્યાં ત્યાંની હુગી જત એણે પોતાના “ સી-યુ-કી ” નામના પ્રસિદ્ધ પુસ્તકમાં આપી છે તે વખતે આખા હિન્દુસ્તાનમાં બે રાજ્યો પ્રમુખ હતા—નર્મદાની ઉત્તરમાં કનોજનો વંશવંશી રાજા હર્ષ (હર્ષવર્ધન) અને દક્ષિણમાં સોનમી પુલકશી (૨ જો) આમાંથી હર્ષની સાથે તે કેટલાએક મહિના રહ્યો પણ હતો એ પુસ્તક ઉપરથી, તે વખતે આ દેશની સ્થિતિ, લોકોના રીતિરીવાજ, ધર્માચરણ આદિ અનેક ઉપયોગી બાનતો સિવાય, અરોક, કનિષ્ક, મિહિરગુપ્ત, હર્ષ (હર્ષવર્ધન) અને પુલકશી આ કેટલાક રાજાઓની, અનેક વિદ્વાનો તથા તહેમના પુસ્તકોની અને ઘણાએક રાજવંશોની હુગીકત મળે છે હિન્દુસ્તાનની પ્રાચીન ભૂગોળને માટે એનાથી વધારે ઉપયોગી પુસ્તક બીજું એક નથી આ કિંમતી પુસ્તકનું ઈંગ્રેજ ભાષાતર, મેમ્યુઅલ બીય સાહેબે, “ હુદિસ્ટ રેકર્ડ ઓફ ધી વેસ્ટર્ન વર્લ્ડ ” નામના પુસ્તકમાં બે વોલ્યુમમાં કર્યું છે અને વૉટર્સ (Watter's) નામના વિદ્વાને એ રિપે બે વોલ્યુમ બીજા બહાર પાડ્યા છે, જે ઘણા ઉત્તમ છે (Watter's on Yuan Chaung's Travels)

(૫) હુએનત્સાગનું જીવનચરિત્ર —હ હી તથા ચેનત્સાગ નામના બે અમરો (બૌદ્ધ સાધુઓ) એ મળીને ઉપનું હુએનત્સાગનું જીવનચરિત્ર લખ્યું છે એમાંથી હ હી તો એ (હુએનત્સાગ) નો શિષ્ય હતો આ પુસ્તક પણ આપણા ઇતિહાસ માટે ઘણું ઉપયોગી છે એનું ઇંગ્રેજ ભાષાતર મેમ્યુઅલ સાહેબે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે

(૬) ઇલ્સિંગ —આ ચીનો મુસાફર, ઈ સ ૬૭૧ થી ૬૯૫ સુધી, હિન્દુસ્તાનના કેટલાક ભાગો તથા મનાયા વિગેરે દ્વીપોમાં રહ્યો હતો એનું “ નન-હે-ચિ-કુઈ-ને કાયુઅન ” નામનું પુસ્તક, તે વખતના આપણે ત્યાંના બૌદ્ધોના ધર્માચરણનું જ્ઞાન મેળવવાને માટે અપૂર્વ છે, અને એમાંથી કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોની શોધ પણ મળે છે એનું ૩૪મું પ્રકરણ જેમાં, આપણે અહિંની પઠન—પાઠનસૈલીનું વર્ણન છે તે, જોના જેવું છે આ પુસ્તકનું ઈંગ્રેજ ભાષાતર જાપાની વિદ્વાન ટાકા કુસુએ જપા યુ છે

આ ઉપરના મુસાફરો સિવાય અનેક બીજા ચીના મુસાફરો પણ હિન્દુસ્તાન આ-આ હતા, જેમના નામ આદિનો ઉલેખ મળી આવે છે, પણ તહેમની મુસાફરી સમ્બંધીના પુસ્તકો હોના ન હોનાની કંઈ હકીકત મળી શકતી નથી

ચીનાઓના ધર્મ સમ્બન્ધી પુસ્તકો ઉપરથી, આપણે ત્યાંના અનેક પ્રાચીન પુસ્તકો, કે જે હજી અદિ નથી મળી શકતા, તેની ગોઠ મળે છે અને અનેક ધર્માચાર્યો તથા પ્રયત્નકર્તાઓની હાલત પણ મળી આવે છે તે સિવાય ઇતિહાસિક એવા ચીનાના નામ તથા સમય પણ મળી આવે છે કે, જેમણે ચીનમાં જઈને અનેક સરકારી પુસ્તકોના ત્યાંની ભાષામાં ભાષાંતર કર્યા હતા અથવા તો તે કામમાં સહાયતા કરી હતી આ બાબતમાં બનીન નેન્ઝો (*Bunyn Nanjo*) નું “ કેટલોગ ઓફ ધી બુદિસ્ટ લિપિટક ” નામનું પુસ્તક પણ ઉપયોગી છે

—અપૂર્ણ

મુંબઈ ઈલાકાની પહેલી કેળવણી પરિષદ.

લેખક — શ્રી હરસિદ્ધભાઈ વિશ્વભાઈ દિવેદિઆ એમ એ, એનએચ બી

મુંબઈ ઈલાકાની પહેલી કેળવણી પરિષદ મયા જુન માસની ત્રીસમી તથા જુનાઈની બીજી તારીખે શ્રી નારાયણરાવ અન્નાપરના પ્રમુખપદ નીચે મુંબઈ યુનિવર્સિટીના સર કાવ સહ જનરલ મેંબર મળી હતી આપણા ઈલાકાની કેળવણીની સ્થિતિ તથા જરૂરી આવેલો વિષે ચિંતાર કરી ઉપાયો યોજવાનો આ એક પ્રથમ પ્રયાસ હોવાથી આ પરિષદ કેટલું એક મહત્વ ધરાવે છે અને તેથી તેનું કામ કેના પ્રારંભ તથા કેટલે અંગે વ્યાવહારિક દષ્ટિ મિત્રથી સફળ થયું તે તપાસવાની જરૂર છે પ્રથમ સર નારાયણરાવના પ્રમુખ તરફેના ભાષણ વિષે જે સંદેહ કહીશું આની પરિપક્વતા પ્રમુખનું ભાષણ સૌથી મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે, કારણ કે તેમાં પરિષદનો હેતુ, તેમાં ચિંતાર કરનારા પ્રશ્નો, કાર્યપ્રદેશ વિગેરે વસ્તુઓના સિદ્ધાંતો તથા નિવેચનની આશા રાખવામાં આવે છે પરંતુ આ દષ્ટિમિત્રથી જોતા પ્રમુખનું ભાષણ કેટલેએક અત્યંત નિરાશાજનક જણાય છે ભાષણનો લગભગ અર્ધો ભાગ કેળવણીનો હેતુ, આશય તથા તેના માનસિક સ્વરૂપ વિષે સામાન્ય અને કેટલાએક તો સરમાન્ય વિચારોથી જ ભરેલો છે આમાંના કેટલાએક વિચારો જે કે ઉત્તમ પ્રકારના છે પરંતુ આવી પશ્ચિમના પ્રમુખ તરફેના ભાષણમાં અસ્થાને છે એમ લાગ્યા વિના મહેતુ નથી પ્રાથમિક કેળવણી, ઔદ્યોગિક શિક્ષણ, રાષ્ટ્રીય પદ્ધતિએ શિક્ષણકર્મની રચના, દેથી ભાષાઓ વડે શિક્ષણ આપવાની જરૂર, શિક્ષકોની સ્થિતિ સુધારવાના ઉપાયો વિગેરે આધુનિક સમયના કુટ પ્રશ્નો કે જે વિશેના વિવેચનની જ્વાળાવિક રીતે કેળવણી પરિષદના પ્રમુખના ભાષણમાં આશા રાખી શકાય તે વિષે કંઈ પણ નહીં કહેતા બાસ્તવભાવમાંથી આપણને શુભીખવાનું મળે છે સૂરોધમાં પૂર્વે શિક્ષણનું ધોરણ કેવું હતું, વિગેરે પ્રશ્નોનું ભાષણ નિવેચન કરનામાં પ્રમુખે વ્યાવહારિક દષ્ટિમિત્રથી નિષ્પન્નો વિવેક કર્યો હોય તેમ જણાયું નથી ખાસ કરીને પ્રાથમિક તથા ઔદ્યોગિક શિક્ષ

છુનો બહોળો વિસ્તાર કરના માટે સરકારે શી રીતે પ્રયત્ન કરવી જોઈએ તથા તેને સિદ્ધ કરવાને કેવા પ્રકારના ન્યાયહારિક પદના લેવા જોઈએ તે વિષે હેમણે દલીલપૂર્વક વિવેચન કર્યું જોઈતું હતું એમના ભાવણનો ધણોખરો ભાગ તો માન યુનિવર્સિટીની ઉચી કેળવણી વિષેના જ વિવેચનમાં ગયો છે આ વિવેચન જે કે ઉત્તમ પ્રકારનું નથી પરંતુ તેમાં કેટલીક સૂચનાઓ હેમણે બહુ નિઝપણે તથા અસરકારક ભાષામાં કરી છે તે બહુ સતો પતી વાત છે પ્રથમ હેમણે જણાવ્યું કે હિન્દુસ્થાનના સુવર્ણના શિક્ષણ માટે ધણેભાગે અહીં જ પોતાનું ઇનન ગુમરી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયા પછી પણ દેશના માનસિક તથા નૈતિક ઉત્થાપના મગીન કામ કરી શકે એવા હિન્દુસ્થાનના જ વતનીઓની શિક્ષકો તરિકે જરૂર છે આ એક અગત્યની સૂચના છે અને પ્રમુખે તેના ઉપર ન્યાયની રીતે ધણો ભાર મુક્યો છે હાલની સ્થિતિમાં ઇંગ્લાંડથી તાજા શ્રેણ્યોટો અહીં પ્રોફેસરો તરિકે આવી, માન જરૂરના સમય સુધી નોકરી કરી, ઉચ્ચ પક્ષિઓની માફકનું ઇવન ગાળી પાછાં જાય છે તે પદ્ધતિથી આપણા દેશના શિક્ષણને ધણું સહન કરવું પડે છે એમાં કંઈ પણ સન્દેહ નથી તેની માથે ગમે તેવો પણ ઇંગ્લાંડનો જ વતની કૉલેજમાં શીખવવાના ધણોખરો વિષયો સારી રીતે શીખવી શકે, એ જૂનાશરેવા મિયાગને, પ્રથમની સ્થિતિ ગમે તેમ હોય પરંતુ ઉચી કેળવણી પામેના હિન્દીઓની હાલની સ્થિતિ અને સખ્યા જોતા તો, મનમાંથી જેમ બને તેમ જલદી દૂર કરવાની જરૂર છે સર નારાયણરાવ ખરૂં કહે છે કે યુનિવર્સિટીના શિક્ષણની ઉચ્ચ કાર્પસિદ્ધિને નામે ગમે તેવા ઇંગ્લીશ પ્રોફેસરોનો બચાવ થાય છે તે તદ્દન ગેરન્યાયની છે અને જે આના પ્રકારની સિદ્ધિ મેળવવી હોય તો હિન્દુસ્થાનના વિદ્વાનોને જ કૉલેજોમાં મોટી જગ્યાઓ આપવાથી બની શકશે આ સગન્ધી તેઓએ એક વિચાર બહુ અસરકારક રીતે મુક્યો હતો કે મી એમ્પરલેઈનના જેવા પ્રમાણે ઇંગ્લિશ હિન્દુસ્થાનમાં પોતાના ઉત્તમમાં ઉત્તમ માણસો મોકલના જોઈએ પરંતુ તે ઉત્તમ માણસો જ્યાં હેમણી જરૂર હોય ત્યાં જ મોકલના જોઈએ અને નહિ કે હિન્દુસ્થાનના ઉત્તમ માણસોને દૂર રાખીને હેમણે મદ્યે મોકલવા તેઓએ ભાગ મુકીને જણાવ્યું હતું કે કેળવણી ખાતામાં વધે ભાગે યુરોપીયનો માટે ઇંગ્લીશીયન સરનીસ તથા દેશીઓ માટે પ્રેરીન્ડીયન સર્વિસ એ બે ક્રમોને બે આતોની માફક એક બીજાથી જુદા જ રાખવામાં આવ્યા છે તે પદ્ધતિ યુનિવર્સિટી શિક્ષણના હિતને ખાતર કાળી નાખવી જોઈએ એવું રીતે જોતા આ પ્રશ્નને લગતી ચર્ચા પ્રમુખના ભાવણનો ઉત્તમ ભાગ છે

યુનિવર્સિટીઓના કાયવાહ વિષે આનંદા, કેળવણી ખાતાની બહારના પુરોષોને હાથે યુનિવર્સિટીના કાર્યવાહ થવાથી શિક્ષણની ઉચ્ચતા ઓછી થાય છે એ દીકાનો હેમણે ન્યાયની અને અસરકારક જગાળ આપ્યો હતો હેમણે જણાવ્યું કે સાધારણ રીતે બીજા દેશમાં કેળવણીની સંસ્થાઓમાં તે ખાતાના વિદ્વાનોના મત પ્રમાણે શિક્ષણના પ્રશ્નોનું નિરાકરણ થાય છે પરંતુ આપણા દેશમાં વસ્તુસ્થિતિ જુદી છે ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો સગ

એક જ પ્રજાના રોય છે પરન્તુ અહીં વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોનો મોટો ભાગ જુદી પ્રજાઓનો બનેલો છે અને માત્ર કંઈજ શિવાય વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો વચ્ચેનો સમન્ધ બંધુ ઓછો હોય છે આમ હોવાથી તેઓ એક બીજાના મન મદમજી રહ્યા નથી અને તેની સાથે કેળવણેલા હિન્દીઓમા એ ભય ઉપજ થયો છે કે સરકારની રાજ્યનીતિ ઉચી કેળવણીના વિસ્તારની નિષેધ છે આ કારણોને લીધે એવી એક વ્યાજ્ઞી માન્યતા ઉત્પન્ન થઈ છે કે આપણી યુનિવર્સિટીઓમા કેળવણી ખાતાના અમલદારોની સત્તા એટલે જે શેડિંગ વિદ્યાર્થીઓની ખરી જરૂરીયાતો સ્વમજી રહે નહિ ત્હવા તથા ઉચી કેળવણીના વિસ્તારની વિરૂદ્ધ વિચારવાળા અમલદારોની સત્તા આની સ્થિતિમા યુનિવર્સિટીના કાર્યવાહકમા હાથ નાખવા માટે કેળવણી ખાતાની ખુદારના મીનઅમલદારો હિન્દીઓ આતુર હોય તો તેમા તેઓનો કંઈ હોય નથી અને આમ થવાથી જે યુનિવર્સિટીઓના પ્રશ્નોને રાજ્યીય રૂપ અપાતુ હોય તો તે માટે માત્ર તેઓ એકલા જ જવાબદાર નથી જે હિન્દી રાજકીય પુરોગોને યુનિવર્સિટીના કાર્યવાહકમાંથી દૂર કરવાની જરૂર રહેય તો જે પૂરોગોઓને શિમલુના પ્રદેશમા પોતાને સર્વદ માની પોતાની જાણ મદાગ રાજ્યીય પ્રશ્નોમા અમુક વનસ્તુ ધરાવતા રોય તેઓને પણ દૂર કરવાની સરખી જ જરૂર છે

સર નારાયણરાવના આ વિચારો જેટલા નિઃસ્વર છે તેટલા જ સત્ય છે પોતાની કેળવણીની પદ્ધતિ પસંદ કરવાનો હક પ્રથમ હિન્દીઓનો પોતાનો જ છે અને આપણા યુવકોનું શિક્ષણ કયા ધોરણે અને કેવા વિષયોનું હોવું જોઈએ તે માત્ર સરકારી અમલદારોએ નહિ પરન્તુ સુખ્યત્વે કરીને આપણા કેળવણેલા વર્ગો કે જે આપણા યુવકોની જરૂરીયાતો તથા હિતોઓ વધારે સારી રીતે સ્વમજી રહે છે તેઓએ નક્કી કરવાનું છે તેટલા માટે જ યુનિવર્સિટીઓની સીનેટોના સભાસદોની મોગી સખ્યા એજ્યુકેટો તથા બીજા જાહેર સંસ્થાઓએ યુગી કહાજની જોઈએ અને આ કોન્ફરન્સે તે મતનમો કરાવ પસાર કર્યો છે તે આનન્દની વાત છે તેની સાથે બીજા પણ આનન્દની વાત એ છે કે ના વાઈસરોયની ઘરેભારી કામગીરીના કેળવણી ખાતાના હાનના સભાસદ સર શરર નેર સીનેટના બધારણમા આવી ચુકાયેલા સભાસદોની મામુમતિ દાખવ મરવા તરફ વળી ધગવે છે અને તે દિશામા તહેમલે એક વાહનારિક પગતુ પણ નીધું છે નની પદના યુનિવર્સિટીના બધારણ માટે જે અમતોષકારક ખરડો અર દારકાર્દ બટનરે પ્રથમ તૈયાર કર્યો હતો તેને તપાસના માટે નીમાયેલી સીનેટ કમીટીમાંથી હમણા જ તે તદ્દન નવા જ રૂપમા બહાર આવ્યો છે અને પ્રથમના ખરડામા જ્યારે ચાળીસથી સાઠ સુધીના સભાસદોમાંથી માત્ર બાર જ સભાસદોની ચુટણી કરવા માટેની મૂચના હતી ત્યારે આ સુધારેના ખરડામા સાઠથી પનોતે સુધીના સભાસદોમા પચાસ જેટલા સભાસદો યુગી કહાજનો હક આપવાની મૂચના થયેલી છે આ એક ધણો સતોષકારક દરકાર છે અને આશા છે કે જ્યારે બીજા જેવા પદાત પ્રાન્તમા આ હક આપવાની જરૂર જણાય છે ત્યારે બીજા યુનિવર્સિટીઓમા તો ચુટાયેલા સભાસદોનું તેથી પણ વધારે પ્રમાણ દાખવ કરવાની જરૂર સરકારો જણાવે

ઉંચી કેળવણીના વિસ્તાર સમઘી પણ પ્રમુખે ટકુ પણ સાર વિવેચન કર્યું હતુ યુનિવર્સિટીનુ દિત ચાહવાનો મનો કરનારાઓમાના કેટલાએકોનુ કહેવુ એમ છે કે ઉંચી કેળવણીની ઉચ્ચતા સાચના માટે વિસ્તાર વધારવાની જરૂર નથી અને આનુ શિક્ષણ લેનારઓની સખ્યા જો ઓછી હશે તો જ તે શિક્ષણ અમકારક થશે આવુ માનનારાઓ જમે તો અગત્યના પણ કેળવણીના કાર્પને ધણો ધકો પેસાડે છે અનમત મુનિવર્સિટીઓએ શિક્ષણનુ ધાડ ઉચુ ધોરણ રાખવાની જરૂર છે અને ઉચ્ચ પ્રાન્તની વિદ્વાતા ઉત્પન્ન કરવાને આશય રાખવો જોઈએ પરન્તુ આના શિક્ષણનો વિસ્તાર સત્રુમિત કર્યાથી જ એ વસ્તુ સાધ્ય થઈ શકે તેમ છે એમ ધારના માટે તો કષ પણ વ્યાજબી કારણ જણાવુ નથી હિંદુસ્તાનની હાલની સ્થિતિમા તો, પ્રમુખે કહ્યુ તેમ, શિક્ષણની ઉચ્ચતાને નામે તેના વિસ્તારનો ભોગ આપનાનો ભય રહે છે અને અનુલન પ્રમાણે તેવુ પરિણામ એ જ ઉત્પન્ન થાય છે કે આ પે વસ્તુઓનો કહેનાતો વિરોધ ફરજવામા નથી ઉચ્ચતા જળનાતી કે નથી વિસ્તાર મેળવી શકાતો

કૉન્ફરન્સે પસાર કરેલા કરાવ વિષે થોડુ કહેનાની જરૂર છે ધણાખરા કૉન્ફરન્સમા અને છે તેમ આમા પણ છ કપાકના ટુકા સમયમા લગલગ વીસ કરાવો પસાર કરવાના હોનાથી અગત્યના વિષયોની મોખ ચર્ચા થઈ રમી નટોતી અને જે ચર્ચા થઈ હતી તેમા પણ શિક્ષણના વિષયમા અનુલની વિદ્વાનો કરતા આ વિષયમા બહારથી ગ્સ લેનારાઓ નો વધારે ભાગ હોનાથી કેટલીએક નખત વ્યાહવાગિક સચનાઓને બદલે માત્ર સામાન્ય ટીકાઓ તથા વિવેચનો થયા હતા આવા કૉન્ફરન્સોના તેવુ સાધ્ય કરના માટે હેના કરાવો વ્યાહવાગિક દલિમિન્દુથી સારી પેડે ચચાઈને પછી પમા થરા જોઈએ અને તે તેટલા માટે સિવણ સમન્ધી શાન તથા અનુલન ધરાનનાગઓની વધારે મોગી સખ્યાએ તેમા ભાગ લેવો જોઈએ તેમ જ ચર્ચા જેમ અને તેમ સપૂર્ણ થરા માટે અમયનો સકોચ ગખવો જોઈએ નહિ

કૉન્ફરન્સે પસાર કરેલા કરાવોમા અગત્યના કરાવો નીચેના હતા યુનિવર્સિટીની સીનેટના બધારણુમા સુદારેના તત્વની મગીત બહુમતિ રાખવા તથા મીનેટની સત્તા વધારવા વિષે, મુખર્મી ન કમા કલેજે વધારના માટેની સમવેડા કરવા સાર સરકારને વિનનિ કરવા વિષે કેળવણી ખાતાની મન્ડીયન તથા પ્રોવીન્સીયન સમીક્ષના હમે વચ્ચેનો બેલ્કાન ફર કરવાની જરૂર વિષે બી એ ના અબનાસકમમા દેલી લાપાને એક ઐનિક નિયમ તરિકે સ્થાન આપવાની જરૂરીયાત વિષે, મુખર્મી સહેરમા પ્રાયમિક નિકાણુ ફરજિયાત તથા મફત કરવાની જરૂર વિષે દરેક જાના મુખ્ય સહેરમા ઓર્ગીઓ માટે એક હામિતુય તથા મુખર્મી સિવો માટે એક આર્ટસ કલેજ તથા એક મેડીકન કલેજ સ્થાપનાની જરૂર વિષે, પ્રાયમિક કેળવણીનો વિસ્તાર તથા શિક્ષકોના પગાર વિગેરેની સ્થિતિ સુધારવાની જરૂર વિષે, વિદ્યાર્થીઓને તેમા હાજર ન રહેના માટે મુખર્મી સરકારે હાનમા કાદેના ટુકમની વિરુદ્ધ કૉન્ફરન્સે મત દર્શાવવા વિષે, મેટીકયુલેશનની પરીક્ષામા અગ્રેજ શિનાયના સવાન પગાના જોઈએ, બાથમા આપનાની મરજ પ્રમાણે છુટ આપનાની જરૂર વિષે અને

ઇલાકાની ભુદી ભુદી ભાષાઓ પ્રમાણે ભુદી ભુદી યુનિવર્સિટીઓ સ્થાપવાના પ્રશ્ન સમ્બન્ધી વિચાર કરવાને એક કમીટી નીમના રિપે

આમાના કેટલાએક દરવેશોમાં થોડી ધણી ચર્ચા થઈ હતી ખાસ કરીને ખી એના અભ્યાસક્રમમાં દેશી ભાષાને એનિઝક વિષય તરિકે દાખલ કરના માટેના, મેટ્રીક્યુલેશનના સવાનપત્રોના દેવી ભાષામાં જવાબો આપવાની છૂટ આપવાના તથા દેવી ભાષાઓ પ્રમાણે પાઠ્ય યુનિવર્સિટીઓ સ્થાપવાની જરૂર વિષેના હંગામો ઉપર ચારી ચર્ચા થના પામી હતી યુનિવર્સિટીના શિક્ષણમાં દેશી ભાષાઓના ધ્યાન વિષે શિક્ષણના અનુભવી વિદ્વાનોમાં પણ ધણો મતભેદ છે એક તરફથી વિદ્યાર્થીઓની સગવડ તથા સરળતા ઉપર ભાર મુકવામાં આવે છે બીજી તરફથી હાલની પરિસ્થિતિમાં અગ્રેજી ભાષા તથા સાહિત્ય ઉપર કાણ મેળ વડાની આવશ્યકતા ધ્યાનમાં લેવાને કહેવામાં આવે છે એક તરફથી રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિમિત્રુથી દેશી ભાષાઓ માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવા માટેની જરૂર જણાવવામાં આવે છે બીજી તરફથી ઉચ્ચ સાહિત્યના શિક્ષણમાં આવેા હેતુ અસ્થાને ગણી અગ્રેજી સાહિત્યના વિગાળ ક્ષેત્રમાંથી જ્ઞાન મેળવવા માટે તે ભાષાનો પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર માનવામાં આવે છે ગમે તેમ હોય પરન્તુ આ પ્રશ્નના નિરાકરણમાં એવું તો ખાસ ધ્યાન ગમવાની જરૂર છે કે આપણી દેવી ભાષાઓનું સાહિત્ય સમૃદ્ધ કરવાની ધણી જરૂર છે અને જો તે જરૂર સ્વીકારીએ તો ખાસ કરીને ઉચ્ચ કેળવણી પામેના પુરુષોમાં તહેને માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાની આવશ્યકતા છે ગ્રજવાતી સાહિત્યની હાલ એમ મોગી ખામી એ છે કે આપણા સારા મેળુઓટા હજી એ તરફ પરાઈમુખ દોનાથી ધણે ભાગે જે કઈ વખાય છે તે સાધારણ પકિતનું જ હોય છે આ ણિધિ આપણા સારાસાગ વિદ્વાનો જેઓ હાલ ધણે ભાગે અગ્રેજીમાં જ રખે છે તેઓ દેશી ભાષામાં રમ લેના થતે ત્યારે દુર થશે આની સાથે વિદ્યાર્થીઓના દૃષ્ટિમિત્રુથી એટલું પણ યા રાખવાની જરૂર છે કે હાલના માટે શિક્ષણ ક્રમમાં આવેા એક વિષય ફરજિયાત વિષય તરિકે ઉમેરવેા તે હેમના વધી પડેલા ભારમાં પણ વધારો કરવા જેવું છે ઉત્તમ રીતિ એ જ ■ કે અગ્રેજીનું શિખણ ફરજિયાત રાખ્યા ઉપરાંત દેશી ભાષાના સાહિત્યને એમ એનિઝક વિષય તરિકે ખીન્ને જે કોઈ વિષય તહના જેટલો જ લગભગ ભારે હોય તહેના બદલામાં ઉમેરવેા જોઈએ

એકદર રીતે જોના કાં ફરસનું કામ જો કે બધી રીતે રતેહમનું ગણી શકાય નહિ પરન્તુ આ વિશામાં એક પ્રથમ પ્રયાસ તરિકે ગણુના તહેને નિરથક તો ન જ ગણી શકાય ટેટાએક મુધારાવધારાઓ વડે તેના લાવિખના કામ માટે સારી આશા રાખી શકાય નેમ છે અને આપણે ઇચ્છીશું કે આપણા ઇલાકાના શિક્ષણ-પ્રદેશમાં વ્યાવહારિક અનુભવ તથા જ્ઞાન ધરાવના પુરોની સહાનુક્રિતિથી આ મગ્થા હવે પછી શિક્ષણના પ્રશ્નો સમ્બન્ધી સગળ જાહેર મત ઉમ્મત્ર કરી સરકારની રાજ્યનીતિ તથા પદ્ધતિ ઉપર ઇષ્ટ અસર મરવામાં ફતેહ મનું નીકળે

હમારાં જીવનસાધ્ય.

લેખક — રા હનુભાઈ અગાલા / દસાઈ, એવ એમ એસ, (નેશનલ)

હમારા જીવનના પ્રિય સાધ્ય સનાતન હિન્દુમા રે

હમારા હિન્દુમા રે હમારા જીવન

પૂન અને શુભ નીન સમૃત્તિ

જીવનપોષક ઉલ્લસ સમ્રતી

મયોજી — જીવનમા ધોળી કરી સુ-ઉદ્ધારણા રે

હમારા હિન્દુમા રે હમારા જીવનના

સમાજ — ને — ચક્તિમત મેવા

ધર્મ જીવન સન્યાસ સાધના

દશગન્ધુની મેવા હિન્દુ એ જ પ્રભુ ઉપાસના રે

હમારા હિન્દુમા રે હમારા જીવનના

સન અર્પણે માતૃભાવના

એ જ હિન્દીની જીવનસાધના

હોય હિન્દુ મુસલ્માન પારસી જાતના રે

હમારા હિન્દુમા રે હમારા જીવનના

સ્વમાન — સ્વામ્ય — સ્વત્રતાની

નિશ્ચયન્યુતા — સમાનતાની

નીરર્જના કરી હિન્દુમા હિન્દી જીવન જમાવવા રે

હમારા હિન્દુમા રે હમારા જીવનના

હિન્દુ ભૂમિ છે હિન્દી અથ

રાજસભા હિન્દીની યાથે

સવનિયત શાસન સકાન્તિ એ જ સત્ય છે સાધના રે

હમારા હિન્દુમા રે હમારા જીવનના

પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ એ

આત્મ — લલ સાયુજ્ય સિદ્ધિ એ

આધ્યાત્મિક — વર્ણવક — જીવન એ જ હિન્દીની

સાવના રે હમારા હિન્દુમા રે

હમારા જીવનના પ્રિય સાધ્ય સનાતન હિન્દુમા રે

કૌલેજીઅન

(ચાલુ વાર્તા.)

વેખક — ગ. ભોગીન્દ્રરાવ રતનવાવ દિવેદિઆ, બી એ

(અનુવાદાન ૫૪ ૩૪૪ થી)

પ્રમુખ ૬ મુ

Most like a step-dame or a dowager

Long withering out a young man's revenue

પિતા શરૂનાન ગુજરી ગયા તે વખતે બીજા સગાંદાનામા શાન્તિનાનના કામ અને શાન્તિનાનના મોટા માતી આનવામા, છોમ્મને આશ્વાસન આપવામા અને અમે છીએ પછી તમારે શુ છે મટેરામા મુખ્ય હતા ધનાઢ્ય કાકાએ સગાને ગ્રામ્યાસ્ત કરી કે ખેતર વગેરે વેચી નાખી શાન્તિની માએ અને છોકરાએ મજાની બેગા રહેવું શાન્તિએ અભ્યાસ છોડેા અને શાન્તિને પરણાવશે પસ્તાનરો પોતે અને તેમણે કુટુંબનુ ગોરપકુ સાચવું આ દરખાસ્ત ગાન્તિને અને એની જુદિશાગી માને ચી નહી ગોર એટલે ગુર-વિદ્યાન શાસ્ત્રનુ રદસ્ત મમજનાર ધૃષ્ટિ અને મનુષ્ય નચે અમનચ રખાનાર એ નિચાર જતા રહેના માથા છ એવા વિદ્યાન આપણે જેમને ગોર કહીએ છીએ તેમા હોતા નથી અને ધરકીમુરથી દાળ બરાનર એ ન્યાય એ ગોરયજમાનને એક બીજા માટે માન જ હોતું નથી હવે તો ગોર એટને મારે માટે અનમરે ખાઈ જનાર, બે પૈસા લઈ જનાર અને કામ કરી જનાર ગોરને માન જ નહી વુતાથી વાત અને સાક્ષણ છે, છે ખાઈ ભય એ જ નિચાર બ્રાહ્મણે જ કેટલી કિંમત કરી જોઈએ અને ધમની કેટલીક રૂઢી કરવાથી પુણ્ય થાય છે એ સારારો મુધરેના કુટુંબોમા પણ અમજક ન બેમ હતા તો બ્રહ્મજોતી ખાખાવીખી થાત વગી વજમાનહતિથી આત્મશ્રદ્ધા અને આત્મપ્રતિદાને હવે હાની છે એમ શાન્તિ સમજતો અને ન્યા મુધી નહાડ વાતા જ આજ માને ત્યાથી સીવુ મળવાતુ છે, આની રૂઢી કરવાની છે, ફનાણા બાઈના બાપનુ સમચરી છે અને શ્રદ્ધ છે એમ થાય ત્યા સૂધી ખાવાની, આત્મોત્તરિ કરવાના ઈન્જા જ થતી નથી શાન્તિલાને આ કારણથી ધનાઢ્ય કાકાને ધમીને ના પાડી અને આ ઉપગત કામ એકના હતા, સિથિન વૃત્તિનાજો હતા એટલે ત્યા ન જવું એ શાન્તિની માને શ્રેયસ્કર લાગ્યું કાકા સીસાઈને ચા પા ગયા અને પાકપડોશીએ શાન્તિ અને તેની માને ઈપકો પણ આપ્યો

શાન્તિનુ બીજુ કુટુંબીજન મોગા માધી હતા આ મોગા માધી મોધગમા જ રહેતા ચકરનાવથી નમે મોટા હતા અને દેસાઈગીરીને પરખ્યા હતા ખેતરો ધરો અને આગા વગેરે પુકડા હવે દેસાઈનુ જનન મામડામા જતુ અને ખેડુતોને કનકવામા ને આ તનાગી અને પેના મામનતમાને ખુશ રખનામા તેમજો બે પસા બેગા કર્યા પણ વધે વૃદ્ધ અને માતાજીના ભક્ત

દોષથી નવરાત્રીએ પાવાગઢ કાળમાં માતાએ જતા અને ત્યાં માતાજીની પ્રસાદીમાં પાછળ પડતા નહીં એના પરિણામે એ અચાનક ગુજરી ગયા અને નાના વહુ મોટા માત્રી સર્વ મીલકતના ધણીરણી થયા પિયરમાં ગરીબ લાઈ અને પેલો જન્મકુવારા મોટો ભાઈ હતો અને સાસરામાં કોઈ ન દોષ મોટા માત્રીનું ઘર મુર હવે ઘરના પારણાની સામે જ પેસના ધુધરીઓનાં દિવસો હતો અને એ એમની એક હતી સવારમાં ઉઠી પૂજામાં પડતા રૂપાના કંકારણ, રૂપાનો સામાન અને એમાં જ એથી ત્રણ ડવાક ચાલતા જેટલી કંકારણની ઝીંચો, રાખ, મહાદેવ—માળા મળે તે બધું કંકારણની અખ્યામાં નધારે કરતું મોટા માત્રીએ એક વૃદ્ધ માલાણી રાખી હતી આ માલાણી હેતકાર મોટા માત્રીની પણ સાસુ જેની અર્ધ મર્દ હતી વરતી કુચીઓ, સમાવહાર્યાની વાતો, અને ન્યાનની ગીતો હેતકાર જાણે મોટા માત્રીને ન પૂછ્યું દોષ તો ચાને પણ હેતકારથી ધાતુ કોઈ ચીજ લઈ જાય તો ખીજ વાર એનો ટાટીયો ટાળ્યો જ છે રથયાત્રામાં શ્રાવણમાંસના હીડિયામાં આ બે જતા—પુલમણી ભરાવતા મુખીયાજીને બે પૈસા આપના કોઈ કોઈ વાર મહારાજની પધરામણી કરાવતા અને ભજનમણી પણ એસાડાતા આમ મોટા માત્રી ગામના મોટા માત્રી થયા હતા પોતાની ગરીબ બહેનનું બગડ્યું એટલે મોટા માત્રીને લાગી આવ્યું અને બને તો બધાને નહીં તો નાના છોકરાને લઈ જવા તેમજો નિશ્ચય કયો આ પ્રમાણે શાન્તિલાવના બે નાના ભાઈ બહેનને મોટા માત્રી પોતાને ત્યાં લઈ ગયા અને જતા જતા બહેનને કહેતા ગયા કે “તું જરાયે ટ્રિકર કરીશ નહીં શાન્તિને મ્હોનરલીપ નહીં મળે તો જરૂર નથી લે આ સો રૂપીઆ ભણવાના બીજા બેઈએ સો તે મગાવજો આવની લાખી કે દુખી રત્નમાં શાન્તિ બે દહાડા મારે ત્યાં રહી જશે મારે એના વિના કાણુ છે ?” આ કહેતા એકમાત્ર પેલી ઉજળી આંખુ હતું અને દુખી બહેન આગળ હેલુ ખાલી કરતા મ્હેલુ દ્રવ્યો પણ આ વખતે હેતકાર ન હોતી અને હેતકારને કોઈતુ મો ગમતુ નહિ બે છોકરને લઈ મોટા માત્રી પોતાને ત્યાં ગયા લીલાધર ચાર વિસ શાન્તિ પાસે આવ્યો હમણા હમણામાં શાન્તિને અભ્યાસનો કપડાગો આવતો થયો હતો, ચોપડીયો ટેકો દેતો હતો અને જ્યાં લીલાધર કોનેજની આવતી પરીક્ષા, યુનિવર્સિટીમાં મેળવરાતી મેલરશીયો અને કનસેની વાતો કરતો ત્યારે શાન્તિને એમ જ થતુ કે ભણીને પણ પાઠી નોકરી કે કમાનાનું જ ને ? માત્રીના પૈસા આપણા છે પછી શા માટે મ્હેનત કરતી ? વળી નિધાનો ઉભરા આવતો અને પૈસા કરતા શાનની કિંમત વધતી અને કોનેજમાં જઈ ઉપની રેડ લેના દરાવો કરતો લીલાધર શાન્તિના મનની સ્થિતિ સમજી શક્યો નહીં અને મુજો જ રહ્યો.

મોટા માત્રી બન્ને છોકરાને લઈ તો ગયા—જોગ જલ્મ ખાવાનું, મોડું ઉઠવાનું, ફાવે તેટલું રમવાનું અને વાવવાનું નામ નહિ, એમ છોકરાનું જીવન જતું ઘર આગળ વહેતા ઉઠનારને અને નિયમિત રહેનારને શરૂઆતમાં તો આ ન ગમ્યું પણ મૂન છોડશ એટલે એમને તો બધુવાનું મધુ એ પીઝ પતી અને ગમવાખાનાનું મળ્યું એટલે મ્વર્ગે મળ્યું હેતકાર અને મોટા

મારી છોકરીને હીંચકે બેસાડી બેનાની પટાલી ધરની વાતો જાણી તેના મોટા મારીનું વરન્ડો-ક-હીંચકા એ બોરે બે વાળાથી પાચ ત્રણ સૂધી અને રાતના આથી અગીઆ સૂધી ત્રીસનો ચોરો હતો નવી ઓકિલવળીના હિમાયતીનો હોમ નાસ કે વાયતશુદ્ધ એ ન હોતુ પણ પાસપાસી નાનગતની મુખ્ય વે રીને આધેડ સોભાગ્યવતી કે વિધવા સ્ત્રીઓ આવતી અને જે ખમરો પત્રોમા કે માણુમોના મગજમા ન હોય તે ખમરો આરતી, ચર્ચા થતી અને જન્મેન્ટ અપાતા યુજ્જરાનમા જ ની પણ સર્વ દેશમા આના મોટા માળીઓના સ્ત્રીઓ આને છે અને એમની ચર્ચા, એમની ચચાના વિષયો અને એમના ફગવો સાબળ્યા પડી સ્ત્રીઓને રાજકીય, સામાજિક ચતનત્વતા ન આપની નેડે એઓ કેપોરેશન લેજરનેડીન કાઉન્સીન સેનીટરીબોર્ડ લોકનબોર્ડ કે પાનમેન્ટમા એમના લાયક નથી એતુ કહેના નિકળનાગ અસભરિત કે યુનાન પતિપત્નીની મિલ્લસ વાતોથી માગી જનસેવામા દના ર, નિરાહ મૃત્યુ નિન્દાની સર્વ વાતો થતી અને શાન્તિનાનના લાઈમ્હેનો એ સૌ સાબળતા અને નનાઈ પામતા એમને ઘેર નિયમ હતો કે ખીજ મળવા આવે એને ડાંડરાએ ઉડી જતુ જ જોઈએ અને ઠાકરા દેખતા અમુક વાતો થાય જ નહિ આથી ઉનડુ મોટા મારીને ત્યા રનન્ડીપણુ હતુ ભાઈમ્હેનમા મ્હેન સમલુ હતી અને એલે આ મધી રાન નાન્તિનાનને લખી શાન્તિનાનને મીળજ ગયો પણ મોગ માશીને શુ કરતુ ? એમનો કોથ એ નાળમ માતાનો કોથ જ જોઈએ ! પોતે કોનેજીઅન પૂર કડી લે અને પોતે દેકાજે પડે ત્યા સૂધી નભારતુ જોઈએ પણ એમ કરતા મે નાના લાઈમ્હેન ઉપર ખસામ અકાર પડ કે તેનુ કેમ ?

મોટા મારીને નખુની એક છોમ્મી હતી આ છોમ્મી મોગી હતી, મામાને બહાની હતી અને લાડીની હતી મદિનામા વીસ દાડા મામી પામે નહેતી અને એની તો કાણુ જાણે પણ એની માની આખ લાખીના પેમા ઉપર હતી આ છોમ્મી બણી નહેતી-લગતી પણ નહેતી ગામમા આગ ચોપડી બણી ઉડી ગઈ હતી ચતુર ઓગરમાવળીના ગરબા મ્હાંડે રાખતી નવગર-ગોરામાં ચનામા જતી, ગાતી, મુટતી અને લતી જેટલા દેવ એટલાને પૂજતી અને મામીના મનથી એ ધર્મિ અને જગી હતી ચનામા બેસાડી દોષ તો દાજ એગી બતાર મતારીની રમત નેના જન ચોખા ચીના ચોખો એણે કે માયુ ખજનાજે જેથી ખાનાગના લાણામા વાળ આવે જ ખીલગીમાં એક જાગે મીક જુની જાય તો ખીજે ન્હાંડે સાકનો રધાર નાજે આ રિથિની હતી મોગ માશી અને એમની નજ ની મરજી એડી હતી કે આ છોકરીનુ જે શાન્તિ જો થાય તો દુધમાં આ લાગે અને જ્યાર જ્યાર પ્રસંગ પડતો ત્યારે ત્યારે મારીને આટનુ કરી આપવા અને આખ આગળ કન્યાતાનનો લાવો તેવા કહેવા ચુમ્તી હી મોટા મારીને આ જોડુ ગમ્મુ હતું અને એવા માટે જ નાતિ તો પામે રાખવાનો નિચા હતો એટલામા ખમર આ યા કે કોનેજમા કેક યુજ્જરાતી કે યા બજે છે અને શાન્તિ એની સાથે પરજુનુ છે શાન્તિ ચીડીઓ લખે છે પ્રોફેસરોને અને એના માયાપને ખમર પડી છે, વોરે રગેરે વધારેથી રાત ઉડી શાન્તિને ચારપાય વિમતી રજ પનાની હતી અને એમા એ આનસનો હતો એટલે મોટા મારીએ

પેર ન જતા અહીં જ રહેવા આગ્રહ કર્યો અને એમા લખ્યું કે મ્હે ત્હારે માટે કાઈ કાઈ અશ્વ
 એ સાલળી છે પણુ માનની નથી ત્યાંથી આવનારા કહે છે કે ઈંગ્રેજ લાલુનારા અને કૉલેજમા
 મુખાઈમા રહેનારા સ્વચ્છદી જહુ ચર્ચાળ્ય છે તારી મામા કાઈ અકલ્પ નથી નાનપણથી
 લાડ લડાયા છે મારી પાસે રહો હત તો ખબર પડત બે છોકરા પણુ બગડી ગયા છે ગતાગમ
 તો છે જ નહી નારા બાપ તો ગોરપદુ જ કરી બહુતા હતા મુખાઈ લલુવા મોકલવા જ નરી
 નાત વત તો નમજો જ નરી મ સાલળ્યું છે કે તમારી કૉલેજમા કાંઈ છોકરો ગુજરાતી
 છોકરી છે તેની સાથે તારે પરણવું છે પણુ એ આપણુ કામ નહી ખબરદાર જો એવું કર્યું તો
 હુ મારી મીલકતમાંથી પાઈ નહી આપુ પેલો હિન્દુ પારસીને પરણ્યો તેમ તારે મડમ લાવવી
 હશે તારે માટે મારી નજુલની છોકરી તૈયાર છે આ શિયાળામા લગન કરી નાખીશુ તુ ચાર
 દિવસ આવી જ છોકરી ઘર ઉપાડી લે એવી છે અને મત-અપવાસ કરે એવી છે એ તમારી
 મુખાઈની મડમદીઓ પેટે ઉઘી એડીના છુટ, પુલેથી બાપના પોયકા-માથે ફૂલ પાડેલા વાળ,
 આપુ શરીર દેખાય એના જીભા સાણુ પહેરી મીટિંગમા જાય એમ નથી સમજ્યો ? માટે એવા
 વાઈ વિચાર હોય તો ઝાઝી નાખજો, નહિ તો લણુતુ મૂકાવી દેવુ પડશે અને મારી રાતી પાઈની
 આતા ગખીશ નહી હુ તો ઝવિત ક્રિયા કરી કારીની યાત્રા કરી ઉરાડી દષ્ટા” શાન્તિલાખને
 કાગળ પહોંચ્યો-વામ્મો અને અદરની નવીનવી હકીકત જણી એને ખેદ થયો અને ક્રોધ થયો
 મૂળ તો નાના ભાઈપ્પેનની ફરિયાદ હતી જ તેમા આ કાગળથી તો હદ જ વળી હમેશના શાન્ત
 શાન્તિનો મિત્રજ હાથ ન રહ્યો અને માને ઘેર પૂછાયા વિના જ પત્ર લખી નાખ્યો

“ પૂજ્ય મોટા માંથી,

તમારો પત્ર મળ્યો. આપો જ પત્ર હું થોડા દિવસ ઉપર લખવાનો હતો પણુ વડિલને કોણ
 લખે કરી કુજો રહ્યો અને લાગે છે કે જ્યાં સુધી હેતકોર તમારી હજુરીમથુ છે અને
 અને સવાર સાજ સ્ત્રીઓની કાઉન્સિલ ભરાય છે ત્યાં સુધી તમારો ઉદાર નથી કે તે સાથે મારો
 પણુ નથી મારા નાના ભાઈપ્પેન તમારે ત્યાં છે તમે નિશાળે જવું જોઈએ માટે મોકલ્યો છે
 જ્યાં તમે એમને તમારા સ્ત્રીવર્ગની તાલીમ આપો છો એ દીવગીરી મારે ત્યાં કાંઈની નિ દા કરતાં
 શિખ્યા નથી તે જ તમે એમના દેખતા બીજાની નિ દા કરો અમે તેવી વાતો કરો અને અમારા
 જ માતપિતાનું હલકુ બોલો એ કેમ કેમ ખમાય ! માટે આ પત્ર વાચતા જ એમને અમારે ઘેર
 મોકલી દેજો ”

“ બાપી તમે મારા કાગળમા જે બીજી વાતો લખી તે જાણી દિલગીર થયો છુ ને અને તો મારે
 ત્યાં તમારે ન આવવું એમ થાય છે સાત તમે મોટા છો એટલે જ વિચાર આવે છે મારી મામા
 અકલ્પ નથી ને મારા પિતા ગોરપદુ કરી બહુતા હતા તે દશે પણુ એ પવિત્ર વાપના તોલે બીજું
 કાંઈ આવે એમ નથી મારા પિતાએ વર્ષ ૭ થા હોત તો મારે કાંઈની અરજ ન પડત હું કાંઈ બીજી
 ગુજરાતજુને પરણવાનો છુ કે પારસજુને એ કહેનારુ નામ લખ્યો હું કેવો છુ એ મ્હારા
 પ્રોફેસરો જાણે છે એટલે બીજાની અને પગવા નથી બાકી જેની આથે તમે મને પરણાવવા ધારો છો

એ છદની અસંગ હોય તોયે મારે તેને પરણુ જ નથી તમારા મનથી નહુદ અને પ્લેનનો સમઘ બાધવો હશે પણ મને એ પાલવે એમ નથી મારે એ છોકરી જોઈ એ નહી એને બુ આવડતુ હશે પણ માર તો ભનભૂતી મારી સાથે વાગે એવી કન્યા જોઈએ, કૂટતા આનંદે એવી નહી મારે તો મારા સાજેમદિ અને માગ બન્ધુઓની સેના કરે એવી કન્યા જોઈએ, નહી તે તમારા સ્ત્રીવર્ગની કાઉન્સનમા બેસી ચોવટ કરે એવી મારે તો મારી સાથે હરેફરે અને ધરનવસ્થા કરી મહેમાનની પરાણાગ્રત કરે એવી કન્યા જોઈએ છીએ, નહિ કે મોગી લાજ કાઠી નોક સાથે તડાકા મારેને માગ સુપ્રસિદ્ધ દેશનાધવને ધરમા છે કે નહીં, એટલે જનન આપવામા પણ પાપ માને એવી મારે તો મહાત્મા ગાંધી કે સ્વામી રામતીર્થની દિવ્ય કથામા ભાગ લેતી કન્યા જોઈએ છીએ, નહીં કે મદિરેમદિરે ભટકતી અને જે-જે કરતી મુખીયાણા ફટકા ખાતી ।”

આ પત્ર પહોચ્યો અને મોટા માલી હેતકેરના ચઢવેના વાઘણુ થયા એ છોકગ્નિ હાથ ને હાન મોકવાવી દીધા અને શાન્તિનુ નામ ના લેનાના સોગમ લીવા પણ છોકરા ગયા તે રાતરે મોટા મારી એકલા પચા ને રોયા, હાય હાય બા ખારકા પોતાના ચતા હોય તો પોતાના કાણુ માગે ? મે શાન્તિને ક્યા મી-ઓ ? એ તે છોકરો છે । એ તો અજબ છે ! એના વિના કેમ ગમશે કરી, પોતાનો એકનો એક છોકરો ગયો હોય તેમ ખૂબ રોયા

પ્રકરણ ૧૦ મુ

ફીરપ

નિશાળમા અને કૌલેજમા રજા ન હોય ત્યારે જૂદા જૂદા ધર્મના જૂદી શાંતિના અને જૂદાજૂદા દેશના વિદ્યાર્થીઓ અને તેમા પણ હૉરટેનમા રહેતા હોય તો એટલા તો સમ્પન્ધમા આવે છે કે એકબીજા વિના પાછને ધડી પણ ન ચાલે પરંતુ રજામા કે કૉનેજ છોડી જાય પડી ઓળખના જ નથી કૌલેજ અને નિશાળ એ બે જ બન્ધુભાન, પ્રભુપ્રેમ સિખવાન; તેમજ ખિલનના સાધન પણ છે, પણ દુર્ભાગે આપણે ત્યા એ વિકસાવવાનો ધર્મ નથી બળવતા મા આપ કે નથી બળવતા શિક્ષકો નિશાળમા કે કૉલેજમા એકાદ વિદ્યાર્થી ગેરહાજર રહેતો હોય, એ સમ્પત માદગીમા છે એમ ખબર હોય ત્તા કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને એના અગનના મિત્ર સિવાય—કોઈ પણ શિક્ષક કે પ્રૉફેસરને એની ખબર કહવા પ્રેરણા થતી નથી એ પ્રભુ પ્રેમ મનુષ્યપ્રેમ મીશનરીઓમા જ દેખાય છે અને આપણા દેશમા ફરીને પ્રભુ વસાવવો હોય તો બાલકોમા એ પ્રેમ ખીલવવાની ઓછી આનસ્યકતા નથી

નંદનન કૌલેજના વિદ્યાર્થીઓમા આની નામથી કોઈ ઉત્તેજતી હતી જતા વધતી જતી શાંતિવા નિશાળો, હૉરટેનો અને હિન્ની ઉત્તેજિતમા આપણુ શ્રેય છે એ વાન ધ્યાનમા રાખ્યા વિના જાહાનમમા જાય હિન્દ પણ આપણી ન્યાત-તેમા પણ આતિક ગોમનકની વાત રિશેષ, એટલે જે એકના થતી જોઈએ તે થતી નહી.

નંદનન કૌલેજના વિદ્યાર્થીઓ રજામા ફરી આ-આ કોઈક ખીયારા ધરની બહાર નીકળી રોકતા ન હોતા કોઈક પોતાના અગર કુટુંબના મવાડમા પચા હતા કોઈ લેમમા સહેવ કરી ઈન્ડિયની ઉત્તેજિતો ઇતિહાસ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ, રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આપ્યા હતા અને કેટલાક કુટુંબપીડામાંથી છૂટ્યા ન હોતા આવી ઉનદુ બેદરકાર રતનના નીચળના અને વડીન અગાધ નુ સમજે એમ માનનારા મુખી હતા રત્ન પડતા જ માથાપતે અને બેરીઝોકનને મળ્યા નહીં મળ્યા કરી પહેનેથી જગમે કાનમાં તાપ્તિયા 'આજ મ્હારે કુમસ જનુ છે ત્યાથી પાનાગ જઈને આજુ જઈશ' એટલું જણાવી આપ્યા જતા અને રત્ન પૂરી થયા આવે વિરેન્ની ખાનર અને પૈસા લેવાની ખાતર આની પાછા કોલેજમાં આપ્યા જતા મિયાગ જદ્દ અગાધ માથાપો કક્કસની બીજી, ડોડમે છેડેડે કગતા સુમાઈ બેની રહતા અને પાપડોરી આગળ હૃદય ઉધાડતા

આના વિદ્યાર્થીઓમાં આપણા ઉદ્દેશનાય એક હતા મર્યાદામાં તો મામડાઓમાં ફરી આપ્યા પણ મુબારક ખિના માર્ક સ્થળે રૂમ્બુ નહીં અને મુબારક આપ્યા નૈનનત કોલેજની રેમીડેન્સીમાં આ ફેરી રહેવાની જગ્યાએ મરજી નહોતી તે રેમીડેન્સીમાં રહેવું એ વાધમિલને પાજશમાં પૂરના વ્યવસ્થાર છે એમ માનતા રેમીડેન્સીની પદ્ધતિ જ બારી નાખી નોંધે એ પ્રભુએ માલુમતે અછત આપી છ પડી એના ઉપર અકુલ સા માટે નોંધે એ અનુનથી શરીર અને શુદ્ધિ ખીનતા અટક છે એટલે આ વખતે એમણે જા તો ધગ આગળ જા તો સાગ લતામાં મુબારકમાં મદાન રાખી વાચનાસુનાની વ્યવસ્થા ત્યા જગાવું ધાર્યું હતું રત્નમાં પાઠના ભાગમાં વળી કોલેજ ઉડડમે ને વળી ધ્યાનીતો બળદીયો જોડમે માટે જેટલી મહેન મરાય તેટલી મારી લેના નિશ્ચય કર્યો ઉદ્દેશનાન આમ શુદ્ધિનાથી દતો છતાં એ પોતાને ગોખમે, રાનડે, શેકસ પીઅર અને ગેડમ્ડન માનતો એટલું જ નહીં પણ એના માથાપતે પણ એમ જ હતું કે પરમેશ્વરે શુદ્ધિનો ઈન્કારો ઉપદેશનાલને જ આપ્યો છે અને કોલેજમાં પહેલા રહેને એટલું જ નહીં પણ પડીથી હિન્દુસ્તાનમાં પ્રથમ પુરુષ ગણાશે-રાબરદરનારમાં માન પામશે અને મોટા માણસ થશે રત્ન પૂરી થયા આની અને મહાવક્ત્રીની બેટરી પામે એક સુદર દવાવાળું મકાન માતપિતાને સમજાવી ગમ્યું અને યુરોપીઅન ફર્મને એમાં યોગ્ય ફરનીયર નવો લારી ગોમવા ઓડર આપ્યો મદાનની જગા-મદાનનો રંગ અને પૂંછગરમ, સ્વીર્પીગરમ અને રુડીયો જોંધ પોતે જ આશ્રય પામ્યો સાથા આપણા લોકમાં કાર્ડશોપ જ ન મળે પૈસા તો થાય પણ શુ સરસ ટેસ્ટથી ગોઠવ્યું છે વાયનુ-સુનુ અહીં જ ગમે સુર ભરેલી સેતરજીઓ-તકતા-અમીપિ-અવ્યકતા મેજલેમ્પ વગેરે જોતા એમ જ થાય કે આ વિદ્યાર્થીના મકાન કગતા કોર્ડ રાજમહેલનો ભાગ છે ઉદ્દેશનાન આ મકાનમાં ગતના નાટકમાંથી આવી સતો-કોર્ડ નાર હાર્મોનીયમ તો કોઈ વાર મતાર લેતો ત્યારે એ અર્ગસુખમાં હોય એમ ધારતો

રત્ન પૂરી થઈ અને વિદ્યાર્થીઓ આવવા માડ્યા જેમને પોતાની વ્યવસ્થા કરવાની હતી, હજી ઈર્મના પૈસાનું ડેગણું નહોતું-ક્યા રહેવું એ નક્કી નહોતું એ બીચારા ચાર દિવસ અગાઉ આની રખડતા અને આશાનિરાશા થતા ખિન્ન થતા જેઓ તૈયાર લાણે ખાનાના હતા તે તો રત્નને ડેન્ડેલિસે જ આવવાના હતા રત્ન ઉધડી ને તે દિવસે વિદ્યાર્થીઓના ઝોના ને ઝોના આવના લાગ્યા, મુજગત, કાઠીયાનાડ, કન્નડ અને દક્ષિણના વિદ્યાર્થીઓ ગાડીમાંથી ઉતરતા હસાહસ

કરતા હતા. જ્યેષ્ઠા આવેના નવા આનંદના ભાવાના કામના ને મિયા ઉપાડી રેસીડે સીની કમમા ઉપાડી બારણા મધ કરી પૂગ ગાવા બીજી કૉલેજના પણ આ કૉલેજમા નવા આનંદ અનુભવ પોતાના ઓળખીતા સાથે કરતા, પરાણે દસના અને મુગા મુગા કરતા ગાડીમા મારનાડીને બના થો, ગુજરાતી ભાષાને 'પેનો'ને 'વ્યા'ની રીક મરકરી કરી, નાનીયાની ચટપી હીંડ ઉડાવી, એમ વાતો કરતા ગતરે પક્ષીઓ પોતપોતાના માળામા બેસે તેમ સૌ સૌને ઢેંઢે પશ્ચા અને નજો ધર જ નથી—યાન જ નથી તેમ પાછા એક થઈ ગયા અને નવી દુનિયાના નવા નિયમોમા આન્યા

બીજી દિવસે સવારે જ્યેષ્ઠને રૂમ ન હોતી મળી તેઓ કલાર્ક પાસે ઉપરાઉપરી ધક્કા ખારા માગ્યા અને કનાક ઠંડે કાળજે 'અરજીના ન બગ પ્રમાણે મળશે' એટલે જ જનામ આપતો પગદેગમા રહેનાના જગા હોય નહીત્યારે બીજાને યેરભણુના રહેણુ એમા રી મુરકેશી છે, એ બીજાને ન સમજાય પિનાયતમા કુટુંબોમા પૈસા આપી વિદ્યાર્થીઓ રહે છે પણ ત્યા એની સર્વ સગ સચવાન છે, અરેખ રખાય છે ને સુખ મળે છે આપણુ દેશમા પૈસા લેવાતા નથી અને સગા નહાનાનો અગર ન્યાતીનો વિદ્યાર્થી ધગમા રાખ્યો એટલે વગર પગારનો ગરકુન કે નોકર એને બજાનાનુ છે માટે ખાનાપીનાની અભ્યાસની અનુકૂળતા કરી આપરી તો આઘી રહી પણ વખત સગ ખાનાનુ તો મળે જ નહી, અભ્યાસ શાન્તિથી થાય એની જગા અપાય નહી પરીક્ષાના દિવસમા પણ આ કર, કીકાને હાંડતરે ત્યા લઈ જા મગમગમાની શાક રોજ ત્યારે વાનનુ, બાની સાથે દેરે જગે, આ બધુ પેના વિદ્યાર્થીને જ કરનાનુ કારણ એને મધુકરી મળે છે માટે !

શાન્તિએ પોતાની રૂમ ઉપાડી લીલાધર સાથે જ હતો અને સાફ કરાની અને અન્દર પુગતો કાચ વગેરે ગોઠવ્યા નાની બહેનનો બરેનો 'વ દે માતરમ્' નો તકતો બારણા સામે ટાંચે. શનડે, ગોખને, દાદાબાઇ ટો મટાય અને સરસ્વતીની સુન્દર છબીઓ અને સરકૂત ઇમેજ મૂરોના પ્લેકાર્ડ ઉપાત જળપાની ચીની અને હિન્દુના સહિસૌંદર્યના ધુરન્ધર ચિત્ર કારોની ચિત્રો ટાંચ્યા હતા સામાન્ય રીતે શાન્તિનાની રૂમ જ બીજા ગુજરાતી વિદ્યાર્થીનુ કેન્દ્રસ્થાન હતુ અને કપાકો ને કનાકા સુધી કૉલેજનો વખત પૂરા થયા પછી સૌ બેસતા ચાહપાણી પીનાતા અને પ્રોફેસરો વિદ્યાર્થી ક્રિકેટ અભ્યાસ અને અગત મીડી ટીકા થતી આજ સૌ મજા બેડી હતી પણ બધાના જીવ તાળવે ચોખ્યા હતા આનની કાલે દસ વાગ્યે કૉલેજની પરીક્ષાનુ પરિણામ બહાર પડનાનુ હતુ ક્રીસ્ટીયન ડૉનરશીપ નહી થયાની હતી અને અન્દર અન્દર હરિશર્ધ આનતી હતી

બહાણુ વાયુ, કનગમા સાથે જમરા બેમ અને હસાહસ એક જ યાળીમાથી બીજાની યાળીમાં પુરી નખાતા વાળીયા કાલ્લજની જગતાથપુરી હતી અને આર્પન બ્રધરનુ જે કરી ફગેત થાય તે જ કામ સમીન જાનિબેલો બેંફ કૉલેજ રેસીડેન્સીમા આમ જાનુ કરી અગર ખૂતી રીતે દૂર થતો હતો. હસ વાગ્યા અને ઘટની સાથે જ હૃદયમા ધબકારા થયા જમરામા ઉતાવળ થઈ અને વહેલો હુ પરિણામ જોઈ આવુની હરિશર્ધ ચાની ખમીસ

કોઈના બદલે કોઈનું પહેરાણું જેના આ-આ તેના બૂટ સ્વીપ અને ટોપી પણ એ જ પ્રમાણે જેમના હુગડા ગયા હતા તે જવાને એક પગે થયા હતા પણ પહરી જનાગને ગાળો દેતા બિચારા રેસીડેન્સી કચબના છત્રમા જ ઉભા ગયા

ફીરીપ કરતાએ કોંચેઈની ર્ડૉનરલીપ માટે અને નામે આ-આ હતા ર્ડૉનરલીપ કોલેજ પરીક્ષામા સહિથી પહેલો આવે તેને જ મળતી એટલે એ કોલે મળે છે, એ જાણવા વિદ્યાર્થીઓ ઉત્સુક હતા શાન્તિએ ફીરીપની અરજ કરી હતી પણ ખીજા ધણા ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ હતા અને તેમણે મોટમોટાની વગ લીધી હતી ર્ડૉનરલીપની તો શાન્તિને આશા જ નહોતી ર્ડૉનરલીપ પચીસ રૂપીઆની હતી શાન્તિને એટલું જ હતું કે ફીરીપ મળે તો ઠાકામાલીનું મોં ઉઘડાવવું ન પડે

સાડાદશ થતા જ કચાર્કની રૂમ પાસે વિદ્યાર્થીઓનું ટોળું મળ્યું ગભીર રહેતે કચાર્ક જામ ક્યેં જતો હતો અને પટાવાળાને સળંગને ખંદાર કાઢવા રહેતો કચાર્ક નામ ટાઇપ કરતો તે વખતે વિદ્યાર્થીઓ હાથના ચાળાથી કાઈક કાઈક અટકળ કરતા લાગ્યા કાઈ કહે ફરફુનનું તો કાઈ કહે ઉગ્રનાન-ગાઈ મીસ મહેતાનું નામ દે તો કાઈ શાન્તિનું શાન્તિનું નામ ર્ડૉનરલીપ ખાતે એકે દીધું કે હસાહમ આવી ઉગ્રનાન જાતે આ-આ હતા અને એ ર્ડૉનરલીપ મને જ મળવી જોઈએ એમ ખાતરી માની-કોટ ખમીસના કોનર સમા કરતો બૂટની ધૂળ સાફ કરતો, અડકડ ને અડકડ ફરતો, ટાઇપ થઈ ગયું-સીપાર્કએ કાગળ પાળીયા ઉપર ચોડ્યા અને પટાવાળો ખંદાર ગેલેરીમા ચૂકતા જાય છે લા તો એના ઉપર વિદ્યાર્થીઓ તૂટી પડ્યા માડમાડ ગેલેરીમા પાટીયું ચૂકાયું અને વિદ્યાર્થીઓએ બમ પાડી ફીરીપ કેલનનાનને-ર્ડૉનરલીપ શાન્તિલાનને શાન્તિલાનને ર્ડૉનરલીપ એટલા જ સજ્જ ઉગ્રનાવના મોમાથી નીચ્ચા અને એ વખતે એનું હૃદય, એની આખો જોઈ હતો કદાચ શાન્તિનાનનું ખૂન જગત એમ લાગે લીલાધર એકદમ દોડ્યો રરતામા માળી સાથે અથડાયો-રેસીડેન્સીના તાલના ત્રણનણ પુગથીયા ચડ્યો- કોણુ ઉતરે છે તેનું લાભ ન હોતું ને શાન્તિ પામે જઈ એણે એને એવો તો ઘાબડ્યો કે ખીચારો શાન્તિ ચાકી ગયો ર્ડૉનરલીપ કોન્સેચુલેનાન અરવા બૂને છે ! ફીરીપ હશે ! ના ર્ડૉનરલીપ સાબાણ ટાશ આન ઘેર તાર કશ

—અપૂર્ણ

શુભ પ્રસંગ

નમીઅદારને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રસંગમાં
મોજાઓની મરે ચીએ ગાયે એકાદ મનહર અને
પ્રકાર પદ્મયુગ અગત્યની જગ્યા ગેકે છે. તે પદ્મ
મુખ્યત્વે ફરીને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમાર
માનીતુ પદ્મયુગ

ધનામ

રૂ. ૧૦૦.

ઓટો મોહિનીની
ખુશખો ચાલ દીપક
ટકતી નથી એમ સા
બીત ફગી આપનારને
ઉપનુ ધનામ આપ
વામાં આવશે

ઓટો મોહિની.

સલા ખગા કુટુંબોમાં
નજરે પડે છે.

ઓટો મોહિનીના માર ચાલ જ દીપા રૂમાલમાં નાખવાથી
તમાને અને તમારી આસપાસનાઓને ચાર દીવસ મુખી મનોહર ખુશખો
આપે છે તેથીજ તે તમાર અને તમારા મિત્ર મડળતુ માનીતુ છે.
મિમત રૂ. ૨ આના ૧૨ તથા આના આઠ

શેખીનીયા હેર ઓઈલ.

જો તમે બજાર હેર ઓઈલ વાપરતા અવગતા હો તો શેખીનીયા
હેર ઓઈલનો નમુનો મફત મગાવી તપાસી જુઓ અને પછી
તમે જ તેના વખાણ કરશો

(તમા આનાની ગીજી બીજાથી મુજો મફત)

મિમત બાઈલી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

જુમ્મા મસીદ—મુખાઈ.

નવું પુસ્તક ૧

નવું પુસ્તક ૧

મિ. ગાંધી

મળ પી છ લેખો

૧૫૫ ૧ દિવસવાર માટેની જાહેરાત, ૨૫૫ ૨ અવરોધ પી
વિમલ બાના ૨૫૫૫ અવરોધ

નવું પુસ્તક ૨

તેવાર છે ૨

પાંચ પ્રેમકથા.

૧૫૫ ૧ પ્રેમકથા માટે વાચનનો એક ઉત્તમ નમૂના છે

૧૫૫ ૨ મે દશ મે નર્મદાશીકા ૩ પોતા પી એ ૨૫૫૫ પી
અવરોધ ૩ ૦-૧-

નવું પુસ્તક ૩

નવું પુસ્તક ૩

૩

૧૫૫ ૧ નમનના નમનના ૫ ગાંધી

નિર્મુલકશી અને સદ્ગુણકશી

તથા અ ય લેખો

૧૫૫ ૨ ૦-૦ પોસ્ટેજ નહીં

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકસેલર્સ, પ્રિન્સિપલ સ્કૅલર, મુબાઈ નં ૨

દશદિવસના મહાન પ્રશ્નો ચર્ચેલી ત્રણ નવલકથાઓ

ચોગિની કુમારી

જીનન ચક્ર

૧૫૫૫

મનનાજી માનિયા તના માત્ર
મ પાંચે એ દોઢાવાન જીનનનાની જ
ચોધપ્રેમ દેખનાથી લખાયેલી આ નવન
આથી ૧૫૨ પ્રત સુપરિવીન ક વિનાના
એ પાઠ અતિ સુગમ ની છે બોલ અને
રમ અપ્રિયીત ર

પ્રિ ૧૪૦ પી પી પો ૩ ૧ નહીં

મુદ્રારક જીવનનું મિહાસલોકન
મુદ્રારક જીવનનો નાવો ચિતાર જ્ઞાતિ
મન્યાગેના બૂજ હેતુ અને માવની સ્થિતિ
દિદુ ૧૫૫ની ૮૨૨ બાના અને જીનન
અવરોધ અમેરિકામાં ભૂતા દિદીઓની જીવન
નુધારક શ્રીવિભાગનાના બેદનમ્મ વગેરે અનેક
બાળતા ચર્ચા ૭ ૫૫ મદીમા

પ્રિ ૧૪૦ પી પી પો ૩ ૧ નહીં

અવરોધ કે સમગ્રાન

આવ અવગાના ધેય અને પ્રિતિ ભારત, જીનની અમનના આ દાર મન તેમાથી
તેનુ ૨ ૧૫૫ ૧ જાનના દિદુમનના પ્રચાર અને જાપાનીઝ જીનનનુ રાષ્ટ્ર પરદેશ
માનનો પ્રશ્ન અને જ્ઞાતિ મરણ્યો વગેરે બાળતા ચર્ચા છે સીએએ ખાસ
વાચના વાચક છે અને સુખસિદ્ધિ દિદી એ કવિરત્ન આ સરોજની નૈનુના
એક આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપજાવી કાઢી છે

પ્રિ ૩ ૧-૮-૦

પી પી પા અવરોધ ૩ ૦-૧-૦

ત્રણ પુસ્તકો માંથી લગભગ પોસ્ટેજ પકડાવવાયે માત્ર

આયુન ટ્રેડિંગ કંપની, બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ, મુબાઈ, નં ૨

દિનું અને પાંચસી ભાગીના તહેવારો માટે ખાસ નવો માન
આપી રહ્યા છે.

મન પમન, નિલન બેઘડી બલી નલી કરે, પાતાની જાતને પણ ધન્ય
ના આપના અને ગાળામ કહેનાનવા મન થઈ આરે એવું કરવું હોય,
જે કનસ કડી ભાઈનારીના મમયમા સામે માવ વાપરી તમારી
ખરી મહેનતના પમા બચાવના હોય તો મુખ્યાની જાણીતી

તાજભાઈની કંપની

ગાંધી બહુ જ ઉંચી જાતના, અપ-દ-રે અને રકાઉ મુદ્દો બૂટ તથા
શુઝ તમને ત્યા જ મળશે. અધે ફૂગો અને જોરો પણ

તાજભાઈનાં બૂટ શુઝ

જોતા તમે ત્યા જ આંડો આપતો, સાહેબ !

કાફે મારકીટની બરાબર સામે

બાગીઆ મેન્શન્સમા

પેલી ગોળ રોકેસવાળી ભવ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે.

—મુખ્યા—

બાસ સ્ટોવ.

ધાસસેલી બળ, પણ નામ નહીં મેસ નહીં, અનાજ નહીં,
કંઠાળો નહીં પચ્ચ કરવો ન પડે, ધાસ્તી નહીં અને એક બાળક પણ
ચલાવી શકે એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ અગન-તા આવે છે, એ
ચૂલો જડ જોડ જોડો. આલે હજારો કુટુંબો તે ચૂલો નાપત્રી વાહવા
ગાય છે, અને ઘરનું મુખ રધાત્રી શક્યા છે તમે પાચ તે જ ચૂલો
વાપત્રી તમાન મુખ, મગનડ કૂમન અને ગાત્રી રધાત્રી.

એલ. રાય સંપત,

ન્યુ કિવલ્સ રોડ-મુંબાઈ

તા ૨

અમારે ત્યાં સાડીની મુદર પીનો, તથા ઉંચા પત્રગો
વગેરે મળે છે.

વર્તમાન ચર્ચા

લેખક - ૨૧ ચન્દ્રશેખર નર્મણીકર પટ્ટાયા, બી એ, એનએલ બી

૧. મિ. ઓસ્ટિન ચેમ્બરલેનનું નાણામુ.

મિ ઓસ્ટિન ચેમ્બરલેનને હિન્દી પ્રધાનના હેતુરુ રાજ્યના આધ્યાત્મિક સમાચારથી દિન-મા-સાનના અર્થની વૃત્તિ થાય એ સ્વાભાવિક જ છે મિ ઓસ્ટિન ચેમ્બરલેન જેવા ડૉન-એસ્ટિન રાજપુરુષની નીમણુક રહામે હિન્દી કાર્ડ પછી સમયે સાધે ઉપરત જ, પરંતુ જે સમયે હિન્દની મદદ-જાઓ વધારે ને વધારે હિન્દીતણી બનતી જતી હતી જે સમયે હિન્દી અથવા ગઢોમા ક્રિડિશ સામાજ્યમા ચરણ્ય બોજના અગોના મમાન ચાનની માગી કરતુ હતુ, અને જે સમયે અધિકારીએ કદાચિત્ હિન્દી માગીઓ નાની નાના નિગરાજ્ય એના પ્રાસો કરને એરી બીતિ હતી, તે સમયે મિ ઓસ્ટિન ચેમ્બરલેન જેવા પ્રતિષ્ઠિત અને સિદ્ધાન્તોથી સંકુચિત રાજ્યનીતિવાળા અને હિન્દી નાથી સરાએ અચાન એના રાજપુરુષની નીમણુક તરફ હિન્દી પોતાનો સખ્ત અણગમો દર્શાવે એ સ્વાભાવિક જ હતુ મિ ઓસ્ટિન ચેમ્બરલેનનો હિન્દી પ્રધાન તરીકે નિયોગ એ હિન્દી યોગ્યતા અનાર સમાન જ હતો તો પછી તે નીમણુક તરફ હિન્દી પછી અનારની વતિથી બુએ એમા કાર્ડ વિસ્મય નથી મિ ઓસ્ટિન ચેમ્બરલેન તરફ પ્રથમથી જ હિન્દી આરી ભાગણી હતી અને તે ભાગણીમા ફેરફાર કરવાને તે નામદારે હેમ પીકારકીર્દી રચના કર્ડ પછી કારણ આપ્યું નથી હેમની કારકીર્દીમા એક જ મનાવ એવો છે કે જે માટે હિન્દી અન્ત કણથી હેમનો ઉપકાર માની રહે, અને તે બનાવ તે તેઓએ લેવાનરના મિત્રમાનેકાના કેપુટેનને આપેનો સખ્ત જવાબ છે હિન્દી ન્યાયબી હવે જાગવાની જે જાણ છે હેમને તે પ્રસંગે જતાની હતી તે બે હેમને હેમની કારકીર્દીમા દરેક પ્રસંગે જતાની હોત તો હેમના તરફ હિન્દી ભાગણી બુધ પ્રકારની રોત અને અસારે હેમના રાજનામાથી હિન્દી જે હેમનાની પ્રતિ અનુભવે છે હેને રચને ગોકની ભાગણી અનુભવતુ હોત અધારે તો શ્રીયુત અગિયમ ચણ મોજુમદરે અમદાવાદમા ભગયેરી કૉંગ્રેસ પ્રસંગે બૉર્ડે જનના સમન્ધમા જે કહ્યું હતુ તેનું જ મિ ચેમ્બરલેનના સમન્ધમા યોગ્ય ફેરફાર સાથે હિન્દી સમય એમ છે કે " You have been relieved of your vicerealty and we have been relieved of you—" અર્થાત્ " તમ્હે તમ્હારા પ માથી રૂપા છે અને અમ્હે તમ્હારાથી રૂપા ઠીએ "

૨. મિ. મૉન્ટેગ્યુનો હિન્દી પ્રધાન તરિકે નિયોગ.

છેલ્લા એકમે વર્ષોના એક પછી એ બનાવોથી અને હેમા પછી છેલ્લા થોડા મહિનાના બનાવોથી હિન્દુસ્તાનનું ગજકીવ બોમ રહ્યું અને નિરાશાના શ્વાસ અથોથી વ્યાપ્ત થઈ ગયેલુ છે, અને તેવે પ્રમંગે મિ મૉન્ટેગ્યુ જેવા ઉદાર રાજ્યનીતિવાળા અને હિન્દુસ્તાનનું જ્ઞાન ધરાવનારા રાજપુરુષો હિન્દી પ્રધાન તરિકે નિયોગ એ આજામી પ્રકાશના પ્રથમ

ભાગિની બૂલણ સા ૧ ને ૨ ૧-૦-૦ એન એમ નિપાકી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કિરણ સમાન હોઈ દિનને અનુગ્રા અધિકારીઓના નિયોગોથી નિરાશા અનુભવતા દિનને -કાર્ડ આશા આપે છે, કાર્ડિક અદ્વા અનુભવાવે છે મિ મૉન્ટેગ્યુ એક વણા ગભીર પ્રસંગે મૉ મૉનેની હિન્દી પ્રધાન તરિકેની કારકીર્દી દરમ્યાન “ અન્ડર સેક્રેટરી ઑફ રેટલ ફ્રોમ ઇન્ડિઆ”નું માનનીય ૫ બોગવતા હતા તે સમયના હેમના ભાવણો હિન્દુસ્તાનની ખરી સ્થિતિનું આશ્વનારક ગાન આપે છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ તે જ્ઞાનના ખરા આધારરૂપ અને તે જ્ઞાન વરતા પે વસ્તુત વધારે અગત્યનું તરન હેમના વ્યાસ છે તે તરવ કયુ ? હિન્દુસ્તાન તરફનો હેમનો સમભાવ, અને તે સમભાવ પણ સાચો અને ઉત્તમ ધર્મશુદ્ધિથી અને વિશાન દૃષ્ટિથી પ્રેરાયલો સમભાવ સમભાવમા પણ બેદ હોય છે હિન્દુસ્તાનને માટે શાશ્વિક સમ ભાવ બતાવેલો એ તો હવે અગ્રેજ અધિકારીઓ માટે બહુ સામાન્ય અને સસ્તું ધર્મપણુ છે એ સમભાવના દામ્ભિક વેપ હવે જેમ એણા ભજવાય તેમ ત્રધારે સારું હિન્દુસ્તાન કાર્ડ અજ્ઞાન વ્યાપક નથી અને એવા મિથ્યા ઉચ્ચારો અધિકારીઓ ઉપરનો હેમનો વિશ્વાસ માત્ર કમી જરૂ છે હવે હિન્દુસ્તાન જે માગે છે તે ખાલી આશાઓ નહિ, પરંતુ સગીન હોઠા આવે ગભીર વ્યાવહારિક આચારના પ્રસંગે હિન્દુસ્તાન તરફ સાચો સમભાવ રાખનાર, હિન્દુ સ્તાનની મહેઠ્ઠાઓને સમજના પ્રયત્ન કરનાર અને હિન્દુસ્તાનના સતોપમા સામાજ્યની સાચી જ્ઞાન્તિ સમાયતી છે એમ અન્ત વરણથી માનનાર મિ મૉન્ટેગ્યુ જેવા રાજપુરુષની જ હિન્દુસ્તાનને જરૂર છે થોડા અપાડીયા પહેલા મિ મૉન્ટેગ્યુએ પોતાના ભાવણમા નીચે પ્રમાણે કહ્યું હતું —

“ The treacheries, the inhumanities, the uncivilised crimes of Germany evoked from the beginning in India the same response that they evoked in all other parts of British Empire. If such a crisis were wanted for the purpose, at any rate those who were warning us and hunting or suggesting the disloyalty of India are silenced for ever, and unanimously at last we can think about India in a new light as a great Empire which has ranged itself beyond question with our Dominions and with the Mother Country. Great Britain has done well by India, but her work is by no means finished. It has not only to be carried on but developed. It has reached a stage where inattention and failure to grasp an opportunity may possibly spoil the generations of work that have been put into it. Think of it. Study it. Concentrate your thoughts upon it, not only when some event or some controversy awakens your

interest, but study it continually with the sympathy that it deserves as one of the vital problems of the moment " હિન્દને ન્યાય આપનાની જ તીવ્ર વૃત્તિથી માન નહિ, પરંતુ સામ્રાજ્યના સાચા હિતને માટે અને સાચી જોવાને માટે ખરી કાળજીથી આવા ઉાર અને શાલા સંબંધો મિ મોંટેગ્યુએ ઉચ્ચાર્યા હતા, અને મિ મોંટેગ્યુની પૂર્વની કારકીર્દીએ સ્પષ્ટ સામિતી આપી છે કે મિ મોંટેગ્યુ માત્ર મહોએથી બોલીને, બસ માને એવા નથી, પરંતુ પોતાના નિયારો અને ઉચ્ચારોને આચારમાં મૂકવાના જોના પોતાનાથી બનતો પ્રયાસ કરે એવા પુરુષ છે આથી હિન્દમાં તહેમના નિયોગથી સતોષ પ્રસર્યો છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આશાઓ પુનર્જીવન પામી છે

પરંતુ મિ મોંટેગ્યુને ન્યાય મળે અને હિન્દીઓને આખરે નિરાશ થવું ન પડે તે ખાતર એક સાન્યેતી આપવા જેવી "છે સિટિલ સામ્રાજ્યમાં હિન્દને તહેની યોગ્યતાને અતુ સાર રચાન મળે તે માટે મિ મોંટેગ્યુ પોતાનાથી બનતું કરશે એમાં અમને સંદેહ નથી મિસિસ બેસન્ટ જેવી વ્યક્તિને નજરકેદ કરના જેવું અગત્યનું પગલું પોતાને પૂજ્યા વગર હિન્દી સરકાર લે ને તેણે પોતાના હક્કો અનાર થવા દે એના હિન્દી પ્રધાન મિ મોંટેગ્યુ ધાય એની અમને બીતિ નથી હિન્દો વહીવટ ચલાવનાર અંગ્રેજ અધિકારીઓ ઉપર જ પૂરેપૂરો નિશ્વાસ મૂકી, હિન્દુસ્તાનના લોકોના અવાજનો અનાર કરી, પોતે પોતાની છુદ્ધિ અને હુલ્લના આંદોલનોને તિનાજની આપી " કોરે કાળજીથી મતુ " કરી આપે એના નિર્મન રાજપુરુષ મિ મોંટેગ્યુ નીચે એવું અગ્રહાર ધાગુ નથી છતા અત્યાર સકુચિત દષ્ટિ વાળા ધણા રાજપુરુષો ઈન્ડિયા સત્તામાં છે, અને તેઓ મિ મોંટેગ્યુના સ્ત્રુતામાં બને તેજવા નિર્મો નાખના ચૂકશે નહિ પરિણામે મિ મોંટેગ્યુ જ્યોજ જેવા મુખ્ય પ્રધાન પોતાની મદદમાં હોવા ઇતા, મિ મોંટેગ્યુની જોજનાઓમાં અનેક મર્યાદાઓ મૂકાશે મિ મોંટેગ્યુની કારકીર્દી ઉજ્જવળ અને હિન્દને તથા સામ્રાજ્યને વાજ કરનારી નીવડશે એમાં અમને સહેજ પણ શંકા નથી, પરંતુ અન્ય અતુકૂલ સંયોગોમાં મિ મોંટેગ્યુ જેવા રાજપુરુષ હિન્દને માટે જેટલું કરી શક્યા તેટલું તેટલું હાવના પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં તેઓ ભાગ્યે કરી શકશે એ વાત લક્ષમાં રાખના જેવી છે મિ મોંટેગ્યુ જેવા હિન્દી પ્રધાન છે અને શ્રીયુત શૂપેન્દ્રનાથ બક્ષ અને સર પ્રભાતકર પટ્ટણી જેવા હિન્દના હિતેષીઓ હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમાં છે તો કંઈકે પળું સગીન સુધારા તો થશે જ એ ચોક્કસ છે—ફેટલા અને કેવા તે સમય સામિત કરશે અધીર ભાવનાશાનીઓના તગ્જોની સિદ્ધિ તો દુર રહી, પરંતુ કોંગ્રેસ અને મોસ્લેમ લીગ જેવી જવાનનાર રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓની જોજનાઓને તો ઘટતું ધ્યાન અપાશે એ આશા કોઇ રીતે ઇધારે પડતી ન ગણવી જોઈએ હાન દુરતમાં તો મિ મોંટેગ્યુ લોકોની વ્યાજબી અને કાયદેમર પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા દેશની અધિકારીઓની વ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રવૃત્તિને જ મજબૂત રીતે દબાવી દેશે તો હિન્દ તહેમનો અન્ત કરણપૂર્વક આભાર માનશે—વધુની વાન તો પડી

૩. આનતી કોંગ્રેસનું પ્રમુખપદ.

આનતી કોંગ્રેસ કલકત્તામાં ભરવાનું નક્કી થયેનું છે કોંગ્રેસનું એ અધિવેશન અસા-
ગની ગભીર રાજકીય સ્થિતિને શીઘ્ર અતિશય અગત્યનું થશે તે પ્રસંગે પ્રમુખપદ કોને આપવું
એ પ્રશ્ન અસારે દેખાયા ચલાવ છે સર સુબ્રહ્મણ્ય આયરે એ સન્નધમાં વર્તમાનપત્રોમાં પણ
લખી સૂચનું છે કે મિમિસ બેસન્ટ પ્રતિનો પોતાનો વિશ્વાસ અને અધિકારી-વર્ગની પ્રતિષ્ઠા
પ્રતિની દેશની નાપચલગી બતાવના માટે મિસિસ બેસન્ટનો આનતી કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરિકે
નિયોગ કરવો. કોંગ્રેસના અધિવેશન સમયે મિમિસ બેસન્ટને નજરે આવી મુકત કરવામાં ન
આયા હોય તો ત્હેમના પ્રતિનિધિ તરિકે પ્રમુખનું કાર્ય કરવા સર સુબ્રહ્મણ્ય આયરે પોતાની
મરજ દર્શાવી છે સર સુબ્રહ્મણ્ય આયરે હાની ગભીર સ્થિતિમાં જે હયા પ્રગટની હિમ્મતથી,
ધર્મશુદ્ધિ અને દેશભક્તિથી વર્ત્યા છે તે માટે ત્હેમના તરફ અતિશય માન થયા વગર રહેતું
નથી અમ્હે તો એટલે સુધી માનીએ છીએ કે નુદ્ધ હૃદયવાળા, ખરા ચારિત્ર્યવાળા અને
સાચી દેશભક્તિવાળા પુરોષ જ એમના જેવી રીતે પગ પ્રયોગમાં નહીં રહે છે સર સુબ્ર-
હ્મણ્ય આયરની સૂચનાને દેતો એક અનાજે નાની પેની લેઈએ એવો અમ્હારો મન્યૂત
અભિપ્રાય છે અન્ય સ્થિતિમાં આવી બાબતમાં મતબેદ દોષ એ સમજી શકાય આવે પ્રસંગે
મતબેદ અમને શોચનીય અને વર્ચસ્વ લાગે છે બગાળાની અને મદ્રાસની પ્રૌષ્ણિશમય કોંગ્રેસ
કમિટીઓએ સમયોચિત શૌચથી અને રાજ્યપણથી થીમતી એની બેસન્ટનું નામ પ્રમુખ તરિકે
મૂચનું છે, ખીજા સ્થાનો પણ ત્હેમનો દાખલો લેશે તો દેશની સોભા સચરાશે સુબાહની
કેટલાં નેતાઓ તેમ નહિ કરે એવી અમને બીતિ છે, કાગળ કે એક કરતા વધારે પ્રસંગે
અમ્હે આનુભવથી જોયું છે કે મિ નાન્ડા મિ સમર્થ, મિ ગોખલે, વગેરે નેતાઓ નવા
ચેતનની અને બાબતોમાં અને ખાસ કરીને મિસિસ બેસન્ટ તથા લોકમાન્ય નિનકની બાબ
તોમાં નિગરાજનક રીતે સહચિત વળણ દેશવે છે ત્હેમનો મત પ્રકટ કરનાનો ત્હેમનો
અધિનાર છે, પરંતુ ત્હેમને પૂર્વ કરેલી કેમવાના કારણથી તથા જઈ, ત્હેમના તરફ
માની તથા ઉપગતી તૃપ્તિથી ગ્રેસર્ડને અસારની જરૂરિયાતો તરફ ઉપેક્ષા દર્શાવી અમો
અયોગ્ય લાગે છે અમ્હે અમ્હાર નેતાઓને ચાનીએ છીએ, માન આપીએ છીએ, પરંતુ
સહને, સ્વદેશહિતને, અને મમયની જરૂરિયાતોને અમ્હે વધારે ચાહીએ છીએ અને વધારે
માન આપીએ છીએ અમ્હે ઇચ્છીએ છીએ કે મિમિસ બેસન્ટને આગામી કોંગ્રેસનું પ્રમુખપદ
આપી દેશ પોતાની કૃતચતા દર્શાવે

સ્વ. રા. ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.

લેખક - રા. હિમતલાલ ગણેશજી અજારિયા, એમ એ, એનએન બી

‘આત્મલક્ષ’ આ ના લેખક તરીકે જાણીતા થયેલા રા. ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ ભરતુવાનીમા પદ્મચાતના રાજનો એમ ચર્ચા સાથી, તેમના કુટુંબી અને સ્નેહીઓને તો હુ ખ થાય એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ ગુજરાતની શિક્ષણનિષ્ઠ અને માળખેપક્ષ પ્રગતિ ઇલાસ દરેક ગુજરાતીને પણ તેમના આ જીવ અવમાનથી ખેલ થયા વિના રહેશે નહિ એ પણ નિશ્ચય છે

રા. ગંગાશંકર વૈષ્ણવ ‘સકેલ એમારનાર’ જુનાન હતા પ્રથમ પંચિયથે શાન્ત અને એકાન્તપ્રતિ વાળા વાગે તેરા હતા, તો પણ સહેજ આજ પિઠાન ધરાનનાર પણ કશુન કરતો કે તેમના હૃદયમા ઉદ્વાગ નાગળી અને નિખાનસપાળનો પ્રસાદ બહુ વેગભર્યો હતો જન થ પાપજનાની ઉત્કટ ભુક્તિ એમગી જીવન અને પોતાના નિશ્ચયોને વગળી મહેનાની હિમનભરી જાળને વીધ તેમજે પોતાનો માત્ર આપનગથી જ મળળ થયો હતો બી એ ગી એમસી થરા પગી, માનીઆરા મદાગમાનની નોમરી સીત્રાગનારા એમા તેમજે વચભગ પહેન જ ગી હતી કેમસગીખાનામા લખન થરા તો તે માટે નોમની લાનકાત તન જ મંગરની નેરે એ એરી નિશ્ચયા મઃ ભુદ્ધિથી તેમજે એમ ની મી ની પરીયા માટે ઉમે ચારી કરી અરો

સ્વ. રા. ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.

મી એ, બી એસગી એસ ની સી

જ મ —

અવસાન —

તે તથા ‘એનસ’ની બીજી પરીયા તા ૧૫ મી જુન ૧૯૧૧ તા ૧૦ મી જુન ૧૯૧૭ પાં પસાડ કરી મધાની વાયગત મેળવી સીમરેલા મધાને તળી પ્રતિઓ જ તેમજે હાય થરી હતી, અરો ‘આજરનાર’ નામજુ તે જાનન પુસ્તક લખનાર પણ તેઓ જ પહેલા છે

‘બાળસ્વભાવ’ લખ્યા પછી બાળકોના સાહિત્ય માટે એ પ્રેરણા અને ‘બાળવાર્તા’ તથા અન્ય ‘વાર્તાવિનોદ’ તેમણે તૈયાર કર્યા.

શિક્ષક તરીકેની તેમની કર્તવ્યભાવનાની શુદ્ધિ અને શિષ્યો તરફ પ્રેમભરી વૃત્તિથી તેમણે ઉપરી અધિકારીઓ અને શિષ્યો તરફથી ઉમદા ચાલુ પ્રાપ્ત કર્યા છે, તે તેમના ગમે તે શિષ્યને મળવાનું બનવાથી આ શુભની ખરી કિંમત એકદમ જ આજી શકાય તેવું છે.

નવીવાદ, અમદાવાદ, ગોધરા અને મુરતમાં તેમણે મૂકેલા સદ્લાવ અને મમતાનો વારસો સાધારણ માણસ ન મેળવી શકે તેવો કિંમતી અને સતોષજનક છે.

અમદાવાદમાં પહેલા મેઇસ ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં, અને પછી શીમેઇન ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં તેમણે નોકરી કરેલી હોવાથી શુભરાતનો શિક્ષકવર્ગ તેમની સાથે સારા પરિચયમાં આવેલો છે, અને તેમના શિક્ષણકળા, સૌજન્ય, અને સૌત્સાહ પુરુષાર્થના વખાણ જે રુપે સભળાયા છે તે ઉપરથી કદી શકાય છે કે જો આશુભ્યે ચારી આપી હોત તો તેઓ શુભરાતી શિક્ષણકળાને વહો લાભ આપનાર નિન્દાત.

પોતે અમદાવાદમાં હતા તે દરમિયાન સગકાર તરફથી ‘શુભરાતી વ્યાકરણ’, શુભરાત વર્ના મ્યુનિસિપલ સોસાયટી તરફથી ‘રમાયણચાત્ર’, અને પોતા તરફથી ‘ગૃહબ્યવસ્થા’ એ એમની પ્રવૃત્તિઓ હતી અને તાજેતરમાં બહાર પડેલા નવીન ‘આરોગ્ય વિજ્ઞાન’માં તે પ્રવૃત્તિઓ પ્રગટ થયેલી છે. આ વ સોસાયટી તરફથી ‘શારીરશાસ્ત્ર’નું મોપાષનું કામ સંપૂર્ણ થયેલું પશ્ચ છે અને ‘સુખનો સાથી’ નામની તેમની એક વાર્તા અપ્રસિદ્ધ છે. હૃદયરેખા પ્રમાણે હવે તો તે પ્રવૃત્તિઓની સમાપ્તિના જ પ્રસંગ આવી ગયો પણ તેમની ઉપર ગણાવેલી વૃત્તિઓથી વડિકારી ધર્માનંદાર ખાતરીથી જી શકે કે તે બધીમાં શ્રમ, અભ્યાસ અને શુદ્ધિને જે રસપ્રતિભાવમ પડે છે તેમાં ભવિષ્યને માટે ધણી સારી આશા જોઈ શકાય છે.

તેમની જાહેર જિન્દગી જેની ઉદ્યોગલરી અને અર્થલરી હતી તેની જ તેમની ખાનગી જિન્દગી પણ સર્વ રીતે આકર્ષક, પ્રશસનીય, માયાભરી, સુખભરી હતી તેમની સાથે સમજના આવનાર, તેમના મિત્રો ઉપરાંત તેમના શિષ્યો, સહ નોકરો, સ્નેહીઓ, પાડોશીઓ અને સાધારણ ઐાળખીતાઓ પણ તેમના અન્ત કરણના સાચા સ્નેહથી અને જ્ઞાનભર્યા આતિથ્યથી, ગૃહના માયાભર્યા, શાન્તિભર્યા, નિષ્કાલસ લાભણીભર્યા વાતાવરણથી, સુખી અને સતુષ્ટ બની અનેક આશીર્વાદ આપતા.

રા ગંગાશકરના માયાળુ પત્નીને સતતિમાં ત્રણ નાની બાળકાઓ જ આશાસ્થાન છે. પ્લેગ અને કોલરાએ બાળપણમાં ઉપાડી ન લીધા હોત તો તો કૉલેજ કેસ પણ લગભગ પૂરો કર્યો હોત તેનકા મોટા પુત્રો હતા, પરંતુ પ્રજ્વળી અકળ ઘટના કારકે બૃદી જ છે.

ગ ગંગાશકર જો કે શુભરાતના મોટા ભાગમાં સુવિખ્યાત ઘર સમ્યા ન હોતા-કારણ, માત્ર એટલું જ કે તેમણે શિક્ષક અને કેળવણીનો ધન્ધો પ્તીમર્યો હતો તે ધન્ધામાં વિખ્યાતિ, નથી મળતી એમ નથી, પણ બીજા ધન્ધામાં જેટલી થોડી મુદતમાં મળે છે તેટલી થોડી મુદતમાં

તો મળી શકતી નથી એ નિર્ણય છે ગુજરાતમાં 'મહેતા' તરફ હજી જેઈએ તેટલું ઝાઝું વક્ષ અપાતુ નથી તે ધન્યામાં પડનારી કૃતિઓની દરકાર પણ કરનાર ગુજરાતને હજી સુઝતું નથી-દરકાર ન જ હોય, તો કદર તો ક્યાંથી જ થાય ? એમ્મે રા ગગાશકરને ઓળખનારા ગુજરાતમાં થોડા દરે એ ખરૂં પણ તે ઓળખનારાની સખ્યા દિન પ્રતિદિન વધતો એવી તો ખાતરી છે 'બ્રાજસ્વલાન,' 'બ્રાજનાર્તા,' 'રસાયણશાસ્ત્ર,' અને 'ગૃહવ્યવસ્થા' એ એવી જાતનાં પુસ્તકો છે કે તે તે વિષયમાં લગભગ પહેલ કરનારા તે પુસ્તકો હોઈ, ગુજરાતને વણા વડો સુધી તેના વિના આનંદ નહિ, અને તેના સાહિત્યની પહેલ કરનારા તે તે પુસ્તકોની કદર ક્યાં વિના ભવિષ્યને પણ આવશે નહિ.

તેમની કૃતિઓની થોડી કર થાય તેવા સમય પ્રજા સત્તર આપો અને તે રૂપે રા ગગાશકર જેવા જુનાન કાર્યગ્રાંથી આત્મા ગુજરાતના સદૃશ વાનારજીમાં તરનના ગામી, અનેક નવા કાર્યકરોને પ્રેરણા આપો એ જ પ્રાર્થના છે.

અન્યાવલોકન

પહેલી ગુજરાત કેળવણી પરિષદ, ૧૯૧૬, નો અહેવાલ —

પ્રગટકર્તા-પરિષદના મત્રીઓ તરફથી ગ અમૃતનાન વિ હક્કર, અમદાવાદ, ૫૮ સખ્યા, સંગ્રહ ૪૦૦, મૂલ્ય રૂ ૧-૦

ગુજરાતના સાર્વજનિક જીવનમાં પાછળા કેટલાક સમયથી જે અનનુ અને તેમણે આશાભર્યું, વેગભર્યું ચેતન પ્રસરી રહ્યું છે, તેના શુભ પરિણામે મળે વર્ષે અમદાવાદમાં પહેલી ગુજરાત કેળવણી પરિષદનું અતિ માનનિક સમિપન ગ ચિમનલાલ હરિનાન સેતન વાડ, અંડવોડેટના પ્રમુખપદે ભગવામાં આનુ હતું એ પરિષદ એટલે ગુજરાતના આ સકાન્તિજાગમાં, તેના પૌરુષિક જીવનમાં, રસવેતા અને રસપૂરતા ગુજરાતના જીવિદાગી, વિદ્વાન, અને દેશપ્રેમની ઉત્કટ અભિનાયઓથી પ્રેરિત ગુજરાતી બંધુઓનું જાનનાશીન કેન્દ્રસ્થાન, માનનજીવનના સર્વાંગ વિકાસમાં કેળવણી-સરકૃતિ એ જ ઉત્તમમાં ઉત્તમ અને પ્રથમમાં પ્રથમ અત્યંત ઉપયોગી સાધન છે ગુજરાત પ્રાન્ત દેશના અન્ય ભાગો કરતા કેળવણીમાં કેટલીક રીતે પગલ છે, એટલે દેશના રાષ્ટ્રીય જીવનની સદૃશ જાપનાના અતિ પ્રગત અને વેગવતા ચેતનમાં ગુજરાતે પોતાના તરફથી ઉદાર ફાળો ધરના જે જે અનેકદેશીય નરીન પ્રતૃતિઓ આદરી છે તેમાં આ પરિષદ એક અગ્રગણ્ય ઉપયોગી સસ્થા છે સાહિત્ય પરિષદનું નામ પ્રાતના નિદાન આત્માઓ સકુચિત કરવાની અભિનાયા રાખે છે, ત્યારે કેળવણી પરિષદનું કાર્ય વધારે વિસ્તૃત દિશામાં પ્રસ્તરે સાહિત્ય પરિષદમાં તેજ અને વીચના સચાર ના કરવા દેવા એવા અભિપ્રાય દર્શાવા છે, ત્યારે આ પરિષદમાં તેજ, વીચ અને પ્રમાણના લાક્ષણ

વધારે સમગ્ર પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે સાદિત્ય પ્રગિય ના દેદનાક અરિવેશનોનાં રીપોર્ટો જ્ઞાનાં, પ્રગટ થતા જે ન મુદ્દમજી રાકાય તેવી મન્ના અને કાર્યકર્તાઓની અન્યતા જાણી આવે છે, તેથી વિરૂદ્ધ પ્રમાણમાં ગ અમૃતનાન મુદ્દરે આ પહેલી પરિ નો ૪૦૦ પૃષ્ઠો રીપોર્ટ નવમાસની દૂક મુ તમા પ્રગટ કર્યો છે ને ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે, એવું જ નહિ પરન્તુ તેમના જેવા ઉ ન્ટ અભિનાતાળા ઉસાહીગરો કેવી રીતે કામ કરવા નાગે છે તે તે ઉપરથી મુદ્દમજી રાકાય તેમ છે આ રીતે કાર્યક્ષતતાનો એક માગે દ્રશ્ય-ત તેમજો મ્નૂ કર્યો છે

પરિ નો આ રીપોર્ટ-આ અહેસાન બુ ઉપયોગી વિષય અર્થાથી-વિષય લેખોથી ભરપુર હોઈઓ રીતે ઉપયોગી બો િ મતી છે પાપના અધિગેહનમાં જે ઉપયોગી કાર્ય થયુ હતુ, તે ઉપરાંતની તેના કાવવાદકો િ પિ ના અગેની અન્ય પ્રવૃત્તિઓનુ પણ તદ્દમાં અવ યોકન કરનામાં આ નુ કે કેમજણીના મિન્નૃત પ્રવૃત્તતા ઉ સાદી અન્યામમ્ને જોઈતા ઉપયોગી અનેકરણીય પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તર, અજ્ઞામકમ અને પાકય પુરુષો સમન્ધમાં પરિવહના ગર્થ વાદકો તરફથી નીમરામાં આવેલી નિશાંતિ ન કમિગીઓ ન રીપોર્ટ, તથા મુજરાતના તાનકાઓ, કેમજણીની રિથિનિ મિગીના મતનાર આ ન આઈ અનેક ઉપયોગી બામતોથી આ અહેસાન ભર-પુર છે આપના પ્રાંતના આ અનિમન્નરના પ્રમ ઉપર અને રીતે પ્રકાશ પાડુ આ પુગતક જેટુ વધારે ઉપયોગી આપજો જાીએ તેટલુ ઓટુ જ છે

પુગતલુ મન્વ ૩ ૧) ૧મ અને છુદ્ધિ તથા માધોના પ્રમાણમાં ઓટુ છે એવુ દેવામાં ઓટુ નથી જો કે આ અહેસાન આપણા પ્રાંતમાં જેમ વધારે દૂરથી રચાય, બહેચાય અને તે ઉપરથી લોકમત જાગૃત કરી, કેમજણી પરિાલો આજો કાયકમ વેમભર્યો બો આરાભર્યો છે તેમજો ન, મલકે તેથી પણ મિનેર, નો પ્રિય અને તે પ્રથમ ઈજ્વા જેટુ છે પ્રાંતની આવી અનેક સરથાઓ લો-પ્રિય નીનડ, એ સરથાઓમાં પ્રાંતના પ્રત્યેક જન દૂરથી ભાગ લેના પ્રેરાન અને તેને પોતાની ગાી, તેના પ્રિ મહાભામ્નીન વૃત્તિથી જોના એ પ્રેગય એ પણ તેટલુ જ ઉપયોગી છે

હુડમાં, આ અહેસાન પ્રમિદ કરનામાં લીધેના શ્રમ માટે તેના પ્રસિદ્ધત્તિ અને લક્ષ્યથી અભિનન ન આપીએ છીએ મુળી મુજરાતે તેમના કામને સધારી લેવુ તેડએ એ ધર્મ કર્ત ય છે

૨૦ ગો. ત્રિ.

સમાવેશ

We must move on

I recognise and appreciate that while the great war is going on our energies must all be devoted to its successful prosecution. But that need not take us away from pressing reforms in India which may largely affect the issues of the War. The recent utterances of responsible ministers of the Crown show that Indian questions of great magnitude are also receiving serious attention. In their generous solution lies the future of India and may I add also of England. We must move on not as some would wish like the blind man who feels every inch of the ground with his sounding stick before he gropes so ward to the next step. We must move on with our eyes open with the road in view alive to the difficulties of the way but not deterred by them.

Chhendra Nath Basu

પ્રકાશ
૨૨મું

અંક
૬ મો

વધારે સમગ્ર પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે સારિત્ય પરિપક્વતા યદ્યપિ અવિવેશનોનાં રીપોર્ટો છપાતાં, પ્રગટ થતાં જે ન મુદ્દમજી મદાર્થ તેની મન્દતા અને કાર્યક્ષમતાઓની અવગણના જણાઈ આવે છે, તેથી નિરૂદ્ધ પ્રમાણમાં આ અમૃતનાનું કંકરે આ પહેલી પરિપક્વતા ૪૦૦ પૃષ્ઠોના રીપોર્ટ નવમાસની દૂર મુ તમા પ્રગટ કર્યો છે તે ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તેમના જેવા ઉચ્ચ અભિનાયવાળા ઉત્સાહીઓને કેવી રીતે કાર્ય કરના માગે છે તે તે ઉપરથી સ્વભાવ શકાય તેમ છે આ રીતે કાલ્પનાત્મક એક સારો દૃષ્ટાન્ત તેમણે રજૂ કર્યો છે

પરિપક્વતા આ રીપોર્ટ-આ અહેવાલ બહુ ઉપયોગી વિષય અર્થાથી-વિષય લેખોથી ભગ્નુર હોઈ અનેક રીતે ઉપયોગી અને નિમ્ન છે પરિપક્વતા અધિવેશનમાં જે ઉપયોગી કાર્ય થયું હતું, તે ઉપરાંતની તેના કાર્યવાહકોની પરિપક્વતા અંગેની અન્ય પ્રવૃત્તિઓનું પણ હિમા અવ લોકન કરવામાં આવ્યું છે કેળવણીના નિમ્ન પ્રવેશના ઉત્સારી અભ્યાસને જોડતા ઉપયોગી અને વહેલીય પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તર, અભ્યાસક્રમ અને પાઠ્ય પુસ્તકો સળખમાં પરિપક્વતા કામ વાહકો તરફથી નીમરામાં આવેલી નિમ્ન કમિટીઓના રીપોર્ટ, તમા ગુજરાતના તાનુકાઓ, કેળવણીની સ્થિતિ વિશેના સત્તાનાર આગ્રહ આદિ અને ઉપયોગી બાબતોથી આ અહેવાલ ભર-પૂર છે આપણા પ્રાંતના આ અતિમહત્વના પ્રશ્ન ઉપર અનેક રીતે પ્રકાશ પાડતું આ પુસ્તક જેટલું નવારે ઉપયોગી આપણે જણીએ તેટલું આપુ જ છે

પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ ૧) શ્રમ અને શુદ્ધિ નવા સાવનોના પ્રમાણમાં ઓછું છે એવું કહેવામાં ખોટું નથી જો કે આ અહેવાલ આપણા પ્રાંતમાં જેમ વધારે છૂટથી રચાય, વહેંચાય અને તે ઉપરથી લોકમત જાગૃત કરી, કેળવણી પરિપક્વતા આપણે કાર્યક્રમ વેગલેયો અને આશાભર્યો છે તેટલો જ, બન્ને તેથી પણ વિશેષ, લોકપ્રિય અને તે પ્રથમ ધ્વજના જેવું છે પ્રાંતની આવી અનેક અસ્થાઓ લોકપ્રિય નીનડે, એ સસ્થાઓમાં પ્રાંતના પ્રયેક જન પૂરથી ભાગ લેના, પ્રેરણા અને તેને પોતાની ગળી, તેના પ્રતિ સહભાગીન નૃત્તિથી જોવા એ પ્રેરણા એ પણ તેટલું જ ઉપયોગી છે

હવે આ અહેવાલ પ્રસિદ્ધ કરવામાં લીધેલા શ્રમ માટે તેના પ્રસિદ્ધકર્તાને અમે હૃદયથી અભિનંદન આપીએ છીએ ગુણી ગુજરાતે તેમના કાનને વધારી લેવું જોઈએ એ ધર્મ કૃત્ય છે

૨૦ જા. ત્રિ.

अहिंसा

We must move on

I recognise and appreciate that while the great war is going on our energies must all be devoted to its successful prosecution. But that need not take us away from pressing reforms in India which may largely affect the issues of the War. The recent utterances of responsible ministers of the Crown show that Indian questions of great magnitude are also receiving serious attention. In their generous solution lies the future of India and may I add also of England. We must move on not as some would wish like the blind man who feels every inch of the ground with his sounding stick before he gropes forward to the next step. We must move on with our eyes open with the road in view alive to the difficulties of the way but not deterred by them.

Bhupendra Nath Basu

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણે તીજોરી અડધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું બેડકામ કંત રેવીટ યા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય હાલની મુંઝારેલો રીત મુજબ અગતનું બેડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં કંત ગોદરેજના કારખાનામાં વાય છે

કારખાનું—જેસ કંપની પાર્સે, પેરેલ, મુબાઈ

લક્ષ્મીદેવીના સૌભાગ્ય ચિન્હ જેવા

મુદર
અલકોરો

ક્યા
ગાંગો ?

ક્યા
લોરો ?

એ મોટે પ્રભો વિચાર નહીં કરવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

ને ત્યાં મનપમ ફેગન ૥ આતુ જમાનાના જરેના સરોતમ
પરીગરીના મર નેદના કાનીના તથા હોય છે, અથવા
ઓગડે આપનાથી મનારી પ્રાપ્તિમા આવે છે.

અહાર જામના ઓગડે (પંચુનુ
ધાન આપનામા આવે છે.

જ્ઞાતાની બીન ૧ ધાત્તી નવી

પ્રમાણીકપણુ એ અમારો મુદ્રાલેખ છે.

ટેલીફોન નં ૩૭૧

ક્રમાંક મુદ્રક જેવા વાપ મા પણ સામે, મુંબાઇ ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરકીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ.

મોંઘા મશાલા અને ગ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની લવામણ કન્યાઓ આવેછે.

બદામની બરરી

પીરતાની બરરી

માવાના પેંડા

માનાના હુન્ડરા

ટાપરા પાંડ

બાણી

શીખડ

ગમન ગિરે

ઘણી જાતનો

મુનગ્દેની

હવરા

વેનીયા ગુનામ

ઓરેજ વીંગેરે

મુઝ હડના

રેડ જાતનો

અવરણીના નાહુ

મુદીના લાહુ

જલેબી મેસુર

મુરતી મીઠાઈઓ--મગજ ધાતી

ટેલીગ્રાફિંગ એન્ડ, " Burfee Shop "

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં ૧૧૦૭.

પંકાજલા, પુગણા અને પ્રજાપ્રિય મશીન
 પોલીગની ગરબાત કરનાર
 અને આ વધાને એક કેગનેબવ ધંધાની સપાટીપર લાવનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નથી કૃતિઓ,

નવા ધાતુ નવા સજાગ અને નવા અન રો

તૈયાગ કર્યા જ જાય છે !

કુનો પધારી તમ્હી લઈ જોગો તો

જરૂર જ મોહરો !

પણામે અમો ખગત્તા મિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાત્રે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ

ટેલીફોન, નં. ૭૮૨.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ અવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

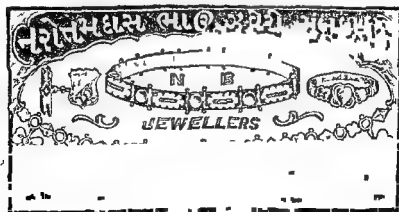
મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને અવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
બનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેઝ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

નવાં ઝૂજારાં

નવાં વસત્રાં

સોના, ચાંદી, અને કવેગતના દાગીના બનાવનાર
અને વેચનાર.

બહાર ગામના ઓરે વાલદાસર વી પી વી મોકનવામા આવમે
નંબર ૨૨૦-૨૨ શેઝમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

જુનો અને બાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ પ્રધર્સ.

૨૦૬, રોય મેમ્બર સ્ટીટ, મુંબઈ.

તાજુ મિનામુ " Mufficham-Bombay " ટેલીફોન નં. ૬૭૪

મુચના — આ માસિ તુ નામ જાણી અમાડ પટ્ટોય મ માવો

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુંદરતા શુદ્ધ લેવડી અને શુદ્ધ વિરમા સમાગેરી ■ અને લોગી
અને રિપેની શુદ્ધતા

મદનમજરી ગોળીઓ

મા જ સમાગેરી છે આ ગોળીઓ ચોલી અને વિરમારના તમામ દરદે
મુધારી, દીના પોશ્તા અવધવાને દર અને મજબુત બનાવે છે રસનદોષ નાશ
કરી દાનિમા કાઈ ઔર જ વાગે રે છે તેના થોડી મુલના સેનથી માણસ
તન્નુ-રત, મુ ૨, અને લટપટ મને છે ■ ગોળી ૨૦ ગો ૩ એડ

નજરેધ નાસયજ કેગ-૧૭

હુડ ઓફીમ-જામનગર-કાઠિયાવાડ.

આન્ય ઓફીસ, કાવખાદેવીરોડ-મુંબઈ.

૨૦ વરસની જુની દુકાન,
હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોઈપણ ભતના મોઢી તથા નાની મોઢીના હીરાઓ તથા
મોટી માણિક પાના વિશેષ ઝવેરાત છુટક તથા જવાબદાર મળશે
નાયની ચાનુ ફેશનનું કાઠપણુ ભવનુ ઝવેરાત તથા સોના ચાનીના દાંડી
નાઓ તૈયાર તેમજ ચોરસથી બનાવી આપનારા આનો
હમો માવની આમણી કરી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દાંડીનાનું રીપેર
કરી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદિવી ગેઝ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,
સુ બાઈ.

ટેલીફોન

નં ૨૨૩૬

ટેલીગ્રાફ એડરેસ

Calmness,

Bombay

અનંગવિષ

આજ મુખી હાલમાં નોંધેલા તમે વાચ્યા હશે જેમાં મસાગના બ્યાવહારિક પ્રસંગોના
વર્ણનો હશે, પરંતુ વિધવાવિવાહ જેવા જ પ્રસંગો માટે આજમ્બ ધત્તી ચચા બાદે છે
જુના જમાના અને જુના વિચારવાળાઓ વિધવાવિવાહને નિંદે છે જ્યારે સુવર્ણના વિચાર
ના અને નવા વિચારના મનુષ્યો તેનો આર કર છે અને પક્ષની દલીલો બોલી તે
મુદ્દા હોય છે કે કાચાપોચા હોયતો મનુષ્ય જ્યારે સુધારવાયાના વિચારો વાચે છે ત્યારે
વિધવાવિવાહનો ત્યાદર કરે છે અને જુના વિચારવાળાની દલીલો સાંભળે છે ત્યારે તેમના
પક્ષમાં ભરી જાય છે આ જવાબાથી બચવું હોય, ખરૂં સરસ્થ સમજવું હોય વિધવા-
વિવાહ કેળવે અરો મુખ્યત્વે કે કુખ્યત્વે નીવડે છે તે બાબત હોય પ્રેમની ખરી
લ્યાખના રીખની હોય સમાજના અગવડવાળા પ્રસંગોની જુલ હોયતો હોય ગમ્મન સાથે
જ્ઞાન મેળવવું હાય વાચનનો સદુપયોગ કરવો હોય અને સુધારાના તેમ જ નવા વિચારમાના
મોઢ પલ જેકમાં રિયાત વડુ હોય, તમારા હૃદયની સુધારણુ તેની બાબતમાં મળી જવી દોયા
તો છે મુદર ચિત્રોથી હૃદયભેદક ચિતાર સામાજીકર કરાવનાર આ અનંગવિષ વાંચ
અમૃતમય જહર જરૂર વાચો જેવું નામ જ એના કાર્યની સાક્ષી આર છે વિધવાવિવાહના
વિરોધી મોરે ખાસ બહામણ છે તેમ જ વિધવાવિવાહના અનુયાયીઓને માટે પણ અમુક
તક છે સર્વે મળીતા પુરતમ નેચનારઓને ત્યાથી મળશે

કિમત રૂપિયા બે-પાંચેજ જુદુ,

શુક્લ શ્રામ, સુ બાઈ નં. ૨.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

यस्मिन् देशे हि यो जातः तज्जस्योपध हितम् ।

સ્વદેશીનો આગ્રહ એ હકતી માટી મેના છે.

શુભાન્ક, વિકાસન અને શાઓમન વાઓ પૂર્ણ સરન અને શુદ્ધિ જગનાઈ
ગઈ તેના સયાઓથી, ઉત્તમ, તાજ અને ખરી વનસ્પતિમાથી તંવાર ઘરના

અંદ્રુ ફાર્માસ્યૂટિકલ વર્કસ.

એવક્રીન્સ્ટન ગેડ મુખર્ષી.

અમારી ત્રાસોની ખાતરી નેહો અને કાકડરાએ તાપરીતે રેલી છે
તેમાની કેટલીએ. જેની ક —

વાસાનનેદ આગી તથા હમો માટે ઉત્તમ	।	રતનની	જી	૩	૦-૧૦-૦
મૃદત્ત મનિયાત્રિ ક્રાથ રક્તશુદ્ધિ માટે અન્સીર	।	,	"	૩	૧-૦-૦
આરોગ્યરક્ષની રસ ન ૧ રીવરના વ્યાધિ માટે	૧	તોનાની	"	૨	૦-૦-૦
પસત કુમુમાર મધ્ય માટે	"	,	"	૨	૦૫-૦-૦

બુધ્ધાની શિષ્ય —

બહાર ગામ માટે —

જૂની મહાજન વાડી,
કાળમદેવી રોડ.

અહીં દર્શાવેલ મુદ્દાઓ નીચેના
એવકી-નિર્દેશ રાખી, અભ્યાસ કરો.

ਟਲੀਫ਼ੋਨ ਨੰ ੨੧੭੬

ટલીકોન ન મરદ

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબઈ.

અંગ્રેજી, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી અને સંસ્કૃત
અથવા તેમાંના અન્યર નવ ભાષાં ભાષાં

છાપવાનાં પ્રત્યેક કામ

જલ્દી જ ગ્રાહક, શ્રેષ્ઠ અને જલદીથી ફરી

છાપવાનાં આવે છે.

માલિકા હાથમાં ગુણ ગુણ જાતી

ફરી ફરી આવે છે.

ભાવ બહુજ સંધા! કા, ર સ્વચ્છ

હાથનાં ઉચી જાતની

જાતી મ

ભરપૂર ટાઈપ

આપના નામ કામ

ને - છાપખા

નરુ પુસ્તક !

નરુ પુસ્તક !

કિન્ડ ગાર્ડન

મળ પી છ લેખો.

લેખક-ત હિમત નાવ ગણેશજી અભરીયા, એમ એ એવએન બી
કિમલ આના ૭, ટપાલ ખચ જીદ

નરુ પુસ્તક !

૨

તૈયાર છે !

પાચ પ્રેમકથા.

આ પાને પ્રેમકથાઓ શુદ્ધ વાચનનો એક ઉત્તમ નમૂનો છે
લેખક-ત અ દ્રશ કરે નર્મદારા કરે પડ્યા, બી એ એવએન બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૨-૦૦

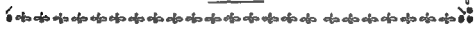
નરુ પુસ્તક !

૩

નરુ પુસ્તક !

૨૧ સૌ વસન્તના ચન્દ્રગ કૃ પદ્યાકૃત
નિર્ગુણવદ્ભી અને સંયુક્તવદ્ભી
તથા અન્ય લેખો

કિમલ ૧ ૦-૧૦-૦૦ પોસ્ટેજ જીદ
એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પુસ્તકવર્મ, પ્રિ પ્રેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ ન ૨

ઘણોજ અમૂલ્ય લાભ !

શુજરાતના નવ્યકાવિના પુસ્તકોની દૃઢી જાહેરખબરો ઘણા જ
સંસ્તા લાવે ' સમાલોચક'મા લેનામા આનરો. લાન મારે પુછાવો.

૨

' સમાલોચક'મા છપાતા ચિત્રોના જોડાક લાડ કે વેચાતા મળી
મકને. લાન મારે પુછાવો.

૩

ફોટો ઝિકો જોડાકસ કરાવનાની સ્વચ્છ નખનારાઓને 'સમાલોચક'
ઓફિસ તરફથી એના જોડાકસ સસ્તી કિમતે તૈયાર કરાવી આપનામા
આનરો. એક નખત ખાત્રી કરવા સૌને વિનવતિ કરનામા આવે છે.

મિત્રેષ માહિતી મારે લખો—

વ્યવસ્થાપક "સમાલોચક"ને.
પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ ન. ૨.

મમાલોચક.

અનુદ્વેગકર વાચ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસનં ચૈવ વાલ્મ્ય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.]

મષ્ટિમ્બ, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અક ૬ મો.

તત્રી—રા. અખાલાવ બુધાખીનમ બની, બી. એ.

ના. ચન્દ્રશાક નમદાશક પડ્યા, બી. એ., એવએસ. બી.

પ્રકાશક—રા. અમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧. જ્યા લગી અગમા આત્મા છે ત્યા લગી સ્વનિયનાદી રહે કાચ

ના. ચન્દ્રાકર નમદાશક પડ્યા, બી એ, એવએસ બી.

૪૧૦

૨. પુનામા મળેલી પ્રાતિક સાગમલા

રા. મનસુખનાન આત્મારામ માન્ટર, બી એ, એવએસ બી

૪૫૬

૩. વર્તમાન અર્થ

૧. વી ઓન ઈડિઆ ડોમેસ કમિટી અને ધી ઓન ઇન્ડિઆ મોરનેમ

લીગની કાઉન્સિલની સમુપત પરિષદ

૨. મિ મોન્ડેયુનુ દિન્દમા આગમન

૩. ગ સીમનનાન એનનાનુ ભાષ્ય

રા. ચ દગર નમદાશક પડ્યા, બી એ, એવએસ બી

૪૬૬

૪. સ્વરાજ્યનો સન્દેશ અને શુભજાત

ના. ચન્દ્રાકર નમદાશક પડ્યા બી એ, એવએસ બી

૪૭૩

૫. પ્રજાકીય પ્રગતિની ભાવનાઓ

રા. જટાગડ ટ્રિકમજ બની, બી એ, એવએસ બી

૪૭૫

૬. શુદ્ધાનન્દ કાવ્ય

ના. મણુનાન જમનાનામ ન્વે, એમ એ

૪૮૧

૭. જો હોમરૂલ આવે તો ? આઠ મિત્રો સાથે

રા. મનસુખનાન વૃષ્ટુનાન મહેતા, એન ઈ ઈ

૪૮૩

૮. રેહિણી સાર્તા

રા. છમનવાન હુગિનાન પડ્યા, બી એ

૪૯૧

૯. નરિઆ પ્રશરિત ના પ

રા. નાગરભાઈ ઈશિરભાઈ પટેલ

૫૦૨

૧૦. ગણી મહામાયા સનાદ

રા. પ્રાણુનાન કીરપાગમ દેસાઈ, બી એ

૫૦૪

૧૧. કોલેજીઅન (ચાતુ સાર્તા)

રા. બોનીન્ડગન ગ્લનનાર દિવેરિઆ, બી એ

૫૦૭

૧૨. આત્માજ્ય વ્યાપાર અને હિન્દુ જગત

ના. અમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી

૫૧૨

વાર્ષિક લનાજમ રૂપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પાણચાર.

આ લનાજમ સરખાતમા જ લેવામા આવે છે

પૂનામાં મળેલી પ્રાંતિક ધારાસભા.

લેખક - સ મનમુખલાલ આત્મારામ માસ્કર, બી એ, એનએચ બી

મુખાર્ધ ઇનાકાના મનનંત્રી ધારાસભાની એક બેઠ પૂનામાં જુલાઈ માસની તારીખ ૨૪, ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ ના દિવસોએ ભગનામા આવી હતી તે અસંગે પાંચ માસના જૂના થયેના બજેટ ઉપર વિવેચન થયું હતું મ્યુનિસિપાલિટી અને લોકન બોર્ડની ચૂટણીમાં નિશુદ્ધિના વધારે તત્ત્વ દાખલ કરનાર બિલ પસાર કરનામા આવ્યું હતું, પ્રગતિને અટકાવનારા સયોગો તરફે અમુક લોકન બોર્ડની ચૂટણીના નિરોધ તરફે દાખલ કરનાર મિન પાલુ જેથી લેવાની મિ કરડિસને પગલાનગી મળી હતી આ દેશના વૈષ્ણકશાસ્ત્રના નિગ્રહને અટકાવનારા બોર્ડે મેડિસન ગજરેશન એકંટમાં અમુક સુધારો કરવાતુ મિન ધારાસભા આગળ લાવવાની મિ પટેને રજા આપનામા આની હતી મ્યુનિસિપાલિટીએને અમુક સયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સગા આપનાર મી પટેલતુ મિન મીનેક્ટ મિટીને સોપનામા આ પુ હતું તથા બહેર દિત ॥ પ્રત્નો ઉપર જે જુલ જુલ કર દરાવે લાવનાની સભામંદ્રેએ નોટિસ આપી હતી ત્હેમથી ચાર દરાવે સભા સમક્ષ મૂકનામા આવ્યા હતા આ ઇનાકાના વધના જતા અર્થમાં તપાસ ચનાવવાને એક કમિટી નીમવાનો મિ પટેલનો દરાવ ગઈ ગયો હતો, પોલિસ ખાતાના કાર્પ સમન્ધી તપાસ કરવાની કમિટી નીમવાના મિ પટેલના દરાવમાં એવો ફરદાર મૂકવાનામા આવ્યો કે પોલિસ ખાતાના અર્થ અળન્ધી મગકા હાન જે તપાસ ચનાવે છે ત્હેના પરિણામો બહેર કરના, અને મિ પટેને તે પ્રમાણે પોતાના દરાવમાં ફરદાર કર્યો હતો અને તે પસાર થયો હતો, પ્રાથમિક કેળવણી આપતા શિક્ષકોને માટે મુનાર્તમાં એક ટ્રેનિંગ ડૉનેજ સ્થાપવાના મિ પટેલના દરાવ ઉપર મિ મુનીનાન મહેતાએ એવો સુધારો મૂક્યો હતો કે સરકારે હાનની ટ્રેનિંગ ડૉનેજેમાં સગરડો વધારવી અને યોગ્ય સુધોમાં એક અથવા વધારે ટ્રેનિંગ ડૉનેજે સ્થાપવી એ સુધારો મિ પટેલે મ્વીકર્યો હતો અને સભાએ પસાર કર્યો હતો બાબીના દરાવો ધારાસભાની બીજી બેઠ સુની મુનતની રાખ નામા આવ્યા હતા

બજેટ ઉપરનું વિવેચન

બજેટ ઉપરનું વિવેચન એ રીતે નિર્વ્યક અને નીરમ અને જે, ઘરણુ કે હાનના ધાગસભાના મધારણુને બીધે પાંચ માસના જૂના થયેના-ડી સરગે ચાર માસ ઉપર પચાર કરેના- બજેટમાં સભાસભે ઈષ પળ ફેરફાર કરી શકતા નથી-તેમ કરનાનો તેઓને હમ નથી જા સુધી લોકોને બજેટ પસાર કરનાનો હમ મળને નહિ ત્યા સુધી આ દેશની બહેર આવક અને ખર્ચ ઉપર તેઓ ફોર્મ રીતી જાકુશ મૂકી શકને નહિ કે ત્હેમાં ફોર્મ પણ રીનનો મુધારો કરી શકને નહિ બજેટ ઉપર વિવેચન કરનાનામ મગનો લાભ એટલો જ છે કે સભાસભે

બજેટમાં સમાયી જાવનો ઉપર પોતાના વિચારો દર્શાવી ગકે છે નથી તેઓને બજેટ ઉપર કાર્ડ પણ ઠરાવ લાવવાની રજા કે નથી બજેટ ઉપર મત આપનાનો હુક આ વખતના બજેટના વિવેચનમાંથી જે એક જાગત આગળ તરી આવે છે તે એ જ છે કે સરકારે કેળવણી પાળી વધારે ખર્ચ કરવો જોઈએ આક ડરેક્ટની ઉપરની આનંદમાંથી કેળવણી પાળી માત્ર ૮૬ લાખનો ખર્ચ ! જ્યારે સરકારને આ ઇનાકામાં મનતા દારૂમાંથી ૩ ૧,૬૫૦૦૦૦ ની આનંદ મળે છે ત્યારે આ ઇનાકાની પ્રમતી કેળવણી પાળી તેથી લગભગ અધા ખર્ચ કરે છે ! કૉનગ્રે ઑફ કૉમર્સને માટે નવું મંડળ માધ્યાની તથા લેને માટે આખા વખતનો ગ્રંથક રાખવાની જે સૂચના મિ મનમોહનભાઈ તથા વલ્લુભાઈએ ઝી હતી લેના તરફ સગર તરતમા ધ્યાન આપવો જોઈ આશા છે અને લાખ રૂપીયાની જે ગ્રાન્ટ વડી સરકારે પ્રાથમિક કેળવણી આપતા શિક્ષકોના પગાર વધાવવા માટે તથા તેઓને ટ્રેનિંગ આપનાના સાધનો યોજવાને માટે આપી છે તે કમ વાપરની લેની યોજના સરકાર જનહીથી તૈયાર કરો એમ મિ. કાર્મોઈકે દર્શાવ્યું હતું આ ગ્રાન્ટના પૈસા આ વર્ષ જ વાપરવામાં આવશે જોઈ અમુકે આશા રાખીએ છીએ અને હમેશની માફક આની ગ્રાન્ટોના પૈસા વગર વપરાયેના પડી રહે છે તેમ નહિ થશે

મિ. પટેલજી મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાની હદમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનાર બિલ.

આ વખતની ધારાસભા મિ પટેલના ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણીના બિલને માટે રમરણીય રહેશે મિ પટેલ ટાનની ધારાસભાના ધણા ઉત્સાહી, ઉલોગી અને ખતીના સભાસ છે દેશદિનના પ્રમે તો આ જાણનાવાક માહિતી સાથે હિમ્મતથી ધારાસભામાં ચર્ચે છે, અને ધારાસભામાં એક પ્રમત્તુ નવું નેતન આણે છે સ્થાનિક સ્વરાજ્યના તથા પ્રાથમિક કેળવણીના પ્રમે તો આજે પોતાના કરી લીધા છે, અને એ સમન્ધી ધારાસભામાં તો આજે જનસમાજની જે મેલા જાણી છે તે માટે અહીં લેમને અત ફરજિયાત ઉપકાર માનીએ છીએ. ધારાસભાનો સભાસદ જે ઈચે તો કેટલું કાર્ય કરી શકે તેના મિ પટેલે પ્રોત્સાહક નમુનો પૂરો પાડ્યો છે

અધિકારીઓથી ગલરાવુ તે શુ તે તો તેઓ સમજતા જ નથી તેઓ પોતાના નિયમનો એટનો મારો અભ્યાસ કરે છે તથા તેને ફરીફરીને ધારાસભા સમક્ષ જોઈ તો સચોટ રીતે મકે છે કે રહીબગ અધિકારીઓને પણ જૂનાયેના પાઠા પાઠ તાજ કરવાની ફરજ પડે છે મિ પટેલ એટને ધારાસભાની માહિતી, ધારાસભાની હિમ્મત અને ધારાસભાનુ એનન તેઓને પોતાનું ઉપયોગી નાવ વર્ષો સુધી કરવાની નમ્નિ મળે જોઈ અમુકારી પ્રાર્થના છે

આ દેશની પ્રાતિક ધારાસભામાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનાર આ પ્રથમ જ બિલ જે ૧૯૧૦ના વર્ષમાં મર્ડુમ મિ જોખનેએ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત અને મફત કરવા અમન્ધીનો પોતાનો હગમ રહી ધારાસભામાં આપ્યો હતો ત્યારથી આ પોતાના જસામગર નિયા કે અને દેવનાથકેએ મુકત કરે જણા શુ છે કે આ દેશમાંથી અસા

નનો અધિકાર હવે કરવાનો એ એક જ માર્ગ છે કે પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરવી વડી સરકારે ૧૯૧૦ માં મિ. ગોખલેનો હંગામો સ્વીકાર્યો નહિ હતો ૧૯૧૧ માં મિ. ગોખલેએ વડી ધારાસભામાં અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનારું બિન આશુ હતું, પણ ૧૯૧૨માં પહેલી વખતના વાચન વખતે સરકારે તે સ્વીકાર્યું નહિ હતું, અને મિ. હાર્કોર્ટ બટરે એવો મત દર્શાવ્યો હતો કે આવા બિન પ્રાથમિક સભામાં લાગવા નોંધએ ત્યાર પછીના છે ના પાંચ વર્ષમાં પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરવી નોંધએ એવો અભિપ્રાય અને નાંદેર સંઘાઓએ તથા દેનનાયકોએ દર્શાવ્યો હતો જુદી જુદી પ્રાથમિક ધારાસભામાં તેને વગતા કરાવે પણ આજુબાજુમાં આનંદ દત્ત, પણ તે સ્વીકારવામાં આવા નોંધના તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૩ની વડી સરકારે કેળવણીની રાજ્યનીતિને લગતો જે હંગામો પાડ્યો હતો તેમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે અમુક સગીન ગરબોને શીધે સરકાર પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની નિષ્ફળ છે આ રાજ્યનીતિને લીધે પ્રાથમિક સરકાર પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાને લગતા કરાવે સ્વીકારી શકતી નોંધતી, અને ગયા ડીસેમ્બર માસમાં એ જ રાજ્યનીતિને લીધે મુબાઈની મંદરે પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની યોજના ધરાવે એક અધિકારી અને બીજા અધિકારીઓની કમિટી નીમવાનો હંગામો લાગુ પડ્યો સભાસભાની સમીક્ષા સમિતિ બનાવી કાર્યો નોંધે આખરે દેશસરકારે સગીન, જનાનગર અને દીધદર્શી નિયાર સ્વીકાર્યો છે અને વડી સરકારે પોતાની રાજ્યનીતિમાં કેટલેક અંગે ફેરફાર કર્યા છે એ ધણા આનંદની વાત છે વડી સરકારે અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપવાનો સિદ્ધાન્ત સ્વીકાર્યો છે. સરકાર પોતે પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરવી નોંધએ એવો પોતાનો ધમ ક્યારે સ્વીકારશે તે તો પ્રશ્ન જાણે, પણ મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાની હદમાં અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની છટ આપનારી રાજ્યનીતિનો તેણે જે અંગીકાર કર્યો છે એ ઠી લોકમત પી જે પી તેની ફતેહ નથી મિ. પટેલે આ બાબતમાં આ ઇલાકાના લોકોની જે એના કરી છે તે માટે અમુકે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ

મિ. પટેલ પુ. બિન શુ છે તેનો થોડો નિયાર કરીએ એ મિત્રનો સિદ્ધાન્ત એ છે કે આ ઇલાકાની મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાની હદમાં તેઓની છંદા હોય તો અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સ્વતંત્ર આપવી સરકાર આવી સ્વતંત્ર ત્યારે જ આપશે કે જ્યારે મ્યુનિસિપાલિટીઓ પોતાની હદમાં જે બાળકોને માટે કેળવણી ફરજિયાત કરવાની છે તેઓને કેળવણી આપવાની સતોપકારક વ્યવસ્થા કરી છે એમ સરકારને લાગે તથા મ્યુનિસિપાલિટીઓ એક ખાસ સભામાં હાજર રહેના સભાસભાની યોજનામાં ઓગી કે બહુમતિથી પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાનો હંગામો પસાર કર્યો હોય પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની જનાનગરની મ્યુનિસિપાલિટીની, પણ તેમ કરવાની સત્તા આપવાનો સંપૂર્ણ હક સરકારે આના સંયોગોમાં કેઈ પણ મ્યુનિસિપાલિટી ઉતાવળુ પણ લારશે એની ધાસ્તીને

અનકાશ જ નથી અમને તો ઉત્તરે લાગે છે તે એ મિનની ૨૮ મી કનમને લીધે-એ રિપે અમ્હે અગ્ટાગ રિચાર પત્રી દર્જાનયુ-મ્યુનિસિપાલિટીએ એવા પત્રના બાજ્યે જ ભરશે

મિ પટેલના મિનમા પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરનાનો સિદ્ધાન્ત સ્વીકારવામા આયો છે, પણ તહેને મક્ત બનાવવાની રા ન્યનીતિ અગીકાર કરામા આવી નથી અમ્હારો મન એવો છે કે જે કેળવણી ફરજિયાત કરામા આવે તો તે મક્ત પણ કરી જ નેડે એ એક મનુષ્યને પોતાના બાળકને પ્રાથમિક કેળવણી-૬ થી ૧૦ વર્ષની ઉમ્મરમા-આપનાની ફરજ પાડી અને તહેની કેળવણીની રી આપવાનો બેનને પણ તેના ઉપર નાખવો એ રાજ્યનીતિ ન્યાયી નથી અમ્હે કમ્યુન કરીએ િએ > મિ પટેલે આ જાનતમા મિ ગોખ-નેના મિન કરતા પોતાના મિનમા સારો સુધારો કર્યો છે મિનની ૧૫ મી કનમ પ્રમાણે જે માર્ક પિતા મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રાથમિક શાળાના ૧૧ શિક્ષકને લખી જણાવે કે હું મ્હારા બાળકની કેળવણીની રી આપવાને અશક્ત છું તો તે બાળકની પામેથી રી તેનામા આનગે નહિ પરંતુ આવી રીતના તખાપમાં અમને તો મનુષ્યના સમાનતા લાતિ લાગે છે, અને એવી રીતે મનુષ્યનુ સ્વમાન હુ ખાય એવી રા ન્યનીતિને અમ્હે અનુમો ન આપી શક્તા નથી તથાપિ હાનમાં અનેક કારણોને નીવ પ્રાથમિક કેળવણી મક્ત કરનાનો સિદ્ધાન્ત સ્વીકારાઈ નહિ શકે એવી અનાથનાની લાગ મિને વીધે તથા આ દેશના અજ્ઞાનરૂપી અધિકારને દૂર કરનાનો એક જ માગ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરામા છે તહેના તીન ભાનને લીધે મિ પટેલના મિનની ૧૫ મી કનમને એક સમાધાન-Compromise તરી. સ્વીકારીએ િએ અને આશા છે કે પ્રાથમિક કેળવણી મક્ત કરનાનો મિન ત આજળ ઉપર સ્વીકારાશે

એ મિનને કનમમા તપાસનાં અમને અવગત નથી, પરંતુ ૧૭ મી અને ૧૮ મી કનમ એટલી તો વાધાભરેલી છે > તે મિન બે બોન કરેનાનુ અમને િચિત લાગે છે ૧૭મી કનમ પ્રમાણે સરકારને જે એમ નાં કે જે મ્યુનિસિપાલિટીને પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની તહેને સત્તા આપી હતી તે મ્યુનિસિપાલિટીએ એમ્પ્લ જરૂરિયાતો પૂરી પાડી નથી તો તહેની સત્તા ગવરનમન્ટ ઝંજેટમા એ. નોટિફિકેશન આપીને ખમી લેનાની સરકારને સપૂર્ણ છૂટ છે સરકારના ટાયમા આ મત્તા નહે તહેની સામે અમ્હારો વાધો નથી, પણ તહેનો ઉપયોગ કરવાની પૂર્વે મ્યુનિસિપાલિટીને પોતાના રિચારા અથવા સત્તા હમીત કરેનાની છૂટ મળવી જોઈએ મ્યુનિસિપાલિટીને સાબત્યા વગર તેના ઉપર આવો એમ્પ્લરરી કુકમ પસાર કરનાની સત્તા આપવાની અમ્હે સખ્ત વિ હ િએ

પરંતુ અમ્હારો સૌથી વધારેમા નારે વિરોધ તો મિનની ૧૮મી કનમ રતામે છે તે કનમમા એમ રાંવનામાં આયુ છે કે આ મિનમા જે જલાનમા આયુ છે તેથી આ ઇમાકાની આવકના ઉપર માર્ક પણ પ્રકાશો મોજે મુકતો ગણવામા આવશે નહિ અર્થાત્ મીધા રામ્દામા બોલીએ તો કોઈ પણ મ્યુનિસિપાલિટી પોતાની હદમા પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરે અને તેનો માટે જે હાલ જોઈએ તહેમા સરકાર કાયદા પ્રમાણે એક પૈની પાયુ મ. કરવાને બવાબની નથી સરકારની ગત્યનીતિનુ આ નુ સુર અમો

અમાગ છાનામાની પેટની માગિરીઓ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ રિપારી એન્ડ કપની, મુનાઈ

તો પાતું ૪ પાયામરેનું લાગે છે આ દેશમાં આ ૧૬ કરાવી પ્રથમ સરકારનો છે અને તે પ્રથમ અમરે રીતમાં છે તો તે ૬૨ કરાવી માટે જે નાણાની જગ્યા છે તે ૫૧ પાયાની રા સરકારની ૬૨૪ નથી પ્રાયશ્ચિ ક્રેગની ૥ અયતો બોલે અર ૧૬ ૬ ઉપર લેવો એવી નાદારી માન્યતા છે એ એ ધણા આનંદની માન છે કે એ રી ધારાસભામાં ૧૮ મી કનમની સદામે મનાસ ૫૫૦ અમામ પાતાનો રાના દશ થો હતો ૧૮૫૬એ એવી આદા દર્શાવી હતી કે રીનેકટ મિશિમા આ કનમ ૪ કરામાં આરો પશુ સમગ્ર તરફથી મગ મદાર નોખે ૨૫૯ રીને કનુ હતુ કે તે આદા મખરી ફાક્ટ છે ૧૮મી કનમ જે મિનમા મિ પગે દાખન કરી ન હત તા ન ૧૨ એ મિન રાવરા રી ન આપન નદિ પ્રાતિ મદેશન ઉપર આ મિનમા કોઈ પશુ પ્રકારનો મોલે ૫૦ નદિ એવી કનમ સુધા મામ નખારી છે એ સર નોમન ભાગ મળી જણા વુ હતુ ઉપરાત લંમને કનુ હતુ કે નો ૬ કોઈ પશુ મુનિમિ પારિગિને પ્રાયશ્ચિ ક્રેગની ૬૨૫વાન કરામે માટે જોઈતા નાણા માટે સરકારની મદદ માગવાનો હક નથી હોય નવાપિ જે તેમ મદદ મુનિમિપારિગિ તરફથી માગવામાં આરો તો સરકાર લહેનો રિતાર કરી સમગ્ર થામ નાણા માગવાનો મુનિમિપારિગિને દક્ષ આપવો, પશુ પ્રાયશ્ચિ ક્રેગની ૬૨૫વાન કરામે માટે જોઈતા નાણા ઉપર કરામે માટે એક ખાસ ક્રેગનીવેરો નાખવાની મુનિમિપારિગિને મતા આપી એ આ મિનમન હતુ છે અનુ સગ મદારેન મોમને જણા વુ હતુ આ મિશિન ખરેખર ધણા મળી પ્રથમ ઉપર કર છે કાવવામાં એમ દર્શાવતુ કે પ્રાયશ્ચિ ક્રેગની ૬૨૫વાન કરામે માટે સમગ્ર ખાસ નાણા માગવાનો મુનિમિપારિગિનો દક્ષ નથી એ દાન રી ક્રેગની રા નવીનિને મળી રીતે પાછા દવારનાઈ પગલું છે એ માન કાળે મ ની વખતે અપાય રા વળેનો ઉપર રિતાર મુખ પ્રમતા દક્ષ છોડી દેના એ કેટલું બધુ ભરેલું છે લહેનો અનુભવ આ દેસના પ્રેસ નેકટ નો રીફન્સ ઓફ મિનમા એન્ટી કોને નથી થયો નાદારો એવો મળત અભિપ્રાય છે કે મિનની અદર એવી કનમ નાખરી લેવો એ જ રી મિ મોખન ૥ મિનમા નાખવામાં આ રી હતી જે જેથી સરકાર અને મુનિ મિપારિગિને પ્રાયશ્ચિ ક્રેગની ૬૨૫વાન કરામે કેટલી મદદ કરવી લેવો એ તે નક્કી થાય આમ કરવામાં મે મળીન કારણો છે એક તો પ્રાયશ્ચિ ક્રેગની માટે નાણા પૂન પાયાની સરકારની ૬૨૪ છે એ સિદ્ધાન્તનો કારણાગ મોમગ થાય બીજુ કા જુ એ છે કે મુનિમિ પારિગિઓની નાણા સમન્ધીની મિશિનનું મદદ પશુ અનુભવ કરતુ તો જણાશે કે ક્રેગની માટે ખાન વેરો નાખવામાં આવે તો પણ પ્રાયશ્ચિ ક્રેગનીનો નથો ખવ તેઓ ઉપારી રાકને નદિ લહેરનું આગેવ શુખાકારી, ૨૨૦૦ પાણી આદિ વામતોમાં મુનિમિપારિગિને દક્ષ એટલો જવો સુધારા કરાવી જરૂર છે કે લહેને માટે ૬૦ ધણા વધાર નાણાની લહેને જરૂર છે આપા મોલોમોમા-મિદાન્ત તરીકે તો છે જ-ન-દાર દર્શિથી પશુ જના સુધી, સરકારની મદદ નદિ હોય ત્યા નુવી પ્રાયશ્ચિ ક્રેગનીનો જવો બોલે મુનિમિપારિગિઓ ઉપર માને અસમત રહેશે આ રી રીનની કનમ જે આ મિનમા નદિ નાખવામાં આવે તો અમને લય રહે છે કે એનો નાખ મુનિમિપારિગિઓ લઈ નક્કો નદિ અમને તો એક દર્શિએ એમ પણ લાગે છે

ક ૧૮મી કનમ સંખ્યાને આતુ મિન પસાર કરવાના કરતા એતુ મિન પસાર જ ન કરતુ એ વધારે ઉચિત છે

આ ઉપરાંત બીજી ક્યમોમાં એવી ધબી ન્દાની ન્દાની બામતો છે કે જેમાં ફેરફાર થવાની જરૂર છે ત્રીજી ક્યમના બીજા પેગમાં એવી રખતે આ મિન છોકરા અને છોકરી બન્નેને વાચુ પાડી શકાય એવી સત્તા આપવામાં આવી છે તે માન્ય ત્રિચારવા જેવી છે ચોથી કલમમાં માત્ર મ્યુનિસિપાલિટીઓથી જ ચાનતી શાળાઓમાં જોડાણ થવી નેઈએ એતુ છે તહેમાં ખાનગી શાળાઓનો વધારો થવો નેઈએ ૧૪ મી કનમમાં ડેપુટીને માટે જે વેરો નાખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે તેતુ રધારેમાં વધારે પ્રમાણુ કાનલારા જ નહીં થવુ નેઈએ આશા છે કે આ બરી બામતો ઉપર સીમેન્ટ કમિટી પૂરતુ ધ્યાન આપશે અન્તમાં અમદુ મિ પટેલનો આ મિલલાવવા નાટે પુન ઉપકાર માનીએ ઢિએ, અને જો તહેમાં ઉપર દર્યા વેતા સુધારા સાથે તે પાસ કરનામાં આરંગે તો અમને આરા છે કે આ ઇનાકાનો અનાનરૂપી અન્ધકાર દૂર કરવામાં તે પ્રબન સદાય કરો

ટ્રેનિંગ કૉલેજ સમ્બંધી મિ. પટેલનો ઠરાવ.

આ ઇનાકાના પ્રાથમિક શાળાના સિગકોના ૬૦ ટકા જેટલા ભાગે શિક્ષણુ કેમ આપવુ તહેનો ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં અનુભવ લીધો નથી હોતો આ ખરેખર એક મ્હોલી ખામી છે તે ઉપરાંત ટ્રેનિંગ આપવાની હાનમાં ઇનાકામાં જે સગરડો છે તે એક્લી બધી તો થોડી છે કે જો વા પાય વર્ગમાં ૧૦૩૧૬ શિક્ષકોમાંથી માત્ર ૩૧૪૨ શિક્ષકોને જ ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા ૬૦ ટકા જેટલો સિગકોનો ભાગ ટ્રેનિંગ વચરનો અને ૭૦ ટકાને ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં પ્રવેશ કરના રહામે પ્રતિમ્બા આ સ્થિતિ પર ગીમ કરરી નકમી છે માત્ર આન ન્દની વાત એટલી જ છે કે મિ મુનીનાને મૂકના હાનની ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં સરનરે સગરડો રધારનાના અને ચોઅ સ્થળે એક અથવા રધારે ટ્રેનિંગ કૉલેજને સ્થાપનાના સુધારાનો સરકારે મીમર કર્યો છે અમને આશા છે કે વડી સગકાર તરફથી પ્રાથમિક શાળાના નિલકના પગાર રધારવા માટે તથા તહેમને ટ્રેનિંગ આપનાના વિશેષ સાધનો ચોજના માટે જે અગી વાખ રૂપિયાની વાનુ વાર્ષિક ગ્રાંટ મળી છે તે પગી સરમર આ પ્રશ્નનો આ ઇનામને જોએ તેવો સત્વર નિર્ણય લાવશે

વર્તમાનચર્યા.

લેખક - ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર વડ્યા, બી. એ., એન. એચ. બી.

ધી ઑલ ઇન્ડિયા કોંગ્રેસ કમિટી અને ધી ઑલ ઇન્ડિયા મોસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલની મધ્યસ્થ પરિપદ.

જુનાઈ મામની તા. ૨૮ અને તા. ૨૯ એ બે દિવસોએ મુબાઈની પ્રેમિકેન્ગી ઑમોસિએશનના ખડમા વી ઑન ઇન્ડિયા કોંગ્રેસ કમિટી અને ધી ઑલ ઇન્ડિયા મોસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલની મધ્યસ્થ પરિપદ ભગઈદતી એ પરિપદ માટે પ્રથમથી ઠાવકમની માહિતી આપનામા આવી ન હતી, માત્ર એટલું જ મામાન્ય રૂપમા નિવેદન કરનામા આન્યુ હતું કે 'પરિપદ દ્વાનની રાજ્યમીય સ્થિતિ નિમે નિચાર કરશે' આ પરિપદ ભગઈ ત્યાર પહેલા તા. ૨૭મીની રાત્રે તેમ જ તા. ૨૮મીએ બપોરે નેક રતનસી ધરમમી મોરારજી ગોઢળાસના ચાર્મનાબાગના હોનમા રાજ્યમીય નિષયોમા રમ લેનાઝ મુદ્દસો તથા સન્નારીઓના સમેનનો થયા હતા ધી ઑન ઇન્ડિયા કોંગ્રેસ કમિટીના તથા ધી ઑલ ઇન્ડિયા મોસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલના સભાસંગે તે સમેનનોમા મ્હોગી મખ્યામા હાજર હતા એ સમેનનોમા પરિપદ સમક્ષ આજુનાના દરાવોનો કચો ખરડો લેવાર કરનામા આન્યો હતો આ સમેનનોમા થયેલી ચર્ચા સાબળનારને સ્પષ્ટ થાય તેમ હતું કે હિન્દુસ્તાનના જવાબદાર અને નિચારશીન નાયમની મનોદલામા અમલદારોએ અખમાર કરેલી મકચિત ગમ્યનીતિથી ધણુ પરિવર્તન થતું છે, અને તે રાજ્યનીતિ મ્હોને સડી મેમી ન રહેતું જોઈએ, પરંતુ સગારી અખમલદારો જરૂર પાડે તો સખામહનો આશય લઈને પણ કોંગ્રેસ અને મોસ્લેમ લીગની સુધારાની યોજનાની ગામણી અચૂક અનાજે કરવી જોઈએ એવો મ્હોટો ભાગો અભિપ્રાય ચર્ચા ગયો છે હિન્દુ સ્તાન દેશના રાજ્યકીય જીવનમા જોઓ માયો રસ લે છે તેઓએ આ હકીકત લક્ષમા લેના જોવી છે સમેનનોમા થયેલા ભાપલો વિચારશીન, વ્યારદારિક અને જવાબદાર હતા એટલું જ નહિ, પરંતુ સ્પષ્ટ, નિખાનસ અને હિમ્મતભર્યા હતા. "હિન્દુસ્તાનના હકકેલુ ગમે તેટલા ભોગે પણ સરક્ષણ કરું જ જોઈએ" એ મ્હોટો ભાગના નાજુરમેલુ તાત્પર્ય હતું સક્ષેપમા ખન્ને સમેનનો દિન્દુસ્તાનના ઝોગને ગોભે એવા અને આશાજનક હતા.

પરિપદમા અનેક દરાવો મળું ચર્ચા હતા પરિપદનુ કામકાજ ખાનગી હતું, છતાં હોના ડાવો પ્રકટ થયા છે પ્રથમ દરાન હિન્દુના પરમ દેવભક્ત તાદાલાઈ નવરોજીના અવસાન માટે શોક દર્શાવનાનો હતો બીજો દરાન "સહનાત્મક પ્રતિકાર-Passive resistance-સલામત" જાગનનો હતો તે દરાનનો મુદ્દા એ હતો કે રાજકીય કાર્યમા સલામતનો સિદ્ધાન્ત અને હોની કાર્યપદ્ધતિ સ્વીકારના એ સનાતલચું છે કે કેમ એ પ્રશ્ન વિષે પ્રાન્તિક કોંગ્રેસ કમિટીઓએ તથા મોસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલે નિચાર કરેલો અને ધી ઇન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસના

સના સામાન્ય મનીઓને ૭ અઢાડીયાની અઠ તેઓના અભિપ્રાયો નિવેદન કરના સામાન્ય મનીઓએ એ અભિપ્રાયો બધી ઑન ઇન્ડિઆ કૉંગ્રેસ મિત્રી ॥ અને ધી ઑન ઇન્ડિઆ મૉરવે-મનીગની કાઉન્સિલના અવાસોમા ફરના, અને ઑક્ટોબર મામના પ્રથમ અઢાડીયામા ન તે મર્યાઓની મધુકન સભા એ બામન ઉપર વિચાર કરના ભરી રીતે ફરાન એ હતો કે કૉ. રાશિદારી પોતાના પ્રમુખપણા નીચે જે સભા મિસિસ બેસન્ટ વગેરે ૧૮૭૬ કરનાના હુ-મ રહામે પુ ૧૭ કરના ૫૧ તામા ભરાવાની હતી તેન ભરાનાનો જે હુકમ બાગાગની સરકારે કાપ્યો છે તે મ્હામે પરિપદ પોતાના સખત વાધો રજુ કરે છે અને આશા રાખે છે કે પોતાની વા પીની રતતરતાના અને સભા ભરાવાની રતતરતાના કાયદેસર હોકાં સરખણ ન થા બાગાગની મળ કાયદેસર પગના લેગે એથો ફરાન નૉડ હાઉન ॥ ઉપરનો વિચાર પ્ર તન પ્રનાર અને ત્હમો ઠનારી પાનાના પ્રયત્નો પ્રાંત નાપનદગી મનાનનાર હતો પાયમો ફરાન પ્રયે પ્રાંતિ- કૉંગ્રેસ કમિટીને 'હાનની રાજકીય રિથિતિ' વિરો વિચાર કરના પ્રાંતિ- પરિષદ બોનાનનાની ભનામણ કરનાર હતો ૭૬ ફરાન જે દિનમેએ કનકતામા કૉંગ્રેસ ભગાય તે જ દિનમેએ વધાગની કૉંગ્રેસો આખા દેનમા સર્વ નાઓમા ભરાવાની મૂચના કરનારો હતો સાનમે ફરાન મુધારાના પોજનને સમર્થન આપનાર એ અર (Petition) પારામેન્ટ ઉપર મોકલનાની ઓ એ અગ્રજનો ખરડો તૈયાર કરવા પતિત મ ન મો ૧ માનરીસા, સર નાગવણુ ચદાનગર અને રા સમર્થ એ નણુની કમિટી નીમનાની ભનામણ કરનાર હતો આઓ ફરાન નજરકે કરવામા આવેનાને પોતાની સ્વનત્રતા પાત્રી આપવાની સરકારને આગ્રહપૂર્વ વિશિષ્ટ નનાના સન ન્ધમા હતો નનમે ફરાન મિસિસ બેસન્ટ વગેરે ઉપર સમભાવર્ગ તાર મો નનાનો હતો

ઉપર જણાયા પ્રમાણે સધુ ત પરિષદ નન ફગવો મળુ થા હતા આ ફરાવોમાથી મે ફરાવો અમને ખાસ અગત્યના જણાય છે પ્રથમ, પારામેન્ટ ઉપર અર મોકલવાનો ફરાન ધ્યાન બેચે એવો છે હિન્દુસ્તાનના રાજ્યવહીનનો અન્તિમ સત્તાશ્રય (Final seat of authority) પારામેન્ટ છે હિન્દુસ્તાનના ઝમનમિમે પારામે દના સભાસદો હિન્ને નગની બામતોમા રોકજન અને ચોક્કસ લે છે અને નિગશાજનક રીતે અસાન હોય છે તાનની હિન્દની રાજકીય રિથિતિને અમન રોની સ-ચિત અને આત્મચાતક ગભ્યનીતિએ એરી તો ગભીર બાગી દામી છે ૭ પાનામેન્ટ પાને પોતાની બ્યાજબી અને યદેસર માગણીઓ રજુ કરવાની અને હિન્દા અગ્રેજ અમન દારોએ હિન્દી માગણીઓને દગાની દેસા માટે પીકારેની નીતિ છોગી દેસા ત્હમને ફગ પાડવાની અગ્રજ હિન્દે કરવાની જરૂર છે હિન્દના રાજપુરોમા એવો એ વગ છે કે જેમને આરી અગ્રજોની સફળતા માટે શ્રદ્ધા નથી અમ્હારે કહેતુ જેઓ કે અમને પણ બા-શ્રદ્ધા તો નથી જ, પરન્તુ ત્હન અચદા પા નથી તેરી અગ્રજ પ્રરી એ હિન્ નો કાન દેમર હ છે અને તે પ્રસજ પ્રાપ્ત થયે વાપગવો જેઓ-પછી પરિણામ ભને ગમે તેનુ આવે

ખીને અગત્યનો દના સત્યાગ્રહ સમન્ધી છે અમદારે કહેવું જાઈએ કે જે સમયે સામ્રાજ્ય યુદ્ધમાં રોકાયું છે અને જે સમયે યુદ્ધમાં નિજ્ય મેળનનામાં સામ્રાજ્યના સર્વ સાધનો વપરાતા જોઈએ તે સમયે દિ. ૧૧ અગ્રેજ અમલદારોએ એવી નિરાશાજનક સંકુચિત નીત્યનીતિ સ્વીકારી છે કે હિન્દની રાજભક્ત અને સામ્રાજ્યનિષ્ઠ પ્રજાને સત્યાગ્રહ જેના અન્તિમ માધનનો વિચાર કરવાની ગોઠપૂર્વક ફરજ પડે છે હિન્દના લોકોની વ્યાજખી અને કાયદેસર માગણીઓને પણ દગારી દેવાની ન્યયસ્થાપવડ પ્રવૃત્તિ જ્યારે અમનદારો શરૂ કરે ત્યારે હિન્દ મૂળે મરોએ પોતાના હકો ઉપર થતા હુમલાઓ સહી લેના એવી હિન્દનો કથો દિનથી સલાહ આપશે? કોએસ અને માર્ચેમ લીગ જેવી દેસની જવાબદાર રાજકીય સરચાઓએ રજુ કરેની યોજનાનો પણ અનાદર કરનામાં આવે એટલું જ નહિ, પરંતુ એ પછી એક લોખાના હકો ઊંઘી લેનાર પગલાઓ અમલદારો તરફથી લેવામાં આવે ત્યારે હિન્દ જેવો લાચાર અને નિષ્પાથ દેશ સલામતના કાયદેસર અને આધ્યાત્મિક સાધન વિના ખીજ ગાનો આત્રય લે? અમદારે જુલુમ કરીએ ઊંચે કે સરકારી અમનદારોના હુકમોનો ભંગ કરવો એ શિલાને પાન છે, પરંતુ જ્યારે સરકારી અમનદારો અન્યાયી હુકમો કાઢે અને લોખાના હકો લોકોને ન ભોગવના દે ત્યારે કયા મુખી લોકોએ તેના હુકમોને માન આપવું? અમને તો લાગે છે કે જે સખ્ત અમનદારો લોકોના કાયદેસર હશે ઉપર હુકમો કરનાર અન્યાયી હુકમો કરવાની પિતિ ન જ છોડી દે તો તેના અન્યાયી હુકમોની નોંધ લીધા વગર પોતાના કાયદેસર હોયની માગણી કાયદેસર રીતે આગ્રહપૂર્વક કરી જવી અને તે માટે જે વાઈ સહન કરવું પડે તે શાન્તિથી સહન કરવું એ જ હિન્દના લાચાર લોકોને માટે એવું જ કાર્યમાર્ગ છે અમદારે ઈચ્છીએ ઊંચે કે હિન્દના અમનદારો વધારે ન્યાયશુદ્ધિ અને દીનદષ્ટિ ધરાવે, સંકુચિત નીતિ છોડી દે અને હિન્દના લોકોની માગણીઓ વ્યાજખીપણ સ્વીકારી તહેમને મરો કરે તેમ તેઓ કરે નહિ તો પછી પોતાના કાયદેસર હકો માટે કાયદેસર તન અનાવનાની હિન્દની ફરજ સ્પષ્ટ છે અમદારે આતા રાખીએ ઊંચે કે હિન્દ સમયોચિત ધમમુદ્ધિ અને હિન્મત દર્શાવે, અને વર્તમાન પરમ પ્રમળને પુરપાલ્લવ પોતે વળો

મિ મૉન્ટેગ્યુ હિન્દમાં આગમન.

ભારતનાના ગ્રામ અગ્રેજી વાપેત રાજકીય બોમમાં એ સુખ સમાચારોએ કાર્ક આશાઓ ધેરા છે એક સમાચાર એ છે કે હિન્દુસ્તાનના નવ શર સન્તાનોને હિન્દી સંન્યમાં માનવ્યા અને સત્તાપુકત દોહાઓ આપનામાં આનરો અને હિન્દીઓને તેના વિગેષ દોહાઓ આપવાના વ્યાવહારિક ઉપાયોનો તાત્કાલિક વિચાર કરનામાં આનરો ખી ન શુભ સમાચાર એ કે હિન્દી પ્રધાન મિ મૉન્ટેગ્યુ પોતે પ્રમળને જવાબદાર જન્યત્ર હિન્દુસ્તાનને આપવાની મિલિત સરકારની અભિનાપાને વ્યાવહારિક સ્વરૂપ કમળ હિન્દીતે આપી રોકાય એવી તપાસ કરના નવેમ્બર મામમાં આન આનના છે મિ મૉન્ટેગ્યુની હિન્દી પ્રધાન તરિકે જ્યારે

નિમનુક થઈ ત્યારથી જ હિન્દના જીવમાં કાઈ જીવ આપના માણે હતો અને હિન્દના દેશમાં અભિનાયો રજુગાની શરૂઆત થઈ હતી મિ મૉન્ટેગ્યુ માટે દિ ૬ ગણેરી આશાઓની સિધ્ધિનો પ્રારંભ આટલો સત્તર થયેનો જોઈએ અને આનન્દ થાય છે મિ મૉન્ટેગ્યુ માન એક ભાવનાસાની તરંગી જ નથી, પરંતુ કાન જી રાજ્યપુર છે તેઓનું ક્ષિતિજ જેનું નિશાન છે તેનું લેખન કાર્ય સમીપ છે ભાવનાઓની નિશાનનાને માટે તાત્કાલિક નિર્દેશની અપેક્ષા ઓતો ભોગ આપે એના તરંગી તેઓ નથી અતિમ સાધ્ય ઉપર સતત દષ્ટિ, પરંતુ લેનાનું પગલું ચોક્કસ અને મક્કમ એના ઉચ્ચ પ્રકારના નિર્દેશિક ભાવનાસાની પુરૂષ તેઓ છે એવા જ મહાન પુરૂષો ભાવનાઓનો અને નિર્દેશનો યોગ સમન્વય કરી શકે છે મિ મૉન્ટેગ્યુને માટે અમને આશા છે અને શ્રદ્ધા છે કે તેઓના સમક્ષ જે સામગ્રી રજુ કરામાં આપશે તેઓ તેઓ યથાશક્તિ ઉત્તમ ઉપયોગ કરશે જ

પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે મિ મૉન્ટેગ્યુ અત્યારે તે પૂરે અને તે પ્રસંગે હિન્દે શું કરેનું જોઈએ? અમદારે લેખન જોઈએ કે મિ મૉન્ટેગ્યુના સન્દેશમાં દિ ૬ સગી સકુચિત્તિ છિત્તી અસર સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાય તેમ છે હિન્દુસ્તાનના પોતાએ જગત સમક્ષ જોઈએ કે અંગ્રેજ અમન ગેએ આજ મુધી હિન્દુસ્તાનના રાજ્યવર્ણનમાં જે સત્તા ભોગરી છે તે સત્તા હિન્દુસ્તાનના સત્તાઓના હાથમાં જેમ અને તેમ ઓગી જન તે માટે તેઓ મરણીયા થઈને પોતાનાથી બનતો પ્રયાસ કરશે, અને તેઓ પોતાની બાલુ મજબુતમાં મજબુત રીતે રજુ કરશે હિન્દુસ્તાને પણ તેની જ એકામનાથી ઓ તેની જ નિર્વાહનાથી પોતાના હાથે અપસાર કરાને માટે તૈયાર થનું જોઈએ ઓ પોતાનો કેસ ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે રજુ કેમ થાય તે માટે સામગ્રી એની કરી જોઈએ હિન્દુસ્તાનના રાજ્યીય જીવનના આ પરમ પ્રસંગે જરૂર છે કે દિ સર્વ ભેદો બૂધી જઈ એક અનાગે કૌત્રિએ અને મૉન્ટેગ્યુ વીગે રચેરી યોગનાની સપૂર્ણ સિધ્ધિની સ્પષ્ટ માગણી કરે એટલું જ નહિ પરંતુ તે માગણી અપાયા વિના હિન્દુ સત્તા પામશે નહિ એનું અચૂક અને અસંકાર રીતે બતાવી આપે, અમદારે અત્યારે કરણ પૂર્વક ધ્યાનમાં લેએ કે દિ-૦ આ પરમ પ્રસંગે પ્રનાયી રીતે પ્લેચી વગે

૧. ચીમનલાલ મેતલનાથનું ભાષણ

પોતાની સાવજનિક સેનાઓથી પોતાના પ્રાપ્તતા ઇતિહાસને ઉજ્જવળ નિર્દેશન ગુરુગાની ઓમા ન ચીમનનાન સેનના વર્ણનમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવતા આ પા છે જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે ત્યારે તે પ્રસંગમાં જગતના તેઓ તૈયાર દાય છે એટલું જ નહિ, પરંતુ પોતાના લાગણીક શુભોચી તે પ્રસંગને તેઓ પ્લેચી રજે છે પોતાની શક્તિઓની મર્યાદાની અચૂક મમજ અને તે મર્યાદા સ્વીકારે પોતાની શક્તિઓનો લોભિત માટે હિન્દુ અર્થો ઉપયોગ એ રા ચીમનનાનની સાવજનિક કારખાઈનું સ્વત્વ લગણ છે લેખના અગત્યના ભાગો અને લેખના અગત્યના કારખાઈને નિરીક્ષણ કર્યું હશે તેમને લેખની લોભિત માટેની કાળજી, લેખની નિર્દેશિકતા, લેખનું સમજાવણું લેખની નિર્દેશ

વતા, હેમની દિમ્મત, હેમનું સમાન પહેરે હેમના સ્તુલ વલણે જણાયા નિના ભાગ્યે રહ્યા હશે અમ્હે નો એટલે મુખી માનીએ ઢિએ કે ગીમનનાનુ સમભુષણ (Common sense) એ જેમ હેમની ખુબી છે તેમ એ હેમની ખામી છે એથી હાથમા જે દામ હોય તે તેઓ સારી રીતે ડરી રાખે છે, અને પ્રાપ્ત પ્રયત્નોને પ્હોચી પડે છે, પરંતુ તે શુભો વીધે જ તેઓ અપમેર ઉપચિત ન થયા હોય તેના કામો ઉપજવી શકતા નથી અને પોતાની નકિતઓનો સપૂલ સામાજિકર કરવાની તક આપે એના પ્રસંગો ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી

વાસિ યે-મેવર તર્જિનુ રા ગીમનનાનુ ભાષણ હેમની ગીર્ણિની ઉત્કૃષ્ટતામા ઉમેરેા કરે એવુ છે અને તે માટે અમ્હે હેમને અન્ત કરપુપુનઃ અભિનન્દન આપીએ ઢિએ રા ગીમનનાનુ ભાષણ મોટા મોટા વિચારોથી કે મ્હોગી મ્હોટી વાતોથી રહિત છે, તરત થુ ડરનુ લેઈએ એ વ્યામતની વ્યાનહારિઃ અપ્પ મૂચનાઓ હેમા ડરવામા આવી છે એકઢેરે મુનિરસિગીનુ વર્ણ સફલતાથી ડરનામા આ નુ છે, છતા હજી ધણો સુધારો કરવા જેવો છે એમ તેઓએ અચ્ચ-અપ્પનાથી જણાની એક બાલુથી કરાયેલા કાર્યનો સર્નાને અનાદર કર નારને અને બીજી બાલુથી ડગ્યેના કાન પ્રતિ વધાર પડના સતોપથી જોનારને અમરઢારક ઉત્તર આપેા છે મુનિરસિગી એ એક સતત સમ્મા થરા ત્યારે જ હેનો સપૂર્ણ રિકાસ થરો એમ હેમણે નીગતાથી ઢલું હજી, અને સરકારનો સમ્માર તરિધેના હેના ઉપરનો અકુશ નિર્મૂન ડરના હેમણે સચના ડરી જીની મુનિરસિગીના રિકાસ માટે બીજી આરમ્પક તરન તે મુનિરસિગીનુ તન માન વિદ્વાનોના અને રિકાસના જ હાથમા ન રાખતા અનુભવી માનુષ્યોને (Men of affairs) પણ હેમા વડતુ ગ્યાન આપુ એ છે એમ તેઓએ જણાવ્યુ હતુ હેમની આ બનો સચનાઓ જેટની વ્યાનહારિઃ છે તેટલી જ દિમ્મતભરી છે, અને તે સચનાઓ કરના માટે અમ્હે ગીમનનાનુ અભિનન્દન આપીએ ઢિએ અનુભવી જોડનાયકોને જગાજાર પત્રીઓ આપનાથી કેનુ સતત અને લોઢહિતમય વાતાવરણુ ઉત્પન્ન થાય છે હેનો રા ગીમનનાનુ ભાષણ ઉચ્ચ પ્રકારનો વાખનો છે સ ગીમનનાનુ કારોનારી વહિસનના સભાસદ થરાનુ માન આપી મુખાર્જી સરકાર જ્યારે અને માન પામશે ત્યારે ન ગીમનનાનુ પોતાની લોખનાની ઢાગ્ધીદિતિ જોલે એની રીતે વર્તે જ એવી અમ્હે આશા છે

સ્વરાજ્યનો સન્દેશ અને ગુજરાત

નેપા-શ ચન્દ્રગકર નમદાશકર પડ્યા, બી એ, એવએવ બી

“ હિન્દુસ્તાન દેશનો ઇતિહાસ યી ’ એ સામાન્ય આરાપનો ઉત્તર આપતા હિન્દના મમથ મેન- શ્રીમુન ગોપાન કૃષ્ણ જોખનેએ એક પ્રસંગે કહ્યું હતું ” હિન્દુસ્તાન દેશનો ઇતિહાસ નથી એ કથન સપૂલ સત્ય છે એમ હુ સ્વીકારતો નથી, પરન્તુ તે સત્ય છે એમ સ્વીકારીએ તો પણ એનું ટાણું ફરી શરૂને કે હિન્દુસ્તાન યેશની ઘરકીર્તી સમાપ્ત થઈ છે અને હિન્દુસ્તાન દેશના અમુક ભગિન્યો ઉજ્જવન ઇતિહાસ બનાવવાની તકની નથી. હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ નહિ હોય તો હિન્દુસ્તાન ઇતિહાસ બનાવશે ”

હિન્દુસ્તાનના સમન્વિધા કાચેનો આ ઉદ્ધાર ગુજરાતને લાગુ પાડી ફરી સકાય કે હિન્દના રાજ્યજનમા ગુજરાતે હિન્દો નહિ આપે. ટોચ તો ગુજરાત તેવો હિન્દો આપશે અને હિન્દમા ગૌરવમુક્ત ન્યાન પ્રાપ્ત કરશે હિન્દના રાજકીય જીવનમા ગુજરાતે પોતાનો હિન્દો નથી આપ્યો એનું ટાણું ફરી શરૂ, જ્યાં સુધી મહાભારત નરરાજ, શ્રીરાજગાદ મહેતા, દીનશાહ મસ્જી, મહમદ અલી ઝી જી, મોહન લાલ ગાંધી એ અમર નામો ગુજરાતને ગૌરવ અપાવતા ઇતિહાસને શોભાવે છે ? સમસ્ત હિન્દમા એ મુનારક નામો મહાદેવ છે એ નિખિન ભાગવતમા પ્રસિદ્ધ થયેલા નામો કોણે જાણે છે ? રાજીએ તો પણ એના કેટલાંક પ્રાન્તપ્રગિય નામો છે કે જેમની ગણના ‘ ગુજરાતે રાજનીય રિતિમા કાઈ વર્ધુ નથી ’ એ વાણેપને અમલ્ય મગના મસ છે તે નામોમા ઝવેરીનાથ ઉમિચારામ યાચિ, ગોડુળા લાલ કાનવાસ પારેખ, શ્રીમનનાન દરિનાન મેનનાક, અમાનાન સાકરનાથ દેસાઈ, મિત્ર બાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ ગરેરે નામો મુખ્ય છે આ ઉપરાંત રાજકીય પ્રેરમા યથાગતિ કાર કરનાર અને પ્રાન્તિક અને સ્થાનિક કીર્તિ ભોગવનાર અને નામો આપી શકાય એમ છે, એને ગજબીય પ્રદેશ પ્રતિ ઉપેક્ષા દૃષ્ટી જોવાનો ગુજરાત ઉપરનો અમર્યાદ આરોપ તો ટપી શકે તેમ નથી

અને જ્યાં એક કસોગીથી જોતા ગુજરાતના રાજકીય જીવનની ન્યૂનતા સ્વીકાર્યા વિના અને તેમ નથી તે કસોગી ઈ ? તે કસોગી એ કે ગુજરાત મા લોકો રાજનીય બાવનમા કેટલો અને કેવો રસ લે છે ? ગજબીય પ્રેરમા માન મનાગ થોડા નામોથી આ તમા રાજકીય મેનનનું માપ આપ્યું એ પૂરેપૂરી રીતે યરામર નથી ગુજરાતે રાજનીય પ્રદેશમા ઉજ્જવન કાર કરનાર કેટલાંક રાજ પુરોહિત ઉત્પત્તિ કર્યા છે માટે ગુજરાત રાજનીય દૃષ્ટિથી સજ્જ આ ત છે એમ કહેવું એ સપૂર્ણ સત્ય નથી કાઈ પણ કારે અમુક નામો ઉપરથી પ્રાન્તની યોગ્યતાનું મૂલ્ય આપવાની પદ્ધતિ એકગીય ગાણ, તો જે મમથે લો ગાસન-મનસતાત્ત્વ તત્ત્વ-Democracy ની વાતો થાય છે ત્યારે તો એ કસોગીની અનુભવમર્યાદા નિધારે સ્પષ્ટ છે અમુક રાજપુરુષના કાર્યો કસોગી

કરતા "એણે લોકો માટે શું કર્યું ? (What has he done for the people ?)" એટલે જ સનાય પૂજાનો નથી સાથે સાથે એ પણ સનાય પૂજાનો છે કે "એણે લોકોને કેવા બનાવ્યા છે ? (What has he made of the people ?)" જે રાજપુરુષે પોતાના કાર્યથી લોકોને ગજગીઝ બામતોમ્બા વધારે રસ લેતા કર્યા નથી, જે રાજપુરુષે પોતાના કાર્યથી લોકોને લેમના રાજકીય હકોની વધારે સમજ આપી નથી, અને જે રાજપુરુષે પોતાના કાર્યથી લોકોને પોતાના હકોના અમન માટે લડત ચલાવના કર્યા નથી તે રાજપુરુષે પ્રમાણમાં ઉત્તરતા પ્રકારનું કાર્ય કર્યું છે, પછી લોકોના હિતને માટે તેણે જે તેટલું કર્યું હોય લોકોનું, લોકોના ઉપર, લોકોને માટે ગજગીઝ એ લોકશાસનના સિદ્ધાન્તની સિદ્ધિ માટે અતિગ્રામ્ય છે આરસ્ય કે લોકોને લેમના રાજકીય હકોનું જ્ઞાન આપનામાં આવે અને લેમના હકોનો અમલ થયે તો જોનારી નિરંતર ગણજી રાખવાનું હોવામાં આવે અધિકારીઓની અમલાદિત સત્તાથી વ્યાપ વર્તમાન તત્ત્વની રહામે હિન્દને અત્યારે જે વાધો છે તે માત્ર અંગ્રેજો જ અધિકારીઓ નીમ્યા છે માટે જ નથી, જો કે તે એક વાધો છે ખરો, ખરો વાધો તો અમલાદિત અધિકારી તત્ત્વની રહામે છે, પછી તે તત્ત્વ અંગ્રેજ અધિકારીઓના હાથમાં હોય કે હિન્દી અધિકારીઓના હાથમાં હોય સુધારેલા રતત્ત્વ દેગોની માફક હિન્દુ સાખ પણ સ્વરાજ્ય (Self-government) છે, અને સ્વરાજ્ય એટલે પ્રજારાજ્ય અધિકારીઓ એટલે પ્રજાના એકો, ગ્રામીઓ નહિ, પછી તે અધિકારીઓ અગ્રજ હોય કે હિન્દી હોય પ્રજાએ જ અન્તિમ સત્તાશ્રય છે - *The people are the final seat of authority* આ લોકશાસનનું મુખ્યમંત્ર. માત્ર એ કે આ મુન સામાન્ય સૂત્રનો સાક્ષાત્ પ્રયોગ કરતા ઘણી મર્યાદાઓ મૂકી પડે, પરંતુ એ સૂત્રમાં સમાયેલા એતનથી ગજગતત્ત્વ કમલ વધારે ને વધારે વ્યાપ્ત થતું જાય એ આવશ્યક છે

હવે, ગુજરાતની પ્રજાને લેના રાજકીય હકો સમજાવનાનો અને તે રાજકીય હકોના અમલ માટે કાયદેસર લડત ચલાવનાનો સન્દેશ પ્લેયાડનાનો પ્રયાસ-માત્ર નૈમિત્તિક પ્રયાસ નહિ પણ નિરંતર જ્યવન્નિયત પ્રયાસ-પૂનઃ કરવામાં આવે છે ખરો ? આ પ્રશ્નો ઉત્તર નકારમાં આપ્યા વિના ચાલે તેમ નથી આપણા પૂજામાં લોકનાયકોના સ્તુત્ય દેશકાયને ઉતારી પાડવાનું પાય કરવા અમ્હે પ્રવૃત્તા નથી અમ્હે તો માત્ર હકીકત શી છે તે જ તપાસના માગીએ છીએ જે દિવસોમાં અમનદારોની મહેગ્યાની મેળવરી એમાં જ જી હગીની સફલતા મનાતી હતી, જે દિવસોમાં સરકાર પ્રતિ નક્કારી અને અધિકારીઓની ખુશામન એ એ તદ્દન ભુદી વસ્તુઓ છે એની સ્પષ્ટ સમજ થોડાને જ હતી, અને જે દિવસોમાં લોકોના કાયદેસર હકોની કાયદેસર હિમાયત એ સ્વાર્થાન્ધ અધિકારીઓની સૂચનાથી રાજકોટ ગલાતો હતો તે સમયે જે વીર પુરોષોએ લોકોના વાળો સાગરના લડતો ચલાવી આત્મબોગો આપ્યા છે તેઓનું ગુજરાત હમેશા અલેશાનમદ રહેશે પરંતુ હવે એ વખત આવી પહોંચ્યો છે કે જ્યારે લોકનાયકોએ સ્પષ્ટ રીતે સમજવું જોઈએ કે લોકોને માટે કામ કરીને મેશી રહેવાનું નથી, પરંતુ લોકો પોતાનું વર્ગ કરના સમર્થ થાય તે માટે લેમને સજ્જ કરવાનું કાર્ય અવશ્યાપૂર્વક અને સતત

તાથી કરવાનું છે માત્ર સરકારી અધિકારીઓ પાસે અંગ્રજો દરીને જ સત્તા પામવાનો નથી, સાથે સારે લોભને તેઓ ॥ હવે મેળવના તૈયાર કરવાના છે અમ્હે આગા ગણીએ છિએ કે દીનશાહ તાંજા, મહમદ અલી ઝીલા, ગોડુજલસ પારેખ, ચિમનનાન સેતનારાડ, વિદુભાઈ પટેલ વગેરે જોકનાયક માન ધારાસભાઓમા જ કામ કરીને નિરામ ન પામતા લોકોને સ્વરાજ્યનો સન્દેશ પ્હોચાવનાનો પોતાનો નાવકધર્મ જાળવશે, અને તે માટે આરંભાયેના કાર્યને પોતાના આવીર્નાની જ નહિ, પરંતુ નેતૃત્વની પ્રતિજ્ઞા આપશે

ઈ સ ૧૯૧૧ ની લખનાની અનિહાસિષ્ટ ડૉંગ્રેસમા સ્વરાજ્યનો સન્દેશ ગામેગામ પ્હોચાવવાનું કાર્ય હોસબેગ ઉપાડી લેના ડૉંગ્રેસમિતીઓને તથા દોમ રૂન લીગને આમનજી કરવામા આનુ હવું આ આમનજીને માન આપી " દોમ રૂન લીગ દ્વારે ઇન્ડિઆ 'ની મુખા 'ની શાખાએ કેટલોક સમય થયા ગુજરાતમા સ્વરાજ્યનો સન્દેશ પ્હોચાડવાનું કાર્ય આરંભ્યુ છે એ કાર્યના અહેવાનનો કેટલો ભાગ રા મનસુખનાન આ મારામ માટરે " ગુજરાતમા રાજકીય વતશ્રુતિ " એ નામના પેખમા " સમાચોગ "ના ગત્રમા આપ્યો હતો ગુજરાતમા સ્વદેશનો સ દેગ પ્હોચાડવાનું કામ હસ્તગત કરવામા નીચેના નામો લક્ષ ખેંચે છે જે રતનમી ધરમગી, જમનાલાલ દારમાસ ખી જી દાંનિમૈન, સમરનાન વેરાલાઈ મેર, હોટભાઈ અનુપરામ સોનિસિંગ, નૃસિંહલાલ ભગવાનલાલ મિલાડર મનસુખનાન આત્માગમ માટર કનૈયાનાન માલેકનાન મુનલી, હરસિદ્ધભાઈ વલ્લુભાઈ દીવેગીયા, ઇ કુલાન કનૈયાનાન યાસિક, પ્રાગટ ભાઈ ખડુભાઈ દેમાઈ અને અ દ્રશર નર્મ લામ પચા આ સર્વે વખાઓના ભાવજો કાચ દાની મર્થાદાની અ ર હીરે સ્વરાજ્યનો અ દેગ ગામે ગામ પ્હોચાડ છે તે ભાવજો મ્હોટે ભાગે ગુજરાતી ભાષામા જ અપાય છે એટલે એક બાબુથી જેમ ગુજરાતનું રાજકીય જીવન ઉત્તર થવું જાય છે તેમ ખીજ બાબુથી ગુજરાતી ભાષામા વખતનો વિચાર પણ થતો જાય છે ધીમે ધીમે ' નવી ભાગવતમા ' પોતાનું યોગ્ય સ્થાન લેવા " નવીન ગુજરાત ' સર્જનનું કામ છે

ઓગસ્ટ માસમા સ્વરાજ્યનો સન્દેશ ગુજરાતમા પ્હોચાવવાના કાર્યને અગે નીચે પ્રમાણે કાર્ય થયું હતું —

ગોધરા — ગોધરાની દોમ દેવ લીગની શાખાના આમનજી મિ ખી જી દાંનિમૈન તથા મ જમનાલાલ દારમાલાલનું ટ્રેપુરેશન મિનાર, તા ૫-૮-૧૯૧૭ ને રિસે પોધરે ગયું હતું ત્યાં એમ ગજાર સભા સમય મ મુકા મના પ્રમુખપદનીચે મિ દાંનિમૈન તથા રા જમનાલાલ દારમાલાલે ' વર્તમાન રાજકીય સ્થિતિ " વિષે વ્યાખ્યાનો આપ્યા હતા લોભમા ભારે ઉત્સાહ દેનાયો હતો અને લીગના સભાઓની સખ્યામા સારો વધારો થયો હતો.

નરિઆ — દોમ રૂન લીગની નરિઆ ની શાખાના આમનજીથી દોમ રૂન લીગની મુખાઈની શાખા તરફથી રા કનૈયાનાન મારોનાન મુનલી તથા રા અન્દશર નર્મદાશકર

પડ્યાનું ડેપુટેન્ટ શનિવાર, તા ૪-૮-૧૯૧૭ ને રિસેનડિઆ ગયું હતું દશા ખડાયતાની ધર્મશાનાના વિગાન યોગાનમા ૩૦૦૦ માણુગોની ગજનર સલા ભરાઈ હતી રા ગોડુવદાસ દારકાલાસ તનાગીએ પ્રમુખપદ રનીનયું હતું રા ઝંઝાનાન મુનગીએ તથા રા ચન્દ્રસકર પડ્યાએ " મુધારાની યોગના " ઉપર ભાવજો આપ્યા હતા સમાસોની સખ્યામા સારો વધારો થયો હતો

અમ્રામા -- હોમ ૩૫ લીગની મુમાઈની શાખા તરફથી રેડ રતનસી ધગમમી, રા છોડુ ભાઈ અનુપરામ નોનિસિટર, રા રાડગાન રેનાભાઈ બેન્કર રા ચન્દ્રસકર નમદાગકર પડ્યા, રા ઈન્દુવાન કનૈયાલાન વાનિક અને રા પ્રાગજીભાઈ ખડુભાઈ દેસાઈનું ડેપુટેન્ટ મુન ૭ નાના ' અમ્રામા ' ગામમા નિવાર તા ૫-૮-૧૯૧૭ ને દિનમે ત્યાના લોગના આમ ન લુધી ગયું હતું અને ત્યા રોમર નીગની શાખા ગ્યાપી હતી તીરા ગામમાઓમાથી લોધ આન્યા હતા સમામા લગભગ ૧૫૦૦ માણુમે હાજર હતા, જેમા ૫૦ ને શુમારે સ્ત્રીઓ હતી મુસન માનો પાણુ સારી સખ્યામા હાજર થયા હતા સલાનુ પ્રમુખસથ ન રોહ રતનસી ધગમસીએ લીડુ હતું ગ ચન્દ્રસકર પડ્યા, રા ઈન્દુવાન વાનિક અને રા પ્રાગજીભાઈ દેસાઈએ " વર્તમાન રાજ કીય ધિનિ " રિપ ભાવજો આપ્યા હતા અમામા એટનો નધા ઉતસાહ હતો કે કોઈને પણ ભાગ્યા વગર ન રહે કે લોકનારકો રંગનયનો સન્દેગ લેકોને પોયાડાનુ ગય હાયમા લે તો ગામ યોના લોધ પણ દુકભર્યો આનડાર આપના તદ્દન તંધાર છે વગલમ ૭૫ સભામેય થયા હતા, જેમા ૨ સ્ત્રીઓ હતી

ચુરત -- હોમ ૨૧ નીગની મુનતની શાખાના આમનલુધી મુમાઈની શાખા તરફથી ગ કનૈયાનાન માલો નાય મુનલી, ગ રસિકભાઈ વલુભાઈ દીવેટીયા અને ગ મનમુખનાન આતમારામ માસ્ટર એ નણુ ડેપુટેન્ટ તા ૫-૮-૧૯૧૭ ને દિનસે ચુરત ગયું હતું રા મુ શીએ તથા ગ દીવેટીયાએ " મુધારાની યોગના " એ રિપ ઉપર એક ગજનર સલા સમલ ભાવજો આપ્યા હતા ના ગજાભાઈ ડ દેસાઈએ પ્રમુખપદ લીડુ ૮૭ ૫૦ નના સમાસો હાખ ન થયા હતા

પ્રજાકીય પ્રગતિની ભાવનાઓ.

લેખક—રા જયગાંધી ત્રિકમજી જાની, બી એ, એન.એન. બી

તે પ્રગતિ પોતાનો ઉદ્ધવ કરવાની ઈચ્છા રોય, જેને નિયમની બીજ પ્રજાઓમાં ઉત્તુચ્છાન પ્રાપ્ત કરવું હોય, તેમ જ જેને ખરૂં પ્રજાત્વ પ્રાપ્ત કરવું હોય અને માત્ર બીજ પ્રજાઓ પરત્વે પોતાની મોટાઈ વા ચીંચાતાપણ નહીં પણ પોતામાંની દરેક યકિનતુ ખરૂં ચેતન અને ખરૂં મનુષ્યવ પૂર્ણપણે પ્રકટાવવાની મગ્ગ હોય, તેવી પ્રજાએ, બધી પ્રજામીય ભાવનાઓ, એવા ઉન્નત ધોરણે રચી નેહએ કે જેથી તે પ્રજાની દરેક વ્યક્તિ, પોતાના વ્યક્તિત્વનું મહત્વ સમજી શકે અને તેનું શ્રેષ્ઠતા માયવી શકે જે પ્રજામાં માનવબ્યાગાયા મનુષ્યો જ આગળ વલે, અથવા જેમાં માન રાજ્યની ઉચ્ચપાયન કરનારા કે ગજનત્ર ચનાવનારા અને ધમમાં આગળ પનારા જ પ્રીણુ દોઈગરે, તે પ્રજામાં ખરા પ્રજામીય તત્વો વિકાસ પામ્યા નથી એમ સ્પષ્ટ કરેલું જોઈએ કલ્પ એ બનવા નેજ છે કે તેના નોકો થોડો કાન આના કે સુખી જલાન, પણ જો પ્રજાના દરેક મનુષ્યમાં, ચમાન અને તે જાગી ગમવાનું સૌર્ય પ્રવૃત્તિ નથી તો તે પ્રજામાં કાર્ સત્ત નથી પડી અને તે મીમાન દોર તેમ જ દુઃસ્વતની તેના પર કુપા હોય.

માયુ પ્રજાત્વ અને અન્ય પ્રજાઓમાં ઉચ્ચ મ્યાન મેળવના ધનજી પ્રજામાં, પ્રજામીય અભિમાન જોઈએ તે સિવાયના બીજા મધા તત્વોને તેણે ઉત્તરતા ગણના જોઈએ તેણે ચયા રાજા તથા પ્રજાના સૂત્રને મ્યાને ચયા પ્રજા તથા રાજા' એ સૂત્ર ચદ્ધુ જોઈએ મતનમ કે તેણે રાજ્યને કે ધર્મને કે એના બીજા કોઈ પણ સત્તાવાળા મડગને મુખ્ય ગણવાને કે કરવાને બદલે પોતાને મુખ્ય ગણનાવીખતુ જોઈએ અને તેને માટે એવી તો જ્યનત વાગબી પ્રકટારી જોઈએ કે તેની પામે બીજી સનગી નાગબીઓ અને ધનજીઓ સાન્ત ધર્મજન્ય અને જેમ ઈન્વ વોરે દેશોની પ્રજાઓએ ઇતિહાસમાં બતાવી આપ્યું છે તેમ પોતાની ક્ષાત્તી અને પોતાની આમાદીતો આધાર પોતાના બન ઉપર ગમવો જોઈએ છગાડનો રાજ પ્રોટેસ્ટન્ટ કે રોમન કેથોલીક માટે પ્રજાએ પ્રોટેસ્ટન્ટ કે રોમન કેથોલીક થતુ એમ નહીં, પણ પ્રજા પ્રોટેસ્ટન્ટ છે માટે ગમએ પ્રોટેસ્ટન્ટ થતુ ગમને અમુક કાલ ઇજ તાગે છે માટે પ્રજાએ અમુક કાલ કરતુ કે ન કરતુ એમ નહીં પણ પ્રજાને યોગ્ય લાગે છે માટે તે પ્રમાણે ગમએ માન આગળ આવી અનેકને જાને એકને નામે, જમ રતા દેખાતુ અને કરતુ ગમને મગ્ગ છે કે રાજાને યોગ્ય લાગે છે માટે વિચદ કે સનાદ નહી, પણ પ્રજાને યોગ્ય લાગે છે, માટે જ રાજાએ તેમને નામે વિચદ કે સનાદ કરના રાજતનીઓને અમુક સિદ્ધિતિ સારા લાગે છે માટે એ સિદ્ધિતિ પ્રમાણે, પ્રજાના ચવદારની ચનગ્યાઓ ડગી એમ નહીં, પણ પ્રજાને પસદ પડે છે માટે તેમણે નિર્ણિષ્ટ કરેના રાજતનીઓએ અમુક સિદ્ધિતિ પ્રમાણે કાર કરતુ પ્રજામાં આવી મમજ અને વતન દ' થવા જોઈએ આ સિદ્ધિતિ અનુસાર દિદુ પ્રજાના વણા ખરા

સિદ્ધાંતો અનુકરણીય જાણુરો નહીં અને કદાચ એક વખત એવો હરો કે જ્યારે રાજા કાલસ્ય
 કારણ અથવા ચપા રાજા તથા પ્રજા એવી સ્થિતિ હરો, તેમ જ તેના સિદ્ધાંતો થોડા કાળને માટે
 ઉપયોગી હરો તો પણ એટલું તો કહ્યા વિના ચાલે જ નહીં કે એની માન્યતાઓ અને ધોરણો
 પ્રજાની પ્રગતિ વિશે તેમ જ તેની પ્રગતિની ભાવના વિશે આપણને ઉંચો ખ્યાન આપશે નહીં
 પ્રગતિમતી પ્રજાની ભાવનાઓ હમેશા આત્મલક્ષ્મી, આત્માવલંબી અને આત્માભિમાની
 હોવી જોઈએ, રાજા દેવોંશી છે ધર્માન્ધ્યો સર્વ રીતે વદનીય અને પૂજ્ય છે અને તેમને તાબે
 દાન રહેવું એ બહુ હિતકર છે એમ માનનારી પ્રજા, ખરી પ્રગતિ સમજી છે એમ કહી શકાય
 નહીં, ખરી પ્રગતિ માટે તો પ્રજાએ, પોતાની દરેક વ્યક્તિને સ્વમાન, સ્વાતંત્ર્ય અને
 સમાનતાની ભાવનાઓની ઉચ્ચતા બતાવતી જોઈએ જ્યાં સુધી આમ ન હોય ત્યાં સુધી સ્પષ્ટ જ
 છે કે હજી તે પ્રજામાં એવા અનુભવો નથી કે જેના એવો વિકાસ હોય, જેનામા આત્મભાન,
 સ્વાતંત્ર્ય અને શૌર્ય એવા ખીમ્યા હોય કે જેથી, તે પોતાની શ્રેષ્ઠતા સર્પૂર્ણ સમજીને જ ખીજની
 શ્રેષ્ઠતા કે ઉપરિપક્ષ અને લાચકાત સ્વીકારે બેશક, પ્રજાકીય ભાવનાની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલી
 પ્રજાના જીવનમાં પણ, અમુક અમુક વ્યવસ્થા એની હોવાની કે જે તત્કાળ માટે, પ્રજાના વ્યવ-
 હારની વ્યવસ્થા કરવામાં ઉપરિપક્ષ ભોગવતી હોય, પણ તે ઉપરિપક્ષ અથવા સત્તા આખી
 પ્રજાની અનુકૂલતા, ઈર્ષ્યા અને છૂટને લીધે જ ચાલવાના, પ્રજા ધારે તો તે પોતાની ધારણો
 પ્રમાણે કરવાને સક્તિમાન હોવી જોઈએ વળી કાયદા બાધવા, અમલમાં મૂકવા વગેરે ગૌણ
 શક્તિઓને પ્રાધાન્ય અપાવાને બદલે, એ સવળાને પ્રેરનાર પ્રજાકીય મત અને પ્રજાકીય સંગ-
 વડ, સુખ અને તેથી ચતી પ્રગતિને જ પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ વળી રાજતત્ત્વો તેમ જ
 ખીજ બધી સમાન્ય સત્તાઓના આનંદ, પ્રજાના ઉપરિ ચર્ચાજવાને બદલે પોતાને પ્રજાના
 નોકર સમજતા હોય, અને પ્રજાએ સ્થાપેલા ધોરણ પ્રમાણે પ્રજાની ઈર્ષ્યાને, અમલમાં મૂકવી
 એ જ પોતાની દૂરજ સમજતા હોવા જોઈએ, અને તેમને પોતાની સત્તા કે સંગવડ તરફ જોવાને
 બદલે, પ્રજાની આખાદી અને પ્રગતિ સામ્ર જ જોવાની લાચણી તેમ જ ટેવ પડી ગયા હોવા
 જોઈએ,

પ્રજાની પ્રગતિ માટેની ખીજ ભાવનાઓમાં, સધળા અનુબંધના એકસરખાપણાની અને
 એકસરખા હક્ક હોવાની ભાવનાઓ, એટલી જ ઉપયોગી છે બેશક પ્રજાની અમુક વ્યવસ્થા
 ચલાવતી વખતે, અમુક વ્યક્તિઓ, પોતાના જ્ઞાન તેમ જ અનુભવને લીધે, અમુક કામ વધારે
 રતતત્તાથી કરે અને ખીજઓ તેને અનુસરે અને માન આપે પણ તેજ વખતે તે તે
 વ્યવસ્થા કરનારાને એમ ચોક્કસ યાદ રહેવું જોઈએ કે પોતે ખીજઓ કરતા ચડીઆતો નથી
 તેમ જ ખીજઓ ઉપર સત્તા ચલાવવાને સત્તઓ નથી

વળી પ્રજાની ખીજ સક્તિઓમાં પણ એ જ ભાવના અગ્રત જોઈએ કે, પ્રજાના કોર્મોને
 વહીવટ કે વ્યવસ્થા કરનારા માણુમે કોઈ પણ ખીજ રીતે, ખીજ માણુસો કરતા ચડીઆતો
 કે તેમના ઉપર સત્તા ચલાવવાને હક્કદાર નથી પણ સમસ્ત પ્રજાની ઉત્તિ યાવ તેમ ઉ-ચ

રોઈ, તે ઉદ્દેશમાં, પોતાના જ્ઞાન અને અનુભવથી, અમુક વ્યક્તિઓ, પ્રજાના અમુક સામાન્ય કાર્યો કરવાને વધારે લાલ્ચ હોઈ, તે કાર્ય તેઓને કરવા દેવા, પણ જો તેઓ, પ્રજાની ઉન્નતિ બુદ્ધિ કે પ્રજાની ખીજ વ્યક્તિઓને ઉતરતી મળે તો, તેવાને તુરત તે સ્થાનથી ઉતારી પાડના જોઈએ અને તેમની એવી દુલ્લખી વાસનાઓ દૂર કરવી જોઈએ કારણ કે ખરો વિચાર કરના વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર (સાયન્સ) અને ધર્મ છેવટે એ જ નિર્ણય ઉપર આવે છે કે કુદરતી રીતે અથવા જન્મથી જાતિભેદ કે વર્ગભેદ જેવું કશું છે જ નહીં અને બહારથી જણાતા બેદારી નીચે, ખરી એકતા પ્રસરી રહેતી છે એક પ્રસિદ્ધ લેખક એવા જ ઉદ્દગારો કહે છે, “Religion and science often bring thinkers by different paths to the same result, they refuse to recognize class distinctions and make us see an essential unity underlying superficial variations” વળી દરેક મનુષ્ય આખરે પોતાનું સંપૂર્ણ મનુષ્યત્વ પ્રકટાવવાને અને વિશ્વનાપી ચેતન સાથેનું પોતાનું સામ્ય અનુભવવાને સમજે છે તેથી કેાઈએક વ્યક્તિને ખીજ વ્યક્તિને કાયમને માટે તુરંત મણી પોતાનાથી હનકી મળવાનો કે પોતાને તાબે રાખવાનો હક્ક નથી. “Every one, who is born with this intent that he should be a human being is a rational creature ruling over other creations and bearing the likeness of his maker” આ સિવાય માણસોએ એ પણ સમજવું જોઈએ કે રાજભક્તિ અથવા ધર્મભક્તિ-ખાસ કરીને અધર્મભક્તિ અને અનહો માન આપવાની નિવેદીન શક્તિ-રૂપ મનુષ્ય સ્વભાવની ઉન્નત લાક્ષણિકતા અથવા મનુષ્યોના સુધારાની જોવી સ્થિતિ સૂચવતી નથી, જો કે આવી માન્યતા, હિંદુસમાજમાં ધણેઅંશે રહેતી છે આપણે ધણી વાર જોઈએ છીએ છે કે, ચાનુ જમાનામાં કેાઈ કેાઈ સ્થળે માનુષ પડતી ધર્મશૂરો અને ધાર્મિક સમ્પ્રદાયોની તરફની મેપવાઈ તેમ જ વડિન-વર્ગ તરફ બતાવતી તોડાઈ અથવા તો તેમને માટેના પૂજ્યશુદ્ધિના અભ્યાસને ધણી-વાર, સારા ભોંકે પણ વખોડે છે અને તેને અચાઉના હોળીની ભક્તિ અને માનશુદ્ધિની સાથે સરખાવતા, હાનમાં અધોગતિના ચિન્હ તરીકે મળે છે પણ વસ્તુતઃ એવું કંઈ નથી ખેશક એથી કંઈ એમ નથી માનવાનું કે વડિયોનો અનાદર કરવો એ સાચું છે, અથવા વડિયોને માન આપવું એ ખોટું ■ પણ ધણી વાર અતિશય માન આપવાની વૃત્તિ તો અગામી હૃદયની નનગાઈ દર્શાવે છે જકન ઉગાડના સુધારાના ઇતિહાસમાં એક સ્થળે લખે છે કે ‘ ઇતિ-હાસમાં પણ રાજભક્તિ અને વહેમી વિચારો દમેશ સાથે જ બળવાન થયેલા અને સાથે જ નાશ પામેલા જણાય છે, તેથી જો બે વચ્ચે નિકટ સંબંધ છે એમ સિદ્ધ થાય છે વિચાર કરતા પણ માનમ પડશે કે જન્મે રાજભક્તિ અને વહેમી વિચારો સન્માન આપવાની ટેવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે એ ટેવને લીધે માણસોની રીતભાતમાં તામેદારી અને વિચારમાં અદ્વા આવે છે આ પ્રમાણે અનુભવ તેમ જ તર્કપરથી સિદ્ધ થાય છે કે રાજભક્તિ અને વહેમી વિચાર-

રોને વણા પિટ્ટ ગમધ છે ” એ જ લેખકના રાગેશ, વરેખી વિચારોના ઘન અને કમળોનો વધારે અછતાથી ખુનામો બેતા માનમ પડે છે, ઉપર્યુક્ત સન્માન, આપનાની, અને માનચુકિની સાગળી હા પા પ્રકારે વ્યક્તિ કે સમાજની મજબુત લાનના ગણાણને બંને કેટલકે પ્રમગે સખી નમજી સતિ ગણાવી જોઈએ જાગરા કે વરેખી વિચારો અને અનાનને, ઉપર્યુક્ત પ ન્યચુદ્ધિ આે નન્મા । આપનાની સત્તિને સાડા સમધ છે અને વ્રદા, બેને ધમેપદેદરે સાનમ સ્વગ વગાવે છે ન પાપુ મનુષ્યો જૂનાણ ગણાણને ખાતો, વળી વાર બરકે બધી તાર, સુભાષન છે કાર । કે આ પા જોશમા આનની વદા, ભેદને કે ગમે તેરી સત નીરાગવાની સતિ-અજ્ઞાનાનન્મા પુરિણામ છે મન લખ છે કે ” (ખેના લેખિકા) ગરીબાથી અના । ઉત્પન વ્યુ અનાનથી ગમે તેરી મનન્ભાવિત વાત સ્તીકગ વાની સતિ પેલ થઈ ગેરા વ્રદાબાનથી માપુઓના મનમાથી સ્તનન વિચાર ંગનાની રક્તિન અને ઈન્જા જગા ગ્યા અને મીનને તામે ગરી નન્માન આપનાની સત્તિને ઉત્તરન મ પુ આવી પાધીન દેરાની દેન નો વમેપેનક ભરી માપાતો અર વિચાર માવે વગાવાનો અભાવ વગાર દુ થયા ”

આમ પ્રજાની ઉત્તર લાનનાઓમા, ખોડી નર્મજાતિ વિચારનગની આંધળી મજબકિતો ગમુ તો નદિ ને નીચુ ન્વાન છે અને પ્રજાનીય ઉત્તરિના માગમા આવી, વૃત્તિઓને સ્થાન મળુ જોઈએ નહી ઉત્તર વ્યક્તિનનાતમ્ય, વ્યક્તિપ્રભાવ, વિચારગ્ગામર્થ્ય, સ્વમાન, પ્રગ્નના જાતેર ગમ કરના । મયાતિ જાસહન, આે તેમા જ તેમને નિયન્ત્રિત ગખનાની સતત ગગ્ગિ અને સતિ નજે પ્રજાનીય ઉત્તરિ ંગનાત ગુણો, ઈન્જાવોગ્ય અને પોપવાયોગ્ય છે આના નરવોથી પોપાયરી આે દુદ્ધિ પામેરી પ્રગ્નઓ, પોતાના પગ પર ઉભી ની રકે છે અને તેમની લતિ થની નથી, જાસુ કે તેમનો પાયો દુ છે એવી પ્રગ્નની ઉત્તરિ, તેની નેરક ન્વકિતના મામથ ઉપ ન્યાએરી છે અને નદિ કે ગખાગાથ્યા મનુષ્યો યેડા સત્તાનારીઓ ન ધમેપદેદરે ઉપર આવી ઉત્તરુ, જ્યા જના પ્રગ્નનીય ઉત્તરિ, નેરક ન્વકિતની ખરી ઉન્ન્ય લાવનાઓ અને મામથના પ્રભાવે નહીં, પણ ગખાગાથ્યા ગજ્ઞ કીય સત્તાધારીઓ કે ધમેપદેદરે લીધ હોય છે, ત્યા તે ઉત્તરિ માન ફાલસથાથી નીવડે છે અને ઉરડે તો તેરી પ્રગ્નનો અધ પાત થાય છે જા ઈતિહાસમા મળી આવતા વણા દુષ્ટાતો માહેનુ ખેનની પ્રગ્નુ દુષ્ટાત વિચારનાવોગ્ય છે મી મન ઈન્જાના સુધારાના ઈતિહાસમા એક સ્થળે લખે છે કે -

“ ખેનના ઉદ્ય અને અન્તની ઉપર્યુક્ત તપાસની દુનિઆની એકનારની, મદાન પ્રજાઓમાની એક પ્રગ્ન કયા કયા જારણથી, પોતાની ઉત્તર ગિચિતિમાથી અધ પાતને પામી તે બતાવવાનો મે પ્રયાસ જ્યો છે આપણે જ્યારે એ દસ્ય તરફ જોઈએ છીએ ત્યારે એ ચિન અરેખર લવ્ય દેખાય છે કુરેતી પેતલોથી પૂર્ણ બહાદુર નિમકહલાન, અને ધાર્મિક લોકોથી વસાએનો, યુરોપના વિધ્વવો અને રાજ્યદ્વાગી ફેરફારોની જળમાથી, પોતાની ખાસ લાતિક

સ્થિતિને ત્રીજી દૃષ્ટિ રહેતો એ સ્પેન દન, મેં 'લોવેના સામાન્ય ક્ષણોને લીધે એક વારં અપ્રતિમ આમાદને પામ્યો હતો અને પછી બીજા કંઈ પણ નવા સંતોષો બનતા પામ્યા સિવાય પણ એના એ દારણો શરૂ રહેતાથી, એટલા જ સખા વેશથી અધ પાતને પામ્યા આમ છતાં આ બધા ફેરફારો, જે કે નિયમ અને આશ્રયકારક દેખાય છે, તે પણ તેમાં વિચિત્રતા કંઈ જ નથી સમગ્ર નિયમિત જ છે જાણુ કે જે અમારમા બીજાથી રક્ષાપુ આ મહદ મેળવરાનો સિદ્ધાન્ત-spirit of protection ડેલી ડેચે પહોંચેતો આ જેમાં, લોકો માટે પોતાથી રસાનુ કર્યાની ન હેતા, સમગ્ર જ ગત્ય તરફથી થતુ-તેમાં એની સ્થિતિના સ્વાભાવિક પરિણામરૂપ એ હતુ જ્યાં જ્યાં આમ અને ઉત્સારે ત્યારે મોની રાજ્ય-કીય પ્રગતિ વર્ધિ શકે, પણ પ્રત્યક્ષ ખરી પ્રગતિ ટાઈ ગીને થઈ તાં નહીં સુનદમાં વધારો થાય તેમ જ બના અને ખાનિ પણ નુનતો માટે દૃઢિગત થાય ગત્યનીનીનીમાં સુધારા થાય, મહેસુની ન્યસ્થામાં મુધાગ થાય લગ્નની મુધાગ થાય, લગ્નની રીતિઓ નુનરે બીજા ગત્યો સાથે ગત્ય ગત્યની ચાનની પ્રેમા મુધાગ થાય તેમ જ બીજા જે જે યુક્તિઓથી, એક પ્રગતિ બીજા કળના રમાર્ક બોગવે તે મવામાં મુધારા થાય પણ આ સમગ્રથી પ્રગતિને વાલ થતો ને બે રીતે તે નુ સાન થાય છે પહેલુ તે એ કે રાજ્ય રસાનુ ગત્યની રીતિ નવાની પોતાથી ચનીઆતા લોકોને નહિ જાણુ અને શુભામી ભરેનુ અધતાનાનુ માન આપવાની મનુષ્યમાં રહેલી દુરલી નાગણીને ઉત્તરન મજે છે, અને આમ જ્યાં સામાન્યપણે અને છે મનનમ કે ગત્ય ચલાવતાર વગને પ્રગતિ તરફથી નહિ જાણુ, અધતા ભરેનુ વિગેર માનઅપાર છે તા શરેરીઓમાં જરૂરી ઉચા શુભો તે રિનાશ કારક થઈ પડે છે અને તેથી તે પ્રાની શાશ્વતી આમાદને રિનાશક થઈ પડે છે બીજુ, રાજ્યના સત્તાધારીઓના આવરો વધરાથી, તેઓની ભુતો સુધારવાની કે દેખાડવાની ધૃતિ કે શક્તિ લોકોમાં રહેતી નથી આથી કરીને, આની પરિસ્થિતિનાજા બધા દેશોમાં અને છે તેમ સ્પેનમાં પણ, જે વખતે ઉપર ઉપરથી બધુ આમાદનાજુ લાગતુ હતુ, તે વખતે તે સધજુ પાયામાંથી સહેતુ હતુ રાજકીય ભવ્ય ક્ષતિઓ બતા, પ્રગતિ રિનાશો પામી અને એવો કટા-કળીતો પ્રમગ જ્યાં નજીક આવતો હતો કે જેમાં સમગ્ર અસ્ત-વ્યસ્ત થઈ જઈ કંઈ બાપી રહે વાનુ ન હાનુ સિવાય કે એ ઉપરથી નીચે પ્રમાણેનો સાર સમજવાનો કે જ્યારે જ્યારે કોઈ પ્રગતિ ધાર્મિક રહેમ આ બાપી ગત્યબકિનને વલ થઈ, પોતાની ચોગ્ય મત્તાઓ અને કાર્યો, ધાર્મિક આચાર્યો કે સંઘાઓ અને રાજ્યો મોખી થઈ તેના ઉપર આધાર રાખી એમે છે અને પોતાની જનાબલગીઓ ઉમરતા નથી અને પોતાની મોટામાં મોની ફરજોનો ત્યાગ કરી ધર્મસત્તા તથા રાજ્યસત્તાની ધૃતિને અધીન નિર્જીવ સાધન જેવા બની જવાની તુરં સ્થિતિ સ્વીકારે છે, ત્યારે તેના આના નમગ પરિણામ આવે છે."

વળી પોતાની સાચી અને શાશ્વતી ઉત્પત્તિ ધૃતિ, દરેક વ્યક્તિને જેમ સનાશ્રય આપખજ અને જાત મહેનત ઉપર આધાર રાખવાની જરૂર છે, તે જ પ્રમાણે જે પ્રગતિ, અમાગ જીવનમાંની કટલીક વા ગિરીઓ રૂ ૧-૮-૦ એન'એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ચિરંજીવી પ્રગતિ કરવી છે, તેણે પણ આપબળ અને જાતમહેનત ઉપર આધાર રાખતા શીખવું જોઈએ જ્યાં જ્યાં પ્રજા, પોતાની ઉત્પત્તિ કે પ્રગતિ માટે, રાજસત્તા ઉપર આધાર રાખે છે ત્યાં ત્યાં છેવટે તેની સ્થિતિ ધણી લાચાર બની જાય છે, અને કદાચ રાજસત્તા, કોઈ પણ કારણથી નબળી પડે છે તો તે પ્રજાનો અસ્ત થાય છે, અને જો પ્રજા આપબળવાળી અને સ્વાશ્રયી નહિ હોય તો રાજસત્તા, વહેલી મોડી નબળી પડવાના સ્થાને ધણી પ્રબળ હોવાના અને રાજ્યબધારણો અને રાજતત્ત્વો, ખરા સત્તવાળી પ્રજામાંથી હમેશાં નવું સત્ત્વ પામ્યા કરશે નહીં તો તેઓ વહેલાં મોટા અનર્થ નબળી પડનાના ડૉક્ટર સમાઈસ તેના જગવિખ્યાત ગ્રંથ “સેફ્ફેટી”-જાતમહેનત-મા લખે છે કે “ધારો કે સરકાર કોઈ એક કોમન્ટુ કે અમુક માણસોનું શુદ્ધ કરવાની મતનબંધી તે માણસોને કે પ્રજાને મદદ કરવા મંડી જાય તો તેની મદદનું પરિણામ એવું નીવડશે કે, જાત મહેનતથી કામ પાર પાડનાની ઉનટ અને આવ-સ્થક્તા તે માણસોમાંથી કે બધી પ્રજામાંથી કમી થશે ગમે તે દેશ તરફ નજર કરીશું તો માલમ પડી આવશે, કે જે દેશના માણસો ઉપર સરકારી અમલોનો અતિશય દોર આવી રહેલો હોય છે અને જ્યાં પ્રજાને કામ ને પગલે દોરવામાં આવે છે, તે દેશના માણસો લાચાર બની ગયેલા અને પરનશ યુવાન જેવા જઈ ગયેલા જણાશે”

એથી ઉલટું જો પ્રજા ખરી સત્તવાળી હશે અને કદાચ કોઈ કારણોને લઈને, રાજસત્તા નબળી કે નહારી હશે, તો પણ તેથી પ્રજાને ધણું કે લાભ સમય માટે નુકસાન થશે નહીં કારણ કે વહેતું મોટું રાજસત્તાએ સુધરીને પ્રજાને અનુકૂળ આવડું જ પડશે, પણ જો લોકોમાં કઈ તામ ન હોય, તો ગભ્ય ગમે તેડુ સાઈ હશે તો પણ તે થોડે થોડે બગળા સિવાય રહેશે નહીં કારણ કે કુદરતી નિયમ છે અને હિતદાસથી સાબિતિ મળે છે કે, દેશના લોકની જેવી એકદર આન હશે, તેવી તે દેશની રાજ્યસ્થિતિ અને રાજ્યનીતિ નીવડશે

આમ પ્રજાના માણસોએ આપબળ અને જાતમહેનત પર આધાર રાખતા અને ઝંઝૂમતા શીખવું જોઈએ દરેક માણસે જાણવું જોઈએ કે રાજ્યબધારણો કે રાજ્યસત્તાઓ કઈ તેમને ખોટી રીતે મદદ કરવાને કે તેમનામાં કઈ તામ ન હોય છતાં જ્યાં જ્યાંથી લાવીને તેમનું પોષણ કરવાને હોતા નથી, અથવા હોવા જોઈએ પણ નહીં તેઓ તો પ્રજાની દરેક વ્યક્તિ પોતાનો ઉદ્યોગ અને સુધારણા, વગર અડચણે ચલાવી શકે, પોતાના આપબળથી કમાયેલું પોતા સુખથી ભોગવી શકે, અને એ પ્રમાણે તેને, પોતાની પ્રગતિ કરવામાં, બહારના કે પ્રજાના બીજા નહારા લોકો તરફથી કઈ હરકત ન થાય એ આટલા માટે હોય છે રાજસત્તા કઈ માણસો આજીવ હોય તેને ઉઘમી કરી શકતી નથી કે, તેઓ ઉઘાડે હોય તો તેને લાખી નજરવાળા કરી શકતી નથી એ તો માણસોએ પોતા જ કરવાનું છે એ કઈ ગળકાંચ હકો કે સુધારાથી થતું નથી બેચક જ્યાં જ્યાં પોતાના કાર્યક્ષેત્રમાં, પોતાની પ્રગતિમાં, રાજકીય બિરહો આડે આવતા હોય અથવા જ્યાં જ્યાં પોતાની ઉત્પત્તિ માટે

અમુક વધારે સ્વનતતા કે હકોની જરૂર હોય, ત્યા ત્યા તેમણે તેની સુધારણા કરવાને અને હકો મેળવવાને, યોગ્ય રીતે અને પ્રચલિત ધારાધારણાને માન આપીને તેમ જ કંઈ પણ જાતની અન્યવસ્થા ન થાય તેમ, મથનુ જોઈએ પણ જ્યાં આમ ન કરતા માણસો, યોગ્યતા કરવાના કામો માટે પણ જીજ્ઞાસા ઉપર આધાર રાખે ત્યા તેમની ખરી ઉન્નતિ થાય નહીં જેમ કે લોકો તદુરસ્તીના નિયમોનું પાલન ન કરે તો સુધારાઈ ખાતા ગમે તેવા નિયમો કરે તો તે નકામા થઈ પડે એ તો જ્યારે માણસો પોતે જ તદુરસ્તીના નિયમો સાચવે ત્યારે જ તેને લાજ બાજસત્તાની જરૂર તો માન આપણે તદુરસ્તીના નિયમો સાચવતા હોઈએ તેમાં ખીજાઓ દખલ કરતા હોય તો તેઓને અટકાવવા પુરતી જ હોઈ શકે ખરે નિયમ આવે હોય, પ્રજા સમક્ષે તેમ જ તેના સમજુ અને આત્મ વધના વર્ગે હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવાનું કે, દેશની પ્રજાના પ્રત્યેક માણસને તેમને મનગમતી રીતે અને પસંદ પડતો ધંધો કરવા દેવો, તે પોતે ધીમે ધીમે સુધરતો જાય અને ઉચી સ્થિતિએ પહોંચે એમ તેને યોગ્ય મંદ આપવી, તેમ જ ઉત્તેજન આપનું—એ જ મોટું દેશાભિમાન અને પરાપકાર છે બાપી પ્રજામાં સ્વમાન અને સ્વામ્ય ખીજાના સિવાય માત્ર કાષ્ટદામાં ફેરફાર કરવાથી, કે રાજ્ય ઉપર આધાર રાખી બેસવાથી, કંઈ મોટો અને ખરો લાભ થતો નથી

ગૃહાનંદ.

લેખક — રા. જી. લુલાલ જમનારામ દવે, એમ. એ.

'Sweet are the joys of Home'—

Sir John Browning

મધુમધુરા પ્રિય શ્રદ્ધેરા આનંદ શા !

અમૃતમય, પુનિતાશુ, કેમન, સ્નિગ્ધ જો !

સંધ્યાના દવણિન્દુ સમા સુસોજાતા,

જગવે, નીંજવે દિનકરનાથ પ્રસન્ન જો !

મધુમધુરા પ્રિય શ્રદ્ધેરા આનંદ શા !

૨

જગ ને જગ આનંદો અતિશય ઓપતા,

સાથે પ્રસરી માધિક જળ અપૂર્વ જો !

શ્રદ્ધાં કિન્તુ સુખ સમુજ્જ્વલ્ય રાજતાં,

શાન્ત સત્ય ને સાસ્ત્રિક તેનાં મૂલ્ય જો !

મધુમધુરા પ્રિય શ્રદ્ધેરા આનંદ શા !

૩

ઠનનના મમભાવ પ્રણયમય દીપતા
 નેત્રોત્તિ સમ નિસ્તગ્તા ઝિમ્મતઝ દૂર ને !
 તાર તેજ વડે એ ઝોર પ્રજ્વલના
 તે મૃદુ ઠનનતારક એક અણુ ને !
 મનુમધુરા પ્રિય મૃદુકેરા આનંદ સા !

૪

સૌ રોવના પગના પથિકોના અટી
 ન દનનનની ભોમ પરિન અનન્ય જો !
 નર કિન્તુ મૃદુ આનંદોની તો ન એ
 મૃદુ બસ ન દનનન પૃથ્વીપર જાય ને
 મનુમધુરા પ્રિય મૃદુકેરા આનંદ સા !

૫

તિ પદ્મનો માનનીયા નિદ્રા રહ્યા
 પાર્થિવ દૃષ્ટિ નીરખે ના એ દષ્ટ જો !
 તે તોયે સુખપૂર્ણ સુધન્ય કુકુખીઓ
 સ્વર્ગદિશ અનુભવ જીરે નિત્ય જો !
 મનુમધુરા પ્રિય મૃદુકેરા આનંદ સા !

બે હોમરૂલ આવે તો ?

“ — — — ”

લખને પલ ને જ સાહેબ !

નેપક - રા ધનમુખવાય કૃપાલાય મહેતા, એન ઈ ઈ

હિન્દુસ્તાનમા હોમરૂલ તા. ૨૦ દવે એટલે બધો પ્રચલિત થઈ ગયો છે કે તે શા. ને રહમતવાની હવે ક્ષી જરૂર જરૂરી નથી બ્રિટિશ શહેનશાહતમા હોમરૂલ પ્રાપ્ત કરવાની આકાંક્ષા રાખનાર હિન્દુસ્તાનની જ પ્રજા એ ની નથી, અન્ય કેટલીક ભાગ્યવતી પ્રજાઓને પણ અલ્પ સમયમા આ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થયું છે, ત્યારે કેટલીક પ્રજાના નગીચમા તે પ્રાપ્ત કરવાનું હજી દૂર, દૂર જણાય છે ઓસ્ટ્રેલિયા, મિલ્કુ આફ્રિકા, કેનેડા રિગર દેશોની પ્રજા હોમરૂલના જૂ. જૂ. અપ મેગરી ચૂની છે આયર્લેન્ડ પોતાના લક્ષ્યની બહુ સમીપ આવી લાગ્યું છે તે પ્રાપ્ત કરવાના હિન્દુસ્તાનની પ્રજા પ્રાપ્ત સતત આજ છે જે વિશે બ્રિટિશ ગેટન શાહતમા આ પ્રમાણે સર્વ દેશની પ્રજાઓ તે જ નીચે સ્વરાજ્ય ભોગવતી થશે, તે વિનસ જગતના ઇતિહાસમા એ અકર્ષિત શહેનશાહત માટે જરૂર સોનેરી અલારે લખાશે, માટે જ એ વિનસ જેમ બને તેમ બહેના પામે લાનવા સામ્રાજ્યની સર્વ પ્રજાઓ પ્રવાસો આદરી રહે છે, એ બ્રિટિશ શહેનશાહતનું કેટલું અટોલાય છે !

આયર્લેન્ડના હોમરૂલ મેળવવાના પ્રયાસ કર્યા જાતના બાલ્યાવસ્થાના નથી કર્યા વિશે થયા તે પ્રયાસ એકે બીજા રૂપમા અનત વેગથી આ આ જ કરે છે એક નાયક જતા બીજે નાયક લેની જળ્યા લઈને પોતાના દેશ ની આ મહારાજા પૂરી પાડવા રણમા ઝૂમી રહે છે ‘હમણા મળે છે, હમણા મળે છે’ એમ થતા પાલુનસીન ફરે છે અને લક્ષ્ય દૂર દિશિતિજમા અદશ્ય થઈ જાય છે પણ આર્થિક પ્રજા કાચર નથી કે બીર નથી દેવદોહી નથી આતાબમ થયેથી નાહિમત બની ગુપચુપ મૌન બેસી રહે તેની નથી આશા-નિરાશાના તાડા ઝાયામા દંડ રહીને, આત્મનન ઉપર વિશ્વાસ અને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને દેશોનતિના શુભકાર્યમા સત્ત તત્પર અને સાનધ રહી છે

મિ એરકનીયાના કારભારના વખતમા આ પ્રશ્નને સંભાળ્યે પુન અમર્યાન મળ્યું અને હોમરૂલ મેળવવાની સર્વ તૈયારી થઈ ગઈ તેવામા સર્વ એન. કારસનના નાયકપ નીચે અમર્યાન ટોએ રહામો ઝુંડા ફરફરાઓ મહામરહામા પક્ષના સ્વપસંદકોના સૈયે દેહાન્ત પર્વન્ત ‘હવાનું

કરણેનો ર ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન કપની, મુબાઈ

નક્કી ન્યું દેશપ્રેમના આ પ્રયત્નવાતાવરણમાં ડરાગ તૂફાનના ચિહ્ન જણાવા માડ્યાં. આનંદ અન્દર અન્દરના મિત્રદ્વંદ્વ લોગીની નદી વેરડાનને કે શુ, એ પ્રશ્ન દરેક મનુષ્યના હૃદયમાં ચિન્તાબીની ડરવા બાગ્યો. એમલામાં ૧૯૧૪ ના ઑગષ્ટમાં વતમાન સુદની પ્રયત્ન જાતનારચણીનો આરમ્ભ થયો. મદોન્મત જર્મનોએ આખા જગતનો નાશ કરના તત્પર થતા દોષ નહિ તેમ પ્રાચીન જાનના અગ્ન્યાત્ર ક્ષત્રાત્ર વિગેરે અત્રોને પણ નીસરાવે તેના શસ્ત્રાત્રો લઈને આખા મુરોપમાં પોતાના 'જગીયાના મે લાગ સિદ્ધાન્તની ઝોગી કરાવવા રણયત્રનો આગમ્ભ કર્યો આ પ્રયત્ન તૂફાનમાં ન્હાનાન્હાના

તૂફાનો તે શા હિમાયમાં? આય લન્ડ, હિન્દુસ્તાન, દક્ષિણ આફ્રિકા, કેનેડા, ઑસ્ટ્રેલિયા વિગેરે દેશોની પ્રજા 'યુનાયત જંક'ના ઝુઝા નાચે સહ સમારી બીની નહીં અલ્ટગાઉટો પોતાનું અલ્ટરીઝમ ભૂની ગયા નેગનેરીટો પોતાનું અલ્ટરાઉટો પ્રત્યેનું વેર ભૂની ગયા હિલન પણ પડખે પડખે બીલા રડી ક્રાન્સની રણુભૂમિમાં પોતાનું શૈય ભખના લાગ્યા મિ એસ્કીયની 'મિનીસ્ટી' તૂરી અને લૉય. જ્યેષ્ઠ પ્રધાનપદે આ થો આઈરિશ પ્રજાનું નમીળ પાછું સતેજ થયું છે જન્વેનગન બોનારનાની તૈયારી આની રંગ છે અને થોડા જ સમયમાં લા ખરો જ્યનો અતિ તેજસ્વી ઝુડા ફરફરતો જોવાને આયર્લિશ પ્રજા ભાગ્યવતી થયો, એ પણ સાથે જ જણાય છે આ પ્રસંગે દોમશ્વ મેળના પડી આયલેન્ડમાં શાલાઅગત્યના ફેરફારો થયો તે જણના અને હંમની આગાદી

જૉન રેડમન્ડ.

કરવી એ મિધય રસમય થઈ પ વાનો સભર લાગ્યાથી મી શૉ ડેસમન્ડના લન્ડન મંમત્રીનમાં આવેના એડ લેખમાથી કેટલોક લાગ અત્ર આપ્યો છે

આયર્લેન્ડમાં સ્વરાજ્ય થાય તે પડી ત્હાં મી સ્થિતિ થાય એ જણવું એમાં પણ એક પ્રકારનો આનંદ છે એ સ્થિતિ લાનના નાયકોના ચારિત્ર તો ખાસ તપાસના વાયક છે હંમના

લાના લખતરાય ૩ ૧-૪-૨૦ જૉન એમ વિપાકી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

અવાક પુરોની ખીંતો સૂર્ય હજી અપૂર્ણ કરાને પડેલો નથી, પણ અગત્ય મળના કાચ તહેમનો ખીંતિસૂર્ય પૂર્ણ પ્રમસમા ખીની નીન્ને તો તેમા આશ્વર નથી કેટલા- પુરો આ યાદે આનન્ડના નાયકોમાં અગ્રચાન લે કે પણ તેમના કીર્તિચિહ્ન આધમનાની તૈયારીમા છે ગમે તેમ હો પણ એટલું તો ખર જ કે એ સન પુરો પ્રતિભાશાળી, અદ્ભુત શક્તિશાળી છે અને પોતપોતાના પ્રેરના તાજ પિતાના ગળ સવાન જ હોઈ પરમ દેહભરો છે

સન એડર્ન કામન.

અહીંની નરી પાર્શ્વે દમા નહિ બેનવાને બેનો પોતાનો વિચાર પ્રસિદ્ધ કરો છે પણ અતુની આંદેજમેન એની પાસે પોતાનું નેતૃત્વ કમુદ કરાવવા માં છે અને નેતૃત્વ મે મુનુ કશો એની મે લોગ આતા પાસમે છે બે આ અલખ મેની કિશતિ મે નહિ સ્વીકારે તો અમનાની માત્રમા મન ઉતરવું પડે કારણ કે આંદેજમેન હમા મારે તેમા નરી તેમ તેને એ શુન્દો મુને તેમ મા નથી એથી મેની મોગી છે

વિનિયમ આશ્રાન આ ટેગીના પગને મનાવનાના યત્ન કરે પણ તહેમા તહેને વિગત મળ વાના સમ્મત બન જ આજ છે

અ મુનુડિમા પોતાનામા પણ મે પથ હજે મુનીઅનીમટ અને ઓરન્ગમેન આ બે પથમા દર એટલો કે મુનીઅનીમટે એવા તીન કેથોનિમ્મોની વિરુદ્ધ નહિ એ પથના લક્ષ્યોમા

અગત્ય પડીની પ્રથમ મુગની

પડી આવરીશ એમમનો આપણે વિચાર કરીએ આપનેન્ડના ૧૬૪ પરગણાને મુદ્દા ધીરો હક્ક હજેતેમાથી જાન રેડમન્ડ અને તહેની નેશનેનીમટ ફાગ સૌથી રધારે બેગી છતી જશે, એમધારામા કાઈ સન્દેહજેતુ નથી વિજયથી ઉન્મત બનેનો

“ ૧૬ મ” જાન રેડમન્ડ પોતાની સાથે આશરે ૮૦ થી ૯૦ સેનાની ઓરો લઈને પ્રથમ પારનામેન્ડમા પોતાનું આન યેગે પરન્તુ ધણ ખર તહેને વિરુદ્ધમા મોગી નડનાની, ગરણ કે તેની પામે જ નેરાનેનીમટ અને રેડમન્ડ દિમનો કહો શત્રુ મિનિ મમ આશ્રામેન, પોતાના આશર ૧૪ મેનાલીએને કાં અને કરીના પ્રગણામાથી બેગા કરીને ભૂકુદિ ન્દારતો બેગો હશે આ એનાંપ નાઈટમે અને નેશનેનીમટ ઉભવની સ્તામા ટેગીના આશરે ૩૫ અ સ્દ રાડો પોતાનો પ્રોપેસ્ટન્ડ મુકો રેશરો કાચ સનાહની ધમ્મથી

પ્રથમ પદે ઈન્ડિયીઆયીઝમ અને ફીનિયપદે કેયોવીકસની સ્લામા થયું તે આંરેન્મેતોને તો એન્ડી-કેયોવીમીઝમ તે જ તેમનું મૂળ લક્ષ્ય

આ અન્ટરમેતોનો નાયક કોણુ થયે ? મર એકાદ કારસન કે કૅપ્ટન ડ્રેગ જેમાથી કોઈપણ થાય એમ લાગતું નથી વખતે ઉગ્ર સ્વભાવનો જે એચ કંપમેન કે સી નાયકપદ સીઢારે જોનો પિતા અત્યારે જીવંત હોત તો અલ્ટરના બસકરનો નાયક થાત તે પુરૂપ સૌન્ડરસન પણ મહત્વાદાયી છે અને નાયકપદને માટે તે અતિ ઉત્સુક છે “ધી ટોરન્ટો ઝેપા”વાળો લીન્ડસે ક્રાફ્ટ પણ આ ગજદારી અખાડમા ઉતરી ગઈ તેવા છે કોણુ આ લસકરનું મેનાપતિપદ લેજે તે કહેવું અત્યારે મુશ્કેલ છે અને અલ્ટરના પક્ષમારમણા તો બિલ્કિયામા નાયકપદ ધાગણુ કરે એવો કોઈ પુરૂપ દીધમા આવતો નથી પણ રખત આ પે એન્ડી રાતમા પણ કોઈ નાયક નીકળી આવે !

તે પ્રથમ પારલામેન્ટમા બીને પલા થયું “આંલોગિક આયન-૨”ના તાજા વિનાના રાજા જીમ લાગ્ડીનના નાયકત્વની નીચે વૃમ્મતો જોનામા આનરો જે દન્યની સહાય હશે તો મજૂર પક્ષ પ્રથમ પારલામેન્ટ વખતે આશરે ૨૦ જગ્યાને માટે હરીફાઈમા ઉતરના વિચાર રાખે છે

મજૂર પક્ષનું જોર નિ પ્રતિનિ આય લેન્ડમા વધતું જાય છે અને જે સ્વરાજ્ય મ પા પછી તરન જ પારલામેન્ટની ચુરણી નહિ થાય અને આયરિશ પ્રજાને નેશને લીસ્ટોએ કરેલી મેના બુધી જવાનો પ્રસંગ આવે તો ખુબ જીનમા પણ મજૂર પક્ષ વિજયી થાય અને અગીઆર જગ્યામાથી આશરે સાતથી વધારે જગ્યા મજૂર પક્ષ લઈ લે એક વર્ષ પહેલા મુનીમીપાલીમીની ચુરણી વખતે આ મજૂર પક્ષે (ગ્રન્ડપ્રાઈ વર્ડ્સ) ૬ જગ્યા લઈ લીધી હતી પાચ વર્ષ પહેલા એમને એક પણ જગ્યા નહિ મળી હોત તે હી શકાય તેવું નથી

ઈન્ટ બેનરાસ્ટ, નોર્થ બેનફાસ્ટ, વેન્સફ્રાંક, લીમરીક, સીગો, અને ડેરીના પ્રજામાથી પણ એમને જગ્યાઓ મળી રા તે પ્રથમ પારલામેન્ટ નહિ તો બીજી પારલામેન્ટ વખતે પણ આશરે ૧૪ જગ્યાએ પક્ષ બેને ખરે

જીમ લાગ્ડીન.

એલાઈઝ આનન્ડનો વચગ તાજનો જાત છે હોમરના પાર્ટી પહેલી બેઠકમા જે ચોતાના વિશાળ લસકર સાથે દાખલ થશે જાન આયલેન્ડનો મજૂર પક્ષ જે પહેલી સુધી વખતે વીસ બેઠકો માટે લડવાની હોમેદ સખે છે લારનીન સામે તેનો પ્રતિપત્તી નોરોડે ઉલ્લી છે

એટને ભવિષ્યમા આ પદા કેવું રૂપ ધાગણુ કરશે

ખીને એક પમ આયરિશ પારનામેન્ટમાં અગત્યનો લાગ લગ્નને તે પક્ષ તે દીમ દીવી પક્ષ અને તે પક્ષમાં મનુષ્યોમાં શકત મીમ મીની પોતે જ છે કેટલાકો એમ ધારે છે કે દીમ દીવીના સૂર્ય આયમવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે પણ તેમ નથી રાજ્યદ્વારી રમઝૂમિમાં હજી કાંઈ ઓગરમ લગવ્યા પડી જ આ અદ્વિતીય પુરૂષ મનુષ્યના ક્ષિતિજમાંથી બહાર ચાલ્યો જશે

આખી રહેતી રસ જગ્યા મોટા મોટા પક્ષોમાં વહે ચાર્જ જગે એમ લાગે છે વળી આ પારનામેન્ટમાં હમણાના જ પક્ષો મહેલો કે કાંઈ નવા નવા પક્ષો ઉભા થશે, એક પક્ષના પુરૂષો તે જ પક્ષમાં મહેલો કે કેમ, હમણાના નાથો ભવિષ્યમાં નાથમ્પદ જળગરી રાખના શકિતવાન થશે કે કેમ, આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવાનું માર્ગ બાલુ વિન્ટ છે જોન રેડમન્ડ, જોન ડેવલીન વિગેરે પુરૂષોની પણ આ જ માન્યતા છે

જોસેફ ડેવલીન.

આ પ્રતાપી વ્યક્તિ પાસે ૮૦ ૦૦૦ નું મોટું કાષ કરતું હજાર છે અને ૨૦૦ ૦૦ તો લીખાના સનાચને બ આખરે ના દે મુનિયનના મનો વશથી એનો ધસારો જખરો થશે એવું ધારવામાં આવે છે હમ લાગીતનો એ પ્રજા પ્રતિપક્ષી નીનરો

આ મુદ્દામાં રેડમન્ડ વખતગર એનીને મદદમાં પક્ષનાળાઓની જેડે સનાહથી મળી જરો નહિ તો રદમાં પક્ષમાંથી જેમેક ડે લીનને ત- મળને એનશ ટ ઓર-ર ઓ/ હીમગનીઅર-સનો પ્રમુખ, મુનાઈટ- આનગીય તીમનો રથાપના, પ્રથમ પક્ષિતનો સયોજક, શરો જે ડેલીન આ તમ વ્યથ નહિ જના દે દીમગનીઅન સથા આખી દુનિયામાં રાજ્યદ્વારી સરથાઓમાં પ્રથમ પક્ષિતએ આવે તેની છે એ મરથામાંના ૮૦,૦૦૦ સખામદો ઈંગ્લેન્ડ અને આયન-ડમાં વૈચાર્યેલા છે આ સરથાની

પ્રથમ પારનામેન્ટની પડી જે ખીજી

પારનામેન્ટ ભરાય ત્હેમાં જમરો ઉત્કાષાત થશે એમ ધારવાનું આપણને મમગ કારણ છે આયર્લેન્ડમાં ખેતી-રાડીમાં મુથાયેન મજૂરો, ટ્રાન્સપોર્ટ વર્કર્સ, નાના ન્હાના દુકાનદારો, કારીગરો, મરીમ મનુષ્યો વિગેરે એમ જ માને છે કે આયર્લેન્ડમાં સ્વરાજ્ય મરે એટલે રોજ સારો ખોરાક, બેરડો રોજ, અધ્યુ કામ વિગેરે મુખના સાધનો સૌને સહજમાં પ્રાપ્ત થશે, અને આ અદ્વલુત ફેરફાર રેડમન્ડ કરશે એમ તેઓ ધારે છે આ અતુન મુખ એમને પ્રાપ્ત થશે નહિ એટલે અસ-તોળ ફેલાવવાનો અને તૂકાન જાગવાનું એટલું જ એ પણ ખરૂ છે

રેડમન્ડ જ-મધી એગ્રીમેન્ટ (અમીર)

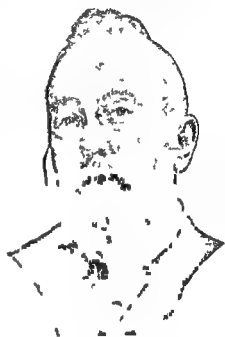
છે અને સિદ્ધાન્તોમાં કન્ઝરવેટીવ છે એવ વખત બાહર અને સર કારસાને પણ બામૂએ મૂકે તેવો કન્ઝરવેટીવ દોનાથી પારનામેન્ટમાં કોઈ પણ પ્રકારના પ્રજાકીય લાભાથ ખીનો આનરો ત્હેમની રદામે એ ઠૂઠ મુધી વહવાનો એ પણ નમી જ છે

સહાય ઉપરાન્ત કે'નીન મજૂર પક્ષની સહાય લેનાના પ્રયત્ન થતો આગરો અને હેમા કદાચ ફતેહ પણ મેળવશે

પણ આ ક્ષેત્રમાં કે'નીન એકલો નહિ હોય ટ્રાન્સપોર્ટ વર્કસનો આત્મા-શ્રમ લારખીન હેતી રક્ષામે દુરીકારમાં ઉતરશે કે'નીન સામ્ય છે પણ મહત્વાકાંક્ષી છે અને આખા જગતના રાજ્યદારી તુગતમાં મહત્વાકાંક્ષી આધરિશ રાજ્યદારી સમો કોઈ દરામ પુરુષ નથી ધાર્યું વરુ એ તો એનો મુદ્દાવેષ છે તેમ દરામાં તહેને ભોગની પરવાહ નથી કે ગણની લુપ નથી.

લારખીન ભારનાનો પૂર્વ (Idealist) છે, ઉન્મત છે તેની ઉચી, સાધુ જેની આકૃતિ જુગ્ગાભરી, રીયાંમિત, જુરી આખ્યો અને જુરા વાળ તેના અગ્ર અલભારી આરિવને ખતારી આપે છે પાશ્વર્યમાં તે પ્રખય છે અને તનુઓ તેનાથી નાસે છે પાશ્વ વપ પહેના લારખીન એકલો હતો આજે તેના કુટુંબ નીચે ૨૦,૦૦૦ માણુઓ છે, અને અપ્પાડીયામાં સરેરાશ ૮૦૦ માણુઓ નવા જોગતા જાય છે ખુબનીનમાં ૩૦,૦૦૦ માણુઓ આ સમ્યા પ્રત્યે દિવસેજ ખતાવે છે કૉર્ક, નૉટર્ફર્ડ, રવીંગો અને વેકસફર્ડમાં દિનસાજ ખતાવ નારાઓની મખ્યા હારોની છે ભરિયાના આયર્નવને વમજે કરનાની મજબુત ધારણા આ મકળની છે

આ સિવાય એક નવી સમ્યા જીવન ધારણુ કરનાની તૈયારીમાં છે ખેતરોમાં કામ કરતાં મજૂરોની ૨૭૫,૦૦૦ ની પ્રયત્ન સખ્યા આ ટ્રાન્સપોર્ટ વર્કસના ભાવજો ઉત્માહથી ઉત્સુજતાથી સાભજે છે અને જીવનમાં નૂતન ગૌર્ય, નિરલ ઉત્સાહ પ્રેરે છે આ મજૂરો લેન્ડ લીગ પડીતો ખેતરના માનિક ખેડૂતોનો નિશ્વાસધાત જૂની રક્યા નથી ખેડૂતોને જુ. નૃદા અનેક લાભ થયા છે છતાં મજૂરોને તો આજે પચીન વર્ષ પહેના જે આર્થ સિયિગથી બાર સિયિગ અકંડાકીક મળતા હતા તે જ આજે પણ કાયમ છે અને ખીજ રીતે લાજણુપોપણુ વિરેરે ખર્ચ ૭૦ ટકા જેટલો વધી ગયો છે

શા ટીમ હીલી પાર્ટી.

મા પપ્પા મી રીમ એકલો છે, પણ તે સર્વ કામે પોતાની જુરીમોથી તે પોતાની બેઠક ઉપર સુધી સાચવી રાખે તેમ છે

આ પ્રમાણેના જૂની જૂની પ્રકૃતિનાળા જૂન જૂન પક્ષકારોથી મિશ્રિત દ્વિતીય આધરિશ પારલામેન્ટની રજત્તમિનો પડો જગતના પ્રેક્ષકો સન્મુખ ખુ'તો થશે

મુદ્રાન મદાવરિ ૩ ૫-૦-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુઆઈ

પોતાની કીર્તિનો મૂલ્ય અસ્ત પામે તે પહેલાં ચતુર્થાદી સ્વભૂમિ તથા દેશનું રેડમ્પ્શન ઉચિત નહિ ધારે—રેડમ્પ્શન ધણ ખર્ચે તો આ સ્થિતિ આને તે પહેલાં જ વાનપ્રધાત્રમ સ્વીકારી લેશે—તો રેડમ્પ્શન પોતાના આત્માના નિરુદ્ધિ અપલામ, આસરે ચાળીને માણસોને લઈને આ દ્વિતીય પારનામેન્ટમાં લાવે તે અસ્પષ્ટની પાર્ટીમાં મજબૂર પડશે લઈને જે લાગ પડી ગયા હશે ઔચાલનની ટોળીમાં અસ્સનનો ઉત્સાહ— પ્રમાદ રહેશે નહિ ટીમ રીની એન્ડેલે અનેક તફાતો સહીને પણ “હું એકનો જુનું” ગીત લનકારતો પોતાની ૭ હાના ઉપ પ્રહારોથી આસપાસના વાતાવરણને ઝિત્તભિન્ન કરતો રહ્યા હશે મજબૂર પક્ષ યુ બનનાન થને આ અનેક પક્ષ ઉપરાન્ત પાદરીઓનો નવો પક્ષ અખાડામાં ઉતરશે કેળવણી ઉપરની સત્તાનો સમાન રહ્યા જુ પિનાદમ્પત છે પાદરીઓની સત્તા જે હમણા પ્રગત છે તે રનશન્ય મળતા ઓઝી થશે અને તેથી પોતાની ગૂમાવેલી સત્તા પુન મેગવના આ પક્ષ અનેક મ્હોળા પ્રયાગ કરશે એનું લાગે છે

વિલીઅમ એ. ધ્રાવન.

તે ઉપરાન્ત અસ્પષ્ટ અ પ સમયમાં ઈંગ્લેન્ડનો પક્ષ ઊડીને અસાધ્ય માગનાર પક્ષમાં જોડાઈ જશે એમ માનવાને પણ કા જો મળી આવે છે દનિદાસમાં એના અનેક લાખનાઓ મળી આવે છે કે અન્ય આયરિશના વસ્તા પણ આઈરેલેન્ડનો ઈંગ્લેન્ડને વધુ વિચારે છે એટલે હમણા નહિ તો પડી પણ અ સર પોતાનું અમરતત્વ ઊડીને આયર્લેન્ડના ધાગણુ વગે એ નિ - સસા છે

ધીમે ધીમે આયર્લેન્ડમાં ધાર્મિક ઝગડાઓ લાન્ત થઈ જશે અને સર્વની દૃષ્ટિ આર્થિક ઉનતિ તરફ વળશે, આમ થયું એટલે નવો લય ઉત્પન થશે એક રીતે જોતા આયર્લેન્ડથી ઈંગ્લેન્ડ કરતા અમેરિકા વધુ પામે ૨ અમેરિકાનો પામે દ્રવ્ય છે, સાહસ છે મહત્વાકાંક્ષા છે, અત્ય સમયમાં આયર્લેન્ડમાં મુડી અને જર્મીનના માનિક અમેરિકાનો ચર્ચિત્રામે હાનના સમયમાં અમુક દેશ ઉપર જે અકિનના હાથમાં તે દેશની જર્મીન અને મુડી દેશ તેલ્યગિનની સત્તા સામે છે ઈંગ્લેન્ડ સાથેના બંધનો આ રીતે સિધિન થાય અને લવિધ્યમાં આપણા વખતમાં નહિ તો આપણી પગીના કાનમાં પણ આયર્લેન્ડને કા તો અમેરિકાની રીપબ્લીક સાથે જોડાવાની અને કા તો લુદ્ધ જ રીપબ્લીક આપવાની ઉપ ઇન્ગા થઈ આવશે

મી શૉ કેસમન્ડના વિચારો વિચિત્ર છે પણ દૂર અદેશી વાળા છે આયર્લેન્ડમા સ્વરાજ્ય અપાતા આયરીશ પ્રજાના જીવનમા દરકાર તો થનાનો જ નહીં ચેતન, નવી પ્રેરણા, વિગ્ન ઉત્સાહ હૈમની નસેનસમા રેડાનાના જ એ ચેતન, એ પ્રેરણા, એ ઉત્સાહ આયર્લેન્ડના જીવનને કયી દિશામા લઈ જશે ? આ પ્રશ્ન લખિયમા જ ઉકેલી નહીં શકે

ઈંગ્લેન્ડની પ્રજા ઉતાર છે, ઉચ્ચ જ્ઞાનના વાળી છે, બેનજીવમની અને સર્વિઆની જેવી દીન પ્રજાને ગર્વિહ મનુષ્યોથી કચરાની જોઈને અને બોગ આપવા તૈયાર થઈ જર્મનીને શાસક આપવા તત્પર થઈ છે ઑસ્ટ્રેલિયા, ફિલિપ્સ આફ્રિકા, કેનેડા વિગેરેને સ્વરાજ્ય આપી ચૂકી છે, આયર્લેન્ડને આપવા તૈયાર થઈ છે, તે ઇંગ્લેન્ડની પ્રજા હિન્દુસ્થાનને સ્વરાજ્ય આપીને યુરોપની અન્ય પ્રજાઓમા પોતાની શ્રેષ્ઠતા કબ્જે પૂરવાર કરી આપશે ?

સર્વાસ્ત.

રૌહિણી.

લેખક-રા હનવાય હરિવાય પડ્યા, બી એ

રાત્રિના પ્રશાન્ત સમયે એક માળા પોતાના રાવનાગારમા એકની બારી પાસે બેઠી બેઠી બહારથી આનતા શીતન ચદ્રપ્રાણ સાથે તાળીને જોતી જોતી કંઈક ઉંડા વિચારમા પડી હતી તેના મનની અંદર તદ્દનિર્મલ એના ઉભારતા દત્તા કે તેને નિદ્રાનો તો ખ્યાન પણ આવતો ન હતો તથાપિ એક જરા ખુલ્ખુલાટ કહીક થતો તો તે ચમકી ઉઠતી તેના જાન ધમ્મા અંદરના ભાગમા શુ થાય છે તે સાલજના તત્પર યર્ષ ગાતા હતા

અર્થુ—આજ તો કેમે કરીને રાત ખુટતી જ નથી-હજી તો બધા સુનાએ ગયા નથી-રામાના વાસણોનેએ હજી પાગ આવતો નથી-હવે તો ઝટ બાગણા મધ કરીને સા-જ વાસીને સૌ સુઈ જાય તો મને કંઈક ચેન પડે આમ તે મનમા બોનતી હતી એટલામા ધડિયાળના ટકોરા થયા એક-બે-ત્રણ ગણતા અગીયાર વાગ્યા તેની અધીરાઈ વધતી જાય એમા શી નવાઈ? સવાર પડતાં પહેલાં તેને પોતાનું કામ કરી લેવાનું હતું તેથી આમ તો વખત ધણો હતો પણ જ્યાં સુધી કોઈ પણ જગતું હોય ત્યાં સુધી તેનાથી કંઈ બને એમ ન હતું, તેથી બાર ખુલા ખડખડતી તે બા જ આતુરતાથી ગહ જોતી મેંડી હતી

મ્હે જણ્યુ મધ્યરાત્રિ તો યર્ષ હરો પણ આ તો હજી તેને પણ એ એ-કનાકની વાર છે વખત કેમ આજ લાગે જણાન છે? આમ ને આમ વિચારના વમળમા ગોથા ખાતી સ્તમ્ભ બની તે વળી એક કનાક બેમી રહી આખરે વગમા મૌ શા ત યર્ષ મધુ નિદ્રા દેરીએ પોતાનો કાળો પીઠોડો અથ સર ઉપર ઓરાની ધી આનાતરૂદ સર પોતપોતાનું સુખ હુ અ હણવાગ વિચારીને તેને મીઠી પ્રમાદીનું સુખ ભોગનના લાગ્યા પણ રૌહિણીના ભાગ્યમા તે આજ ન હતું બોગમા મને હાથ જોડેલા ગાખીને એ ચદ્ર સામું જોયા જ કરતી હતી બહુ વાર બેઠું મેઠું એનું અગ પણ જરૂર મધુ હતું ભરિષ્વના અન્ધકારમય પ્રદેશનો બે કેમ જળો પામના માગતી દાવ તેમ અનિમિષ નયો સન્મનત તે આમ ટગર ટગર જોઈ રહેતી-એક રીતની મૂર્ખામા પડી હતી-તેમણી તે હવે જાગૃત યર્ષ-પુરશી ઉપરથી ધીમે રહીને ઉઠી અને પોતાની આસપાસ આમ તેમ હળવે હળવે ફરના લાગી ઉડનાનો તો તેને વિચાર પણ આવતો ન હતો-જે જે સીજ પોતાને ખાસ જરૂરી જણાઈ તે તે તેણે એક નાની થેલીમા મૂકવા માંડી એમ કરતે કરતે એક ઝાગળ લઈને તેની ઉપર ઉજી અશ્રુજળથી બીના અંધરે ટેટલીક લીંગાઓ લખીને તે પોતાના બીજાનાના ઉનીકા ઉપર ટાકડી સાથે વળગાવી દીધો “આના સર માયાગુ ભાઈબાડુઓ છતાં પણ મને ધીરજ રહી ન હતી તેમની સાથેતી તો આ મ્હારી છે ની જ ગત છે!”

હજી નિરતર પહેલાં અસ્ખનિત અશ્રુપ્રવાહને તે રોગ શકતી ન હતી પણ જેમ તેમ કરીને તેણે બહાર જવાને નખતે પહેરના ચોખ વસ્ત્ર સર્વ પહોં લીધા પેની પેનીને હાથમા

આખરે ગીટ લેવાનો વખત થયો તેથી તે ઉડી ગીટ
 ગીટ માસ્તરને પોતાની મુસાફરીના ગ્રેશનનું નામ દઈ સેકન્ડ ક્લા
 સેપ્ત-૨૫ પછી નીચુ-આકુ જોઈ-નયાયે તેટલું જ તેની માથે બોલી પણ
 રાત્રિના પ્રશ્ન ત સમયે કરતું હતું રજોને તે કઈ સ્વારે પ્રશ્ન કરે ને પોતાને જવાબ દેવો પડે
 મહાથી આવના ચીતન ૧૧ હોનાથી તેણે બીજી કાઈ પૂછ્યું તો નહિ પણ જે રૂપેયા રોહિણીએ
 તેના મનની અદર તર્કથી ટીપ્પણની કિમ્મત બાં કળતા કઈ પરચુગ્ધ તેને પાછું આપનાતું હતું તે
 હોના તથાપિ એક જરા માં જોવા મળે, એટલામાં તો એ ટીપ્પણ ઉપાડીને એકદમ ચાલી ગઈ પેતાએ
 જામમાં શુ થાય છે તે માઈ તમારા પેસા તો લઈ જાઓ "પછી શુ કરવા પાછું વાળીને જુએ ?
 "પુ-આજ દેવે તો પૂરી છું થોડા આના સ્વારે લીધા તોએ શુ ? પાછા વળીને તે
 રામાનાં વામજોનોએ તેની હિંમત ચાની નહિ
 સૌ સુજન તો મને અધીરાઈ નધરા માડી-ખેટફામપર આમથી તેમ આટા ફર ગહે રહે તે
 ટકાર થયા એક મનમાં કટાણી ગમેની હોનાથી આગમાંડીવાળાની બેરીકારાઈ ઉપર ગુસ્સો
 નવાઈ સવાર પડતાં 'પાડાની ઉતાવળે' રિજેરે કહે છે તેમ તેને માટે કઈ ગાડી વહતી આવે
 હતો પણ બધા સુવી રર કરેના વખતે તે આની એટલે તેના જીવમાં જીવ આવ્યો, ને ઉભી રહેતા જ
 ખાના ખાખ્યાની તે જ લાસ ખાની જોઈને તેમાં પોતે ઝટ લઈને રૂંધી પડી નારણુ નધ કરી-એક
 મેં ભણ્યું મધ્યમાં કાઢતી તે એક ઉપર ઢળી પડી નાની ઉમરમાં આટલું મોટું સાહસ
 વખત કેમ આજ લાગે તમારથી તથા ભવિષ્યના અનિશ્ચિત ભેદમાં શુ ભર્યું હશે તે નહિ સમજ
 સ્તંભ બની તે વળી એક ગી એક પાસથી તેનું મન આવું સાહસભરેતું પગનું તેણે લીધું તે
 પોતાનો કાગો પીઝોડો આ લાગ્યું કુમારીજનને ન જાણે એવી વર્તણૂક ચતાવ્યાથી તેના કુળને
 કુખ શયુવાર નિમારિને ૧ નિ । કશો-એના એવા વિચાર આવનાથી તેનું ધૈર્ય પણ જતું ગયેલા લાગ્યું
 તે આ ન હતું 'જોગા તે કહ્યું એમ મન વાળીને બેસી રહી ગાડી ચાલવા માડી એટલે પછા
 વાર બેરે બેરે એવું અમ માથે લીધું તે છેવટ સુધી પાર પાડ્યું એ જ હવે ગરતો તેને માટે ખુલ્લો
 જણે પામવા માગતી કુ પોતાના મનને શાન્ત કરના માગ્યું ગાડી ચાલવાના વેગથી-પાછલી ગતના
 એક રીનની મૂર્ખામાં લહેરોથી-પોતાની આસા સફળ થનાની આસાથી-તેને કઈ આરામ મળ્યો
 ઉડી અને પોતાની ગમવા આવ્યા ત્યા તો પોતાને જે રહેશને ઉતરવું હતું તે આવી પહોંચ્યું
 પણ આવતો ન હોવાઈ રહેતું હતું તેથી માર્ગમાં કોઈ ખાઈ મોટો જરાગર સુએ એમ ન હતું ને
 થેનીમાં મૂર્ખા ઉતરી ત્યા કોઈ તેને ઓળખતું ન હતું, તેથી હવે તેને મન બહીનાતું કારણ
 બીના અશરે ન હતું
 વગલાલી દીરે
 તેમની સાથે જ વખતે એ જ ગામમાં એક ઉંની ટેકરી ઉપર આવેલા ભયાનક જોલના મજબૂત પોખ-
 તા દરવાજાની નાની બારી ખુલી, ને તેમાંથી એ પહેરેગીર મહાગ આવ્યો તેણે
 જોના દરવાજા આગળ ઉભા રહીને ટેકરી નીચે નજર પહોંચે ત્યા સુધી નિદાગીને શણ

વાર જોયુ પછી પોતાની પાછળ ફરીને જવાનની બારીમાં કાઢી ઉભુ હતુ તેને ઉદ્દેશીને બોલ્યો—“ પધારો સાહેબ—કાઢી ચકલુએ તમને સાચુ મળે એમ નથી ”

આ મુદ્દ સાંભળતા જ એક કદાવર, મુદ્દમ્ય જેવો લાગતો, કાઢી પુરુષ તે જ બારી માંથી જના ખુધો વળી ગયો હોય તેમ માયુ નીચુ નમાનીને પહાર નીચ્યો.

“ લાઈ! હું તમારો ઉપજાર માનુ છું તમે આજ સુધી મ્હારી સમાજ લીધી. તેનો બન્યો પ્રભુ તમને આપશે દ્રેન ઉપજતા પહેલા હું અધાગમા જ મેળને પહોચી જેઈ એમ લાગે છે. મો—અનામ—તમારા ૬૦૩ ક નબળને કાઢી કાઢી વાર તમારી પ્રાર્થનામાં ફરતે ”

“અમે સાહેબ—અમારા જેવા ગરીબનુ પશુ નથીજ જ ને કે આપ જેવાની નોકરી કે વાતો અમારો નારો બાન્યો છતાં હાથથી તો હજારો વાર આપના દશન લઈશું કામ તો આજકાલના મ્હારા ાળા બાડીયા સાપ જેના છે તે બેચે પાસથી વચકે છે, તમે કે મુન્દામાં નહિ ને તમારે માથે આમ તમાગ વેગિએ કુખનો નરમાદ નરસાચો. પણ પ્ર એનુ બનુ નહિ કરે હશે સાહેબ! લાચર્યા લખ્યુ હોય તે મિથ્યા થતુ નથી આપે તે ધણાને ઉગાર્યા છે પણ દશા હોય તે ભોગવ્યા વિના કેમ આવે ? ચો, રામરામ સાહેબ!—

એમ કહી તે આ મુદ્દમ્યને પગે હાથ મૂકના જતો હતો તેને તેણે બળાતકારે રોક્યો અ પોતે સામા નમસ્કાર કરીને ત્યાંથી ચાલતો થયો.

તે ટેકરી નીચે ઉતર્યો ત્યાં સુધી તો પહેરેગીર પણ તેની પાછળ પાછળ જોતે જ ઉભો રહ્યો જાણે સ્તમ્ભ બની ગયો હોય તેમ કઈક નિચારમા જ બોધા ખાતો હતો.

“ અહહ—આખી ઉમર જેતમા દાની—મજાએ દાનીનાળાની ખીજમત ઉમની, પણ અ તો કાઢી અરારાક માલુસ હો અશરાફ—અમીર જા! તો એની સા ઈ—નો એનો વિવેક— પોતાને માટ કાઢી જગા કઈ કરે તો એને ઓછુ ઓછુ આનનુ ને આપમાથી તો શ્રાવણ ભારવો વગરયો જ જતો—શો પહેલવાન જેવો હતો તે હવે ખીચારો ગરીબ ગાય જેવો રા બની ગયો—મ્હારે હાથે પણ વધ કરી છે—નાક કાકનો ને સળ ભોગવે કાઢ ? આ તે ક્ય દેશનો ન્યાય કહેવાય ?—હશે લાઈ—આપણુ ગરીબનુ કાણુ હાથજે એમ છે! આપણો તે જન્મારો વૈતક કરનાનુ જ કમમા લખેલુ છે તે કર્યા વિના મારી છૂટકો છે—હવે તો ઉમમ પાકી ગઈ નારાયણની મરજી થાય ને કઈ રજળજળ મળે તો આ તેહની પાહે રહેનાનુ મન થાય છે એમને ત્યાં તો મ્હારા જેવા ધણુએ નોકર હતો, અને ખરે મને એ પાળશે ટાંકે પેટ રોટ્ટો આપશે ને હું એમના મદાનની ચોક્કી દી ગત રાત હાથા દીનથી કરીશ —પછી તો ભગવાનની મરજી ”

આમ વિચાર કરતો કગતો આખરે તે બારી બંધ કરીને અદર જઈ પોતાને કામે વળગ્યો.

જેનમાંથી નિકળનાર ઘૃસ્થને હાથ ઉતરીને નીચે જવું ને ખીજ પામથી એક યુવ
તીનું તે જ રસ્તે તળ ઉપર ચલુ ફરડ તો ચાર પાંચ મિનિટનો જ પડ્યો હશે, પણ ન એણે
આને જોઈ કે ન આપો એને જોયો તે ખીચારી બાળા બ્લોકથી ધૂળતી ધૂળતી જે ઉદરાથી
આ સાહસિક પગલુ ભરીને આટને દર એકથી,, આની અધારી રાતે આની હતી, તે હવે સફળ
થશે એવી આશાથી તેને જરા આન ની લાગણી થયા માડી હતી હમણાં જવાને ખુનગે
ને હમણાં જ એ બહાર આવશે ત્યાં મને ઉમેની જોઈને એમના મનમાં કેવો પ્રેમ ઉભરાઈ
જશે ! એમને ખાતરી થશે કે મ્હારો વિશ્વાસ હજી એમનામાં એવો ને એવો છે જગત્ મધુ
જન્મ માટે છે એ પ્રેમ મને તેમ એવે પણ મને માર્ગ દોડાડો એમને માટે અસહ્ય વિચાર આવે
એમ છે જ નહિ ! અરે ! એમનું શરીર કેવું સુંદર મધુ જગે ? આટલા વિચ મ્હોં જોઈ કાપ્યા
તે કરતા એમને તો હજાર ગણુ કુ અ ભોગનું પડ્યું હશે તું તો મગાનનીની રાત્રે ધરમાં
રહેતી-ફરતી હતી-મધી રીતે રમના હતી, ને એ ખીચાગ કેવળ પરના-નહિ કંઈ બહાર જવું
-નહિ કોઈને મળવું-ને તેની સાથે પોતે નિરપગવી-નિર્દોશ-જતા આની રીતે લાગે ના ભોમ
થઈને છ દર્શી સુધી માથે નાક ભોગનું પડ્યું તેને માટે પણ એમને ટટલી લાગણી થતી હશે !
હવે તો અમારે અહીં રહેનામાં નાહ જ નથી મ્હારો વિચાર તો એવો થાય છે કે આજ અમે
બેગા થઈએ કે પછી બનતી તાળી? અહીંની સર્વ ગોપલ કરીને રચના કે આફ્રિકા કે કંઈ
એના ભાગમાં જવું કે જ્યાં એમના પૂનઝાળના ઇતિહાસની ાઈને મધ પણ ન દોષ દસા
કોઈની રોજ સ ખી રહેતી નથી દુખના પગી સુખ ને સુખને અન્તે દુખ એમ કહે છે
પ્રભુએ હવે તો કંઈ ભાગ્યેય થયાનું નિર્માણ કર્યું હશે એમ લાગે છે —આમ વિચારની વિચા
રતી તે જ્ઞેસથી થોડે દુઃખે-મ્હાની પાસે ઉની સ્ત્રી હવે મળરકુ થયા આ યુ હતું તેથી કોઈ
જવું આવતું હોય તો તેનું મ્હોં જગા ઝાળખાય એનું હતું તે ઉભે ઉભે દરવાજે ખોલવાની
રાહ જોયા કરતી હતી પણ તેની અધીરાઈ નથી ગયેની દોરાથી, કે પછી અરેખર તેને ઉભા
રહે ધણો વખત થઈ ગયો હોય તેથી હવે એને એમ લાગ્યું કે આ લોખને કંઈ ખીજની શીખર
દોષ એમ જણાતું નથી ટટીએને બીનારાને ટટવાનું દોષ તેને વટેના જોડના શુ મામ નહિ હોય !
પોતાનાથી વધારે વાર મીન વારજા કરી ચકાસુ નહિ તેથી કોઈ આવતું જવું દેખાય તો પૂછવું
એટલે સુધી પણ તેણે હવે દ્વિમત ધરી, પણ કોઈનો અવરજવર થાય ત્યારે પૂછાવને ?—વળી
દરવાજા સામું જુવે હમણાં ઉધાડે—હમણાં એ બહાર નીકળને—એ વિચાર આવવાથી પોતાના
વચ્ચનો છેડો બરાબર કરે—મ્હોં ઉપર મગાઈકારે મં મિમત લાવના પ્રયત્ન કરે—પણ સર્વ
મિથ્યા આખરે ઠ વાગ્યા ત્યારે દરનાજની સાકળ ખખખતી સભામર્ષ દોરાનીએ પ્રથમ તો
કોઈયુ કાળે કોઈ આ યુ છે કે કેમ તે જોયું ને ત્યાં આ ગાળાને ઉભેની જોઈને તેને જરા
નિરમય થયો આની સ્વરૂપવાનું ને કોઈ ઉંચા કુળની હોય એમ દેખાતી બાળા આવે વખતે જ્ઞેલ
પામે આવીને કેમ ઉભી હશે તે તેને સમજાયુ નહિ, તેથી તેણે સ્વાભાવિક પ્રશ્ન કર્યો—“ કેમ
બહેન ! શા કામે આ યા છે ?

“ભાઈ-મહારે કાઈને મળ્યું છે-મહે સાબળું છે કે આજ એક મુહૂર્તનો અહીંથી ફટકારો થવાનો છે તેમની રાહ જોતી હું અહીં ઉભી છું શું હજી તેમને મ્હાત્ત આવવાનો વખત નથી થયો? તેમનો નખા ફરત ક છે ”

પેલા દરવાનીને ખીચાગને આવું દીન-નોકાતુ વદન જોઈને દયા આવી અગાઉ પશુ કેટલીક વાર આવી જ રીતે કાઈ કાઈ બાઈ પોતાના સ્વામીને લેવા આવી દગે તે તેને સાભરી આનું

“બેન! એમને તો એમને ક્યારનાએ નિદાય કર્યા છે—એ તો પાચેક વાગ્યાના નીકળી ચૂક્યા છે ”

“પાચ વાગ્યાના ગયા! શું કહો છો! એ પ્રભુ! હવે એમને પાછી હું કયા શોધીશ? મહારી મહેનત બધી પૂરી પડી—” એમ કંપાત કરતી કરતી ઝાઝા થઈ ઉપર હાથ રાખી માથું ટેકવીને ત્યાં તે આખરે રોઈ પડી ધણો વખત થયા મનમાં જે ઉદ્વેગ આપી મરે હતા તેનો સુરસો અશ્રુના વેગથી ખાલી થતા લાગ્યો

“કયા ગયા તે, બાઈ! તમે જણો છો?” આખરે તેણે રોતે રોતે પશુ પ્રશ્ન કર્યો—“શું, કાઈની તેઓએ જરા વાર અહીં રાહ પશુ ન જોઈ? તપાસ પશુ ન કરી?”

“એમણે તો બહેન કાઈ દેખે નહિ એટલા માટે ખાસ અધારમાં જ અહીંથી રસ્તા લીધો રેશને જરાનું કહેતા તો હતા ”

“હાય—મહારા મનની તો મનમાં જ રહી ગઈ-એમને માટે હું કુલાસિમાન—લોક સન્ન—આત્મ-ગૌરવ ત્યજીને—ભવાકાન્ત થવાનું જોખમ ઉઠાવીને એકલી અહીં સુધી કાળો રોતે આવી, પશુ એ શું જાણશે કે મહારા મનમાં કેટલું દુઃખ યાય છે? આખી રાત મહેં કેમ કાની છે? એ તો એમ જ માનશે કે જગત બધું એમને દોષિત ગણે છે તેમ જ હું પણ ગણતી હઉંશ, ને એમનો ભૂતી મર્ષ હઉંશ” એમ એ ધીમેથી બરખાવા લાગી—એની આ દીન દશા જોઈને, એના મહો ઉપર ગળતી અશ્રુધારાથી પલ્લણી બંધને દરવાની ખીચારો જરા પામે આન્યો પરાયા માણસ પાસે તેના દેખતા આમ શોક કરવો એ ઠીક નહિ એમ વિચારી એણે એકદમ મન દહ કર્યું આસુ લોહી નાખ્યા ને ચહેરો ઉદાસ છતાં જાણે હવે કંઈ મનમાં હોય નહિ તેમ બતાવીને તે ત્યાંથી પાછી ગઈ એના મગજમાં તો તે વેળા એવી ઉધનપાયન થતી હતી, એવા ધબકારા વાગતા હતા—કે એ કયા ચાલે છે ને ક્યાં રહે તે જાણે છે તેનું પશુ એને ભાન ન હતું માત્ર જતાવર જેમ પ્રેરણાથી ખરે જ રસ્તે ચાલે છે તેમ તે વગર વિચારે પાછી આવી હતી તે જ માર્ગે રેશન નજીક પહોંચી ત્યાં તો એની નજરે એક ટ્રેન આવીને ઉભી રહી હતી તેના ઉપર પડી હજી વખત હતો તેથી તે ઝટ દોડી તે ટ્રેન પોતાના વતન ભણી જ જતી હતી તેથી તેને લાગ્યું કે જે માટે સાદસ ઉગનું દગ તે વાત તો ન બની, પશુ હજી એ વહેની વહવા ધેર પહોંચ્યું તો મહારી લાજ જળવાય હજી

લાગ્યે જ કેઈ ઉચ્ચ હશે, ને મને જોશે તો કહી જ કે જરા માથું ટુપવું હતું તેથી નહેતી ઉડીને ફરના ચર્ધ હતી, પણ જન્મારાત મહેલુ ટળશે આમ વિચારી તે ઝટ પાગી ટીખટ લાઇને તે ગાડીમા ખેરી ચર્ધ તેના કપ્પામા ખેસતા જ તેની નજર સામેના પેટકોર્મ ઉપર રનાલા વિક રીતે પડી ને ત્યા જોને માટે તે આટલી માનસિક પીડા ભોગવતી હતી—જો મળવાની અસભા ઉત્ક્રાંથી તે ઘગ્યાર છોડીને એકની એકવી આ સ્થળે નાની હતી તેને જ-હા નક્કી તેને જ-આકૃતિ બદલાયા છતા-શરીર કૃષ ચર્ધ ગયા છતા-મોડે ઢલા શીકળી પડી ગયા છતા ગાન ઉપર ખાડા પડી ગયા છતા-આખો ઉડી પેસી ગયા ઠના-વાગ હોગયા તથા બરામર કતરાવેયા નહિ હોવાથી ચહેરો બલ્વાઈ ગયેના જેવો લાગતો હતો તે છતા-તેના મને સાક્ષી પૂરી તેમ, તે જ પોતાના પ્રલેશને તેણે સામી બાબુએ પ્રવામીઓના ટોળામા ઉમેના જોયા-તેના મ્હોમાથી અનાયાસે ચીસ નીકળી ચર્ધ

તે તરત જ બારીએ આવીને સાગી ઉભી રહી, પણ મ્હોમાથી એક અક્ષરે નીકળી શક્યો નહિ માત્ર આખોમાથી અરખનિત અથુપ્રરાહ ચાનવા માડ્યો જ તેની દૃષ્ટિ મળી પણ તે પામે આવીને કર્ધ વાત ઠરે તે પડેના તો શેહિણીનાળે દ્રેન સીસોની વાગનાની સાથે જ ઉપડી ગઈ, ને વાન બનેની મનમાની મનમા રહી ચર્ધ તે પુરખને નક્કી હવે લાગ્યું હોવું જોઇએ કે આ મિચારી બાના મ્હારે જ માટે આટલો શ્રમ લાઇને અહીં સુધી મને મળવાને આની હતી-એને કેટલું દુખ થતું હતું તે પણ તે સમજી શક્યો હતો, તેથી તેનો નિશ્ચય ડગના લાગ્યો પણ ખુનામો ચર્ધ શક્યો નહિ ને દ્રેન ઉપડી એટલે તે સ્તબ્ધ બની જરા વાર ત્યા થોભ્યો બાખરે દાર ચળીને ખીજે રતે ઉતરી ગયો.

‘આને હવે છોડી જવી? મ્હાર માટે સગાસમવીઓના પણ મ્હેણાની ફરકાર નહિ કરતા આટલી દિમત ધરીને એકવી આવનામા શું એણે પોતાના પ્રેમની સાબિતી આડી આપી છે? પણ અરે-મ્હારા સ્વાથ ખાતર-આમ આ પાપી જીવના સુખને માટે શું મ્હારે એ ખીચારી ભોગી ભામાનો ભોગ આપવો? ના-ના-હશે, થોડા વિનસ એને દુખ તો થશે પણ કાગ કાળનું કામ કરશે અને એ જૂથી જમે ને એને ઉચિત અન્ય સજ્જનને વરીને સસાર નો દહાવો મેશે’ આમ વિચાર કરતો કરતો તે ચાન્યો જતો હતો.

આખી પાસ ગાડી ચાનનાની સાથે શેહિણી પગતાવો ધણો થયો - ‘અરે! જુડી! આટલો લાલ મન્યા છતા પૂછ્યું પણ નહિ કે તમે કયા જવા ધારો છો? હવે તો એ કયા મગનાર હતા? આમ છેક જ વિન્દલ શું બની ચર્ધ? એમના મ્હોમાથી બે અક્ષર પણ નીકળ્યા હન તો ત્હારા મનની શાન્તિ ચાત, પણ હવે દુધ ઢોળાયા પડી કર્ધ સાંભરી લેનાય છે? એ તો બાજી બમડી તે બગડી-’ આમ પ્રિમાસણ કરતી કરતી ગાડીના ચકના રક આંટાની સાથે તે તેના પ્રિયતમથી વધારે ને વધારે દૂર ચાલી બાખરે પોતાનું ગામ આન્યુ કે તરત ગાડીમાથી, બનતા સુધી કોઈ દેખે નહિ એમ, એ ત્વરાથી ઉતરી

ગર્ભ અને ડીખત આપી દબને જાણે જામમા મટેન કરના ગર્ભ દોષ તેમ જરા મહો
 કાનુ રાખીને તે વર તરફ ચાલી સુભાગ્યે ૮૭ ગામમા બુ લોગોનો અનગજવર રાજ થયો
 ન હતો કુદાનો પણ ધણીખરી બધ હતી, તેથી એ ઝડપથી ચાનતી ચાનતી પાછી પોતાને મંગને
 આની એણે તો તેને છેલ્લી સવામ ગર્ભ ગતે જરી હતી ફરીથી તેના વસંતની આરાએ રાખી
 ન હતી પરંતુ લાગ્યેદેનીએ બીજી જ રીતનું નિર્માણ કરેલું તે કેમ મિયા યાય ? મકાને
 પરોચના જ એ ધીમે પગલે પોતાના આગકામા દાખન થઈ ગઈ, અને વિરોધ સહન ન પડ્યું તે
 માટે પ્રભુનો એક રીતે પાડ માનના લાગી, ઉનીમ ઉપગી ચિટી તુરત એણે ફાડી નાખી પણ
 હવેના દિવસો કેમ જશે ? હજી કેવળ ભાર રૂપે કેમ ગાળી શકાશે ? આનંદનું સ્વપ્ને પણ
 દર્શન કયાથી થશે ? એમના મનમા પોતાના પ્રતિ કઈ પણ સદ્ભાવ દોષ તો આમ, હરે
 ખગ ? એમના ઉપર જેટલો મહારો પ્રેમ છે તેનાથી અર્ધો પણ એમના દીવમા મહારે માટે
 હોય તો એમ એકના એકના આત્મા જન ખગ ? મહારા ઉપર શુ ત્યારે એમને જરાએ
 વિશ્વાસ જ નહિ દોષ ? મ્હં આદ્યો કાગ કેના જટલા પીતાયો છે ? એમને બહાર નીકળનાના
 દિવસની કેની પ્રમળ ઉત્કાથી હું ગદા જોયા કરતી હતી-અમારા પુત્ર સમાગમના કેના કેના
 સ્વપ્ના હુ જોતી, મેખચનીના નિચાર કયા કરતી હતી ?-એની એમને કઈ પણ માહિતી
 નહિ હોય ?-અરે આમ છેક જ નિષ્કુર થઈ ગયા હશે ?-આના તો પહેલા ન હતા-પણ
 હુ પાતાનાનળથી દબ થનાથી કદાચ એમનું મન બદલાયુ હોય-સસારના પ્રાણિમાત્ર ઉપરથી
 એમની આસ્થા ઉડી ગઈ દોષ-હવે પોતાનું કોઈ જ નથી રહ્યું, એવો નિશ્ચય થયો હોય તો કોને
 ખબર ?-પણ ના ના-આ શરીરમા જ્યાં સુધી પ્રાણ છે-જ્યાં સુધી આશાતનું તુટી ગયો
 નથી-ત્યાં સુધી તો હુ એમને હુ ખી થના નહિ દર્શન એમને જોવા વિના નહિ રહુ, આજ
 નહિ તો મહીને-છ મહીને-પણ મહાર એમન સાચુ હશે-મહારી શ્રદ્ધા અગ્ર રહેશે તો એઓ
 જરૂર મને દર્શન દીધા વિના રહેશે જ નહિ-આમ નિચાર કરતી જરૂરી-આપો ઉપર હાથ રાખીને
 મહો કાખીને મે બેઠી હતી, એટલામા ટપા નવાળો કાગળ લઇને આવ્યો તેના ઉપરના અક્ષર
 જોતા જ એ અમકો ! શુ મહાગ પ્રાણેશનો પત્ર ! ત્યારે મહાગ ચિન્તા સર્વ ખોડી જ ફરી ?-નહિ
 એ એના ફર હોય જ નહિ મ્હં ઉતાવળીએ એમના ઉપર ખોરા આરોષ મૂક્યો એમણે પત્ર
 લખ્યો તો વહેયો હશે, પણ મને વખતસર મળી રાખ્યો નહિ એમ મન સાથે વાતો કરતા કરતા
 એણે આગુરતા રોકી નટિ શકવાથી, જરા ધ્રુજતી આગળીએ, તબપતા મને, તનસતી આખે,
 ફક્ત હાથે તે પત્ર ખોલીને વાચવા માગ્યો —

“ પ્રિયતમા ! ત્યારે આત્મભોગ હુ કેમ સ્વીકારી શકુ ? જોણે મહાર અહિત કર્યું છે
 તેનો દોષ ખુદનો થયા વિના મહાર નિર્દોષપણ જગત કેમ સ્વીકારે ? ભવે મહાર તેણે
 નહાય તેમ કર્યું પણ આ હાથે હુ તેનું તો ખુદ કરનાર નથી જ તો પત્રી મહાગ જેના
 કનકિતની સાથે ત્યાર જીવતર જોડીને મહાર સા સાદે ખગાડુ ? ત્યાર જીવિત મને એટલું
 અમૃત્ય છે કે તેના ઉપર હુ દાઢ લાનના ચાહાતો નથી ત્યાર સદ્યજીને અનુરૂપ સુખ અન્ય

સ્થળે ભોગવતી તને જોઈને જ હું સતોષ માનીશ મ્હારા જેવા પાપીની સાથેના મનના દુઃકરવાને હું અત્યાર સુધી જે નિઃસ્તા સાથે અગ્ર નિશ્ચય બાંધેલો છે તેટલાથી જ હું મગર છું પણ હવે હું એટલી જ તને આગ્રહ મૂકું કે મને જૂની જ આ સસા માં હવે છું જ નહિ એમ માનીને અન્ય સાથે ત્હાર મન પરોન મને ખાતરી છે કે પ્રભુએ ત્હારા ભાગ્યમાં જે સુખ લખ્યું છે તે તને અનિશ્ચય મળશે જ ફરીથી ત્હાર જાગૃ મ્હો જોવાની આશા રાખીશ નહિ પણ એટલો તો વિશ્વાસ રાખજે કે જ્યાં મુઠી આ નરીરમાં પ્રાણ રહેશે ત્યાં સુધી એક ક્ષણભર પણ તે ત્હારો વિશ્વ પ્રેમ જૂવે એમ નથી, અંતે ત્હારી મનોદર મૂર્તિનાથ ચક્ષુ પાસેથી કે તેને માટે અગ્ર સ્થપાયની સ્નેહમય મેકડ ઉપરથી મળતી થના દેનાર નથી ”

નિ ત્હારો

પ્રેમનત્મન ચક્રાન્ત

પત્ર પૂરો થતા જ એના મ્હોમાથી હયાફત ચીમ નીકળી ગઈ અને હાથ નાખી ન્દ્રિને એ બોલ ઉપર ણી પડી, “ એ ભગવાન! તુંએ આ કુખ ? શુ પુરોના ૮૬૫ એવા એના કદિન હશે ? શુ તેઓ અમારા કામળ અત જ છુતી પરીક્ષા પણ નહિ કરી શકતા હાય ? કાઈ દહાડોએ એ નહિ સમજે કે આ જીવને એમના વિના અન્ય કોઈ પોતાનું છે જ નહિ ? ”

ડસકા ભરતી ભગતી, અતરમાં આવો બળાપો કરતી કગતી બોલે બેલાન જેની એ કેટલીક વાર આમ પડી રહી ઉઠનાનું કે દિવસ ચવાથી સ્નાનાદિઃ ક્રિયા કરવાનું પણ તેને આ વેળા સુઝતું ન હતું એના વિચાર તો સ્ટેશન પર થયેલી અખીનું જ સ્મરણ—એ જ ચિત્ત—માનસ—પટ પર ખડું કરતા ને હવે તો તેઓ નક્કી પોતાને નહિ જ મળે એવી ખાતરી થતા વિશેષ નિરાશા ઉત્પન્ન કરતા હતા દાસીએ આનીને જોયું તો એ મૂર્ખા હોય એમ લાગ્યું તથા તેણે એને ઉગાડીને ઉભી કરી “ કઈ વાતનું ? બહેન ! કેમ આજ કઈ અસુખ જણાય છે ? ” એવા પ્રશ્નો પૂછ્યા પણ “ ના મ્હારે કંઈ દવાનવા પીવી નહીં માથું દુખે છે તે એની મેજે મટશે ” એવો જોગ જોગ ઉત્તર આપીને તે પાછી ખીખામાં જઈને પડી

ઘરમાં સૌ સૌને કામે વળગ્યા હતા દિવસ વિસતુ ગમ કરતો હતો જોતા જોતામાં પાસેના ધણિાળમાં થના મ્હારા થયા ને વળી પાછી લગીએ આનીને તેને મ્હોડાગી ઉત્તરમાં પોતે કટાંગો જણાવે તથાપિ “ બહેન ! તમને કોઈ ગૃહસ્થ નીચે મળ્યા આ થા છે ” એના શબ્દો તેના મ્હોમાથી નીમળતા તે ચમખ “ મને મળ્યા ? ” અસારમાં એવું કોણ નવર હશે ? ” એમ કહેતી કહેતી એ જાગ વિચારમાં પડી, પણ તરત જ સાવધ ચર્ચ ગઈ, ને વચ્ચે તથા વાળ મીકમાં કરીને જરા મ્હો ઘોઘને નીચે ઉતરી ગઈ

દિનાનખાનામાં જતા જ એણે—જેનું પોતે અદનિર્ણય ચિન્તન કરતી હતી—જેને ફરી મળવાની આશા એણે છોડી દીધી હતી—જેને માટે લોકનાગ પોતે ભગ્ન હતી—જેને માટે સરીરનું

તથા મનનું અમલ દુ ખ પોતે બોલતી હતી-તેને જ આત્મિ ખુશી પર બેઠેલા જોયા, તેથી એના મોઢા ઉપર એકદમ દાસ્તની ઝાંખી પ્રકળી રહી અપથી તેને કંઈ વળગીને એવો તો તેને એણે દયા-યો કે તેનાથી જરા દાર ઉચ્ચાર પણ અર્થશક્યો નહિ તેના આનિગનનું જોર નગમ પડના તે બોલ્યો

“ પા વખો તો વખો, પણ મેરને તાર્ દયામાડ મો-ત્હારી અશુધાન દપકારતી આમો-ત્હારો ઉતરી ગયો તરેરો-દારી એકામ મ્હારા તરફી દષ્ટિ જોતા મ્હારા નિશ્ચય મધા હનામા ઉડી ગયા મ્હાઠ અત ડગલુ ફાળી જવાની તૈયારીમા હતુ, એમ મને લાગ્યુ તને એમ ને એમ છોડીને જવુ એ મરણતુલ્ય છે, એમ જ મને સમજાયુ એ નાર પણ ફરીથી ત્હાર દશન કરીને-ત્હારો ઉપકાર માનીને પછી જઈસ, એમ ધારી અહીં આવવાની મ્હું હિમત કરી કે લોકો ભયે મ્હારા વિશે ગમે તેમ બોલે તેની મને પગ નથી, પણ ત્હારા મોમાથી એક પણ મેહનો વખડ સાલળીય તો જીવિત પર્વત હું ત્હારો નાણી રહીશ, અને બહિષ્કૃત ત્તા મ્હારા જીવનમા તે સુધામય બનશે, મ્હારો એકાન્તવાસ પણ મને ઝોઠો ભરકર લાગશે એ લોભથી હું ત્હારી પાસે હાજર થયો છું-ત્હારી છેવટને માટે મળ લેના આજો છું —”

“ જીવનારા પ્રાણેશ ! હૃદયનભ ! ” સાચી આત્મીને નીચે નમીને તેના ખભા ઉપર પોતાના બે હાથ મૂકતે મૂકતે પણ આજળ બેસી જઈને, ગૂંચ કંઈ તે બોલી - “આ નાસીને આપે હજી પણ ન જ ઓળખી ? તમે આવા અતુર થઈને શીત જ લૂ પા તે નિસ મને “લુગલ-લુગાગી”નું નાટક જોના લઈ ગયા હતા ત્યારે આપણે પેનુ ગાયન સામળ્ય હતું તે યાદ છે ?

અમે અમળાને માયા ન્હાળી રે—

બ્હાળી રે-બ્હાળી-માયા બ્હાળી

અંજ કરાવો-વરેણા ધાવો

મોનીડે મોઢો તો મન ખાલી રે ખાલી રે

ખાલી મન ખાલી

નેહની નજરે નાથજી મ્હારા

નારી મને પેરી કાની રે કાલી રે

કાલી પેલી કાલી

બ્હાના ! મ્હારે ખીજ કશાનો અપ નથી આપના સ્નેહનું એક મિદુ પણ મ્હા ! ઉપર વર્ષશે તો હું ચાતમની પેઠે તેનાથી કૃતાર્થ અર્થ આપનો પ્રેમ કેવો છે તે તો મ્હું જોઈ લીધું છે આપ મને ત્રકીને-છોડીને-રૂ જરો તેથી શું એમ માનો છો કે મ્હાઠ જીવતર સુધારો ?-હાન આપના દર્શનથી હું જો વૈય ધારી રહી છું તે પણ મને દુર્નિભ થશે, તો પછી આ પ્રાણુ ટકી શા આધારે રહેશે ? મ્હું તો મ્હારું સર્વસ્વ આપને અર્પી જ દીધું છે-નથી મ્હારે માતા કે નથી પિતા, કે

જેની અનુમતિની અપેક્ષા રહે ત્યારે હવે શું કરવા આમ આપ એકના મહાગથી દૂર જાઓ છો? આપ જ્યાં જશો ત્યાં આના દુર્ તૈયાર છું એટલું તો હું પણ સમજી લઉં જે ટેશમાં આપના વિશુદ્ધ નામને દુર્જનોના ઘ્વનપટથી ખેંચી પલ્લુ કાઢી લાવ્યું છે ત્યાં હવે વધારે નાં રહેતું આપને ન જ ગમે, તેથી આપે સ્વદેશ ત્યજનાના નિશ્ચય કર્યો એ તો યોગ્ય જ છે આપના જેવા મનિમાનને જ્યાં જાયો ત્યાં ઉલ્લેખ જડી જ રહેશે આપણે તો વસુદૈવ કુટુમ્બકમ્ ગણનાનું છે તો હવે મને આપની માથે આનાની અનુસા આપો મહારા ધરખાગનો બદોમત કરીને જે કંઈ સાથે લેના યોગ્ય જણાય તે લઈને આપ કહો ત્યાં આપણે જઈને વસીએ, પણ મહારો ત્યાગ ન કરો મને એકથી મૂકીને જશો તો જરૂર આપને સ્ત્રીહત્યા લાગશે તેનું પાપ માથે બેઠોરી લેનાને શું આપ તત્પર એ ?”

તેની આવી આજીવ સાંભળી ગાં પ્રેમ-સૂચક-નિમન ભક્તિયુક્ત-અચન વિશ્વાસભરેથી -દીનો સાક્ષી તેના -હેરા ઉપર જ્વાઈ ગેરી ઉદ્ધારીનતા નિહાળી-તેનું રોકાતું જતા અધિક બાવબ્યમય મનેડું વદન-ચાચના ટરતી-કરગરતી આખ્યો નિરખી-જળગળો-કોમળ મ્વર સામગી-નોનીને રંગેરંગ ઉઠાળા મરાવતો મૃદુ મ્પર્શ અનુભવી-ચ્છદકાન્તના હૃદયમાં-તેના તરીરમાં અગેઅગ જાણે ભાનાની તીક્ષ્ણ ધારો બો ના માડી તેના નિશ્ચય હવે આ પ્રેમમય મૂનિની પ્રણ્યાન્યત પ્રાચના આગળ ટકી એમ ન હતું પોતાને માટે આટલો ભોગ આપનાને તત્પર થયેની પ્રિયાને તર ઝાડીને કાપો પાપાણુ હલ્લનો પૂરપ આવે સ્થળેથી પનાયન કરી શકે ?

“ ધન્ય છે પ્રિયા ! પ્રભુએ આ દુષ્કાર મહારા ઉપર નાખ્યું તે મહારી પ્રેમના કમોળી કળવા માટે જ હશે ગાડા જેવો જો હું તને ફરીથી મળ્યા વિના ચાલ્યો મર્યો હત તો હું કેવું ગત્ત શુભાવત ? કેવો મહાપાતળી બનત ? કેવું કષ્ટમય જીવન ગાત ? તેના હવે જ મને ખ્યાન આવે છે ત્હારી સાથે બાળી આયુષ્ય પૂર કરવાની પ્રભુએ મને તક આપી તેથી હું તેની આ સમક્ષે પહોં હવે બૂની જાઉં છું, તે ત્હારા જેવી ઉત્તમ રમણીનો સમન્ધ મહારા જેના નરા ધમની સાથે સ્થેાજીને તેણે મને ભાગ્યશાની બનાવ્યો ॥ એમ માનું છું તે પરમ કૃપાળુ પ્રભુ તાર કલ્યાણ કરે અને ત્હારા આ મનોગતો પરિપૂર્ણ બને આપો એમ માગું છું !”

નડિઆદ પ્રશસ્તિ.

લેખ-—રા નાગરભાઈ ઈશ્વરભાઈ ખટેલ.

આત્મ કેરી આત્માના નમણીય કેન્દ્ર સમુ આ
શુર્જરનાને ની જોળે ગમતુ રમતુ વળી મોલતુ આ
આ અનાંકિક નળિઆં.
નિરખી આવે અતિ યાદ,

ગીર રનોની પ્રભાવતાળી જન્મશ્રુતિ શુ રાગે
ને રામધાની આત્મના સામ્રાજ્યે
અનાંકિક એતુ ગમે
નિરખી સૂરતુ ઘડ આગે
વળી રહે જનના નદુપ
શુર્જરનાના વતરપ
તાગનયા નબમળના
વળી મહો લેજગસિરા

તે જોદે લખો પ્રીત ધરી ઉઠેયા ત્હારા બાળ
શુર્જરનીને ચરણે ધરીયા ત્હે નનરત્ન રસાળ !
જગકન્ત ઝંબેરીનાન,
ગસમસ્ત કપિનર આપ
શ્રીયુત ગોવર્ધનરામ,
પ્રભુલકત સન્ત આરામ

સુસરકૃત મન સુખગમ અને વળી દુરિદાસ દેમાઈ,
ને અલ્પાનિષ્ઠ મણિનાય મહાગી દોલત દોનત ત્હારી !
ને હમનનાન નનરને
પરિપેક્ષી કઈ વિલ્લુ મલે—

શુર્જર દેશી વાંધાઓને, મુક્તિ હમણા બનતી
વગર નાળ જોદે વર્ષ તનુ મુહવતી
મન મય મમ સાહિત્યે
ને ઇન્દુ દેશી પ્રીતે
ધરી શાન્તિ કાન્તિ વર પથે—
નિજ તાતવણે, રમણીયે

સાહિત્ય, રસે, વસ્તુત્વે રાજે ચન્દ્ર દેત્રની દાએ
બાની પછુ, એ રત્નો લઈ ગોદે આનન્દે તુ આજે ।

ત્વે ભરી રત્નભવ્યાર

સમૃદ્ધ કર્યું ગુણગત

એ ગુજરાના રત્ન કાઢ્યાં પ્રીત ધરી નહિઆદ ।

નિરખી તુજને એ આવે સરળા યાદ ।

હું ઉછેર પ્રીતથી રત્નો

નિજ દેગોદાગક યત્નો

જે કરી સો એવા ક

નહિ અસાધ્ય બાણુ ત્હને કે ।

રમરી આજ સહુ આ પુષ્પભૂમિ નહિઆ । નમે શીર મહાર

તુજ પુનિત ચરણે આશિષ દે તવ ચાર *

* આવી રત્નપ્રસન્ના ભૂમિ મળે ખરેખર ! જોડતું વખાન તેટલું ચોક્કસ છે ગુર્જરાધૂની ચારતર
(અનિવ શુ ૨૨) ભૂમિની રમાયેલ નગરી ત્હની વચ્ચા પધેરી ચારતા અને ધવનતા ત્હના દુનિ
રત્નનો આનંદાદક પ્રસાદ પ્રમુદ્ધ કરતા ચોથા માળે ચોગાજી ક કક્તા અનિવ અને સ્નેહીઓની મનઝર
ગોટિ જે આદિથી જડ હૃદયનું દ્રાવ્ય થાય અને આને પ્રસન્ને સ્વયમેવ વ દન કરી જવાય તો તવાઈ
નથી, ગુજરાત એ નગરીનું જાળ છે, અને સ્નેહો

નાગર ઈ પટેલ

રાણી મહામાયા^૧.

લેખક - પ્રાણલાલ કીરપારામ દેસાઈ, બી એ

(મારવાડના રાજા જયનન્તસિંહની વિધવા રાણી મહામાયા મેસડના રાજા રાજસિંહના દબારમાં)

રાણી — રાણાજી ! મારા આ બાળકને આપના ગૃમમાં મ્યાન આપજો ? વણા દિન માટે નહિ તો પણ થોડા દિવસને માટે તો આપજો ?

રાજસિંહ — મહામાયા ! તમારો પુત્ર તે મારે મન પારકો નથી એની રક્ષાને મા આટલી બધી આજીજની શી જરૂર છે ? દુર્ગાદાસ, ઐરગજેબ શુ જ બાળકનો પણ પ્રાણ લેવાની ઇચ્છા રાખે છે ?

દુર્ગાદાસ — નહિ તો એને પકડવાનો બીજો શો ઉદ્દેશ હોઈ શકે, મહારાણાજી ?

રાણી — રાણાજી ! એક પુત્ર અને એક પુત્રી માત્ર એટલી જ સપત્તિ બઈ પુ દિલ્લી નાસી નીવળી હતી રસ્તામાં દીઝરી મરી ગઈ, હવે મારી સપત્તિ માત્ર કુધ પીતુ આ નાતું બાળક છે આ પુત્ર મારે સર્વસ્વ છે તેની રક્ષા કરજો પ્રભુ આપનું ભણુ કરશે

રાજસિંહ — મહામાયા ! પુત્રની મિલકત જિતા કરશો નહિ મારો પોતાનો આ આપીને પણ હું એની રક્ષા કરીશ

રાણી — મહારાણાને બધ થાઓ

રાજસિંહ — દુર્ગાદાસ, ઐરગજેબનો અત્યાચાર ધીમે ધીમે વધતો ચાલ્યો જાય છે એણે દિલ્લીમાં પર ફરી પાછો, જજીઆ વેરો નાખ્યો છે મારવાડમાં જયનન્તસિંહના કુટુંબ પર આવો દારણ અન્યાય ! ઐરગજેબ પર પણ કદાચ એને સારે રસ્તે ચળાવી શકાય એમ છે ?

ગણી — પર લખી ? આજીજ કરીને ? પુત્રણીએ પડીને ? એની પાસે કિંમત માગીને નહિ મહારાણા આમ દીવા પડીને નહિ ? હવે તો એ રાજ્યને જડમૂળથી ઉખાડી નાખ્યા વિના મારા કાળજીને ઠડક નહિ વળે

રાજસિંહ — નહિ મહામાયા ! લોટીની નદીઓ વહેનાર્યા વિના એ ગમ નહિ બન શકે ? જે રાજ્ય રક્ષાપાઈ ગયું છે તેને જડમૂળથી ઉખેડી તાખવાની ઇચ્છા રાખવી, એ અન્યાય છે એમાં હજારો આ મીઝોની નકામી હત્યા થશે અને દેશમાં વસતી પ્રબળે ઘણ વધે મોગાનું પડશે

^૧ મ. ગાળના મુપ્રસિદ્ધ નાટકકાર દિલ્લેન્દવાના “ દુર્ગાદાસ ” નામના નાટકના પત્રિત રૂપનારા ચણના હિંદી અનુવાદપરથી

રાણી—આપણા દેશમા અન્ય જનિના રાજ્યની રમા કેરી? એ શુ ક્ષત્રિયોનો ધર્મ છે?

ગજમિહ—રાનિઓનો ધર્મ કેવળ મારામારી અને કાપાકાપી કરવાનો નથી. મગવાની અને માગવાની વિદ્યા એ કંઈ હંચા દરજ્જાની વિદ્યા નથી કોઈ અનાયની કે આપણી પોતાની રક્ષા કરવાના ઉદ્દેશ વિના બીજા કોઈ ઉદ્દેશથી મારામારી ને કાપાકાપી કરી એ દત્ત્યા છે (કામિમ તરફ જોઈને) એ કૌણ છે?

દુર્ગાદાસ—એ કાસિમઅલી છે મારો જુનો મિત્ર છે એણે પોતાના પ્રાણની પણ પગલા ન કરના અમાગ રાજકુવરની રત્ના કરી છે.

કાસિમ—મહારાણા સાહેબ! એ પોકોનો જુનો નીમકદવાલ નોકર છુ સગદારે (દુર્ગાદાસે) એક વખત મને મહાન્ આદરમાથી બચાવ્યો છે તે વિસથી હુ એમનો યુનામ થઈ રહ્યો છુ

રાજસિ હુ—દુર્ગાદાસ! કાસિમ પણ મુસલમાન છે?

કાસિમ—મહારાણા! મારી જાનનુ જૂઠુ ના બોલશે અમારી જાત ખરાબ નથી, અમે બહુ થઈ શકીએ છીએ પરન્તુ નિમકદગમ થઈ શકીએ એમ નથી

રાજસિ હુ—નહિ કાસિમ! હું તમારી જાનની નિદા નથી કરતો બાદશાહની સાથે તમારી વાતના કંઈ છુ આ શાહ આ નાના બાળકનો જાન લેવાનું પક્ષ કરે છે, અને તમે—

કાસિમ—કેવો સાથે અને સુદર બાળક છે! એને જોતા જ એના પર પ્રેમ થઈ આવે છે! મોડમા લઈને રમાડવાનુ મન થાય છે!

રાજમિહ—ઐરગજેબ! તુ દિલ્લીના સિલ્લાસન પર બેસી એક નિર્દોષ બાળકનો જીવ લેવા તનપાપક થઈ રહ્યો છે તારી જ જાતનો આ કાસિમ પોતાનો પ્રાણ આપીને પણ એને બચાવના માટે તૈયાર છે, પ્રજાની દૃષ્ટિએ કૌણ મોહુ છે? ઐરગજેબ! તું, કે આ કાસિમ?

રાણી—રાણાજી! હું આ અત્યાચારનો બદલો લઈશ ત્યારેજ જ પીશ એનો બદલો લેવાને ખાતર જ તે દિવસે હું બીજી સ્ત્રીઓ સાથે બળી મરી નથી એટલા માટે જ હું અત્યાર સુધી જીવતી રહી છુ તમે આ બાળકનું રક્ષણ કરવો

ગજસિ હુ—હુ કહી ચૂક્યો છુ કે બાળકની તમે બીનકુન ચિંતા કરશો નહિ. મહામાયા! તમારા પોતાના બાળક સાથે તમે નિરાતે અહીંઆં રહો

રાણી—નહિ રાણાજી! હુ અહીંઆ નથી રહેવાની, હવે આ માંડે ઘર નથી હુ મારા સ્વર્ગવાસી સ્વામીના ગળ્યમા પાત્રી જઈશ સપત્તિ કે વિપત્તિમા, સુખ કે

હુ ખમા, શાન્તિ કે અશાન્તિમા, જીવતા કે મરતી વખતે ગ્વામીનુ ધર એ જ સ્ત્રીનુ ધર છે બાપનુ વર નહિ હુ તો મારવાડ પાઠી જવાની!

રાજસિ હુ--પરન્તુ બેન! હવે તમારાથી ત્યાં નિશ્ચિત મને નહિ રહી રાગપ

રાણી--નિશ્ચિતે? હુ ગુ મારે પોતાને માટે નિશ્ચિત જગ્યા ખોળવાને આની છુ? નહિ! રાણાજી! હુ તે નથી ખોળતી હુ તો હવે આપત્તિને ખોળુ છુ આપત્તિની મોડમા હુ પડી છુ, ધરતીકપમા મારા જન્મ થયો છે, તોફાનમા મારુ ધર છે પ્રસયના વાદળામા મારી પથારી છે વિપત્તિ! વિપત્તિને તો મેં મારી સખી બનાવી છે મારે માથે હવે બીજી કંઈ વિપત્તિ પડવાની બાકી રહી છે? પતિ માર્શ ગયા, પુત્ર માર્યો ગયો, મારુ સર્વસ્વ હુટાર્શ મયુ હવે બીજી કંઈ વિપત્તિ બાકી રહી છે? રાણાજી! મારે માથે હવે તો માત્ર એક જ વિપત્તિ પડી રાકે એમ છે, જ્યાં બાળકની હત્યા! ગણાજી! એની રક્ષા તમે કરજો, મારે બીજી કશી ઇચ્છા નથી હુ મારવાડ જઈશ, ત્યાં જઈ આગ પ્રગટાનીન એની તો આગ પ્રગટાનીશ કે એમા ઐશ્વર્યજેળ તો રુદ્ર, પશુ આપુ મોગલ સામ્રાજ્ય બળી ધસ્ત થઈ જશે!!!

કૌલેશ્વરન.

(વાલુ વાર્તા.)

લેખક — શ્રી ભોગીન્દ્રરાવ ગુનલાલ દિવેદિઆ, બી એ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૫ થી)

પ્ર.રજુ ૧૧ મુ

વાનાઝોડુ.

આજ નેરાનત કૌનેજમા સમારથી વિદ્યાર્થીના ટોળેટોળા આમ તેમ ડગતા હતા કેસી ડે મીની રૂમોમા પાચ પાચ નમ દસ જુ જુના વર્ગોના અને ભતિના વિદ્યાર્થીઓ બેગા મળી ઘુસ ઘુસ કરતા હતા કેટનાક કંપાઉન્ડમા જા નગે બેસી વિચારના હતા, કેટનાક આનેગમા આની ખમો પાડના હતા તો કેટનાક હલ્લમા કરતા હતા, હના બધાથી ડા પડવામા લીધુપત માની જોની બહારી બનાવતા હતા કેટનાક સૂચના કરી પાછળ રહેતા હતા તો કેટલા 'ખીતુ નાળાએર બનતા હતા આખરે દગન થયો કે સાજના કૌનેજ ત્યા પડી અને કંદિ-ગેર પત્યા પડી હતુમાનજીની દેરડી પામે તા નજે સવેએ મગનુ, જેથી ઝાંકસરો કે પ્રાન્સીપાનને બેની કઈ ખમર ન પડે આ દરાન થતા જ સરે રિખગઈ ગયા અને કૌનેજનો ટાઈમ થના સ પાતપોતાના વગમા દાખન થયા કૌનેજ પેસીડેન્ગીમા ન રહેતા-બહારથી આવતા વિદ્યાર્થીઓને કૌનેજના વિદ્યાર્થીઓની હિલચાલ વિગે જાઈ ખમર નડેલી, જે કે તેના કાગજુની પૂરતી માહિત્ત હતી અને એ પણ કાઈ અસતુષ્ટ અને કોષયુક્ત હતા વો આના માંથા-પ્રાંદસરે આંખા-ગનિહાસ-રોક્ષપીઅર-ટેનીસન-ઓપ-મા-ટ્રીનોમેટ્રી-નોશ્ક અને રીટીન્સ, દનિહાર અને અર્થશાસ્ત્રના વિષયમા પ્રાંદેઅરો તત્તીન હતા વિદ્યાર્થીઓને દેશપરદેશના દશાન્ત આર્થ ગસ કિપાનના હતા, નોટ્સ આપના હતા પણ આજ વિદ્યાર્થીઓની આખો અને મ્તે પ્રાંદસરે તરકે હતા-હાથ નળી કેટનાક તો પ્રાંદસરો ગુસ્સે ન થાય માટે જ નોટ્સ રાખી જા પેન્સીલ ઉચી રાખી નોટ્સ લેવાનો ડોળ કગતા હતા કેટનાક નોટ્સમા મનાગની મીટીંગને સાર-સાજના મળવાનુ છે, એ અગત્યને જણાવવા લખી બાકા કિપર મરકાનના હતા- કેટલાક કાગળની અમરકી ઉપર લખી પ્રાંદસરની નજર ખીજ બાલુ હાય તે વેળા કે ન હતા ને વર્ગમા હાથ ઉત્પાન કરતા હતા બેગા પ્રાંદસર એમ જ સમજતા કે વિદ્યાર્થીએ પોતે બોલે છે તે સાબગી આનદ પામે છે કેટનાક વિદ્યાર્થીઓ નીચેથી લાતાનાલી હતા તે કેટલા આગવી બેચપ જોલાના કાટની સાથે Big Ass-મ્હોડો ગધેડો એનુ કાગળની લામ ચમ કી ઉપર લખી ટાકળી સાથ જગતા આમ આજ કૌનેજો દા દનો છોડાઓને એમ ન થનુ કે સાજ ક્યારે પડે । માનુ વિદ્યાર્થીઓ બીચારી શાન્ત રીતે સાલજની, લખની પણ એમને પણ આજ વિદ્યાર્થીના નર્નન વિચિત્ર લાખ્યા

કૌનેજમા એક પાણી પાનાગુ પ્રાબલુ હતો પ્રાબલ મહારાજને નામે ઓગખાનો હતો જોળ મટોળ આધિ-નયનો અને લનો લાગતો પણ બધો હતો “હા લા સાહેબ ! હા મહેરમાન !”

કરી વિદ્યાર્થીઓને ખુશ રાખતો ઇન્દ્રિય આનંદ ન ટોળી જા બેવડી ખોટું કૃત્રિમ બોલતો કૉલેજ ગઠ થઈ તે પહોંચાતે ટાપકૃપમા હતો ને સાચી આવેલો એટલે ભવભયા મહારાજન દાવેનું એક પાણી પી ગયેના, હાઈકોલના જડને મામલતદારો, માસ્તરો, કેપ્ટરી કોલેજરો, મીલ માલેશ, લેગીયા ને સામાન્ય આપારીઓ આ મદાર જને પરિચિત હતા. મળેન-દિનાળીએ મહારાજ દરના નિકળના ને પાત્રપત્રીસ રૂપીયા સહેજ બગા થતા લગ્નમા નિમનણુ આપતુ બૂધી જતા પણ મહારાજને કાને વાત પહોંચતી અને મદારાજ સાદ્યજી કરી ઘરના માણસ હોય એમ કામે લાગતા-પુકમ કરતા નાજ દિવસતુ જમણુ કાળતા અને લિણુ લેના નવા વિદ્યાર્થીઓ આગળ આજના વખતના વિદ્યાર્થીઓના તોફાન, મળહ અને ઉત્તરદિશની પાતો કરી અને તેદકુ નિચોવતા મહારાજમા એક યુણુ હતો-મહારાજની ઓગડી એટલે ખાસ કરી ઉન્હાળીમા નન્દનનની કુજ મહારાજના ગોળા સ્વચ્છ અને એમા પાણી સ્વચ્છ ને વુગાર રહેતુ પવા ॥ બૂની બૂની શાંતિનાર હતા પણ વિદ્યાર્થીઓ ઉતાવળમા જે આવે તે ઉપાડી લેતા મહારાજને નાતિભેદનો બાધ હતો અને ન હતો કૉલેજના નિયમમા એકતાનુ સૂત હતુ, જતા ધર્મમા આડે ન આનંદનો સિદ્ધાન્ત હતો નવા જમાનાના વિદ્યાર્થીઓ બાપી બેદને ગમે તે ખાવામા પાણી પીતા-બુદ પહેરી પીતા અને કોઈ બૂના મતનો દોષ તેને હેગન કરતા મહારાજ પોતે શિવ-પિપ્પા બૂને ધર્મ પાળતા ધર આગળ રૂગળીના લજ્યા ઉઝવતા પણ વિદ્યાર્થીઓને ગમત થાય છે તો, તેથી તેમને ખુશ ગમનાથી લાલ છે માની કોઈ રૂગળીતુ નામ ? તો ખોટા ચીકાતા અને ધાધન કરતા બુના વિદ્યાર્થીઓ સમજતા ને નવા વિદ્યાર્થીઓ મહારાજને સાધુ સમજ ચીકવતા કોઈબૂ ॥ મતનો ધર્મિષ્ઠ વિદ્યાર્થી વર્ગ ચાલતો હોય ત્યારે જ મિત્રારો એટલો પાણી પીવા આપતો-બુદ કાળી મહારાજની ડાખરીમા એટલા ઉપર બેસતો અને હાથ, પગ મોઈ કોમળા કરી પાણી પીતો પણ એકા એ તોફાની છોકરાને આ વાતની ખબર પડતા જ પાછળ દોડતા અને પેના બીચારામા મ્હોમા પાણી ને હાથમા ખાલો હોય ત્યાં છુટ સાથે જ અડમી-નક મીતર ॥ નાખનામા સમજ પડી કે ? કહી હેગન કરતા પેનાને પાણી ટોળી નાખતુ પંડુ, કોમળા કરવો પડતો અને ફરીને પવિત્ર ધરાની રૂજ પડતી મહારાજ આ વખતે ચીંગતા ને હેરાન હેગારને ધમકાવતા બાલુઓના ડમમા પાણીનો બનસ્થા હતો ને પાણી મહારાજ જ ભરેતો હતો, જના દિવસમા બેચારવાર ખબર કાઢી આવતો તેમ મોદેસરોની રૂમમા નાહપાણીની વ્યવસ્થા પણ એક મહારાજની જ હતી મહારાજનો નિત્ય નિયમ એ હતો કે સનારે પાણી ભરના આવે એ વખત અને સાજના કૉલેજનો વખત પૂરો થાય એ વખત પ્રીન્સીપાન સાહેબને સનામ કરવા જયુ અને મહેરબાનીની લાનચે કૉલેજના વિદ્યાર્થી મારફત મળેના ખબર પહોંચાડના મદારાજ આમ મરીખમા ખપી તનગર થયો હતો અને નેશન કૉલેજ જેરી કાલેજમા ખાસ ખટપટ ન હતી જતા પોતે પ્રીન્સીપાનનો માનીતો ચર્ચ પડ્યો હતો

મહારાજના જાન ઉપર વાત આવી હતી વિદ્યાર્થીઓ સવાગના રેસીડેન્સીમા મળ્યા હતા કાઠ તળે મળ્યા હતા પાણીની રૂમમા પણ ફની બવાઈ વાત ચર્ચ હતી અને સાજના

ક્યાંક મળવાના છે, એ વાત મહારાજ માગ્યન સાંજના પ્રીન્સીપાન પામે મઈ ઓ પ્રીન્સીપાન
 ભગત થયા. સાન્નિધ્ય-ધનમદ-વિદ્યામ અને સત્તામ મનુષ્યને આધાર બનાવે છે નેશનલ
 કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓમાં પોતે લૌકિક હતા એમના સિમ્બલ માટે બીજી કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ
 પોતાની કૉલેજ છોડી નેશનલ કૉલેજમાં જાયન થતા હતા વિદ્યાર્થીઓના બાલકન-નીનિજન
 ઉપર એ પુત્ર સદા આપતા અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થી આધિનાય ઉપાધિમાં છે એમ ખબર
 પડના પોતે જાતે ત્યા જતા અને એને દુ ખચકત કરતા આમ જતા દમલા હમલા પ્રીન્સીપાન
 સારેમમાં નવો પનન આનના રાખેો હતો. બીજી કૉલેજના પ્રીન્સીપાનો અને જીવજીના દિમા
 થતીઓની નવી કનમ સ્વપાઈ હતી તેમાં આ પ્રીન્સીપાન મહુગ્સ વેતા હતા ગામ હોય ત્યા
 કેડરાડો હોય જ, એ ન્યાયે હિંદુસ્તાન જેવા વિશાળ દેશમાં પ્રીન્સીપાન અને વિદ્યાર્થી વચ્ચેના
 અણગમનાના વૃત્તાંતો પડતા આનતા ને બન્ને પતના કાક રાક જાહેરમાં આનતા આના
 પશ્ચિમે કનમમાં અને જાહેર સમ્યા અને જીવજીના માથેમાં 'અમિતન ખીયવતુ
 કે અધ્યક્ષ' 'વડિન પ્રત્યે બામા વાક્ય પ્રમાણ' સુત્ર રાખક કે પોતાના જ્ઞાન-વિચાર
 શક્તિનો ઉપયોગ કરવો, એ ઉપર ચર્ચા આનની જનસમાજનો સ્વભાવ જ એવો છે કે અત્તા
 મૂકી ગમતી નથી, ઘણા વડ સત્તા અને દુકમ થતા યા પછી-જેને આપણે રમાડ્યા હોય,
 જેને આપણે બાનની નિયતિમાં દેખ્યા હોય, જે આપણી પાસે સમજતા નથી કરી સમજના
 આન્યા હોય તેઓ મોટા થાય, કૉલેજમાં ભણતા થાય, ડીગ્રી મેળવે ત્યારે જાહેર સભામાં, અને
 પત્રોમાં આપણા જેવા હોય તેમ નિરૂતાથી ઉભા રહે, આપણા વિચારો અને કાર્યો ઉપર નીમ કરે,
 આમાં થાય અને હવે તમે ન સમજો-જમાનો આગળ રહે છે એવું કહે તે વખતે તે નથી ખમાડ
 નિ નાનાનાના શબ્દોમાં પુન એટલે પ્રગતિ ખરી-પુત્રાદિષ્ટ પરાજવમ્ એ શાસ્ત્રનાય અર્થ,
 પરતુ તે બાપણમાં-નીજને માટે, અને નની આપણે માટે આવો અનુભવ કૉલેજમાં, રાજ
 કીય સરથાઓના નેતાઓને, અતે-જૂના અને નના મસારસધાગ્રાને થયે ભય છે તે થનાનો
 નેશનલ કૉલેજના પ્રીન્સીપાનની પણ આજ નિયતિ હતી સમસ્ત હિંદમાં નવો પનન-પશ્ચિ
 ત્વનો વિકાસ વધતો હતો એને અગે યુવાનમગ અને જદસત્તા વચ્ચે તુમૂળ સુદ જામતું
 હતું અને એક બાજુ આનનાનો ઉપાય લેવાના ત્યારે બીજી બાજુથી શા માટે? કરી
 માથું ઉંચું કરવાના આવેગમર પ્રયત્નો થતા આદના ર્થ સુરી પ્રગતિ કર્યા પરી-નયુજન
 દુકમતી સમ્યા પ્રિવિડ ક્યાં પરી જાનિ એ બેરી છે, એ વિચાર વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં
 ઘસાયા પરી-વૃદ્ધો હેમી છે-જુના મનના *orthodox old folk* છે એમ યુવાન બાન-
 મામાં ઠસારી માનવતિનો ભય કરા યા પરી પાએ આ નવા વડીનો બાણાગુણામવિચારિણીયા-
 અધ માન્યતા જ્યા સુધી વડિન છે ત્યા સુધી જ્યાર વિચાર કે જાનો યુવાનોને દક જ નથી
 એ ઉપર આપના રાજ થયા ત્યા ઓ બન્ને વગ વચ્ચે અમોષ સુર થયો પ્રીન્સીપાન અને
 જીવજીના દિમાનીની કનમમાં નક્કી થયું કે વિદ્યાર્થીઓ ઉપર જરાક જાપતો 'ખબો'
 ઓ અડિનતનો બોગો ઉપયોગ થતો અખાવો અને આમાં કાંઈ સય પણ હતું, પરતુ

તાને આવા ધાતુમાં સામે લેવા મળતો નથી એ માનતો કે દેશ પ્રત્યેનો નિરંકર એ સંતો
 ઈતે ખોટો અર્થ ને અથોચ પશ્ચિમ હતુ કેલેઆ યુરોપીઅન અને યુરેલીઅન મા
 આમાં બેસતા આપણને અટકાવે છે ત્યાં આપણી માનવૃત્તિની ની મિત્રિ થાય છે ત્રાસ
 સ્થુના દરમારમાં દેશાલોક સરખા છે તેમાં જેનો અસ્તીત્વાત્તે તિરંકર કર્યો નથી તે
 માપણે આ માટે તિરંકર કરવો વ્યાખ્યાનોમાં દાખા મહેના માટે પ્રી-સીપાનનો હેતુ થોડા દરે
 હુ અને આ સાધન આ પગના વીધા તે જરાક યથુ અખત દતા પ્રી-સીપાન પ્રત્યે બધાને એટ
 રાત ને બાન હતા કે વર્ગમાં વાતે રાતે સમગ્ર-ન્યા દત કે લાભનાલ દલા દત તો એમની ધિ
 રમાણે જ થાત, પણ આ પગનાથી વિદ્યાર્થી એમ સમગ્ર-ન્યા એમારૂ નકિત વાળી દે છે, આમાં જ
 જન મદદગાર નથી તો પછી અમારા ઉપર સામારે અલવિધાસ આ નોગીસની રાત બહાર પતે
 માવે તો નેતાન ન કોને-ના નિદ્યાર્થીઓ માટે લોકો કેવો અભિપ્રાય બાવે આમ બને પણ
 નથી-એ બે પદને સાથે બેસાડી અમળવનારને અભાવે વિદ્યાર્થીઓમાં ગંભી આપણી ન
 મને ઉત્તરનાય જેના તોફાનીઓને તો એ જ બોધતુ હતુ પાણીવાગો મહારાજ મુગ વાનનુ રહતે
 મણુતો નહોતો ને તેણે સાજના સાહેબને "તમે કોને-મારેકો દાખન કર્યો છે ને છોકરાઓ
 આમાં જવાની બધી કરી છે માટે બધા હજાળ પાડનાના છે" એટલુ જ જુ પ્રી-સીપા
 રૂમે થયો-ખીજ ઓફિસરોને ગઈ ખમર હતી પણ જ્યા સધી આપણને પૂછ્યુ નથી ત
 પ્રધી આપણે આ માટે પીગ વહોરની કરી સૌ રેર પધાર્યા ત્રી પ્રમથનાથ ધૂની હતો એ
 ઈ જ ખમર ન હોતી અને આમ કોને-મા વાતાવળુ તોફાની થયુ, વટોળોયો-નાવાનો
 માપણ હતુ અને એમાં કોણ ભોગ મળ પડે છે એ જ જોવાતુ છે

--અપૂણુ

સામ્રાજ્ય વ્યાપાર અને હિન્દુનું બજાર.

[એક પુસ્તકપરિચય]

લેખક -- જમણુધિનર નીવર્જનર નિરંકરી.

અત્યંત આનં ની વાત છે કે આપણા દેશમાં બ્યારે હોમરૂ-હિન્દુ-તાનને મા
 નરાજ્ય-માટે વેગનની કિવચાન મળત રીતે પગબર બની છે ત્યારે મુમાહિના પ્રસિદ્ધ
 'ઈમ્પેરિયલ ટ્રેડ ઇન્ડિયાએ, *Imperial Trade and the Indian Market*-આપણે
 સાપાન અને હિન્દુ બજાર, એ વિષય ઉપર અત્યંત ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર એક ગ્રંથ
 મેક ગઈ તા ૨૨ મી જૂનને દિવસે પ્રગટ કર્યો છે આ કરતા વિશેષ ઉપયોગી અને, અમ
 રાજા મદદરતો લેખનગ્રહ વર્તમાન યુગમાં આપણા દેશને દ્યો દ્વાર્ધ શરૂ પ્રગુત લેખ
 મદદની સરઆનમાં એક ટેમણે વર્જનામાં આ યુ છે તે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય
 કે કે એ લેખનગ્રહ બિગીશ મારકીટ-બિગીશ મનાનરતો માન બજારમાં પ્રેમ અને

અનગર મન્દિરા ૩, ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

રી રીતે વધારે પૂટથી વેચાય, અને તે માટેનું વધારેમા વધારે લાવક બજાર હિન્દુસ્તાન,
 કે, માટે હિન્દુસ્તાનના બજારમા એ સિંગલ માન વધારે પગભર કરનારો એમા પ્રગટ સંજો છે
 'સુદની પડી જ્યારે સિંગલ બજાર ખૂનરો ત્યાર અચાની નહિ જેનામા આરી હોય તેરી
 બસાધારણ માગણી સિંગલ માન માટે હિન્દુસ્તાનમા થયે, અને તેમાયે ખાસ રીતે મશી
 રી યોગે રિગેરે માટે તો ખાસ માગણી થયે, અને તે વખતે હિન્દુસ્તાન આગી કિમત
 પાણ-ગેહુ માગી કિમત પાડી આપી ગયે, " એ સંજો છે આ નાક્ય જેટલુ સ્વાર્થ
 કે તેટલુ જ સંસ્થાભિમાન રૂપિયી અડિત કે હિન્દુસ્તાન મગીય છે પરંતુ સિંગલ
 માનની અપત ના આગડન હયે, હુદ્દિ હયે અને પાનહારિ-કહાપણ હયે, તો સિંગલ
 માન હિન્દુસ્તાનમા વધારે પ્રમાણમા અપરે, ખરી વાત છે કે પાઠના પેનાક વર્ધથી
 આપાર અને ઉદ્યોગ મન-ધમા હિન્દુસ્તાનના નોકનાયકા વધારે અભીપ્સલે વિચાર કરે છે,
 જના પણુ પરદેશી માન ઉપર તેણે દુઃખ નોખના વર્ધો મુવી આધાર રાખવો પડે-
 એવો આ સમ્રદમા નાંદ ઉદ્દગાર છે

' હિન્દુસ્તાનના નાગના અવકાશ 'નાળા એક ઉપયોગી લેખમા જણાવનામા આ તુ
 છે તે પ્રમાણે હિન્દુસ્તાનમા ૩૧૫૦૦૦,૦૦૦ આદકા છે, અને આટલી નંદોની વસ્તીનાળા
 દેશમા-આટલી મદાની સંખ્યાનાળી નાહખમા ગ્રેજ આગડન હોય તે સિંગલ માનનું બજાર
 વધારે વેગનું બની પગભર થાય એ નિશક છે

છે કાર્ષ આપણા દેશમા આટલો દેશપ્રેમી સ્વાર્થી વિચારમચાવડ આજે કે જેણે આના
 ઔદ્યોગિ નિયોના રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી નિરૂપણ કયા હેન ? હતામા હજારોની સંખ્યામા
 આપારવણુમા અદ્યોગિનિ નિમત્ર ગેના આપારીઓ છે, પણુ હેમરો દેશના જ દિતમાટે
 વ્યાપાર આર્થો દાન એના નજો મતાઆ છે ? મીય જેના મહોટા ઉદ્યોગોમા મશીનરી
 યોગી પડેતી જરૂર છે, તે યોગ પડેથી પ્રગ્ન પૂરી પાડે છે, અને ત્યારે જ આપણા મીન
 માનેકાના કંગેડા ધધા યાને છે એ યોગ આપણે કયા સુધી પરેશથી નારીશુ, એ પ્રસ
 અપણા સુધી રોલીશુ એનો વિચાર દેતના નાયકએ-દન્યાના પ્રગ્નનોએ કરવો નથી મહતો
 શુ ? 'હિંચી જાનના અને દગલિ અને સુરે જના પણુ સોધા લાનના યોગ-અને અન્ય વસ્તુઓ
 હિન્દુસ્તાન માગે છે, માટે તે પૂના પાના સિંગલ પ્રગ્નએ સિંગલ વ્યાપારીઓએ ભગીરથ પ્રયત્નો
 કરના નેદએ સિંગલ વિચાર અથ પરદેશી ગત્યોના ઔદ્યોગિક પગ પસારો હિન્દુમાથા દુવે
 ધીમે ધીમે ઓછો કરનાનીએ સનાદ આપે છે આપણા દેનના નાયકએ આજ વિચાર વધારે
 ગબીસધી કરવો કે છે દેનમા આઘાતિક માળાઓ, મદ્રાસનાઓ અને લાખો અને કરોડોની
 ધાય ભોથી નના ધધા શરૂ કરના બેઈ એ એ જ હેમનુ જનનસૂન હાનુ બેઈએ

આપણા દેશમાયો કર્ષ વસ્તુઓનો કયા પ્રમાણમા મેલો નિગ્રહ થાય છે અને કર્ષ વસ્તુઓ
 મેલના પ્રમાણમા લાનવામા આરે છે તેનો નિગતનાર તપખીન આ ખાસ અકમા રણુ કરી છે

જગતમા ઝની પૂત, અને તેમા હિન્ની સકયના, એવીવાગીના ઓનાગ, તાપુતો ઉદ્યોગ નીચીનો ઉદ્યોગ, હિન્નો નાણા નફા, રેલ્વે, ચોનામ, જ રે, કનાનુનો, તેના બીઆ, ખાડ, કાગળ, ટપ-ટાપન, વિગેરે ॥ ઉદ્યોગો મન-મા આમા ઉપયોગી લેખો છે

આ વેપસમજનું તા પર્ષ એ હ ક મુદ્દને અવે સિગીન માનાન્યની -યાપાગીની નવે સરથી વ્યવસ્થિત કરવામા આરે તે ન મને દુનિય ॥ અથરાનીઓ, વ્યાપારીઓ અને આંદો ગિક અથાઓના માનકોએ પોતાની જિયનિ અને પોતાની પ્રતિષ્ઠા નિશ્ચિત કરવા અત્યાન્યી જ ઉદ્યોગોદ્યોગ માલ્યો છે, અને એ સમયમા કાર્ડ વધારે વ્યવહાર અને આખા દેશને વધારે ઉપયોગી નીવડ એવી સગીન યોજનાઓ રચના મડી પડ્યા છે એ જ વિદિન પ્રગતી અમમઅકના, એ જ એ પ્રગતી અવેગપ્રીતિનો મહાપ્રગત અને તેની છાનગત, પ્રગતી કાય પદ્ધતિની દુલ્લ વાનગિગતા પશુ એ જ, અને એ જ પ્રગત જગતની પ્રગતોમા સંસ્કૃતી પ્રથમ ગ્રહેવાને માત્ર રીતે નાયક છે જ્યાં પુખ્ત આપણા દેશમા પ્રાન્તિક મતભેદો, ન્યાત જાતની અનેક જ્ઞાની મહાની ખવતાઓ, અને અમ્ભાગ ઉદ્યોગ એ અમ્ભારે જ માટે છે, ઓરી અનુચિત દુનન અને મવદીન મિમાસાનો જન્મગથી લાગ કરવામા નહિ આવે ત્યાં નુરી વિગીત અને અન્ય પ્રગતોના સુમનીઓ કહે છે તેમ આપણે હમેશા પગથપી જ રવીય આપણા દેશમા અને ઉદ્યોગો વાપોની થાપણોથી ઉભા કરી સમય તેમ છે, અને તે જગત પશુ આપણા દેશમા કયા નાનુ સુ છે ? આપણો દદ સદસ્ય હસો, આપણામા છુદ્ધિ અને વ્યોદ્યારિક ઉદ્યોગ હસો, અને આપણામા જવત પુરાર્થ હસો તો દુનિયા જમ્પ નારે છે, હિન્દુસ્તાનને મળતી પગ્યા નથી, હિન્દુસ્તાન પોતા ॥ જ પેગપગ ઉભા ગ્રેવા સદાયે સમર્થ છે-એ જગતો અને તેની સન પ્રગતો ગતાવી આપીશુ આપણે હિન્દ માનાના પુત્રો મુદ્દ પછી ધનનયમ કરાની નાયસા, દ મોત્યાક નીનિથી ઉભગર્જ જતા અનેક પ્રયત્નો ચાતમ્કયી થને એ નિશ્ચિત છે હિન્દુસ્તાન માથે વાપાર જગી, સર્વ જન પોતાના દેશમા હિન્દો પેઓ ભરી પેા અો હિન્દના પેમે પોતે દન્યવાન થનાના પ્રસંગો ઉપરાયાપરી યોગ્ય, તે વખતે હિન્ની મી રિયનિ થમે, એનો વિચાર હિન્દમાતાની ક્રમે જન્મેયા સર્વ હિન્દીજનોમે પ્રથમ કરવો થટે છે હિન્દ માટે હોમર્યનો પટેનો પાથો-પ્રથ મમા પ્રથમ અો જુ ઉપયોગીમા ઉપયોગી પામે તે આપણા દેશ ॥ અોક ઉદ્યોગોની સગી નતા અને ઉપયોગીતા ઉપર આધાર રાખે છે અને આ ખ્યેય સિદ્ધ નહિ કરીએ તો પછી એ પણ માથે નકકી જ છે કે અસામ્ય આપણા પુરાર્થથી આપણને ગને રહવારના જ્ઞાણે મરો પશુ તે જનાથે આપણે આપણા ઉદ્યોગો માટે તો અન્ય પ્રગતો સાથે હરિશ્ચંદ્રિમા ઉતર નાનુ અથ મગમ્પ તે રખતે ઋતુ પડે એ રિયમ સ્થિતિનો ખ્યાન કરવો એ શુ જરૂર નથી ? એ જિયનિ ઉભી જ થના ના પામે માટે એ નના આર્થિક મુદ્દ મ્ભમે આપણે અત્યારથી જ આપણા મનની વ્યવસ્થા કરાની છે આપણે અત્યાગી જ અમ્મ નિશ્ચય અને બહાદુરીથી વિજય જ મેગવવો છે એવા દસકસથી આપણા આદિત્ય સમાગના છે, આથી બીનુ શુ ?

સમાસીયક

૧ નવેમ્બર ૧૯૧૭

That is the point —

Benevolence never develops a man or a nation. We do not want a benevolent government. We want a free and a just government. Every one of the great themes of social uplift which are now so much debated by noble people amongst us is based upon justice and upon benevolence. It is based upon the right of men to breathe pure air, to live upon the right of women to rear children and not to be overburdened so that disease and breakdown will come upon them upon the right of children to live and grow up in the strong.

—Woodrow Wilson

૧૧
૨૩

૨૫
૧૧

સુચિત્ર

That is the point —

Benevolence never developed a man or a nation. We do not want a benevolent government. We want a free and a just government. Every one of the great schemes of social uplift which are now so much debated by noble people amongst us is based upon justice not upon benevolence. It is based upon the right of men to breathe pure air to live upon the right of women to bear children and not to be overburdened so that disease and breakdown will come upon them upon the right of children to live and grow up and be strong.

—Woodrow Wilson

૧૫૧૬
૨૩

૨૫
૧૧૩૦

અમેરીકન તીજેરીઓ મોટે ભાગે કચરા જેવી હોય છે એવું અમેરીકનો જ કહે છે.

અમેરીકામાં સાન ફ્રાન્સીસ્કોમાં થોડા નર્સ ઉપર મોટી આગ થઈ હતી અને ત્યાં હુજારો ઘરો બળી ગયા હતા તે આગમાં અમેરીકન તીજેરીઓએ જે દેખાન કર્યો તે વિશે લખતા અમેરીકાનું હુન્નર ઉદ્યોગને લગતું સૌથી આગેવાન આપાનિયુ નામે 'સાયન્ટીફીક અમેરીકન' તા. ૧૬ મી મે ૧૯૦૬ ના અંકમાં નીચે મુજબ કહે છે,—

મોટી ફિનગીરી માથે કહેવું પડે છે કે સાન ફ્રાન્સીસ્કોની આગથી ઘણાક મેઘોની ફાયરબુડ હોનાની ગેરદી માથે વેચેલી તીજેરીઓ કચરા સમાન પુરનાય થઈ છે. અમારી જાણમાં એવી વાત આવી છે કે એ બળી ગયેલી તીજેરીઓએ જે કે લાકડાની પેટી સ્વતા નહીં મારી હતી નહીં, તે પા. તેના બનાવનાય થા વેચનારાઓએ ફાયરબુડ હોનાની મોટી મોટી નાતો કરીને તે વેચી હતી આની કચરા જેવી ચીજને તીજેરીનું નામ આપી વેચનારાઓના કાનખાના અને ટુકાનો સંગ્રહ હંમેશા મોટે બધે કરીને એવું અમે ધીરજીએ ડીએ.

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેસ કંપની પાસે, પરેલ, મુબાઈ

લક્ષ્મીદેવીના સૌભાગ્ય ચિન્હ લેવા

સુદર
અતકારો

કા
ગાયત્રી ?

કા
લેસો ?

એ માટે વણો વિચાર નહી કુવો પડે

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

તે ત્યા મનપસંદ ફરિયાદી આતુ જમાનાના ના સર્વોત્તમ
ફરિયાદીના સર તરેદના ગણીના તૈયાર હાથ કે અથવા
ઓરો આપરાસી મનાવી આપરામા આવે છે

બહાર ગામના ઓળંગે ડચ-પુનુ
ધ્યાન આપનામ આપે છે

આરાની ખીન નધાની નથી

મમાણીકપણુ એ અમારો મુદાલેખ છે.

ટેનીશન ન ૭૮૧

ટેમ્પ. મુનડ જેમ ૧૫ માગ્ય મામે મુમાર્ડ ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરફીવાલા

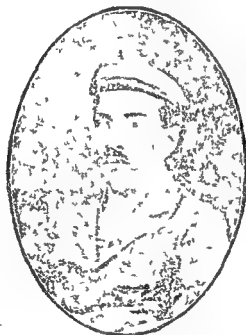
અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

ગ્રાંથા મગાહા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક રંગે સાગ તની લક્ષણ કુળમાં આવેછે.

ગામી ગા

ધીના ગા

માના પા

માના કુર

ગામી

ગામી

ગામી

ગામી

ગામી

મુત રંગી

રંગી

રંગી ગામી

ગામી ગામી

ગામી ગામી

ગામી ગામી

ગામી ગામી

ગામી ગામી

ગામી ગામી

ગામી ગામી - ગામી ગામી

ટેલીગ્રાફ - એન્ડ, Burfee Shop "

સી ખી ટેન્ક. ટેલીગ્રાફ નં ૧૧૦૭

પકાયતા, પુરાણા અને પ્રજાપ્રિય મશીન

પોલીશની ગરબાત કરનાર

અને આ નામે એક કેમલેબલ રંગની મથાલીપ લાવના

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પરેલા પાયોનીય?

૧૯૧૧-૧૨ની દૃષ્ટિએ,

૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

તેણે કર્યા જ નથી છે !

દુખા પથારી તમારી નહીં છે !

જરૂર જ મોહનો !

પોલીશ નામન મથાલી નિર્મા

છુટકો જ નથી !

પરી આજે આપો કે મારે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કાશીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના અનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શુગાર !

નવો વૈલવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર

જાહેર ગામ ૧૧ ઓફિસ વાલવન ની પી સી મો. નાગા આર ૧

નંબર ૨૦૦-૨૦ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

यस्मिन् देशे हि यो जात तज्ज तस्योपध दितम् ।

स्वदेशीना आग्रह એ દેશની માટી મેના જ

ગુણમરુ, દ્વિધત અને શાસ્ત્રોક્ત નાઓ પૂલ સરન ઓ શુદ્ધિ જગીશી રહે તેના સચાઓથી, ઉત્તમ, તાજ અને ખરી નનગ્નિમાની નવાર ના

અંકુ કાર્મસ્યુટિકલ વર્કર્સ

એવફીસ્ટન રોડ, મુબાઈ.

અમારી વાઓની ખાતરી વેદા ઓ ગમ્પરેએ સાપરીને રેની છે તેમાની કેટલીએક જેની કે —

વાસાનરેત ખાસી તથા મને માટે ઉત્તમ	1	નવી દો 3	1-10-0
મુદત મજિદાદિ વાથ ગમ્પરુદ્ધિ માટે અવસીર	1	" , 3	1-0-0
આરોગ્યનરની ગમ ન 1 નીનના વ્યાધિ માટે 1 તોનાની , 3	2-0-0		
વેર્સત મુમાકર મધુ માટે	" 1 " 3	1-0-0	

મુબાઈની ડીથો —

જૂની મહાગન માડી,
કાગકાદેવી રોડ.

ખાતર મામ માટે —

અંકુ કાર્મસ્યુટિકલ નર્સ,
એવફીસ્ટન રોડ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં ૨૨૦૯

ટેલીફોન નં ૨૨૦૮

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગાંધ, મુંબઈ

અમલ, મગદી ગુજગતી હિંદી અને અન્ય
જનતાના જાગૃતીને તેજી આપે

છાપવાનાં પ્રત્યેક કામ

પણ ગુજરાતી, શુદ્ધ અને જલદીથી કરી
આપના આપે છે.
આપને હમેશા જુગ જુગ બની
કરી કરી આપે છે.

ભાવ બહુજ સોધા ! કામ અતિ સ્વચ્છ !

ઉપાસા ઉચી જાતની ઉદ્યામા ઉદ્ધરી
હજારી મગીતરી !

ભરપૂર ટાઈપ ! મોહક બૉર્ડર.

આપના શ્રી કામ હમેશા મનો જનતા જ
આપને !

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગાંધ, મુંબઈ.

રૂના અને બાપીતા

ઝવેરીઓ

રાસુલ ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૬, નેશ મેજુ યા, મુબાઈ

નારનુ મિશન " Muffichain-Bombay " ટેલી. ૧, ૧૭૪

૨૦ નમની બુની રૂના,

હીગ તથા ઝવેગતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની કું.

આદે ત્યા પાસે બાપીતા મેરી વરા નાની સાધના દીસે તથા
મેરી માલ પાના વિ. ડેગલ કુચ તથા જ્યાં વ મળે
લાની ચાકુ રૂનાનુ જોડા વળુ ડેગલ તથા મોના ચાનીના ના
નામે તરા તેમ જ બેઠાની બનાવી કાપરામા આપે
દના માની આ ની જી ચાલીયુ તેમ જ ઝવેગતના વાગીનાનુ ને
જી આપીશું

૬૦-૨૭૫-૨૨૭ કાવગાદેની ગેડ, પોસ્ટ ઓફીસની ગામે,
મુબાઈ.

ટેલી. ૧

ન ૨૦-૬

ટેલીગ્રા. એ. ૨૨૬

Calmness

Bombay

શરીરની સુંદરતા.

મરીડી મુતના સુદ્ધ લાડી અને શુદ્ધ વિષમા સમાવેની છે, અને લોહી
અને વિષની સુદ્ધતા

મદનમજરી ગોળીઓ

મા જ સમાવેની છે આ ગોળીઓ યોગી અને વિવિધકારના તમામ દરદી
પ્રધારી, નીના પડવા અન્યથાને દર અને મજબુત બનાવે છે રાખિયો નાશુ
દરી કાન્તિમા લાઈ ઓ જ વવાગે દર છે તે ॥ થોડી મુતના મેનથી માણસ
તન્દુરસ્ત, મુ ૨, સો હજુપુ બને છે મ ગોળી ૮૦ નો ૩ એ

ગજનંદ નાગયપુ કેમવજી

હુડ ઓક્રીસ-જમનન-કાઠિયાવાડ.

આન્ય ઓક્રીમ, વાલખાદિવીગેડ-મુખાઈ.

સ્થપાઈ ૧૮૬૨

એમ. પી. કાકુ ઓન્ડ કંપની.

અખદુલ રહેમાન રંગીદે ન ૩, મુખાઈ

૧૫૨ નેપ બનાનના અને કોતરડામ કુનાવ.

૧૭૧૬ ૩ ૨૦-૦

મેપર ૨૬૪ મીન ટાક તથા પન મપના તામ હિપ મારના પીતળની યોષ તથા
મેને લગતી યાત્રી સામુ બનાવવાની પીતળની ટાકઓ મીસા ના દેકે ભતના પગ લાખની
મીન, પીતળના નાનના ગ્રો તથા ફાદા ક્રિકો બેગ નિ બનાવનાર તથા હાખનાર

કવરનું ત્રીજું પાનું વાંચો.

સમાલોચકનું વાર્ષિક લવાજમ—

રૂ. ૩ - હિન્દુસ્તાન બહાન ૩. ૩૩૩

વિજ્ઞાપન.

આનતા ડીસેમ્બરના અમાના અક સાથે “ સમાલોચક ” નું આ વર્ષ પુર થઈ જતું હતું. આથી ૧૯૧૮ ના અખ્યા ‘સમાલોચક’ નું નવું વર્ષ ૧૩ થાય છે તે વાત ઉપર અમારા માહકોત્ર ધ્યાન ખેંચના અમે વિનિ કરીએ છીએ કે,

જન્યુઆરી ૧૯૧૭થી ‘સમાલોચક’ નું ચાતુ વાર્ષિક બનાવ્યું મરૂં માહકો મા’ કપીઆ ત્રણ અને હિન્દુસ્તાન જહા ના માહકો માટે કપીઆ પોસ્ટાચાર લેવામા આવે. ‘સમાલોચક’ના આજ મુધીના બનહાગમા વરજાતમા નેશમા આવતા લનાજમના નિયમ નિશ્ચ જઈને પણ કેટલે- નખતે વર્ષ પુર થતા મુધી પણ કેનાક માહકો ૥ બનાવ્યું મા’ ગહ નેશમા આરતી હતી

પરંતુ, વર્ષના અમુક માસ પર્યંત આ જટીલક મુ તો ટુવી લગભગ આપુ ના માસિં મગાના પડી અમારા માહકો તરફથી છેરટે રી પી પાછુ દનામા આવે છે તેને નીધે અમારે નાહકના પચમા ઉતતુ પડે છે તેથી,

અમાના સર્ નાહકખન્ધુઓને આથી વિનિતી રીએ રીએ કે ૧૯૧૮ ૥ નના વર્ષથી જે ભાગ્યોમે અને જાહેર સચાઓએ માસિં મગાનપુ ના હોય તેમજે ડીસેમ્બર માસ મુધીમા તાકીદથી અમને તે પ્રમાણે ખમર કરનાની કૃપા કરી અને જેમને માહક તરીકે ચાતુ ગહેવાની ઈચ્છા હોય તેમજે માસિંનુ બનાવ્યું ૩. ૩) આ હિન્દુસ્તાન બહાગના માહકોએ ૩. પોસ્ટાચારે તાગી થી અમને મોડી આપના કૃપા કરી કારણ કે નવા વર્ષથી બનાવ્યું ૧૩આતમા જ લેવામા આરો હિન્દુસ્તાન બહાગના જે માહકોના લનાજમ ડીસેમ્બરની છેડલી તાગીખ પહોલા નહિ મળ્યા હોય તેમને જન્યુ આરીવીઅક મોકલવામા આનશે નહિ.

૧૯૧૭ ના જન્યુઆરીથી ટટીક આર્થિ- અગરડો વેકી પપ સમાલોચકમા નિયમ કરતા વધારે ૫૮ અને રધારે ચિત્રો આપનામા આવ્યા છે તે રીને ૧૯૧૮ મા પછુ આપનામા આરો એટલુજ નહિ પરંતુ પુરુ રમે અને શાનિ પ્રવર્તે તો ‘સમાલોચક’ ને હજુ વધારે મનો ન્ય કરનારો અગરડો અવિનાર જે અને વધાર ચિત્રો તથા ખનતા પ્રવલ્નથી મેગરીને ઉત્તમ લેખો આપી સમાલોચકમા કરા અને સાહિત્યને વધારે મગીન ધ્યાન આપના અમારા નમ્ર સખ છે તે સખની સિદ્ધિ અમાગ C. ગચિન અને સાહિત્યપ્રિય માહકો અને ગુજગતના અભ્યાસકા આ મુનિદિન વેખકો, અને ગુજગતના ચિત્રકારો એ મોના ઉપર જ આધાર નખે છે ગુજગત અને ગુજરાતી ભાષ્યો માટે અખિ માન રાખતા સ્વયમેરડોએ પોનાના વિચાર આવ્યા મા મરી કાપરાલી થવાની જીવત જગડ છે સમાલોચકના કાર્યમાહકો તેમના ઉત્સાહને આ સહાનુભુતિને પ્રેમથી મનમાનમહિન વધાવી નેવા નિરંતર તૈયાર છે અને તે માટે તે દમેશા આમની અપેક્ષા નખે છે

ગુજગતના ઉત્સાહી ચિત્રકારો એમેનુર ફાટોગ્રાફરો અને વિદ્વાન અને ઉત્સાહી વેખકો પોતાની કૃતિઓથી સમાલોચકમા કાર્યવહારમા પોતા ૥ તરફથી સાહાય આપી અમને ઉત્સાહ અને ઉત્તેજન આપરો એવી અમને દર આ ૥ છે, અમે અને તે મરને અમને મહાયમ્ન થવા નમ્ર વિનિતી કરીએ છીએ તેમ જ અમારા ઉભચિતિ ઉ સાદી માહક બન્ધુઓ પોનાના ઉભ ઉત્તેજન ઉપરાત અમો નનીન માહકો મેગરી આપના કૃપા કરશે તો અમારા આ દેનહિતના કાર્યમા જરૂર સાહાયરૂપ નીવડશે ‘સમાલોચક’ના ચિત્રો અને કાગળો વિગેરે માટેના આ મોધવારીના સમયમા અમાગ માહકોના આનતા ઉભ આત્રવ અને મહાભવ મા’ અમે તહેમના મદદુરકારી બનીશુ

આ નમ્ર વિનિતિ અરખ્યરૂન નહિ નીવડ એવી અમને આ ૥ છે

મુમાદ, ૨૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૭

-સમાલોચક આદિસ

}

મહાશક.

સમાલોચક.

અનુક્રેમકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચૈવ વાઙ્મયં તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૪-૧૫

પુસ્તક ૨૨ સુ.]

નવેમ્બર, ઈ. મ. ૧૯૨૭.

[અંક ૧૧ મે.]

તપા—૧. અખાલાલ બુલાખીનામ જાની, બી. એ.

૨ા. ચન્દ્રગાંધી નર્મદાશક્તિ પડ્યા, બી. એ., એલએન, બી.

પ્રકાશક—૧. અમલીયરામ જોનફ્રેનરામ ત્રિપાઠી.

નિધયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

૧. કનિ ટાગોરને સુર

૨ા. મનથાનિન, બી એ, એનએન ૧ી

૫૪૫

૨. ભારતી ન્તનન સચિન નાન

૨ા. બુનાથ ત્રિભુવનનાથ શ્રદ્ધાભટ્ટ

૫૭૨

૩. ગુજરાતમા ચેનન તણ પરિવર્ત

૧ા. ચ દ્વારકા નર્મદાશક્તિ પડ્યા, બી એ, એલએન બી

૫૩૩

૪. ભાનતનો ગ ખનાદ કાચ

૨ા. અગેશ કુમરજી ખગરજી

૫૭૫

૫. માતૃભાષાદ્વારા શિક્ષણ

૧ા. હિમતવાન ગરોડજી અમ્મરિયા, એમ એ, એનએન બી

૫૭૬

૬. મેં તે ભાતીડે વાઘ્યા નાન

૨ા. મણુનાથ જમનાગમ દ્વે, એમ એ

૫૮૬

૭. વિજ્ઞાન નદિર

૨ા. કાન્તિવાન હમનવાલ પડ્યા, એમ એ

૫૮૭

૮. હુ તે એમદિવાની સચિન કાચ

૨ા. કેનખીનાથ શુભ વેદ

૫૮૯

૯. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના માધનો

૨ા. હુમ્મમ્મદજી હુસૈન શુર

૫૯૨

૧૦. મીમલામા મજેલી ની ધામસલા

૨ા. મનસુખનાર અમ્મમાગમ માટ, બી એ, એનએન બી

૫૯૭

૧૧. નર્તમાન ચર્ચા

૨ા. ચદ્વર નર્મદાશક્તિ પડ્યા, બી એ, એનએન બી

૬૦૩

૧૨. હમીન હક

૨ા. ખગરજી ગુલાખીનાથ ત્રિવેદી

૬૦૬

૧૩. કોલેજીઅન ચાલુ વાર્તા

૨ા. ભોમીન્દ્રનાથ રતનવાન દિવેડીયા, બી એ

૬૧૭

વાચિક લનાજમ અપીઆ તણ, હિન્દુસ્તાન બહાન રૂપીઆ પાપાયાન,

આ લનાજમ સમાતમા જ લેવામા આવે છે

ભારતી સ્તવન.

લેખક-રા મધુનાથ ત્રિલૂતનદાસ બ્રહ્મભટ્ટ.

જાગો નાથ ! અરે જાગો નાથ ! જાગ જાગો નાથ ! “હવે” જાગો નાથ !
 દ્વારે તમારે આવી જાગના ભારતી રક્ત અનાથ—

સુના સુના મ્હારા રંગ સિંહાસન
 સુની મ્હારી રણુનાટ,
 સુના સુના મ્હારા મણિમન્દીર
 સુના ગગાના ઘાટ—હવે જાગો નાથ !
 ભાગ્યની ભાગ્યનો ભાનુ છુપાયો
 “હા” વ્યોમ-પટલ જ્યોતિનાથ,
 ક્યારે નીરખીશ મ્હારો રમ્ય એન ભર્યો
 આતા ઉપા કેરો સાથ—હવે
 ખુશ્ખા નયનતાલ નીર
 “અરે” મ્હારા ખોરાયા દેવાના લીર,
 જોજસ ગયા મ્હારાં હા પાતાયે
 “રે” ધારી રહે ક્ષમ વીર—હવે

ત્યોતિ —

દિવ્ય તપસ્વિની ગમ્ય મનસ્વિની
 શાત મેધારિની ભાત !
 આ ભરે વીરો મુકુમાર નયન
 હારા કુસુમ મીચાયા અજાન,
 દેન જાનવ નણા હુલ મુશ્કા
 આજે ધરના તને જયમાલ
 અધનાર તણા પડા ઉપડશે
 તે પ્રબુજ્યોતિ અવતરો જાન

ગુજરાતમાં ચેતન ત્રણ પરિપક્વ.

મેષ —૨ અન્દ્રગાંડ઼ નર્મદાગંડ઼ પાસા, બી એ, એવએવ બી

કોઈ અગમ્ય જ્ઞાતિથી પ્રેમયેહુ જેન તુ જે મોઝુ સમસ્ત જગત ઉપર અતારે વ્યાપી રયુ છે તેના પ્રભાવથી ગુજરાત અસ્પૃશ નથી ગયું એ બાબી કયા ગુજરાતીને આદનાદ નહિ થાય? ગુજરાત અસ્પૃશ નથી ગયું એટલું જ નહિ, ગુજરાત અન્યત્ર ઉત્પત થયેલું ચેતન પાત્ર બનીને ઝીને છે એટલું જ નહિ, —તે કે એટલું થયું હોત તો પણ મન્દ ગુજરાતને માટે થોડું નહોતું —પગનું ગુજરાતમાં સ્વયં ચેતન પણ પ્રગટ છે, આ પ્રભુની કૃપા દેશે તો વેગભર્યા અને વ્યવસ્થિત કારથી વિના અન્ય પ્રાન્તો તે દૃષ્ટા તરફ બનશે માત્ર ગુજરાતની જ નહિ માત્ર દિ-ની જ હિ પરનું અમર સામ્રાજ્યની એક અમૂલ્ય આધ્યાત્મિક વાકિતરૂપ મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી જેની વચ્ચે અત્યારે ગુજરાતમાં રમે છે તેઓની પ્રેક્ષા ગુજરાતને નવજન આપશે ગુજરાતની કન યપ નિયતતા દ્રઢ જો, અને ગુજરાતના લાક્ષણિક સદ્ગુણોને વિગાન આસથા માટે દેરોપનગક શિષ્યોમાં સદ્ગુણોગ કરશે મહાત્મા ગાંધીજી જેની એક જ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિ ગુજરાતમાં અનતરી રોત તો પણ તેમ ગુજરાતને અદ્ભુત વેગ આપત પગ તુ ગુજરાતના મદ્ભાગે બીજા એ અનુકૂળતા એ પણ ગુજરાતને પ્રાપ્ત થયેલી દોનાથી ગુજરાતની ચેતનમયતા માટે સારી આશાઓ મુકે છે એક અનુકૂળતા એ છે કે ઠાન બાવનાઓથી પ્રેરાયેલી સાધારણ કરતા વધારે ઉંચી શક્તિઓનાથી અને ગુજરાતની અસ કરના ત પર એવી ટેટીલ વ્યક્તિઓ ગુજરાતના મિતિજમાં દૃષ્ટિગોચર થયા માટી છે ગુજરાતના મુખ્ય નગરોથી આરમ્ભી ન્હાનામાં ન્હાના ગામ-ઓ સુધી નવજીવનના દહાણા કરવામાં નિમિત્ત બની, પ્રાન્તમેવામાં પોતાના જીવનની કૃત્યતા માનનાર યુવાનો માત્ર મુખ્યમાં જ હિ પરનું નગરે નગરે ઉત્પત થતા બધા છે ગુજરાતના બારિની ઉત્જવનતાનું આ કાર્યજેતુ તેવું નુક્ષ ચિન્હ નથી ગુજરાતની એ-વિશેષ અનુકૂળતા આ બન્નેથી પણ વિશેષ આગમન છે અને તે નોકની આશ્ચર્યજનક જાગૃતિ છે જે નિસ્વાર્થી કાયસ્તાઓ અને લોકહિતથી અગ્રેયરો પોતાનો ધમ બતવના તપા હોય તો સો. પોતાનાથી બનતી પુષ્ટિ આપવા સજ્જ છે, એવું અનુભવીઓને પ્રતીત થયા વિના રહે તેમ નથી દૃષ્ટાન્ત પે દોમ કન લીગને અગ્રે આરમ્ભાયેના આન્દોનને જે ઉદ્દામથી ગુજરાતના લોકોએ ઝી યુ છે, એ ઉત્સાહ ગુજરાતના લોકો માટે જેટલો અભિનન્દનીય છે તેટલો જ આશાજનક છે

ગુજરાતના નવચેતનને સજન રીતે વ્યક્ત કરનાર પ્રથમ પ્રમાણુ તેનવેઅગ માસની તા ૩, ૪ અને પના દિવસોએ મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રમુખપદ નીચે લગનાર ગુજરાત રાજકીય પરિષદ છે એ પરિષદ બોનાવવાનું માત્ર પચમહાનને ઘટે છે પચમહાન જેવો પગલ મણાતો ૯ થો ગુજરાતની પ્રથમ રાજકીય પરિષદ બોલાવે એ પચમહાનને માટે જ

નહિ, પરંતુ ગુજરાતને માટે અતિશય પ્રતિપાત્ર છે એવગની અન્ન એ પરિપદ્ ભગ્ય તે પૂર્વે સમસ્ત જીવનને ભગ્ય કહ્યાનું આ પરિપદ્ માટે તૈયારીઓ કર્યાનું કારણ ક્યાનું જે આરભાય છે આ પરિપદ્નું ખાસ અગત્યનું ભાગ્ય એ થશે કે લોકોને પોતાના રાજકીય હક્કોનું જ્ઞાન થાય, લોકોને પોતાના હક્કોનો અમલ થયે તો જોડાશે આમલ કરવાની પ્રેરણા મળે આ લોકો પોતા પોતાના ઉદ્ધારના કાર્યમાં સીધા રસ લેતા થાય તેટલા માટે ગુજરાતની માતૃભાષા ગુજરાતીમાં જ પરિપદ્નું કાર્ય થશે પરિપદ્ તો અત્યંત શિક્ષાનું લેનારની જ દોષ શકે પરિપદ્નો વ્યવહાર તો અમલ ભાષામાં જ થઈ શકે અને પરિપદ્નું કામકાજ પણ પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે જ થઈ શકે, એવી પ્રાપ્તિનો ભગ્ય થશે તો પણ એ કાર્તિકાવેશનો નૈનિક વિજય નથી રાષ્ટ્રીય આ મગૈરની જ માન નહિ પરંતુ આભાવિકતાની દૃષ્ટિથી જોનારને પણ ગુજરાતના લોકોમાંથી ગુજરાતના જોડાને ગુજરાતની લોકભાષામાં ગુજરાતના લોકોદ્ધારની વાતો કહેશે, એકેની ભવ્ય નૈનિક સિદ્ધિ વાગશે.

દિન્દના જીવનને કરમાંની નાખનાર પરાધીન પરિસ્થિતિમાં રાજકીય સ્વતંત્રતાની માગણી દિન્દની પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રથમ ધ્યાને વિરાજે એ સ્વાભાવિક જ છે પરંતુ રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં દિન્દના પ્રયાસોની પૂર્ણાંકુનિ થવી ન જોઈએ શિક્ષણનો પ્રથમ એ પણ દિન્દના ઉદ્ધારકના કાર્યક્રમમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે તે યોગ્ય જ છે શિક્ષણના પ્રદેશમાં પણ રાષ્ટ્રરચનાનું સાચું સાધ્ય પ્રથમ સ્થાને જ્યાં સુધી વિરાજશે નહિ અને તે સાધ્યના અગત્ય સાધનોનો પ્રયોગ લોકોના પ્રતિનિધિઓના હસ્તમાં રહેશે નહિ ત્યાં સુધી શિક્ષણના પ્રયોગો મતોપધારક અને સ્વતંત્ર નીવેડો આવશે નહિ પ્રથમ એક પાસથી શિક્ષણના આદ્યોગિ અને કાર્યપદ્ધતિનો છે તેમ બીજી પાસથી શિક્ષણકાર્યનું તન્ત્ર કોના અક્રમમાં રહેવું જોઈએ તેનો-અર્થાત્ વધીવટની સ્થિતિનો-છે એ બંને બાબતોને લક્ષ્ય રાખીને દિન્દના પ્રયોગો વિચાર અસરકારક રીતે ભર્યમાં તા ૨૦ મી અને ૨૧ મી ઓક્ટોબરે આધીજના પ્રમુખપદ નીચે ભરનાર શિક્ષણપરિપદ્ કરશે, એવી અગ્રે આશા રાખીએ છીએ દિન્દના અનેક પ્રયોગો સફળ ઉકેલનો પ્રમુખ આધાર શિક્ષણના પ્રયોગો ઉપર છે, એ વાત ઉપર જોડાશે ભાર મૂકાય તેટલો આશો છે.

સસારસુધારા વગર રાજકીય પ્રગતિ અશક્ય છે એવું માનનારા જ માત્ર નહિ, પરંતુ દેશના સર્વદેવીય ઉદ્ધાર માટે સસારસુધારો પણ બીજી પ્રવૃત્તિઓની માફક આવશ્યક છે એવું માનનારાઓ પણ બહુને પ્રસન્ન થશે કે સૌ ગાર્હ મહેતાના પ્રમુખપદ નીચે એક-સામા નવેમ્બરની તા ૪ થી તથા તા ૫ મી એ “ગુજરાત સસારસુધારા પરિપદ્” બસશે આ યોજનાને માટે રા પ્રાણના કિરપારમાં દેસાઈ તેમ જ તહેમના સદાશરને ધન્યવાદ ઘટે કે સસારસુધારાની પ્રવૃત્તિ લોકપ્રિય નથી એ ખરું છે પરંતુ લોખંડિય તહેમ સમાયેવું હોવાથી આવશ્યક છે, એ પણ ખરું છે ગુજરાતની જ્ઞાનિગત સ્થિતિમાં સસારસુધારાની પ્રગતિનો વેગ મન્દ હોય એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ જોડાને પરિણામે સસારસુધારાનું કામ આગળ વધવું જાય છે એ નિર્ણય છે અને સસારસુધારકો સત્યાગ્રહનું યોગ્ય

અશમા અવલમન કુત્રી દંડનાથી પ્રયત્ન કરતાં રહેશે તો તેઓ માગના હજો તેટલો નહિ તો તેથી થોડો મુધારો પણ થતા વગર રહેશે નહિ આ પ્રયત્નને યથાશક્તિ સાધાય આપના અમ્હે સર્વે સાચા દેશભક્તોને વિરૂપિત કરીએ છીએ જેઓ ગુજરાતની મરદેશીય સમૃદ્ધિ નહાતા હોય તેઓએ પોતાના ઉપદેશથી તેમ જ દષ્ટાન્તથી સસારમુધારાના કાયને યથાશક્તિ ગતિ આપવા જેવી એ ખાસ કરીને ગુજરાતનો સુનિશ્ચિત યુવાન વય આ દિશામાં પોતાનું અર્પણ કરતા નહિ ચૂં એવી આશા સુ વધારે ષડ્ઠી નીનદશે ?

ભારતનો શંખનાદ

લેખક - રા. અન્દેગર ડરામણ ખળગદાર.

[' રજપુત થરા રે ભુખમા વીર નથી મું ? ' — એ ચાન]

ભારતી ભૈયા રે ! શખ સુખ્યો ન હજી શું ?

જેમી રહીશું રે, કે ઝટ સાજ સજીશું ? — (૫૫)

ભારત ભૈયા આજ બધાંત સત્તર રણ બોનાવે
વીરજનોને ત્યાં શું ટપ્ટપ્ જોયા કરવું હાવે ? —

ભારતી ભૈયા રે ! — ૧

શખ સુખ્યા કે વીરજનોના ગજ ગજ રૂંધે હરિડા
ત ! તણુએ ત્યાં જૂને ગોરી મોનાનણુના મહિડા ! —

ભારતી ભૈયા રે ! — ૨

હાલ પડે સાગન શરૂના આજ ઉજાતા ધામે
ધને મરસિના કાવળના ને દુઃખન તો કર ખાશે —

ભારતી ભૈયા રે ! — ૩

ભારતભૈયા પડી ધનાની અરે ધમો ઝટ સાલે !
સાખ જખમ પણ પનખ રજામે એક શરૂની ગપે !

ભારતી ભૈયા રે ! — ૪

એક દાય ગદા-નીરાનો મો વાનક શરમાવે
સજ સ્વલેગ થઈ લ ના પાપ મગ્નુ મૃત્યુ દીપારે ! —

ભારતી ભૈયા રે ! — ૫

નીરા ! આવો માત ઉગરતા ઉગારી સો પ્હેડી
મરતુ તોપણુ ધન્ય બનીતુ મૃત્યુ રિપે કયા બેડી ? —

ભારતી ભૈયા રે ! — ૬

ઓ આ શખ પ્રયત્ન દુઝ્યા ! કખ દિયેલિ લાગે !
હરહર, વીર અદ્વત કાજે આ અમુનખ અનમગ બજે ! —

ભારતી ભૈયા રે ! શખ સુખ્યો ન હજી શું ! — ૭

માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ.

સેખક — ૨ હિંમતલાલ ગણેશજી અજરિઆ, એમ એ, એમને બી

માતૃભાષા માટે પદપાત ધરાવતો વર્ગ હમણા હમણામાં ચોડાડ વધ્યો છે, અને તેથી ઉપરનો પ્રશ્ન ચર્ચાશામાં આવ્યો છે શિક્ષણ-હિંમત ગણેશજી અંગેજી દ્વારા જ અપાય છે, અપાત્ર આ યુ છે, આ વાચનામાં પણ વચને હોવો એ ધણીપતાનો સમજી પુરાવો ગણાય છે એટલે અંગેજી ભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ મળવું જોઈએ એમ માનનારાનો વર્ગ મોટો હોય એ આભારિક છે છતાં પણ એટલું તો ફરેજ જણુ વચુન જ વચે કે દુબી રીતે તો જુની જ છે ઇતિહાસમાં આભારિક રીતે જોયું માન્ય પડે છે તે કરતા હિન્દી મા આજે નિરૂદ્ધ બનાવ પ્રચલિત છે માતૃભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ મળવું જોઈએ એ અભિપ્રાય નહિં બીજા નારાઓ દેશબાનની નસતુચિતિને તામે ચાલી જરૂર સિદ્ધ કરી, હમણા ચાને છે તેમ જ ચનાનનો આગ્રહ કરે છે આ સવાય જુની જુની રીતે ચચામાં સ્થાન પામે છે અને તેની ચર્ચા એક નધુ વાર પગલર કરનાના હેતુથી આ પ્રતિષ્ઠા કરામાં આવી છે

હુકામાં બોલના ખાતર માતૃભાષાના પદપાતોએને હિન્દીપદ, અને અંગેજી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપનાની જરૂર જોનારને પ્રતિપદ એમ આપણે જીયુ

પ્રતિપદ નમકથી રણુ કરામાં આરતી દીલોઆની મુખ્ય નીચેની ગણાય છે—૧ માતૃભાષા અણુખેડાયેલી છે, તેમાં પૂ તા પુત્તકો નથી, આગળ વધેના નાનના વિચારો દર્શાવના માટે રાખે નથી ૨. છુદ્ધિના વિકાસ માટે અંગેજી ભાષા જેટલી ઉપયોગી થઈ શકે છે તેટલી માર્ગ પણ હિન્દીભાષા થઈ શકે નહિં ૩. ભુખે અને આનંદમાં વિચાર કાર્મ પણ હિન્દી ભાષા આપી શકતી નથી તેના દાખના તરીકે શાસ્ત્રી પુત્તણી અને મોનનીમુત્તઓગણુ કરામાં આવે છે ૪ અનેક મેમ અને ભાષાનાજો હિન્દને માટે અંગેજી મેમ પણ વધ્યું છે અને એકપત્રી તથા ગણુત્રી જે ભાષના સગ હિન્દમાં અલારે માન્ય પડે છે તેને પુષ્ટ કરી હોય તો અંગેજી ભાષા અનિવાર્ય છે ૫ રાજભાષા તરીકે તેનું જ્ઞાન આનંદ છે અને જેમ અંગેજીમાં પ્રાનિવ્ય અને પ્રજુના વધે તેમ રાજ કરનારી પ્રજાને વધારે સગતાથી અસર કરી શકારો એ બધી દલીલોનો એક એની મુખ્ય દલીલમાં જ સમાવેશ કરામાં આવે છે કે આજ જે કાર્મ જોનામાં આવે છે તે બધુ અંગેજી ભાષાને જ આભારી છે, અને દેવભાષામાં કાર્મ થતું નથી તે જ દેશભાષાની નિરૂદ્ધમાં સમગમાં સમજી પુરાવો છે

આ બધી દલીલોને હુકામાં તપાસીયુ —

૧. દેશભાષા અણુખેડાયેલી છે

આ દલીલ સપૂણપણે ખરી હતી અને હજીયે પ્રમાણમાં ખરી છે એમ સીકાગતા માર્ગને પણ જરાયે અગત્ય અનુભવનાની જરૂર નથી પણ અણુખેડાયેલી છે માટે ન ખેડી શકાય તેવી છે તેમ તો કાર્મથી કહી સંકારો જ નહિં અને જે ખેડી શકાય તેની છે, તે

કુસુમગાળા ૨ — ૮ — એન. એમ ત્રિપાથી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ખેડવી કેવી રીતે ? તેને તદ્દન જ નાણુ કરવાથી ? જમીન કે ભાષા કાઈ આપોઆપ ખેડાઈ જતી નથી અણુખેડાયેલી જમીન તરફ લક્ષ ન આપીએ તેને માટે શ્રમ ન લઈએ, તેનો વિચાર સરખોયે ન કરીએ, અને તેને માટે કાઈ સાધનસાહિત્યનો ખચ પણુ ન કરીએ તો તે પોતાની મેળે જ કદી પણ ખેાઈ જશે ખરી ? પિતાનો બધો પૈસો, બધો વખત, બધો વિચાર પારખી જમીન ખેડાયા જ વાપર્યા કરીએ, અને પોતાની જમીન માટે ' તે તો અણુખેડાયેલી છે ' એવી મ્યાદ કર્યા કરીએ, તો સમજુ લોકો શુ વહે ? જમીન વારોડ છે, ખારો પાટ છે, રેતાળ છે, અને તેથી શ્રમનુ ફળ ચવાનુ નથી, એમ ખાતરી કર્યા પછી તો તજ દેનાય તો કાઈ ખોટું નદિ, પણ જરા સરખો પણ પ્રયત્ન કયા પિતા તેના તગટ દુષક્રમ ગખનામા આવે તો તે દીવ્યમા હાપણ છે એમ કોણુ સ્વીકારશે ?

સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રશ્ન કરવામા આવશે કે ત્યારે ખેડતા કેમ નથી ? બહુ દીનગીરી સાથે કહેવુ પડે છે કે સામાન્ય લોકો તો આવો પ્રશ્ન ઉભે, પણ અર્થશાસ્ત્ર સમજનારા અને દેશ માટે લાગણી ગખનારા વિચારકો પણ આવી ક્યાં હોય છે કે આદનાઆદલા ઝેલુએટ થના, ડના દોષએ ઇતિહાસ ન લખ્યે, કોઈએ તત્તમાનનુ પુસ્તક ન લખ્યુ, ગોઠએ અનશાસ્ત્ર તરફ લક્ષ નથી આપ્યુ હા વસ્તુચિત્રિ એવી છે ખરી પણ તેમા દોષ કેતો ? ઈતિહાસ લખવામા જે મહેનત કરવી પડે તેનો કાઈ બલેખ ખરો ? અર્થશાસ્ત્રના પુસ્તકોના ઉપન કોણુ કરે ? નિતાળોમા તો અગ્રેજી પુસ્તકો આવે, અને ખાનગી પુસ્તકાલયો તો ગણ્યાગાણ્યા જ છે પુસ્તક ગપવાનાની હાલમારીનો વિચાર કાઈ નથી કરવુ એ આશ્ચર્યની વાત છે વળી પુસ્તક લખ્યા પછી, કયા યા પછી પણ તેને મલુરી ન મળે તો તેના તરફ નજર અખી કોણ નાખે ? ગ બ કમળાતલરબાઈ જેવાને પણ ઇતિહાસ જોળના પુસ્તકોનો તગજુઓ કરનાનુ જ સુઝવુ ! સ્વતંત્ર પુસ્તક લખી શકે તેવા શુજરાતમા કાઈ નદિ હોય ? આજ નદિ દોષ તો એની મેળે નીકળશે, પણ જ્યાં સુધી માતૃભાષાના પુસ્તકોનો ઉદય નથી, ત્યાં સુધી આપણી ભાષા ખેડાય તે કેવી રીતે ? નન વાનો છોકરો થાય ત્યારથી માતૃભાષાને દનખી મળના લીએ, બહુ ના અગ્રેજીય બોગડે તો પછી માતૃભાષા ખેડનાનો બલન જ ક્યારથી વહે ? ખુશી થના જેવુ તો ઉતરુ એ છે કે આવી આવી વિટનણાઓ હોના ડના શુજરાતમા પુસ્તકો લખાયે જ નાય છે

ભાત્રા અણુખેડાયેલી હોનાની દલીલ તદ્દન જ આત્મવાતી છે અભાષા માટે કોન નિશાળ કરો, તેને જ આનંદક અમ તરીકે સ્વીકારો, અને પછી જુઓ કે તેમા પ્રગતિ કેટલી થાય છે જાપાનમા પણ પુ નકોની ક્યાં હતી, પણ તેડના માટે તેઓએ કાઈ અગ્રેજી ભાષાનો નિશાળોમા તખત કરી નથી ખીજે બન્યુ છે નેડુ દિનદમા નદિ બને એમ માનવાને કા જો નથી એ વખત તક આપો, ત્યાર વરસ મધી અજમાયશ તરીકે નિશાળોમા, કોંગ્રેસેમા બધી મરયામા શુજરાતી દ્વારા જ સિગજી આપનાનુ શરુ કરા અો પછી જુઓ કે પુસ્તકોની ખોટ કેટલી વડે છે ?

માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ.

સેષક — ૧ દિવસનાં બાળકોને અનુભવિયા, એમ એ, એકબેન બી

માતૃભાષા માટે પદપાત ધરાવતો વય હમણા હમણામાં થોડોક વધે છે, અને તેથી ઉપરનો પ્રશ્ન અસાધ્યતામાં આ પો છે શિક્ષણ-રમ્ય શિક્ષણ અંગ્રેજી દ્વારા જ અપાય છે, અપાયું આ યુ છે, અને કાયદામાં પણ કન્ટે દેવો એ ધર્મીપત્રનો મયગ પુગવો ગણાય છે એટલે અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ મળવું જોઈએ એમ માનનારાઓ વય થોડો હાથ એ પ્રાથમિક છે હતા પણ એટલું તો દરેક જગ્યા કલુન જ કરે કે કુદરતી મીન તો જૂની જ છે કલિદાસમાં પ્રાથમિક મીન બનેલું માન્ય પડે છે તે કરતાં દિન આ આજે વિજ્ઞ બનાવ પ્રચલિત છે માતૃભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ મળવું જોઈએ એ અભિપ્રાય નહિ ગ્રીમર નારાજો દશનાનની નરુનિયનિને તામે મરાની જરૂર મિદ્ધ કરી, દસજા આરે છે તેમ જ અનાવનાનો આમદ્ધ રે છે આ મરાન જૂની જૂની મીને અથામાં સ્થાન પામે છે અને તેની અર્થ એક વધુ સાગ મગમગ કરવાના રંગુથી આ પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી છે

દુકામાં બેનના ખાતર માતૃભાષામાં પગપાનીઓ દિન-દીપ્ત, અને અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવાની જરૂર જોનારો પ્રતિપક્ષ એમ આપણે જાણ

અનિપદા નરુથી જલુ કરવામાં આવી દલીલોમાંની મુખ્ય ત્રીણેની ગણાય છે — ૧ માતૃભાષા અજાણ થયેલી છે, તમા પૂના પ્રતિકો નથી આગમ વડવા નાના વિચાર દશા ના માટે રામદો નથી ૨. શુદ્ધિના વિષય માટે અમ્ — ભાષા જેટલી ઉપયોગી થઈ નકે છે તેટલી ઘાઈ પણ નિન્દામાં થઈ રામશે નકે ૩. જુરમે અને અવાગમના વિચાર ઘાઈ પણ દિન્દામાં આવી રાની નથી તેના દાખના તરીકે ચામ્પી પુલ્લી અને મોનરીમુડ આગલુ કરવામાં આવે છે ૪. એકે ગમ અને ભાષાનાથા દિન્દો માટે અંગ્રેજીને પણ હવું છે અને એમની તથા રાટની જે ભાનના મન દિન્દામાં અથાને નાનમ પડે છે તેો પુટ કરવી રોવ તો અંગ્રેજી ભાષા આનેવાય છે ૫. મગભાષા તરીકે તેનું જ્ઞાન આવશ્યક છે અને જેમ અંગ્રેજીમાં પ્રારિણ્ય અને પ્રજુના વધને તેમ રાજ કનારી પ્રવલે વધારે મગનાથી અમગ કરી રાગરો એ નથી દલીલોનો એક એરી મુખ્ય દલીલમાં જ સમાવેશ કરવામાં આવે છે કે આજ જે ઘાઈ જોનામાં આવે છે તે જલુ અંગ્રેજી ભાષાને જ આભારી છે, બો દેગમાંમાં કાર્ન થવું નથી તે જ દેગભાષાની નિન્દામાં મયગમાં સમગ પુરાવો છે

આ બધી દલીલોને દુકામાં તપાસીશું —

૧. દેનભાષા અજાણ થયેલી છે

આ દલીલ સખૂળપણે ખરી હતી અને હજીએ પ્રમાણમાં ખરી છે એમ ગ્રીકાગતા કોઈને પણ જરાયે અકાચ અનુભવનાની જરૂર નથી પણ અજાણ થયેલી છે માટે ન એડી શકાય તેવી છે તેમ તો કાઈથી કવી રકારો જ નહિ અને જો એડી રકાય તેની છે, તો

ખેડી કેવી રીતે ? તેને તદ્દન જ નાણુ કરવાથી ? જમીન કે ભાષા કાઈ આપો-આપ ખેડાઈ જતી નથી અણખેડાયેલી જમીન તરફ લક્ષ ન આપીએ, તેને માટે શ્રમ ન લઈએ, તેને વિચાર સંગ્રખેયે ન કરીએ, અને તેને માટે કાર્ધ સાધનસાહિત્યનો ખચ પણ ન કરીએ, તો તે પોતાની મેળે જ કદી પણ ખેડાઈ જશે ખરી ? પિતાનો બપોર પંસો, બધા વખત મધો વિચાર પારખી જમીન ખેડનામા જ વાપર્યાં કરીએ, અને પોતાની જમીન માટે ' તે તો અણખેડાયેલી છે ' એવી ફયાદ કર્યાં કરીએ તો સમજી લેઈકો તુ રહે ? જમીન ધારો, છે, ખારો પાટ છે, રેતાળ છે, અને તેથી શ્રમનું યજ્ઞ થયાનું નથી, એમ ખાતરી કર્યા પછી તેને તથા દેનાય તો વાઈ ખોદું નહિ, પણ જગ સરખો પણ પ્રયત્ન કર્યા વિના તેના તરફ દુષ્કૃત્ય સંખનામા આવે તો તે દીવમા જ્ઞાપણ છે એમ કોણુ સ્વીકારે ?

સ્વાભાવિક રીતે જ શ્રમ કરનામા આપમે સ્વારે ખેડતાકેમ નથી ? બહુ દીનગીરી આથે કહેતું પડે છે કે સામાન્ય લોકો તો આવો શ્રમ ઉપે, પણ અર્થશાસ્ત્ર સમજનારા અને દેશ માટે હાગણી ગણનામાં વિચારકો પણ આવી ફર્વાદ કરે કે રહે છે કે, આટલાઆટલા ઇન્જ્યુએટ થયા, ઝના ટાઈએ ઇતિહાસ ન રખ્યો, કોઈએ તરતજાનનું પુસ્તક ન લખ્યું ટાઈએ અર્થશાસ્ત્ર તરફ લક્ષ નથી આપ્યું હા, વસ્તુચિત્રિ એવી છે ખરી પણ તેમા ગેય કોનો ? ઇતિહાસ લખનામા જે મહેનત કરતી પડે તેનો ઝાઈ બનો ખરો ? અર્થશાસ્ત્રના પુસ્તકોનો ઉદાય ટાઈ કરે ? નિશાળોમા તો અગ્રેષ્ઠ પુસ્તકો આવે, અને ખાનગી પુસ્તકાલયો તો ગણ્યાગાણ્યા જ છે પુસ્તક ગપાનનારની હામારીનો વિચાર ટાઈ નથી કરતું, એ આશ્ચર્યની વાત છે વળી પુસ્તક લખ્યા પછી, ઝપા વા પછી પણ તેને મજૂરી ન મળે તો તેના તરફ નજર સરખી કોણ નાખે ? ગ જ કમળાચરભાઈ જેવાને પણ ઇતિહાસ જ્ઞાનના પુસ્તકોનો તરબુતો કરવાનું જ સુઠયું ! સ્વતંત્ર પુસ્તક લખી શકે તેવા ગુજરાનમા કોઈ નહિ હોય ? આજ નહિ દોન તો એની મેળે નીકળશે પણ જ્યાં સુધી માતૃભાષાના પુસ્તકોનો ઉદય નથી, ત્યાં સુધી આપણી ભાષા ખેડાય તે પ્તેવી રીતે ? નવ વરનો છોકરો ચાપ ત્યારથી માતૃભાષાને દંડથી ગણતા શીખે બધું બલ અંગ્રેજી પર ચોટાડે તો પછી માતૃભાષા ખેડનાનો સખ ન જ કયાથી રહે ? ખુલી ચના જેતુ તો ઉતરુ એ છે કે આવી આવી વિદ્યમણીઓ દોરા ઝના ગુજરાતીમા પુસ્તકો લખાયે જ જાય છે

ભારા અણખેડાયેલી હોનાની સીધ તદ્દન જ આભવાતી છે સ્વભાષા માટે શેન વિચારણ કરા, તેને જ આનંદયક અન તરીકે સ્વીકારો, અને પછી જુઓ કે તેમા પ્રગતિ કેટલી થાય છે જાપાનમા પણ પુસ્તકોની ફર્વાદ હતી પણ તેટલા માટે તેઓએ વાઈ અગ્રેષ્ઠ ભાષાને નિશાળોમા દાખલ કરી નથી બીજે બન્યું છે તેતુ દિન્દમા નહિ અને એમ માનવાને કારણે નથી એ વખત તક આપો, દસ વગસ મધી અજખાવસ તરીકે નિશાળોમા, ડોનેન્સેમા બધી મરયામા ગુજરાતી દ્વારા જ શિક્ષણ આપવાનું શરૂ કરો અને પછી જુઓ કે પુસ્તકોની ખેડ કેટલી રહે છે ?

૨. બુદ્ધિવિકાસ હિન્દુભાષા દ્વારા થાય તે કૃતા અગ્રેજી દ્વારા વધારે સારા થાય

આ દલીલ તો વિચારના જેવી પણ નથી લાગતી બુદ્ધિના વિકાસને અને ભાષાને જો સમઘ હોય તો તે એટલો જ કે વિકાસની પાછળ ભાષા ખંચાય છે; પહેલા ભાષાસમૃદ્ધિ અને પછી બુદ્ધિવિકાસ એવું તો ક્યાય હોય જ નહિ. જેમ જેમ બુદ્ધિ ખીમતી જાય, તેમ તેમ ભાષા પણ ખીમતી જાય. બુદ્ધિના વિકાસ માટે જીવન જનામદાર ગણાય, પણ ભાષાઓ નહિ. જીવન બદલાવો, જીવનની રહેણી, આચારનિચાર, લક્ષ્ય ઉદ્દેશો ઉચિત કરો, સરકારી કરો, એટલે બુદ્ધિ પણ ઉત્તત અને સરકારી થશે, અને ભાષા પણ તેવી જ બનશે.

દુનિયામાં કોઈ પણ દેશે બુદ્ધિવિકાસ માટે અગ્રેજી ભાષા આવશ્યક ગણી છે. એવું થયું, હોવાનું જેવા નાના દેશો પણ પોતાપોતાની ભાષા દ્વારા બુદ્ધિ વિકાસની શકે છે, તો પછી હિન્દને અગ્રેજી ભાષા આવશ્યક છે, એમ કહેનારની સમજશક્તિ માટે શું કહેવું?

૩. ત્રીજી દલીલ નવા ભુસ્સા અને સ્વાતંત્ર્યના વિચાર અગ્રેજી ભાષા વિના આપણા દેશમાં દાખલ થઈ નહિ શકે, માટે અગ્રેજી દ્વારા જ શિક્ષણ અપાવું જોઈએ તેની છે. આ દલીલનો જવાબ ઉપની ચર્ચામાં આપી ગયો જ છે. વિચાર લાગુ કરી કંઈક કરવા એનો કાઈ ભાષાની પગ જ આવાર રહેલો નથી. નવો ભુસ્સો અને સ્વાતંત્ર્યના વિચાર કાઈ અમુક ભાષા જ આપે છે તેવું નથી-તેને માટે જો કાઈ જનામદાર હોય તો લોકોની રીતભાત, ધર્મના આચારનિચાર, રહેણીસ્થળી અને લોકોનું સમગ્ર જીવન જનામદાર છે-ભાષા તો માત્ર તે દર્શાવવાનું સાધન છે. હિન્દમાં નવો ભુસ્સો અને સ્વાતંત્ર્યના વિચાર દાખલ કરનાર અગ્રેજી ભાષા નહિ, પણ અગ્રેજી લોકો સાથેનો પરિચય છે. અન્યત્ર, અગ્રેજી ભાષા જે પ્રમાણમાં શીખાય તે પ્રમાણમાં અગ્રેજોનો પરિચય વધે, એ વાત ખરી-અને અગ્રેજી લોકો, તેમનો પુસ્તકલગાર અને તેમના જીવન સાથે પરિચય વધારના માટે અગ્રેજી ભાષાનો પરિચય અને અભ્યાસ અને તેટલા વધારના જોઈએ તેની ના નથી-પરંતુ જે દૂળ અગ્રેજોના પરિચયથી મળે છે તે દૂળનું ઘરણું અગ્રેજી ભાષાને-એવી ભાષાને જ માની લેવું, અને હિન્દુભાષાના અભ્યાસથી નવો ભુસ્સો અને સ્વાતંત્ર્યના વિચાર આવે જ નહિ, એમ માની બેસવું એ તો અનિમાન્યતા જ મહત્ત્વની જોઈએ.

એકવી હિન્દુભાષાના કોઈ અભ્યાસીયે નામ કાઢ્યું નથી એમ કહેનારને જવાબ એટલો જ છે કે અગ્રેજીનું જ્ઞાન નહિ ધરાવનારા ગમે તેના નિદાનને પણ હીણી ડંદરથી જ વધાવનાનો પ્રયા હિન્દમાં ચાલુ થઈ ગયો છે તેવું જ એ પરિણામ છે. આપણે સંસ્કૃતના પણ નિદાન શાસ્ત્રીઓને બાંધેલા હોઈએ, જે સંસ્કૃતના જ્ઞાનમાં ખુબ્બર નિષ્ણાત કરેલાય તેના હશે, છતાં પણ તેની કિંમત ઘણી જ થોડી આદ્યમાં આનરો-મને યાદ છે કે અમારા હાઈસ્કૂલના શાસ્ત્રી સ્વ. જીવનરામ મરીધર સંસ્કૃતના જળાર પડિત હતા, છતાં તેમને મળતા મહિને દહાડે ૩ ચાળીસ ન્યાય એક નરા જ આવેના બી એ ને પોણાસો આપવામાં આવ્યા હતા. મીથિલ હાથીબાર્ડ સાસ્ત્રીના નામથી ગુજરાત સારી પેઢે બાણીનું છે.

અને ગુજરાતની બહાર પણ તેમની ખ્યાતિ સારી પ્રસરેલી છે, છતાં શું તેમની કિંમત સ્પષ્ટતા એક નવા આનંદ અગ્રેજી ટ્રેડિંગના પ્રમાણમાં કાર્ડ પણ કરવામાં આવશે ? આવે બેદ ધડીએ ધડીએ જતાવનામાં આવે, હીણપદ અને નાકિમતીપણાનું ભાન અપાયા કરે, અંતે છતાં નવો જુસ્સો અને વ્યવસ્થાના વિચારની આગ રાખવામાં આવે, એ ક્યાંતો ન્યાય ? હવકાર્ધમાં ઉઠરેના, પોતાને વિરે બહુ હીણો અભિપ્રાય સાબળનારા, જીવનમાં કાર્ડ શણે નહિ તેની સ્થિતિ અનુભવનારા આપણા સ્પષ્ટ-ગુજરાતીના વિદ્વાનોમાં જુસ્સાના કે સ્વાતંત્ર્યના અકુશો રહી જ કેમ શકે ?

વળી, અગ્રેજો અભ્યાસ કરી જી એ થનારા અને એના ગુજરાતી-સંસ્કૃતના અભ્યાસ કરનારાની કેળવણી પદ્ધતિમાં પણ એટલો બધો ફેર છે કે જી એ થનારમાં જે સામાન્ય તાકાત, જે શુદ્ધિનિદામ, જે સાધારણ સમજ, જે દુનિયાનું જ્ઞાન દોષ છે તેને કરી દિસે. ગુજરાતી સંસ્કૃતના વિદ્વાનોમાં હોતો નથી તેમની કેળવણી માટે કાર્ડ દરકાર રાખતું નથી અને રાખે પણ નહિ એ સ્વાભાવિક જ છે મોહ જ જૂદી જાતનો રહ્યો એટલે તેમને પદ્ધતિસર, સમૂહતાનામી, કાગજભરેલી કેળવણી કાલ આવે ? કેળવણી ન મળે, છતાં પરિણામ માટે સરખામણી કરવામાં આવે એ તો કાર્ડ રીતે ન્યાયપુર સર કહી જ શકાય નહિ.

અગ્રેજ દ્વારા જે જ્ઞાન આપવામાં આવે છે, જે વિચારો કેળવવામાં આવે છે, તે જ જ્ઞાન અને તેના જ વિચારો ગુજરાતી દ્વારા આપવામાં આવે, તો ગુજરાતી તો શું પણ દિન્દની કાર્ડ દેશભાષા એની નથી કે જે દ્વારા નવો જુસ્સો ઉત્પન્ન ન કરી શકાય, સ્વાતંત્ર્યના વિચારો આની ન શકે.

એટલે આ બીજા માટે એટલું જ કહેવાનું છે કે સરખી સ્થિતિમાં મુક્યા પિનાની સરખામણી જાળવી ન મળાય તે ન્યાયે નવા જુસ્સા અને સ્વાતંત્ર્યના વિચાર વિષે જે ગેરલાભ પ્રેશબારાઓને આપવામાં આવે છે તે ન્યાયની વિરૂદ્ધ છે, સસથી દૂર છે.

મોઢી દલીલ દિન્દની એકતા માટે અગ્રેજ ભાષા અનિનાય હોવાની છે દિન્દની એક તાતો ખ્યાલ અગ્રેજ ભાષા કે અગ્રેજ રાજ્યથી જ ઉત્પન્ન થયો છે, એમ માનનારા જ આ દલીલ રજૂ કરી ગે જૂદી જૂદી ભાષા અને જૂદી જૂદી રાજ્યોમાં મિલકત થયેન હોવા છતાં સમગ્ર દિન્દ એક જ દેશ હતો એમ પુરવાર કરનારી અનેકોનેક સાબીતીઓ જોનારા તો આજે પણ રીકારી શકે જ કે એકતા માટે અગ્રેજ ભાષા અનિનાય હોઈ ગઈ જ નહિ એક પ્રજા જાતના માટે ભાષાના અભ્યની જરૂરિયાત જોનારા ખરા જ છે, એમ માનવાને કાર્ડ નાશ નથી માત્ર એટલું જ જરૂરનું છે કે પ્રજાના વિચારો પોતપોતાના વિચારની આપને કરી શકે આની આપને અગ્રજ ભાષા દ્વારા જ થી નેઈએ, એમ શા માટે રીકારવું ? હાતના વિચારો અગ્રેજ ભાષાદ્વારા તે કાય સિદ્ધ કર છે એ ખરૂં છે પણ તેના તે જ વિચારો વખા જ થોડા પ્રાસથી દિન્દી દ્વારા પણ તે જ કાય સિદ્ધ કરી શકે તેવું છે ઉત્તર દિન્દમાં તો અમલથી કામ થઈ શકે તેના કરતા દિન્દથી વધારે મોટા પ્રમાણમાં તેવું કામ થઈ

સરો પડિન માલવીય જેવાનુ સાપણ અગ્રેજીમા હોય ત્યારે જેટલા લાભ લઈ શકે તેના કરતાં દિન્દીમા હોય ત્યારે વધુ વધારે લાભ લઈ શકે, એ દેખીતુ જ છે.

માત્ર નિમિષ દિન્દ માટે જરા મુશ્કેલી સ્વીકારણ છે-પણ તેને માટે તામિલ અગર તો ખીજી કોઈ અનુદાન ભાષાથી વર્ષ સાધી મકારો તે માટે ગમે તે ભાષા સ્વીકારનામા આનસે તો પણ અગ્રેજ માટે જે ભોગ આપના પડે છે તેના દરબા તો પ્રમાણમા નહિ જેવા જ ભોગથી સિદ્ધિ મેળવી શકારો.

નિચારે ને દેશનોદે નવ્યે હમણા જે મોટો ભાષાભેદ આવી રહ્યો છે તે દિન્દની એકતામા મોટા વિધ્નરૂપ માનવો જોઈએ અગ્રેજીમા જ નિચાર કરનાની જેમને ટેર પડી ગઈ હોય છે તે પોતાના નિચારો પોતાના જ દેશનોદેને કહી શકતા નથી, એ શુ દેશને માટે ઓછી હાનિ કહેવાય ? મને યાદ છે કે એક વખત સર શીરોજી ૧૯ મેતા જ્યારે કાગિયાનાડમા અમુક શહેરમા આન્યા હતા ત્યાર તે નજીતા નરનીરના નિચારો જાણુના કેટલા લોકો ઉત્તમુક ધર્મ ગણા હતા ! પણ દેશભાષામા-તેમની માતૃભાષા તે દેશની જ ભાષા હતી છતાં-તેઓ બોલતો નહિ, એ જાણુતા કેટલા બધા લોકો નિરાશ થયા હતા !

હી સરોજીની નાઈકુને જ્યારે પોતાના નિચારો પોતાની ખહેનેને જણાવનાનુ કહેનામા આન્યુ ત્યારે તેમણે ઉર્દૂ ભાષા રાપરી હતી-ઉર્દૂ જે કે સ્ત્રીઓમા બહુ સમજાય તેવી ન હોતી, છતાં પણ દિન્દી સાથના મગધને લીધે સ્ત્રીઓ નિગમ થયા ન હોના, પણ ઉનટા બહુ ઉત્ક્રાંથી સાબળવા-સમજવા તત્પર બની રહ્યા હતા.

એકતાની સિદ્ધિ માટે નિચારોનો પ્રચાર બહુ જ નિશાળ ક્ષેત્રમા થવાની જરૂર છે. તેમ જગામા દેશભાષા જેટલી ઉપયોગી અને તેટલી અગ્રેજ ધર્મ ગરો નહિ.

જૂના જૂના દેશો વચ્ચે, જૂદી જૂદી ભાષા હોના છતાં એકતા સાધી શકાય છે, એ અનુભવની વાત છે હમણા જ મિત્રરાજ્યો ટેની એકતાથી સ ગાઈ લડી રહ્યા છે ? ફ્રેંચ, ગ્રીસન, બેલજન, ઇટાલીન અગ્રેજ વગેરે જૂની જૂદી ભાષા બોલનારી પ્રજાઓ એકતા સાધી એક સાથે લડી શકે છે, તો પછી ધમની ભાવના અને બનેલોડ સિદ્ધાન્તોથી દિન્દને એક જ દેશ ગણનારા લોકો તેની એકતા સાધી શકે માટે ન નકે એ પી શકાતુ નથી અમુક વખતના શલ્કિ લાભ માટે જે તેની એકતા અને એ-દીથી જૂદી જૂદી ભાષા બોલનારા મિત્રરાજ્યો બતાવી શકે, તો એક ગજ હોજ, એક જ ઉદ્દેશથી સકળાયેલુ, મન કે જાનની સમાનતા ધરાવનારુ અને ધણી વાતે તો પ્રકૃતિથી જ એકતાના બીજો ધારણ કરનારુ દિન્દ તેની એકતા અને એ-દી-જૂદી જૂદી બોલીઓ હોના છતાં-શા માટે સાધી ન શકે ?

એટલે એકતાની સિદ્ધિ માટે ભાષા એક જ જોઈએ, એ દલીલ પણ વલુદ વગરની જ માલમ પડશે.

કળાણીનુ શાસ્ત્ર અને તેની કળા ભાગ ૧-૨ ૩ ૪-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

માત્ર એક છેલ્લી દલીલ જ એવી છે કે જેની ખાતર ગમે તે ગ્રાંથ યાગની તરફારી કરવા પશુ ગ્રામીણ શિક્ષણ, સ્વીકારતું જોઈએ આ દલીલ-આપણી રાજકીય પ્રજાના મન અને મતો આપણી તરફ આકર્ષના માટે રાજભાષા દ્વારાને લીધે, અથેજનુ જ્ઞાન આપ રચક છે તે—જે દિવસ રાજ્ય કનાર ઈંગ્લેન્ડની પ્રજા છે અભ્યાસથી પાનમેન્ટમા આપણા પ્રતિનિધિ બેસી શકના નથી, અને તે માત્રમા દિવસની ગ્રાંથ યોગ્ય થયા પામતી નથી એવી સ્થિતિ રહી છે એ ખરૂ છે તો પણ દિવસની રહેનશાહત રહેનશાહ નામનું જ્યોત્ મહાત્માના દાથ નીચે છે તે ગ્રામીણના જ્ઞાન પણ આપણે કહુ જ રહુ, અને કહાનુ પાને કે ઈંગ્લેન્ડની પ્રજા દિવસની રાજકીય પ્રજા છે, અને દિવસને પોતાની ઈષ્ટ પ્રાપ્તિ માટે ઈંગ્લેન્ડની પ્રજાની જ લાગણી આપ ક ની પડે, દિવસ તરફ વહેતી જ ની પડે તે પરિણામ લાનના માટે આપણક જ છે કે દિવસના મહાપ્રયોગે ઈંગ્લેન્ડમા જઈ, તે સેકેલની ભાષા દ્વારા તે લેખને દિવસની ખરી પિત્રાન, અને દિવસની ખરી નામણી અને માગણી બતાવવા પડે અથેજના તેના અને તેના નાન માટે યથાયોગ્ય મટે નત દરની એ દિવસના પુત્રોની અનિનાય અને પરિનિરૂણ છે તે રૂજ અદા રી શકે તેના પુત્રો ઉપન કરના માટે દિવસની કળવણી અને શિક્ષણપદ્ધતિમા અથેજ ભાષાનું ગ્રાંથ ગુપ્ત રાખુ પડે ભાષા જાણુની સહેલી હશે કદાચ, પણ ભાષાનું પ્રજુતા મેળવના માટે તો આપણ જ તે ભાષામય રી દેવુ જોઈએ—અને તેના થાન તો જ દુનિયામાંથી જોઈએ મહાત્મા પાડી નીચે આવા મહાત્માઓ પકાવવા માટે જે જો : આપણે પડે તે બહુ દુનિયા દીધે આપણે જોઈએ તે ભાગ તરફ માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપનાની રાખાનિરૂ રીતને દોમનામા આવી છે પ્રતિપક્ષની આ દલીલ ખરેખર વિચારવા જેવી, અને થોડે ઘણે અથે સ્વીકારના જેવી છે

દિવસના દિવસ માટે ગમે તે ભોગ આપનાને આપણે નૈવાર છીએ પોતાને ભોગ વગતી રહેછીકંઈને ભોગ, રીતરિવાજોને ભોગ ધર્મની માન્યતાઓને ભોગ અને જીવંતોને પણ ભોગ આપવા દેડ દિવસ તત્પર થશે છે અને તત્પર બનને પરનુ યુ, અથે જ્ઞાના તેના આનંદજ્ઞ જ્ઞાન માટે માતૃભાષાને ભોગ આપવાની જગ છે ? જગના દોષ તેના બધા ભોગ આપના નૈવાર હોવા છતા પણ માન ભોગના મોહથી જ વિચાર્યા વગ જ ભોગ આપ્યા દેવો એ તો મૂર્ખાઈ અને આત્મહત્યા જ છે અથેજ ભાષાપર પ્રજુતા મેળવવાની જરૂર છે તે ખરૂ હોવા છતા પણ દિવસની રાત્રિમાત્રના કાસ થઈ જાય તેવી રીતે તે પ્રજુતા મેળવનામા કદાપણ કે દેવદિવસ મનાય જે નાન અને જે વિગત માતૃભાષા દ્વારા આપનામા આવેલ હોય તો પ્રમાણમાં નવા વખતમા પ્રાપ્ત રી રકાય તેના જ્ઞાન અથે દ્વારા આપવાથી દેટી બધી દાનિ થાય છે, એ વિચાર પ્રતિપક્ષીએ કરે છે ? ઇતિહાસ બુદ્ધિ આરોગ્યવિદ્યા, ગણિત, અરે મરુકૃત અને માતૃભાષા પણ અથેજ દ્વારા શીખનાની થેસાઈ દિવસના બીજે કયાય પણ માત્રમા પાને નહિ આ લખનારે દાખરનામા શિક્ષક

તરીકે હામ હવું છે અને પોતાના અનુભવ ઉપરથી દિગ્મતથી કહી શકે છે કે ઉપર ગણાવેલા બધા વિષયો માતૃભાષા દ્વારા શીખવતા એટલી નથી સરળતા થઈ જતી, વિદ્યાર્થીઓ એના તુર્ન સમજી જતા, જ્ઞાન એવું થાકુ અને ગોઠસ થઈ જવું, કે હકીકત માટે કદી પણ માર્ગ પણ જનની મુશ્કેલી તેને પોતાને કે તેના શિષ્યોને જણાતી નહિ પરંતુ એક અકનાડીયામા કરેના હામને અગ્રેજ દ્વારા પાઠ કરાવવા અને વિદ્યાર્થીઓ અગ્રેજીમા જવાબ આપે તેનું કરાવના, ઓછામાં ઓછા એક મહિનો ચલે ! આ વધે વખત નડામે જ ગયો, એમ જાણીએ તો શું ખોટું ? જો માતૃભાષા દ્વારા શીખવવાનું રાખનામા આવે, તો હાન ખી એ થતા મુધીમા જે જ્ઞાન મેળવાય છે તે જ્ઞાન એટલુંક ચતા મુધીમા મેળવી શકાય-આનો અર્થ સમજી શકાશે કે ઓછામાં ઓછા ચાર વર્ષ તો હિન્દને વધાવના મળશે ! જાણી, અગ્રેજીની માયાકુટ કરવાની હોઈ, તેને માટે એટલો બધો વખત લેવો પડે છે કે કોઈ પણ ધધાનું કે હજાર જાણુ શિક્ષણ આપના કસોજ વખત રહેતો નથી હવે એ વિચારો, કે પાચ હજાર વિદ્યાર્થી એટલેકમા એમે છે તેમાથી કોતેજમા કેટલા જાય છે ? બાબીના જે ધધે લાખ્યા તેને નથી મળતું અગ્રેજીનું જ્ઞાન, કે નથી મળતું સ્વભાષાનું જ્ઞાન અગ્રેજીમા ગોખણપટ્ટી કરવાની હોનાથી, ખીજે એકે ધધે શીખવા વખત રહેતો નથી અને સત્તર વર્ષે બંનેના લિખાગી તરીકે વિચારાએને નોકરીની શીખ માગતા બટકનું પડે છે ! આ મુજાર્ક ઈનાજની જ સખ્ત્રા થઈ-આખા હિન્દમા તો કેટલા બધા આ દક્ષાના ભોગ ચતા દરો ! આ પરિણામ આવે છે તેનું કારણ મુખ્ય ભાગે તો અગ્રેજ દ્વારા જ શિક્ષણ આપવાની અને પરીક્ષા લેવાની ફરજવાત પદ્ધતિ જ છે અગ્રેજ દ્વારા જ શિક્ષણ આપનાથી અગ્રેજ ભાષાપર પ્રભુતા મેળવી શકાશે, તે વિના તે પરિણામ આવશે જ નહિ, એવો મત ધરાવનારાએ જરા વિચાર કરવો ઘટે છે કે વિદ્યાર્થીઓની જીવિના વિકાસમા પરબાધાનું વિષ નાખી જે જીવિક્ષેલ ઉપચિત કરનામા આવે છે તે જમ્મનો છે કે કેમ ? શું, અગ્રેજ ભાષાપર પ્રભુતા ખીજી રીતે મેળવી શકાશે જ નહિ ? માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ અને પરીક્ષણ ગખનામા આવે તો વિદ્યાર્થીઓને ધણું વખત દ્વાજન પડશે અને તેનો ઉપયોગ અગ્રેજ ભાષાનું વધારે સગી ! જ્ઞાન આપનામા કમી શકશે. એટલે પ્રતિપક્ષીની દનીન નીકારતા જતા પણ, પ્રતિપક્ષીને હજી છે તે જ પરિણામ હિન્દી પક્ષી પણ હજી મણે છે જના પણ એટલું તો જોરથી કહેવું જોઈએ, કે તે પરિણામ માટે પણ ત્રિમણ અને પરીક્ષણ અગ્રેજ ભાષામા જ થવું જોઈએ, એ માત્ર તદન જ ખોટું છે.

ઉપર આપેલી પાચ દનીયોમાની ચાર તો તદન જ પાપા વિનાની છે, અને પાચમી દનીલ ખરી છે એટલું નીકારીને પણ કહી શકાશે કે તે પરિણામ આરવા માટે નેનામા આરવો માગ તદન જ હાનિજાન છે, હિન્દીની જીવિનો વાતક છે, જીવાનીઓની ઉમ્મરપર તરાપ મારનારો છે.

ઉપર પ્રમાણે પ્રતિપક્ષીઓની દનીયોની પરીક્ષા ક્યાં પડી હિન્દી પક્ષના અધ્યયન અને સમર્થ માટે થોડું કહી, આ રોજ સમાપ્તિએ પહોચાડીશુ.

બળવાનમાં બળવાન અને કોઈથી પણ જેની વિરુદ્ધ ન કરી શકાય એવી મુખ્ય દૃષ્ટીએ તો એ જ છે કે કેળવણી માન માનવ્યાયા દ્વારા જ મળતી જોઈએ દુનિયામાં ઘણી વાર આ સિદ્ધાન્તથી વિરુદ્ધ વર્તન થયું છે પરંતુ તેના અન્ય વહેવા મોટા દેખાયા છે જ અને કુદરતી પદ્ધતિનું અવનમન કરવાથી જ છે. નિશ્ચય મળ્યો છે પ્રાચીન કાળમાં હિન્દુમાં સરકૂન માતૃભાષા ન હોવા છતાં નિદાનોની અને ગ્રંથોની એ ભાષા હતી, પણ ઐદ્ગર્જનના મતાનુયાયીઓએ તે ગં તોડ્યો હતો, અને પ્રજાજન્ય જગા પા પા દાર પામ્યો તેના કાગલોમાં મુખ્ય તો તેમનો દેવભાષા માટે દુગમ્બ ગણી શકાશે સ્ત્રીયા તુરંત્તાન ઓ અન્ય પામ પહેલા શિક્ષણ પરભાષા દ્વારા અપાતુ પણ તે પદ્ધતિ દેશના હિતની વાતકે જ માનમ પડી હતી તાજેતરમાં ટાન્સાનામાં આખરે 'ટાન્' દેશભાષા જ સ્વીકારી પડી છે કુદરતી પદ્ધતિ દેશભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ આપવાની છે, તેની કોઈથી પણ ના કરી શકાય નહિ દેશભાષા ફેરવી નાખવાની અભિનાયા ધરાનનાર જે કોઈ હોય તો તેણે ઇતિહાસ તરફ નજર નાખતી માર્ગ પણ દેશમાં દેશભાષા તફાજ જ નાશુદ્ધ યર્થ દાય એવું ભાગ્યે જ માનમ પડશે જે અવિધ્યમાં કરી પણ અગ્રેજ ભાષા હિન્દુમાં દેશભાષા તરીકે સ્વીકારાને તો તે અગ્રેજ તો નહિ જ હોય ઉર્દૂ ભાષાના જેવી કોઈ નથી જ ભાષા બની જશે એ દેખીતું જ છે હાલ તો સોમાં ભાગ્યે જ એક જણ અગ્રેજ ભણનારો છે તેના સમયમાં કેળવણી અગ્રેજ ભાષા દ્વારા આપવાના અત્યાગ્રહથી દેશનોકોને કેળવણીથી એનસીબ રાખવાનું જ પરિણામ નીપજશે, એ દેખીતું છે દેશને કેળવણી અને શિક્ષણના સાનો આપવામાં મોટામાં મોટું આ મોટું ધર્તીય છે, તે ધર્તીય એટલું તો જખ્ખર વિષ્ણુ બની ગયું છે કે નથી દેશભાષામાં પુસ્તકો લખાતા, નથી દેશભાષામાં વિચારો કરી શકાતા, નથી દેશનોકોને ઉપયોગી ચાપ તેવી સેવા બજવાવી, ને નથી દેશના ગાદ અધકારમાં નાનું સરખું પણ કિરણ પ્રેરી શકાતુ આવો અનર્થ આટલા બધા વર્ષો થયા પ્રત્યક્ષ છે છતાં મદદમાં ગાંધીજીએ આ મતને પોતાનો સળ ટેકા ન હોતો આપ્યો સામુદી તો બધાની આખે પડળ જ વળી ગયા હતા ! અત્યુ હવે બીજી દલીલોનો ગમે તેવો સ્વીકાર ચાપ, પણ આ એક મુખ્ય દલીલ તો સૌને સ્વીકારવી પડશે જ કે કેળવણી અને શિક્ષણ માતૃ-ભાષા દ્વારા જ આપી શકાય, એ જ કુદરતી રીત છે, અને નિયનિયમથી વિરુદ્ધ વર્તન ન કરવું જોઈએ, એ પ્રજુના સવચા હોમર્સ જણે છે

પરભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિથી દેશના લોકોની ઉમ્મરમાંથી ઓળમાં ઓળ ચાર પાચ વર્ષ તો કરી યર્થ જમ છે ગુજરાતી ચાર ધોરણુ લખ્યા પડી મેટ્રિક થતા સુધીમાં જે સાત વર્ષ ચાપ છે તેમના ધરો વખત તો પરભાષાના શિક્ષણમાં જ જન છે તે સાત વર્ષમાં જે જ્ઞાન આપી શકાય છે તે જ્ઞાન ગુજરાતી દ્વારા આપતા બહુમાં મહુ સારે ત્રણ કે ચાર વર્ષ ચાપ અને તે જ પ્રમાણે બી એ સુધી પહોંચતા બીજા જે વર્ષો લાંબો છે તેમાંથી પણ એકા તો અન્ય ઓછું યર્થ રોકે અગ્રેજ દ્વારા બી એ થતા ૨૧ વાની

ઉમ્મર થાય, તેટલું જ જ્ઞાન જો સુજગતી દ્વારા અપાય તો ૧૭ વર્ષમા આપી દેાય અને ત્યાર પછીના ચાર વર્ષ કોઈ ઉપયોગી ધર્મો સીખના માટે કાળ ન પાડી શકાય

આ હખીસત તો બી એ વાળા માટે થઈ પરંતુ જેમને માયન્સ, ખેતી કે ટેકનિકલ જ્ઞાનતોનું શિક્ષણ લેવું છે તેમને માટે તો અંગ્રેજી ભાષા શીખનામા જેટલો વખત જાય છે, તે નડાનો જ ગુમાનાય છે નકામો ગુમાનાય છે એટલું જ નહિ પણ અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા જ તેવું શિક્ષણ આપનાની પદ્ધતિ વધા લાયક ધધાદારીઓને તે શિક્ષણ લેતા અટકાવે છે ખેતીનું જ્ઞાન અંગ્રેજીમા અપાય એટલે ખેડુઓ તો ભાગ્યે જ તેનો લાભ લઈ શકે, અને અંગ્રેજી લખેલાઓ ભાગ્યે જ હાથમા હળ પડરી ગઈ તેમ જ ટેકનિકલ નિયોગમા કારી કરના છોડરાઓ ભાગ્યે જ જઈ શકે અને જો તેમા જના જેટલું અંગ્રેજી જ્ઞાનડે તો પડી તે વધાને ભાગ્યે જ પચદ ઠરે ઝડીયા, સુતા, મોચી, દરજી વગેરે ધધામા લખેલા બધા કા તો મારતર થાય અને કા તો ઝરખું થાય, એટલે તે તે ધધા માટે શુદ્ધિશાળી તો કોઈ ગહે જ નહિ પરિણામ એ આવે કે તેવા ધધા માટે પણ આપણે અંગ્રેજી અને પરદેશી ડ્રીગિંગેપર આધાર ગખવો પડે, અને આપણા લોકો તો માન મજુરીયા જ કામને લાયક ગહે આ બધા અનથ અંગ્રેજી કાગ નિલજી આપનાની પદ્ધતિને લીધે જ છે ટેકનિકલ નિયોગ, ખેતીનાડીનું શિક્ષણ સરવેયરનું કામ, જિન્ડાનાનો અભ્યાસ, અને એવા એના બધા કામમા અંગ્રેજીને જ જરૂરનું મલેલું દેનાથી આપણા લોકો તે તે બાબતોમાં કશું જ કરી શકતા નથી આ અનથ નિચાર કરનારને કાઈ જેવો તેવો નહિ લાગે

અંગ્રેજી દ્વારા શિક્ષણની પદ્ધતિથી ઉમર ઝોડી બની જાય છે અને લાયક માણ્યોને પ્રતિનધ નડે છે, તે ઉપરાત બીજી હાનિ શુદ્ધિક્ષેલની થાય છે અંગ્રેજી ભાસા એક જોનવા વાપગનાની ભાષા તરીકે ડરસ વરોળમા કામ નીખી શકાય, પણ આપણે ત્યા તો ગુદ્ અને સગકારી જ્ઞાનના આમહને લીધે બ્યાડરજી અને જોડી વગેરે ગોખવામા, અને ભૂમિનિ, ઇતિહાસ, બૂગોળ ડગે વિષયોના જ્ઞાન અંગ્રેજીમા આપવાના હેનાથી જે મહાભાગત પ્રયતોથી બધું મોટે ઢરનામા, જુનાન શુદ્ધિને જે ખજલળાટ સદન ઢરવો પડે છે, જે ભાર સહન ઢરવો પડે છે તેથી ડરેલી શુદ્ધિ કનુવિત થઈ જાય છે અને પરિણામે દેને અસક્ષ હાનિ થાય છે

લલેનાઓ દેશભાષામા તો નાતચીત સરખી કરી શકતા નહિ હેનાને લીધે જ્ઞાન સમરત લોગ્યે કેળનાયેલા લોકો વચ્ચે મોટું અતર રહે છે જ્ઞાન કે શુદ્ધિ અંગ્રેજી દ્વારા જ કેળનાય એવો ખોટો મન બધાઈ જનાને રીધે અંગ્રેજી નહિ જાણનારા કશું સમજ ન શકે એમ જ લલેનાઓ માની લે છે ખરી વાત તો એ દોષ છે કે પોતે-અંગ્રેજી લલેનાઓ-જે લોકો શુ જાણે છે અને તેમને વધારે જ્ઞાન કેમ આપવું એ જ સમજતા નથી અને તેમની સાથે જોન વાની કે વાતચીત ઢરનાની આવડત જ ધરાવતા નથી આથી એ જે વગ વચ્ચે બહુ મોટો અતર રહે છે અને પરિણામે સાસારિક, ધાર્મિક, બ્યાનહારિક વગેરે મધી બાગતોમા તેઓ પોતાના દેશયોગને કટો જ લાભ આપી શકતા નથી

એકની દેશભાષાથી કાઠ વળવાનું નથી, એમ કહેનારને અજ્ઞાની વીતી જ યા' આપનાની ગેરે છે કે 'ભાષાને ગુ વળએ શૂર' અગ્રેજીમાં જ અમુક જ્ઞાન અપાય એમ કહેનારા ભૂલી જાન છે કે દુનિયામાં સરળતા દેખાતા અગ્રેજ ભાષા જ ચાલતી નથી છતાં અગ્રેજ ભાષાદ્વારા થતા કામો તે તે લોકોથી કરી શકાય છે જાપાનનો તો તાજે જ લખ્યો છે આવા આના પ્રત્યક્ષ પુરાવા હોવા છતાં અમુક આગ્રહને પડી રાખવો એ તો દુઃખદ જ હોવાય, એવું તરત જ સમજી શકાશે.

આ બધી બાબતોનો વિચાર કરતા એક જ નિર્ણયપર આવી જાશે, અને નિર્ણયપૂર્વક તે જ નિર્ણયને વગળી ગેરેજી જોડે એ કે જેમ બને તેમ જનદી શિક્ષણ અને કેળવણી પર ભાષા દ્વારા ન જ અપાય તેવો બહોળસ્ત ડગવો-કગવવો-જોઈએ આવો અથ એમ નથી કે અગ્રેજ ભાષા ન શીખવાની અગ્રેજ ભાષા વિના આપણને ચાને તેવું નથી રાજભાષા વિના કેમ ચાને ? પણ તેમાં માટે તે ભાષા દ્વારા જ બહુ શિક્ષણ આપવું, એવો આગ્રહ તો ન મૂતો ન મનિષ્યજી જેવો જ છે.

અગ્રેજ ભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ નહિ પામીએ તો અગ્રેજીપરની પ્રભુતા નહિ મળે અને તો તો દેશને અન્યથા થશે એમ માનનારને હેવાઈ ગયું છે કે માતૃભાષા દ્વારા બહુ શિક્ષણ આપતા જે સમય હાજર પડશે તે બધા અગ્રેજ ભાષાપર પ્રભુતા મેળવવામાં ક્યારે તો અન્ય તેની જ પ્રભુતા મળશે ભાષાપર પ્રભુતા આનંદક છે એ ખરૂં છે બીજા દેશમાં આગામ્ય ભાષા જાણનારા પણ બીજા ભાષાઓપર પ્રભુતા મેળવી શકે છે, તો હિન્દી બુદ્ધિ બીજા એ ભાષાપર પ્રભુતા મેળવવાની શક્તિ નહિ લાખી શકે, એમ માનવાને કારણ નથી માતૃભાષા દ્વારા થયેના બુદ્ધિવિસ અને જ્ઞાનલાગને બીજા ભાષામાં પ્રાપ્ત્ય મેળવવામાં સરળતા જ થશે માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવું તેનો એવો અવ નથી કે અગ્રેજી શીખવું જ હિંદી માન કહેવાનું એટલું જ કે અગ્રેજી સિરાયના બીજા વિષયો શીખવવામાં અગ્રેજ ભાષાની મદદ આનંદક ગણનાની કરી જરૂર નથી અગ્રેજ ભાષા તો શીખવવી જ, બીજા વધારે ગ્રામદૂથી શીખવવી પણ બીજા વિષયો અગ્રેજીમાં શીખવી, તેના જવાબ પણ અગ્રેજીમાં જ હોવા, એ આગ્રહ હાનિ કારક છે અને તે જેમ બને તેમ તરત દૂર થવો જ જોઈએ એટલું પદ્ધતિસર વિચલ્યું અગ્રેજ ભાષા દ્વારા અપાય છે તેટલું જ પદ્ધતિસર માતૃભાષા દ્વારા અપાય, તો જે જે આરોપો એ ના ગુજરાતી-સંસ્કૃતના વિદ્વાનોને માથે મૂકવામાં આવે છે તેમાંથી એક પણ મૂકાનો પ્રમથ રહેશે જ નહિ. માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવું એટલે ગમે તેમ, ગમે તેટલા વખતમાં, અને ગમે તેને એવો વિચાર સ્વીકારવાનો જ નથી અમુક વખતમાં, અમુક રીતિએ, અમુક પરીક્ષાઓ માટે લાયકાત મેળવી શકાય તેવા આગ્રહથી, પદ્ધતિસર અને ખતથી જે શિક્ષણ આપવામાં આવે તો માતૃભાષા દ્વારા આપેલું શિક્ષણ કોઈ પણ રીતે ઉત્તમની પ્રતિનું થશે, એમ હિંદી પણ માની શકાશે જ નહિ.

મેં તો મોતીડે વધાવ્યાં.

લેખક - ગ મણુલાલ જમનાગમ દવે, એમ એ

૧.

માણ આ-યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા
મોતી મોવેરા ઉર-પ્રાણના રે લોલ
દયમોહ ગુથ્યા એ આમુઝ આત્મના
કથતા કથાઓ કર્ડ નરમી રે લોલ
માણ આ-યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા

૨.

અડસડે તીર્થ મ્હારા માણથી મુહાતા
યાના એ દર્શનોની વિરથી રે લોલ
ગજયોગ ગુણ-સ્વરાજ્ય પીણા વાતી—
પાની રસપ્રેરણા ઉજળી રે લોલ
માણ આ-યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા

૩.

વેદોઆદિથી મ્હારી અબ્બા યશસ્વિની
શક્તિ મુહાગી સિવતા ઝરી રે લોલ
યોગક્ષેમ વહતી, છત્રનદ્વાણી દ્વાતી
માણ અમૃત કેરી સગી રે લોલ
માણ આવ્યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા
મોતી મોવેરા ઉર-પ્રાણના રે લોલ *

* મીસીસ ખિત્તે ટની મુખાર્જી તા ૧૦-૧૦-૧૭ ને રાજ થયેલી પદ્મરામણીને દિવસે રચાયેલું, ગીત એક સ નારીના ઉદ્દામરૂપે—અ જ દવે

કાઉન્ટ ટો સ્ટોયની નાતો ૦-૬-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

વિજ્ઞાન મંદિર.

લેખ. - ડૉ. કાન્તિલાલ છમનલાલ પટ્ટા, એમ એ,

૧. ડૉ. બોસની પ્રયોગશાળા.

ડા જગદીશ ચન્દ્ર બોસના યુરોપના પ્રવાસ તથા વિવિધપત્ર ૪ સમાન વિશે " સમાન લેખન " ના સન ૧૯૧૫ ના મનુષ્યોનીના અકાશ અમે કાર્ષક નખી ચૂખ્યા છીએ તે અમથે એમનો પ્રવાસ પૂરો થયો ન હતો, અને તેથી આ પ્રવાસના મનની વધુ વખત અમારી ઈચ્છા હતી તે પછી " મોડન રીયુ " માં એમના એક વિષયે આ યાત્રાનું વલુ સાર વર્ણન આપ્યું તેથી ગુજરાતી વાચકો સમક્ષ મુજબને સ્વરી સામગ્રી અમને સુખ થઈ હતી તે તકનો અમે લાભ લઈ શકીએ તે પદના નામદાર શબ્દોના એમને નાષ્ટનો ખેનામ નિવૃત્ત કરી એમની કંઈ પ્રક્ટ કરી હતી અને તે પ્રમથે અમે " સર જગદીશ ચન્દ્ર બોસ એમનું જીવન-કાર્ય " એ વિષયે એ- લેખ નખો હતો, જે " વીમ્બી સદી " ના એપ્રિલ (૧૯૧૭) ના નંકમાં પ્રકાશ પામ્યો હતો.

તે સમથે અમે સામ્યુ હતું કે પશ્ચિમ ખડાની ધારાએથી પાગ આન્યા પછી, મે સર ડાગ્રી તોકરીમાંથી પૂરા પ્રમાણના પેન્શન ઉપર નિવૃત્ત થયા પછી સર જગદીશ ચન્દ્ર એક કાર્ય ઉપર પોતાનો સર સમન, શક્તિ તથા દન સકાન્ત કરી રહ્યા છે, અને તે પોતાની શોધના કાવને હિન્દમાં એક સચ્ચાર્પે મૂર્તિમન ઢગા તથા હોને આગળ વધારી ચિત્રકાગ મુધી જીવન રાખવા, પર્યેક પ્રયોગશાળાની આપનાનું છે આ ઉચિત પ્રવાસથી અમને ઉ નામ થયો હતો આ નામ, એમણે ધારેલા પાયા ઉપર નથા એમણે ઢગેના વિજ્ઞાનવિષયોમાં એકને હાને નાઈ પણ દેરામાં ઢગુ કલિન હતુ, તો હિન્દમાં એની મુજીનો તો પાગ જ ન હોય પરંતુ કલિનનાઓથી કદી અટકી જનાનો નામ હવે હિન્દમાંથી પનાવન કરના લાગ્યો છે, અને પ્રવાસ તથા મિહિના મુગનો આ લકાળ અપાઈ ચૂક્યો છે, એની સાખીની સર જગદીશ ચન્દ્ર બોસની અવારમુધીની નૈવારીની જેની મગે છે, એની બીજ દશાથી મગતી નથી મનુષ્યો, સામગ્રી તથા સયોજનનકિતના ઉપગત ૨ ૧૬ નાખ જેટના દ પની પણ આવસ્થકતા છે એમણે પોતે તો પોતાની શોધો, પોતાનું જ્ઞાન, પોતાનું શકિતને નેચ આપુ એને અપના જ છે એટલુ જ નહિ પણ એમના જીવનની જયન ૩ ૫ લાખ જેટની રકમ પણ આપી છે મુનાઈના ઉલ પાસેની ગૃહમથ મિ જમનજીએ બીજ એક નાખ ઉમેરી, પોતાની કામનું તથા મુનાઈનું માન સાચુ છે આમ ૬ લાખ રૂપિયા થતા બાખીના ૮૫ લાખ પૂરા કરનાની પ્રાથના મુખાઈના " કાનિડન " પને હમણા જ કરી છે.

વિજ્ઞાનની કંઈ પ્રક્ટ કરનાતો તેમ જ વિજ્ઞાનને આપણી હિન્દોની આધા મેવામાં આપનાનો આ અનુષમ અવગર છે તદુપરાંત ડૉ બોસ પોતાના જીવનકાર્યથી હિન્દને જે ઉચ્ચતન પ્રાપ્તિ આપાની અને હિન્દના એક પુરાણ અત્યની વૈજ્ઞાનિક રીતિએ જે

કાનિપિયુષ ૩ ૦ - ૦ એન એમ વિપાવી એન્ડ દ પની, મુનાઈ

પ્રતીતિ જગતના માટી છે, તે મહાભવાની કૃતકૃત્યતાએ પણ સમગ્ર હિન્દના શ્રીમન્તોએ આ અવગત ચૂકવે ન જોઈએ

અમે સામન્ય છે કે સર્વ જગદીશ. એકને હિન્દ માટે એટલું પ્રશ્નિમા છે કે પોતાની ગાંધી સમજવા તથા નીખરા હિન્દી યુગને ભરિયામાં રહેતી વિદ્વાનો પામે જુ પડે, એ એમને એક કાલ સમાન લાગે છે અને તે છતાં, આવી સરથા હિન્દમાં અપાય નહિ તે એમની રોગો અને સર્વ પ્રિયીઓને જ હસ્તગત થશે એ અનિવાર્ય છે તેથી જ, ઈંગ્લેન્ડમાં તેમ જ અન્ય પ્રેમા, જ્યાં એમને પ્રયોગો માટે વડુ સગવડ મળી રહે એમ હતી, અંતે જ્યાં એમને ઉચિત પદની તથા સર્વ સામગ્રી આપવા કેટલીક અથાઓ તૈયાર પણ હતી, ત્યાં જઈ વસવાતુ એમને ખીડાયુ નથી, અને ગમે તેટલી મુશ્કેલીઓ પડે તોય, હિન્દમાં જ પોતાનું કાર્ય સ્થાપના એમણે નિશ્ચય કર્યું છે આ ચમકારક પથપણાનું કાર્ય જેમ એક હિન્દુને ઉપાયુ છે, તેમ જ એક કાલુ પ્રેમ ભરિયામાં હિન્દુ મૂર્ખ જ નથી રહે, કોઈ-આપણા પ્રાચીન જ્ઞાનની પદ્ધતિ ચાતુ કરીને-આ જ્ઞાન મેળવવા જે જે વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્વાનો ઉચુકે તોય તેઓ હિન્દમાં આવે હિન્દે જેમ પૂર્વે દીડુ હતુ તેમ હવે પણ છે અને હિન્દુ જેમ વર્તમાનમાં પામે છે તેમ આપના પણ કરે, એવો એમના અનગતો અભિનાય છે આ અનિ સુભાગ છે કે એમની ચેતના તથા પ્રયાસશીલ મનના આદતી તરંગથી તૈયાર થઈ ગયા અને હવે આ પ મગમમાં ખુ ના પણ ચર્ચાએ

જેમ તાતાએ પ્રજાને માટે ગજબની કા દેરાતો આગલ કર્યો, અને રોય ને પારિતે લેહનું વધારે મારી પદ્ધતિથી પાનન કર્યું તેમ જ આ રીજ તરનો લાલ લેનાર સખી શ્રીમન્તોની હિન્દમાં ખોટ નહિ પડ અને અ જગદીશના પાડ પુગલ એટલું ધન આ મેના માટે એમને મળે ધનમાં આનંદે, એમ અમારી પૂરી શ્રદ્ધા છે

પ્રમુખેનાના ઉમળનામાં લાજબો પ્રિયા આપણે ત્યાં હું પણ અપાય છે, તે પ્રમુખના એક મહાસત્ત્વનું જ્ઞાન કરાનના, વિચમાં જગજગત વચ્ચે-પ્રાણીનરપતિ વચ્ચે-અબેદજ્ઞાનની જાનુઈ નૃષ્ણના જાણી નિશ્ચયાપી અખ્ય. ચેતનની જાણી કરાના પ્રજા કરના, આ સમયાની મેનામાં, જે વર્ષ જે વર્ષ સમયપુ કરને, તે મનિ રેશા નાથી લેજ પણ ઉતારે નહિ, એટલું જ નહિ પગુ એ પી રિરના તથા રિગેર વાગાપદાનનારે લીગે તે વધારે ઉચ્ચ જ રહે

૨. કાશી-તરંગનું વિજ્ઞાનદાન.

હિંદીની આજે માટેની ' નેરી દા' ને મેજિન જાને જાણવા લાગતી ઉત્તમ વિદ્યાર્થીની માટે શ્રીમાન કાશીનરેગે એક મુનિપુત્રનું સ્વાખ્યો છે તે ' નેરી નેન્સફોલ ચન્ડ ' હોવાને, ન પ્રતિવર્ષ એ વિદ્યાર્થિનિને તે આપવામાં આવે. જાતીનરેલની હિન્દુધર્મ પ્રતિતી આસ્થા તેમ જ જાણી હિન્દુ યુનિવર્સિટીની સેવા સુનિવિત છે આપનિસાત્ત જેના ઉપયોગી

વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના નાગ અભ્યાસને ઉત્તેજન આપતા તેમ જ સ્ત્રીઓને ખામ પ્રેરણા મળે એવી રીતે એમણે આ સન્દ-સ્થાપ્તો એ એ-તથા ગુણ વિદ્ય છે ઉત્તમ અભ્યાસીને પાત્રિ-તોરિ-, સન્દ-, સિદ્ધિશક્તિ આદિ આપવાની યોજના તે વિષયના અભ્યાસને ઉત્તેજન આપવાને આશય છે, અને સર્વ જોશ એ પદ્ધતિ સ્ત્રીકારણેથી છે હિન્દી યુનિવર્સિટીઓમાં પણ આ પદ્ધતિ નહીં નથી પણ વિજ્ઞાનના અભ્યાસને માટે આવા વધારે સાધનો યોજવાની યોજના આરંભના છે મુગાલ યુનિવર્સિટીમાં પણ વિજ્ઞાનને લગતા આવા ઉત્તેજન-સાધનો, વિજ્ઞાનના અભ્યાસની અગત્યતાના પ્રમાણમાં, જુદા જુદા છે અને હરેલીએ ડીએ કે યુનિવર્સિટીના નાયકનાઓ તેમ જ આ ના આપનારાઓનું લક્ષ્ય આ પ્રતિ આધ્યાર ૩. હિન્દીમાં એ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓના અવગાન.

૧. હિન્દી.—૧૯૦૮ માં નારીને અ હાવા ૧૧ ડે ૧૯૦૮ રિન્ટીનીતાનમાં મુલ્ય પાયા અ હાવાની સરારી સર કોનેજના તે પ્રિન્સિપાલ તથા ગયાનસાનમાં મુખ્ય પ્રોફેસર હતા એમનું ૧૧ ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૮ માં એમણે પ્રથમ વીજ્ઞાનમાં તે પરી આંકન રીતી મેટ્રીકની કોનેજમાં સિદ્ધાન્તમાં જોડે, અને ૧૯૧૫ માં તે આ કોનેજમાં આનના પ્રોફેસર તરીકે રિન્સિપાલ એ સુવિદ્યન સંસ્થામાં ગે ૧૧ હતા થો ૧૧ વખત પરી અ હાવા યુનિવર્સિટીના નો ના વિજ્ઞાનની કે રીના રીન થયા અને ૧૯૧૩ માં કોનેજના પ્રિન્સિપાલ થયા નન્ડની સિન્ડે મોમાંનીની આગળ એમણે રિવિધ રિપોર્ટ સમન્ધી રેખો મો-ના હતા, અને આ પ્રમાણે મો-સોધમોગનુ નામ પણ એમણે રૂબું હતું કોનેજમાં સિદ્ધાર્થીઓ તે ૧૧ પ્રિન્સિપાલ અને યુનિવર્સિટીમાં એમનું પુરુષ થયા હતું તેવી રીતે આ તથા અ હાવા યુનિવર્સિટીમાં એમની મો-આસ જલાં યુનિવર્સિટીમાં એમણે નારી નના એમાંની હતી અને તે ૧૧ મો-પરિણામ સા ૧૧ હતા, પરંતુ સિદ્ધાર્થીઓના રિન્સિપાલ મો-ના મો-ઉત્તર દૃષ્ટિથી લેના નો રિશેડ ૧૧ હતા હોત તો નારીક વધાર નામ આપી શકત આ હોત ૧૧ હતા ના આરંભિક પુસ્તક-સાગાનુ તન્ન તેમ જ મયુક્ત પ્રાનની સન્ડાના રાયુધાઓનું કામ એમના રાયમાં હજી આનસાનના પરીક્ષક તરીકે એમાંની કોનેજમાં તે મો-ના આ ૧૧ હતા, ત્યારે એમનો કાર્ય પરિવર થયો હતો, અને મો-ના કુદાગની પાળી નન્ડનુ સાનુ મારાનુ તે ૧૧ હતા અને દીકરું હતું તેથી એમના મો-ના એમો આ ૧૧ ના પત્ની થયા છે

૨. એ. એચ. આનિમ, ૧૯૦૮ માં પત્ની મા ૧૧ મમથમાં મયુ તે મમિમમાં યુનિવર્સિટીમાં પ્રિન્સિપાલ તથા રીટી ૧, મો-ના ના રાય રીને થોડક સોધમોગનુ નામ ૧૧, ૧૯૦૮ માં પત્નીમાં રી-આ રાજી તરીકે હિન્દીમાં ગયા નો પરી પત્નીની નાનપુત્રી રી-નાગના પ્રિન્સિપાલ થયા મો-ના ત્યાં ત્યાં પરી આ રિન્સિપાલમાં હિન્દી મા ૧૧ મમથ આ ૧૧માં તરીકે એમની રિમલક થઈ

અને તા ૨ જૂનને દિવસે એમનું મળ્યું થયું ત્યાં મુધીના થોડા માત્ર મુધી એ ૫૦ ઉપર તેઓ રહ્યા હતા સમન્ધી ગાંધીજીનું મળ્યું જામ એમણે જ્યે ત્યુ ખામ કરીને મેડી તથા વડેના મળની એમણે જે જામ જ્યે છે તેથી દેશની સમૃદ્ધિ ધણી વધશે, એમ મનાય છે છેવટના વર્ષોમાં તે ઉપરબુમિનો ખાર કદીને લેને ૧૯૪૫ બનાવવાના પ્રયોગોમાં મુશ્કેલી હતી, એમ કહેવાય છે કે એમના ઉપાયને લીધે એ ૯ જમીનમાથી વડેના અસાધારણ સારો પાક થયો, અને આ પદ્ધતિથી ટેવાડ પ્રાંતોમાં તદ્દા પરિવર્તન કરવા જેટલી સારી અસર થશે એમની વાચનપૂરથી પુસા બદલી થઈ તે વખતે તે થોડો જાળ આગ્રામાં આ પાક હતા, અને “આગ્રા સાયન્ટિફિક સોસાયટીની” અમલ આ જ નિયમ ઉપર એમણે ન્હાનું વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું ત્યજને ખાતર એટલું કણુન કરતું નોંધ્યું કે એમણે ક્ષાર કાઢવાની જે મુકિત કરી છે, તેના સમન્ધી ખીજે મત પણ છે, જે એમ માને છે કે આ પદ્ધતિથી ક્ષારવાળી જમીન બને સુવરે, પણ ખીજ સારી જમીન ક્ષારવાળી થશે ખરેખર શું સત્ય હશે તે થોડા વખોના પ્રયોગો, ખારીઠ અનોખા તથા તે સત્યના નિગમથી અભ્યાસથી જ માનુષ પડશે

આ ઉપરાંત, ગળીના મળની દિન્દી સરકારે જે ટમિસન બેસાંચુ હતું, તેમાં એમની મેતાના બદલામાં સરકારે આભાર માન્યો હતો, વડે જરી ગખના ટેટલીઠ પ્રચલિત પદ્ધતિથી અમુક જાન ઉત્પન્ન થાય છે જેથી ધર્મ બગડી જાય છે તે જાતને અટકાવવાના નિયમમાં પણ એમણે પ્રયોગ કર્યા હતા

લાયનપુઆ દિન્દી નિવાર્થોએ એમના ઉપર ગ્રેમ રાખતા, અને એમના સ્મારક તરીકે તેઓએ એ જ ફોલોજમા એક શિષ્યવર્તિ (સ્કૉલરશિપ) આપી કે તેઓ શરીર ક્ષતિગત મજબૂત હતા, અને રીનભાતમાં સજન નધા હસમુખા હતા

આગા

૧૦ ઑક્ટોબર ૧૯૧૭

સમાચારક, નવેમ્બર ઈ. સ. ૧૯૧૭]

[દાંપ્તશાસ્ત્ર]

હું તો પ્રેમદિવાની

ગળી ઉપર મેજ અમારી, હિં ગીત નિદ્રા લેય
ગગન મણપ મેજ પિયુની, મહિ ગીત મળ્યું હોય ”

સૌ દેવકીનાથ વે-

હું તો પ્રેમદિવાની.

એમક-ઐ દેવકીબાઈ મુવલ વેદ.

હા ! રે ! હું તો પ્રેમદિવાની માઝ દરે ન જાણે કાણ

શ્રી ઊપર મેજ અમારી, રહિ ગીત નિદા હોય

ગગન મઝગર મેજ પિયુની રહિ રીત મળતુ તેણ

મારે ન જાણે કાણ હા ! રે

ધાનની ગત ધાણ જાણે જેણે થા ત્રી ના હોય

પાગખની ગત પાગખ જાણે જેણે પદખ્યા તેણ

મારે ન જાણે કાણ હા ! રે

દર ની મારી નન નન ગોડ, રે મજ્યે દિ કાન

મીરા કહે, પ્રભુ ! પી ! દલે દા ! જો ! વે શામળીયા તેણ

માઝ ન જાણે કાણ હા ! રે

* શ્રીમતી મીરાબાઈના દિની બજનપદથી મનુસાદ

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખ — ૧ હુસમનરાય હરિદાસ દુન.

[ઑગસ્ટના અગ્રી આગળ આતુ]

(ઈ) નિયેટ તરફના પુસ્તકો — નિયેટ તરફના પુસ્તકોની ગોષ્ઠીઓ હજી સુધી ધખી નથી થઈ ગયા જે પુસ્તકોનો પતો લાગે છે તેનાથી, આપણે ત્યાં કેટલાંએક પ્રાચીન પુસ્તકો (જે ૧૭ અદિઆ નથી મળતા) તથા તેમના કર્તાઓના નામ આ માન્ય પડે છે કુન્સજિંગ (*Kunshjing*=વરાનાથ) નામના નિયેટના અમળે (બીજા આતુએ) “ હિન્દુસ્તાનો બૌદ્ધ ધર્મ ” નામનું પુસ્તક જે ૧૬૦૮ માં લખ્યું હતું છે. હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસ સમ્બંધી કેટલીક જાણવા જેગે જાણતેને ઉત્તેજ મળી આવે છે એ પુસ્તકનું જનમ બાબત ગિફનર (*Schuyfner*) નામના જનમ વિદ્વાને કહ્યું છે.

(ઈ) સીડોન તરફના પુસ્તકો — સીડોનની સાથે હિન્દુસ્તાનનો નિકટનો સમ્બંધ દોરાવી, ત્યાંના ઐતિહાસિક તથા ધર્મ સમ્બંધી પુસ્તકોમાંથી, આપણે ત્યાં ઇતિહાસમાં કંઈક કંઈક મદાયના મળે છે આવા પુસ્તકોમાંથી નીચે લખેલા મુખ્ય છે.

(૧) દીપરાજ — સીડોનના ઇતિહાસ આ પુસ્તક, ઈ સ ૩૦૦ ની લગભગમા, પાત્રી બાપામા ગ્રંથાતુ હતું એમા હિન્દુસ્તાનના મૌર્યથી રાજાઓની તથા કંઈકે કંઈકે બીજી દીપકત મળે છે એનું ડ્રોજી સાપાતર ઓલ્ડનબર્ગ (*Oldenberg*) સાથેએ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

(૨) મદારાજ — પાત્રી બાપાના આ પુસ્તકમા, ઈ સ પૂર્વે છતાં સૈનથી તે ઈ સ ના ૧૮ માં સૈનાના મધ્ય મુખીનો, સીડોનનો ઇતિહાસ છે આ પુસ્તક પણ “ ગાતરગિળી ” ની માફક જુદે જુદે વખતે લખાયું હતું એનો પેલો ખડ, ઈ સ ૪૫૬ અને ૪૭૭ ની વચ્ચે, મદારામન નામના વિદ્વાને ૧૫મી દતો હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસ માટે આ પુસ્તક, હવે કહેતા “ દીપરાજ ” ગતા, વધારે ઉપયોગી છે કેમકે એમાંથી, સિગુનાથ તથા મૌર્યથી રાજાઓના સમયની ઐતિહાસિક રહતાઓ મિનાથ, પાઠના અમયની કંઈકે કંઈકે હકીકત પણ મળી આવે છે એના પેલો ખન્નુ ડ્રોજી સાપાતર જોજર્ ટર્નર (*George Turner*) તથા બાબીનુ વિજયસિદ્ધ મુનિઅરે કહ્યું છે.

(૩) મરિદ પન્હો (મરિદ પ્રથ) — પાત્રી બાપાના આ પુસ્તકમા, પ્રતાપી ગ્રીક પા સાહ મરિદ (મિજર) અને બૌદ્ધ મરિદ ગગમનના, પ્રતોત્તર છે એમા મરિદ (મિજર) નું જન્મસ્થાન, ગજયધાની, પ્રતાપ, વિદ્વતા તથા તેના બૌદ્ધધર્મ સ્વીકારવાની હકીકત મળી આવે છે હિન્દુસ્તાનના ગ્રીક રાજકર્તાઓને ઇતિહાસ લખવામા આ પુસ્તક માંથી યોડી થોડી મદદ મળી ગઈ છે એનું ડ્રોજી સાપાતર “ મેકે ” જુઝમ ઓફ ધી ઇસ્ટ નામની સીરીઝના ૩૫ માં પુસ્તકમા ૪૫૫ છે.

પચગતગીતા ૩ ૧-૦-૦ એન એગ તિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

(બ) મુસનમોના પુસ્તકો. — હિન્દુસ્તાનમાં બધા હિન્દુ ગણ્યોની અત્યંતતા, મુસલમાનોએ એક એકે નષ્ટ કરી નાખી હતી તેમનામાં ઇતિહાસ લખવાનો રીસાજ હતો અને તેને લખીને તેમના લખેના અગ્રણી તથા ફાગ્ની ભાષાના પુસ્તકોમાંથી ખાસ કરીને આપણે ત્યાંના લુલ્લ લુલ્લ હિન્દુ ગણ્યોની પાત્રી દર્શાવત મળી આવે છે એમના પુસ્તકો એટલા બધા છે કે, તે બધાની કુલ સંખ્યા, આ હાના ચરણ લેખમાં પૂરી રીતે આવી શકી અનભવિત છે તે વાત, તેમાંથી યોગ્યેક મુખ્ય મુખ્ય અને પ્રાચીન અન્યોનો જ અર્થ નીચે ઉલ્લેખ કરે છું.

(૧) મિસનાતુલ્લાગીચ — આ પુસ્તક સુમેશન નામના હેપારીએ, ઈ સ ૮૫૧ માં અગ્રણી ભાષામાં નખ્યુ હતું એમાં તેણે હિન્દુસ્તાન વિગેરે જગ્યાઓની મુસાદરીની દર્શાવત લખી છે એના સમયમાં, હિલ્લના માન્યપેટ (માનકે, — નિઝામના નામમાં) નગરમાં નોક વસતો ગણ બમોદાર (૧ લો) અને ક્ષેત્રમાં પહિાર વસતો ગણ બોજદાર (૧ લો) ગણ્ય હતા હતા સુમેશને ઉપના બન્ને ગણ્યોનો વૃત્તાન લખ્યો છે અને તેમાં ગોકાને માટે તેણે બનકા ગણ્યો ઉપયોગ કર્યો છે, જે હેમના પ્રમિદ્ધ ખિનામ “ વલ્લભજ ” નું પ્રાકૃત નામ (મનહર) છે.

(૨) મુસ્લુન-હમ — અન્ મમૂદીએ, ઈ સ ના દસમાં બેસતા પૂનાદમાં આ પુસ્તક નખ્યુ હતું એમાં માન્યપેટ, બોજ નો ગણ્યોની કવિ દર્શાવત છે.

ઉપના બન્ને પુસ્તકોમાં ઇમેજ આપત, સર એવ એમ દર્શાવતી “ હિસ્ટરી ઓફ ઈન્ડિયા ” (*The History of India, as told by its own Historians*) ના ૧ ના પુસ્તકમાં બધાંયો છે.

(૩) તહકે હિન્ — પ્રસિદ્ધ મુસનમાન વ્યોતિથી અશુ રિદ્દ અન્ મિર ડી, જે સુન તાન મહમદ ઈસ્મનીના સમયમાં, હિન્દુસ્તાન આ યો હતો અને પેટનાં વર્ષો મુધી અહિયાં રહીને સરકત લીખ્યો હતો તેણે ઈ સ ૧૦૩૧ ની લગભગમાં આ પુસ્તક અગ્રણીમાં લખ્યુ હતું એમાંથી હિન્દુઓના ઈશ્વરની વિચાર તથા લુલ્લ લુલ્લ ગણ્યોના વણન સિવાય કેટલી પ્રાચીન સમયોની દર્શાવત તથા ઈસ ૬૬૬૬ એતિહાસિક વસ્તાત પણ મળી આવે છે જે દર એનાં બેમાં (*Dr Edward Sachan*) એ લેલુ ભાષાના પ્રસિદ્ધ નું છે.

(૪) ચયનામાં — આ પુસ્તક ઈ સ ના આઠમાં સેડી લગભગમાં અગ્રણી ભાષામાં લખાયુ હતું એનું ફારસી ભાષાનાર મુદ્રામ અતી મિલ હમીદે ઈ સ ના તેરમાં બેસતા પૂનાદમાં નું હતું એમાં, મુસનમાનોની પેના મિર ઉપર રાજ કરાગા હિન્દુ ગણ્યોની દર્શાવત છે (જે બીજા અર્ધ પણ અનના સામોથી થી મળી ગતી) સિધ ઉપરથી હિન્દુ નામ નષ્ટ થવાની તથા મુસનમાનોનું આરિપત્ય સ્થપાનાની દર્શાવત અગિયારમીના સેના ‘સુલ્તાન શુલ્તાન’, મીર માસુમની ‘તારીખુ મિદ્’, મીર નાહિર મુલ્કમતી ‘તારીખ’, બેગર નામાં જે અમીર સંય કાસિમના પુત્ર તાહ કાસિમખાએ બનાયુ હતું (અવ તાએ

અમો અર્થાત્ મંદિરો, મઠ ગુરુઓ, ગુફા, તળાવ વગેરના બનાવ રાખ્યાના અથવા તેનો હોર્ણદ્વાર કરાવ્યાના, મૂર્તિઓ સ્થાપન કર્યાના અથવા કોઈ જાતના દાન આપ્યાના સૂચક હોય છે એમથી કેટલાએકમા એ ધમ્મજાઈ સાથે સમન્ધ ધરાવતી અર્કિત શિનાય, તે વખતના ત્યાજ્ય રાજ્ય અથવા તે ગળના નગરો પણ હોવાન હોય છે ગળનગીઓ તથા રાણીઓએ બધાવ રાવેના મંદિરો વિગેરના લેખોમા, જદિ જદિ વધારે હમીસ્ત સાથે તેમના વશની દખીકન પણ મળી આવી છે બીજા પ્રકારના લિપાનેખો, અર્થાત્ જેનો ધમ્મજાઈ સાથે સમન્ધ નથી, તેમથી કોઈમા રાજસા, ટાઈકોઈમા વિગેરે કોઈ પ્રસિદ્ધ બીનાનો ઉલ્લેખ, કોઈમા એક અથવા અનેક રાજ્યોની પ્રતિષ્ઠા અથવા તેનો કર્તવ્ય કર્ષક એતિહાસિક વૃત્તાત અને કોઈમા તેની વશપરમા મળે છે કેટલાક શિનાનેખ એના પણ મળ્યા છે કે જેમા, વીર પુરુષોનો યુદ્ધમા ભાગ ગયાનો, બીઓનો પોતાના પતિની સાથે સતી થયાનો, વાવ આદિ દ્વિસદ જાનનરોદ્ધાગ કોઈનુ મૃત્યુ થયાનો, પચ મારફતે ફેસનો થયાનો, ધર્મવિરુદ્ધ કોઈ કાર્ય ન કર્વુ તેની પ્રતિજ્ઞાનો, પોતાની છત્રજથી અગ્નિમા બેગીને પુરુષોનો દેહાન્ત થયાનો અથવા લિજ લિજ ધર્માનગીઓની વચ્ચેના બખેડાની સમાધાની થયાનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે શિના ઉપર લેખ કોનગબાની મુખ્ય મતલમ એ જ છે કે, ઉકત ધર્મજાઈ અથવા બીનાની અને તેના સાથે સમન્ધ ધરાવતી વ્યક્તિની યાગીરી ચિરસ્થાયી રહે આ અભિપ્રાયથી, ગળઓ તથા ધનાયક પુરુષોએ, કેટલાક પુસ્તકોને પણ શિનાઓ ઉપર કોતરાયા હતા.

રાજ્યો તથા સરદારોની તરફથી મારણો સાડુઓ, ધર્માચાર્યો, દેવમંદિરો, મઠો વિગેરેને અપાયની જમીન, ગામ, ખેતર વગેરેની સનદ અથવા બીજા કોઈ જાતની સનદ જે ત્રાખાના પ્રના ઉપર કોતરાનીને આપનામા આવતી હતી તેો તામ્રપત્ર કહે છે, અને જેમા દાનનો ઉલ્લેખ હોય છે તેને દાનપત્ર પણ કહે છે તામ્રપત્રો નવા ખન ખેતરામા દટાયના અથવા મકાનોની દીવાલો અથવા પાયામા ધાલેના મળી આવે છે અને કોઈક કોઈવાર

* અજમેરના ચોાપુ રાજ વિશ્વદગજે (વિસજદેવે) પોતાના રવેના હર નિ નાટક ને તથા પોતાના રાજમર મોમેશ્વર પતિના રવેના લલિત વિશ્વલત્પ નાટક ને શિનાઓ ઉપર કોતરાનીને પોતાની બધાલેની અજમેરની પાકસાળામા-જેને હાનમા હાઈ લિપા એપરા ' મહે છે તેમા-જ્યાંયા હતા ધમ્માર ગત ભોજનની બધાલેની વારાનગરીની સસ્વતી કપકાબસા ' નામની પાકસાળામાથી-જે હાન કમલ મેળા ' ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે તેમાથી- હુમા રાતક કાન અને પારિવંત મગી નામિમા આપિ પુસ્તકો શિનાઓ ઉપર કોતરેલા મળ્યા છે મેઠ લોચાકે કલત લિખર પુરાણ ' નામનુ લેન (વિગળર) પુસ્તક બીજે ના (મેનામા) ની પામેના એક પથ્થર ઉપર ૧૧૦ સં ૧૨૪૬ (૪૦ સં ૧૧૭૦) મા કોતરાયુ હતુ જે હજુ મુવી મચવાનુ છે મેનામા મહારાજા રાજસિદે રાજ પ્રગલિત નામન રથ સાનુ કાન્ય મોગી મોગી રથ શિનાઓ ઉપર કોતરાનીને પોતે બધાલેના ' રાજસયુદ્ધ નામના મહોદા તવાવની પાનપર તે શિનાઓ મહોદાની હતી, જે હજુ સુધી ત્યાં હયાત છે

કુનામાંથી પણ નીકળી આવે છે કેટલાએક તામ્રપત્રો એક જ પત્રા ઉપર કોતરેલા હોય છે, પરંતુ પ્રત્નીન તામ્રપત્ર, ઘણીવાર વધારે પત્રા ઉપર કોતરેલા મળે છે, જેમાંથી પહેલુ તથા છેલ્લુ પત્ર અન્દરની એક જ બાજુએ કોતરેલુ હોય છે અને બધા પત્ર કડીયોથી જોડેલા હોય છે તામ્રપત્ર ધણેભાગે દાનના જ સૂચક હોય છે, જેમાં દાન કરનાર અને લેનારના નામ વિશે શિવાય, વન દેનાર રાજ્ય, સામન રિગેરેના વચની હુમીકન પણ હોય છે અત્યાર સુધીમાં એમ્ડો તામ્રપત્રા મળી આવ્યા છે

—અપર્ણ

સીમલામાં મળેલી વડી ધારાસભા.

લેખક —૨૧ મનમુખવાન આત્માનમ મારદેજ, બી. એ, એન.એન. બી
પ્રજામતનો વિજય.

મયા મહેન્દ્ર મામમા સીમલામાં મળેલી વડી ધારાસભા પ્રજામતના વિજયને માટે દરેકા અનુભવી ગેરે કુરોપમા બ્યારથી કુદ નડ થયુ ત્યારથી જગત્ની પ્રજાઓના સમાન અને સ્વનનનાના વિચારોમાં ધખી પ્રગતિ થઈ છે આ પ્રમગે દિન્દે દશાવેરી રાજ્યભક્તિ, ન્દાની પ્રજાઓની સ્વનનના માટે ઈનાડ આદરેના ધમ્ય અમરાડગણુમાં દિન્દેના ૧૨૧૦ નનાતેએ આપેરી આદુનિઓ તથા દિન્દે ૧ થાવી કુરેરી કિમતી મ ન્દા સરથી કિટનની પ્રજા દિન્દે પ્રતિ વધારે માન અને સમભારની લાગણીથી જોના શિખી હતી કિટનના મજાગી પુત્રોએ માત્રા ત્યમા દિન્દે એ સમાન ભાગીદાર તરીકે ન્દાન મળવુ જોઈએ એના અજાનન રચનો વાગવા વ્દા હતા દિન્દે ૧૧ મહલાએ આપણા નેનાઓ આ પરમ સ્વનમુ ગદુગ્ય અને કિમત મમ ત્યા જગત્માં ઉદ્ભવેરી સ્વનનતાની નરી ભૂમિથી રિ નો આ મા અનુભવ ન્દો નરિ રખતોની ઐતિહાસિક ભૂમિપર દિન્દે મુકનકે સ્વગત્ય માગ્યુ દિન્દેમેરકા પ્રજાને સુધારાની યાજના સમજાવના લાગ્યા તે વિરે પ્રજામત ગાવેના રા કો સ્વન ત્ય રિના દિન્દેનો મોન રથી એ ગદુગ્ય દિન્દેના આત્મામાં રથી રધુ સરકારને વાગ્યુ કે દિન્દે પોનાતો નિયમ ફેરવે તેમ રથી અધિ રી સર્ગમાં બીન ઉત્પત થઈ કે આ નડન માનગે નો રખતી રોઈ થયા અનુભવેરી રિ મુન મતારો અન આવગે તેઓએ દિન્દેની માગ બીઓ રામી રેનાગી મ ત્યનીતિ રાડ કરી દિન્દે ના સ ત્યા માટે મોજેના કાયદો પોનાતી નિ મુડ મતના સગણુ માટે છુટથી ઉપયોગ કર્યો વાલીના, પેખનતા, સભા ભગનાના સ્વાતમ્ય પર અરત્ય કાપ મુ થો સ્વગત્યની આ વાતમાં અમ્રભાગ લેનાર તથા તેને અપૂર ગતિ આપનાર પરત ૧ ભાગત રાની સ્વતત મેધિમ ભગતી બીસાન્ટ તથા તેના મિત્રો મંગર બાન્ડેન અને રાડીયાં ન્દે કયા રતમે સ્વગત્યરે લાયક નથી, સ્વગત્યનુ

વાચ અતિ દુઃ છે, આ કુદને પ્રસન્ને આવી ગામતોમાં તમારે મૌન રાખવું જોઈએ. એના ધર્મપ્રયુક્ત ઉપદેશનથી પાનમ, મદ્રામ અને બગાનના હાકિમોએ કદાચા, હિન્દો ખરી સ્મૃતિનો વખત પ્રાપ્ત થયો સમસ્ત ભાગનામાં પૂર્વે ન અનુભવેલી એવી દિગ્ભવભરી, વાયુમગ્ની ચળવળ ચાલી રહી લગભગની બીસાન્ટને મુક્ત કરવારે હિન્દ એકે અવાજે પેલા ટી ન્યુ અધિનરીઓના કાપથી હિન્દો આત્મા દમાયો નહિ હિન્દે પોતાનું સ્વમાન સાચું જોવું રધારું આત્મમજા પ્રાપ્તિ કર્યું ભગવાની બીસાન્ટને નજરકેદમાંથી નહિ છોડ્યો તો હમે સન્યાસદની લડત ચનાનીશુ એવા રાજા અથેનયે વાચના નર થયા આગ્રધયેએ મિ ચેમ્પનેની જગાએ મિ મૉન્ટેગ્યુનો હિન્દી પ્રવાન તરીકે નિમણુક થઈ પગલાંએ હિન્દની અપૂર્વ અશાંતિની અમર મીમનાની તીનજ ટેકરી પર જણાઈ લાગતપની આ ચળવળમાં લૉન્ડોનની સગદારે આખરે હિન્દનું એક અને અનેક આત્મમજા લેવા, અને પ્રાપ્તિને માન આપીને હેના છ મહિના થયા અખત્યાગ દેનેની ગામવનીતિમાં થોડા ફરકાર કરવા. તેને થોડા લાગુ-તેમ કરવાની તેને દુઃખ પડી પ્રજાની નજર મીમના તક એવાઈ પડી હતી લૉન્ડોનની સગદાર શુ કરે છે તે જાણના અતિ આતુર બની હતી સીમવા. મૉન પ્રજાને જાણવું હતું આખરે તા ૫ મી સપ્ટેમ્બરે હિન્દે નીચાને વાગા દુડી અને નામદાર વૉઇસરૉયે પોતા મૉન તોડ્યું, અધીગ અને અચાનક બની ગયેની પ્રજાએ તેમાં આગાના દિરોગ લેવા ભગવાની બીસાન્ટ અને તેના મિત્રો નજરકેદમાંથી પૂર્ણ મુક્તિ મળે રીકારો વૉઇસરૉયે નુ કે "મિટિશહિન્દો મિટિશ સામાજ્યના એક અગ્ર તરીકે અસાધ્ય આપવું એ મિટિશ ગામવનીતિનું સાધ્ય છે એના નિર્ણય ઉપર હમે આપના છીએ " હિન્દ કસોગીમાંથી પસાર થયું પ્રાપ્તિ તો વિજય થયો આ પ્રમજે તપ સાચ એ આભારિક છે પણ ભરિખને માટે ધણી માન્યતાથી વાય કરાની જ ન છે હજી તો પ્રજાની લડતની માત્ર સાચી રક્ષાત થઈ છે મનુષ્ય સત્તા પ્રિય છે અવિદ્યારીઓ પામેથી હિન્દે સત્તા મેળવવાની છે અનેક નવા બગો આપણી સામે ઉભા થયે-કરામાં આપને આ સર્વ માટે આપણે તૈયાર રહેવા. છે અને દિગ્ભવથી, અગ્ર અદ્વાથી, અને અનેક આત્મમજાથી સ્વરાજ્યના નામને લકા શુ છે

વૉઇસરૉયેનું સાધ્ય

તા ૫ મી સપ્ટેમ્બરે વડી ધારમબાનુ કાર્ય તો કરતા છે ના ૭ મહિના થયા આ દેશમાં આતી નજાની ગામવનીતિમાં આત્મનક ફેરફાર સરખનાઈ એક અતિ અગત્યનું વૉઇસરૉયે સાધ્ય. નુ હતું પોતાની ગામવનીતિ વિષે જાનતા તેઓએ ત્રણ બામનો ઉપર ખાત નક્ક્ય એવું હતું પ્રથમ આ દેશના જહાદર સિપાઈઓએ કુદમાં સામાજ્યની જે દિમ્તી મેના કરી હતી તેની થોડા દર નરી બીનુ પ્રજાની જે મોગી ફરીયાદો હોય તે દુઃ કરના પ્રથમો કરવા અને નીનુ હિન્દમાં મિટિશ ગામવનીતિનો અન્નિમ દેવ નુ છે તેનો નિર્ણય કર્યો તથા તે આવસને માટ થોડા માત્રો મોજવા.

તેઓએ ત્યુ કે લસકના દિગી ઓલેલારેના પગાર વસાનામા આવા છે રહુલેનપર મળતા લાથાનો દર વધારો છે પેન્સનના દરમા ત્રા । હમેગે ક્યો છે કેનાક બદાદૂર ચોદાઓ જમીનની જમીર આપવાની યાગનાનો પ્રિયાર ચારે છે દિદી ગીપા ઝિએને માટેની હોંપીગોની યોગના વધારે સગરનાગી દરી છે દિદી વસકરના ઓલેલારેના પુરોની કુળાગીને માટે એક નરી સગા Cની નામા આનગે ૫૫ સાથી અગમ્યો કેના તો એ છે કે દિદીઓ માટે નકરમા નામ । ગતનુ કમીડન મેગરનાનુ દાપ ખુડુ મકાધુ છે, અને નન જાને તેમા કમીડન આપવામા આના છે આથી દિના ગમા નમા નહિ થઈ છે

સામાન્યમા દિ ના ગ્યાન પિરે માનતા ચોંસરોયે જણાનુ હતુ કે તેમા વગો સારો ફેરફાર થયો છે આ વસી રાજ્યાતમા ન નમા યુદ્ધને લગતી એક ખાસ પરિપદ્ધ બોનાવ વામા આની હતી અને તેમા દિન્ને ગ્યાન આપવામા આ યુદ્ધ તેમ જ ન વર્ષે સામા જ્યેની એક ટૂંપીનટ મળગેઓ દિન્નેનો પ્રતિનિધી તેમા ૫૫ મિરાગરો દિ ના દરજ્જમા આથી નધારો ક્યો છે તે હમે સ્વીકારીએ ડીએ પનુ દિન્ને પોતાના હાનની પતંગીનેા પ્રતિનિધી મોડનનાનો દક્ષ મગસા નોર્થએ એવો દમાપો સમદ અભિપ્રાય છે

પાકતા ઉપર નાખવામા આવતી જલત તથા મુલતમધી રાગથી પગેન જતા મજુગે સગવમા હમે દમાસાની મનતુ નુ છે અને તે જામતમા દિન્નુ દિન ભરીધ્યમા સપૂલ રીતે જામતમામા આનગે, એમ ચોંસરોયે જણા યુદ્ધ

શખના કાયદા સમન્ધી બોનતા નામદાર વોંસરોયે યુ કે દિન્નુ સગાનો માન તેમની જાતિને કે અને બીરે તેમાથી ખાતન રાખવામા નહિ આનગે અને દિ ના સગાનેા સત્ર ધગાની ખગાનગી કેરી રીતે આપરી તે યોગનાનો હમે પ્રિયાર કરીએ ઝિએ જગતમા કોઈપણ મુકરોની પ્રજા એની નથી કે જેના બાનકોને શખ ધરવાનો હક નહિ હોય શખ નહિ વરનાનું માન દિન્ના માળકોને એનાને જ છે માનુષમિના સરસાસને અર્થે અને સામા જ્યેની મેવા ગગાને માટે દિન્ના પુરોને આના છે કે હવે નામો રખન મુધિ નિ શત્ર નહિ ગાખવામા આવગે

૫૭ વોંસરોનના લાપાળુનો તે લાગ હમેલને માટે અમલીય રહેને કે જેમા તેઓએ ત્યુ કે "મિગીશ લીન્ તે મિગીશ સામા જ્યેના એક અગ તરીકે અગત્ય આપતુ એ મિગીશ ગમ્મ નીતિનું આધ છે એવા નિર્ણયપર હમે આના છીએ" છગાની સગરે જાવેરી રાખ્યનીતિ અને હમાગી રાજ્યનીતિ લગલગ એક જ થી જ છે, આ સાધ્ય મિષ્ટ કરવાને માટે વોંસરોયે ત્રણ માર્ગો દસાન્યા હતા પ્રથમ ગ્યાનિક અગત્યમા પ્રજાનુ તત્વ વધારેને વધારે દાખન કરતુ અને તેરી પ્રગતિને નવો વેગ આપવો બીજો માર્ગ એ છે કે દિન્ના રાજ્યતજની જવામ દારૂ પીઓપર દિન્ના સગાનેાને વધારેને વધાર નીમસ આ વિષય બોનતા ચોંસરોયે ત્યુ હતુ કે 'નૂનો કરાની સ્વનત્રતા જેવુ બીનુ ઈ ૫૫ અનુભવ અને જાન મેગવવાનુ

ધામ અતિ દુર છે, આ સુદને પ્રસંગે આવી જાયતોમા તમારે મૌન રાખવું જોઈએ' એના ધમનીયુક્ત ઉપદેશવચનો મજબૂત, મદ્રામ અને બગાવના હાકોમેએ જ્ઞાણા, હિન્દને ખરી ડમોટીનો વખત પ્રાપ્ત થયા સમગ્ર ભારતવર્ષમા પૂરે ન અનુભવેથી એની હિંમતભરી, કાયદેસરની ચળવળ આવી રહી ભગવતી બીસાન્ટને મુક્ત કરવાને હિન્દ એકે અવાજે પોતાની ટીકા અધિકારીઓના કાપથી હિન્દનો આત્મા દમણે નહિ હિન્દે પોતાનું સ્વમાન સાચવ્યું ગૌરવ વધારું આ મગળ પ્રદર્શિત કર્યું ભગવતી બીસાન્ટને નજરેકે માવી નહિ હોતો તો હમે સત્યઘટની લડત ચનાનીશુ એવા રાજા સ્થળેસ્થળે વાજના નડ થયા પ્રારંભયોગે મિ ચેમ્બરલેનની જગાએ મિ મૉન્ટેગ્યુની હિન્દી પ્રધાન તરીકે નિમણુક થઈ પિપ્પામે હિન્દની અપૂર્વ અગાનિની અસર સીમનાની રીતનગ દેહરી પર જપ્પાર્ડ લાગતરૂપની આ ચળવળમા લૉર્ડ ચેમ્બરલેનની રાજદારે આખરે હિન્દનું ઐક્ય અને અનેક આત્મગળ જોયા, અને પ્રગમતને માન આપીને હેતના ઇ મહિના થયા અખત્યાર દેહરી રાજ્યનીતિમા યોગ્ય દેરફાર કરવાનું તેને યોગ્ય લાગ્યું-તેમ કરવાની તેને દરજ પડી પ્રગતી નજર સીમવા તરફ ખેંચાઈ રહી હતી લૉર્ડ ચેમ્બરલેનની સરકાર શુ કરે છે તે જાણના અતિ આતુર બની હતી મીમવાનું મૌન પ્રગતે સાનતુ હતુ આખરે તા પ મી સપ્ટેમ્બરને દિને મીમવાને નાચા ટુડી અને નામફાર વૉઈસરૉય પોતાનું મૌન તોડ્યું, અધીરી અને અત્યંત બની ગયેની પ્રગતે તેમા આગાના કિરોલા જોયા ભગવતી બીસાન્ટ અને તેના મિત્રો નજરેકે માથી દૂરયા સ્વગળ્યનો મુક્તિમત્ત રી-ગર્થો વૉઈસર્થે કહ્યું કે "બ્રિટિશહિન્દને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના એક અગ્ર તરીકે સ્વગળ્ય આપવું એ બ્રિટિશ રાજ્યનીતિનું સાધ્ય છે એના નિપુણ ઉપર હમે આવા જીએ "હિન્દે સોડીમાથી પસાર થયું પ્રગમતનો વિજય થયો આ પ્રસંગે દય થાય એ રનાભારિત છે પણ ભરિખ્યને માટે વણી માનવતાથી દાર કરવાની જરૂર છે હજુ તો પ્રગતી વડતની માત્ર સત્વી શરવાત થઈ છે મનુષ્ય સત્તા પ્રિય છે અધિકારીઓ પાસેથી હિન્દે સત્તા મેળવનાતી છે અનેક નવા બળો આપણી સામે ઉભા થયે-ગરામા આરો એ સર્ માટે આપણે તૈયાર નહેનાતુ છે અને હિંમતથી, અગ્ર શક્તિથી, અને અનેરા આત્મબળથી સ્વરાજ્યના નાનને હઠારનાતુ છે

વૉઈસર્થનું લાપલુ

તા પ મી સપ્ટેમ્બરે વડી ધારાસભાનું કાર્ય શરૂ કરતા છે'ના ઇ મહિના થયા આ દેશમા ચાનતી જામાની ગળ્યનીનિમા આતાજનક ફરફાર સચવનાર એક અતિ અગત્યનું વૉઈસર્થે લાપલુ કર્યું હતુ પોતાની ગળ્યનીતિ વિષે જોનતા તેઓએ તણ જાનતો ઉપર ખાસ લક્ષ્ય ખેંચ્યુ હતુ પ્રથમ આ દેશના બહાદુર સિપાઈઓએ શુદ્ધમા સામ્રાજ્યની જે કિમતી એવા કરી હતી તેની યોગ્ય કર કરરી બીલુ પ્રગતી જે મોટી ફરીવારો દોષ તે દર કરના પ્રયત્નો કરવા અને રીલુ હિન્દમા બ્રિટિશ રાજ્યનીતિનો અન્તિમ દેતુ શુ છે તેનો નિર્ણય કરવો તથા તે સાધવાને માટે યોગ્ય માગો યોજના

તેઓએ ક્યુ કે લક્ષરના દિગ્રી એલિદાગેના પગાર વધારનામા આ ના છે ' રજુકેનપર મળતા લાયાનો દર વધાયો છે પેન્સનના રમા સાથે ઉમેરે ક્યો છે ઇટનાક બહાદર મોદાઓને જમીનની જમીનર આપનાની યોજનાનો વિચાર ચાને છે દિદી સીપાર્થ એને માટેની દોરણીટોની યોજના વધા સમયકાગી ડી કે દિદી લક્ષરના એલિદાગેના પુત્રાની કેળવણી માટે એક નરી અન્ના ઉભી રામા આનગે પણ સાથી અગલનો ફેરકાગે તે એ છે કે દિદીએને માટે લક્ષરના નામ ર ગનનુ કનીગન મેળવવાનું આર ખુલુ સુકાયુ છે, અને નવ જાગને તેમા ખીન આપનામા આના કે આથી દિદના રમા નમા વહિ થઈ છે

માત્રાજ્યમા દિ ના સ્થાન રિરે બોનના વૉર્મિંગે જણાવ્યુ હતુ કે તેમા ધણો સારો કેન્દ્રર થયો છે આ વડની ગરજાતમા વ નમા યુદ્ધને લગતી એક ખાસ પરિષદ બોનાવ વામા આની હતી અને તેમા દિન્ને ધ્યાન આપનામા આ યુ હતુ તેમ જ દર વર્ષે સામા જ્યની એક ડીનેટ મળો અને દિન્ને પ્રતિનિધી તેમા પપુ મિગજગે દિન્ના દરજ્જામા આથી રધાઈ થયો છે તે હમે સીમીએ કીએ પગુ દિન્ને પોતાના હવની પસંબીને પ્રતિનિધી મોનનામે હજુ મળવો જોઈએ એવો હમા । સામદ અભિપ્રાય છે

પાકના ઉપર નાખનામા આનગી જાત, તથા મુ તમધી દરાધી પરદેરા જતા મલુરો સમધમા હમે હમારાથી બનતુ યુ કે અને તે બાગતમા દિન્નુ રિત ભવિષ્યમા સપ્પા ગીતે જાગરમા આનગે, એમ વૉર્મિસ યે જણા યુ હતુ

શરૂના દાય । સમધી બોનના નામદા વૉર્મિસ યે ક્યુ કે દિન્ના સતાનો મા । તેમની જાતિને કે અને લીરે તેમાથી બાન રાખનામા નહિ આવને અને દિન્ના સતાનોને રજા ધગવાની પગાનગી રી રીતે આપની તે યોજનાનો હમે વિચાર કરીએ યે જાગતમા કેમ્પા મુધરેની પ્રમ એની નથી કે જોના માનને રજા ધ યાનો હજુ નહિ દાય ગજ નહિ ધગવાનુ માન દિન્ના બાગેને એ રાઈ જ છે માનુષીમા સરલસાને અથ અને સાક્ષાત્તની મેવા કરાને માટે દિન્ના પૂરોને આગા છે કે હવે લામો વખત મુધિ નિ રજા નહિ રાખનામા આનરો

પણ વૉર્મિસના બાપાનો તે બાગ હમેરને માટે અરહીર રહેને કે જોમા તેઓએ ક્યુ કે " સિગીય વીન્ને સિગીય સાક્ષાત્તમા એક અગ તરીકે પ્રગજ્ય આપતુ એ સિગીય રાજ્ય નીનિનુ સાધ્ય છે તેમા નિખુલપર હમે આના છીએ " ઇગ્યાની સરધરે દલાવે રી રાજ્યનીતિ અને દમાગી નીતીનિ લગભગ એ જા ખી જ છે, આ સાધ્ય સિદ્ધ રવાને માટે વૉર્મિસ યે રજા માગો દલાના દલા પ્રથમ ધ્યાનિક પ્રાજ્યમા પ્રગનુ તત્વ વધારેને વધારે દાખન કરતુ અને તેની પ્રગતિને નવો વેગ આપવો ખીને માત્ર પ્રે છે કે દિન્ના રાજ્યતત્તની જવાબદાર પદીએપર દિન્ના મનાનોને વમારે વધારે નીમના આ રિતરજા એવતા વૉર્મિસ યે ક્યુ હતુ કે " મુરો કે રાની રવન રતા જેરુ ખીનુ ઈ પા । અનુજન અને રાન મેળવવાનું

હાર નથી" નિરુપાસના મોહમાં રૂસાયેલા અધિકારીઓ આ વાચ્યને સમજીને રાખશે ખરા? ગભ્યગાસનમાં હિન્દના સત્તાને તત્વ વધારવાનું એક ઢારણું નામદાર રૉઈસજીએ એ આપ્યું કે તેમાંથી આપણે વારાસલાને માટે અનુભવી પુરપો મેળવી શકીશું અને જેઓ પેતાની દેન શુદ્ધિનો લાલ ધારાસલાને આપી રાકે તે આ વચનને હમે શકાની નગરે જોઈએ છીએ ઢારણું કે આખા હિન્દની મામણી એ છે કે પ્રજાની પમદગીથી ચુકાયેલા પ્રતિનિધીઓની જ ધારાસલામાં અતિ જાલમની હોની જોઈએ અને નહિ કે દાન જેમ છે તેમ અધિકારી વગની તેમ એ પણ ખરું નથી કે રાજ્યસામનના અનુભવનિના પ્રજાના પ્રતિનિધીઓએ ધારાસલામાં ઉપયોગી કામ કર્યું નથી ૨૧ જોખમે ૨૨ સર શીરોજીશાહ, અને ચંદનમોહન માલવીયા જેવા દેશભક્તોનું કાર્ય રાજ્યગાસનમાં ને પોં થયા અનુભવ મેળવના કયા સરકારી અધિકારી કહતાં બોલુ વ્યાપક-બોલુ કિમતી કે બોલુ કાર્યસાધક છે?

ત્રીજે માર્ગે ધારાસલાના બધાજ સમ્મનથી છે આ નિષે નામદાર રૉઈસજીએ શું કહ્યું જોઈએ તે કહ્યું નથી, પણ એટલે સતોષ આપણે લઈએ કે આ જો માર્ગોપર એવી વખતે પ્રયાણ કરવાનો તેમની અરમરે નિશ્ચય કયો છે આ નિષય પણ તેઓ નામદારે જો વિરોધ પ્રકાશ પાડ્યો હોતો તે જો લાભ થને પરંતુ એ નિષે ઈર્ષ પણુ દિશા સૂચન કર્યું નથી

રૉઈસજીએ ત્યાર પછી મુનીશન ખેડે શું કામ કર્યું હતું હિન્દના ન્દાના હુમર ઉઠે ગને પોપનાને માટે તેણે શું પડવા બર્પા દતા તથા બરિખમ તે કેવું કામ કરે એ નિષે લખાણથી નિવેચન કર્યું હતું હાનની લગભગ, માણસ, વસ્તુઓ નિર્ગેરી ગીતે મોકલાયા છે તે સમયે મુનીશન ખેડે કેવું કાર્ય કર્યું છે તે પણ જણાવ્યું હતું

મિત્રીસ ખીરાન્ટના સમ્મવમાં તેઓ નામદારે સર વીરીયમ વીન્સેન્ટે આપેના જાન્યને અનુમોહન આપી કહ્યું હતું કે મગમની સગરે તે પગલું ચાલી જ અનિચ્છાએ ભર્યું હતું આ પ્રગણુ હવે મધ થયું છે એટલે એમાં હમે કનાલ ઉમેરના માગતા નથી તથાપિ સરકારને જો એની ખાત્રી થને કે મિત્રીસ ખીરાન્ટ અને તેના મિત્રો શુદ્ધ સુધી ઉગા અને ખીન કાયદેસર લગતે ચનાનને તો તેઓને નગર-માથી મુક્ત કરવાની મદામની સરકારને લનામણુ કરને એની સગત જો નહિ ઉમેરી હોત તો સગરના આ દુગ્ધને બદેના પગનાની રોબામાં વૃદ્ધિ થતે પણ 'પ્રેસીડેન્ટ'ની આગવના વ્યાખાને અધિકારીઓને કમ આવે?

લાપપુના અતમા નામદાર રૉઈસજીએ હિન્દી સમાચારને લાગણી લઈ વિનતી કરી હતી તેઓએ હિન્દી સમાચારને તેઓના સમ્મદમાં વિશ્વાસ મૂકવાને લાગણીથી માગણી કરી હતી, અને અતમા કહ્યું હતું કે આપણે મિત્રો તરીકે એસીએ એક બીજા પરનો અવિશ્વાસ દહાડી નાખીએ અને જે ગમ્ભીર મહ્યદારી પ્રજો તપાસવાના છે તેના હિન્દુ હિત શામા છે અને હિન્દને ન્યાય શાથી મળને તેના વ્યાનદાગિ દષ્ટિનિદુથી તપાસીએ હિન્દ આ આમત્રણુ સ્વીકારે છે અને આશા ગમે છે કે નામદાર મૉટિયુ અને પવારે તે વખતે સાત વાતાનજી ઉત્પન્ન કરનાને માટે અગાધ મધા ગાજદારી રહીઓ તો હવે તરતમાં રૂટકારો કરો

નામના રૉલસિરૉયનું સાપેક્ષ આશાન્નક છે પ્રજામતના નિર્ણયના તેમા પાયા થોડા થણા પડ્યા છે પરંતુ જ્યાં સુધી ગાંધેની ડાંખા સક્રાંતિ ન થાય ત્યાં સુધી હિન્દી પોતાના પ્રયત્નો થાતુ જ ગમવાના છે ઇંગ્લિશ ક્રીડિન્ગ ઍમેલીયેશન જેવા બીજા બંને આપણા માર્ગમા પ્રતિગન્ધો નાખશે તેથી સ્થાવર ગ્રહેવાનું છે તે બૂનું નહિ જોડે આપણે નામના રૉલસિરૉયને જણાવવાનું છે કે સુધારાની યોજના એ સમગ્ર હિન્દી માત્રા છે

પાંડેલી સંઘીસ કમીશનની લક્ષમણો

વડીધારા સભામા લાનનામા આવેલા જે ઇંગ્લેન્ડે પ્રજાનું ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું છે તે પાંડેલી સંઘીસ કમીશને કરેલી બનામણને વગતા છે હિંદી સનાનેને હિંદી બહેર નોકરીમા દાખન થવાની અનુકૂળતાઓ મળે તથા તેમા વધારે સખ્વામા દાખન થઈ શકે તેના માર્ગો યોજવાની કમીશનને નિચાર કરવાનો કહેવામા આ થો હતો પરંતુ કમીશને એરી લનામણ કમી છે કે હિન્દી રાજ્યતનનું ક્રિગીસપણ બળની રાખવાને માટે હિન્દી સનદી નોકરીમા તથા પોનીસખાતામા અજેનેતુ પ્રધાનપણ રહેતું જોડે સનદી નોકરી બંધા અને હિન્દીમા એકી નખતે લેવાની જોઈએ તે સામે તેઓએ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો હતો સનદી પરીક્ષામા દાખન થવાની વય લાન ૨૨ થી ૨૪ વર્ષની છે તે ધટાડી તેઓએ ૧૭ થી ૧૬ ની કરી છે તથા બીજા એ- એની સરત ઉભેરી છે કે સનદી નોકરીમાટે પરીમા આપનાર ઉમેવારે યોગમા યોગ નહુ વપ ઇંગ્લાન્ડી કોઈ હાઈસ્કુલમા અભ્યાસ કર્યો હોવો જોઈએ તે ઉપરાંત બીજા બનામણ એની કરી છે કે સનદી નોકરીમા દાખન થવાનો માટે હિન્દીમા એક એનાયદી પરીક્ષા લેરી અને તેમા સનદી નોકરીમા જેટલી જગ્યાઓ હોન તેમાથી થોથો ભાગ હિન્દીમા પસાર થના વિદ્યાર્થીઓને માટે રાખવો આ આજે બનામણો વિરૂદ્ધ ઇંગ્લેન્ડ લાનરામા આન્યા હતા અને તે એક બીજાની સાથે એની રીતે તો નેડાયની છે કે તેનો આપણે સારેજ નિચાર કરી

પ્રથમ હિન્દી રાજ્યતનનું ક્રિગીસપણ બળની રાખવાને હિંદી સનદી નોકરી તથા પોનીસ ખાતામા અજેનેતુ પ્રધાનપણ જોઈએ તેનો વિચાર કરીએ અત્યારસુધી ૧૮૩૩ ના વર્ષથી જે ખરીતા બહાર પડ્યા છે તેમા તથા ૧૮૫૮ ના વર્ષમા મદ્રાસની પીઠદારીસામે જે અમરબીય રહેા બહાર પડ્યો હતો તેમા જાનિ ધર્મ કે રમતા બેઠો લીધે હિન્દી નોકરીના દાર બધ નહિ ગામા આનશે એવું સ્પષ્ટ થાદોમા જણા યુ છે સાચી લાન ત એજ નોકરીમા દાખન થવાનું દાર ગ્રહેશે પરંતુ કમીશને આ બધા ખરીના અને હંગેને કાગળના કટા સમાન ગળ્યા હોય એમ વાો છે અને હિન્દી નોકરીઓના પ્રશ્નમા એક બપર તત્વ દાખન ગાનાની બનામણ કરી છે કે સનદી નોકરી અને પોનીસ ખાતામા અજેનેતુ પ્રધાનપણ શા માટે હોતું જોઈએ? કમીશન જવાબ આપે છે કે હિન્દી રાજ્યતનનું ક્રિગીસપણ બળની રાખવાને માટે એ ક્રીટીનપણ તે શુ? હિંમન, ન્યાય દત્તા, વ્યવસ્થા, સ્વતંત્ર સ્વચ્છા માટે અનુરાગ, આદિ ગુણોમા જે ક્રિગીસપણનો સમાવેશ થતો હોય તો તે શુ હિન્દી

મતાનોમા નથી? પણ એ બ્રિટિશપણનો માવો ખ્યાન આપણને સર છે અને સર હોતોડના લાપણોમાથી મળી આવે છે બ્રિટિશપણ એટલે અંગ્રેજ વ્યાપારીઓએ અન જે ધન પાવડું કે અને પોતાના જે સ્વાર્થી ઉભા થ્યાં છે તે તેઓના લાભાર્થ જાળરી રાખનાની શક્તિ વગણુ કે સર છે હદે છે કે હમે જે ધન અહીંયા રોક્યુ કે તે જરાગર સચવાઈ રહેશે તથા હમારા વ્યાપારીઓના હિતને કઈ પણ નહિ નુકસાન થાય તે માટે ખાતરી જો તમે અંગ્રેજ નોકોલુ સનદી નોકરીમા અને પોલીસ ખાતામા વિગેય તરન નહિ રાખો ત્રો? સરવીવીયમ ખીન્નન્ટે પણ વધુ હણુ કે અંગ્રેજ વ્યાપારીઓએ બ્યારે આ દેશમા પોતાનુ ધન પાવડું ભારે એરી ખાતરી આપવામા આની હતી હમે દીનગીર છીએ કે આની વિવિધ અને હાનિદાર વધીનને સર વીવીયમ ખીન્નન્ટે ટેડા બાપ્થો હતો હમે તેને પુઠ્ઠુ આરી ખાતરી વ્યારે, કોણે અને કઈ સત્તાને આધારે આપી હતી? તુ હિન્દના તેરીસ કંગે માણસોના સ્વાર્થ અને *States* વરતા મુરી હગ અંગ્રેજ વ્યાપારીઓની *States* વધારે છે? આ દનીન સામે હિન્દના પ્રતિ નીવિઓએ બ્યાજખી પોવાર ઉગાઓ હતો

ખીજ નિમિત્ત દલીલ એરી લાવનામા આની હતી કે જો હિન્દના સત્તાનોનુ તરન સનદી નોકરીમા તથા પોલીસ ખાતામા વધે તો દેશમા જોઈએ તેટલી શાન્તિ નહિ રહેશે એમ કહેવામા આનુ હણુ કે જરમામા જો કઈ મદાસનિનાસી હિન્દુ અધિદાર પંપર આવે, અથવા પજમમા કોઇ મુખર્મિશે તેની પત્ની શોભાવે, તથા નોંધ વેરટર્ન પ્રોનીસમા જો કોઇ કાલણુ તેવા સ્થાનપર ખીરાજે તો તે તે જગાઓએ જોઈએ તેટલી શાન્તિ ન રહેશે અને લોકોમા ઘણો અસતોષ ફેલાશે! પોતાના દેશનાધવો કરતા હિન્દીઓ યુરોપીઓનો વધારે પસંદ હશે! આના ઉપર ટીકા કરવી નકામી છે ખરીવાત તો એ છે કે જે સત્તા અંગ્રેજો પોતે અત્યારે ભોગવે છે તે તેઓના હાથમાથી જતી ગેદની જોવાનુ તેઓ ઈચ્છના નથી આનુ “બ્રિટિશપણ” હમારે જોઈનુ નથી હમારે તો હમારા ગબ્બતવમા બ્રિટિશ પ્રજાનો લાક્ષણિક ગુણો આણવા છે અને તેને હિન્દી બનાવડુ કે પરનુ આ બનામણુની જ્ઞામેનો દશન સરકારે રીકાયા નહોતો

હિન્દમા ઇંગ્લંડમા સનદી નોકરીની પરીક્ષા એખી વખતે લેવાની જોઈએ એવો દશન મી માનનીયા ત્યાઆ હતા પણ સરકારની બહુમતીથી તે પણ ગદ મયો હતો ૧૮૬૩ મા આમની સભાએ તેની રીતની પરીક્ષા લેવાનો દશન પસાર કર્યા હતો બ્યારે ૧૬૧૭ મા કમીશને તેની પ્રિફ મત દશાઓ હતો! હિન્દી નોકરીઓની પરીક્ષા હિન્દમા જ લેવાની જોઈએ એજ પ્રથા ઇંગ્લંડની હોઈશે તેમાટે ૬૦૦૦ માર્ચનફર હમરો ડીપીયા અર્થાનિ જનાની હિંદીઓને શા માટે રૂજ પાડનામા આનની જોઈએ? આ પ્રથ વિષે અમરત હિન્દનો એજ અભિપ્રાય છે જતા પરીક્ષાના સનાનો જણાઈ જન તથા મુખની પરીક્ષા કેરી રીતે નઈ શકાય નથા આવી પરીક્ષા લેનામા આવે તો હિન્દી તરન નન્યગણસનમા નમારે દાખન થાય એરા ભયથી હિન્દને આ કુલેતી હ બહાવામા આનનો નથી! હાન હિન્ની સનદી નોકરીમા માત્ર ૧૦ ટકા

જેટલાજ હિન્દીઓ છે અને કાનથી જો એ પરીખા હિન્દમા લેવામાં આવે તોપણ ૩૦ વર્ષ સુધીતો અંગ્રેજોનું જ પ્રાધાન્યપાત્રું રહે તે છતાં એક બાલુ હિન્દના પ્રતિનિધિઓએ અને બીજી બાલુ બધા અંગ્રેજોએ મત આપ્યો હતો હિન્દ સમજવાનું છે કે અધિભારી વગ પોતાની સત્તા છેડના તૈયાર નથી વાણીમાં હોકાની વાતો ચાલુ, પણ કાર્યમાં તો પોતાની સત્તા જ જાળવી રખાય.

કાનચને એવી વખતે ઇંગ્લાન્ડ અને હિન્દમા પરીક્ષા લેવાની હિન્દની માગણી આખરે નજર સ્વીકારવામાં આવે તો કમીશને હિન્દમા જે એનાયદી પરીક્ષા લેવાનું સૂચ્યું છે તેમાં હિન્દીઓને સનદી નોકરીની જગ્યાના ચોથા ભાગને જ ને અડધો ભાગ મળવો જોઈએ એવી માગણી મી. માનનીવાએ કરી હતી હવે તો પરીક્ષાની આસી પદ્ધતીની નિરૂદ્ધ ડીએ તો પણ જો આખરે એવાયદી પરીક્ષા લેવાનું ફરે તો તો પરી નોકરીની સખ્યાનો અડધો ભાગ હિન્દને મળવો જોઈએ એ ખરેખર ન્યાયી માગણી છે પરંતુ તે પણ સરકારની બહુમતીથી ૨૦ થઈ હતી.

સનદી નોકરીની પરીક્ષામાં દાખલ થવાની વયના અમર્યાદમાં સર્વ બીરીયમ બીન્સ-ટે ધણો આશાજનક જનામ વાલ્યો હતો અને તે વિષે હિન્દી સત્તાનોના હિતો સપૂર્ણ રીતે જાણવાની ખાત્રી આપી હતી એજ આ ચર્ચામાં કઈ સતોષ લેવા જેવો સમય મળ્યો હતો બાકી તો સરકારે પોતાના વિચાર બાધ્યા નથી અને પ્રખના પ્રતિનિધીના ફગવો સ્વીકારી શકતી નથી એવી જ દરીનના પડધા સભળાતા હતા.

આ આખી ચર્ચા પરથી એટલું તો સ્પષ્ટ જણાય છે કે આપણે આપણી સડતો હથ્થ ધણી દિવામાં વેગથી ચલાવી છે.

વર્તમાન ચર્ચા.

લેખક — રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડધા, બી. એ. એચ. એન. બી.

૧. કોંગ્રેસના પ્રમુખ તનિકે મિસિસ બેસન્ટની પમદગી.

હિન્દના રાજકીય ઉદ્ધારના પવિત્ર સમા ભોમાં જેઓ કાઈ પણ રસ લેના હશે તેઓ કોંગ્રેસમાં રસ લેના હશે, અને જેઓ કોંગ્રેસમાં રસ લેતા હશે તેઓને કલકત્તામાં ભરાનાર કોંગ્રેસની રીમીશન કમિટીની બેઠક વખતે બનેલા રોચનીના બનાવોથી સોક અને ચિન્તા થયા વિના ભાગ્યે રહ્યા હશે એ રોચનીના બનાવો હવે તો વીસરી જવાના જ છે, એટલે એ વિષે અમ્હે કાઈ પણ કહેવા માગતા નથી. એટલું જ કહેવું બસ છે કે જેઓએ જ ને પરીજનું સમાધાન કરવામાં ભાગ લીધો હોય તેઓને જેટલો ધન્યવા અપાય તેટલો એાડો છે એ સમાધાનને અંગે રાય બેંકુડનાથ મેન રીસેપ્શન કમિટીના પ્રમુખશયે કાયમ રહેશે અને

નેરનોક હોમસ્ટુ પગક્રમ ૨ ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મિસિસ બેસન્ટ કોંગ્રેસના પ્રમુખરૂપે ચૂંટાશે આ સમાધાન બમને સરિગેષ મુલ્ય એટલા માટે લાગે છે કે જે કોઈ પણ પ્રસંગે પક્ષાપક્ષી દૂર કરી દેવો. એક જ અવાજ રણી ડગ્લાની વધારેમા વધારે જરૂર હોય તો તે આ પ્રમુખે હતી કે બ્યારે હિન્દી પ્રવાન મિ મોન્ટેગ્યુ હિન્દી ગણતંત્રીય સ્થિતિની જાતે તપાસ કરના આવે છે સમુદાય હિન્દીની સંસ્કૃતિ એટલી ચોક્કસ છે તેટલી જ વિભક્ત હિન્દીની નિષ્ફળતા પણ ચોક્કસ સમજાવી પોતાના રાષ્ટ્રીય સામ્યની તેમ જ માધનસામગ્રીની બાનબમા હિન્દીનાનોમા એકમત નથી એટલું જ નહિ પરંતુ પરસ્પર વિરોધ છે એવો સરકાર મિ મોન્ટેગ્યુના મન ઉપર પડ્યો હોત તો હિન્દને કેટલી ભયંકર હાનિ થાન એની નિષ્ફળતા કરતા પણ હિન્દીને પી કમ્પ્રા નિના ભાગ્યે રહેશે અંગ્રેજીમા કહેવત છે તે પ્રમાણે "All's well that ends well" અમને ખાતી છે કે મિસિસ બેસન્ટ એવા શાલા છે અને એટલા દિન્દી દિતેથી છે કે બની ગયેના બનાવો ઉપર તેઓ પડે નાખરે અને હિન્દને ત્હના કાયમાર્ગ ઉપર ચઢાવવા તરફ જ તેઓ નજર રાખે.

૨. મિ મહમદઅલી અને મિ ગૌકતઅલી

પરી ધારાસભામા નામદાર વૉર્સિસ્ટેય વૉર્સિસ્ટેય સમાધાનની વ્યાખ્યાન થયુ સ્વાસ્થી નજરકેદ ગયેના ઓપરેશનમાથી મોટા ભાગને પોતાની રાજનતા પાડી આપનામા આનંદે એની આવા સ્વાભાવિક રીતે હિન્દના સંવિભાગમા પ્રસરી હતી કેટલીક નિરાશાઓ પડી મિસિસ બેસન્ટ, મિ ઍરન્ડેલ અને મિ વાડીયાને નજરકેદમાથી છોડનામા આવ્યા સારે મિ મહમદઅલી અને મિ રૌકતઅલીને પણ છોડનામા આનંદે એમ ધારવામા આવ્યું હતું કમનસિમે એ ધારણા પાર પડી ગઈ નથી, એટલું જ નહિ, પરંતુ મિ રિન્નેન્ટે ઉનડુ કાર્ડ એવું કહ્યું છે કે જે મિ મહમદઅલી અને મિ રૌકતઅલી ઉપર મળીર આરોપપ્ર લેખાય મિ વિન્સેન્ટનું વહેતું એવું છે કે " મિ મહમદઅલી અને મિ રૌકતઅલી સામાન્યના શત્રુઓ તરફ દિનમેશ રાખે છે, આ તેથી સરકાર ત્હમને નજર કેદમાથી છોડી શકે તેમ નથી " આ મળીર આરોપ સાધાર હોય એવું સ્વીકારતા પૂરે સમગ્ર પૂગવાની અમને જરૂર લાગે છે, કારણ કે અમલદારોના વચનોને વેરામ્ય તરિકે અગ્રીકાર ન કરવાનું તેઓએ જ સીખ યુ છે " ક્રિનામને બીનવકાદાર થયા નિના સામાન્ય તરફ એટલી વકાદારી બતાવશે તેટલી જ બતાવીશ " એ શબ્દોમા મિ રિન્નેન્ટે દુશ્મનો તરફની વિશ્વમેશ જણાતી હશે તેની હિન્દીનાનોને જણાતી નથી ત્હમા એ મિ મહમદઅલી અને રૌકતઅલીની સ્વરીર માતાનો તથા મહમુદઅલીના રાગનો ખુનામો વામ્યા પડી તો મિ રિન્સેન્ટે મૂકેલા મળીર આરોપ પુરવાર કરવાની માગણી નધાગે જોરથી કરના જેની છે નામદાર વૉર્સિસ્ટેયે ઈન્જા દર્વારી છે કે મિ મોન્ટેગ્યુ આવે લાગે હિન્દમા શાન્તિ વ્યાપી રહેલી હોતી જોઈએ, જેથી મિ મોન્ટેગ્યુને ખરી સ્થિતિનો ખરા ખ્યાન આતી શકે અમદારે કહેતું જોઈએ કે બધા સુધી મિ મહમદઅલી અને મિ રૌકતઅલી પૂટ્યા નથી લા સુધી

વિદ્યનાનન્દી ગીતા ૩ ૪-૦-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

એ ઈન્દ્ર પૂરી ભાગ્યે પણ એવી અમને ભીતિ છે માટે નજરે દીઓને છોડી દેવાની સારા દેશની માગણીમાં અમને પણ અમદારો નમ્ર સર પૂરીએ જિજ્ઞે

૩. અંગ્રેજો—ઈન્ડિયનોનું અપર્યાયગ્રહિત.

હાલની નાતોને માટે એ એવી ક્રિયાદ વ્યાજબી રીતે કન્યામાં આવે છે કે કોઈ સાગ માણસને સુધાગના સત્કાર્ય માટે સતાનનાના પ્રસંગે મિનાય તેઓ ભાગ્યે એવી થાય છે, તેમ જ તેથી પણ વધારે વ્યાજબી રીતે અંગ્રેજો-ઈન્ડિયનોના સમન્વયમાં ક્રિયાદ કરવા જેવી છે કે હિન્દીઓ પોતાના વ્યાજબી હકોની જ્યારે જ્યારે માગણી કરે છે, ત્યારે ત્યારે હેમની રહામે પ્રતિનાદીઓ તરિકે ઉભા થયા મિના ભાગ્યે જ તેઓ રાજકીય બાબતોમાં રસ લે છે રાજકીય બાબતો તરફની હેમની બે ગરી જેમ મહેનાઈથી સમજાન તેમ છે તેમ હેમના હાલના ગોરખીરનું રહસ્ય પણ કોઈ ગૂં થી હેમના જ જલિખન્ધુઓ સત્તાવીરો હા એટલે હેમની સમજાડે માટે હિન્દીની નીજેરી કુમેરબજરીના બડાગ જેવી ભરપૂર હોય છે, એ તો માન દિન્દીઓની માગણીઓ તૃપ્ત કરવાની નાન દોન ત્યારે સગર ના જ બની જાય છે આની મિથિતિમાં અંગ્રેજો-ઈન્ડિયનો શુ કરના રાજકીય બાબતોમાં રસ લે ? હિન્દીની માગણીઓ વ્યાજબી છે કે ગેર-વ્યાજબી, હિન્દીઓ શુ માગે છે અને શુ નથી માગતા, હિન્દીઓ હેમના ગુતા સામ્રાજ્યનિયમમાં કોઈ રીતે કમ નથી એ મધુ બેનાની હેમનેથી દગ્ગા છે ? હિન્દી હોમરન માણ્યુ એટલે મિત્રારાની કમનખતી હિન્દી સામ્રાજ્યના અથ અગોના સમાન અવરાન્ય માગુ એટલે મિત્રારાના ભોગ આપનમાં જેનું અમદાર તેનું હિન્દીમાં અંગ્રેજો-ઈન્ડિયા મિસિસ એમન્ટના લખાણો બે સખત હોય તો અંગ્રેજો-ઈન્ડિયન પત્રોનાં લખાણો તો નરમ હને ઈન્ડિયન વખતે લો રિપતને અને હાલમાં મિ મોટોયુને આપનામાં આવેના મિશેષણો અંગ્રેજો-ઈન્ડિયને ગેભે તેરી સખતનાથી અનકૃત છે ! મામગી કોષની ગામગી પણ સચોટ ભાષામાં તો “ સાસુ ભાગે તે કોને અને વધુ ભાગે તે કોરા ” હિન્દીઓએ એટલી જ તપાસ રાખવાની છે કે અંગ્રેજો-ઈન્ડિયનોના શોરખકોર કરતા વધારે સચોટ તૈયારીઓ કરી મિ મોટોયુને ખરી હલિકતથી આપણે વાકેફ કરવા

તરતર મનો કાશુમા ગળી પહેરો ભરવાના ચળ ઉપર આવી ઉભો ગયો, આ તડાળી પલ્લ
ઝાઝીલા ન ગેમના કનાનની અંદર ગઈ

અધ્યા સમય થવા આ પો અને સુનતાને સ્વાગી મુલામ ઉપાસા આગા કરી જનાન-
ખાનાની શ્રીઓનું પગક્રમ જોઈ માલસાદને ધણો જ આનન્દ થયો હતો અને તેથી તે િ
અની રાત્રિએ પોતાની માનીની બેગમોના અને કેવીકે પસ ગીની શ્રીઓના મેહનમા બધી
તેમની મુલામન લીધી છેવટે તે બહાર પુરી ॥ મેહનમા આવી રત્નજનિ આવન
ઉપર મેમી મુસરીને મનાર ઉપર એક મે રતો વગાડી મળવાર ॥ ફરમા યુ આજે મુ રી મન
તેના કાષ્ઠમા ન હવુ પ્રમત્ત ન હવુ ધના મુનતાનના હુમ્મને માથે ચઢાવી સતાર વગા

અહીંકીનના જનાનખાનાની શ્રીઓ મનાવની માર મિ ૧૨ ૨૭ ઉ દરમની

પુરે લાગેલી શ્રી મનાવની બાજુ બચે મા મ માનુ જનામના મોર

કના લાગી પલ્લુ લગિયાન તે આસનની નીચેથી મોઝા ઉદ્ધાર આવી પૂમપથી આમ
તેમ નામવા લાગ્યો આ જોના જ મુનતાને પોતાનું ધનુષ્ય સજ્જ કરી એક નીંગ ફેંકી તે
ઉડેને માગી નાખ્યો આ પગક્રમથી મુનતાન નાઈ જઈ તે મુ રી આવગ પોતાના પા
કમની બાજો અને મુનિ કગવા લાગ્યો પગુ જેમજેમ મુનતાન પોતાના પરાક્રમને મોટું
મોટું રૂપ આપી રખાણ કરતો ગયો નેમતેમ મુ રીનું દસત નધનુ મનુ તે એને મુ રી કે
આખરે તે ખડખડ મોટેથી હમી પા પડી આ જોઈ મુનતાનના મનો સતાપ થયા
લાગ્યો અને તે જખસાણો પડી ગયો તેજે તેને દસસાનુ કાગળ પુગ્ગુ પલ્લ તે કારણુ તેને
જળાવવા જેવું ન હોનાથી મુસરી જાન ધાગ્યું કરી કાર્જ બોલી નહી પગનું મુનતાનનો

સ્વભાવ જાણનારીએ તેને ગમે તેમ સમજવી બીજે દિવસે હસવાનું કારણ જાણાવવાનું વચન આપ્યું સુનતાન આથી અને જિલ હદયે મેહનમાંથી નિઃાસ થયો

સુનતાનના કોષથી અને તેના કૂચરૂપમાંથી આ મુઠ્ઠી અઝાત ન હતી સુનતાને પોતાના વચન પ્રમાણે મલ નાન જણ્યા યા વચર છુટકા નથી તેથી તેના કોષરૂપી મોનના પડામાંથી બચવાનો કોષાય કોષના લાગી પરતુ પોતાના જીવનો મથાન કરના કરતા જેના માટે મનમાં પ્રેમ ઉપજા થયો છે તેનો પ્રાણ જાચારવા તેને વિશેષ કાળજી થઈ આથી તેણે હામીપાસે ખડીઓ કનમ મગાની એક પત્રિકા વખી તેના પર મ્હોર કરી વિશ્વાસુ બોળને તે વીર સિપાઈને હાથોહાથ આપના કહ્યું બોળને પોતાના કામ માટે ગાના થયો એટલે મુઠ્ઠીનું મન કંઈક સ્વસ્થ થયું

મેવાડાધિપતિ મહારાજા હરનારભાઈ દરબારમાં

મહારાજા આશ્રયની યાચના કરે છે

(૨)

શુદ્ધિવચનજૂલ મહારાજા હમીર દરબારમાં બેસી પ્રગળે ન્યાય આપના હતા તે દિવસનું સર્વ કામ સમાપ્ત થના દરબાર બરખાસ્ત કરાતી તૈયારી થતી હતી ત્યાં એક રતના રોકડાના અનાજની ખીંક નહીં રાખતા એક મોગન સિપાઈ એકદમ મહારાજાના સિદ્ધાન્તપામે આવી સવામ કરી બોલ્યો —

“મહારાજા ! એક મોગન આપનો આનંદ માગના આનંદો છુ ધણી રાજા મહારાજા પામે હું ગયો હતો પણ તેમનામાંથી માર્ગ મને આશ્રય આપવા કહ્યું થયા નહીં, ત્યારે હું આપની

જગ્યા અને જગત ૨ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

પાસે આ યો હુ મ્હે કોઈ પણ જાતનો ચુન્હો કયો નથી, કોઈનો વિશ્વાસવાન કયો નથી, નિમમ્દગમ નથી તો આપ આપના ચરણ પાસે મને આશ્રય આપો ?”

રાણાએ બારીકાઈથી તે મોચનના મ્હેગ તરફ જોયું અને તેને વિરે કોઈ પણ જાતની વધારે યુગ્મરજ ન વસ્તા, તેમજ મનીની સનહ પણ ન લેતા તેણે એકદમ ઉત્તર આપ્યો કે, ‘હમીર તને આશ્રય આપ્યો છે તુ મને તે દોષ અને તને મને તેનો લાય હાય તો તેમથી બચાવવાનું જોખમ હમીર પોતાને માથે લે કે બોન, હવે તુ મણુ છે ને શા માટે આ આશ્રયની તને જરૂર પડી છે ?’

મહારાજાનું આવું આશ્ચર્યની રચન સાબળી આ મોચન સિપાહીના હાથમાં હવે આ યો અને તેણે પોતાની સર હમીર મહારાજાને નિવેદન કરી અમારા સિમ્ત રાજકને

મુન્નાના મહારાજાને અન્નાકહીનનો ત દેશો કહેછે મહારાજા તેન
ધિમ્મગી જવારમાંથી આવી જના કમભાવે છે

જણાવવાની જરૂર રહેતી નથી કે પ્રથમ જણા વાગ્યાએ જે સૈનિક અગાઉદ્વાનનો પોહોગમીર સિપાઈ હતો તેજ આ મોચન સિપાઈ મહમદશાહ હતો આ ગિપાઈને તેનાપર મોહ પામેતી મુદ્દગીએ મોચનેના પદમાં મતોનન મુનનાનના રાજ્યમાંથી નીકળી જવાની મુચના થોરી હતી આ મુદ્દગી મુમરી હતી ને મુનનાનના બદિરાસમાં અન્નાવાસ સપડાઈ પડી હતી પોતાના મનથી વરેના પોતાના પ્રાણેશ્વર પોતાની વિનિતિપ્રમાણે મુનનાનના રાજ્યની મ્દગ દોમકુશળ નીકળી ગયા છે એ સમાચાર જ્યારે ખાત્રએ મુ રીને આપ્યા ત્યારે તેના હર્ષનો પાર રહ્યો નહી

હમીર કહાણીઓ ભા ૧, ૨ દરેકના રૂ ૦-૮-૦ એન. એમ પ્રિંસીપી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પાત્રી દમરના હુમ્મ આપ્યો ઉસડી રીતે મુવનારો પોતાની ગમનીની તલેગમા બતાવી નવી,
પણ મુઠ્ઠ પરી જરાના બનારો અપમુન્ન ચમક આ રખતે પાછા રી ખીન કોઈમાન
મુઠ્ઠ નીળી મારી કરીનુ એમ પેલાનો ઉદ્દેશ જણાયો

મુવનારને પાઠો કના લેઈ દમીરના લેકો ખરેખર અન્યાદ થયો

(૬)

મુવનાર અધાડીન ખીનક દમીરની સાથે નાઈ કયા રમઝ પાઠો ફર્યો ખરો પણ તે પોતાના
મનમા કોઈપણ પ્રમદે વે નેરાનો પક્ષ મનાવ કયા રિતા પાઠો ફર્યો નલોલો લે કે દમીરનું મન્ય
મુવનારના નન્ય કના નલુ જ રી દનુ તો પણ અઢાડીને દમીરના બસામાન્ય પગક્રમ અને
અપુર આતનની ખાત્રી હતી તેથી દમીરના ધના ઠાઈ પણ જાણીને પોતાના મન
નમા લેરાતો તેલો દના કયો આ પછી મેલાગણિપતિ ઉપર દનો દગલો એવી મુવનારને

મેલાગણિપતિ વિ/ચ સેનાસવિ મનુની નીશાનો કે ફાવતો મિત્ર તરફ આવે છે
મિત્રામા રાખીને તે રાત્રી નીશાન જેથી બેસ કરેલો પુરાગતને મન્યાનિયે
ધીર મિત્રને પોતાનું મિત્ર મળે છે

મનમા પોતાના રી નેમમાલે તેને એ રખેલું પણ મળી આ મો દમીરના દરમા
મા એ નુમન કડી અગર દનો આ સરારે નિમ-દમીરપણુ કવાથી મદારાણાએ
તેનો આગરમા નિરસ્કા આ દનો તે મમથથી મદારાણા સાથે લે મખવાનુ તેલો બરી
રાખ્યું આ તેનો નાન કરાની ઈજા તો થઈ આ પ્રમદ પોતાની રાખી ઈજા પુરી
કરાને પોતે છે એમ પારી ગુમન આ નાઉદીન પાસે ગયો અને દમીરની સર ખામીઓ
તેલો તેને કી બતાવી આ સાથળી મુવનાર બ પ્રમદ થયો અને તેલો રલુમણને પોતાનો
ત્યા રાખી પોતાના વામમા થઈ નિમ્ય મન્યા પછી તે મોટી બક્ષિસ અને જમીર

દયાગમનો અઢાઝ દેદ ર ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“ આ રજપુત બચ્ચો જાગ્ર સત્સાથે લડતા પોતાની માતૃભૂમિ અને વડીલોના નામનો જયપોકાર કરી આ જ ભૂમિપર પોતાનો દેહ પાડશે

પોતાનો જમણો હાથ, પોતાનો ઝવજન દેરત અને મુખ્ય સરદાર જાગ્રના મહોમાથી આ હિદ્દાર સાલળી જે સન્તોષ અને સમાધાન મહારાણાને થયા તે સખ્દથી વણું કળ્યા ગયમ નથી

(૫)

૫ઠી હમીરે મુદ્દની સર્પ તૈયારી કરી પ્રથમ દેવના દયન આ અને પોતાને યજ્ઞ મળે તે માટે મેનાડના રાજકુળ દેવતાની પ્રાથના કરી ૫ઠી પોતાની માતાજી અન્નારાણીનું દક્ષન કરી પોતાનું મગ્તન તેના ચરણપર મુખી આવીનાંદ લીધો તે ૫ઠી રણવાસમા જઈ સર્પને સાલવન કરી વૈય આપી પોતાના સરદારમણમા દાખવ યથો વખતે જો મુદ્દમા પરાખર થાય તો રાણીસાથે સર્પ સ્ત્રીઓએ જોહર કરવું એવું પોતાની માતાને તથા સર્પ ગણીઓને પણ કહી રાખ્યું આની સર્પ વગરથી કરી ચુકી કાઢેના વીરોને સાથે લઈ જકાને માટે કિલ્લામાથી મહારાણો મેદાને પડ્યો

આ મુદ્દમા હમીરે પોતાના પરાક્રમની હદ કરી અને તેના બીજા સરદારો તથા સૈનિકો પોતાના પ્રાણની દગ્ગર કષા વિના વીરતાથી લડ્યા આ મુદ્દ સાત દિવસ આપુ અદનાહિદ્દતની દોષ પણ ધણી બહાદુરીથી લડી પણ આખરે હમીરને વિજય મળ્યો મહારાણાના બરબરે મોમલોના નિશાન તથા બીજા ધણા અસલાખનો કમળો લઈ મોમન સૈન્યને નસાડી મુક્યું

આ વિજયથી મહારાણાનું સૈન્ય અત્યાનન્દમા આવી બેહોશ જેવું બન્યું અને દુશ્મનના નિધાનો ફક્કાવતું રણુબોર તરફ વાજતું ગાજતું પાકું ફર્યું

આ વખતે કિલ્લામા, રણુવાસમા સર્પજણુ લડાઈના પરિણામની રાહ જોતા મેમ હતા, અને મહારાણાની સેના મોમન સેના કરતા ધણી જ કમી હોવાથી વિજય માટે આ લોકોનું મન સશયયુક્ત થયું હતું, તેથી સત્રના નિશાન ફક્કાવતું મિત્રા તરફ આવતું સૈન્ય જોઈ તે સૈન્ય વિજયી શત્રુ જ હશે એમ તેઓને ભ્રમિત થઈ આ દેખાવાથી તેઓની ધીરજ જતી રહી અને “સર્પ ખેત ખવાસ” એમ તેઓને લાગ્યું અને જોહર કરીને પોતાની આખર બચાવનાનો નિશ્ચય કરી ખ કેવી ચિતા તરત જ સળગાવી સર્પએ પોતાનો પ્રાણ અગ્નિને સમર્પણ કર્યો

હુક વખતમા હમીર અને બીજા વિજયગ્રોધ સાથે કિલ્લામા દાખન થયા તે વખતે ઠેકાણે ઠેકાણે મળજેલો અગ્નિ મદ મદ બળતો હતો

આ દેખાન જોઈ ગર હમીરનું અત કરણ ખિન્ન થયું, તેનું ધૈર્ય જતું રહ્યું અને પોતે નિરક્ત થયો પોતાના પુત્રનો રાજ્યાભિષેક કરી પોતાના શિરને સરરને અર્પી તે ગયમા સિધા યો,

* માસિકમોર જન ઉપરથી અનુવાદ

[આ રમણીય એનિકાસિક વાતામા આપેલા ચિત્રો ચિત્રકાર સત્રના લુના ચિત્રો ઉપરથી લીધેલા છે]

ફેશનક્રિ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ નિપાવી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કૉલેજીઅન.

(આયુ વાર્તા.)

લેખ —૨૧ બોગીન્દ્રના રતનલાલ દિવેદિઆ, બી એ

(અનુસધાન ૫૪ પૃષ્ઠ થી)

પ્રગ્લુ ૧૩ મુ

બોટ-ગેમ

નના જમાનામાં જેમને આપણા હિંદુ-આર્ય પુત્રકોમાં નર્ણવેના નદિ કે, ઈંધા મિનારે આવેલા, દસ હજાર વિદ્યાર્થીઓની ઉપર દેખરેખ રાખના કુનપતિવી ચાનતા ગુરુ કુનો-પીરનો, અનુભવ નથી શાદીપત્નીસહીને સા શ્રીકૃષ્ણ અને સુદામાજી ગહેતા અને નીચે જઈ તરવાની, પાણીમાં કનાકોને કનાકો સુધી કુનખ માગવાની, ઝાણ વહેતુ અને લામી મજબ તરે છે તેની ધરન મારતા એના દૃષ્ટાન્તો સાબાળ્યા નથી તેઓને રિનાયતની પદ્ધતિથી ચાનતી મૃદુલ કૉનેજમા પીમ્તીક, રેસ-અગર કૃત્રિમ કે કુલ્ગતી તનાવ-નર્મિની નવમ્યા થતા બોટીંગ દાખર વરવામાં આવે તો એકદમ ગાડા થયા તેમ એમ લાગણી થઈ જાય છે અને દેલીપદ્ધતિને તેવબોટી નાખે છે નેશનન કૉલેજના વ્યવસ્થાપકોએ આ વાત ધરામાં ગળી હતી અને બોટીંગ જેવી આનન્ડ-ઉત્સાહ અને તદુરન્ની બચનારી કસગત વિદ્યાર્થીઓને મળે એટલા માટે કૃત્રિમ ઝરણા અને નદિના વેગમય પ્રવાહની નવમ્યા કરી હતી અને આ નાન જેવી નવમ્યા અતી સુર હતી, એની અદગતુ પાણી સ્વચ્છ-ધસ્તુ જતુ અને તેની-બન્ને બાજુ સુર જસોની ધડા હતી પાણીમાં હમ-માઝીઓ અને અનેક જન્યર પ્રાણીઓ ક્રીડા ગતા અને સાથે સાથે એકાદ બે મળે કમળ ઉભા હતા કે આગળ પાઠગના ગામ ના લોક પશુ મનાગ સાજ અને બેગી બેગડી દુરને લાન્તિ આપતા હતા બેચાગ માગીઓ જેઓ આ ઝરણાને-લનાવને સ્વચ્છ ગમતા તે એક બહુ જ નાનું હોલુક ગમી માઠી પડવા, અંતે નામાં રેપા ન ઉતે તે સાફ કમના નારવાગ ત્યા હતા અને બોટીંગને દિવે તે વિદ્યાર્થીઓના આનન્દ અને ધમાચમ્ડીને રીધે ત્યા મેળા જેડુ જ થઈ રહેતુ

પ્રિસપાનના સકુનથી વિદ્યાર્થીઓના મનની સ્થિતિ અવ્યથ થઈ હતી હતાજ પાડવાની અને કૉનેજમા ન જવાની, વાત હાપે અને બોટ આગળ લઈ જવાની મોનીટરીટરની મનાદ લેવી કે કાપડો દાઢમા લઈ ટેડ વિદ્યાર્થિની કાગી મવાની મિતે જામત સાજના હવમાન-જના દેગ પામે નખી કરવાની હતી ત્હેને બીજે જ વિમે અગાઉથી નક્કી થયા પ્રમાણે કૉનેજ વિદ્યાર્થીઓમાં બોટીંગ ગસની વાત થઈ હતી બોટીંગ રેમની મનાદ જાય એમ કેટલાને લાગતા શુ જતુ એ નક્કી કરી બોટીંગ-ગમેબીજે દિવે દ નાજ વોરે સમથે દરાવો અમનમા મના એવો નિશય થયો

મંજના ત્રણ વાગ્યાથી આજ “કોલેજ કનાવ” ઉપર માણસોની મીઠી શરૂ થઈ હતી બોર્ડિંગ જેસ પામેના ગમગાઓમાંથી છોકરાઓ, જતા આવતા લોકો, અને નવરા શ્રદ્ધે આવી બેસે હતા અને કોલેજના ચોપડીઓના કીડા, ખડાગથી ઉત્સાહી લાગતા પણ નિરત્સાહી, નાનપણથી ગમનમનમાં વખત કાઢવો એ જીવન બગાડના જેવું છે એવું માન્ય છે હવેમાં ફેસનું હતું એના, આ કાંઈ કાવ્ય—એવુંના આનંદપુર્ણ આવેના ભાવનામય જીવનગાળાની અભિસાધાઓના ગળ્યા ગાણ્યા વિદ્યાર્થીઓ શિનાય લગભગ તમામ વિદ્યાર્થીઓ કનાવ ઉપર હાજર હતા આ બોટ રેસમાં પ્રથમ ઉતરનાની હતી એટલી જ પહોળી કનાવ હતી બોટ તૈયાર હતી કનાવ પામે ઉભા રહેના અને રેસમાં લાગ બેનારાના હૃદય ધડકતા હતા ઓફેસરો વિદ્યાર્થીઓનો ઉભય, ઉત્સાહ અને અધીર્ગમ જેવો હસતા હતા અને કપારે ‘સીગ્નલ’ થાય અને રેસ શરૂ થાય એ જ સર્વના મગજમાં અમ્મ નિચાર હતો બોટરેસનાના વિદ્યાર્થીઓએ ધોળા બાસતા જેના ખમીસ ને સુન્દર જેકેટ પહેલી હતા જેમના ધડીધાળની સાકળીઓ અજકતી હતી, બોટના આટના જેમથી ફેગનામાં વાધો ન આવે માટે ખમીસ અડધા ઉઘા અડધા હતા, અને ગોરા કાળા, લાનસુરખ તન્દુરસ્તીદર્શક હાથના રનાયુઓ જેનારને આ બોર્ડિંગ કનાવ પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરતા હતા હમણા સીગ્નલ થશે હમણા આટના અને બોટ આનરો, અસ્પર્શના પ્રકારમાં વિદ્યુત વેગે પાણીમાંથી એક એક કમા વીસનાર નીલગતા બીના નાલુક આટવા પ્રકારની બહાર જેનારની આખ ઉપર મીનેકાની શીમના લાઈટની અસર કરશે ‘સાનો ફરતમ જીતને ! જીત્યા જીત્યા હવે ! કાચલાઈતે શું કનાના હતા, કોનર, કહે, નેકટાઈમિંગ એમનું ગયું પેલો ‘પાર્લિસ કાય’ તાતીયો પ્રધાન આગળ જશે જે જે સાના ચટાપીખાઉએ ચોટની છની મૂકી છે ને માથામાં લીંણુ તેવ નાખ્યું છે તે કેવું ચળકે છે ! અરે નહીં કે ઉજગાન જાય એમ નથી—કારીયાસાડી છે બપ એમ નથી ‘ઉજગાનનો દરવાર,’ ચીલા પાનની પની તમાકુમાં જ રહેશે વાળીયો કેટો પાછો દેખાય, મેડીઝ આગળ હસીને જેનામાં જ જરો ! ચઢુ જીતે તો ! ચઢુલાઈ ! એ ગુજરાતી લાઈસામ જીતે તો પછી ગુજરાતને અભિમાન થાય” આમ વિદ્યાર્થીનગમાં વાતો ચાનતો હતો એડ બે અને ત્રણ સીગ્નલ અપાઈ અને બોર્ડિંગ રેસ તરફ ચર્ચ બોટની સાથે જ સધળાના મન-આખો હૃદય દોડતા હતા ધડીકમાં આ બોટ તો ધડીકમાં આ બોટ આગળ જશે એમ થતું હતું રેસ કરનારનાને તો શરીરનું લાન જ નહોતું ઉંકેરાયેના હૃદય-ઉછળની છાતી આટના ફેગના ઝડપથી ફરતા હાથ ઉઘા નીચા થતા તરીર પણ ધડીલર ભુદો જ દેખાવ આપતા હતા બોટો ચાલીને પવનવેગે ઉડી પલા અરે ! આ શું ? ઘણે દૂર એક માઝીમારનું દોડકું માઝીની પકડના ફરતું હતું માઝીએ જળી નાખી દોરડાનતે બે બાલુ બે હેઝાસાથે તે બાધી હતી માઝીઓને ખબર નહી ખબર તો એટલી જ કે રોજના માફ બોર્ડિંગ જગે પણ આટલે દૂર નહિ આવે વિદ્યાર્થીઓ-તમાશગીર-રેસનાળા એ બાલુએ પહોંચ્યાં હોડાને જેઈ જીમ પાડી, ‘હે માઝી ! હે છીયા ! આહ ઉમન જશ્દી’ આલુ ખગેડ ! સાથા, અથાપે માઝી પડવા

નીચેનો છે તોડી નાંખો એની જગાં અને હોડખ ફેંટી દો, એમ થના માણ્યુ વિદ્યાર્થીઓના હ ૫
એવા આવેગમય હોય છે કે એમના આવેગમા જરા વિન આ યુ કે મગજ ફરી જાય છે
ધડી પડી પગ્તાય પણ તે વખત એમના રહામા થયુ એ વાદરોને નિસરાળી આપના જેવું
છે રેસ બગડો ને મગજ જગે એ જ વિચાર સર્વના હત્યમા થયો રૂતમ પારસીભાઈથી
-દેવાયુ નરી ' હે છીનના ! ખમે. આધુ " અજ્ઞાન લોકો-માગીઓ-કેળી વગેરે મગીર
મગજત દોર છે અને તેવુ ભારે કામ કરી શકે છે નિમકદનાન અને વિશ્વાસપાત્ર બનીશકે છે પણ
ધારીવાર એમને અને અ.ને અને સમયસૂચ.તાને બાગાઉનુ અન્તર દોષ છે તેમજ એ આના
ગભરાટને વખતે-એક ને બંને એકબાંની પૂજનાર હોય ત્યારે અને તેમજ પણ જેમને આ
મિચારા શહેરી-સુધરેના-માતર લો. ધારે છે એમની તરફથી રાજમા પ્રથ પ પરા કનામા
આવે છે ત્યારે તો એમના ભોગ જ લાગે છે પિરાહની વગસી જ ચર્ચાભય છે છીમા અને
બીજા માગીઓ સાલજુ નહી કે ગભગઈ ગયા કે કેનાનનો વાંક હતો પણ વરરાજ બોટો અહીં
સુધી આનતી નહી એટલે એમણે તો એમ જ માની લીધુ કે આ બધા ડોકા નવાં બૂમો
પાટે છે અને ધણી નાર પોતાને બનાવતા તે છીમાથી અજ્ઞાનુ ન હોતુ ઉજ્જનાન લાનખીનો
થઈ ગયો-રૂતમની-અદુની-પ્રધાનની બોટ આગળ જગે ને હંદાગીશ-હાર-હાગને અતે મરુ
રીનો વિચાર થના જ ઉજ્જનાન ખજળગી ઉથો, ' ચુ. રૂતમ ! મારો સાનાને ! કાપી
નાખ જગી-દેક હોડીને-નાખ એને જ કનાનમા એટલે પીડપતે' દોડીઓ ઉભી રતી અને
ઉજ્જનાન-રૂતમ-અદુએ ડીમાની જગી પકડી, ચપ્પા કાઢ્યા-એટનામા કનાને કનાને
દોડના વિદ્યાર્થીઓના ટેળામાથી શાન્તિવાને અને વીનાધરે બહાર ડેણીયુ ક્યું ને છીમાને વધુ
"અ યા છીમા ! તને અકક નથી ! આટના માલમો ભેગા થયા છે તે બધીયે નહિ કે રેસ
હરો ડોનેજનો અનુભવી થઈ બૂ થો આન જલદી કર હુ બીજા બોટો આવશે તો આમની
મગજ બોવાનીશ લઈ લે તારો ગનાલો "

"લાઈસાહેબ ! મને એ લાગ જ નહી વા.સુધી તમારી મોટ આનતી નથી એટલે અત્રે
આટલે આપે આ યા લાઈસાહેબ ! પટાનાગીએ સનારે વાત કરી હત તો અમે નજ ન નાખત
તમે હો તો ધડીકમા ચઈ નઈએ પણ લુઓને પેના-મણે અમે મનીષ જ નથી તેમ ગાળે
દેના આન્યા ને મારના"-એટનામા તો C.જનાય અને અદુના ચપ્પા જગીના દોરડા ઉપ આન્યા
અને ચપ્પાની આવે તેમની હાથ પણ આનતી હતી "હરામખોર ! ગણે થના આવે છે ! ન
દેખ્યા આ લાઈ માઉ બ્રાહ્મણ કે લાઈખાઉ ધોતીવાતસ સાના જાગના એ ગાઉથી બૂમો પાડીયે
છીએ પણ આપો ખસતો દેનાનની માફ- સાલજતો જ નથી અમારી રેસની મગજ બોવ
ડાી" રૂતમ તો છીમા પાસે ગયા ને બોવાયા-ચાવિના ખગીમ ઉનુ વરી મ્હો ઉપર તમા-
ઓ જ મારો. છીમે માગી હતો-મજ્જૂત હતો-એક હાથ લોખડની કોશ જેવો હતો જતો
જડખન હતો-લુવાનીનું લોહી હતુ-એવા માલુમો સાધાજુ રીતે શહેરીઓથી-માસ્તર લોકથી-
તેમાએ ડોનેજનો પ્રમા ખાતો એટલે વિદ્યાર્થીઓથી મ્હીતા રહે છે પણ જ્યારે આવા જડ-

ભગતો ગુરુએ થાય છે ત્યારે જલો આગના લખામાં એ મિયાગથી બાનાયુ તો નહીં પણ મિમગ
ગમે. અનમને આવો જોઈ પામે ઉભેલા ઉગ્રનાને ગગચીથી પકડ્યો અને ખૂન દયમયા પો.
ઉગ્રનાનો લેહીની ઉપરી થતે અગ્ર સ્થેની ચાગડી ફાગી લેહી નીચી પડે એમ થયું
છીબાએ ઉગ્રનાનો ઉપાડી જનામ કુમોટયો-અતમજ ઉગ્રનાની મદે આના
તેને બીજા ફાણીનો ધક્કો માર્યો અને 'રૂપાના-નિરોગી અને અગવેગી' પણ
પનગ પેદા ઉડી જાય એવા રસ્તમજ બોટમા મગડયા, ત્યાં ચદુભાઈએ છીયાની ભમર ઉપર
એક શુભો માર્યો છીમો જાય એમ ન દોતો છીયાની પહેલથી ઉપર રૂપાનું શુદ્ધ દંતુ તે તેને અનરે
તાથે ચદુભાઈને માર્યું ને ચદુભાઈએ પાંજ દળી કપાળે તાથદીયો આ ધાધળ શણવાગમાખની
રસગસને ફેલાવે નહીં આ જાળુએથી વિદ્યાર્થીઓ, પ્રદેશ, પટવાના-નેહિ દોગી
આના કોઈ પાણીમા પડ્યા, તો કોઈ હોડાની છીનારે ખેચના લાવા-વિદ્યાર્થીના પડા પડ્યા
અટાકા છીયાની મદે દોષા તો કેટલાક છીયાનો ત્યાં ને ત્યાં પુરા રચના અગતથી આના ત્યારે
કેટલાને તોશનમા આન આનો ઉગ્રનાનજો અતમજ ગમેતો શીમગ છીયાને કીડ
ઉનાયો-ચદુભાઈ તો જલો માતેના આદ માદક ફરતા હતા કેટલાક લગઈ પતાવનાનાં ઈરાથી
પણ ધમમગ્યા આની જલો અને પગ સાજી ન્યાય આવવો નીક ધારી શુ થયુ શુ થયુ પડ્યા
લાખ્યા ઉગ્રનાન પાણીમાથી નિકળ્યા અને બોટ ઉપર ચાયા-આધાવગમા કોઈએ એમની દરગ
ગળી ન હોતી પણ એમને વાગના, પડવા-ઘડાઈ-ગેસની મત્તક ગઈ તે બધા કરતા લેહીક મને
બીના અને આના કપડામા જોગે તો દસસે, એ જ રીદર મોટી હતી અને આ બધું સાગા
ચેના માગીને લીધે એ મિયાર થતા જ દોડીમાથી ચાકુ લીધું ને છીયાના ખમા ઉપર હાથ
ઉભો કરી કરી ધા કરના જાય છે ત્યાં પાળથી ટાઈએ હાથ પકડ્યો-અપ્પુનું જુદાની લીધું-ઉગ્ર-
લાન 'મને અટકાવનાર કોણ' કરી પાછળ જુએ છે તો શાન્તિનાને ઉભેનો જોયો, અને એણે
ધાર્યું કે એ જ વેરમા વેર વધુ અને ખડક કોણ છે-અપ્પુ કોણે જુદા યુ એની તપાસ ક્યા વિના
જ સાસુની રીસ વડુ ઉપર કરી શાન્તિવાના મટે ઉપર બડુ જ જોરથી લપગક મારી અને એક
લપગક પુરી થાય ત્યાં બીજા આની, શાન્તિ પાછો પડ્યો અને નગગો નગગો એ સ્વરક્ષણ માટે
સામે થવા આવ્યો એટલામા તો ગીરદી વધી-બધા જેમ આવે તેમ બોતવા પકડી પકડીને
આવાસો સઈ જવા લાખ્યા જેમ જેમ શાન્ત કરવા મથતો તેમ તેમ રસ્તમ ચદુ અને ઉગ્ર
લાખમા જોર આવવું આ 'સાના છીયાને પેની લેહી શાન્તિને પુરી કરીયે' કરી એમની તરફ
ધક્કા મુખી કરી નહાસવા ક્રિયા માગતા હતા

રુદ્ર-કોનેજમા પોનાના સમયના મોટા થવા પછી તટસ્થ રીતે મિયાર કરતા જણાશે
કે આના ધાધન રહેશગી અને તોશન વખતે શાન મગગ-તહમા ચે વિદ્યાર્થીઓના હોવા જ
જોઈએ એમ માનનાર વિદ્યાર્થીઓના માનમશાસ્ત્રથી અગ્રાત હોવા જોઈએ, તેમાએ વિદ્યાર્થીઓ
તો વિષ્ણુપાન ન્યાય તે વખતે આપી ને જ નહીં એ વખતે એમને દગાવના સિદ્ધા
ની કે એમના મગગમા ભરાયેલી વમરી પછી ખરી હોવા બોગી હોવા તેને સત્તાને અગ્રે

છ છીના ઉપયોગ ૧ ૧-૦-૦ એન એમ પ્રિયામી એન્ડ કંપની મુગાઈ

કવ ના પ્રાન ન જીવો એ લાલ કરતા નુશાન વધારે કુટે છે, એમ અનુભવી શિક્ષક અને પ્રૌદ્સરો સમજી ગયા હતા અને લીનાર અનુભવાને-મોડા આવેલાને હકીમત કરેલા તમા પા વાતનો મુદ્દો લોડ-નિઘાર્થીઓ સમજ્યા હતા એ એટલો જ હતો કે—“છીયાએ વચમાં આવી ગેમ બાડી-નિઘાર્થીઓને માર્યા” આટલો મુદ્દો જસ હતો ‘અમે નિઘાર્થીઓ-ડોને-વનો-તેમની સામે યમાર દુનિયામાં ટાણ છે? એ તો એ જ દુગે એ જીમાને બોમ બેગો ઉપાડો એને અને નાખો કેનામાં! અખાસ્ત પુરી થતા પહેલાં તો માહાવત નિઘાર્થીઓ ઉપર રાખેના-એઓની જમી પાડી પડી એમના મ્હો આગળ મુખી દોષ તો અમે આના માથા થયા હતા તેમ જલ્લા નિના ગદે જ નહીં તે નિઘાર્થીઓ દુઃખોરાના ટોળાની માફક દો દો ધડામ્હો કરતા છીયા તરફ દોષ પછુ જવારે સામે માણુમ મહમ હો! માલો દામ છે ત્યારે એનામાથે અતૂન જગ આવે છે-’ માઝ તરીકે ઉપાડી ખમે ગો નહીં ત્યાં મૂરી પમધુ નહીં ભરે એમ હમ્મો માણુમો વચ્ચે કરી શકાય છે જીમો ચમધો નહીં લીનાર-શાન્તિ અને બીજાકેન વચમાં પડ્યા શુ છે એ માલગી વાત પ્રીન્મીપાન સહેમના હાથમાં મૂકના કહ્યું, એટલામાં એકાદ મે પ્રૌદ્સરો અને રેમીડેન્સીના મુખી-ટેન્ડેટ આવ્યા, અને ટોળામાં મળા થયો પ્રૌદ્સરો મળી ચલેરે કરી નજરે જ પ્રેશમાં જ બૂમ પાડી—

“Silence Gentlemen if you please, for a moment” આજ અનાની પદ્ધતિ અને ચહેરો જોતા જ નિઘાર્થીઓ મુગ્ધ થઈ ગયા પ્રૌદ્સર છી પાપામે ગા ‘મેના ખમા ઉપર હાથ મૂકો અને કહ્યું મોન! ત્રી હમી ત બની?’ છીમો કુજનો હતો-ટોલ ફરતા હતા “માન-સાહેબ! મને ખમ નહીં કે આજ કોનેની રેમ કરો અમે જાગ નાખી હતી ને અમને ગાળો દોની ને અમારા દો ના જાપી નાખ્યા—” છીમો પુક કરે તે પહેલાં જ કુજનાન માનુ મારી મ્હો નીમ્મી આ યો અને પ્રૌદ્સરની કમરમાં શાન્તિથી-વિવે નીકળીથી જોનડુ જોઈએ એનુ બાન જ ન રાખતા ફક્કી ઉઠ્યો “ભુક છે હરામખોર અમે તેને ખમરાનુ કહ્યું પછુ ખમો જ નહીં-સાના-પોનીસો મોપી જ મડીના મામાની હવેનીમાં મોનાનુ-માગ લાન પોનીસમાં—”

“અને મારી નાખના પેસા તમારા લાપાસેથી ન લઈ તો મારા બાપના સમ! ” આમ બો વચ્ચે તત્કાલ આવી ને પ્રૌદ્સરે બન્નેને સુપ કરા “લગઈ શક થઈ તે વખતે માન હતુ? ખરી હમી ત કોણ જાણે છે ”

લીનાર આગળ આવ્યો ‘હા, છી! તું જાણુ છુ-આદેમ અમે એને આના ખસના વીરેથી મુ તે ખમનો-હતો પછુ એટલામાં આમલે મીજાજ કરો? બીચારની જાગ નાખી નાખી ’

“બા સાહેબ! જાગ એ તો અમારા રોટનો કાન મારે છે-રા ખામે શુ? જાગ બનાવના ટેટડુ વીને છે તે તમો જાગતર લોખને કયાથી ખમર? ” અમે ગરીબ માણુમ

નુજ્ઞાન પામીયે-મારે ખાઈએ અને પાઠ તમે હમારા ઉપર ધસી આવો જવો, તમારાથી થાય તે કર્યે કેદમાયે સરકાર ખાના તો આપશે ને! ”

ઉગ્રનાથ ચઢ્યા “સાના ધીરથી કહ્યું તોયે ખર્યો તો નહીં! કેણે તારી જાળ તોડી છે? તારે તોડી લાગ્યો હોઈ ”

“સાહેબ! જુઠો છું કે એ જોડું હોય તો જુઓ એના મજનામાંથી મારી જાડ કાપેની છે તેનો દુરડો દેખાય!”

“ઉગ્રનાથ! ઉદ્ધારક ન જાઓ-હાથે કરી તમારો કેસ તમે ખરાબ કરો છો.”

“કેસ ખરાબ કરો છો કરતાં આન્યા! મી લીનાધરા! ચપ હું ગઈ તમારો લેડી શાન્તિ લાન જેવો નથી લેહો! બન્યા! તને પણ જોઈ લઈશ મારા ઉપર હુમલો Assault માટે હું કરીવાદ માડીશ.”

ચુનાન આ પા, ‘સાહેબ-જીનો તો ચા પો ને તમે કાઈ જ કરતા નથી ખરી નાત કાતી? હવે આ બધાને પુઝો.”

“ગુ પૂછે! મને તો ગ્રીમાનો બહુ વાજ જણાવો નથી અને લીનાધર અને શાન્તિ તમારી નિહાલ સાક્ષી આપે છે તમાગ તરફથી કાઈ કરનાર નથી.” ઉગ્રનાથના હૃદયમાં બગનામા ઘી લોખાચુ-શુ! સાહેબ! આ બે જણાના કહેરા ઉપર વિશ્વાસ! તમને હુમાગ ઉપર વેગ જ છે.”

‘ઉગ્રનાથ ખા જનોઈની સોગન! તું ગાળો ન હોતી દીધી-એનું દોર તું હવે અને રૂબરૂ ને લોપુ વાપ્યું?”

“પણ મહે જ્યું ને શા માટે તે એકદમ ન ખર્યો?”

“શાન્તિ! આપશે જીવાને કહ્યું કે તરન જ જાળ વીટના ન હોવો જતો?”

“ખરૂ છે ગ્રીમા એમ અણુસમજુ ન રેનો.”

હીર છે ઉગ્રનાથ! રૂતમજી, ચુ તમો પ્રીન્સીપાલ સાહેબ ટુટમણા એનાવરો માટે રૂમમાં જ રહેવો! આજ તમારે કાઈ જનાવુ નથી ‘Gentlemen go to your places Now no race to-day’ ઓર થયો ૧ નિઘાઈએના ટોળા આજના ઐતિહાસિક યુદ્ધના College Canal” મુઠની વાન કરતા નિખરાયા શાન્તિએ જતા જતા જીવાના હોડગના હાથમાં ફપીઓ મૂક્યો રૂતમજી-ઉગ્રનાથ ને ચુદો મિજાજ એમના હાથમાં નહોતો લડનાળ-પડે પેના સર્વુવર રંગેર માટે પ્રેક્ષકો અને પ્રીન્સીપાલને હુમારા ઉપર જ બહેમ છે અને પેના શાન્તિએ લાન લલવા છે એમને મળીને આપણને હેગન કરના છે ને આ બહાનુ જડ્યુ છે એટલે આપશે સાચા જીએ તો પણ પ્રીન્સીપાલ સાહેબ માનશે નહીં ને તિશ્તા કરશે એ જ વાતો કરતા-કરો-Rusticate કરે તો તમે સાથે જ જડુ એમ વિચાર કરતા ચા પા અને કનાસમાં બહાઈ કૌલેજમાં-કૌલેજની-રેસીડેન્સીમાં-કૌલેજના ટમ્પાઉન્ડમાં શાન્તિ દેનાઈ

શુભ પ્રસંગ

નસીબદારોને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રમતોમાં
માનવીઓની મરે ચીત્તે માથે એકાદ મનહર અને
ટકાવ પશ્ચિમ અગત્યની જગ્યા ગેરે છે. તે પા
મુખ્યત્વે કરીને હિંદુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમાર
માનીતુ પશ્ચિમ

ઈનામ

રૂા ૧૦૦,

એટો મોહિનીની
પુણ્યો ચાં દીપ્ત
સ્ત્રી થાં એમ મા
ખીત કરી આપના ને
ઉપતુ ઈનામ અપ
વામાં આરમે

એટો મોહિની.

ઘણા ખર્ચ કરું એ મા
નજ પડે છે.

એટો મોહિનીના માન ચાં જ દીપ્ત રૂમાયમાં નાખનાથી
તમેને અને તમારી આસપાસનાઓને ચાં દીપ્ત મુધી મનોહર પુણ્યો
આપે છે તેથી જ તે તમાર અને તમારા મિત્ર મળતુ માનીતુ છે.

મિમત રૂા ૨, આ ૧૨ તથા આના આર

રો ખી ની ચા હેર એઈલ.

જો તમે ખજાર હેર એઈલ વાપરતા અવધતા હો તે મોખીનીયા
હેર એઈલનો નમુનો મફત મગાની તપાસી જુઓ અને પછી
તમે જ તેના નખાલ કરજો.

(જ ધા આનાની મીઠી ખીડાથી નમુનો મફત)

કીમત બાઈલી ૧ નો રૂા. ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

લુમ્બા મગીદ—મુબાઈ

બોસ સ્ટોવ.

ઘાસલોથી બને, પણ નામ નહીં, મેસ નહીં અનાજ નહીં, કમળો નહીં, પરમ કમરો ન પર, ધાસ્તી નહીં અને એ બાળક પણ ચલાવી નકે. એક-બે ત્રણ ચાર-ને પાચ બરનના આવે છે. એ ચૂલો જડ જોડ જગો. આજે હજારો કુટુંબો તે ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે, અને ઘરનું મુખ વનારી મકાયા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો વાપરી તમારા મુખ, સગવડ, કુન્સ અને શાંતિ વધારો.

એલ. રૉય સંપત,

ન્યૂ કિવન્સ રોડ-મુબાઈ

તા. કં.

અમુરે ત્યા સાડીની મુદર ખીનો, તથા કિચા પલંગો
વગેરે મળે છે.

હિન્દુ અને પાન્ની ભાઈઓના તહેવારો માટે ખામ નવો માલ
આની રહેલો છે.

મન પસંદ, દિવસે બેઘરી ગલી ગલી રહે, પાતાની જાતને પશુ ધન્ય-
વાદ આપના અને શાખાસ કહેવાનરા મન ધર્મ આને એવું કરવું હોય,
જો કનસર કરી મોઘવાળીના મમવમા મારો માવ વાપરી તમારી
ખરી મહેનતના પૈસા બચાવવા હોય તો મુખ્યાની બાણીતી

તાજભાઈની કંપની

શોધો બહુ જ હિંચી જાતના, અપ ૮-૩૨ અને ૨૫૩ મુન્દર બૂટ તથા
મુજ તમને ત્યા જ મળશે. બધે ફરગો અને લોગો પણ

તાજભાઈનાં બૂટ શુઝ

લોતા તમે ત્યા જ જાઉં આપગો, સાહેબ

કાફૂર્ડ મારકીટના બરાબર સામે

બાગીઆ મેન્ગન્સમાં

પેલી ગોળ ગોકેસવાળી લગ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે.

—મુખર્જી—

જાની, મહોટી, જાહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૧. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી —

૨. હનનલાલ હુરિલાલ વેદ્યા —

મરચતીયન્દ્ર ભા ૧ થી ૪	૮-૦	કાન્ધારી (ચિત્રો સાથે)	૨-૧
ત્રીનારતી હનનલાલ	૦ ૧૨	એન્ડ આપુરું વસ્ત્ર	૦-
પાંચમો અનરેલ	૧-૪	કાન્ધારી અનુસરણ	૦-
મોદમદા (૬૫)	૧-૦	સાન્નિધ્ય મનાવરના પદા	૦-
Marriage Forms under		મનોરજન વાનાંદિ	૦-
Ancient Hindu Law	0-12	૩. ગણપતરામ અનુપરામ મનાડી	
Classical Poets of Guja			
rat (1916 Edn)	0-6	જનમહેનત (સેન્ડેલેપતુ ગુજરાતી	
પ્રો. કાન્તિલાલ વેદ્યા —		બાધાન્તર)	૩-
૪ ગોવર્ધનરામનુ ગ્રામચરિત્ર	૧-૦	દિવ્યાપગના દેવોની વાતો	૩-
		૨૧. હિમતલાલ અંબાગિઆ —	

૨૨. પ્રો. મણિલાલ નમ્બુઆર્ —

માળત્રિયાસ	૧-૦	કવિતા પ્રવેશ	૧-
યુવાનમિહ	૨-૦	દાન્યમાનુષ	૧-
ધાગિત્ર	૧-૦	મધુમિન્દુ	૦-
હૃદયન ગદ્યાવનિ	૫-૦	કિન્ડગ્રાઉન સાન્નિધ્ય ૭ લેખો	૦-

૨૩. મણિલાલ છબાગમ લાહ —

મહાવીની રાણી (સાન મુદર ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	૨૧. લગુભાઈ ફતેહચંદ કારભારી —	
મુદ્રા જહેન	૦ ૦૨	અ શ્રેણ-ગુજરાતી પોકેટ ડીક્શનરી	૧-
ગુજરાતની જુની વાતાઓ (ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	ગુજરાતી-અ શ્રેણ	૧-
દયુગજ વૈદ્યાનુ અને ચ દયગદ્યાવી	૧-૮	અ શ્રેણ ગુજરાતી ડીક્શનરી	૧-
રતિસુ દરી	૧-૮	ટ્રેડક્રૂટ રાજસ્તાન (બે ભાગમાં)	૫-૦
મનિમતા સતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	૨૧. લોગીન્દ્રરાવ દીવેદીઆ —	
પ્રતિમા નાટક	૧-૦	આસીમટ્ટ કવેન્ટર	૧-૨
ગુજરી, મુગાની ગદ્યાવી	૧-૪	નવગી બાન્ધા	૦-૪
		અલિન્ટ દોસ્તોવ્સ્કીની વાતો	૦-૪
		ઉપાકાન્ત	૧-૮
		મેદિની	૧-૭
		સોપીસીટર	૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુક્સેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સિપલ રીટ, મુબાઈ, નં. ૨.

પ્રકરણ ૧૪ મુ

નવસાનુ ડાખડ

"If a new and grand idea appears on the mental horizon, it creates fear in the camp of those that cling to the old systems and accepted forms"
—Paracelsus

નવસાનુ ડાખડ આકાશમાં જે સ્વાસ્થ્ય-કાળુ વાળું ક્રમમુદ્ધરુ તે હું વિખ ગણુ ન હોયુ વાળુ કાળુ ને કાળુ જ થઈ જતુ હુ અતિ પુણ્ય-નસા વગ્સી પડીથી ચાલિ દેનારને કે પૂ મા ધસડી જને તે કી શકતુ ન હોયુ દેડ અને સક્રિય ની અનેક અવાઓ નેનાઈ હતી ત્યાં બોટ રેખના બનાવે બગતામાં થી હોયુ વિદ્યાર્થીઓએ મનનુ સમનોનપણ બોયુ હુ પ્રીત્તીપાનને મમન આપે હોતો પોતાની સત્તા જતી હોય, વિદ્યા થોઓ ઉદન-ગિનનુ અપમાન કરના તાપ્યા અને સત્તાધારીઓ અને સત્તાધારીઓ પડી વિદ્યા પ્રીત્તીપાન હોય, જે ઉપ ગમ્ય કરના હોય, મીય અને આજોના મનિક હોય કે આપાગી ગેગીયા હોય પછુ સત્તા મળતા એમ જ મમને છે કે હાય નીચેના માણુએને અમિત હોયુ જ ન જઈએ મીયા કે આપે આ જ કહેતુ એમની પ્રિયારો સામગી જ ની એમને આપ હોય જ ની દેડ મનુચને ખીમને હુદત ન થાય એમ પોતાનું અનિચ્છાન ય ખીનનાનો હડ છે એ સુન સત્તાધારી પોતાને અગે જ કમને છે તેમએ વિદ્યાર્થીઓને નગમા માનવતામ્-સુદિવામ્-ઈનિદામ ગિખરતા મદાન પુરોના બતાવોના દાખના આપે પમ એ જ નિચાયઓ નમાનથી પપુ ક્રિયા કરે તો પપુ એઈ હોય નાનાનો તો આ માને નુભાએ પમિમના પવને અને અજાનના પરિણામે અપુન કુદમના આપ હુદનો, મદમા ન મળતા હોવાથી વિદ્યાર્થીઓ પછુ અવન-અતા અને અવન નામા સમજતા નથી હિનો અંતે ઉપરી ઓડે મોગ કરતા અમારામાં અન ઓડી નથી અમારુ માનવુ જ ને મે એક મમને છે બોડુ માન અપમાન મમન સામા થાય છે અને જગતમાં એમનો પક્ષ અમના પપુ મે છે નવન નવેજના પ્રીત્તીપાન અને વિદ્યાર્થીઓની આ પ્રિયતિ હતી ગામમાં રાતો આવી હતી નુમરોપગેમાં બનો પલતી મળી ની । આવતી લોથમાં-મમાપમાં જમગી ઉપરી આવી હતી સમજવા અલુસમ ત્યા જેમતેમ ઉગાર લવાથી વાન વધી પડી હતી નેનાઈ કોને જોડી ખાનગી સત્તા પપુ આમ કરે તો પડી ખીજ સરકારી કોને તો કો જને-આપણે એક માણુ ગણપીખાનાના અમુલ્યે ચારે ડીમા ગીચે તે માપને ખાનગી નગ્યાઓ ન ચનારી ખીચે ખીજ દેલમાં વિદ્યાર્થીઓને જવા આનનાની હુ મને અમામાં દાગરી ન અપાય, રનાસેવક ન ચનાય, અમારા દેલની ઉત્તિના ગમમાં અમો બાગ લેતા અમાવે, અમે શેટ્ટીકન-દેશપ્રત્યેના હાય કરવા જુદન કપારે ગાળીયુ

પ્રકરણ ૧૪ મું

વચ્ચાનુ ઝાંખડું

"If a new and grand idea appears on the mental horizon, it creates fear in the camp of those that cling to the old systems and accepted forms"
—Paracelsus

નૌનવ કૌટુંબિક આકાશમાં જે નવાઓ-દાગુ વાળા ઝાંખડું હતું તે હજી મિથ રાખી ન હોતું તા જી દાગુ ને દાગુ જ ચર્ચા જતું હતું અતિ પુર્વગવરસાદ વગર પડીથી રાત્રિ ફેનાયે કે પૂરમાં ધસડી જાયે તે કહી શકાયું ન હોતું કે અને સહુની બંને ક અર-વાઓ ફેનાઈ હતી ત્યાં બોલ રેસના બનાવે બગીચામાં થી હોયું વિદ્યાર્થીઓએ મનનું સમતોરપણ બોલું હતું પ્રીતીપાનને મમન આનો હતો પોતાની સત્તા જતી હોય, વિદ્યા થોમો ઉદ્ધત-વર્ગનું અપમાન કરના વાળા અને સત્તાધારીઓ અન્ધ સત્તાધારીઓ પડી મિલન પ્રીતીપાન હોય, રંગ ઉપર ગભ્ય કરના હોય, મીઠ અને ખાખો માત્રિક હોય કે વાપાની ગેરિયા હોય પણ સત્તા મળતા એમ જ મમને છે કે હાથ નીચેના માણસોને બંધીત હોય જ ન જઈએ મીયા કે આદે આ જ કરેલું એમની ફિયાદો આજીવી જ નહીં એમને અગર હોય નહીં કરે મનુષ્યને બીજાને હરદત ન થાય એમ પોતાનું બંધીતના અન્ધ પ્રીતીપાનો હલ છે એ સૂત્ર મત્તાધારી પોતાને અંગે જ મૂને છે તેમાં એ વિદ્યાર્થીઓને રંગમાં માનનશાસ્ત્ર-શુદ્ધિશાસ્ત્ર-ઈતિહાસ શિષ્યવ્રતા મટાન પુરોના બનાવોના ફાખના આપે પા એ જ વિદ્યાર્થીઓ નરમાસથી પણ ફિયા કરે તો પણ જોઈ રહે મનાનો તોગ આ આદે દુબાએ પ્રથિમના પડે અને અસાનના પરિણામે અધુન દુઃખના સા અદા ન પડતા દોરાથી આઓ ધન-કુદરત-અંગ-ભાગના અને જૂના ધાર્મિક દુષ્ટનો, ગુહમાં ન મળતા હોવાથી વિદ્યાર્થીઓ પણ મનનના અને મર, નામાં મમજના નથી મિત્ર અને ઉપરી ઓ મોગ કરના અમાગમાં અ ન ઓડી નથી અમાર માનનું જ નેડે એ મમને છે ખોટ માન અપમાન સમજ સામા થાય છે અને જગતમાં એમનો પણ અંચના પલ મમે છે નંદનન દાનેજના પ્રીતીપાન અને વિદ્યાર્થીઓની આ મિથિ હતી ગામમાં રાતો રાત્રી હતી ન્યુમપેરેમાં બંને પડતી મળતી ની આવતી લોગમાં-મ માપમાં જમરી ઉઠેલી ચાની હતી સમજ્યા અલુમજ્યા જેમતેમ ઉઠાગ દા-સથી વાન વધી પડી હતી નંદનન દોને જોની ખાનગી સગ્યા પણ આમ કરે તો પડી બીજી સરદારી દોને જ તો એ જ ને-આપણે એક બાલુ રંગવણીખાતાના સમુદાય માટે ટીકા કરીયે ને આપણે ખાનગી સગ્યાઓ ન ચનાની રાખીયે બીજા દેશમાં વિદ્યાર્થીઓને જવા આવવાની મર નેર સભામાં હાજરી ન અપાય, રસસેન ન થાય, અમારા દેશની ઉત્તિના ડામમાં મનને બાગ વેના અટકાવે, અમે શેરી-ગર-દેશમલેના જાન કરવાનું કપન કનાર ગાળીયું

જાહાની, મહોદી, જાહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૧. ગાયર્ધનનગ્ર ત્રિપાઠી:—

૨૧. છનનલાલ હરિવાલ વગ્યા.—

	આ		૨૨
સરસ્વતીચંદ્ર ભા ૧ થી ૪	૮-૦	સદગરી (ચિત્રો સાથે)	૨-
વીનાયકી છનનકના	૦ ૧૨	એક અપુત્ર વ્રત	૦
ધારામનો અમરેશ	૧-૮	કાઠિન્ય અનુગ્રહ	૧ ૦
એકમુક્ત (લાંચ)	૧-૦	મચિત મનાસરના પત્તા	૦
Marriage Forms under		મનોરજન ચાર્તાદિ	૦
Ancient Hindu Law	0-12	૨૧. ગાપુતગમ અનુપગમ ત્રનાડી	
Classical Poets of Guja-			
rat (1916 Edn)	0-6	જનમહેન (સે રૂહે પતુ ગુજરાતી	૧
મો. કાન્તિલાલ વગ્યા —		ભાષાન્તર)	૩
		હરિઆપના દેશોની વાતો	૨

૨૧ ગોવિન્દનગમનુ છનનચંદ્રિ

૧-૦

૨૧. હિમતલાલ અંગરિઆ —

૨૨. પ્રો. અણિલાલ નભુભાઈ —

બાળવિવાસ	૧-૦	વનિતા પ્રવેશ	૧
શુનામસિદ્ધ	૨-૦	સંપ્રમાણુષ	૧ ૧
ચાગિત્ર	૧-૦	મધુમિન્દુ	૦
સુન્દર ગદ્યાનિ	૫-૦	કિન્નરગાન મનમની છ લેખો	૦

૨૧. અણિલાલ છાનામ ભટ્ટ —

જાતીની ગણી (જ્ઞાન મુદ્ર ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	૨૧. ભગુભાઈ જોશી ૬ કાન્તિલાલ	૧
નુદર બહેન	૦ ૦૦	અંગ્રેજ-ગુજરાતી પોકેટ ડિક્શનરી	૧
ગુજરાતની જુની વાર્તાઓ (ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	ગુજરાતી-અંગ્રેજ	૧
પૃથુરાજ ચૌહાણ અંબેદકર ૧૫	૧-૮	ગ્રામ અંગ્રેજ ગુજરાતી ડિક્શનરી	૦
વતિસુદરી	૧-૮	ટોલ્કીન ગામત્તાન (બે ભાગમાં)	૫
વનિતના મનિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	૨૧. ભોળીન્દરાન દીવેદીઆ. —	
પ્રતિમા નાટક	૧-૦	આસીસ્ટન્ટ કલેક્ટર	૧
૨૧. ગુમાની ગેહાણી	૧-૪	નવગ્રામી બારીકો	૦
		કલિન્દ દોઈદોઈની વાતો	૦
		ઉપાકાન્ત	૧
		મોહિની	૧
		સોનીમીટર	૦-૧

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

પ્રશ્ન ૧૪ મુ

વગસાદનુ આપદ

"If a new and grand idea appears on the mental horizon, it creates fear in the camp of those that cling to the old systems and accepted forms"
—Paracelsus

નૌનવ કોનેજના આશયમા જે વાચકોકુ-કાગુ વાળ ઝંખમણ હતુ તે હજી વિષય રાષ્ટ્ર ન હોતુ તારીખ ડાહુ ને કાગુ જ થઈ જતુ હતુ અતિ પુષ્કળ વરસાદ વરસી પડીથી તારીખ કેનાનને કે પૂરમા ઘસડી જશે તેની ચમતુ ન હોતુ દેડ અને સમૃદ્ધિની અનેક અલગ-અલગો ફેનાઈ હતી ત્યાં બોટ રેમતા બનાવે બગીચામા ઘી હોમ્યુ વિદ્યાર્થીઓએ મનનુ સમતોનપણ ખોલુ હતુ પ્રીન્સીપાલને મમન આપો હતો પોતાની સત્તા જતી હોય, વિદ્યાર્થીઓ ઉદ્ધન-રિનુ અપમાન કરના વાગ્યા અને સત્તાવારીઓ અન્ધ સત્તાધારીઓ પછી વિદ્યાનુ પ્રીન્સીપાલ હોય, ફેજ Cપ ગમ્ય કરના હોય, મીન અમે આપોના માનિક દોષ કે ત્યાંપાડી મેળીયા દોષ પણ સત્તા મળતા એમ જ સમજે છે કે હાથ નીચેના માણસોને અમિત્ય તોલુ જ ન જાણે મીયા કે ચાપે ચા જ રહેલુ એમની ફરિયાદો સાભળવી જ નહીં એમને આનંદ દોષ નહીં નેડ મનુષ્યને બીજાને દગદગ ન થાય એમ પોતાનુ નિર્નયનગમ્ય ખીન-સતો કર છે એ સૂત્ર સત્તાધારી પોતાને અમે જ કહ્યું છે તેમાએ વિદ્યાર્થીઓને વગમા માનનગમ્ય-શુદ્ધિસામ-ઈનિદામ સિખરતા મહાન પુરોહી બનાવેના ત્યાંપના આપે પણ એ જ વિદ્યાર્થીઓ નગમાનથી પણ ફરિયાદ કરે તો ત્યાંપ કોઈ દેશે નાનો તો આ સાથે દુભાગે પરિમના પવને અને અસાનના પરિણામે સમુદ્ધત કુદળના સાલ નગમા ન પડના હોવાથી ત્યાંપે ધર્મ-કુદુઅગ્રેમ-અમિત્યના અને જૂના ધાર્મિક વ્યવસ્થા, મુદના ન મળના હોવાથી વિદ્યાર્થીઓ પણ અવનવતા અને અવનવતામા સમજતા નથી તરિને અને ઉપરી ઓ કે મોગ કરના અમાસમા અમદન ઓડી નથી અમાઈ માનુ જ ને મે એનુ સમજે છે ખોડુ માન અપમાન સમજ સામા થાય છે અને જગતમા એમો પણ મનના પણ મને છે નૌનવ કોનેજના પ્રીન્સીપાલ અને વિદ્યાર્થીઓની આ અમિતિ હતી મામમા તોના પાની રતી ન્યુઅપેગેમા મને પતની મખન દીન ચાવતી લોગમા-માનાપમા જમરી Cપે તારીખ આની હતી સમજમા અલગમગ્યા જેમતેમ Cદગાર દાવાથી વાત વધી પડી હતી નૌનવ કોનેજ જેવી ખાનગી સમ્યા પણ જામ કરે તો પડી બીજી સરકારી કોનેજ નો દર જ ને-આપો એક બાલુ અગવળીખાતાના અમુધરો માટે દીડા કરીયે ને આપો ખાનગી નગ્યાઓ ન ચાતાની ડાગે બીજા દેવમા વિદ્યાર્થીઓને જવા આનવાની દુ, મદુગ મનામા દાવરી ન અપાય, રસમેરક ન થાય, અમારા દેની ઉત્તરિના ગમમા મમને ભાગ લેના અટ વિ, અમે સહેડીગા-દેશપ્રત્યેના વાઈ કરવાનુ જીવન ગારે ગાળીયુ

જાહનગી, મહોટી, જાહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૨. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી —

૨૧. જનલાલ હરિલાલ પડ્યા —

૧૨૨૧૩૫૪ ભા ૧ થી ૪	૮-૦	જાદુગરી (ચિત્રો સાથે)	૨-૧૨
ભીમવતી જનનકા	૦-૨૨	એન્ડ અપરેલ લેસ	૦-૨
યાનમનો અક્ષરો	૧-૮	કોર્કરિટુ અનુગ્રહ	૦-૮
તેલમુદ્રા (૮૫)	૧-૦	સમિત મનાકરના પત્રો	૦-૮
Marriage Forms under		મનોરજન વાનાંરિ	૦-૮
Ancient Hindu Law	૦-૧૨	૨૧. ગણપતરામ અનુપરામ ત્રિપાઠી —	
Classical Poets of Gnja-		જનમહેનત (સેલફેપનુ ગુજરાતી	
rat (૧૯૧૬ Edn)	૦-૬	ભાષાન્તર)	૩-૦
પ્રો. કાન્તિલાલ પડ્યા —		દરિઆપરના દેગોતી વાતો	૩-૦
૧ ગોવર્ધનરામનુ જનનચરિત્ર	૧-૦	૨૨. હિમતલાલ અંબાજિઆ —	
૨૩. પ્રો. મણિલાલ નબુલાઈ —		નિતા પ્રવેશ	૧-૦
શાળવિદ્યાસ	૧-૦	ગાંધીમાણવ	૧-૮
આશ્વમિહ	૩-૦	મધુબિન્દુ	૦-૪
શરિત	૧-૦	કિન્ડરગાર્ટન સમન્ધી છ લેખો	૦-૮
૩ ગન ગદ્યાનિ	૫-૦	૨૪. ભગુભાઈ કૃતેહયદ કારભારી —	
૨૫. મણિલાલ જાનરામ લાટ —		અગ્રેજ-ગુજરાતી પૌકેટ ડિક્શનરી	૧-૮
મશેની રાણી (માન મુદર ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	ગુજરાતી-અગ્રેજ	૧-૮
૩૦ જ્ઞેન	૦ ૦૨	ગ્રાં અગ્રેજ ગુજરાતી ડિક્શનરી	૦-૧૨
ગુજરાતી જુની વાર્તાઓ(ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	ટેક્સ્ટ ગજસ્તાન (જે ભાષામાં)	૫-૦
ધુરાજ ચૌહાણ અને ચંદ્રાર ભી	૧-૮	૨૬. લોગીન્દ્રરામ દીવેદીઆ —	
તિસુ દરી	૧-૮	આસીગટ્ટ કોન્ટર	૧-૪
તિનતા સતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	નવરંગી બાનકો	૦-૪
મનિમા નાટક	૧-૦	કલિન્ડ ટૉર્સ્ટોપની વાતો	૦-૪
૧૭૨, મુનિમની ગેઝેટી	૧-૪	ઉપાકાન્ત	૧-૮
		મોદિની	૧-૦
		મોલીસીટર	૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકસેલર્સ એન્ડ પ્રિન્ટીંગ, ૧

પ્રિ.એસ ૨૮૭ મેળાઈ નં. ૨

પ્રકરણ ૧૪ નું

વચ્ચાદ્યુ સંપદ

'If a new and grand idea appears on the mental horizon, it creates fear in the camp of those that cling to the old systems and accepted forms
—Paracelsus

નૌનન કૌલેજના આ લેખ જે નાનાઓ-૧૭ વા મ ક્રમનું હતું તે હજી સિખ ગયું ન હોય વા જો ૧૭ ને કાણ જ થઈ જતું હતું અતિ પુષ્કળ વરસાદ નગરી પછીથી રાત્રિ નૌનને કે પૂરમા ધસડી જ્યો તે કહી શકાયું ન હોય તેડ અને સમુદાયની અંતર અલ વાળો ફેનાઈ હતી ત્યાં જોય રેમના બનાવે બગીચામાં ઘી હોયુ વિદ્યાર્થીઓએ મનન મમતાનપણુ જોયુ હતું શ્રી મીપાનને મમન આ પો હતો પોતાની સત્તા જતી હોય, વિદ્યા યજ્ઞો ઉદ્ધત-સંવિનુ અપમાન જતા લાગ્યા અને સત્તાધારીઓ અન્ધ મનાધારીઓ પછી ત્રિહાન શ્રી-મીપાન હોય, જે ઉપ ગત્ય ના હોય, મીન અને આલોના માનિક હોય કે વ્યાપારી ગેરીયા હોય પણ મના મગીતા એમ જ અમને છે કે હાથ નીચેના માથુમેને અભિવ હોયુ જ ન જઈએ મીયા કે ચા-ચા જ મેનુ એમની ફરિયાદો આભારી જ હતી એમને અગત્ય હોય / નથી દર-મનુએને બીજને દરદર ન થાય એમ પોતાનું અભિમાનન્ય ખીનવસાનો દ છે એ સૂચ મનાધારી પોતાને અગે જ મને છે તેમાએ વિદ્યાર્થીઓને વગમા માનમતાજી શુદ્ધિગામ-ઈન્દિહામ સિખનતા મહાન પુરોના બનાવોના ગણના આપે પા એ જ વિદ્યાર્થીઓ નમાગથી પણ ફરિયાદ રે તો પણ જોઈ મે મનાનો તો- આ માવે બુલાએ યમિમના પવને અને અનાનના પરિણામે અચુકત દુઃખના સા! અનાન ન પના હોનાથી માવો ધમ કુટુંબમેમ-અમિતવાન અને જૂના ધાર્મિક દૃષ્ટિ, ગદમના ન મગના ગેવાથી વિદ્યાર્થીઓ પણ અનન્તના અને અવ-તામા મમજના નથી હિનો અને ઉપરી ઓર મોગ ત્તા અમારામા અન એડી નથી અમારૂ માનવુ જ જો-એ એનુ મમ છે જો માન અપમાન મમ સામા થાય છે અને જગતમા એમને પમ અવનાગ પણ મે છે નેજનન નેજના શ્રી-મીપાન અને વિદ્યાર્થીઓની આસ્થિતિ હતી ગામમા રાનો આ પી હતી ન્યુમેપેરામા મને પક્ષની અખન પી આલતી લોભમા-મ આપમા જરૂરી ઉપે પૂરી ચારી હતી સમજ્યા અસુમમ ત્યા જેમતેમ ઉદ્ધાર નાથી વાત વધી પડી હતી નૌનન ને / જેની ખાનગી સગ્યા પણ આમ કરે તો પડી બીજી સરમગી મને / તો ન જને-આપણે એક બાલુ રેખરણીખાતાના સમુદાય માટે દી / ગ્રીમે ને આપણે ખાનગી સગ્યાઓ ન ચનાની રાખીને જીજ દેશમા વિદ્યાર્થીઓને જના આનંદની દ, મદર સમામા હાજરી ન અપાય સરસેવ ન થાય, અમ રા દેની ઉત્તરના ભમા મમને ભાગ લેના અગ લે, અમે શહેર-ન-દેશપ્રત્યેના ત્રાય કરવાનું જીવન માર ગામીય

માયાપોમાથી કેટલાક "નિઘાર્થીઓને દયાના જ લોહિએ કરી-વગ્યાગળ લણના નથી, પેલું કંઈ માનતા નથી, બાદરસલાઓમા વખત બગાડે છે" કરી પ્રીતીપાનને પણ એમના લાગ્યા ત્યારે કેટલાકે પોતાના પુત્રોને આ કૌનેજમાથી ઉપડી લેના નિશ્ચય કર્યો જૂના મનના હિન્દુઓ-જાતિપ્રિયમા દેખી પાત જણાતા નિઘાર્થીઓની હડતાન વખણાઈ હતી અને ખાનગી અમારે પસંદ આવતી કૌનેજમા આમ ધમમેળા થાય પ્રોફેસરો આમ આપણુદી મતા ચનાવે એ । અને માટે એ પ્રીતીપાનને જાણના માટે જાહેર સભા બોલાવનાની જમરી લીધ્યાન થઈ વિદ્યાર્થીઓ હડતાળ પાડના તૈયાર થયા અને પ્રીતીપાન સકલુદર પાછી ખેંચી ન લે ૨૩ નિઘાર્થીને કાઢી ન મૂકે અને કેઈને ગિફ્ટ ન કર્યા વચન ન આપે ત્યાસુવી કોઈએ કૌને જમા ન જડુ લેડીક નિઘાર્થીઓને જગે તેમ કરવાની દૃઢ અને પ્રોટેસ્ટ મીટીંગમા પ્રીતી-પાનને ફર જગના અગર મારી મગાનનાનો દગર ક વેા આ ગરમાગમી એટલી વધી પડી હતી કે આનુ થુ પગિપામ આનશે એ કપી સકવુ ન હોવુ ત્યા બોટ-રેસની મારામારીની રાત થઈ આમા પણ પથા અને ઉજાનાન રમતમગ અને ચડુનો એપખો વાડ હતો એટલે એ જ તોફાની હોકરા છે, બીજાને ચડાનનાર છે અને કૌલેજમા ધાવળ જના છે એમ ધણાનુ માનડુ થયુ પ્રીતીપાન અને બીજા પ્રોફેસરોની ખાનગી મીટીંગ ગમે ભગઈ છીમા, શાન્તિ, બીનાધર-અને પેના ત્રણ ગુન્ટગાની જુનાતી લેનાઈ, તે ઉપગત હડતાળ અને નિઘાર્થીઓની પ્રોટેસ્ટ મીટીંગ સમખ-મી પણ તપામ થઈ પેપરો અને માયાપોના પડોની નોધ લેવાઈ પ્રીતીપાનનો મીનજ હાથથી ગયો હતો પોતે મળ હિન્દુ મનુક્રમમા બાળક વડિનને તાબે રહેના જ જોઈએ, સ્ત્રીબાનકો ગ્રુખ્ય પુરોધોની ચાવીકી દેશ છે એની માન્યતા અને અરકારનાળો હતો એટલે વ્યક્તિસ્વાતમ્ય સ્થામા ચડુ, હૃદયને અને ન્યાયશુદ્ધીને ન રહે તો નિન્દા પડના, હડતાળ પાડી વિરહના દગાના પડોમા કે પ્રોટેસ્ટ મીટીંગમા મળાપા ગાદનાના નવા વિચારો તેને ન ગમ્યા અને *In repression lies our salvation* એમ એને થયુ અને નોકરી જમ્ય કે ગેશનન કૌનેજ લાગે તો પણ સખત પગના વર્ડ સખતમા સખત, સિદ્ધા કરી દાખલો બેસાડી આ જ કૌનેજમા નહિ પણ આખા દેગની બીજી કૌનેજમા પણ ત્રાસ પડે એમ કરવા એ તૈયાર થયો પત્રોના અધિષ્ઠિતઓ, માખપો, પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો, અને બોડીના સત્તાવારીઓ નિજેરે આની મળી ગયા અને સમજાની ગયા અને પલને વધુ પણ પ્રીતીપાન એડોના બે ન થયો અને ' જોઈએ ' એટલો જ ઉત્તર આપી રાત્રેને રાત્રે જ કૌલેજના નોનીસમેઈ ઉપર, રેસીડેન્સીમા અને પ્રોફેસરોને હાલોદામ બીજો નિસ લે ચર હોનમા તમામ વિદ્યાર્થીઓએ, પ્રોફેસરોએ અને ફોર્મો હાજર રહેતુ એની ટોનીસ ચહોડી અને ફેરની આખી ગત દેમ જશે એમ સવને ચિંતા થઈ અને થયુ પણ એમ જ બીજે નિસ થયો રેસીડેન્સીના રમેડામા અને બાગમમા નિત્ય પ્રમાણે ધારણ શર થઈ દુવાન અને ઘોલીયુ, ચર્ટ, ચપલ, સ્પીચ કે પાનડી, હાથમા છૂટો કેડમામા સાણ-એમ વિદ્યાર્થીઓની અવર-જવર થઈ, રમેડામા પાઠના થાળી ખખ-યા પુરી, સાક, ઘણના ગપાટા લેવાતા હતા પણ બધાના છવ આજ તાગેવે મગ્યા હતાં જામ મુગ મુગ આવડુ હતુ ન ચાને એટલો જ

ચોવાટ થતો હતો લેકચર હૉનમાં પટાનાળા સાફસફ કરી, ખુશીઓ અને બાકાત ગોપતા હતા, કૉનેજ હૉનની ભીંત ઉપર ચારે બાજુ દેશના મહાન અદેશાભિમાની પુરો રાતરે, નાલબાર્ડ, સર ટી માધવરાવ અને રીપન ધીશુ જેવાની ખીચોના પડા ઉઘાડી લેવાયા હતા પેટરોમ ઉપર પ્રી સીપાનને માટ ખુશી ગોવાઈ હતી અને મેજ ઉપર કાગી બનાત પાથરી તાજે બ્લોટીંગ હો, ખરીયાઓ કાગળની થોકડી તૈયાર રાખ્યા હતા અગીઆર વાગ્યા વટ નાચે ને કૉનેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓ ક્રમશઃ-કવાસનાર જાહેર મિનારામાં-કૉનેજના શિરાના માર્ગ ન આવે તે રિસ્કે મેસના તેમ બેઠા લેડીઝ આગની બાજુ બેગી હતી જમણી બાજુ પ્રૉફેસરો હતા અને જાણી બાજુ ફેનોડ, ડેમોન્સ્ટ્રેટરો અને સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ હતા એક પટાનાળો-જમા ર પટો પહેરી પ્રીન્સીપાનની ખુશી પાછળ ઉઠો હતો બીજા બે બાજુના બાજુ પામે હતા ને પગી-હમાન મામી ભીંત ઉપર હતા પ્રૉફેસરો પોનપોનાના યુનીવર્સિટી ગાઉન-ચાલ પટેરી પદનીસા ગોઠવાયા હતા અને પ્રીન્સીપાન હાથમાં કાગળનું નાનું નાળો ગાઉ, રિનાયતની યુનીવર્સિટીની ટોપી, અને બેચાર ચાલ પહેરી, ગભીરમુઠા અને મહત્તમ પગને ચાલી પેટરોમ ઉપર ચડ્યો સર્વેએ ઉભા થઈ તેને માન આપ્યું પ્રીન્સીપાન ઉઠો થયો અને સરવ બહારથી શાન્તિ પણ અંદરથી જનાના સનગતી દેખ એ ગિથિનિ થઈ હતી પ્રીન્સીપાને શરૂ થયું—

“ મહારા બીરાદરો ! વિદ્યાર્થીઓ ! કૉનેજના ઇતિહાસમાં આજના જેવો દિવસ શ્રી ન આવે એમ હું અતઃકરણપૂરક ઇચ્છુ છું ને તમે પણ ઇચ્છતા હશે આ લેકચર હૉનમાં આપણે આજ મેડીની, કે ડેન્ગી કે વર્ગમથના સાહિત્યની ચર્ચા કરવા બેઠા થઈ નથી તે તમે સારી પેઠે સમજે છે આજ કૉલેજના એક મહાન પ્રમોનો નિર્ણય થવાનો છે આજ આપણા નાસમાં વખાણેલી બાક્ષા ગુરુનામવિચારણીમાં ‘અધમકા-કુટુંબનો મુખ્ય માણસ-દુર-નણિક કહે કે દોરવે એ જ માર્ગ અને એ સૂત્ર મદલુ કરવું કે પશ્ચિમના આપણા વાતાવરણને ન સ્વતંત્રતા દતાગ-વ્યવસ્થાન અને નામે સ્વચ્છતા, ઉદ્યતાઈ, જહોને નેતાઓ હવે મૂર્ખા છે, હવે એમનો સમય ગયો છે, લગભગ અમને મોપની જોઈએ એ સૂત્ર મદલુ કરવું એનો નિર્ણય થશે બે ચાર દિવસમાં આપણા આયોજનને અને આમ પ્રગળે ન જાગે એના બનાવ બન્યા છે અને તે માત્ર બે ચાર ઉજાગા છાતરાઓ અને છાત્રીઓ-કૉનેજના વિદ્યાર્થીઓ જલો મિત્ર હોય તેમ માનનાર લોકમિત્ર થવાની લોનુપના રાખનાર બેચાર પ્રૉફેસરો અને ફેનોડે આપેલી સ્વતંત્રતાનું જ પરિણામ છે આ સર્વેએ આપણા આયત્નનો કૉનેજના દિતનો, કૉનેજના દેશનો અને કૉનેજમાં અત્યાગ સૂધી જે એકના જળના છે તેનો વિચાર કર્યો હતો આ ગિથિતિ ન થાત સમગ્ર અને ઇટલાંક ડાહ્યા પુરો આપણા હિતને માટે જ આટલા કાગળુસર અમુક ન્યૂસ પેપરો વિદ્યાર્થી ન નાચના એમ કહે છે અમુક સલાઓમાં હાજર ન રહેના જણાવે છે અને અમુક પુનઃ વાચના બન્ધી કહે છે પગતુ દુભાગ્યે અત્યારે તો એની ગિથિનિ થઈ છે કે નાકલી’

માયાપોમાથી કેટલાક “નિઘાર્થીઓને દયાવવા જ લેઈએ કરી-ધગઆગળ બાણના નવી” ની કૃત્ય માનતા નથી, જાહનમખાઓમાં વખત મગાડે છે” કરી પ્રીત્વીપાનનો પત્ર ખેચવા વાગ્યા ત્યારે કેટલાકે પોતાના પુત્રોને આ કૌનેજમાથી ઉગાડી લેવા નિર્ણય કર્યો જૂના મનના હિન્દુઓ-શતિશ્રિષ્ઠમાં દેશી વાત જાણતા નિઘાર્થીઓની હડતા વખણાઈ હતી અને ખાનગી અમારે પમે ચાનતી કૌનેજમા આમ ધમમોજો થાય જાનરો આમ આપખુદી મત્તા ચલાવે એ ન બને માટે એ પ્રીત્વીપાનને કાઢ્યા માટે જાહેર મખા જોડાનનાની જાગરી હીનચાલ ચર્ચિ નિઘાર્થીઓ તકનાગ પાડવા લેવાય થયા અને પ્રીત્વીપાન મધ્યપર પાગી ખેંચી ન લે ? નિઘાર્થીને કાગી ન મૂકે અને કોઈને શિયા ન કરવા વચન ન આપે ત્યાસરી કોઈએ કૌને જમા ન જુ લેડીજ નિઘાર્થીઓને ગમે તેમ કરવાની છૂટ અને પ્રોટેસ્ટ મિર્દીગમા પ્રીત્વી-પાનને દૂર કરાવા અગર મારી મગાનવાનો દરાર કરવો આ ગરમામતી એટલી નથી પડી હતી કે આનુ શુ પગિજાન આવશે એ જી રાહતું ન હોતુ ત્યા જોટ-ગેસની મારામરીની વાત ચર્ચિ આમા પા પડ્યા અને ઉજાનાર ગતમગ અને ચકુનો નોખખો વા-હતો એને એ જ તોડાની છોમગ છે, ખીજને ચાનવાર છે અને કૌનેજમા ધાધળ કરનાર છે એમ ધાણાનુ માનતુ થયુ પ્રીત્વીપાન અને ખીજ પ્રોફેસરની ખાનગી મીટિંગ ગરે જરાઈ ડીમા, ગાનિત, હીનાધર-અને પેશ ૧૫ ચુરેગા ની જુવાની લેનાર્, તે ઉપગત હડતાગ અને નિઘાર્થીઓની પ્રોટેસ્ટ મીટિંગ મખમખી પણ તથામ ચર્ચિ પેપરો અને માયાપોના પોતી નોધ લેનાર્ પ્રીત્વીપાનનો ખીનજ હાથથી ગયો હતો પોતે મજા હિન્દુ અસ્ત્રુતમા બાનકો વનિને તાને રહેવા જ લેઈએ, સીનારકો મુખ્ય પુખ્તોની માલીકી દેગ છે એરી માન્યતા અને સારવાગો હતો એટલે અકિંગવાતમ્પ રહામા થયુ, દખતે અને ન્યાયજુદીને ન બને તે નિષ્ક પડના, હડતાગ પાડી નિષ્કતા દલાવવા પડેમા કે પ્રોટેસ્ટ મીટિંગમા બજાપા કા માના નવા ચિચારોતેને ન ગમ્યા અને *In repression lies our salvation* એમ એને થયુ અને નોકરી જાય કે નંદનન કૌનેજ સામે તો પણ સખત પમના વર્ચ સખનમા સખત, ગિજા-ડરી માખનો મેસાડી આ જ કૌનેજમા નહિ પણ આખા દેશની ખી-કૌનેજમા પણ ગ્રાસ પડે એમ કરના એ લેવા-થયો પત્રોના અધિપતિઓ, માયાપો, પ્રતિગિત ગૃહસ્થો, અને ખોડા સત્તાધારીઓ વિગેરે આરી મળી ગયા અને અમમરી ગયા બને પમને કૃત્ય પણ પ્રીત્વીપાન એડતો બે ન થયો અને ‘ નેઈકિ ’ એટલો જ ઉત્તર આપી રાત્રેને રાત્રે જ કૌનેજના નોગીસખો. ઉપર, રેસીડેન્સીમા અને પ્રોફેસરો હાથોહાથ ખીજે વિમ લેકચર દોનમા તમામ નિઘાર્થીઓએ, પ્રોફેસરોએ અને ફેનાટે હાજર રહેતુ એરી નોગીસ ચટોડી અને ડગવી આખી ગત દેમ જગે એમ મરને ચિંતા ચર્ચિ અને થયુ પણ એમ જ ખીને દિરત-થયો ગગીડેન્સીના એડામા અને નાલકમમા નિત્ય પ્રમાણે ધાધળ શર ચર્ચિ દુવાન અને ધોતીનુ, ગટ, ચપન, રીપર કે પાવડી, હાથમા છૂટો કે કગામા સાણુ-એમ નિઘાર્થીઓની અનર-જવર ચર્ચિ, રસોડામા પાટના ચાળી ખખડવા પુરી, સાક, દાગના કપાટા લેનાના હતા પલ-બધાના છન આજ તાજવે દાગ્યા હતા તમ મચ મચ ચાનતુ હતુ ન ચાને એટનો જ

મેઘાટ થતો હતો, લેકચર હોંનમા પટાના સાફસફ કરી, ખુરગીઓ અને બાજી ગોઠવતા હતા કોનેજ હોંનની ભીંત ઉપર ચારે બાજુ દેશના મહાન સ્વદેશાભિમાની પુરુષો રાનડે, લાભાર્ધ, સર ટી માધવગવ અને રીપન ધી શુક જેવાની ઝીંબોના પડલ ઉંચા લઈ લેવાયા હતા પેટફોર્મ ઉપર પ્રી સીપાનને માટે ખુરગી ગોઠવાઈ હતી અને મેજ ઉપર કાળી બનાત પાથરી તાન્ને મોટીંગ, હો જર, ખડીયા અને કાગળની ચોટ્ટી તૈયાર રાખ્યા હતા અગીઆર વાસા ઘટ વાચ્યો ને કોનેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓ કમવાર-નાસનાર બાજે મિનારડામા-કોનેજના ચિરાયના મર્ડ ન આવે તે રિસ્કે બેસતા તેમ બેઠા લેડીઝ આગની નાજુ બેગી હતી જ્યણી બાજુ પ્રોફેસરો હતા અને જાગી બાજુ ફેલોઝ, ડોમેન્ટ્રેટરો અને સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટો હતા એક પટાનાજો-જમાલો પડે પટેરી પ્રીન્સીપાલની ખુશી પાછળ ઉભો હતો બીજા બે બાજુના માગણા પામે હતા ને પગી-હમાન સામી બીંતિ ઉભા હતા પ્રોફેસરો પોનપોતાના કુનીન સીંગી ગાઉન-ચા પટેરી પનીવાર ગોઠવાયા હતા અને પ્રીન્સીપાલ હાથમા લાળળુ નાળ લાજો ગાઉન, રિનારતની મુતી હસીંટીની ટોપી, અને મેચાર ચા પહેરી, ગભીરશુ । અને મહત્તમ પગને આવી પેટફોર્મ ઉપર ચઢ્યો સર્વેએ ઉભા થઈ તેને માન આપ્યું પ્રીન્સીપાલ ઉભો થયો અને સર્વજનહદાનથી શાન્તિ પણ અદરથી જવાના સનગની હોય એ મિથિ થઈ હતી પ્રીન્સીપાલે શકે રૂ —

“ મહારા બીગરો ! વિદ્યાર્થીઓ ! કોનેજના ઇતિહાસમા આજના જેવો દિવસ શ્રી ન આવે એમ હું બન કરણપૂર્વક કહ્યું છું તે તમે પણ કહો છો આ લેકચર હોંનમા આપણે આજ મેટ્રીની કે ડેન્ગી કે વર્ગવચના સાદિલની ચર્ચા કરના બેઠા થયા નથી તે તમે સાગી પેટે સમજે છે આજ કોનેજના એક મહાન પ્રયત્નો નિર્ણય થવાનો છે આજ આપણા શાસ્ત્રમા રખાલેલી શાસ્ત્ર શુભામચિવારણીવા’ અધ્યક્ષ-કુદુમનો મુખ્ય માપુસ-વૃક્ષ-વડિલ કહ કે ફોરવે એ જ માર્ગ અને એ સૂત્ર મહત્ત્વ કરવું કે પશ્ચિમના આપણા વાતાવરણને ન રચતા દ નાગ-બકિનસ્વાનઅને નામે સ્વ-હતા, ઉદ્ધતાઈ, જહોને નેતાઓ હવે મૂર્ખા છે, હવે એમનો સમય ગયો છે, લગભગ અમો મોષની ભેઈએ એ સૂત્ર મહત્ત્વ કરવું એનો નિણય થયો બે ચાર દિવસમા આપણા આયદેશને અને આમ પ્રયત્ને ન હાજર એવા બનાવ બન્યા છે અને તે માત્ર બે ચાર ઉઠાળ્યા છોકરાઓ અને છોકરીઓ-કોનેજના વિદ્યાર્થીઓ જાજે મિત્ર દોષ તેમ માન નાર લોકપ્રિય થરાની લોનુપના ગખનાર બેચાર પ્રોફેસરો અને મોઢે આપેલી સ્વતંત્રતાનું જ પરિણામ છે આ સર્વેએ આપણા આપત્તનો કોનેજના દિલનો કોનેજના ઉદ્દેશનો અને કોનેજમા અમાર મુશ્કી જે એમના જળના છે તેનો વિચાર કર્યો હતો આ મિથિ ન થાત અમાર અને કેટલા હાથા પૂરેલા આપણા દિને માટે જ આટલા કારણસર અમૂ-ન્ય પેરાવિદ્યાર્થી ન નાચના એમ કહે છે અમુક સભાઓમા તાજર ન રહેના જણાયે અને અમૂ પુનઃકો વાચના બની કુ જે પગલુ દુભાયે અત્યારે તો એની મિથિ થઈ છે કેનાકહી’

ટે ન ગળગ્યાન (મે ભાગમા) ૩ ૫-૦-૦ એના એમ ત્રિપાલી એ કપની, મુનાઈ

“આ માટે” એ પ્રશ્ન આમા પૂરી જોવાના કરે છે તે જોવાતા લાજનાઓ દેનાના રીતને નામે તેમને ઉદ્દેશે છે અને વિદ્યાર્થીને ઉદ્ધત બનાવે છે. હું એમ માનતો હતો કે એ પંચન આપણી કૌલેજની મર્યાદામાં નહીં આવે. ન્યુમ્પેરોમાં પ્રી-મીપાન અને વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચેની તકરાર હું વાચતો ત્યારે હસતો હતો. એ જ સ્થિતિ આપણે ત્યાં આજે આવી છે લાઈ, ઓ! વસ્તુસ્થિતિ ત્હમે જાણો છો. એના પક્ષાપહાના ઢારણો હું કહેનાનો નથી મ્હેં જોઈને. આ માટે પૂછ્યું છે ને એમની સમતિથી જે ફગાર ઉપર હું આવ્યો છું તે ફગાર ત્હમને આજ જણાતું હું. પરિણામ મમે તે આવો પણ હું તમારા અગતના અને કૌલેજના માયા, મિત્ર તરીકે સનાહ આપું છું કે આ વેગમાં કોઈના યઝાન્યા ન ચડે. *Obeys and Protest* એ સૂત્ર ત્યો અને આપણું કાર્ય મુઠર થાય એમ કઠણી. આ જનાવ ઉપર પઢો પાડી માણુ છું અને ફગાર થયાં પછી જે છેલ્લી શક્તો છે તેનો અમન થતા જ આપણુ વાતાવરણ પાણુ ચોખ્ખુ થશે. હું જે જુલુથો અને વિદ્યાર્થીઓના નામ હું ત્હેમને ઉભા થવું ઓ! પ્રમથનાથ નોજમા મેસસ સનની દાદાયાનજી અને મુનલી વિદ્યાર્થીઓમાં ઉજ્જનાવ રૂતમજી અને ચન્દુજાન! નામ પોતાગતા જ તેમા નૌરસર ને ફેનોડના ન વાગેના નામ આવતા નામ-ગભગદ અને ભયગનિત શાન્તિ કથાઈ—

The Hope of Civilisation

In the coming days it will be seen that in a sane healthy relationship between men and women is the basis of any proper social reconstruction. If this relationship is unhealthy, morbid or untruthful we can hope for nothing. I am speaking as a man being a man but also because I believe that in the woman's side of this relationship there is far less need of radical change. A man must pledge himself to endeavour to treat every woman of whatever age as he would wish his own mother, wife or sister to be treated and he must pledge himself to do all in his power to redress any wrongs he may hear of or see done to women. In the healthy co-operation of the sexes lies the hope of our civilisation.

Sydney Ransom

પ્રસ્તુત
૨૨મુ

અંક
૧૭મો

અમેરીકન તીજેરીઓ મોટે ભાગે કચરા જેવી હોય છે એવું અમેરીકનો જ કહે છે.

અમેરીકામાં માન ટ્રાન્સીસ્કોમાં થોડા વર્ષ ઉપર મોટી આગ થઈ હતી અને ત્યાં હુગોનો ઘરો બળી મયા હતા. તે આગમાં અમેરીકન તીજેરીઓએ જે રૂખાન કર્યો તે વિશે લખતા અમેરીકાનું હુન્નર ઉદ્યોગને લગતુ સૌથી આગવાન ચોપાનિયુ નામે 'માયન્ડીટીક અમેરીકન' તા ૨૬ મી મે ૧૯૦૬ ના અંકમાં નીચે મુજબ કહે છે,—

મોટી દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે માન ટ્રાન્સીસ્કોની આગથી બચાક મેકમેની કાયમુદ હોનાની ગેટી સાથે વેચેલી તીજેરીઓ કચરા મમાન પુનઃન થઈ છે. અમારી તપાસમાં એવી વાત આવી છે કે એ બળી ગયેલી તીજેરીઓને કે લાઝાની પેટી કરતા વધુ સારી હતી નહી, તે પણ તેના બનાવનાર યા વેચનારાઓએ કાયમુદ હોનાની મોટી મોટી માત્રા કરીને તે વેચી હતી આવી કચરા જેવી ચીજને તીજેરીનું નામ આપી વેચનારાઓના ઝાળખાના અને દુકાનો મરડાનું હુમેતા માટે બન કગવે એવું અમે ઈન્કીએ હીએ.

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેમ કંપની પાસે, પટેલ, મુખાઈ.

લક્ષ્મીદેવીના મોહાશય ચિન્હ તેવા

મુદર
અસંગે

૪૧
ગોરગો ?

૪૧
લો ૧ ?

એ મારે વળો વિચાર નહી કવો પરે

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીસજી

તે ત્યા મનપસંદ રચના નવ જાના ૥ અર્ધ ૥ નરોત્તમ
જીગરી ૥ નવ નરદના ૥ ૧૧ ૥ તૈયાર તે ૬ ? અવરા
ગો ૨૫ આસારી ૫ ૫૨૫ આસામા આવે છે

બહાન જામના જોડગે પેન્ડુ-પુન્ડુ
ધ્યાન આપનામા આવે છે.

દય સા ૥ નીવ નધની નથી

પ્રનામીકપાત્ર એ અમાંગે મુદ્રાલેખ છે

૨૬/૧૧/૧૯૨૩

૬૧૬ મુદ્રા જેલ માલ આગળ તમે મુદ્રા ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ જરફીવાલા

અને

મીઠાડવાલા

મુબાઈ

મોલા મગલા અને સ્વચ્છ પીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરા મારગની સલામતુ દેવામા આવેછે.

બનામની બરી

પીગતાની બરી

મારાના પેા

મારાના છુર

કાપરા પાં

બાકુની

લીખક

ગગન વોરે

ધણી જાતે

સુતરફની

દબા

ચેનીના શુભાં

ઓરેજ રીડે

સુદા દબવા

દરેક જાતના

ચારા પીના લાડ

શુદીના લાડ

જાડમી તેમજ

રુસ્તી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેનીઆફિ-એમ, 'Burfee Shop'

સી પી. ટેન્ક ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રબળપ્રિય મગીન

પોલીશની ગરૂઆત કુનાર

અને આ નામે એક ફેગનેબલ ધમાની સપાટીપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી ૧૫ ૬૬ નવી કૃતિઓ,

નના ઘાટ નવા ચણાર અને નના અનારો,

તૈયાર કર્યા જ બધા છે !

કુનારે પવારી તમ્બી લઈ નેસો તો

જરૂર જ મોહરો !

પરિણમે અમને ખટાવા મિના

છુટકો જ નથી !

પછી આગે આગે કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૦.

સમાલોચક.

અનુદેશક વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચ વાદ્યતપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૫-૧૫

પુસ્તક ૨૦ મુ.]

ડીએમએ, ઈ. મ. ૧૯૧૭.

[અક ૧૨ મો.

તત્રી—૧. અમાલાલ યુલાખીનમ બની, બી. એ.

૧. અન્દ્રગક નર્મદાગક પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—૧. અણીયરામ ગાર્દનરામ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા.

૧ નિપય.

૧. કેળવણી પરિપદ

૧. મોહનલાલ કુમ્ભવ. ગા. ૧

૨. ગૃહીય પરિપદ

૧. મોહનલાલ કરમચંદ ગા. ૧

૩. અમાનુષાંગ પરિપદ

૧. શ્રી. શારંગી મુમ ત મહેતા, બી. એ

૪. નિજ્ઞાનમંદિર

૧. લલિતાન હમતનાન પડ્યા, એમ. એ

૫. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાતો

૧. હમમન ન હમિનાન મુન

૬. મી. મૉન્ટેગ્યુ હિ દમા ગા. માર્ ૧

૧. અણીયરામ ગાર્દનરામ ત્રિપાઠી

૭. ગુજરાતના પરિપદ

૧. અ. ન. નર્મદાગક પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી

૮. ૧. લોગીન્દ્રનાન નતનલાલ ત્રિપાઠીના સોચનીય અવગાન

૧. અ. ન. નર્મદાગક પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી

વાનિક લવાજમ રૂપીઆ નહ, હિન્દુસ્તાન બહા રૂપીઆ પોલાચાર.

આ નાજમ રજવાતમા ન લવામા આવે છે

સમાવેશક, ડિસેમ્બર ૧૯૧૭]

[ચિત્રમૂર-૨૧ ગોળિય

ગોહામણી જામની, ઉચો પૂનેમ ચન્દ
ઉપર શુ અરે ! અધુરો દુ ખનો અત.
ત્યા જાગે રે, જ્યા હોય મહાન નાથ
—કરિ પ્રેમાનંદ

૬૨૫૭૬/૧૧

સુજનના

પુસ્તક-૨૦ મુ.]

નિમ્બર, ૫ મ ૧૯૧૭

[અંક ૧૨.]

કેળવણી પરિષદ

વખત — ૧ માસનામ કરમચંદ ગાવી.

વહાવા સાર્વજનિક અને બહેનો,

આ પરિષદ પ્રમુખનાદ આપી મ આપ નુએ આભારી કમો છે એ પૃ મોભા
પરા સાક નેતની વિજ્ઞાતા મા મા નથી મે નાહ છુ એમેસાના ખીન કોસામા છ
ને કઈ ભાગ વડ નથી મા આ પ ની નાવમન નથી મળી શકતી એનૂ પા મોભાન
કે મની નાવદાન એ ન ન રીકે ગુજગતી ભારાના પ્રેમની દક્ષિણા પહેના દુગ્ગમ
નિના મનો ન ન પાહુ એમ માગે આભા સા ડી પૂરે છે એ માન્યતાને લાધે ન મે
આ જવાન લીખું પ મી રું કે જે ઉ ન ગતિથી આપે મને આ પૃ આપ્યું છે તે જ
ગતિથી આપ માગી ખામીઓ ન ગુજગતો, ને આપના અને માગ આ કારમા પૂરી મને
કમો એરી આપા પુ છ

ગુજગત કેળવણી મળતે ધન્યવાદ

આ પરિષદ એક વાનુ યાગ છે પુનના પમ પાગ્લામા વરતાય છે તેમ આ બાળકુ
નનામા આવે છે મરા નના કાયનો અદવા ન રાચી ગયો છુ એ મમે તે રચાઈ
મેખાર મના કે મનામો વેગમર પવિદ્યો મિમની અદવા ન બદાર પાડી રામ્યા છે તેથી
તેઓને ર પરા ધર કે એમ મનીઓ આપણી મના છે એ આપણો ભાગ્યો ય સૂચવે
છે એ અદવા ન મોમે નાનો દોન તેઓ મેગરી વાચવા તથા મનન કરવા ડી છ
બનામન મર છ

૧૧ ના ૨૦ મી ટોફામર ૧૯૧૭ ના રો ને રા લાગીની નીચ ગુજગત કેળવણી પરિષદના
મ ન ન્યાનથી આપવા ના નારેલુ ભાગા

૧૧ ભાગો ભાગીઓ ર ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન કપની, મુંબાઈ
૫૫

કેટલાક પુસ્તકો જાણ્યા છે તે કેટલાક લખેના તૈયાર છે તે નાજાના શિક્ષકોએ કદી અશ્રદ્ધા બતાવી નથી જો તેમની જાણા કમનસીબે બધ ન થઈ હત તો અત્યારે મરાઈ માગફતે ઉંચામાં ઉંચું સિમલ આપી જાય કે નહિ એવો પ્રશ્ન રહેત જ નહિ.

ગુજરાતમાં માતૃભાષા મારફતે જાનણી દેવાની હિલચાલ થઈ ચૂકી છે એ વિષે આપણે ગા બ હરગોવિન્દાસ ઢાઢાનાજાના લેખમાંથી જાણી શકીએ છીએ અધ્યાપ- ગજગર અને મરુમ નિરાન બદાહૂ મણિભાઈ જસભાઈ તે વિચારના પેના ગણી ત્રકાય એમણે રોપેના બીજને પોષકુ કે નહિ એ વિચાર આપો વરનાનો રહ્યો છે અને તો નાગે કે કે તેમાં જેટલી હીન થાય છે તેટલું આપણને નુકસાં જ છે

અત્રેજી ભાષા મારફતે કેળવણી વેનામાં ઓગ્રમા ઓગ્ર મોજ વપ લાગે છે તે જ વિષયો માતૃભાષા દ્વારા લીખનામાં આવે તો વનારેમાં વધારે દૃઢ વા લાગે એવો અભિપ્રાય ધણા પ્રાંત શિક્ષકોએ આપ્યો છે હજારો વિદ્યાર્થીઓના ઉ વપ બચે એટલે તેટલા હજાર વર્ષો પ્રજાને મરના જેડુ થાય

પરભાષા મારફતે શિક્ષણ લેનામાં જે બોલે મગજ ઉપર પડે છે તે અસલ છે એ જેને આપણા જ જાણતા ઉચ્ચ શા પલુ તેના બ-નો તો તેઓએ વેર જ છુટકા તેઓ બીજા બોલે ઉપાધાને અમમથ થાય કે આથી આપણા શ્રેષ્ઠુએટ ધણે લાગે નિ સન, નનજા નિશ્સાલી, રોગી ને નનજ નડી અને છે નોવડગમિત, વિચારગમિત, સાહસ, ધૈર્ય, વી તા નિર્ભયતા વગેરે ગુણો કીશ થઈ જાય છે તેવી આપણે નની યોજનાઓ રચી શકતા નથી, રચીએ છીએ તો પાર ઉતાગી શકતા નથી કેટલાક જેઓ ઉપરના ગુણો બતાવી શકે છે તેઓ અઢાગ મુતુનો ભોગ થઈ પડે છે એક અંગ્રેજે લખ્યું છે કે શાલિયુમ ઢાગળ જેમ અસન વેખો વિષે છે તેમ થરોપ બહાગની પ્રજા પૂરોષી પ્રજા વિષે છે આ વિચારમાં જેટલું અલ્પ હશે તે ઢઈ એનિયાની રસભારિત અપોખતાને લીધે નથી આ પશિજામતુ કારણ કેળવણીના નાહનની અચેનતા જ કે દરિણુ આક્રિહાની મીઠી પ્રજા સાહમિત, રારીરે દદાવ ને સાગિયાનુ છે જે જાળનગ્નાદિ ખામીઓ આપ, છામાં છે તે તેઓમાં નથી ડતા જે નિધિ આપણી છે તે તેઓની છે તેઓમાં શિપણુ વાહન ડચ છે તેઓ પછ આપણી જેમ ડચ ઉપર તુરત ઢાણ મેગવે છે ને આપણી જેમ તેઓ પલુ જોનણીને અતે શક્તિની બને છે, ધણે લાગે માન નકન નરનારા નીવડે છે અસન વગુ તો તેઓમાં પલુ માતૃભાષાની સાથે અન થયેલી જોવામાં આવે છે અત્રેજી કેળવણી પામેના આપણે જ આ નુકસાનનુ ખરૂ માપ કરના અસ ન છીએ પ્રજા વર્ગ ઉતર આપણે કેટલી ઓગ્રી અસર ઢરી છે તેડું માપ કદાહીએ તો કઈડ ખ્યાન આવી રા-ને આપણા માનાપો કેટલીક વેળા આપણી કેળવણી વિષે ઉદ્દગાર ઢહાડે કે તે વિચારના યોગ્ય હોય છે આપણે બોજ ને રોપની ઉપર મોહાન થઈ પડીગે છીએ મારી

ખાત્રી છે કે નો, આપણે માતૃભાષા મારફતે પૃથક્ સુધી કેળવણી લીધી હોત તો આપણામાં એટલા બોલ તે રાજ દેશ કે તેમનું અસ્તિત્વ આપણી આશય ન પમાડત.

જનપાનનો ઉત્પાદક જે વિશ્વામાં આવે છે એ યોગ્ય છે કે નહિ એ વિચાર એક બાબત રાખીએ તો આપણને જનપાનનું સાદસ સ્વરૂપ કરે તેનું જાણીએ તેઓએ પ્રજા જનશક્તિ પોતાની ભાષા મારફતે કરી છે, તેમાં તેઓના દરેક કાર્યમાં નવીનતા જેવામાં આવે છે તેઓ શિવમને નીખરતા થઈ ગયા છે તેઓએ શાહીબુસ કાગળની ઉપમા ખોળી પાડી છે પ્રજાનું જીવન કેળવણીને લીધે જીવળી ગયું છે, ને જગત નિરમયપૂરક જનપાનની પ્રવૃત્તિ જોઈ ગયું છે પરભાષાની મારફતે વિદ્યાર્થી લેવાની પદ્ધતિથી પાગલાં નુકસાન છે.

માતાના ધારણાની સાથે જે અગ્રગ મગે કે ને જે મધુર રામદો મળે છે તેની અને નાજાની વચ્ચે જે અનુમધાન દેખું જોઈએ તે પરભાષા મારફતે કેળવણી લેવામાં તૂટે છે તે સહનરતા દેતું પરિત્ર દે. જ્યાં તે પ્રજાના દુસ્મન છે આપણે તેના શિવજીના બેગ થવામાં માતૃદોષ કરીએ છીએ પરભાષા દ્વારા મળતા શિક્ષણમાં નુકસાન એટલેથી જ નથી અટકતું શિવિનરગ અને પ્રજાનરગ વચ્ચે અતર પડી ગયું છે પ્રજાનરગને આપણે નથી ઓળખતા પ્રજા આપણને નથી ઓળખતી આપણને તો તે સાહેબ લોક તરીકે મણી કહાડે છે આપણાથી કહે છે આપણો અનિશ્ચય દરે છે જે આ સ્થિતિ બામો સમય આવે તો શિક્ષિતરગ પ્રજાના પ્રતિનિધિ નથી એવો નોં કરમનનો આરોપ ખરો પ ના રખત આવે.

સૂભાએ શિક્ષિત વગ મૂળમાંથી જનશક્તિ થતો જેવામાં આવે છે જનસમાજની સાથે મળી જતા મજકુ પેનો સાલાત અનુભવ કરે છે પોતે જે જુઓ મેળવ્યો છે તે પ્રજાને કેમ આપી શકે? અંગ્રેજીમાં તો ન જ આવે જુજગતીમાં આપણની શક્તિ ઓછી છે અથવા નથી પોતાના વિચાર માતૃભાષામાં મકના મહાસકટ પડે છે આ ઉદ્ધારો હમેશા સાબળી રહ્યો છું આ અનરાય પડી જવાથી પ્રજાજનનો પ્રવાહ અટક્યો છે અંગ્રેજ કેળવણી આપવામાં મંજૂરનો શુદ્ધ હેતુ હતો તેને આપણા સાહિત્ય પ્રતિ નિગ્રહ હતો તે નિગ્રહાગનો એવ આપણને પણ જાણ્યો, ને આપણે ભાન બંધા એના શુદ્ધ કરતા આગળ વધે છે તેમ આપણુ થયું છે પાશ્ચાત્ય સભ્યતાનો પ્રચાર આપણે પ્રજામાં કરનારા થઈએ એ મંજૂરો ઉદ્દેશ હતો તેની કંપના એની હતી કે આપણા માના કેટલાક અંગ્રેજ શીખી, આપણા ચારિત્ર્યમાં વૃદ્ધિ કરી પ્રજાને નવા વિચારો આપણુ (એ આપણા યોગ્ય હતા નહિ તેના વિચાર અહીં અસ્થાને છે આપણે તો માન શિક્ષણના વાહનનો જ વિચાર કર્યો છે) આપણે તો અંગ્રેજ કેળવણીમાં ધનપ્રાપ્તિ જોઈ એટલે તે ઉપયોગને પ્રધાન પદ આપ્યું કેટલાકે સ્વદેશાભિમાન પોષ્યુ એમ મૂળ વિચાર ગોણુ થયો ને અંગ્રેજ ભાષાનો પ્રચાર મંજૂરની ધાગણુ કરતા વધ્યો તેમાં આપણે ખોયુ છે.

તે આપણા હાથમા સત્તા હોત તો આપણે તુરત તેં દોષ જોઈ રાજત આપણાવી માનવાવાનો ત્યાગ ન કરી રાજત અગનદારનગ નથી ર્થો વણાને વખતે ખચર નદિ દોષ કે આપણી કચેરીની ભાષા ગુજરાતી મળાય કે સગકાં કાષ્ઠાઓ ગુજરાતીમા પણ તૈયાર કરાવે છે, વરખાગેમા ચચાતા ભાષણો ॥ નગ્નુમા તે જ વેળા ચચાય છે ચાણી નોટોમા અંગ્રેજીની માથે ગુજરાતી વગેરેનો ઉપયોગ જોવામા આવે કે આપણી ાને સીખનાનુ ગણિત વગેરે કલિન દોષ છે પણ તે કાર્ન જે અંગ્રેજી મારફતે થતુ હોત તો મહેમુન ખાતાનુ લાભ મુદુ ખગચાળ તીરગત તેથી માપનીવાલને સાર પગિલાયા ઉત્પન કરનામા આવી છે તેમા લીરેતા શરો આપણને સાનનાથય ઉપજાવે એના છે આપણમા લાયા પ્રતિ ખરી પ્રીતિ હોય તો આપણને જે સાધો છે તેનો તો આજે જ ઉપયોગ કરી મનોએ વખોનો જે ચોનાનુ કાર્ય ગુજરાતી ભાષા મારફતે લેતા થઈ જાય તો અમીનોનો ધણો પૈસો બને અમી લોને કાપદાની જરૂર પડતી કેમવાની મળે ને અમીના પોતાના હમ્ક મમજતા થઈ જાય દુભાવીઆડુ ખચ બચે લાયામા કાપદાના શરો પ્રચલિત થાય આમા નગોનો ચોડો મ ખો પ્રયાસ કરવો પડે તેમ છે ખડ તેઓના અમીલને તેથી હાનિ નહિ થાય એ મારી ખાતી છે, મારો અનુભવ છે ગુજરાતીમા કરી દલીલનો પ્રમાન ઓઢો પડો એ લખ રાખનાનુ જરાએ કારણ નથી આપણા કોંગ્રેસ વગેરેને ગુજરાતી નાલુકુ ફરજપાન છે ાણુ આપણા અંગ્રેજી ઉપર ॥ મિત્થામોહો લીવે આપણે તેઓના નાનો કાટ ચગારીએ છીએ

એરી રાત ૮ નામા આવી છે કે ધનપામિને સાર અને સ્વદેશાભિમાનને સારને ઉપયોગ થયો તેમા કઈ દોષ ન હતો આ મુજા કેળવણીના વાહનનો મિચા કરતા વાસ્તવિક નથી ધનપામિને અર્થ કેટલાં અંગ્રેજી નીએ અથવા ગેનુ લાડ કરના સા નીએ તેને આપણે વચુ પછુ તેથી કઈ અંગ્રેજી ભાષા કેળવણી વાહન નહિ લીએ ઉપના બે બનાવોથી અંગ્રેજી ભાષાએ વાહન તર્કિક ૧૨ રૂં એ દુખ પગિલામ આનુ એ જ બતાવનાનો અહીં આશય છે કોઈ કહ કે અંગ્રેજી જાણનારા જ સ્વદેશભક્ત થયા છે થોડાં માસ થયા આપણે જુદુ જ જોઈ રહ્યા છીએ છતા અંગ્રેજનો આ લાવો ડાળુ કરતા એટલુ કરી રાખ કે બીજાને તક જ મળી નથી અંગ્રેજી સ્વદેશાભિમાન એપી નથી નીનડુ ખડ સ્વદેશાભિમાન આપણે હોતુ જોઈએ તે ગુલ આમા નથી જોવામા આવ્યો

એડુ કહેનામા આનુ છે કે ઉપગની લીનો ગમે તેવી હોય છતા તે બધી હાન અન્યવહાર છે " અંગ્રેજી ખાતર બીજા નિયોએ જગ પછુ સદન કરતુ પડે એ દુખ સ્થિતિ છે અંગ્રેજી ઉપર કાણુ મેળવરાની જ દિરામા આપણ ઘણુ માનસિક બગ ખપી જાય એ બદુ અનિષ્ટ છે પણ અંગ્રેજી પરત્વે આપણી જે સ્થિતિ છે એ ધ્યાનમા લેના આ પરિણામ સદન કરીને જ માત્ર કહાડ્યા મિના રૂટકા નથી એરી મારી અપ મતિ છે " આ ઉદ્ગાર જેના તેના લેખકના નથી એ વચન ગુજરાતના સાક્ષરોમા મહેની પડિને એ મિગજનાગના છે સભારાંગેમીના છે અધ્યાપક મુ. જે કઈ લખે છે તે આપણે મિચાઈ વગર ચાલે જ

નહિ તેમણે મેળવેનો અનુભવ થોડાની જ પામે છે તેમણે સાહિત્યની તેમ જ કેળવણીની બારે સેના કરી છે તેમને સનાહ દેવાનો ને ટીકા કરવાનો સમૂર્ણ અધિકાર છે આની સ્થિતિએ મારા જેવાને ઘણું નિયારવું પડે છે વળી આ ઉદ્યોગ આનંદરસભરના એકનાના જ નથી તેમણે મધુર ભાવામાં અત્રેના ભાષાના હિમાયતીઓના નિયાર આપ્યા છે તે નિયારોને આપણે માન આપવું એ આપણી ફરજ છે વળી મારી પોતાની સ્થિતિ કદાચ સિધ્ધિ છે તેઓ સાહેબની સનાહથી, તેમની નજર તમે ગળીય કેળવણીનો અખતે ૮ અજમાની ગ્લો છુ ત્યાં માનુષાપાસારા જ નિહાળુ અપાન કે આવે નિહટ મનુષ વળે છે ત્યાં કદાચ પાટ ટીકા રૂપે વખતા હું અચાર્ય કે સુભાષે અધ્યાપક કહેવે અત્રેના ભાષાદ્વારા તેમ જ માનુષાપા દ્વારા શિષ્ય-આ બન્નેને અખતેગ રૂપે જ જોવા છે બેમાથી એકે પિરે તેમણે ચોક્કસ અભિપ્રાય દર્શાવે નથી એટલે એમના નિયાર નિરૂદ્ધ કદાચ કહેવા મને ઓઠો સમય જણાય છે

અત્રેના પરત્વે આપણી પદ્ધતિ ઉપર, જેઓ તે કરના વધારે વળન આપણે દ્રષ્ટ્યે છીએ આ નિયમ આ પરિપક્વ પૂરી દૂટથી ન ચર્ચાએ મારા ખ્યાન બહાર નથી જેઓ રાજ્યપ્રમુખી નિયોગમાં હાથ નથી ધારી નાતા તેઓને પણ આટલું નિયારવું કે જેણે અધોગત નથી તે એ છે કે અત્રેના મનુષ કેળવણી નિતા હિતાય છે બીજા પાર્ટ વખતથી એ સમન્ધનો બચાવ થાય તેમ નથી એક જ બીજા પ્રગતી ઉપર રાજ્ય ભોગવે એ નિયાર મને મારા અસહ્ય છે અનિષ્ટ છે ને બન્નેને હાનિમારક છે, એમ અત્રેના રાજ્યપ્રમુખીઓએ કહ્યું કર્યું છે જના પગેપકારી દૃષ્ટિએ વિવાદ માનતો હોત ત્યાં એ વાત સિદ્ધાન્તરૂપે કહ્યું થાય છે આમ દોષને ગાન્યતા તેમ જ પ્રજા મને જો એવું સાબીત થાય કે અત્રેના દ્વારા શિષ્ય આપના પ્રજાનું માનસિક બળ હણાય છે તો એક લાલુ વાર પણ થોડા પિના નિહાળુ રાહત કાનુ જેઓ આમ થગમ્મા જે જે રિંગો હોય તે દૂર કરવામાં આપણો પ્રયત્ન રહેનો છે જે આ નિયાર સીનારામાં આવે તો અધ્યાપક કુનની જેમ માનસિક બળની હાનિ જીવન કાનાં બીજા ફરીના આપનાપણું નથી મંદુર

મનુષાપા દ્વારા કેળવણી આપના અત્રેના ભાષાના માનને ધક્કો પહોંચારો કે નહિ એ નિયાર કનાની આત્મચક્રતા, સ્ત્રી-સરતો નથી એ ભાષાની ઉપર બધા જોવાયેના હિદીને પ્રજાના મેળવણીની જરૂર નથી એટલું જ નહિ પણ એ પ્રજાના મેળવણી ઉપર સચિ ઉત્પન્ન કરવાની પણ જરૂર નથી એવી મારી નમ્ર માન્યતા છે

કેટલાક હિન્દીઓએ અત્રેના જરૂર શીખવું પડે અધ્યાપક કહેવે કેળવણી ઉચ્ચ દૃષ્ટિથી આ પ્રશ્નને નિયાર્યો છે પણ આપણે બની દૃષ્ટિથી નિયારતા જોઈ શકીશું કે બે વર્ગને અત્રેની જરૂર જણાશે

(૧) મંદેરાભિમાની, જેઓમાં ભાષા નીખનાની શક્તિ વિશેષ છે, જેઓને વખત છે, ને જેઓ અંગ્રેજ સાહિત્યમાંથી શોધખોળ કરી તેના પરિણામ પ્રજાની પાસે મૂકના છતાં છે અથવા રાજ્યકર્તાની આયેના સમન્વયમાં તેનો ઉપયોગ કરના છતાં છે તેના, અને

(૨) જેઓ અંગ્રેજ જ્ઞાનનો ધનસંપાદન પાતર ઉપયોગ કરના છતાં છે તેના

આ મનને સાચા અંગ્રેજને મરજીનાત વિષય ગણી તે ભાષાનું સારામાં સારું જ્ઞાન આપનામાં કંઈ બાધ નથી એવું જ નહિ, પણ તેની સમજા કરી એ જગતુ જે આ ક્રમમાં કેળવણીનું વાલન માતૃભાષા જ રહેશે અધ્યાપક મુનને લાગે છે કે જે આપણે અંગ્રેજ મારફતે મધુ શિક્ષણ નથી લઈએ પણ તેને એક પરબાધ તરીકે નીખવું તો જેવું ફારસી, સંસ્કૃત વગેરેનું થાય છે તેવું અંગ્રેજનું થશે મારે માનપૂર્વક કહેવું જોઈએ કે આ વિચારમાં કંઈક ખામી છે ઘણા અંગ્રેજો પોતાની કેળવણી અંગ્રેજમાં મેળવા છતાં ફ્રેંચ વગેરેનું ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવે છે ને તેનો પોતાના કાર્યમાં પુરતો ઉપયોગ કરી શકે છે હિન્દુસ્થાનમાં એવા હિન્દી પંથા છે કે જેઓએ શિક્ષણ અંગ્રેજ મારફતે લીધું છે છતાં ફ્રેંચ ઇલાદિ ઉપર તેમનો કાણુ જેવો તેવો નથી દબાવત તો એની છે કે જ્યારે અંગ્રેજ પોતાને જ્ઞાને જશે તે માતૃભાષાને તેમનું પદ મળશે ત્યારે આપણા મન જે અત્યારે રૂધાઈ રહ્યા છે તે કેદ ખાનામાંથી છૂટશે, ને કેળવાયેલા, ખેડાયેલા જતા તાજ રહેના મગજને અંગ્રેજ ભાષાનું જ્ઞાન મેળવનાનો ખોજો ભાગે નહિ લાગે અને આગી માન્યતા તો એની પણ છે કે તે પ્રસંગે સીખાયેલું અંગ્રેજ આપણા આજના અંગ્રેજ જતા નધારે ગોળીતુ હશે અને છુદ્ધી તીવ્ર હોવાથી તેનો વધારે સારો ઉપયોગ થઈ શકશે સામાનાલની દૃષ્ટિએ આ માગ સર્વ અર્થને સાધનારા જણાશે

જ્યારે માતૃભાષા મારફતે આપણે કેળવણી લેતા થઈશું ત્યાં આપણા નરમાં આપણે લુહો જ સમન્વય રાખવું અત્યારે આપણે આપણી સ્ત્રીઓને આપણી ખરી ભાગીયણ નથી કરી શકતા તેઓને આપણી પ્રતિનિધિ એવું જ્ઞાન હોય છે, આપણા માન્યપને આપણાં લગ્ન નગની ઈ ખમર નથી હોતી આપણા બોધી હજમ, આપણા ભગી, આ બધાને આપણે જે આપણી ભાષા મારફતે મધુ ઉચ્ચ જ્ઞાન લેતા હોઈએ તો મહેજે કેળવણી આપીએ વિનાયનમાં રત્નમત ગંગાતા હજમની સાથે આપણે રાજ્યમતવની વાત કરીએ છીએ અહીં એવું આપણા કુટુંબમાં નથી કરી શકતા તેવું કારણ આપણા કુટુંબીઓ કે હજમો અજાન છે એ નથી પેના અંગ્રેજ દળમના જેટલા જ્ઞાની તો તેઓ છે જ તેઓની સાથે આપણે મટલાગત, રામાયણ, તીયક્ષેત્ર વગેરેની વાતો કરીએ છીએ, કેમ કે પ્રગળવણીએ દિશામાં વહે છે પણ નિશા જોમાં લીધેલું ઝેર નથી જઈ શકતું કેમ કે આપણે અંગ્રેજ મારફતે લીધેલું આપણા કુટુંબીઓને કહી શકતા નથી

અત્યારે આપણી ધારાસભામાં બધો કાગ્યાર અંગ્રેજમાં ચાલે છે ઘણા મ જોમાં એ જ દશા વત છે તેથી કલુસની માફક વિદ્યાધન દારી મૂક્યા જેવું થઈ રહ્યું છે અદાનતોમાં

જી દગી અને ઉદ્યોગ રૂ ૨-૦-૦ એન એમ પ્રિપાટ્રી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પણ એ જ દશા છે ન્યાયાધીશો દ્વેષાં સિદ્ધાવચન કહી નવળાવે છે અદાનતમા જનારો વર્ગ તે સાબળારા તત્પર હોય છે પણ તેઓને ન્યાયાધીશોના છેડના શુદ્ધ હૃદય સિદ્ધાવચન ગાન પ્રાપ્ત થતું નથી પોતાના વખોડેલા લાપણુ પણ તેઓ નથી સમજી શકતા અગ્રેજી નાજામાથી નીચ્છેલા તખ્તોની પણ એ જ હાલત છે તેઓ દરદીને જોઈતું ગાન દર્શકતા નથી તેઓ ગરીબના અન્યથોના ગુજરાતી નામ તો આનંદ નહિ એટલે ઘણે ભાગે તેમને માત્ર દનાચિટ્ટી લખવા ઉપરાંત દર્દી સાથે લેવા દેના દોષી નથી એમ કહેવાન છે કે દિન્દુનાનમા શિખરા ઉપરથી ચોમાસામા પાણીના ઘંધ પડે છે, તે આપણે અનિચ્છાને લીધે નનામા જના ન્ધએ છીએ સુનર્ણમય ખાતર આપણે લાખો ઉપિયાનુ દ્વેષા પેદા કરીએ છીએ ને પરિણામે રોગો બોરી લઈએ છીએ તેમ જ અગ્રેજી ભાષા બહુવાના બોનથી ક્યારા ગયેના આપણે નીચે દૃષ્ટિને અભાવે ઉપર પ્રમાણે પ્રગળે જે મળતું જોઈએ તે દર્દી શાન્તા નથી આ વાક્યમા અતિનયોમિત નથી પણ તે ભારી તીવ્ર લાગણી નાનનાર છે માતૃભાષાનો જે અનાદર આપણે કરી રહ્યા છીએ તેનું ભારે પ્રાયશ્ચિત્ત આપણે કરવું પડશે તેથી નજીએ વડુ મળ્યું છે તેમાથી પ્રગળે દવે છોડવી એ નિદાનર્ગની પદેની ફરજ સમજી છું

નરસિંહ મહેતાની જે ભાષા છે, જેમા ન-ત-એ પોતાનો કમરોનો નખ્યો જેમા નવનશમ, નમ નજર અધિનાન મનમારી વગેરે લેખકો નખી ગયા છે જે બોનીમા અરહુમ શજઅન્દરિએ અમૃતનાણી મલગારી છે, જે ભાષાની મેરા હની રાકે એરી દિદુ, મુખનમાન ને પા મી જાતિઓ છે, જેના બોનનારામા પરિત્ર સાડુ થઈ ગરા છે જે વાપરનારામા ધનાઢ્યો છે, જેમા પગદેત ખેડનારા વહાણુવગીઓ થઈ ગયા છે, જેમા મુગુ માખેડ ને જોધા માણેકના દુરાનનના પના આજ પપુ નરજ નુગરમા સખગાય છે તે ભાષાના વિસ્તારની સીમા દોષ નહિ તે ભાષાની મારફતે ગુજરાતીઓ કેળવણી લેવા તો તેઓ બીજી નુ ઉગળરો ? આ પ્રતને વિચારવો પડે છે જે ખેડ છે

આ વિષય બધ કરના લોકતર પ્રાચુનનલસ મહેતાએ જે લેખો લખ્યા છે તેની ઉપર આપ સહુ ધ્યાન ખેંચુ છું તેનું ગુજરાતી ભાષાનર બહાર પડી નુકસુ છે ને તે ચાલી જવા મારી ભનામણ છે તેના ઉપરના વિચારોને દેના આપનારા ધણા અભિપ્રાયો જોનામા આવશે

માતૃભાષાને કેળવણીનું ગાતન કરવું એ ઇષ્ટ હોય તો તેનો અમન થવા માત્ર આપણે શા પગના ભરના જોઈએ એ વિચારવું જોઈએ દલીને આપ્યા નગર એ પગના મને જેવા મુગે છે તેમ લખી નાખુ છું

(૧) અગ્રેજી જાણનાર ગુજરાતીએ, જાણ્યે અજાણ્યે પણ પરસ્પર વ્યવહારમા અમળોના પ્રયોગ ન કરવો

(૨) જેને અગ્રેજી અને ગુજરાતી બન્નેનું સારૂ ગાન છે તેણે અગ્રેજીમા જે સાગ ઉપયોગી પુસ્તકો નિચારો દેના તે પ્રજા આગળ ગુજરાતીમા મુકના

- (૩) કેળવણી મહોળે પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરાવના
- (૪) ધનાઢ્ય પ્રુપેએ ગુજરાતી ભારત કેળવણી આપનાની શાળાઓ જગાએ જગાએ આપની
- (૫) ઉપલી પ્રતિની આથે જ અરજાને પરિપત્રોએ અને કેળવણી મહોળે અરજ કરની કે જા'ની કેળવણી માતૃભાષા માગફતે જ આપનાની જોધએ અદાનતોમા ને ધારાસભામા વહેનાર ગુજરાતી ભારત થવો જોએ ને પ્રગતિ બહુ ઘણે તે જ ભાષામા થવું જોધએ અગ્રેજી બહુનારાને જ સારી નોડરી મળી શકે છે તે પ્રથા બદલી નોડરોને લાયકાત પ્રમાણે ભાષાબેદ રાખ્યા વિના પસંદ કરવા જોએ ગુજરાતી ભાષામા તેઓને જોડતુ જ્ઞાન મળે એવી ગાળાઓ સ્થપાવની જોએ એવી અરજ પણ અરજારને જની જોએ

ઉપગની યોજનામા જેડ આપતિ જોનામા આવરો તે એ છે કે ધારાસભામા તો મરાઠી, સિંધી ને ગુજરાતી સમાવદો છે ને વખતે કાનડી પણ હોય આપતિ મોની છે પણ અનિવાર્ય નથી તેવગુ રજે એ વિષયની ચચા શરૂ કરી છે ને ડાઉડ વિરને પણ ભાષાપ્રમાણે નના વિભાગે થવા જોધશે એમા નક્ક નથી પણ તેમ થતા સુધી દિલ્લી અથવા સભામંત્રી પોતાની ભાષામા ભાષણ આપનાતો અપતિસાર તેને મળવો જોધમે. આ મૂચના અસારે હાસ્યરૂપે જણાય તો કામા ગાળી એટલું જ વહીન કે ધણી સચાઓ પ્રથમ દષ્ટિએ ને આગમમા હામ્પજનડ જણાય છે, કેશની ઉત્તિનો-આધાર કેળવણીના વાહનના શુદ્ધ વિષય ઉપર ગહેનો છે એવો મારો અભિપ્રાય છે તેથી મને મારી સૂચનામા ભારે ગદ્ય માયમ પડે છે માતૃભાષાની વિમન વધમે, તેને રાજ્યપદ મળમે લારે તેમા આપણે નથી કાપી તેની શક્તિઓ જોનામા આવરો

રાષ્ટ્રીય ભાષા.

જેમ કેળવણીના વાહનો વિચાર હવે પડ્યો તેમ જ આપણે રાષ્ટ્રીય ભાષાનો વિચાર કરવો યોગ્ય છે જો અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થવાની હોય તો અગ્રેજીને જરૂરિયાત સ્થાન મળવું જોધશે

અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થઈ શકે ૧૯૮૧ક વિદ્વાન સ્વસ્થાભિમાની કહે છે કે અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થવી જોએ, એવો પ્રશ્ન જ અસાનદર્શનસૂચક છે, અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થઈ શકે છે આપણા નામનાર વાઈસરાય સાહેમે ભાષણ કર્યું છે, તેમા તેમણે માન તેવી આશા બતાવી છે તેમનો ઉત્સાહ તેમને ઉપર્યુમ્ત ટ્રેણીએ નથી લઈ જતો વાઈસરોય સાહેબ સાને છે કે અગ્રેજી બાજુ દહાડે દહાડે આ દેશમા વિસ્તાર પામમે, આપણા કુટુંબોમા તે પ્રવેગ કાઢે, અને ઉપરે રાષ્ટ્રીય ભાષાની ઉચ્ચ પાલી બોગરને અત્યાગ ઉપર દપકે વિચારતા આ ખ્યાલને રેખા મમે છે, આપણા વિવિધ રગની દયા જોતા અગ્રેજી

વિના આપણો કારભાર અટકી પડે એવો આશય આવે છે એમ છતાં જરા ઉંડા ઉતરીનું તો માનમ પડશે કે અંગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા ન થઈ શકે, ન થવી જોઈએ

ગાંધીય ભાષાના આ લક્ષણો હોના જોએ !

- (૧) તે ભાષા અમન ૧૨ વગને સાડ સહેલી દોરી જોઈએ
- (૨) તે ભાષાની આ કૃત ભાગવર્તનો પરમ્પર ધાર્મિક આર્થિક અને રાજ્યપ્રવૃત્તિ વ્યવહાર સમ્મ દોરે જોઈએ
- (૩) તે ભાષા આ તરતના રાજા પોતા મોનના દોના જોઈએ
- (૪) તે ભાષા ૧૫ને સાદ નહીં દોરી જોઈએ
- (૫) તે ભાષાનો ખ્યાન જનના હાથિ-કે અપ્રચાલિત ગિયન ઉપર વજન ન મૂકતું જોઈએ

અંગ્રેજ ભાષામાં આમાં એ-પણ નક્કા નથી

પરંતુ લક્ષણ છે કે અમ્મુ જોઈતું હજુ પણ મેં પહેલું મૂક્યું છે કેમકે તે લક્ષણ અંગ્રેજ ભાષામાં દોન એવો અશય આવે છે વધારે વિચાર કરતાં આપણે જોઈશું કે હાન પણ અમન ૧૨ વગને સા તે સહેલી ભાષા નથી અહાંના રાજ્યપ્રધારણની કલ્પના એવી છે કે અંગ્રેજી રાં ઓછા થશે, તે એટલે મુખી કે ડેન્ટે રાષ્ટ્રગિરોન અને ખીગ્ન આગિનીના વેગપર ગાંધી ૧૯૧૫ નેના અમનના અંગ્રેજ દેને મોગે ૧૫ આગે હિન્દી જ છે ને તે વરતો જ જો તે રાને સાં ભાગવર્તની ગમે તે ભાષા કરતા અંગ્રેજ મુરદેન છે એમ તો મૈ કાર્કિશુન ગમે

ખીનુ લક્ષણ વિચારના આપણે જોઈએ જીએ કે અંગ્રેજી ભાષા જનસમાજ મોનની થઈ જાય એ શક્ય ન હોય આ બધી આપણો ધાર્મિક વ્યવહાર અંગ્રેજીમાં નહિ જ થાને એમને દો રો અંગ્રેજી ભાષા મમાજમા પ્રમતે એ અગમ્ય જણાય છે

તીનુ લક્ષણ અંગ્રેજીમાં ન હોઈ શકે કેમકે તે ભાગવર્તની મોગે સખ્યાની મોગે નથી

ચોથું લક્ષણ પણ અંગ્રેજીમાં નથી કેમકે આખા ગાંધીને સાડ પ્રમાણમાં તે સહેલી થી

પાંચમા લક્ષણનો વિચાર કરતાં આપણે જોઈએ જીએ કે અંગ્રેજી ભાષા જે સત્તા આગે મોગવે છે તે તલિ- છે ચિત્તચાલી સિધતિ તો એ છે કે હિન્દુતાનમાં પ્રજાના રાષ્ટ્રીય પ્રથમા અંગ્રેજી ભાષાની જરૂરીઆત પોડી જ પડતે અંગ્રેજી સામ્રાજ્યના વ્યવહારમાં તેની જરૂર પડે તે સામાજ્યના ગમ્ય-ચરતો (સિપોમસિની) ભાષા હશે એ જૂનો પ્રશ્ન છે તે વ્યવહારને આ અંગ્રેજીની જરૂર રહેશે આપણે ક્યાએ અંગ્રેજી ભાષાનો દ્રેષ નથી કરતા માત્ર તેને તેના ન્યાય બહાર જના દેસા નથી માગતા એ જ આશય છે સામાજ્યની ભાષા તો અંગ્રેજી હશે તેથી આપણા માનવિચાર, જાતીઆર, બેનરજી રંગેને એ ભાષા નીખરતા કચ્છ પાશુ ગમે તેઓ હિન્દની કૃતિ ખીગ્ન દેરોમાં જગતને એમ ખાતી ગમ્મીનુ પણ ગાંધીની ભાષા અંગ્રેજી ન હોય અંગ્રેજને રાષ્ટ્રીય ભાષા

બનાવની એ એપેન્ડેક્સ દાખલ કરના જેવું કે અંગ્રેજ રાષ્ટ્રીય ભાષા થાય એની વખતે આપની નિર્મળતા મૂલ્યે છે એપેન્ડેક્સનો પ્રયાગ માન અત્યંત સૂચવે છે તારે કઈ ભાષા પેના પાત્ર વક્ષોભાષી છે? હિન્દી ભાષામાં એ બધા લક્ષણો છે એમ કહીને ક્યાં સિવાય નહીં.

હિન્દી ભાષા કે અને કહ્યું કે જે ઉત્તરમાં હિંદુ તથા મુસનમાન બોલે છે તે દેવનાગરી અથવા ઉર્દુ નિષિમા નથી છે આ વ્યાખ્યા સામે કઈક નિરોધ જોયો છે.

એની દલીલ થતી જોવામાં આવે છે કે હિન્દી અને ઉર્દુ બે તોખી ભાષા છે આ દલીલ વાસ્તવિક નથી ઉત્તર પ્રિભાગમાં મુસનમાન અને હિન્દુ બન્નેએ જ ભાષા બોલે છે બે ગિલિત વર્ગે પાડ્યો છે, એટલે કે હિંદુ ગિલિત રમ હિન્દીને કેવળ સમ્પ્રતમય ઢરી મૂકી છે, તેથી ટટનાક મુસનમાન તે નધો સમજી શકતા લખનાના મુસનમાન ભાષાઓ કા સીમય ઉર્દુ બોલીને તે હિન્દુથી ન સમતલ્ય તેની ઢરી મકે છે આ બન્ને પરિભાષા છે તે પ્રત્યક્ષમાં ક્યાંએ સ્થાન નથી કે ઉત્તરમાં ગ્લો છુ હિન્દુ મુસનમાન સાથે ખુબ બન્યો છુ ને માફ હિન્દી ભાષાનું જ્ઞાન થયું જોછુ હોના બના મને તેમની સાથે વ્યવહાર રાખનામાં જરાએ અડચણ નથી આવી જે ભાષા ઉત્તર પ્રિભાગમાં જનસમાજ બોલે છે તે તો ઉર્દુ કહેવા કે હિન્દી, બન્ને એ જ છે ઉર્દુ નિષિમા લખો તો તે ઉર્દુ નામે જોળખો, તે જ વાક્યો નાગરીમાં લખો તો હિન્દી કહેવાશે.

હવે રહ્યો નિષિમા કારણે દાન તુલ્ય મુસનમાન ઉદગ જરા ઉર્દુ નિષિમા લખશે હિંદુ અને ભાગે દેવનાગરીમાં લખશે “ધણે ભાગે” મનનો પ્રયોગ કરે છુ કમકે હજારો હિંદુ આજ પછી પોતાનું હિંદી ઉર્દુ નિષિમા લખે છે, ને કટનાક તો દેવનાગરી નિષિમા લખતા પછી નથી છેવટે જ્યારે હિંદુ મુસનમાન નમ્યે જરા પછી મક્કની નજર નહિ રહે, જ્યારે અનિષ્ટામન બધા કારણો દ્વારા થયા હશે ત્યારે જે નિષિમા જોર રહેશે તે નિષિમા વધારે ભાગે લખાશે, ને તે નાટ્ય નિષિમા થશે દરમિયાન મુસનમાન લાઇઓ અને હિંદુ જેને ઉર્દુ નિષિમા અરુ લખવી હશે તેની અગ્ર રાષ્ટ્રના ધ્યાનમાં કશું થતી જોઈશે.

પ્રાય લક્ષણો ધારણ કરનામાં આ હિન્દીની દરિફાર્દ કરનારી બીજી એક ભાષા નથી હિન્દીથી બીજી પદની બગાળી ભાગવે છે કતા બગાળી ભાઈ પણ બગાળ બહાર હિન્દીને ઉપયોગ કરે છે હિન્દી બોનનારો બધા જાય ત્યાં હિન્દીનો ઉપયોગ કરે છે ને તે કાંઈને આશ્ચર્યકારક નથી લાગતું હિન્દી ધર્મપ્રચારકો, ઉર્દુ મોનસીઓ, આખા હિન્દુસ્તાનમાં પોતાના વ્યાખ્યાનો હિન્દીમાં જ આપે છે, ને અલણ પ્રજા તે સમજી લેય છે અલણ ગુજરાતી પણ ઉત્તરમાં જઈ હિન્દીનો પ્રયોગ થોડાંધણે કરી લે છે ત્યારે ઉત્તરમાં લેયો મુગઈના શેખની દરવાનગી કરતો જતો ગુજરાતીમાં બોનવાનો ધર્મકાર કરે છે, ને એ કૈયાની સાથે ભાગ્યુત્તર હિન્દી બોલી નાખે છે એ જોયું છે કે છેવટ દાનીડ પ્રાતમાં પણ હિન્દીનો ધનિ રાજાવા છે મદ્રાસમાં તો અંગ્રેજીથી વ્યવહાર ચાલે એ કહેલ બરાબર.

નથી ત્યાં પણ મેં માગે વ્યવસ્થાર દિન્દીમા ચનાયો છે એકઠો મદાગી ઉતારને મેં ધતર નગ સાથે દિન્દીમા બોનતા આજન્યા છે વળી મહાસના' મુસનમાનમાર્ તો બગમર દિન્દી બોની જલો છે સમગ્ર દિદુસ્તાના મુસનમાન ઉં બોને છે, એ અર્ધો ધ્યાનમા રાખના જેવું છે ને તેઓની સખ્યા જ્યાં પ્રાન્તોમા નાનીસતી નથી

આમ દિન્દી ભાના ગાંધીય ભાષા તરીકે નિમાણ થઈ ચુકી છે તેને આપણે ધણા વર્ષ પૂર્વે રાષ્ટ્રીય ભાષા તરીકે નાપરી છે ઉગુની ઉત્પત્તિ પણ દિન્દીની એ રાખિમા રહેતી છે

મુસનમાની પાન્શાહો ફારસી કે આરબીને ગાંધીય ભાષા નહિ બનાવી શક્યા તેમણે દિન્દી વ્યાકરણ જીવન રાખી ઉડુ નિયિ વાપરીને માત્રી રાખેનો વિગેય ઉપયોગ કર્યો પણ જનસમા જની સાથેનો વ્યવસ્થાર તેનાથી પાત્રી ભાષાવડે ન થઈ શક્યો આ વ્તાકર્ અગ્રેજી ગજ્યકર્તાને અભણી નથી જેને લાગ્યક વગનો અનુભવ છે તે જલો છે કે સિપાહી વગને સારુ સમ્બાધ્યો દિન્દી કે ઉડુ મા રાખની પડી છે

આમ દિન્દી જ રાષ્ટ્રીય ભાષા થઈ શકે એમ આપણે જોઈએ છીએ જના મહાસના સિદ્ધિતવગને સારુ એ સનાન મુસ્તેલીઓ છે

દક્ષિણી, પુનગતી, મિની, બગાળીને તો તે પણ સહેન છે થોડા માસમા તેઓ દિન્દી ઉપર સામે જાણુ મેગરી ગાંધીય કારભાર તેમા ચનારી રહે છે તામિન ભાષ્યોને તેટલું સહેન નથી તામિનાદિ દ્રાવિડ પ્રિભાગની ભાષાઓ છે તે તેની ગ્યના તેનું વ્યાકરણ સમૃતથી જૂના છે માત્ર રાખેની એન્તા સિનાન બીજી એન્તા સરજન ભાષાઓ અને દ્રાવિડ ભાષાઓ વચ્ચે જોનામા આનતી નથી પણ આ મુસ્તેલી માન વનમાન સિદ્ધિતવર્ગને માત્ર છે તેઓના રહેગાખિમાન ઉપર આવાર રાખવાને ને વિગેય પ્રયાસ કરી દિન્દી રાખી લેનાની આશા ગખવાનો આપણને અધિભર છે ભરિ વને સારુ તો જો દિન્દીને તેનું પદ મગે તો દરજ મદાગી નિશાળમા દિન્દી દાખન થાય અને મહાસને બીજા પ્રાન્તો વચ્ચે વિગેય પચિય ચનાનો સભન પ્રાપ્ત થાય અગ્રેજી ભાષા દારી પ્રભમા પ્રવેશ નથી દરી શખી પણ દિન્દીને પ્રવેશ કરતા સમય લાગે તેમ નથી એ પ્રયાસ તેનગુ જલિ તો આજે પણ દરી રહેન છે જો આ પરિવર રાષ્ટ્રીય ભાષા કઈ થતી જોઈએ એ વિરે પણ એક ચિચાર દરી રહે તો તો કાર્યને સાધનાના ઉપાયો યોજવાની આનસ્પકતા જણાવે જો ઉપાયો માનુભાના વિરે સચન્યા છે તેરા, જોઈતા ફેફાર સાથે રાષ્ટ્રીય ભાષા વિરે પણ લાગુ પડી શકે છે વિશેષમા મુજરાતીને કેળવણીનું વાહન કરવામા આપણે જ મુખ્ય પ્રયાસ કરવો રહેજો પણ ગાંધીય ભાષાની ચગવળમા તો આખું ભાગતનાં ભાગ લેશે

કેળવણીના નિયયોનો ચિચાર.

કેળવણીના વાહનનો, રાષ્ટ્રીય ભાષાનો અને તેમા અગ્રેજના સ્થાનનો ચિચાર આપણે ક્યો આપણી શાળાઓમા અપાતી કેળવણીમા ન્યૂનતા છે કે નહિ એ ચિચારનાનું ગ્યું

આ વિષયમાં મતભેદ નથી સરના, પ્રજામન બધા ચાતુ બવારણને વખોડે-છે, શુ ત્યાજ્ય છે તે શુ માલ છે એ વિષે આગી પેટે મતભેદ છે એ મતભેદમાં ઉત્તરના જેટલું માર નાન નથી એ જે વિચારે બધા છે તે આ અગિયારી સમય મૂવાની મૂલતા કરે છુ

કેળવણી એ માર કોન ન કહેનાય તેથી મો ઈપણુ કહેતા મોચ રહે છે અન-ધિદારી પુરુષ કે સ્ત્રી પોતાના અધિદાર નહા વાત કરે કે ત્યારે છુ તેનુ ખમન-કરના તૈયાર થાઉ છુ ને અધીગે મનુ છુ રૈવ નગન થના એમે તો નકીનને રીસ થકે એ ચોખ જ છે તેમ જ કેળવણીને વિષે જેલો કઈ અનુભવ થયો લીધો તેને તેની નીજ કરવાનો અધિદાર નથી એમ હું માનુ છુ તેથી મારે એ મન મારા અધિદાર વિષે કહેના પડશે

આધુનિક કેળવણી ઉપર પચીસ વર પહેલાં વિચાર કરતો થઈ ગયો, માગ હાથ તળે મારા ને માગ બાઈબેનના ડોહરા આ-આ આપણી શાળાઓની ન્યૂનતા મને જણા એવી તેથી મારા છોડાની ઉપર મેં પ્રયોગો રાઝ કર્યા મેં તેઓને રખડાવા પછુ ખસ કાઢને કપાડ તો કાઢને કપાક ખીજી જગાએ મોકલ્યા ન પોતે પણ કાઢને લણાવા છુ બનિયુ આફ્રિકામાં ગયો ત્યાં પણ માગે આ અસતોષ તેવાને તેવા રહ્યો અને મારે વિશેષ વિચારે કરવા પડ્યા ત્યાં “હિન્દી કેળવણી અમાજ” નો ગાલાર ધણી મુદત સુધી મારા હાથમાં હતો, મારા છોડાને મેં નિગાળમાં કેળવણી નથી આપી માગ સર થી મોટા છોકરાએ મારી જૂદી જૂદી અનુચિતો બનેએવી તેજો મારાથી નિશાશ થઈ થોડી મુદત અમદાવાદની તાળામાં કેળવણી લીધી તેને તેથી લાભ થયો એમ તેને બાસ્કુ થી જ્યોતે મેં નિશાસે નથી મોડવા તેઓને નુકસાન નથી થયુ તે તેઓને સત્ય વિચાર મળ્યુ છે એવી મારી માન્યતા છે તેમાં ન્યૂનતા જોઈ વક્ર છુ, પણ તેનુ કાન્યુ એજ છે કે મારા પ્રયોગોની શરૂઆતમાં તે ઉર્ધ્વા એટલે જોડ જના પ્રયોગોની સકનના એકજ હતી તો પણ તેમાં થયેના ફેરફારોના તે ભોગ થઈ પડના સત્યાગ્રહને સમયે દિલિયુ આફ્રિકામાં માગ હાથ નીચે લગલગ પચાસ ડોહરા એક વેળા ગણના હતા એ તાળાની રચના મોટે ભાગે મારે હાથે થઈ હતી તેને અન્ય શાળાઓની સાથે કે સગકારી ધોરણ સાથે સમન્થ ન હતો અહીં પણ એવોજ પ્રયામ ચાનુ છે તે અધ્યાપક મુન તથા ખીજા સાક્ષરોના આત્મીવાદ મેળની એક રાષ્ટ્રીય શાળા અમદાવાદમાં આપી છે તેને પાત્ર માન થયા છે તેના મુખ્ય ગુજરાત કોલેજના આજ અધ્યાપક સાકેશ્વર તાડ છે તેમજો અધ્યાપક ગજવરના હાથ નીચે તાલીમ લીધેલી છે, ને તેમની સાથે ખીજા ભાષાઓમાં પુરો છે ચોજનાને સાફ મુખ્ય વેદ જનાપદાર છુ પણ તેમાં આ બધા શિક્ષકોની સમતિ છે, નો તેઓએ પોતાની દાજ્જો પૂરી થાય એટલુજ વેતન વર્ધ આ કરને પોતાનુ છવન અર્ધુ છે અન્યોને વધતે છુ પોતે આ શાળામાં શિમલનુ કામ નથી કરી તકનો પણ તેની પ્રશંતિમાં માર મન હમેશા પડેવાયલુ રહે છે એટલે માર્કે દર્શક દેવના ધનલાહિ છે, જતા છેક

જનનરકિતનુ બધારણ (સચિત) ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ પ્રિપાની એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

પિત્રાગર દિવસ નથી એમ માનુ છું, ને એ ધ્યાનમાં રાખીને મારી ટીકા ઉપર વિચાર કરશે એમ ઈચ્છુ છું.

આધુનિક નિમલ્લમા આપણી ઐતુહ્યિક ચરિત્ર ઉપર ધ્યાન દેવામાં આયુ નથી એમ મને હમેશા યાદમાં રહે છે, તેની જગ્યાએ આપણી હાજરતોનો વિચાર કરવામાં નથી આવ્યો એ અસાધારણ હતું.

મોંનેમે આપણા સાહિત્યને નિરસ્ત્રમ્યું, આપણો મટેમી ગળ્યા યોગકેમાના ધણાખણ તે આપણા ધર્મવિષે માત્ર અજ્ઞાન હતું કેટલાકે તેને અન્ય માન્યો આપણા ધર્મ અથવા નહિમનો મતદા મનાયા આપણી સમ્યક્તા ખામીનામી લાગી આપણે પોરી પ્રજા, તેથી આપણા બંધાઓમાં ખામી ખુબ હોતી જોઈએ એમ મનાયુ તેથી શુદ્ધભાવે જુન ભરેતુ મધ્યમણ રચાયુ નહી ગયા ગયાની હતી સા યોગકેમાને તો નજીની જ સ્થિતિ તથા લાગે ગજની મદદ કરનાર વખતો તમીમે મટેતાઓ જોઈએ, આપણને બધાને નવું જ્ઞાન જોઈએ, આ વિચારથી બની ગયા ચર્ચ એટલે આપણા સસારનો વિચાર વ્યાપિતાના પુત્રકે ગયાના અને અત્રેજ મટેવતનો તરજુમે કરીએ તો યોગ આગળ મારી મારી.

મનનામી કરી ગયા છે કે જો ઇતિહાસ જૂઓળ સીખવના હોય, તો પ્રથમ ઇન્દ્રાને ધરના ઇતિહાસ જૂઓળ સીખવના જોઈએ મને તો યાદ છે કે મારે નસીમે ઇન્દ્રાના 'કાઉન્સિલ' ગોખવાનું પાતેનું આવેતું જે વિષય વખો ગમિત છે તે મારે સારે એર અમાન અધિકારનો હતો ઇતિહાસમાં મને ઉત્સાહ આરે એવું કઈ મે જોયું ન હતું ઇતિહાસ સ્વદેશાભિમાન સીખનાના સાધન હોય છે આપણી સાળાની ઇતિહાસ સીખનાની પદનિમાથી મને આ દેશના વિશે અભિમાનનું કાળુ નથી મળ્યું તે સીખના મારે ખીજા જ પુસ્તકો વાચના પડ્યા છે.

અંકગણિતના આ વિષયોમાં પણ ફેરી રહિને ધ્યાન થોડું જ આપવામાં આયુ છે જૂની પદનિતો નામજ સામ થયો છે આડ સીખવનાની ફેરી પદ્ધતિ જતા આપણા વચ્ચેમાં નાખતા ગણનાની જે રૂપ હતી તે આપણામાં નથી ગરી.

વિનાયક શુભ છે તેના જ્ઞાનનો ઉપયોગ જાગેમ કરી શકે એવું દોતુ જ નથી ખજોળ જેવા કાવો બાગકો આમજ મતાતી સીખસી નમર તે માત્ર પુત્રકેમાથી સીખવવામાં આવે છે દાર્ડપા નિશામીઆને નિશામ જોખા પરી પાળીના મીધાનુ પૃથક્કરણ કરતા આવડતુ રોય એવું હ જ્ઞાનો નહી.

આગળ મુજિતુ કઈ જ નહી એમ કહેનામાં અનિચ્છેમિન નથી આડ નરસી જેજાની કદતે આપણને મળી વજેરે રોગોમાંથી મચના આરકયુ નથી આપણા દાખરો તે રોગોને ફર નથી મરી શક્યા એ આપણી કેમરની ઉપર હ મોટામાં મોટો આક્ષેપ.

સમજી શકે આપણાં ધરોડી અદ્ય આરોગ્યના નિયમોએ પ્રવેશ કર્યો હોય એવો અનુભવ મેં નેકડો ધરોડી જોયા છતાં મેળવ્યો નથી સર્પાદિ કંડે તો તુ ઝરુ એ આપણા ગ્રેન્થુ-એટો કહી શકે એ વિષે મો પૂર્ણ ગફા છે જો આપણા દાકતરોને નાની ઉમ્મરથી નાકતરી નીખનાનો પ્રમગ મળી શક્યો હોત તો અત્યાર ફીન સ્થિતિ તેઓની વર્તે છે તે ન જ હોત. આ આપણી કેળવણીનું લગ્નકર પરિણામ છે દુનિયાના બીજા જગ્યા ભાગોમાંથી મળીને ત્યાના લોગ કાની શક્યા અહીં તો તે ધર કરી રતી છે, તે હજારો હિંદી ધર મોતે મેં જાણ છે આપણી ગરીબાઈ એ જો તેનું કાન્ય કહેવામાં આવે તો ગરીબાઈ સાક વર્ગની કેળવણીને અતે કેમ છે તેનો જવાબ પણ કેવળવણીમાંના તમ્મથી મળવો જોઈએ

હવે જે વિષયોની કેળવણી મુદ્દવ નથી અપાતી તે વિચારીએ ક્યવણીને મુખ્ય દેતુ આગ્રિય દોષો જોઈએ ધર્મ વિના આગ્રિય કેમ જધાય એ મને સુચી શકતુ નથી આપણે ક્રોતો મદ્દમતો મદ્દ મના જઈએ ઈએ એનું જ્ઞાન હજુ હવે થયે આ વિષય ઉપર હ વધારે નથી લખી શકતો પણ સંકેટો રિહકોને હ મળ્યો છુ તેમજ પોતાના અનુભવો નિ શ્વાસ નાખી મને સમજાના ઈ એનો ગમીર વિચાર આ પાપિદને ક્યા વિના માને તેમ નથી જો નિશાળીઆની નીતિ મર્ તો સર્વવ્ય ગયુ છે

આ દેગમા ૮૫ થી ૬૦ ટકા આ પુરુષ ખેતીના ધધામા મેડાએવા છે તે ધધાનુ જ્ઞાન જોટુ દોષ તેટલુ જોષ્ટુ ગણાતુ જોઈએ ક્યા તેને આપણી હાર્દિક સુધીના કમમા જ્ઞાનજ નથી આની કમેડી ઊધતિ અહીં જ નબી રીકે

વણાટનો ધધો નટ થયો જાય છે ખેડુતોને સાર અનકાશના સમયનો તે ધધો હનોડ તે ધધો આપણા કમમા જ્ઞાન નથી આપણી કેળવણી કેવળ મુસલ્લી વર્ગ પેદા કરે છે ને તેનું વનજુ એનું છે ક મોની, તુહાર, કે મેલ્લી પણ જો શાળામા સળકાયો તો તે પણ મુસલ્લી બની જાય છે સારી કેળવણી તો સજુ લે એમ આપણે ઇચ્છુ જોઈએ આપણી કેળવણીને અતે જધા મુસલ્લી થાય તો ?

આપણી કેળવણીમા લગિય કળાને જ્ઞાન નથી મને પોતાને તે નુ ખની વાત નથી મે તો અનાયામે પ્રાપ્ત થયેતુ મુખ માની લીનુ છે પણ પ્રજને હથીઆર વાપગતા રીખતુ છે જેને રીખતુ દોષ તેને તે પ્રસગ મળવો જોઈએ પણ તે તો કેળવણીકમમા વિમલઈ ગયેતુ જ જણાયુ છે

સંગીતને ક્યાએ જ્ઞાન નથી જેતો સંગીતની અચર આપણી ઉપર બુ ધાય છે એને આપણને આમેનુ જ જ્ઞાન નથી જ્ઞો નહિ તો સંગીત આપણા જાળકોને ગમે તેમ કરીને આપણે આપ્યુ હત વેદોની રચના સંગીત ઉપર થયેન જેતામા આવે છે મધુર સંગીત આત્માના તાપને શાત કરી ગકે છે હજારો માણુઓની મલામા આપણે કેટલીન વેળા ખજી ભગાટ જોઈએ ઈએ, તે ખજીભગાટ હજારો કદમાથી એકસુટ કાઈ રાષ્ટ્રીય ગીત આવે તો બેધ થઈ શકે શૂરાતન અનામાને સાર હજારો જાળકો એક અવાજે વીરરમનાણ કાન

ગાઈ શકે એ જેનું તેનું નથી ખનાસી અને બીજા મજુરો 'હરિદર' 'અ' 'હા' બેની વગેરે શ્વનિ એમ અનાજ કઢાડે છે ને તેથી તેઓ પોતાનું કાર્મ કરી શકે છે એ સંગીતની શક્તિનો દાખલો છે. અગ્રેજ મિનને મે ગાયન ગાઈ પોતાની ટાટ સમાનના બેવા છે નાનકડા ગાયો ગમે તેમ, ગમે તેવે અસરે આપણા બળકેડા ગાના શીખે છે, બેમુસા હાગ્યોનિયમ વાજ વગેરે હોકે છે તેથી તેઓને નુકસાન થાય છે એ સંગીતનું શુદ્ધ શિષ્ય મળે તો નાટકના ગાયનો ગાનામા મે રાગડા તાણુનામા સમય નહિ ગાજે મર્યો જેમ બેમુસા નથી માતો તેમ શુદ્ધ સંગીત સીખનાર મેના સંગીતને દાય નહિ અડે પ્રત્યક્ષગૃતિને સાર સંગીતને સ્થાન હોનું જેઈએ આ વિષય ઉપર દાકતર આનંદકુમાર ગ્વામીના વિચારો મનન કરવા લાયક છે.

વ્યાયામ.

આ સમયમા રમતો ઈલાકાનો સમાવેસ કયો છે તેનો પણ લાન પૂજ્યો નથી દેવી પદ્ધતિનો ત્યાગ થયો છે અને ટેનિસ ક્રિકેટ ને ફુટબોલનું સામાન્ય સ્થપાનું છે આ ત્રણે રમતોમા રસ છે એમ કહી શકવામા બાધ નથી પણ જો આપણે પાશ્ચાત્ય વસ્તુઓથી મોહાઈ ન ગયા હત તો આપણે એટલી જ ગસિય, ખગ્ગરિનાની રમતો, જેવી કે ગેડી દડો મોઈ દાડીઓ, ખોખો મગ માટી, દુગ્ધ ખારો પાટ નવ નાગેરીઓ સાત નાગી વગેરેનો ત્યાગ ન કરત દસરત જેમા આડે અગને પૂરતી તાલીમ મળે છે અને જેમા ધણુ મદ્ય રત્યુ છે તેનો અને કુશ્તીના અખાડનો લગભગ લોપ થઈ ગયો છે જે કેમ્પિયુ પાયા વ વગુની નવન કરવી થોડી થોડી હોય તો 'ફિલ'ની નમન કરના જેવું છે એમ અને લાગે છે એક મિત્રે નીકા કુચેરી કે આપણને આનના આનનું જ નથી અને એકદમ થઈને મીનમ આનવાની તો મુન ખનર નથી હજારો માણસો તાનનન સુપડીથી ગમે તે આમા બમ્મે આગ્યારની દાર નાધી આની શકે એ શક્તિ આપણમા નથી આની 'ફિલ'નો કેવળ નામિ જ ઉપયોગ છે એવું કાઈ નથી ધણુ પરોપકારી કામોમા 'ફિલ'નો ભારે ઉપયોગ થઈ શકે છે, જેમકે આગ હોનનવામા, કૂનેનાને મદદ કરનામા માદાને ડાનીમા વર્ જવામા 'ફિલ' બહુ જ કિમતી સાધન છે આમ આપણી શાળાઓમા દેશી રમતો, દેવી કસરતો, અને પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિની ફિલ દાખલ કરવાની આવશ્યકતા છે.

સ્ત્રીશિક્ષણ

જેમ પુરુષ શિક્ષણને સાર આનની રચના ખામીઓથી ભરેલી છે તેમ જ સ્ત્રીશિક્ષણનું છે ભારતવામા સ્ત્રીપુરોનો શો સમન્ધ છે, સ્ત્રી જન-મળમા યુ સ્થાન ભોગવે છે, તેનો વિચાર જ કરનામા આયો નથી.

- પ્રાથમિક કેળવણીનો ધણો લાગ બને વગને સામાન્ય હોઈ શકે, તે ઉપરાંત બધે બહુ અસમાનતા છે પુરુષ સ્ત્રી વચ્ચે જેમ કુરતે બે સમ્યો છે તેમ જ કેળવણીમા બેની આવશ્યકતા છે સમારમા બન્ને સરખા છે પણ તેમના કામમા વિભાગ બેવામા આવે છે મુદ્દનું

ગભ્ય બોગવતો આપકાર સ્ત્રી છે બહાની વ્યવસ્થાનો અવિદ્યતા પુરૂષ છે પુરૂષ આલિંગિકા સારનાર છે, સ્ત્રી સમૃદ્ધ કરનાર અને વ્યય કરનાર છે સ્ત્રી માળકતુ પોષણ કરનારી છે, તેની વિધાતા છે, તેની ઉપર બાળકના ચારિત્ર્યનો આધાર છે, તે વ્યાગશિક્ષિકા છે, તેથી તે પ્રજ્ઞની માતા છે પુરૂષ પ્રજ્ઞનો પિતા નથી અમુ-મુન પત્રી પિતાની અસર પુન ઉપર થોડી ગ્હે છે માતા પોતાનો દરજ્જો નિહોળી જ નથી બાળક પુરૂષ અવસ્થાએ પહોંચ્યા પછી પણ માતાની પાસે બાળકની જેમજેન રહે છે પિતાની સાથે એવો અમન નથી રાખી રાક્ષો

આ યોજના દુહની દોષ, યોગ દોષ તો સ્ત્રીને આ મતન રમાપી કરવાનો પ્રમથ ન દોષ જ્યાં સ્ત્રીઓને તાર નાતરતુ કે ટાઇપીકટનુ કે ખીના મોક્ષવાનુ કામ કરતુ પડે ત્યાં સુ વ્યવસ્થાનો લભ થએયો દોષો નેઈએ, તે પ્રજ્ઞએ પોતાની શક્તિતુ દેનાણુ કાલુ છે તે પ્રજ્ઞ પોતાની આપણ ઉપર ગ્હેના વાળી છે એની મારી માન્યતા છે

એટલે એક તરફથી આપણે જાતે અધ-અમા ને અધમ દરામા મળ્યાએ તે જોડુ છે તેમ જ ખીજ તરફથી સ્ત્રીને પુરૂષનુ લાભ મોપતુ તે નિગળવાની નિજાની છે ને સ્ત્રીની ઉપર જીવન કયા જેવુ છે

એટલે જીઓને સાત અમુક વર્ષ પછી નોખી ઘટતાતી જરૂર છે તેમને ગૃહવ્યવસ્થાનુ, ગભ-ગભની આનજતનુ, બાળને ઉડેગા રગેરેનુ જ્ઞાન આપવાની જરૂર છે આ યોજના રચરી બહુ મુશ્કેલીનું કામ છે વિલક્ષણ કમમા આ નવો રિપર છે તેમા મોધબોળનો નિર્ણય કરવા સાત ચારિત્ર્યવાન, જ્ઞાનવાન, સ્ત્રીઓ અને અનુનન પાસેન પુરૂષોની મળી નીમી તેમની પાસેથી કઈ યોજના ઘડવાની જરૂર છે

ઉપરની લાભ કરનારી મડળી કન્યાકાળથી શરૂ થતી કેળવણીનો ઉપાર શોધશે પણ ને કન્યાઓ કન્યાકાળમા પગલી ચુપી છે એરીની સખ્યાનો પાત્ર નથી વળા તે સખ્યા વાતની જાય છે પરંપરા પછી તો તે તોપ થઈ જાય છે તેને રિપે મે મારા વિચાર લગિની સમાજ પુનઃકમાવાતા પ્રથમ પુનઃકની પ્રત્યાવનામા આપ્યા છે તે જ અહીં ઉતાર છે

“સ્ત્રી કેળવણીને આપણે માત્ર કન્યાકેળવણીથી જ પહોંચી વળવાના નથી હમરો નવા બાગ રૂપની ઉમ્મરે બાળનંદનો બોગ થઈ આપણી નજરેથી અનોપ ગઈ જાય છે તેઓ ગૃહિણી બને છે આ પાપી ગિનાજ નવા મધી આપણામાથી નહિ જાય ત્યાં સુધી પુરૂષને સ્ત્રીશિક્ષક બનતા સીખતુ પડે તેઓની આ રિપયની કેળવણીમા આપણી ઘણી આનાજો છુપાયવી પડી છે આપણી સ્ત્રીઓ આપણા રિપયનુ પાત્ર અને આપણી રસોયજી મળી આપણી મદદગરી, આપણી અંગેના આપણા સુખ દુખની આગીવાણુ અને ત્યાં

લગી આપણા સર્વ પ્રાણ મિત્રો જણાય છે માર્ગ પોતાની જીવે પશુસમાન મળે છે આ વિધિને સાડા પેટના સંસ્કૃત વચોળા, તુલસીદામનો એક પ્રસિદ્ધ દુહો બહુ જનાગાર છે તુલસીદામજીએ એક જગ્યાએ વખતુ છે કે દાર ગવાર ગુરુ બહુ નારા જે સર્વ તાલનકં અધિકારી તુલસીદામજીને હું પૂછુ છું પણ મારી પૂછા આપણી નથી કાતો ઉપરો દુરો શેષક છે, અને તે તુલસી દામનો જાતો તો તેજે વગર વિચારે પ્રચલિત મિત્રો અનુસરી તે જોડી દહાડેતો દોવો જોડીએ સંસ્કૃત નયનો વિરાતો એવો વહેમ પેસી ગયેનો જોવામા આવે છે કે સંસ્કૃતમા લખામેના મોઝો તો કેમ જાણે શાસ્ત્ર-ચત્ર જ હોય નહિ આ નહેમ દૂર દરીને આપણામા જીવે હનખી ગણવાની જે પ્રથા પહેલી છે તેને જડમુજથી ઉખેડી જોડી શીત તરફથી વિષસાધ થઈ આપણામાના પેટનાક જીવે નીંતીની ગણી તેની પૂજા કરે છે તે જોમ દામજીને આપણે પહેરે પહેરે નનીન આબૂરજોથી નાજુગારીએ જીએ તેમ શણગારે છે આ પૂજાદોષમાથી પણ ની ગી જડુ જડુનુ છે છેવટે તો જોમ શરને ઉમા રામને મીના નળને દમનની હતા તેમ આપણી સ્ત્રીએ આપણી ગોણામા ભાગ લેતી, આપણી માથે વાલ્મીનાદ કરતી આપણા ઉદ્દારો સમજતી તેને પોપતી, પોતાની અનોકિડ પ્રેતાશક્તિથી આપણી બાલોપાવિએને સાનમા સમજ તેમા ભાગ લેતી આપણને શીતળતામય શાંતિ તેની થશે ત્યાર જ આપણો ઉદ્ધાર અમલ છે તે પહેલા નહિ એની દશા દાન તુલસીદામ જાગ્રતે પ્રાપ્ત થવાનો ધણો જ થોડો સમય છે જ્યાં લગી બાગનમની હામડી આપણે પહેલી સરજી હશે, ત્યાં લગી પુરોએ પોતાની સ્ત્રીઓના શિક્ષક બનવું પડશે, અને એ શિક્ષણ માન અક્ષરનું જ નહિ ધીમે ધીમે રાજ્યપ્રકરણી, સસારસુધારાના વિષયોમા તેઓને પ્રવેશિત કરી શકાય છે આ કરતા પહેલા અક્ષર જ્ઞાનની જરૂર જણાતી નથી આના પુરો પોતાનું જીવનને વનજી ફેવવું પડશે સ્ત્રી પુખ્ત ન થાય ત્યાં લગી શિક્ષાવ્યથામા રહે અને ત્યાં લગી પુરો તેમની પ્રયે મહાચર પાગે નો આપણે જાતા (ઈનિશિયા) રૂપી શક્તિ ॥ દાન તથે જયરાયેના ન હોઈએ તો આપણે બાર કે પંદર વડની માગા ઉપર કદી પ્રસન્ની મહા યથાનો જોએ ન જ મુખીએ એ વિચાર કરતા પણ આપણને કપારી છુટવી જોઈએ

પરિણિત સ્ત્રીઓને સારુ વોળ કાલમા આવે છે, તેઓને માર્ગભાષણો થાય છે આ બધું સરસ છે આની પ્રશ્ન કરનાર પોતાના વખનનો ભોગ આપે છે એ આપણા જોમે પાસમા નોવાય છે પણ તેની સાથે ઉપર જનાવેની પુરોએની શરજ જ્યાં સુધી સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી આપણે બહુ મારા પરિણામો નહિ મેળવી શકીએ એમ જણાય છે સહેજ ઉડો વિચાર કરતા સહુને આ નયસિદ્ધ વાત જણાયે

શિક્ષકો.

જના જ્યાં નજર કરીએ જીએ, ત્યાં ત્યાં કાયા પાયા ઉપર ભારે અણતર કરી મુકેતુ જોવામા આવે છે પ્રાથમિક કેળવણીને સારૂ પમન કરેના શિક્ષકો વિનયની ખાતર બને

કાઠિંગ અને ગ્રીનિશનુ ગણીત રૂ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

શિક્ષક હોવાય પણ હકીકતમાં તેઓને એની ઉપમા આપી શિક્ષક શબ્દનો દુરુપયોગ કરીએ છીએ નિઘાર્યતા બાલ્યજાળ મર્યાદી અગત્યનો છે એ સમયે મળેલુ જ્ઞાન જિ બૂનાલુ નથી એ જ સમયે તેને ઓજામાં ઓછી મુલત મળે છે અને ગમે તેની આનંદનાહિ નિશાળમાં તેને ગોધરામાં આવે છે મારી માન્યતા છે કે ડૉનેલ, હાસ્તિન ગેરેના શાળાગરોમાં આ ગરીબ દેશથી ન સદન થઈ શકે એનું ખચ કરવામાં આવે છે, તેને બંને જો પ્રાથમિક કેળવણી, સૃષ્ટિસોન્દર્યનો વૃષ્ટિજી ખ્યાન રહ્યો હોય અને આરોગ્યની સલામ રહેતી હોય એની જગ્યાએ સુશિલિત, પીઠ અને નીતિમાન શિક્ષકો મારફત આપવામાં આવે તો થોડી મુ તે આપણે ઘણા મદત્તના પરિણામે જોઈ શકીએ આવો ફેરફાર કરવા સારૂ આનું શિક્ષકોનો પગાર જ મામે જોડાવ્યો હોય તો પણ હેતુ પાર પડવાનો નથી મોટા પરિણામે એના જૂજ ફેરફારથી ન આવી શકે પ્રાથમિક કેળવણીનું સ્વરૂપ બદલાવું જ જોઈએ હું જાણુ છું કે આ વિષય ઘણો ઘટિત છે તેમાં વિ'નો ઘણા છે એમ છતાં 'શુજરાત કેળવણી મહાજ' ની શક્તિ બહાર એનો ફડકો હોવો ન જોઈએ.

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોનો હોય કાદવાનો મારો હેતુ નથી એ કહેવું કદાચ જરૂરનું છે તેઓ પોતાની મકિત ઉપરાંત પરિણામ બતાવી શકે છે એ આપણી લ પ સમ્પત્તાનું ફળ છે એમ ૨ માનુ છું જો તે જ મિત્રોને પૂરી લાયકાત અથવા પૂરું ઉત્તેજન મળે તો જે પરિણામ આવે તેનું માપ વળી મદાય તેમ નથી

ફળજ્ઞાત વિ. મગજજ્ઞાત.

કેળવણી મદત અને ફળજ્ઞાત હોવી જોઈએ કે કેમ તે વિશે મારે કંઈ પણ કહેવું અનુચિત ગણુ છું મારો અનુભવ થોડો છે વળી કોઈ પણ પ્રકારની પ્રજા પ્રજાની ઉપર નાખરી એ મને વમમુ લાગે છે, ત્યાં આ અખી ફળ કદા નાખરી એ વિચાર ખડકમાં કરે છે હાન આપણે કેળવણી મદત અને મગજજ્ઞાત રાખી તેના અખતરો વરીએ એ સમયને વધારે રચિતર જણાય છે જ્યાં મુખી આપણે જોડકમ વાળમાંથી નથી મીકળી ગયા ત્યાંમુખી કેળવણી ફરજિયાત ઠરવામાં ઘણા વિ'નો નજરે તપાસે છે નામનાર ગણવડાકની સરનામના અનુભવ આ વિચાર કરતા કહી શકે એ મત્તગાર દોવાનો સલાવ છે મારી તપાસનું પરિણામ ફળજ્ઞાત કેળવણીની ચોખ્ખતા વિરુદ્ધ આવ્યું, પણ તે તપાસ નહિ જેની હોવાથી તેમની ઉપર વજન નથી ઈઈ સમગ્ર આ વિષય ઉપર પરિગ્રહમાં આવેલા સબ્યો આપણને વજનનાર માહિતી આપશે એમ ધારી લઉં છું

ઉપાયો.

આ બધી ખામીઓ દૂર કરવાનો ધોરી રસ્તો અરજ નધો એમ મારી ખાતરી છે મદત્તના ફેરફાર મજબૂતાથી એનાએક થઈ શકતા નથી એ સાહસ પ્રજાના આગેવાનોએ જ કરના જોઈએ અગ્રેજ બંધારણમાં પ્રજાના ગ્રામસાહસને ખાસ સ્થાન છે સગર આપે તો જ કાય એમ વિચારીનું તો આપણને આપણું ધાર્યું કરતા મુજો વીતરાનો સભવ છે જેમ

ઈંગ્લાન્ડમાં તેમ જ અહીં સરકારની પાસે અખતગ કળાવણી પટેના આપણે કરી બતાવવા જોઈએ જેને જે વિશાળ ન્યૂનતા જણાય ત્યાં ન્યૂનતા દૂર કરી પોતે શુભ પરિણામ લાવી, સરકાર પાસે ફેરફાર કરાવી શકે છે આવા સાહસને સારું દેશમાં કેળવણીની અનેક ખાસ સરથાઓની સ્થાપના કરવી ઘટે છે

તેમાં એક મહાનિધિ છે આપણને 'ડીમી' નો ભાગે મોઢ છે ઉત્તીર્ણ થવા ઉપર આપણા જીવનનો આધાર રાખીએ છીએ આથી પ્રગ્નને ભારે નુકસાન થાય છે 'ડીમી' એ સરકારી નોકરીઆત વર્ગને જ લાભની છે એ આપણને ભૂરી જઈએ છીએ પણ પ્રગ્નની ઈમારત કઈ નોકરીઆત વગ ઉપર ચલુનાની નથી, તેમ જીને નોકરી વિના ઘણી જ સારી ધનપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે એમ આપણે યોગે જોઈ શકીએ છીએ અભણ જેમ પોતાની હેશિઆરીથી કરા-જાધિપતિ થઈ શકે છે, તેમ ભણેન વર્ગ કેમ ન થઈ શકે ? જે ભણેન વર્ગ બીતિ છોડે તો તેઓમાં અભણ જેટલું મામત્ત્ય તો જગ આવી શકે

જે 'ડીમી' નો મોઢ દૂરે તો દેશમાં ખાતગી શાળાઓ ઘણી ચારી શકે છે ટાઈ રાજ્યકળા પ્રગ્નની બધી કેળવણી માયરી નમ્તા નથી અમેરિકામાં તો મુખ્યત્વે ખાતગી સાહસ જ છે ઈંગ્લાન્ડમાં અનેક મથાઓ ખાતગી સાહસથી જ ચાલે છે તેઓ પોતાના જ પ્રમાણપત્રો આપે છે

આ કેળવણીને સારા પાયા ઉપર મૂકવાને માત્ર ભગીચ પ્રયત્નની જરૂર પડશે તેમાં ધનનુ, મનનુ, તનનુ, અને આત્માનુ અપલ થવું જોઈએ

અમેરિકામાંથી આપણે ધો, જ રીખી શકીએ એવું મને ભાગ્ય છે પણ એક વસ્તુ તો અનુમણ કરવા જેવી છે સાની કેળવણીની મહાન મથાઓ એક મોટા દૂરંટની દ્વારા ચાલે છે તેમાં કરોડો રૂપીઆની સાપલ ધનાઢ્ય લેકોએ આપી છે તે દૂરંટની મારફતે અનેક ખાતગી શાળાઓ નમે છે તેમાં જેમ ધન એક થયું છે તેમ મરીગ સપત્તિવાળા, પ્રદેશ મિમાની વિદ્વાન ગૃહસ્થો એમ ધવા છે તેઓ બધી મથાઓ તપામે છે અને તેઓનું ગમણું કરે છે તેઓને યોગ્ય નામે ત્યાં ને તેટલી મદદ આપે છે એ મદદ અમુક બધારણુ કમનુ કર એની મથાઓ મટેજે મેગવી શકે છે આ દૂરંટ વડે ઉત્સાહી હીનચારથી અમે રિકાના ધગ્ગ ખેડૂતોને ખેતીની નીતિ ગોધેનાળુ જ્ઞાન મળી શક્ય છે આની કઈક યોજના ગુજરાતમાં ચર્ચ થી તેમ છે ધન છે, વિદ્યા છે ધમરતિનો હજુ લોપ નથી થયો માળેમાં તો વિદ્યાની વાટ જોઈ લેવા છે આ સાહસ થાય તો થોડા વર્ષમાં આપણે સરમાને બનાવી શકીશું કે આપણો પ્રવાસ ખરે છે પછી સરકાર તેનો અમન કરવામાં નહિ ચૂકે હજાર અર હોયો કરના આપણે કરી બતાવેનું કાર્ય વધાર દીપમે

ઉપરની મુચનામાં 'ગુજરાત કેળવણી મંડળ'ના બીજા બે ઉદ્દેશોનું અવનોકન આની મુખ્ય છે આના દૂરંટની સ્થાપના તે કેળવણીના પ્રચારની સતત ચગરણ છે અને તે કેળવણીનું વ્યવહારિક કાર્ય છે

અપૂર રહે ને એ સમ્મન્ધનો પૂરો ખ્યાન પણ આપણો ન આવે લાખના તરીકે મહુડાનો પ્રત યુગ્મગતના કેટલાક વિભાગને બહુ અગત્યનો છે તેનો વિચાર રાજ્ય પગલે જ કરતા હકુ પગિણામ આવી શકે, અથવા ધાર્યું પરિણામ આપણે ન લાવી જાયે પણ એ મુડાના કાષ્ઠાની ઉત્પત્તિનો વિચાર કરી આપણે જે અગત્યની દૈન્ય તેનો પણ આપણે સાથે સાથે વિચાર કરીએ તો આપણી સરકારની સાથેની લડતમાં વહેલા ફાનનાનો સખન છે, ને આપણને લડનાની નાની પણ સહેલથી હાથ આવે જે વિચારો હ આપની સમક્ષ મૂકવાનો છું તે ઉપરથી ગમતીય નમ્દનો માંગે અથ આપ વિરોધ જોઈ શકશો.

પરિપક્ષે ભરાઈ નીખનાઈ જઈ પોતાની પાછળ હાઈકારી મડળ મુક્તી જોવામાં આવતી નથી અથવા એ કાલગારી મડળ મુક્તિમાં આવે છે તો તેઓ મહુમ જોખવેલી ભાષામાં પોતાના ધધામાંથી જામના વખતમાં કામ કરનારા હોય છે આપણને જરૂર તો એ છે કે પરિપક્ષના ઠરાવોનો અમલ કરવો એને જેઓ પોતાનો મુખ્ય અને ખાસ ધધો ગણી શકે તેના માણસો જોઈએ આના માણસો ધણા હોય ત્યારે જ પરિપક્ષના કાલ ગોળી નીલગાના, ત્યારે જ ફળદાયી થવાના હાન તો ધણું કામ એણે જાય છે ભારત સેવક સમાજ જેવી અને સરકારી દેશમાં થાય એ આગત્ય છે એવા એ જ ધર્મ માનનારા ધણા નીલે ત્યારે જ આપણે મહાન પરિણામો જોઈ શકીશું હિન્દુસ્તાન સારે નરીએ ધર્મબદ્ધ છે એટલે દેશસેનામાં આ કાલે ધર્મની પરિભિમા છે એ ખ્યાલ ઉત્પત્ત થાય તો ધાર્મિક વૃત્તિનામાં માણસો રાજકીય કામમાં વધુ મખ્યામાં જોવા જે ગમે સાધુ સન્તો આ પ્રગણુ હાથમાં લેતો તે કાલે હિન્દુસ્તાન ધાયા કાલ સહેલથી વરી શકશે એની ખારી માન્યતા છે ગમે તેમ હોય પણ આપણને છાજે છે કે આ પરિપક્ષને અગે આપણે એક હાઈકારી મડળ ઉભુ કરી ગઈએ કે જેનો ધધો જ પરિપક્ષના ઠરાવોને અમલમાં મુકવા મખવનાનો હોય.

દેશમાં સ્વગભ્યનો ધનિ આવી ગ્યો છે વિદુષી બાઈ એની બેસન્ટે લાખો સ્ત્રીપુરોને 'સ્વરાજ્ય'નો જય જાપાવતા વરી મુખ્યા છે જે રત્ન એ રપ પહેના ધણા સ્ત્રી પુરોમાં નહોતા જાણતા તે વસ્તુને તે બાઈએ પોતાની આતુરી, પોતાના અધ્યામ પ્રયત્નથી પ્રચલિત કરી મુકી છે સ્વરાજ્ય થોડી મુક્તમાં મળતો એની આસા બધારનામાં આ બાઈનું નામ ઇતિહાસમાં પ્રથમ પક્ષિમાં મુકારો એ વિષે શકા દોય જ નહિ સ્વગભ્ય એ ટાન્સેસનો આદર્શ હતો, ને છે મીસીસ બેસન્ટનો એ નવો ખ્યાન ન હતો પણ એ સ્વરાજ્યને થોડા સમયમાં સિદ્ધ થાય એની વસ્તુ તરીકે સમજાવનાર તો આ બાઈ જ ગણાને તેને સાદ તેનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો જોછો છે એમને અને એમના સાથી મી એરડેન તથા મી વાડીઆને છોડી સરકારે મટેર્યાની કરી છે તથા સ્વરાજ્યની ચળવળ થોડી છે એમ કમ'યુ છે જે ઉત્તરતા સરકારે મિસીસ બેસન્ટને તેના સાથીને વિષે વાપરી છે તે જ, બાઈ મહમદઅલી તથા બાઈ હાકતઅલી વિષે વાપરે એ ધન્યના જેવું છે અને ભાઈઓને વિશે સર વીનીયમ મિન્સેન્ટે કહ્યું છે તેમાં કેટલું વિચારના જેવું છે તેના ખ્યાલ કરવાની

જરૂર નથી પ્રજાની માગણી સ્વીકારી તેમને હોનાથી કંઈ અથોગ્ય પરિણામ ન આવે એવી જગ્યાની સરકાર પ્રજાની ઉપર મૂલ્ય અને પ્રજાને વિશેષ કષ્ટિ મનાવે જ્યાં મુધી આ લાભોને નથી હોતા ત્યાં મુધી સરકારની ઉત્તરતા અધુરી ગણાયે આપણે ઉમેદ રાખીશું કે સરકાર સપૂજ્ય ઉદારતા બતાવી પ્રજાનું ચિત્ત દરી લઈ તેને પોતાની કરી લેશે

મોરગાન મોરગાન સાહેબ આવે છે, તેમની પામે રજુ ગાની જે અરજી ધકાઈ છે તે જેમા સીડીઓ થઈ રહી છે તેનો મુખ્ય હેતુ પ્રજાને જાણી છે અત્યંત મેળવવાને સાથે અક્ષરજ્ઞાનની જરૂર છે એવું કહેણું ઇનિદાસનું અગામ સૂચવે છે માટે મારું કામ ચલાવવું છે એવી ભાવના પ્રજામા ભાવવા સાથે અલગજાનની જરૂર નથી, એના પચાનની, એના ઇર્ષાની જરૂર છે એ હોડા અભણ રાજાઓએ ભારે સરસ રીતે રાજ્ય ચલાવ્યા છે ઉપગતી ભાવના પ્રજામા કેટલે દરજ્જે છે તે જોવું ને ન હોય ત્યાં તે ઉત્પત્તિ રૂપ પ્રયત્ન કરવો એ તે અગત્યનો ઉદ્દેશ છે તેમા નાખો સ્ત્રીપુત્રા સમજૂપૂરક સહી કરે તે હિંદુ છે તેની અરજીનું વચન મે મેરિજી સાહેબની ઉપર પડે એ તે અરજીનું સહજ પરિણામ છે

કોન્ટ્રોલ ને મોસનેમ લીગ સ્વીકારી ચોજનામા ફેરફાર કરવાને કોઈને અધિકાર નથી એટલે એના મુલ્યદોષનો વિચાર કરવાનું રહેતું નથી પ્રજાના આગેવાનોએ વધુ નિયામપૂર્વક એવી ચોજના આપણે અત્યારની કારસિદ્ધિને સાથે સપૂર્ણ સમજૂ શ્રદ્ધાપૂરક તેનો અમલ થાય એ જ કાર્ય કરવા રહ્યા છે

આ ચોજના સ્વરાજ્ય નથી પણ તે મીડીએ આપણને ચકાવનાર મોટું પગથીઈ છે. દરનાક ઇંગ્લેન્ડ ગીમકાત એમ કહે છે કે—આપણને સ્વરાજ્ય ભાગવવાનો હક્ક નથી કેમકે જે વગ સ્વરાજ્ય માટે છે તે વગમા હિંદુસ્તાનનો અગામ કરવાની શક્તિ જ નથી તેઓ પૂછે છે, શું ઇંગ્લેન્ડે જ હિંદુસ્તાનની સિપાહીગીરી કરે તે હિંદી પ્રજા રાજ્યસત્તા ચલાવે? આ પ્રશ્ન હાથજનક છે ને દુષ્કર છે હાથજનક છે કેમકે ઇંગ્લેન્ડ મિત્રો પોતાને આપણાથી અગામ માની લે છે આપણી કંપના તો એવી છે કે—આપણે ચિંતનની સાથે ગદી સ્વરાજ્ય ભાગવશું અહીં ધર કરી રહેવા ઇંગ્લેન્ડે હિંદુસ્તાન છોડે એવું આપણે માગતા નથી પણ સ્વરાજ્યમા તેઓ ભાગી ન હોય એવી રચનામા કાલ સિપાહીગીરી તેઓને ભાગે આવી તો તેઓને તેમા કંઈ કહેવાપણું નહિ રહે પણ આપણે સિપાહીગીરીમા ભાગ નહિ લઈએ એમ તેઓનું માનવું જ ઉત્તરજાળબંધુ ઇ હિંદુસ્તાનની જ્ઞાતિ સૈનિક બગ મેળવવાની ચંગે ત્યારે તે ચોજ સમયમા પ્રાપ્ત થઈ શકે એવી વસ્તુ છે મારવાની રાખિ એ કોઈ જાતિનું પરિણામ છે એ જ્ઞાતિને પોષના વાર નથી લાગતી તે ધાસની જેમ ઉભી શકે છે પ્રશ્ન દુષ્કર છે કેમકે તે આપણને સ્મરણ કરાવે છે કે આપણને સરકારે આજ લગી સૈનિકતાનીમ રિનાના રાખ્યા છે ને તેમણે આપણામાં એ તાલીમ ઇંગ્લેન્ડે હોત તો અત્યારે સિદ્ધિ વર્ગનું મોટું લરકર નેયાર હતું વાજમા સિદ્ધિત વગ ભાગ નથી લીધો તેના દોષ સિદ્ધિત વગની ઉપર છે તેના કારણે સરકારની ઉપર ધણો મોટો છે જે સરકારની રાજ્યનીતિ અપ

બેરણ ઉપર અસાધી બધાઈ હતી તો અત્યાર સગવડની પાસે અછત મેના નૈયાત
હત પણ જે દગા વર્તે છે તેનો દોષ બને કોઈને ન દેનાય જ્યારે ક્રિષ્ણ સત્તા
અધર્મી ત્યારે ડરોડો ઉપર રાજ્ય ચલાવવામાં પ્રજાને હથિયાર રહિત અને સંનિહ નિહાળ
રહિત કરવામાં હાથપણ ગણાયું હવે જગત યાથી સવાગ ગમી રાજ્ય પ્રજા બંનેએ ગંભીર
ગયેનું સમારી લેનાર છે

આ વિચારો આનું પ્રભાવ યોગ્ય છે એવી ક પના ઉપર આપેલા છે અને પોતાને આનું
સ્થિતિ દરેક પ્રાગ્ જોગ છે એમ નથી જણાવું આપણે જે ચળવળ ચલાવીએ છીએ તે
પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ છે જે આજના ઇસ્લામી છીએ તે પાશ્ચાત્ય નમુનો છે તેને પરિણામે હિન્દુ-
સ્તાનને પાશ્ચાત્ય દેશોની હરિકાષ્ઠિમાં ઉતરવું પડશે થલ્લા માને છે કે-તેમાંથી છુટકારો જ નથી
હું તેનું માનતો નથી હિન્દુસ્તાન સુરોષ નથી, જાપાન નથી, ચીન નથી એ મારાથી જુનાવું
નથી હિન્દુસ્તાન જ કમબૂમિ છે, બાઈની બોમબૂમિ છે, એ દેશમાં છે એ માગ
મનમાં હસી રહેવું છે આ દેશનું કાર્ય ખીજા દેશોના કરતા વિચિત્ર છે એમ અને લાગે છે
હિન્દુસ્તાન ધાર્મિક સામ્રાજ્ય ભોગવવા યોગ્ય છે જેની તપશ્ચર્યા આ દેશમાં થઈ છે તેની
ખીજે કંઈએ નથી થઈ હિન્દુસ્તાનને લોખંડના સમોની ઝોડી બદલ છે તે વિનાશથી
લગતુ આગળ છે, હલ્લુ લડી શકે છે બીજા પ્રજાઓએ શરીરમળને પૂજ્યું જ સુરોષમાં
આનવું દારણ યુદ્ધ તેનો સમોદ દાખનો છે હિન્દુસ્તાન આદ્યમળવડે સરે છતી શકે છે
આત્માની ગમ્તિની પામે શરીર શક્તિ તૃણવત્ છે એમ અનેક દાખના મળી આવે છે, એવું
વરિઓએ ગાય છે, અનુભવીઓએ વર્ણવ્યું છે હૃદયુષ્ઠ ગ્રીસ વસસનો જુનાન પોતાના એવી
વર્ણના બાપની પામે બઝરી જેવો થઈ વર્તે છે આ પ્રેમ બળની નિશાની છે પ્રેમ એ જ
આત્મા છે એ આત્માનો ગુણ છે એ જ પ્રેમનો ઉપયોગ અદ્વાપૂરક આપ્યા જગત ઉપર
આપણે દરી શક્તિએ છીએ આપણે ધર્મ ઉપગની શ્રદ્ધા ખોઈ બેધ છીએ તેથી આધુનિક
વાયુમાં આપણા પગ ટકાણે ગમ્તી લક્ષ્મી નથી ને આમ તેમ અદ્વજાયા દરીએ છીએ આ
વગ્તુનો થોડો વધારે વિચાર આગળ કરવું

આવા માગ વિચારો છતાં હું સ્વરાજ્યની ચળવળમાં ભાગ લઉં છું કેમકે અત્યારે
જે પદ્ધતિથી સરકાર રાજ્ય ચલાવે છે તે અધુનિક પદ્ધતિ છે તે પદ્ધતિનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તો
‘પાર્લામેન્ટ’ છે એમ સરકાર પોતે માને છે એવી પારામેન્ટ આપણને ન મળે તો આપણે
અતોમજ તતોમજ થઈ જઈએ મીમીસ બેસટવું એક વાક્ય તદ્દન ખરૂં છે યા તો હિન્દુ-
સ્તાનને સ્વરાજ્ય હો અથવા હિન્દુસ્તાનમાં ભુખમળનો રોગ ફેલાશે હું આગ્રહજોમાં નથી
પડના છઠ્ઠો ગારી આખનો પુરાવો અને બસ છે કે,—હિન્દુસ્તાનમાં ગરીબાઈ વધતી ચાલી
છે બીજું પરિણામ કેમ હોય ? જે દેશ પોતાનો કાનો માન બહાર મોકલે છે તે તેની પગ
બહાર મરામત થઈ પાડો આવે છે ને લે ડ, જે દેશ પોતે ર પેલા કરના છતાં પોતાના
કપડાના જ કરોડો રૂપિયા બહાર આપે છે તે દેશની દશા ક્યાંવ ન હોય તો નુ હોય ? જે

દેશના લોભ પોતાના નિવાહ વિશેના અચ્ચા પૈસા ખર્ચે તે ગિચ્છિતે ઉડાઉ સ્થિતિ ગણવામાં આવે તે દેશની ત્તા બીજારી જ ગણાય જે દેશ મગ્ની વિશેના સુધાગ કરનામાં પૂરતું ખર્ચ ન કરી ગમે એ દેશ બીજારી જ દોષ જે દેશના અગ્રનદાગ મગ્નો પગાર ધણે ભાગે બહાર ખચાય એ દેશની પ્રજા દિવમે દિવમે જગાન ખનરી જ જોઈએ જે દેશના માણસો કકડતી ટાંખા ઉના વસ્ત્રના અભાવે મોના સરખું ખાતર ખાગી નાખી પોતાની ટાંક સમાવે તેની કમાનીનમાં રી કચાર હોય ? આખા હિંદુસ્તાનમાં ભમતા મે કયાએ પ્રજાવર્ગમાં નૂર નથી જોડું મધ્યમરર્થ મહા ન્યાયામાં ઘેરાયેના છે નિષ્ઠ વર્ગો ઉપર તાલ અને નીચે ધરતી જે તેને સાડ સારો વિચાર કર નહિ. હિંદુસ્તાનની દોનત ભોષ તમે નાથેથી છે તે તેના ધરણમાં છે એ કેવળ પના છે જે છે તેની કા ગણતરી નથી નોકીની કમાણી વધી નથી ત્યાં ખવ વધ્યા છે આની તા ઈ સરજા મે જાનપૂનવ આની નથી હું માનું છું કે—સંકારના દેતુ શુદ્ધ છે તેની શુદ્ધ મા પના છે પ્રજાની ઉત્તિ થતી જાય છે પોતાની ' મુશુ ' ઉપર તેની અચ્ચિત શક્તિ આડાએ ગમે તે સિદ્ધ કરી શકે એ ઉચ્છેદ કહેવત છે, તે યથાથ છે આજેના ઉપગ્રી અર્થશાસ્ત્રીઓ હિંદુસ્તાનની ચની દયા સિદ્ધ કરે છે લોખીયા દિમામ જગારા માગ જેના તે આક્રમણે જોઈ લકાચુકત થઈ ડોડી ધુળાવે છે ઉપગ્રી દેવના આનીને ખીજુ કહે તો પપુ જરૂર કહીન કે, હિંદુસ્તાનને છ કમાન થતું જોઉં છું.

ત્યારે અપણી જ પાનામેં દોષ તો તે શુ કરે ? હિંદુસ્તાનમાં પાનામેંટ હતો ત્યારે આપણને બૂનો કરનાની તેમ જ સુધાગ જગારી નતા મળશે આપણે પ્રથમ તો જરૂર બૂનો કરશુ પછી આપણુ ખમીગ આ દેનુ હોનાથી બુનોનો સુવારતા સાર નહિ લાગે ને આપણને જુખમતાનો ઈનાજ તુન તાથ લાગને એ વેળા આપણે લેકેલીયરની ચીજ વડે આપણુ જીવન નહિ ગાગતા દોઈએ એ વેળા આપણે અખુટ દોનત ખર્ચી ગા રાહી દિ હી નહિ બાધતા દોઈએ બાદવાટી દિલીનો આતર દિન્દુસ્તાનની ખુપરીઓ અનુસંગે હશે ખુપરી અને પાનામેંટ દ્વારમ વચ્ચે કઈક પ્રમાણુ તો હને જ પ્રજા અત્યારે રજ થઈ બેઠી છે તેને જીલ કમા જોડેલોએ હક નથી જોડો. જેને જીલ કરનાનો હક નથી તે કદિ સુધારો કરી શકનાતા નથી આમની સજાનો ઇતિહાસ એ બૂનોનો ઇતિહાસ છે ઇન આ જનુ પુનશુ છે એમ અગી રહેત છે જીલ કરવાની છુટ અને તે સુધારવાની મત્તા એ અનગની એક વ્યાખ્યા છે. એ સ્વગ ત્ય પાનામેંટમાં જોડે છે

પાનામેંટ આજે જ જોડે તે વેરાને અપણે આજે જ લાય ગીએ એટલે તે આપણે માગતુ ત્યાં જ મગને 'આજે જ ક્યારે આમે તેનો આનાર આપણી ઉપર છે

ત્રિગીન રેમોઝી-ત્રિગીય પ્રજાની પામે કુખ રાથી અગજ નથી મગનાનુ તે પ્રજા એની માગની એમણી તાની નથી તે પ્રજા જોડે ' એમ અગજ માગવા કોઈની પાસે

ગયા નથી અને અમારી શક્તિનું કે તે મેળવ્યું છે તમને નથી મળ્યું, કેમકે તમે નાનાયક છે તમારી લાયકાત હશે ત્યારે સ્વરાજ તમને મળશે જ ”

આ લાયકાત કેમ આવે ? આપણે હિન્દી પ્રજા પાસે સ્વરાજ માગતું રહ્યું છે આપણી અરજી તેની અને છે જ્યારે હિન્દુસ્તાનના ખેડુત બાલુરો કે સ્વરાજ શું છે, ત્યારે કાઈ સ્વરાજ રોકી શકનાર નથી

સર વિરિયમ વિવસન હટ્ટ લખી ગયા કે કે બ્રિટિશ સામાન્યમાં ધારું મેળવનારે ગ્રીધામાં સીધો ગમે તે રજીસ્ટ્રારમાં મેળવેલો વિજય છે ને શિક્ષિત વર્ગ ખૂબે મોહે આ વેળા લડાઈમાં ભેડાઈ શકતા તો મારી ખાતરી છે કે આપણને માન્ય હમણા જ મળત, એટલું જ નહિ પણ એ મળ્યા પી ખુબી જોગ જ હત

આપણે ધણી વેળા કહીએ છીએ કે હિન્દુસ્તાનના ધણા સિપાહી ક્રાન્તના મેદાનમાં અને મેમોરિયલના મેદાનમાં બપોરે મૂક્યા છે આનો જશ આપણે શિક્ષિતવર્ગ નથી લઈ શકતા એ સિપાઈઓને તૈયાર આપણે નથી કર્યા એ સિપાઈઓ દેશભિમાનથી નથી ગયા તેઓને સ્વરાજની ખબર નથી લડાઈને અતે તેઓ સ્વરાજ માગવાના નથી તેઓ પોતાને નિમ્ન આપનારની ખાતર પોતાની નિમ્નકહનારી બતાવવા ગયા છે સ્વરાજની માગણી કરતા મને લાગે છે કે આપણે તેઓને દરમીયાન નથી લાવી શકતા શિક્ષિતવર્ગ લડાઈમાં મોટો ભાગ નથી લઈ શકે તેને સાચું તે વખતે દર્શાવે ગઈ શકાય નહિ, એટલું જ આપણે વહી શકીએ છીએ

આપણે કાંઈ સમયે વફાદારી બતાવી છે, એ પણ લાયકાત નથી મુચરતું વફાદારી એ શું નથી એ પ્રજા સ્થિતિની સતત આવશ્યકતા છે વફાદારીથી સ્વરાજ ન મળે એ સત્ય સિદ્ધ છે

આપણી લાયકાત આપણને હવે સ્વરાજ મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ છે તેમાં રહી છે, ને બ્રિટીશ અમનદારવર્ગે ગમે તેટલી ગુહ દાનથી કામ કર્યું છે છતાં તેઓનો સમય હવે આવી રહ્યો છે, એમ આપણને ચોક્કસ જણાયું છે એમાં રહેલી છે, ને તેટલી લાયકાત આપણા કાર્યને સાચું પૂરતી છે સ્વરાજ વિના હવે હિન્દુસ્તાનમાં શાન્તિનો સહન નથી

પણ ને આપણે સ્વરાજની મળાઈ સલામ્બો ભરીને જ દરીએ તો પ્રગળેલાં થવાતેજ મલન છે મેળાનમાં અને ભાષણો યોગ્ય સ્થાને ને યોગ્ય વખતે રોલી સકે છે પણ માત્ર મેળાનમાં અને ભાષણોથી પ્રજા ઘડાતી નથી.

જે પ્રજામાં સ્વરાજના તગ્ગો ઉઝળી રહ્યા હોય તેમાં સર્વ વિચારમાં જાગૃતિ હોય સ્વરાજનું પ્રથમ પગથિયું તો હરેકે વ્યક્તિ છે ચપા પિંડે તથા વ્રજાગે એ મહા વાક્ય આ પ્રસંગે પણ ખર જ છે ને આપણા હૃદયમાં નિરતર લડાઈ ચાલે કરે, ને આપણે સાચા ચાનતા હોઈએ, આપણી ઇન્દ્રિયો ઉપર અકુશ રાખવાને બદલે ઇન્દ્રિયો આપણી ઉપર

રાજ્ય ભોગવતી હોય તો સ્વરાજનો અર્થ આપણે સારૂ જોઈ શકે ? પ્રથમ પગથિયું તો આપણે આપણી ઉપર રાજ્ય ભોગવતા સિખવું જોઈ

પછી કુટુંબ-ને કુટુંબમાં વનહ હોય, લાઈઓ એક બીજાની સાથે વડે, કુટુંબીઓ સાથે ન રહી શકે, અપિલાકાન એટલે કૌટુંબિક સ્વરાજ ભોગવનારા કુટુંબો ઝગડાને લીધે વિભક્ત બને તો આપણે સ્વરાજને સારું કેમ વાચક બનીએ ?

હવે જ્ઞાતિ-જ્ઞાતિમાં એક બીજાની સાથે દ્વેષ વત, જ્ઞાતિઓ પોતાનો કારભાર ન ચલાવી શકે, તેમાં કાઈ વ્યવસ્થા હોય નહિ, રોગીઆ મોટાઈ માંજે, જ્ઞાતિભાઈ સ્વેચ્છાચારી થાય ને આદલું સંકુચિત સ્વરાજ આપણે ન ચલાવી શકીએ તો રાષ્ટ્રીય સ્વરાજ કેમ ચલાવી શકીએ ?

નાતિ પડી શહેર આપણા શહેરનો કાગભાર આપણે ન ચલાવી શકીએ, આપણી ગરીબો સાથે ન રાખીએ, આપણા ઘર ખડે હોય રસ્તા વાકા હોય, શહેરનો કારભાર ચલાવનાર નિઃસ્વાર્થ શહેરી ન ની જા પડે, જે કારભાર ચલાવતા હોય ને બેરકાર હોય અથવા સ્વાર્થી હોય, તો આપણને વિશેષ સત્તા લેવાનો તો અધિકાર છે ?

ખગેખર ગદેરના કાગભારમાં સ્વરાજની ચારી રહેતી છે એટલે તે વિરોધ જરા વધારે વિચાર કરવાની જગ્યા છે હિન્દુસ્તાનમાં મરખીએ ધર કું છે કેવેરા તો આપણી સાથે છે જ મેરેરિયા દગ્ગવ તખ્તરોનો ભોગ લે છે દુનિયાના બીજા દરેક ભાગમાંથી મરખી દૂર મારી શકી છે આસગોમાં ગઈ તેની તેને સ્વામી બેહાન-સખગમાં એક જ વખત આવી શકી ત્યાંની મ્યુનિસિપાલીટીએ મહા પ્રયત્ન કરી એક માસમાં મરખી નાણું કરી આપણે મરખીની ઉપર ની બસર કરી શકતા નથી આ સ્થિતિને સારૂ આપણે સરકારને હોય નથી હાથ વકતા ખરૂં જોતા મરીમાઈને પણ હોય નથી હાથ ચકતા મરખીને સારૂ જે ઉપાય લેવા હોય તેમાં કાઈ આપણી વચ્ચે આવે તેમ નથી અમલનાં જેવું શહેર મરીમાઈનું બહાનું કહાડી નીચી જઈ શકતું નથી મને લાય છે કે મરખીને સારૂ આપણે આખી જવાનહારી કનૂન કરી પડશે એ ખુશીની વાત છે કે જ્યારે આપણા રહેવાના વિભાગમાં મરખી ફેર વતારી રહી હોય તે, ત્યારે જ્યાં અમેને વસે છે ત્યાં તે જઈ શકતી નથી કાગલો પણ તુરત સમજાય છે ત્યાં હતા સાથે છે ધરો છટા છે, રસ્તા પહોળા અને સાથ છે, અને જગત જવાની ટેવ ધણી સાગી આપણે તો જગત જતું એટલે નગ્નવામ કંગો એવું કરીએ છીએ જે મનકમાં નનાણું દાન માણ્યો ઉઠાડે પગે ચાનનાય છે, તે મુનમાં લોકો ગમેત્યા મુકે છે, ગમે ત્યાં પોતાની હાજતો પુરી પાડે છે, ને તેવા રતાપર આપણને ચાનવું પડે છે આ સ્થિતિમાં મરખી થ કરે તેમાં ની નનાઈ છે ?

આપણે આપણા શહેરોની સ્થિતિ નહિ બનાવીએ, આપણી જુરી ટેવો નહિ બનીએ, આપણા પાપખાના નહિ સુધારીએ ત્યાં સુધી આપણે સારૂ સ્વરાજની કશી શિખત નથી ગદેનાની

આ પ્રસંગે આટલું કહેવું અનુવિત નહિ જણાય આપણે સર્વથી ઉપયોગી મેવકા-ભગીનો અગ્રપર્યે ગણીએ છીએ તેનું પરિણામ એ આપણે છે કે આપણા પાપખાના આપણે તેઓને પૂરા સાફ કરના હતા નથી આપણે પોતે ધર્મને બહાને તે જગ કરતા બલકાઈએ છીએ આથી આપણે જાતે સ્વ-જ ગણાવી છતા આપણા ધર્મને એક ભાગ દુનિયાના શ્રીમં દેશોમાં જ તે કરતા વધારેમા વધારે ગતે રહે છે, ને તેને લીધે આપણે હમેશા ગદી હવામાં ઉભીએ છીએ જ્યાં લગી આપણે કેવળ ગામડાઓમાં રહેના હતા ત્યાં નહીં આપણે મુખી હતા પણ રહેગેમાં આપણી ઉપની કુરેવોથી આપણે નહા આપણને દયા દરીએ છીએ

જ્યાં વણા લોકો વગર પોતે મગના હોય ત્યાં ધર્મનો, કર્મનો, આચારનો અભાવ હોવાનો સમય છે હું માનું છું કે મરજીને કાઢી એ આપણી રીકિતની બહાર ન હોવું જોઈએ જો આપણે મગખીને નાણુદ કરી શકીએ તો તેથી સગવળને સાફ આપણી જેટની લાવવાનું નધરો તેટની મહા અજાણથી નથી વધારાની આપણા કાઢરો વૈદ્યોએ વિચારવા જેવા આ સનાય છે

આપણી પડોશમાં જ કોંગ્રેસનું પરિનિધાન છે એ તે જોયું છે તે પવિત્ર ધામની અપવિત્રતાને પાટ નથી હું મને પોતાને સુદ્ધ વૈષ્ણવ માનું છું તેથી મને આ વિષે ટીકા કરનાનો વધારે અધિકાર છે કોંગ્રેસમાં એટલી સખત ગળી છે કે ચોખ્ખાધર્મમાં રહેનાર માણસને કોંગ્રેસમાં એક દિવસ ગાળવો એ પણ ખુશ્ખીની વાત છે ભત્રાગુઓ પોતાની જગ્યા પ્રમાણે તળાવ બગાડે છે, રસ્તા બગાડે છે, મુખીયા વટે છે ને ગુપ્તોડરાવજીના આભૂષણો વિગેરે આખા 'રીસીનર' નીમાયા છે એ વધારાનું આ સ્થિતિ સુધારી તે આપણને વાર્ષિક સ્વરાજ્ય લેના લીકળી પડેલા આપણે ગુજરાતી આપણુ આગળ નહિ સુનારીએ તો સ્વરાજ્યના લશ્કરમાં શી ફતેહ મેળવીયું ?

શહેરમાં કેળવણીનો સ્થિતિનો વિચાર કરતા પણ આપણને વાગી નિગરા પેના થાય એવું છે પોતાના અગત સાહબથી સંકેદને કેળવણી આપનાતી આપણી ચોખ્ખા કરજું છે આને બંને હજારો બાળકો કેળવણી વગરના એ છે ને સરકારની ઉપર આપણી નજર દમનથી નથી છે

નહેરોમાં દાનુ વ્યસન વધે છે, ઈની દુકાનો વધે છે, લુગાર વધે છે આનો ધંધાજ આપણે ન કરી શકીએ તો આપણે અગવળ કેમ લાઈએ ? અરાજક્યનો અર્થ જ એ છે કે આપણો દાગબાઝ આપણે ચનાનીએ

આપણા બાળકોના મોમાળી ને આપણા મોમાથી દુધ જલુ રહેવાનો સમય આવ્યો જણાય છે ગુજરાતમાં ડેરીઓએ દાટ રાખવા માલો છે બધું દુધ ખરીદી લઈ તેમાંથી માખણ, પનીર, ઇલાદિ બનાવી વેચે છે જે પ્રજાનો આધાર મુખ્યત્વે દુધ ઉપર રહ્યો છે, તે પ્રજા આમ પોતાના ખેતરનો તાર કેમ ચનાદે ? એના અર્થથી માણસો કેમ નીકળી પડે કે જે પ્રજાના આજીવનનો વિચાર કર્યા વિના પેલાને સાફ પ્રજાની ખાનાતી વસ્તુનો

અથોગ વેપાર કરે દુધ, ઘી અને દુધના પૃથો પ્રજાનો સાથ જોડા અમુત્ય છે કે તેની ઉપર મ્યુનિસીપાલિટીઓએ પૂરો અડધ ગળવો ધરે છે, આપણે તે વિનંતી કરીએ છીએ ?

તમણા જ મકરી ઈંદના દુધના મુનકમાથી આનુ ધુ એક નજીના કાણુને સાઈને મેં ડામ લીધી પડી, તેમા તોફાની માણુગો બન્યા, ને ઝડોડો આગળ પધો આપણે તેનો ઉપાર નથી કરી શક્યા સરકાર કરે તેની ઉપર ટ્રેડિંગ આધાર ગળવો પડે છે આ આપણી અપગ દશા સૂચવે છે

ધડીમઝ ગોળાનો રિવાજ કરવો એ અપ્રામગિહ નથી આ મનાન નાનો મુનો નથી. હતા તો આધાર કહેસાતી ગોળા મળ ઉપર મળી રીધો છે ગોળા ઝરનાની પ્રથા જૂના ાગની જલાય છે તેની ઉત્પત્તિ આ જગની આરમ્ભકતામા હેતી છે જ્યા તેવુ દડા માણુમ ખેતીની ઉપર નિલાન કરે છે જ્યા ખેતી માટે મેનની જરૂર પડે છે ત્યા ગાયની રક્ષા અદરે કે નાની શરૂઆતી પડે છે આવે મ્યગે મામાટારી પણ ગાયો ત્યાગ કરે આવા પ્રાભાવિત કારણો જ ગાયની ગદ્દાની સાથે નમ હાવા જોઈએ પણ અદિ દગા રિથિત છે ગોળાનો મુખ્ય અથ એ જોવામા આવે છે કે ગાયો મુસનમાનભાઈઓના હાથમા ખોરાક માં જતી અટકાવરી ગાળવતીને ગાયના માસની જરૂર નામે છે તેમને નિમિત્તે દગરો ગાયોનો વધ હમેશા થાય છે તેના મામે આપણે વર્ષ નથી કરતા નજીમા દિનદુઓ જ દુનનાની અરો ક્રિયા કરી માનનુ મધુ દુધ હમેશા હરી લે છે તે ગાયની આ ધાનની દિવા અટકાવમા આપણે લાએ જ પ્રવલ્ન કરીએ છીએ મુજગાનમા જ મેવને દાખાને સાઈ દિનદુ મુકવાળી નાજીઓ નાપરે છે તેની સામે અનાજ નથી ઉપવતા આગણા રાદરના મેનની દગા યામળી જોવામા આવે છે, ગાય અને તેના નજીનો બચાવ કરવો એ મહા મોટો પ્રશ્ન છે તેને મુસનમાનની માથે ઝગડો કરવાનુ મકુચિત રૂપ આપી આપણે ગાયોનો વધ વધાર્યો છે ગાયનેક ગયાન કરતા મુસનમાનભાઈઓનો વધ કરવો એ ધર્મ ન હોય પણ અધર્મ હોવાનો સમ્ભવ છે અને વાગે છે કે આપણે મુસનમાનભાઈઓ સાથે પ્રેમવચનથી મસલત કરીએ તો તેઓ પણ દિન ની રિથિત સમજી ગાયો જમાન કરા ત પર ધરો તેઓને વિનંતી તેમની માથે સત્યાગ્રહ કરી આપણે તેમને માયા બચાવમા રોકી શકીએ છીએ પણ આમ કરના માં આપણે આ સવાનુ ખરેખર પ સમજતુ જોઈએ આપણે આપણા જ ઈઓ માગનાને મલે મગા તૈયા થતુ જોઈએ પણ તે તો જ્યાં આપણુને ગાયની ખી નિમન જણાતો ને આપણામા શુદ્ધ ના નજીને ત્યારે જ કરી શકવાના આ કાર્ય ઝરનામા વી વરતુનો સમાવેશ એક મામટો યર્ષ જાય છે દિનદુ-મુસનમાન વચોનો કહેશ દળરો, ગાયો ગણુ મરો દુધ, ઘી આપણુને જોખા તે સોના મગાને અને આપણે ગાયનો વધ ઈંગ્રેજ, મુસનમાન કે દિનદુ બધાને હાથે ધનો અગાની ગળીશુ આ એક કાર્ય પણ અગાળને હાલ વાનનારી છે

ઉપલા પણા સવાલો સહેરોના કાગ્જારને અગે ઉરવા છે એમાથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે સહેરોના આપણા શુદ્ધ કારણા ઉપન લાસતર્પના કાગ્જારનો આધાર છે.

અંગી દિવસના દેશમા નહિ મગ્ની જ છે એમ કહેવું અનુચિત નહિ ગણાય આમ જગમગ સ્વરાજ્યની આની રહેલી છે એ આપણને સ્પષ્ટ નથી જો આપણને સ્વભાષા પ્રયે અરવી દેત, આપણા કષ્ટ ન ગમે, આપણો પોતા અપુરુષો ઉપગમે, આપણને સિપાની શરમ આવે, આપણો ખોરાક સારો ન લાગે, આપણી દના પણ મીઠા ન જણાય, આપણા લોગ અણુ ને આપણો સગ ગમના અયોગ્ય જણાય, આપણી સભ્યતા ભુડી લાગે તે નિદેલી રૂડી લાગે, દુકામા આપણ બધું દનડુ લાગે તે પરદેલી વહાડુ લાગે તો સ્વરાજ્યનો તો અર્થ દુરો તે મને સમજમા નથી આની શકતું જો આપણને પરદેલી બધુ આણ હોય તો જરૂર આપણને પરદેલી તારીમની તો હજુ ઘણી ગરજ મહેશે, કેમકે પરદેલી વાણએ જનસમાજમા ઘણો થોડો જ પ્રવેગ રચો છે, મને તો લાગે છે કે આપણે સ્વરાજ્યનો રક્ષ લઈ શકીએ તેના પહેલા સ્વદેશી પ્રયે આપણને પ્રેમ નો અરો પણ રાગ શુદ્ધ હોવા જોઈએ આપણા દેશ કાર્યમા સ્વદેશીયની છાપ નજરે પડી જોઈએ સ્વરાજ્યની રચના જ આપણુ ધણુ એક દરે સાર છે તેની કલ્પના ઉપર બવાઈ શકે આ વિચાર મરોમર હોય તો સ્વદેશીની ચળવળ આ દેશમા ધણુ મોટા પાયા ઉપર થઈ જોઈએ જે દેશમા સ્વરાજ્યની ચળવળ ચાલુ છે, તે તે દેશમા દેશીની કિમત પૂરી આવેખાઈ છે સ્કૉટલાન્ડના સિપાહી મરણને જોખમે પણ પોતાની કીટ છોડના ઈચ્છતા નથી તેને આપણે વિનોદમા ધાધરા પન રણ કહીએ છીએ એ નારાની પાઠના જે બળ મળુ છે તેની સાક્ષી દુનિયા પૂરે છે એટલે અમનડવાળો, શત્રુ તુરત ઓળખી શકે એવો એ ધાધરો છે, છતા સ્કૉટલાન્ડના સિપાહી તેનો ત્યાગ નથી કરતા આપણા હોમોને સવરી રાખવા એમ કહેવાનો અહીં આલય નથી પણ આપણુ ધણુ નિશ્ચય હોય તો પણ તે આપણને આણ છે પરદેલી સ્વનુચિત હોય તો પણ ત્યાગ્ય છે જે આજે નિશ્ચય હશે તેને આપણે આપણા પગકમે શુલ્કપૂરિત કરી શકીશુ હું ઈચ્છુ છું કે આ પરિવર્તના સંબોને જોગે સ્વદેશી ભુગમે વ્યાપે ને મહા સકટો, અગરડો સહીને પણ તેઓ સ્વદેશી નત ધારે ને તેને અગ રહી પાગે એમ થાય તો સ્વરાજ્ય તો આપણને ઘેર એડે મળી શકે તેમ છે

ઉપના દણતો ઉપરથી જણાગે કે આપણી ચળવળ બેઠકી હાની જોઈએ સરકારને અરજીઓ લેને કાગ, રૂડી ધારાસભામા લેને હક્ક મગાવ પણ આ કાર્યો કરતા લોક-ભગ્નતિંતે સાઝ આતરિક ચળવળની પધારે અગત્ય જે બાણ પ્રતિનિમાન લ, સ્વર્થ રિગેરે રાખન થનાં સભર છે આતરિક પ્રવૃત્તિમા તેમ થનાં ઘણો ઓહો સભર છે આતરિક પ્રવૃત્તિ વિના આણ પ્રવૃત્તિ શાખરો નહિ એટલુ જ નહિ પણ તે નિગચ જરાનો સભર છે મારી દીનનુ તાર્પ્ય એ નથી કે આતરિક પ્રવૃત્તિ બીનકુન આપણે ચલાવતા જ નથી પણ હું એમ કહેવા ઈચ્છુ છું કે આતરિક પ્રવૃત્તિ ઉપર આપણે જોઈતુ રગ્ન નથી દેતા

એવો પણ ખનિ સભળાય છે કે એક વખત આપણા દ્વારમાં ભારતના કારભારની સત્તા આનંદા દેવે પડી બધા રૂ. વાના થઈ રહેશે આના જેવા ખીને ભારે વહેમ નહિ હોય કોઈ પ્રજા એમ સ્વતંત્ર નથી નથી વસતની બહાર ખીને કે ભારે દરેક જાડમાં તેની જાયા પડે છે, નનૌવન આખી બમિને વિરે જોવામાં આવે છે તેમ જ જ્યારે આપણે સ્વરાજ્ય રૂપી વસતનનુ પ્રવેશ કરતા હોઈએ ત્યારે કોઈ આની ચડે નો મુસાફર નરેક સ્થળે નવધાનન ભાળશે અને અનેક પ્રકારની સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રગતિ સેવે પોતાની શક્તિ અનુસાર અનેક કાર્યોમાં રોકાયે નો જોવામાં આવશે

આપણી પ્રગતિ જોઈએ તેટલી નથી એમ જો કહીને કરવામાં આવે તો તેના બે કારણો પણ કહીને કરવા પડશે આપણે આપણી ખીને આપણી હીનચાનમાંથી અનુગ રાખી તેથી પક્ષાત્તો બોગ થઈ પડ્યા છીએ પ્રજા એક પડે આવે છે તેના બધા કામ અડધા તે અધુરા જોવામાં આવે છે વળી પ્રજાનો મિલિન વગ પરભાષા માગુને કેળવણી પામી અશક્ત અને કે અને જે રાષ્ટ્રિય મેળવે છે તેનો વાળ પ્રજાને મળતો નથી આ વિષય ઉપર મે મારા વિચાર ગુજરાત કેળવણી પરિપદમાં જણાવ્યા છે એટલે અહીં પુનઃગમિત નથી કરતો આ પરિપદે બધા કારણ ગુજરાતીમાં ચનાવના ફગન કથો છે એ મનુ મુત્ય છે ને મારી ઉમેર છે કે કોઈ પણ ક્ષાનચને વગ થઈને ગુજરાતી પ્રજા આ નિશ્ચયને નહિ બદલે

સિમિત વર્ગ-વગજ-પ્રેમીયે જનસમાજમાં ભાગ્ય વિના ચાનવાનું નથી આપણે પ્રજાના એક અંગને તરડોડી રોકવાના નથી એકે અંગને તણ શકવાના નથી બધાને સાથે બંધને ચાનશુ ત્યારે જ આગળ વધવાના છીએ જે સિલિત વગ પ્રજામાં મળે ન હોત તો બકરી ધંધના દુન-આગે હોત જ નહિ

ઉવટના વિષય ઉપ આનંદા પહેના મારે થોડી ફગન મળવાની રહી છે ને થોડી મુશ્કેલી કરવાની રની છે

હર વર્ગ યમરાજ દિ-દુસ્તાનના આગેવાનોનો ભોગ લે છે કે ના બાર માસમાં દિ-દુસ્તાનમાં લેવાયેના બધા ભોગ વિષે અહીં દુ નથી કહેના ઈ-જનો પણ મહુમ અગિયુદ્ધ દિ-દના દાના દાનાભાઈ નનરેજીનું નામ છોડી શકાય તેવું નથી તેમની દેશમેવાની કિમત આંકનારું દુ કોણ ? તો તેમને ચરણે મેડેલો જ્યારે છેક તરણુવગ્યામાં વિનાયત ગયો ત્યારે મને તેમના ન્યાન ચ્યેના તેમની ઉપર બનામણુ પત્ર લઈ ગએલો ત્યારથી જ નેમની પૂજા કરના શીખ્યો તેમની નિષ્કાંક અખલિત રેશ સેવા તેમની સમદષ્ટિ ને તેમનું શુદ્ધ ચારિત્ર્ય આ બધું દિ-ને સાંકે હમેશા નમુનારૂપ રહશે ધર્મર તેમના આત્માને શક્તિ આપો તેમના કુટુંબને અને દિ-ને આ વિશેષ સહન કરવાની શક્તિ આપો તેમનું ચારિત્ર્ય આપણા જીવનમાં ઉતારી, તેમની દેશમેવાની નકન કરી આપણે તેમને સદાયને સારુ આપણા સુદેવમાં સ્થળ આપી અમર કરી શકીએ છીએ એ મહા પુરુષનો આત્મા આપણી પરિપદનો સાક્ષી રહો !

નામદાર વા સિરાથે વિગમગમની મરદદ ઉપર વેરામા આવતી જમ્મત રદ કરાવેલા હોય સમજા થો તેને સાડ તેમને વન્યનાદ દેવાની આપણી ફરજ છે આ કામ નહેતુ થતુ બેઠતુ તે બોળ નીચે પ્રજા અગત્ય ગ્હી હતી ઘણાઓ તેને લીધે પોતાનો વેપાર ખોઈ ખેદા છે ઘણી અજાણ્યોને દુખ વેતુ પતુ છે આ દગાનો અમન હજુ થયો જણાતો નથી ઝટ થાય એ ધિન્ધા જેતુ છે

આગગારીમા ત્રીજા સર્ગના ઉતાડ્યો ઉપર જે દુખો પડે છે તે વિશે મ્હારો અનુભવ મે વર્તમાનપત્રદ્વારા પ્રજા આગળ મુક્યો છે આ દુખો ખરેખર અસહ્ય છે હિંદની પ્રજા ગફડી છે તેને મુઠે મોઢે દુખો સહન કરવાની તાલીમ મળી છે એટલે લાખો આ દુખ અહન કરે છે છતાં તેનુ નિવારણ થતુ નથી આમ દુખ સહન કરનામા બા. ગુણ છે પણ તેની ત્રીમા હોતી બેઠીએ કરગ નમળાઈથી સહન કરેતુ દુખ નામદાર છે આ આગ ગારીની હાડમારી સહન થઈ રહી છે એ નામદારનો આભાસ આપે છે આ દુખો જે પ્રકારના છે, એક તો રેવેખાતાની ખામીને ત્રીધે, ને બીજા ઉતાડ્યોની બે ગદાગીને લીધે આ હાડમારીના ધનાજ પણ બે પ્રકારના છે જેનુ ઢાણ રેવેખાતુ છે ત્યાં સંચેએ જેને કડવો અનુભવ થાય તેણે તે ખાતાને લખતુ ગુજરાતી ભાષામા પણ નખી થયાય વતમાન પત્રોમા પોષા કરવો ખીજે ધનાજ એ કે જ્ઞાનવાન ઉતાડ્યોએ અચાત ઉતાડેને રીત ભાતતુ નાન આપતુ તેની ગર્ભ બેરહાલી વચે તર- તેતુ ધ્યાન બેસતુ આ કાર્યમા મનમેટાની જરૂર છે તેમા સજ્ઞ મયાગતિન ભાગ લઈ શ છે આગેવાન ને કોઈ કોઈ વેળા અગરહોરે મના વેસ ખાતર ત્રીજા વર્ગની શુભાશ્રી પોતાની મોઢાઈની વળુ ઘ્યા વિના કરી ને પર્જા જે અનુભવ લીધો હોય તે રેવેખાતા આગળ ગુણ કરવો આમ નર વાથી થોડી મુ તમા મહ નો મ્હાર આપણી નજરે આનમે

રીડના ટાપુ નગરેમા જતા મિરમિરીયા મજુગે વિશે વાનમા એક ઈમિગી ત્રીમાઈ હતી તે ઈમિગીના મિથાગે અતારાગ જાહેર થયા છે ને તે ઉપર નામદાર હિન્દી સગકારે પ્રજામત માગ્યો છે આ મિથક પર પણ મ્હાગ મત કુ વર્તમાનપત્રોમા જાહેર કરી મુક્યો છે એટલે અહીં મિથેચન નથી કરતો મ્હો અભિપ્રાય આપ્યો છે કે ઈમિગીએ રેવી લવા- મજુનુ પિપ્પામ પણ એક પ્રાગની ગિમિટ છે આપણે એક જ મત આપી શક્યએ છીએ આપણે મજુરોને ટોઈ પણ પ્રાગના બધનમા પરદા જતા બેસા માગતા નથી તેની આપણને જરૂર નથી ગિમિટ મા કાપદો તદ્દન નુકસાન એ જ જરૂરનુ છે કોર્પોરેશ્યોને ટોઈ પ્રકારની સગમ કરી આપના આપણે નધાયેના નથી

હવે ને ઉતરના મિથક પર આતુ છુ સાધ્ય નતુ મેળવના મે માગ છે સત્યાગ્રહ ને દુખવ આપણા અવોમા તેને ફેરી ને અ સુરી પ્રતિતિને નામે વણવ્યા છે સત્યાગ્રહના માગમા મનનો દ્વેસ ને આગ્રહ જલ કે કોઈપણ નારણુસગ સત્યનો ત્યાગ નથી થતો એમા દેશને

અયે પણ જુઓને પ્રયોગ થઈ શકે એવું નથી એમા મયનો મ ૧૧ જા જ ક ખો ૬૮
લીડ વેળા આપણને રતો પોર વાગે, પાંજીમ બનર જણાય, જરા સત્ય છેનાથી મિદ્ધિ
મળવા જેવું લાગે તે જતા સત્યનો માગ સત્યાગ્રહી કરતો નથી તેની જગ્યા એવે સમયે
પણ સુનતા તેજની જેમ જગ્યા કરે છે, અત્યાગ્રહી નિરાશ થાય જ નહિ સપ જ તેની તલ
વાર હોનાથી તેને ગજવેની તનનાનો કે ગરજોળાનો ખપ પડતો નથી તે આત્મનગથી,
પ્રેમથી પેગીને પણ નગ ક છે મિત્રગમા વહાનના પ્રેમની સોગી થતી નથી મિત્ર
મિત્રના ઉપર પ્રેમ કર એ નસાની વાત નથી, તે શુભ નથી, તેમા નમ નથી પણ શુ પ્રત્યે
મિત્રતા ગાખવામા પ્રેમની સોગી છે, તે શુભ છે તેમા શ્રમ છે તેમાં તે પુરુષાર્થ છે, તેમા
અરી બહાનુરી ભરી છે રાજસ્તા તરફ પણ આપણે આરી દષ્ટિ ગાખી નખાએ ઝાંચે એવી
દષ્ટિ રાખના આપણે તેમના નેડ કામોની નિન કરી રાખીશુ, ને તેમની બુનોને સા-
તેમનો દ્વેષ કરનાને બ ને તેમને પ્રેમવાનથી બુનો જતારી ને બુનો ફર કરારી રાખીશુ આ
પ્રેમવાનમા બયને અનના નથી નમગાર્થે તો હાથ જ નહિ નમણે પ્રેમ નથી જનારી
શરતો પ્રેમ ગુરો જ જનારી ગમે પ્રેમની દષ્ટિએ મિત્રગતા આપણે રાખ્ય તાઓની ઉપર વહે-
મની નજર નહિ ગાખીએ તેઓ બધા ઢોમે જુરી લાનથી રે ટે એમ પણ નહિ માનીએ
પ્રેમથી કહેરી તેઓના લાયતી આપણી પરીમા એરી ગુદ્દ હરો કે તેઓની ઉપર પણ તેની
ગપ પકા મિના નહિ ટે

પ્રેમ બહી શકે છે, પ્રેમને ની વેળા બહુ પડે છે સત્તાના મદમા માણસ પોતાની
જુન નથી જોતો એ સમયે અત્યાગ્રહી બેગી નથી રહેતો પણ પોતે જ શ્રમ સદન કરે છે
સત્તાધીશના કુ મનો તેના કાય જાની આ નિરાશ કરે છે અને એ નિગરથી પડતા નજ
જેના કે જેન, ફાતી અત્યાગ્રહી રે છે આમ આત્મા થાવ છે આમા કાળકેષ થતો
નથી તે એવા મિત્રપૂર ન નિગરમા પાળથી જુન જેવામા આવે તો એ જુનનું
પગિલામ માન નસાગ્રહી બો તેના આથી સરે છે આમા સત્તાધીશની સાથે ક રાગ નથી
થતી પણ હંદ ને આપણે નમ થઈ ને છે તે જાણી લે છે કે સત્યાગ્રહીની ઉપર તેનો
અમર નથી આલી મકનાનો-અત્યાગ્રહીની સમતિ મિના તેની પાસેથી તે એક પણ
કાર્થ નથી લઈ શકનાનો. આ અનરાજ્યની પરિસીમા થઈ, મકે આમા અપૂર્ણ સ્વતંત્રતા
આરી છે, આવો અવાગ્રહ સિનિત સત્તાધીશની સાથે જ આવી શકે એમ માનનાનું નથી વળ
સમાન જેવું રોગ ૧ ય હાથ તે પણ આત્માના ગમથી પ્રગ થયેના અમિમા પીગગી શકે છે
નીરો પણ એ જગતી આગળ બ રી સમાન દીન મતી જાવ છે આ અતિગરોડિત નથી
પણ અક્ષર ગણિતના પ્રમાણ જેવું છે આ સત્યાગ્રહ દિન્દુસ્તાનનું ખાસ શસ્ત્ર છે-દિન્દુ
આનમા બીજન શસ્ત્ર છે પણ અત્યાગ્રહ દિન્દુસ્તાનમા મિશેરે નપરાયનુ ગસ્ત્ર છે એ સર્વ
વ્યાપક ગકિત છે મન કાળે નપગય તેરી છે સર્વ ગિચિનિમા વાપરનાની છે તેો સાફ
કોમેસ આત્મી મહારની જરૂર નથી જે એ ગકિતનું બાન થાવ તે તેનો ઉપયોગ કર્યા મિના

ન જ રહે જેમ પાપણુ આખની રક્ષા થવન કર્યા જ કરે છે તેમ સત્યાગ્રહ પ્રગટે છે ત્યારે તે પ્રત આત્મ સ્વનિજતાની રક્ષા કર્યા જ કરે છે

પણ દુગમ્હ એથી નિપતીન લક્ષણાળી શકિત છે તેનો નમુનો આપણે ઉપર ચિચારી ગયા તેમ યુગેપમા આનંદ મારણ યુદ્ધ છે એક પ્રજા બીજી પ્રજાને ગરીબગણી દ્વારાં તેથી તેનો પક્ષ સાચો કે દુઃખ છે ? દુઃખગણી ઉપર સમજ માણુમે ધણી વેળા અત્યાચાર કરતાં નેરામા આવે છે દુઃખ હારી ગય છે તેથી ઈર્ષ તેની અનીનિ નિદ્ર થતી નથી, સમજગણી નીતિ સિદ્ધ નથી થતી દુઃખગણી માધનનો નિચાર નથી કરતો, ગમે તેવા યોગ્ય અયોગ્ય સાધનો વડે પોતાના કામની સિદ્ધિ મેળવના તરફ તેણે તલ રહે છે આ ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે ધમમા માર્પિણ અને અમય ન દોષ, ડોગતા ન દોષ, દ્વિઆ ન હોય ધમનુ માપ પ્રેમથી, દયાથી, તે સત્યથી થાય છે તેના ત્યાગથી મરણુ મ્વય પણ નિદ્ર છે અત્યનો ત્યાગ ક્રોધાધી હિંદુસ્તાનને અરજાજ્ય મળતુ હોય તો તે નકામુ છે, તેમા છેવટે પ્રજાનો નાશ જ છે દુઃખગણી અવીગ બની પોતે માની લીધેન વેર્ગનો સહાર કરના છિરે છે આનું પગિણામ એક જ આવે છે વેગભાનની વૃદ્ધિ થાય છે પરજન્ય પામેન શનુ વેગનો સમ્મલ કરી ગમે છે તે સમયની રહે જીવે છે આમ વે નો વારમો પેની ન પેની ઉતરે છે હિન્દુસ્તાન કોઈ પણ કાળે દુગમ્હો પ્રધાનપદ ન આપે એ આપણે છંદના જેવું છે આ પરિવર્ત સામ્ય ને મમનપૂર્વક સત્યાગ્રહો નીકાર કરી પોતાની કાર્યરેખા દેખે તો આપ નમ્ર પ્રમાણમા સહેના થી મેળવી શકે આગ લમાળને નિરાશ નેરામા આવે, લન નેલોક કાગ પરિણામ જોવામા ન આવે ગના અનાજે મલામતનો સપૂણુ જય છે દુગમ્હી ધાણીના એનની જેમ ચક્રમા ફર્યા કરે છે તે કષ્ટ ગતિ છે, પ્રગતિ નથી નન્યામી આગળ વધે કરે છે

મા । નિચારણુ ઉત્તાનજે અનનો ન કરનાર એમ માનજે કે તેમા કઈક પરસ્પર નિરોધ નહેતો છે એક નરકથી હું શક્તાની તાતીમની માલથી સંગતની પામે કા હુ બીજી તરફ સત્યાગ્રહને સંભાળી પદ આપુ હુ સયામદમા શખને ક્વા અવકાશ હોય ? ખરેખર ન જ હોય પણ મલો ૧૧ શિલા જે સત્યાગ્રહી નથી તેને માઝ દાખી છે આપુ હિન્દુસ્તાન સત્યાગ્રહી અને એવો ખ્યાન મને નથી આની મકતો બાધના બની દેખતો કે નિમજનો બચાવ જ ન કરવો એ સદા સન પ્રારે ત્યાગ્ય છે નિરપગધી બીની ઉપર અત્યાચાર કરનાર પુરખની સામે યા તો આપણે પોતે પોતાનું બનિદાન આપી તેો અત્યન્ત આત્મપ્રેમમનનરડે વશ કરવો તે તે કરનાની આપણી સમિત ન હોય તો આપણે જરૂર ગરીબગણ હોય તેટલુ અપાની અત્યાચારીને અત્યાચાર કરતો રોડીએ સત્યાગ્રહી અને તલધારી બન્ને સન્દેવા છે રાજધારી નિ રક્ષી થયે દીન બને છે સત્યાગ્રહી કદી દીન બનતો જ નથી તે કલ્પરૂપ શરીર કે ગરીબના આયુધો ઉપર આધાર નથી રાખતો પણ અશ્વત અમર આત્માના બલ ઉપર જ જુએ છે આ બન્નેથી ત્રીજે તે પુરખ નથી તેને આત્માનું તો લાભ જ નથી, નહિ તો બીકનો માર્થો નારો જ નહિ તે ગરીબને કૃપણના ધનની જેમ સાચવી રાખતા સર્વસ્વ ખોઈ એસે છે આને મરતા

આપણી સમસ્યા તો મરણને સાથે રાખી રહે છે તે કોઈ દરદી મત્તામરી થયો સમય છે હિન્દુસ્તાનની આશા એ જ રાષ્ટ્રીય ન્યાય કે આ મહાન પરિત્રાપ્ય પોતાની આવૃત્તિને દેવીશ્વરને પ્રધાનપદ આપી મોટે ભાગે મત્તામરી ઉપયોગ કરે, તત્કલિપ્તો સંવેપરી પદ નહિ આપે હિન્દુસ્તાનમાં સ્તરી જન સત્ય છે એ સુના મા નહિ મને પણ સત્યમેવ જયતે એ સુત્રો તે મા નિ સત્ય મળે

સુશ્રુષ્ટિથી વિચારતા માનુષ પદો કે મત્તામરી આપણે સત્તા સુધારો કરી રાષ્ટ્રીય છીએ ન્યાત વતની આપીએ ફર કરી રાષ્ટ્રીય છીએ હિન્દુમુસનમાન અને વિશેષો શમાની રાષ્ટ્રીય છીએ અને ગણપ્રશ્નો વિષયો નિર્ણય નાની રાષ્ટ્રીય છીએ કાપની ફરજનાને અર્થે આપણે વિષયોના ભાગના પાડીએ એ વાસ્તવિક છે પણ રેકોર્ડ એક જીવનની સાથે ધાડ સબન્ધ છે એ વિષય ન ને એ રાજ્યપ્રકરણ વિષયો સાથે ધમને કે સમાર સુધારાને સબન્ધ નથી એ વિચાર અચોગ છે ધાર્મિક રીતિથી ગણપ્રશ્નો વિષય ઉપર આપણે એક પ્રકાર વાની શરૂ ધર્મવચિને છોડીને આવેનું પગલામ જીવન પ્રકારનું ફરે ગણપ્રકરણી આનંદોના વિચાર કરતા આપણે ગણપ્રકાર રજગતા ઘન વાખ અત્યંત સાધુઓને છોડી શક્તા નથી મુસનમાન ભાર્મિકો એના રૂપરેખા આનંદ છોડી શક્તા નથી હિન્દુ સમાર વિધવા પ્રશ્નો કે નાગરિકાઓ વિચાર નથી તજ મક્તા મુસનમાન પદ પ્રશ્નોને ટ્રે નથી મેની ગતા બને ધર્મશાળા પગપગના સમધમા પ્રથ ઉભા કરે છે તેના પ્રથે આખ આડ કાન નથી કરી શકના

ખરે આપણી મુશ્કેલીઓ દ્વિમાન્ય જેવી છે પણ જેની આપણી મુશ્કેલીઓ છે તેવા જ રૂપ સાધેતા તે દૂર કરવાને આ આપણી પાસે જ આપણે પ્રાપ્ત પ્રજ્ઞના સત્તા છીએ રામ યુનાન ઇતિ, વિગેરે દેશોની સમસ્યાના કાપના આપણે માફી છીએ આપણી સમસ્યાનો અમુકના પાણી જેમ ભરતી બોટ થયા છે પણ તે સમુદ્રની જેમ અચળ રહે છે આપણા દેશમાં તદ્દન સત્તા રહેવા જેની નમામ સામગ્રી છે તેમાં મહાન પરિત્રાપ્ય છે, નદીઓ છે, તેમાં ભારે ઇશ્વરવર્ષ છે તેના સત્તાનો મહા પરાક્રમનો ગામો મુખી ગયા છે, આ મુનક તપ વ્યતિ ભજર છે અર્ધ જ સર ધમે સાથે નહે છે, અર્ધ જ સર દેવતાને માન આપાય છે આની સામગ્રીઓ છતાં બે આપણે ધર્મવચિક કાર્ય કરી દુનિયાને વાનિ ન આપી રાષ્ટ્રીય, આપણે ઉચ્છેદ પ્રજ્ઞને આપણી માનિક પ્રતિષ્ઠા ન ઝટી રાષ્ટ્રીય તો આપણે આપણા વારસાને લક્ષ્યીયુ, આપણો હમેશ પ્રજ્ઞ સાથેના સબન્ધ નિગથક મથો ગણારો ઉચ્છેદ પ્રજ્ઞ સાહસિક છે, તેનામાં ધાર્મિક દર્શન રહેની છે તેનામાં પોતાનો વિર અડગ શ્રદ્ધા છે તે વીરોની પ્રજ્ઞ છે તે સત્તા તતા સાથે છે પણ તેનામાં વ્યાપારવત્તિ પ્રધાનપદ ભોગવે છે, લક્ષ્મી સ્થાન કરના હમેશા સાધનની યોગ્યતા વિશે તેણે વિચાર નથી કર્યો તે આધુનિક સુધારાને પૂરે છે પ્રાચીન ભારનાઓ તેનામાં કીલ્લ ચર્ચ ગઈ છે આપણે બે તે પ્રજ્ઞની નકલ કરવાને બે આપણુ નહીં ભુરી જઈએ, આપણી સમસ્યાની ઉપર ખરે ભાવ રાષ્ટ્રીય નુને તેની શ્રેયતા વિશે આપણામાં દર વિશ્વાસ હશે તો આપણે તે પ્રજ્ઞની સાથેના સબન્ધનો સંપૂર્ણપણે કરી આપણને તેમને અને અભિવ જગતને તે સબન્ધને વાજવત્તી કરી રાષ્ટ્રીય એ મહત્કાર્ય કરવામાં આ પરિવ્રજ સ હૃદ્ય ભાગ લઈ પોતાની, મુશ્કેલીની અને ભારતવાની કીર્તિ ઉજ્જવળ કરે એની મારી જગન્નિવન્તા પ્રથે પ્રાર્થના છે

સંસારસુધારા પરિપદ્.

લેખ- સા માન્દાગૌરી સુમન્ત મહેતા, બી એ

અન્નારીઓ તથા મદદરૂપો,

શુજગતમા તથા લાગા નખતની મુશ્કિત પડી કાર્તિ અવનવુ ચેતન આનવા માણુ કે તેની જાણથી ના કરી રાજ્ય તેમ નથી છેલ્લા આપાર મહિનાના ઈનિલાસ ઉપચી કાર્તિ પળુ કરી નહોતે આ નનજીવનના આ અભમા, શુજરાતના યુનકર્ષે પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરનામા જરા પણ પાડી પોતાની કરી નથી, બ કે શુજગતના યુનકર્ષે તેને ધણુ પોપણુ આપ્યુ છે તેમના જ અગ્ર પૂર્વે બીવ સમન્ત હિન્દની પ્રમમા નવો લુગ્સો આ પો છે તેવે પ્રસંગે જનસમૂહો લુગ્સો કાયમ રાખના માટે સમાય લોગમન કેળવનાની વાલી જરૂર છે માત્ર કળનાએવા વગમા જ આ જાગૃતિ ઉત્પત થાય તેથી રોજને નામ થનાનો અભર ઓઢો છે માટે ગામે ગામના ખણામા આ નનજીવનો પ્રસાર કરવો એ જરૂરનું નાણુ, અંતે તે માતૃભાષાના સમજીની આધારથી જ થઈ શકે એમ લાગનાથી શુજરાતી નાજીય પત્રિહ લખનાનો નિશ્ચય કરનામા આપો જે પ્રમાણે રાજકીય સુવાગની જરૂર છે તે જ પ્રમાણે સામાજીક સુવાગની આવશ્યકતા છે બનો એવેવેથી જુદા પાડી શકાય નેમ નથી, તેથી તે પ્રમગો લાભ નહિને આ જામતનો વિચાર કરવા લે હિન્દુઓને કાર્તિ નરી આનહારિય દિગામા નાજના આ સામાજીક પરિપદ્ અગ્વાતો વિચાર કરવામા આપો

અનુપાસક ધર્મીનો આ પરિપદ્નુ પ્રમુખરચના મૂકને આપના ગોચ લાગે છે તેા તેહુ ઉપકાર સાથે સ્વીકાર કરી પત્રુ તેની મોખાચોખતા માટે મૂકને પોતાને ધણો જ અશય રહે છે આ કાર્ય લાઠ ગભીર જનામગીનું છે આપ સહુની સહાનુભૂતિનો મૂકને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે અને તેને જ લીધે આ કાર્ય સામેપામ પાર ઉતરશે એની આશા રહે છે

આણુ જોખમજરૂરુ વાય મ ધારી આનાવાની વગર સ્વીકાર્યું તે એટલા માટે કે મને એમ લાગુ કે મને પસંદ કરનાણુ કાગલુ મે જ હોણુ એવેવે કે સામાજીક સુધારાના પ્રયત્નો નિનાજીય પુરપ યતા સ્ત્રીઓથી વનાર સારી રીતે થઈ શકે એમ છે એ પ્રમ જ એવર રીતે જોના સ્ત્રીગોનો જ છે અને તેમની સખાપતા હજી સુધી મળી નથી તેો લીધે આપણી સામાજીક સ્થિતિમા ઈજ કેમ્કાર થઈ શક્યો નથી તેમ જ સામાજીક સુધારણામા સ્ત્રીદીગન છુનો પ્રમ પ્રયમ પકિત ધરાવે છે એમ નાગનાથી સ્ત્રીમતિના પ્રતિનિધિ તરીકે મને પસંદ કરી હોતો તેમ ધારી આ જ્ઞાન હ માભાર સ્વીકાર છુ, અંતે મારા વિચાર આપ મર્યાની અમદા મનાની જ સઉ છુ

* ગાં તા ૬ થી નનખર ૧ રજના રોજ ગોરસમા જગતની પહેલી શુજરાત સસા સુધારા પરિપદ્ સમક્ષ પ્રમુખરચનાથી આપનામા આવેલુ બાચમ

કાય માધુર્ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન. દપની, મુમર્દ

જાનકાબાઈ] (ડિસેમ્બર ૧૯૧૭)
 મો ગારદાજોની સુમન્ત મહેતા, બી એ
 ગોધરાની પહેલી ગુજરાત સસારમુધારા પરિવહના પ્રમુખ
 [ખાસ ફોટોગ્રાફ વેના મેમ્બર્સ ગુજરાત એન્ડ કંપની મુખ્ય પેપીરાલ]

આજે ભારતવર્ષમાં ચારે તરફ દૃષ્ટિ ડાલો તો અતન્ત્રતા અને ન્યાયની નહી જ ભાવના માનવ પદ છે દેશભક્તિ, સ્વાલિભાવ તથા નીતિ આગ્રાઓના ધરિત સાબરમાઈ આવે છે સુરોપમાં આવતા મહાન વાણિ વિગ્નને પરિણામે મનુષ્યના વિચારના દૃષ્ટિનિન્દુમાં મહાન ફેરફાર થાય છે જે દ્રશ્ય નાના યુગને અતે થઈ ગયેલા અમભરિત વાગે તેવા દ્રશ્ય આખના એ- ચમકા જેટલા સમયમાં થયેના આપણે જોઈએ છીએ ગદ્યીય પ્રગતિમાં ધાડ અનર સપાટાવધ આપણે જાણી ગયા છીએ આપણી પોતાની શક્તિમાં આપણને વિશ્વાસ આયો છે તેમ જ જનશ્રુદ્ધિ જનશ્રુત થઈ છે ગુનામગીરીમાં ગહેવાથી જે પદ પ્રગતિનો ઉદ્ધાર થઈ ગયે નહિ એ સાતની પ્રતિનિધિ થઈ છે રાજાન્યનો હક્ક જે અધિકારને સમજાવે છે તે પદ પ્રગતિ એક પ્રગતિ જીવ પ્રગતિ પર દમાલુ કે તે તે અન્યાય થયો કહેવાય તેના અન્યાય થતો અટકાવનાના જેવુંથી જ જગતમાં અપૂર્વ એવો પદ સમય મચી જો છે તે જ ભાવના વ્યાભાનિક ગતિ આપણા દેશમાં પણ ઉત્પન્ન થઈ છે આપણા દેશની રાજ્ય વ્યવસ્થા અને અંગે આપણા હાથમાં દેશની જોઈએ આપણુ વર એટલે આપણો દેશ આપણે સભાળી શકીએ તેટલી લાગણીથી નાદિત માણુમ ન જ સભાળી શકે એ કાર્થ નહી રાત નથી તેમ જ આપણા ઉપર જોર ડાલે તે કાર્થ માથુ નાખે તો તે પણ સહન કરી શકાય નહિ રસરાજની માગણીનું મૂળ કારણ આજ છે

જેમ આપણી ગાળની ભાવનાનું દૃષ્ટિનિન્દુ ગતિવૃદ્ધ છે, તે જ પ્રમાણે ખીન્ન બળિગત પ્રત્યેનું થયું છે આપણે અન્યત્રની ઇચ્છા વધે અને વવારે કરીએ છીએ તેનું કાણુ એટલું જ છે જે પરિસ્થિતિને લીધે આપણા માનનો ભગ થાય છે, અને આપણા ઉત્તમમાં ઉત્તમ ગુણનો વિગ્ન થયા પામનો નથી, તે મહાન નહિ ત્યા સુધી આપણી સામાજિક સ્થિતિ સુધરવાનો સમય નથી એની આપણને વિનંતિ વિનંતિ ખાતરી થતી જાય છે

જેટલા કાણા માણસો આપણને એમ અનાદ આપે છે કે પહેલું તમામ રૂ વ્યવસ્થિત કરે, પછી રાજ્યની માગણી કરે તેમને એટલે જ જવાબ આપવો પડે કે બેનિશા મી આઈ ડી ના માણસો અને ગાલકાગેનો વરમા પગરવટ દેવા ત્યારે ૧ નું કામકાજ સિધ્ધિ થિતે અને ૨ ગતિથી વ્યવસ્થાપૂર્વક થઈ શકનાનો સમ્ભવ કયાથી હોય ? તેમ વળી ધરધણીની કમાણી તો પહેલી વેપાર રોજગારની અધ્યાયી વિનંતિ વિનંતિ ઘટતી જતી હોય તે વખતે કઈ જામતનો અસ્થિયિતે વિચાર થઈ શકે ?

આટલું જતા, ને મગજ ઉપર આટલો બોલ જતાએ આજ જે પ્રત્યેની ચચા કરનાને અહીં એકા થયા છીએ તે જ સિદ્ધ કરી આપે છે કે આપણે આપણા પર્વના નિધિ મુનિઓના શિક્ષણનું વિગ્નરણ કરી શકતા નથી આપણો જનિ સ્વભાવ આગળ પાયા રહેતો ૧ થી સમસ્ત જગત અગડેગે ચાલુ છે, નેમિના મન અનેક ભાવનાઓથી ઉત્કેગયા છે તેને પ્રસંગે આપણા ધરઆગણીની વ્યવસ્થા અમનથી પ્રત્યેનું અસ્થિયિતે નિગકરણ કરનાને આપણે તૈયાર થયા છીએ

ચાલતા આવેતા ચાનને નળગી રહેનાર એક યુવકનર્મનો મત એવો છે કે જ્યાં મુધી
ગળગીય સ્વતન્ત્રતા આપણને મળી નથી ત્યાં મુધી સામાજિક મુદ્ધારાનો નિચાળ ધણ કરવો
નહિ, એક પ્રકારની એકતતા જે આપણામાં છે તે આ પ્રમુખે મને તે રીતે જાગી ગમવાની
જગ છે અને સામાજિક પ્રતિભા નિગડગણમાં મતભેદ થવાનો અર્થ નથી તે તો આપણે
ઉપાગી જ નહિ એમાં જણાવ્યું છે, પરંતુ આ વિચાર તદ્દન ખોટો છે જે આપણી એના
એવી હોય કે કાર્મિકદેશ મતભેદ થતા તેમાં તુરં પડે તો એવી મહાપ્રતિ ને હુણે એના કર
વામાં આવી હોય તો તે બામે રખત ટકી પશુ તકે નહિ દુઃસ્વરે જાગતમાં આપણે એમન ન
હોય તો પશુ આજ આપણામાં એટલું બળ છે કે જીજી બામતોમાં મળીને કામ કરી મળીએ
ધમ અને સામાજિક વિષયોમાં કદાચ મતભેદ હોય, પરંતુ તેને લીધે રાજકીય વિષયોમાં
મપવી કાય ન થઈ શકે એ હેશન ખોગી છે આપણા પોતાના મનો અનુકૂળ સામા
મનુષ્યના મત ન હોય તો તો માટે તિગ્રકાર કે અણુવિશ્વામની લાગણી આ જ માનને
યોગ્ય નથી આ અમષ્ટિમય જીવનના જમાનામાં ભિન્ન ભિન્ન જાતના, ધમના મનના પ્રમુખી
નિરિધનારામાં મનુષ્યોને સાથે મળીને કામ કરવાનું છે, તેવે અમયે દરેક બામનને માટે
એમતની આશા ગમવી એ જ ખોટું છે મૂળતત્વોમાં મમન મી રાકાર, પરંતુ ન્હાની
ન્હાની બામતોમાં, ન્હાના દેશરોમાં હજાર નવલે રહેવાના પશુ એ માત્ર જુજ મતભેદ
નેથી કાર્મિકતન ભિન્નભાવ રહેતો નથી સમગ્ર પ્રજાનું એક લાનનામાં વાધો આવે એવો
એભાવ નથી આ પ્રમાણે એકલામાં બોલીશું, અથવા એક જ ધર્મમાં મદલ કરીશું તો જ
બધુમાં રહેને એમ ધારવાનું કા જ નથી એક જ માનાના પુત્રો છુગ પડીને દેશાવર જઈને
જુદી જુદી ભાષા શીખે, અથવા વૈધ્યુર મળીને સિનમાં મદલ કરે તેથી કાર્મિક બંધુ મળી
જતા નથી ધર્મમાર્ગે અથવા ભાષા અથવા પ્રાન જેના સક્રિય પાયાને આધારે આપણ
બધુતર રહેવું નથી પરંતુ આપણે હિન્દમાં છીએ, એક રક્ષા રક્ષા છીએ, તેથી બંધુ
છીએ આપણે કતબ એક જ છે અને તે ભાગતપનો પુનરુદ્ધાર કરવો એ છે આપણી
ગેગમાં આ જ લોહીનો ધમ ગે થવા કરે છે આપણે એક જ છીએ એક થવાનું બામ
નવી આપણી એકતતા સિદ્ધ કરી આપણા વીખનાનું છે આપણી માતૃમિતા ચરણ આગ
એ જ કર્તવ્ય છે હવે જ્યારે આપણને સ્વરાજ્ય મળશે-અને તે દુઃ સમયમાં મળશે જ એમાં
તો કાર્મિક જ નથી લારે-લિત્ર ભિન્ન કતવ્યપ્રદેશમાં અનેક પ્રકારના મતભેદો થવાના જ
પરંતુ એમાં ભિન્ન મતથી કરીને એમી રહેવું ન જોઈએ ખરી વાત આગળ આપ આગ કાન
કરવાનું પ્રયોજન નથી ચુનાડેડ રેટ્ટમને સ્વતન્ત્રતા મળી લારપછી નીમોની ગુનામ-
ગીમોના પ્રમ નીકળ્યો, લારે મોટો નિમદ કરવો પશ્યો અને હજી મુની એ પ્રજાનું સપૂણ
નિરાકાર્ય થઈ રહ્યું નથી અમેરિકા જેની મોગી સુધરેલી પ્રજાના ચિરંપર પશુ હજી નીમોની
મિતિ સમન્ધી મોટો કવક છે આપણા લોકોનો તેમ જ પુરોપનો ઇતિહાસ શુ સૂચવે છે
વખતોવખત જુદા જુદા પ્રમો ઉદ્ભવે છે, તેમના નિરાકરણ ઉપર આપણી લાવિધ્યની

પ્રગતિનો આવાર છે જે તેમાં નળજાઈ જતાવીએ તો આપણી અધોગતિ થવાની નવી પગિ
ગિથિનિ આપણને મળ્યાં જાન છે અને સહ સહુની જુદી, સહિન, પ્રમાણે સમયાનુસાર જે
ફેરફાર થોડા લાગે તે કરવાના જ છે

આખા યુરોપમાં અને એસીઆમાં કેટલાક જાગોમાં એક સમય એવો હતો કે 'ફ્યુડન
મીન્ટમ' પૂર જોરમાં હતી આજે તે તડન નાજી થઈ ગઈ છે અને તેને બદલે 'કોન્સ્ટ્રક્શન'
નાખન ફગવામાં આ પુ છે એક સમય એવો મન હતો કે 'ક્રીટિક' વગર વેપાર ચાલી જ
નહી નરિ અને જે તે મતની નિશ્ચ હોય તેને મુખ અથવા ગા । ફરીને ફરી કાંવામાં આવતા
ગયા સુનાની સાથે 'ક્રીટિક'નો મત નાશ થયો આ પ્રમાણે આપણા સામાજિક બધાગણો
આજનો જમાનાની જરૂરીઆતોને અનુકૂળ નથી મનુષ્યની જુદીશક્તિની મિથિ આપેના
પદનીર્દીપની (Conscience) જરા પણ રકાર ના રજા માત્ર ચાલતી આવેની રૂનીના
દમાજ તમે રહેતુ એ જ આપણા બધારણનો મળ પાયો કે આ કારણને પગિણામે જ આજની
આમારિક અધોગતિ આપણે અનુભવીએ છીએ સીઆની અવનનિનુ કારણ પણ એ જ છે
પુરુષના બનાવેના જગતમાં તેને કચરારને રહેનાતુ છે પગત ગહેના મનાને ઉચી વર્ણના
જનમ મહન કરના પડે છે માનવી જાતિ તરીકેનુ તેમનુ અભિમાન પણ નહ થઈ ગય છે જ્યા
સુધી આ નિચાગેનુ બધ આપણા ઉપર ગરેરો, આપણામાં જુદી દોરા ઠના બીજાના ગુનામ
થઈ ગેરાની પ્રધા કાયમ ગરેરો, વ્યક્તિત્વનો રિનામ જ થના દેરામાં આવરો નહિ ત્યા સુધી
આપણી ઉત્તિ થવાની નવી ચાલતી આવેની ગીમાં થીગડા માગે અથવા કામ્પીઝેડો કરે
દિ પગિણામ આરવાનુ નથી અભારસુધીમાં કેતુ પરિણામ આ પુ છે તે સનધી મતભે
તો છે જ નહિ એમ માફ માનતુ છે અને તેના ઉપચી ભરિપ્થને માટે આપણે શિમણ
લેવાનુ છે કે આ જાનના-વ્યક્તિ રન કચરી નાખવાની પદનિ-તો બદલની જ પડરો અને
નરા આ થો ને નરા એવનને માન આપતુ પડમે-દહિમિનુ વિશાગ કરુ પડશે મનુષ્ય માન
સ્માન છે, એ સમતાની ભાનનાનો વિસ્તાર કરવો પડમે દરે- વ્યક્તિને પોતપોતાની જુદી-
ગતિ અો અનર્દીપ ગેરે તે પ્રમાણે વનવાની સ્વતનતા મળરી જોઈએ જે આ સ્વતનતાની
ભાવનાને માન આપના નીખીશુ તો સર્વ પ્રતોનો નિકાન થઈ જશે માણસ માત્રમાં જે
સમાનની નાગળી જગત થતો તો મોટા ન્દાના દ્વિજ શુદ્ધ સી પુરુષ રન્યે જે ઉચા નીચા
તફાવત છે તે આપોઆપ ફગયે અો Aristocracy (અધીરમતા)ની ભારના એવાર
નહ થઈ કે વ્યક્તિ ન ખીની નીચા વગર ગહેરો નહિ રાજગીય માગળીમાં આ સ્વતનતાના
દક્ષી માગળી આપણે સ્પષ્ટ રીને કરીએ છીએ, પરન્તુ સામાજિક રિપથમાં આપણે જુના
શાસ્ત્રો, ની વિરતા એટલા ગુનામ થઈ ગયેના છીએ કે તે વાત જ આપણે વિમરી જઈએ
ડીએ રેક જણને પોતાના (Conscience) અતર્દીપ પ્રમાણે કાર્ય કરનાનો અખ્તીયાર
છે તે ખ્યાત આપણા મગજમાં હોનો નથી છેક ન્દાનપણથી વ્યક્તિત્વ નાવી નાખવામાં
આવે છે, તેને ની રીતે ખીનવતુ તે રસ્તો દેખાનામાં આવતો નથી માણસો, પુસ્તકો

દેખીએ, સૂચનાએ, બન્વનો એ મહુને આધારે જ વ્યવહારચલાવના નીખીએ છીએ, એટલે આપણે પોતપોતાની નકિતો ઉપયોગ કરનારો છે એવાન જ બૂની જ્ઞાના આવે છે મનુષ્ય પોતાનામા કાય જ્ઞાની જે નિત ધગવે છે એ જ મનુષ્ય તરીકેનો આપણે જોતામા હોય છે એ દેશમા આ મહાન હક પુત્રિ, ની, આચાર નક દાખી દેનામા આન્યા લેય તે આભાનિદ રીતે પુનામનીરી બેગવે જ રખેને મનુષ્ય સુદિનનિતા ઉપયોગને લીધે દારકિ મુક દારો એ બીકન લીધ રહી, આચારે લો ૧૧૧ દામ પગ સજ્જડ સાધી દીધા છે, ધમને નામે મનુષ્યની ન્વત નવાનો નાત કરનામા આગ્યો છે સા પુવામનીરી જ પગિણામે ગજમીય બાનતોમા આપણા અધિારીઓ તરફથી એ જ બોધ સામગવે ૫૮ છે કે તમને જો સ્વભ્ય મગથે તો તમે આટો માગ જઈને બનો રજો, અને તેટલા માટે તમે રાગન્યને યોગ્ય નથી તેથી તમારી મેગે કાય કરવાનો હક તમને મોખી વકાય નહિ આ બોધ છીનીગ અધિારીઓ ત ર્થી સાલળીએ છીએ સારે આપણને મદ જ આકરો વાગે કે બાની આપણા શાનકરો મનુ પાનગ વિચેરનો એ જ ઉપદેશ આપણે સાલળતા આપ્યા છીએ પગુ છીએ અધિારીને આપણે નત જનાય દેનાને તયા થઈએ છીએ કે બૂનચુ થરો તે આ તેના પગિણામ સહન કરનાને તયા છીએ મન નવાના હક જતા કે તેના જતા બૂનો દરી દરી રોડે ખાઈ ખાઈને છેવટ તો અમે ધારેને સ્થળે પહોચીગ બાળકો પકતા આપણતા જ આતા લીધે છે વગી એમ પણ કીચુ કે તમારી 'પાનગેન્ટ' નુ જે નિયતિમા દાન છે તે જ નિયતિમા પાલણામાથી જ હતી ? બૂનચુ થવાના પ્રમગ નુ તેમને નથી આન્યા ? અમેનિકા, કાન્સ એ પ્રમગતાડ ગળ્યોમા નુ કાઈ પણ ખોડખા આરી જ થી ? તે જતા એવાત તો સર માન્ય થઈ ગઈ છે સ્વભાગ્યને લીધે જ એક પડી એક બૂના સુધરતી જરો અને છેવટના સુધા ? થઈ શકે

આ ઉપનત એ બીજે રલિયે કે સ્વભાગ્યને લીધે આપણી યોગ્યતા અને જનામ દારીગ ખ્યાન આની શકે, તે ઉપરાત મનુષ્ય તરીકેની પ્રમાનની લાનના દત્ત થઈ શકે નહા ૧૧ ગામનામા કે ન્હાની ગાનિના મુચિન બધારણમા ઉઠરેના મનુષ્યોની લાવતા સુચિત જ રહે છે તેમના દરિગિન્ટુ રિલાગ કરવાનો પ્રસગ જ મગતો નથી, આવા પ્રસગો અભાવે જ આપણા લોકિાનુ હન્ય નિસ્તુત થઈ શકુ નથી મનના આયા નિયાગ, અગિન, અગિનાપા પ્રિરે ન્હાનાલેતમા જ દેનાયી રહે છે અને મરણુ કરતા પણ આતમાની આ પ્રા રની અવોગતિ એ નધા કે હુ ખમાગ છે આ ઉપરથી એટલુ તો સત્ય છે કે બૂનચુ હુ ખ બધુ વેલ્લા હતા પ્રનાન્ય તો મળુ જ જોઈએ માગમા અજાના કુરાતો પણ એ માગ છેડવો નહિ, કારણ કે એ જ પ્રગનિનો માર્ગ છે આ જ આપણે જવાબ છે અને તે વાજખી જ છે

કોઈ આગલી માલસ આ પ્રગતો જનાય વારેવારે આપીને સરદારને કનગત દરે તો કદાચિત સરકાર તેને નજરે દરી કે પરણુ પ્રમગન તરફથી તો તેને શામલી જ મળશે

કુકી કદાણીઓ સા ૧,૨ દરેકના રૂ ૦-૮-૦ એન એમ નિયામી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આ જ કારણે જે આપણા સામાજિક મધનો માટે વાગુ પાડીએ તો કાલ્પ કાલ્પ માણુએ. આે તેમાના કેટલાક તો સ્વરાજ્યની ચળવળ કરનારા માણુએ—ના કોઈનો આવેશ અમારી ગકારે નહિ, અને ન્યાતમદાર, તકમદાર રિગેજની શિક્ષાની આજ્ઞા કરશે તે નખતે ખની જરાય છે કે રાજકીય કે સામાજિક વ્યવહારમા મનુષ્યનુ મનુષ્યત્વ સાચી રાખનાનો માગ એક જ છે આપણા હાથ, પગ, શુદ્ધિ, સદુનો ઉપયોગ કરનાનો છે આ પ્રમાણે ન કર નાને હીરે જ આપણી પડતી થઈ છે આચાર અને વિચારની સ્વતંત્રતા આપણે શુમાની ખેડ નીએ દરેક બામતમાર્ગી બીજા બહારની સત્તા ઉપર આધાર રાખનાની આપણને દેવ પડી મઈ છે તેથી નિતિપ્રવૃત્તિ થઈ નહતો જ નથી મનનુ આ કાયગપણ બીકને હીરે ઉત્પન્ન થયુ છે અને તેને હીરે શુદ્ધિ, રિવેન્શકિનનો નાશ થઈ ગયો છે, અને સશ્વર અને કમળો તેને પશિણુએ ઉત્પન્ન થાય છે જેને કાર્કિક અનગુ થાય! શા માટે એવુ જોખમ ખેનુ? એ જ જ ન્યા દરે છે દેકે નના કાર્કમા જ અથવા સામા માણુસનો પ્રાથ રહેનો દોન છે તેને વીધે તે કાર થઈ ગનુ નથી અમુ- વગુ વિનાનને આધાર સત્ય દોય છતાં બોધાચાર પ્રમાણે જે તે ન થયુ હોય તો તે વખતે વિજ્ઞાનના પ્રમાણની દરવાર ન જ નીએ જ આપણો કહેવાનો ધમ સૂચરે છે જીવને નુશાન થયુ દોય, ને તદુરતીને હાનિ પહોચની હાર તો ચે કાલ્પનુ કામ બોધમામા બોધમા ને પવિત્રમા પરિન હૃદયના મનમાને ન જગવાય કાલ્પનુ જો દોય, પાપી દોય, અજ્ઞાન હોય પણ કાલ્પના તો ખરે એટલે એની જ ચાગ નહિ જે તેમ ન કરના વિગદ નર્મન કરીએ તો ન્યાને નોનક ટળે, ડોરનાના વમ ન થાય અને મગ્યુ વખતે કાર્ક ઉચકના પણ આવે નહિ નનાર્ક એટલી જ છે કે આરી અન્ધારી વર્તણુક કરનાગ પગકેટલાક ગજકીય સ્વતંત્રતાની તો સ પૂર્ણ માગી કરના.

તેમ છતાં ઉપનિષદમા તો ઇશ્વરી નિયમ માટે કહેયુ છે કે ચાવાતચ્ચતોડર્ચાન્ વ્યદ- ઘાન્ શાશ્વતીન્વસમાન્વ ॥ ઈશ્વરે જે સૌ સર્જનુ છે તે અનન કાળ માટે છે દરેક સમય અને િશ્વિનમા તે શાશ્વત ગટે છે અને દરેક કાળને અનુમગનુ હોય છે તે અમુક કાલુ માટે નથી પગનુ અમાગ માટે છે, અને તે શુદ્ધિથી જાણી રકાય છે અને વ્યવહારમા તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે અને જેમ આ નાશત નિરમનો વધારે ઉપયોગ થયે તેમ બધન માધાએ જોડી ને આ મદાન નિયમનુ જ્ઞાનતેજ વિજ્ઞાન છે આ નિયમ મમજનાને લીધે અને તેનો પરદારમા ઉપયોગ ચાંતી રીતે જ શુદ્ધોપમાથી લેઈએ તેથી રોગ ફગાઈ છે અનાન તે પાધીતા છે જ્ઞાનને પરિણુમે સ્વતંત્રતા છે અને મત્ય ને જ સુખિનુ માધન છે આ વાન આપણા નિયમોએ સ કુલ રીતે મદાન કરી દની અકિત્તવધી પોતાનો લિન મળાનુ એ અમત્ય મળાનુ આનુ મદાન મત્ય એ કાળમા સાદી રીતે જગનમા હેતા સુખિમોમે રીઝાયું હતું ત્યાં પડી બૌદ્ધ ધર્મો પરિણુમે મોખનુ માધન છે તે સસારમાથી નિર્લિન એમ ગણનામા આ યુ જાગ ક્રમે પૌરાણિક સમયમા સત્ય અને અમત્યની સુલટ થઈ જો ધીમે ધીમે આમાજના જગમા અમત્યો પ્રાપ્ત મગ્યુ સયો માટે કાર્ક પોકાર

ઉપાસનાર રહ્યું નહિ, અને સેકાઓ થયા આપણે અપમાન ખમતા આત્મા હીએ, અને તેને પરિણામે પરરાજ્ય થયું અને ખીજા બધા અપમાન ભૂતી જઈને માત્ર એક જ તરફ આપણું નક્ષ દોરાયું કે આપણી ક્ષમ્યા પ્રમાણે કાયદાજનનો થયા જોઈએ જગતને ચાલે ખુલેથી આ સ્વતંત્રતાના હક્કની માગણી થાય છે તો તે વખતે આપણે પણ પોતાને કલ્પા માણ્યો છે તે યોગ્ય જ થયું છે કારણ કે તેને લીધે સ્વમાન અને 'Self-assertion' (સ્વપ્રતિપાદન) ની લાગણીનું પુનઃજન્મન થઈ રાખ્યું છે અને જે સ્વમાનથી આપણે કારણારી ડાઉન્નીલોમા હક માગીશું તે જ લાગણીને પરિણામે આપણે સ્વીએને, શત્રો પગધીનતામાંથી છોડાવી શકીશું સુરોપમા પણ જ્યાં રૂઢી આચાર્ય પ્રમાણે વધારે મદતવનું ગણ્યુ વામા આવે છે—અધઃપદ્ધતિ અને છે—ત્યાની સ્થિતિ આ લાગતમા આપણા જેની જ છે ધર્મના ગૂંતવા અને તેના બાહ્યાચારોનો ભેદ ન ગણનામા આત્માથી એક જાતની અધઃપદ્ધતિ દાખવ થઈ જના પામી છે, અને તેને પરિણામે સત્ય તથા સ્વમાનની વિસ્મૃતિ થઈ ગઈ છે સરકારના લેમ જ સાતિ ॥ અપિઠારીઓનો ખમયે ખમયે આપણને ડર લાગે છે, કારણ કે ચાલે તરફથી આપણો કમળમા આવી ગએના છીએ આટલું છનાએ આપણે જાણીએ છીએ કે રાજ્યકર્તા પ્રજાએ સ્વતંત્રતાનો ત્યામો પાઠ આપણને રીપ થો છે અને જે આપણે હિંમત અને પ્રમાણિતપણે તેમને ખતાની શકીશું કે આપણા ઉપર અન્યાય થાય છે તો તેનું પરિણામ સાફ આવશે એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે તે પ્રાપ્ત કરતા ધણ કષ્ટ સહન કરવું પડશે, કારણ કે આપણો અવાજ સ્વતંત્રતા આહવાન ખરી જીવીશ પ્રજાને પહોંચાડવાનું કાર્ય સહેલું નથી તેમ ન કળામા જેમને સ્વાર્થ રહેશે છે તે લોક વચ્ચે આવશે અને આપણને હેરાન કરશે પરંતુ તેની દેગનગનિ સહન કરીને સહન વળગી રહીશું તો અતે આપણો જય થશે એ નિશ્ચય છે તે જ પ્રમાણે સામાજિક સુધારામા કષ્ટ વેશ્વા છતાં પણ સહન વળગી રહીશું તો આપણે જીતીશું આપણે પરદેશી રાજ્યકર્તાપામેથી મ્હોની મ્હોની આશાઓ રાખીએ તો આપણા પોતાના દેશીઓ પામે તેથી પણ વધારેની આશા રાખવી જોઈએ, નહિ તો આપણી પ્રાર્થના સફળ થવાની ગથી માણ્યુસમાનમા એક સખી હિંમત હોતી નથી ધણા નબળા પણ હોય છે, પરંતુ દરેક દેશમા અને દરેક કાળે થેલાએક વીર પુરુષો હોય છે કે જેઓ પ્રજાના પ્રતિનિધિ તરીકે જનસમાજનો બોને પોતાને શિર લેવાને તૈયાર હોય છે, અને અનેક વિશ્વતા તોડી પાડીને ખીજાને માટે માર્ગ કરી આપી શકે છે ગાઢ નિરાશામય અધઃપદ્ધતિમા પણ દુર પ્રકાશના ચિન્હ જોઈ શકે છે અને સત્ય અને ન્યાયમા શ્રદ્ધા રાખીને જયનું નિવાળ્યું કરી શકે છે તેનું કારણ એ જ છે કે તેમનામ હિંમત છે, દુખ સહન કરવાનું બળ છે, આત્મભેગ કરી શકે છે, સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી શકે છે એ જ સ્વમાન અને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યની લાગણી અપૂર્ણ રીતે જાગૃત થાય તો જ આપણા બધાનો છુતી શકે અને આજ જે પ્રજા સામાજિક સુધારાના નિયોમા આપણે ચલવા પડે છે તેનો અવકાશ જ નહિ રહે જ્ઞાન, શુદ્ધિ ધૃત્યાદિમાં પગલ નેવી પ્રજા આપણેઆપ આગળ આવી ચકશે તેમા ખીજાને હાય નાખવાની જરૂર નહિ રહે

જગતના ચતુર્ધારમા મનુષ્યને એકલા રહેવાનું નથી એ તો નક્કી જ છે કેાઈ પણ પ્રમા-
રના સમાજમા રહેવાનું છે તો તે સમાજમા રહીને સ્વમાન સાચવવાનું કામ સહજ નથી
પરંતુ તેમા જ ખડી પીરત છે સ્વમાન સાચવતા જે કષ્ટ વેઠ્યા પડે તે હિંમતથી સહન કર
વામા જ તેની ખરી કમોળી છે અને તેમા વિનયી નીકળશે તે જ સમાજો સત્ય માગે તેડી
સામે સામા માણસના હક સાચવવામા ધવો સ્વાયત્તાય રહેતો છે અને જે આપણને
પોતાના હક સાચવવાની ઇચ્છા હોય તો સામાના હક સાચવવા એ આપણો ધર્મ છે એ વાત
સમજવી કંઈ નથી

આ ઉપરથી આપણને જણાય છે કે ન્યાય ઓ સુદિની સ્વતંત્રતા એ બન્ને ઉપર
રાજકીય તેમ જ સામાજિક સુધારાનો પાયો રહેતો છે ચરચાચની ભાવના અને સામાજિક
સુધારણાની ભાવનાનો દષ્ટિગિન્દુ એ જ છે, તે એકે વ્દામા માણસના હકને તુલસાન કર્યા
વગર દરેક વ્યક્તિએ સ્વમાન, આત્મોન્નતિ અને *Self-realisation* (આત્મપરિચય)
કરી પોતાનો જીવન વ્યવહાર ચલાવવો એ બન્ને આશ્ચ એક જ છે તો બન્નેની પ્રગતિ
સાથે સાથે જ ધવી જોઈએ એ બન્નેને જુદા પાડી શકાય જ નહિ

હવે સામાજિક પરિપદના પ્રશ્નોની ચચામા સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ, લઘુમતીમા સુધારા, ન્યાતના
બધનો, પરદેશગમન, લઘુમતીમા અય, સ્વાતંત્રતાના વિવાદ અને પછત પડી ગયેલી કોમોની
ઉન્નતિ વગેરે વિષયોની ચચા કરવામા આવે છે તેમાના લઘુમતી બધા પ્રશ્નોના નિરાકરણનો
આધાર સ્વપ્રતિપાદન (*Self-assertion*), સયમ અને સ્વાયત્તાય ઉપર રહેલો છે માન
એ સ્વપ્રતિપાદન એકલુ દયાથી ઉપયોગમા આવે નહિ તેની સાથે સયમ અને સ્વાયત્તાય
લોકોના ધ્યાનમા આવે તો જ સુધારાનો પ્રચાર થઈ શકે અને તેમ નથી થયું તેથી જ
આત્મસુધી રૂની બધોની સાકળો જોઈએ તેટલી નરમ થઈ નથી ન્યાતના બધન, બાળનમનો
પ્રચાર, પરદેશગમન, લઘુમતીમા અય ઇત્યાદિ સવને માટે મનુષ્ય જે પોતાનું માથું ઉંચું
કરે અને તે પ્રમાણે દત્તાથી પોતાનું માથું ઉંચું કરે તો ફેર પડે જ

જે આપણું અત કરણ કણુન કરે કે અમુક પચનામા જનસમાજનું હિત સમાધનુ છે,
એના ઉદ્દેશથી વર્તન થાય અને માત્ર સ્વચ્છંદે કે નિરકુશપણે વતરાનો ઉદ્દેશ ન રાખવામાં
આવે તો તેની વર્તણૂકથી જનસમાજને તાલ ચલાવો જ એ નિશ્ચય છે ચારિત્ર્યની દત્તા એ
પ્રજાની ઉન્નતિમાં મૂળ સ્તંભ છે એ ભાવના લક્ષ્યમા રાખીને આપણા બધનો છોવાનો પ્રયત્ન
થાય તો તે નિરૂપ નહિ જાય કારણ કે એ બધનો ગેરન્યાયજી છે તેને લીધે પ્રગતિ અટકે
છે, બીજા દેશો સાથેની અર્ધામા આપણે ટકી સકના નથી એ બધી વાત કોઈ નાકશુન કરતું
નથી મનુષ્યની સ્વતંત્રતા અને સ્વમાનની ભાવનાની સાથે આના બધનો ટકી શકે જ નહિ
જે કાળ માટે એવા બધો મૂકાયા હશે તે કાળ હવે જતો રહ્યો છે હવે માત્ર દેશ રહ્યો
કે વખત મલો જ મનાયો છે પ્રાચીન સંઘાઓ અસના જ રૂપમા ફરી સ્થાપી શકા

વાની નથી ધધા રાજગારને સર્વ દેવના આર્થિક લાભને ખાતર પડેલ ગમન કરવું પડે છે, ખીજા દેવના સસંગથી, પાનેલી રાજ્યથી અનેક જુના જુના રાજ્યની અસર થાય છે એક નહાના સરખા ગામમાં કે પ્રાન્તમાં ખેતી ગહેનાનું પગડે તેમ નથી, રાજાની ચાલણ એવી નથી ગઈ છે કે તેના વેગ આગળ મામાજી બંધનો આપોઆપ તૂટી જાય છે વળી આજ આનંદના સુદના થીયે નિમે નિસે દૃષ્ટિનિ- તદ્દન બંધનું પડેલ દેવના નજીબ માટે લોગો સુદમાં જનુ પડે, તો ત્યાં આ બંધનો કયા મૂંઝી પાળી ગયાને ? ગહેનાની મતનન એટલી જ છે કે જાળના ફેરફાર સાથે વિચારમાં પણ ફેરફાર કરવો પડે છે અને તેમ જ નહિ થાય તો આપણે ખાજમાં જ પડી ગઈશું ઉચ્ચ આની સખીનું નહિ ચારે તરફ ચિંતિની ચતન-ત્રતા અને જનબંધનના દરેક અંગની જાન ઉત્તરિ હકની, સમાનતાની જાણના દુનંત થતી જાય છે તો તે જાવનાની અસર સામાજીક બંધનો પર પણ થતી જોઈએ, પરંતુ આ ચતન-ત્રતા એટલે નિરુશતા ગમજાની નથી માત્ર એટલું જ નથી આજ નાતાનરણને બંને ખુના નાતાનરણમાં પ્રવેશ કરવાનો છે સામાજીક સંસ્થાને તોળી પાડાનો આશર નથી મનુષ્યની રાગીરિ, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરામાં તેમ જ ચતન-ત્રતાજીવ કરામાં જે બંધનો નડતા હોય તેના બંધનો કહાડી નાખવાના છે સમાજનું બંધનજી એવું છે કે જે નેક મનુષ્યે એક એકના અનુપગસાત જાચરવાના છે અને તે ચાલખી જ છે તે નવારણુ તોડી પાડવાની જરૂર છે જ નહિ તેમ જો થાય તો સર્વથા નાજ થાય માત્ર ન્યાય આ ચતન-ત્રતાના પેરણુ ઉપર સમાજ ચલાવવો જોઈએ જાઈ મનુષ્ય પોતાની ઝિંથિ સુધારના કે રેશના હિતને ખાતર માન મપાન કરાને પગેશ જવાની ઈચ્છા કરે તો તેને અટકાવી રાખવો તે અયોગ્ય છે કોઈ જીને કુમારિકા નીને રેશસેના કરવાની ઈચ્છા થાય તો બંને તેને તેમ કરવાની છુટ આપો તેને તમના બંધનમાં જોગ જૂનમથી શુ કરવા નાખવી જોઈએ, તેમાં જન સમાજને રચે પડવાની જરૂર નથી તેના મુખનું ખના પરિણામ તે બોગરી ને તેમાં સમાજની આડે આવવાની ગઈ જ જરૂર નથી આપણે ન્યાય અને વિવેચનનિનું પ્રમાણુ વાળને સમાજ ચલાવવાનો છે તેને અંગે ચમાન અને સય બંધુભાવ અગત્ય બોગાયયા પ્રત્યે બહાનુવૃત્તિ, નિરર્થક યથગયણના, એ સર્વ જાવના ઉત્પત્ત થશે આજીવ પાયો ચીમગય તો પડી સમાજમુધાગના બધા મુદ્દાનું નિગદારણ તો આધારિ થશે, અને કોપિલા કાર આ જાવનાની નિરૂદ્ધ થાય તો તે અયોગ્ય થયું કહેનારો મસાગમુધાગની જામતમાં સત્ય મતને દુનંતાથી નજી રહેતું એ જ મોહની વાત છે, તેમ ન કરવા લોકનાજે બોગી પ્રતિન જાળવના ખાતર જીવતા જનારાય છે તેને થીરે મુધાનું વજોણુ થાય છે અને મતનું ચતન-ત્રતા ન કરવાને થીરે નૈનિક અયોગનિનું પગિણુ માત્ર એક જ્યોતિ બોગવતું પડે છે એમ નહિ, પણ આખા સાયને નુકસાન થાય છે મનુષ્યમાં જે ધર્મ દાખ છે તો ધીમે ધીમે ના થાય છે, અને કાથપાકુ આવે છે આતુ પરિણામ ન આવે તેટલા માટે રાજકીય મુધાગની માફક સામાજીક મુધાગનો પાયો પણ ઉચ્ચ આજ અને ચિંતિની દુનંતપર

ચલુલો જોઈએ ધર્મ અને બાલાચાળ માથે તેને બેળી રેવો ન જોઈએ તો જ કાવની મહત્તા સચવાશે

આ પરિપક્વતા ધણા ધણા પ્રશ્નોનો વિચાર કરાવે છે બીજા પ્રાતો કરના કેટલેક અંગે એકદમ રીતે જોના આપણી આમાજિક ધિતિ મતોવકારક છે આપણ માનસિક અને નૈતિક પદ બીજા માથે સંખ્યાસીય તો ધણો અમનોપ પામરા જેવું નથી, તો પણ પુરુષ સુધાગનો અનકાશ છે અને તે મુધારા અગત્યના છે તે સરળતામાંથી કેળવવાનો પ્રશ્ન પ્રથમ પક્ષિનો છે બીજા પ્રશ્નોની અર્થ આ મધ્યેથી રાખી ચળ તેથી આપનો નખત રોકના માગતી નથી

સામાજિક વ્યવહારમાં સ્ત્રીઓનો રાજ એટલો મોટો દોષ છે કે પુરુષ એને હાથે મને તેટલું કળા માથે તો પણ કદી થઈ ગયું નહિ વ્યવહારમાં સ્ત્રીનો હિસ્સો ધણો જ છે તે વાત બુદ્ધી જવાય છે અને સ્ત્રીઓ તો માત્ર પ્રજા ઉત્પત્ત કરવાનું સાધન, લાગણીવાળી નોકર અથવા નર ગણતુ રમકડું ગણવામાં આવે છે તેથી જ પુરુષ કામ સફળ થતું નથી તમે શું કરો છો, સભામાં જઈને શેના ભાવણો કરો છો કયા મહત્ત વિષયોમાં તમારા મન રોકાયેલા છે એ સમઘી તમારી પત્ની કે બહેનો કે માતાઓ તે કેટલે બધે અસર અચાત હોય છે તમારા ભાવણોમાં આર્થિકત્વની સ્ત્રીને વિશે સાબરજોના નોંધે જોના છે, તેથી તાળીઓ પાડે છે, મનુ તે નેપોનીઅનના સમયે મોની સાબરજોને આપી ગયા પણ જેવું તે આદર મહત્તસારમાં વ્યવહારમાં મુકવાનો વખત આવે છે ત્યારે નાન મનદર્ષિ જાય છે સ્ત્રીઓ કે કિ જાણના માથે, માથું ડબ્બુ કરે તો તેને દાણી દો છો સ્ત્રીઓ પણ મનુષ્ય છે એ વાત તમને યા રહેતી નથી એટલે તેને તો રહેતી નાખનામાં, કચરી નાખનામાં જ તમે મહોદર્ષિ માનો છો સત્તાનો મન એવો વસમો છે એક વાર હાથમાં આવી તે માર્છને ડોડી ન મને પગલું હવે તો વિનસબ લાના માંડા છે જેમ તમે તમારી વિવેકશક્તિ પ્રમાણે ચારનાના હક મારો છો તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓમાં પણ કુટુંબી સ્વમાનની વાગણી રહેતી છે તેનો પણ વિચાર કરવાનો છે અને જો તમે એ સ્ત્રીઓનું અસ્તિત્વ કમ ન રાખીને વતન કરશો તો તમને અને અમને મને લાભ છે પણ અને મસ્કરી સ્ત્રી સાથે મળીને માર્છ પણ બાનવનો વિચાર કરશો તો નિ મશય તે વધારે સારી રીતે કરી શકને જુલ ગીને તેમ નહિ થાય એક આખરાળા મનુષ્ય કરતા એ આખરાળા મનુષ્ય વધારે સારી રીતે જોઈ શકે અને એક કળા મનનેતી મિમિત દષ્ટિ વધારે મ્પષ્ટ મય અને ભડો મૂના નેમ હોય જ સ્ત્રીઓના દષ્ટિબિન્દુની અગણના પાને લીધે આપણા દેશને બહુ જ નુકસાન થયું છે અરે થાય છે ભારતમાનાઓની પુત્રીઓમાં એકવાર જો જાગૃતિ આવી તો મૃત્યુમાથી પુનઃ જન થાય તેના કરતા પણ વધારે મગાન થશે જે પ્રમાણે સાવિત્રીએ પોતાના પતિને વમના પાનમાંથી છોડા પો દત્તો તે પ્રમાણે ભારતની સ્ત્રીઓ દિવના પુરુષત્વને નનજન આપશે

પરતુ એટલુ યાદ ગખાનુ કે એ નવજનન લાનવા માટે સ્ત્રીઓએ તૈયાર થનુ પડે અને તેમા પુ પોના મત્તે તો જોઈતે જ તમારામા જેમ નડુ ચેનન આવેનુ જણાય છે તેમ અમાગમા જે ઘરિક અશે આવ્યું કે, અને તેનુ તમારે પોપણુ ઠગાનુ છે જો તેમ નહિ થાય તો છેનડુ નુકસાન તો તમને જ છે અત્યારે તમે સત્તાના મદમા અને પ્રાચને લીધે ભરી જાઓ છો જે અત્યવતા અને ન્યાય અને અમાનની લાગણી તમે યોગ્ય રીતે સગવડની પાસે ઢહો છો તે જ માગણી અને તમારી પામે કરીએ છીએ અને કાઈ નરી માગણી કરતા નથી, માન અમાગ પુરાણો હક માગીએ છીએ દેગની ઉત્ક્રાન્તિમા આવશ્યક સ્ત્રીઓ થયા માટે શરીર મન અને આત્માની ખીચવણી કરવાની તક માગીએ છીએ ઉત્તમ પત્ની, ખરી ધર્મચારિણી, શરીરને ધૈર્યવાન માતાઓ બનીને અમારા સત્તાનોને રાષ્ટ્રીય ચેવાના અને સ્વાર્થ યાગના પ્રથમ પાલીખવવા માગીએ છીએ અમારો જે પ્રાચીન હક હતો તે પાછો લેવા માગીએ છીએ ત્રી તરીખના, તમારી સહચરી તરીકેના અને તમારા સત્તાનોની માતા તરીકેના જે અમારા પોતાના હક છે તે જ અને માગીએ છીએ અને તે હવતા મદનામા જે કે જે અમારે અતઃ કરવાની છે તેમા પાછી પેલાની ટરીનુ નહિ કારણુ કે આગ્યનુ ખરૂં લક્ષણ જ લેનડેવમા છે અને તેની ખીચવણી એ જ કેળવણીનુ લક્ષ્યબિન્દુ છે દેશની બધી આગાનો સમાવેશ તેમાં જ થયો છે જે વખતે સ્વરાજ્ય મળે તે વખતે મળેલા હકનો ઉપયોગ કરી રીતે કરી શકે? અત્યારે તો તમારૂં કહેનુ એમ છે કે મમે તેવા કાટાબગેવા માર્ગે દશ તો થે તે તરફ પ્રયાણ કરવાનુ વ્રત અને આદરીતુ અધિકાર પ્રાપ્ત બધે અને જવાને તૈયાર છીએ, કેમ કે હુ ખ વેડીનુ તેતે અતે સુખની અમને ખારી છે જે સ્ત્રીઓ તમારી સાથે પ્રયાણ કરવા તૈયાર છે તે તમાગ સુખદુખમા આગાનિગસામા ભાગ લેવાને તૈયાર જ છે તેમની સહાયતા વગર તમે જીવન ધની રીતે ટેકની રાખો? તેમને કાઈ પણ રીતનો અધિકાર મળ્યા વગર તમે સી રીતે મદની આગા રાખી નકો? તેમના મન, આત્મા કેળવ્યા નિના નિનશાને પ્રસંગે જાનવનની આગા કેની રીતે રાખી શકો? ભાગતવપનુ પ્રાચીન ગૌરવ, પ્રાચીન રિખૂતિ, સ્વન વ્રતા, સામાજીક બધેનોના ત્રાસમાથી છુટકારો, એ સર્વનો ઉપાય કેળવણી જ છે રાષ્ટ્રીય હુનદ્દારનુ સંધન એ જ છે કે સ્ત્રી અને પુરૂષે સાથે રહીને સપથી કાર્ય કરનુ માર્ગ પ્રેમ આદરી ગખ્યાયા આ ઘાય સિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી, પરતુ એ આલોગનુ પૃથકરણુ કરીને મહા મનની શક્તિ પ્રમાણે કાર્ય ઉપાડી લેવાનુ છે અને તે બધા આલોગનુ મધ્યમિન્દુ આગળ રાખી કે બીજા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થાય છે ને તેનો નિવારણ થાય છે પરતુ અનાદિ કાળથી એક પ્રત્ત તો અખડ રહ્યો છે સ્ત્રીજાતિનુ વર્તન, તેની અસગ, સ્ત્રીની પવિત્રતા, સ્ત્રીજાતિનુ શી ગોવડ, તે દિવ્યાગ સદ્ધિમા લાનવા સ્ત્રીજાતની જાનમદારી એ તો ચિરસ્થાયી પ્રશ્ન છે, પરતુ બધા સુધી સ્ત્રીઓને યોગ્ય હક મળ્યા નથી ત્યા સુધી દેશની ઉન્નતિ થવાના નથી એ તો સિદ્ધ જ છે જે કેળવણીથી તમારી આખ ઉપડી છે, તમને સત્યનો માર્ગ જાણ્યો છે તે અજાણી તમારી અર્ધગનાઓને નહિ આપો તો તમારી એક જ આખ ઉપડેલી ન્દશે

કદાચ એમ કહેનામા આવશે કે પુરો સ્ત્રીઓને કેળવણી આપનાના મનની વિરુદ્ધ નથી જનારાઓને નિશ્ચયથી જોનાવાને તેઓ તૈયાર છે, પરંતુ આ સવળા પ્રયાસ ઉપનકીઆ જાણાય કે અત કસણમા તેનો ઉડી ઝાપ જગાયે નથી. હવેના ઉડાખલામા જોના સ્ત્રીઓને કેળવણી આપનાના પુરોની ઇચ્છા છે જ નહિ તેઓ બહીએ છે, જાલગાયે છે ગાડરીઓ પ્રવાહ એમ કહે છે કે કેળવણી આપરી જોઈએ તેથી તેમને એમ કહેવું પડે કે પણ જ્યાં તેમની પોતાની બંનેને અને પુત્રાઓ કેળવણી આપવાનો પ્રયત્ન આવે છે ત્યારે તેઓ કોઈ પણ બંનેને છટકવા માટે છે વગી જ્યાં હજ કેળવણીની સરખાન થઈ નથી તે પહેલાં તો તેમને બીક લાગે છે કે રખેને પોતાની ગિચિ ઉત્તમ્તી થઈ જાવ ને રખેને તેઓ પ્રભુ મરી મેનક થઈ જાય કેળવણી અતારો, સ્ત્રીની સારાસાગને વિચાર કરનાની રહિત ખીનગે તો સ્ત્રીઓ પુરોની બરોબરી કરશે કદાચ વ્યવહારમા તેમને માન મળગે તો તેમનું શુ થશે ? એના પ્રશ્નો તેમના મનમા ઉત્પન્ન થાય છે ખરું જોઈએ તો એમ છે કે તેમનામા અદેખાઈ જ છે બાપી જે માર્ગે પુરોની બુદ્ધિ—આત્માનો વિકાસ થતો હોય તે માગ અપનાને માટે શા માટે જાવ રાખવો ? આત્માનો વિનામ કરનાની જ તો સ્ત્રીપુરુષ મન્નેને તો મતલ અધિકાર છે તેમા પુરો આડખીલીરૂપ શામાટે થાય છે ? જે સાહિત્ય, વિજ્ઞાન તેઓના વિચાર વિશાળ કરે છે, તેમની ભાવનાને ઉત્તમ મનાવે છે, ઉંચા આલ્સ નીખરે છે તે સાહિત્ય અને વિજ્ઞાનની પ્રમાણથી સ્ત્રીઓના મનની અધોગતિ થશે એમ શા માટે ધારવું ? જે કારિલાસ ભવજુતિ, મેમ્પીઅગ, માયગન, જે ન રિરે મહાન સાહિત્યમરોના લખાણોથી તેમને લાભ થતો હોય તો તેનાથી સ્ત્રીઓને હાનિ થશે એમ શા માટે ધારવું ? દુનાંઆના વ્યવહારમા, નોકરીને ધધામા, વેપારોગગાર કરમામા, અને કુટુંબની જવાબદારી ઉકાવમામા આ ચિત્તવૃત્તે લીધે પુરો અયોગ્ય નથી થતા તો તે સ્ત્રીઓને વરધધો કરવામા બાળક ઉછેરવામા કે પુરોને ઉની ઉની તાલ રમેઈ જમાડમામા તેડુ શિમણુ શા માટે ગ્રાહ આવે ? પુરોના મનનુ એ તો માત્ર સામગ્રાણ જ મતાવે છે કદાપિ કાઈ દાખના અવનારૂપ એના બાગે કે જેમા જગત્વીનો દુપયોગ થતો જાણાશે પણ તેના મૂળ કારણો બીજા ધત્તાદને તે તરર પુરોની દષ્ટિ જતી નથી, પણ અપનાદને સામાન્ય રૂપ બાગીને જુદા આલેખ મૂકનામા આવે છે, પુરુષ વચમા જ અખનન થાય છે અજાન સ્ત્રીઓ પોતાની ઇચ્છામાં પગલ પડે છે ધરને મેરખાનુ બનાસીદે છે, પુરો પોતાના આરોગિના નાશ કરે છે તેનો વામ દહાનાગ જરને જ મળી આવશે પરંતુ જે અપરિશિલિત માળાનુ એવું દષ્ટાન આયુ તો તે કુંડે હાથમા વર્ધને બધે મહાનન્દાન થશે મહોટા મહોટા કેળવણી પ્રચારક હોય તે પણ અલગથી તો એમ જ ખાતીપૂર માને છે કે સિમણુથી અન બુદ્ધિના વિનામથી સ્ત્રીઓની અવનતિ થશે જે કે ઉગાડી રીતે પોતાના આરા સુચિત મત કરના નહિ કરે, કેમ કે તેમ ક્યાથી તેમની પ્રતિનિ આગી થવાની બીક લાગે છે પરંતુ જ્યાં એવું દષ્ટાન હાથમા આવશે ત્યાં ધણુ જ અમથી તેની ચર્ચા કરશે, મમક કરશે અંતે મનથી પોતાના

મતને દેખ મળ્યો સમજી મનોષ માની બેસશે દીનગીરીની નાત એ છે કે લુદાન વગમા આવો મત ધગવનારા ધણા છે માન ફેશનની ખાતર ' મોસાવટી' આ આગ વધારવા માટે કલાપિ પોતાની પત્ની, બહેનને અગ્રેષ્ઠ બોનાતા કરતા તીખરને, પગનું જુદું ॥ વિમલ માટે, આપમાની ઉત્તિ કરવા માટે, મનની વિશાળતા લાવવા માટે ફેગરબી ત્રી અને પુરુષ બહેનને આપની જ બેઠે એ એ રિચારથી સ્ત્રીઓને ગિનણુ આપના તૈયાર થનાર બને તેને માટે કન્યા અગમ્ય વેડની પડે તો તે વેળી લેનાર યોગ જ નીકળે આ પ્રમાણે તત્ત્વ સ્પષ્ટ વાત સરને અચિર નહિ લાગે, પગુ વાન સત્ય છે થોડા વખતપર ધણા જાણીતા સ્ત્રીકેશનપણીની હિમાયત કરનારા એક માસિકમા એટલી નમાની કરિતા (જેને કરિતાનું નામ આપ્યું કે નહિ એ પણ સંશય છે) આવી હતી કે તે વાચતા જ પુરુષ જનની આર્થશુદ્ધિ કેટલી કે તેની ખાતરી થઈ શકે આની કરિતાના ત્રીમગથી માસિકની કીમત હજારી થઈ જાય છે હજુ ફેગરબીના અકુર તો કૂટ્યા નથી ત્યાં આના લખાણોથી કેટલું નુકસાન થવા સંભવ છે તેનો નિચાર લાવવો જોઈએ

" આફ્રિકા ને ઓસ્ટ્રેલિયાની જુગોળના નિહારિણી, ઘરના બારી બાજુ જળા બાઝવા છે તે કહાડો ક્યારે ? "

" લારતની આતાને નચાવો છો, બજાતીઆ ધોનો ક્યારે ? "

" ૭૦ પ્રાસનિનાના કરિરાગઓને ઝાટકો છો, સુપડામા દાળ ઝાટકો ક્યારે ? સરકારી બજેટ તપાસો છો, જરૂર થવું બજેટ તપાસશો ક્યારે ? " છત્યાલિ

વીસમી સદીના સ્વતંત્રતા, સ્વમાન તથા સ્વરાજ્યની માગણી કરનાર ગુજરાતના યુવક વર્ગના આ વિચાર ખરેખર, તિરસ્કારને બદલે શોકને પાન છે હજુ શુ આપણી આ સ્થિતિ છે? રતીયામા, કટીયામા, ટર્કીમા, ઈંગ્લંડમા સ્ત્રીઓ આરે પુરુષની સાથે રહીને તેમના કાર્યમા સરળતા કરી આપનારે તૈયાર થઈ છે ત્યારે આપણે અહીં સ્વરાજ્ય માગનાર યુવકોના આટલા સાકડા મન, આટલા હવકા આદર્શ! અફસોસ! સતોષ માત્ર એટલો જ છે કે સ્ત્રીઓની ઉણપો તેમજો પોતે સમજવા માડી છે સ્ત્રીઓ જાત પ્રયત્ન કરો અને પોતાનો ઉદ્ધાર કરીને પોતાના પ્રનિગ પાછી મેળવશે અને પછિજાતે તેમનો પ્રયાસ પુરુષોને પણ સત્ય લાગશે એટલે તેઓ તે કાર્યમા આપોઆપ મળશે

તેમને એમ પ્રતીતિ થશે કે જ્યારે સ્ત્રીઓ તેમના કાર્યમા લાગ લેતી થશે, ત્યારે જ તેમનું વર્ધ સફળ થશે, ત્યારે તે કાર્ય માટે તેમને તૈયાર કરશે, અને તેને માટે આપણા રાષ્ટ્રીય આદર્શને અનુકૂળ શિક્ષણ આપીને જુદીનો નિકાસ થવા દેશે

હવે આ કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે સરકાર તેમ, જ સમાજની મદદની જરૂર છે હાલમા પ્રાથમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ લેતી કન્યાઓનું પ્રમાણ ઘણું જ થોડું છે, અને તેને માટે પ્રાથમિક શાળાઓની સંખ્યામા જેમ જાને તેમ વધારો કરવો જો તેમ કરતા ખર્ચ ઘણો વધી

પડતો હોય તો આ વાતની છાંયો છાંયો બહુ ગિજાણી આપતું મીજુ છાંયો-
 ઓઠો માટે માધ્યમ- શાળાઓ કદાચી આજ તો ગુજરાતમાં સુગમ, અમલ નિર્વાહ એક
 પણ માધ્યમિક શિક્ષણ માટે શાળા નથી અને જે તે પણ ખાનગી પ્રાથમિક માને છે
 રીમેન ટ્રેનીંગ કોલેજો અને ચાનલી એક હાઈસ્કૂલ છે તેમાં ઇંગ્લેન્ડ પદ્ધતિ પ્રમાણે શિક્ષણ
 અપાય છે તેથી આપણા લોક જર્મનીએ તેટલો એનો નાલ નહિ શકતા નથી માટે આપણે સ
 કારની પામે એટલી માગણી કરી જઈએ કે કન્યાઓમાં શિક્ષણ માટે જરા જરા ખાનગી
 પ્રાથમ થાય તેમાં પેચાની મંજૂરી તેમાં ગંભીર પદ્ધતિથી એવે પ્રકારે અનુદાન તાગતું
 શિક્ષણ અપાય તો તેમાં અમર વારો લેવા ન જોઈએ અને જાસમાળે ખાનગી પ્રાસ
 એની શાળાઓ દરેક દરેક મોટા સહેજમાં ખાલી જોઈએ આપણે જે પોતાની ઠાંતરી
 ઓઠો શિક્ષણ નથી આપતા તેમાંના ઘણાં કંઈ એમ છે અને તે જાળવી છે કે શિક્ષણ
 પદ્ધતિ આપણા મહારને અનુ ન નથી તો ખાનગી પ્રાથમે આપણને અનુકૂળ શિક્ષણ પદ્ધતિ
 ઘડી કદાચાની કોઈ ના કંઈ નથી તેમ કરીને શિક્ષણો જલદીમાં પ્રમાણ થશે જોઈએ જે
 ઉચિત ચાનલી પ્રથા પ્રમાણે શિક્ષણ આપવાની હાથ તો તે પ્રમાણે આપે, પણ ગમે તેગીતે
 કન્યાઓના મન ખીનવામાં ઉદ્દેશ ગમે એની મર્યાદા હોય તેને ઉત્તરન આપતું માન
 પેસાતું ઉત્તરન બસ નથી તેમના કાયમા ઉત્સાહ બતાવી તેમનામાં જુનજુન હાથ તો તે
 બતાવી પોતાની મેર બેસી છાંયો છાંયો તેમાં મોકલીને ઉત્તરન આપતું જોઈએ પ્રગ-
 જતોએ તેમાં મહાનુભૂતિ બતાવી જોઈએ નહીં પદ્ધતિની મર્યાદા હાથ તે રાજ્યાનથી સપ્ત
 તો હાઈ શ જ નહિ તો તેમાં અનુભવી માણસો કે જેમને દેગુ દિન દેવે હાથ તેમણે તદ્દન
 નહતું ન જોઈએ જાતિ અનુભવ હી સબજાનવો ધોય નથી, પગતુ પ્રવચન દષ્ટાંતથી
 વાન સમજાવરી મહેતી પડ છે નહીં પદ્ધતિ પ્રમાણે મહિના નિવાનમ અમલનાં કે સુગતમાં
 કદાચા છે અમલના ની મહિના નિવાનમની મુનાકાતે મુનાકા, ગરીબાવા અને મુરતના
 સખ્યામથ લોક આની ગયા છે, અને કાઈ કાઈ સચના કરી ગયા છે પણ અમલનાંના
 દેશદિતેનું લોભમાંથી માર્ગ પણ મુદ્દમને વિવાનમ કે તેનો નાઈકમ જોવાની કુલ મળી નથી,
 કે તેને માટે કાઈ પણ સગવડ આપવાની હાસ થઈ નથી એટલો બોલો એમો જીકિજ
 વળી માટે ઉત્સાહ છે દેગદિતના કાર્ય કરવા માટે ઘણી વધારે ખતલી જશ છે પગતુ મહારા
 તો જાતિ અનુભવ પરથી કદાચ કે મહિના નિવાનમો મહોટા મહોટા સહેજમાં સ્થાપીને, રહેતે
 રહેતે તેને આગળ વધારી પોની પાયામાં સ્થાપ્યાથી સીકિજાણીનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત
 મારી રીતે થઈ શકશે અને એ જ એકનો સારો રસ્તો છે જીકિજાણીની આ પદ્ધતિથી
 કેળવણી સીકિ પુરો કરતા પછાત રહેશે એમ માનતું જૂન લેરેલું છે જાળવી એટલે
 કાઈપણ રીતે ચારિત્ર્યની દૃષ્ટા આણી મનુષ્યત્વની લાનના ઉત્તર કરી, ઉચા આલ્તા દેખાડીને
 સચને માં જીવનકમ ચાનવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરાવી દહિમનાં નિગાળ કરી તે સ્ત્રી અને
 પુરુષ બન્નેના શિક્ષણનું લક્ષ્ય આ જ છે આજ અપાતી પુરોની કેળવણીમાં પણ ધણે અશે

આ લક્ષ્ય રહેતું નથી અમુક ચીજ સંગ્રહી પદ્ધતિ સ્થપાઈ ગઈ કે તે યોગ્ય જ છે એમ હાથ પગ બેઠીને ખેતી રહેતું વાજબી નથી જો તે પદ્ધતિ પૃથ્વીના ચારિત્ર્ય ધરવાને યોગ્ય નથી, તો તે આંખોને માટે ની ગતિ યોગ્ય કહેવાય ? તેમ જરૂર પુછવને જો અરકારી નોડી કો વાની અપેક્ષા હોય તો ભને તે તે ચીજે ચાલે, પણ સ્ત્રીઓને શા માટે એ રહેતે ટોડી જોઈએ ? તેને માટે જ નથી પદ્ધતિનો આગમ થયો છે, અને તે આપણે સૌએ વધારી લેવો જોઈએ માટે મધુઓ, આ કાર્યમાં મદદ કરનારા તમે સિધ્ધિવતા કરો નહિ, તમારા પેલાની ઉત્તરિ માટે આ કાર્ય આગવી રીતે.

પ્રાથમિક શાળાઓ પી સખ્યામાં રીતરે, માધ્યમિક શાળાઓ નથી કાઢી, અને તેને અંગે સ્ત્રીઓને માટે ટ્રેનીંગના રમ ઉપાદાન તે સાથે પરમામની જ છોકરીઓને અગવડ ન પડે માટે જરૂરીઆત પ્રમાણે બોર્ડિંગ કાઢી એ સૌ જરૂર છે સાગ પ્રતિગિત કુટુંબમાં પૈસા બધીને બોર્ડિંગ ગમવાની પદ્ધતિ આપણા દેશમાં કાનૂની રીતે જરૂર છે સ્વચ્છિત્તિના પ્રચાર કરવાના આ ચાર માર્ગે વ્યવહાર જણાય છે.

હવે આ કામ ઉપાડી લેનાર સ્ત્રીઓ મળી જોઈએ આજકાલ આપણે જોઈએ છીએ તો સ્ત્રીઓમાં કામ કરનાર પ્રતિગિત સ્ત્રીઓની ખોટ પગલે પગલે પડે છે પ્રતિગિત કુટુંબની સ્ત્રીઓ જે પહેલ કરશે તો જ ખીજ બહાર પડી મરો વરણ કે હાનમાં આરા કામ કરનાર પેટ ભંગાને વારતે કામમાં જોડાય છે તેનું કામ કરનાર પીડાના નથી તેનું કારણ પણ આપણું દેહી બધારણ છે બાળ કેટલી વિધવા સ્ત્રીઓ અસહ્ય દુખ સહન કરીને જીવન પગ કરે છે ! કુટુંબીઓના મહેણા સાબળી ઓડીઓ અતાર બોગવે છે ? કેટલીક તો અનીતિમ જીવન ગાળે છે ! આ દુખમાંથી બચવાને ઉપાય એ જ છે અને તે એ છે કે તેમના જીવન દેશના ઉપયોગમાં એટલે માનવગતિના ઉપયોગને માંગે નાજના, કુટુંબનો વ્યવહાર સાચા યા ઉપગત જનમમાજને અંગે સ્ત્રીપુરુષ મનેને બીજા અનેક કાર્ય કરનારા છે, અને તેથી તેને માટે ખતથી કામ કરનાર મેન મેનિસ્ટ્રીઓની જરૂર તો છે જ સ્ત્રીઓએ ધણા કામ ઉપાડી લેવાના છે કન્યાશાળાઓ માટે, સ્ત્રીઓ માટે, શિક્ષકો, મોડેલ માટે, સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, દર્દીઓ માટે પરિચારિકાઓ (નર્સ), સ્ત્રીલેકચરો દાનતો આ બધા કામ કરનાર સ્ત્રીઓની જરૂર છે, આપણા દેશમાં વિધવાઓની સખ્યા આખા યોકાવે એવી છે તેઓ પોતાના જીવન ઉપયોગી કરી રાક્તા નથી તેમને આ મામ દોરના જોઈએ, પણ તેમાં એક બાગત ધ્યાનમાં ગમ્મની જોઈએ આપણા દેશમાં બાળનમની કુટુંબ રીતો પ્રચાર હોવાને લીધે હજારો નાજવિધવાઓ હોય છે તેમજ જોર જીવનમાં પતિ કરી ન જઈએ અથવા તેમને જે શુદ્ધચાત્રમ માનવાની ઈચ્છા હોય તો તેમને તે માંગે જવા દેવી જોઈએ કોઈપણ રીતનું દવાણું કરતું જોઈએ નહિ કારણ કે લગ્નિધન જગપણ બાન ન હોય તે વખતે બાલિકાઓને પગપાનવામાં આવે છે, અને પતિ એટલે જ એમને ખરાબપણું ને હોય તે પહેલા પત્ની થાય છે ન્હાની બાળાઓ-પરસ પિસની અદગ્ની એવી-હજારો વિધવાઓ

દેશમાં છે રહીનું બધન એવું સર્વજ્ઞ હોય છે કે રીજના રીજની ગમતી જાતી હજારો જેવી
 આગાઓને જન્મપર્વનું વૈધવ્યનું દુઃખ વેળું પડે છે તે આગામ ગહેમે તો આગરિધવાઓ
 પણ રહેવાની જે તેમને ફરી ગૃહસ્થાશ્રમ માણવાની ઇચ્છા ન હોય તો, તેમની ચંદ્રિનો ભુક્તિનો
 ઉપયોગ કરવાનો તેમના મામાપોએ માત્ર ફરી આપવો જોઈએ એટલે પ્રથમ આવે જન
 મમાજની એવા કરીને ઉપયોગી જીવન ગાળી શકે ત્રી તરીકેનો તેમનો રૂનેદ દયા, કામળતાનો
 ઉપયોગ રેતાના દિનને માટે કન્વોર્સિએ ઇન્દ્રના ધધા એવા છે કે પુત્ર કરના ત્રી જ તે
 મારી રીતે ફરી રહે આપણા દેશમાં શ્રીરામરોની વધી જરૂર છે, કારણકે પૂર્વ કાલ
 રોની પામે રાગચિકિત્સા કરાવતા આપણી શ્રીઓને તરમ આવે છે તે શ્રીરામરોની ખોટને
 લીધે હજારો યોગના જીવને હાનિ થાય છે પ્રસન્નિને માટે પણ સિલિત દાયજો નમ્યામધ
 જોઈએ ત્રીએ અલ્પધ દાયજોને લીધે પશ્ચિમ જ નાસમર યાય છે શ્રીઓ અને માગ
 મના મરણપ્રમાણના આકાશ આપણા ગાન સિધિન ફરી દે એટલા મોટા હોય છે મોટા
 ધનવાન ગુરુમોમાં તો રીં છે, પણ આવે પ્રસન્ન ગરીમ માતાઓને પેટે જન્મેલા આગાને
 જીવનીનો વાલ જનને જ મગે છે તેઓ અજ્ઞાન અને અસ્વજ્ઞાનો ભોગ થાય છે જે
 મગ્ય ધનવાનને રેર રોગી શકાય ત્રી ગરીમને રેર થાય તેને માટે જનસમાજ રોને પાત્ર
 થાય છે એક જાતનું એ ખૂન કરેલાય આટલા માટે આપણી વિધવાઓને સાગમા નાગ
 ત્રિપુત્રીની જરૂર છે વળી આપણી હાકરીઓને શીખરા માટે સ્ત્રીસિક્કાની જરૂર છે
 શ્રીકિર્તીની જેમને જન પણ અનુભવ હોય છે તે જાતે છે કે મારી પ્રતિજ્ઞા શ્રીઓ આ
 કાય ઉપારી લેવાને તૈયાર હોતી નથી તેને લીધે કામ નિર્ણય જાય છે વિધવાઓના જીવ
 નમાં ઇર્ષ્યુ આનંદ કે ઉત્સાહ રોતો નથી તો તેમના જીવન આનંદમય સમય ત્રી મેહાગ
 બનાવવાને માટે તેમને સિલક તરીકે તારીમ આપણી જોઈએ જે તેમને ગૃહસ્થાશ્રમના મુખ
 માથી માનવ કે તા રોઈએ તો તેમને માટે જાનના દાર ખુધા મક્કો તેમને આનંદ
 માનના રેવા જોઈએ માતાના આનંદો અનુભવ તેમને ન થઈ શકે તો તેમને ખીજના
 માગકાની માતા થઈને સિતલુ આપણની પૂટ આપો જાનનું પિયૂષ તેમને પીનારો અને તેમ
 રીંજો તેમના મોખન ર વમા પ્રાગ વાવો તેમના નિ થક જીવનને ઉપયોગી કરો અને તેમ
 કયાથી જનમમાગને લાભ થશે એટલું જ નહિ, પણ હજારો અને નાખો માગાઓના જીવન
 સમય કયાથી તેમનો આલીસા મેઘની મક્કો વિધવાનું જીવન એક મોની મિનકન છે તે
 યથ ફકી દેવાને માટે નથી ઉતરુ તેમનું જીવન દેશને વધારે ઉપયોગી, મિત્રી, અને પૂજ
 નીય છે ભાગતમાતાનું તે પણ અજાન છે, અને તે માતાની મેરા તેમણે કરાની છે આ
 આપણા જાગૃત કરીને વિધવાઓ માટે અને અનાથ સ્ત્રીઓ માટે આનંદો કાઢવાની જરૂર છે
 રીંજીક વિધવાઓ, તેમ જ નિગમ થઈ ગયેલી ને પતિએ તુલકારવી સ્ત્રીઓ ખીજ કેટલીક
 મારેશ મવા કરવાને તત્પર થયેલી થપ્પી સ્ત્રીઓ આજ મ્હાર આપણને તૈયાર છે, પણ તેમને
 દેશમેવાનો માગ બનાવનાર ન મળવાથી મુગે મેટિ મેમી ગ્હે છે આવી સ્ત્રીઓને માટે એક

એના આશ્રમની જગ્યા છે કે જ્યાં ગરીબે તેઓ મેનામા કાર્ય કરી રહે, અને તે સંબંધી શિલાપુ પથ્થુ તરફ રહે. પુનાના જે પ્રમાણે નિંદામ કમમ કે તે પ્રમાણે અહીં પણ સ્ત્રીઓનો એમ કાદનાની વાણી જ નહીં, કાલજુએ જેમ જેમ નથી જાગૃતિ આપણા દેશમા વધે છે તેમ તેમ પુનાના ઉપાસક શ્રીનિરંજની ધારી ખોટ પડે છે તે ખોટ પૂરી પાડનારુ કામ આના આશ્રમેદા. થાય. કાર્તિક પુની ઠરાયી સ્ત્રી કામ કરવાને તૈયાર થાય તેના કરના આની સગ્યા દ્વારા મખ્યામધ દેશમેનિકાઓ તૈયાર થાય તો તેથી દેશને થોડા લાભ ન થાય. રસિકપ્રેમની ભાવનને મીનરીએ, સાદુ સારિયક જન ગાળીને, નિગ્નાય શુદ્ધિથી, પ્રત્યક્ષીયધ, જનમમાજના લાભને ખાન જે સત્તાગીઓને જન નિવેદન કરવાની ધર્મિ થાય, તેની ધર્મિનુ પોષણ આના આશ્રમમા થાય તો જેમમા પ્રકાર પ્રચી નહીં આવો આશ્રમ કાર્તિક આ પ્રતિનિધિ રસિકિતે-કુ સ્ત્રીઓ મળીને ન્યાયે તો દેશો અપૂર્વ સાલ થાય.

શુજાતની મમાજને વિગેય યગના મુધામા નણ્યા રિયોનો આપણે ખામ નિવાર કરવાનો છે. ન્યાતના બધન, પદેલ ગમન, નાગનમ, જાનુવાનો ગિનાર અને લમ મણના ખવ તે મમરી હાલો જાનુ થયો નેમા વડ રિવેચન થયો તો પાપુ થોડા રિયાર દશાનવા માડુ પુ.

જ્ઞાતિમનન—પ્રાર્થના મમયના આ નણ્યાથી આજ સ્થિતિ બદલાવે અત્યમ્ય એ અર્થ ગયા છે. ન્હાની ન્હાની નાતોમા પેગવિભાગ પડી ગયા છે, તેમા વળી કેદને કેદારો તો કલક દેશ દાખન કરવા જતા જુદા જુદા તરફ અને ગોળ પડ્યા છે. હાની સ્થિતિ નોના આ બેદો વ્યા દેડા આનરો તે સમજાવુ નથી. પગુ એટલુ તો નહીં જ છે કે આ સ્થિતિ કાયમ રહે તો રાજીસ, ઔદોગિક, ધાર્મિક અને નૈનિક પ્રગતિમા ધજો જ પ્રતિનિધ નહીં અત્યમ્ય લોમો કાર્તિક પણ રન ન હસ આપવાની આપણે ના કરીએ છીએ આપણે રાન્યકના પાને સમાજ રકની માગણી સ્ત્રી રીતે રૂગી રાજીએ ઔદોગિક પીનનસ્ત્રીમા પણ ન્યાતના બધનો નહીં છે ના કરના ન્યાતના બધાનુ દાન એના થયા છે કે તેમા માન નાગ અને જુગાણ રચુ છે લોકો પોતે નમરો છે કે અચુક સાત જોગી છે, તેમા કાર્તિક અર્થ રહેલો નથી તે જના પીનને દેખાના ખાતર દોમ રંગે પડે છે વળી કાગને અનુસરીને કેદ લોક લોના એની સકેડમણમા આની જાય છે કે ન્યાનના આચાર વિરુદ્ધ કાર્તિક દામ કરુ પડે છે, પણ ન્યાનના દેવના સંબંધી ખુબી રીતે તે કરી રાકાણ નથી એ આચારો આપણે ન્યાતના ગિનાજ પ્રમાણે પાળના જ જોઈએ તે બધા આ જમાનામા પાળી ગયાય જ નહિ એવા છે અને જે લોકો પાળનાનો રોગ કરે છે, અથવા અમરડ વેગીને પાળે છે તે આગળ વધી રાકતા નથી આવો રોગ અને જુદાણ સદન કરુ એ પણ એક જાનુ પાપ છે, અપ્રમાણિતા છે જે જુદાણ આપણે ખીજ વ્યવહારમા જરા પણ કરીએ નહિ, ખીજ રંગે તો તે દામા પણ કરીએ નહિ, તેવુ જુદાણ ન્યાતો આપણી પામે કરાવે છે અને આપણે કરીએ નીએ, અને

છે એ સદન કરીએ છીએ આ ઘટી ગુનામગીરી ! કેટલુ આ મપતન હદાર ! એ વની
 મન નતા આમા કયા ગી ? સય કયા રજુ ? જે માર્ગ મય હોય, નાચતો હોય એમ આપણ
 અત ડગલ કમન કરતુ હોય એ નીતિના ઝનૂનોથી મિશ્ર ન હાય તો તે ડગલાની આપણો
 સત નતા હોય જ ને ? એ ને તેમ ન થાય તો આપણે આપણા બાળાને મળના પકા
 ગી રીતે નીખતી રખીયુ ? હરિશ્વર અને પ્રદનાલી વાનો ટકીને મયો દેડ નીખનારો
 પ્રથમ કરીયુ પણ વ્યવહારમા આપણે પોતે જ દોગી અને અમય વન દરીશ તો તેનુ
 કેટલુ પગલામ આવવાનુ ? આ મમાનની ભાનનાની ઝપ બાળપણથી પાડાની જ નાંદાની
 ન્દાની બાનતોમા ને તે ટેવ પાડામા ન આવે તો મોગ આય ભોમા તે પ્રમાણે કદી વનન
 થઈ શકે નહિ માટે જે અવમ પરત્રના બોગસરી પડ છે, અને અમય મામ મદલ ક વે
 પડ છે તે ગમે તે અને યુ થતુ ને ? આ વિપરમા મગકા ટયુ કરી શકે તે નિગમરખ
 હરતુ મુકન છે સર ! એ જાયદો રે, પગતુ તે પ્રમાણે ચાનવાનુ કામ આપણ શ્રીમત
 મારામ માહેમ ગાયના સમયે બાગનમનિરે જાયો પસા કયે છે તે માગી વાતડે
 પણ તે ને ? એ એનો લાભમર નીગો નથી તેનુ કાળુ એટલુ જ છે કે પ્રગમન
 મજો જ પાછા છે ઘનતે ડાયલને ડેમાણે રહે છે, અને લોકો દુ ભરીને તુલાડી રીતે
 ખીજે ગામ જઈને બાગ નાંદાની ન્દાઓને પરણાવે છે પ્રતિગિત કુડોમા આવા
 દણાત થાય ત્યારે તે કાય ની અમય મઈ જ નાંદા નથી

સતોપની વાત એટલી જ છે - હજુ દરેડ નાનિને એમ લાગના માયુ કે કે સુનારો
 થરાતી અને કોઈપણ રીતે યસા ! આચરીને વન થરાતી જર છે અને તેને માટે જુદા
 જુદા જાનિમડગોની, તેમ જ સમગ્ર નાતિમગોની પરિપદો ભગમા આવે છે આ પિપિટોના
 ઉદ્દેશ ધણે અરો નાજી હોય છે તે એ જનસમાજને ડેગસડી આપીને નાતિયની દુના
 ટની અને નારીગિ માનમિડ તેમ જ આખ્યામિક ઉતિ વરી, તો તેના મગોમા
 ઉત્પાદ નથી મ ગની એ આપણી મજ છે

આ પ્રશ્નને એ જ અત્યજ ગમતી ઉત્તરિના પ્રશ્નનુ નિ લુ ક નાનુ છે તથા ભાના
 સમયથી આ વગ તરફ નિ ગાની દષ્ટિથી નેનાની આપણે દેર પડી મઈ છે અને આપણે
 મહોળા અને એ અધમ એ ભાવના સજજડ થઈ ગઈ છે આ અન્યાયયુગ નર્નને લીધ
 આપણો તેમ જ એ પગત પડેલી ગમેને દુખ વે તુ પડે છે આપણે તેમના મોટા ભાકુ
 ગીએ તો તેમની ઉત્તરિ કરી એ આપણી ફગ છે કોઈપણ મનુષ્યને જાણી નેઈને અના
 નના અધમગમા મુકાવો કે સના દેવાનો આપણને હક જ નથી માનવનતિ તરીકે સં
 અમાન છે આ સ્વન નતાના યુગમા ગુનામગીરી ટપી શકે જ નહિ આ દેસની વમીના આ
 મોગ ભાગને જાળવ કરીને તેમની આખો ઉગાડીયુ તો આપણા દિનમા પણ એ લોકો
 સદાયબન થરો એ ર્ગ પણ આપણી મોલી મિનકન છે તો તેને સાચવીને ડેગરીને ઉપ-
 યોગમા લેરી એ આપણુ કર્તવ્ય છે

પન્થેશગમનનો પ્રથમ સસાગ્રસુધારા પરિષોભા નાગરા ચચાર્ ગયો છે, અને ધીમે ધીમે તેનો માર્ગ સઘળ થતો ગયો છે, એ જનોપની વાત છે જેની પાસે પૈસા હોય છે, ધન હોય છે અને કાર્તિક દિવસે હોય છે તે સમાજના મનવનને લીધે પન્થેશ જતા અટકતા હોય એવા દૃષ્ટાંત હવે થોડા મળી આવશે હજી તેમા દિવસનો અસર નધારે આવશે જોઈએ આજ આવી લયર વર્ગ અને રાજકીય ચળવળને નીચે આ પ્રશ્નો તોડ આપો-આપ થઈ જશે

બાળકગનની બધી આપણા પ્રાતમા ઘણી છે એ દીનગીરીની નાન છે જો કે મેં આજે ઉંચી ગણતરી કામેમા લગતી ઉમર અનેક વારણો વીધે કાર્તિક નથી છે, પણ તે નહિ જેવી પ્રથમ જે જોડગીએને બાર બાર વધુ પછાનમા આવી તેમને હવે નધારેમા નધારે પદ કે મોળ ના પછાનમા આવે કે પણ આ નથી પદ્ધતિને વીધે લાભને બદલે ઉનડો ગેરલાભ થનો માનમ પડે છે કાગલુ કે જોડગીએ પહેલાના વગ્તા નહેની ઉમરે માતા થાય છે, અને વીસ વર્ષમા તો તેમનું જીવન કચરાઈને નીચમ થઈ જાય છે વીસ નાનીમ નપની ભગ્નુનાન સ્ત્રી આ પચીસ ત્રીસ વર્ષનો યુવાન જિંદગીના પૂર જીવસામા હોના જોઈએ, અને પોતાનું સનગ બળ નાપગાને મક્તિમાન હોવા જોઈએ તેને બદલે આપણી સ્ત્રી ગિયિ છે કે આગ પાચ જોડગી ધાનુ ભગ્નુ પોપણ કરનાના નિચારમા જીવાન જોડાના ઉચા ઉચા આદર્શ તની જાય છે, મરીર નિર્મા ય થઈ જાય છે અને જીવનનો ઉત્નાહ લાગી જાય છે એટલે જે લોકોપાસે જનસમાજ મટાન મેરાની આવા ગયે તેના જીવિમાન મુદ્દાઓ આ પ્રશ્નને નિરપયોગી થઈ જાય છે આ ગિયિતિ એટની સામાન્ય છે કે તેના દૃષ્ટાંત આપનાની જરૂર નથી આપણા કરતા દનિચના લોની ગિયિતિ વધારે સારી છે અને તેને પરિણામે જ આપણે જોઈએ છીએ કે દક્ષણી બાગાઓની નિશાંતોમા અને કોલેજમા જતી સખ્યા નધારે છે નર્મો અને નાકતરોએ તેમનામા વધારે છે આપણા લોભમા તો એક જ મુદ્દા છે બાળાઓના આરોગ્ય લીલ થઈ જાય છે તેમનાવી વિદ્યાભ્યાસ થઈ શકતો નથી, જનસમાજને ઉપયોગી થઈ શકતું નથી, ને નમગી પ્રગ ઉત્પન્ન થાય છે આ સન ગુરુશાન આપણા દેશની ઉત્તિમા માધ વર્તો થઈ પડે છે આ વાત લગમા રાખીને ઉજગતા યુવકોએ બાગત હાથમા લેનાની જરૂર છે તેમણે હા પ્રતિશા લેવી જોઈએ કે પચીસ ના સુધી તો ક્ષત્રચય પાળીને વિદ્યાભ્યાસ કરવો, અને ત્યાર પછી અગર વધથી ન્દાની ઉમરની છોડીની સાથે લગ, ગમે તે થાય તો પણ વરુ નહિ આ પ્રતિશા મક્કમપણે નેડ જાણ પાળશે, અને વૃદ્ધ મામા, બાઈમહેનને સમજાવી શકશે તો જ આપણ કાર્તિક સુધરશે દરેક ન્યાતમા પદર વીસ જણ એના મળીને આ સત્યામટન અનન્યમન કરશે તો આપોઆપ રૂની બદનારી અગતરમા પાની ર કામના દેશદિવેન્દ્ર છેડગીએ કેટલેક અંગે આ નત ગ્રહણ કરું છે અને તેને લીધે સામાન્ય લોકમનમા ફેરફાર થના માગ્યો છે એ અન્યક્ષ પ્રમાણ છે

વચનમન્ધી બામનમા બાળનમે સિનાય, કન્યાવિક્રમ, વગરિક્ય અસમાન વિવાહ એ પ્રમેનોનો પણ વિચાર કરનાનો છે આટના વયથી આ મામતની ચચા થાય છે પણ જે કહેને । નમદાશય અને નવનગમે વચુચા છે તેમા જાઓ કે પચો નરી આપણા લોહની એક પ્રગાળી જાના છે, તે આ પ્રવૃત્તિના સુખમા દૂર થરી નેઈએ આગળ નથી આગળ જાઓ, સચ વાગે તે માગ બેધડક ગ્રહણ કરે એમા લાગે દુકા વિચાર કરનાનો નથી જમાનો કાડીને વેગે નથો નવી, પણ પાણીને વેગે વધે છે તો તેની સાથે રહીને ઢમ કમીને પ્રયાણ કરે તો જ દમી ગેગે નહિ તો કુમી જગે ' માલોમ કરીને પડે હોદ છે આગે ' એ ન મુનાએમ રાખે

ગડના કુટનાનો રિવાજ—આ રિવાજનો પ્રમ દજ સુધી આપણી પરિપદમા લાવે પડ છે એ ન થણી શરમની રાત છે એમા માત્ર મનાજનો મના નથી, પરંતુ તે મનની નમગાઈ દેખાડી આપે છે કોઈ પણ તરેહની રિપતિ આવે તો તેનુ પ્રગન કરીને જાહેર ખમ ક ની એમા મોટાઈ છે કે મનનો નિગ્રહ કરીને લાગણીને વચ કરની એમા મોટાઈ છે । જેમ જેમ લોના વિચાર સૂધરતા જાય તેમ તેમનામા મયમશમ્તિ ખીનતી જાય એ જ મોટાઈની નિશાની છે તેને બંને આપણી જીઓ ધાટા પાડીને, ગગ કહાડીને સગી ચામ રરને છાતી ફૂટની જાવ એ નુ થોગ્ય છે । દજગે વાર સાલચુ હગે કે જપેનમા ન્હાનુ માગક પણ ગતુ સાબળનામા આનતુ નથી એ મનાવે છે કે ન્હાનપણથી જ તેમને લાગણીઓને વગ કરનાની ગેવ પાડનામા આવે છે, એટલે ધીમે ધીમે તે ટેન બુગતી થઈ જાય છે, અને બાળક સયમી થાય છે આપણી જીઓમા દજ એટલુ અનાન છે કે ને પુડો આ મામતમા દના નહિ વાપરે તો આ દુજ રિવાજ દજ ચલુ જ રેગે છેક જ લજગરપ અને લાજગરપ, મનની નમગાઈ દેખાડનાર આ રી છે માટે તે સતર બવ રની થટે છે દરેક જણ પોનાની પત્ની, બહન વિગેરેને આ પરદા ન પગાવવા માટે દનાનાપગે તો જની તેનો અત અગરે

વચનમજુના ખર્ચ—વચ અને મરણ મને પ્રસંગે આપણા લેકો દજગે રખીઓ આવ કરી નાખે છે મોગી મોટાઈ દેખાડવાને વધોગ આતશચાજ, નાતવરા, અને અજાન આજીવોને વિખા આપરામા પેમા વેરી દે છે એક દિવસના આન માટે, મોગી પ્રતિગ મેળવરા ખાતર નમમે ખચ થાય છે ચોધાની જમાનામા, મરણના વરા કરનામા જે પેસા નય દે તો । ખીને કટનો સારો ઉપયોગ થઈ શકે । એ પેમા લોકની કેગણીમા દુનર ઉલોગના પ્રચારમા વપગય તો દેહને કટનો ફાયદો થાય । કટનીક ન્યાતોમા તો લમમરણના પ્રમગના ખવના કગ દાય છે તેથી ગરીમ લોકો દેનામાથી કદી ઉચા આવી રકતા નથી આ બામનનો બદોમગન ધનનાન લોગ કરી શકે એમ છે તેમને ધરપ્રસંગ આવે તે વખતે વિચાર ને નધ કુે તો ગરીમ લોકોને સત્તના થાય આપણા દેશમા કેળવણી, વેપાર, અને ઉદ્યોગની ખીનરાણી માટે ધણા પેસાની જરર છે તેને બંને પેમા આની રીતે વપરાઈ જાય ને ખગ ઉપયોગની બાબતમા નાણાની તગી પડે એ સૌ સમગે છે છતા દજ આપણા

લોભામાં એટલી જાહેર દિગ્મત આવી નથી કે અણસમજી લોકોની નિન્તાની અવગણના કરીને પ્રચલિત ખોટી રીતની નિરુદ્ધ વતન કરે. મગ્ગ કાપમાં દિગ્મતની જરૂર છે.

સમાજસેવા—માયાશુક સુધારણાનો પાયો વ્યક્તિગત નવતન્ત્રતા, ગ્રાથન્યાય અને ન્યાય, ન્યાય ન્યાય મય એ જ્ઞાનનાપર રચાયેલો જોઈએ તે ઉપર મતાનુ છે. દરેક માણસો પોતાની સક્તિઓની ઉત્તરિ જગ્યા સાધન હોય જોઈએ કે પછી કાળજી સ તે ન હોય તો જનમમાં તે કામ પોતાને નિગ લેવું જોઈએ એમાં જ શરૂ થઈ જાય છે. જો અમાવેશ થાય છે અને તેમાં ગ્રાથન્યાય વગર કામ ચર્ચિત્વ નથી નિ ન્યાય જીવિની અન્દર જે અસર પડે છે એક તો પગપગપરિતિ અને બીજી બીજી ઉપયોગી થવાની વતિ આ એ પ્રતિને લીધે દરેક સાર્વજનિક ઉપયોગની દીન્યાન થાય છે. આપણા દેશમાં આ માર્ગો દ્વારા દિગ્મતની જ્ઞાનના ઉપયોગ જોઈએ તેવે માગ થયો નથી જુના વખતમાં કાલ્પના ઉડા અભ્યાસ કરતા, અને ગ્રાથન્યાય કરીને પ્રજાને કેળવનામાં વખત ગાળતા તેમજ દાનદાનિયા અપાતી તેને દેકારે આજે આપણે રિવેલ વગર ગમે તેમ દાન આપીએ છીએ અસારે આપણે જોઈશું તો એ જ અમરની કાલ્પના પ્રતિથી કામ કરનાર વ્યક્તિઓ છે અને અભ્યાસો પણ છે દરેક તરીકે, શુક્રાણ, દિગ્મત એવક સમાજ ઉત્થાપિ.

સમાજસેવાનો ખર્ચ ઉદ્દેશ એ છે કે ગરીબને અજ્ઞાન માણસો જે પોતાના જીવિતમાં જો અકલપથી પોતાની તેમ જ દુષ્ટતાઓની ઈચ્છિત સુધારી રાખે નહિ તેમજ મદદ કરી રાખના તરીકે મીનની અગ્ર કામ કરનાર મજૂરો પોતાનું જ પેટ ભરનામાં આજો વખત વહાલતા હોય તે પોતાના હોનાઓને જાનણીની જાનતમાં શુ કરી શકે ? વખત કસાથી આવે ? સમજણ ગ્રાથી લાગે ? મજૂરો મેળવવાને વાસ્તે પણ બહારની બીજા પોતાની મદદની જરૂર હોય છે તેઓ દેશમાં એના જરૂરના થઈ જાય છે કે તેમાંથી છુટવાનો માગ જોઈ શકતા જ નથી આજેનારનો ખ્યાન તો તેમને હોય જ કસાથી ? આવી મધી બાજવોમાં મદદ કરનારે નારતે આપણે જ નિચાળ કરવાનો છે અને કામ કરવાનું છે માત્ર હાલની તરણપોષણ કરવું એ મનુષ્ય જીવનમાં ધારી મદદની જાનત નથી પરંતુ જે નિદગી પોષણ કરનામાં આવે તેની શારીરિક માનસિક, અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરનાનો પ્રમથ આપણે જોઈએ છીએ, માકલ્ય ને વાનના અનેક જાળવાનામાં કરોડો રૂપીઆ ખર્ચ થાય અને આપણા જ માનવ બંધુઓ અને બહેનો જેઓ તે પૈસા મેળવવામાં મુખ્ય સાધનબન થયા હોય તેઓ અજ્ઞાન, અનારાધ્ય અને વ્યસનમાં ગરજાવ થઈને દારિદ્ર્ય વેશ્તા હોય તો તે આપણે શરમાવવા જેવું છે, ખરી સેવા તો આના લોકોના દુષ્ટ રાજના એ જ છે.

સાધુઓ, બ્રાહ્મણો, અને કુળોને ખવડાવના, રાજનામાં લાખો રૂપીઆ વેરાય છે એમાં ધનનુ ધર્તીગ રહેવું છે આ કરીને લીધે હજારો મનુષ્યોને આગસ્ટ અને વ્યસની જીવન ગાળનામાં આપણે ઉત્તેજન આપીએ છીએ અનાથ, અપંગ, જરૂરે દાન આપવું એ જૂદી વાત છે, પરંતુ જેઓ હજીપુટ હોય તેમને દાન કરવું એ તો નકાસું છે બીજી માગનાની રીતને લીધે

એ વગમા માત્ર આજસ આ યુ છે અને માનનમતિનુ અભિમાન તેમનામાથી જનું ગદ્યુ છે તો આવા લોકોને કામે લગાડી નિઘાનુ દાન આપીને તેમને જ લોકોપયોગી થના શીખવતુ એ મહુ જરુરનુ છે

યુરોપ જેના દેશની અંતર જે સસાર સુનારો કટેરાય છે, તેમા અગ્રીમ લોકોને “હસાના ઘર, હાદગીના પીમા, જુદા રવના પેન્સન, સુનાનડખાના બાગબાગ ગરીબોને માટેના વાપવા નિગેરેનો મમાવેશ થાય છે “ટ્રેન્ડ-યૂનીઅન” આખા દેશમા ફેલાએના હોવાને રીધે મજૂર વગ પોતાના હક સાચવી ગઈ છે, અને માગણી કરી શકે છે, એવી સસ્થાઓ પણ આપણા દેશમા થવાની જરુર છે, અને એ કામ સમાર સુધારામા કામ કરનાગએને માથે જ હોવુ જોઈએ અમ નાહમા તથે વપ લગએની પરિપદમા મીતમજૂરના દિતને માટે ફરાન રજૂ કરનામા આ થો હતો, પરિપદમા ઉત્સાહથી કામ કરનારમા આ બામન ધખી અર્થાઈ હતી, અને એવો મજુ નિચાર થયો હતો કે સમાજમેવાની જૂદી પરિપદ એવાનાની તો આ બામતતો વિચાર તદમારી સમજેકદસ કમિટી કરશે એવી આશા છે

હવે હવે પ્રકારે આ સુ કાર્યનો લોકોમા પ્રચાર કરવો? આપણે પિપદોમા લાવજો કરીને ફરાવો પસાર તો કરનાના છે જ પણ તે ઉપરાત ગામેગામ, ગામડે ગામડે ને ઘેરઘેર ફરીને આ પ્રત સમન્ધી લોકમત કેળવનાની અને તે પ્રમાણે વ્યવહાર પગના લેવાની જરુર છે તે માટે હાલમા થાય છે તેના કરતા બહુ સગીન અને વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ થવુ જોઈએ, જે પ્રમાણે યુરોપમા “ટ્રેન્ડ-યૂનીઅનો” એ ઠેકઠેકાણે મઝો સ્થાપીને લોકોને તે બામતની કેળવણી આપવાનુ શરુ કર્યું છે, અને દેશને ચારે છેડે મળવળ કરી મુકી છે તે પ્રમાણે આપણા દેશમા આ નિયમમા જાગૃતિ આણવાની જરુર છે

(૧) આ કાર્ય પરિપૂર્ણ કરવા માટે અમદાવાદ જેવે માધ્યમિક સ્થળે એક ઑરીસ સ્થાપવી, અને તેમા ગામેગામની માહિતી એકવી કરવી જોઈએ દરેક પ્રદેશના આકાશ એકાં કરવા જોઈએ દરેક કાલ જૂદી જૂદી કમિટીને સોપી દેવુ જોઈએ દૃષ્ટાત તરીકે આ કેળવણીની કમિટી, લખ મરણના ખર્ચ સમન્ધી કમિટી ઈમાદિ આ કમિટીના મેમ્બરોનુ કામ સરળ થવા માટે તે તે વિષય સમન્ધી પુસ્તકોની લાયએરી રાખવી જોઈએ બીજા દેશોમા ચાલતા કામેની માહિતી આપનારા પુસ્તકો, રિપોર્ટ વસ્તીપત્રકો આપણા લોકોની પ્રગતિ સમન્ધી સરકારી આકાશઓ એ સવ એકઠુ કરવુ જોઈએ

(૨) રાજકીય સુધારાના કે બીજા સેવામઝો હોય તેમની પામે સામાજિક સુધારાનુ કામ પણ ઉપાડી લેવાવવુ કારણુ કે એ એ કાલ સાથે સાથે સારી રીતે થઈ શકે

(૩) ગામેગામ વચ્ચારી શકાય એવા એવાનીઆ અને પત્રિમએ મટેની ગુજરાતી આપામા લખાવીને તૈયાર કરાવના અને ચોરાઓમા, મેળાઓમા, સભાઓમા, મ્યુનિસીપલ સ્કુલોમા વચ્ચારના નિશાળના માસ્તરો, ઝંખુગી ઇન્સ્પેક્ટરો, ગામડાના માકનરો, પોસ્ટ માસ્તરોને આ કામ મેળાપ તો તે લોકોને અધક નહિ પડે

(૪) મોટા સહેજેમા વચારવા માટે ચોપાનીઆ, માસિકો,તેવાનું કાનવા અને ચાન્તા માસિકોમા આ પ્રત્નો મનથી લેજો વખાનના

(૫) વ્યાક્રીતનો કરાનના

આવે તરેહથી કામનો વેગ વધારવો અને લોકોનો આ કાર્યમા ઉત્સાહ વધારવો ખાસ કરીને સ્ત્રીઓમા તેનો પ્રચાર વધાર કરવો કારણ કે એક વાગ સ્ત્રીઓના મન ઉપર સરોઈ ગાય ચોટશે તો પછી તે કાર્યની કતોહ જ સમજવી સ્ત્રીઓને આ કાર્યથી વિમુખ ત્યાં છે તેને જ લીધે પુરો આગળ વધી ગયા નથી કારણ કે પરિપક્વમા જઈને ગમે તેટલા રંગવો પસાર કરી ને તેઓ આન્યા હોય, પણ ઘર આગળ જઈને જો રિયુ તો બૈરાઓ અમલ શાહજોન જમાડનાની, બારમા તેગમાના વરા કરનાની, અને બાગ મહિનાના બાગખને નર રોડે ચઢાનાની વાતો કઠ્ઠી હોય, માટે સ્ત્રીઓ આ બાબતમા લાગ લેતી થયે તો જ કાર્ય સફળ થયે જ્યારથી સસાગ સુધાગના પ્રત્નોની ચર્ચા થતા માડી છે સારથી તેની પદ્ધતિને માર્ગ એક ગીતે બ્રજ ભગ્નો લેનાયો છે, અને તેને જ પરિણામે સતોપદારક પરિણામ આપ્યું નથી

ગરબાતમા જે લોકોએ આ કામ આરંભ્યુ તે લોકો પ્રજાસર્ગમાં જોઈએ તેટલુ ભાગ્ય નહિ ઉંચે આમને અથવા અવગ બેસીને તેમણે સ્ત્રીઓમણુ આપના માડી આભાનિક રીતે આ માર્ગ પ્રજાસમૂહને પસંદ પડ્યો નહિ કોપિયુ કાર્ય સફળ થયારે થાય કે કુપદો પ્રમતો બિમાન મળીને જનસમૂહના મનલાન સાથે મળી જઈ એકતા બતાવીએ ત્યારે અને જો પ્રેમ અને એટલાની લાગણીથી લોકોની મુશ્કેલીઓ દૂર કરનાના પ્રયત્નો થાય તો કાર્યસાધને પરિણામે તેનો ખોલ ઉપાડી લેનાને લોકો તૈયાર રહે છે, અને તેની અસર ઘણી જ પ્રમુખ થાય છે શરૂઆતના સુધારકો લોકોના મન ભેગવી થમ્યા નહિ તેનુ કારણ એક તો આ બિનલાન

અમે તો સુધારકો છીએ ને બીજા કુળના ઉંચી પદ્ધતિના છીએ અને તે સિવાયનો બીજો જોયો વર્ગ તુરંત છે એ ભાવના નષ્ટ થઈ જોઈએ આમાન્ય લોકોનો મત કેળવનાનો છે સત્ય માર્ગના લોકોને સમજવનાના છે તો ને પ્રમાણે વર્તન કરીને, તેને માટે કુખ વેગીને, સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીને લોકોમા એકમંત્ર થઈને, તેનારુપ થઈને તેના પ્રત્યે સ્નેહભાવ દર્શાવીને કામ લેવાનુ છે જેટલુ કામ નમ્રતા અને સાલસપણથી થઈ શકે છે તેટલુ અહરપણે થઈ શકતુ નથી જીલુ, જૂના વિચારો વળગી રહેવામા વણુનો સ્વાર્થ સમાએલો છે ખાસ કરીને બાહ્ય પગનો, ન્યાતના પડેયો ધ્યાનદિનો અને તેથી જો તેમના મત નિરૂદ્ધ વનન કરનામા આવે તો તે લોકો સામા થવાની અને તેમનો રોષ શિક્ષા વિરોધને સહન કરનાની અમરોરો એ હિમત રાખી જોઈએ કોઈપણ વિષયમા જે પહેલ વહા રો તેને તો કુખ ખમતુ જ પડતો પણુ તે કુખ ખમ્યાને લીધે સમગ્ર પ્રજાને

લાલ થવાનો મબવ હોય તો તે દુ ખ ખમનામા પાડી પ્હાની ડી નહિ સય અને ન્યાયની ખાતર દુ ખ ખમનુ પડે તો તે દિ મતથી ખમનુ પણ કાયર થઈને મનની નયગાઈ મતાનની નહીં આ પ્રારના મ્વાથત્યાગની અમર લોકે ઉપર ધણી થયે વ્વાય સરઆતમા તેની સાથે ગ્હેનાર તો લોલની સખ્યા ઝાઝી ન નીત્રે પરતુ રક્તે રક્તે તેના કાર્યની અસર થઈ રીના ખધનનીના થવાના જ

સુધાગની યોગના જે જે ઢરનામા આડી હોય તે નવહારમા મૂની જોઈએ માન જોડીને બેમી ગ્હેનુ ન જોઈએ આ ઉપરાત વર્ષમા એકાદ બે વાગ મળીને સડુ સડુના અનુ ભવની માલિની આપની ને ઢાઈ મુખીમતો નજી હોય તો તે જાહેર કરી અને આપણા ઢરતા મોટા વડીતો અગે અનુભવીઓના અનુભવનો લાભ લેવો

કાગને સ્થિતિના ફેરવાર પ્રમાણે હરેડ મનુના ફેરફાર થવો જોઈએ અને કેટલાક ફેર ફાર તો જાનિ પ્રયત્ન કરીને ઢરના જોઈએ રીના બધનો એટલા મજમૂત હોય છે કે તે ફેરવાના વલો મુશ્કેલ પડે પરતુ મનુખ્યનુ મન કમનુ ડે છે કે એ બધનો વાળખી નથી, ન્યાય અને સ્વતંત્રતાની લાગણી આગળ તે ટકાવી ગખવા અમરા છે, તો તેવે વખતે મનોમગ વાપરીને તેના બધનો તોડના એ જ રત્તો છે અને તેમા વ્યાનાહારિડ દિલનુ તુડસાન થતુ હોય તો ન્યાયનો વિચાર નજો નહિ, પરતુ તે વખતે સામા પક્ષ તરફ યુક્તિ કે તિરકાગની વાગણી ન રાખવી ડીરોષ બનાવવો નહિ, તેમ ક્યાંથી આપણુ કાર્ય સડે નહિ અને ઉનગી લાગણી ઉરકરાય વ્વાય એમ પણ થરો કે આ પ્રમાણે મનુખ્ય યોતાની કુદ્ધિ, મક્કિત અને મનોમગને આધારે કાર્ય કરશે તો તેમા મફતનો થયે તેની જુન, મફતનોથી ડી ન જતુ કારણ કે જુનો થઈ થઈને પણ છેનટ સત્ય તો સત્ય જ ગ્હેશે અને તેના જમ થરો સહનશીનના ગખીને મથને પકડી ગ્હેનુ એ જ સ્વયામહની લાગ છે અને તેનુ બળ મધિરી છે

મન્નાગીઓ ! અને સદ્ગુરુઓ ! મ્હે આપ મનુનો ધલો વખત ખોલો છે પણ ત્હમે શાન ચિત્તે આખા વખત આપી સાબમ્બુ છે તેથી આપ સડુનો ઉપકાર માનુ છુ મામા છુક સુધાગનુ નવ્વપિન્નુ કમુ ટોનુ જોઈએ અને તેને ડીની રીતે વ્યવહારમા મુનુ નાઈએ એ સગવી ન્હાગ થોડા વિચાર આપની સમક્ષ મૂકમા છે કોઈપણ રીતે આપણી સમાજનુ સ્થિતિ મુધ ડી તો જોઈએ જ, નહિ તો જમતની પ્રગતિમા આપણે પગાત રહી જઈશુ ન્યાય અને વ્યમાન અને માર્ગન્યાયની જીતથી કામ કરીશુ તો આપણુ પ્રગાલ સફળ થને જ સત્યો દનાથી વગગી ગ્દીશુ અને તેને માટે જરૂર પડે આત્મજોગ કરના તૈયાર રીનુ તો અતે આપણો વિચય જ છે

વિજ્ઞાનમંદિર.

લેખક—પ્રો કાન્તિલાલ હજનવાય પટ્ટા, એમ એ

૧. મગજગદીશયન્દ્ર બોસ અને મુબાર્કની સખાનત.

સગ જગદીશયન્દ્ર બોસની નવી ગોધબોગની નવ્યા મનની ગત અમ્મા અને કેટલુંક વિવેન ફરું છે તે પડીથી મુબાર્કના નામીયા મિલમાનેક ગેર મૂજરાજ ખટાઉએ નસ બે લાખ રૂપિયાની ઉમ્મ મખાનત એ સમ્યાને કર્યાના સમાચાર મળ્યા છે ભાગીઆ કામના શ્રીમતો તથા મુબાર્કના મિનમાનમે હજી થલુ વધારે આપી શકે એમ છે, તો પણ અમારી ખાત્રી છે કે આ ઉદાર દાન મૂજરાજ ગેની વિજ્ઞાનની કદનુ થલુ સાગ પ્રતિનિમિત્ત છે, એટલુ જ નહિ પણ તેને તથા મુબાર્કને ગોલા આપનાડ છે હિન્દુસ્થાનનો ધનાઢ્ય વર્ગ વિજ્ઞાનની તેમ જ સગ જગદીશયન્દ્રની મદદાની કીમત સમજતો થયો છે તે આખીત કરવાને, તા ૩૦ મી નવેમ્બરે ન્યારે સગ જગદીશયન્દ્ર આ મચ્ચા દિનની પ્રખને અર્પણ કરે તે વખત મુબીમા, એમને જોઈતા પદે લાખ રૂપિયા એમને મળી રાક્યા છે એમ પણ જાહેર થાય એ બહુ ઇચ્છુ છે, જાપાનમા ચોવખોળ.

જાપાનના રાજનગર ટોક્યોમા એક મ્હોની, વિજ્ઞાન તથા ઉદ્યોગ રિપે ગોધખોળ અનાનનારી પ્રયોગશાલા થોડા સમયમા સ્થપાવાની છે, એમ "ન્યુઝ" પત્રમાથી માનમ પડે છે કુન ૭૫ લાખ રૂપિયા એને માટે તૈયાર થયા છે, આમાથી સરકાર પોતે ૬૨ વર્ષ ત્રણ લાખ કરીને દશ વર્ષમા ૩૦ લાખ રૂપિયા આપતે અવાચીન કામમા વિજ્ઞાનની ગોધખોળની કેટલી આવશ્યકતા છે એની કદર જાપાન બહુ જ સારી રીતે સમજ્યુ છે આપણા બન્ન રામા ને આપણા ધરમા હવે જાપાની ચીજો લગના લાગી છે, તે આપણે જાણીએ છીએ આ પ્રસંગે જાપાનને જે અસાધારણ નફો થયો છે, તેનો આ થલો જ સારો ઉપયોગ છે આપણા દેશના ન્યાપાગીઓની તથા કાર્યકર્તાઓની આખ કવાટે ઉપયોગ.

૩. પાચમી હિન્દી વિજ્ઞાનપરિષદ.

હિન્દી વિજ્ઞાનપરિષદનો વૃત્તાન્ત "મમાલોચક"ના પાઠતા અકોમા અને આપ્યો છે, એની ઉત્પત્તિનો તથા પહેલી તલ બેઠકનો વૃત્તાન્ત સન ૧૯૧૧ ના એપ્રિલ માસના અકમા, જ્યેન્ ઓથી બેઠકો વૃત્તાન્ત સન ૧૯૧૭ ના એપ્રિલના અકમા પ્રક્ટ થયેન છે આ સમ્યાની પાચમી એક સન ૧૯૧૮ ના જન્યુઆરીની ૬ થી ૧૨ તારીખોની વચ્ચે લાહોરમા ભરાયે સમસ્ત પરિષદનુ પ્રમુખપદ ડૉ ગિલબર્ટ ટી વૉકર, એક આગ એસ, જેઓ હિન્દની વાયુ-અવ લોકનશાળાઓના ડાયરેક્ટર-જનરેલ છે, તેઓ લેજે જુલુદ વિલાગોમા નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા થયે ફિનિલાગમા ડૉ કોલમેન, ગણિત તથા ભૌતિકશાસ્ત્રના વિલાગમા અવિગદ-નાળા ડૉ વની મટમ, ગસાયણશાસ્ત્રના વિલાગમા ઍંગોરના તાતા ઇન્સ્ટિટ્યુટવાળા

એન્ટ્રિક્સનો પુન પ્રતિ ઉપદેશ ર ૧-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

સમાધાયક,

જી. એ.
જી. એ.

[૧ સેપ્ટેમ્બર ૧૯૧૭]

જી. એ.
૧૯૧૭

અન્યનોએ તે પીડારી છે જે કોઈ માતાનું ચર્ચિત્ત સાર તથા જાળીતું હોય, પરંતુ જે પોતાના બાળકોને જેમ રીતે નિર્મલ કરે, અન્યના, પીડાના તે ગૃહજનના ઉદ્દેશ-અગમ્ય હોય તેને માનવનું જાળક થાય ત્યાં સુધી સસ્થાન તરફથી પેશન મળે છે આ પેશનની વડા સામાન્ય વગાથી સસ્થાન નસુન કરે છે, અને સસ્થાનના સામાન્ય નોડરોની હાથ આ માનાઓ મૂકાય છે તથા પ્રતિભાસે એમને પગાર મળે છે આ પેશનો સફ-પ્રયોગ કરના તે અગત્ય જાણાય તો તે પેશન બન થાય છે, પરંતુ આના દાખાઓ મુજબ ને જ મળે છે આ કાલે ફક્ત માતાઓને જ નહિ પરંતુ આના પ્રગટે કામ કરના વાની થનાર કોઈ પણ સ્ત્રીને મળી શકે છે, અને આ પ્રમાણે ૩૦ સસ્થાનોના વગમગ પોષ્ટા ભાગના નિગવા બાળકો ગૃહનું સુખ જોગવતા થયા છે પૈયાનો બચ બરોબર થાય છે કે નહિ, અને જાળકોની સલાહ બજાવવા મૂકાય છે કે નહિ, તે જોના સસ્થાન નિરીક્ષક નિમે છે આ બધું છતાં એમ કહેનાય છે કે અનાયાસે વગેરે સસ્થાનોથી પ્રજાના દ્રવ્યનો નેટલો બચ થાય છે તે કરતાં આમા ઘણો જ એકો થાય છે સાર્વજનિક સસ્થાનોમા નામકદીક નેટનું ખર્ચ આવે જે તેનો ત્રીજો ભાગ જ આ પદ્ધતિથી થાય છે।

આપણા દેશના આમાજક નિયારકો તથા કાલકાઓ આપણા મ્યુનિસિપલ તથા રાજ્ય-વહીવટ કરનારાઓ, આ પ્રયોગનું અન્યોક્તન કરી દેશના નિરાધાર બાળકોને એકો બધે તથા વધારે સમર્થ રીતિએ ઉદ્ધાર કરના ક્યારે પ્રયત્ન કરે? હિન્દના પ્રાન્તે પ્રાન્તમા હવે 'સમાજ સેના'ના મડલો મથપાયા છે તેઓ પ્રજા તથા રાજના મન ઉપર, બાળકોના પોષ-ણનો ધર્મ તથા સુવ્યવસ્થાની આનસ્યતા, બંધા રૂઢસાવને કે ?

આમા,
તા ૧૮, નવેમ્બર, ૧૯૧૭ }

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક — ગ હમમનગન હુન્સિય મુન.

(અનુમવાન ૫૨ ૫૮૭ થી)

પ્રાચીન વિનાયેષ અને તામ્રપટ, આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે ઘણા જ ઉપ-
યોગી છે. તેમાં તેમાંથી મૌર્ય સાતક્ષી (આનબૂલ), ગદ, લતપ, કુન (તુ), અબીગ,
શુમ, પદન, દપુ યૌદેય, વૈજ, વિરુરિ મૌખી, મૈન- મોહિય, મોખી, પહિદાર, પગ
માર, મોહાણુ મૌખી, કલ્યા, તન કનચુરિ (રંદમની) અને પાદન, શુન, પાન,
મેન, મ, વિનાગ, સંદ, ઝકનીન, નાગ, નિબ, ગગા ગાલ એન આદિ દેવતાક ગાન
વશોની વાંદિ ખરી હળીન તેમની રચનાઓ તથા અનેક ગાઓના ગળ્યાભિરેક તથા
દેહાનની ખાંડી મન મળે છે એટલું જ નહિ પણ અનેક વિદ્યાન ધર્માચાર્ય ધનાઢ્ય,
ગાની, વીર વિગેરે પ્રસિદ્ધ પુરોના નામ તથા તેમનો નક્કી સમય વિગેરેની પણ ખબર
મળે છે અને અનેક પ્રાચીન નવનોના નામ તથા તેમના પ્રા જ વિગેરેની નિપુણ ધાધ છે
અને ખીજ કેટલીક અગત્યની વાતો પણ જાણી સાય છે

પ્રથમ અને નાનાના પદા શિનાય લોખના મનો પર પણ કેટલાક જેઓ કાનડે ૧૧
મને છે જેમાં મુખ્ય વિનીના પ્રસિદ્ધ કુતુમ્બિનારની પામે ૮મો કમો લોખના મન
ઉપર કાનડેનો શુમનના પ્રતાપી ૧મ વ્દ (૨ શુમ ૨ ને) નો લેખ છે એમાં એ
રામના બગાવવી બુધિગતાન મુધીના વિજયનો ઉપેખ છે

શિનાયેષ અને તામ્રપત્રો અનેક પુસ્તકોમાં ઠપાવના છે, જેમાંથી મુખ્ય નીચે
લખેના છે

૧. અપિમાદિકા ઈન્ડિ. ૧ પુસ્તક ૯, સાઉથ ઈન્ડિઅન ઇન્ટ્રિક્ષપશન્સ પુસ્તક ૩, અપિમા-
દિકા હાઉટિંગ પુસ્તક ૧૨, ઈન્ડિઅન અન્ટિ-વેરી, ડૉ બર્નેમ અને નટેલ ગાસ્ત્રી સપા-
લિત તામિલ એ ૩ સસ્કૃત ઇન્ટ્રિક્ષપશન્સ ડૉ ફવીટ સપાલિત શુમ ઇન્ટ્રિક્ષપશન્સ, જનરલ
કનિગદામ સપાલિત બનોડ ઇન્ટ્રિક્ષપશન્સ, અશિઆટિક મોસાઈકી આર્થ બેન્ગોન અને
રૌપન અશિઆટિક મોસાઈકી આર્થ બેન્ગોન અને મુમાર્ના જર્નલ, વિએના ઓરિઅન્ટલ
જર્નલ, એશિઆટિક, અમેરિકન ઓરિઅન્ટલ મોસાઈકીનુ જર્નલ, એશિઆટિક રિસર્ચઝ,
લાનનમર ઇન્ટ્રિક્ષપશન્સ લાનનમર પ્રાચીન ગ્રાધ સમ્રા (૧મ લાગ, વિજયસકર ગૌરીશકર
ઓઝા સપાલિત), જનરલ કનિગદામ સપાલિત આર્થિઓનોલકન સર્વેના પિપોટોનુ પુસ્તક
૨૩ મુ, ડૉ બર્નેમ સપાલિત આર્થિઓનોલકન સર્વેના પિપોટોનુ પુસ્તક ૫ મુ, આર્થિઓ-
લોલકન સર્વેના પિપોટા (પુસ્તક ૨ સને ૧૯૦૨-૩ અને ૧૯૦૩-૪ ના), ડૉ બર્નેસ
અને ફવીટ સપાલિત પાની સસ્કૃત એન્ડ ઓ ૩ કાનડી ઇન્ટ્રિક્ષપશન્સ, ડૉ ફવીટ અને હરિ

વામન નિમયે મપાનિ દાન્દેશન્મ ઔઞ્ઞ ઈન્દ્રિયજન્સ ફ્રેમ મેનગાન એન્ડ ડવાગી
 ઈન્દ્રિયકૃદ્સ, પનિ ભગવાનનાન ઈન્દ્રિય અને ડા બન્દેમ નપાતિ ઈન્દ્રિયજન્સ ફ્રેમ ધી
 કેન ટેમ્પ્સ ઔઞ્ઞ કેટન ઈન્દ્રિયા અને આન્દિઓતોજકન મર્વેના પ્રોવેસ રિગોટા વિગેરે

(ઘ) પ્રાચીન સિદ્ધા, મુદ્રા અને ગિદ્ધ

(અ) પ્રાચીન ચિકિત્સા—ઈન્ડુસ્તાનમાં ચાનતા મોના, ચાદી અને નાનાના હજારો
 સિક્કાઓ મળી મુદ્રા છે અને વખત વખત પર હજી પણ મન્યા જાય છે આ સિક્કા પણ
 આપણા ઇતિહાસમાં ધણી ઉપયોગી મદદ કરે છે ઈ મ પૂર્વેની ચોથી જનાબ્દીની પેના,
 આખા ઈન્ડુસ્તાનમાં ચાનતા ચિકિત્સાઓ ઉપર (જે ચતુરસ્ર અને ગોળ જે પ્રમરતા હોત,
 તેમાં) રાજાઓના નામ નહોતા હોતા પણ સૂર્ય, ચન્દ્ર, ધનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, વક્ષ, ચતુષ્પ, તારા
 વિગેરે અનેક જુદી જુદી જાનના ચિન્હોની જાણ મારવામાં આરતી હતી એના ચિકિત્સા
 પ્રાચીન ઇતિહાસમાં વર્ણવેલ મ નથી દરી રહ્યા નિન્દરની રહકાઈની પડી અને ખાસ
 દરીને બાદિયાના મોનુ રાજ્ય કાલુન, પમ્મન, વિગેરે ઉપર થયાના અખતથી આપણા
 સિક્કાઓમાં ધણા વજા મુનારા થયા હતા અને મીકાના સિક્કાઓના અનુદરણમાં તેના
 ઉપર રાજાઓના નામ આ બખના લાગ્યા હતા આ દેશમાં મુ રતાની માથે બનેલા સિક્કા
 પહેનહેના બાદિયાના મીક રાજાઓએ ચલાવ્યા હતા જેની એક બાજુ પ્રાચીન ત્રીકનિધિમાં,
 મીક બાપાનો લેખ (જેમાં રાજાનું નામ તથા ખિતાબ હોતા) અને બીજી બાજુ અરોહી
 (ગાધા) નિધિમાં (જે શરસીની માફક જમણી બાજુની વચાચ છે તેમાં) બુધા એ જ
 આશપનો, સસ્કૃત મિત્રિત પ્રાકૃત લાપાનો લેખ મળે છે^૧ મીક બેકો પડી ગમેએ પણ આ
 દેશ ઉપર પોતાનું આધિપત્ય જમાન્યુ હતુ એમના સિક્કાઓ^૨ પણ મીકાના સિક્કાઓની
 ચોરીના જ બનતા હતા આની જ જાતના ટુશન વલીઓના સિક્કાઓ પણ બન્યા હતા, પરતુ
 તેમની પડીના સિક્કાઓમાં મન્ને બાલુએ ત્રીક નિધિના જ લેખ છે પરિમના ક્ષત્રિયોના
 સિક્કાઓ^૩ ઉપર એક બાજુ પ્રાચીન દેવનામરી નિધિનો અને બીજી બાજુ ત્રીક નિધિનો લેખ

૧ આ સિદ્ધા પરના લેખ બન્ને બાજુએ જગમગ મિત્રીની ખાસે હોય છે વચમાં મેઠ તરફ
 ચાલની ડોકા મુવીની ડગી અથવા બીજી કઈ નિહ હોય છે અને બીજી બાજુ મોઈ દેવી દેવતા
 અથવા જનાવર વિગેરેની હબી હોય છે

૨ રામના સિદ્ધાઓ એમના સિક્કાઓ જેવા મુદરનથી તેમાં ધીમે ધીમે બેઠાજતા આરતી ચાલી

૩ પરિમના ક્ષત્રિયોના સિક્કાઓ ઉપર એક બાજુ રાજાનું માયુ તથા ચ વર્તનો અ^૪ અને બીજી
 બાજુ વન્ને ચોરનું ચિન્હ તથા મિત્રો આગળ પ્રાચીન દંનાયસે નિધિનો લેખ હોય છે તેમાં રાજાનું
 નામ તથા તેના પિતાનું નામ અને તેના ખિતાબોને ઉલ્લેખ મળે છે એટલે મિત્રને આધારે ક્ષત્રિયોના
 સમય તથા રાજ્યનું નિશ્ચિત ચાલ છે

દયાગમકૃત કાન્ધમણિમાના (અનિત) ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મળે છે પરંતુ, પછનની પછીના ગમ્મઓના અમલમાં, ત્યાના લોગો ગ્રીક લાપાનુ નાન ગ્લુ
 લેન એન અનુમાન નથી થયું કેમ, તે મિ ઓ ઉપરના ગ્રીક લોગો ઉપરથી જણાવે
 કે, તે ઉપર માખની જગ્યાએ માખ' મા-ડ, લોગો ક્રમ ગ્રી અલોની નકન જ કાના
 પગલુ તેમાંથી કંઈપણ આનર નથી નીકળતો ઈ સ ની ચોથી નવામ્દી ॥ પ્રારભમાં
 મુખેના પ્રતાપી અન્યેતો ઉ ન થવા હતો એમજે કુમન નવીયોની ગૈરીનુ પાતા ॥ મિખા
 ઓમા અનુ- ૧૧ રુડુ હતુ ખર, પણ ઓ- લખો ક્લાડી નાખીને તો બાને મનો બાલુએ
 તેમજો પ્રાચીન દેનનાગરી નિપિતો લખ અખે તો અરે નો, ઇગિની આદિ દેરી દેનતા
 ઓની ળી મોતી જગ્યાએ હિન્દુઓ ॥ દેરી નેનાઓની ગ્રીઓ તે ઉપર દસરી હતી
 મુખેના નખત ॥ હિન્દુ રાણીના મુગ ચિક ઓ મનવા ના ના દના પરંતુ તેમની પછી,
 સમન ॥ સાર સિક્કાની ગૈરીગરીમાં પાડુ મ નાગપલુ આનરા લામ્બુ હતુ આ બહુ પગિ
 વર્તન રાપ મ, ૧૧ માની ઉત્તરમાં ગાનતા સિખાઓના થયુ હતુ દક્ષિણના સિક્કાઓ ઉપર
 વિદેશીઓના મિ ૧૧ મો પ્રમાર વખા ૧૧ લોગો પખા હતો જેથી ધણા રખન મુધી ત્યા
 પ્રાચીન ૧૧ મા એટલે રિના લમના મિ મજો જ આ વા દના (નાનરાહન નવી ગમ
 ઓ ॥ મિખા મોમા નવીન રૈનીનુ અનુ-ત્તર જનરામાં આવે છે) પાગીરી ત્યાના નિમ્કાઓ
 ઉપર પણ ગમઓના નામ રિને ગાના લા વા દના પરંતુ, તેમાં મુરતા ધળી થોડી
 જોરામાં આવે છે

અત્યા કુપીમાં ગ્રીક ના ૬૧૫, ૮૧૧ (૮૧૬) આન, મુખ, નાખરી, મન, વન
 બીના ગમ્મના પનાજર (૧૬૧ ૮૧૧) નેમિયા રાજ) દાડુ બોદાપુ પહિદાર, પરમાર
 મોનખી તન, ૧૧ પાન કનચૂ (હદનની), બ્લેન, ગદિયોત, નાગ, વાન, કાન્તીય
 રિગે દનાક નાજવોના તથા ગરમી, પેપાન અ ગાનિસ્તાન આદિ ઉપર રાજ કરનારા
 ગમ્મો ॥ મિક ૧૧ મો મળી આવ્યા છે કટનાએ પ્રાચીન મિક ૧૧ મો આ પલ મળે છે કે
 જેની ઉપર રાજનુ નામ નહિ પણ પ્રાઈ મન, દેન અથવા શાદનુ નામ મળે છે જે ગમ્મઓના
 નામ પ્રાચીન પુસ્તક રિનાન અ અથવા તામપરોમાં નથી મળતા, તેમાંથી કટનાએ ના
 નામ રિગે તો થતો, મિ ઓની મળી નાન ૭ મિમિટ્રિઅમ આદિ પચીમથી અધિમ ગ્રીક
 ગમ્મઓએ, અ ગાનિસ્તા ૧૧ પદન રિગે ૧૧ મો ઉપર ગમ્મ ૧૧ હતુ તે ધાણખ તેમના
 મિક્કાઓ ઉપરથી જ માનમ પડ છે આ ગીતે ૧, ૬૧૫ આદિ ગમ્મરો ॥ કટનાએ
 ગમ્મઓના નામ ક્રમ નિમ્કા ઉપરથી જ જાણી શકાય છે

પ્રા ૧૧ મિમ્કાઓ એટલા બધા બો લુદી લુદી જાન ॥ મળ્યા છે કે જેનાથી નાચ
 કાને તો ૧૧ મિ પગિય કરાનરા ૧૧ માટે પા, એ પુસ્તક* લખવાની આનર તા નહે છે

* ગાના પ્રાગુ સિક્કા માની બાકિ આદિની ગાની રા તેતુ એકલ અ ૧૧ પુસ્તક પ્રાચીન
 મુદ્રા નાખી શીકુન રાજા ૧૧ મેનરએ જ માનીમાં પ્રસિદ્ધ કુ છે હ હ મુખ

એનોલુકન મરેનો ગિપોર્ટ, ઇન્ડિઅન એન્ટિક્વેરી તથા આર્કેઓલોજીન મરેનો એન્ડ્રુઅન ગિપોર્ટ (સો ૧૮૦૩-૪ ઇ. પો.) વિગેરે પુસ્તકોમાં જણાય છે

(૧) ગિરધ

પ્રાચીન ચિત્ર, મહિ ગુફા વિગેરે સ્થાનો તથા પ્રાચીન માન્યો પણ ઇતિહાસમાં કદીક મળે છે. ચિત્રો ઉપરથી પોતાના અનંત વિગેરેની હાથ ન માનમ પણ ઉપાત્ત નેમના બનાવના વખતની ચિત્રનિધાની ચિત્રિની પણ ખબર પડે છે. અમિદ અજ્ઞાની પુરાની દીવાન ઉચ્ચના મોનખી મળ પુનઃથી ૨ જાના ૬ માળના ગૃહીત ચિત્ર ઉપરથી, તેના માળના ગૃહ ઉપરના તે સમયની ત્યાની પોતાના વિગેરેની ચિત્રિ માનમ પડે છે. પ્રાચીન મરિર ગુફા વિગેરે ઉપર પણ તેમના બનાવનારના નામ વિગેરેના જેઓ ઉપરથી પત્તો મેળવના પડી ઇતિહાસ લેખનો ઇન્દ્રાવતા મળી આવે છે. જો તેમાં ગૌરવી મુનિઓ વિગેરે પણ એ જ મદદ કરે છે કે જે પ્રાચીન ચિત્રો પર છે. પશુ એમ નખવુ અનુચિત નહિ ગણાય કે, આપતો ત્યાની પ્રાચી. માન્યોમાં રાત્રિકતા નાનનાનો વાત કરનામાં આ રો રોન એવું જોનામાં નથી આવતું, એકે એનાડ પુરોની પ્રાચીન મુનિઓ હજી મુની નિધમાન છે, તે બધાનો ચિત્રો એ. અગ્રો છે. પ્રાચીન ચિત્ર તથા મરિર વિગેરેના ફોટો એટલાક પુસ્તકમાં જણાય છે. જેમાં મુખ્ય “ ની પેરિન્ટિસ ઓફ અજ્ઞા” (જે પુસ્તક— નગેન પ્રિથિ આદેમનુ રચેતુ) આર્કેઓલોજીન મરના જુલ જુ. ગિપોર્ટ વિગેરે છે.

ઉપર જેની નેચ મામત્રા (ક, ખ, ગ અને ડ) ના. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસ લખનારો પણ ના મુધી સમય થઈશે તેમ છે. તે જણનાની આપના ગખનાગ વાય ગને અમે, દિની ભારમાં લખાયેની “ભા નીર ઐતિહાસ-અથમાના”નું ૧ હુ પુસ્તક, જેમાં મોનિઓનો પ્રાચીન ઇતિહાસ જણેનો છે. તે જોનાનુ સૂચીએ ડીએ, એકે તે રમ્પ ઉપરની જ મામત્રીઓ આપે નિયા કરનામાં આવી છે*.

આ નામત્રીઓ આપે ગુજરાતના ઇતિહાસના માધનો પણ, વાંલી સરેનાઈથી મળી રાકે તેમ છે. પણ અનપૂર્વક સૂક્ષ્મદષ્ટિથી અભ્યાસ કરનાર ખતીના ઉલોગી અને ઉત્સારી જાણી પામેનાઓમાંથી અચાર એટલા છે? ૨૧ પતિ ભજવાનનાન હજી, વળેશાર ગીરીશ જ એ જા, જે હાનિનાન નુન, ગૃહીતમ કુચાગમ દેસાઈ અને વાજી હિત્ત આચાર્ય એટલા જ નિહાનોના નામ, એ દીશમાં પ્રથમ કરનાગઓમાં મોખરે નજરે પડે છે. પણ અત્યારે એ બચાએ, ગુજરાતને કમનસીમે, રવજ મીધાવા છે અને ત્યાં પડીથી અત્યાર મુધીમાં એ દીશમાં ખીજ ગાંડુગીએ, અત્યના કંઈપણ પ્રયત્ન કર્યા હોય તેવું જાણી ગયા નથી. હીન ગુજરાતની એ ઉચ્ચ ક્યારે ઉવડે? નાનુજનુ એવન તેમનામાંથી આજન ઉગરી મુની આ દિવા નરક ગુજરાતનું જૂતગૌરવ વધારનારી પ્રતિ નહિ પ્રેરે?

* પતિ ગાંડીશ કર દીશવત મોજાના મુન દિની લેખને આધારે

મી. મોટેચુ હિંદમાં શા માટે ?

લેખક - ૧ અભણીયરામ જાનકૃતનગમ ત્રિપાઠી.

'હિંદુઓ કે જે તે માગે જા માટે' એવું એક આશ્વાસનવાદી વાક્ય વિદ્યમાન છે. તે પ્રશ્નના માણસ પામે રાહી વખતે હિંદુઓમાં આવે છે હિંદુસ્તાનનો ઈતિહાસ, વાસ્તવિક રીતે જોતાં એતે જાણીને લીધે આજ મહાના મહા અર્થે હિંદુ આધુનિક અવસ્થામાં રહે છે. હિંદુસ્તાન સર્વથા છે એની, એક ગીતે સાદી પુરે છે એને પદેના ગાળો છે આજના પછી અંગ્રેજ સરકારની હુકમનું ન્યાયી આદેશ ઉપર સ્થાપિત થઈ સાચી તે નહિ જ પરંતુ આજ એના નમ્ર અવસ્થામાં વચ્ચે આપણા જેવા પ્રુત્ત ગાંધીજી વાતાવરણમાં જાય છે, અંગ્રેજી જેવા પ્રુત્તના ગિતોએ જો તે જગત પછી જાય તે શાન્તિના સુખે આ દેશના લોકોને તેમનો પોતાનો જો પોતાના દેશનો સિવાય જગતની જમ્મ વધારે અગત્ય તક જોવી તેના પરિણામે આપણા દેશમાં એક વિચાર-સચાવક પ્રજા જનતાના જુદા જુદા પ્રેરનારા નમ્ર પાયા અને તેમજો એમાં નહીં જન તે નહિ પરંતુ પ્રુત્ત જનની જો તે વધારે સાચ કહેવાય એવું જાણી પ્રસારના ઉપયોગી તરફથી ભરેલા પ્રુત્ત, અર્થમાં અને પ્રથમો દર્શાવી આવ્યા એની આવ્યા મનિ આપણી નાજીવપરિણતી પ્રતિભાસથી ગણ્યમા છે એ સચવાના એક સુદાનીઓએ હિન્દી અગત્ય સેવા નિહતાથી સગીનપરો કરી, એ માટે હિન્દુસ્તાનને શુભી હશે તે તેમની પુરેપુરી જાણ કરે જ એ સમ્પ્રસથાનો અવેતિ-એટને આજ બની અર્થથી ઈતિહાસ જોવાને અને વાચનારો અને તેના બનીના અભ્યાસ જે તે સર્વથી ગીતે જાણે દોડુ જ જોઈએ કે એ સચવાને અને વિદ્યમાનમાં અને એક તરીકે વજ્રપાતવી ગણ્યમા કરનાર, તેના આધારને આજ સુધી જગતની દેશની ગણનામાં અનિઓને જોવા પ્રારંભી અસમાન પ્રથમ પ્રુત્તીઓ જોવા વિશાળ પ્રમાણમાં ભાગરી પડી છે, તેવું વચુર્નું જાણે કોઈ ધારે તે જગત વધારે સુસ્થ છે હિન્દુના હિતમાં પોતાનું હિત જોવામાં આવે જગત કોઈ નિરંગમના દાથે દેગો અસ પછી થતા હશે તે તે ફુર્ટ અમથે પછી તેને તેમાંથી બચાવના એ તેજની અને શુભિમાન સુદાનીઓએ દર્શાવી બાથ લોઈ દત્તી બચુરેકમી મ્હામે બાથ લોઈ, પોતાનું અર્થ અને જો ન સાચવાનું જામ જો કે આજ અને હિમાનપના અગત્ય કરતા વિદેશ દત્ત, તે તે જગત પછી વધારે વિદેશ સુસ્થ જો જનક અગત્ય કરે પોતાના દેશના જ આપજનોના તેજદેશી પદોથી વચવાને અને નાજીવસથાના જનને દેશની ગણનામાં નહીં દત્ત.

એ સર્વથી સચવાના બનામ વપના જનકમના પ્રારંભ-પ્રારંભે અધિક પ્રમાણમાં એક પક્ષે, અને બીજા પક્ષે છેલા ચાર વપના જગતના નામ એતને સમાનતા, પ્ર્યાતઘ્ય, અને સામાન્યતાના એ પ્રિય વિચારમાં અને જાનનામને, અને ભારતવર્ષના ભારિના તેજસ્વી

ઈતિહાસના પ્રથમ મનનાય પુરુષે મી મોટેગુ હિન્દુસ્તાન માટે નિયોજનયેના મના, હિન્દુસ્તાન આ ના મી મોટેગુની ન્યાય વપોલ. નિચા સમૃદ્ધિ નિચા છે, અને તેમાયે તેમના ભૂત જાના નનમાયી એવા યે કેટલાક દૃષ્ટાન્તા મળી આવે છે. એમની મતાના નન શણેમા હિન્દુને તયે ન્યાય ન નહિ પણ તે ઉપરાત એક પ્રનનગિના તેના નપૂરુ હો. મળે ન એરી આગા નખામ આવણે ભૂનના તો નથી ન હિન્દુ ના રાન્યસહિત ઉપર સખનમા સખન પ્રદો. નુ તેમનુ સમસોનિન ભાપપુ જેમણે વાનુ હરો તેમને તો એમ ન ના મો મોટેગુસાટેમ અએજ હોઈઆનુ બોને ન નહિ પણ હિન્દુમા ભાના વતની એક અએજ જેટની મનના મોની નકે છે અને રરી શકે છે, તેટલી નથી કે તેટલા અધિનાયી એક હિન્દીન દિ મા તો મોલી શક કે રરી શકે નહિ એ ન હિન્દીનુ ખંધિનિ છે

આપણી નાટીન સન્ધાના અો દિન્દા સદ્ભા યે મોસ્યેમ લીયના-આપણા મેના મનાન્યનાદીઓ-જૂના અને વધાજ્ઞના મોટા ભો-સન્યો હિન્દુસ્તાન માટે ન્યરા ન્યની પ્રથમ વાનગી તિ એક ખરિતો મી મોટેગુ પામે નુ મો છે મી મોટેગુ આ દો વાનન-રિંક મિથિ પ્ર ય નેરા મતે પધાના છે તે ના અન્યન હાપણનુ ઘરે ગણુ રિનાર પગુ એ નામ ને અમે માનીમે ડીએ ને પ્રમાણે દિન્દા મનન રીત ફગાની અને રવનન રીતે નનની માગણીઓ સાનળસા ડિમના ન ય લણે સપૂળ રીતે આપવામા આરી નથી અને તેને રથગે દિન્દા અધિ નીઓમે પોતાના પાના તમો એના તો લુધ્ધ રી દીના વાગે કે અમદને ખએખર બાનિ ન છે કે કાચને જોલો ગ ને લાડના ઉંડ એનુ નિમન અને અમતોનારક અર્થે ન પગિણામ તેમના નન બતે આવને મુખ્ય કાણુમા એ ન કે કનનામા આ માગની હેનરમા લગનાગી આપણી મળીય પા વદમા પ્રત્યત રાન આપનાતો તેમો નન ન નથી આ રીતે દિન્દા પ્ર નનની નામનરિંક સ્થિતિનુ યદાચિન અવનોમન નાની ધન્યતા તદમની પામેથી દિન્દો તદમનો નારકમ જોમના અમન નર પો નુનિન શુદ્ધિથી ખૂચરી નીરા મી મોટેગુ કે દિન્દા મેદરરી ઓવ મેડમ નારે વડી દિન્દો અને નિયાન નુ અવનોમન કરના આવને નહિ અને એ ધ યારી ન્યારે તેમો પ્રામ ધિ છે તે વખતે જે અમનદારી પ્રતીલનાથી એ મોતેરી તક ના પ્રમાણે લિલેરામા આરી છે, તે માટે દિન્દા અો દિન્દીજનો અત્યત જોડ દલાયે કે દિન્દી બુધુદગીના વૈચિત્યનો આ મેક રિશેષ દૃષ્ટાન્ત નો ખીજ મેદાગી ભૂન આપણા મુસ માનન નુઓ ના પ્રનિનિરિમો મળના માટે તેમને ના પાનામા આરી છે તે છે દિન્દી પ્રન મનને સપૂ. રીતે માગનારો દરક તમ તેમો આપણી ન જોઈએ, અને તે ઉપ ને નાપ મૂકનામા આવે છે તથી ના પકને ન વાય ન થાન છે આ બે ભૂનો-ગની ભૂનો એક પક્ષ જેમ મી મોટેગુ આદેમની પરાનીન અન્યા સચવે છે તે પ્રમાણે અ ય પક્ષે એટલુ પણ જોઈ નમય છે કે દિન્દા અમન રોની નીતન ટેકરીઓના વાતાનવની અસર દેશના કારોનાર ઉપર અતિ પ્રામન બોાવે છે

મી મોટેમુ પામેથી હિન્દી પોતાના હોની અને અધિનાર્ન વણી ઘણી આના ગમી છે, અને રાખે છે પગ્નુ હિન્દના ગ્રિથવાનનોડન મન-વમા આ ને બે ગભીર બનો અમનનાર વર્ગની આપમતિની છુદ્દિના પગ્નુમે ડગામા આવી છે તે માટે અમને અત્યન્ત ખેદ થાય છે હિન્દમા હેમના આવાગમન પત્રી ને અનેક રિચારો અને લાનનાઓ અને જનનત આશાઓ હિન્દની રિગાળ પ્રગ્ન તગ્ગથી હેમની પામે ગ્નુ ડગામા આવી છે, તે ઉપગ્રી જ હેમજો હિન્દનુ માયુ હદન પગ્નુમે જોઈએ ડીએ આ તે રિચારપોપણના મનાન કેપે પ્રગ્નજનના દરેક દરેક વાપને હેમજો પ્રત્યક્ષ જોડુ જોઈએ ડીએ ખરી વાન છે અને અમદને આનન્ થાય છે કે પ્રગ્નના ને રિગાળ મમદે હેમની પામે સ્વરાન્યના રિવરિવ જનના ને અનેક ખતિઓ ગ્લુ ડ્યા છે ને તેમો સોને મોટે ભાજે હેમજો ને સાર આપી છે તે તો થોડ્ય જ થયુ છે, જના આ કેના પ્રગ્નના પન્ના હોત તો નધારે, આનન્ અને અભિમાન લેવા થોડ્ય થાત મુમનમાનજનુઓને ના માલજના માટે ને ઉત્તર આપવામા આવ્યો છે તેમા અમને અર્થ વાગતો નથી, એ એક નિ સરવ આ નિર્મન બદ્ધાનુ જ છે હિન્દની ' મ્યુરાકમી ' એ મદમજનાની જરૂર કે કે હિન્દની મગજવની માગણીઓ અને હિન્દુ આ પ્રગ્નજન જાનક અવગ્રા નદારી પૌષ્ટિસ્તરનોથી હટીબૂત અને એ.વિત થયેલુ નવુ સાસ્ત્રિક જીન છે સ્વમાન અને જ્ઞાત્ય આ સામાન્યનોના આેક પ્રગ્ન રિચારો આે લાનનાઓથી પોષાયેલુ આ જીન છે ને અમહે આજા ગમીએ છીએ કે રાલ-પણની અને સમયોચિત નાજનીનિત સ્પતાના ઉચા બદ્ધજનિન્દુઓનો યથાર્થ રીને હિન્દ મા ઉપયોગ કે નામા આન ૧, અને બ્રયા ત્યાથી રી ગણી હિન્દીપ્રગ્નનોના ઉકેલુ મપૂર્ણ રીતે ગ્લુ ડગામા આનને, અને તેમ થને તોજ મી મોટેમુનુ હિન્દમા આ યુ માયક થમે

ગુજરાતમાં પરિપદો

વેખડ — ગ અન્દગાન્ નર્મગાન્ડ પડયા, બી એ, એનએન બી

આમાન્ય.

પાનતના છત્રનમાં પરિપદો જે અગત્યનો ભાગ ભજવે છે તેની માધી અમજ જેમો
 ને તેમને ઓળખાવના હેતુ આ નવેમ્મના પહેલા આગમાં ગુજરાતમાં ભરાયેલી પરિ
 પદોથી આન થયા રિના ભાગ્યે ગ્લો હોને તે પરિપદોના પ્રમુખોના વ્યાખ્યાનો તેમ જ
 પરિપદોમાં થયેલા ામકાજના વ્રતાન્તો અગિયાર વતમાનપરોમાં પ્રમટ થયેલા છે, અને તે
 નાચનાગને એટલુ તો આ ભા આધુ લાગ્યુ જ હોને કે “ ગુજરાત નાગ્યુ છે અને કામે
 નાગ્યુ છે ” અને આથી અને સગીન ાર્જા અનુગમીઓને આ તાત્કાલિન ચેનનથી
 ઉભગતી આવી પ્રતિઓથી નતોપ ન થાય એ આભાવિડ છે એવા ગદ્યમાં પામે તથુ
 ામતો ગ્લુ કરવા જેની છે પ્રથમ તો એ કે પરિપદોનુ મુખ્ય ાન તો મન ગાનનાનુ અો
 એમનિત રનાનુ છે જ્યા મુધી પાપો લોભન કેમને છે બો એ ત્રિત હે છે
 ત્યા મુરી પરિપદોને નિર્દન ારી એ ચોગ નથી સનન આથી અને સગીન
 વાય કરુ એ પરિપદોના હંતુ નથી તે માટે તો લુદી મધ્યાઓ નેઈએ જે કાય
 મીશ સમ્યાઓએ હંતુ નેઈએ તે વાય ન થતુ દોન તો તેનુ કાન્યુ તેની મધ્યાઓનો
 અભાર છે તે માટે પરિપદો દોન દેવા અને પરિપદો નર્ષ રની નથી એવી ક્ષિપાં વરી
 એ વ્યાજની ાથી પ્રાનતના બિન બિન પ્રનોના નમન્ધમા પ્રાન્તિ પરિપો લોભન
 ગવે અને એ ત્રિત કે એટને પરિપોનુ વાય સમાપ થયુ, પ્રનો ા પરિપદોએ સંચવેલા
 નિરાકગ્લોનુ પ્રત્યમ પ્રયોગ કરવો એ કર્તવ્ય ાર્જમરી મધ્યાઓનુ છે આ નમન્ધમા વળી
 નિગધાર ગોસમજ પ્રવન છે અને પરિપામે પરિપો માટે નેન આને વધારે પનો
 સતોપ ગાનનામાં આવે છે અને બીગત કેટલાક મધ્યાઓમાં રધારે પ તો અસતોપ પ્રમટ
 કરનામાં આવે છે પરિપદોનુ માનુ મદ્ધપ અને પ્રયોજન અમજનાર માધાગ્યુ જે સમજનો
 એમ થનાનો ઓળે સમજ છે બીજી બામન પરિપદોની અનિચિત્તરના માટે નિરનગ ફિ
 ચાન હનાગ પથુ એટલુ તો ની રશે કે કાર્ડ પથ પ્રવતિ ન દોન આ લોકો તદ્દન અનન
 કા મા ને તેના હંતા તો લાલિ પ્રટ્ટિ પથ મારી શકરનામદ્ધરણ વરમ્ । આને
 તાત્કાલિન ઉત્સાહ ઉભરાઈ પાછો શમી જતો હશે તો તે હોને જગ રધારે ચિ છદ થો
 અને એમ કરતે કરને એવો મમય આનશે કે જ્યારે તાત્કાલિન પરિપોથી ન સતોપ ન
 પામતા અને રચાથી અને સગીન કાય કરનાગ મધ્યાઓ ઉપત્ત થતો તે અમરે પરિપો
 એવી મધ્યાઓ પોપમે અને તેની સસ્યાઓ પરિપદોને પોપમે એવો પરમ્પરાપ્રતો ગુપ
 ત્રિસ અવતા મુધી ગુજરાતનુ સાંજનિક છત્રન ગ્યનારાઓએ તાત્કાલિન ઉમાદથી

ઉલ્લાસી પત્નિદોષી નવોય પામ્યા વિના જાગ્યા મહિનાસ્તિ । ત્રીજી જામન પતિપત્ની
 પ્રાન્તના વૃત્તિ વૃત્તિ । વિભાગોમા વા । ફરતી પ્રાન્તિક પ્રત્યેક વિષયન પ્રમત્તે એટલુ જ નહિ,
 પરન્તુ જે વિભાગમા પતિદોષ જાગે તે વિભાગમા માણસો પતિદોષ જેવી લોકાન્તિની
 અધ્યાઓને ઓ કાન કરાયા । અધ્યાસપા । મળને જે જમાનામા ચોન્નાનના સિદ્ધાન્તો
 સ્વોત્તમ મધુનામા આવે છે તે જમાનામા ચોન્નિતાણુને પ્રમત્ત આપનાર પતિદોષુ નેનિ-મૂલ
 જેટલુ અનાય તેટલુ નયન છે દૃષ્ટાન્ત એ, ભરૂચા અને ગોધરા । લોકાને મનનર લો-
 અમેનો ચોન્નાનો જે અનુભવ મળ્યો હશે તેથી તેમને નહોતો મળ્યો વાજ થયો નહિ દોષ
 ઉપાત્ર વામનો ધ્યામા ગમનાર પતિપત્ની સપ્રથોગના અવનાથી સમજી નહોતે
 પતિદોષ । તારો મનુષ્યોનો વર્ણ દ્વન્નાર સમ્યાગે ગુજરાતમા યથો યથો નિપાય અને
 પતિદોષા ઉપરો અકિમ્બિ કરનાનો આગેવ ૬૦ કર ત્યા મુધી કાનચગઉ કાનાહર
 કમિટીઓ પરિવર્તો પાછામે નીમાર્ષ છે તે ચોચ છે ખર છે કે નાજનીય પરિવર્ત નિવૃત્ત
 પતિદોષ, અને મગાલોચકપરિવર્ત એ રાતે અગે નીમાર્ષેની કમિટીઓ આમા નર્પ દમ્યાન
 નેર્સિએ તેટલા વગથી અને નેર્સિએ તેટલી મનનતાથી ત્યા દમ્યાન મમથ થયે કે નમ તે
 રા ૧૨૫૬ છે, પરન્તુ પુરેપૂરી રીતે આધનઅપત્ર મન્યાઓ અપાના મુધી કમિટીઓની કાન
 અનાર ગોન્નરુથી નવાની તે પડે એ પ્રમત્ત છે લાઈ ઈન્ડિયાન ઈન્ડિયાના પાસિક જવા
 ઉત્સાહથી ઉત્તમતા અને કાયનિર મદ્દગ્ધ કમિટીના એક સેક્રેટરી છે અને મદામા
 ગાધીજી તેના સચાઈ પ્રમુખ છે એટલે કમિટીઓ તદ્દન નિરુદ્ધોગી રહે એવી બીનિ તો નથી
 જ, છતાં તેમો મંદરૂપ થયા ગુજરાતના લોકાપય પલ્લુ મુલિમિત મનુષ્યો આ જામ
 નમા નિગેય અ અને ભગ નેના મિત્તિ જેવી અધ્યાનો નહિ મલ્લાય એની આ । છે

ગાજકીય પતિદોષ.

ગુજરાતની પ્રથમ ગાજકીય પરિવર્ત નવેમ્બર માસની તા ૩, ૪ અને ૫ એ નિર્ધારિ-
 તોએ પચમહાલ જીલ્લાના મુખ્ય સ્ટેટ ગોધરામા ભરાઈતી ત્યા થયેલુ કામગીર, હાજરી
 અને લોગ ગાહ એ સર્વે દૃષ્ટિઓથી પતિદોષ એકદરે અતિવ્યવસ્થા હતી, અને તે માટે જે
 જે કાયદાઓ જનામલા હોય તેઓને જેટલા અભિનન્દન આપનામા આવે તેટલા જોખા
 છે આજ કરીને પચમહાલ જેના પગલે જી રામા અતુ સરસ કામ થઈ શક્યુ તે પચમહા
 લને માટે તેમ જ સમસ્ત ગુજરાતને માટે પ્રશસાપાત્ર સ્થિતિ છે પતિદોષી અમલતાનો ધણો
 આધાર તેના પ્રમુખ ઉપર રહે છે, અને દેશના દિલની તથા ગુજરાતના ગોગની અપૂર્વ
 જનામલાગીથી અમ્હે અમ્હામે નમ અભિપ્રાય પ્રદર્શિત કરીએ છીએ કે ગાધીજીની પસંદગી
 કરના માટે ગોધારી કેન્દ્ર અભિનન્દન જ ઘટે છે ગાધીજી જેના લાનાગારી અને આચાર
 બલયુક્ત સ પુરપના ચારિત્ર્ય માટે માન વગર બીજી લાગણી ન જ હોઈ શકે, પરન્તુ કેટલા
 કને એવી મઠા હોય કે પ્રમુખપદને માટે ગુજરાતના ગાજકીય પ્રત્યેક ગાહ જાન, તે પ્રત્યેકોનો

બહુમાય થાય એવો ઉકેલ ગાંધીજી નમિ, ગિરિધ અભિપ્રાયો ધરાવનાર ગાંધીજીનો મનોપ્ર-
 આધી હોમો એક નાખનારી કલા વગેરે જે શુભો આમાન્ય રીતે આશર્ય ગણના આવ્યા
 ને તે જગતના ગાંધીજી સમય થયે કેમ તો તે સમજ શકના તેમ છે જેમો એવી રીતે
 પળ ૧૧ હાથ લેમને ગાંધીજીનું પ્રમુખ તરિક્કું વર્તન આસ જોવા જેવું હતું પોતે મનના
 અંતની અને આચાર્યનની સાતત્ય મર્તિ હોના જ્યા પોતે ન્દાનીમોની સર ગામતોનો
 નિયાર કરી અમુક નિર્ણયો ઉપર આવેના હોના જ્યા, અને પોતે પ્રતિજ્ઞને પગ પ ને પ્રાપ્ત
 કરેલું હોના છતાં જે શાન્તિ ધ્યાન અને અમભારથી તેઓ રિપરિચારિની મમામા સામા-
 ન્યમા સામાન્ય પુરુષનો અભિપ્રાય સમજનાનો પ્રવાસ કરતા હતા તે અમો જગત ૧૦
 લોકોતા ધનાનું ગાંધીજીનું ઉત્તમ વલણ લાગ્યું હતું પરંતુ જેટલી પ્રગતિ ગાંધીજીના પ્રમુખ
 તરિક્કેના વતન માટે અમને કરી નાખે એમ િએ તેટલી હેમના ભાવળ માટે ૧ નાખે
 તેમ નથી બેશ, ગાંધીજી ૧૧ લાગણિય શુભોથી તેમ જ લાગણિ બોનાથી તે વાત હતું
 એટલું જ નહિ પરંતુ જે કેટલીક વાતો તો ગાંધીજી નિરપૂર્ણ આધ્યાત્મિક મહાત્મા
 જ કરી ગઈ એવું આપણે માનતા થયા િએ તેવી અરે- આપણો હેમના હતી અરકાર
 ઉપર આધાર ગણીને મેમી ન રહેતા વ્યાવસ્થાથી નો ન્વમુધારણથી જ લાગુ રંગત્ય મેમીની
 રામરો અને બોગરી શાખે એ બેધ- રીતે પ્રગતે કરેનામા હેમને જેટલું માન્ય તેટલું
 જ હિંમતભર્યું હતું છે એ અમને ગાંધીજીને િએ જતા બરી બાળુએથી જેના અમને
 એમ નાગી ગયા નિના નથી હેતુ કે એકદરે હેમનું નિશ્ચયપરિવહન આખ્યાન જેટલું સતોષ
 કારક છે તેટલું હેમનું રાજકીય પરિવહન આખ્યાન નથી પરિવહમા પમાર થેના કરાવે
 અને તે ઉપરના ભાવળો એકદરે સનોષકારક હતા કેટલાક હાથે રાષ્ટ્રીય, કેટલાક પ્રાન્તિક
 અને કેટલાક કેવન સ્થાનિક અગત્યના હતા કરાવે ઉપર ભાવળો કરનાર કેટલાક શુજ-
 રાતના પ્રસિદ્ધ વખતોઓ હતા તો કેટલાક અમુક રિપરોના આસ નાતાઓ હતા એક રે
 વકતાઓની પસંદગી આરી હતી, અને જનસમાજને અમજ પડે તેવા મપમા અને તેરી
 ભાષામા પ્રતો રજી કરવાની દૃષ્ટિથી જેઈએ તો ભાષોની ભૂમિમ એકદરે જેઈએ તેરી
 હતી નામદાર મહમ અરી ગ્રીણા, લોકમાન્ય તિનક, તથા નામદાર પટેલ પથ મોનવામા
 હતા આવી પરિવર્ત શુજરાતી ભાષામા િએ પ્રાગતુ વખતન વિસ્તારના પ્રમતો આપે
 છે, અને તેથી શુજરાતના જીવન ઉપરાત શુજરાતી ભાષાને પથ અનહ લાભ થો હાજ-
 રીની બાવનમા એક તરતનો અવાજ આસ નહ બેબે એવો હતો અને તે જાણીતા શુજ-
 રાતી રાજકીય નેતાઓની ગેરહાજરી હતી તે નિના શુજરાતની સેવા કરવા મહા પડતા
 અનેક યુવાન કાયકનાઓની તેમ જ યોમસમુદની હાજરી વણી સનોષ આપે તેરી હતી
 લોકાત્સાહની દૃષ્ટિથી તો પરિવહ અત્યત સફળ હતી, જે દૃષ્ટિ અમને બીજી બધી દૃષ્ટિઓ
 કરના લોકશામનના મુગમા વિરોધ અગત્યની લાગે છે બીઓ તથા પુરો શુજરાતના જીવન
 નુદા ગામોઆથી મોટી સખ્યામા જ્યા યા હતા અને લોકશામનની ગમામા નાદી પરિવર થયા
 હતા સલોપમા, લોકાત્સાહ કેવન આશાજનક હતો

ગિદ્દા પત્રિકા.

ગુજરાતની દ્વિતીય ગિદ્દા પત્રિકા ઑક્ટોબરની તા ૨૦ થી તથા તા ૨૧ મીના દિવસોએ લગ્નમા લગ્નમા આવી હતી સ્ત્રીપુરુષોની દાગ્ગી એટલે જો કે મારી તર્ક તેમ જ શિક્ષણના કાયમા જોડાયેલા ગુજરાતના અનેક પુત્રપુત્રીઓ પણ સારી સંખ્યામાં હતા તથા ગિદ્દા પત્રિકા પ્રદેશના ખાસ અનુભવ અને જ્ઞાનના ધારી સ્ત્રીપુરુષો દ્વારા રાજકીય સ્થિતિમાં ગિદ્દા પત્રિકા સુધારામાં પણ લાભ ન લઈ શકે તેની દુર્દશાને લીધે આ વર્ષ લઈ ને તેવો લાભ લેના નથી એ ગુજરાતને જેતુ તેતુ તુ. જ્ઞાન નથી પત્રિકાનું પ્રમુખપ મહાત્મા ગાંધીજી આપણુ હવે આનમહાદુર આદરજી મચેરજી દ્વારાનું સ્વાગતમના પ્રમુખ તરિકેનું ભાષણ વળુના થોડા માહિતી આપનાર, વિચારણા, કરેલ અને આદી તથા સંસ્કારી ભાષામાં લખાયેલુ હતુ, અને તે માટે તેમને અભિનંદન થતે કે મહાત્મા ગાંધીજી ભાષણ તેમની પાસેથી આવા ગંભીર ગંભીરે તેતુ હતુ આતુ પદ્ધતિના અવિચારી દામ્નમાર્થ મુક્તિ અને દેશના પ્રજાઓની કેવલ સ્વતંત્ર ચર્ચા એ ગાંધીજીના વ્યાખ્યાનોની ખાસ ખુશી છે તેઓ નથી દૃષ્ટિઓથી પ્રજાને જુએ કે એટલુ જ નહિ, પરંતુ તેમની ચર્ચાને કાર્તનન જ ખન અને નતુ જ વધારા આપે છે આ દૃષ્ટિથી તેમનું શિક્ષણપત્રિકાનું વ્યાખ્યાન બહુ ઉચ્ચ પ્રકારનું હતુ પ્રચલિત પદ્ધતિ વિના ખીજી પદ્ધતિ દર્શાવે ગઈ એની કમિશનનાના ભાગ થયેલાઓને તેમના વિચારો ઉત્પાતકાર, અન્યારહાસિત અને દ્વાચિતને દાનિકારક પણ લાગશે, પરંતુ વિશેષ નહિ તો આતુ પદ્ધતિથી જુદી પદ્ધતિથી પણ પ્રજાને જોઈ સકાય એટલુ જ્ઞાન તો ગાંધીજી બનલના શિક્ષકોને પણ કરાવે અને પોતાને તો ગાંધીજી એથી ઘણુ વધારે કરવાને સમર્થ થશે એની આવા સ્પુરે છે પરિણામમાં પસાર થયેલા કરાવે અને તે ઉપરના ભાષણો વિષય ઉપર નવો પ્રભાસ પાડના કરતા પ્રચલિત અભિપ્રાયોને લોચનમ કરવા તરફ વિશેષ વળજીનાજી હતા, અને હાતમા ગુજરાતને તેના કાર્યની જરૂર વિશેષ છે એવો અનુદારો નમ મત છે આની પરિણામમાં વિદ્વાનો કરતા જનસમાજ પ્રતિ રિશ્ણ દૃષ્ટિ રાખના જેની છે

ગસારસુધાના પરિપદ.

વેબ્બરની તા ૩ થી અને તા ૪ થી એ જો દિવસોએ ગુજરાતની પ્રથમ સસાર-સુધારા પરિપદ ગોધરામાં મળી હતી આ પરિપદની ચોજના કરનારાઓને જે મુશ્કેલીઓ પડી છે તેનું મપૂર્ણ જ્ઞાન ટોના જતા અને તેમણે કરેલા પ્રયાસો માટે તેમને અભિનંદન આપના જતા અનુદારે કહેતુ પડશે કે સ્વાગતમકરના પ્રમુખ તરિકે એક સુસમાન ગૃહસ્થને અને સ્થાનિક અધિકારીને પસંદ કરવામાં તેઓએ એવા તરવો દાખવે કર્યા છે કે જેને અનુદાર હાલની સ્થિતિમાં ઉચિત ગણતા નથી પત્રિકાના પ્રમુખ તરિકે સૌ શારદા બહેનની પસંદગી કરના માટે સ્વાગતમકરને અભિનંદન થતે છે સૌ શારદાબહેનને પ્રમુખપદ લેવાની

વિનયિ કે તે કરતે મહાત્મા ગાનીજીએ અને તહેમો ઉપર માનનાની દખાસ્ત રહુ કરતા હોયે વહમીનાઈ જગમોહનલાલ તહેમની જે પ્રાસા કરી હતી તે વાસ્તવિક જ હતી સૌ શાસ્ત્રમહેન સસારમુધાગને રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી જોનાર છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આપણા જનમાજ પ્રતિ હરી મમતા ધરાવનાર છે તેથી મુવારક તરિકે તેઓ વગર લોકપ્રિય અને અસરકારક થાય એ પ્રયત્ન જ છે જૂનજાતમા અસરકારકાગને જો જામ કરનાર એસેસરો વગર નો સા દાખલની પલ ગી ગવામા જતા જમાનાના ગાય કરનારઓએ અન્યાય કેવલી હજી નથી પરંતુ હાની પ્રતની જરિયાતોને ખોલી વગે એના જીપુરો પત્ર કેવાની અખિનાયા છે ગાજીય વિનારિયક અસા મુધારિયક આ વિન રાષ્ટ્રનોમા જી પ્રતિ કૃતરાતા બનાવનાને બંને નતમાન પ્રતિ કૃતરાતા ગ્યાનનાને આભારિક ઉદ્દેશ વિશેષ છે સુ શાસ્ત્રમહેનનો પ્રમુખવ્યવે નિરાહ સતોય આપે એવો હતો તહેમનુ આપણ તહેમની જી સીંગે અને લાગાગિભરી બાપામા જ લખાયુ હાન એ વિદ્વા આપનાનો વૃથા પ્રવાસ ઓઠા થયો હોન તો વ્યાખ્યાન વગરે અમરકારક થાન-તહેમના પોતાના તથા ગાનીજીનાં અન્વ ભવખોતી મારક જના બાપણુ મે જ અનેક વિષયોની રચનનાથી અર્થા કરનાર અને રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી પ્રેમયતુ દેવારી રણ ન થયા હવુ સૌ સા શાસ્ત્રેન એ ગુજરાતનુ એક અમલ આરંભ છે હમવો એ દરે ગુજરાતી ત્રિવિધ પ્લાનમા વર્તે ઘડરામા આવેના હતા તેમ જ તે ઉપર બોનના જીપુર સા બાપણુ પપુ એક રે અતોય આપે તેસ હતા સામાન્ય રીતે હસા મુધા પરિણદ બહુ લોકપ્રિય લેખાની નથી, જના દાખરી થાઈ મહોતી હતી, ખાસ કરીને જીઓતી ગુજરાતમા અમારમુધાગ માટે સાના ઉત્સાહ ઉત્પત માય અને દનાય એ જુદું કરના થોગ છે

રા. ભોગીન્દ્રરાવ રતનલાલ દીવેટીઆનું શોચનીય અવસાન.

લેખક — ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી. એ., એન.એન. બી.

નના ગુજરાતના એક સંખ્યા રા. રણજિતરામ વાસાભાઈ મહેતાના અકાન અને આ-
શ્રિષ્ઠ અવસાનનો મમલો આવાત હજી તો તાજે છે તો ગુજરાતના એક બીજા રતને
દ્વિ લેવાનું પ્રભુએ ઉચિત વાર્યું છે તે ગતિ તે ગુજરાતના જાણીતા અને લોપ્રિય લેખક
રા. ભોગીન્દ્રરાવ રતનલાલ દીવેટીયા કેટલોક મમલ થયા તેઓનું નરી ધીમે ધીમે નિરંતર
અને ધીણુ બનતું જતું હતું અને જાણે જાણી જુદા ડાંગર કાપે કાપે તેમની ગાથા ઉપર પથ-
ગતી હોય એવો લવકર ભાસ અમને થયા હતો હતો જેની વાતના પણ અમો કમ્પ
અનુભવાની હતી તે અમગન વપનિકર આખરે ગયલા, તા ૨૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૭
ને દિનમે પ્રભાતના પાંચ વાગે બન્ધો, અને ગુજરાતે પથ વિચારે તો પ્રચાર કરનાર એક
સતત ચારિત્ર્યમેવક શુભાચો ! ગુજરાત અસખ્ય સાહિત્યસેવાથી સતત હોત તો પણ
રા. ભોગીન્દ્રરાવ જેવા ઉત્સાહી અને ઉદ્યોગી લેખકનું અવસાન ત્હને સાત, પગ્નું જ્યારે
તેમના જેની નિરંતર સાહિત્યસેવા કરનારી સખ્યા શોચનીય રીતે થ પ છે ત્યારે તેઓના
દેહોક્ષગ દરિદ્ર ગુજરાતને દુ સહ લાગે એમા મુઆશર્ય ? કૃતક ગુજરાતના શોકાશ્રુમા અમ્હે
પણ અમ્હારા અશ્રુ ભેજનીએ છિએ

રા. ભોગીન્દ્રરાવનું વ્યક્તિજનન દુહમજનન, શિક્ષણજનન અને લેખકજનન વિશે
વિસ્તારથી અમ્હે અનુદય અવસરે લખીનું અગત તેમ જ સાવજનિક સ્વરૂપોનું આનેખન
કરનાર જેવા લેખ રા. રણજિતરામના નમનવમા લખનામા આવ્યો હતો તેવા જ લેખ
ગ. ભોગીન્દ્રરાવના સખનવમા લખના અમ્હારી ઇચ્છા છે અત્યારે તો “મમાનેચક” માટે
ગ. ભોગીન્દ્રરાવ જે ત્રિન દિતચિન્તા દશનતા હતા એટલું જ નહિ, પગ્નું ત્હને પોતાના બેજોથી
જે સક્રિય સહાય આપતા હતા તે માટે અમ્હારી ઉપકારવૃત્તિ વ્ધારી, તેમના અવસાનથી
તેમના વિદ્યાનુરાગી પત્ની અને જાણીતા શ્રીનેષક “બ્હેન પ્રમિતા”ના અને ત્હમના
પુત્રપુત્રીના ઉપર જે નિપત્તિ આવી પડી છે તે માટે સમભાવ દર્શાવી, સજાતના કંપાણુકરી
આપમાને શાંતિ ઇચ્છી વિરમીનું

૧૯૧૭.૧૧.૨૭

